DE FATO

LIBRI NOVEM,

IN QVIBVS INTER ALIA,

De — *Contingentia,*
Necesſitate,
Prouidentia, } *diuina,*
Præſcientia } *diuina,*
Prophetia, &
Diuinatione,

TAM SECVNDVM PHILOSOPHORVM opinionem, quàm ſecundum Catholicorum Theologorum ſententiam, doctè, & copioſè diſſeritur,

Iulio Sirenio Brixiano auctore.

Acceſſerunt HIERONYMI MAGII in eoſdem libros Periochæ, cum rerum, & uerborum inſignium Indice locupletiſsimo.

CVM PRIVILEGIO.

Venetiis, ex Officina Iordani Zileti. 1563.

ILLVSTR.MIS ATQVE REVER.MIS
DOMINIS, HERCVLI, OECVMENICI
TRIDENTINI CONCILII
PRO SANCTISS. D. N. PIO IIII. LEGATO PRIMARIO, FEDERICO, ET FRANCISCO GONZAGIS, S. R. E. CARDINALIBVS AMPLISSIMIS,

Iulius Sirenius Hieronymianus,
S. P. D.

MAGNI, atque præstantes ingenio, & doctrina uiri, GONZAGÆ Cardinales amplissimi, cùm multis de rebus, quæ Philosophia continentur, grauiter, & copiosè disputarunt, tum nulla de re, aut grauius, aut copiosius, quàm de ea, in qua uim omnem, & naturam Fati, quantum rei tantæ difficultas patiebatur, explicarunt. Ex omnibus autem ; qui ueterum memoria, hanc perobscuram, & difficilem, ad intelligendum quæstionem tractauerunt, uidentur Stoici longè cæteris præstare. Nam eorum omnis in hac re diligentia, atque industria ita uersata est, ut hanc unam in primis explicare uoluisse, uideantur. Non potuerunt tamen illi, quamuis incredibili quadam ueri perspiciendi cupiditate tenerentur; tantum inquirendo, & disputando proficere ; ut huiusce rei cognitionem assequerentur. Est enim res una omnium difficillima, & tanta obscuritate, & quasi caligine operta, ut hanc ipsam depellere nullo modo potuerint. Quod ipsum uidetur etiam quibusdam Astrologis accidisse; qui multa quidem de Fato disseruerunt, sed eiusmodi, quæ neque naturæ, neque rationi consentiunt. Vtrique tamen ita multas, easdemq; subtiles, ad eam, quam sequerentur, opinionem tuendam, rationes attulerunt; ut excellentibus etiam ingeniis, eas refellere, difficillimum semper fuerit. Etenim quantopere in Stoicis refutandis Alexander ille Aphrodisieus, post Aristotelem, & Theophrastum, Peripateticorum facilè princeps, laborauerit; quantopere Ioannes Picus Mirandulanus, diuino propè uir ingenio, in Astrologorum rationibus diluendis, Petrus etiam Pomponacius, quàm multos subierit labores, ut, quæ aduersus Stoicos Alexander attulerat, consutaret, uix dici potest. Mihi quidem hæc semper uisa est difficilis & obscura quæstio; sed nunquã tamen aut difficilior, aut obscurior, quàm cum cœpi de hac ipsa aliquid literis mandare. Augebat etiam illud huiusce rei difficultatem; quòd mihi non cum uno duntaxat, sed cum multis, & iis peritissimis uiris, erant propemodum manus conferendæ ; ut uerendum es-

ſet, & uehementer quidem, ne aut ex pugna uictus diſcederem, aut certè non ita uincerem, ut à me res ſuſcepta poſtulare uidebatur. Itaque & ſi in tali, ac tanta difficultate ego uerſarer, tamen & Stoicorum, & Aſtrologorum, & Pomponacii rationes, ita refellere conatus ſum; ut nodum omnium firmiſſimum diſſoluerim, & quæſtionem omnium obſcuriſſimam illuſtrauerim. Neque uerò eſt hæc omnis à me de Fato diſputatio, è Philoſophia tantùm petita, ſed etiam è ſacris literis; ut uno propè aſpectu, quiſque uidere poſſet, quæ uel Philoſophorum, uel Theologorum de hac re ſententia fuiſſet. Vtrunque autem præſtare, ut maximè ualuit ad ueritatis cognitionem; ſic maximè me ipſum hac de re dies, noctesque cogitantem defatigauit. Accedit quòd iis mihi rationibus reſpondendum fuit, quæ ſingulæ ſingulos ferè libros requirere uidebantur; & tamen ita breuiter, & perſpicuè (niſi fallor) ſum omnia perſequutus; ut modum quendam, & rationem hac in re non contemnendam adhibuerim. Quare habetis, Illuſtriſs. ac Reuerendiſs. Domini, hoc uolumine nõ ſolùm quæſtionem de Fato, à me quàm à cæteris hactenus diligentius explicatam, ſed etiam pulcherrimas, eaſdemque difficillimas diſputationes de Contingentia, de Neceſſitate, de Prophetia, de Oraculis, de Præſcientia, & de Prouidentia Dei. Quæ omnia quanti ſint, & eorum cognitio quantopere ſit expetenda; uos profectò Præſules ampliſſimi noſtis, uiri ſingulari ingenio atque doctrina prædıti. Hoc igitur opus cùm tandem aliquando multis laboribus, multiſque uigiliis abſoluiſſem; non mihi cogitandum fuit, cuinam illud dicarem. Nam uos iampridem delegeram, quos hoc munere quamuis exiguo, afficerem. Fuerunt autem conſilii mei, cùm aliæ multæ rationes, tum in primis, duæ. Altera, ut hiſce ingenii mei monimentis teſtarer; quàm te HERCVLEM uerè maximum, à quo me plurimum amari ſentio, obſeruauerim ſemper, atque coluerim: neque te ſolum, ſed etiam FEDERICVM GVLIELMI Ducis Mantuæ Excellentiſſimi, quem honoris gratia nomino, fratrem, & FRANCISCVM FERDINANDI GONZAGÆ, Principis maximis rebus geſtis clariſſimi filium, qui ambo, tua ueſtigia ſequuti, eadem, qua tu maximo cum uniuerſæ GONZAGAE familiæ ornamento, atque ſplendore, in Chriſti Eccleſia dignitate fulgentes, magnam omnibus de ſe expectationem excitauerunt. Quis unquam tribus eandem familiam quamuis nobiliſſimam, eiſdem temporibus uidit, in Romana Eccleſia Cardinalibus illuſtratam, uti nunc GONZAGAM Orbis uniuerſus contuetur? & (quod maximum eſt) tam doctis, tamque Chriſtianis? Altera, ut excellentiſſimæ uirtuti ueſtræ, Principes Illuſtriſſimi, quæ iam omnium gentium ſermone, & literis celebratur, ſi non quantum debeo, quantum tamen poſſum, tribuerem. Hæc autem ſi tam præſtans ac propè diuina non eſſet; neque uos in ſacrum illud collegium ſanctiſſimi ſummi Pontifices aſciuiſſent: neque te, HERCVLES prudentiſſime, ac colendiſſime, PIVS IIII. Pont. Max. ad tam altum dignitatis gradum euexiſſet; ut totius Eccleſiæ Synodo præeſſes. Quod ipſum cum fecit, profectò te maximis omnibus ornamentis dignisſimum iudicauit. Neque enim cuiuſque eſt tot, tantaſque res ſuſcipere; eaſdem ſuſtinere; in luce, & oculis omnium mortalium, ſumma cum laude uerſari. Nunc te præclariſſimi uiri illi Reipub. Chriſtianæ proceres, & piæ religionis lumina, res magnas gerentem, & adminiſtrantem intuentur, admiranturque. A te nunc Reges, & Imperatores pendent; in te populi omnes, omnes nationes,

nes, omnia regna, omnes, quæ CHRISTVM Seruatorem noſtrum cognoſcunt prouinciæ, oculos coniiciunt. Sed utinam, ut tu, quæ debes, omnia Chriſtianæ Reipub. præſtas; ſic talis rerum euentus conſequatur, ut omnis de fide, & religione controuerſia, communi omnium conſenſu tollatur, & quicquid ad religionem, & Chriſtianam pietatem facit, quam diligentiſſimè explicetur. Equidem quantopere id cupiam, cum tua, tum multomagis Eccleſiæ cauſa, dici non poteſt. Iam enim res in eum locum adducta eſt, ut optimo cuique, non parum de communi ſalute dubitandum ſit. Sed reſpiciet Eccleſiam ſuam Deus; reſpiciet etiam eos omnes, qui in pietate, & religione præſidium omne ſibi poſitum eſſe arbitrantur. Quorum in numero, cum tu maximè eſſe uolueris; adducor, ut ſperem, omnia tibi, Reique pub. Chriſtianæ fœliciter eſſe ſucceſſura. Sed ut eò reuertar, unde diſceſſi; à uobis uiri ampliſſimi, atque præſtantiſſimi, qui literarum ſtudia colitis, & ita quidem, ut hac una re in primis delectemini, peto, ut meos pro ueſtra in me ſingulari humanitate labores & uigilias, meque ipſum in ueſtrum patrocinium ita accipiatis, ut eorum ſoletis, qui uos ex animo obſeruant, reuerentur, & colunt. Hoc autem non ſolùm me incredibili afficiet uoluptate, ſed ualde etiam, ad alia in lucem edenda excitabit: quæ, ſi difficultatem ſpectetis, nihilo minus ſint, quàm hæc difficilia; ſi utilitatem, multò etiam fortaſſe utiliora futura ſunt. Equidem in certiſſimam ſpem uenio, fore, ut uos de me; atque de meis uigiliis, illud iudicium reddatis, quod ſemper à uobis ſapientiſſimis expectaui: Quos incolumes nobis ac uniuerſæ ſuæ Eccleſiæ, fœliceſq; diu ſeruet IESVS CHRISTVS. Venetiis è Cœnobio D. Mariæ à Gratiis, Calendis Mart. MDLXIII.

HIERONYMI MAGII ANGLARENSIS CARMEN
In Iulii Sirenii libros de Fato.

PENELOPES coniux, qui sulcas æquora puppi,
Littora si legis hæc Neriton ipse petens;
Nec comitum stipes aures, nec uincula necti
Ipse tibi iubeas: causa timoris abest.
Lethiferis hic non modulis Acheloia proles
Incautos sæuis mergere tentat aquis:
Non hic insidiæ, non ulla pericula nautis,
Vlla nec Adriaco littore monstra latent.
Brixia SIRENVM tulit hunc præclara disertum
Seruantem mersos fluctibus eloquio.
Abdita fatorum hic retegit secreta profundis
Æquoris, atque Herebi, quæ latuere locis.
Scrutatur summas sagax rerum undique causas,
Et quas stellarum clarior orbis habet.
Humanas linquat iam nunc uesania mentes,
Nam fati amisit fabula prisca fidem.

HIERONYMI MAGII ANGLARENSIS,

In Iulii Sirenii libros de Fato,

AD C. V. ET SENATOREM OPTIMVM IOANNEM DONATVM C. V. BERNARDI FILIVM,

PRÆFATIO;

Qua ſingulorum librorum Periochæ continentur,

MENSIBVS ſuperioribus, IOANNES DONATE uir nobiliſſime, & noſtræ ætatis Oratorum facilè princeps, cùm eſſemus apud IO. ANDREAM BADOARIVM V. C. qui de patria magnis rebus geſtis benemeritus, nunc octogeſimum agens annum uiridi planè ſenectute, mentis acumine haud quaquam deſtitutus, ſemper aliquid, quod ad Venetæ Reipublicæ incolumitatem, atque amplitudinem pertineat, molitur: Et artificioſiſſimam triremis recèns ab eo excogitatæ formam, qua nihil ad bellicos uſus utilius unquam inueniri potuit, ſatis contemplati eſſemus; eius ex ædibus digreſſi, uariis, ut ſcis, de rebus cōmentari cœpimus. Cumque tu multa de Rep. ut ſoles, doctè & copioſè loquereris, è re nata de Fato, & rerum euentu, à quibus omnia pendere non ſolùm uulgus exiſtimat, ſed ſapientes etiam nonnulli cenſuerunt, uberrimam habuiſti orationem. Multas uerò à Græcis, Latiniſque auctoribus afferri nugas, cùm, ex abditiore Theologia, & Philoſophia erutis argumentis, oſtendiſſes; honorificam doctis hac in re patere ſcribendi prouinciam affirmabas: ac mox percunctatus es, num aliquem forte ex recentioribus auctorem legiſſem, qui ſtrenuam in Fati ui, ac natura explicanda operam nauaſſet; quique eam uiam, & rationem ſequutus eſſet, quæ à doctis & Theologis, & Philoſophis probari poſſe uideretur. Dixi penès me eſſe Iulii Sirenii Philoſophi, & Theologi omnium conceſſu doctiſſimi, elegantiſſimique, huius argumenti libros nouem, quibus res hæc Cimmeriis hactenus circumfuſa tenebris, atque innumeris obſtructa difficultatibus, & mirum in modum illuſtrata ſit, & facilè explicaretur. Hic tu, qui olim Bononiæ, eius magna cum laude publicè Philoſophiam edocentis auditor aliquot diebus fuiſſes (Bononienſium nanque Senatuſconſulto ſibi demandatam prouinciam, multis honeſtiſſimiſque de cauſis ſponte ille, ægreferentibus auditoribus, reliquit) & hominis incomparabilem doctrinam perſpectam, cognitamque haberes; incredibili horum librorum deſiderio ardere cœpiſti: atque ut eorum tibi quamprimùm copiam facerem, qui iubere debebas, pro ſumma, qua præditus es humanitate, rogaſti. Id enim temporis, quod tibi à Reip. cura, & gerendis magiſtratibus, in quibus omnes te Venetum eſſe Catonem iure prædicant, uacuum eſt (quod profectò breue eſſe uideo) Philo-

ſophiæ

ſophiæ ſtudiis, & nobilioribus quibuſque id genus auctoribus legendis, te impendere affirmabas. Ego, qui non poſſum non tibi perpetuò debere (ſiquidem quàm ſit egregia tua erga me uoluntas, & beneuolentia, re ipſa non ſemel intellexi) ac eam ob rem tibi morem gerendi incredibili uoluptate ducor; me libros eos ad te ſedulò miſſurum, pollicitus ſum. Verùm cùm poſtea Chalcographi eos excuſuri efflagitaſſent, diemque diffindere, atque hoc æs alienum ſoluere, mihi non eſſet integrum; rem ad hanc uſque diem, qua ſoluendo, ſum, non ſine fœnore duxi extrahendam. Vt enim te publicorum commodorum rationibus præpeditum, atque ideo tumultuario ſtudio bonas literas excolentem, labore leuarem, ſingulis libris lemmata Laconica præfixi, rerumque ſummam atque περιοχὰς haſce tibi conſcripſi, ut quid quoque libro contineatur, ſub uno aſpectu poſitum, facilè perſpicias.

Libri primi Perioche.

TRES de euentu rerum opiniones afferuntur; quarum prima cœco caſu, & temere cuncta euenire aſſerit. Huius rationes adducuntur; mox uerò opinio eliditur, reiiciturque, & quæ ab ea ſtabant rationes ſoluuntur. Secunda ineuitabili omnia neceſſitate euenire contendit: cuius ſolidiores duntaxat rationes afferuntur, moxque opinio improbatur. Rationes uerò quibus illa fulciebatur, libro ultimo diluuntur. Tertia, aliqua temere, alia finis intentione euenire affirmat; horumque nonnulla contingenter, nonnulla uerò ex neceſſitate. Sed quorundam ex his neceſſitatem declinari poſſe, aliorum non item. Quæ opinio paſſim toto opere comprobatur.

Libri ſecundi.

PHYSICIS, Theologicisque rationibus auctor doctè, atque eleganter, de ipſa contingentia, deque ipſa neceſſitate differit, nullumque non mouet lapidem, quærens, An ſint? Quid ſint? & Vnde ortum ducant?

Libri tertij.

DE Fato peculiarius diſſertationem apponit: ac primùm mira ſolertia, antiquorum omnium, quæ de Fato ad ætatem noſtram peruenerunt, opiniones uenatur, & non ſine delectu colligit. Mox per ſolidiora ἐπιχειρήματα, Fatum adſtruit probatque. Tertiò firmis adeò argumentis, & demonſtrationibus, tanquam Arietibus, Stoicorum Mathematicorumque opinionem quatit, atque euertit, ut qui librum hunc attentius legerit, Fato deinceps, & impermutabili immotæque rerum euentus ſanctioni, quempiam poſſe aſſentiri, uix credam. Quartò ſoluit, refellitque omnia, quibus Fatum aſſerebatur. Demum quid de Fato Theologi noſtri ſentiant, breuiſſimis edocet.

Libri quarti.

HIc de Diuina Prouidentia ad Physicorum opinionem agitur: bifidaque est dissertatio. Priore parte, Platonis, & Academicorum sententia ponitur. Posteriore uerò, quid Aristoteles, ac Peripateticorum Schola existimet, explicatur, & ex Aristotelis interpretibus adducta quædam, quæ auctori negocium facessere, atque aduersari uidebantur, nullo planè negocio soluuntur.

Libri quinti.

HOc libro, de Diuina Prouidentia ad Theologorum sententiam auctor disserit: in cuius exactissima disquisitione, multa admodum Theoremata, quæ mirum in modum lectorem oblectare, & afficere possint, declarat.

Libri sexti.

TRibvs Stoicorum rationibus, quæ libro primo adductæ fuerunt, confutatis, de Diuina Præscientia ad Physicorum opinionem, præsertim Academicorum, & Peripateticorum, non sine eximio lectoris fructu, differitur.

Libri septimi.

PRophetiæ uim omnem, & naturam, rerum recessus, atque adyta perscrutatus, auctor euoluit; deque ea non solùm Physicis, sed Theologicis, eisdemq; optimis rationibus agit; quærens, An sit? Quid sit? Vnde eius uis, & facultas homini conciliectur: &, An, quæ Prophetæ ipsi uentura prædixerint, necessariò eueniant.

Libri octaui.

DE Diuina Præscientia, pulcherrima instituta disputatione, hic auctor ea omnia dissoluendo pertractat, edisseritque, quæ uel minimam in euentibus necessitatis opinionem ex præscientia efficere poterant. Ac tandem, non solùm cuncta ineuitabili necessitate non euenire colligit; sed eorum, quæ eueniunt, ne unum quidem, contingenter uerò omnia, euenire probat. Verùm quanquam contingenter omnia eueniunt, multis tamen, mirisque modis, cuncta rursum necessitati annexa esse demonstrat.

Libri noni.

EA omnia dissoluit, eliditque, quibus Fatum primo libro adstruebatur: atque his soluendis, de Diuinatione, & cunctis diuinandi generibus, ut

de Augurio, Extiſpicio, Sortibus, Portentis, & Ominibus, quibus antiquitas, Dæmonum circumſcripta artibus, fidei plurimum adhibuit; ita doctè, & copiosè agit, ut nihil prorſus lector, quod ad eam rem ſpectet, deſiderare poſſit. Potiſſimùm autem de Oraculis agit, de Diuinatione per ſomnium, & de Aſtrologorum Genethliacorumque reſponſis, quæ ἀποτελέσματα, nomine à perfectione falsò indito, uocant. Adhæc nonnulla de Phyſiognomorum, Geomantumque prænunciationibus ſcitu digna affert, cunctaque hæc Phyſicè, & Theologicè pertractat.

Operis totius ſumma.

TOTIVS uerò operis huius præclariſſimi ſumma eſt, Fato, hoc eſt ineuitabili neceſſitate, Orbe in uniuerſo, fieri nihil. Omnia uerò Fato, ideſt diuina ſic moderante Prouidentia, euenire.

AD affines uerò, ſeu cognatas potius diſſertationes, de Libero Arbitrio, de Prædeſtinatione, ac Reprobatione, quod attinet; ſeorſum Sirenius hic noſter, fœcundiſſimi uir ingenii, aliis libris, adeò doctè, atque eleganter diſſeruit; ut omnibus, qui has res pertractarunt, palmam præripuiſſe, & aliorum ſtudia reſtinguere poſſe, uideatur. In his ita diſpoſitè, atque ordinatè, &, quod maximum eſt, ita ſolidè, & conſtanter ueritatem demonſtrat, & piè catholiceque exprimit, ut perturbationes, quæ harum rerum diſquiſitione, curaque implicitas mentes diuexant, exagitantque; ſedari, & rerum inuolucra explicari, paruo negocio poſſint. Hos libros, cùm per auctorem licuerit, ſi quos nunc mitto, tibi placuiſſe intellexero, ad te perferendos curabo.
Vale DONATE Senator optime, & libros meos De Serpentum ueneno & temperamento, ſi non eruditionis nomine, quam exiguam in me ſemper eſſe ſenſi, at certè ob nominis tui amplitudinem inclytos futuros, propediem expecta.

ELENCHVS CAPITVM SINGVLORVM LIBRORVM.

PRIMI LIBRI.

LIBRI SECVNDI.

Elenchus.

LIBRI TERTII.

LIBRI QVARTI.

Deo

Elenchus.

LIBRI QVINTI.

Ad

Elenchus.

tantum

FINIS.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber primus.

In quo opiniones ferè omnes, quæ de rerum euentu, apud scriptores extant, referuntur; & earum plurimæ rationibus astruuntur, mox verò breuibus eliduntur.

Quæstio disputanda, quæ uniuersi operis scopus est, proponitur: quæstionis titulus ex Cicerone exponitur, & Ciceronis expositio reprobatur.

CAPVT PRIMVM.

ARDVA sanè non solùm Philosophis omnibus, sed & catholicis Theologis sanctitate, ac eruditione clarissimis, difficultatibusq; & anfractibus plena, nnnquam non uisa est quæstio illa. An quippiam in tota rerũ uniuersitate contingens sit? nel ineuitabili potius necessitate, quæcunque fiunt, ac eueniunt; & fiant, & eueniant? Hnius tam arduæ quæstionis titulum, & eiusdem tituli sensum, cum aliquando exprimere libro de Fato conaretur Cicero, confudit illum magis (ut ingenuè, quod
C sentimus, fateamur) quàm expresserit. Hæc sunt in eo libro Ciceronis uerba. Quæro igitur (atque hoc latè patebit) si fati omnino nullum nomen, nulla natura, nulla uis esset; & fortè, temerè, & casu aut plæraque fierẽt, aut omnia; num aliter, ac nunc eueninnt, euenirent? Hæc ille. Miror ego, tantum hominem, oratorem præstantissimum, philosophumq;, in Stoicorum præsertim dogmatibus, quæ fatum undiq; resonare sentimus eruditissimum; non uidisse; stãte quæstionis tali supposito (nam quæstio omnis, ut libro septimo Diuinæ philosophiæ docet Aristoteles; quod & quiuis per se ipse dignoscere facillimè potest, quippiam certum snpponit) quæstioni locum relictum fuisse nullum. Nunquid si fatum abstulerimus, & fortè, temerè, siue casu, aut plæraque, aut omnia fieri dixerimus; dubitabimus etiam, an ea, quæ
" eneniunt; aut non enenire, aut secus quàm eueniant, euenire possint? Non'ue tota ille erraret
" uia, qui quippiam fortè, temerè, & casu fieri; idemque nel non posse non fieri; uel non secus quàm factum sit, potuisse fieri, crederet? cùm ex communi philosophantium omninm sententia, casuale, & temerarium, illius naturæ sit; ut æque fieri, & non fieri possit. Necessarium nerò contrà illius, ut non fieri non possit. Vnde sine aliqna dubitatione consequitur illnd, nt necessitas casum prorsus, & temeritatem tollat. Quod autem illis uerbis quæstionem toto illo libro exami-
D nandam proposuerit Cicero, cum ex multis aliis, & ex uniuerso libelli illius processu, tum ex ea parenthesi (atque hoc latè patebit) quam quæstionis propositioni inseruit, manifestissimum esse potest. Nisi igitur mendum sit in codice, cùm in supposito quæstionis, quæstio ipsa funditus euertatur; Ciceronem qui tueri ualeamus non uideo. Mihi profectò tam rudi, & tardo, quæstionis titulns (& si quæstio ipsa difficillima est) atque ipsius tituli sententia, perspicua adeo esse uidetur, ut nullo interprete, nullaque expositione egeat. Si enim quippiam casu, temerè, ac fortuitò factnm sit, uel nunc fiat (quod modò nobis contingenter fieri dicatur) aliter, quàm uel prius factũ fuerit, uel nunc fiat, sine dubitatione fieri uel potuit, uel nunc potest. Ex quo necessitate nulla ineuitabili illud fuisse factum, aut fieri, consequens esse, manifestum est. Quæritur ergo, num aliquid eueniat, uel euenerit, uel etiam in posterum euenturum sit; quod uel omnino non euenire, uel aliter, qnàm euenerit, aut eueniat, aut sit euenturum; euenire nel poterit, uel possit, uel potuerit? an eo potius modo, quo uel prius euenerint, uel nunc eueniant, nel in posterum etiam sint cuncta euentura; ita suis temporibus singula eueniant, nt uel non euenire, uel alio, quàm eueniant, modo euenire, non possint? Hæc est ardua illa, & perdifficilis quæstio; in qua explicanda non solùm nostræ ætatis homines, sed omnes antiqui plurimùm desudarunt; multaq; multi dixe-

runt; non à catholica ueritate solùm, sed à physica etiam ratione distantia prorsus, & aliena. Hanc E
ego nunc, ut Christi fidelibus seruis, piis, atq; catholicis inseruiam, quantum in me est, & gratum
faciam: non physicè tantùm, (quod multi quidem ante nos fecerunt, licet imperfectè admodum,
quòd unam tantùm, uel alteram scrutati fuerint opinionem) sed & physicè & theologicè (quod
facere ante nos, quem equidem sciam, aggressus est nemo) quàm diligentissimè indagandam, exa-
minandamq; suscepi. In huius uerò quæstionis explicatione, quicquid à nobis uel dictum, uel exa
ratum fuerit; & sacrosanctæ summi Romani Pōtificis censuræ, & omnium Theologorum iudicio,
qui periti, catholiciq; sint, ultrò submittimus: Deumq; supplices precamur, ut mentem, & sty-
lum nostrum ita pro sua bonitate, & clementia dirigat; ut & nobis constare, & ea dicere possi-
mus; quæ esse catholicæ ueritati consentanea, quiuis facilè intelligat, & dignoscat.

Opiniones, quæ in hac difficillima quæstione occurrunt, omnes ad tria capita reducuntur. CAP. II.

QVAESTIO igitur cùm perplexa sit (res enim nulla est, de qua tantopere non F
solùm docti, sed etiam indocti controuersentur, & dissentiant) uarias admodū,
ac dissidentes habuit inter se sententias: quæ, etsi innumerabiles ferè sunt, ad
tria tamen capita, atque ad tres primarias, omnes non incommodè redigi pos-
sunt: quarum duæ omnino contrariæ, totaq; inter se (quod aiunt) diametro pu-
gnantes sunt. Et harum una quidem contingentiam, quam uocant fortunam,
aut casum, aut etiam temeritatem; altera uerò contrà ineuitabilem, & absolutā
in rebus, & euentibus cunctis necessitatem, quam fatum uocant, tueri conatur. Tertia in aliqui
bus quidem euentis contingentiam, in aliquibus uerò necessitatem asserit. Quæ in medio illarū
constituta, ueluti honorario iure consedet. Atque hæc sanè, iis, quæ ex latere sunt, rectior à nobis
ac uerior, demum esse iudicabitur.

Ponitur caput primum, & est opinio illorum, qui contingenter, id est fortè, temerè, & casu omnia euenire putauerunt. CAP. III.

EXTREMARVM opinionum una eorum est, qui ea omnia, quæ eueniunt, for- G
tuitò, temerè, & cæco casu euenire contendunt. Quæ licet Epicuro passim à
physicis, & ab aliis scriptoribus ascribatur; qui mundum ipsum nec ratione ul-
la, nec arte, nec fabrica instructum; sed naturam (ut fusè inferius declarabitur)
quibusdam rerum minutis seminibus, & insecabilibus, temerè conglobatam as-
seruit: libro tamen secundo Physicarum auscultationum, ad textum tertium su-
pra quadragesimum, Empedocli attribuitur; quinimmo Democrito etiam, &
eius præceptori Leucippo, in procœmio Metaphysicæ, ab Aristotele, hæc eadem opinio ascribi ui-
detur. Inquit enim loco ante citato Aristoteles; Democritus & Leucippus de motu suorum prin «
cipiorum dicere, negligenter dimiserunt. Credendum est propterea (quod libro tertio uberius «
intelligemus) Democritum ipsum, & Leucippum, qui quidē multo ante Epicurum uixerunt, teme
rario minutissimarū, indiuisibiliumq; atomorum concursu, cuncta fieri existimasse; Et fortuitis si
militer quibusdam inter se elementorum compactionibus, eorundemque, siue à lite, siue ab ami-
citia temerè factis ab inuicem dissolutionib. fortuitò, & casu, Empedoclē cuncta generari & cor-
rumpi putasse. quæ omnia in sequentibus & fusius, & accuratius à nobis declarabuntur. Sunt hu- H
ius opinionis (etiam si libello de fato cap. II. secus uisus sit sensisse Plotinus, & Plotini sententiæ
in disputatione de rerum naturalium principiis Simon Portius subscripserit) quicunque præter
rudem materiam, physica alia principia non agnouerunt; sed aquam tantùm, uel aerem, uel ignē,
uel horum plura, uel omnia, uel quid inter hæc medium, uel aliud quippiā huiuscemodi materia-
tum; ut sunt corpuscula illa, quæ atomi dicuntur ab Epicuro, ut paulò ante dicebamus, & ante
Epicurum à Democrito & Leucippo posita, rerum omnium principium asseruerunt. Non enim
cuiuspiam tandem effectus causam, nisi materialem, ii reddere queunt. Prima nanque ab iis posita
causa, ad quam cæteræ tandem omnes reducendæ sunt; materia est. Ea uerò, quorum denique om
nis ratio in materiam refertur: etiam si ex necessitate hyles (ut Auerrois loquendi modo utamur)
eueniant; nisi fortè priuationes fuerint, ut senectus, mors, corruptio, & huiusmodi alia, non casua
lia tamen, ac temeraria esse non possunt; quod monstra, quæ ab excessu uel defectu materiæ eue-
niunt, apertè nobis admodum significant. Eiusdem opinionis sunt, qui an sint Dii, sicut Protago
ras Abderites, & alii plerique dubitauerunt. Protagoras sanè, inquit Cicero in principio sui libri,
sic posuit. De Diis neque ut sint, neque ut non sint, habeo dicere. Ratio dubitandi (ut lib. primo «
de

A de Consolat. Philos. prosa IIII retulisse uidetur Boethius) apud Protagoram fuit: quòd Deorum
tantam & bonitatem, & uirtutem esse ille crederet; ut mala cuncta, si Dii essent, ab uniuerso orbe
profliganda actutum forent. Contrà rerum ipsarum tantam impuritatem, malitiam, & imbecil-
litatem, ut, si illi non essent, nihil in rebus boni, sinceri, & perpetui esset relictum; sed fœda, tur-
pia, caduca, & noxia futura essent omnia. Quamobrem nutabundus ille arguebat, Si Dii sunt, un
de mala? si non sunt, unde bona originem trahunt? Cum Protogora, & aliis, an Dii sint dubitan-
tibus, quid prohibet, Cottam quamuis Pontificem, immo Ciceronem ipsum connumerare? Ita
enim Cicero (quicquid deinde in lib. tertio dixerit) primo de Natura Deorum, facit Cottam de
» seipso loquentem. Itaque ego ipse Pontifex qui cærimonias, religionesque publicas sanctissimè
» tuendas arbitror, is, hoc quod primum est, esse Deos, persuaderi mihi, non opinione solùm, sed
» etiam ad ueritatem, planè uelim. Multa enim occurrunt, quæ conturbent, ut interdum nulli esse
» uideantur. Hæc Cotta. Quid enim illi potest esse rati, & certi; nedum ineuitabilis, & necessarii,
cui an Deus sit, incertum est, & in dubium uertitur? Eidem opinioni longè apertius subscripse-
runt & Callimachus, & quotquot cum Callimacho senserunt: qui ideo effictos, ab hominibus, po
tentibus scilicet, & prudentibus uiris, Deos esse putauerunt; ut sibi subiectos homines facilius
B Deorum timore compescerent; à peccatisque religione quadam eosdem magis deterrerent.
» Iuxta illud, *Et faciunt animos humiles formidine Diuum.* Cum enim leges conscientiam punire
non possint, ad peccata cohibenda, utile est; ut aliquis desuper terror impendeat: quo rectius, in
nocentiusque uiuatur. Scriptum reliquerunt nonnulli, hunc in modum, aduersus Deos, Callima-
» chum prorupisse. In suburbanum delubrum confecti ite: in quo iampridem æreum, qui finxit, Io
» uem, insolens senex improba scribat uolumina. Aliàs quoque, ad Deos tollendos, ista usus fuit ra
» tione: Si deum nosti, scito quoque, quòd factu nihil non Deo possibile est; atqui Deus non omnia
» potest; quandoquidem si Deus est, faciat niuem atram, & ignem gelidum, aut quòd simul idem se
» deat, & non sedeat. quòd si hæc fieri nequeant; neque cuiquam ullos Deos putare licebit. A Calli
macho, sine dubio, non multum absunt Critias, & Prodicus Chius, qui relata in Deos existima-
runt ea omnia, quibus homines iuuarentur, Solem, Lunam, Terram, Flumina, Ignem, & id genus
innumera. Nempe ii omnes, quos diximus, etsi Deos uerbotenus affirmarunt, eos tamen re ipsa
negarunt, ac penitus nullos esse crediderunt. Quod faciunt etiam Mathematici illi, qui cœlestia
corpora, unde perpetui quidā ad nos influxus delabantur, quib. necessitate ineuitabili eueniant
C cuncta, quæ eueniunt; Deos esse crediderunt. Ii certè, etiam si & Deos, & in uniuersis euentis, in
euitabilem necessitatē uerbis fateantur, & statuant; utrunque tamen Deum, & ineuitabilem neces
sitatem ratione, ex propriis decretis, sumpta, denegare coguntur: cùm illorum principium pri-
mum, quod cœlū est, materia sit; quæ neque Deus, neque euentus simpliciter necessarii, & ineui
tabilis prima causa esse potest. Inter eos, qui Deos sustulerunt, & libro primo, & libro secundo de
Natura Deorum, Democritum, & Epicurum enumerauit Cicero. Nam etsi, ut paulò ante diceba
mus, uerbotenus Deos esse Epicurus confessus fuit, attamen quoniam, si Ciceroni libro secundo
de Diuinatione credamus, monogamos illos, & perlucidos, & perflabiles, & habitātes inter duos
lucos, sic inter duos mundos, propter metum ruinarum, posuit; eosque habere eadem membra
putauit, quæ nos: nec ullum usum habere membrorum: uerborum circuitione quadam, is Deos
abstulit potius, quàm posuerit. Quamobrem nonnulli peritissimi uiri, non malè opinati sunt,
Deos Epicurum, in Stoicos tantùm iocandi causa, confessum fuisse. Sed præ cæteris, rerum cun-
ctarum, ac euentuum uniuersorum temeritatem, illi maximè confirmarunt, qui Deos impūissi-
mi negare, euertere, atque de medio, funditusque tollere, uel tentare ausi fuerunt. quemad-
modum Hyppon cognomento Atheus, Theodorus Cyreneus, Euemerus Tegeates, Diogenes
D Phrygus, & alii multi; sed in primis impius ille Diagoras Melius dithyramborum scriptor; cuius
etiam impietas in prouerbium euasit. Diagoras Melius, quod de scelerato, ac fœdifrago, & impio
homine dici solitum est. Hic enim, capta Melo, uixit Athenis: sed Atheniensium sacrorum myste
ria ita contempsit, ut contra fas, nefarius homo in uulgus ea omnia, modis omnibus, irridens pro
tulerit. Refert de eo Cicero, quòd cum Samothraciam insulā, à Samo Threiicia sic dictam, aliquā
do ille uenisset, eique pictas tabellas Neptuno, uel Deorum cuipiam pro uoto oblatas amicus
quidam attulisset, dixissetque, Videas ò Diagoras, qui non credis Deum ullum mortalia curare,
quot Deorum benignitate, naufragio liberati, salui in portum peruenerint: eidem illum respon-
disse: at qui naufragium fecerunt, nusquam picti sunt: casu uidelicet cœco, & temerè, non autem
Deorum prouidentia, & benignitate, illos liberatos inuenerit: iuxta illud Virgilianum.
» *Scilicet is superis labor est, ea cura quietos Sollicitat.*
Idem cum aliquando quopiam ueheretur, uectoresque, aduersa tempestate perterriti, hæc non
iniuria pati se dicerent, quòd Diagoram Atheum ueherent, ueritus ne, communi nauigantium
consensu, in mare præcipitaretur: eosdem aduocat, iubetque, alias quasdam naues intueri, simili
modo periclitantes, inquiens; num creditis, & illis nauibus, uehi Diagoram Melium?

Opinio prius recitata, & euentuum cunctorum temeritas, aliquot rationibus breuiter persuadetur. CAP. IIII. K

PRo opinione, quam modò recitauimus: quæ in rebus uniuersis temeritatem defendere nititur: nonnullæ, sed leues admodum ab aliquibus, & futiles adducuntur rationes. Vna est, quæ à cuiusque euentus causarum infinitate desumitur. Quemadmodum enim, inquiũt, in illa continuæ quantitatis diuisione, quæ geometrica proportione fit, per ablationem, diminutionemq; descendendo; & similiter in illa quantitatis discretæ aggregatione, quæ numerus nuncupatur, per additionem, accumulationemque ascendendo; nullus est finis, & terminus. Sed uel post quamlibet diuisionem, alia fieri potest diuisio, unde aliquid auferatur; uel ante quemlibet numerum, alius numerus addi potest, & cõstitui, unde prior numerus augeatur, & hoc in infinitum. Ita & in rerum causis (inquiunt isti) siue anterioribus, & præteritis, siue posterioribus, & futuris: quas uel geometricæ diuisioni, & ablationi, uel numerali additioni ideo dicere possumus esse similes; quòd ante quamlibet causam, alia præcesserit, & post quamlibet, alia item futura sit causa, ut nullus sit in causis status: sed utrinque uel in addendo causas causis, uel in diminuendo, F atque auferendo causas à causis, in infinitum procedatur. At ubi infinitas, ibi nulla præfinita ratio, & nulla determinatio est; sed temeritas tantùm. Cuncta igitur temerè eueniunt. Ratio ista ex æterna rerum generatione, & corruptione, tanquam ab exemplo declarari potest. Ante enim cuiusuis rei generationem, si mundus, ut putant Physici, æternus est, infinitæ & generationes, & corruptiones, quæ fuerunt eiusdem rei generationis causæ, præcesserunt. Post iterum cuiusque rei corruptionem, infinitæ, ex eiusdem rei dissolutione, corruptiones succedentibus temporibus, & generationes erunt. Hoc enim corrumpitur, quia illud generatur; illud autem, quod generatur, quoniam generatur, tandem corrumpetur; at quia illud corrumpetur, aliud generabitur: quod rursus, quia generabitur, corrumpetur, & ex eius corruptione, aliud item generabitur. et sic in infinitum, in futuris temporibus, quasi prioribus causis causas addentes, procedemus. Sed & in præteritis temporibus idem euenit. Quoniam nanque hoc genitum est, illud fuit corruptum, quod corruptum non fuisset, nisi prius fuisset genitum. At illud ipsum genitum non fuisset, nisi alterius item rei corruptio præcessisset. Et hoc modo absq; fine aliquo in præteritis, & præcedentibus causis, à quibus demas quotquot uolueris, aliæ supererint: unde demere procedendo semper poterimus. Sed de priori ratione hactenus. Altera ratio est, quæ fuit Epicuri, diuinam prouidentiam abnegantis. G Quoniam plurima præter cõsuetum ordinem causarum fieri ubique locorũ uidemus, multa præter rationem impunè committi; bella ab inconsulto Imperatore quandoque prosperè confici; contrà peritissimum Ducẽ succumbere; & parua manu innumerabiles copias fundi, conspicimus. Probos, & doctos uiros sæpenumero egere, pelli, trucidari: improbos contrà diuitiis affluere, iuuari, atque defendi: mortem sine personarũ, aut sexus discrimine sæuire: quosdã infantes rapere; alios in adolescentia, & suæ ætatis flore; alios in senecta; alios ætate cõstantiori. ipsa etiam Deorum domicilia, & tẽpla fulminibus prosterni, & conflagrari uidemus. Omnia denique pro fortunæ arbitratu misceri, temereq; ita se habere cuncta, atque confundi palàm est; ut in dialogo septimo de Legibus, non ab re dixerit Plato, Hominem esse iocum, & ludum Deorum: quòd Homerus ante Platonẽ sensisse uisus est: cùm libro XXIII Iliadis, in morte Patrocli, ludos Achilles constituat, & præmia uariorum certaminũ; in quibus singulis, ii succumbant, qui magis uicisse debuerant. Cũcta igitur pro fortunæ, uel Deorũ illusione erga miseros mortales, fortuitò, temerè, & casu euenire existimandũ uidebitur. Vt non absque causa cecinerit Claudianus Poeta,

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem, H
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu.

Obiicitur recitatæ opinoni, quæ omnia temerè, & casu fieri asseruit. CAP. V.

ADVERSVS Epicurum quidem, & Empedoclem, & eos deniq; omnes, qui cuncta, quæ fiunt, temerè fieri asseruerunt (quamuis & Empedocles & Epicurus à Cicerone & aliis nonnullis, inter eos, qui fatum, idest ineuitabilem in euentis omnibus necessitatem astruxerunt, connumerentur: de qua re inferius libro tertio fusius aliquanto dicemus) sufficiat nobis una auctoritas, & una itidem ratio. Auctoritas est Plotini Philosophi celeberrimi, in initio primi libri de Prouidentia; ubi sic ille. τῷ αὐτομάτῳ, καὶ τύχῃ, διδόναι τοῦ δὲ τοῦ παντὸς τὴν αἰτίαν, καὶ ξύστασιν, καὶ ἄλογον, καὶ ἀνδρὸς οὔτε νοῦν, οὔτε αἴσθησιν κεκτημένου: idest, casui, & fortunæ, orbis uniuersi causam, & constitutionem attribuere; alienum est à ratione; & uiri, qui neque mentis, neque sensus

A fus compos fit. Ratio eſt una illa, ut breuis, ita pulchra, Plutarchi, libro de Fortuna, ubi, nulla
» (inquit) regio eſt, quæ non libra, numeris, menſura, & regulis utatur; ne in rebus agendis locum
» habeat temeritas, & ſine conſilio contingens caſus. Quæ quidem ratio, eò uehementius urget,
quò populorum communi omnium experientia, & uſu, confirmata eſt. His, qui ad materiam,
rerum omnium cauſas, & principia reducunt, cœleſtium corporum maximè ordinatus motus;
ſeminum rerum præfixa ratio, partium earundem, uel ſimilium, aut proportionalium, ſiue in
homine, ſiue in bruto, ſiue in plantis, certa quædam, & admirabili ratione digeſta diſtributio,
refragatur. Pes enim in animalibus omnibus, quibus pedes natura non negauit, ſupponitur; ca-
put contrà reliquis animalis partibus ſemper eminet; cor in omni animali ſitum medium obti-
net; radix item in arboribus cunctis, terræ innititur; ſurgit truncus; extolluntur rami. At quid
in ſingulis motor? Orbis uniuerſi (ut infinita unico uerbo perſtringamus) & eorum omnium,
quæ orbe uniuerſo continentur, admirandus ordo, illius opinionis abſurditatem perquamcla-
riſsimè demonſtrat. Qui nanque fieri poteſt, ut ea, quæ tam certa, tamque immutabili ratione,
tanto, tamq; admirabili ordine, perpetuoq; quodam, ac inuariabili tenore eueniunt; temerè
euenire dici poſsint? nullamq; ſuæ conſtantiſsimæ regulæ, ſuiq; tanti, ac tam ſolidi ordinis, præter
B materiam (quæ rudis eſt, indigeſtaq; moles, & tantùm ad patiendum apta) cauſam habeant? Il-
lis deniq;, qui Deos eſſe uel negant, uel dubitant; cùm ea, quæ nuper dicta ſunt, omnia, tum
plurima alia, de quibus in poſterum uberius dicendum erit; in primisq; illa Lucilii Balbi pulcher
rima, in libro ſecundo de Natura Deorum, à Cicerone recitata, obſtat ratio. Quoniam opinio
de Diis, quòd ſint, adeo humanis animis ſtabilis inhæret, ut nec temporis diuturnitate conuelli
poſsit. Cùm opiniones alioqui fictæ, ac uanæ, diuturnitate temporis aboleantur. Opinionum
enim commenta, delet dies; naturæ autem iudicia, & cauſas ueras confirmat. Quicquid certè fi-
ctum, & commentitium, quoniam nulla ratione ſubnixum eſt, facilè diſſoluitur.

AFFIRMAT ſummus ille naturæ interpres Ariſtoteles principio libri de Cœlo, ſiue de Sim
» plici corpore, Tex. XXII primi libri, Deum nationes omnes confiteri. Omnes leges (dicebat
Auerroes libro Phyſici auditus octauo, commento LXXX) ponunt Deum habitare in cœlo; ſed ſi
» gentes omnes ponunt illum in cœleſtibus locis habitare (quòd eorum legibus ita cautum ſit) cui
» dubium, quin eundem etiam exiſtere affirment? cùm unumquodque prius natura eſſe, quàm
alicubi eſſe exiſtimetur? Plato in decimo de Legibus, & Græcos, & barbaros omnes, Deos, cō-
muni conſenſu fateri, aſſeruit. Deosque ibidem non ſolùm eſſe; aduerſus eos, qui Deos nega-
C bant; ſed omnia etiam replere, ex motu cœleſtium corporum, quàm aptiſsimè demōſtrauit. Iam-
blichus (quod Picus etiam libro tertio Contra gentes cap. XI ſcriptū reliquit) hominibus inditā
eſſe, & tanquàm ingenitam unius Dei cognitionem, aſſeruit. Non longè enim à principio libri
» de Myſteriis, ita ille ex interprete ſcriptum reliquit. Ante omnem rationis uſum, ineſt naturali-
» ter inſita Deorum notio; immo tactus quidam diuinitatis melior, quàm notitia; ex quo incita-
» tur naturalis appetitus boni, & ratiocinatio, atq; iudicium. Et paulò poſt. Cognitio diuinorum
» fuit ſemper in anima, per ſimplicem intuitum, uel contactum. Plato in Protagora aſſeruit, Ho-
mines antequàm etiam congregarentur, uel artes aliquas exercerent, uel etiam loquerentur; ſta-
tim ab initio, ob naturalem cognitionem, Deum adoraſſe, araſque in eius honorem extruxiſſe;
» & ipſi, tanquàm rerum omnium auctori, ſacra feciſſe. Cicero libro primo de Legibus. De ipſis,
» inquit, hominibus nulla gens eſt, neque tam immanſueta, neque tam fera, quæ non, etiam ſi
» ignoret qualem Deum habere deceat, tamen habendum ſciat. Hinc Aeliani prodit admiratio;
quando nulla prorſus barbararum gentium εἰς ἀθεότητα ἐξέπεσε, ideſt Deum negauerit. Sed deſi-
nat, quæſo, admirari Aelianus, ſi (ut multi Platonicorum aſſeruerunt) eſt ita fermè cultus diui-
D nus hominibus naturalis; ſicut equis hinnitus, & latratus canibus. Noſtri Theologi inter pri-
ma ferè cognita, Deum eſſe, reponunt. Damaſcenus propterea, quòd item libro primo Contra
gentes Arnobius affirmauit; cognitionem, quòd Deus ſit, omnibus eſſe inſitam aſſeruit. Quam
obrem cap. VIII libri de Diuinis nominibus, B. Dionyſius, ſicut nihil eſſe ignotius, quàm quid
ſit Deus, ita quàm quòd ſit, eſſe notius aſſeruit nihil. Sed ut nunc Theologos noſtros mittamus;
ad Ariſtotelem redeo, qui firmiſsimis ſemper, quantum ſenſu ducente fieri potuit, rationibus,
& libro Phyſicarum auſculationum octauo, mouentem primum; & libro ſecundo Primæ Phi-
loſophiæ, & Metaphyſicæ, cauſam in omni genere primam; & libro duodecimo eiuſdem; pri-
mam naturam, & cauſam, primam formam, primumq; rerum omnium finem demonſtrauit.
Eſt autem primus mouens, prima forma, primus finis, prima cauſa ipſe Deus benedictus.
Quod in omnibus ſuæ philoſophiæ partibus, antè Ariſtotelem Plato demonſtrauerat: & ante
utrunque, ex Seleuco quidem, uiginti millibus uoluminibus; ex Menetheo autem, uiginti & ſex
millibus, & quingentis & uiginti quinque editis libris, non ſolùm Deos eſſe, ſed cuncta demum,
quæ de Diis, & de primis rerum principiis dici poterant, Mercurium Triſmegiſtum, apud Ae-
gyptios, exquiſitè demonſtraſſe, Iamblichus copioſiſsimè teſtatus eſt.

Ad

Ad rationes pro ſuperiore opinione, & euentuum cunctorum temeritate adductas, reſpondetur. CAP. VI. E

NVNC ad eas, quæ ab opinionis ſuperins recitatæ aſſertoribus adductæ fuerunt,
rationes, facillimè reſpõdebimus. Quippe ad rationẽ primam, quæ ex cauſarum,
in unoquoq; euẽtu infinitate procedir, dicimus; quòd etſi eiuſdẽ effectus canſæ
per acidens, in eodem ordine cauſarum, plurimæ eſſe poſsint, & (mundi æterni
tate ad phyſicorum quorundã opinionẽ ſuppoſita) infinitæ; cauſæ tamen per ſe,
& eſſentiales, à quibus cauſarũ ordo ritè ſemper ſumendus eſt, in ſuo ordine,
finitæ prorſus in unoquoque genere, & certæ ita ſunt; ut in infinitum eas pro-
ducere, ſit penitus impoſsibile. Vt ſi, exempli cauſa, Agamemnonis dixerimus cauſam fuiſſe
Atrenm, Atrei Pelopem, Pelopis Iouem, atqne ita in patribus, & auis, atauis, proauiſq; dein-
ceps proceſſerimus; cauſas in uno, eodemque cauſarum ordine, ſine dubitatione, reſpectu e-
tiam unius, eiuſdẽq; effectus, & indiuidni, ut Agamemnonis, mundi (ut diximus) æternitate ſup
poſita, in infinitum proſequemur. Sed iſtæ neq; ſunt eſſentiales Agamemnonis cauſæ, neqne eſſen
tiali ordine ad Agamemnonem uſque deductæ. Non quidem eſſentiales canſæ ſunt; quoniam etſi F
Agamemnon eſſe non potuerit, niſi ab Atreo, Atreus ſimiliter, non niſi à Pelope; Pelops tamen
Atreum, & Atreus ſimiliter Agamemnonem, ex accidenti, generarunt. Ex accidenti inquam tri
fariam. Primò, quia ratio generandi primò conuenir naturæ, ſecundò ſuppoſito. Quamuis
enĩ operatio ſir primò ſuppoſiti (ut in procemio Metaphyſicæ optimè dicebat Ariſtoteles) ratio
tamen operandi primò conuenit naturæ. Secundò, quoniam generatio, etſi non fuerit impedita;
potuit tamen impediri. Tertiò, qnoniam etſi generatio impedita non fuerit, & quia impedita nõ
fuit, Atreus, uel Agamemnon de neceſsitate natus uideatur: accidit tamen huic genito, ut fuerit
poſt hunc generantem. Poterat enim non eſse. Quamobrem libello de Subſtantia orbis cap. II di
cebat Anerroes, Cœlum per ſe à ſuo motore generari; quoniam non poteſt impediri. Igitur à
Pelope Atreus, & ab Atreo Agamemnon non dicentur fuiſse per ſe geniti; quòd eorum genera-
tiones impediri potuerint. Et libro octauo Phyſicarũ auſcult. comm. XLVII dicebat; Quãdo Sor
tes generat Platonem, & Plato Ciceronem; tunc Plato non generat Ciceronem propter genera
tionem eius ex Sorte, ſed propter uoluntatem eius; quia ſcilicet proiicere uolnit ſemen in illam
fœminam. Sortem enim generare Ciceronem, eſt per accidens. Hæc ille. Non ſunt igitur, ut oſten-
ſum eſt, Iupiter, Pelops, Atrens, Agamamnonis eſsentiales cauſæ. Sed neque ſunt ſimiliter eſsen G
tiali, ordine, ad Agamemnonem uſque, illæ cauſæ deductæ. Quòd ordo eſsentialis (ut cunctis phi
loſophantibus notiſsimum eſt) inter cauſas eiuſdem ſpeciei, & naturæ, & effectui non eſsentia-
les, ſed accidentarias, eſse non poſsit. Auerroes proprerea libro quinto Phyſicarum auſcultatio
num, commentario XIII rectè dicebat, Hominem generari ab homine in infinitum; eſse uerum
per accidens, non per ſe. Sed Agamemnonis, in ratione efficientium cauſarum, eſsentiales cau-
ſæ erunt, uerbi gratia, Atreus; quoniam ſicut effectus ullus eſse non poteſt, niſi proxima aliqua
canſa ad cauſandum accedat; ita Agamemnon eſse non potuit, niſi ab Atreo: Sol, ideſt cuncta
ſuo ordine corpora cœleſtia: Item mouentes illæ ſeparatæ ſuperiores ſubſtantiæ; & tandem Deus
benedictus. A` quo, ſicut cauſarum omnium eſsentialis ordo procedit, & emanat; ita in illum ip
ſemet relabitur, terminatur, & finitur; ut progredi ulterius nequeat. Exempla igitur tam à geo
metrica diuiſione, quàm ab arithmetica additione deſumpta, conſtat eſse admodum diſsimilia,
ut huic opinioni, & cauſarum per ſe ad effectum requiſitarum infinitati faueant nihil. qnòd quo
cunque modo in eſsentialibus cauſis progrediaris, non in infinitum proficiſceris, cum tandem
in Deum glorioſum uenire, & in eodem conſiſtere cogaris. Sed ad priorem rationem hucuſque. H

AD rationem poſteriorem, inferius libris quarto, & quinto, in quibus de Diuina prouidentia
erir nobis ſermo, fuſius dicturi ſumus. Nunc illud tantùm dicimus, omnia temerè euenire,
ex illa ratione, minimè conſequi; ſed aliqua tantùm, quod nos minimè negamus. Verum eſt ta-
men, illa, quæ nobis cœco, ac temerario caſu, euenire uidentur; ſi in diuinam pronidentiam
referantur; ſuo ordine ita diſponi ſingula, ut temeritati locus non relinquatur. Sed de his poſtea
uberius. Hanc igitur opinionem, quæ caſum, in euentibus cunctis, & temeritatem defendit, uelu
ti uanam, & abſurdam, rationiq; ac naturæ, & rerum omninm ordini aduerſantem, communi
quoque omnium penè mortalium ſententiæ repugnantem, imbecillis præterea fundamentis, &
rationibus abſurdis ſubnixam, & fultam, mittamus; alteriuſq; ideſt aduerſantis opinionis,
quæ cuncta ineuitabili neceſsitate, euenire, perſuadere contendit, rationes ſolidiores, explica
re incipiamus.

Ponitur

A Ponitur ſecundum caput;& eſt opinio illorum,qui omnia Fato, hoc eſt,ineuitabili neceſſitate fieri autumant; & ratione Diodori primùm, deinde ſequenti capite Chryſippi, opinio ipſa comprobatur. Cap. VII.

ALTERA eſt recitatæ prius, & breuiter refutatæ ſententiæ aduerſa; &, ut dictum
fuit, ex diametro repugnans opinio; quæ nihil cœco caſu, nihil temerè, aut
fortuito; ſed omnia uecesſitate quadam abſolutè & ſimpliciter ineuitabili, &
fieri, & euenire aſſerebat. Quam ineuitabilem necesſitatem, Deorum proui-
dentiam aliqui, alii fatum, alii cauſarum complicationem, alii Mundi nexum, nō
nulli uulgato nomine ἀνάγκην, ideſt uecesſitatem, alii aliis modis appellauerunt.
Verùm cùm uariæ ſint, ſiue de Fato, ſiue de fatalis, ideſt ineuitabilis necesſitatis
cauſa, opiniones; reliquis nunc omiſsis (fuſius enim aliquanto in libro tertio, in quo de Fato
præcipuè agemus, iſtas inſerins perſcrutabimur) Stoicorum opinionem, quoniam ii de Fato, &
de cunctarum rerum ineuitabili uecesſitate, fuerunt magis cum ratione loquuti; propiusq́;
ad illam perſuadendam accesſiſſe uiſi ſunt; quam ex diuina prouidentia, & ex rerum cunctarũ,
B apud Deum, præcognitione proficiſci, atque præordinatione, quæ falli nequaquam poteſt, opina
ti ſuerunt; unde certam quandam, & inenitabilem, quam ſibi effinxerunt, cauſarum omnium cō
nexionem, ab æternitate progredientem, & determinatam earum pro nniuſcuiuſque euentus ge
neratione, diſtributionem, & mutuam earundem complicationem, & ſeriem, quam ſimiliter
tum prouidentiam, tum Fatum, ideſt, εἱμαρμένην, tum ἀνάγκην, eorum quidam appellauerunt, pro-
uenire crediderunt: profectò cum propter diuinam prouidentiam, tum propter cauſarum nexũ
& ſeriem, cuncta Fato, & necesſitate ineuitabili fieri Stoici aſſeruerunt; horum, inquam, opinio-
nem, & ſententiam unuc aliquot rationibus, ut, & quantum iſta opinio firmitudinis habeat,
cognoſci posſit; & in illis diſſoluendis ueritas ipſa tandem magis eluceſcat, comprobabimus.
Primùm igitur ex Diodoro Zenonis iunioris præceptore, ita mihi arguendum uidetur. Dixi,
quòd ita mihi arguendum uidetur; quoniam uon me interea præterit, Alexandrum Aphrodi-
ſieum ſemel, atque iterũ & in libro de Fato, & in libro primo Quæſtionũ naturalium cap. IIII, ex
perpetua illa cauſarum ſerie, Diodori, & ſi nomen ſemper non expreſſerit, rationem ſecus, quàm
nos fecerimus, ita protuliſſe, ac conformaſſe. Ea quæ ex certo & præſtituto ordine cauſarum fiunt.
Fato & ineuitabili necesſitate eueniunt; ſed cuncta certo præſtitutoq; cauſarum ordine fiunt; cun-
C cta ergo Fato atque ineuitabili necesſitate eueniunt; illa etiam, quæ alioqui à Peripateticis & ab
omnibus ſerè hominum generibus uulgò posſibilia nuncupantur; & quæ, ut euenire, ita non
euenire poſſe, exiſtimantur. Ea nanque ſecundum Diodori & Stoicorum decreta, posſbilia tan
tùm ſunt, quæ non ſunt prohibita fieri. At ea, quæ fieri prohibita non ſunt, per certum deni-
que, & præſtitutum cauſarum ordinem fiunt; ſed quæ per certum cauſarum & præſtitutum ordi
nem fiunt, fato & necesſitate minimè euitabili fiunt: igitur illa, quæ posſibilia dicuntur, & fieri
posſibiliter exiſtimantur, fato & ineuitabili necesſitate fiunt. Vnde ſequitur, ut illud, quod poſ-
ſibilis nomen adeptum fuerit, uel nunc exiſtat, uel aliquando ut exiſtat, prorſus futurum ſit; ita,
ut id, quod neque nunc eſt, neque aliquando futurum eſt, posſibilis nomen ex Stoicorum ſenten
tia ſortiri minimè posſit; ſed tantùm inter impoſsibilia cenſeatur. Tollitur igitur ex Stoicorum de
creto, posſibilis, & contingentis natura: quod diſtinctius per duos proſyllogiſmos idem Alexan
der dednxit. Vnus eſt, Ea, de quibns, quiſpiam uerè dixerit non fore, ex necesſitate non erunt.
ponas enim fore, non uerè ille uon fore dixerat. At de illis omnibus, quæ extra fatum ſunt, id
eſt, quæ, nt fiant, fatata, ita dixerim, non ſunt; uerè non ſore, quiſpiam dixerit. Quæ igitur, ut
fiut, ſato deſtinata non ſunt, ex necesſitate non erunt. Alter, Ea, de quibus, uerè quiſpiam dixe
D rit fore, fato, & ex necesſitate erunt; ſed de illis omnibus, quæ eueniunt, quis fore ea uerè prius
dixerit. Cuncta igitur fato, & ineuitabili necesſitate eueniunt, temere autem, ſiue contingen-
ter nihil. Hæc iu uninerſum eſt ratio Diodori, breuiſsimis à nobis ex Alexandro repetita. Sed
nos pluribus omiſsis, facilius, ſimpliciusq́;, quàm ille ſecerit, ex proſyllogiſmis tantùm ita ra-
tionem conſormemus. Duarum iuter ſe aduerſantium, contradicentinmq́; propoſitionnm, u-
nam ueram, alteram ſalſam eſſe, prorſus neceſſarium eſt. Conſtat hoc eſſe neriſsimum, non ſolùm
quia ea ſit oppoſitionis contradictoriæ natura, ut illius ſemper unum extremum uerum ſit, al-
terum falſum; ſed etiam, quoniam ex Stoicorum decreto certa cauſarum ſeries ad extremi unius
euentum tendit, non alterius; & ita tendit, ut non posſit in illud non tendere, & extremum il-
lud ex ea, non euenire, non queat: alterum autem contrà ab eadem euenire ualeat nequaquam.
Harum ergo propoſitionum Socrates cras eſt de diuina, uerbi cauſa, prouidentia diſputatu-
rus. Socrates cras non eſt de dinina prouidentia diſputaturus; una prorſus uera (pugnãt enim hæ in
uicem) altera omnino falſa cenſenda erit. Illa igitur, quæ uera eſt, cuius ſcilicet ueritatem euentus
olim rei probabit; etiam antequam id, quod per eam enunciatur, eueniat, eſt uera; quoniam præ-
teritis

teritis temporibus semper fuit uera. Si uera est, igitur, quod per eam enunciatur, non euenire E
non potest. Argumentum eo probatur; quoniam ex opposito consequentis, antecedentis oppo
situm de necessitate sequitur. Nam si id, quod enunciat, non euenerit, propositio non erat uera,
sed falsa: sed ueram esse ponebamus, cuius ueritatem, rei euentus erat probaturus. Sed illa rursus
duntaxat, quæ uera est propositio, est possibilis, quoniam quæ falsa est, imposisbilis est. Nam si
cut illa, quæ uera est, ideo est uera, quoniam ad positam causarum seriem, non sequi non potest
euentus, quem enunciat: ita ista, quæ falsa est, ideo est falsa; quoniam ad eam, quæ ponitur,
causarum seriem, sequi nequaquam potest euentus, quem illa prænunciat. Igitur sicut illa (quia
ex posita à diuina prouidentia causarum complicatione euentus futurus est) non esse uera non
potest: ita ista, quia euentus, quem prænunciat, non est futurus, contrà esse uera non potest. Est
igitur impossibilis. Enunciatio certè, quæ neque uera est, neque uera esse potest, impossibilis est.
Si est impossibilis, sequitur ut id, quod per eam enunciatur, per alicuius potentiam fieri, ut sit,
poterit nunquam. Fit igitur, ut illa tantùm propositio, quæ uera est, sit etiam possibilis, cùm il-
la, quæ falsa est, impossibilis sit. Quòd si illa tantùm est possibilis, quæ uera est; ad eam autem,
ut ex iis patuit, quæ ante deducta fuerunt, euentus non sequi non potest. Si enim non sequeretur,
non esset uera. quod autem non sequi non potest, sequitur ex necessitate; quoniam impossibile F
est non sequi, igitur sequi necessum est. Consequens ergo est, ut quicquid, secundum Diodori de-
creta, possibile est, ex necessitate, uel iam actu sit, uel saltē futurum sit. At non euenit, quod nō est
possibile euenire. Illud igitur omne, quod euenit, ineuitabili necessitate euenire omnino cōsequi-
tur. Nullæ res ergo erunt, quæ temerè, & cœco casu, uel contingenter fiant; sed quæcunque eue-
nient, uel etiam possibiles sunt euenire, ineuitabili necessitate cunctas euenire, dicemus. Exē-
plum est apud Ciceronem libro de Fato, propositio illa, Morietur noctu in cubiculo suo Scipio
ui oppressus. De hac enunciatione, inquit ille, quod uerè diceretur; quoniam id fore diceretur,
quod (supple tu ex serie causarum posita) futurum erat. futurum autem fuisse, ex eo, quia factū
est, intelligi debet. Semper enim fuit uerum dicere, quòd noctu in cubiculo suo, ui fuerat Scipio
opprimendus. fuit ergo ita uera illa propositio, ut secundum illam non sequi non potuerit euen-
tus; quoniam si potuerit non sequi, ponatur non sequutus. propositio igitur non uera, sed falsa
fuerat. Contrà, plenissima falsitatis est ista, nec non esse falsa non potest. Non morietur noctu
in cubiculo suo Scipio ui oppressus, cuius falsitas ex rei euentu conuincitur; quoniam quod per
eam enunciatur, ita impeditur fieri, ut poni in esse, & fieri sit impossibile. Quamobrem
ad Varronem libro nono Familiarium, Cicero ita scribit, περὶ δυνατῶν me scito, κατὰ Διόδωρον κρί- G
νειν. Quapropter si uenturus es, scito, necesse esse te uenire; si autem non, τῶν ἀδυνάτων est te ue-
nire. Sectione item secunda libri cui titulus περὶ ἑρμηνείας, siue de interpretatione, sumpto rei
euentu huiusmodi, qui in nostra uideretur esse potestate, pro Stoicorum opinione, & ineuitabili
euentuum cunctorum necessitate, & Magentinus Mytilenæus, & Ammonius Alexandreus, no-
bilissimi Philosophi, & Aristotelis interpretes præstantissimi, syllogismo hypothetico disiunctiuo
contradictoriis partibus constante, sic arguebant. Cras aut metes, aut non metes. Necesse est e-
nim alterum. Si cras metes, non forsitan metes, forsitan non metes; sed omnino metes. Eodem
modo si cras non metes, non forsitan non metes, forsitan metes; sed omnino non metes. Quodcun
que igitur euenerit (alterum enim omnino euenturum est) ex necessitate, & ineuitabiliter, quo-
niā forsitan ablatū fuit, prorsus euenisse putandum erit. Sed ad eundem modum de re quacunque,
& de quocunque euentu facillimè syllogismus confici poterit. Cuncta igitur ineuitabili necessita
te eueniunt. Est rursus (ut decreta Astrologorum cum Stoicorum dogmatibus coniungamus)
apud Ciceronem exemplum alterum, ex Astrologorum præceptis desumptum, per hypotheti-
cum conditionalem syllogismum deductum; in quo, ex uno posito colligitur alterum, quod uer
bis ipsiusmet Ciceronis producemus. Sunt, inquit ille, Astrologorum præcepta huiusmodi. Si H
quis uerbi causa, oriente canicula natus est, is in mari non morietur. Tunc sic arguitur, Si uerum
est id, quod ita connectitur, Si quis oriente canicula natus est, in mari non morietur: illud quoque
uerum est, Si Fabius oriente canicula natus est, Fabius in mari non morietur. Pugnant ergo hæc
inter se, oriente canicula Fabium natum esse, & in mari illum moriturum. Et quoniam certum in
Fabio ponitur, ortum esse eum, canicula oriente; hæc quoque pugnant, Et esse Fabium, & in ma
ri moriturum. Ergo hæc quoq; coniunctio est ex repugnantibus. Et est Fabius, & in mari Fabius
morietur. Quod, ut propositum est, ne fieri quidem potest. Ergo illud, Morietur in mari Fa-
bius, ex eo genere est, quod fieri non potest. Hactenus Cicero. Eodem modo de re quacunque &
de quocunque euentu, tam ex Astrologorum, quàm ex Stoicorum præceptis, sine ulla difficul-
tate syllogismus confici facillimè poterit. Vt quemadmodum illud (sicuti prius ex Stoicis dice-
bamus) quod ex certa causarum serie euenit, non potest non euenire: ita id, quod certa quapiā
siderum constitutione euenerit, hoc uel illo modo non euenisse, aut hoc uel illud non egisse,
uel non passum fuisse, non potuerit. At singula ex certa causarum serie, & sub certa, & determi
nata

A nata quadam ſyderum conſtitutione, & configuratione eueniunt. Igitur de rebus cunctis certus
quidam euentus eſt, & certa quædam enunciatio uera, cuius oppoſita eſt falſa, & uera (ut dedu
ctum fuit) neceſsaria eſt; falſa uerò impoſsibilis: quod ſicut iſta non poteſt fieri, ita illa non fieri
non poteſt. Omne igitur, quod falsò fore dicitur, id fieri non poterit. Contrà quod uerè, non
poterit id non fieri. Eueniunt igitur, quæcunque eueniunt, ineuitabili neceſsitate. Sed de Dio-
dori ratione hactenus.

Altera ratio, quæ eſt Chryſippi, ad eandem opinionem. Cap. VIII.

SECVNDO illo Chryſippi Tarſenſis Cleantis diſcipuli argumento; cuius & li-
bro primo Quæſt. natural. cap. IIII, Alexander Aphrodiſ. & libro de Fato Ci
cero meminerunt; Stoicorum fulcitur opinio. Argumentum autem eſt, Quod
cauſa antecedente fit, id ineuitabili omnino neceſsitate fit. Ponas, ſi poteſt nõ
fieri, quòd non fiat; non habuit igitur antecedentem cauſam: at ſupponebatur
B habuiſſe. nihil autem ſine antegreſſa cauſa ſua fieri poteſt. alioquin ſequeretur,
quòd Mundus diuelli, & non idem ſemper permanere poſſet. quoniam non
eodem ordine, neque una, & eadem ratione, & adminiſtratione eum gubernari, diſponi, & ad
miniſtrari eſſet poſsibile. Sequeretur præterea (inquit Chryſippus) poſſe eſſe motum ſine cauſa.
ad hoc autem (inquit ille) non omnem enunciationem aut ueram, aut falſam fore, conſequi-
tur. Quod enim (inquit Chryſippus) cauſas efficientes non habebit, id nec uerum, nec falſum
eſſe poterit. Hæc autem, quæ ſequuntur, cuncta abſurda, & impoſsibilia, periti Philoſophi om
nes cenſent. Omnino ergo quod euenit, quoniam ex propria antecedente euenit cauſa, non po-
teſt non euenire. Fit ergo nihil, quod neceſſarium non ſit fieri. Igitur quæcunque eueniunt, in-
euitabili neceſsitate eueniunt.

Tertia omnium, pro Stoicorum, & eorum, qui in euentibus uniuerſis, ineuitabilem neceſsitatem tueri conantur, opinione, fortiſſima ratio ponitur, quæ ex diuina rerum cunctarum præcognitione procedit; & multis Phy- C ſicorum argumentis, ipſius rationis aſſumptum, hoc eſt, quòd Deus omnia præcognoſcat, probatur. Cap. IX.

TERTIO ad ſuam confirmandam ſententiam firmiſsima, ac omnium, quæ pro
opinione adduci poterant, ualidiſsima, & Stoici, & aliorum plurimi, qui in
cunctis euentibus, ineuitabilem neceſsitatem eſſe affirmant, eamq; defendere
conantur, utuntur ratione ea, quæ non Philoſophis cunctis ſolùm, illis inquã,
qui & contingentiam, & temeritatem tuentur, ſed plurimis etiam noſtris Theo
logis doctis, ſimul ac ſanctis uiris uim, difficultatemq; aliquam ſemper uiſa eſt
attuliſſe. Duas enim, quæ maximè urgere uidentur rationes, Stoici ad ineuita-
bilem rerum cunctarum neceſsitatem ſuadendam, protulerunt: quarum unam, ex æterna qua
dam cauſarum cõplicatione, alteram ex diuina infallibili præcognitione, deſumpſere. Priorem in
ferius tertio libro, in quo de Fato præcipuè agemus, conformabimus: poſteriorem nunc alla-
turi ſumus. quæ quidem ratio, eſt argumentum hypotheticum conditionale prioris ſpeciei, ab
aſſertione uidelicet antecedentis, ad aſſertionem conſequentis, ex diuina rerum cunctarum præ
D cognitione procedens. Si Deus, certa & infallibili cognitione, id, quod futurum eſt, prænouit;
illud non euenire non poterit. Sed eſt primum, ergo ſecundum. connexio clariſsima eſſe uide-
tur. Nec fallere ſanè, nec falli poteſt Deus benedictus. At ſi id quod ille futurum præcognouit,
non eueniret (cum enim per te contingenter, uel etiam temerè eueniat; poterit & euenire, &
non euenire) falleretur ſine dubio. Rationem iſtam per multa connexa, deduxiſſe ita uidetur Ci
cero. Si præſcita ſunt futura omnia, hoc ordine ſingula euenient, quo uentura eſſe, præſcita
ſunt. Et ſi hoc ordine uenient; certus eſt ordo rerum præſcienti Deo. Si certus eſt ordo rerum;
certus eſt ordo cauſarum. (Non enim aliquid fieri poteſt, cuius non aliqua efficiens cauſa præ-
ceſſerit) Si autem certus eſt ordo cauſarum, quo fit omne quod fit; conſequens eſt, ut Fato,
hoc eſt ineuitabili neceſsitate, fiant omnia, quæ fiunt. Ex qua ratione apud Ciceronem poſtea
colligebatur, nihil in noſtra poteſtate eſſe, Sed mox hoc, quod ſequutum, & ex multis præmiſsis
collectum fuerat, hoc eſt, in poteſtate noſtra eſſe nihil negauit Cicero, quod aliquid in noſtra ſi-
tum eſſe poteſtate, ille experiri uideretur. Quamobrem diuinam potius præſcientiam, de qua
dubitabatur, quàm humanam libertatem, quam certò nouerat, euerti, auferriq; paſſus eſt. Se
quitur igitur, ut ſi nos illud admiſerimus, quod non admiſit Cicero, uidelicet quòd Deus om-

nia præsciat; admittendum etiam illud à nobis sit, quod idem negauit, ut omnia Fato, & ineui E
tabili necessitate eueniant. Est autem, ut paulò ante dicebamus, admittendum, primum; ergo & secundum. Cuncta igitur ineuitabili necessitate eueniunt, quæ eueniunt. Multis rationibus assumptum ipsum, idest, quòd Deus omnia præsciat (Vnde & connexionis uim, & consequentis ueritatem, & ineuitabilem in rebus cunctis necessitatem Stoici demonstrasse crediderunt) ex Philosophantium disciplinis, quamplurimis mediis probari potest. nos paucissimis, pariterq; ad soluendum Philosophis illis; qui secus opinantur, & in plurimis euentibus contingentiam, & temeritatem defendunt (inter quos Peripatetici potissimum connumerandi sunt) difficillimis, rem, quàm breuissimè fieri poterit, aggrediemur. Probatur itaque assumptum per deductionem ad incommodum. Primò, Quoniam si Deus futuros euentus certa, & distincta, atque infallibili cognitione, non cognosceret; duorum alterum sequi necessarium uideretur; aut quòd illorum cognitionem tanquam ignauus, ac segnis, Deus ipse negligeret: aut si non, quòd etiam si in illorum intelligentiam niteretur, eam tamen tanquã impotens, assequi Deus non posset. Vtrunque absurdissimum est. Primum sanè, tum quoniam ab omni materiæ contagio separata forma, purissima, & simplicissima, quæ sui muneris sunt, negligere neqnaquam potest. Tum etiam, quoniam (ad Aristotelis præsertim doctrinam loquendo) quæ illi adesse possunt; statim adsunt: ut F
negligere, quod sua intersit, quicquam non possit. Adde, quòd ignauia, & torpor ex caussis, ut inferius fusius patebit, ortum ducunt; quæ in Deo nec sunt, nec esse possunt. Secundum autem, idest quòd impotentem, ut deductum fuerat, & uilem Deum esse sequeretur; patet, dicente Auerroe lib. primo Physicarum auscultationum, com. XXXIX: Agens qui nititur, quod perfi- »
cere non potest, uilis dicitur. Adde incommodum tertium, quod ex prius dictis consequitur, »
quoniam humanæ cognitioni, diuina non anteponeretur cognitio. At quemadmodum eximiæ dementiæ est; cognitioni brutorum, humanam non præferre cognitionem; ita summæ profectò est impudentiæ, non plus diuinæ, quàm humanæ tribuere cognitioni. Nos autem de rebus singulis, non præsentibus tantùm, aut præteritis, sed futuris etiam, confusaneam (quod spes & timor latissimè testantur) & indistinctam quandam cognitionem sæpenumero habemus: relinquitur ergo, ut certam omnino de eisdem omnibus, & claram diuinus intellectus notitiam semper habere censeatur. Quamobrem lib. tertio Metaph. contra Emped. tanquam graue absurdum, litem Deos ignorare, Aristoteles deduxit.

Iterum probatur assumptum; eò quòd prima rerum omnium causa Deus sit. CAP. X. G

SECVNDO idemmet assumptum, Deum nidelicet cuncta etiam antequàm ueniant, præcognoscere, probatur. Deus citra dubium ex communi illorum omnium, qui Deum esse confitentur, sententia, & sapientissimus est, & prima, supremaq; rerum omnium causa: Ergo & res omnes producit, & certa, ac infallibili easdem cognitione cognoscit. Assumptum quo ad priorem partem, per quam asseritur, Deum esse sapientissimum; quòd ab omnibus ultro admittatur; sine probatione aliqua dimittimus: quo autem ad posteriorem tantùm, qua dicitur, quòd Deus sit rerum cunctarum causa prima; paucissimis demonstramus. Sententia est Aristotelis in plerisque philosophiæ locis. Libro etenim duodecimo Diuinæ philosophiæ, parte octaua supra trigesimam, Deus (inquit) est tale bonum, à quo dependet cœlum, & tota «
natura. dependet autem à Deo cœlum, & tota natura, idest & orbis ipse, & ea, quæ orbe uni- «
uerso continentur, cuncta, in genere etiam causæ efficientis. Si dicas, quòd non in genere causæ efficientis; sed uel finalis tantùm, uel ad summum in duplici genere causæ, finalis, scilicet & formalis; à Deo Opt. Max. uniuersa dependeant: Dicemus, proposito nostro illud officere nihil. cum satis sit, ad assumptum ostendendũ; quòd sit prima rerum omnium causa: sit autem, in quo uolueris causarum genere, prima. Adde quòd tueri commodè possumus; illum esse in genere etiam efficientium causarum, primam rerum omnium causam. Auerroes nanque libello de Substan. orbis, H
cap. II, inquit, Finis significat agens significatione necessaria. quod quidem dictum uerum ne- «
quaquam esse posset, nisi omne, quod finis est, esset etiam aliquo modo efficiens. Huic sententiæ subscripserunt & Io. Scotus in primo, dist. VIII. quæst. IIII. Et D. Thomas lib. quinto Metaph. lect. II. etiam si primam causam orbem primum effectiuè minimè mouere, hi præstantissimi uiri, ad Aristotelis doctrinam, fuerint arbitrati. Quinimmo Alexander Aphrod. ante Auerroem libro primo Metaph. sua expositione XXI (si tamen illa expositio sit Alexandri, quæ Alexandri titulo latina circumfertur) & ipse Aristoteles ante Alexandrum, tum libro tertio Metaph. tex. III, tum libro secundo de Generatione animalium, cap. IIII, ubi habet, quòd pars illa, quæ est finis, & prima, & potissima est illa; in qua principium motus continetur, finem mouere,

A uere, atque efficere, docuerunt. Sed uerum nequaquam istud esset; nec tot, ac tantos stipulatores haberet; si quispiam esset finis, qui efficiens non esset, aut efficiendi rationem nullam subiret. At redeo unde discesseram. In procemio rursus eiusdem partis philosophiæ, & Metaphysicæ, Deus (inquit Aristoteles) est principium, & causa omnium. Et paulò post, Sapientis, ait, est ordinare. At diximus, & omnium consensu supposuimus; Deum esse sapientissimum: eius erit igitur ordinare omnia. In libro etiam de Mundo (si liber est Aristotelis, quod asseruerunt Bessarion, Iustinus philosophus, & martyr, Dominus Ioannes, & Dominus Ioannes Franciscus utrique Pici Mirandulani: negāt uerò tum alii multi, tum inter recentiores Alcyonius, & Pet. Victorius) qui scriptus est ad Alexandrum, ita ex interprete inquit; Mundus uniuersorum est ordo, & exornatio, à Deo, & per Deum, custodita. Theophrastus in principio suæ Metaphysicæ, Diuinũ, ait, principium est, per quod, & sunt, & permanent uniuersa. Plotinus. ἐξ ἑνὸς νοῦ, καὶ τοῦ ἀπ' αὐτοῦ λόγου, ἀνέστη τὸ δὲ τὸ πᾶν, καὶ διέστη; idest, Ex una mente, & ex eo, quod ab illa est, uerbo, constitutum, atque dispositum est uniuersum. Iamblichus cap. XXVII libri de Mysteriis. Deus (ex interprete, inquit) est omnia; potest omnia; implet omnia semetipso. Et Trismegistus in Pimandro. In Deo, ait, & à Deo omnia. Et ad finem, eiusdem libelli. Nisi enim (inquit idem) B faciat omnia; aut superbus est, aut potius imbecillis; quorum utrunque nefarium. Et in Asclepio, finem uersus. Sine Deo, inquir, nec fuit aliquid, nec est, nec erit. Omnia enim ab eo, & in ipso, & per ipsum. Patet igitur, ex omnium ferè rectè philosophantium consensu; Deum esse rerum uniuersarum causam primam, non solùm, inquam, causam finalem primam; sed etiam effectricem primam. Et hæc de ueritate assumpti.

SEQVELA, quo ad priorem quidem partem, idest, quod Deus res uniuersas producat, tum per ea, quæ nuper diximus, tum per ea, quæ dici possunt, fermè infinita (sed ex multis pauca nunc nunc dicemus) demonstrari quàm facillimè poterit. Auerroes in Destruct. disput. IX, dubio II, Si in creaturis, inqnit, aliqua esset quantitas, uel qualitas, ab illa diuina sapientia non producta; sequeretur, nos attribuere creatori, seu primo efficienti, id, quod non deberet attribui alicui uilissimo artifici materiali. Et disput. X, dub. III, Patet (inquit) quòd oportet, quòd Mundus habeat unum efficiens sagacissimum, & sapientissimum; à quo entia seriatim ministrentur. Et prius disput. III, dub. II, Deus, dixerat, est agens, & efficiens dictas causas, protrahensq; totum de priuatione ad actum. Prima item propositio lib. de Causis (cuius cuius sit liber ille) affirmat, quòd prima causa plus influat in effectum quemlibet, quàm quæuis causa secun- C da. Huic sententiæ subscribunt & Plato in Timæo; ubi asseruit ipsum bonum, esse omnium causam, magis, quàm sequentes causas. est autem secundum Platonem, prima rerum omnium causa, bonum ipsum. Et Aristoteles in libro octauo Physicarum auscultationum, parte XXXVIII. Vbi quod mouetur (inquit) mouetur à superiori, & maximè à primo mouente. Et tex. item XLI, libri eiusdem, qui aliàs de motu etiam ab Aristotele inscriptus est, inquit. Quod enim prius est, magis est causa mouendi, quàm sequens, & mouebit magis. Sed quo ad sequelæ priorem partem, hactenus. Quo uerò ad posteriorẽ, i. quòd res cunctas infallibili Deus cognitione intelligat (quod à principio probare intendebamus) ex iis, quæ ad priorem partẽ dicta sunt; manifesta, atq; euidens illa derelinquitur. Cum enim Deus Opt. Max. prima, ut ostendimus, rerum omnium sit causa; plusque, ut nuper diximus, in quẽlibet effectũ, quàm quæuis alia causa, & possit, & efficiat; idemq; citra controuersiam, sapientissimus, immo ipsissima sapientia sit: qui fieri poterit, ut effectus suos, & ea, quæ ab ipso proueniunt, illum ignorare dicamus? Sed ponamus ignorare: cõstituenda igitur erit aliqua superior causa, quæ & cuncta præcognoscat, & Deum in suis effectibus dirigat; ne scilicet ignarus erret, atque labascat: & ne effectus eius ab Orbis uniuersi ordine pro- D labantur. Sed quæ dementia? quod monstrum esset, ista uel somniare? Non est igitur dicendum, Deum isthæc ignorare. Quòd si ista Deum ignorare affirmandum non est; certa, & infallibili prorsus cognitione eadem illum cognoscere, negandum non erit. Per regulam rursus summulistarum, idem argumentum compendiosius ostendi poterat; quòd oppositum consequentis, antecedenti quàm euidentissimè repugnet. Non enim potest Deus sapientissimus esse; & illa ignorare, quæ idem ipse efficiat (cum præsertim efficiat cuncta) & quorum non solùm sit aliquo modo causa, sed causa potissima, & prima.

Idem assumptum probatur, quoniam successiuum in permanens reduci debet. CAP. XI.

TERTIO assumptum ipſum principalis rationis denuo ſic demonſtratur. Om- E
nis ſucceſsio, & omnis tranſmntatio ad aliquod unum, quod permanens, & in-
tranſmutabile ſit, omnium legitimè philoſophantium communi conſenſu, re-
ducenda eſt; non ſecus quàm multitudo quælibet ad alignam unitatem. Propo
ſitio uidetur ab Ariſt. ſæpe recepta; lib. præſertim Phyſicarum auſcultationum
octauo; ubi omnem, quæ in phyſicis corporibus reperitur, motuum diuerſi-
tatem, & multitudinem, ad motum quendam minimè uarium, ſed uniformem,
& unum ille reduxit. Huius quoque uniformis motus tranſmutationem, ad mouentem quem-
piam, qui omnino permanens ſit, & immobilis, & intranſmutabilis, eum reduxiſſe, manifeſtũ
eſt. Plato itidem in Repub., & in Philebo, ſenſibiles multitudines, ad intelligibiles redigit unita
tes, ideſt ideas: deinde unitates intelligibiles, ad ipſum ſimpliciter unum, quod Deus eſt. Aſtro-
logi item cuncti omnem motus, quam, per artis ſuæ inſtrumenta, in cœleſtibus corporibus in-
ueniunt, diuerſitatem, quam irregularitatem appellant, ad aliquam ſtatim cuiuſpiam alterius
motus regulam, atque uniformitatem reducunt. A' pari igitur, omnem temporis ſucceſsionem,
& tranſmutationem, ad quodpiam, quod ſine ſucceſsione, & ſine tranſmutatione ſit; ſed con-
ſtans, & firmum perſeueret, reducendum eſſe, cenſendum eſt. Iſtud autem firmum, & perma- F
nens ad quod temporis ſucceſsio eſt reducenda, uel ſecundum noſtros Theologos æternitatem,
uel ſecundum Philoſophos (ut lib. primo de Cœlo tex. c. magis placuit Ariſtoteli) æuum appel
labimus. Ea ergo omnia, quæ tribus temporibus, præſenti, præterito, & futuro continentur;
ac eiſdem ueluti ambiuntur, & menſurantur, unica, conſtàntiſsimaq; æternitate, ſiue unico, per
manentiſsimoq; æuo contineri, menſurari, ac definiri, cenſendum eſt. Aeuum autem, & æterni-
tas, cum (ut diximus) ſine ſucceſsione aliqua, permanentia, conſtantiaq; perpetuò ſint; non
niſi inſtans unum eſſe poſſunt. Et illud, non fluxione percurrens, ſed ſtabile, fixumq; perſeue-
rans; præſens ſemper, & ubique totum perſiſtens. Et quamuis æternitate Deum ſolum noſtri
(ſi fas eſt dicere) metiantur Theologi; æuo tamen non Deum tantùm, ſed ſupremos etiam in-
tellectus, ſeparatasq; à materia naturas omnes, quinimmo has quoque caducas, loco citato, &
fragiles ſubſtantias (ea uidelicet ratione, qua ſubſtantiæ ſunt) metiri opinatus eſt Ariſtoteles. At
tribus temporibus ea etiam, quæ in futurum euentura ſunt, omnia circum ambiri, circumam-
plectiq; certum eſt. Aeuum ergo, & æternitas rei cuiuſque etiam futuræ euentus tempora cir-
cumambiunt, & complectuntur. Quemadmodum igitur cognitrix illa potentia, & uirtus, quæ
tempore menſuratur, tribus illis temporibus, de futuris etiam contingenter, & temerè euen- G
tibus, determinatam, atque certam poteſt, pro ratione naturæ ſuæ habere notitiam; ita uis illa,
cuius actio tempore non metitur, ſed æuo, uel æternitate, qualis eſt diuina; omnia eodem in-
ſtanti præſentia, præterita, & futura determinare, infallibiliterq; cognoſcere; nullum erit im-
poſsibile. Hæc præterea fuit clara lib. decimo de Legibus diuini Platonis ſententia. Dicebat Am-
monius, eandem lib. duodecimo Diuinæ philoſophiæ fuiſſe Ariſtotelis opinionem. Fuit ante hos
clariſsima Parmenidis opinio ab ipſomet carminibus decantata. Deum uidelicet glorioſum om-
nis tranſmutationis tam ſpiritualis, quàm realis expertem, omnia non ſolùm præſentia, & præte
rita, ſed etiam futura certò cognoſcere; non ea quidem ut præterita, uel ut futura, quòd non ſit
apud Deum fuit, uel erit; cum tempori non ſubdatur diuina cognitio, ſed ut præſentia dunta-
xat, non in inſtanti temporis, ſed in inſtanti æternitatis.

Idem aſſumptum probatur ex cõparatione diuini intellectus ad Solem. CAP. XII.

QVARTO ad idem aſſumptum aſtruendum, in hunc modum, ex ſimilitudine di- H
uini intellectus ad Solem, arguitur. Intellectui diuino nihil obſtat, quo minus
cunctos cuiuſcunque generis futuros euentus certè, & determinatè intel-
ligere, ac præcognoſcere ualeat; eos igitur omnes, (etiam ſi aliqui contingen
ter; fortuitò, temerè, & cæco caſu futuri ſunt) certè, & determinatè Deus in
telligit, ac præcognoſcit. Deductio oſtenditur tum auctoritate, tum ratione.
Auctoritas eſt Ariſtotelis, portione XXXII, lib. tertii Phyſicarum auſcultatio
num; quem librum de Principiis idem nonnunquam appellauit. Et portione XVII lib. noni Pri
mæ philoſophiæ; in quibus locis ſcriptum ille reliquit, In iis, quæ à materia ſeiuncta ſunt, & æ-
terna, non differt poſſe, ab eſſe. Ratione præterea, ſequela ipſa probatur. Intellectus toto poſ
ſe, quantum ad ſe attinet, totaq; ui ſua (niſi quid obſtet) in proprium obiectum, ideſt, in rem
per ipſum cognoſcibilem, qua uidelicet cognoſcibilis eſt, fertur. Sed res cunctæ, non præſen-
tes tantùm, aut præteritæ; ſed futuræ etiam, ab intellectu diuino, cognoſcibiles ſunt. proba-
tur. Sunt enim res omnes à nobis, & ab humano intellectu, intelligibiles. quanto igitur magis
ab intellectu omnium perfectiſsimo, & diuino? Libro nanque tertio commentariorum de Ani-

A ma, Aristoteles semel atque iterum, & Auicenna primo capite secundi lib. Metaphysicæ, uisi sunt
dicere; quòd entia omnia possunt à nobis intelligi; & quod intellectus noster agens, est omnia
facere: intellectus uerò posibilis, est omnia fieri; & breuiter quòd intellectus noster est totius
entis, quod inter alia diuinæ Aristotelis philosophiæ, & libri τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ scopus, qui est de
Ente, qua ens est (de quo libellum edidimus, quem S. R. E. Raynutii Farnesii amplisſ. Card. im
mortalitati dicauimus) latisſimè intelligenti demonstrat. Intelligit ergo diuinus intellectus, &
quodcunque, & quantumcunque potest intelligibile, idest illud omne intelligit, quod ab intelle
ctu quocunque natum est intelligi, & percipi. Hoc autem est, quod ostendendum susceperamus.
Assumptum, idest quod diuino intellectui nihil obstet; quo minus non solùm præsentia, & præte
rita, sed etiam futura omnia, & ea quæ cæco casu euentura sunt, cognoscat, ratione, probatur.
Nam si quid diuinæ intelligentiæ obstaret; uel illud intrinsecum esset diuino intellectui, hoc est
ex parte ipsiusmet intellectus diuini, & diuinæ naturæ intelligentis desumeretur; uel esset ab eo-
dem extrinsecum, hoc est non ex parte diuinæ intelligentiæ, sed ipsius obiecti intelligibilis eueni
ret. Tantùm enim ab altero duorum (ut lib. primo minore Primæ philosophiæ Aristoteles, &
eiusdem interpretes declararunt) hoc est uel ab intellectu, uel à re obiecta, & intelligibili, con-
B tingit in cognitione difficultas. Non quidem primùm. Illud enim quod diuino intellectui pone
retur internum, esset materia. In sui igitur natura, materiam, diuinum intellectum includere,
sequeretur. Sola nanque materiæ labes (quòd ab actu multum illa deficiat) intelligentiæ uide-
tur obstare. At quomodo erit in materia mersus diuinus, si humanus intellectus (ut in lib. ter-
tio commentariorum, quæ de Anima inscribuntur, ab Aristotele declaratum fuit) à materia se-
iunctus est? Ibi nanque, cum de humano ille dissereret, Anaxagoram commendauit, quòd intelle
ctum (quamuis de diuino forsan Anaxagoras loqueretur) omni labe materiæ immunem asserue
rit. Neque secundum. Si enim obstaret obiectum, uel hoc ideo esset, quia esset quid futurum. At
diximus, æternitatẽ futura cuncta complecti; Vel secundò, quia materiam illud haberet partem
sui: cum enim tantùm ex Analogia (ut in Timæo docuit Plato) nothaque, ac spuria cognitio-
ne, depræhendi posſit materia: rei, cuius ipsa pars est, cognitionem absolutam, & claram impe
dire, atque subobscurare, obtenebrareq; constat. Dicebat enim Auerroes lib. tertio Physicorum
commento xv. Difficultas quandoq; contingit propter rem latentem: & hoc erit propter im-
perfectionem suæ naturæ. Hæc ille. Res quippe latens, & obscura, est ipsa rei materia; à qua rei
C compositæ, & materiatæ imperfectio uniuersa ortum deducit. Vel hoc tertiò propterea esset,
quia numerosa, atque infinita esset rerum ipsarum multitudo. Infinita autem multitudo, quòd
infinitum (ut ex libro secundo primæ, & ex libro primo secundæ Aristotelis Philosophiæ mani
festum derelinquitur) qua infinitum, sit ignotum; ab aliqua potentia, etiam diuina depræhendi
non potest. Verùmenimuero illi, qui diuinum intellectum plura, uel etiam infinita, absque ali
qua difficultate, non posse intelligere arbitrantur; uim diuinam, diuinamq; cognitionem peni-
tus ignorare uidentur. Nec de illa, meliora, quàm de nostra opinantur cognitione. Immo (quod
blasphemia est) in Deum, nostram impotentiam iniquè transferre uidentur. Illi uerò, qui ma
teriam, quæ sit pars obiecti, diuino intelllectui obstare, quin minus rerum omnium omnimo-
dam Deus habeat cognitionem, asserunt; possunt ista ratiuncula pro ueritate persuaderi. Deus
gloriosus longè sine dubio in cognoscendo potentior est, quàm Sol in illuminando sit; tum quo-
niam substantia est omnino immaterialis, non ita Sol; tum quia cognitio ipsa est operatio illu-
minatione longè spiritualior, efficacior, penetrantiorque. At Sol omnia, paucis illis exceptis,
quibus pro tempore per opacum aliquod, lumen intercipiatur, illuminat: & quòd ea, inter quæ
opacum intercipitur, non illuminet; in causa est, non Solis impotentia, sed sola opaci interposi-
D tio. Deus ergo ui sua cognitrice omnia simpliciter, & absolutè penetrare, & omnia ex conse-
quenti ad amusſim cognoscere, atque intelligere poterit. Videtur hæc ratio non solùm Arriani
in Epictetum, sed diuini etiam Trismegisti ad finem cap. VII, libri, cui titulus, Asclepius. Proba-
to igitur iis modis tertiæ rationis assumpto, uidelicet quòd Deus cuncta exactisſimè ante præco
gnoscat, quàm eueniãt; conclusio sequi uidetur euidentisſimè; omnia scilicet, quæ eueniunt, cum
à Deo Opt. Max. etiam antequàm eueniant, exactisſimè præcognita sint; nec in præcognitio-
ne falli ille posſit; qualicunque modo illa eueniant, ineuitabili penitus necesſitate euenire.
Cum secus quàm eueniãt (alioqui in diuina scientia posset error cõtingere) euenire non posſint.
quòd .n. sic uel aliter, nunc, uel alio tẽpore in hoc loco, uel alibi euentura sint; iam æternis sæculis
sunt ante ad amusſim præcognita. Hæ sunt rationes, & ualida admodum argumẽta, quæ cùm ma
ximè Stoicorum opinioni, & ineuitabili euentuum omnium necesſitati fauere uideantur; nostris
Theologis aliquam, philosophantibus uerò quàm plurimis, Aristotelicis præsertim, qui in multis
euentibus cõtingentiam, & in aliquibus temeritatem defendunt, difficultatem facere possunt ma
ximam. Solitum est etiã abs Stoicis duci ualidisſimum argumentum ex ordine perpetuo, & æter
na complicatione causarum: à prima, quam illi, & liberè, & ex necesſitate mouere asserunt, depẽ

dentium; quod superiore capite nos ex Alexandro indicauimus solùm; quoniam de eo inferius li E bro tertio, in quo de Fato præcipuè agendum erit, fusè satis, & dilucidè dicemus. Nunc autem nonnullis, præter adductas rationes, & illis quidem satis urgentibus mediis, prætactam opinionem, & ineuitabilem in euentibus cunctis necessitatem, confirmabimus.

Multis modis recitata Stoicorum opinio, euentuumq; cunctorum necessitas ineuitabilis confirmatur. Et primò ex sacrorum codicum auctoritate. Cap. XIII.

OPINIONEM hanc (quæ siue ex diuina præcognitione, & intelligentia, siue ex diuinis, fatalibusq;, hoc est urgentibus Deorum decretis, siue ex diuina prouidentia, & rerum cunctarum præordinatione, siue ex perpetua quadam causarum serie, & complicatione, siue ex siderum configuratione, & proportione quadam, & influxu, siue ex alia qualibet causa, & ratione, ineuitabili necessitate, omnia fieri, autumat) multis modis confirmant & Stoici, & illi, qui in F hac saltem causa, Stoicorum placita, ac statuta prosequuntur. Sed ex multis, quæ ad hanc astruendam, confirmandamque opinionem, ab iis adduci solent, aliquot tantùm colligemus, quæ nobis ualidiora, urgentioraq;, & ad soluendum difficiliora uidebuntur. Primò igitur eam confirmant, ex sacrorum codicum auctoritate. Libri (inquit ex Platone Ammonius, parte secunda libri de interpretatione Aristotelis) qui in Deorum sacris habentur; de quibus uel suspicari mendacium, nefas putatur, Deum omnia cognoscere, temperare, & moderari constanter affirmant. Igitur pro Deorum cognitione, & institutione, cuncta ita ineuitabili necessitate eueniunt; ut secus, quàm eueniant, euenire non possint.

Idem confirmatur ex diuinatione. Cap. XIIII.

SECVNDO idem confirmatur, ex ipsa diuinatione, quæ diuinam præcognitionem, diuinamq; prouidentiam, nec non decerta diuina potissimùm adstruere, G uidetur. Vetus (dicebat in principio libri de Diuinatione Cicero) opinio est, iam usque ab heroicis ducta temporibus, eaq; & populi Romani, & omnium gentium firmata consensu; uersari quandam inter homines diuinationem, quam Græci μαντικὴν appellant; id est præsensionem, & præsagitionem rerum futurarum. Veniunt igitur cuncta, quæ eueniunt, cognita prius à Diis (ab eis nanque uaticinandi, ac diuinandi donum impenditur hominibus) ac prædefinita. Igitur ineuitabili necessitate. Non enim si temerè aliqua, uel etiam contingenter euenissent; aut à Diis præcognosci, aut ab hominibus prædiuinari illa, certeque ac definitè prænunciari quiuissent: cum ut euenire illa, ita non euenire potuissent. Hæc nempe (ut libro quarto cap. 11, de Præparatione Euangelica retulit Eusebius) erat una ex Chrysippi rationibus. quoniam Vatum prædictiones, ueræ, ac certæ esse non possent, nisi Fato, hoc est, ineuitabli necessitate fierent uniuersa. Qui nanque tot ante temporibus, ab Oedipo filio patrem Laium necatum iri prædixisset Apollo; si in diuina præcognitione, aut etiam præordinatione, & in causarum seriata complicatione, ineuitabili necessitate contentum illud prius non fuisset?

Diuinatio, & ineuitabilis rerum necessitas, ex oraculis ipsis persuadetur. Cap. XV. H

RERVM, & euentuum præsensio, ac diuinatio, ex eorum oraculorum, quæ futuros euentus determinatè prædixerunt, obseruatione, constare imprimis uidebitur. Passim enim de oraculis historiæ patent. Pausanias se Trophonium (ut ex quarto eiusdem libro colligi potest) in Lebadia Bœotiæ consuluisse fatetur. Quid de famosissimo oraculo Delphico dicemus? Quotusquisque fuit insignis, qui illud (cum floreret) non consuluerit? Quot, ac quanta, quæ alioqui temeraria, & cæco prorsus casu emergentia uideri poterant, ab eo præcognita, ac prænunciata, & diuinata fuisse leguntur? Nunquam (dicebat Quintus ille Ciceronianus) oraculum illud Delphis tam celebre, & tam clarum fuisset; neque tantis donis refertum omnium populorum, atque Regum; nisi omnis ætas, oraculorum illorum ueritatem esset experta. Inde Licurgus, qui Lacedæmoniorum Rempub. institutis, & legibus temperabat; leges suas auctoritate Apollinis Delphici confirmari cupiebat.

A Diuinatio, & ineuitabilis euentuum necessitas, ex sortibus persuadetur. CAP. XVI.

ITEM ex sortium missione (quæ & ipsa diuinationis species quædam existimatur) idem, quòd prius, ostenditur. nempe omnia ineuitabili necessitate euenire. Ex talis, & abaco, apud Burenses, in Achaia, uerissima responsa Herculem dedisse auctor est Pausanias. Libro nanq; Historiarum septimo ita, ex interprete, scriptum ille reliquit. Quà ad mare descenditur, amnis Buraicus nomine; in proxima spelunca non utique magnum Herculis signum; Buraico & ipsi cognomen, Oraculi sortes capiuntur ex tabula, per talos. Qui consultum uenere, præcatione ad signum peracta, uotisque nuncupatis, talos ex ea, quæ in promptu est, copia, iniiciunt quatuor super mensam, inscripti sunt certis notis tali singuli; earum illi notarum interpretationem in tabulis similitudinem sequuti requirunt. Hæc ille. Geryonis quondam oraculum in agro Patauino fuisse, quidam asseruerunt; & inter alios, in uita Tyberii Cæsaris, Suetonius, & nuper Nicolaus Leonicus in dialogis, uir apprimè doctus: ubi iactis ī Aponi fontibus, sub
B aquam, talis, certissima consulentibus dabantur responsa. Oraculo isto, usum aliquando Tyberium fuisse, idem Suetonius tradidit. Prænestinarum sortium quid attinet hic multis commemorare oracula? Quotannis namq; (inquit Cicero) calendis Ianuarii, excauata columna, in qua reseruabantur, sortes eximebantur; illisq; ea, qua eductæ erant, serie, mutuò iunctis, integra responsa absoluebantur. Domitiano Cæsari mortem has prænunciasse, Suetonius annotauit. Antiatina sors, referente etiam Suetonio, Caii Caligulæ morte insignis fuit, quem aliquanto ante obitum, ut Cassium, à quo postea occisus fuit, caueret, præmonuerat.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus ex aruspicio persuadetur. CAP. XVII.

EX Aruspicina obseruatione, quæ, inter præcipuas diuinationes, à plurimis, computatur; idem asseritur. Huic namque (inquit, ex Quinto, Cicero) quotquot non obtemperauisse legimus; legimus quoque periisse. Infinita consultò prætermisimus. Vnus Sergius Galba Rom. Imperator sufficiat; quem prius
C quàm ab inimico occideretur; in Palatio mane inter sacrificia monuit Vmbricius Aruspex, ut caueret periculum, non longè enim percussores abesse. Cuius caput (cùm ille minus sacrificanti obtemperatus fuisset) eodem die, per gregarium militem, inserto per os pollice, Othoni inimico delatum est. Quamobrem non malè forsan dicebat Heraclitus, in extis, & aliis huiusmodi signis, declarare Deos uoluntatem suam, & futuros euentus.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex Augurio persuadetur. CAP. XVIII.

EX Auguribus, non desunt apud Ciceronem, atque Valerium cognomento Maximum, exempla. Innumeris tamen omissis, illa sufficiant, quæ de Rege Deiotaro, & de ipsomet Cicerone legimus. Quorum alter domum quandam sibi ad quiescendum paratam, aquila super eiusdem tectis conspecta, ingredi renuit; quæ sequenti nocte solo æquata est. Alter uerò, Cicero scilicet, cum esset in
D uilla Caietana, ferrum quoddam horologii à coruo excuti conspexit; protinusq; ad ipsum aduolans Coruus ille, morsu ita firmo, atque acri ipsius togam appræhendit, detinuitq;, ut non nisi à seruis occisus, eandem deseruerit. paulò post Cicero uitam obiit.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex omine persuadetur. CAP. XIX.

EX OMINIBVS idem confirmatur, quod prius de quibus habentur multa, & constantissima exempla apud Valerium lib. primo, cap. v. quorum duo, libro primo de Diuinatione, recensuit Cicero. Vnum, quod L. Paulo Consuli; alterum, quod Ceciliæ Metelli contigerat. Nam cùm Paulo prius, bellum, uti cum Rege Persa gereret, obtigisset; deinde ad uesperam, cùm domum rediisset, filiolam suam nomine Tertiam, uel (ut nonnulli dixerunt) Thraciam, admodum paruam osculatus, tristiculam animaduertit, cuius tristitiæ causam cum interrogasset,

gasset, illa respondit, Persa periit. Decesserat autem catella, quam puella in delitiis habuerat, nomine Persa. Tunc ille arctius puellam amplexus, accipio omen, inquit, atque ex ipso, ita temerè effutito, uerbo, quasi certam sequuturæ uictoriæ, clarissimiq; futuri triumphi spem, & gloriam animo præsumpsit. Vir tam humanus, ut Persi regis à se capti calamitatibus, pias impenderit lacrymas. Cum etiam Cecilia Metelli, sororis suæ filiam, in matrimonium locare uellet; in sacellum quoddam, ominis capiendi causa, secessit. Nec, cum aliquandiu perse-disset, aliqua uox audita fuit, quæ proposito deseruiret: puella interim, longa standi mora, defatigata, rogauit materteram, ut in eius sella paulum requiesceret, cui illa, Ego uerò tibi meas sedes libenter concedo. quod omen res sequuta est. Ipsa enim breui mortua, uirginem in matrimonium Metellus duxit. Sed hoc loco, silentio præterire non possum, omen illud, quod Pompeo, in acie Pharsalica à Cæsare superato, contigisse legitur. Hic nanque cùm fuga salutem quæreret, cursu in Cyprum insulam, ut aliquid in ea uirium contraheret, classem direxit; cumq; ad oppidum Paphum appulisset, conspexissetq; in litore speciosum ædificium; gubernatorem interrogauit, quod illi nomen esset; qui respondit; κακοβασιλεία. At ille ita abominatus est uocem, ut ab omni spe deciderit protinus, & auersis ab ædificio oculis, dolorem, quem ex diro omine conceperat, gemitu patefecerit. F

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex portentis persuadetur. CAP. XX.

EX PORTENTIS. Tiberius Gracchus (ut primo lib. de Diuinatione recitat Cicero) Publii filius, qui bis Consul, & Censor fuit; idemq; & summus augur, & uir sapiens; duobus anguibus domi compræhensis, Aruspices conuocauit, qui cum respondissent; si marem emisisset; uxori breui tempore esse moriendum: si fœminam; ipsi. Aequius esse censuit, se maturam oppetere mortem, quàm P. Africani filiam adolescentem. Fœminam emisit; ipse autem paucis post diebus mortuus est.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex præsensione per somnium, persuadetur. CAP. XXI. G

EX PRAESAGITIONE per somnium, ineuitabilem rerum euentum denuo persuademus. Cicero lib. de Diuinatione, ex Aristotele, refert, Eudemum quendam Cyprium, Aristotelis familiarem, iter in Macedoniam facientem, Pheras uenisse, quæ cùm urbs esset in Thessalia admodum nobilis, ab Alexandro Tyranno crudeli dominatu premebatur; atque in eo oppido, ita grauiter illum ægrotasse; ut omnes medici diffiderent. Illi autem uisum esse interea in quiete, egregia facie iuuenem dicere; citò quidem illum esse conualiturum; Alexandrum uerò Tyrannum citò interiturũ; atque ita, ut somniauit, euenisse confirmat. Conualuit ille, iste uerò ab uxoris fratribus paulò post interfectus est. Simonides per somnium, ab eo, quem pridie humauerat, nauigare est uetitus; & nauis die sequenti periit. Ptolemæus quidam, Alexandro cognomento Magno, familiaris, in prælio cum fuisset telo uenenato ictus; cumq; ex uulnere, summo dolore, ita premeretur, ut extremum iam agere credi poterat; Alexandro eidem assidenti uisum est per quietem, draconem illum, quem sua mater alebat Olympias, radicem quandam ore ferre, mox sibi eam tradere, simulq; enarrare, & quo illa loco nasceretur, & quod eidem tantùm uirtutis inesset, ut Ptolemæum amicum facilè sanare posset. Alexander experrectus, amicis somnium narrat, ad quærendam radiculam mittit; defertur illa; relatam cùm amico ægrotanti comedendam dedisset, mox ille sanatus est. Radiculam istam, quidam dixerunt, fuisse illam, quam Empirici hiperbaton appellant. Quid de illo admirando somnio dicemus? per quod, ad rabidi canis morsum, lib. uigesimo quinto Historiæ naturalis, cap. 11, repertum fuisse remedium, Plinius narrat. Scribens enim de herbis quibusdam, ista ad uerbum adiecit. Alias inuenit casus; alias, uerè dixerim, Deus. Insanabilis ad hosce annos fuit rabidi canis morsus; pauorem aquæ, potusq; omnis adferens odium. Nuper cuiusdam militantis in prætorio mater uidit, in quiete, ut radicem syluestris rosæ, quam, cynorhodon uocant, blanditam sibi aspectu pridie in fruteto, mitteret filio bibendam in lacte. In Lusitania res gerebatur, Hispaniæ proxima parte; casuq; accidit, ut milite à morsu canis incipiente aquas ex pauescere; superueniret epistola orantis, ut pareret religioni, seruatusq; est ex insperato; & postea quisquis auxilium simile tentauit. Hæc Plinius. Galenus medicus, cum circa diaphragma, ægrotaret, somniauit se liberatum iri; si ex uena, quæ inter pollicem est & indicem, sanguinem mitteret: emisit, & conualuit. H

A ualuit. Mitto interea medicinæ præclarissimum auctorem Hippocratem; qui in libro de Somniis, imaginibus illis, quæ sibi per quietem morbos, & morborum curationes indicare uisæ fuerant, supplicationes uarias instituit. Vt illud quasi uideatur affirmari posse; quod in uita Luculli ex Sylla recitat Plutarchus. Nihil certius, nihil credi dignius esse; quàm quod per somnium fuerit præsignatum. Vnde Orpheus in hymno ad somnium ait.

» Ἄγγελε μελλόντων θνητοῖς χρησμῳδὲ μέγιστε
» Ἡσυχία γὰρ ὕπνου γλυκεροῦσι, γάλλος ἐπίλθων
» Προσφωνῶν ψυχαῖς θνητῶν νόον αὐτὸς ἐγείρεις
» Καὶ γνώμας μακάρων αὐδὲς καθ' ὕπνους ὑποπέμπεις
» Σιγῶν σιγώσαις ψυχαῖς μέλλοντα προφαίνων:

Idest; Mortalibus futurorum nuncie uates optime, ad animas somni quiete demulctas accedis; easq; compellans, mentem ipse excitas mortalium; eis per somnium Deorum indicas sententiam; & silens silentibus animis futura prænuncias. Quamobrem, qui præerant (inquit, lib. primo de Diuinatione Quintus Ciceronianus) Lacedæmoniis, non contenti uigilantibus curis, in Pasitheæ fano (quod est in agro propter urbem) somniandi causa excubabant; quia uera inde quie-
B tis oracula ducebantur. Ad Amphiarai quoque fanum, somnia, tota ferè Asia, celebrata, uerissimam futurorum præsignificationem habuisse, antiquitas existimauit.

Diuinatio, & ineuitabilis rerum euentus, ex Astrologorum prædictionibus persuadetur. CAP. XXII.

EX ASTROLOGIS certo cœlestium corporum motus ordine, præfixoq; stellarum concursu, siue aspectu, mutuaq; quadã inter se relatione, & configuratione, ac nescio quo ab eisdem posito influxu, futura certè, & determinatè prædicentibus; idem, quod prius, ineuitabili scilicet omnia necessitate euenire; confirmari potest. Multa hoc loco posset à nobis adduci; sed duo exempla nobis sufficiant. Vnũ sit Petrus Leo; uel si mauis cum Ficino dicere, Pierleonus Spoletanus medicus celeberrimus; cuius etiã primo lib. de Fato cap. XI. Petrus Mãtuanus meminit. Hic nempe, cùm eidem aliquando ab istis diuinantibus Astrologis dictum fuis-
C set; ut artem medicam desereret; alioquin fore, ut aquis necaretur; Patauii tunc quidem medicinam ille publicè profitebatur, sæpeq; Venetias ad nobiliores curandos aduocabatur; clam autem inde discedens, quo ineuitabile Fatum euitaret, Florentiam commoraturus accessit; quòd ab aquis, uideretur locus ille securior. Sed quadam die, siue dum Laurentio Medici nobilissimo, suæq; patriæ amantissimo mederetur, id casu euenerit, siue, ut quibusdam placet, paulò post eius obitum, Petrus Laurentii filius, cui in patre curando satis negligens Petrusleo nisus fuerat, illum in puteum proiici iusserit; in puteo (tanta est stellarum, & Fati necessitas) suffocatus inuentus est.
» Vt de Cæsare dixerit Manilius. *Totiens prædicta cauere Vulnera non potuit.* Alterum quum ex multis aliis, ut Diogene, Plutarcho, Plinio, Cicerone, & aliis, tum ex Aristotele sumi potest, qui
» primo libro Politicorum cap. VII, futuram olei ubertatem per Astrologiæ peritiam Thaletem his
» uerbis ex interprete, præcognouisse asseruit. Hæc cuncta utilia sunt his, qui augere patrimoni-
» um student. Quale est illud Thaletis Milesii (est autem hoc per lucratiuam quandam intelligen-
» tiam) sed illi quidem attributum propter sapientiam. Accidit autem hoc in uniuersum. cui cum
» obiiceretur philosophiæ studium propter inopiam, quasi inutile, & infructuosum, prospexisse
» ferunt illum per astrologiam, oliuarum ubertatem futuram. Cumque coegisset pauxillum pecu-
D niarum, hyeme adhuc uigente, emptionem olei fecisse in Mileto, & in Chio, pro paruo admodum
» pretio, utpote nemine plus offerente, arrasque dedisse. cum itaque postea tempus uenisset,
» multis subitò quærentibus, uendidisse oleum quanti ipse uoluit, ac magnam uim pecuniarum
» inde superlucratum, ostendisse amicis, perfacile esse Philosophis ditari, si uellent; sed illis hoc curæ
» non esse. Hactenus ille. Quibus uerbis eorum placito subscripsit; qui per astrologiam futuros euentus præcognosci posse dixerunt; quos quidem inde non cognoscerent; nisi inde ineuitabili necessitate manarent.

Ex Geomantum prædictione, idem, quod prius persuadetur. CAP. XXIII.

QVID de Geomantibus dicemus? qui punctis ex arena, uel ex cineribus, siue ex pagina collectis, quasdam sibi figuras, & certa delineamenta confingunt, per quæ, & facta occultiora intelligunt; & futura, certa cognitione, pro siderum dispositione (figuris etenim suis errones, & signa Zodiaci adaptant) prænoscere, & eadem longè ante euentum, prædicere, didicerunt?

C Diuinatio

 E

Diuinatio ex Chiromantibus, & rerum euentus ineuitabilis persuadetur. CAP. XXIIII.

VLTIMO ex Chiromantibus, Pedemantibus, & breuiter Physiognomicis cunctis idem persuaderi potest: qui parte aliqua nostri corporis inspecta, non solùm ea, quæ nobis instant, intelligunt; sed ea etiam, quæ futura sunt, certa cognitione longo quàm eueniant ante tempore prænoscunt, ualde & prædicunt. Inquit Arist. « Qui magnum habent caput; hebetes sunt; qui seueram frontem, audaces; « qui exporrectas aures, loquaces. & alia huiusmodi multa. Hæc autem quomodo aut uera esse possunt, aut certa, ab eis cognitione intelligi; si ea, quæ eueniunt, nulla ineuitabili necessitate, sed cæco casu, fortuitò, temerè, & contingenter eueniant? Quam obrem Iamblichus libro de Mysteriis cap. XXV, tantam esse, dicebat, erga hominem, ad ostendenda nobis de futuris euentibus indicia diuinæ prouidentiæ, exuberantiam; ut non solùm in lineamentis, nostro undiquaque corpore diffusis; sed etiam in calculis, uirgis, lignis, lapidibus, frumento, farina; omnibus denique, quæ nobis passim obuia fiunt, indicia Deus præbeat futurorum. ubi mirabiliter inanimatis animam, immobilibus motum, ratione carentibus intelligentiam quandam præstare uidetur, quasi hæc cognoscere, illa uideantur; ubi nobis futura portendunt. F

HAEC sunt potiora argumenta, quibus rerum omnium euentum, esse necessarium, & fatali, idest, ineuitabili necessitate cuncta fieri; & Stoici, & qui Stoicorum opinionem insequuntur, ut sunt astrorum inspectores, & diuini; ostendere, ac persuadere conati sunt.

Opinio Stoicorum, & aliorum, ineuitabilem in cunctis euentibus necessitatem persuadere contendentium, breuissimis improbatur. CAP. XXV.

VERVM enimuerò, huic, quam hactenus recitauimus, Stoicorum, & eorum omnium, qui ineuitabilem in euentibus cunctis necessitatem defendere conantur, opinioni, totius primo humanæ uitæ usus apertissimè refragatur. Deum enim G uitæ nostræ curam penès nos disposuisse, eiusq; cõseruandæ rationibus, ac studiis nos instruxisse; periculorum quoque nos sæpissimè præscios fecisse; ne incautos semper opprimerent; cautiones præterea, & remedia suggessisse, certum est. Ex quibus omnibus perspicuum derelinquitur, quid nostri sit officii. Nempe ut uitam nostram, corpusq; tueamur, ne subsidia, & remedia negligamus, in pericula ne temere irruamus; sed pro ratione, & consilio, & libertatis arbitrio, quæ profutura, uel nocitura uidentur; declinemus, uel prosequamur.

SECVNDO, Ad opinionem multa, & maxima sequuntur incommoda. Id autem, ad quod, uel unum duntaxat, nedum multa, sequatur incommodum; non absurdum esse non potest. Leges enim, & commertia, (si cuncta Fato, & necessitate ineuitabili eueniant) uirtutes, & uitia, pœnæ, & præmia in primis de medio penitus tolluntur. humana omnis iustitia, fides, pietas, & alia id genus multa uitæ nostræ præclarissima ornamenta, ab hominum uita, procul abiguntur.

TERTIO, Homini à natura, maxima esset indita ignorantia. Omnes enim, paucissimis exceptis, multa contingenter, multa fortuitò, casu cœco, & temerè, fieri opinamur. Quòd si uerum non fuerit; si nihil temerè, nihil contingenter, efficiatur; sed fatali, hoc est, ineuitabili necessitate eueniant omnia; quantis, quæso, ignorantiæ tenebris humanum genus uniuersum obrui, H necessum erit?

QVARTO, peculiarius aduersus Stoicos; quoniam, si id, quod ab illis factum est, aut etiam fit, qui huius opinionis uel sectatores, uel etiam auctores sunt, in exemplum tradatur; nobis non suadebit solùm, ut hanc eorum opinionem reiiciamus, sed nos, si sapimus, coget etiam. Illi nanque & docent, & discunt, & hortantur, & consulunt; increpant, etiam, castigantq; suos, tanquam propria uoluntate, peccantes. Vt ex ipsismet Fati, & ineuitabilis in rebus omnibus necessitatis assertoribus, uel nullius, uel non omnium saltem esse Fati necessitatem, citra dubium, penitus consequatur. Multa inferius, ubi de Fato erit præcipuus sermo, nonnullis prius ad opinionem suadendam, atque astruendam iterum adductis epicherematibus, quo in illis dissoluendis rei ueritas illustrior euadat; contra istam opinionem, & contra rerum cunctarum fatalem, & ineuitabilem necessitatem producemus. Rationes uerò, quæ hactenus multæ pro Fato, fataliq; rerum cunctarum, & ineuitabili necessitate adducta fuerunt, ad calcem huius nostræ disputationis, hoc est libris sexto, & nono à nobis, omnes quàm facillimè dissoluentur. Nempe in sexto rationes tres in nono uerò confirmationes omnes, quas adduximus, dissoluemus.

A Tertia opinio, quæ aliqua necessariò, aliqua contingenter, nonnulla etiam temerè, & cæco casu euenire concedit, approbatur. CAP. XXVI.

EXTREMIS igitur utrisq; inter se è regione pugnantibus opinionibus; ut falsis ita nunc breui reiectis; media inter utranq;, ut uera, ita non altera tantum, sed utraque (quod aiunt) manu amplexanda, immo toto uerius pectore retinenda opinio superest; quæ cum quorundam euentuum necessitate ineuitabili, aliorum contingentiam, quorundam etiam temeritatem affirmare non dubitat. Hæc enim humanam libertatem admittit, Fatum uel penitus tollit, uel in aliquibus tantum concedit; aut si etiam in omnibus; illud sic moderatur, ac temperat; ut cum Fato, contingentia, & temeritas locum habere possint: dininamq; prouidentiam, & si qualem Stoici,
B anum scilicet (ut utar uerbo Epicuri) fatidicam euertat; qualem tamen peritiores, atque sapientiores existimarunt, admittit. Prouidere nanque rebus singulis Deum, admissa etiam in rebus fortuna, & temeritate, concedit; & modum, quo cum diuina prouidentia temeritas stare possit, ostendit. Sed hæc in sequentibus & uberius, & explanatius declarabuntur. Sed de euentus rerum opinionibus, hucusque.

C

H

IVLII SIRENII CARRARII
HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber ſecundus.

In quo de ipſa contingentia, & de ipſa neceſsitate agitur.

Ad propoſitam quæſtionem examinandam, quæ ſint à nobis conſideranda, & in eiſdem conſiderandis, quomodo ſit à nobis procedendum.

CAPVT PRIMVM.

QVONIAM operationibus, & effectionibus cunctis quaruncunque, &
qualitercunque operantium cauſarum, ac efficientium; & euentibus
omnibus, quicunque, & undecunque, in Orbe uniuerſo euenire con-
tingant, & à quacunque illi cauſa producantur, unam ex quatuor il-
lis, quas mox nominabimus, cauſis, tanquam primariam, & præ-
cipuam cauſam, cuncti, ſiue Ethnici ſint, & Philoſophi, & Mathema-
tici; ſiue Chriſtiani, & catholici Theologi aſcribere ſolent. Hæ autem
ſunt. Deus unà cum diuina prouidentia, non enim inter Deum, quem G
nunc ut ordinatorem, uel etiam effectorem conſideramus, & diuinam
prouidentiam, differentiam conſtituimus; quòd faciat Deus, uel ſtatuat, quæcunque facit, uel
ſtatuit, pro ineffabili ſua prouidentia. Altera, Fatum, quocunque modo ſumatur nunc fatum.
Multis ſanè modis (ut libro tertio fuſius declarabitur) fatum ſumi poteſt. Tertia eſt Natura,
quæ à phyſicis, principium motus, & quietis definitur. Quarta Homo, qui per ſibi inſitum libe-
rum arbitrium agit. Idcircò ut de iis quatuor rerum, & euentuum cauſis, hoc eſt, de diuina pro
uidentia, de Fato, de Natura, & de Libero humano arbitrio, ſermonem præcipuum, & eum ſa
tis exquiſitum habeamus, neceſſe eſt. Nempe ſine harum cauſarum notitia, an res, & rerum e-
uentus, à ſuis cauſis, ineuitabili neceſsitate, proficiſcantur, nec'ne, intelligere, non poſſumus.
Quoniam præterea ſub altera duarum cauſarum, id eſt ſub Fato, uel ſub Diuina prouidentia, Natu
ram ipſam conſtituere perbellè, accommodateque poſſumus (ea enim quæ à natura fiunt, uel
à Fato, uel à diuina prouidentia, hoc eſt, ab ipſo naturæ opifice, & conditore Deo Opt. Max.
proficiſci, communiter, nec perperam, immo quàm rectiſsimè exiſtimantur) tres tantùm pro
pterea, uel melius, unam ex tribus primariam rerum, & euentuum omnium cauſam, & præci-
puam, ſtatuere, ſatis aptè, & commodè poſſumus. Deum uidelicet, uel Fatum, uel Hominem H
(niſi etiam ſub altera, hoc eſt ſub Fato, uel ſub Diuina prouidentia Hominem conſtituere uolue
rimus) à quibus eueniant cuncta, ut diximus, quotquot in Orbe uniuerſo euenire contigerint.
Homo nanque, & ſi ſub altera duarum cauſarum, hoc eſt ſub Deo (ad ueram catholicorum ſen-
tentiam) uel ſub Fato (ad multorum Ethnicorum opinionem) conſtitui poteſt; quia tamē ſua
rum actionum dominum plerique omnes illum rectè diiudicant; plurimorum propterea effe-
ctuum præcipua, potiſsimaq; cauſa eſſe exiſtimatur. Ideo inter primarias cauſas locum illi quē-
piam conſtituimus. Vt manifeſta igitur magis, magisq; & ordine, & facilitate illuſtris, præſens
diſputatio noſtra reddatur, & eius, quod inquiritur, ueritas magis euidens, & clara emicet, at
que eluceſcat; non grauabimur, & ad opinionem gentilium Philoſophorum, Ariſtotelis præſer
tim, quem inter philoſophos præcipuè ſemper ſequuti fuimus, quòd eius opinio uiſa ſemper no
bis fuerit naturæ accommodatior; & ab erroribus (ut dicebat Auerroes, & ante Auerroem, A-
lexander Aphrodiſieus, alienior: Et ad ſententiam catholicorum Theologorum, de ſingulis iis tri
bus rerum cauſis, ſiue ſint reuera cauſæ omnes, & in rerum natura extra omnem conſideratio-
nem exiſtant; ſiue aliquæ (ut fatum) hominum tantùm opinione, & exiſtimatione conſiſtant; hoc

eſt

A est de Diuina prouidentia, de Fato, & de Homine, idest de humano arbitrio, quod humanarum operationum principium esse dicitur, aliquanto fusius, differere. Inuestigabimus autem prius an necessitate ineuitabili, uel an contingenter, uel etiam temerè, & fortuitò, & cœco casu, & per accidens, res semper, aut aliquando, & rerum euentus, ab his, quas diximus, causis proficiscantur. Sed quoniam ipsius necessitatis, & ipsius contingentiæ ignorata natura, ad ista tria (quorum unum, uel alterum rerum, & eueutuum omnium principium, & primariam, atque præcipuam, necessariam, aut contingentem causam esse existimamus) consideranda, nostra incassum festinaret oratio: in primis propterea de ipsa contingentia, & de ipsa necessitate, à nobis erit suscipienda consideratio. Ea autem, quæ in iis duobus considerandis dicentur à nobis, erunt tanquã suppositiones, & totius nostræ disputationis proloquia recipienda. Tria autem in his omnibus, & singulis primariis causis considerandis, quin etiam in ipsa necessitate, & contingentia, inquirenda nobis proposuimus. Primum, an sint: secundum, quid sint: tertium unde sint. Quid, inquã, sint, secundo loco inuestigabimus quidem, sed quid nominis magis, quàm quid rei uenaturi sumus. Ista nanque de quibus inquirere differereque proposuimus, omnia, usque adeo difficilia sunt, ut uix humano ingenio, & non nisi per effectus, & signa tenuissima, ueluti per umbram, ap
B præhendi possint. Eorum nempe naturæ, & essentiæ, & quidditates, nos procul fugiunt. Aliqua uerò eorum sunt, quæ non nisi ad uulgi opinionem existant; ut quidditate, & definitione penitus carere ea, sit necessarium. Ex illis nihilominus, quæ in secundæ, uel etiam tertiæ inquisitionis, & theorematis perscrutatione inuenientur, adducenturque, quid re ipsa sint singula; & ipsum, quod à Logicis dicitur, quid rei, si quidditatem, essentiam, & definitionem illa habeant, colligere utcunque, quod minus nos exactè fecerimus, diligentiores, acutioresque poterunt studiosi. Ex diligenti denique eorum omnium, quæ proposuimus, indagatione, luculentaq; indagatarum rerum declaratione, modus tandem, quo rerum, & euentuum cunctorum sunt ista principia, & primariæ causæ; et an ab iis, euentus ipsi ineuitabili semper necessitate, uel aliquando potius & contingenter, & temerè procedere, & emanare possint, manifestum erit. Verùm quoniam tractatus de humana libertate, illum, qui de prædestinatione est; & hic, illum, qui est de sibi opposita reprobatione, secum trahere existimatur: quòd & una opponatur alteri, & utraque libero arbitrio aduersari pluribus uideatur: non possumus propterea de humani arbitrii libertate exactè utcunque differere; quin de duobus iis, prædestinatione uidelicet, &
C reprobatione, nonnulla etiam differamus. Quoniam rursus de diuina prouidentia perscrutatio, diuinæ præscientiæ considerationem complectitur; & hæc illam, quæ de prophetia est; quòd diuinæ præscientiæ prophetia, tum signum, tum pars esse uideatur; & utraque, tam prophetia, quàm præscientia, diuinæ prouidentiæ indicium maximum sint, ne dicam insignis pars; & cuncta simul euentuum temeritati, & contingentiæ repugnare uideantur; de iis omnibus propterea, quòd ita, & susceptæ disputationis series, & eius, quod inquiritur, intelligentia exigere, atque deposcere uideatur agemus, uidelicet.

1 De Contingentia.
2 De Necessitate.
3 De Libero arbitrio.
4 De Prædestinatione.
5 De Reprobatione.
6 De Fato.
7 De Prouidentia diuina.
8 De Prophetia.
D 9 De Præscientia diuina.

Ac de his tam ad dogmata philosophorum, quàm ad catholicam ueritatem, quamuis diligenter, breuissimis tamen, & ueluti per compendium; & quantum duntaxat nostræ disputationi sat erit, perscrutabimur. Atque in horum omnium, postremo excepto, perscrutatione & consideratione; ea, quæ ante proposuimus, theoremata, omnia, uel eorum plurima, quàm breuissimè fieri poterit, inuestigabimus; dissolutisq;, posthæc, tandem illis rationibus, quæ pro rerum, & euentuum cunctorum ineuitabili necessitate, in principio præsentis disputationis superiori sectione plurimæ adductæ fuerunt; nostræ demum difficillimæ inquisitioni, ac laboriosissimæ disputationi, extremum (quod inquiunt) manum, & fœlicem finem imponemus. Verumtamen, ne uolumen nimia sui magnitudine, ac mole, lectorem obrueret; seorsum de humano arbitrio, & de illis, quæ eius considerationem comitantur, hoc est, de prædestinatione, & de reprobatione perscrutaturi sumus; reliqua autem, quæ consideranda proposuimus, omnia, hoc uolumine considerabimus.

An contingentia, & temeritas accidant rebus; & ad Physicorum opinionum, & ad Theologorum sententiam, inquiritur. CAP. II. E

PRIMVM igitur, quod in hac nostra tam ardua, tamq; difficili disputatione, considerandum occurrit, est ipsa contingentia. Vtimur autem eo sensu, contingentiæ nomine, quo aliis uerbalibus uocibus uti solemus. à contingo nanque, contingentia dicitur. contingere autem pro accidere, hoc est nulla ineuitabili necessitate euenire; Philosophis, in nostra præsertim latina lingua, communiter usurpatur. Ea nanque contingere, siue accidere dicuntur, quæ possunt & euenire, & non euenire. Iam igitur de primo eorum, quæ de ipsa contingentia consideranda proposuimus, hoc est, an sit affirmanda in rebus, & rerum euentibus, contingentia; hoc est, an dicendum sit, quidpiam contingenter euenire: & non contingentia solùm, sed etiam temeritas, casus, atque fortuna affirmanda sint, uideamus.

DICIMVS igitur, quòd & si ita nudè, & nulla alia ante exposita, atque allata ratione, contingentiam uelle asserere; error, qui à Logicis petitio principii dicitur, esse uideatur; quia tamen, & nostræ disputationis series exigit; ut hinc tractationem nostram exordiamur, & indocti, ac rudis est, omnium quærere causam, & rationem; non uerebimur sine ratione aliqua (cum præsertim rationem in multis frustrà quæramus) sed uel sola auctoritate, uel adhibita magistra rerum cunctarum experientia, dicere; hæc omnia, idest contingentiam, fortunam, & temeritatem, esse omnino asserenda. Auctoritas sufficiat Aristotelis, & sectione secunda de Interpretatione, ubi ostendit, in iis, quæ contingenter futura sunt, hoc est ἐν τοῖς μέλλουσι, nullam partem contradictionis esse determinatè ueram, uel falsam; sed ut una euenit, ita altera euenire potest: Et libro sexto, & undecimo Prioris Philosophiæ, & Metaphysicæ, in quibus locis, multa esse per accidens asseruit. libris item passim Moralium, & ciuilium commentationum, idem confirmat. In quibus & priuatorum mores, & leges publicas, & rem familiarem, affatim componere docuit. quod frustra profectò fecisset, nisi & humanarum actionum libertatem, & euentuum plurimorum contingentiam, ut notam, & confessam supposuisset. Sed in primis libro secundo Physicarum auscultationum hoc ipsum confirmauit prorsus Aristoteles. ubi rerum naturalium seriò perscrutationem incoepturus ex industria, de temeritate, & de fortuna considerationem fecit: & quid utraque sit, & in quibus præterea consistat, distinctè admodum, & eleganter speculatus est. Fortuna autem, & temeritas, uel contingentiæ quædam sunt, uel longius à necessitate absunt, quàm ipsa contingentia. Ex iis nempe locis omnibus, atque aliis quos consultò omisimus, plurimis, & contingentiam, & illud quod per accidens, & temerarium dicitur, uersari in rebus, constantissimè asseruisse; & fortunam in iis, quæ ex ratione, & ex proposito, hoc est ex præstituto sibi fine, quippiam agunt: qua scilicet ratione præstitutum finem minus attingunt; Aristotelem constituisse, locupletissimè probari potest. Atque in hoc sanè imitatus est Platonem præceptorem, qui in his, quæ de Legibus, deque Repub. copiosè disseruit: fortunam aliquando ξύμπτωμα φύσεως ἢ προαιρέσεως, idest, accidens naturæ, uel electionis appellauit. Porrò fortunam uterque & Plato, & Arist. in bonam, & malam diuisit. Si enim propositum sibi finem homo quispiam non assequitur, sed quidpiam fine præstituto melius, bonam; si quid peius, malam fortunam, dixere. Quòd si permultum fuerit illud, quod aliquis assequutus fuerit, præstituto fine melius, uel peius: fortunium, uel infortunium, siue fœlicitas, uel infœlicitas, uulgo solet nuncupari. Quamobrem ex doctrina Platonis, Apuleius in Dogmate Platonis, de bona, & mala fortuna, nobis hæc retulit. Instabile quiddam, & incurrens intercedere ea solere, quæ consilio fuerunt, & meditatione suscepta: quòd non patiatur meditata ad finem uenire. & tunc quidem, cùm impedimentum illud utiliter prouenit, res illa, fœlicitas nominatur: at ubi repugnationes istæ nociuæ erunt, infœlicitas dicitur. Hactenus Apuleius. Casum & in iis quæ cum ratione, & in illis Aristoteles asseruit, quæ sine ratione, sed naturâ tantùm agere dicuntur: quatenus præter uel suæ naturæ, uel sui cuiusque propositi intentionem, eisdem aliquid accidere, & interrepere iudicatur. F G H

EXPERIENTIA rursus esse hæc omnia, & ea rebus accidere, cui non possit meo iudicio, quispiam refragari; conuincitur. Potest enim hæc, qua induor, uestis incidi, & non incidi, possum ego scribere, & non scribere. Poterat prudentissimus PIVS IIII. in summum Pontificem eligi, & non eligi. Hæc enim omnia contingenter posse euenire, uel non euenire, uel aliqua etiam contingenter euenisse, certissimum est. Non tamen omnia temerè, sed temerè forsan uestis incisa est; fortuitò à me scriptum est; contingenter, diuina tamen sic dispensante prouidentia, in maximum Pontificem PIVS IIII. electus est.

SVPERVACANEVM est profectò contingentiam ipsam ex sacris uelle codicibus demonstrare. quod (quemadmodum in sequentibus clarum magis reddetur) aliud non sonent Euangelia,

A lia, & Prophetæ, & cuncta ſacrorum codicum uolumina. Quamobrem apud Theologos illos,
qui ſcholaſtici dicti ſunt, hæc propoſitio (Aliquod ens eſt contingens) & uera, & indemonſtrabi-
lis, id eſt, euidentiſsimæ ueritatis eſſe cenſetur. Quòd ad exquiſitam eiuſdem intelligentiam, nocũ,
ac terminorum eorum, quibus eadem coaleſcit, ſola cognitio ſufficiat. Sed de primo theoremate,
an uidelicet inſit rebus, & rerum euentibus contingentia, hactenus.

Contingentia quid ſit, & ad Phyſicorum opinionem, & ad Theologorum ſententiam; quin etiam ad uberiorem doctrinam, quid ſit caſus, & fortuna, oſtenditur. Cap. III.

QVVM hactenus an ſit contingentia, & per quandam conſequentiam an contin
genter aliquid eueniat, ut fieri potuit, breuiter à nobis inueſtigatum fuerit; ſe-
quitur, ut quid ipſa ſit contingentia, unde quiuis intelligere facillimè poterit,
quid ſit contingenter quidpiam euenire, conſideremus. Dicimus igitur, quòd
non eſt, ut fuerunt quidam opinati, contingentia priuatio, aut cauſæ cuiuſpiam
B defectus, uel efficientis cauſæ debilitas, & impotentia: ſed (de ea potiſsimùm cõ
tingentia loquendo, quæ uerè, & propriè contingentia dicitur) eſt (ut communẽ
Philoſophantium loquendi conſuetudinem inſequamur) modus quidam rei poſitiuus: & eſt pro-
prietas quædam, uel euentus, uel naturæ rei illius, quæ contingenter & poſsibiliter euenire dici-
tur, intrinſeca, qua res ipſa, uel ipſius rei euentus eſſe, uel non eſſe indifferenter poteſt. Nam
poſse ab interno, & naturali aliquo principio eſse, uel non eſſe, eſt propriè contingenter, ſiue poſ
ſibiliter eſſe, poſſe itidem ab intrinſeca cum efficientis, & cauſſæ. tum effecti, & cauſati, ratione
quidpiam euenire, uel non euenire, eſt contingenter, ſiue poſsibiliter euenire. Differunt autem
inter ſe, ſecundum Peripateticos, contingenter eſſe, & poſsibiliter eſſe: ſed, meo iudicio, ratione
tantùm. Nam qua ratione quidpiam eſt, & poteſt non eſſe; ea poſsibiliter illud eſſe dicitur: qua
uerò aliquid non eſt, & eſſe poteſt; ea illud contingenter eſſe perhibetur. Quod enim eſt, & po
teſt non eſſe, poſsibile; quod uerò non eſt, & eſſe poteſt; in primo libro, cui titulus, Priorum
cap. XII, contingens ab Ariſtotele appellatum fuit. Sed differentia (ut diximus) rationis eſt. Ideo
& id, quod eſt, ſed poteſt non eſſe; & id, quod non eſt, ſed poteſt eſſe; & contingens, & poſsi-
C bile, promiſcuè ſæpe ab ipſomet Ariſtotele dictum fuit. Nec (ut, quid caſus, & fortuna ſint, uidea
mus) idem prorſus putandum eſt, contingenter eſſe, & caſu, uel fortuitò eſſe: ad eorum præſer-
tim doctrinam, qui candidè ſunt philoſophati. ut interea Epicuri, Democriti, Leucippi, & alio-
rum id genus minus probatorum, Philoſophorum opinionem, qui temerè omnia euenire dixe-
runt, ſecludamus. Hi enim nullam inter fortuitò, caſu, & contingenter eſſe, uel euenire, diſtinctio
nem poſuiſſe uidentur; ſed hæc cuncta, & quidem ineptè, ſimul confuderunt. Sanè contingentia
ab intrinſeca, ut dictum fuit, cauſa eſt; ſed fortuna, ſiue temeritas, ab extrinſeca. illa naturalis eſt;
iſta aduentitia. illa habitus quidam eſt; iſta uerò, ut mox declarabitur, priuatio. Verum eſt tamen,
quòd latius paulò ſumpto contingentiæ nomine, ut uidelicet id tantum ſignificet, quod eſſe, & non
eſſe poteſt, nil ultra, & caſus, & fortuna contingentiæ dici poſſunt. ſed tunc inter contingentiam,
caſum, & fortunam, diſtantiam conſtituemus huiuſmodi; ut quemadmodum caſus (ſicut docetur
lib. ſecundo Phyſicæ auſcultationis) eſt amplioris ſignificationis, quàm fortuna; ita contingentia
eſt amplioris ambitus, quàm ſint & fortuna, & caſus ſimul. Nam ſi Socrates in balneum lauatu-
rus deſcendat, non fortuitò, aut caſu deſcendit: ſed tantùm contingenter. ſi dum deſcendit cecide
rit, fortuitò id fieret ſi ouis; dum ad paſtum properat, à lupo diripiatur, non fortuitò, ſed caſu di
D ripitur: contingenter autem omnia, & Socratem in balneum deſcendiſſe, & dum deſcenderet ce-
cidiſſe, & ouem à lupo direptam fuiſſe dicemus. Quicquid igitur fortuna, uel caſu euenerit: id con-
tingenter quoque eueniſſe putabitur: non autem contrà. Quicquid ſimiliter fortuitum eſt, eſt etiã
temerarium, & caſuale: non autem contrà recurrit oratio. Fortuna eſt quicquid præter intentio
nem, ex propoſito, & per rationem agenti contigerit. Caſus & temeritas, eſt omne id, quod agen
ti quidpiam, ac molienti præter ſiue uoluntatis ſuæ propoſitum, & electionem; ſiue naturæ ſuæ
intentionem, & propenſionem acciderit. Vel fortunam eſſe caſum, agenti cum ratione; caſum ue
rò eſſe fortunam, agenti tam cum ratione, quàm ſine ratione dicamus. Sed & ſi caſus fortunam, &
temeritatem ſub ſe contineat, ac compræhendat: caſum nihilominus temeritati illi (quia proprio
nomine illa caruit) quæ agenti ſine ratione contingit, appropriatur. Contingentia uerò ſit quid-
quid euenerit ſine neceſſaria, & ineuitabili cauſa.

SED obiicietur nobis; quòd alio modo contingentiam paulò ante diffinierimus; cùm eam
modum diximus eſſe, & innatam rei, cuius eſt, proprietatem: qua res ipſa eſſe, uel non eſſe po-
teſt. At hæc facillimè obiectio diluitur, ſi contingentiam prius pro modo, qui rei qualitas intrin-
ſeca quædam ſit: nunc uerò pro modo, qui rei qualitas quædam ſit, ſiue intrinſeca, ſiue extrinſeca,

per

per quam res contingens euenit; & à sua causa in uniuersum producitur; definitam fuisse, intelli- E
gatur. Ad quem modum & fortunam, & casum definitum fuisse, existimandum est. Nempe si-
cut contingentia, ita fortuna, & casus sunt qualitates; & modi quidam rei cuius sunt: sed illa qui-
dem intrinsecus, ut dictum fuit, & rei naturæ intimus modus est; ista uerò, modi extrinseci sunt:
& à rei natura, cui accidunt, alieni. Quòd res nulla, & euentus nullus, ex sui natura fortuitus, uel
casualis sit: sed per relationem ad efficientem causam. Nam ab efficiente, uel potius ab efficien-
tis defectu, & impotentia (est autem defectus, siue impotentia, priuatio quædam) fortuita, & ca
sualia ortum ducunt. Vt hoc etiam modo utrunque definire posimus. Fortuna est defectus cau-
sæ cum ratione agentis; casus est defectus causæ, siue natura, siue etiam cum ratione efficientis.
Vel si casus appropriatè diffiniatur; dicemus, casus est defectus causæ sine ratione efficientis. Pos-
sumus rursus utrunque simul & fortunam, & casum, sed confusius paulò definire: ut si dixerimus.
Casus, & fortuna, sunt priuationes, & defectus quidam causarum efficiētium in suis effectibus. Vel
si cum Platone dixerimus; quòd fortuna, & casus (quamuis non casus, sed fortunæ tantùm ille me
minerit: sub fortunæ autem nomine, casum etiam compræhendit) sunt causæ eorum, quæ secun-
dum aliquod accidens fiunt. Si rursus obiicias. quòd thesauri fortuita inuentio, non uidetur esse
priuatio, uel defectus effodientis agricolæ: Dicemus ad hanc dubitationem paulò post accura-
tius: nunc autem dicere sufficiat, quòd si temerè, & præter intentionem, effossio, & inuentio the-
sauri acciderit: est ipsa quoque thesauri inuentio, ac effossio defectus, & priuatio quædam, hoc F
est actionis agricolæ. quatenus agricola est. At si ex intentione, illa euenerit; non amplius habet
effossor ille agricolæ rationem; nec thesaurum casu, uel fortuna, repertum fuisse dicemus. Hæc
omnia tam ad sententiam catholicorum Theologorum, quàm ad opinionem Philosophorum,
Aristotelis præsertim, dicta putamus. Et de contingentia quid sit, hucusque.

Vnde sit in rebus contingentia, & insuper casus, & fortuna, ex Philosopho declaratur. CAP. IIII.

De tertio Theoremate, hoc est, unde sit in rebus, & in rerum euentibus contin
gentia, & præterea casus, & fortuna: hoc est, unde euenire quidpiam contin-
genter dicatur, uel etiam temerè, & casu; nunc inquirendum superest. Ad Phy-
sicorum autem opinionem prius, deinde sequenti capite, ad sententiam Theo-
logorum, contingentiæ, & temeritatis causam inquiremus. Dicamus igitur,
quòd quãuis Philosophi multisariam diuidant ipsum contingens; ad eum. s. (ut
inquit primo libro Priorũ Alexan.) modũ, quo lineam bifariam secare solemus: G
aliquando quidem in portiones æquales; aliquando uerò in portiones inæquales: quarum sanè al
tera alteram excedat. Vt quoddam sit contingens, quod ut in pluribus dicitur: quod lineæ por-
tioni maiori respondet: alterum, quod ut in paucioribus, quod contra minori lineæ portioni: &
tertium, quod ut æqualiter nuncupatur: quod æquis portionibus diuisam lineam refert: singu-
lisq; contingentiæ generibus, peculiaris quædam causa posit ascribi. ut contingentis quidem ut
in pluribus, natura: ut uerò in paucioribus, materia: at ut æqualiter, humana libertas. Est enim
contingens triplex: secundum naturam, secundum intellectum, & secundum materiam. Abso-
lutè tamen, & simpliciter loquendo, omnis contingentia secundum doctrinam & Aristotelis, & eo
rum qui rectius, candidiusq; philosophati fuerunt, ortum ducit à materia. Nam libro sexto primæ
Philosophiæ, tex. v. materiam dicit esse causam eius, quod accidit. Et lib. septimo eiusdem, text. «
XXII. Posibile, inquit Aristoteles, esse, & non esse, in uno quoque, à materia. In primo etiam li- «
bro de Cœlesti natura, siue de simplici corpore, parte trigesima sexta supra centesimam, inquit. H
Materia est potentia eadem contradictionis, & est causa eius, quod est esse, & non esse. Et Auer- «
roes lib. secũdo de Generatione, cõmento LI. causa, inquit, contingentiæ, est materia. Sed hæc cum «
illis pugnare uidentur, quæ superiori capite fuerunt; dicta ubi casum ab efficiente originem duce-
re asseruimus. Verùm istam pugnantiam facillimè auferemus, si rem (ut par est) rectè intellexe-
rimus. Hoc enim quod diximus, contingentiam ortum ducere à materia, duplici ratione ueritа-
tem habere intelligendum est. Vna, quoniam cùm nullam (ut primo libro Physicarum auscultatio
num probauit Arist., & ante Aristotelem Plato in Timæo) propriam formam materia teneat: ad
omnes peregrinas, & aduentitias formas sua natura, materia ipsa potentiam habet. à qua qui-
dem potentia, contingentiæ illius, quæ uerè, & propriè contingentia est, origo deducitur: quæ
quidem materia, quia est de essentia rei cuius est: ideo contingentiam istam esse rei cuius est, in-
ternam proprietatem asseruimus. Altera. quoniam, cùm materia per se existere nequeat, quòd
ens sit in potentia, hoc est (ut dicunt Græci interpretes) est actu ens, sed non est ens in actu; ideo,
ut existat, necessum est, ut formam aliquam semper habeat, & posideat. Ob formam igitur, quam
pro tempore posidet, perinde ac si esset ab illa uiribus aucta, aduersus eius efficientis actionem, &
uim, qui formam illam à materia abiicere, & nouam ex eadem euellere, atque educere conatur,
rebellis

A rebellis, & contumax ſemper redditur. Hinc alterationes ad rei cuiusq; generationem, atque ad recentis formæ ab ea eductionē, & præuiæ quædam in materia diſpoſitiones, ad eam naturaliter agenti ſubiiciendam, tanquam pugnæ apparatus quidam ad oppidum debellandum, de neceſsitate prærequiruntur: quòd ea natura conſtituta illa ſit: ut & ſi illam, quam non obtinet formam, ſua natura, & quadam (ita dixerim) connata ſibi propenſione appetat: hanc tamen, quam habet ægrè dimittat. cuique nempe magis naturale eſt, ab aduerſantibus, & perniciosis ſeſe tueri: quàm ex ſeipſo aliud quidpiam promere, & generare. Dedit enim (inquit lib. ſecundo proſa x. de Conſol. Philoſ. Boethius) diuina prouidentia creatis à ſe rebus, hanc uel maximam manendi cauſam: ut, quoad poſſunt, naturaliter manere deſiderent. Ob priorem rationem, contingentia illa, quæ uerè, & propriè contingentia dicitur: ob poſteriorem, fortuna, & temeritas; ab ipſa materia, duxerunt originem. Nam ſi uirtus effectrix, & à qua iam materia afficienda, & pro cuiuſpiam formæ eductione, diſponenda erat: ex aliquo accidenti debilis effecta fuerit, & infirma; ut formæ, quæ dudum in ipſa exiſtit materia, contumaciam obtundere, & humillimam ſibi, atque patientiſsimam materiam reddere, ac ſubiicere nequeat; prodit ſtatim temeritas. Et contumax
B materia, temeriaque, quæ agenti illi (qui principiò rem aggreſſus fuerat) ſuperuenit cauſa; in eum agentem, quem diximus, inſultat; & fœdæ ſuæ uictoriæ non parua, neque pauca ſigna oſtentat, gibbos, claudos, ſedigitos, bicipitia, & innumera id genus alia monſtra, quæ longum admodum eſſet enumerare: ut tandem ab efficientis cauſæ impotentia, & priuatione monſtra, & temeritates ducere originem, rectiſsimè dictum fuerit. Hinc nempe euentus fortuitos, & caſuales, hinc monſtra illa, quæ plurium (quaſi mutuò pugnantium militum cicatrices, & uulnera) repugnantium formarum ſimul imagines præſeferre uidentur; hinc denique totam temeritatis naturam or tum ducere putandum eſt. Hæc, quam diximus, materiæ pertinaciam, in fortuitis, & temerariis euentibus, cum ex multis accidere poſsit, tum potiſsimum ex agentium omnium ſublunarium (quòd à primo, ac præſtantiſsimo agente iſta ſubcœleſtia efficientia ualde recedant) debilitata admodum (ut diximus) in uniuerſum, atque inefficaci uirtute, quæ uel intrinſecus deficit, uel ex triuſecus à circunſtantibus rebus, ut à regionis intemperie, à circunfuſa diuerſorum agentium uirtute; & ab aliis huiuſmodi cauſis multis impeditur; ne uel ſi quid materiæ deeſt, ſuppleat; uel demat ſi quid ſupereſt; uel pro formatione eandem diſponat, & humilem pro fine, quem intendit, ſuæ uirtuti ſubiiciat. Quamobrem nonniſi aliud quidpiam agentibus, ac molientibus, fortuitos,
C & temerarios euentus in medium obiter obrepere, conſpicimus. ut omnino in his (quæ alicuius gratia fiu ut) fortuna, & caſus contingant, obiectis quibuſdam, quæ prioris, & principalis agentis ſcopum impediant.

QVOD ſi hic obiiciatur, quòd contingentiā eſſe priuationem, uel efficientis impotentiam, ſuperius negauerimus; ſed diximus, rei cuius eſt, eſſe modum, & proprietatem quandam naturalem, & habitum quendam poſitiuum; nunc autem à priuatione omnium formarum, quæ eſt in materia (quod cum prius dictis pugnare uidetur) ortum illam ducere fateamur. Reſpondebimus, quòd nunc, non quid ſit ipſa contingentia; ſed unde ipſa, & fortuna, & temeritas ortum habeant, exponamus. Licet enim ea contingentia, quæ uerè, & propriè contingentia dicitur, priuatio, & defectus non ſit: ſed ſit modus quidam rei poſitiuus; & rei (ut dictum eſt) naturalis quædam proprietas, quæ eſſe res poteſt, & non eſſe: à priuatione tamen formarum omnium in materia, hæc contingentia, & iſta proprietas, & ab efficientis impotentia, temeritas, & caſus ſecundum Ariſtotelem, & omnes rectè philoſophantes, eo, quo dictum eſt, modo, originem ita trahunt; ut ſine huiuſcemodi formarum omnium priuatione in materia, cōtingentia; & ſine proximorum agen
D tium imbecillitate, & inefficacia, temeritas, & caſus emergere, ac produci non poſsint.

SI dicas. In fortuita theſauri inuentione, nulla eſt effodientis imbecillitas; immo (ut ex libro de Bona fortuna; & ex lib. ſecundo Magnorum moralium affatim intelligi poteſt) eorum qui fortunati ſunt, uires à uirtute quadam ſuperiore intendi, confirmari, atque augeri dicuntur. Vnde in iis, in quibus minus eſt rationis, plus eſt fortunæ.

DIXIMVS prius, quòd duplex eſt fortuna, bona, & mala. De mala, dubium non eſt, quin ex imbecillitate agentis procedat. quum ſit cuique à natura tributum, ea declinare, & propellere, quæ ei nocitura uideantur. De bona autem, ad calcem capitis præcedentis, ſumpto ab illis exemplo, qui inter fodiendum, theſaurum reperiere, dictum fuit; quòd ipſa etiam eſt ex imbecillitate agentis: ſumpto agente (ut uerbi cauſa fodiente) ea tantùm ratione, qua agens & fodiens, & qua (ut in exemplo perſiſtamus) agricola eſt. Nulli ſanè dubium eſt, quòd ut agricola, aliud quidpiam ille intendebat, quàm uel theſaurum effodere, ut theſaurum eſt; uel circa illum occupari, & actionem priorem morari, uel etiam penitus derelinquere. Nunc præter hanc, alteram, & fortè meliorem afferimus reſponſionem; quæ eſt, Quòd bona fortuna (ut theſauri effoſsio) non eue nit præter agentis intentionem; ſed agentis intentio duplex eſt, actualis, & habitualis; ſiue, quod idem eſt, in actu, & in habitu. Ita nempe intentionem, & Phyſici, & Theologi ſæpius diſtinxe-

D runt.

runt. Actualis quidem intentio circa rem est, & circa finem illum spectatur, qui ab agente ipso a- E
ctu proponitur, & intenditur. Habitualis uerò circa finem est; qui non actu, sed habitu tantùm
ab agente intenditur. à quo nihilominus actu intenderetur, si illi, ad eum consequendum, spes
aliqua superesset. Qui nempe actu militem agit, militiæ principatum habitu intendit. qui sacer-
dotii dignitatem actu desiderat; Episcopatus amplitudinem, autem etiam summi Pontificatus
celsitudinem, habitu exoptat. qui noualia item actu proponit, atque intendit, rerum copiam, ac
diuitiarum ubertatem, habitu concupiscit, atque thesauros. quanquam igitur præter actualem
aliquando; nunquam tamen, aut perrarò præter habitualem intentionem, thesauri inuentio po
terit euenire. Quotus quisque est, qui si thesaurum reperire speraret; non effoderet? Quod si ni-
hilominus præter utranque intentionem & actualem, & habitualem, thesaurum inueniri conti-
gerit; non erit effossio, aut inuentio thesauri bona fortuna; sed uel mala, uel neutra. quin etiam
si agricolæ operationem, & uineæ plantationem, auri effossio retardauerit, aut impedierit ali-
quo modo ex inefficacia agentis, auri inuentionem processisse, affirmabimus. quòd efficaciter
agens illud tantùm agat, quod agere intendit; nec aliqua ratione, ab actione sua, uel retrahi, uel
aliquo modo se impediri permittit. F

Si dicas, Non retrahitur, aut retardatur fodiens, ab opere, quod agere instituerat: quoniam
aurum, quod effodit, non admiratur, nec illud pendit magis, quàm id terræ, quod proiicit; sed
effodere accuratè prosequitur. Dicimus tunc, quòd & si casu, & fortuitò, aurum, quà aurum
est, inuentum fuerit, & effossum, & proiectum; per se, tamen, ille, qui effodit, quatenus fodiens
est; ea omnia intendebat effodere, & proiicere, quæ uineæ, uerbi gratia, in hoc loco plantationi
erant futura impedimento. quicquid enim impediturum erat; inuentum per se, & effossum, &
proiectum fuit, sed, ut diximus, contigit ei, quod proiectum est, esse aurum; sicut etiam con-
tigit aliud quidpiam, quod proiectum fuit, esse lignum, uel lapidem. Sed de contingentia, unde
sit, & præterea de casu, & fortuna, secundum eorum dogmata, qui candidè philosophati fuerunt,
hactenus.

Vnde rebus accidat contingentia, & insuper temeritas, & fortuna, ex Theologorum sententia. CAP. V.

THEOLOGI nostri his, quæ iam ex Philosophis dictæ sunt, contigentiæ, & G
temeritatis causis, diuinæ uoluntatis hunc à se fabrefactum mundum, sine ul-
la coactione, liberrimè gubernantis eximiam perfectionem, & libertatem, tan
quam supremã, præcipuamq; omnis contingentiæ causam, & originem adüce-
rent; à qua, & in prima materia formarum omnium priuatio; & ad eas rursus
omnes in eadem potentia, & naturalis quædam (ita dixerim) propensio; & in üs
aut illis efficiẽtibus causis uniuersis & concursus, & uirtus, & infirmitas, nec nõ
efficacia, & inefficacia, atq; humanæ præterea uoluntatis arbitrium, & cæterarum insuper poten
tiarũ, ac uirtutum omnium uigor, & imbecillitas, & actus deniq; cuncti quorumcunq;, uel quali-
tercunq; causarum agentium, pro cuiusq; natura, & pro uniuersi Orbis administrationis ratione,
moderantur, & pendent. In plateas enim hastiludia, & alia tum torque aurea, tum aliis magni-
ficis à primoribus urbis, propositis uictoribus præmiis, (singularis ex electione noui, Ponti-
ficis conceptæ lætitiæ symbolum) magnificè gerenda spectaturus ciuis ille, contingenter nunc pro
perat; quoniam diuina uoluntas liberè, & contingenter, ab æterno illa ad ista spectanda accede-
re uoluerit; uoluerit inquam, non imperando, sed permittendo; quatenus sua libera uoluntate,
eum illius naturæ, ut ad ista spectanda, pro arbitrio, accedere, uel non accedere ualeret, effe- H
cerit; & accessuro etiam suppetias ferre decreuerit.

PIVS IIII, uir prudentissimus, ac sapientissimus pastor totius nunc Christi gregis, ac cau
læ domini curam gerit, quòd clemẽtissima diuina uoluntas his turbulentissimis temporibus, præ
stantissimum, atque prudentissimum sui ouilis pastorem liberè, & contingenter illum esse & no-
luerit, & decreuerit. Ad quem autem modum de rebus, & rerum euentibus cunctis, non neces-
sariis solùm (si qui sint necessarii) sed contingentibus etiam, & temerariis Deus Opt. Maximus
statuat ab æterno, ac decernat; inferius sectione octaua uberius declarabitur. Interea noratũ pau
lisper optamus; nonnulla Theologos nostros in æternitate signa, instantia, pro modulo nostræ
intelligentiæ, quæ signa, signa originis illi uocitarunt, perpendere; in quorum primo, Deum, & diui
nam essentiam purè, & simpliciter intelligunt; in secundo, personarum emanationẽ, & pluralitatẽ,
utpote Patrem à se, Filium à patre, Spiritum sanctum à patre, & filio, cũ quadã etiam signorum di
stinctione. In tertio, Deum trinum intelligentẽ. intelligit nanq; omnia per diuinã essentiam, incõ
plexa quidẽ, ut hominem, animal, lapidem, substantiam, elephantum, & id genus alia signo quodã
priore; posteriore uerò cõplexa; & horum quædam affirmatiuè, ut hominem esse animal, lapidẽ

esse

A esse substantiam; alia negatiuè, ut hominem non esse elephantum lapidẽ non esse aĩal, & huiusmo
di. Et tam eorum, quæ diximus, Deum affirmatiuè cognoscere; quàm eorum, quæ negatiuè; ali-
qua intelligit esse possibilia, alia impossibilia, nonnulla necessaria; & alia contingentia; hoc est di-
ctu, aliqua ita intelligit, quæ si aliquando sunt, à causa necessaria producuntur; alia uerò, quæ à
minimè necessaria; & quæ uel actu eueniunt, uel possunt euenire. nonnulla etiam intelligit quæ
tantùm imaginatione, & intelligentia queunt esse; cæterùm causam suæ ueræ, ac realis existentiæ
nullo modo habere possunt, sicut illa sunt, quæ impossibilia dicũtur. In quarto signo determinat
Deus de aliquibus quod sint, uel non sint, & quando, & cum quibus. non quidem de absolutè im
possibilibus id determinat; sed neque de absolutè necessariis. Hæc .n. talia sunt, ut nulla diuinæ
uoluntatis præcedente determinatione, hæc non esse, illa uerò esse, non possint. Sed de possibi-
libus tantùm, & contingentibus, quæ & esse, & non esse possunt, quin etiam de necessariis, & de
impossibilibus decernit; sed (ut dictum fuit) non de illis quæ absolulè, uel necessaria, uel impossibi
lia sunt, sed quæ talia respectiuè dicuntur; hoc est, ut ad physicam, & naturalem causam referuntur;
quæ nihilominus, ad supernaturlem causam, & ad Deum relata, contingentia, & possibilia dici pos
B sunt. De quibus, ad quem modum diuina uoluntas ab æterno constituat, & determinet, inferius
libro octauo cap. XIIII, declarabitur. Nunc autem tantùm dictum sit, quòd ea, quæ siue neces-
sariò, siue contingenter, siue etiam temerè eueniunt (eueniunt certè cõtingenter cuncta, si ad De-
um euentum referas, quæ in orbe uniuerso eueniunt) non nisi præcedente diuinæ uoluntatis de-
terminatione euenire possunt. Verùmenimuerò illud in primis sciẽdum est, quòd & si multa, im
mo (quod paulò ante diximus, & fusius postea declarabitur) ad diuinam uoluntatem relata cun
cta, contingenter eueniant: quod tamen fortuitò re uera, & propriè, si ad eandem referatur;
quod temerè, quod (ut inferius copiosè exponetur) sine ratione, aut præter rationem eueniat,
est nihil. Sed ea, quæ fortuita re uera dicuntur; ut ad humanam libertatem, & inferiorem aliquã
causam inefficaciter operantem relationem, habent, ita dicuntur; quæ rursus casualia, uel teme-
raria nuncupantur; ut ad materiam, uel magis, ut ad secundam aliquam inefficacem causam im
becilliter quidem, sed tamen naturaliter agentem, cuius actioni, præter intentionem obiter quæ
piam impediens obrepserit causa, relationem habent, ita nuncupantur. Illud semper (quod se-
quenti capite plenius disputabitur) in huiuscemodi fortuitis, & temerariis euentibus omnibus in
telligentes: quod cuncti tam Theologi, quàm Philosophi (Stoicos excipio, & eos, qui euenti-
bus singulis aliquam per se causam ascripserunt, de qua re sequenti capite uidebimus exactius)
ultrò confitentur: quòd ea ratione, qua casuales & temerarii illi sunt; non esse in eis per se inqui
C rendam aliquam causam; quoniam causam per se, & propriam, renuit eorum natura. sed à mate-
riæ pertinacia, & ab efficientium (ut dictum fuit) infirmitate, præter eorundem intentionem,
uel propensionem, & rebus, & ipsis efficientibus causis obiter, aliudq́; quidpiam illis molienti-
bus, adueniunt temeritas, & casus, & fortuna. Satis igitur nunc sit, unde ortum secundum Theo
logos, & secundum Physicos habeant effectus temerarii, & contingentes, in uniuersum indicasse.
Quomodo autem inde singuli oriri dicantur, exactissimè declarare, non solùm extra propositam
& disputationem, & eam, quam in disputatione, nobis proposuimus, breuitatem omnino est;
sed extra methodum omnem, & disciplinam: cum præsertim, nulla sit scientia: quæ non singu-
lares euentus reiiciat.

An fortuiti, & casuales euentus, per se causam habeant, inquiritur. Cap. VI.

QVONIAM ad calcem superioris cap. temerariis effectibus, per se causam, ab
ipsa natura, denegatam diximus; & cunctos tam Physicos (paucis quibusdam
D exceptis) quàm Theologos, ita (ut res se habet) existimare affirmauimus; non
ab re forsitan fuerit, eorum nunc rationes, siue argumentationes adducere,
qui secus sunt opinati; & casui causam determinatam, & certam, & essentia-
lem, & necessariam posse assignari crediderunt. Ex iis autem hæc una est; ea
de quibus, tanquam de conclusione, & effectu, perfecta scientia haberi potest;
causam per se, & certam habere dicuntur. Fortuita autẽ (ut uerbi causa) monstra, eiusmodi sunt,
de quibus perfecta scientia potest haberi. Nam & libro quarto de Generatione animalium, cap.
IIII, contra Democritum, affert Arist. causas cur monstra generentur. Et Albertus cognomẽ
to Magnus, uel potius Alemannus cap. III, tractatus tertii, lib. II, Physicorum, multa differit de
effectus temerarii, & monstri causa. Multis modis confirmari potest, quod dictum est. Nempe li
bro tertio Mineralium cap. primo asseruit idem Albertus, scientiam inueniendi thesauri. Post e-
nim aliquot de metallis, hæc ad uerbum ille subiecit. In quibus locis, & montibus hæc inue
niantur; & quibus indiciis, partim est scientiæ naturalis, & partim est scientiæ magicæ; quæ uo
catur, de inuentione thesaurorum. Hæc ille. Est autem inuentio thesauri, quid temerarium, &

fortuitum. Fortuitorum igitur poteſt eſſe ſcientia, eorum ergo cauſa certa, & per ſe erit. Adde quòd monſtra ſimilia, ut homo ſedigitus, uel biceps, habent ſimiles, & certas cauſas, à quibus, ſi ille extiterint; non eſſe iſta non poſſunt. E

ALTERA ratio ſit iſta. In illis efficientibus cauſis, à quibus monſtra, & caſualia fieri dicun tur, natura poſuit principia, & dedit potentias; quibus iſtiuſmodi temeraria euenta efficeren tur. niſi enim ita ſe res haberet, fieret id, quod impoſsibile eſt fieri. Etſi poſuit (cùm fruſtrà, ac que incaſſum illa faciat nihil) ad actum igitur ſunt iſta principia, & iſtæ potentiæ aliquando redu cendæ. potentia nanque deficiendi (dicebat Auerroes lib. ſecundo Phyſicorum, commentatione XLVIII) quæ non reducitur ad actum, ocioſa eſt in natura. Verba Auer. ſunt, Si non inuenitur impedimentum extrinſecum; contingeret tunc; ut poſsibilitas in illo eſſet ocioſa. Hæc ille. Si igitur ex impedimento iſto, monſtra eueniunt, erit impedimentum iſtud & per ſe cauſa mon ſtri, & per ſe intentum à natura.

TERTIA, quoniam quæ natura intendit, cauſam habent per ſe, & certam; intendit autem potiſsimum natura Orbis uniuerſi integritatem, & perfectionem; igitur ea omnia, quæ ad huiuſcemodi perfectionem faciunt, & integritatem, per ſe natura intendit; & habent per ſe cauſam, ſed ad eam monſtra, & caſualia faciunt; hæc ergo ſunt per ſe à natura intenta, habent igitur certam, & per ſe cauſam. Accedit, quòd ſæpe idem effectus, qui ad unam aliquam cauſam relatus dicitur eſſe per accidens; relatus ad aliam, & maximè ad primam, dicetur eſſe per ſe. Sed dici, eſſe per ſe, non poſſet; ſi modo aliquo cauſam per ſe non haberet. Poterant & aliæ ad hoc idem adduci rationes plurimæ: ſed hæ ſunt inter eas, quæ adduci poſſunt firmiores. Siquidem in his diluendis, ad ea omnia, quæ poſſunt obiici, refellenda, aditus aperietur. Nos contra diximus caſualia minimè per ſe cauſam habere. Nempe ſi caſualia, & temeraria propriam, & per ſe cauſam haberent, & certam; temeraria non eſſent temeraria; quod contradictionem, & impoſsibilitatem includit. Non enim (ut ſæpe dictum fuit) habent temeraria per ſe cauſam; ſed obrepunt cauſæ per ſe, & eſſentiali; dum aliud illa moliri contendit. Exemplum. Lapis dum ſui grauitate, & naturali ſua propenſione ad rerum grauium locum, & ad mundi centrum deſcendit, in caput prætereuntis decidit: illudq́ue fregit: cùm nulla tamen ſit in lapide, ad frangendum caput, naturalis propenſio, ut omnino nulla poſsit huius effectus, & capitis fractionis eſſe per ſe cauſa. Si dixeris. Si lapidi decidenti, caput ſuberit Socratis; non poterit caput eius non infringi; poſita cauſa, ſequitur effectus. Eſt igitur deſcenſus lapidis cauſa per ſe, & neceſſaria illius effectus, quem alioqui caſualem nuncupamus. Reſpondebo ego, quòd poſitis cauſis omnibus cuiuſcunque effectus, quamuis maximè fortuiti, & temerarii, non poterit effectus ille non produci. Non enim dicitur quiſpiam effectus fortuitus, aut temerarius, quia non ponatur, poſita eius adæquata cauſa, quæ ex multis ſæpe cauſis, ſiue ſimul, ſiue quadam ſerie poſitis, proficiſcitur; ſed uel quoniam eius adæquata cauſa per accidens ponitur; quoniam neque à natura, neq; ab aliquo per ſe agente, eius poſitio intenditur, uel quoniam effectus, ut ſit ab hac cauſa, uel ab his cauſis, ita ab alia, uel ab aliis fieri poterat, uel etiam propter utrunque. Per hæc autem quæ dicta ſunt, ad obiecta facillimè reſponderi poteſt. Ad primum, duas dare poſſumus reſponſiones. Vna eſt, quòd monſtra, ut monſtra ſunt; non habent (ut dictum fuit) certam, & per ſe cauſam; quoniam multis modis poteſt monſtrum fieri; ut ſi fiat quis ſedigitus, monſtrum eſt, aut ſi biceps, uel ſi monoculus, aut claudus, & aliis ferè modis infinitis. cum enim extra naturalem ſuam diſpoſitionem unaquæque res fuerit, monſtrum erit. At quot quæſo modis, rem præter ſibi naturalem diſpoſitionem fieri contingit? Altera, quòd eſto, quòd uno tantùm modo, & per unam, & certam tantùm præter naturalem cauſam diſponi res poſſet; ad cuius cauſæ poſitionem, monſtrum ex neceſsitate ſequeretur; non propterea diceretur monſtrum habere per ſe cauſam; quoniam natura non intendit cauſam illam, uel (ſi plures cauſæ fuerint ad idem monſtrum, & ad ſuæ adæquatæ cauſæ integritatem concurrentes) illarum cauſarum coniunctio (ut diximus) non intenditur à natura. Sed per accidens, & caſu coierunt illæ cauſæ. Sed inſtas, quoniam per ſimiles cauſas monſtra ſimilia fiunt, certè hoc uerum eſt (ut iam diximus) quòd poſitis cauſis, omnibus cuiuſcunque effectus, etiam temerarii non poteſt non ſequi effectus; ſed ponuntur cauſæ monſtri, & temerarii effectus non per ſe, ſed per accidens; tum quoniam loco quarundam, aliæ conſtitui poterant: tum quoniam non ſunt earum connexiones à natura intentæ; tum quoniam monſtrum (qua monſtrum eſt) priuatio eſt; priuationis autem cauſa (ut aliàs demonſtrabimus) non niſi priuatio eſſe poteſt; quæ priuatio, cum ſit non ens, non poteſt poni in eſſe, uedum habere per ſe cauſam. ea enim tantùm, quæ habitus à Phyſicis, & poſitiones dicuntur, uerè habent eſſe, & ueram per ſe habent cauſam. Si dicas, ſextus digitus non eſt priuatio, ſed actuale quidpiam, & poſitiuum. Dicendum, quòd bifariam conſiderari poteſt digitus ſextus, ut eſt deformitas manus, & præternaturalis quædam diſpoſitio, & ſic eſt priuatio, & monſtrum, & non habet cauſam niſi priuatiuam: & nullam per ſe cauſam habet alio modo, ut tale quid & hoc modo non eſt ſimpliciter

A ter priuatio, sed potius positiuum quidpiam, & suo modo habitus quidam, & habet causam positiuam, quam dicere possumus non esse per se, sed per accidens; quoniam neque Sol in generatione, neque homo, neque, breuiter, natura illum sextum digitum intendebat, sed obiter & temerè causis per se, & essentialibus illa causa irrepsit. Quòd si obstinatè contendas, effectũ illum habere causam per se, quoniam ad positionem unius certæ causæ: ponitur ille effectus. Dicendum, quòd monstrum illud ad certam suam, & determinatam causam relatum, non habebit rationem amplius monstri, & priuationis, sed positiui, cuiusdam, & speciei, & naturæ: quod inferius sæpius, sed potissimum sectione sequenti cap. XXI, & XXII, uberius declaraturi sumus. Quamlibet autem speciem, & naturam, causam habere per se, necessarium est. Sed de monstro, non ut est species, & natura quædam, sed ut monstrum, est quæstio. de eo nanque diximus, & repetimus quòd nullam per se causam habeat. Vnde sequitur ut nulla de ipso scientia haberi possit: quòd si, non ut monstrum, sed ut species, & natura quædam est, consideratur; habet per se, causam, & per illam eadem scientia propriè haberi poterit. Ad secundam tria dicimus. Vnum, quòd illa principia, & illæ potentiæ, quibus monstra efficiuntur, ut monstra sunt, sunt potius impotentiæ, & principiorum defectus, & priuationes, quàm potentiæ, & principia. Vt ea quamuis priuationes sunt,

B poni in natura, & existere sit impossibile. Existentia nanque habitus, & rei positiuæ, proprietas, quædam est, quæ priuationi conuenire non potest. Alterum, quòd non ualet argumentum. Si potentia cum defectu sibi possibili non reducitur ad actum, sequitur, ut frustra sit data illa potentia; nisi cum addito, hoc est, sequitur, quòd frustrà sit data illa potentia deficiendi. Sed dices, est argumentum Auer. Negamus in hoc Auerroem, si illo modo intellexerit: multa nanque, dixit Auerrois, quæ mera sunt philosophiæ deliramenta. Omnis nempe potentia tam passiua, quàm actiua, data est à natura cuique, non ut deficiat, sed ut perficiat. Tertium, quòd esto etiã, quòd argumentum Auerrois admitteremus; non tamen admittendum est hoc argumentum, si potentia deficiendi non reducitur ad actum, est ociosa; ergo si reducitur, per se reducitur, & à natura, eius reductio intenditur. Non est dubium, si possibilitas deficiendi potentiæ uisiuæ non
» reduceretur ad actum, quod potentia illa deficiendi, esset ociosa; at si reducatur, & fiat cæcitas;
» non dicendum est propterea, cæcitatem habere causam per se, & à natura intentam. Si tamen ra
» tio aliquid concludit; demonstro, non ut est monstrum, concludit, sed ut species est quædam in natura, & de defectu causæ, non ut defectus, sed ut, ex modo deficiendi, causa alia per se, & positiua statim insurgit.

C AD tertiam, & ultimam rationem dicendum est; quòd temeraria, ut monstra, sub ratione qua monstra sunt, sunt (ut paulò ante dicebamus) priuationes; priuatio uerò est non ens; non ens autem non potest esse de integritate, & perfectione uniuersi, nisi ualde per accidens, ad quem modum furis suspensionẽ, dicimus esse de perfectione ciuitatis. sub ea tamen ratione, qua ea, quæ appellamus monstra, entia quædam, & naturæ quædã sunt; possunt esse de integritate uniuersi; Quoniam species quædam in natura sunt, & habent per se causam, & sunt à natura intenta, idcirco mũdi integritatẽ, & perfectionem per se faciunt, sed ita sumpta, & hoc modo considerata, monstra nõ sunt. Ad confirmationem, dicimus, quòd effectus per accidens, sunt in duplici differentia; quidam secundum quid, quidam simpliciter. Illum uoco per accidens secundum quid, cuius causarum cõcursus ab una earum intenditur, ab altera non; ut fit cum clàm inimicum suum quispiã aggreditur, inimicorum certè concursus ab uno tantùm, ab [illegible] .s. intenditur. Simpliciter uerò illum uoco, cuius causarum concursus, à nulla earum intentus est. Iste quidem, ad quod uolueris, comparatus, semper est per accidens, etiam si ad cœlum, & ad Deum retuleris: quod inferius commodius demonstrabimus. Ille uerò si ad eam causam referatur, intuitu cuius casualis dicitur, &

D temerarius est, & per accidens. Vt semper effectus quilibet, qua casualis est, per accidens sit; & nullo modo causam per se, & essentialem habere dicatur. Et de his in præsentia dicta, sufficiant. De contingentia autem an sit, & quid sit, & unde sit, tam ad Physicorum opinionem, quàm ad Theologorum catholicam ueritatem, hactenus.

De Necessitate, an sit, & ad opinionem Philosophi, & ad sententiam Theologi inquiritur. CAP. VII.

DE CONTINGENTIA, quantum disputationi nostræ sat est, hactenus disseruimus. Verùm tum quia oppositorum eadem est facultas, & disciplina; & unius notitia (quòd mutuò referri illa dicantur) ad alterius cognitionem mirificè faciat. tum quia disputationis nostræ series, & intelligentia deposcit, ut tam necessitatis, quàm contingentiæ naturam in primis diligenter perspectam habeamus (etenim sine ipsius contingentiæ, & necessitatis cognitione, qui fieri potest, ut an rerum euentus necessariò à suis causis, an contingenter emanẽt

c. uel

uel non, aliquo modo percipiamus?) propterea de ipsa necessitate, quæ contingentiæ forma- E
liter opponi censetur (quod fusè satis inferius libro tertio, cap. xxxi. declarabitur) ea percurrere
theoremata operæprecium fuerit, quæ de ipsa iam contingentia declarata fuerunt. Omnis igi-
tur non ineptè philosophantium, sed in primis Peripateticorum schola, in æternis omnibus,
quæ æterna sunt; siue numero, siue etiam specie, æterna illa sint; necessitatem absolutam affir-
mauit; etiam si in eorum aliquibus, dependentiam non negauerit. Cœlum sanè, ad Physicorum
disciplinam, & si à superiore substantia dependeat, omnino tamen, ad illorum dogmata, & ine-
uitabili necessitate, & est, & mouetur. ad eundem modum inferior intelligentia, & si à superio-
re dependere censeatur; simpliciter tamen, & absolutè necessaria est; præsertim penès Aristote-
lem, quem à præceptore Platone in hac causa non dissentire, tenent Alexander Aphrodiseus,
Ammonius Alexandreus, Ioannes cognomento Philoponus, Simplicius, Syrianus, & uniuersi
denique Græci Aristotelis fideles interpretes. Nec profectò, cum in Timæo Plato, tempus or-
tum habuisse, aut cæteros intellectus, & inferiores Deos ad suam æternitatem summi illius Dei,
quem Deorum Deum patrem, atque opificem loco citato idem Plato appellauit, opera indigere,
asseruerit; aliud nobis, quàm & temporis ab æuo, & inferiorum intellectuum à superioribus, &
cunctarum denique rerum ab uno Deo Opt. Max. dependentiam significare uoluit. Quamobrem F
hæc in scholis Philosophorũ, Platonis præsertim, & Aristotelis, & aliorum candidius philosophan
tium, absolutè necessaria est enuntiatio. Cœlum mouetur. Et ista similiter. Equus est animal;
etiam si huius quidem à cœlesti corpore, illius uerò à superiore substantia, ueritas in esse depen-
deat. Quòd æternis temporibus & cœlum sit, idemq; moueatur, et equus sit, idemq; sit ani-
mal. causa enim inhærentiæ prædicati in subiecto in his propositionibus, ad eorum disciplinam
impediri non potest. Nostri Theologi, quamuis cum Philosophis, in illo conueniant, quòd in
æternis absolutam necessitatem confiteantur, discrepant tamen ab eisdem; quoniam illi innu-
mera æterna astruunt; hi uerò unum Deum benedictum. Ad calcem namque prioris ad Ti-
motheum epistolæ, Paulus ita scribit. Quem suis temporibus ostendet beatus, & solus potens, «
Rex regum, & Dominus dominantium, qui solus habet immortalitatem. Et lib. secundo Ma- «
chabæorum, capite primo dicitur. Deus solus iustus, solus omnipotens, solus æternus. Sed de «
necessitate eorum, quæ æterna esse dicuntur, hactenus. Ea autem, quæ neque à Theologis, ne-
que à Physicis, æterna dicuntur, sed caduca, fragilia, & temporaria sunt; secundum philo-
sophantium disciplinam, necessitatis duplicem speciem recipere possunt; tum conditionis,
tum relationis. Causæ enim naturales, & naturaliter agentes, à causis item superuenienti-
bus, non impeditæ, non possunt, secundum Aristotelem, & aliorum rectè philosophantium di- G
sciplinam, pro ratione suæ uirtutis, & naturæ in materiam prædispositam, & modo debito appro-
ximatam, effectum non producere. Hanc quidem necessitatem relationis, ego necessitatem uo-
co; quòd effectus in suas naturales causas referamus, à quibus, iis, quæ requiruntur, conditionib.
positis, non produci non possunt. Illam uerò necessitatem, conditionis necessitatem ego appel
lo, quàm Logici necessitatem consequentiæ nuncupauerunt. Ea autem est, quando uno posito (&
si illud, quod ponitur & cõtingens sit, & contingenter ponatur) alterum tamen prorsus, & ineuita
bili quadam necessitate consequitur, etiam si illud, quod sequitur, contingens, uel etiã casuale esse
possit. Exemplum. Si Socrates currit, Socrates ineuitabili necessitate mouetur. Quamuis enim
accidentarium sit penitus, & aliquando etiam causuale, Socratem loco moueri; supposito tamen
quòd currat; etiam si contingenter currat, ipsum tamen moueri, est adeo necessarium, ut non mo
ueri, sit penitus impossibile. Priorem illam necessitatem, qua effectus in causas suas retulimus;
in duas partes diuidere possent accuratiores. quoniam & si naturalis causa, in materiam prædis-
positam, non impedita de necessitate agat; impedita tamen, pro ratione impedimenti, aut non
agit penitus, aut ægrè. Impediri autem potest, uel à nobis, uel à causa superiore. Quamobrem
si effectus temporaneus à causa naturali euenerit, quæ à nobis nec impedita sit, nec impediri po- H
tuerit; absoluta & ineuitabili quadam relationis necessitate, euenisse dici potest: ineuitabili-
tatis nunc ratione latius sumpta. ut nauis mersio ex tempestate, domus euersio ex terræmotu;
arboris ustio ex ictu fulminis; & alia id genus innumera. At si à causa euenerit, quæ potuerit à
nobis impediri, & non impedita fuerit, necessitate quidem illum euenisse dicemus; sed non ita,
ut prius, ineuitabili. cùm clarissimum sit, potuisse à nobis effectum uitari. Omnis necessitas
relationis, conditionis etiam necessitas appellari poterit, non contrà. quoniam in necessitate re-
lationis non solùm in causas effectus referimus; sed, ponimus præterea (ecce conditionem)
quòd causæ ponantur, & positæ non impediantur; à quibus demum non impeditis non potest,
non sequi effectus. Et huius generis innumera sunt apud Physicos necessaria. Quæ quidem, quo
niam necessaria sunt, eo modo, quo necessaria sunt; non esse non possunt. ut autem non possunt
non esse; speciem quandam ineuitabilis necessitatis præseferre uidentur; à qua nihilominus in-
euitabili necessitate, sæpe longissimè absunt. At paulùm ad Theologos nostros me conuerto, pe
nès

A nès quorum catholicam ueritatem, præterquàm in repugnantibus, & in his, quæ ex conditione
nuper diximus, esse necessaria; qualia sunt illa, Si currit mouetur; Si est equus, est animal; cur-
rere certè, & non moueri; equum esse, & non esse animal (quod idem de aliis huiuscemodi infi-
nitis sentiendum est) implicant, & contradictionem includunt; ut illa fieri sit penitus impossibi
le. His, inquam, & aliis id genus, exceptis, nullum, non in iis inferioribus, & materiatis tan-
tùm, sed in uniuersa prorsus creaturarum natura, necessitatis genus afferendum est. Nec est in
istis (quæ dicta sunt) absoluta aliqua, aut ineuitabilis, sed tantùm conditionata necessitas, quæ
nihilominus, quoniam, antecedente supposito, non sequi consequens, est impossibile; ineuita-
bilis necessitatis speciem, præ se ferre uidentur. Nullam namque relationis ineuitabilem neces-
sitatem, aut in iis, quæ temporanea sunt, aut in illis, quæ à Physicis æterna putantur; confiteri,
Theologi nostri coguntur, quòd omniũ & naturaliter, & liberè, & temporaliter, & æuiternè agen
tium uim ac potestatem impedire, suspendere, uel etiã in oppositam suæ uirtuti operationem tra
here, & impellere Deus ualeat; ut inter omnes naturales causas, nulla sit, quæ tantum uirtutis ha
B beat, ut absolutè, & simpliciter impediri nõ possit. Quamobrem cogitaui sæpe ego, quid, exclusis
Physicorum principiis, quibus Theologus minimè tenetur, poterat in mentem uenire D. Thomæ
doctissimo, qui & in lib. secundo Contra Gentiles cap. xxx, in quibusdam creatis rebus, abso-
lutam necessitatem, debilibus admodum rationibus, asseruisse; & in plerisq; suæ Theologiæ lo-
cis, multos effectus absolutè necessarios construxisse; quibus causas etiam simpliciter necessa-
rias counexisse, uidetur. Vt ea quidem dixerit absolutè necessaria, quæ corruptibili, & poten-
tiali carent materia: & illos effectus absolutè necessarios asseruerit, quorum causæ essent neces-
sariæ. Ea uerò contingentia, quæ materiæ potentia sui partem haberent. Et illos effectus con-
tingentes, quorum causæ contingentes essent. Sed, quæso, inter effectus omnes, qui in toto
mundo, uniuersoq; Orbe reperiri possunt; quos'nam magis necessarios iudicabimus, quàm i-
gnem urere? Cœlum moueri? Solem lucere, uel etiam moueri, & ulterius (ita dixerim) progre-
di? si enim ista, effectus absolutè necessarios ille non existimat; nescio, quæ alia possunt illi ui-
deri effectus absolutè necessarii. Hæc autem quòd absolutè, & simpliciter contingentia sint, ex
sacris literis liquidò edocemur. Nam & tribus pueris ignem accensæ fornacis, & B. Ioanni Euan
gelistæ feruentis olei dolium pepercisse; & Solem ad iussum Iosuæ perstitisse; et precibus Isaiæ
C etiam retrocessisse, & sub morte D. N. non illuxisse, in sacris codicibus legere possumus. Non equi
dem negamus, effectus illos esse simpliciter, & absolutè necessarios; quorum causæ sunt abso-
lutè & simpliciter necessariæ; & impediri non possunt, sed ad quem modum, creaturam aliquam,
causam absolutè necessariam, & minimè impedibilem ille faciat; non intelligo. Cum in senten-
tiam B. Augustini super Gen. ad lit. communi consensu, Theologi omnes, ipso etiam D. Tho-
ma non excepto, facillimè ueniant; quæ est; quòd ad esse quod creaturæ obtinent omnes, non se
cus illas se habere, quàm aeris illuminatio, ad lumen solis se habeat. Habenti igitur in se ipsis cun
ctæ deficiendi principium, sicut aer tenebrarum absente solari lumine: ut non solùm impediri
quælibet, sed etiam non esse possit. At hæc missa faciamus. Manifestum igitur hactenus factum
est, quæ sint absolutè, & ineuitabiliter necessaria: quæ rursus minimè ineuitabiliter. Quæ item
etsi non sint, dici tamen, utcunque possunt, ineuitabiliter necessaria; & quæ ineuitabilis præse-
ferre necessitatis speciem uideantur; & quomodo; tam ad physicam disciplinam, quàm ad Theolo-
gicam ueritatem. Quæ enim causam habent necessariam, & quæ impediri nullo modo possit; ine-
uitabili necessitate eueniunt. At ea quorum causæ impediri possunt, ineuitabili necessitate non
eueniunt, & si euenire non illa uideantur.

D Quid sit necessitas penès Physicos, & penès Theologos, declaratur. CAP. VIII.

De secundo Theoremate, quod deinceps sequitur; hoc est, quid necessitas sit;
nunc est dicendum. Inquirimus autem non illius necessitatis in hac nostra di-
sputatione, diffinitionem, quæ commodum, uel utile magis, quàm necessitas
sæpenumero dicitur; sed eius, quæ uerè necessitas, & propriè nuncupatur: & ip
si contingentiæ, è regione, & formaliter opponitur. Nisi forte, quemadmodum
superiori capite diximus, necessarium esse trifariam, simpliciter, relatione, &
conditione: ita triplicis necessitatis deffinitionem inuestigare uoluerimus. Et
illius, quæ contingentiæ ex diametro, & formaliter opponitur; quæ uerè sola, & propriè, & sim-
pliciter necessitas est, necessitatisq; nomen sibi sola iure uendicare, meretur. Et illius, quæ ad
causam non impeditam, sed sua natura operantem, consequitur; quam necessitatem, relationis
necessitatem uocabamus: Et illius præterea, quæ aliunde, siue ab extrinseca aliqua causa, & mi-
nus forte naturali, rebus accidere potest, per uiolentiam, & coactionem; siue per simplicem cu-
iuspiam

inſpiam accidentis inhæſionem; ſiue per cuiuſpiam rei poſitionem; eſſe intelligitur; quam neceſsitatem, conditionis neceſsitatem nos prius appellabamus. de his igitur tribus neceſsitatibus ad ampliorem ipſius neceſsitatis, doctrinam, quid unaquæque ſit, inueſtigandum à nobis nunc ſupereſt. Dicimus igitur, quòd ſicut contingentia illa, quæ uerè, & propriè, & formaliter eſt contingentia; modus eſt (ut dictum ſuit prius) rei cui ineſt, intrinſecus, & poſitiuus, quo id, quod eſt, natura ſua, id eſt, ex aliquo ſibi interno, & naturali principio, & eſſe, & non eſſe poteſt. Fortuna autem, & temeritas modi ſunt contingentiæ (ita dixerim) extrinſeci, & rebus quibus adueniunt, extrinſecus omnino aduenientes: qui fuſius ſumpto contingentiæ nomine, modi contingentiæ nuncupari poſſunt. ita neceſsitas illa, quæ è regione propriæ huiuſcemodi contingentiæ opponitur, modus eſt rei, cui ineſt, intrinſecus, & poſitiuus (non enim eſt neceſsitas quid additum, extra animum, ſuper eſſe rei; ut nonnulli, quos, in Deſtruct. diſp. III. dub. XIIII, reprehendit Auerr. falsò exiſtimauerunt) & eſt, illius rei quæ neceſſaria eſt, modus, & proprietas quædam intrinſeca, & naturalis, qua id, quod eſt, ſua natura, hoc eſt, ex ſibi inſito, & naturali principio, abſolutè, & ſimpliciter non eſſe non poteſt. Alii autem neceſsitatis modi extrinſeci ſunt, & rebus, quibus adueniunt, extrinſecus penitus accedentes: qui fuſius ſumpto neceſsitatis nomine, non autem uerè, & propriè, neceſsitates appellantur. Et quamuis de iſta tantùm neceſsitate, quæ (ut diximus) rei intima, & naturalis eſt; qua etiam neceſſaria dicuntur illa, quæ uerè, & F
propriè, & ſimpliciter, & ineuitabiliter neceſſaria ſunt: ſufficeret nobis ſermo; tum quoniam ſola illa contingentiæ, ut ſuperius diximus, & inferius libro tertio, capite XXXI, copiosè demonſtrabimus, è regione opponitur; tum quoniam Stoici neceſsitatem abſolutam, quam Fatum appellarunt, & ineuitabilem prorſus, in cunctis rebus ita tuentur, ut ab extrinſecis cauſis, ſicut in libro primo Quæſt. naturalium, cap. IIII, teſtatus eſt Alex. Fatum deduci minimè omnium fateantur. Quia tamen Fati aſſertores quamplurimi, rerum, & euentuum extrinſecam cauſam, hoc eſt, cauſam effectricem à forma, & natura rei, quæ efficitur, longè diuerſam, illud eſſe aliquando aſſeruerunt; & ipſi etiam Stoici, æternam quandam cauſarum colligationem, quæ ab æterna diuina præordinatione procedat, Fatum dixerunt: in qua, ut multas, uel ipſis inuitis, extra rem, & rei naturam, & euentum cauſas eſſe neceſſum eſt; ita in eam neceſsitatis ſpeciem, quam relationis paulò ante appellabamus, ut Fati neceſsitatem conſtituant, eſt neceſſarium. non ab re propterea fuerit: neceſsitates etiam illas conſiderare, & definire, quæ modi rerum extrinſeci eſſe perhibentur: quales, ut diximus, citra controuerſiam, & conditionis, & relationis neceſsitates ſunt; quas nulla certè difficultate tunc diffiniemus, uel deſcribemus potius; quum id, quod de uero, G
& legitimo neceſſario dictum fuerit; uidelicet, quòd illud ſit, quod ſua natura, & ab interno, ac naturali principio ſimpliciter, & abſolutè, atque ineuitabiliter non eſſe non poteſt, ad omne, quod modo aliquo neceſſarium eſſe dicatur, commodè, & pro neceſſarii natura transferemus. Omne etenim neceſſarium, quà neceſſarium eſt, non eſſe ineuitabiliter ſuo modo non poteſt. Et ſi quoddam neceſſarium ſit, quod ab interna, quoddam uerò, quod ab externa cauſa, ineuitabilitatis ſuæ principium recipiat. Si nanque paleæ apponatur ignis; non poterit non ſequi incendium: hæc autem neceſsitas, eſt neceſsitas relationis. Qui ſimiliter quidpiam coactus agit; illud idem, ut patet, quod agit, non agere non poteſt. Lapis etiam, qui ui quapiam in altum defertur, quantum ad ſe attinet, pro impetus ratione, non aſcendere, ac ſurſum ferri non poteſt. Qui homo eſt, non poteſt non eſſe animal; Item qui currit; non moueri non poteſt. neceſſaria ſunt nanque hæc omnia, neceſsitate conditionis, aut relationis. Quin etiam æger, qui ſanitatis eſt cupidus, quatenus utilitati ſuæ conſulit, & ſaluti, in phlebotomiis, & uenarum ſectionibus, clyſteriis, potionibus, & aliis huiuſcemodi, medico non obtemperare non poteſt. Quæ neceſsitas, & ſi commodum, & utile dicitur; nihil tamen prohibet, ut ſub conditionis neceſsitatem utcumque reducatur: quòd uno poſito, aliud modo quodam ineuitabili, non ſequi non poſsit. Illi igitur H
neceſsitatis modi, qui ab extrinſeca etiam cauſa fiunt, ſiue ea ſecundum ſubiecti naturam patientem moueat; ſiue præter, uel etiam contra patientis, & ſubiecti naturam, impellat; & qui cauſarum complicatione, à Stoicis, & colligatione, conſequentia quadam ineuitabiliter fieri dicuntur: non penitus negligendi, & à noſtra conſideratione abigendi ſunt: quoniam & ſi re uera modi extrinſeci ſunt (quicquid ſecus Stoici ſomniauerunt, putantes neceſsitatem ex nexu cauſarum prodeuntem, non ſolùm abſolutam, & ineuitabilem eſſe, ſed etiam euentui rei intrinſecam eſſe, & naturalem) & eius contingentiæ, quæ uerè, & propriè contingentia dicitur, rationi haud formaliter opponantur; illorum tamen, ut dictum eſt, plurimi, qui fatum aſtruunt, illud, neceſsitatem eſſe ineuitabilem, uel per agentis naturalis uirtutem, uel per cauſarum nexum, & conſequentiam, uel etiam per cuiuſpiam rei poſitionem, extrinſecus rebus accedentem, non negarent. Dicamus ergo, quòd neceſſarium ſimpliciter, eſt illud, quod ſimpliciter, id eſt natura ſua, & ab interno principio non eſſe non poteſt. quod quidem, uel non habet cauſam, ut Deus ipſe, uel ſi habet, illa nec impeditur, nec impediri poteſt. ut quod à Deo immediatè fit. Neceſſarium ex relatione,

A tione, est illud, quod non quidem simpliciter, & ab interno principio, sed secundum quid, idest
ab extrinseco principio, & à causa, uel naturali, & naturaliter operante, uel etiam minimè natura
li, modo tamen aliquo in naturalem redacta, sed non impedita, non esse non potest. Nec te mo-
ueat, quòd dixerimus à causa uel naturali, uel minimè quidem naturali, modo tamen aliquo in
naturalem redacta, quasi à causa nõ naturali, ut non naturalis est, huiusmodi necessitas prouenire
non possit. Nam ideo à causa tantùm uel naturali, uel in naturalem redacta, eam necessitatem e-
uenire posuimus; quoniam & si euenta plurima, præter, uel etiam contra intentionem, & pro-
pensionem, ac naturam & subiectorum patientium, & agentium remotiorum eueniant; sunt ta-
men omnia suorum quàm propinquorum, ac immediatorum, & patientium, & agentium na-
turalia; exemplum. Incendium & si accidat paleæ, contra eius formæ naturam; est tamen secun-
dum naturam, & ab igne excitatum, & in palea receptum. Quin etiam monstrum, ut homo bi-
ceps, & si contra naturam est patris, siue eius, qui semen in uterum emisit; est tamen secundum
naturam illius proximæ, quæ superuenit, causæ; & quæ bicipitem hominem fecit; quæcunq; illa
sit. Cum autem necessitas relationis sit in comparatione effectus ad suam quàm proximam cau-
sam, quæ naturaliter agit, diximus propterea necessarium ex relatione esse semper à causa uel natu
B rali, & naturaliter operante; uel in naturalem suo modo redacta. Necessarium autem expositio
ne est omne id, quod uno posito, siue secundum naturam, siue præter, uel etiam contra natu-
ram, illud ponatur; non esse non potest. Sed cùm hoc quod dico [non esse non posse] congruat
modo quodam omnibus his tribus necessitatis generibus; manifestum est, quòd & hoc, quod di
co [ineuitabiliter esse] singulis necessitatibus dictis, suo modo, conueniat. Quoniam id, quod
non esse non potest; sicut non potest non esse, ita esse ineuitabiliter iudicatur; hoc est dictu, quod-
dam est simpliciter, quoddam uerò secundum quid ineuitabile. sed iam omnes necessitatis mo-
dos paucissimis definiuimus. Verùm & si modos omnes necessitatis definierimus; & neminẽ,
ut dictum fuit, contempserimus: de eo tamen, in suscepta disputatione, necessitatis genere, po-
tissimum est nobis sermo; quod contingentiæ per se, & formaliter opponitur, & rei, uel euen-
tus illius, qui necessarius dicitur naturæ quàm intimum est; undecunque illud eueniat: quod ali
quando absolutè necessarium; aliquando uerò necessarium ineuitabile dicitur; quoniam uideli-
cet euitari illud, & declinari, aut illius causa impediri non possit: de hoc inquam nobis potissi-
mum sermo est. Quoniam hoc unum nostræ disputationi mirificè, & plenè deseruiat; in qua
perquirimus, an res, & rerum euentus necessariò penitus, uel contingenter, hoc est ineuitabili-
C ter'ne, an euitabiliter absolutè, & simpliciter eueniant. alia nanque præter hoc unum, necessita
tis genera, ut illud, quod dicitur commodum, uel utile, & huiusmodi; quin etiam ea, quæ rela-
tionis, uel conditionis necessaria nuncupauimus; ut diffusè inferius notum erit; contingentiæ
potius quædam sunt, quàm necessitates; & euitari illa sine dubio possunt; quoniam & eorum po
sita causa potest impediri; & id, quod ponitur, potest non poni, & non esse. Illud autem unum
necessitatis genus, quod contingentiæ per se, & formaliter opponitur; est modus, ut prius dictũ
fuit, intrinsecus, & intrinseca quædam rei, uel etiam euentus (si aliquis euentus sit ita necessa-
rius) proprietas, à ratione, ut paulò post dicetur, formæ, & intrinsecarum causarum desumpta,
atque ita desumpta, ut id quod illo modo necessarium est; absolutè, & simpliciter, & ineuitabili-
ter est; & non esse non potest. Alia autem omnia necessitatis genera, sunt modi extrinseci, & ad-
uentitii: non à ratione formæ rei, & intrinsecæ cuiuspiam causæ, sed à ratione efficientis, uel fi
nis, uel alterius cuiuspiam extrinsecæ causæ (si aliqua sit, præter has duas, extrinseca causa) & sæ-
penumero aduentitiæ, & obiter interrepentis suscepti; quas contingentiam, uel etiam, teme-
ritatem magis, quàm necessitatem indicare, suo loco demonstrabimus. Quam rem cum animad
uertissent Stoici; errori errorem addiderunt, & ab extrinseca causa (quamuis ab illa perpetua cau
D sarum serie, à qua si esset, intrinseca etiam rei cuiusque natura ortum deduceret) fati rationem,
propriam uocem ignorantes, se sumere, non sunt arbitrati: quòd præcedentem causam, non ex
accidenti aliquando, sed ex se, & per se posteriorem causam semper generare existimauerint: sic
ut inter ipsas causas omnes, esse essentialem ordinem, facilè opinati fuerint. posterior autem cau
sa, & si causa sit sequentis effectus; est tamen effectus præcedentis causæ; uel potius totius ordi-
nis præcedentium causarum: ut omnes omnino effectus, à causis, à quibus, generantur, per se, &
essentialiter ita generari, arbitrentur: ut nec ab aliis causis generari queant: nec ab iis ne gene-
rentur, aliquo modo impediri possint. Sed de necessitate quid sit, hactenus.

E Vnde

Vnde necessitas ortum ducat, & iuxta Philosophorum , & iuxta Theologorum dogmata, declaratur. CAP. IX. E

TERTIO loco de Necessitate considerandum superest; unde , siue à quibus
causis originem necessitas ipsa trahere dicatur . Omissis nunc illorum opinio-
nibus , qui fatum, in rebus uniuersis, & ineuitabilem necessitatem struxerũt;
qui à primis ab se constitutis principiis, quæcunque illa fuerint, siue cœlum, si
ue unum elementorum, uel plura, siue atomi, & minuta corpuscula, siue diui-
na præcognitio, & diuina prouidentia, siue nexus quidam causarum, siue aliud
quodcunque, cunctam necessitatem nisi deduxisse fuerunt. de quibus omnibus
opportuniore loco dicemus uberius. Aristoteles, & alii , qui rectius , candidiusque philosophati
fuerunt; quemadmodum contingentiam omnem, ut superius diffusè satis declaratum fuit, à ma-
teria, & ab ea, quæ omnium formarum in materia est priuatione, & potentia ad easdem germina-
re dixerunt; à qua imbecillitas etiam efficientium causarum procedit : ita omnem necessitatem
à forma, & ab eo, qui in forma reperitur, actu oriri, & quasi scaturire asseruerunt: à quo plurium
sæpe qualitatum, & connatarum proprietatum cumulus, sequela quadam, & comitantia , deri- F
uatur . Ea nempe necessitas, quæ uerè, & propriè necessitatis nomen meretur ; & quæ ipsi contin
gentiæ per se , & formaliter opponitur (ut ex libro secundo Physicarum auscultationum cuiuis
qui philosophiam uel à limine salutauerit , notissimum esse potest) à substantiali forma, & à for-
mæ substantialis habitu, & actu , atque ab eiusdem actus constantia , & ab earum proprietatum ,
quæ hunc actum comitantur, sequela, originem ducit . Sed si non de ea tantùm, sed de omni supe
rius posito necessitatis genere, loquendum sit ; dicimus in uniuersum ; quòd sicut omnem con-
tingentiam à materia deduximus ; ita necessitatem quamlibet à forma, non quidem substantiali
tantùm , sed uel à substantiali , uel ab accidentali , & quæ per accidens inest , originem trahere, exi
stimare debemus . Si quid enim aliter quàm sit , se habere non potest ; uel simplex est forma , uel
saltem hoc quod est (non posse aliter se habere) habet beneficio cuiuspiam formæ, uel substantia
lis, & naturalis, uel accidentariæ, & aduentitiæ . Deus propterea, qui simplex forma est ; ab Ari-
stotele lib. de Mundo, non solùm quid necessarium , sed etiam necessitas, est appellatus . Verba
Aristotelis, in quibus allusisse ille uidetur , opinioni eorum , qui fatum , & ineuitabilem in cun-
ctis rebus necessitatem à Deo esse dicebant ; ex interprete hæc sunt . Equidem necessitatem ip- «
sam etiam nihil aliud , quàm Deum dici censuerim , & intelligi . Hæc ille . Idem dicimus de sen- «
tentia Theologi ; penès quem , sicut omnem passiuæ potentiæ materiæq; contagionem Deus so G
lus absolutè, & modis omnibus excludit ; ita ipse solus, & simpliciter necessarius est , & absolutè
necessitas nuncupari potest. Et hanc, quam habet Deus , absolutam, & simplicem necessitatem,
non solùm alii à se non communicauit , sed neque communicare ille potuit . Hoc est dictu ; il-
lam tantam necessitatem, alteri communicari non erat possibile . Contradictionem nanq; impli
cat, ut alibi fusius declararunt Theologi nostri , plura esse, quæ illo modo , quo Deus necessarius
est, necessaria sint; nihil minus, quàm plures esse Deos . Diuina nanque sublimitas habere consor
tem non potest ; cùm sola omnem teneat potestatem. Sed quamuis solus Deus sit absolutè, apud
Theologum, & simpliciter necessarius ; & ex relatione apud eum (ut prius diximus) absolutè ne
cessarium sit nihil ; multa tamen sunt, apud eundem, ex conditione , siue ex suppositione , ut su-
perius dicebamus , ita necessaria ; ut aliter esse, sit penitus impossibile . ut hac ratione , absolutè
etiam , & ineuitabiliter necessaria dici possint. Quorum omnium necessitas à forma antece-
dentis (quæ enim ex suppositione necessaria sunt, connexione duorum enunciatorum expri-
muntur) siue quod idem est , à forma subiecti, quæ quidem subiecti forma , per prædicatum an-
tecedentis exprimitur, ducit originem . Antecedens autem illud est , quod poni dicitur . Et ideo H
quemadmodum antecedentis prædicatum , potest & substantialem idest , quæ per se , & acciden-
talem, idest quæ per accidens insit, formam dicere : ita & forma , à qua hæc suppositionis necessi-
tas sumitur, & accidentaria per accidens, & substantialis, & propria esse potest . Exemplum, quan
do ab ipsa rei , quæ supponitur , specie, natura, & forma substantiali ortum deducit, est ; ut si di-
xero, Socrates est animal . Hæc nanque propositio & apud Philosophum , & apud Theologum
ex suppositione subiecti, siue ex suppositione formæ illius, quæ per prædicatum antecedentis in-
telligitur, est necessaria . sit autem uerbi causa antecedens, Socrates est homo . siue etiam , Socra-
tes est. Nempe ad utrumque assumptum , ineuitabili necessitate sequitur : ut Socrates sit ani-
mal . Profectò, & si subiectum aliquando sit , aliquando non sit, (non enim necessarium est Socra
tem semper esse) posito tamen quòd sit ; non esse animal, est impossibile . Impossibile nempe est
prorsus, ut Socrates sit, & idem non sit animal . Quoniam autem existentia non distinguitur à
candidis Philosophis , ab essentia ; huic propterea consequenti, Socrates est animal (cuius ne-
cessitatem à forma substantiali subiecti antecedentis sumi diximus) duplex antecedens assigna-

nimus,

A uimus, tum illud, Socrates est homo, tum hoc, Socrates est. Et diximus utrinsque antecedentis
prædicatum, formam substantialem subiecti dicere. Quòd illius etiam posterioris antecedentis.
Socrates est, prædicatum, quod est, est, sine ipsa existentia, formam indicat substantialem. Exem
plum quando ab accidentali, & aduentitia forma subiecti necessitas emanat, est, ut si dixero. So
crates monetur: hæc nanque propositio consequentiæ ratione est penitus, & ineuitabiliter ne-
cessaria, posito antecedente, quòd Socrates currat. Currere nanque, est forma subiecti antece-
dentis quidem, sed accidentaria, quæ per prædicatum antecedentis illius, Socrates currit, expri-
mitur. ex qua, inquam, forma Socratem moueri, tanquam necessarium sequebatur, & ineuita-
bile. Impossibile profectò est, currere Socratem, & eum non moueri. Illa rursus propositio.
Homo est animal. quæ apud Philosophum, non Zenonem quidem, aut Empedoclem, & alios,
qui orbem uniuersum temerè conflagratum iri, uel alio modo corrumpi, & dissolui; & denuo ge
nerari, & conglobari affirmarunt: sed apud Aristotelem, & Platonem, & alios candidius Philoso
phantes; qui uel sensu, uel cuiuspiam ratiocinii persuasione ducti, mundum æternum putaue-
B runt; est simpliciter (quidquid Alexander ex Aphrodisiade Philosophus alioqui excellentissi-
mus libro primo Quæst.nat.cap.XXIII, secus sensisse, sit uisus) & absolutè necessaria. Quòd ho
minem non esse, hoc est humanam formam non existere, & materiæ potentiam (ita dixerim) nō
actuare, sit apud eosdem penitus impossibile. apud Theologum non absolutè, & simpliciter, sed
ex suppositione tantùm antecedentis necessaria est; quòd apud illū, hoc est, penes catholicā ueri-
tatem, humana forma materiei potentiā actuare, uel non actuare possit; & ex consequenti homo
ipse possit esse, & non esse. at idem dum est, animal, non esse non potest. Quoniam ita requi-
rit, atque ineuitabili necessitate ita exigit hominis species, & forma. quæ quidem species, & for
ma, & si à Deo, nulla necessitate, sed contingenter prorsus, pro diuinæ uoluntatis ratione, &
arbitrio effecta sit; et tunc, quando ipse uoluerit, illo nihilominus modo est ab eo instituta,
& effecta, ut nonnulla eius existentiam, necessitate ineuitabili sequerentur; hoc est ita sequeren-
tur; ut ea posita, illa non poni, & non consequi, ac comitari esset penitus impossibile. Vnde nō
ista solùm propositio, Homo est animal. sed istæ etiam, Homo est rationalis, Homo est substan-
tia, Homo est risibilis, Homo est erectæ figuræ, & aliæ id genus innumeræ; quæ illam, Homo
est, de necessitate ita consequuntur, ut non consequi nequeant; ad philosophorum dogmata sunt
C ita simpliciter, & absolutè necessariæ, sicut illa, Homo est animal. uel etiā illa, Homo est. Ad theolo
gicam autem ueritatē, sunt necessariæ tantū ex suppositione. Quoniam illa, Homo est animal, uel
illa etiam, Homo est. est similiter tantùm ex suppositione, apud illū necessaria. Omnis igitur, quæ
uel in hac propositione, Homo est animal, uel in aliis, quas expressimus, Et illis similib. omnibus,
apparet necessitas; ab ipsa forma subiecti siue suppositi, siue quod idē est, à prædicato antecedētis,
hoc est ab hominis existentia (nempe antecedens erit illud; Hō est) ut patet, deducitur. Et quod
de necessitate istarum propositionum dictum est, idem de reliquis, quas, tam apud Theologum,
quàm apud Philosophum ex conditione, & positione necessarias appellauimus, dictū esse opinari
debemus. illius semper memores quòd multæ propositiones apud Physicū simpliciter necessariæ
existimantur; quæ apud Theologum tātùm ex suppositione necessariæ sunt. De illis uerò enuncia
tionibus quas ex relatione necessarias appellauimus; & sunt illæ, in quibus prædicatum non in-
hærentiam tantùm, ut in prioribus, dicit, sed actionem præterea quampiam naturalem, actua-
lem, uel aptitudinariam significat; ut sunt istæ, Cœlum mouetur, Sol lucet, Ignis urit, & id genus
innumeræ. Dicendum est; quòd in his, & aliis huiuscemodi enunciatis omnibus, ad Theologo-
rum sententiam, & catholicam ueritatem, uel nulla (ut semel, atque iterum dictum fuit) est necessi
tas, uel saltem non est in eis aliqua necessitas, ut prædicata relationem, & actionem important;
D etiam si illa adsint omnia, quæ ad actionem requiruntur. quòd ablatis etiam omnibus, quæ à
quauis causa naturali, prouenire possunt, impedimentis, apud theologum possibile sit (ut prius
dicebamus) cœlum non moueri; Solem non lucere; ignem non urere. Sed si in huiusmodi propo
sitionibus, theologicè loquendo, necessitas aliqua sit, erit tantùm, ut prædicata aptitudinem
dicunt; & nec tunc ex relatione, sed ex conditione tantùm, siue ex suppositione, hoc est, posita
suorum subiectorum existentia. Nempe si cœlum sit, ex necessitate consequitur, non quidem ut
circulo statim moueatur, sed ut moueri possit. Si ignis sit, sequitur similiter necessariò, non ut
urat, sed ut urere ualeat. Non enim absolutè, & simpliciter necessarium est, ut uel hic urat, uel
illud moueatur, etiam si existat. At secundum opinionem Physicorum, huiuscemodi propositio
nes omnes sunt etiam ex relatione simpliciter, & absolutè necessariæ, quantum uidelicet neces-
sitati ex relatione, absoluta necessitas cohærere potest. Tum quia uirtutes illæ, quibus naturali
ter agunt agentia naturalia, non sunt in agentium potestate, sed necessariò, quantum ad se atti-
net, in actionem ita ruunt; ut non ruere non possint, si adsint ea, quæ actionem recipiant, & non
impediantur. tum etiam quia in tota specie impediri nulla possunt; quædam uerò neque in indi-
uiduo. Dubitare forsan hoc loco lector diligens poterit, de illis propositionibus; Homo ridet. Ho

mo intelligit. Homo hominem generat, & huiuscemodi; an ad Peripateticorum doctrinam sint censendæ simpliciter necessariæ; quum homo in suis operationibus, & Peripateticis, & cordatis cæteris Philosophis, sui iuris esse, uideatur; unde nullam neque relationis, neque conditionis uidentur, ad Physicorum etiam dogmata, istæ propositiones habere necessitatem. Sed sine dubio sunt & istæ ad Physicorum dogmata simpliciter, & absolutè necessariæ. Verum est tamen quòd bifariam sumi possunt earum prædicata, uel ut dicunt aptitudinem tantùm, uel ut cum aptitudine actionem coniunctam important. Primo modo absolutam necessitatem habent tam in singulis indiuiduis, quàm in tota specie, si occasionatos præsertim, & ad non nulla obeunda præter naturam dispositos quosdam excipiamus. At secundo modo, tantùm in specie, & in uniuersum. Necessum est. n. ad Physicorum dogmata, Peripateticorum præsertim (quod uberius in quinta commentatione libri tertii de Anima ab Auerroe declaratum fuit) ut semper aliquis homo rideat, aliquis generet, aliquis intelligat, quinimmo aliquis etiam sit fœlix. Sed hæc de primo eorum, quæ proposuimus consideranda, hoc est, de Contingentia, & de Necessitate, atque de iis, quæ tanquam proloquia erant nobis supponenda, sufficiant. E

IVLII SIRENII CARRARII

HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber tertius.

In quo præcipuè de Fato agitur.

In hoc libro tertio de Fato, quomodo sit à nobis procedendum.

Caput primum.

CVM de contingentia, & de necessitate, satis hactenus, ut suscepta à no
bis disputatio postulabat, dictum fuerit; ostensumque, & quòd sint, &
quid sint, & à quibus causis ambæ originem ducant. quæ omnia tan-
quam suppositiones, & proloquia, ad rem, de qua disputaturi sumus,
præmissa sunt. Vt qui, ea, uel intelligentia non consequatur, uel non
admittat ut uera, frustra ad illa, quæ sequuntur, capescenda laboret:
cùm communem hic usum, & significationem utriusque uocis contin-
gentiæ, & necessitatis ignoret. Hac autem ignorata, nullus ad tantæ,
tamque difficilis rei, de qua disputatur, intelligentiam aditus relinque
tur. Nunc illud superest; ut ad rem ipsam propius accedamus, atque de Fato, quod rerum, &
euentuum, uel omnium, ad quorundam opinionem, uel saltem plurimorum, ad aliorum sen-
tentiam; necessaria, & ineuitabilis causa (licet frustrà) existimatur; itemque de diuina prouiden
C tia, quam nonnulli Fati nomine complectuntur; agamus. Nam & si totus hic, ac uniuersus liber,
de Fato est à nobis inscriptus; quippe quòd res, & rerum euentus, de necessitate ne, an contin-
genter à suis causis eueniant; ubique ipse perquirat; non erit tamen ab re, si huius ipsius libri,
quem de Fato inscripsimus, aliqua pars priuatim eidem Fato dicetur: in eaque primùm quæ-
ratur, Illud sit nec'ne: deinde si sit; quid sit: postremò à quibus causis proficiscatur, uel potius
proficisci existimatur. Neque parum certè ad uitam traducendam refert; credere, uel non cre-
dere Fatum esse, & ineuitabilem euentuum cunctorum necessitatem. Non enim, ut rectè inquit
Alexander, simili modo operabitur ille, qui fatum esse, crediderit, ut ille, qui illud esse, negaue
rit. Nempe, si reuera illud fuerit, & extra hominum mentem, in re, & natura constiterit, dubiũ
non relinquetur (nisi frustra illud esse dixerimus) euentus cunctos, uel saltem plurimos ineuita
bili necessitate euenire; ut illi qui esse illud crediderint, ad labores suscipiendos inepti, propter
eam rationem; quam ἀργὸν λόγον appellauit Cicero, de qua nos lib. de Prædestinatione dicturi
sumus, & ad opera perficienda pigri, & segnes reddendi sint homines uniuersi. At si non esse (nisi
forte in uana hominum opinione) aut si sit, longè secus, quàm illi existimant, qui aliquam de
Fato opinionem hactenus habuerunt, esse ostenderimus; quod ineuitabili necessitate eueniat,
D supererit nihil. Ex quo sanè fiet, ut qui non esse fatum persuasum habebunt: ii suis quisque cõ
modis, & utilitati, qua maiore poterint diligentia, inseruient; nullumque non suscipient labo
rem, & periculum; quo à se, suisq; rebus mala omnia depellant. post hæc autem, de diuina pro
uidentia, quæ prima re uera, & suprema est rerum omnium causa, differemus, eamq; fati illius,
non quod in hominum tantùm opinione consistit, sed quod re uera est, matrem, nec non contin-
gentiæ, & necessitatis altricem; quæ in hoc Orbe uniuerso tanquam in communi nido utranque
ueluti binos pullos, simul fouere, educareque demonstrabimus. In hoc igitur libro, & præci-
pua quam de fato instituimus, disputatione, ut exactius, perspicaciusq; an fatum sit, uel non sit,
intelligere ualeamus, primùm de ea inuestigabimus, quid sit, deinde, an sit, inquiremus; imi-
tati Aristotelem, qui lib. quarto Physicarum auscultationum, de uacuo disputaturus (quòd ua-
cuum, non in rerum natura, sed in opinione tantùm, & uana antiquorum quorundam philoso
phantium existimatione esset) Primùm, quas eidem assignauerant illi definitiones retulit; illas
deinde, quasi an sit, disputaturus, illudq; non esse probaturus, redarguit. Nobis igitur, qui

de

de Fato, hoc est, de re, (de Fato inquam, eo modoloquendo, quo de eo Stoici, Mathematici, E
quin etiam uulgares promiscuè, & communiter loqui solent) de re inquam, quæ in re nequa-
quam, sed in opinione duntaxat quorundam hominum est; considerationem aggredimur; no-
strorum theorematum, atque in his quidem considerandis, propositi à nobis, ordinis rationem
immutare; primumq́; quid fatum sit; deinde, an sit; pro instituta breuitate, disserere liceat.
Quod & si adeo notum, & clarum uideatur Alexandro, ut & nullo modo, Fatum an sit, perqui
rendum ille censeat; sed quid sit duntaxat; & Anaxagoras Clazomenius, quia fatum negauit, &
communi de eodē existimationi reclamauit, minus extiterit apud peritiores fide dignus: quo ta
men & nostræ disputationis ordo seruetur, perscrutatioq́; de Fato suo ordine progrediatur, &
quoniam in opinione de Fato, non penitus cum Alexandro, sentimus, immo ab eo, & Peripate
ticis omnibus plurimùm dissentimus; idcirco an fatum sit nec'ne, inuestigandum suscepimus. In
cuius sanè inquisitione diu nobis, ac multum paulò post laborandum erit. Verùm quemadmo-
dum cum de prædestinatione, alio uolumine, hoc est libro, de Libero arbitrio, atque reprobatio
ne ageremus; missos tantisper Philosophos fecimus; quòd illa à nostris tantùm Theologis tra-
ctarentur: ita nunc de Fato disputaturi (quòd à catholicis, & ritè theologiam profitentibus, in F
uniuersum ferè fati nomen ignoretur) Theologos, uel prorsus omittemus; uel ex eorum san-
ctissimis disciplinis, ad calcem huius tertii libelli, paucissima, ut congruum, atque opportunum
uidebitur, producemus. Sed iam ad rem ipsam ueniamus.

Opiniones de Fato per diuisionem auctor uenatur. CAP. II.

PLVRES, & uarias passim de Fato opiniones, & eidem, à diuersis, diuersas
ascriptas definitiones, uel potius descriptiones, & ueluti ipsius nominis decla-
rationes, & circumloquutiones uidere, nulli non licet. ut autem has omnes
tam definitiones, quàm opiniones facilius assequamur; utemur diuisione huius
modi, per quam cunctas de Fato & opiniones, & descriptiones, siue definitio-
nes; & quo singulæ inter se differant, quo item conueniant, depræhendere nulla
difficultate poterimus. Duobus conuenerunt Ethnici Physici, Aristotele, &
Peripateticis etiam non exceptis, omnes quicunque de Fato opinionē aliquam hactenus habue- G
runt. Vnum est, quòd corpora cœlestia, & sidera ipsa, uel tanquam primariæ, & principales cau-
sæ; uel saltem tanquàm primarum, & præcipuarum causarum instrumenta principalia, intra
Fati rationem constituerentur. Eos nempe qui à causis materialibus, infra lunare globum, exi-
stentibus, Fatum deduxerint; sicut Epicurus, Democr. Leucippus, & eorum sectatores ab ato-
mis; Empedocles ab amicitia elementorum, & inimicitia, alii ab elementis ipsis, uel omnibus, uel
aliquibus, aut à corpore aliquo, quod inter elementa medium uisum fuerit; Longè non modò
à ueritate, sed à recta etiam opinandi ratione distare; primo libro huius nostræ disputationis, cap.
III. utcunque demonstrauimus; ostendimusq́; nullam in rebus necessitatem posse à materia ori
ri; præterquàm in priuationibus quibusdam, quæ priuationes nihil sunt. Sed inferius in hoc tertio
libro idem susius ostensuri sumus; ubi non tam ineuitabili necessitate, quàm, quod implicat, eui-
tabili temeritate, & cœco casu; ad eorum opinionem, qui prima principia materiata esse dixerunt
euenire ea, quæ eueniunt cuncta, uberius ostendemus. Sed de uno eorum in quo omnes con-
uenere, qui non absurdè admodum de Fato disseruerunt hactenus. Alterum est, quod ea, quæ
Fato eueniunt, ineuitabili necessitate eueniant. ut, quod in fatis sit, euitare possimus nihil. in his
inquā duobus, præter Aristotelem, & eius sectatores (quod inferius suo loco fusius declarabitur) H
omnes fati assertores conuenerunt. Aristoteles nanque & Peripatetici, & si multa eorum, quæ
Fato eueniunt, ineuitabili necessitate euenire dixerunt; longè plura tamen & Fato, & euitabili-
ter euenire rectissimè putauerunt. sed hucusque Fati assertores conuenere. Dissenserunt uerò,
quia eorum quidam, ut principio libri quinti de Ciuitate Dei notauit Augustinus; & in libro de
Fato, ad calcem capitis secundi Plotinus, à sideribus, corporibusq́; cœlestibus Deum, & diuinam
uoluntatem alienarunt; putaruntque (quicquid interea de Deo sit) uirtutem tantùm, & actio-
nem huiuscemodi corporum, quocunque modo ad nos illa delaberetur, illud esse, quod Fatum
iure uocitatur; quòd hæc ipsa regeret, urgeret, & cogeret uniuersa; à qua ineuitabili necessita-
te euenirent cuncta, quæ eueniunt. Alii uerò fatalem uim, etsi à motu cœlestiū corporum, & stel
larum configuratione quadā, & habitudine ortū illā ducere, & inde ad hæc subcœlestia iugiter dela
bi fateantur; à Deo tamen aliquo modo, atque à Deorum uoluntate, & decreto pendere, paulò re
ctius, ac moderari, existimauerunt. Non enim cœlestium corporum uirtutem tantùm, sed De-
um etiam, diuinamq́ue uoluntatem, intra Fati rationem constituerunt; & Deum, non autem
cœlestia corpora, primam rerum cunctarum causam rectius asseruerunt. Verùm hæc opinio sub
diuiditur. Quidam nempe intra Fati rationem, præter Deum, & astra, siue cœlestia corpora po-

fuerunt

A fuerunt nihil; alii uerò intermedias etiam causas, quæ inter rei euentum, & primam, supremamq; causam, quæcunque illa sit comprænhenduntur, intra fati diffinitionem concluserunt. Priores quidem illi, in duas partes, iuerunt. Quidam Fatum permutabile, quidam uerò (ut paulò inferius declarabitur) impermutabile asseruerunt. Posteriores autem, & qui non Deum solùm, & astra; sed causas etiam intermedias, idest causas, quæ inter primam, supremamq; causam, & rei euentum, concurrunt, intra fati rationem posuerunt; sunt etiam, meo iudicio, bipartiti. Quidam enim omnes secundas; & interpositas causas; quidam uerò non omnes, sed causas tantùm naturales, & naturaliter agentes, intra fati rationem, admiserunt. Sed rursum, priores illi, qui intercidentes causas omnes intra Fatum constituerunt; in duas partes secari possunt; quatenus eorum aliqui, Deum, idest primam, supremamq; causam liberè, sed necessario (non enim libertati necessitas omnis aduersatur) aliqui uerò liberè, & contingenter mouere, & efficere, quæ efficit, asseruerunt. Et utrique fatum duplex esse tradiderunt; partiale, & uniuersale. partiale erit certa, uerbi causa, cœli reuolutio, uel certus causarum ordo, unde certus euentus emanare dicatur. Vniuersale uerò Fatum, erit tota cœlestiū corporum, & cæterarum mobilium omnium causarum explicatio, quæ

B dam, & series, siue animales causæ sint, siue corporeæ, siue superiores, siue inferiores. unde omnes quotquot in Orbe uniuerso fiunt; ducantur euentus. Illi qui primam causam liberè, sed necessariò agere dixerunt; & præterea omnes, & singulas intermedias causas intra Fatum posuerunt; & eas necessitate quadam mutuò connexas, & complicatas asseruerunt; euadere nequeunt; quin omnia ineuitabili necessitate ita eueniāt; ut possibilis, & contingentis, quod uerè & propriè possibile, & contingens dicitur, naturam de medio statim tolli, sit prorsus necessarium. Et quemadmodum isti in omnibus infallibilem necessitatem asserunt (quoniam causa prima ex necessitate operatur, quæ operatur; à qua certus etiam causarum ordo ad unumquenque effectum usque, connexionis necessitate progreditur) ita contrà, illi, qui Deum liberè, & contingenter efficere existimant; necessitatem omnem simplicis, & absolutæ ineuitabilitatis auferunt, & contingentiam in rebus omnibus; aut si in aliquibus, necessitatem admittunt, eam non penitus ineuitabilem statuunt; fatum tollunt, quod nihilominus in cunctis rebus (mirabile dictu) charissimè complectuntur. Hoc autem, ad quem modum, ueritatem habere queat; suo loco quàm clarissimè declarabimus. Sed de diuisione opinionum de Fato, hactenus. sequitur ut de eiusdem definitione dicamus.

Quid fatum sit, ad Mathematicorum opinionem. Cap. III.

C POSTQVAM de Fato iam, per diuisionem, opiniones multas & fortè omnes collegimus; sequitur, ut quid fatum esse existimet unaquæque, uideamus. Sed in primis scitu dignum est; quòd in occultarum causarum inuestigatione, suborta est, inter philosophos, opinio Fati. Et quoniam cùm causa occulta est, Deo, & superioribus causis, quæ in effectum quemlibet influere dicuntur, effectus ascribitur; ideo communi quadam notione, ita à quibusdam fatum definitum est. Fatum est necessitas quædam desuper rebus illata. cum dicitur [quædam] modus necessitatis significatur; quoniam non est quæcunque necessitas; sed necessitas ineuitabilitatis. Cum dicitur [desuper] cœlestia corpora, aut etiam superiores causæ designantur. Sed distinctius, ac (propè dixerim) particulatius, ab uno uel altero modo de eodem opinantibus, de quibus modis, superiori capite, diffusè satis dictum est, diuersimodè definitur. Illi nanque, qui uel astra solùm, & corpora cœlestia, (ut faciunt Mathematici) uel ad summum, cum astris, Deum intra fati definitionem admittunt; illumq; (quicquid agat) quamuis liberè; ex ne

D cessitate tamen agere existimant; hoc modo fatum definire uidentur. Fatum est, quod suus cuique astrorum conspectus necessitate decernit. Vel fatum est dispositio ex actione corporum cœlestium, in rebus inferioribus immobiliter derelicta. Vel fatum est uis cœlestis, qua eueniunt, quæcunque eueniunt. In idem autem incidit postrema hæc definitio cum superioribus. Dicitur primò [uis cœlestis] quoniam est uirtus motus, luminis, configurationis, habitudinisq; cœlestium corporum, & siderum; est præterea occultæ cuiusdam cœlestis proprietatis uis quædam, & energia. Dicitur secundò [qua eueniunt, quæcunque eueniunt] intelligas, tu ineuitabili necessitate, communis nanque opinio est; quæ uulgo Mathematicis ascribitur; cuncta, à nescio qua uirtute cœlesti, ineuitabili necessitate, euenire. Ita ut homini, equo, abieti, lapidi, & aliis quibuscunque rebus, quæcunque contingunt (quòd ex huiusmodi siderum corporumq; cœlestiū uirtute, & influxu, eueniant) necessitate infallibili contingant, eueniantque. Hanc opinionem, atque hanc fati descriptionem Plotinus Platonicorum maximus, libro de Fato cap. II, ubi opiniones quatuor de Fato retulit, ita ex interprete posuit. Alii totius Mundi circuitum omnia complectentem, motuq; singula facientem; atque habitibus, configurationibusq; stellarum

tam

tam errantium, quàm non errantium mutuis peragentem; fatum indicant. Et prædictionibus E
per cœlestia factis freti, singula inde fieri arbitrantur. Hæc ille. Manilius uerò libro quarto Astrologicῶν sic inquit.

» *Fata regunt Orbem; certa stant omnia lege;*
» *Longaq; per certos signantur tempora cursus.*
» *Nascentes morimur, finisq; ab origine pendet.*

Et Seneca in Tragœdiis.

» *Primusq; dies dedit extremum.*

Et libro sexto Iliad. Homer.

» Μοίραν δ'οὔ τινά φημί πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν.

Quem uersum ita nonnulli uerterunt.

» *At fatum effugit nemo (mihi crede) uirorum.*

Et Menander.

» *Imminet unicuique quod debet pati.*

HAEC est opinio; quam Mathematicis communiter ascribi diximus; sidera ipsa, & ipsa cœlestia corpora, quæ natura tantùm, non etiam uoluntate aliqua agere norunt, Deos esse existimantibus; quibus nulla superior instat uirtus, à qua uel corpora ipsa, uel ipsorum corporum uirtutes, & influxus dependeant, & moderentur. Quæ opinio, quoniam nil nisi gentilitium sapit; gentilibus propterea promiscuè ab Augustino, à Gregorio, & ab omnibus denique catholicis expositoribus solet ascribi. Sunt nihilominus Mathematicorum quidam, & illi egregii; quibus cœlestia corpora disponere tantùm, & inclinare; non autem urgere, & cogere placuit. Iuxta quorum opinionem, B. Thom. lib. sexto Metaphysicæ, circa finem, Fatum esse, dicebat rebus, inferioribus inhærentem dispositionem, ex actione corporis cœlestis. Ab hac, quam fusè satis recitauimus Mathematicorum opinione, non multum absunt philosophi quidam theologizantes Aegyptii; qui sicut libello de Fato Gregorius Nyssenus & libro de Natura hominis, ca. XXXV, Nemesius scriptum reliquerunt; fatum quidem in astris constituerunt; idemq; ex sideribus, ad nos deriuare, emanareque sunt opinati; sed precibus uel ad Deum, uel ad alia quædam astra effusis, permutari, ab iraque, & indignatione auerti posse crediderunt. Esse enim quosdam astrorum cultus, & obseruationes, mitigantes, & irata pacantes fatalia astra; & excellentes insuper alias quasdam potentias; quæ ipsa uertere, & propitia reddere possint; autumarunt. De iis quidem, non autem de Stoicis, intelligendum est opinor, quod lib. secundo Physicorum, cap. XIX, secundi tractatus, Albertus cognomento Magnus, uel potius Alemannus Stoicis deceptus ascripsit. Et inter alia, illud quod ait; Arcalus & Cerina patres, in timore malorum fatorum, capite agnæ albæ, & immaculatæ, Iouem placari, præceperunt; quia caput admonet sapientiæ, & agna mansuetudinis. sexus nempe fœmineus de facili à proposito dimouetur. Albedo autem meliorem fortunæ partem significabat. Hactenus ille. Hi nanque illi sunt, quos per mutabile fatum afferere superius dicebamus. Sed notandum hoc loco est, quòd & si uerbis dissentire uideantur; re tamen cum Mathematicis illis hi conueniunt; qui ineuitabilem in cunctis rebus necessitatem affirmant. Quoniam & si fatum auerti posse dicunt, & permutari; Fato nihilominus superiore auerti posse, crediderunt. ut in fatum omnino, idest in uim quandam cœlestem, & siderum cogentem influxum, & in ineuitabilem rei euentum incidere tandem, necessarium sit. Sed de Fato quid sit, ad Mathematicorum opinionem, dicta in præsentia sufficiant.

Quid item fatum sit ad Platonis, & Stoicorum opinionem. CAP. IIII.

SEQVITVR, ut, ad eorum opinionem, qui Deum, & astra, & secundas, intermediasq; causas omnes, intrà Fati rationem posuerunt; quid fatum sit, uideamus. Hi nempe sunt Stoici, & Academici. (Academicos nunc eos appello, qui Platonis sunt philosophiam sequuti) qui quidem Academici, meo iudicio, in eandem sententiam ueniunt cum Stoicis; differunt uerò in uerbis. quoniam Deorum minorum, uel angelorum, & dæmonum, aut nulla apud Stoicos, aut rara est mentio. Etenim Seneca, cum esset Stoicus, dæmones negauit; contrà apud Academicos frequens; ut qui his ducibus, & auctoribus, multa fieri eorum, quæ fiunt, arbitrantur. At quoniam Dii isti, quicunque sint; & dæmones, & angeli (si eos ponimus) intermediæ causæ sunt; ideo re conuenire cum Stoicis, Academicos asserimus. Igitur tam isti, quàm illi, Deum cuncta, præsentia, præterita, & futura, suo modo, idest modo præstantissimo (de quo plura in sequentibus opportunius dicemus) cognoscere, rebusq; omnibus liberè etiam prouidere, dixerunt. liberè inquam, non ita, ut ad hanc, uel ad illam contradictionis partem rem; siue rei euentum, pro libito, hoc est, ut facit homo, qui mutabilis, modò sic, modò aliter de re eadem deliberat

A deliberat, ualeat mouere, uel etiam inclinare; quòd cum necessitate quadam, suæ naturæ con
grua (est enim, ut dicebat Orpheus, insuperabilis necessitas Deus) & secundarum simul omni-
um causarum æterno ordini; perpetuæq́;, ac præordinatæ earundem complicationi conueniente;
ad alteram tantùm contradictionis partem determinata sit hæc libertas, & prouidentia diuina.
ita ut effectus nec possit non euenire, nec aliter possit euenire, quàm eueniat; nec secus eum
Deus producere, quàm producat, aut aliter de eo decernere, quàm decernat. sed liberè, idest non
coactè (necessitati nanque nulla præesse potest necessitas) sed uoluntariè, & ex sui ipsius uolun-
tatis ratione. Hoc est, dicebat Bœthius, ex ratione in summo rerum omnium principe consti-
tuta. Hanc rationem rerum cunctarum euentus, & euentuum ordo, explicare dicitur. quem qui
dem rerum ordinem, sicut liberè, ita necessariò Deus prædestinat, ac præordinat; eundemq́;
certis mediis causis, causarumque colligationibus, & liberè, & necessariò in lucem deducit. Et
hæc opinio, etiam si uariæ, in materia de Fato, sint, apud scriptores, de Stoicorum, & Platonis
opinione, sententiæ; Stoicorum mihi opinio, & Academicorum uidetur; perspicuè, & clarè
B (ut fieri potuit) à nobis ex posita. Quamobrem hanc, quam recitauimus, opinionem, in ultimo
de Legibus, Platoni utcunque ascripsisse uidetur Ficinus; cùm Fatum de Platonis sententia, im
mobilem quandam rerum mobilium dispositionem, in anima mundi, statuerit. quæ quidem
mundi anima, & liberè, & ex necessitate agit ea cuncta, quæ agit; cuius instrumentum (ut Plo
tinus, Proculus, & Auicenna disputant) est cœlestis natura, & cœlestis motus; materia uerò,
atque subiectum, in quo eius uis, mediante instrumento, recipiatur, hæc moles est elemento-
rum; & ea insuper omnia, quæ ex elementis, & elementorum qualitatibus, cōponuntur. In eo nan
que quod ait [immobilem rerum mobilium dispositionem] causas primas, secundas, tertias, &
omnes denique, quæ ad rerum mobilium, id est rerum generatione, alteratione q́;, uel alia qua-
cunque permutatione transmutabilium existentiam; uel mutabilitatem faciunt; intra Fatum
conclusit. Quin & modum agendi primæ causæ liberum, & necessarium tetigit; liberum, cùm
[dispositionem] dixit, necessarium cùm [immobilem] per quod etiam uerbum, rei euentus
ineuitabilitas subindicari potuit. Diximus, subiectum fati; & illud, quod à fato pati dicitur,
esse naturam corpoream; quòd in uim intellectiuam, & in ipsam rationalem animam fatum ni
hil agere, per hæc instrumenta, rectè putauerit Plato. quamuis in eam ex Platonis, & Platoni-
C corum multorum sententia (ut principio tractatus nostri de Libero hominis arbitrio dictum fuit)
fatum, hoc est Deorum decretum; quod alio nomine prouidentia dicitur; tum per se, quòd uir
tute infinita (quæ omnium actiones attingit) Deus polleat, tum per quorundam minorum Deo
rum, & per dæmonum quorundam ministeria (quod fusius postea declarabitur) agere uideatur.

Ad ampliorem intelligentiam opinionis Platonis de Fato, nonnulla ex Platonicis annotantur. CAP. V.

VERUMENIMUERO ut Platonis, de Fato, opinio melius à nobis percipi
possit; non erit ab re fortasse, ex Platonicis, nonnulla hinc inde collecta re-
ferre. In primis autem ex libro decimotertio de Animorum immortalitate
Ficini, nonnulla hoc loco producemus. Inquit igitur ille; tres esse rerum or-
dines; qui ad humanam animam pertinere uidentur. Prouidentiam, Fatum,
Naturam. Prouidentia est series mentium; Fatum series animarum; Natu-
ra series corporum, mens supra animam, corpus infra, anima in medio utri-
usque. Mentium plures sunt gradus. quædam à corpore solutæ penitus; quædam animarum cœ
D lestium corporum; quædam dæmonum; quædam humanarum animarum sunt. Deus mens est:
quæ est caput mentium omnium. Deus autem, & mens suprema, radium suum rerum omnium
creandarum rationibus præditum, per angelos omnes, demittens gradatim, format omnes; ita
ut in mentes etiam humanarum animarum, quasi in quosdam infimos angelos, radium eundem
traducat; iisdem præditum rationibus. Qui quidem radius, lex diuina mentibus inscripta, dici-
tur. Et hæc mentium dispositio, prouidentia nuncupatur. Verùm enimuero animæ rationales
non modo uim illam habent intelligendi; per quam angelicæ sunt, & in ordine prouidentiæ nu-
merantur; sed uim etiam regendi, & uiuificandi corpora sua; alendi corpus in corpore; sentien-
diq́ue corporea per corpus. Hanc uim idolum, id est simulachrum rationalis animæ Platonici
nuncupauerunt. In hoc idolo sunt semina motionum, & qualitatum omnium, quæ in corpore
explicantur ab anima. Caput omnium idolorum, est idolum animæ mundi. Huic connectun-
tur idola duodecim animarum, duodecim sphæras agitantium. Hæ autem sphæræ duodecim
sunt; Terræ sphæra, Aquæ, Aeris, Ignis, Lunæ, Mercurii, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Satur-
ni, & Firmamenti. Quoniam uerò in qualibet sphæra plures sunt animæ; harum omnium idola
ad unum idolum unius communisque animæ contendunt, & religantur; quæ totam illam sphæ-

ram temperat; eidemque præsidet. Vnde fit, ut omnia animarum rationalium idola, mutua quadam conspiratione, ex uno pendeant idolo summo: ita ut nutus quilibet primi idoli, in media; & mediorum in infima transeant; & semina rerum omnium corporalium à primis idolis; idolis sequentibus inserantur. Hæc conspiratio idolorum, & seminum traductio, Fatum esse, ad Platonis decreta, arbitratus loco citato, est Ficinus. Tertius ordo natura dicitur. Natura autem est certa quædam complexio in corpore, & affectio quædam; quam efficax, atque uitalis uiuifica uirtus animæ suo corpori tribuit. Hanc autem experiri facilius est, quàm describere. Volunt Platonici, quòd sit uestigium quoddam, & ueluti umbra corporis; quæ fit cum diuisione corporis diuisibilis. Et hæc affectio statim inest animæ: & per animam corpori tribuitur; cum tenue corpusculum, à Diis minoribus, & secundis, id est à sphærarum duodecim mentibus, ex simplicissimis elementis compactum, & fabricatum (de quo aliàs opportunius dicendum est) anima ipsa ingressa fuerit. His igitur ita breuibus explicatis, dicunt Platonici, quòd anima per mentem est supra Fatum; in solo prouidentiæ ordine constituta; per idolum est in Fato, non autem sub Fato; per naturam uerò, siue per corpus, est sub Fato. Cum enim corpusculum istud, quod nonnulli Platonici secundum animæ uehiculum nuncuparunt; ingressa fuerit, anima; Fati legibus statim subiicitur, & astringitur. Hæc uolui paulò altius quidem, sed, quàm fieri potuit breuioribus, ac facilioribus, repetere: quò Platonicorum & de Fato, & de prouidentia, de qua libro sequenti disputaturi sumus, modo aliquo opinionem perciperemus, intelligeremusque facilius nonnulla, tum principio libri de Libero hominis arbitrio, ex Platonicis, à nobis posita, tum hoc tertio libro, & sequenti ponenda. Sed de his hactenus. redeo unde discesserat oratio. Quidquid igitur Fatum sit; ad opinionem Platonis, & Stoicorum; ad nos per seriem intermediarum causarum (quæcunque intermediæ istæ causæ fuerint) delabitur, à prima, & suprema causa. Nam, ut ex paulò ante dictis, facillimè intelligi potest; à Deo est ordo mentium; sub quo est ordo idolorum, & animarum, quod Fatum dicitur; sub hoc autem, & sub Fato ipso est ordo corporum; qui ordo, ut diximus, natura appellatur. ut hæc omnia, ita disposita, intermediarum causarum seriem, meritò appellare possimus. Demandatur tanque uis ista fatalis, non solùm secundum Chrysippum, & Stoicorum disciplinam; sed & Platonis, & Academicorum; à prima causa, ad postremum effectum, & rei euentum usque; per successiuum quendam, & perpetuum ordinem, atque mutuam quandam conspirationem, continuatamque quandam seriem, & certam complicationem causarum; in qua causarum serie, & complicatione, Deos secundos, & minores, siue mentes, & idola, & dæmones, tanquàm primi Dei ministros, & corpora cœlestia, tanquam diuinæ administrationis instrumenta; & reliqua ordine quodam sub cœlestia corpora, uti intermedias causas constituere (ut ex Apuleio in dogmate Platonis liquet) connumerareq; Platonicè possumus; quomodocunque hanc causarum seriem, siue mentium, idolorum, & naturæ conspirationem, siue mediarum causarum nexum, & complicationem, appellare libeat. Minores Dii, siue, mauis dicere, dæmones, ut refert Iamblichus, singuli cuiusq; uitæ accommodantur; tanquam fati executores. Sic enim cap. XLII, libri de Mysteriis scriptum ille, ex interprete, reliquit. Sors alicuius propria tribuitur animæ, dum descendit ex toto mundi corpore; & uita, prout nunc se habet ad illam; & illa Sors certo dæmone ducitur, & impletur. Hæc ille. Quamobrem Nemesii nobis de Platone censura, quam libro de Hominis natura, capite XXXVII, expressit, non arridet. inquit enim, quòd Fatum non ab æternitate Plato deduxit, suppletu, ut fecerunt Stoici; sed ab his, quæ in manu nostra sunt. Quæ uerba ut intelligamus, repetenda sunt breuibus ex libro de Libero hominis arbitrio non nulla. Diximus enim eo in loco: quòd aliquæ sunt suppositiones, ut bellum gerere, uel nauigare: aliqua uerò ex suppositionibus, ut prosperè nauigare; uel fœliciter bellum gerere. Illa, inquit ex Platone Nemesius, in nobis sunt; ista uerò in fatis. Sed mihi magis dicendum uidetur secundum Platonem, hæc, & illa in fatis esse; modò fatum paulò fusius sumamus; ut prouidentiam, & Deorum decreta, & leges diuinas includit; & ab immutabili lege diuina, omnia dependere, & per Deos, ac dæmones, & ut uno uerbo dicamus, per intermedias causas cuncta ex Deorum decretis in lucem perduci. Sed de his in sequentibus uberius.

Ex Stoicis, & Academicis, Fatum diffinitur, & multis modis, hoc est, pro serie causarum, pro ratione huius seriei, pro præscientia diuina, & aliis modis Fatum sumi posse, declaratur. CAP. VI.

A His igitur ita breuissimè prælibatis, ad quem modum & Stoici, & Platonici Fatum diffiniant, uideamus. Stoici, & aliorum plurimi, de Stoicorum sententia, Fatum, quod illi ἀπὸ τοῦ εἱρμοῦ (ut inquiunt Plutarchus, & Aphrodis. Alex.) idest à serie, & nexione causarum εἱμαρμένην, idest eimarmenem uocitant; ita diffiniunt. Fatum est series, atque ordo causarum, à prima ad ultimam necessaria connexione procedens. Dicitur primò [series siue ordo causarum] quoniam ineuitabili necessitate prima causa secundam mouet, si in rei natura est; si non est, illam generat prius, deinde mouet; secunda similiter tertiam, tertia quartam; & ita deinceps. Et hoc in causis cuiuscunque euentus existimandum est. dicitur secundò. [à prima ad ultimam] à prima, quæ, ut dictum est, liberè, sed necessariò operatur; quicquid operatur; & necessariò mouet, quicquid mouet. ad ultimam usque siue proximam; à qua rei euentus, immediatè producitur. Dicitur Tertiò, [necessaria connexione procedens] propter causam, quam diximus; quoniam prima secundam generat, si in rerum natura non sit, & genitam mouet; secun-
B da tertiam; & ita successiuè ad rei euentum usque. Non enim illa, quæ futura, & euentura sunt, subitò existunt; sed quasi ad modum rudentis, à causa in causam explicantur. Cum autem effectus quilibet, ex certa quadam (quæcunque sit illa) serie, & connexione causarum, ita efficiatur, ut uel ab alia effici, uel ab ista non effici, non posse crediderint Stoici; colligebat primo libro cap. IIII, Quæst. naturalium Alexander, fieri ita ad Stoicorum disciplinam omnia ex necessitate; ut possibilis, & contingentis rei natura penitus euerteretur. Stoicorum hoc placitum Cicero. libro de Diuinatione, quantum potuit, φυσικώτερον, idest rei naturæ accommodatius, exposuit, in-
» quiens. quòd ideo est fatum, ille nexus causarum perpetuus; quoniam causam causa ex se gi-
» gnit; intelligas tu (ut paulò ante in diffinitionis expositione dicebamus) quòd præcedẽs causa sequentem causam, & sibi proximam generet; si non existat, atque genitam moueat; & hæc aliam immediatè sequentem; atque ita perpetuo quodam tenore procedatur. Et subdit ibidem, se, &
» Stoicorum placitum, de fato, magis declarans Cicero. Ea autem est, ex omni æternitate, fluens
» ueritas sempiterna. Ex quo intelligitur; ut Fatum sit; non id, quod superstitiosè; sed id, quod
» Physicè dicitur causa æterna rerum; cur & ea, quæ præterierunt, facta sunt; &, quæ instant, fiant;
» & quæ sequuntur, futura sunt. Hactenus Cicero. sed hoc loco omittendum non est; quòd non ex
C serie ipsarum causarum tantùm, sed ex ratione etiam, siue præuidentia ipsius seriei, & ex præcognitione rerum, quam in Deo esse crediderunt, & Stoici, & Academici, fati sæpe rationem desumpsere: nec immeritò. Profectò si tanti quispiam, tamq; perspicacis ingenii esset; ut præteritarum, præsentium, & futurarum causarum omnium animo colligationem, qualis qualis illa sit, atque complicationem perspicere posset; adde & tantæ præterea uirtutis, ac potestatis; ut suo nutu, ordinem causæ ipsæ reciperent, & regerentur uniuersæ; ita ut cæteræ quæcunque agentes causæ; ad eius nutum actiones suas collimarent; quocunque modo seu per naturam, seu per uoluntatem ageret; siue liberè & contingenter; siue liberè & necessariò; hic rerum quarumuis euentus omnes Physicè, & non superstitiose longissimis ante temporibus calleret, & prospiceret; nihilq; eum falleret; sed omnia certè, quamuis futuris (ut dictum est) longissimis temporibus, euentura, naturali quodam ordine, præuideret; ac firmissime præcognosceret; hicque meritò, atque eius uoluntas, & ratio, & præscientia, & ordinatio, fatum, & ineuitabilis, insuperabilisque necessitas, atque inuincibilis potestas nuncupari posset; & suprema rerum cunctarum prouidentia. Verùm cum nemo hominum, sed Deus solus (si tamen ista intelligere illum fateamur, quod faciunt Stoici, & Academici) huiusmodi causarum ordinem, (quem cum Homero libro octauo Iliadis, Iouis cathenam, uel cum Platone decimo de Repub. fatalem fusum dicere possumus) &
D istam causarum colligationem intelligere possit: naturam quidem, sed in primis Deum, qui illum nexum & nouit, & operatur (propter quam causam Deum ipsum ἀνάγκην, teste Arist. libro de Mundo ad Alex. nonnulli, & potissimum Stoici, & ante Stoicos Orpheus appellauerunt; Cicero autem causam æternam rerum nuncupauit) ipsamq; diuinam uoluntatem, uel etiam præcognitionem diuinam, & præordinationem, plurimi non solùm ex Stoicis, sed ex Academicis etiã, & fatum, & prouidentiam nocitauerunt; quamuis diuersa, eorum quidam, ratione; à qua omnia, quæcunque eueniunt, ineuitabili necessitate euenire putauerunt. Hinc Virg. libro septimo Aeneidos, de Rege Latino inquit.

» *Filius huic fato Diuum, prolesq; uirilis* *Nulla fuit.*

Vbi per Fatum, idem quod Deorum uoluntatem significauit. Simili modo ubi in eodem libro ait,

» *Heu stirpem inuisam, & fatis contraria nostris* *Fata Phrigum.*

Homerus eo modo, ni fallor, Fatum sumpsit cum & Vlyssem lib. quinto Odysseæ, & Hectorem lib. uigesimoprimo Iliadis, in naufragii periculo exclamantes inducit.

» Νῦν δέ με λευγαλέῳ θανάτῳ εἵμαρτο ἁλῶναι. hoc est,

" *Nunc autem me ingloria morte fato sancitum est perire.* B

Qvamobrem lib. quarto cap. xvii, de Platonica Theologia dicebat Proculus; ineuitabilis numinis statuto obedire omnia; & cunctas Deorum distributiones, & mensuras quasque, ac conseruationes, propter illud esse, subdebatque, quòd ex Orphæi sententia, opifex uniuersa custodit; & æreos baculos sumens tympano tantopere personat; quod Deos omnes ad se conuertit. Hæc Proculus. Si nanque Deos cæteros ad se supremus Deus conuertit, (ii autem rebus omnibus præsunt) & (ut libro sequenti ex Platone uberius declarabitur) ueluti ex puppi, etiam hominem ipsum regunt; & cunctos hominis actus dirigunt: immo agentium omnium operationes uniuersas; non est dubium, quin uniuersa necessitate ineuitabili secundum hanc opinionem eueniant. Vnde Zoroastes Deorum uoluntatem, necessitatem appellat, cùm de cœlo inquit. ἀιδίῳ βουλῇ φέρεται ἀεὶ τρέχει ἔργῳ ἀνάγκης. idest, sempiterna uoluntate fertur, semper, necessitatis opera currit. Et Orpheus (cuius auctoritatem magni Plato, & Platonici faciunt, inquit, Δεινὴ γὰρ ἀνάγκη πάντα κρατεῖ. Idest, fortis necessitas, omnibus dominatur. Rebus, inquit, omnibus dominatur inuincibilis necessitas; per quam inuincibilem necessitatem, non nisi Deum, & Deorum uoluntatem, atque decretum intelligere potuit; qui immobilis manens cuncta mouet. Quum igitur in sui ratione, ac præordinatione, & præcognitione, ut in primo libro argumentatum prius fuerat, falli non possit Deus; item quum Dii cæteri primò (quod etiam ex Orpheo Plato confirmauit) & summo Deo ad nutum obediant omnes; quum rursus omnibus cuiuscunque effectus collectis insimul causis, effectum non euenire sit impossibile; euenire autem necessarium; quarum omnium causarum nexum, & colligantiam, ut summus Deus solus æternis ante sæculis nouit; ita statuit, & ut ille statuit, ita cæteri minores Dii, & eorum pedissequi dæmones, & ipsa natura subinde operantur; nec cessant ab opere, & causarum complicatione, donec ad effectus generationem, pro summi Dei uoluntate, & decreto, peruentum fuerit; sequitur, ut siue diuinam uoluntatem, & rationem (ut facit Virgilius libro septimo Aeneidos, & alii Poetæ alibi, ut paulò ante dicebamus) siue præcognitionem illam ordinis causarum in intellectu diuino; siue illam ipsam præordinationem, & decretum; siue ipsam etiam extra diuinam mentem causarum seriem, & nexum, ex Deorum uoluntate liberè, sed necessariò, per cœlestium corporum motum, qui in orbe fit, & per inferiorum Deorum, & dæmonum administrationem; & insuper per naturam ipsam; siue per istarum sublunarium causarum mutuam consequutionem, & operationem, uel per aliũ quemcunque modum, perpetuo quodam tenore, & ordine, procedentem, Fatum appellaueris (quod ad nostram disputationem attinet) nihil refert. quod ex uno uel altero dicendi modo, G idem ad Stoicorum, & Academicorum disciplinam sequatur. omnia uidelicet (etiam si hominis uoluntatem liberam statuant) ex infallibili, & ineuitabili necessitate euenire.

Ex Stoicorum monumentis, plures Fati definitiones ponuntur. Cap. VII.

Svperivs capite quarto, eam fati definitionem posuimus, quæ & Stoicorum & Academicorum placitum magis, & simplicius, & exactius explicare nobis uidebatur, nunc alias intellectu obscuriores, & explicatu difficiliores, ex Stoicis collectas afferemus; quarum aliquæ seriem causarum tantùm, aliæ seriei diuinam præcognitionem, aliæ utranque, aliæ prouidentiam, aliæ aliud explicare uidebuntur. Ex quibus nihilominus tamen omnibus, idem indicatur, hoc est ineuitabilem rerum euentum, quod quisque facillimè intelligere poterit. Hesiodus, à præcognitione diuina, fati rationem sumpsit; cùm fatum Διὸς νοῦν, idest Iouis mentem appellauit. Chrysippus, apud Gellium, fatum esse dixit, naturalem compositionem rerum omnium, ab æternitate aliarum ex aliis nascentium, immutabili ordine complicatarum. In qua definitione, non illam ordinis causarum in Deo præordinationem, atque rationem, & præcognitionem; sed ipsam causarum seriem in re, & natura existentem per quarundam, antegressarum scilicet causarum effectionem, & in primis per cœlestium corporum multiplex ministerium, ab æterno, in lucem, nexu, ac successione perpetua prodeuntem; quibus res, & rerum causæ immutabili ordine mutuo complicatæ, & connexæ sunt; unde res ineuitabili necessitate euenire dicuntur; fatum appellasse uidetur. Plutarchus libro primo de Placitis, quem secutus est Pontanus, libro priore de Fortuna; fatum ex Chrysippo, uim esse putauit spiritualem, quadam ratione uniuersi constitutricem; seriemque quandam causarum rerum omnium gubernatricem; à qua cuncta causam ducerent. Ex quibus uerbis, & causarum seriem, & (ni fallor) diuinam simul rationem, & præcognitionem, ac prouidentiam, quam appellauit uim spiritualem (nisi forte ignem, caloremque quendam, quem Stoici, ut libro quarto de Lingua latina Varro affirmauit, uiuificare omnia putauerunt, per uim spiritualem intelligere uelimus) intra fati rationem admisisse uidetur. Aliquando fatum, idem Chrysipus dixit esse mundi rationem, & legem eorum, quæ in mundo prouidentia constituuntur, quibus diuinam tantùm uel rationem,

A uel præcognitionem, siue præordinationem, & prouidentiam, & tandem Deum ipsum, fatum es
se existimauit; à qua nihilominus ratione, & præcognitione, causarum colligationem pendere
est arbitratus. Zeno Citiæus Stoicorum facilè princeps, fatum, ut quidam retulerunt, diffinie-
bat, potestatem esse materiæ motricem. In qua diffinitione & corpora cœlestia, & seriem illam
causarum, & naturam, & diuinam præcognitionem, & potestatem, & prouidentiam, siue Deũ
ipsum (quanquam satis occultè omnia) posuisse uidetur; quod sequenti libro, ubi à nobis ista
definitio copiosè satis exponetur, commodius explicabitur. Quamuis enim à Deo tantùm pri
ma materia, quæ formarum istarum omnium receptaculum esse dicitur, pro ratione moueatur,
(à nullo enim, præterquàm à Deo, iuxta Stoicorum, & Academicorum doctrinam, ut libro
sequenti declarabimus, materia prima moueri potest) ab eo tamen, & ab agentibus cæteris na
turalibus, ut puta à cœlestibus corporibus, & aliis intermediis causis materia, quæ sit aliqua
qualitate affecta, moueri, & transmutari potest. Vnde fit, ut non Deum tantùm, sed causas etiã
omnes, & causarum connexionem intra fati diffinitionem Zeno posuerit; cùm, fatum, dixerit,
potestatem esse materiæ motricem. Heraclitus substantiam fati (inquit Plutarchus) mentem es
se ait; per uniuersæ essentiam naturæ pertinentem; eam autem esse æthereum corpus, semen pro
B creationis uniuersi. Quam diffinitionem diligens interpres ab illa Zenonis nihil, uel parum ad-
modum distare cognoscit. Cum ait [fatum esse mentem] Deum, diuinamque prouidentiam,
& rationem, in fati definitione constituit; quod indicant maximè uerba illa [per uniuersæ natu-
ræ essentiam pertinentem] essentiam autem cuiusque in igne, hoc est in calido, ut paulò ante di
cebamus, consistere Stoici sunt arbitrati. Idcirco subditur [eam autem esse æthereum corpus]
quamuis æthereum ab Arist. lib. tertio de cœlo, parte xxv, dictum sit ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν, hoc est à
perpetuo motu. Stoici tamen, & Anaxagoras à uerbo αἴθειν, deduxere, quod ardere significat;
unde solem μυδρὸν, idest candentem. ferrum uocitabant. hunc autem ignem, & hoc æthereum cor-
pus, est illud, quod appellant [semen procreationis uniuersi] Hanc opinionem libro sexto Aenei
dos tetigisse uidetur Virgilius, cum diceret,

» *Principio cœlum, & terras, camposq; liquentes,*
» *Lucentemq; globum Lunæ, Titaniaq; astra* *Spiritus intus alit.*

Et aliquot interpositis.

» *Igneus est illis uigor, & cœlestis origo* *Seminibus.*

C Alexander Aphrodisieus principio libri de Fato, ad Stoicorum opinionem, fatum ita simplicissi-
» mè diffiniuit. Fatum est impermutabilis, siue ineuitabilis causa, per quam fiunt ea, quæ fiunt; &
» eo modo quo fiunt. Sed de diffinitione fati ex Stoicorum monumentis, hactenus.

Ex Platonicis plures Fati diffinitiones ponuntur, & nonnulla ex eisdem de Parcis recitantur. Cap. VIII.

VIDIMVS præcedenti capite plures ex Stoicorum placitis Fati diffinitiones;
superest, ut ad quem modum illud Platonici definiant, uideamus. Sed prius ex
Hermete Ter maximo, quoniam maximus rex, maximus sacerdos, & maxi-
» mus Philosophus fuit; illud diffiniemus, quòd ab eo Plato, & Platonici doctri-
» næ, ac Philosophiæ plurimum, atque Theologiæ hauserint. fatum igitur in libro
» cui titulus Asclepius, ita Hermes descripsit. fatum est complexio causarum sin
» gulis temporaliter distribuens; quæ sacramento Deorum cœlestium sunt præ-
» ordinata. per Deos cœlestes, exponit D. Thom. suo libello de Fato, stellas, & earum motores; quæ
» sitibus, spatiis, imaginibus, proportionibus, coniunctionibus, angulis, radiorum intersectio
» nibus, & aliis rationibus, in hæc agant inferiora. Iterum ad finem eiusdem libelli ita illud diffini-
» uit. fatum est necessitas omnium, quæ geruntur, semper sibi cathenatis nexibus iuncta. quæ ne-
» cessitas, inquit, uel est Deus, uel à Deo. in qua diffinitione, nõ solùm Deum, diuinamq; rationem,
& præscientiam, & cũ ea seriẽ causarum posuit; sed unde etiam hæc causarum series, & complexio
ortum deducat, expressit; à ratione. s. & præordinatione, siue præcognitione, ac prouidentia Deo
rum. Ita ut utrunq;, & prænotionẽ diuinam, siue rationẽ, & uoluntatem, quam sacramentum dicit
esse Deorum. sic enim & ad Ephes. Apost. scribit cap. 1, Vt notum nobis faceret sacramentum uo
luntatis suæ. Est autem sacramentum hoc loco, idem quod sacrum absconditum, & seriem ipsam
causarum, fatum appellauerit; uel magis ex utroque fatum constitui putauerit; quòd unum ex
altero dependeat. Et ideo loco citato subdebat Hermes; quòd tribus fatum constaret, uidelicet,
εἱμαρμένης, id est imarmene, quæ rerum omnium parit initia, necessitate, quæ initia illa ad progressũ
cogit; ad finemq; ea perducit; quæ ex imarmenes primordiis pendent; & ordine, idest textura,
& dispositione temporis rerum perficiendarum. Et post pauca inquit. Hæc ergo tria εἱμαρμένη,
necessitas, & ordo, Dei nutu maximè effecta sunt; qui mundum gubernat sua lege, & ratione di
uina.

uina. Vbi (ut uides) tam diuinam ordinis causarum rationem, & præcognitionem, ac prouiden E tiam; quàm seriem illam causarum, fatum appellauit; & ex utroque ipsum perfici existimauit. Hæc tria, nisi ego fallor, uim Fati quasi in triplicem personam partientes, appellarunt Poetæ, Lachesim, Clotho, Atropon, tres filias Demogorgonis; De quibus Plato in lib. de Repub, diffusè. Lachesis sit ipsa εἱμαρμένη, quæ causarum serie, & connexione rerum omnium parit initia, atque causas. Clotho, est, ordo & textura ipsarum rerum, atque causarum; quarum per Lachesim, & causarum seriem subministrantur initia: Atropos uerò rerum necessitas; qua ineuitabiliter ea producantur; & quæ Lachesis, hoc est, nexus causarum statuit, & præordinauit; & quæ Clotho, idest rerum series, & causarum ordo, & temporum reuolutio deposcit. Hæc omnia uisus est uno carmine perstrinxisse Ouidius, cum inquit:

» *Clotho colum baiulat, Lachesis trahit, Atropos occat.*

Præterquàm, quòd munera (aut ego fallor) Clotho, & Lachesis uisus est permutasse; & quod Lachesi Plato tribuat, ille Clotho; & contrà, id quod Clotho, ille Lachesi tribuisse uideatur. In fine lib. de Theologia Platonica, multa de Parcis ex Platone Proclus comminiscitur; in quo loci quandoque Lachesi præterita, Clotho præsentia, Atropo futura ascribit; quandoque rursus Clo F tho dextra, Atropon sinistra fusum uertere ait; quatenus una auspicatur actus eos, quos altera prosequitur, & terminat. Et post pauca. Lachesis, inquit, ante delectum agit in animas; Clotho « post delectum torquet; & congruum singulis Fatum distribuit; post quas Atropos fatalium regu « larum, descendentisq; ab uniuerso ad nos ordinis finem concludens, reuolutis immutabilitatem, & terminum indidit. Sed quod de Clotho, & Lachesi, ante, & post delectum Proclus ait, difficile est. Ad cuius intelligentiam notandum, quòd animæ (ut sæpius à Platonicis dictum, & repetitum fuit) tria induunt corpora; æthereum, aereum, & ostreaceum. Ab extremo & ostreaceo, in morte se absoluunt; à medio, & aereo dum apud inferos expurgantur; ab æthereo nunquam. Dum hoc æthereo potiuntur solo, sunt animæ Diis persimiles; & cum eisdem regunt, & temperant mundum, cum ad aereum descendunt; uitæ quædam illis influitur species; quæ irrationalis dicitur; idest, affectionibus, & uariis desideriis referta; (tangitur enim, inquit Plotinus, anima amore corporis priusquam tangatur à Fato) propter quæ desideria ab æthereo ad aereum deuolutæ sunt; ut sibi illam uitæ speciem animæ delegerint. ante delectum igitur dicitur Lachesis, in eam agere; quoniam sunt Deo persimiles; post delectum uerò Clotho; quoniam pro ratione de- G lectæ uitæ Clotho fusum torquet; ut congruum singulis Fatum distribuat. Sed de hac re, à nobis in libro de Libero hominis arbitrio fusius. Alii de Platonis etiam sententia, per Atropon ἀπλανῆ, « idest aplanem & inerrantem sphæram, sic dictam, quòd nullo pacto uel à superiore corpore traha « tur; uel à superiore uirtute secus, quàm mouens proprium moueat, circumuoluatur; atque ita circumflectatur; ut proprii motus sui ordinem (quod aliæ sphæræ facere uidentur) permutet; per Clothon erraticas; per Lachesim sortem, quæ in hæc sublunaria, per sidera tam errantia, quàm non errantia distribuitur, intellexerunt. Marsilius cap. xv, libri Plotini, cui Titulus, Vtrum stellæ aliquid agant, Lachesis nomine sortes ait, formasq; uiuendi significari; nomine Clotho conuolutionem earum, euolutionemq; ostendi per uniuersum; Atropos denique necessarium huius explicationis effectum. necessarium, inquam, quatenus consistit in natura fati, & quantum huic anima cedat. Vt iis omnibus Fatum constare; & à Deo per cœlestia, & superiora corpora, item per minores Deos, & per dæmones, radium quendam diuinum, idest uim illam iis inferioribus demandari; unde cuncta, quæ eueniunt, ineuitabili necessitate eueniant, intelligatur. Porrò in Deo cunctæ res sunt; & (ut dicunt Platonici) speciebus, & ideis quasi fons scaturire Deus non desinit. In cœlestibus item corporibus, & animabus, quinimmo in terrenis etiam, animabus, H & rebus; latere quasdam euentuum causas affirmant omnes; uti in semine latent segetes; & in floribus fructus. Propterea quæ in Deo, uel etiam in mundi anima, uelut in glomo continentur inuoluta, & complicata; per huiusmodi, & superiorum, & inferiorum corporum permutationes; & per aliorum Deorum, & dæmonum ministeria; certo quodam ordine euoluuntur, & explicantur. Deus nanque rerum in se cunctarum exemplaria gestat, & eis, quasi scaturite, fertur; per motum uerò (immobilis nanque manens dat cuncta moueri) ea omnia, & singula, in materia, suis temporibus, depromit, atque explicat; Dei igitur uoluntas per motum ab Aplane, & à Planetis confectum, & per elementorum, ac subcœlestium causarum, adde, & dæmonũ, & Deorum cæterorum operam, tanquam Fatum, in res istas descendit: cui aduersari quidpiam impossibile est. Ideo Ouidius.

» *Frustra Medea repugnas;* *Nescio quis Deus obstat ait,*

Et Virgilius,

» *Manent immota tuorum, fata tibi.*

Et Homerus loco prius citato ex Iliad. ζ.

Nemo fatum effugiet.

A Et alius Poeta,

» *Te tua fata trahunt, ne cœpta relinquere possis;*
» *Ne trahas animum, te tua fata trahunt.*

Idem fortasse uoluit Posidonius Stoicus; cùm fatum, tertium, à Ioue statuerit. Nam rerum
harum primas Deo, secundas naturæ, tertias fato partes assignauit; ea forsitan ratione, quoniā
à Deo, mediante cœlestium corporum, & aliarum causarum naturalium opera, perueniat ad nos
id, quod dicimus fatum. Id est eueniant cuncta ineuitabili necessitate. Ita nempe Posidonium in
telligo; ut simul sint hæc tria rerum cunctarum causæ; & iis tribus debeat unaquæque res, quòd
sit, à Deo primùm tanquam præordinanti; deinde naturæ ceu causas connectenti; demum ipsi
Fato, hoc est certæ cuipiam causarum colligationi, & ordini; ex quo effectus tandem, & id, quod
est, productum non quidam utcunque, sed ineuitabiliter esse intelligatur. Apuleius de Do-
ctrina Platonis, fatum diuinam legem esse credidit; per quam ineuitabiles Dei cogitationes, at-
que incœpta compleantur. Ex qua definitione à Dei ratione, & præcognitione fatum deduxisse;
diuinamq; uoluntatem, & præcognitionem; quam legem, & cogitationem appellauit diuinam,
& seriem causarum, per quam ineuitabiles Dei cogitationes implentur; fatum esse, & rerum
B præterea cunctarum initia esse in Deo, ex Platone, opinatum fuisse, facillimè depræhendi potest.
» Consimilem fati definitionem alii quidam ex Timæo Platonis tradiderunt; dum inquiunt, Fatum
» est diuina sententia, à qua cuncta, ordine, & necessitate quadam ineuitabili, producuntur. Fici
nus (ut paulò ante dicebamus) ad finem libri de Legibus, fatum hoc modo ex Platone rectè defi-
» niuit. Fatum est rerum mobilium immobilis in anima mundi dispositio. Et Plutarchus libro de
» Placitis, ex Platone ita fatum diffiniebat; fatum est sempiterna ratio, lexq; æterna, uniuersalis
» naturæ. Vt parum interfuerit Platonis interpretibus, uel per seriem causarum, uel per seriei præ
ordinationem, & præcognitionem; quam rationem sempiternam, legem æternam, dispositio-
nem immobilem, diuinam sententiam, uel etiam cogitationem, & mille modis aliis appellarũt;
uel per utrunque fatum diffinire. quòd, quocunque modo illud diffiniatur; idem (ut dictum est)
sequi semper manifestum sit; cuncta uidelicet ineuitabili necessitate fieri. Sed de fati diffinitio-
ne ad Stoicorum, & Academicorum opinionem, hactenus.

Diffinitio fati ex Boethio ponitur; & quarundam capite secundo positarum opinionum diffinitiones de Fato differuntur. CAP. IX.

BOETHIVS, libro quarto de Consolatione, prosa sexta, Fatum definiuit; &
C ita uerbis definitionem temperauit; ut & si ritè, & catholicè exponi diffinitio
possit; eam tamen Boethius met ita exposuit, ut Stoicorum, opinioni, & Pla
» tonicæ de Fato diffinitioni subscripsisse, uideri potuerit. diffinitio est. Fatum est
» inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam suis quæque prouidentia nectit
ordinibus. Hanc diffinitionem Doctor sanctus tum in loco citato, in librum
quartum, prosa sexta, de Consolatione philosophica (si modò expositio sit diui
Thomæ) tum in prima, quæst. CXVI; tum in tertio libro Contra gentes, cap. XCIII, piè, & ca
tholicè exponere fuit conatus, cum dicitur [inhærens dispositio] non sumitur, inquit, dispositio, qualitas; sed dispositio relatio; idest sumitur, ut rerum, & causarum ordinem dicit. sequi-
tur [rebus mobilibus] ut hinc diuinæ prouidentiæ ordinem, à rebus ipsis, contingentiamq;,
& mobilitatem non auferre intelligas. dicit [rebus inhærens] ut à prouidentia fatum distin-
guatur. non enim illa rebus inhæret, sed in diuina mente persistit. dicit ultimò] per quam suis
quæque nectit ordinibus [quoniam, & si ad inferiores causas relatum quidpiam fortuitum, uel
casuale dici possit, relatum tamen ad aliquam superiorem causam, & in primis ad Deum, (quic-
D quid illud sit) per se intentum, esse dicitur. Ea enim, inquit ille, quæ hic per accidens aguntur;
siue in rebus naturalibus, siue in humanis; reducuntur in aliquam causam præordinantem;
quæ est prouidentia diuina. Hæc B. Doctor. Ea certè, quæ iste sanctus Doctor dicit, doctè, &
ritè dicta sunt; sed an ad mentem Boethii, in eo præsertim loco; & præterea an, ita dicendo, con
tingentia in rebus, & temeritas seruari possit; ualde ego dubito. Mihi profectò (cui forte ob meā
id tarditatem contingit) Platonicorum eo in loco, & Stoicorum magis quàm sanam, & rectam
catholicorum opinionem de Fato, Boethius secutus fuisse uidetur. Tria sunt, quæ in hanc me
sententiam ducunt, ne dicam, trahunt. Vnum, quòd eo in loco philosophum, non Theologum
agit Boethius; quod patet, tum ex eo, quòd ubique philosophiam loquentem faciat; unde etiam
liber titulum sumpsit; tum etiam cum alicubi, ex Theologo quopiam, depromere sententiam
» uoluit, inquit, Vt quidam me quoque excellentior ait. Alterum quoniam uerba Boethii indis-
solubilem causarum nexum passim affirmant, ut faciunt Stoici, quo admisso ineuitabili necessita
te eueniunt cuncta, quæ eueniunt. Non enim à Stoicis distant catholici, quia illi ab aliqua causa-
rum

rum serie, ii uerò à nulla, euentus proficisci arbitrentur. quum nihil sit, quod ab aliqua causarum B
complicatione, non ueniat. sed quia illi causarum nexum indissolubilem, atque impermutabi-
lem asserant; quod catholici nô faciunt. Tertium quoniam immobilitatem, & necessitatem ubi-
que Fato euidentissime ille tribuit, quod non tribuunt Theologi. primũ ex se satis euidens est. Se-
cundum autem, & tertium patebunt, si uerba Boethii percurrerimus. qui postquam ostendit ali
qua non subesse Fato; statim subdit [si supernæ mentis hæserit firmitati motu carens; fati quoque
supergreditur necessitatem] ecce, inquit, fati quoque supergreditur necessitatem, ergo ea, quæ
Fato subsunt, fati necessitatem non effugiunt. Et aliquot interpositis, subdit. [Ea series (uide
licet causarum, de qua prius mentionem fecerit) cœlum, ac sidera mouet; elementa in se inuicem
temperat, & alterna commutatione transformat. Eadem nascentia, occidentiaq; omnia per si-
miles fœtuum, feminumq; reuocat progressus. Hæc actus etiam, fortunasq; hominum indissolu
bili causarum connexione constringit, quæ cum ab immobilis prouidentiæ proficiscantur exor-
diis; ipsas quoque immutabiles necesse est esse. Ita enim res optimè geruntur; si manens in diui
na mente simplicitas, indeclinabilem causarum ordinem promat; hic uerò ordo res mutabiles,
& alioquin temere fluituras, propria incommutabilitate coerceat.] hactenus Boethius. In qui
bus uerbis, fati necessitatem; causarum complicationem indissolubilem, temeritatis ablationem, F
humanorum actuum coactionem, si singula uerba paulò exactius, perpenderis, facilè perci-
pies. Et adeo aperta uerba hæc sunt; ut B. Doctor in prima parte, Quæst. citata, art. 111 1, Boe-
thium secutus, dixerit; hæc omnia sublunaria, esse Fato subiecta. fati autem immobilitatem arti
culo præcedente concluserat; quæ si admittantur; ad quem modum fortunæ, liberi arbitrii, pos
sibilis, contingentisq; natura permancat, non uideo. Sed de fati diffinitione, à Boethio nobis
exhibita, hucusque. de qua inferius libro octauo, capite penultimo nonnulla dicemus; eamque;
sicut nunc Stoicè Boethius exposuit, ita tunc catholicè nos exponemus. Quid quidem fatum sit,
ad Academicorum, & Stoicorum opinionem, & eorum breuiter, qui causas omnes interme-
dias, intra fati diffinitionem, constituunt, hactenus uidimus. Quid autem fatum sit, ad eorum
opinionem, qui causas eas intermedias tantùm, quæ naturales sunt, & naturaliter agunt; pri-
ma liberè, & necessariò agente; aut etiam quid idem fatum sit, ad eorum sententiam, qui omnes
quidem intercidentes causas intra fati rationem constituunt; sed primam supremamq; liberè, &
contingenter agere existimant, inferius suo loco dicemus. Interea, quoniam non solùm ii, qui G
fatum definire hactenus tentauerunt (catholicos excipio) sed alii etiam multi passim reperiun-
tur, qui fati opinionem, idest rerum cunctarum ineuitabilem necessitatem, mordicus defen-
dunt; aliquot propterea rationibus, præter eas, quas, in principio disputationis, primo libro
multas adduximus; quòd fatum, & ineuitabilis rerum cunctarum necessitas, admittenda sit;
confirmaturi nunc sumus; ut tam ex harum, quàm ex illarum rationum, argumentationumque
dissolutione, rei ueritas, & contingentiæ natura, ac temeritatis ratio magis, ac magis euidens,
ac illustris euadat.

Proponitur, quid à nobis excutiendum nunc sit; & uulgatior, famosiorq; Stoicorum de Fato diffinitio repetitur. Cap. x.

POSTQVAM tum ex Stoicorum, & Academicorum monumentis, tum ex Ma
thematicorum disciplinis, aliquam iam de Fato concepimus existimationem,
nouimusq;, non quid sit (nam quod non est, ut principio libri Posteriorum di-
cebat Aristot. non est scire) fatum autem, quale illi sunt opinati, ut paulò post H
demonstrabimus, non est: sed quid saltem sibi uelit uox ipsa, Fatum, & quid
per eam, Fati assertores intelligant; audaciusculè possumus nunc inquirere; an
reuera, & non tantùm in opinione hominum, sed extra hominum mentes, &
opiniones, in ipsa rerum natura fatum consistat (quamuis non an sit fatum, sed tantùm quid sit,
inquirendum Alexander existimauerit) & an singula, ut fati assertores arbitrantur, quæ eueni-
unt, fato, hoc est, ineuitabili necessitate eueniant; uel an potius hominum quorundam ambitio-
ne, & quadam dicendi curiositate, fallaciis illud inuentum fuerit; & hominum mentibus turpi-
ter innectum. Verùmenimuero, cùm fatum ad Stoicorum dogmata, sit series (ut dictum fuit)
ordoque, & nexus, complexioq; quædam perpetua causarum secundarum omnium; tum ad sein-
uicem, tũ ad primam; à qua secundæ suo singulæ ordine, & dependent, & digeruntur. quemad-
modum (ut plurimas interea eorum opiniones mittamus, qui intellectualem naturam, intelli-
gentemq; primam causam non agnouerunt) de prima ipsa causa, atque de Deo duæ sunt opinio-
nes. Aliqui enim, sicut Theologi nostri, de quibus nonnulla paulò post dicturi sumus; primam
causam liberè, & nulla necessitate, sed contingenter prorsus, & pro uoluntate, ac pro uolun-
tatis arbitrio, atque electione mouere, efficereque ea, quæ efficit, rectissimè, sanctissimèque
affir-

A affirmauerunt. Alii uerò, ut Arist. & ante Aristotelem (nisi me mea fallit opinio) Plato, & Stoici, & alii aliarum sectarum philosophantium plurimi, ne dicam omnes, primam causam & si liberè, non tamen contingenter; sed ex suæ naturæ necessitate, ita mouere, atque ita agere, sicut mouet, & agit, putauerunt; ut secus quàm agat, agere; & secus quàm moueat, mouere, non ualeat. Quemadmodum inquam duæ sunt, de modo, quo prima causa mouet, opiniones. Ita duæ, ut in superioribus dictum est, in genere de Fato illo, intra cuius essentiam, uel, ut melius dicam, circumscriptionem, præter cœlestia corpora, Deus inseritur; constituendæ sunt, & opiniones, & fati definitiones, siue descriptiones; ut una quidem sit illa; quæ ita fatum diffiniat. Fatum est series, & ordo, siue nexus secundarum causarum omnium ad primam liberè, & contingenter mouentem; unde omnia, idest, suo ordine singula, liberè, & contingenter eueniant; quæcunque eueniunt. Altera uerò quæ ita ipsum describat, Fatum est series & ordo, siue nexus causarum secundarum omnium, ad primam liberè quidem, at non contingenter (etiam si Deum esse fateamur, & intelligentem primam causam illum, statuamus) sed de necessitate mouentem, &
B agentem; unde omnia, quæcunque eueniunt, de necessitate eueniant; nec non euenire, aut alio modo quàm eueniant, euenire non possunt. Quarum quidem opinionum, & diffinitionum prior paulò post, idest ad calcem huius tertii libri, à nobis fusius considerabitur. Posterior uerò diffinitio (ut cap. XXVII, libri de Placitis Philosophorum, inquit Plutarchus) est diffinitio fati (si præsertim causam primam cuncta hæc subcœlestia intelligere dicamus) ad mentem Heracliti, & Platonis: adde, si libet, omnium etiam rectius in sua secta sentientium Stoicorum, & Academicorum. Hanc igitur Fati diffinitionem, & opinionem præterea Mathematicorum, Stoicorum, & Academicorum de fato, & de impermutabili, ineuitabiliq; rerum cunctarum euentu, excussuri nunc sumus quàm diligentissimè. Quid autem esse fatum sentiant Peripatetici, paulò post opportunius manifestum erit.

An fatum sit, quale nobis Mathematici, Stoici, & Academici tradiderunt, inquiritur; & pro parte affirmatiua aliquot rationes adducuntur. CAP. XI.

C POSTQVAM plurimas iam ex antiquorum monumentis de fato opiniones, & diffinitiones, siue circunscriptiones collegimus; à quo putant (ut uidimus) Mathematici, & Stoici, & forte etiam Academici, ineuitabili cuncta necessitate euenire; inquirendum superest; An Fatum iuxta positas definitiones existat; præsertim secundum diffinitionem Stoicorum, & Mathematicorum. Pro quorum diffinitione, & Fati cuncta necessariò cogentis, ac (prope dixerim) necessitantis opinione confirmanda; præter ea, quæ multa superius, principio huius nostræ disputationis, ad probandum cuncta, quæ eueniunt, Fato, & ineuitabili necessitate euenire; ad calcem totius operis dissoluenda, adducta fuerunt; pauca quædam nunc quoque adducemus, quæ & non minorem, quàm priora illa, ad soluendum difficultatem facere; & non minus pro Mathematicorum recitata de Fato opinione; quàm pro Stoicorum, & Academicorum decretis, Fatum, & rerum cunctarum ineuitabilem necessitatem concludere uidebuntur. Primùm igitur rationes, deinde sequenti capite rationum confirmationes aliquot afferremus. Prima ratio est communis illa uulgata hominum sententia; *Præteriti ratio scire futura facit.* quemadmodum igitur ad fatum se habet id, quod præteritum, & factum est: ita se habere uidetur & id, quod futurum est. Sed quod factum est, fato, & ineuitabiliter factum est; ita, ut infectum fieri
D non possit. ergo quod futurum est, fato, & ineuitabiliter ita est futurum, ut non aliquando fieri non possit. ponas non fieri; non erat futurum. cuncta igitur ineuitabili necessitate eueniunt. Secundò sunt duæ graues admodum, & ad soluendum difficiles rationes; quarum una pro fato ad opinionem præsertim Stoicorum, altera uerò pro eodem ad opinionem Mathematicorum, facere maximè uidebitur. prior illa est, quæ à Ficino cap. VII, libri Plotini de fato, iis uerbis ex-
» plicatur. Quarta de fato sententia, unà cum secunda, conuenit in eo, quòd ab uno quodam ui-
» tali principio cunctis infuso, singula per rationes seminales existimat generari; quod est potissi-
» mùm à Stratone probatum. dissentit uerò in eo; quòd non solùm eiusmodi uitale principium
» esse efficax arbitrantur; sed multa præterea sub eo, aliquam agendi efficaciam possidere; ita ta-
» men ut non aliter agant, quàm à primo trahantur. Addunt causas sub his alias deinceps, aliasque
» subinde consequi, atque ita connecti; ut & à prioribus sequentes necessariò deducantur, at-
» que ducantur: & quicquid agunt; necessariò facere; quicquid inde fit; necessariò fieri, atque ad
» omnem ubique euentum, cunctas inuicem, quamuis aliter alibi, conspirare: quæ maximè ui-
» detur sententia fuisse Chrysippi. Hæc Marsilius. Eandem rationem ex libro Alex. de Fato cap.
» XIII, breuissimis, interpretem quasi, & paraphrastem agentes, ita explicabimus. Mundus (in-

G quit

quit Alexander) unus est, & res nniuersas intra se complectitur; à uitalique, & rationali, ac in- E
tellectuali natura regitur; & serie quadam, atque ordine procedentem dispensationem habet per
petuam. priora nanque causæ sunt posteriorum; cuncta autem sunt ita mutuò connexa; ut in
Orbe nniuerso fiat nihil, quod idem non sit cuiuspiam rei alterius causa; quæ ex præcedentibus,
& anteiactis causis ineuitabili necessitate consequarur. Nam si secus fieri, & à prioribns poste-
riora absolui possent; mundus non esset unus; motus esset sine cansa; & una eademque admini-
stratione regi, & gubernari, mundus non posset. ad qnem gubernandum, propria, & singulari
cunctarum rerum natura, ac opera Deus Opt. Max. utitur. Hactenus Alex. In quibus uerbis &
rationem, & eorum quæ in ratione sumuntur causam, ad Stoicorum placita, compendio explica-
uit Alex. Sed nos rationem hanc nostro more quàm facillimè sic erigamus. Si prima causa, siue li-
berè, siue non liberè, modò ex necessitate secundam moueat; secunda prorsus de necessitate mo
uebitur. sed eodē necessitatis genere secunda tertiam mouebit; quo eadem à priori, & à prima ip
sa mota fuerit. ergo secunda etiam de necessitate prorsus & mouebitur à prima, & mouebit ter-
tiam. At tertia rursus propter eandem rationem, ex necessitate & mouebitur à secunda, & moue
bit quartam: quod idem de quarta respectu quintæ; & de omnibns breuiter successiuè ad euen-
tum usque rei sequentibus causis, dicendum est. Sequitur igitur, ut si prima ex necessitate mo- F
ueat; quòd intermediæ uniuersæ causæ de necessitate & moueant, & moneantur. Vnde sequi
prorsus est necessarium; ut cuncta tandem ineuitabili necessitate eueniant. assumptum quidem,
idest primam causam de necessitate, mouere; tenent cum Stoicis, & Academicis Peripatetici;
illationem uerò ii formidant, & abhorrent; qui contingentiam in multis rebus, quin etiam te-
meritatem in aliquibus doctè tuentur; ac rectè, & eam, ad sensum etiam, demonstrare, conan-
tur. At illatio pro Stoicis & Academicis persuaderi potest; tum quoniam in actione sua posterio
res causæ à prioribus dependent; & ab eisdem (ut dictum fuit) mouentur: tum etiam, quoniam
positis cuiusque effecti omnibus causis; non potest effectum illud non esse, & non euenire; & nō
in lucem deduci; at causæ omnes, pro temporum explicatione, non solùm ponuntur utcunque
(si prima cansa de necessitate secundam moueat) sed etiam ineuitabili necessitate: quoniam in
causis mouentibus, & motis, eousque de necessitate proceditut; quousque ad causam illam ulti
mam tandem, & proximam deuenitur; à qua effectum, & rei euentum producitur. Igirur non
posse eam effectum illud non producere, quod producit, fateri cogimur; cum de necessitate à
prioribus causis (nt diximus) posteriores ad effectum producendum semper moueantur, & pen
deant. Effecta igitur, quæ ab ipsis primis, & remotis simul, & ab ultimis, immediatisque, & pro-
ximis causis producuntur; non poterunt, ut dictum est, non prodnci. sed cuncta à suis cansis re- G
motis, & proximis producuntur; ergo cuncta necessitate ineuitabili produci, & euenire inficia-
ri minimè poterimus. Hanc rationem uisns est confirmasse Aristoteles, cum in fine lib. secundi
de Generatione, & corruptione, hoc est parte LXIX, & multis prius dictis collegerit; omnia,
quæ apnd nos sunt, ideo ex necessitate moueri in circuitu, quia quod in circuitu mouetur, sem-
per aliquid mouet. Verba Arist. ex interprete hæc sunt. Hæc profectò rationabiliter, cùm per-
petuus sit circularis motus; & ille, qui cœli est; quoniam hæc ex necessitate fiunt, & erunt;
quotquot sunt, sunt motus huius, & propter hunc. Si enim qnod circulariter mouetur, semper
aliquid mouet; necesse est & horum motum circulo esse. Vt si est superior latio circularis, Sol ita
circulo mouetur: quoniam autem sic, sunt temporum uicissitudines; idcirco circulo fiunt, &
reiterantur. His autem factis, cætera ab his fiunt. Hactenus ille. quibus uerbis ostendit cuncta
moueri, & monere; quia à motu circulari cientur.

ALTERA non minus urgens, & efficax ratio, quæ pro fato, ad Mathematicorum præser-
tim opinionem, concludere uidebitur, est, Quoniam effectus cuinscunque agentis, ineuitabili ne
cessitate sequitur in subiecta materia, & in ipso patiente; quando uirtus efficientis tanta fuerit, H
quanta ad patientem materiam sibi plenè subiiciendam requiratur. Diximus enim libro secun
do, ex efficientium infirmitate, quibus nel materia per uirtutem formæ, qua pro tempore a-
ctuatur, resistit; uel aliunde intercurrentes cansæ obiiciuntur; temeritates, & euenta fortuita
proficisci. Sed tota hæc sublunarium rerum omnium collecta materies, uirtuti cœlestium corpo
rum, mentiumque corpora illa mouentium (si cœlestibus corporibus motrices intelligentes
substantias adhiberi dixerimus) effectioni patientissimè, humillimeque ita subiecta est, ut ad il-
lam plenè, & exactè snbiiciendam, plus in illis uirtutis minimè requiratur. Ergo corporum cœ
lestium, mouentiumque huiusmodi corpora uirtutum effectiones, in hac materia, ineuitabili ne-
cessitate prorsus recipiuntur; quæ à Mathematicis influxus appellitantur. Innuit nobis hanc ra
tionem forsitan Aristoteles, qnando libro primo de Historia animalium, cap. XXVIII, ex inter-
prete, inquit. Tum etiam multis in locis cœli, & sitns conditio causa, ut in terra Illyrica, & Thra
cia, & in Aepyro, asini parui habentur, in Scythica, & Gallica nulli, propter immodicum frigus;
in Arabica lacerti, magnitudine cubitum excedunt, & cætera huiusmodi. Omnia igitur, quæ sal-
tem

A tem in iis inferioribus, & materiatis rebus eueniunt; ita ex cœlestium uirtutum influxu de necessitate eueniunt penitus; ut uel non euenire, uel secus quàm eueniant, euenire non possint. fatum igitur, & cunctarum rerum impermutabilis necessitas.

Opinio de Fato, & necessario, impermutabiliq́, cunctarum rerum euentu, multis modis confirmatur. CAP. XII.

MVLTIS modis opinio de Fato, & impermutabili rerum cunctarum euentu, confirmatur. Primò ex communi, & uulgata, quam omnes homines habent de Fato opinione, quòd sit; atque adeo celebri; ut nequaquam an Fatum sit, sed quid sit Fatum, tantùm inuestigandum esse, Alexander censuerit. Illæ nanque opiniones, quæ hominum mentibus, non per alias antepositas opiniones, & rationes; sed quasi à natura insertæ esse uidentur (ut tradunt Philosophi, & præsertim lib. septimo Ethicorum cap. XIII, Et libro de Somno, & uigilia Arist.) falsæ penitus esse non possunt. Est enim (inquit Cicero) hominum consensus, quasi naturæ uox.

B Hesiodus propterea posteriorem partem libri cui titulus, ἔργα καὶ ἡμέραι his clausit uersibus.

» Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ

» Λαοὶ φημίζουσι. θεός νύ τίς ἐστι καὶ αὐτή.

» hoc est. Fama, quam multi populi celebrant: perire funditus non potest. Dea etenim quædam,
» & ipsa est. Quamobrem Anaxagoras uir alioquin grauissimus, cuius dictis maxima à cunctis adhibebatur fides; cùm Fatum negaret; & puram, uanamq́; uocem esse Fatum assereret: minus apud suos fide dignus extitisse perhibetur. Secundò, ex primo libro cui titulus Meteora, Ne
» cesse est (dicebat ibi Arist.) hunc mundum superiori esse continuum; ut omnis uirtus eius inde
» gubernetur. Si nanque uirtus omnis subcœlestis, ab illa cœlesti regatur, ac moueatur; quocunque modo, siue ex necessitate, siue ex contingenti illa cœlestis agat, & moueat; qui hanc subcœlestem non de necessitate (quantum ad se attinet) agi, & moueri, non confitebimur? quanto autem magis, si & illa, à qua regitur, & mouetur; de necessitate, ut aiunt Peripatetici, agat, quicquid agit. Istud est, puto, quod sub maximi Clitiæ erga Solem amoris fabula, uelarunt Poetæ; quam ita illũ deperire confinxerunt, ut eandem ex Zelotypia in uirgultum illud, quod Empirici Helitropium uocant, ferant conuersam; quòd præcurrentem solem undiquaque suis aspectibus, iugiter illud prosequi uideatur. Vnde etiam nomen Helitropium ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἥλιον τροπῆς, id

C est ab ipsa ad Solem conuersione, Poetæ desumpsisse uidentur. Id nempe, quod fabula insinuat, mihi esse uidetur, quòd terra, & hæc moles elementorum, atque sublunaria cuncta, qualitatibus affecta cœlestibus, ab eisdem undiquaque rapiantur; quoniam omnis illorum uirtus inde, ut dicebamus ex Aristotele, gubernatur. Quinetiam libro quarto de Historia Plantarum cap. X, Flores loti Aegyptiæ Sole occidente comprimi; lotumq́; ipsam sub aquis successiuè, ut Sol occidit, utq́; sub imis tegitur, contegi, oriente uerò eodem, mox aperiri, & ab aquis (ut Sol oritur, utq́; ab imis supra orizontem surgit) exurgere, tradidit Theophrastus. Quæ res ut paulò ante dicebamus, regi hæc inferiora à superioribus, & terrena à cœlestibus moueri, demonstrare uidetur. Mirum illud omnium est, quod libro XVIII. cap. XXVII, scriptum reliquit Plinius de herbis quibusdam, quæ Vergiliæ ea causa dictæ sunt, quòd cum stellis eiusdem nominis oriantur, & occidant. Quid nanque hæc, & alia id genus innumera aliud nobis significare possunt, quàm quòd omnis harum subcœlestium rerum uirtus, à cœlesti corpore & excitetur, & dirigatur? ut in rebus quidem omnibus Fatum asseramus, & si non in omnibus sit æque manifestum. Nempe si ex una luna globosa, & rotunda ostensa, libro secundo, de Cœlo & Mundo, parte LIX, & aliquot se-

D quentibus, omnes stellas globosas, & rotundas collegit Arist. quid nobis, ex cœlesti, in una, uel altera re, qualitate, & influxu ostenso; unde ad motum aliquem, rem illam cogi conspicimus; de cæteris similiter rebus omnibus colligere, prohibebit? Idem etiam tertiò confirmari ex lapidibus quibusdam potest; quorum aliqui pro Lunaris luminis permutatione, ex cæruleo colore in candorem, & contrà ex candore in cæruleum permutantur. Alii uerò maculis quibusdam insigniti sunt; quæ ad Solis motum singulis horis permutari uidentur. hunc puto helithem, & illum selynethem; & utrunque forsitan astritem, nonnulli lapidarii appellitarunt. Narrarunt mihi quidam, Leonem X, & Clementem VII, huius generis lapides habuisse. Vndequæso, his lapidibus hæc impræsio; nisi ex cœlesti quodam rebus uniuersis influxu demisso, quo uaria uariis modis, insuperabili quadam necessitate, afficiuntur? Quid de lapide magnete dicemus? qui à stellis poli borealis conuerti dicitur; de quo hoc obseruatum affirmant multi (ut lib. de Sympathia & antipathia retulit Hieronymus Fracastorius, uir apprimè eruditus) perpendiculum in nauigatoria Pixide, magnete illinitum, in nostro quidem hemisphærio à Fortunatis insulis ad Catygaram declinare dextrorsum, in altero uerò hemisphærio nutare sinistrorsum.

G 2 Quartò

Quartò. opinio recitata de fato confirmatur. Quoniam Suetonius Tranquillus, dum de Vita Sergii Galbæ Imperatoris edisserit, nobis scriptum reliquit; triumphantibus Imperatoribus morem fuisse, lauros quasdam, pangere (lauri puto ramos illos, quos ipsi triumphantes gestabant manibus) & obseruatum præterea fuisse, sub cuiusque Imperatoris obitum, arborem ab ipso institutam elanguisse, addit, Nouissimo Neronis anno, lauretum totum radicitus exaruisse. Quomodo namque accidere ista potuissent, nisi ab una cœlesti quapiam, eademq́, uirtute, & ab uno aliquo, eodemque fato, triumphantis, & à se institutæ lauri, Neronis & syluæ, siue laureti uiredo, & ariditas; uita & mors dependissent? Quid de Phalangio, qui uulgo Tarantola nuncupatur, dicemus? à quo siquis morsus fuerit, uel quotannis (ut quidam retulerunt) tempore, quo fuit morsus, uel nunquam (ut alii affirmare uidentur) stare loco nequit; quoad phalangius uixerit; eo autem uita functo, cessat ille motus; nisi uirtute cœlesti aliqua istud fiat; qui fieri poterit? Quinimmo (& est confirmatio quinta) expressisse sæpe nobis fatum uidetur summus ille naturæ interpres Arist. ut libro quinto Physicarum auscultationum, ad tex. LVII, & libro quarto de Generatione animalium, in ultimis ferè uerbis, & libro quinto de Historia animalium cap. XIX. Quasdam enim in his locis generationes fatales affirmauisse illum, quilibet uidere poterit. F
Libro item primo cui titulus Meteora, capite ultimo, dixit. magnas æstates, & magnas hyemes fatalibus temporibus fieri. Multis præterea locis (& est confirmatio sexta) ut libro primo de Cœlo, libro secundo de Generatione, & corruptione, libro secundo siue minore primo Metaphysicæ, libro quarto de Generatione animalium cap. ultimo, & sæpe alibi; certam rebus periodum à natura institutam; & præscriptum uitæ, & suæ durationis cuique rei terminum esse, affirmauit. quod eleganter in libro decimo Virgilius exprimit, dum inquit, *Stat sua cuique dies.* Ista periodus, & hoc uitæ præscriptum, unde esse habet, si non à fato? si periodum admittimus, cur fatum negamus? Hæc sunt, quæ post rationes, & confirmationes illas, quas multas, & admodum ualidas in principio nostræ disputationis libro primo posuimus; nobis pro ineuitabilis fati confirmatione occurrerunt; quæ cuncta ad finem huius tertii libri dissoluemus. Interea ne simplicior quispiam his adhæreat, multis epicherematibus, & machinamentis, & certis adeo rationibus, ac euidentib. demonstrationibus aduersus fatum ita spero, dimicabimus; ut fatum ipsum & ipsam, quam de ineuitabili, impermutabiliq́; rerum necessitate plurimi habent opinionem, penitus euertisse nos, quiuis facilè intelligere, poterit. G

Aduersus fatum communes aliquot rationes adducuntur. CAP. XIII.

VERVM ENIM uero & si multis confirmationibus, & ualidis admodum rationibus, ad fatum astruendum, usi fuerimus; aduersus nihilominus eam, quam de fato communiter habent homines existimationem, ut quod fatum sit illius generis, cuius opinati sunt, uel Stoici, & Academici, uel Mathematici, uel alii qui cunque; scilicet ut uel certo siderum influxu, uel præfixa causarum complicatione, uel diuina præordinatione, uel alio quocunque necessitatis modo, quæ eueniunt, ab eo ineuitabiliter eueniant. Quin contrà, quòd nullum omnino in rerum natura sit tale fatum; aut si sit in uana tantùm quorundam hominum opinione consistere; præter solidas, inconcussasq́; illas rationes, quas in primo lib. aduersus fatum, & cunctarum rerũ impermutabilem necessitatem prius adduximus; alias nunc non minus constantes; & solidas immo solidiores forsan, & efficaciores adducemus. Aliquot igitur nondum à nobis productis ante epicherematibus, contra fatum arguitur. Et primò est auctoritas Anaxagoræ Clazomenii, qui (ut lib. de Fato cap. primo retulit Alexander Aphrod.) fatum esse penitus denegauit. Ait enim H
loco citato ex Anaxagora Alexander; nihil eorum quæ fiunt, fato fieri, uanumq́; esse hoc fati nomen. Secundò, quoniam omnis humanus sensus, contra istius generis fatum, quod cuncta necessariò cogere, impellereq́; dicitur (ut superius dictum fuit) euidentissimè reclamat. Consilia enim euertit; humanas negociationes destruit; liberum arbitrium, & id, quod est in nobis demolitur; fortunam præterea, & casum abigit; leges, pœnas, & præmia tollit; otium, ignauiamq́ue hominum, & torporem nutrit; nihil denique in uita honesti, & commodi relinquit. Multa etiam alia, quæ statim admisso huius generis fato consequuntur incommoda, quiuis animo compræhendere, quin etiam oculis quasi cernere; & quotidie experiri magis, quàm ego nunc oratione prosequi, facilius poterit. Cuncta fortunæ tribuere (dicebat Plutarchus. per fortunam fatum intelligens) nihil aliud est, quam omnem uiuendi rationem funditus tollere.

CONFIRMARI potest ratio. quoniam natura sicut non deficit in necessariis; ita superfluò, ac frustrà operatur nihil. tribuit autem homini uim consultandi, atque deliberandi. non igitur frustrà. at frustrà ociosèque eam tribuisset; si omnia fato euenirent. Non me interea prætérit, quibusdam argumentorum ineptiis, quæ ab Alexandro in extremis duobus capitibus libri

A bri de Fato, recitantur; conari Stoicos, cum fato consilia, deliberationes, fortunam, leges, præmia, pœnasque coniungere. Sicut cum dicunt; Non est fatum id est *εἱμαρμένη*, & series causarum, & non *πεπρωμένη* id est, quod omnia terminat; Non est pepromene, & non *Αἶσα*, idest quod semper est; Non est *Αἶσα*, & non nemesis, id est rerum distributio; Non est nemesis, & non lex; non est lex, & non recta ratio, quæ agenda imperet, & contraria prohibeat; quæ nanque imperat, sunt rectè facta; quæ prohibet sunt peccata; non sunt hæc, & non uirtus, & uitium; uirtus est honesta, & laudabilis, uitium uerò uituperabile; non sunt laudabile, & uituperabile, & non sunt pœnæ uel præmia; igitur non est Fatum, & non leges, & pœnæ, & præmia. Et cum dicunt: Non omnia fato fiunt, & non est libera, atque soluta mundi administratio: Non est hoc, & non est mundus; Non est mundus, & non sunt Dii; At Dii sunt, si uerò Dii sunt, boni sunt: si boni sunt, uirtus est; si uirtus est, prudentia est; si prudentia est, scientia rerum agendarum, & non agendarum est; si hæc est, consilium, & fortuna, & rectè facta, & peccata sunt; si hæc sunt, & laudabile, & uituperabile sunt; si hæc sunt & præmium, & pœna sunt. Igitur non est Fatum, & non sunt leges,
B & consilium, & præmia, & pœnæ. Vt sicut negare Fatum, sit leges tollere; ita Fatum ponere, sit leges, & consultationes, & præmia, uel pœnas statuere. sed harum, & id genus aliarum Stoicarum rationum infirmitas, atque ineptia, magis manifesta est, quàm ut pluribus sit nunc demonstranda. Illud tantùm referam, quod eisdem obiecit Alexander; quoniam lex iis datur, quibus utrunque uidelicet rectè agere, uel non rectè, potest contingere: non iis autem qui impulsione quadam ineuitabili, & à circunstantibus causis ad unam consultationis, & eius quod est in controuersia, uel alteram partem compelluntur. unde sequitur oppositum eius, quod Stoici putauerunt, arguentes. si est Fatum, est lex; immo si Fatum est, lex non est. Simili modo claudicat argumentum illud. Si est fatum, est Deus; immo contrà, si fatum est, Deus non est. quoniam Deus si esset, mundum regeret, & non auferret ab homine libertatem, & ab ipsis humanis rebus contingentiam, & casum. Eodem modo sequitur: si fatum est, prudentia non est: contra quàm putant Stoici. Quid enim prudentia opus est, ubi nihil fit, quod per hominem aliter disponi, aut uitari posit? Item quod dicunt. si Dii sunt, uirtus est; si uirtus est, prudentia est. male certè collectum est, & ineptè in Diis esse prudentiam: quoniam prudentia non est uirtus Deorum, sed hominum. Prima etiam sequela posterioris rationis, id est, si est fatum, est mundi admini-
C nistratio; non bene colligit. quoniam in mundi administratione, permittuntur euenire aliqua contingenter, aliqua ex electione, aliqua ex fortuna, & casu; quibus omnibus fatum aduersatur. Sed tum ex incomposito modo loquendi, tum ex multitudine argumentorum, auditoris animum occupare, decipereque conantur Stoici. Tertiò, est ratio Plutarchi libello de Fortuna quòd cum homo unus, ut meminit Plato, & lib. septimo Naturalis historiæ scripsit Plinius, inermis inter omnia animalia, nudusque fit à natura relictus: ut non sit satis æstimare, parens melior homini, an tristior nouerca fuerit. ante omnia unum animantium cunctarum alienis uelat opibus: cæteris uariè tegumenta tribuit, testas, cortices, coria, spinas, uillos, setas, pilos, plumam, pennas, squamas, uellera: truncos etiam, arboresque cortice interdum gemino, à frigoribus, & calore tutata est: hominem tantùm nudum, & in nuda humo natali die lacrymabundum abiicit, contenta unum illi dedisse; quo omnia moliri posset: nempe rationem, curam, & prudentiam. Porrò experientia, atque longo usu, memoria, sapientia, & bonis artibus (teste Anaxagora) bona earum animantium, quas armauit natura, nobis usurpamus: mel colligimus; lac mulgemus; uellera conficimus; omnia denique in usum nostrum conferimus, atque traducimus: ita ut nullæ hic sint fortunæ partes: sed totum agat consilium, & industria.

Hoc ipsum artes omnes astruunt. Quæ nanque (ut lib. de Fato cap. III. inquit Alexander)
D foret dementia, domum, lecticam, lyram, calceos, & ea breuiter, quæ ex arte, maxima sæpe industria fiunt, fato fieri dicere, aut etiam opinari? At dicunt Stoici: ea etiam, quæ ex arte, & industria facimus: ex circunstantibus, circunfusisque quibusdam circa nos causis, ineuitabili necessitate facimus. Sed, amabo, si ita se res habeat; quid laborem arti, & industriam adhibere necesse erit? Quid ad lyram pulsandam ratione, ad choream ducendam numero, ad canenda carmina rithmo, ad aliquid denique faciendum, quid inquam mente, & singulari quadam animi attentione opus est? quorsum in scholis sub clarissimorum uirorum disciplina diutius immoramur? & tempora frustra conterimus? si ex circunfusis causis, & earum complicatione quales sumus, tales euadimus? Sed aduersus uanam Stoicorum opinionem inferius; nunc autem in uniuersum fatalem necessitatem impugnamus.

Aduersus opinionem Mathematicorum de Fato arguitur. Cap. XIIII.

Mathe-

MATHEMATICI (ut diximus) in uniuersum, fatum dixerunt esse uim quau- E
dam, quæ à sideribus, cœlestibusque corporibus emanaret, rebus his sub-
cœlestibus omnibus insinuandam: qua ineuitabili necessitate fierent, & eueni-
rent, quæcunque fiunt, & eueniunt; communiter inquam Mathematici (ut
Ptolemæum, & alios multos probè doctos, de Fato modestius loquentes exci-
piamus) nec Mathematici tantùm, sed ex idiotis, & uulgaribus permulti, ne
dicam ferè omnes, ita de Fato, & fatali rerum cunctarum necessitate sentire ui-
dentur. Atque hi quidem Mathematici (pancis quibusdam Aegyptiis exceptis, de quibus pau-
lò superius dicebamus, qui uim fatalem quibusdam precibus auerti posse crediderunt) à nulla
sideribus, & corporibus cœlestibus superiori uirtute, uim istam fatalem deriuari, uel moderari
posse putauerunt: quòd hæc corpora cunctarum rerum supremam causam existimanerint. Ve-
rùmenimuero, quòd ii in hac sua opinione bis (ut dicitur) per omnia decipiantur; iam sumus
breuibus ostensuri. Inquirimus, igitur ab his in primis: an nis ista siderum, & cœlestium corpo-
rum, quam Fatum appellant, quæ in ista feriora, & subcœlestia delabitur: & siue agant ista ali-
quid, siue patiantur: agere, aut pati necessitat, atque impellit. An inquam istiusmodi uirtus
uoluntate aliqua, & sui iuris arbitrio, an nulla potius uoluntate, sed sola natura sua, & modo tan- F
tùm naturali agat, illud omne, quod agit? Voluntate (quæ sni præsertim iuris sit, & arbitrii)
illam agere, dicere isti (puto) non possunt. Pimò, Quòd diuinam, id est spiritualis cuiusque su-
perioris substantiæ ab hac uittute (in quo etiam pessimè errant) segregant uoluntatem. nulla
autem alia, quam superioris naturæ; & breuiter diuinæ huic uirtuti, & ipsi cœlesti corpori ui-
detur posse ascribi uoluntas. Secundò, Quoniam cum ab hac nna uirture, talis, tantaque, ut
patet, rerum, & actionnm diuersitas, passim, ubertimque proueniat. Si uolnntate, & non na-
tura, uim istam agere dixerimus: liberè omnino, & contingenter hoc, uel illud uirtutem istam,
& uelle, & efficere (contra eam, quam de Fatali uirtute ipsimet habent opiuionem) fateri coge-
rentur. hoc est à uoluntate cuncta, quæ sui iuris esser penitus, & non quæ de necessitate ageret,
euenirent. Tertiò. quod magis, urget: non siderum, sine cœlestium corporum nirtutem eam di-
cemus, quòd hæc quicquid agat, necessitate, atque naturæ suæ propensione, non autem noluu-
tare, agere dicatur, sed alicuius intellectus (contra propriam opinionem) intellectualisque cu-
iuspiam naturæ, atque uoluntatis, & Dei summi Opt. Max. hanc uim esse, negare, illi non possent.

SI autem non aliqua uoluntate (quemadmodum reuera isti dicere uidentur) sed natura tan-
tùm sua, atque propria, licer occulta qualitate in nos ipsos, & in hæc inferiora agere dicantur cœ- G
lestia corpora, & ipsa sidera, siderumque uirtutes: cum in homine uno, & eodem tam distan-
tes sæpenumero inter se opiniones, & appetitus, in eodem tempore simul ingeneret (quod in
seipso nullus non expertus est) omnium misertima erit humana conditio. Qnòd tam in diuersa
à uirtute superiore per uiolentiam distraheretur. Adde quòd cùm natura quælibet, omni uolun-
tate semota (ut experientiis infinitis cuilibet manifestissimum esse potest) in unum tendere, iu
idemque omnino semper niti, conspiciatur: qui tantam in rebus, tantam in rerum actionibus
& passionibus, tantam in hominum uel iudiciis uel desideriis, tantam in cæterarum animan-
tium appetitibus, diuersitatem, & inconstantiam, ab hac nna ui, ab isto uno quod isti putant,
necessitatis Fato, & ab hac una siderum occulta uirtute proficisci, atque emanare, putabimus?
cùm isti præsertim (ur lib. secundo de Diuinatione copiosè admodnm retulit Cicero) uelint, o-
mnes eodem tempore exortos, ubi ubi terrarum nascantur: eadem conditione nasci. Vt nihil
ad natum, uentos, imbres, tempestates, cœli serenitates, uel perturbationes; sed hanc tan-
tùm cœlestium siderum fatalem uirtutem, facere existiment. Quis non uidet, quantam in mo-
ribus, à parentibus filii instructi diuersitatem referant? Quot eodem etiam temporis spacio nati
sunt: qui tamen longè dissimiles & educationes, & naturas, & uitas, & casus habuerunt? H

QVOT similem uitæ exitum habuerunt, in uitæ moribus dissimillimi, atque distantissimi?
Plutarchus in uita Niciæ, & Crassi, hos asseruit eundem ferme uitæ exitum habuisse; cum ta-
men Nicias, nullum diuinationis signum aliquando neglexerit; Crassus uerò contrà, omnia
Deorum portenta penitus contempserit. Filiorum forma (inquit Plotinus) parentibus si- «
milis testatur pulchritudinem, deformitatemq; ab ipsa stirpe, non ab astrorum motibus profici- «
sci. Addit. Probabile est insuper eodem in tempore animalia omnigena, hominesq; simul ori- «
ri; in quibus eadem omnino oporteret accidere; quibuscunque stellarum eadem dispositio im- «
minet. At quomodo homines simul, & cætera per easdem cœli figuras exoriuntur? Cap. VII «
lib. quinti de Ciuit. Dei, Istam opinionem, istamque Mathematici fati uanitatem, pulcherrimo
exemplo illudebat B. August. Eodem etenim (inquit ille) die, adde, si libet, & eodem temporis «
momento, ad seminandum agrum, multa grana simul in terram ueniunt; simul germinant; & ex- «
orta segete simul herbescunt; pubescunt; flauescunt; & tamen inde spicas cæteris coeuas, atque «
(ita dixerim) congerminales, alias rubigo interimit; alias, aues depopulantur; alias homines e- «
uellunt.

A uellunt. Quo nanque modo istis, alias constellationes fuisse dicturi ii sunt; quas tam diuersos exi" tus iidem habere conspiciunt; cum eodem temporis momento semina ad terram uenerint, & ger" minarint? Quod si (ut nos aliquid addamus) una est granorum cunctorum constellatio, sicuti (si Mathematicorum modum loquendi sequamur) unam esse dicendum est; & illa naturaliter (ut fatentur) agere dicatur: ad quem modum ab eodem agente, & ab una, & eadem uirtute naturali, & naturaliter operante, tanta prouenire in effectibus diuersitas potuit? Si in illa constellatione, & in illo tempore constellationis, Fatum erat flauescentia grana manibus euelli; unde aliqua ab auibus depasta sunt? si ab auibus depasci; unde aliqua manibus hominum sunt auulsa? Quotidie ingentes terra, marique hominum clades inspicimus, aut gladio, aut impetu tempestatis: ut aliquando centena hominum millia simul pereant: dicemus'ne illos omnes habuisse ex genesi, ut uel tunc pereant, uel ex eodem ferè genere mortis?

Tollitur quædam Mathematicorum euasio, & eorum Fatum uehementius improbatur. Cap. XV.

B SED ne fortasse ad ipsorum subiectorum huius uirtutis impressionem recipientium, atque ad rerum, ab eadem ui, patientium discrimen, aut ad temporum uel minimam permutationem, uel ad stellarum errantium, aut non errantium mutui aspectus, suiq; situs, & configurationis, ac proportionis repentinam transmutationem, uel ad locorum, opportunitatumq; aliarum diuersitatem confugiant; duo subiecta huius uirtutis influxum æquè, quantum ad se attinet, recipientia; quæ quidem eiusdem naturalis prorsus temperamenti, & huic fatali, ac cogenti uirtuti; æquè proxima sint in eodem simul loco, quantum possibile est, constituta, eodem quoque temporis momento concepta, & in lucem ædita sumamus. Sint non Proclus, & Euristenes Lacedæmoniorum reges gemini fratres, qui, & si simul orti, non tamen pari tempore uita functi sunt; nec æquali cum gloria uixerunt. Non Polystratus, & Hippoclides Epicuri discipuli, eodem, die nati, eodem die mortui, quibus diuersa multa nihilominus contigerant; ne dicatur, quòd diuersis utcunque temporibus, & momentis nati fuerant. Non Iacob & Esau, quamuis, ut lib. secundo cap. XVII, super Genesi, dixerit Beatus Aug. manus sequentis, Iacob scilicet, dum nasceretur, inuenta sit pedem præcedentis fratris, hoc est Esau tenens; & usque adeo sic nati sunt; ut quasi unus infans in duplum prolixior nasci uideretur. Non plura sata eodem tempore
C grana. Non alia breuiter duo distincta subiecta, ne (ut dicebamus) ad patientium diuersitatem confugiatur, sed sint duo aliqua eiusdem subiecti, & patientis, ut eiusdem hominis, ut Demosthenis membra; ut, uerbi causa, duæ manus; immo (ut duo patientia ista, in unum, quàm maximè fieri potest, cogamus) sint duo eiusdem manus digiti inuicē quàm proximi. Sint index, & medius. Horum unus uehementer doleat, alter uerò incolumis prorsus, sine aliquo dolore permaneat, & uigeat. Neque profectò hoc impossibile est; cùm multi, & plures, quàm ego aliquando uellē, hoc in seipsis non rarò experiantur. Quinimmo uirum quendam ego noui, cuius index sæpè propemodum emoriebatur, medio prorsus incolumi permanente. Si uis ista naturalis est, & in ea, quæ eodem tempore; & simul prorsus, & seminantur, & concipiuntur, & oriuntur, eduntur q; in lucem, omnino naturaliter agit; cur unus horum digitorum tam uehementer dolet, alter uerò sibi per quàm proximus eodem tempore cum illo conceptus, ab eisdemq; progenitoribus satus, unà in hanc lucem cum eo editus, sine dolore prorsus permanet? Nam si eos ambo igni æquè admouerimus, non unus calefiat, & alter incalefactus permanebit; si aquis, non unus frigescet uel madefiet, altero frigoris, & humiditatis, prorsus ex parte; sed uterque uel cale
D fiet, & ab humiditate patietur; uel non calefiet, nec patietur ab humido; quod ignis, & aqua quibus illi admoti fuerant, agentia sint naturalia. Si igitur & ista uirtus fatalis, à qua cuncta, ut illi aiunt, impermutabili necessitate proueniunt, uirtus naturalis sit: &, ut iidem fateri tenentur, naturaliter agat: cur duobus istis patientibus sibi æquè appositis, nec non æquè dispositis in eodem loco, & tempore, & sub eadem stellarum configuratione simul genitis, simulq; in lucem editis, & eiusdem speciei utrisque, & temperamenti, ne forte limum & ceram ignibus ad mota nobis obiiciant, æqualem qualitatem, dolorem, uel indolentiam uis ista fatalis non impartitur?

SI dicas unius digiti humores intemperiem patiuntur, non alterius; ideo dolet unus, non alter. Hoc est, quod nos quærimus, si cuncta ab ista fatali uirtute, & naturaliter, & de necessitate fiunt; & hæc uirtus, si non semper, singulis tamen temporis instantibus una, atq; eadem est in toto cœlesti corpore, & in toto uniuerso; unde ea (ut superiori cap. dictū fuit) quæ in diuersissimis etiā distantissimisq; locis oriuntur; eadem, pro ratione naturæ suæ, si eodē tempore oriantur, pati deberent; quòd sub eadem siderum configuratione, & constellatione sint orta. Non enim in isto temporis instanti collocata sunt, uno modo Venetiis, cœlestia corpora, alio uerò modo Neapoli,

uel

uel Byzantii, sed eadem ubique locorum est corporum, & siderum cœlestium constitutio; & ex E
consequenti idem ubiq; debet esse Fatum; quod ultrò isti uidentur admittere; Si præsertim Ciceroni lib. secundo de Diuinatione (quem locum prius citauimus) credendum sit; nec est aliqua hic, & ibi in illis cœlestib. corporibus diuersitas; nisi fortasse relatiua, & ipsius aspectus (cum dixi aspectum, omnem relationẽ, quæ inter nos, & cœlestia corpora esse potest, significare uolui) quæ quidem diuersitas, Fatum nequaquam esse potest; tum quia diuersitas ista in cœlo minimè est, nisi fortasfis ut in relationis termino; sed est tantùm in nobis, hoc est in sola aspectus nostri habitudinis diuersitate; nec aliter in nobis est, nisi ut in altero comparationis, & relationis termino. tum quia relatio ipsa, quatenus uidelicet relatio est; actione penitus carere, ex omnium Philosophorum consensu, clarissimum est. at hæc cœlestia corpora, atque iste stellarum influxus, & uirtus ista siderum, & agit, & naturaliter, quod si etiam fatali (ut illi putant) necessitate nos undique premit, urget, cogit. cui dubium, quod etiam atque etiam uehementer agit. non ergo potest ex uaria aspectus nostri relatione, quæ infirma res est, uariari. Cur ergo illa etiam, quæ in distantissimis locis oriuntur, non eadem agunt, & patiuntur? cur non ubique terrarũ eadem animalium, plantarum & lapidum genera non oriuntur? cur (inquam) iterum, in duobus iis digitis, qui eiusdem F
speciei, eiusdemque temperamenti sunt, simul conceptis, simul in lucem editis, atque ita quàm proximè, ut in eodem loco dicere possumus, tanquam idem subiectum constitutis, & æque à principio dispositis, in eodem temporis instanti, tam diuersa producit una uis ista, ut in uno, non in altero humorum æqualitatem dissoluat?

Acrius aduersus Mathematicos instatur. Cap. XVI.

SED quid diutius in duobus digitis moror? Dicant nobis ii, quæso, cur unius, & eiusdem digiti articulus unus, dolore uehementer urgetur, cæteris illæsis; unius similiter, & eiusdem uirgulti una pars aret, altera tamen illi proxima, & (dixerim) continua, simulque cum ea nata, uiridi permanente? cur Hector uulneratur in brachio, non in crure, & in parte brachii A. non autem in parte B. sibi proxima, & continua, simul cum parte A. concepta, nata, edita, adulta. & eiusdem protsus temperamenti, & dispositionis? Diceret hoc loco fortasse G
quispiam decreti Mathematici defensor, id, quod nobis excellentissimus D. Vincentius Madius conciuis noster, uir eruditissimus, & Philosophus nostri temporis nemini secundus, secum pridem familiariter colloquentibus obiecerat, illud autem est. Non partes, sed totum ipsum fatalem uim commouere, & urgere. index propterea digitus dolet, non medius; similiter una pars uirgulti est uiridis, altera aret sibi proxima, aut eiusdem digiti unus articulus dolet, non alter, uel in A. parte brachii Hector uulneratur, non in B. quia Fatum erat, ut & Demosthenes & Hector, & uirgultum, ita per partes disponerentur.

SED aduersus euasionem istam est primò argumentum B. Gregorii; quoniam uirtutẽ constellationis in ictu puncti statuunt Mathematici; multa autem, pro partium orientium multitudine, est mora natiuitatis; igitur uel plura sunt unius, & eiusdem rei fata, pro partium, & eorum momentorum, quibus ipsæ partes eduntur, multitudinis ratione, & non unum; uel si unum est; totius, & singularum partium unum, & idem fatum erit; quòd si totius, & partium unum, & idem fatum sit; sequitur, uel ut nullum sit fatum; uel saltem ut minimè naturaliter agat; sed liberè; cum tam diuersi sint ipsarum partium casus. utrunque Mathematicis absurdum est. Si nanque unum, & idem est, cùm una, & eadem siderum constitutio uix per instans temporis perduret H
(uelocissimum nanque esse motum cœli, quis ignorat?) partus autem editio longo tempore absoluatur; qui fieri potest ut unum sit nati fatum? ita ut non partes, sed totum ipsum sit illud tantùm, quod fato urgeatur? Adde si fatum naturaliter agit; quomodo patientia sibi æquè admota, tam uariè disponit? Ignis nempe subiectum, & patiens ipsum totum, & singulas totius partes, æquè sibi propinquas, uno, & eodem modo disponit, & afficit; & aqua similiter, & aer; quin etiam Solis radius, & cuncta breuiter ea, quæ naturaliter agunt. Si uerò non unũ, & idem est; quod uidentur illi Mathematici dicere; qui singulis animalis partibus ex firmamento signum proprium assignare conantur, quod eisdem dominetur; & illis uim quandam cœlestem præcipuam influat, ut capiti Arietem, collo Taurum, humeris Geminos, cordi Cancrum, Leonem pectori, & ita in singulis discurrendo. Sequetur eiusdem rei, ut animalis, non pauciora esse fata, quàm partes, & mẽbra. Et cùm membrum quodlibet plures etiam partes habeat, & quælibet alias rursus habeat partes, quæ non omnino simul in lucem prodire queunt, sed post alia, alia, fata propè in infinitum, augebimus; quod cùm absurdissimum sit; unum cuique rei (si fatum asserendum est) & quarumlibet eius partium dicemus fatum; sed cum longam in nascendo temporis moram trahat, & tot (ut dicebamus) in partibus diuersi casus eueniant; uel tollemus fatum; uel ipsum rursus non na-

turaliter

A turaliter agere confitebimur. quoniam ea, quæ naturaliter agunt, & uno eodemq; modo agunt, & in unum, eundemq; finem singula, pro ratione naturæ suæ, tendere conspiciuntur nt tam uarios euentus illa non proferant.

SECVNDO', si fatum sit totius, & non partium; sequitur, ut, quæ partibus eueniunt, non Fato eueniant; sed forte, uel contingenter; quod similiter suis dogmatibus pugnat. Dicemus enim, si Hector in brachio uulnerabitur, Hectorem quidem in brachio ineuitabili necessitate uulnerari; brachium uerò contingenter. quod profectò ridiculum adeo est, ut nihil magis.

TERTIO' est unus quispiam, qui simul uellet, & non uellet adulterari; quo nanque modo ab una, & eadem cœlesti uirtute, & illa naturaliter agente, in eodem patiente subiecto, & in eodem tempore, tam diuersa, & contraria poterunt prouenire? Si fatum est, uelle; quomodo non uult? Si, non uelle; quomodo uult? Dices fortasse idem uult, & non uult: sed per aliam, & aliam potentiam, ut per sensum uult; per intellectum uerò, & rationem non uult; non inconuenit autem hoc, etiam si fatum sit unum; & idem naturaliter agat. Videmus enim quòd idem Solis calor, & lutum durat, & ceram emollit; & eiusdem mulieris pulchritudinem sensus appetit, ratio

B contemnit.

SED euasio ista defendi non potest, tum quia non sunt hic plura subiecta, sed unicum, ut uerbi causa, Alcibiades, tum quia uoluntates, & appetitus, & operationes illæ, etiam si sint per plures potentias; sunt tamen operationes non ipsarum plurium potentiarum, sed ipsius unius subiecti, & totius; quod & unum', & idem est, & una, & eadem fatali uirtute asseris urgeri. Non enim dicendum est(ut quidam uidentur dicere)quod sensus uelit, ratio non uelit. non enim ratio, uel sensus uult, aut non uult; sed is cuius est ratio, ut sensus, ut, uerbi causa, Alcibiades. is nempe per sensum id appetit, quod per rationem cõtemnit. Dices fortasse, Fato uult Alcibiades, & non uult, adulterium. cupit contemptum, & contemnit cupitum. Sed quid dici potest insipientius? Quid excogitari potest absurdius? sed sit, ut libet. Si in eodem subiecto, & eodem temporis instanti tam diuersa fatum producit; sequitur euidentissimè, & quòd uirtus fati, uirtus naturalis agentis non sit; & quòd illa necessitandi uim minimè habeat. Ea nanque, quæ naturaliter agunt, & urgent, coguntq; impermutabiliter, non diuersa, & opposita in eodem tempore, & in

C eodem subiecto producunt (cum in eodem patiente opposita simul; & pugnantia idem ut faciat, sit impossibile) sed unum. quòd si uirtus naturalis non fuerit; præter hoc quòd non urgebit, non erit uirtus cœlestis corporis, aut siderum cœlestium; quòd hæc quicquid agit, naturaliter agat.

Aduersus iterum Mathematicorum Fatum, instatur; quoniam de Fato negligenter Mathematici dixerunt. Non enim declararunt unde sumendum sit rei Fatum. CAP. XVII.

RVRSVS aduersus Mathematicorum opinionem de Fato, arguitur. (Id nanque Mathematicis possumus obiicere, quod aliàs Empedocli, & Democrito Arist. obiecit) De eo enim neglig̃eter Mathematici dixerunt. primò, Quoniam ab istis declarandum erat, unde sit rei cuiusque Fatum auspicandum. an ex ea hora, qua primùm rem opifex aggreditur. an qua idem aggredi cogitauit. an qua res primùm effecta est. Vt si de hominis Fato, exempli causa, loquamur; declarandum erat, Vnde'nam sit illius Fatum sumendum. An cùm homo ad prolem suscipiendam, uxorem ducere cogitauit. An cùm primùm cum illa congreditur. An cùm semen uiri ac-

D crescit in utero. An cùm primùm cordis forma imprimitur. An cùm ultima forma fœtui acquiritur. An cùm in lucem editur. Quid horum potius statuemus? cum omnia sint eiusdem rei principia, eaq; cuncta digna principatu conspiciantur; unde rei Fatum desumendum secundum Astrologorum dogmata decernatur. Ptolemæus plus conceptui quàm genituræ: alii contrà plus genituræ quàm conceptui tribuerunt; ut ex ipsorummet multiplici, contrariaq; sibi inuicem opinione, Fatum nullum esse, facilè conuinci possit.

Non declararunt iidem ad quem modum ad nos uis Fati delabatur. CAP. XVIII.

SECVNDO' ab istis etiam declarandum erat; quomodo hæc uirtus tam potens, ut omnia cogat, atque necessitet; à corporibus cœlestibus ad nos delabatur: Et'an deferat illa corpora ad nos accedens; quod uisus est, ex Platone, Proclus aliquando dicere; qui circa finem libri de Theologia Platonica, ubi de trinitate Parcarum edisserit; fatalem uirtutem cœlum attingere, & tempore illud deferere affirmauit. An potius cœlum, & terram simul, uelut duabus quibusdam extremitatibus, attingat? quod alii dixerunt. Mercurius Trismegistus à cœ

lestibus corporibus per luminosos radios uim istam ad nos delabi semel, atq; iterum dixisse fuit E
uisus. Fatum igitur (si hoc uerum est) erit ipsa cœlestium siderum lux. A` luce nanque lumen, lu
minosiq; radii descendunt ad nos, atque proueniunt; quæ ergo in tenebris fiunt, non poterunt
Fato esse subiecta. Sunt enim ita tenebræ ex perspectiuis priuatio omnis luminis, sicut umbra lu
minis principalis. at homines intra ipsius uteri tenebras concipiuntur: dum igitur concipiuntur,
nihil (quod suis dogmatibus pugnat) à Fato perpeti poterunt. Sed cum ex utero prodibunt,
tunc demum fato subesse credentur; interea nulla imprimitur uis fatalis fœtui.

SED dicent isti; quòd & si non perueniat intra uterum lumen, peruenit tamen luminis uirtus,
à qua illa, quæ ibidem fiunt, non secus quàm ea, quæ in tenebricosis terræ uisceribus, non ex lu-
mine, sed ex alia quadam solari, cœlestiq; uirtute oriuntur, ineuitabili necessitate fiunt. Verùm
aduersus euasionem istam arguitur. Primò nanque sequitur, quòd uis ista non descendet tãtùm
per lumen, sed per quodpiam aliud descendere poterit. Secundò. quoniam uis ista, quæ à lu-
ce, siue à lumine, siue ab alia occulta qualitate cœlesti descendit; quæcunque illa sit; & quomodo-
cunque, & usquecunque illa descendat; uel est tantæ actionis, & efficientiæ, quantæ est lumen, siue
lux ipsa, siue alia qualitas, quæ in cœlo est; & à qua descendere ipsa dicitur; uel minoris, atque
imbecillioris (amplioris nempe esse non potest; quoniam effectus suam causam superare non ua- F
let.) Si primum. necessum est, ut uirtus illa, sit infinita. Omnis nanque uirtus, quæ finita est; ut
eo remissior fiat; quo longius ab origine protrahatur, atque in plura diffundatur; necessarium es-
se, demonstrat experientia. quod nos etiam inferius cap. XL. præsentis libri fusius ostendemus. Sed
hanc uirtutem esse infinitam, est impossibile. PRIMÒ. quoniam si lux cœlestis infinitæ uirtutis
fuerit; nullo egebit instrumento naturali. Instrumenta nanque naturalia, uirtuti finitæ naturali na
turaliter debentur; uel igitur non aget illa lumine, aut qualitate aliqua delabente; sed per se & im
mediatè, cum sit uirtus infinita, uel si aliquo medio agere dicatur, frustrà erit in natura medium
illud. per plura nanque id fiet; quod per pauciora æquè bene, & accommodatè fieri poterit.

SECVNDO`. sequetur quod in corpore finito erit uirtus infinita. quod impossibile esse lon
go progressu lib. octauo Physicarum auscultationum, & libro primo de Simplici corpore, quàm-
plurimis, hisque firmissimis rationibus demonstrauit Aristoteles.

SI uerò postremum dixeris & uirtutem istã, quo à fonte distantior processerit, eo infirmio-
rem fieri, non negaueris; tunc per rationes similes Aristotelis rationibus sexto, & octauo libris
Physicorum, & libro primo de Cœlo, & Mundo, & alibi. hoc est per calculum augmenti, & de-
crementi uirtutis mouentis super resistentiam mobilis; & resistentiæ similiter ipsius mobilis su G
per motricem uirtutẽ (qui quidem calculus per maiorem, uel minorem distantiam, uel appro-
pinquationem; seu per aliam quamcunque dispositionem, uel indispositionem agentis, & eius,
quod patitur; ualde admodum euariari poterit) ab huiuscemodi fato ineuitabili necessitate fieri
tandem colligemus nihil. Casum fortasse dices impossibilem; quòd nec uirtus mouentis, nec re
sistentia mobilis augeri possit, aut minui. Nempe uis mouens est uis cœlestium corporum; quæ
inuariabilis, & impermutabilis est. Patiens, & mobile est hæc moles elementorum uniuersa;
& eorum, quæ ex elementis constare dicuntur; quæ quidem penès totalitatem (ita dixerim) &
uniuersitatem suam æterna est, & impermutabilis; mutabilis autem tantùm secundum partes, &
indiuidua. Longior item, ac maior distantia inter agens, & id, in quod agit, unde uirtus ista fatalis
remissior ac infirmior fiat, esse non potest. Terra nanque, quam habitamus, & in qua uiuimus,
orimur, & occidimus; non potest distare amplius, quàm distet. distat nanque tota diametro.

SED euasio nulla est. Multa namque esse sæpe supponuntur; quæ nihilominus impossibilia
sunt. Lib. septimo Physicorum, dimensionem sine subiecta re; & prius, hoc est lib. quarto, sonum
à corpore separatum, supposuit Physicus. Mathematicus lineam in infinitum pertrahi, & sphæ-
ricum corpus planum in puncto contangere; supponit; quæ sunt quidem impossibilia omnia: H
& non ita, ut supponi non possint; quo, quid inde sequatur, uideamus. sola namque (ut princi-
pio lib. septimi Physicarum auscultationum ex Alexandro declarauit Simplicius) illa ad supposi-
tionem inepta, & impossibilia esse dicuntur, quæ contradictionem includunt, & mutuò pu-
gnant, atque inuicem destruuntur. Exemplum erat apud eundem. si quempiam per saxa naui-
gare supposuerimus; aut uti quempiam naue lapidea, uel ferrea. Sed talis non est suppositio; qua
cœlum à terra fieri longius, aut propinquius, supponebamus.

VERV`M absque impossibili aliqua suppositione, immo duce experientia, ex iis, qui in al-
tissimis montibus, & iis, qui in imis conuallibus oriuntur hominibus, & degunt; arguatur. Illi
nempe, ut sunt cœlesti lumini proximiores, (& si approximatio ista percipi sensu non possit) ita
fatalem uim istam exactius recipere; & ab eadem intimius affici deberent: at res, si illis præsertim
credamus, qui sideribus (quod libro nono, & ultimo luce meridiana clarius demonstrabimus)
uim maleficam iure denegant, contra longè se habet. sunt enim illi immanes, ac crudeles, & ue-
luti ferini, qui altiores montes incolunt, contrà qui conualles habitant mansueti, ac humani. ut
à cœlesti

A à cœleſti uirtute mores ſuos illi uel non ſuſcipiant; uel ſi ſuſcipiant; tam modico interſtitio uis
iſta, quæ in ſummis altiſsimorum montium cacuminibus influit, cum ad imam conuallem perue
nerit; infirma, ac debilis adeo eſt effecta (quippe ex ferina in humanam uerſa eſt) ut, ſiue permuta
bilis, ſiue impermutabilis illa ſit; ſi à cœlo oriri longiuſculè, & degere nos contigiſſet, nos prorſus,
qui uallis imum habitamus afficere, uel inficere; nihil aduerſarii faceri cogerentur.

Non declararunt Stoici an Fatum aliquo egeat nec ne. CAP. XIX.

TERTIO` declarandum item ab iſtis erat, An uirtus iſta, quæ ab ipſis fatum ap-
pellatur, aliquo conſeruante egeat, an nullo potius. Si nullo eget, quid hæc ip-
ſa ſit uirtus nullo indigens, declarandum erat. Certè non accidens uis iſta, ſi nul
lo indiget, eſſe poteſt. Quòd (nt omnibus confeſſum eſt) ad ſui conſeruationẽ,
& tutelam ſubſtantia aliqua, accidens quodcunque prorſus indigeat. Nou enim
per ſe ſtare poteſt, conſequens eſt ergo, ut ſubſtantia omnino ſit. Sed quæſo
quæ? Spiritalis'ne? at negant cœleſtibus corporibus aliam præeminere ſub-
B ſtantiam: præemineret autem, ſi uis iſta ſubſtantia ſpiritualis eſſet: cùm ipſa cœleſtia corpora ſub
ſtantiæ (ut patet) corporeæ ſint: corpoream uerò naturam, præcedat ſpiritus.

ADDE quòd ſi ſpiritualis ſubſtantia eſſet; intellectus eſſet, at intellectus omnis appetitum
habet annexum, uoluntatem: ſed iſti ab hac uirtute omnem iam abegerunt uoluntatem: ne li-
berè ageret. non ergo ſpiritualis ſubſtantia poterit eſſe. Ergo corpus eſt: quòd omnem omnino
ſubſtantiam nel corpnm, nel ſpiritu eſſe, ſit neceſſarium. Sed quod eſt iſtnd corpus? nnnquid ip
ſum cœleſte? cœleſte enim uidentur omnes dicere. At quomodo ipſum cœleſte corpus, fatum
erit; ſi fato, ſecundum iſtos, idem & moueatur, & regatur? Aut quomodo hæc cuncta terrena noſ-
qne item ipſi fatis agemur; ſi tantùm à nobis cœleſtia abſunt corpora? Agunt autem (ut Phyſi-
corum rationes & copioſè, & efficaciter probant, per contactum aliquem naturaliter agentia
cuncta. Docet enim ratio Mathematica, quam primo libro Meteorologicarum impreſſionum
etiam Ioan. Gramm. docuit; quam iſtis notam eſſe oportebat; quantum à terra Lnna diſtet: quan
tum Luna à proxima Mercurii ſtella abſit: multo autem longius à Veneris, maiori interuallo à
Solis diſtat; reliqua uerò tria interualla infinita, & immenſa, à Sole ad Martis, inde ad Iouis, ab
eo ad Saturni ſtellam, inde ad Firmamentum ipſum; quod extremum, atque ultimum mundi eſt.
Quæ poteſt igitur contagio ex infinito penè interuallo pertinere ad terram? & tam potenter affi-
cere noſtra corpora? nec noſtra ſolùm, ſed elementorum, plantarum, pecudum, uolucrum, pi-
C ſcium; hominis denique uim omnem commouere? rapere? cogere?

AT dicunt Mathematici, quòd per occultam uirtutem cœleſtia corpora nos contangunt:
quæ ab eis ad nos iugiter delabatur.

Sed quæro ab illis, an hæc ipſa uirtus, quæ ad nos delabitur, & nos contangit; ſit ea, quam illi
fatum appellant; an non ipſa fatum ſit, ſed ſit fati naturale inſtrumentum, per quod eueniant,
quæ eueniunt ineuitabili neceſsitate; ad quem modum ad proprias operationes obeundas, igni
inſtrumentum naturale, eſt caliditas.

Si primum. primò ſequitur, qnòd corpus cœleſte non erit fatum, quod prius confeſsis ad-
uerſabitur.

Secundò. quòd fatum non erit ſubſtantia, ſed accidens; quod ſimiliter prius admiſsis re-
fragatur.

Tertiò. quòd hæc nirtus, quæ talis ac tanta eſt, nt cuncta cogat, atque neceſsitet; aliquo ſuſten
tante indiga erit: quod abſurdiſsimum prorſus eſt.

Quartò. cùm illud ſuſtentans, non poſsit eſſe niſi ſubſtantia; cui omne accidens inhærere tan-
D dem eſt neceſſarium; & ſubſtantia præſtantior ſit accidente; non ſolùm relabemur denuo in prio
res difficultates, ſed longè etiam difficiliores incurremus.

Si uerò ſecundum & uirtutem iſtam eſſe fati naturale inſtrumentum dixerimus; urgebit nos ar
gumentum ſuperius factum. Quum enim omne naturale inſtrumentum (ut prius dictum fuit)
ſit uirtutis finitæ inſtrumentum; & uirtus finita, quo longius labitur, eo magis diminuatur; de-
labatur autem tanto, atque iterum tanto ad nos (ut diximus) interuallo. ſequitur, nt admodum
remiſſa (cum ad nos peruenerit) ac ualde impotens exiſtat. Sic ut ex calculo (quod dictum eſt
prius) augmenti, & decrementi uirtutis agentis, & reſiſtentiæ paſsi, & aliorum aliunde obiter oc
curſantium interpoſitione, ex toto, uel ex parte in ſua operatione facilè impediri ualeat: unde om
nem denique in iis ſaltem ſubcœleſtibus, & ab illa fatali uirtute adeo diſtantibus rebus ineuiabi-
lem neceſsitatem tollere, fuerit neceſſarium.

Aduerſus item Mathematicorum fatum, per incommoda, quæ ſequuntur innumera, argumentatur. CAP. XX. E

AD ISTAM Mathematicorum de fato opinionem innumera, eademq; maxima
ſequuntur abſurda. Abſurdum autem ex Logicorum principiis, non niſi ex ab-
ſurdo procedit, ſequiturque opinio igitur eſt abſurdiſsima. cogitur nanque
opinio ſtellas maleficas, in ſui conditoris iniuriam, & iniuſtas facere; quòd ad
iniuſta opera, ut ad furta, ad homicidia, ad inceſtus, ad ſtupra, ad parricidia,
ad proditiones, ad alia denique id genus innumerabilia neſanda facinora homi
nem cogant: ad hoc autem præmiorum, & pœnarum ablatio, legum corrup-
tio, liberi arbitrii denegatio, diuini cultus amotio, pietatis omnis neglectus, ciuitatum euerſio
(ſed rem cœpimus numerare in explicabilem) totius (ut ſemel finiamus, & ſimul infinita colliga
mus) orbis confuſio denique ſequitur maxima.
MITTO multa Auguſtini, multa Gregorii, multa Origenis, innumera Illuſtriſsimi Domi-
ni Pici Mirandulani, & aliorum doctiſsimorum uirorum, quæ à nobis adduci poterant, argumen- F
ta: quòd compendio diſputationem agere, & ex nobis, non autem ex quinterno dicere ſtatueri-
mus. Hæc nihilominus, quæ diximus, tot ac tanta, atque tam firma, & urgentia ſunt: ut plura,
aut maiora, ac firmiora, urgentioraque ad opinionis uanitatem, & abſurditatem, uel demonſtran-
dam, uel conuincendam, cordatum, & doctum uirum haud deſiderare, crediderim. Non tamen
negamus interea; quin cœleſtia corpora, ſiue cœleſtium corporum uirtutes, in hæc ima, & ſub cœ
leſtia cuncta (intra nanque eorum ita dixerim, uiſcera, iſta incluſa ſunt, & in nos ipſos non qui-
dem in iis, quæ ad animum; ſed in iis tantùm, quæ ad corpulentam conſtitutionem attinent, a-
gant; & multum agant. Nec negamus ſimiliter, quin ex cœleſtium corporum motu, & ex ſide-
rum configuratione, & aſpectu, tanquam ex ſignis quibuſdam, multa prædici poſsint: & omnia
fortaſſe, quæcunque in Orbe uniuerſo eueniunt; quod inferius libro ultimo diffuſè ſatis declarabi
tur. Sed nunc illud tantùm conſtantiſſimè inficiamur, quòd aliqua ſit in cœleſti corpore, quæ uel
in eo permaneat, uel ab eo ad nos, modo aliquo, demandetur, ac delabatur naturalis uirtus, quæ
talis, ac tanta ſit, ut Fatum dicatur. hoc eſt, à qua, illa quæ fiunt, & eueniunt, omnia; ita fiant, & G
eueniant; ut non fieri, & non euenire; uel aliter, quàm fiant, & eueniant; fieri, & euenire non
poſsint. Sed aduerſus Mathematicos hactenus.

Aduerſus opinionem Stoicorum de Fato, rationes ſex, ex Stoicorum met diſciplinis collectæ, adducuntur. CAP. XXI.

MVLTAS prius ex Stoicorum, & Academicorum diſciplinis, de Fato, diffinitio-
nes, uel deſcriptiones potius, & nominis circumloquutiones poſuimus; ex qui
bus, ad eorundem opinionem, ex Deorum prouidentia, per æternam quan
dam cauſarum complicationem, omnia ineuitabili neceſsitate euenire; non ſo
lùm latiſsimè colligebatur, tanquàm ſequela quædam; ſed in ipſa etiam Fati
diffinitione, hoc ipſum, tanquam eius eſſentiale quidpiam perſpici facillimè
poterat. Verùm enimuero aduerſus hanc opinionem, ex ipſiſmet Stoicis, ali
quot hinc inde collectis rationibus, arguitur; illaque ſagittis (quod aiunt) ſuis confoditur, & ex
propriis principiis funditus tollitur, ac euertitur. PRIMO, quoniam rationalem animam, quam H
liberam putarunt, & prædicarunt Stoici; electionis libertate, & actionis auctoritate, proculdu-
bio hæc eorum opinio priuat. Cum enim (ut cap. VIII, Libri, de Fato retulit Alexander) ponant
Stoici, omnia, quæ in Orbe uniuerſo ſunt, ſecundum naturam ſuam agere, à circunſtantibus cau
ſis impulſa, ut lapidem deſcendere naturaliter, adiuuantibus circunſtantibus cauſis. animal mo
ueri, ut mouetur naturaliter, per impulſum (impellitur enim imaginatione) adiuuantibus exter-
nis, & circunſtantibus cauſis. hominem ſimiliter per uelle, aut nolle, naturaliter moueri; ſed i-
maginatione, & ab eo quod ſibi apparet, impulſum; externis item, & circunſtantibus cauſis ad
iuuantibus. quæ, quæſo, poteſt præterea in homine libertas remanere? Nam ſi inanimata, ut di
cunt Stoici, mouentur per naturam; animalia per naturam, & impulſum; & hoc commune eſt
omni animali; iuuantibus hæc, & illa, circunfuſis externis cauſis, non magis remanebit in homi-
ne liberum arbitrium, quàm in quouis bruto; immo quàm in quouis inſenſato, & inanimi lapi-
de. Ad quem modum autem animalia per impulſum, ad Stoicorum opinionem, moueantur;
non declarauit Alex. fortaſſe poſſumus nos, & quidem non abſurdè admodum, exiſtimare, animæ
operationes ab impetu quodam, qui impetus, ut appetitus dicatur, nihil prohibet, emanare: im
petum porrò iſtum ab imaginatione; imaginationem à præſentibus rerum phantaſmatibus, &
ſimulachris, circa nos circunfuſis; & in nobis etiam, hoc eſt in extrinſecis ſenſuum noſtrorum ſe
dibus,

A dibus, uel (ut uulgo uocantur) sensiteriis, agentibus; ac pro ratione naturæ suæ sensum prius,
mox animum nostrum pulsantibus, & impellentibus, deriuari (quæ quidem simulachra, tum spe-
ctra, tum uisa, ab illis appellitantur) uisa autem ab ipsis rebus, res denique à perpetuo causarum
ordine ineuitabili necessitate proficisci. Quòd si, uel per coniecturam, Stoicorum opinionem as-
sequuti sumus; quid amabò in nobis arbitrii; quid in nostra uoluntate relictum esse poterit libe-
ræ potestatis? Sed dicunt Stoici; uisa non impellunt; sed tangunt solùm, & adiuuant. At quòd ui-
sa non tangant solùm, & (ut illi dicere solent) adiuuent tantùm; sed etiam animum ad assentien-
dum, uel dissentiendum (hi nempe sunt motus animi) impellant; inferius libro sexto, dum ad ra-
tionem quandam Chrysippi dicemus, manifestum erit. Sed rursus dicunt Stoici; quocunque res
se habeat modo; hominis est, uelle, aut nolle; ut liberi semper sit arbitrii. In his enim (inquiunt
illi) humana libertas consistit. At contrà (inquit Alex.) non in uelle tantùm, aut nolle, hoc est
in ipso actu uolendi, aut nolendi, stat hominis libertas; sed in uelle, & nolle, cum electione, &
cum consultatione libera, & ratione præcedente (quod nos libro de Humano arbitrio copio-
B sè demonstrauimus) ex principiis autem Stoicorum, cùm homo uult, aut non uult; ita natura-
liter (non autem liberè, & ex electione) quàm uelit, & ineuitabiliter uult, aut non uult; ut secus,
» quàm statuat, uelle, & statuere non possit. Quamobrem rectè dicebat Cicero in libro de Fato:
» Qui introducunt causarum seriem sempiternam; ii mentem hominis uolũtate libera spoliatam,
necessitate Fati deuincunt. Hæc ille. SECVNDO aduersus illos egregiè arguit Cic. lib. de Diui-
natione. Quum enim cum Fato Stoici diuinationem defendant; diuinationem autem diffiniant,
præsensionem esse earum rerum, quæ in fortuna sunt positæ; (Ita enim apud Ciceronem Stoicos
Quintus sequutus diuinationem diffiniebat;) aliquas omnino res esse, quæ in fortuna, secun-
dum Stoicos, positæ sint, ex necessitate consequitur. sed si aliqua in fortuna ad opinionem Stoi-
corum sunt posita, quorum præsensio, diuinatio sit; proculdubio uel fatum non esse; uel saltem
non omnium esse, Stoici fateri coguntur. Quoniam fatum diuinationi (stante illa diuinationis
diffinitione) & diuinationem ipsi fato penitus aduersari, necessum est. Vt duorum alterum, uel
fatum, uel diuinationem de medio omnino tollere, illi cogantur. Sed diuinationem Stoici (uti in
principio noni & ultimi libri uidebimus) mordicus defendunt. Fatum ergo ex necessitate tollen
dum erit. Quòd si, cum diuinatione, fatum etiam, quod faciunt, admittunt, & tueri conantur;
cùm diuinationem præsertim eo, quo dictum est, modo diffiniant; quid aliud quàm nugas, ut di
C citur, agunt? & nugis nugas ineptè contexunt? Sed respondebunt fortasse ad argumentum Stoi-
ci: Fortunam non esse, ut nos putamus, causam, quæ temerè obrepat; sed quæ certa, & deter-
minata sit, licet occulta. At quàm inepta sit ista euasio, inferius capite XXIII, copiosè satis de-
monstrabimus.

TERTIO est argumentum B. Augustini ex Stoicis petitum, contra Stoicos ipsos lib. quin-
to de Ciuitate Dei, cap. IX. quoniam in ordine, & serie illa à Stoicis posita causarum, & com-
plicatione perpetua, à quibus effectus cuncti ineuitabili necessitate ab ipsis Stoicis produci di-
cuntur; magnum habent locum nostræ uoluntates, quæ secundum Stoicos liberæ sunt; ergo non
omnia de necessitate eueniunt. quæ enim à causa merè, & uerè, atque essentialiter libera proue-
niunt; ineuitabiliter necessaria esse non possunt; nisi effectui amplius, quàm causæ (quod absur
dum est) tribuere uoluerimus. Tollenda est ergo, uel nostræ omnino uoluntatis libertas, ita ut
uel non sit penitus, uel saltem in ordine causarum locum non habeat; uel rerum omnium ineui-
tabilis necessitas. Sed quodcunque abstuleris, Stoicorum statim dogmata, & uanas structuras de
molitus fueris. Qui nanque cum Fato, libertatem uoluntatis, uel cum uoluntatis libertate, Fa
tum annectere putant; oleum quod aiunt, & operam se tandem perdidisse cognoscent. Si dicas li
D bertatem tuentur Stoici humanæ uoluntatis; sed illam in uelle, & nolle statuunt, ut causarum
seriem, & euentus ineuitabilem necessitatem, impediat nihil. diximus paulò ante, & inferius etiã
dicemus fusius, non in actu tantùm uolendi, aut nolendi, humanam libertatem consistere.

QVARTO est argumentum Alex. Aphrod. libro de Fato cap. XII; quod primo libro nos
prius adduximus; quo contra Stoicorum de Fato opinionem, ex ipsismet Stoicis arguebatur.
per quod B. August. prius factum argumentum ualidissimè confirmatur. Quoniam ipsimet Stoi
ci docent, discunt, hortantur, consulunt, increpant, castigantq; suos seruos, tanquam propria
uoluntate peccantes; Libros scribunt, quibus iuniores instruantur. Non ergo iuxta ipsorummet
etiam Stoicorum opinionem, omnia ineuitabili necessitate eueniunt. Alioquin (ut bene alibi ad-
uersus Mathematicos dicebat August.) seruos suos in domo peccantes, non prius uerberare
quispiam sineretur; quàm Deos suos in cœlo radiantes idem blasphemare cogeretur. Quis'nam
ex Stoicorum familia, seruum: uel filium, quem uel ineptiarum suarum pœnitere, uel scelerum
pœnas luere cupiat; uerberaret, qui prius Deos, Deorumq; prouidentiã, & præscriptum illum
causarum ordinem, unde euentus ille, repræhensione, & uerberibus, dignus emanauit; non
blasphemaret? Non'ne ridiculum est; quod de Zenone scribit Diogenes, seruum propter furtum

uerberante ? cui cum ex uerberibus, Fato furatum fuisse clamitaret, ait; Et ego te Fato uerbero. E
Sed ad argumentum redeamus. Nam si quosdam hortari student; ut agnoscant, oportet, quos-
dam sua oratione concitari posse; contraq;, quàm faciant, facturos fuisse, si ipsi tacuissent. Si li-
bros complures, quibus erudiri adolescentes optarunt, scriptos reliquerunt; hominis certè li-
bertatem confessi fuerunt, & fatalem illam necessitatem ab humanis operationibus abdicarunt.
Non igitur cuncta, ex serie causarum, ineuitabili necessitate, eueniunt; neq; ex circunfusis, ut illi
aiunt, circa nos causis, ea omnia de necessitate agimus; quæ agimus. Quinta ratio ex lib. I Natu.
Quæst. Alex. cap. IIII, sumi potest. in quo loco ex causarũ colligatione, id quod contingens, & pos
sibile dicitur Stoicos auferre demonstrauit. Verum est, quòd uoce saltẽ, id quod possibile dicitur,
illi admittant; sed cùm possibile re uera illud dicatur, quod & esse, & non esse potest; quod autem
ex causarum cõplicatione fit; non possit non fieri; sequitur, ut quod re uera possibile sit, relinqua-
tur nihil. Quoniam autem poterat fortassis hoc loco dicere pro Stoicis, quispiam, idem esse pos-
sibile, & necessarium. possibile quidem sui natura, necessarium uerò ab extrinseca causa, & ab
illa causarum colligatione. Hoc, inquit Alex., Stoicorũ non sapit opinionem; qui Fatum, & ipsam
seriem causarum, inter ea, quæ extra rem sunt, poni minimè permittunt. Sed contra hoc Stoico-
rum placitum, & quòd extrinseca causa fatum sit arguitur. PRIMÒ; quoniam causa efficiens, F
& effectus ita in plerisque effectis omnibus distinguuntur realiter; ut causa sine dubitatione præce
dat effectum. Igitur extra effectum est. Nisi enim extra effectum esset; illum non præcederet. SE-
CVNDÒ. Nõ sit causarũ series extra effectum; sequitur quòd posita quam uolueris causarum serie,
ponerentur omnes omnino effectus; quod maximum erit incommodum. sequela ostenditur. posi
ta serie, A, causarum, ponitur, B, effectus; quoniam fatum per uos; & causarum series non est de
extrinseca, sed de intrinseca ratione effectus; igitur simul est cum effectu; sed positis, A, &, B,
ponitur, C, effectus, propter eandem rationem; posito autem, A, B, C, causarum ordine, po-
nitur, D, effectus, & ita in infinitum prosequendo. Igitur si fatum de intrinseca effectus ratione
sit; fatum autem sit series illa causarum; consequens est, ut supposita quamuis causarum serie, ut,
uerbi causa, posita serie causarum, A, ponantur effectus, B, C, D, & reliqui, qui ab iis causis se
quuntur omnes; ii autem sunt, quotquot tandẽ in Orbe uniuerso eueniunt. Hoc autem tanquã
absurdissimum derelinquitur. TERTIÒ. ipsimet Stoici (nisi nos & Alex. & Cicero decipiant) con
fitentur ad certam causarum seriem, certos sequi effectus. si igitur causarum seriem effectus se-
quuntur; cui dubium quòd illa præcedit, & extra effectum est? Non solùm igitur fatum erit quid,
à ratione effectus, extrinsecum; sed illa etiam, quæ ex fato proueniet, necessitas, necessitas e-
rit extrinseca, hoc est uel relationis, uel consequentiæ, siue suppositionis, in qua uidelicet uno G
posito, siue secundum naturam, siue præter naturam illud ponatur; ex necessitate sequatur alte-
rum; & erit ac si multos lateres erexeris; & eosdem ita constitueris ut unus, si cadat, siue secun-
dum naturam cadat, siue præter naturam; alterum sibi proximum impellat, & cadere faciat; Et
iste in casu suo alium sibi proximum; & ita prosequaris. posito certè quòd primus cadat, sequi-
tur ex posito, ut alii ex necessitate suo ordine prosternantur singuli. Tunc sic arguitur; Quod ex
suppositione necessarium est; sua natura contingens est; probatur; quoniam si natura sua non es-
set contingens; esset absolutè, & simpliciter necessarium; non igitur necessarium ex suppositio-
ne; at res & rerum euentus, per uos, ò Stoici, ut paulò ante colligebamus, necessarii ex supposi
tione sunt, fiunt enim ex posita quadam, & certa causarum serie; alioquin non sequerentur cer-
tum ordinem causarum, sed essent omnino, siue poneretur, siue non poneretur ille ordo; quod
uos non dicitis, absolutè igitur, & simpliciter contingentes erunt. Nempe quod ex suppositio-
ne necessarium est; ut sæpius admonuit Arist. absolutè, & simpliciter inter contingentia reputa-
tur. Adde quòd id quod ex suppositione necessarium est (ut hoc modo necessarium est) à causa
extrinseca est necessarium. Fatum autem per uos intrinseca rei causa est; & absolutam dicit neces H
sitatem. Ergo aut nihil Fato fieri, cùm omnia à causa extrinseca, idest à serie causarum fiant, aut
in apertam contradictionem uos, trudi necessarium erit.

SEXTO loco est ratio, quam tum ex libro de Fato Alexandri, cap. XV, tum ex libro Parado
xorum Ciceronis colligere possumus. Ea autem est. Quum ex Stoicorum sententia, sola uirtus
sit bonum; solum uitium sit malum; hominem uelint, nolint, omnium animantium pessimam
naturam fuisse nactum, illi confiteri coguntur, quum præsertim sint mali omnes, secundum ip-
sos, paribus uitiis contaminati; ut nihil alius ab alio differat; & æque insaniant, quicunque sa-
pientes non sunt; sapientem autem, & bonum uirum unum, aut ad summum alterum, fuisse nu
gentur; tanquàm animal quoddam inopinatum, & mirabile; præterquã naturam, & magis quàm
Phœnicem Aethiopicum solitarium. Erit igitur, ut dicebamus, omnium animantium homo mi
serrimus; quippe cui uitiositas, & insania uel insitæ sunt, uel saltem ex circunfusis, ut illi aiunt,
causis ineuitabili necessitate attributæ. At quod monstrum est; illud animal, quod inter omnia
animalia, absolutum, perfectumq; est, & quasi diuinum; & propter quod (ut ipsimet Stoici ul
trò

A trò fatentur) facta sunt cætera omnia; pessimam, inter omnia, naturam nactum fuisse, fateri? Pugnat igitur Stoicorum opinio, & sibi ipsi, & communi mortalium omnium consensui. absurdissima ergo est, & ab humanis mentibus prorsus abiicienda.

Aduersus item Stoicorum de Fato opinionem, tria argumenta; quorum primum est Alexandri Aphrodisiensis, duo postrema Petri Pomponacii. CAP. XXII.

LICET multa cap. superiore, Stoicorum de fato opinioni, adeo firma obiecerimus argumenta; ut uel mediocriter doctos, opinionem funditus fuisse à nobis euersam, intelligere facilè, confidimus; non desunt tamen, quæ obiici adhuc possint, quamplurima. Ex quibus tria sunt à nobis in præsentiarũ adducenda; quorum primum ex Alexandri, reliqua ex Petri Pomponacii monumentis te feremus.

B PRIMVM est. Quum sibi de Philosophia potissimùm blandiantur Stoici, ut qui soli præ aliis, & uideri & appellari Philosophi uehementer percupiant; mirandum est; quo modo de rerum euentu, repudiato sapientum uirorum iudicio, cum plebe indocta, & ignaris uulgaribus, opinentur, & sentiant. Docti nempe, & sapientes uiri, inter alia multa, quæ non admittunt solùm, sed ad sensum etiam percipiunt; quæ tum à Stoicis apertè negantur, tum per sequelam, ex positis ab illis principiis, negare illi coguntur; humana libertas est. quà si bene (ut par est) homines usi fuerint; uirtutes, præmia, laudes, & gloriam eos sibi comparasse. sin malè, in uitia, pœnas, uituperationes, atque ignominiam incurrisse, certum est. Quòd si iidem, qui hac ipsa libertate abusi sunt, resipiscant; seseq; colligant; siue id per se ipsi, siue ab aliis admoniti id faciant (hoc autem multis usu uenire solet) profectò cognoscunt, reque ipsa experiuntur; se esse omnium suarum actionum dominos. Vulgares uerò, ut qui imperiti sunt, & imprudentes, ad fatum, & in rebus quidem duntaxat aduersis, confugiunt; eique ascribunt, quod sibi imprudentia sua pepererunt. Cæterùm cùm res bene, & ad uota successerint; quasi non fatali aliqua necessitate, sed sua prudentia, ac proprio (quod aiunt) Marte ita res euenerint; de euentu sibi plaudunt, & gloriantur; ab aliisq; laudari ita percupiunt; ut illis etiam indignentur, qui Deorum tantùm prouidentiæ fatali, & non prudentiæ suæ, & studio, ac diligentiæ, euentus fœlicitatem

C ascribi uoluerint. Sed de obiectione Alexandri hactenus; quæ eo firmior, & solidior est; quò mortalium penè omnium usu, atque experientia confirmata esse uidetur. Argumentatus est etiam aduersus hanc opinionem capite primo libri secundi de Fato pluribus medius Petrus Pomponacius; quorum cùm plurima, quæ uos etiã superius adduximus, ab aliis ipse sumpserit, omittemus: duo autem duntaxat sunt, quorum auctorem putamus ipsum Pomponacium. quòd si eorum alterum imperiti etiam, ignari, & uulgares adducere soleant; & uulgus potius, quàm Petrum illius auctorem facere uoluerimus; certè alterum, quod, ad soluendum, Stoicis non solùm erit admodum difficile; sed stantibus eorum principiis, etiam impossibile, à nullo alio, quàm ab ipso Pomponacio (quem ego uiderim) adductum fuit.

HOC autem ideo dixi; ne à me sua laude, quispiam, & mercede illa, quam à Mandryato Priennensi discipulo, Thales ille Græciæ sapientissimus expostulauit, fraudaretur. Is enim (ut libro tertio Floridorum tradidit Apuleius) cùm discipulum, quotiens Sol magnitudine sua circulum, quem permeat, metiatur, docuisset; ille noua, & inopinata cognitione impendiò delectatus, optare iussit; quantam sibi uellet mercedem, pro tanto documento, rependi. Satis mi-

D hi, Thales inquit, mercedis fuerit; si id, quod à me didicisti, cum proferre ad quospiam cœperis, tibi non adsciueris; sed eius inuenti me potius, quàm alium repertorem prædicaueris. Sed uenio ad argumenta.

PRIMVM est, Quoniam si curam Deus, & prouidentiam habet rerum humanarum, qualem Stoici habere illum fatentur; ita ut ab eo, certo causarum ordine, & quadam earundem cõplicatione, ineuitabili necessitate, singula siue bona, siue mala, nobis eueniant; et per eum nostræ (quod non denegant Stoici) uoluntatis arbitrium, ad unam, uel alterum contradictionis partem; hoc est uel ad agendum, uel ad non agendum; & ad uno, uel altero modo agendum, determinetur; consequens sine aliqua dubitatione, est; quòd Deus sit quocunque homine iniustior, qualibet fera immanior, omni denique cacodæmone truculentior. Probatur; Anima uel est immortalis, ut multæ Philosophantium scolæ tenuerunt (mittimus interea ueritatem Euangelicam) uel mortalis, ut putauerunt Stoici, qui omne, quod uiuit, non propter animam, idest propter substantiam quandam corpore superiorem, sed propter inclusum in eo calorem, quem aliquando ignem appellarunt; uiuere sunt opinati. Vnde Virgil. lib. quarto Aeneid. ad finem.

Omnis

» *Omnis & una Discessit calor, atque in uentos uita recessit.* E

Si mortalem dixeris, quum huius mundi uoluptatibus, fortunæ bonis, diuitiis, honoribus, & gloria nulli in mundo gaudeant, & potiantur magis, quàm improbi, & scelerati homines, & ignari, & fatui; probi, contrà, & modesti, & docti, ac sapientes pellantur ab omnibus, potentibus præsertim, trahantur, dilanientur, modisq; omnibus irrideantur, ac floccipendantur. Quam rem omnium gentium annales cuncti copiosissimè manifestant. Quis hominum Deo uel excogitari poterit iniustior? Aristides quoniam iustus, domo ac patria exulat. Pompeius quoniam urbis libertatem defendit, obtruncatur. Boethius quoniam probus ac doctus, urbe eiicitur, & tandem interficitur. Socrates quoniam sapiens, ueneno tollitur. Aristarchus quoniam fidelis, flagellatur. Sed cœpimus τὴν ἄμμον μετρεῖν, idest, metiri harenam. Nobis Christianis tot, tan torumq; Martyrum innocentissimus effusus sanguis, & ipsa denique crux fulgentissima hoc ipsum demonstrat perquàmclarissimum. Sed redeo ad probandam sequelam. Si lupus fera est immanis; quòd ouem, animal innocens, deuoret; si Herodes atrox, quòd Ioannem sui sceleris piũ admonitorem; aut si Nero crudelis, quòd præceptorem sapientissimum Senecam interfecerit; quantum esset, quæso, secundum Stoicorum placitũ Deus iniustior, crudelior, atque immanior? F cuius non in unum uel alterum, sed in omnes, & singulos homines iniustitia, & immanitas sæuire conspiceretur? Quis enim est hominum, qui non, uel in quempiam iniustè agat, uel ab aliquo iniustè patiatur? Quot immaniter in innocentes sæuiunt? Quot rem alienam deprædantur? Quot uitæ alterius miris modis insidiantur? Sed hæc iniustitia atque immanitas penès Stoicos, & ista tam atrox sæuitia à Deo ad hominem permeat, ac demandatur; ut longè immanior homine, atque atrocior censendus sit, qui humanæ huius tantæ iniustitiæ, & immanitatis causa est Deus. Si animam immortalem dixerimus, & scelerum (ut par est) post mortem luat pœnas suorum grauissimas; quid Deo crudelius, ac truculentius excogitari poterit? quum animas eorum scelerum tam graues pœnas subire iubeat? quorum auctor non animæ, sed ipsemet Deus fuerit?

Hoc argumentum non Stoicos tantùm, sed Mathematicos, & eos denique omnes, qui ineuitabilem rerum cunctarum euentum introducunt, & eum à Deo, aut Fato ad nos emanare contendunt, uehementissimè perurget. Hæc de priore argumento.

Alterum est. quoniam illud tantùm putarunt Stoici esse possibile, quod fatali necessitate, & certo quopiam causarum ordine, uel iam actu esset, uel omnino futurum esset; quòd si nec esset, nec futurum esset aliquando; illud non possibile, sed impossibile à stoicis iudicabatur. G Ponatur igitur, quòd aliquis homo ut, uerbi causa, Crassus senior nec rideat, nec aliquãdo sit in posterum risurus (hoc enim multis grauibus uiris, ut Crasso Crassi iunioris auo, Diogeni Cynico, Pyrrhoni, Heraclito, Timoni, & aliis contigisse apud Plinium lib. septimo, cap. xix legimus) sequitur ut Crassus ille non fuerit risibilis; quoniam non habuit ridendi potentiam; sed quod risibile non est, homo non est, erit igitur homo, & non erit; quo quid, quæso stultius dici, aut excogitari potest?

Si dicas. esto quòd non rideat, aut etiam non sit risurus; est tamen risibilis; quoniam potentiam habet ridendi. Contra arguitur, quia si non ridet, & risurus non est secundum Stoicorum dogmata, impeditur ne rideat; quod impeditur esse, non potest esse, quod non potest esse, necesse est non esse, quod necesse est non esse, impossibile est esse; igitur qui non ridet, nec est risurus, ridere est impossibile. at quod impossibile est ridere, non habet potentiam ridendi. Igitur ex primo antecedente ad ultimum consequens, quæ omnia ex Stoicorum præceptis sumpta sunt, qui non ridet, aut non est risurus; non habet potentiam ridendi. at id quod non habet potentiam ridendi, non est risibile, quod autem non est risibile, non est homo, sequitur ergo omnino contradictio, ut idem simul & sit homo, & non sit homo. quod ne quidem excogitare ualemus. H

Ponuntur ad hæc duo postrema obiecta, euasiones Stoicorum, ex Pomponacio, & euasionum confutationes. Cap. xxiii.

Pomponacius (ut uideo) in libro de Fato, quem manuscriptum; non autem impressum habemus: partes Stoicorum, & nescio, an seriò magis, quàm ioco, defendere nititur. Ad hæc propterea, & ad multa alia, quæ Stoicis, ab Alexandro obiecta sunt, argumenta, respondere pro uirili conatur. Nos autem, ut stolidæ, Stoicæ (uolebam) opinionis uanitas magis appareat; ad eas, quas ad communiores, & uulgatiores, quæ etiam firmiores, difficilioresq; sunt, obiectiones attulit Pomponacius euasiones, respondebimus; ostendemusq; facillimè, quàm in cassum oleum (quod aiunt) & impensam, in defendendo Stoicorum placito ipse perdiderit; & quàm sit ista opinio futilis, & hominum duntaxat quorundam uanitate, & simplici solummodo uerborum structura suffulta.

A Ad primum eorum, quæ superiori capite obiecta fuerunt, respondet Pomponacius, & in respondendo argumentum retorquere nititur in eas omnes opiniones, quæ omnium, & singularum rerum curam in Deo opt. max. & prouidentiam posuere: sicut inter alias est Christianorum immaculata religio. Quoniam uelint (inquit) aut nolint, res ita se habet, ut cuncta à Deo Optimo Max. dependeant; & ipse sit rerum omnium causa, improbi honoribus mundanis potiantur, probi latitent, uel pellantur, ac delapidentur; domo ac patria exules floccipendantur. Quòd si (inquit) huius rei à Physicis causa aliqua, quæ naturæ & rationi consentanea sit, reddi potest; est illa, quam iidem cōmuniter afferre solent; uidelicet, quòd ordo, natura, integritas, & perfectio Vniuersi ita exposcat. Deus propterea, esto quòd omnium sit auctor, uitii etiam, & improbitatis; non tamen est iniustus, aut immanis. Illud nempe, quod nobis immanitas, & crudelitas apparet, & quod uni, uel alteri immaniter, & iniustè inferri uidetur; iustitia est, & pietas. Quoniam ad Orbis (ut diximus, uniuersi integritatem, & perfectionem, ista sic, ut eueniunt, maximè faciunt. Cuius longè maior, ueluti totius corporis, quàm singularum partium, est habenda ratio.

Ad alterū quod obiectum est, cap. VII, secundi lib. de Fato, respondet idem Pompo. & duas ad illud exhibere uidetur responsiones. Vna est, Quòd differentia est inter aptitudinem, & potentiā.
B Homo habet aptitudinem ad risum, non potentiam; de aptitudine autē non sequitur argumentū ut de potentia. Altera, Quòd omne, quod possibile dicitur, uel nunc est, uel aliquando erit; nisi adsuerit impedimentum. Vnde si quispiam, ut Crassus non risit, adsuit impedimentum. Argumentum propterea, & contradictio, quam inferunt arguentes, quòd idem homo esset, & non esset; nullo modo sequitur. Verùmenimuero istæ Petri euasiones (quod bona uirorum doctorum uenia dictum cupimus) nugæ sunt; & non dignæ Philosopho tanti nominis. Vtpote quæ, uel Stoicorum opinionem non sapiant; uel si sapiunt, argumenta aduersus Stoicos prius facta cō firmant magis quàm infirment, tantum abest, ut auferant. Illud quod ad primum respondet; quid ad Stoicorum placita faciat, non uideo; qui honestatem ubique, probitatem, sapientiam, cunctum denique uirtutum genus etiam atque etiam commendant, extolluntque; quod cum ex multis aliis, tum ex libris & Paradoxorum, & Officiorum Ciceronis, manifestum esse potest. Vitia contrà, ac turpitudines, & peccata horrent, ac detestantur. Si hoc igitur penès Stoicorum placita, uerum est; ut est uerissimum, tanto Orbis uniuersi natura (si probi omnes, & sapientes essemus) esset perfectior, & magis integra, atque absoluta; quanto improbitati probitas, & stultitiæ sapientia præstat. Si studiosi esse omnes non possumus; probi saltem, & docti in honore haberentur; improbi uerò, & ignari despicerentur, interea peritioribus, & prudentioribus, parere discerent. Non igitur iniustitia, & immanitas, quæ passim in omnes grassantur, ad inte-
C gritatem faciunt uniuersi Orbis; sed ad ruinam. Nam (ut ait Lactantius) suis uitiis perditi homines sæuiunt, & grassantur, ut perdant. Ad illud, quod ait de Christiana religione, & ad quem modum Deus, qui est auctor omnium, non sit auctor mali; quamuis interea malos, & improbos non solùm sufferat, sed diuitiis etiam, & honoribus extollat; in libro quinto, in quo de diuina prouidentia ad catholicam ueritatem, diffusè satis dicemus. Sed uenio ad euasionem secundi epichirematis.

Prima responsio, quam ad postremum argumentum attulit, nulla est; cùm nullam Stoici, inter potentiam, & aptitudinem, distantiam constituerint. Si aliquam nempe statuissent; ab Alexandro utique fuisset quandoque recitata.

Posterior responsio tantum abest, ut tollat; ut etiam ualidius argumentum confirmet. Nam (ut paulò ante dicebamus) & cap. IIII, primi libri Quæst. natural. ab Alexandro, ex disciplinis Stoicorum uberrimè declaratum fuit, id, quod impeditur, ne fiat; non impediri non potest. Quod non impediri non potest, fieri item non potest. Quod fieri non potest, impos-
D sibile est fieri. A primo igitur antecedente, ad ultimum consequens; quod impeditur ne fiat, impossibile est fieri. Sed qui non ridet, nec est risurus; impeditur per te ne rideat. Et qui sic impeditur (per ea quæ deduximus) impossibile est ut rideat. Non igitur habet potentiam, siue aptitudinem ridendi. At qui hanc non habet, non est risibilis; Qui risibilis non est, non est homo. Sequitur igitur illud maximum, & ab omnibus exsibilandum absurdum; Vt is, qui homo est, homo non sit. Cum enim (ut libro primo Elench. cap. III, docuit Arist.) quinque sint ea absurda, quibus respondentem urgere nitimur; uidelicet, Solœcismus, Nugatio, Inopinabile, Falsum, & Contradictio; maximum incommodum, contradictio est. At quæ uel maior, & euidentior, pugnantior, uel absurdior esse, aut excogitari potest; quàm de eodem homine affirmare simul, & negare, quòd homo sit; & non sit. Aut quid inconstantius excogitari potest; quàm de eo, quem uerè scimus esse hominem, ex Stoicorum præceptis, ita syllogismum conficere: ut colligamus, quòd homo non sit? Ruunt igitur euasiones. perstant autem argumenta illa Petri Pomponacii aduersus Stoicos; conuincuntq; eorundem opinionis absurditatem; quum omnium flagitiorum, Deum esse auctorem, & atrocem (quod aures horrent) truculentumq; tyrannum,

præterea qnempiam ſimul eſſe hominem, & non eſſe, opinio fateri cogatur. Quid autem Chriſtia- E
ni, & catholici Theologi ad argumentum Petri, dicturi ſint, omnes, qui Deum cuncta, quæ in
Orbe uniuerſo ſunt, & ſingula curare aſſerunt, Pomponacius illud epicherema retorſit; libris quin
to, ſexto, & octauo manifeſtum erit.

Qui Fatum, & rerum cunctarum ineuitabilem euentum introducunt (quod faciunt Stoici) fortunam, & caſum tollunt; Stoicos autem Petrus Pomponacius conatur defendere. Cap. XXIIII.

QVONIAM Petrus Pomponacius, uir certè perſpicacis ingenii, & plurimæ li-
teraturæ, in ſuo libro de Fato, Stoicis plurimum fauere uidetur; ut librum il-
lum legentibus conſtare facillimè poteſt; in qno inter alia argumenta, quibus
certè urgentur Stoici, uel diſſoluere, uel ſaltem in arguentes retorquere, nec
non aliquorſum quouis modo, euadere ille conatnr; operæ propterea precinm
duximus, eiuſdem reſponſiones, & euaſiones in medinm adducere, nt, & quàm F
parui ſint illæ roboris, ne dicam, quàm futiles, & inſulſæ, & quàm, uelit, no-
lit, multum momenti habeant epicheremata (in ſcholis Phyſicorum perſiſtendo) & in Stoicos fa-
cta argumenta, exactius uideatur.

SVMMA cunctorum ferè, quæ non in Stoicos ſolùm; ſed in Mathematicos etiam, & eos
omnes, qui Fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum euentum, introduxere; cõiter, & uulgo
adduci ſolent argumentorum, eſt abſurdorum, & incommodorum agmen prope maximum. Mul
ta nanqne iſti uel apertè negant, uel per ſequelam ſaltem negare coguntur; qnæ admittere nõ ra-
tio tantùm urget ſenſus, & communis experientia. Horum igitur ſunt à nobis nonnulla nunc bre
uibus percurrenda, paulò poſt exactius excutienda. Coguntur nanque ii omnes negare fortu-
nam, & caſnm; contingens, & poſsibile; conſultationem, & electionem; liberum arbitrium, &
quod dicitnr in nobis; uirtutes, & uitia, pœnas, & præmia; uaticinium, & oracula; Deorum
cultum, & pietatem, & alia id genus innumera. Sed per ineuitabilem nrgentemq; cœlorum uir
tutem, & influxum Mathematici; per Deorum antem pronidentiam, & præfixam cauſarum
complicationem Stoici; hæc uniuerſa abſtulerunt. Ad quem modum ſingula tollat Mathematico
rum opinio; & quibus commentis eidem nonnulli opitulari ſtuduerint, conſultò prætermitte- G
mus; tum quòd à Ioanne Pico, & aliis doctis uiris res diligenter tractata uideatur; tum quòd non
Aſtrologum hoc loco, ſed Philoſophnm tantùm, & Theologum agimus; tum etiam quoniam &
ex illis, quæ ſuperius in hoc eodem libro tertio dicta fuerunt, & ex illis, qnæ lib. nono, & ultimo
à nobis dicenda ſunt, in quanta errorum abyſſo Aſtrologorum illi qni genethalici dicti ſnnt, uer-
ſentur, notiſsimum erit. Quoniam uerò inter Philoſophos, qni Fati, & ineuitabilis neceſsitatis
opinionem habuerunt, Stoici φυσικώτερον, hoc eſt naturaliter magis, & magis cum ratione pro-
ceſsiſſe uiſi ſunt; ideo ad quem modum ſiugulum eorum, quæ paulò ante enumerauimus, incom
modum, & abſurdum ex Stoicorum decretis ſequatur, & ad quem ſimiliter modnm unumquodq;
auſeratur, nunc ex Alex. Aphrodiſieo uidebimns. Quid præterea ad Alexandri obiectiones reſpon
deat Pomponacius pro Stoicis; & quo modo illius obiectiones euadat; quantum inſuper pon-
deris Pomponacii euaſiones habeant, breuiſsimis conſiderabimus. Tollunt igitur Stoici ſortu-
nam, & caſum. Probatur, Ea non fiunt ſortuna, aut caſu, quæ à cauſa certa, & determinata,
ſiue à certa, & determinata cauſarum complexione fiunt. Sed cuncta, per nos, ò Stoici, fiunt
à cauſa determinata, ſiue à certa cauſarum complexione, & ſerie. Nullus eſt enim per nos, effectus,
qui ab æterna, certa, & determinata cauſarum complicatione non fiat. Quod ergo fortuna, nel H
caſu efficiatur, ſupereſt nihil. Hæc fuit aduerſus Stoicos Alexandri ratio. Sed reſpondent Stoici,
& pro Stoicis Pomponacius, & ante Pomponacinm Alex. lib. de Fato cap. v; argumentum non
ſequi; quoniam in harum uocum [Fortuna, & caſus] ſignificatione, cum cæteris Soici mini-
mè conueniunt. Nnn enim dicitur caſu, aut fortuna quidpiam fieri; quoniam à cauſa determi-
nata, uel indeterminata fiat; ſed potius quoniam à caſu fit; quæ nobis incognita eſt, & occulta.
Cæterùm fiunt ſingula, à cauſa determinata. fiunt nanqne cuncta à certa, & determinata cauſa-
rum complicatione. Verùmenimnerò adnerſus iſtam Stoicorum euaſionem Alex.

PRIMÒ. Quoniam non ita uulgo, & commnniter hæc nomina [caſus, & fortuna] ſnmun-
tur; ut effectum ſignificent; cuius ſit nobis occulta cauſa. Snnt autem ſumenda nomina penès uul
gatam eorum ſignificationem, alioquin incaſſum eſſet omnis diſputatio.

SECVNDÒ. Quoniam ſortuitum euentum perperam diffiniunt. Multi nanque effectus ſor
tuiti ſunt, qnorum non ſunt nobis occultæ cauſæ. Nam ſi cadente lapide Icadii crus perfractum
fuerit; uel ſi uomicam incidendo, prætorem quis ſananerit, quem intendebat perimere; aut ſi fo
diendo,

A diendo, thesaurus fuerit inuentus; non erit huius, uel id genus alterius effectus (etsi fortuitus & casualis sit) occulta causa; immo contrà quàmmaximè manifesta erit.

Tertiò. Amulæta, Philtra, & incantationes, effectum aliquem inducunt, qui non putatur fortuitus; & tamen eius est occulta causa. Sed quid Lamias, Amulæta, & cantilenas adducit Alexander? Certè si debet diffinitio, ut debet, conuerti cum diffinito; quum maris æstus, Nili crementi, ferri à magnete attractionis, magnetis ad polum conuersionis, & aliorum id genus multorum effectuum causæ occultæ sint: erunt ii effectus secundum Stoicos fortuiti, & casuales nuncupandi; quo, nihil insipientius dici, aut excogitari poterit.

Has tres obiectiones Alexandri, & si ualidissimæ, firmissimæq; sint, demoliri tamen, atque abiicere nititur Pomponius; sed quàm frustra id tentauerit, ostendamus. In primis autem responsionem illam, quam ad principale Alexandri argumentum, attulerunt Stoici, uidelicet quòd & si à certa, & determinata causa, & causarum connexione singula fiant, fortuita tamen casualia non auferantur. ita declarare Petrus contendit; ut in hanc sententiam cum Stoicis uenire Peripateticos, posse se persuadere, existimet. Duo dicunt Stoici. Vnum, Cuncta à causa determinata fieri. Alterum, Fortuita esse illa, quæ à causa occulta fiunt, non autem ab indeterminata; cum

B omnia à certa & determinata causa fiant. Pro prioris declaratione, duo aduertit Pomponacius. Primùm quòd effectus determinatæ causæ, duplex est; sicuti & ipsa determinata causa bifariam considerari potest, uno modo, ut uigens, & perfecta, & quæ (pro naturæ suæ ratione) absolutũ effectum producat; alio modo ut imperfecta, & infirma, & quæ integrum effectum producere nequeat. Omnis enim, in his inferioribus, causa, multis modis infirmari, & deficere potest. Posuit enim (inquit lib. secundo Physicorum, commentatione XLVIII, Auerr.) Natura in causis inferioribus potentiam deficiendi; quæ ad actum aliquando est reducenda; alioquin ociosa esset illa potentia. Si quidem causa perfecta est, producit (inquit Pomponacius) effectum, qui à Physicis uulgo, effectus ut in pluribus appellatur. Si uerò imperfecta, effectum (inquit ille) qui, ut in paucioribus, dicitur; & à quibusdam (inquit) ut puta à Peripateticis, effectus casualis, & fortuitus nuncupatur. Cum autem iste effectus, qui, ut in paucioribus, appellatur; ab eadem (ita ait Pomponacius) causa producatur, à qua effectus, qui, ut in pluribus, dicitur; licet non eodem modo se habente; & ille à causa determinata fiat; sequitur sine dubitatione, ut etiam effectus casualis, & fortuitus (sic enim, inquit Pomponacius, effectum, ut in paucioribus, Peripatetici nuncupant) à causa determinata producatur.

Alterum, quod Pomponacius aduertit, est; quòd per nomen causæ, in illis præsertim euentis, quæ temeraria, & fortuita nuncupamus, duo intelligere possumus; tum unam causam tãtùm,

C utpota, in inuentione thesauri, effossionem tantùm; aut tantùm auri priorem defossionem; tum omnes, quæ ad effectum concurrunt; ut effossionem auri, & priorem eiusdem in hoc loco occultationem, agricolæ de uinea plantanda intentionem, & similes. Et tunc, inquit Pomponacius, si effectus ad unam, uel alteram tantùm causam referatur; casualis est. At si ad omnes simul, & potissimum ad primam, & uniuersalem causam, quæ particulares omnes simul contexuit; effectus, cum sit maximè (ut ad omnes suas causas simul sumptas refertur) & ineuitabiliter necessarius; casualis dici non potest. Adeo nempè (ita relatus) necessarius est; ut etiam atque etiam mirum esset; si uel hoc loco, in quo olim fuit thesaurus absconditus, effodienti thesaurus non occurrisset; uel in antro sedenti Icadio, decidens lapis, crus non fregisset. Post hæc tres, quas superius ex Alexandro adduximus, obiectiones euadere, nititur Pomponacius; immo ita sibi euasisse sua fit, ut suis nugis rationem Alexandri efficacissimam, firmissimamq; dissoluisse putauerit.

Ad primam uidetur ille dicere; quòd de nominum & uocum significatione, melius est cum sapientibus, ut sunt Stoici, quàm cum uulgaribus, & ignaris sentire.

Ad secundam. sicut non est inuentionis thesauri occulta causa; ita non est ille effectus casua

D lis; nisi forte ad alteram tantùm eius causam referatur. Nam si ad omnes illum referamus, cum effectus ita consideratus oppido quàm necessarius sit; qui fortuitus, aut temerarius censeri poterit?

Ad tertium, inquit. Ad effectum casualem tria secundum Stoicos requiri. Vnum, quod dictum est, quòd causa sit occulta. Alterum, quòd relatio non fiat ad omnes causas. Tertium, quòd effectus sit de numero eorum, qui à causa, ut in paucioribus, producantur. Effectus autem qui per amulæta, & incantationes fiunt, est effectus, ut in pluribus, non autem ut in paucioribus. Hæc Pomponacius.

Petri Pomponacii præcedenti capite positæ euasiones tolluntur. Cap. XXV.

RATIONEM superiori capite posuimus Alex. per quam, fortunam & casum ab- E
stulisse Stoicos, clarissimum erat; & præterea obiectiones quasdam, aduersus
fortuiti euentus diffinitionem ab Stoicis positam; & quid insuper & ad ratio-
nem dicant Stoici, & ad obiecta omnia pro Stoicis respondeat Pomponacius,
qui Alexand. obiectiones cunctas euadere conatus est; explicatè satis hactenus
declarauimus. Sed quàm malè Stoicos ille defendat; & quàm Alexandri obiecta
minimè euadat; non multa difficultate ostensuri nunc sumus. In primis illud
quod dicit, de duplici determinata causa perfecta, & imperfecta; & quòd perfecta quidem effe-
ctum, qui dicitur, Vt in pluribus; imperfecta uerò effectum, qui dicitur, Vt in paucioribus, pro-
ducat; modica cum ueritate, commixti mendacii plurimum habet. Verum est, quòd determina-
ta causa tum perfecta, tum imperfecta esse potest. Item uerum est, quòd perfecta causa effectum
producat; qui Vt in pluribus, appellatur. Tertiò uerum est, quòd causa perfecta, perfectè, & inte-
grè effectum suum absoluit. Sed falsum est, quòd causa imperfecta effectum faciat, qui dicitur, Vt
in paucioribus. Item falsum est, quòd effectus, Vt in paucioribus, fiat à causa determinata. Ter-
tiò falsissimum est, quòd ab eadem determinata causa, non tamen eodem modo se habente, tàm F
effectus proueniat, qui, Vt in paucioribus, quàm qui, Vt in pluribus, nuncupatur. Hæc autem
omnia erunt clarissima; si tantùm quid sibi uelit uox hæc, à nobis dicta determinata causa, intelli
gamus. ut frustra distinctionibus, & additionibus, & mille præposteris næniis Pomponacius
omnino elaborauerit. Determinata causa, effectiua præsertim (de ea enim nunc præcipuè dissferi
mus) ex communi, & uulgata, tam apud uulgares, quàm apud sapientes significatione ea dicitur;
quæ cum finis intentione, opus aggreditur; & aggressum per certa, & determinata media, ad fi-
nem usque, nisi impediatur, perducit. Intentio autem & ex electione, & (ita dixerim) ex sponta-
neo, & ex natura esse potest. Hæc causa multis modis appellatur. Dicitur nanque aliquando cau
sa per se, aliquando causa necessaria, aliquando causa in pluribus, aliquando causa essentialis,
aliquando causa determinata, aliquando aliis modis. Si causa perfecta fuerit, effectum (nisi quid
obstet) perfectum, & absolutum facit; si imperfecta, imperfectum, & non numeris omnibus us-
que adeo absolutum; Sed siue perfecta, siue imperfecta fuerit, quantum ad se attinet, sicut est cau
sa determinata; ita causa, ut in pluribus, semper censetur; quoniam eundem effectum quidem, G
hoc est, effectum, qui ut in pluribus dicitur, licet non eodem penitus modo, nisi impediatur,
producit. Si autem hæc causa, quam determinatam diximus, impeditur: certè ab alia superue-
niente causa impediri, necessum est. (nihil est enim, quod sibi ipsi impedimento sit) impediens
autem causa, & quæ operi superuenit, nec opus olim fuit aggressa; nec operis illius, finem ali-
quando sibi proposuit: aut iis mediis utitur, quibus utebatur, & quem intendebat causa determi
nata; & quæ pridem operationem inceperat. Quamobrem causa ista, quæ de improuiso obrepsit;
& unde ortum habuit prioris causæ impedimentum; non est causa determinata. Non enim opus
(ut diximus) illa cœperat. Ab hac autem fortuitus euentus, & effectus ut in paucioribus, ortum
deduxit. Non rectè igitur putauit Pomponacius; quòd ab eadem causa, licet non eodem modo
se habente, tàm effectus ut in paucioribus, quàm ut in pluribus, proueniant; aut quòd istorum
effectuum causæ non differant; nisi penès magis, & minus perfectum, quum specie, & tota ratio-
ne differant. Ex his, quæ diximus, trium à nobis paulò ante dictorum falsitas manifestissimè ap
paret; & præterea falsum conuincitur illud esse, quod primo loco, præcedente capite, pro Stoi-
corum responsione, notatum fuerat à Pomponacio. uidelicet quòd omnia à causa determinata,
fiant fortuita, & temeraria, ut in paucioribus, non fortuita uerò ut in pluribus. quum à quibus H
non fortuita proueniunt, fortuita prouenire non possint, nisi fortuitum esse dixerimus causam
à sua perfectione, & effectum ab absoluta sua integritate descecisse; de qua re aliàs oportunius
dicendum est. Falsum item apparet, & quòd à causa determinata, sed imperfecta effectuus pro-
ueniat, qui ut in paucioribus dicitur: immo effectus prouenit, qui ut in pluribus appella-
tur, licet fortè ab absoluta sua perfectione deficiat. Et quòd à determinata causa, eo modo
determinatam causam intelligendo, quo iam exposuimus, possit esse effectus ut in pauciori-
bus. Illud similiter quod superiori capite, secundo loco ab eodem animaduersum fuit, tum
uerum tum falsum est. Verùm est; quòd per nomen causæ, in euentis fortuitis, immo tam
in fortuitis, quàm non in fortuitis, possumus, tum omnes, tum unam tantùm causam intelli-
gere. Verùm est item; quòd si ad unam, uel alteram causam effectus referatur; temerarius
appellabitur. Verùm est tertiò, quòd si ad omnes simul collectas referatur, necessarius sit. Fal-
sum autem est, quòd non sit casualis, si ad omnes etiam causas referatur. Quoniam & si euen
tus, necessarius sit; non tamen absolutè necessarius est, sed ex suppositione causarum; at quot,
quæso, causæ fortuitò, & temerè positæ fuerunt? Item falsum est, quòd non sit temerarius, si ad
causam uniuersalem idemmet referatur. id autem ad quem modum ueritatem habeant, suo loco
dicemus. Et multis denique modis Physicè loquendo (in Scholis enim philosophorum sumus)
peccat

A peccat Pomponacius. Sed probare ille nititur utrunque. Primum quidem, hoc est, quòd effe-
ctus casualis non sit, si ad cunctas suas causas referatur. Quoniam illo modo consideratus, atque
ad suas causas omnes relatus, effectus necessarius est. Quasi non posit idem effectus & temera-
rius, & necessarius esse; si præsertim uel ad aliam, & aliam causam referatur uel si ad eandem
alio tamen, & alio modo se habentem, uel si eius causæ, quales quales fuerint, esse supponantur.
Moueri nempe Socratem est necessarium, si currat; nec propterea dissonum est, ut contingen-
ter, & fortasse temere moueatur, & currat. quotus quisque effectus est, qui & si necessarius sit,
si ad omnes causas suas referatur, & præterea in esse, causæ illæ omnes constituantur, non etiam
contingens absolute, & simpliciter esse potest, & temerarius? ut sunt contingenter eiusdem uel
temere omnes, uel aliquæ positæ causæ. De necessitate nanque prætereunti Socrati caput fran-
gitur; si cadat in illud grauior tegula; nec cessat propterea effectus esse casualis, tum quia nec So-
crates transiens, nec cadens tegula hunc effectum intendebant; sed ille amicum, hæc uerò terræ
centrum petebat: tum quia ex accidenti coniunctæ sunt istæ causæ; à quacunque superiore cau-
sa, & quocunque modo coniunctæ fuerint, casus certè & temeritas fuit: ut dum transiret Socra-
B tes, tegula ceciderit. Nec istam causarum coniunctionem Natura, aut Deus intendebat ali-
quando.

At, inquit, Pomponacius, quòd non ex accidenti fuerunt iunctæ istæ causæ; sed per se, à supe-
riore, & uniuersali causa.

Sed hoc est alterum, in quo errasse Pomponacium paulò ante dicebamus. Certè, si aliqua es-
set causa una & eadem, à qua effectus casualis (ut casualis est) per se intendi posset; & produci;
effectus casualis, casualis non esset. Naturæ nempe temerarii euentus, ut testis locuples mille lo-
cis est Arist. repugnat, unã aliquam, & eandem posse esse per se causam. Sed posse esse declarabat
Pompon. exemplo uulgatissimo, de duobus seruis à domino ita missis, ut se inuicem obuia-
rent; concursus quorum ipsis quidem casualis fuit; sed non domino. Verùm tum quia non cur-
rit similitudo in agente naturali, & qui de necessitate agat; qualis est Prima causa; & Natura, &
in agente libero, & qui contingenter operetur; qualis est seruorum dominus. Tum quia quo-
cunque res se habeat modo, non ab una, & eadem aliqua per se causa, aut euentus, & capitis fra-
C ctio fit, aut eius causæ connexæ sunt, ut putà non à superiore; Tum tertiò, quoniam casualis euen-
tus, qua ratione casualis est, ad quamcunque causam referatur, etiam si ad primam retuleris, sem-
per est casualis; quod inferius, ubi de diuina prouidentia erit sermo, facilè declarabitur (nam ser-
uorum concursus, quoniam seruis casualis fuit; ideo si ad eorum dominum, uel etiam ad pri-
mam causam referatur; fieri non poterit, quin seruis fuerit ille casualis) causæ propterea fortui-
ti euentus, ut fortuitus est, ex accidenti iunctæ fuerunt. Nisi enim per accidens fuissent coniun-
ctæ, effectus ea ratione, qua temerarius est; nequaquam (quod pugnat) temerarius esset. Sed
de duobus, quæ incassum pro dissoluenda ratione Alexandri, aduersus Stoicos animaduertit
Pomponacius, hactenus. Sequitur ut quàm ineptè tres illas Alexandri obiectiones euadat,
inspiciamus.

Quod ad priorem respondet, nihil (ut dicitur,) aduersum. sentit etiam Aristot. cum sa-
pientibus esse sentiendum potius, quàm cum uulgaribus. At non loquimur de sententia, sed
de nominum significatione. Nam & si cum probatis, & sapientibus uiris sentiendum sit; uten-
dum est tamen (nisi forsitan soli nos ipsos tantùm conuenire uelimus) nominum significatione
uulgata; & non sunt nomina à suis propriis, & uulgatis significationibus amouenda; & à rebus,
quibus imposita fuere. Quod tamen temerè faciunt Stoici, qui ubique nomothetas agunt, & no-
D minum, ut libet, semper significatione abutuntur. Aut ergo soli secum loquantur, & si solos do-
ceant, solique cum solis disputent; aut si cum aliis loquuturi, & disputaturi sunt, aliosque instru-
cturi; ut nominum, & uocum significationem cum aliis communem habeant, est neces-
sarium.

Ad alterius euasionem, iam patuit, quid dicendum. siue enim ad alteram tantùm, siue ad
utranque causam, siue ad omnes effectum casualem referas; semper est casualis; etiam si ad om-
nes simul, uel suo ordine collectas relatus necessarius ita sit (præsertim si in esse ponantur uni-
uersæ illæ causæ) ut non posit non esse. Quoniam ex accidenti conuenerunt illæ causæ, ad effe-
ctum producendum. Ea semper ratione effectum sumendo, qua temerarius dicitur. Multæ
enim sunt fortuitò, & casu positæ causæ, quæ poni, & non poni æquè poterant.

Ad euasionem tertii obiecti, & de priori conditione, quæ est, quòd effectus fortuitus dica-
tur, quia eius causa sit occulta: satis hactenus dictum fuit, ostensumque, quàm inepte ita fue-
rint Stoici opinati; quum innumerabiles sint in natura effectus, qui casuales minimè omnium
dici possunt; quorum causæ absditissimæ sunt, atque occultissimæ. Secunda, quæ est, quòd non
ad omnes causas fiat relatio, sed ad unam, uel alteram. si effectus censeri debeat casualis, est condi-
tio, quæ Stoicorum disciplinã minimè olet; cùm in ordine causarum, omne causam esse per se cau-
sam,

sam, illi ex professo confiteantur; ideo siue ad unam, siue ad omnes effectum referas; nunquàm E
penès Stoicos erit casualis, sed per se semper intentus. Tertia autem, quæ est quòd effectus sit de eorum numero, quæ à causa, ut in paucioribus eueniunt; sicut temere, & propria, ut puto, ceruice à Pomponacio fuit adiecta (illius nempe conditionis apud Alexandrum nulla fit mentio, immo ista conditio, sicut illa superior, Stoicorum decretis aduersatur) ita à nobis multa cum ratione reiici potest. Adde, Si causa occulta est; qui sciri poterit, an effectus ab ea fit, ut in pluribus, an ut in paucioribus? Nemo certè hominũ, cui sit aliqua causa occulta, cognoscere poterit, si effectus quispiam ab ea, ut plurimum, uel raro producatur. Adde tertiò, Quòd amulæta, & Philtra, & huiusmodi (quæ à Stoicis afferuntur) rarissimè (ut cuique potest esse notissimum) eundem effectum producunt. Quot, quæso, fuerunt ad cuiuspiam morbi curationem exhibita, quæ non modicè nocuerunt? quot ad amorem, quæ odii plurimum excitauerunt? Quàm malè igitur Alex. argumenta Pomponacius euadat; & quàm malè fortunam, & casum Stoici tueantur; & quàm ineptè Stoicorum causam Pomponacius defendat; hactenus.

Eos, qui Fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum euentum introducunt (quod Stoici faciunt) contingentis, & possibilis naturam tollere; Et quàm malè illam Stoici defendant. CAP. XXVI. F

QVAM ineptè fortunæ, & temeritatis naturam tueantur Stoici; & illi, qui uel Stoicorum placita sequuti sunt; uel eorum partes tueri conati fuerunt: hucusque uidimus. Quòd autem contingentis, & possibilis, non magis aptè rationẽ illi defendant; nunc uidendum est.

DIXIMVS pridem; quòd eorum opinio auferat illud, quod contingens, & possibile dicitur. Nempe si cuncta (inquit Alex.) certa, & determinata (quod aiunt Stoici) causarum complicatione, ineuitabili necessitate, fiunt; id, quod possibile, & contingens dicitur, ablatum est. Quum possibilis, & contingentis natura illa sit; ut id, quod contingenter, & possibiliter euenit, nulla necessitate eueniat; sed possit æque euenire, & non euenire. Cuncta autem ad Stoicorum opinionem certa causarum serie, ineuitabili necessitate fiunt. Periit igitur possibilis, & contingentis natura. Nihil sanè eorum naturæ repugnat magis, quàm ut à determinatis ab æterno causis, impermutabili necessitate fiant; cum tam contingens, quàm possibile, si eueniant; non nisi contingenter, & possibiliter euenire queant; hoc est, sicut euenire, ita non euenire æque ualeant. Sed euadere nititur argumentum Pomponacius, ea Stoicorum euasione, quam in libro de Fato cap. VI. nobis Alex. exhibuit. Quoniam contingens, aut possibile illud non est (nisi forte secundum existimationem) quod esse, & non esse, G
indifferenter potest. sed possibile quidem potius illud, dicitur, quod ut fiat, uel sit, à nullo impeditum est. contingens uerò illud, non quod & esse, & non esse indifferenter potest; sed quod non semper est; sed uel in præterito aliquando non fuit; uel in futuro quandoque tandem esse desiner. Id autem quod uel fieri non impeditum est, uel non est semper, sed aliquando, quin ex certa, & ab æterno determinata causarum connexione ineuitabili necessitate fiat, uel sit, uel futurum sit, prohibet nihil. quod si contingens, aut possibile illud nos opinamur, quod sicuti esse, ita non esse potest; decipimur, inquiunt Stoici, ab ignorantia causarum impedientium, atque impossibile illud esse reddentium; quod possibile esse nos existimamus, sumi potest exemplum ex lib. undecimo Metamorph. ab Alcyone, quæ Cæycem uirum suum mari mersum, & enectum, non solùm posse domum reuerti, credebat; sed eius aduentum, uotis omnibus exoptabat: cum tamen redire illum iam mersum, esset impossibile. Dat exemplum Pomponacius, Quis putat posse nũc Persarum Regem deambulare; quòd ignoret Regem iam esse uita functum; propter cuius obitum, impossibile redditum est id, quod ille possibile existimauerat. Sed ideo existimauerat possibile, quia impedientem causam, & illud, quod prius possibile erat, impossibile reddentem, H
hoc est Regis mortem, ignorabat. A' pari impedientes causas cum ignorent plerique, possibile illud iudicant, quod tamen est omnium impossibile. Et quidpiam posse esse, & non esse, arbitrantur; quod ineuitabili necessitate, ad unam partem contradictionis pridem determinatum est, altera prohibita, & impedita existente.

SED aduersus istam Stoicorum euasionem arguit Alex. Primò, Si contingens illud appellant stoici, quod non semper est; & si id possibile dicunt, quod fieri non prohibetur; sequitur, ut minimè utantur Stoici nominum impositione, à primis institutoribus, facta; sed pro libito, no cum significationem instituant, mutent, demant, & addant; sic autem faciendo, Fato quidem cuncta coaptare, & cuncta ea, quæ alioqui iudicantur impossibilia, possibilia facere; & contrà, quæ possibilia censentur, impossibilia reddere, & inuicem pugnantia conciliare, facillimè poterimus. At non Philosophum; & rei naturæ contemplatorem, sed potius nomothetam, uel etiam

impostorem

A impostorem agemus.

SECVNDO si ignorantia causæ in causa est, ut idem aliquod ab uno possibile, ab altero impossibile iudicetur; consequens erit; ut non re ipsa, sed hominum existimatione (quod maximum absurdum est) possibile, & impossibile definiatur. Vnde sequitur, ut idem (quod absur dius est) possibile simul, & impossibile esse possit.

TERTIÒ. si possibile est, quod fieri non impeditur; nulla erit inter possibile, & necessariũ differentia. Quod enim uon impeditur esse, necessarium est. Si dixeris (sicut dicere uidentur Stoici) quòd uecessarium nec impeditur, nec impediri potest; possibile autem non impeditur quidem; sed potest impediri. Contrà ex his, quæ ab ipsis Stoicis admittuntur, ita arguitur. Quod non impeditur, prohibetur impediri; Quod impediri prohibetur, impediri non potest; Quod uon potest impediri, impossibile est impediri; Quod impossibile est impediri, necesse est non impediri; Quod uecesse est non impediri, necesse est ut sit; igitur quod uon impeditur, necesse est ut sit; possibile autem est, quod non impeditur. Sequitur ergo, tum quòd possibile, sicut non impeditur, ita impediri non potest; tum etiam quòd inter possibile, & necessarium, nul-
lum sit interstitium, quod uolebamus. Vsus est Alexander consimili argumento, cap. IIII, li-
B bri primi Quæst. natural.

QVARTÒ. quoniam dicunt contingens esse illud, quod non semper est; & si dum est, uel futurum est; ineuitabili necessitate fit, uel sit futurum. Ponatur igitur casus, quòd die crastina sit futurum uauale bellum; quæro ab illis, qualis est ista propositio, Cras uauale bellum futurum est; necessaria'ne? si uegaueris, sequitur aduersus Stoicos, ut non ex ante iactarum causarum serie, ineuitabili uecessitate futurum sit cras nauale bellum; Si affirmaueris, futurum igitur (coutra eosdem) nauale bellum erit quid necessarium, quod tamen non sempiternum est.

SED respondent Stoici (ut ex cap. VI, libri de Fato Alexandri, facilè intelligi potest) quòd propositio illa, Cras bellum uauale futurum est. ante nauale bellum est necessaria; peracto uerò bello, ueque etiam uera est, nedum necessaria.

ADVERSVS responsionem istam arguit Alex. Quoniam si propositio illa, Cras est futurum nauale bellum, quandoque, ut aiunt Stoici, est uera, quandoque non; consequens est, ut ea nunquam (quod Stoicis aduersatur) fuerit uecessaria. Si nanque (secundum decreta Stoicorum) necessarium illud tantùm est, quod est sempiternum, quod semel fuerit necessarium, semper erit
necessarium; quoniam sempiternum. Igitur si aliquando propositio illa necessaria fuisset; etiam
C nunc profectò, nauali bello peracto, esset uecessaria; At quautum, quæso, per uos, abest à necessitate; si neque uera sit. Nou igitur potuit aliquando esse uecessaria. quòd si nunquam fuit illa necessaria; nec futurum esse nauale bellum, fuit aliquando uecessarium. Quòd si impermutabili uecessitate futurum esse nauale bellum asseras, quemadmodum sine dubitatione asseris, antequàm nauale bellum fuerit, sequitur & quòd propositio illa, Cras est futurum nauale bellum, adhuc sit uecessaria, & quòd non omne necessarium, sit sempiternum; neque omne temporaneum contiugens. quum propositio illa per uos desinat esse necessaria: secundum autem rei ueritatem quod semel uecessarium est, semper necessarium sit. Sequitur uanque ut non contingat non fore nauale bellum; si fuit aliquando illa propositio necessaria quod si nou coutingit, uon fore, impossibile est non fore; si impossibile est non fore, necesse est fore. Igitur Cras fore nauale bellum; est de numero eorum, quæ uecessaria sunt; nou autem de uumero contingeutium, & quæ aliquando uon esse possunt. Illa ergo propositio, Cras erit nauale bellum. est propositio uecessaria. Quæ enim propositionem uecessariam enuuciat, necessaria est. & sempiternæ ueritatis, si semel (ut uos dicitis) necessaria fuit, uec aliquando esse potest, ut nou sit futurum crastinum nauale
bellum. At si non posse uon futurum esse crastinum nauale bellum, est absurdum; absurdum quo
D que illud est quod asseritis propositionem illam cras est futurum nauale bellum, aliquando quidem necessariam esse. aliquando autem ue ueram quidem. quam absurditatem si clamore, & pertinacia defendere uultis, alia plurima sequentur absurda: ut puta quòd dies crastina nuuquam erit, quia uecessariam est semper, die crastina fore nauale bellum; quòd Sol à suo motu cessabit; quòd aliqua sit propositio necessaria, quæ non est sempiternæ ueritatis; quòd aliquod sit necessarium, quod non est sempiternum; ut bellum nauale futurum; quòd euentus omnes sint contiugentes, qui iu præteritum transeunt; quòd eueutus cuncti, dum futuri suut, sint necessarii; quoniam sicuti de futuro nauali bello argumentatum est, ita de futuro alio quocuuque eueutu argumentari poterit; & per Stoicorum principia ostendi, illud esse uecessarium; quoniam si aliquid futurum est, non contingit illud non fore; si non contingit non fore, impossibile est non fore; si impossibile est non fore, uecesse est fore; igitur si quidpiam futurum est, necesse est fore, & tandem sequitur, ut sublata sit omnis possibilis, & contingeutis natura; quod à principio dicebamus uidelicet, quòd Stoicorum opinio contingens, & possibile in totum ita auferat, ut frustrà eorum nounulli contingeutis, & possibilis naturam tueri conentur.

Qui

Eos, qui Fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum euentum introducunt (ut faciunt Stoici) consultationem tollere; & quàm malè præterea illam Stoici ipsi defendant. CAP. XXVII. E

VIDIMVS quàm fortunæ, & cæci casus, item contingentis, & possibilis naturam Stoici ineptè defendant; quàm similiter consultationis rationem & electionis illi præpostere tueantur, nunc demonstrandum est. Diximus in superioribus, Stoicorum opinionem, consultationem abstulisse; Siquidem cuncta, ad eorum placita, ineuitabili necessitate, eueniant. Nempe ut libris tertio, & sexto Moralium rectè nobis tradidit Aristoteles, sicuti non est consilium de impossibilibus, ita non est de necessariis; nec de his, quæ non euenire non possunt. Nō enim consultamus an per saxa nauigandum sit, uel equis alatis uti debeamus, nec de Solis ortu, aut de æstu maris consilium capimus. Sed de iis tantùm, quæ cum in nobis esse dicantur, & nobis utilitatis aliquid afferant; ut esse, ita non esse æquè possunt. Sed hæc sunt & à Stoicis, & ab illis omnibus iam ablata, qui fortunæ, aut casus, & contingentis, aut possibilis naturam abstulerunt, & F
cunctorum euentuum impermutabilem necessitatem asseruerunt. Ab eisdem igitur, simul & ipsa consultatio prorsus ablata est. Quisquis certè id aufert circa quod ars aliqua uersari dicitur, artem abstulisse uidetur.

RESPONDET pro Stoicis Pomponacius, quòd consultatio, ratiocinium est quoddam, & discursus, ad quamlibet partem contradictionis; qui certè discursus non aufertur, etiam si & ipse discursus, qui consultatio dicitur, & conclusio, & electio, & cætera denique omnia, quæ ex consultatione procedunt, ineuitabili necessitate fiant, & eueniant. Verùm & si aptè satis ad opinionem, & consequenter, dicat Pomponacius (non enim aliter Pomponacius ipse, & ipsi Stoici dicere possunt) pessimè tamen, ita dicendo, & ipse, & Stoici consultationem tuentur. Primò nanque, Si hoc quod dicunt [Consultatio est discursus ad utramlibet partem contradictionis] est completa (ut illos dicere uidere uideor) & perfecta consultationis diffinitio; non magis erit consilium de possibilibus, quàm de impossibilibus, uel necessariis, & quæ secus, quàm sint, esse non possunt. Nec item de iis magis, quæ nostra sunt, quàm alienorum, & per infinitum (propè dixerim) interstitium à nobis distantium, quorum ne cognitio quidem, aut memoria apud nos extet. De iis nanque omnibus, ac de quocunque proposito problemate, ad utramuis partem discurrere, & diuersos, mutuoque contrarios syllogismos facere (ut notum est) facillimè poterimus. Sed hoc G
& diffinitioni consultationis, quæ ab aliis ponitur, & ipsi consuetudini, & experientiæ euidentissimè repugnat. Quis nanque de impossibilibus, & quæ esse non possunt, unquam consuluit, aut de necessariis, & quæ non esse non possunt, aut de illis, quæ ad se nullo modo pertinere iudicauit?

SECVNDO, quoniam quam consilii partem malueris, quis eligat, Fato (inquient Stoici) & ineuitabili necessitate illam elegit. Si igitur ipsa electio fatalis, & ineuitabilis sit; sequitur, & ut ipsa electio, electio non sit; & ut ex consultatione, nihil boni nobis indipiscamur, ad quod tamen tendit tota consultationis ratio. Idem nanque post consultationem, eligimus, & agimus; quod sine consultatione elegissemus, & egissemus. Ex quibus consequens est; Naturam frustrà dedisse consulendi facultatem hominibus.

SED ad hoc obiectum respondet pro Stoicis Pomponacius, consilium esse ueluti medium; per quod ineuitabile fatum expleatur. Ea nanque, quæ consilio aguntur, ita (inquit ille) Fato per consilium aguntur; ut absque consilio, ea fieri sit impossibile. unde sequitur, ut neque eligamus, aut agamus, quæ sine consultatione elegissemus, uel egissemus; neque frustrà consulendi potentia, hominibus, à natura tributa fuerit. Sed ex annalibus error Pomponacii facillimè depræhen- H
ditur. multos enim, non solùm hominum, sed Deorum etiam consiliis, se obiecisse legimus. Plutarchus, Crassum omnia Deorum uaticinia, & consilia contempsisse asseruit. Papyrius cursor (inquit Cicero) cum à pullario admoneretur, ne cum Samnitibus prœlio decerneret, contemptis auspiciis, fœliciter dimicauit. Quid, quæso, ad ea efficienda, quæ Crassus, & alii, hominum, & Deorum consilia contemnentes effecerunt, profuit consultatio: si egerunt, ex consultatione nihil? quo modo non absque præcedente consultatione, eadem fuissent effecta; si non per consilium facta fuerunt? Nisi forte tot absurdis illud absurdissimum addere noluerint, ideo consilium profuisse, quia de agendis consuluerunt, ut non pro consilio, sed contra consilium agerent; ut etiam quæ contra consilium facta sunt, effecta non fuissent, nisi consilium præcessisset. Sed delirent illi, ut libet.

TERTIO. quoniam fatalem electionem faciunt, tollunt à nobis optionem agendorum; qua sublata aufertur id, quod dicitur in nobis, & ipsa arbitrii libertas; quæ si auferatur; uniuer-

A ſa hominis natura, & eſſentia erit ablata. Non enim (ut rectè Alexander admonuit) naturam humanam libertas, ut accidens, quamuis proprium inſequitur; ſed ipſam potius humanæ naturæ quidditatem, & eſſentiam illa depromit, & manifeſtat. Vt quod homini intimius, atque eſſentialius ſit, quàm ipſa libertas, ſit nihil. Sed de conſultatione hactenus. de libertate autem ſequenti capite fuſius.

Qui fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum neceſsitatem introducunt (ut faciunt Stoici) humanam libertatem tollunt; quam nihilominus ineptè Stoici tueri conantur. CAP. XXVIII.

INTER ea abſurda, quæ ad unam quorumcunque de fato, hoc eſt de rerum cunctarum ineuitabili euentus neceſsitate, opinionem, ſequuntur, plurima, unum eſt maximum, maximeque præcipuum. Humani liberi arbitrii euerſio. Qua euerſione, inquit Alexander, & iactura nulla homini maior, ac deploratior fieri, aut etiam excogitari poteſt. Quòd autem arbitrium auferatur, ita Alexander demonſtrauit. Si, ex opinione, perit conſultatio (ut ſuperiori capite de
B monſtratum fuit) perit etiam electio. Electio nanque, finis eſt conſultationis: finis autem periit, cùm ea, quæ ad finem ſunt, periere. Si electio periit; ablatum eſt liberum arbitrium; quod ſanè uel eſt electio, uel in electione, cum ratione, conſiſtit. Non enim electio tantùm ſpontanea eſt, & non libera (ut quidem dicere uiſi ſunt) ſed ſpontanea, & penitus libera, eſt ſi præſertim cum recta ratione fiat. Vt in libro de Humano libero arbitrio, à nobis fusè declaratum fuit.

RESPONDET Pomponacius, & declarat primùm, ad quem modum, in nobis, ex Stoicorum decretis, liberum arbitrium permaneat; deinde in Ariſtotelem, & Peripateticos, & eos omnes, qui ſecus de humano arbitrio ſentiunt, Alexandri argumentum retorquet.

DE primo. Permanet, inquit, in nobis liberum arbitrium; quoniam in nobis remanent ſemper uelle, & nolle. Nam & ſi, quod uolumus, aut quod nolumus, ineuitabili neceſsitate, uolumus, aut nolumus; uolumus nihilominus, uel nolumus. In uelle autem & nolle, nullo præterea addito uniuerſa ſecundum Stoicos conſiſtit humani arbitrii libertas.

SI id obiiciatur, quod ſentiunt Peripatetici, uidelicet quòd non in uelle duntaxat, & nolle, no
C ſtra conſiſtat libertas. Non enim quia uolumus, aut nolumus, liberi arbitrii ſumus; ſed quia cum ratione, & electione uolumus, aut nolumus. Et quoniam uolumus, aut nolumus cum ratione, ideo quod, & quando uolumus, aut nolumus (ut diſcurrentibus, ac ratiocinantibus nobis oportunius uiſum fuerit) uelle, aut non uelle poſſumus.

REPLICAT aduerſus hanc obiectionem Pomponacius; & quaſi argumentum retorquet; ita, ut non ſolùm ad Stoicorum, ſed etiam ad Peripateticorum decreta, demonſtrare conetur; quòd id, quod uolumus, aut nolumus, quando uolumus, nolumus, ineuitabili neceſsitate uelimus, aut nolimus. Si nanque (ait) uoluntas, eo tempore, quo quidpiam uult, poteſt non uelle; quæro, inquit Pomponacius, de modo, quo id fieri poteſt. Voluntate'ne, eodem ad quamlibet contradictionis partem, modo ſe habente; an alio & alio? quopiam ſcilicet uoluntatem ad alteram oppoſitionis, & contradictionis partem trahente, ac determinante? Non eſt dicendum, quòd eodem modo ſe habente. Ariſtotelis nanque libro poſteriore, cui titulus de Generat. & corrupt. parte LVI. Idem, inquit, manens idem, non eſt natum facere niſi idem. Et eiuſdem commentator Auerroes libro ſecundo de Cœlo, commentatione XCII. contraria (dicebat) impoſsibile eſt, ut attribuantur eidem agenti, & eodem modo. Alio igitur, & eam aliquo, ad alteram par
D tem, ducente, ac determinante. Tunc quæritur de ipſo determinante, naturale'ne ſit, an uoluntarium. Si uoluntarium dixeris; ex quo uoluntarium eſt: ad utranque contradictionis partem indifferens erit. igitur alio egebit determinante; de quo ſimiliter inquiretur, an uoluntarium ſit, uel naturale; & uel in infinitum in determinantibus abibimus; uel ad naturale quodpiam tandem, à quo uoluntas determinetur, perueniemus. Id autem, quod naturale eſt, naturaliter, hoc eſt, uno tantùm modo, & non ad utranque contradictionis partem indifferenter ſe habendo, ſed determinatè unam, & impermutabiliter agit. conſequens igitur eſt; ut eo tempore, quo uoluntas determinatur, unum tantùm, & uno duntaxat modo & uelle, & operari poſsit uoluntas. non poteſt igitur non uelle id, quod uult, & quando uult. Sed ſi uult, impermutabili neceſsitate uult, aut ſi non uult, impermutabili ſimiliter neceſsitate non uult.

ARGVMENTVM hoc non paruam difficultatem petit; quæ eſt; à quo ipſa humana uoluntas ad actionem, & ad modum actionis, determinetur; de qua re libro, octauo, & penultimo aliquanto ex actius diſſeremus. Nunc autem raptim dicimus; quòd rectà obiectum fuerat Pomponacio. Quoniam non in uelle, ſolùm aut nolle, ſed in uelle, uel nolle cum ratione, & diſcurſu, &

(ita dixerim) cum consilio, & electione consistit humana libertas. Cum replicas, quòd uolun-
tas ineuitabiliter nult, quod, & quando uult; nt nihil ad libertatem ratio faciat, & iudicium; E
quoniam uel fato ineuitabili, uel aliquo naturaliter determinante; uoluntas uult, id quod uult,
& eo tempore quo uult. Dicendum quòd nullo extrinseco determinante uoluntario, uel natu-
rali, sed se se, & solo præcedente cum ratione consilio; ad quam maluerit partem, determinat.
quæ determinatio aliud est nihil, quàm ipsa uoluntatis electio; quæ electio aliud nihil est, quàm
practici syllogismi conclusio. Est enim ita sui iuris, ut & si ab extrinseco persuaderi, & allici ali-
quo modo queat; nullo tamen modo à re extrinseca, ita impelli potest; quin semper, quam ma-
luerit contradictionis partem, eligere posit. Ideo eodem tempore, quo unum agere uoluerit hoc
omitere, & aliud uelle, & agere poterit.

SED huic responsioni bisariam obiicit Pomponacius. sequetnr inquit; quod uoluntas aut
non mouebitur, aut simul ad duo opposita. cum enim seipsam determinat, & nullo pacto ab ex-
trinseca re determinetur; nulla erit maior ratio; cur ad unam partem contradictionis se determi-
net, & moueatur, quàm ad alteram. Ratio præterea principio libri octaui Physicarum ausculta-
tionum, ad motus æternitatem demonstrandam, ab Aristotele posita, statim corruet. Argueba- F
tur, Si motus æternus non est, sed incœpit esse quandoque; mouentis primi ante motum fuisset
uoluntas mutata; & ita motus fuisset, antequàm esset motus, immo dicam (inquit ille) quòd
nulla facta mutatione, & uoluntate eodem modo se prorsus habente; in cœpit ita mouere pri-
mus moueus; ut ante motum primum, nulla præcesserit mutatio.

VERV`M enimuero hæc obiecta facillimè tolluntur. Primùm quidem, Qnoniam ratio illa
non urget, de mouente libero; sed tantùm de naturali, Quòd autem se determinet magis ad unã,
quàm ad alteram partem uoluntas, & moueatur; tota causa est; non quia ab extrinseca re qua-
piam moueatur; urgeatur, aut determinetur; sed quia ita sibi ratione, consilio, & indicio mo-
uendum uideatur. Nec huius est alia perquirenda causa; quàm ipsa propria libertatis, & uolun-
tatis natura. Alterum nerò, quoniam supposuit in ratione sna Aristoteles, (ut parte VII. eius-
dem libri uideri potest.) Primnm motum, quietem præcessisse; ita ut si motnm incœperit mo-
tor; ante motum quieuerit; quies autem, ut ibidem dicebatur, est priuatio motus; igitur, tum
quia est motus priuatio quies ipsa, tum quia à priuatione ad habitum non fit transitus, sine aliqua G
inter priuationem, & habitum media mutatione; colligebat propterea Arist. mutationem præ-
cessisse, & fuisse motum, atque in primo mouente mutationem ante motum; si motus esse cœ-
pisset. Hoc præmisso, manifestum est, quàm minimè ualeat argumentum Pomponacii. Volun-
tas se se determinat, ergo potest incipere motum sine aliqua præcedente mutatione; unde ruat
Aristotelis ratio. Nam uoluntas nostra ex imperfectione (ut libro de Humana libertate à nobis
fusè declaratum fuit) est libera libertate contingentiæ, & contradictionis; hoc est quæ ualeat ad
opposita. Voluntas primi ex perfectione est libera, libertate necessitatis; quæ tantùm in unum
ualet; qnoniam non ut nostra, fluctuat inter opposita; ut discursu, & ratione egeat ad alteram
partem eligendam. Ideo uoluntas nostra modò ad unam, modò ad alteram partem contradictio
nis se mouet quidem, quod non facit uoluntas diuina, sed non sine aliqua omnino præcedente mu
tatione; sicut neque diuina secundum Aristotelem si nnnc moneret, prius autem non, hoc face-
re sine aliqua mutatione posset, sed bene sine aliqua à re extrinseca proueniente mutatione, & no-
stra, & dinina motũ incipere potest. Nam si uoluntas primi mouentis fluctuaret, ut nostra inter
opposita, & modò moueret, modò non; cui dubium, quòd permutaretur, licet non ab extrinse
ca re? & ante motum esset mutatio? Esto nanque quòd etiam uoluntas prima se se determina- H
ret ad motum; & non ab extrinseca aliqua re determinaretur; non posset tamen Physicè loquen
do, motum incipere, aut se ad motum determinare, non præcedente, ut diximus, aliqua mutatio-
ne; qna, de priuatione & quiete, ad motum incipiendum se transmutaret. Nam & si uoluntas
nostra, eodem modo se habens, id est à nullo extrinseco, & à nullis extrinsecis causis impulsa, se-
ipsam, ad agendum, determinet; non tamen aut opus quod agere determinauit, aggreditur; aut
se ad actionem determinauit quin in ea ante mutatio illa præcesserit; qua uel à cessatione, ad actio
nem, uel à principiis ad conclusionem, & electionem transmutatur. Ratio igitur Aristotelis Phy
sicè loquendo, in suo robore permanet; & si uoluntas nostra se ipsa (ut diximns) & non aliunde
determinetur. Quamobrem optimè à nobis superius dictum fuit; libertatem nostram, non in
uelle solùm, aut nolle; consistere; sed requiri præterea rationem. Non enim (ut capite tx. libri
de Fato rectè adnertit Alexan.) idem sunt uoluntarium, & liberum arbitrium; siue, qnod idem
est, id quod dicitur in nobis, & nostra libertas. Voluntarium enim est, quidquid ex non coacto
assensu fit, at quod in nobis, illud esse dicitur; quod ratione, & iudicio, absque ulla assensus coa-
ctione eligitur. Vnde & si omne quod in nobis est, uoluntarinm sit; non tamen contra recur-
rit oratio; ut omne, quod uoluntarium sit; etiam quod in nobis esse dicatur, & per liberum ar-
bitrium.

Quòd

A Quòd id, quod in nobis esse dicitur; non magis, secundum Stoicos, mereatur dici, quod in nobis, quàm quod in ipsis. CAP. XXIX.

PRAETEREA aduersus liberum Stoicorum arbitrium, & id, quod illi in nobis esse asserunt, & quod in nobis appellant: egregiè argumentatus est Alexander. quoniam ex suis decretis, id, quod in nobis dicitur, non magis quod in nobis, quàm quod in ipsis appellandum est.

SI quidem non magis in nobis, quàm in cæteris quibuslibet animantibus, illud constituerint Stoici; quod Alexander ex multis ostendit.

PRIMÒ Quoniam cuncta (inquiunt Stoici) animalia secundum naturam, impulsum, & assensum, uiuunt. Vt nanque secundum naturam animalia agant, impulsus (aiunt) & assensus requiritur. Nisi enim animantis naturæ impulsus prius, mox assensus accedant; non quidpiam operabitur animal. Sed hæc eadem omnia, & nihil præterea, per uos, in homine ad agendum acquiruntur. Non magis igitur, quàm in cæteris animantib. quibuscunque, est in homine B illud, quod dicitur in nobis. Vt quid ergo appellant illud Stoici quod in nobis magis, quàm quod in ipsis? Omnia certè animalia (quod commune est homini cum cœteris) ab occurrentibus imaginationibus, & simulachris, & extrinsecis causis iuuari, & impelli, & eisdem, si operari debeant, assensum, uel dissensum, qui tamen dissensus species quædam assensus est, præbere Stoici docuerunt.

SECVNDÒ; Quoniam tanquam proloquium, inquit Alexander, & axioma celebre, apud Stoicos est; quòd ex iisdem specie occurrentibus externis causis, hominum quempiam, aut cœterorum animalium aliquod, uel aliud quodlibet agens, modò agere, modò non agere; aut modò sic, modò aliter agere; motum sine causa introducere sit. ad cuius rei introductionem, innumera, dicunt illi, sequuntur absurda, de quibus alias. Ex quo axiomate, sequitur; ut aliud quàm id, quod agit; aut alio modo quàm sicuti agit, agere, agentium quispiam nequeat. Consequens est igitur euidentissimum; quòd non magis sit in nobis id, quod in nobis dicitur; quàm in cæteris quibuscunque animantibus; immo (inquit Alexander) quàm in cæteris quibuscunque plantis, uel etiam rebus inanimatis. Cum & illa, ab eisdem causis, impulsa, non modò agunt, modò non agunt; aut nunc uno, nunc altero modo agunt. Vt illud quod in nobis dicitur, non ma-
C gis mereatur dici quod in nobis, quàm quod in ipsis, immo potius quàm quod in omnibus. Vnde tandem sequitur, ut id quod in nobis dicitur, nullum sit. Quorum tamen omnium absurditatem, nec non proloquii illius falsitatem, ab eo quod uerè est, & propriè dicitur, quod in nobis; quod alio nomine à Græcis αὐτεξούσιον appellatur, quòd quilibet in seipso experitur, quiuis depræhendere facillimè potest. Sed de re ista, plura in libro nostro de Humano libero arbitrio.

TERTIÒ; Quoniam dicere poterant Stoici, id quod in nobis dicitur, esse in homine tantùm; non etiam in cæteris animantibus, & rebus, quòd solus homo consultatione utatur. Ideo hanc euasionem egregiè sic Alexander euertit. Nam etsi solus homo consultatione utatur; mouetur tamen, ut ipsi aiunt, per impulsum, & assensum. Inquiunt enim, quòd ille etiam, qui consulit, apparentibus assentit; quod imaginationem, & phantasiam consulens ipse sequatur. Vt idem omnino, quod prius, sit colligendum; uidelicet, id quod in nobis dicitur, non magis esse in nobis, quàm in cæteris quibuscunque animantibus, & rebus. Vnde propter euasionem istam bifariam peccant Stoici, Tum quoniam, ut dictum fuit, quod in nobis, non magis quàm quod in ipsis, aut quàm quod in omnibus, est appellandum; Tum quoniam inter imaginationem, siue inter
D id, quod per phantasiam, & id, quod per consultationem apparet consulenti, nullam distantiam constituerunt; cum tamen bis, quod dicitur, per omnia hæc inuicem differant. Nam phantasia apparentia simplex est; & sine discursu; & quæ ab extrinsecis (ut in brutis latissimè patet) occurrentibus, producatur; uisioni persimilis, & auditioni, & simplici breuiter per exteriores sensus factæ sensationi. Id auem, quod apparet consulenti; non extrinseca quapiam simplici occursione fit; sed complexione, & discursu, internaque quadam plurium iugatione, & ratione, & iudicio. Quod igitur liberum arbitrium, & id quod in nobis dicitur, tollant Stoici; & eo magis, quo magis tueri illud conantur, hactenus.

Qui Fatum, & in rebus cunctis ineuitabilem necessitatem introducunt (ut Stoici faciunt) uirtutes, & uitia; & per sequelam pœnas, & præmia; laudes, & uituperationes; pœnitentiam, & increpationem; & alia multa humanæ uitæ ornamenta de medio auferunt; quæ Stoici tueri frustrà conantur. CAP. XXX.

DIXIMVS pridem ex Stoicorum, & eorum, qui ineuitabilem in rebus cun- E
ctis necesſitatem affirmant, omnium opinione, uirtutes, & uitia auferri; ex
quo conſequens eſt, ut pœnæ, & præmia, laudes, & uituperationes, pœnitentiæ,
& increpationes, & alia multa humanæ uitæ ornamenta ſimul tollantur. quòd
pœnæ, & uituperationes uitiis, uirtutibus contra præmia & laudes debeantur.
Certè ſi ablatum eſt (ut ſuperiore capite fusè ſatis uiſum fuit) ab illis liberum
arbitrium, & id quod in nobis dicitur; iam uirtutes, & uitia ablata ſunt;
quum haud natura, ſed ex ſacta per liberum arbitrium, à nobis electione, & actione nobis inſint.
quamuis interea turpium operationum, quocunque eas nomine appellare nolueris, ac facino-
rum, atque impietatum ſemina opinio iaciat, & ferat. Quoniam nanque uirtutes multa difficulta-
te acquiruntur (ſi Fato, & ineuitabili necesſitate eueniunt omnia) ad eas adipiſcendas conabitur
nullus; ſed contra per uitiorum abrupta unuſquisque feretur. Pomponacius retorquet argu-
mentum. Si ab omnibus, tanquam quoddam excellens bonum, uirtutes mirificè laudantur; ui-
tia contrà, ut ingens malum, repræhenduntur, ac uituperantur; cur eſt, quòd rari ſint uirtutum
appetitores; cum præſertim uoluntas non niſi in bonum feratur? improbi uerò, ac uitioſi innu-
meri? Alia profectò (inquit Pomponacius) aſsignari cauſa non poteſt, quàm Fatum, & ineui- F
tabilis quædam necesſitas, quæ nos illhuc ſæpe pertrahat; unde pridem longè abeſſe uoluiſſe-
mus. Sed decipitur Pomponacius, totaq; ut fertur, diametro, à rei ueritate diſsentit. Quod
enim non eſt, effectus cuiuſpiam cauſa eſſe non poteſt. Cauſa certè cur rari ſint uirtute præditi,
plurimi uerò uitiis fœdati; non eſt (ut falſo cum Stoicis putauit Pomponacius) Fatum; non ſo-
lum quia non eſt; ſed etiam quia nulli uitia darentur uitio. Cur enim cuiquã id aſcriberemus; quod
caueri ab eo non potuit? cur incendiarios, aut ſacrilegos leges punirent, ſi legibus parere minimè
quiuiſſent. Sed tota cauſa eſt id, quòd eſt in nobis, atque ipſa arbitrii, & uoluntatis libertas. de qua
re aliàs uberius à nobis dictum fuit. Quum enim triplex ſit actus liberæ Voluntatis, uelle, nolle,
& alterutrum ſuſpendere. Vult illa quidem bonum ſemper, non uult autẽ aliquando malum. Sed
bonum duplex eſt; uerum, & apparens. quod neque re, neque ſimilitudine ullum in ſe retinet bo-
num; id expeti nullo modo poteſt. Suſpendit autem ita alterutrum, ut duobus bonis propoſi-
tis, quorum unum ſit bonum maius altero, aut unum reuera ſit bonum, alterum uerò appa-
rens tantùm, ſuſpendere poteſt intellectus conſiderationem à uero, uel à maiore bono; & uel mi
nus bonum, uel bonum tantùm apparẽs eligere. atque hoc modo per prauam uidelicet electionẽ,
quopiam uitio deturpari. Vt, quòd relictis ſæpenumero honeſtatis ſemitis, ad uitia prolaba-
mur omnes, non in Fatum, ſed in inſitam, & propriam, & connatam cuique homini libertatem,
qua id concupiſcimus, quod uitare tenebamur, referendum ſit. Sed de euaſione Pomponacii ha- G
ctenus. Ad quem modum autem quibuſdam textis ambagibus conati fuerint ipſi Stoici, demon-
ſtrare; ſe ſeruare uirtutes, & uitia, pœnas, & præmia ſuperius, cap. XII huius tertii libri uidimus;
& quàm præpoſterè iſta tueantur ibidem ex Alexandro demonſtrauimus. Si nanque Fato, & ine-
uitabili necesſitate eueniant omnia; uirtutes (ut diximus) quæ non niſi maxima difficultate ac-
quiruntur, ſpernerent omnes; uoluptates contrà, quæ ad ſe homines facillimè alliciunt, proſe-
querentur. artes tam liberales, quàm mechanicæ, quæ tanto ſtudio, tamq; improbo à nobis labo
re acquiruntur, exercenturq; ſpretæ iacerent. negociationes item, quibus tam multa, & expor
tantur, & importantur. & quarum ergò non raro mare tranſmittimur, horrendarum tempeſtatũ,
ac pyratarum crudelium arbitrio; quis exerceret? His autem neglectis, quot, quæſo, uita homi
num incommoditatibus urgeretur? Adde, quòd ſicut opinio de Fato, & cunctarum rerum im-
permutabili necesſitate, uirtutes tollit; ita mundum uitiis complet. Nempe fatum huiuſmodi,
qualẽ Stoici, uel Mathematici profitentur, & defendunt, maximum eſt prauorum, ſceleratorũ
que hominum patrocinium. Cum enim ii, qui moribus, & diſciplinis, & breuiter uirtute ſibi
præditi eſſe uidentur; non Fato, ſed ſtudio ſuo, labore, & diligentia illa ſibi acquiſiuiſſe ſe putent; H
& bonus quilibet ſuarum ſe actionum rectarum dominum eſſe, arbitretur; harum enim cau-
ſam habere boni à ſe indicant, neque occurſura fuiſſe, quæ ſe obtulerunt; niſi ipſi potius hæc, quàm
illa elegiſſent, & feciſſent; cum poſſent etiam ab his abſtinere; relinquitur, ut prauis tantùm, cri
minoſisq;, ac facinoroſis hominibus, ad pœnas emeritas deuitandas, huiuſcemodi Fatum pa-
trocinetur. ut negent improbi uoluntatem, qua peccant; confingant uerò necesſitatem, qua
peccata defendant. Quemadmodum & Zenonis ſeruus ſine cauſa uapulare ſe aiebat: quòd non
propria uoluntate, ſed ſato compulſus, furtum feciſset. Et Lucianus ille Samoſetanus Deo-
rum irriſor, & ἄθεος, Soſtratem nefarium prædonem, in dialogis mortuorum, & uirum peſsi-
mum, à pœna demerita, cui iam per Minoem erat adiudicatus, abſolui ab ipſomet iudice effin-
xit; ea ſcilicet de cauſa; quoniam ea, quæ in uita peſsimè geſserat; fati necesſitate impulſus pa-
traſset. Et alibi. Quædam ſunt, inquit Lucianus, quæ inuitis nobis à nobis ipſis geruntur; Et
neſcio (ait) quis Deus nos ducit, quocunque ipſi placet, atque impoſsibile eſt illi repugnare.

A Per hæc omnia, fatum intelligis, fœdis ſceleratorum tantùm hominum facinoribus patrocinaturum.

Qui Fatum, & ineuitabilem cunctarum rerum euentum introducunt, tollunt oracula. CAP. XXXI.

QVVM Fatum Stoici ſimul, & diuinationem affirment; pugnent autem ita ſe inuicem iſta; ut neceſſe ſit, ſi unum ponimus, alterum auferamus; quod aliàs de Anaxagora Ariſtoteles dixit, nos de Stoicis rectè dicere poſſumus ſuam ipſorum uocem, & quid tandem dicant Stoicos ignorare. Oracula (inquit Alexander) & uaticinia, aut ut cōſilia, aut ut decreta Deorum ab hominibus ſuſcipiuntur. Sed quocunque modo ſuſcipiantur; incaſſum certè (ſi Fato cuncta eueniant) exhibentur hominibus. Si nanq; tanquā quædam à Diis decreta, fruſtra ſunt. quòd fruſtra tam mala, quàm bona, prænuncientur. Bona nempe prænunciata cum ueniunt, minus admodum grata ueniunt. Nec modicum certè damnum eſt, ſi beneficio gratiæ multum adi
B matur. Mala ſi pelli non poſſunt, obſunt maximè. In ueſaniam nanque, & deſperationem hominē trudunt. Si uerò, non ut decreta, ſed tanquā conſilia à Diis exhibentur, uaniſsima ſunt; ſi quicquid futurum eſt, ineuitabili neceſsitate futurum ſit. Conſilium nempe de iis eſſe dicitur, quæ uel euenire, uel non euenire, euitari, uel non euitari poſſunt; quorum euentus conſilio uel pelli, uel inuari poteſt. Dicere ad hoc argumentum uidentur Stoici (ut lib. de Fato retulit Alexander) quòd neque ut conſilia, neq; ut decreta Deorum ſumenda ſunt oracula; ſed potius ut media quædam; non quibus admoniti uel mala eoitemus, uel bona procuremus; ſed quibus fata ipſa, & ipſa decreta Deorum, & uoluntates expleantur. Non enim (aiunt) ideo Pythias Laio conſuluit; ut Laius ſe abſtineret à ſobole, aut ne tota eius domus ſanguine redundaret; ſed magis, quoniam ni ſi ita fuiſſet, exhibitum oraculum; nihil eorum eueniſſet; quæ euenerunt. Et quæ pridem in fatis erant. Profectò genitum Laius non expoſuiſſet; non expoſitum bubulco non ſuſcepiſset; nō ſuſceptum Polybo Corinthio non fuiſset traditus; in filium non traditus adoptatus ille non fuiſſet; nec tandem patri obuiam factus, illum interfeciſset, per ignorantiam; aut matrem in uxorem duxiſset. Quæ nihilominus omnia Fato, & certo quodam Deorum decreto, per Pythiæ reſponſum, tanquam per fatale medium, perfecta, & completa fuerunt.

VERVM enimuero libro de Fato cap. XVI, aduerſus hanc reſponſionem, doctè admodum inſurrexit Alexander. Primò. Quoniam reſponſio iſta multis modis indigna eſt oraculo, atque ip
C ſis diis. Indignum certè eſt, quòd mala Dii præſtituant, & decernant; indignius, quòd ea prænuncient; indigniſsimum, & abominandum, quòd eadem illi perpetrent, cauſasq; præordinent, & decernant; quibus mala proueniant; præcipuè tam nefanda, ut filius patrem interimat; matrem ducat in uxorem; & ab ea filium, & fratrem ſimul ſuſcipiat.

SECVNDÒ. Quoniam axioma apud Stoicos in dubitatum, & celebre eſt; Deum, & Fatum uti opera, agentium omnium, pro ordine, & ſalute uniuerſi. Sed ad quem, quæſo, ordinem, uel ad quorum ſalutem, nece Laii patris, Oedipi parricidio, inceſtu, & impio nuptiarum ſacrilegio Dii uſi fuerunt? Orbi uniuerſo quid hinc ordinis firmatur? quam ſalutem adipiſcitur? quid utilitatis affertur?

TERTIÒ. Si impium eſt, patrem à filio interimi, matris abuſu filium inquinari, & facinora huiuſmodi (ut Stoicis uiſum eſt) à fatis, & Deorum prouidentia decreta ſunt; quàm amabò profanam, quàm impiam, quamque improuidam Deorum prouidentiam Stoici nobis exhibuerunt. Profectò ſi tam abſurda, tam impia dicant Stoici, de diuina prouidentia, à circunſtantibus cauſis impulſi, & acti; parcendum illis eſt. At ſi facultas nobis eſt (ut eſt ſine dubitatione) me
D liora ſcribendi, & docendi; qoali, ac quanto eſsent illi plectendi ſupplicio; cum non ſolùm cuncta nobis uitæ noſtræ præclara auferant ornamenta, leges, pœnas, præmia, uirtutes, ſtudium, diligentiam, conſilium, electionem, libertatem; ſed tam impia etiam, & deteſtanda de diuina prouidentia ſunt commentati; ut longè ſit tolerabilior Epicurus, qui prouidentiam abſtulit, & negauit, quàm Stoici, qui illam tam fœdam, tam turpem, tamque impiam, & contumelioſam facere, & alios de illa, tam ſacrilege inſtruere, fuerunt auſi.

Eos, qui Fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum euentum introducunt, pietatem, & Deorum cultum, penitus auferre. CAP. XXXII.

Abſurdis

ABsvrdis, atque incommodis omnibus, quæ ad Stoicorum opinionem de Fa E
to, & cunctarum rerum ineuitabili euentu sequuntur; quæ innumera (ut uidi
mus) & maxima sunt, ipsi rerum euentui, & illi, quam de rerum generatione,
successione, & euentu habemus existimationi, & experientiæ, δὶς διὰ πασῶν, hoc
est, bis per omnia, aduersantibus, & repugnantibus, colophonem imponere ui
demur, cum dicimus; quòd admisso huiusmodi fato, quale Stoici, aut etiam Ma
thematici profitentur, & ineuitabili in cunctis rebus, & euentis necessitate, cul
tus erga Deos, & pietas omnis statim euertitur funditus, atque tollitur. Quorsum enim sacrifi-
cia facere; supplicationes, & uota offerre; templa Deorum tot, tãtisq; laborum, & pecuniarum
expensis extruere; si prodesse, & auxiliari, & suppetias nobis Dii ferre non possunt? Si bona, quæ
nobis contingunt, non Deorum munere; si mala, non nostra improbitate; sed cuncta, quæ no-
bis accidunt, fati necessitate ineuitabili contingerent, frustra diuinas aures precibus pulsaremus:
immo ex lib. sexto Aen. cum Virgilio dicere possemus.

» *Desine fata Deum flecti sperare precando.*

Gregorius Nyssenus libro de Prouidentia diuina, cap. primo, ex interprete dicebat, Si Deus
non prouidet; neque prauos punit; neque bene agentibus præmia elargitur, neque patientium F
læsiones inhibet; quis amplius Deum adorabit, in nullo nobis quicquam conferentem? Idem
& sub eisdem ferme uerbis, libro de Hominis natura habet Nemesius; ut suspicari facillime pos-
sit, librariorum incuria errorem incidisse; & pro Nysseno Nemesium legendum esse. Quæ in Deo
(dicebat Firmianus lib. de Ira Dei aduersus Epicurum) potest esse beatitudo; si semper quietus,
& immobilis torpet? si præcantibus surdus? si colentibus cæcus? Et paulò post aduersus Epicu-
ros simul, & Stoicos intulit. Neque honos ullus deberi potest Deo; si nihil præstat colenti; nec
ullus metus, si non irascitur non colenti. Et post aliquot. Si Deus nihil unquam boni tribuit; si
colentis obsequio nullam gratiam refert; quid tam uanum, tam stultum, quàm templa ædifica
re; sacrificia facere; dona conferre; rem familiarem minuere; ut nihil assequamur? Quis honos
deberi potest nihil curanti, & ingrato? Si Deus talis est (inquit Cicero) qui nulla gratia, nulla ho
minum charitate teneatur, ualeat. Quid contemptius (inquit Lactantius) dici potuit in Deum,
quàm dicere, ualeat. Valeat, inquit, idest abeat, & recedat; quando prodesse nulli potest. Hæc
autem est illa impiorum blasphemia, de qua Malach. cap. III. Dixistis, inquit, uanus est, qui ser
uit Deo; & quod emolumentum, quia custodiuimus præcepta eius; & quia ambulauimus tri-
stes coràm domino exercituum?
G

Aduersus eos denuo quoscunque, qui Fatum, & inuitabilem in rebus cunctis necessitatem defendere conantur, arguit auctor, quoniam ipsi sibi aduersaretur, si esset.

Cap. XXXIII.

ETsi tot, tantisque, atque tam firmis, & urgentibus rationibus actum sit à no-
bis hactenus aduersus eos, qui Fatum, & ineuitabilem, in euentibus cunctis,
necessitatem opinati fuerunt; ut & hanc opinionem ab eorum mentibus euel-
lisse, & Fatum ipsum funditus euertisse facilè ipse crediderim. His nihilominus
multis rationibus, & demonstrationibus, quas ex aliorum ditissimis penuariis
produximus, aliquot ex nostro, quamuis tenui, armariolo depromptas, ad Fa
tum, & ineuitabilem in euentis necessitatem undique fugandam, tanquam au-
xiliarias superaddemus. Aduersus igitur hanc de Fato impiam opinionem. H

Primvm arguo, Quoniam fatum fato pugnare, & aduersari non potest (idem enim sibiipsi
aduersari, seipsumq; destruere, atque interimere impossibile est) at nos quidem fato iamdiu ad
uersati fuimus; ipsumq; acriter adeo impugnauimus; ut nullam iam de ipso superfore, apud eos,
qui sine inuidia hæc nostra legerint, opinionem, modò mentis, & rationis compotes fuerint; mi
hi facilè sim persuasurus. Non igitur potest esse, ut hoc ipsi fato egerimus. quod si fato istud non
egimus; non omnia igitur fato fieri, necessarium est: quin etiam sequitur quòd nullum sit tale fa-
tum, quod euentus cunctos urgeat, ac necessitet.

Aduersus fatum secundò arguit auctor, ex his, quæ lib. secundo tanquam proloquia, posita fuerunt. Cap. XXXIIII.

Secundò.

A SECVNDO, Fatum iis aduersatur, quæ libro secundo tanquam proloquia supposuimus, ubi dicebamus, contingentiam à materia, temeritatem ab agentis inefficacia, & necessitatem à forma ortum habere. Non enim à materia contingentia esset; aut temeritas ab inefficacia agentis; si nulla contingentia, uel temeritas esset. Non à forma necessitas, sed ab efficiente, si à Fato ortum necessitas omnis haberet. At causa efficiens secundum omnium ritè philosophantiū disciplinam, extrinseca causa est. libro nanque septimo Prioris philosophiæ, ad tex. nonum supra quinquagesimnm, efficiens est causa tei in fieri. Quòd si aliquando, ut à Platone in Phædone, & ab Arist. lib. secundo Physicarum auscultationum, dicatur, causam efficientem formam esse, intelligendum est, non de forma eius, quod efficitur; sed de forma eius, quod efficit; & quæ in mente, uerbi causa, architecti iam residet. Si igitur causa efficiens, rei, quæ efficitur, causa extrinseca est; & cuncta necessitate fati (quod efficiens causa est) eueniant, duo sequū tur absurda. Vnum, quòd omnia necessaria sunt; possibilla autem aut contingentia, aut temeraria, & fortuita nulla. Alterum, quòd omnis necessitas, quæ in rebus reperta fuerit, ab extrin
B seca causa, ut pote ab efficiente, erit. Cōueniunt enim omnes fati assertores in eo, quòd inter efficiētes causas illud esse connnmerandum existimant. nulla autem ab intrinseca, & ab ipsa forma rei; quo admisso, non solùm sequitur falsum esse quod supposuimus, & ex Philosophorum coryphæo Aristotele latisimè demonstrauimus; necessitatē uidelicet originem ducere à causa rei intrinseca, & à forma; sed illud etiam omnino aduersus Stoicos (qui nullam ex fato uiolentiam, & coactionem rebus euenire existimauerunt) consequetur omnino; cuncta uidelicet uel in uiolenta, uel in præternaturali saltem dispositione perpetuis temporibus esse constituta. Quoniam quicquid in rebus est, necessarium est; omnis autē necessitas (ut dictum fuit) ab extrinseca euenit causa. Necessitatem nempe, quæ ab extrinseca causa est, coactio comitatur; coactionem uerò uiolentia, & præter naturam dispositio. quod tamen asserere, non tantùm ad ueritatem, sed etiam ad Stoicorum opinionē est inter absurda absurdissimum. Si dixeris non est Fatum penès Stoicos extrinseca causa. Respondebo, quòd paulò ante, id est cap. xv. ostendimus, necessum esse, ut fatum extrinseca causa sit; Si est series causarum; longè magis; si influxus est siderum. dicere autem cuncta
C per coactionem & uiolentiam fieri, certè mirum in modum stultum est. Nam (si Arist. lib. Ethic. tertio cap. primo sententiam probamus) uiolentum id est, quod & ab extrinseco est, & ad illud uim aliquam non confert id quod uim patitur. Experimur autem uim ad spontaneas operationes nostras quascunque nos ipsi conferre; non igitur per uiolentiam illæ sunt. ergo non ab extrinseca causa sunt. igitur non à Fato. cùm fatum siue sit siderum, & cœlestis corporis uis aliqua; siue sit series causarum, siue quoduis aliud præter formam, & materiam eius, quod patitur; ut extrinseca causa sit, sit penitus necessarium.

Aduersus Fatum tertiò arguit auctor, quoniam si fatum est, maximo errore ferè omnes detinemur. CAP. XXXV.

TERTIÒ. Si fato, & ineuitabili necessitate cunctæ res adueniant; quum quàm plurima in nostra esse posita potestate, plerique omnes existimemus; illud certè maximum sequetur incommodum, quòd maximo quodam errore seducti, & incredibili quadam tenebrarum caligine, tot sæculis detenti, à natura penè omnes fuissemus. Tantum autem incommodum abiicere non possumus, non
D abiecta prius insulsa, & anili superstitione fati, & ineuitabilis rerum cunctarum necessitatis existimatione.

Aduersus fatum, & ineuitabilem rerum cunctarum necessitatem, quartam auctor, quæ ex diuina bonitate sumpta est, rationem adducit. CAP. XXXVI.

QVAMVIS opinio de fato, & ineuitabili rerum cunctarum necessitate, tot ac tanta secum trahat incommoda; ut numerari, ac recenseri illa sit impossibile, nec pauciora aduersus illam in ferri possint ualidissima argumenta. statuendus est tamen epicherematum modus; ne plurium, quàm in re non mnltum obscura, opus erat, rationum argumentorumque, & demonstrationum multitudine lectoris animum uel molestius obruamus, uel ad reliqua properantē diutius immoremur. Tres propterea adhuc tantùm aduersus Stoicorum, & eorum omnium, qui fatum, & ineuitabilē in cunctis euentis necessitatem tuentur opinionem, ex nostro admodum paupere armariolo producturi sumus, firmissimas rationes, & quæ rem maximè urgeant

 E

geant, ac probent. Postquàm autem has produxerimus, diluemus argumenta omnia, quæ pro istorummet opinione, principio huius tertii libri adducta sunt. Harum igitur postremarum nostrarum rationum, prima sit illa; quam non ex Theologorum nostrorum tantum, quos Stoici, & alii, qui Stoicos sequuntur, irridere potuissent; sed ex antiquorũ etiam Philosophorum, & Ethnicorum Theologorum, ut Platonis, Hesiodi, Orphei, & aliorum multorum, quibus illi plurimùm tribuerunt, monumentis, & disciplinis collegimus. Quoniam Deus, & si natura sua & bonus sit, & necessarius adeo, ut etiam ab ipsis Stoicis, ipsa necessitas dicatur, & existat; non tamen qua necessarius, sed qua bonus mundum fecisse, & uniuersa, quæ in mundo sunt, bona condidisse; ab Stoicis, & cæteris mundi sapientibus, & creasse, dicitur. Quinimmo hæc omnia, quæ fecerat, cũ uidisset; ualde bona reperiisse; non in sacris tantùm, iisdemque uerissimis libris; sed in prophanis etiam Hesiodi, Platonis, Hermetis, Orphei, & aliorum codicibus legimus. In rebus autem istis, quas cunctas, quatenus bonus est, Deus, bonas creauit; malitias, & prauitates multas, quas in hac humana uita, experimur; quæ quidem prauitates, & ipsi Deo, quatenus creator bonus est; & ipsis rebus conditis, quatenus bonæ conditæ sunt, non solùm modo aliquo, sed quasi è regione, & ex diametro aduersari, & pugnare uidentur: Deus Opt. sustinet, ac permittit (sua nempe prouidentia etiam secundum Stoicos, singula disponuntur, & ueniunt) contingentiam, F uel etiam temeritatem, quæ nec ipsius conditoris bonitati, nec rerum conditarum ulli conditioni aliquo modo aduersatur & pugnat; cuius contrarium, idest necessitatem, neque de singulis se orsum, neque de cunctis simul collectis rebus, aliquando, neque in sacris nostris codicib. neque in Philosophorum scripturis, & gentilium libris, nisi penès speciem fortasse, & quandam tantum uniuersitatem, aut penès eos tantùm, qui uanam sibi de ineuitabili fato opinionem fabricauerũt legimus; Idem Deus Opt. Max. sua prouidentia non sustinebit? & eandem in rebus non permittet? Sed ab Orbe uniuerso illam nullo merito penitus abdicabit? & procul abiiciet?

Aduersus Fatum quintam rationem ponit auctor; quæ ex oppositione, quæ inter necessitatem, & contingentiam existit, erigitur. CAP. XXXVII.

SECVNDA ratio illa est, Necessitas est per istos, qui fatum, & impermutabilem necessitatem mordicus tueri conantur; in natura; eamque isti non solùm admittunt; sed, quantum etiam possunt, aduersus necessitatis propugnatores defendunt. Ergo contingentiam esse in natura, & in orbe uniuerso admittendum G ab ipsismet Stoicis est, & defendendum. Sequela probari posset ex auctoritate Aristotelis lib. secundo de Cœlo, tex. XVIII. (si tamen illam ex Aristotelis auctoritate potius, quàm ex notissima rerum experientia, atque tandem ab ipsa natura desumptam fuisse crediderimus) ibi namque ait interpres naturæ Arist. Si unum contrariorum est in natura, & alterum esse necesse est. Idcirco & libro primo de Cœlo, & libro secundo de generatione, & corruptione, tex. XLIII. idem Arist. arguebat. Est motus uiolentus, ergo est etiam motus naturalis. tex. ẽ XLIX. eiusdem libri secundi de Generatione, sic arguebat. In misto, quod est circa terram, est terra & aqua; ergo & ignis, & aer. sequelam deducebat, quoniam ista sunt illis contraria elementa. In libro rursus secundo de Cœlo, tex. XXXVII, Si in cœlo, dicebat, intensio fuerit, & remisio in eodem erit. Sed quoniam Aristotelis tanti uiri nihil illos urget auctoritas, ex ipsa in rebus omnibus compertissima, constantissimaque experientia, quam renuere, qui sit compos mentis, poterit nemo: cui omnes illæ Aristotelis auctoritates, & rationes, tanquam solidissimo principio & fundamento innixæ sunt; quàm facillimè, & quàm constantissimè ratio, & sequela nostra, probari poterit. Naturam nanque in rebus ipsis contrarietatem adamare, aduersusque omnem exuperantiam per contrarium semper moliri, excessusque H per defectus, & contrà defectus per excessus quosdam corrigere uidemus. Non calidum solùm, non frigidum, aut siccum solùm, non albedinem tantùm, non dulcedinem duntaxat illa genuit, & effecit: sed sua singulis contraria molita est. caliditati nanque, frigiditatem, siccitati humiditatem albedini nigrorem, dulcedini amatorem opposuit. Hoc est quod apud Heraclitum, Scotinum ab obscuritate cognominatum, legi, ex interprete in libro de Mundo asseruit Aristoteles, siue, quisquis libri illius auctor fuerit, Crispa & minimè crispa unà uinxeris, consentiens, & dissentiens, consonans, & dissonans, unum etiam ex omnibus, omniaque ex uno. quippe siccum humido, calidum frigido, graui leue natura opposuit. hactenus ille. Hoc est, quod Ouidius cecinit.

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.

A' PARI & existimandum est, necessitatem minimè solam Deum, & Naturam effecisse, ac produxisse

A produxisse, uel eam in orbe uniuerso solam, & sine suo aduersario stare permisisse; sed id, quod si bi erat ex diametro contrarium & pugnans, rebus ipsis Naturā adiici uoluisse. Hoc autem est ipsa contingentia. Nihil profectò uerè & propriè, & (ut in scholis frequens est) formaliter necessi tati aduersatur, nisi sola contingentia. Probatur. Ant enim necessitati aduersatur possibilitas, aut impossibilitas, aut contingentia. Necessarinm nanque est, ut horum trium, unum sit necessitati contrarium. Necessario qnidem id quod formaliter opponitur, & contrariatur; non est ipsum possibile. Compatiuntur enim ambo, cùm omne quod necessarium est esse, sit etiam possibile esse; alioquin si non esset possibile esse, quomodo esset necessarium esse? Non est etiam ip sum impossibile. Includi enim in ratione impossibilis aliquo modo necessitatem; & contra, in ratione necessitatis, impossibilitatem, manifestum est. Nam illud impossibile esse dicimns, quod non esse est necessarium; Et illnd rursus esse necessarinm dicimus; quod non esse est impossibile. At contrarinm in eo, quod sibi uerè, propriè, & formaliter contrarium est; includi impossibile prorsus est. Sequitur ergo, quòd contingentia sit illa, quæ necessitati propriè & formaliter aduersatur. Quamobrem contingentiam dari, & eam in rebus reperiri, si in eisdem reperitur necessitas, & in rerum nniuersitate uersari, erit omnino & penitus necessarium. Quid enim in tota hac
B sublunari machina reperire quis poterit, quod contrario careat? nt omnino illud Euripidis ue-
» rum sit. οὐκ ἂν γένοιτο χωρὶς ἔσθλα. idest, non sunt per se bona producta. Quæ res, ut perspecta fuit Themistio, sicuti ex sua oratione, pro amicitia, patere potest; in maximam statim admirationem illum protraxit. & ante Themistium (ut cap. IIII. libelli Metaphysicæ patet) Theophrastum præ
» clarissimnm Philosophum, ita scribentem, pertraxerat. Δόξειε δ' ἂν καὶ τοῦτ' ἔχειν ἀπορίαν, εἰμὴ ἄρα περι-
» εργίαν τοῦ ζητεῖν· τί δήποτε ἡ φύσις, καὶ ἡ ὅλη δ' οὐσία τοῦ παντὸς ἐναντίοις ἐστί· καὶ σχεδὸν ἰσομοιρεῖ τὸ χεῖρον τῷ
» βελτίονι· μᾶλλον δὲ καὶ πολὺ πλεῖον ἐστίν. idest Præterea illud quoque dubitationem, nisi curiosa quærendi diligentia sit, habere uidetur. Cnr nam ipsa natura, totaque uniuersi substantia, in contrariis consistat; idque quod deterius est, æquales fermè cum optimo partes habeat; immò nerò etiam
» longè numerosius sit. Et paucis interpositis ἐστὶ δὲ καὶ τὸ δοκοῦν παραδοξότερον ὡς οὐχ οἷόν τε τὸ ὂν ἄνευ τῶν ἐναντίων. idest. Est etiam & illud, quod præter opinionem, & magis paradoxum esse uidetur; cur fieri non potest, nt id qnod est, absque contrariis existat. Non ergo potest esse in natura necessitas sine aduersante sibi & contraria contingentia. Immo ex iis, quæ ex Theophrasto dicta sunt; quod rerum nsu notissimum est. cùm contingens ac necessarium relatum, rationem habeat con
C trarii imperfectioris; sequitur, ut longè plura sint illa, quæ contingentia sunt, & contingenter eueniunt; quàm ea, qnæ necessaria sunt, & ex necessitate euenire dicuntur. Quamobrem & Auer roes libro secundo Physicorum, com. XLVIII. scripsit probè, quòd sermo dicens omnia esse necessaria, nullus est. Et Enomaus contra Chrysippum, homines consilio uiuere; & Diogenianus Philosophus contra eundem, non omnia in euitabili illa serie causarum effici, rectissimè probauerunt. sed alia propria quadam & singulari natura, alia uerò fortuna, alia consilio nostro, alia uo luntate Deorum fieri, isti Philosophi rectius putauerunt.

Vltimo loco ex comparatione mutua duarum propositionum, Fatum est, Fatum non est; Fatum ipsum euertitur. CAP. XXXVIII.

TERTIA omnium postrema ratio, quam in libro de Fato innuisse uisus est Alexander, est, Qnoniam si duo proponerentur, quæ ita se haberent; ut unum non esset altero notins; sed foret utrunque æque dubium. Et de ntroque dubitaretur, an esset. Vnnm autem illorum (si illnd esse admitteretur) maxima es-
D set hominibus allaturum incommoda; alterum uerò quàm pauca, & minima, aut forte nullum. Tollendum dubio procul statim esset; quod maximum detrimentum allaturum foret; & illnd admittendum (quando alterum admittere esset necessarinm) quod nnllum, nel quàm minimnm incommodum ueheret secum, & traheret. Sint igitur ista, Fatum esse, Fatum non esse (de eo loquimur fato, quod euentis rerum necessitatem ineuitabilem inducit) æque dubia; & unum altero minimè sit notius; nec stent pro una parte demonstrationes ualidiores, firmiores, urgentioresque, quàm pro altera; sed utrinque sint apparentes duntaxat, & probabiles rationes. quum ad unum illorum, quod est, fatum esse; incommodorum cumulum ingentissimum, & quasi pelagus infinitum sequatur: & fatum esse opinari, nitæ hominum mnlta, & maxima inferat detrimenta; ad alterum quod est fatum non esse, ne minimum qnidem absurdi sequatur; & (fatum negare) damnum afferat prorsus nullum, immo contrà utilitatis quamplurimum: cui dubium, qnòd pars illa, quæ dicit, fatum esse, erit ab hominum pectoribus extirpanda protinus, & abiicienda? altera uerò, quæ dicit, fatum non esse utraque manu, & totis uisceribus amplexanda, & retinenda? Quid enim hæc pars, quæ dicit, fatum non est, secum trahit incommodi? Non certè, si fatum abstulerimus; peribit, (quod

imperiti putarunt quidam, præscientia, & prouidentia diuina, non rerum ordo peruertetur: E
non cessabunt à suo motu corpora cœlestia; quæ omnia suo loco inferius ostendemus. At illa, quæ dicit, fatum est. quid intactum relinquit? quod non affert incommodum? quid non demolitur? fortunam aufert & temeritatem, contingens & possibile, uirtutes, & uitia, pœnas & præmia, uituperationes, & laudes, repræhensionem, & pœnitentiam, constitutiones, & leges, consilium, & electionem, liberum arbitrium, & quod in nobis dicitur; hominem bestiis parem facit, ne inferiorem dicam, probis uiris non nisi obesse, improbis contrà ac sceleratis tantum prodesse potest, quibus impendiò patrocinatur; furta, homicidia, incestus, stupra, fraudes, proditiones, & uniuersam uitiorum omnium latrinam fouet, atque tuetur; Deos denique (ut semel finiam) & religionem omnem, ac Deorum cultum, & pietatem, aut de medio tollit, aut saltem in contemptum adducit; ferit autem impietatem καὶ ἀθεότητα, fidem, & iustitiam aufert, et cunctum humanæ uitæ ornamentum abiicit, atque prosternit. Vt earum, quæ hominibus, hominumque actionibus, affert incommoditatum, ac detrimentorum numerum, qui scire uelit,

» *Lybici uelit æquoris idem*

» *Discere, quàm multæ Zephyro turbentur arenæ.*

Neganda est igitur pars illa, quæ dicit fatum esse; & ab hominum mentibus eradicanda penitus, & longè adeo abiicienda; ut ne uel leuis quidem eiusdem odor, qui est odor mortis ad mortem, nares nostras aliquando pertingat; eoque longius releganda quòd nullam pro se uel probabilem rationem habeat; cum interea pro parte altera ualidissimas, firmissimasque demonstrationes multas adduxerimus, plures animi intelligentia conspiciamus, intueamurque. Sed aduersus fatum, hoc est rerum ineuitabilem necessitatem, in uniuersum satis sit dictum. F

Improbata relinquitur ab auctore opinio quædam de Fato, & ad Nemesium lector remittitur. CAP. XXXIX.

ADVERSVS Aegyptios, qui fato fatum addiderunt; & fati unius indignationem, per alterius fati uirturem, uel amoueri, uel saltem placari posse crediderunt; esseque nonnulla sidera, quæ exculta, & uenerata, maleficum aliorum influxum aut abigant, aut nobis pacatum reddant, insipienter existimauerunt; unde ineuitabilem (sic dixerim) ab illo priore procedentem necessitatem amouerunt; euitabilemque fecerunt; dicturi sumus nihil. quòd opinio uel proximè ad catholicam ueritatem, de qua paulò post, accedat; uel longè rudior sit; G
quàm illa Stoicorum & Mathematicorum; ut ei etiam obiicere, & contra eam argumentari uelle, turpe sit. Veruntamen sicuti illam opinionem, loco citato, Nemesius recitauit ita eandem acriter impugnauit. ad eum igitur locum lectorem mittimus; Eorum autem interea, quæ ante obiecta fuerunt, omnium dissolutionem parabimus.

Ad ea, quæ pro opinione de Fato, & rerum cunctarum ineuitabili necessitate adducta fuerunt; & ad confirmationes prius, deinde ad rationes, & primò ad sextam, & ultimam confirmationem, quæ ex cuiusque rei periodo procedit, respondetur. CAP. XL.

QVVM aduersus Stoicorum, & Mathematicorum, & eorum omnium, qui fatum, & rerum cunctarum ineuitabilem necessitatem affirmarunt, opinionem, satis strenuè, & apertissimis admodum, urgentissimisque rationibus ita dimicauerimus, ut & fatum illud suum, & illam rerum cunctarum ineuitabilem ab ipsis assertam necessitatem (uel hominum peritorum iudicio) euerterimus funditus, atque sustuletimus; nec non in plurimas præterea contradictiones (quod maximum est scribentis uel opinantis uitium) atque pugnantias lapsos Stoicos demonstrauerimus; superest, ut illa, quæ prius, idest cap. undecimo, & duodecimo huius tertii libri, pro fato, & rerum omnium necessario, ineuitabilique euentu, adducta fuerunt argumenta, ne quorundam imposturis simplicior quispiam, maiorem, quàm par sit, fidem adhibeat; & fato, deceptus, ineuitabili necessitate inhæreat, dissoluamus. H

AD illa igitur omnia, quamuis efficacia multis, ualidaque uideri potuerint, argumenta respondeamus. Primùm autem ad confirmationes, deinde ad ipsas rationes dicemus. Liceat enim (ut à facilioribus, ad difficiliora, tendamus, quòd hic sit ordo tradendæ doctrinæ) in responsionibus ad epicheremata, ordinem permutare.

AD

A AD illud, quod ultimo loco obiectum est; Omnia certa periodo circumscribi, quæ aliorum alia est, dicimus. Hanc Stoico uel Mathematico fato & ineuitabili quadam necessitate, constare periodum, multi putauerunt; ut cuius uis uitam, uel rei cuiuspiam durationem, per horam, aut per breuissimum temporis spatium ultra istam fatalem periodum producere, sit penitus impossibile. Quod quidem fatum, non εἱμαρμένην, & præfixum causarum ordinem, & seriem, inoffenso tenore procedentem: sed πεπρωμένην, idest præfixum rerum statum, & terminum appellauerunt. Verùm sine dubio, errore isti maximo decepti sunt. Non enim ad fatum, & ad aliquam ineuitabilem causarum complicationem, & necessitatem (quæ nulla est) uel ad pepromenem, & præfixum inuiolabiliter durationis cuiusque indiuiduæ, & signatæ rei terminum; sed ad uiuacitatem rerum, pro earum diuersa natura; & fortioris, uel infirmioris temperamenti ratione; non autem ad aliquam fatalem necessitatem (nisi exposuerimus fatalem, idest naturalem, quæ expositio, quàm commodè, ut sequenti capite dicemus, defendi potest) illa periodus referenda est, quæ non adeo certa, & præfixa est. Quin in eadem natura, & specie, pro ratione (ut diximus) diuersitatis eius indiuiduorum temperamenti, pro cibi, & circumambientis aeris, & aliarum id genus rerum dispositione, in indiuiduis euariari, & uideamus sensu, & loco in obiectione cita-
B to, hoc est lib. quarto de Generatione animalium affirmauerit Aristoteles, qui etiam lib. secundo de Gener. & Corrupt. parte LVIII. ex interprete, inquit. Videmus enim quòd adueniente Sole,
» generatio est, recedente autem, diminutio, & in æquali tempore utrunque. Aequale enim tem-
» pus generationis, & corruptionis, quæ secundum naturam, sed contingit; mul totiens in mino-
» ri corrumpi, propter mutuam mixtionem. Inæquali enim existente materia, necesse est inæqua-
» les generationes esse, & has quidem citiores, has autem tardiores. Hæc ibi. quibus uerbis re-
» rum durationem & periodum non influxui, aut æternæ causarum complexioni, sed temperamento mixtionis, & dispositioni materiæ ascripsit. Nihil enim fato, & ineuitabili Stoicorum, uel Mathematicorum necessitati istam periodum fauere, compertum est; cum non sit adeo præsertim
» exacta, & certa; quin (ut dictum fuit euariari accelerari, uel tardari non solùm per horam, sed per annos plurimos non possit. Homerus propterea ultra Fatum, quorundam uitam productam fuisse; sæpe commemorat. quòd humanæ eorum uitæ & ualetudinis periodum naturalem excessisse, illi uideantur.

C Ad penultimam confirmationem, quæ ex fatalibus ab Aristotele nuncupatis generationibus procedit, respondetur: & in responsione, quid de Fato senserit Aristoteles, declaratur. CAP. XLI.

AD ILLVD, quod de generationibus fatalibus ex Aristotele obiectum est, dicamus; Et, quid de fato sentiat Aristoteles, paucissimis aperiamus. Græci expositores Themistius præsertim, & ante Themistium Alexander, & post utrunque Simplicius, & alii Græci Aristo. interpretes ferè omnes, exponunt ubique fatales, idest naturales; quòd fatum, ad sententiam Aristotelis, nihil sit aliud, quàm ipsa natura. Quamobrem libro quinto Physicarum auscultationum parte septima supra quinquagesimam, dicebat Aristoteles; quòd aliquæ erãt generationes uiolentæ, & non fatales. ex quo loco, de sententia Aristotelis, citra dubium euidentissimè colligitur; uiolentis generationibus, fatales aduersari. Sed secundum doctrinam eiusdem, uiolentis generationibus illæ etiam sunt oppositæ, quæ sunt secundum naturãm. Igitur aut idem sunt generatio fatalis, & generatio secundum naturam; aut non idem, sed duo diuersa. Non duo esse
D possunt; alioquin libro primo de Cœlo, parte, x, mentitus fuisset ipse Aristoteles, in quo loco semel. atque iterum dixit; Vnum tantum uni esse contrarium. At duo iam eidem essent aduersa. Vnùm igitur & idem sunt, fatales generationes, & naturales. sed uiolentis fatales opposuit; eisdem etiam naturales oppositæ sunt. Igitur per fatales ibidem, naturales ille intellexit. in quo etiam loco Simplicius meminit Adonidis horti; in quo citissimè, & antequàm ferè radices emitterent, fata afflorebant. Hæ enim, & huiuscemodi aliæ præcoces generationes, sicut non sunt naturales, quia naturæ uim præuenire uidentur; ita fatales dictæ non sunt ab Aristotele; sed uiolentæ; quòd naturam (ut olim dictum est) & fatum idem & rectè satis existimauerit Arist. Alex. propterea dicebat lib. de Fato; in tractatione de rerum physicarum causis, & principiis, Aristotelem, non egisse de Fato, sicut de casu, & de Fortuna; quia iam de ipsa natura egerat. Est autem (ut nuper diximus) fatum, secundum doctrinam Aristotelis (quod libro de Fato cap. II, & III, declarauit copiosè Alex.) idem quod ipsa natura. Et fato illa, secundum Aristotelem, dicuntur euenire, uel fieri; quæ ab ipsa natura eueniunt, & fiunt. In quem modum fatum sumpsit, cum de Didone lib. quarto loquebatur, Virg.

» *Nam quia nec fato merita, nec morte peribat.*

Et lib. primo Georgicorum de auibus. E

» *Haud equidem credo, quia sit diuinitus illis*
» *Ingenium; aut rerum fato prudentia maior.*

Non enim credidit diuinus ille Poeta; auibus ingenium aliquod esse diuinitus attributum, in præsensione futurorum euentuum; nec prudentiam maiorem illa, quæ conueniret earum naturæ; quam fatum appellauit. Et Ouidius

» *Est aliquid fatoque suo ferroque cadentem*
» *Insolita moriens ponere corpus humo.*

Et Martialis lib. undecimo epigrammate LXX, & ultimo cauem Phidiæ ab apro dente diremptum, ita loquentem facit,

» *Non potuit fato nobiliore mori.*

Et Plato XII, de Legibus in eadem significatione, fati nomen accepit, cum ita ex interprete inquit, Hæc cum ita se habeant, rem familiarem atterere, minimè debemus, quasi arbitremur hanc carnis molem, quæ sepelitur, nostrum illum esse; cùm ille filius, aut frater, aut quiuis alius à no-
bis desideratus, quem sepeliri putamus, hinc aliò fatis suis exactis profectus fuerit. Hæc Plato: «
Sed redeo ad Arist. qui (ut diximus) fatum, & Naturam idem existimauit. «
«

Fatum de sententia Aristotelis, idem esse quod natura; & euentus, non quidem ineuitabiliter necessarii, sed ut in pluribus, esse causam. CAP. XLII. F

CVM fatum de opinione Aristotelis, idem sit quod natura, ut per eiusdem auctoritatem superiori capite probatum fuit; quod mox per rationem ex ipsiusmet disciplinis, atque principiis sumptam demonstrabimus; consequens est, ut quemadmodum natura ipsa in quibusdam errare, & fine suo frustrari potest, in quibusdam uerò minimè; & in quibus intentione sua frustratur, id accidat rarò, ut plurimum autem finem, quem intendit, assequatur; quoniam in his subcœlestibus, & inferioribus rebus natura est de numero eorum, quæ ex intentione agunt, & non semper sed ut in pluribus, intentum finem consequuntur: ita fatum, sit de numero efficientium causarũ; quæ & ex intentione efficiunt; & in aliquibus fine suo nunquam frustrentur, in aliquibus uerò aliquando, sed rarò. quoniam ut in pluribus, non autem semper, aut (ut dicunt fati assertores) necessitate ineuitabili, finem suum fatum adipiscitur. In cœlestibus quidem, & sempiternis corporibus, natura, & fatum frustari non potest; neque etiam in subcœlestibus, quo ad eorum naturam, & uniuersalem speciem consideratis, ita ut quicquid il-
lis in specie, uel numero, istis in specie tantùm sumptis euenerit, ineuitabili necessitate de senten G
tia Aristotelis, euenisse est existimandum. At in his inferioribus & indiuiduis rebus, nihil est, quod tanta necessitate eueniat, ut etiam non euenire non possit. Verum est tamẽ quòd ut in pluribus, in istis etiam id fit, quod Fato faciendum erat. Quoniam ut dictum est, natura ut plurimum finem intentum assequitur. Quòd autem secundum doctrinam Aristotelis, sit idem fatum, quod natura, & superiori capite de auctoritate à nobis probatum fuit, & probauit loco citato hoc est, capite II, & III, libri de Fato perbellè Alexander. Est enim sine dubitatione uno eorum omnium consensu, qui ipsum astruunt, fatum inter causas asserendum. In iis nanque quæ iam facta sunt, illi, qui Fato subscribunt, Fato illa euenisse dicunt. Sunt autem apud Aristotelem causarum genera tantùm quatuor, materia, forma, efficiens, & finis. Fatum non nisi (ut sæpe in superioribus dictum fuit) ad efficientem causam ab ipsismet fati assertoribus reducitur. Ad id, quod efficit, duplex est; quoddam quod nullo præstituto fine efficit; ut si pomum attrectauerit quispiam, uel barbam; quoddam uerò quod absque finis intentione nil efficit; quod item duplex est; unum quod natura, & propensione quadam, alterum quod ratione sibi & consilio finem propo
nit. Vnde sequitur, ut effecta etiam ipsa, & euenta trifariam à suis efficientibus causis proficisci
dicantur; quædam temerè, & cæco casu, nonnulla natura, alia electione. Quæ quidem temerè H
fiunt; absque finis intentione, & absque ordine fiunt. Quæ uerò à natura, certis numeris, certoque, ac determinato quodam ordine, in finem tendunt; nisi impediantur. Impediri certè illa aliquando clarissimum est. & præterea intra se habent sui motus ac eius (quem diximus) ordinati progressus principium. ut rarò naturæ ordinem euentus præterlabatur. Quæ uerò ratione, & consilio efficiuntur; & si certo quodam ordine finem, & scopum attingant; quia tamen non intra se, sed extra habent principium sui motus, & progressus; multa, propterea de sententia Aristotelis, obrepere possunt, quæ de agentis intentione non sunt quæ fortuita, & casualia nuncupauit Aristoteles. Tunc autem obrepsisse iudicamus, cum finem, quem ratione prosequuntur, non indipiscantur, ut quæ consilio, & ratione fiunt, ineuitabili necessitate fieri minimè dici possint; & longè minus, illa, quæ nullo fine, sed temerè solùm effici diximus. relinquitur igitur, ut

uel

A uel nulla Fato fiant, uel ſi aliqua, ea potiſsimùm, quæ mediis magis certis, & determinatis, ma
giſq; mutuò connexis, eueniunt. Hæc autem illa ſunt, quæ ab agente naturali, & propter finem
naturaliter operati (nomine enim fati inquit Alexander, in illis ſemper utimur, quæ alicuius
gratia fiunt) effici, atque intra ſe ſui principium motus, & ordinis habere dicantur. ut raro or
dinem ſuum prætermittant. Sed quæ illo modo fiunt, à natura fieri, declaratum eſt ab Ariſtote-
le. Fatum igitur ex diſciplina eiuſdem, idem eſſe, quod natura prorſus & de neceſsitate conſequi
tur. Vt non ſit differentia inter naturam, & fatum, niſi ſecundum nomen.

Tria ex his, quæ dicta fuerunt, de mente Ariſtotelis colliguntur. Vnum eſt, Quòd in Fato eſt, præter Fatum. Alterum quòd ſupremis cauſis aliquando Fatum aſcribimus. Tertium. Qui Fato uiuere, & mori dicantur. & ad Ariſtotelis opinionem antiquiores modo quodam pertrahuntur. Cap. XLIII.

B QVAM ob rem tria, ex iis, quæ diximus, pulcherrima, & ſcitu digniſsima colli-
gere poſſumus. Vnum, quod etiam in principio ſuperioris capitis poſuimus, &
nunc referimus. Et eſt. quòd in iis, quæ Fato fiunt, locum habent illa quæ præ
ter fatum fiunt. Non enim natura intentum finem ſemper aſſequitur, ſed ut
in pluribus. Naturam autem non aſſequi quod intendit. præter fatum eſt. ſicut
eſt præter naturam. Alterum. quòd quoniam primæ ipſius naturæ cauſæ ſunt
Dii & cœleſtia corpora (agunt enim iſta, & influunt in omnes omnium cauſa-
rum effectus) quæ ſæpe per occultas nobis proximiores, & magis proprias cauſas in hæc ſubcœ
leſtia naturaliter agunt; illis propterea multa; quorum proximæ cauſæ nos latent, (tanquam
quæ Fato fiant) omnes aſcribimus. Quæ tamen omnia uel à natura, & ſecundum intentionem
agentis, uel præter naturam, & præter intentionem agentis, fiunt. Tertium. Quòd non malè ui
ſus eſt dicere Alexander cap. IIII, libri de Fato, à quo ſumpſit Simon Portius, uir egregiè doctus.
quòd illi homines ad Ariſtotelis diſciplinam Fato uiuere dicendi ſunt; qui tum pro temperamen
ti ratione, longam aut breuem uitam; tum pro ingenii ſui natura plus uel minus honeſtè uiuere
dicuntur; eoſdem itidem Fato mori dicemus; qui illud mortis genus incurrunt, quod eorum ui
tæ, & conſuetudini, & naturali (ita dixerim) inclinationi, quaſi conſequens eſſe uideatur, ut is,
C qui naturá guloſus eſt, ciborum cruditate obruatur; qui iracundus, ferro tollatur; qui fur eſt,
laqueo ſtrangulante finiatur. Has profectò uitas, & mortes, fatales, penès Ariſtotelis diſcipli-
nam, nuncupare meritò poſſumus; quòd effectus & diſpoſitiones naturales uitæ iſtæ, & iſtæ mor
tes conſequantur; & naturali pronitati conſentaneæ uideantur. cui nihilominus pronitati, ſi uo-
luiſſent, obuiam ire potuiſſent. quòd in fatis, rerum ſublunarium neceſsitatem ineuitabilem
Ariſt. ſtatuerit nullam. In hanc Ariſtotelis ſententiam, quæ fatum, & naturam idem eſſe cenſet,
poſſunt fortaſſe, licet quàm ægerrimè Democritus, Heraclitus, & Epicurus pertrahi; qui fatum,
& neceſsitatem, idem exiſtimarunt. Eſt autem (ut in ſecundo libro diximus) neceſsitas á forma;
forma autem ex libro ſecundo Naturalium auſcultationum, maximè natura dicitur. Referunt
quidam Zenonem etiam Citiæum, Stoicorum principem illius fuiſſe opinionis, ut fatum & natu-
ram, Deum & prouidentiam non differre, ſed idem eſſe exiſtimaret. Plato (ut lib. quinto cap.
XXVII. de Theologia Platonis, retulit Proclus) neceſsitatis nomine, naturalem efficientiam ap-
pellauit, quaſi idem naturam, & neceſsitatem, ſiue fatum eſſe ſenſerit. ſed hi longè re uera ab Ariſto
tele ſecus ſenſiſſe uidentur.

D Diffinitur Fatum ad ſententiam Ariſtotelis, & diffinitio breuiſſimis exponitur. Cap. XLIIII.

CAETERVM Ariſtoteles, & Peripatetici illi ſunt, quos ſuperius cap. ſecundo
huius tertii libri, Deum corpora cœleſtia, & cauſas ſecundas non omnes, ſed
naturales tantùm, intra fati rationem, poſuiſſe dicebamus, ut fatum ad Ariſto
» telis, & Peripateticorum doctrinam hoc modo diffinire poſsimus, Fatum eſt
» ſeries cauſarum naturalium à prima ad ultimam; ex qua poſita quod naturali-
ter euenit, & eo modo, quo euenit, non euenire non poteſt. Dicitur [cauſa-
rum naturalium ſeries,] quoniam naturales tantùm cauſas intra fatum à Peri-
pateticis admittuntur; dicitur [à prima ad ultimam] quoniam ſine ultima, ideſt proxima cauſa,
& ſine prima, & ſuprema, effici poteſt nihil. Inter primam autem, & ultimam, medias intelligi-
to. dicitur [ex qua] ſcilicet cauſarum ſerie. dicitur [poſita] quoniam in ſubcœleſtibus, & mate-

riatis indiuiduis, ineuitabili neceſsitate, abſolutè loquendo, euenit nihil. ex conditione autem,
& antecedentis poſitione, multa de neceſsitate conſequuntur. ſequitur [quòd naturaliter eue- E
uit] & bene naturaliter; quoniam quæ præter naturam eueniunt, non eueniunt Fato. dicitur [&
eo modo quo euenit] quoniam ea, quæ naturaliter agunt, quamuis impediri poſsint, & finem
ſuum ineuitabili neceſsitate minimè conſequantur, ut tamen agunt naturaliter; nec aliud, nec
alio modo quàm agant, agere poſſunt, ideo ſubditur [non euenire non poteſt.] non quidem
neceſsitate ineuitabili, ſed neceſsitate aut ſuppoſitionis; aut relationis. de quibus libro ſecundo
abundè à nobis dictum fuit. ſed de fati diffinitione, & de opinione Ariſtotelis de ipſo Fato, & præ
terea de reſponſione ad penultimam confirmationem, hactenus.

Ad confirmationem quartam reſpondetur; & quid de lauris, quas Imperatores pangebant, & de Phalangio dicendum ſit, exponitur. CAP. XLV.

PER EA quæ in ſuperioribus dicta fuerunt; facilè patere poteſt reſponſio ad il- F
lud; quod quarto loco ex ſuetonio de lauris, & lauretis obiectum fuerat. Nul-
li dubium lauris illis & lauretis, certam quandam uitæ ſuæ; & durationis
pro arbuſtorum, & plantaturum earum ratione, & temperamento, inſtare
periodum; eaſdemq; aliquando defecturas, quiſquis illas pangeret, ac perituras
eſſe non dubitabat. Sub Sole quid eſt, quod perpetuum ſit, aut etiam admo
dum longæuum? propriam uerò laurum ſub mortem ſui agricolæ, & Impera-
toris illius, qui eam pridem in triumphis geſtaſſet, mox effodiſſet, atque inſtituiſſet, languiſ-
ſe; tum multis certis de cauſis, tum etiam ſine aliqua certa cauſa euenire poterat, ſed temerè &
caſu. quid enim prohibet in uno Imperatore caſu eueniſſe ut ſub eius mortem elanguerit ab eo
inſtituta laurus; & à multis ueluti quidpiam admirandum obſeruatum fuiſſe? Succeſores uerò,
ad illius prioris æmulationem; ut ſub eorũ ſimiliter mortem, aliquid quod ſtupendum uidere-
tur, accideret: aliquam ab eiſdem laurum inſtitutam, & excultam; per occulta miniſtrorum
opera, elanguidam prius reddi, deinde opportunè prorſus exiccari iusſiſſe. Quid etiam uetat
Imperatoribus minus iſta procurantibus, eorum familiares aliquos, ne dicam adulatores, quibus G
principium aulæ plenæ ſunt, ad ſuorum dominorum honorem (ita illi forſan exiſtimabant)
& gloriam, per ſe ipſos, nullo iubente, rem tam ſtupendam occultisſimè ſuis temporibus, & am-
bitioſisſimè procuraſſe? Dæmonis etiam hæc potuit ſuiſſe opera, uanitati Romani Imperii,
Deo ita permittente, illudentis. Hoc unum certum eſt; non communi aliquo fato, non com-
muni aliqua, illisq; tantùm duobus ſatori, & fato propria cœleſti uirtute, eſſe iſtud factum. Non
ſolum quia (ut prius fuit demonſtratum) fatum, neceſsitansq; in ipſo cœleſti corpore, aut ab eo
demiſſa atque uniuerſa diffiniens uirtus non eſt: & quia (ſecundum multos multa cum ratione phi
loſophantes) influxus aliqui, quales ſibi Mathematici effinxerunt, (ut prius etiam à nobis fusè
demonſtratum fuit) non ſunt: Sed etiam quoniam ſi fatum, uel influxus eſſent, nulla eſſet ratio;
propter quam homini & plantæ, Imperatori, & lauro, hoc eſt adulto iam uiro, & nuper ſatæ lau-
ro quiſpiam, qui utrique communis eſſet, influxus huiuſmodi, uel etiam ipſa cogitatione poſ-
ſet aſcribi. Vt aliquod eſſet fatum, quod duobus iis ſpecie, natura, temperamento, propriis
qualitatibus, & aliis mille modis differentibus commune eſſe diceretur. Nonnulli de Laureto
& Nerone (ſub cuius mortem lauretum penitus exaruiſſe fertur) dixerunt; quòd quia deſcen-
dentium ab Aenea Imperatorum ultimus Nero fuerit; propterea ad Neronis mortem exaruiſſe H
Syluam illam. Quaſi uel ſenſum habuerit lauretum illud; ſenſeritq; Aeneæ propaginem defeciſ-
ſe; & ſuccedentium Imperatorum, quòd ab Aenea illi originem non ducerent, tẽpora, ſit idem
dedignatum. Vel quaſi tribuere debeamus plantis, quod brutis, & cunctis beſtiis terræ Pytha-
gorici (ut lib. tertio de Abſtinentia ab eſu carnium tradidit princeps illorũ Pythagoras) & Stra-
to Phyſicus, & Epicurei uniuerſi tribuerunt; rationem ſcilicet, & intelligentiam. deeſſe autem il-
lis ſermonem & manuum uſum. Quin etiam orationem eiſdem tribuerunt Melapus, & Tireſias
ante Pythagoram; & poſt illos Apollonius Thyanæus; qui etiam cum eſſet in amicorum cœ-
tu, auiculam ſe audiuiſſe quæ aſinum tritico onuſtum propter urbem cecidiſſe nunciaret,
aſſeruit. O' dementiam ſingularem, ò indoctam doctrinam? Quid auiculæ cum aſino, aut
tritico? Quid laureto cum Nerone? Quid ſyluæ cum Aeneade? Quid plantæ cum Impera-
tore? Sed dices ea illis temporibus euenerunt. Eia, age, quid ſi euenerint? Non'ne uel caſu
(ut diximus) caco, & temeritate, uel hominis quadam ambitione, & adulatione; uel callidi
ſerpentis occulto dolo, euenire illa potuerunt? Nulla in Imperatoribus, nulla in lauris, nulla in
lauretis, nulla in fato, nulla in uirtute ſtellarum, nulla in ſeriebus cauſarum ineuitabilibus uel fu-
gi poteſt fuiſſe huius, & illius ſimul mortis cauſa. Sed ſi aliquam huius ſtupendi effectus cau-

ſam

A ſam effingere; & imaginari cuipiam libeat; ſi hominum adulantium miniſteria ab euentu, ſi
caſum is abigi cupiat, Dæmonibus idem hunc effectum aſcribat; quibus multa, quæ alioqui
fortuitò nobis accidere dicuntur; & D. Auguſtinus, & Platonici (ut inferius à nobis uberius dicetur) & Romanorum hiſtoriæ ſæpenumero aſcripſerunt. De phalangio quid aliud dicendum putas, quàm quòd occulta animantis proprietate, adde & occulta quadam inter hominẽ & phalangium ſympathia, illud euenire; quæ occulta proprietas, & ſympathia, per motum corporis cœleſtis, & lumen, ad uitam phalangii in eo qui læſus eſt, conſeruatur. Dices hoc certè mirum eſt. Quot, quæſo, etiam atque etiam admiranda natura nobis produceret. ſi agentibus patientia applicare ſciremus? ut non abſque ratione & ab Ariſtotele dæmonica, & ab antiquioribus magica natura dicta fuerit.

Ad confirmationem reſpondetur ex lib. I Meteoron factam, quia Mundus iſte ſuperiori continuus eſt, ut inde omnis uirtus eius gubernetur, & cur plantæ aliquæ ad Solis motum uertantur, declaratur. CAP. XLVI.

B AD ILLVD, quod aduerſarii, ex lib. Meteoron adduxerunt, dicimus, locum illum nihil amplius probare, quàm omnia, quæ in Orbe uniuerſo uel ſunt, uel fiunt, aliquid à cœlo recipere; ab eodemq; aliquo modo omnem ſublunarem uirtutem dependere; quod ipſa teſtante experientia, nos ultro libentiſſimè admittimus. Nec helyotropium duntaxat, ſed lupinum, maluam, cicorium, & alias id genus plantas innumeras, quarum, trunculi alicuius cauitatis ſunt, à Sole plus uel minus rapi, experti nos fuimus. Huiusq; raptus, non uis aliqua cœleſtium corporum, quæ fatum dicatur, ad has plantas demandata, aut ex ſiderum aſpectu influxus quiſpiam ad eaſdem demiſſus, eſt, ut multi falsò exiſtimarunt, cauſa. inter quos quidã etiam ridiculè admodum aſſeruerunt; quòd in illa helyotropii ad Solem circumuerſione, pulſatio quædam ab helyotropio in aere fiat, quæ ſonum ædat ſuauem adeo, ut ſi à nobis audiri poſſet; harmoniam, & concentum admirabilem, planeque ſuauem perciperemus auribus. Sed ualeant nugæ iſtæ. Spiritus, qui intra illas plantarum concauitates (uacuum enim undique pellit natura) concluſus eſt; illhac uerſus, qua Sol mouetur, alteratur, calefit, rareſcitq;, & alteratus,
C ac rarefactus per corticis meatulos, à Sole (ita dixerim) rapitur, atque trahitur; non influxu uel fatò, ſed naturali lumine radiorum. Lumen certè illius naturæ eſt, ut ſi reflectatur, calorem generet. truncum illum propterea, in quo iidem ſpiritus continẽtur, & à quo tenuiſſimi propter calorem expirant; ad eam Orbis partem, ad quam fertur Sol; ſecum ita affecti illi, & expirantes inclinant. Rationi nempe congruum eſt; ut ea parte inclinetur ſurculus, qua iam incluſus ſpiritus calidus & tenuis factus, expirat, & euaneſcit. Idem putamus dicendum de loto Aegyptia: Spiritus enim intra cauum illius plantæ exiſtentes, accedente Sole, incaleſcunt, rarefiunt: rari, & leues effecti aſcendunt, & flores (quòd illhac ſurſum tollantur) iidem rarefacti, quaſi aperiunt: contrà eodem recedente frigeſcunt Spiritus illi, & condenſantur, & graueſcunt: denſati autem, & graues effecti, deſcendunt: atq; hac ratione flores illi contrahuntur, & ſpirituum frigiditate dẽſantur, clauduntur, & conſtipantur; idcirco ſub aquas deſcendunt, rectà quantũ poſſunt, illhac plantæ ſummitatem, quæ pars tenuiſsima eſt, in flectunt, eamq; demergunt. Cæterum truncus ea, qua diximus, ratione, à Sole, uel magis à ſpirituum in eo contentorum, & à Sole affectorum rarefactione, uel denſatione, ita mouetur, & trahitur: ut Sole ipſo decedente, & occidente, & (ut Poetæ aiunt) in Oceanum ſe mergente ipſa etiam loti ſummitas & eius flores ſub aquis mergãtur, & ab-
D ſcondantur; & eo magis quo aquæ, in quibus eſt lotus, tenuiores fuerint: quòd uel Solis actionibus, uel loto decedenti, ideſt, ſummitati ipſius loti, iam ſpirituum denſatione, graueſcenti, & ſe ſub aquas mergenti, minus reſiſtant, & aduerſentur. Quamobrem nonnulli aſſeruerunt, loti illius, quæ in Euphrate naſcitur, flores magis, ac magis ad mediam noctem uſque, continuè ita demergi, ut nec piſcatorum manibus attingi poſsint: qui deinde recedente ab angulo noctis, & ab Oceano exoriente Sole, ſucceſsiuè ad aquarum ſuperficiem reuertuntur, & extra aquas continuè ad meridiem uſque, magis ac magis emergunt, ſeque extollunt. Conſimilis ratio illius eſſe poteſt, quod aliqui dicunt de olea, de populo alba, & de ſalice; quòd in ipſo die ſolſtitii folia arbo-
» res iſtæ circum agant. Plinius lib. ſecundo cap. XLI. olea inquit, & populus alba, & ſalices folia
» ſolſtitio circum agunt. Et Varro de re ruſtica lib. primo cap. XLVI. de olea, populo, & ſalice diſſerens, inquit, quòd horum folia cum conuerterunt ſe, ſolſtitium dicitur fuiſſe. Eius etiam quod lib. quarto cap. XXXVII. ſcribit Dioſcorides de floribus tripolii, quòd mane colorem habent album, meridie purpureum, ueſperi puniceum, hæc ipſa, quæ dicta fuit, eſt ratio. maior enim, uel minor ſpiritus, intra truncum clauſi copia, à Sole, pro ratione ſitus & diſpoſitionis, plus, uel minus agitati, & rarefacti, uel condenſati, iſtorum, & aliorum huius generis effectuum omnium,

eſt

est causa. Plinius propterea loco citato lib. secundo, cap. XLI. postquam de olea, & populo alba, & salice dixerat, quòd solstitio circumagerent folia; de pulegio hæc subdit. Floret, ipso brumali die, suspensa in tectis arentis herba pulegii; rumpuntur intentæ spiritu membranæ. Hæc ille. ubi spiritum (ut patet) intra herbæ membranas inclusum, moxque erumpentem, causam esse, quòd illa efflorescat asseruit. E

QVÒD plantæ Vergiliæ dictæ cum ortu, & occasu stellarum illius nominis oriantur, & occidant; nihil ad Mathematicum fatum. Negandum enim non est; ad diuersum solis situm, & ad diuersum eiusdem motum, in signis Septentrionalibus, uel Meridianis, in tropicis, siue solstitiis, & æquinoctiis, tum alias, & alias oriri nobis, & nostro hemisphærio stellas, & occidere; tum (ut quotannis experimur) aliam & aliam aeris dispositionem in primis qualitatibus caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate & in rebus mistis earum commistione, & temperamento, fieri: & fato fieri, hoc est naturali dispositione, pro cuius alia, & alia dispositionis ratione, tum alia, & alia nobis, & cæteris animantibus, & rebus eueniunt: cum aliæ & aliæ plantæ in terris fato exoriantur, & occidant: Fato, inquam, Peripatetico, non Stoico, uel Mathematico: idest natura, non influxu, uel perpetua aliqua, & ineuitabili quarumlibet causarum serie, & complicatione. F

Ad confirmationem ex quorundam lapidum dispositione procedentem respondetur. CAP. XLVII.

AD ILLVD, quod exhelythe, selynethe, & magnete obiicitur, una est responsio: quòd non ex Fato, idest non ex cœlesti aliquo peculiari influxu (ut Mathematici sunt opinati, & cum Mathematicis Proclus in libello de Sacrificio, & magia, falsò existimauit) sed ex interna istiusce modi lapidum, & naturali uirtute, lapis unus trahit ferrum, ut magnes, alter paleam, ut succinum, alter oculum confortat, & alius aliud operatur: pro diuersa similiter in eis elementorum commistione, præsertim aeris & aquæ, cum fumo terrestri diuersis coloribus eduntur lapides. Et ex aliquo intra eos concluso, sed non plenè digesto, humore, hoc totum proficiscitur, quod in coloris transmutatione in quibusdam apparet, quæ uirtus, & cuius humoris affectio, quia nobis occulta est; & eius causam ignoramus proximam; cœlo propterea, & influxui, tanquam cuipiam diuinitati, uel uerius tanquam rerum uniuersarum communi, & uniuersali origini; affectus illi imputantur, & ascribuntur. Quum enim cœlestia corpora, causæ sint omnis motus, & transmutationis, causæ sunt eorum omnium, quæ in his inferioribus, & subcœlestibus fiunt: illis propterea, non usque adeo præter rationem, ea ascribuntur omnia, quorum propriæ & proximæ causæ nobis occultæ sunt. Vt hinc fortasis influxus cœlestis, & fati primitus exorta fuerit opinio. sed absque causa proxima (ut paulò post exactè demonstrabimus) in his sublunaribus, corpora illa cœlestia, & eorum motus, & lumen, agunt nihil. Quæ, quoniam nulla (ut pridem ex Aristotele ostensum fuit) ineuitabili necessitate operatur, idcirco huiusmodi, quæ certis lapidibus adueniunt, nulla absoluta necessitate aduenisse, putemus. Et ad confirmationes omnes præterquam ad primam, hactenus. Ad primam autem, ad calcem huius tertii libri dicemus. G

Ad rationes pro Fati, & ineuitabilis rerum cunctarum necessitatis opinione deductas, respondetur. Et primùm ad rationem postremam D. Thomæ responsio ponitur, & responsio reprobatur. CAP. XLVIII. H

HACTENVS ad obiectas confirmationes ὕστερον πρότερον diximus. nunc ad singulas rationes ordine similiter præpostero respondeamus. Ad rationem igitur tertiam pro aduersa opinione, & pro his, qui fatum (ut potissimùm Mathematici faciunt) & impermutabilem rerum cunctarum necessitatem, ex cœlestium corporum actione, & influxu tueri conantur, deductam dicendum à nobis in primis est. illa autem erat huiusmodi Vniuersa hæc elementorum & sublunarium rerum moles, est patientissimum subiectum actioni, & efficaciæ corporum, & uirtutum cœlestium. igitur cùm nulla in hac sublunari materia uniuersa, aduersus cœlestem uim istam possit esse resistentia: cuncta pro actione, & efficacia istius uirturis eueniunt: agit autem uirtus illa naturaliter, ideft necessariò: ita ut non agere non possit illud ipsum, quod agit aut alio modo. Igitur cuncta ineuitabili necessitate ita eueniunt, ut, non euenire, uel secus quàm eueniant, euenire non possint. Ad hanc rationem D. Thomas art. VI. Quæst. CXV. primæ partis, argumentum non sequi, respondet. Quoniam cœlestis inquit, corporis uirtus infinita

non

A non est; cuius signum, quòd ad uarios in hac elementorum machina, effectus producendos, ua-
» ria Solis uel longinquitas, uel approximatio requiratur. pro situs propterea Solis diuersitate,
» in Orbe uniuerso, uarii admodum producuntur effectus. In Dacia non est idem caloris effectus,
» qui in Aethiopia. Nec Solis tantùm distantia effectum tum uariat, tum impedit, sed & materiæ
» grossities. hactenus ille. Multifariæ nanque, in materia dispositiones impedimēto esse possunt, quo minus sequantur, in hac elementorum mole, effectus omnes: quos alioqui producere posset Fatalis (ita dixerim) uis illa cœlestis, ut cuncta ineuitabili necessitate eueniant.

Sed responsio, meo iudicio, etsi excellentissimi Philosophi, & præstantissimi, sapientissimiq; Theologi sit, dubitatione tamen non uacat. primò, Quoniam ad subiiciendam sibi omnē hanc sublinaris materiæ, elementorumq; omnium molem, uis in cœlesti corpore, uel in substātiis cœlestia illa corpora uoluentibus, & regentibus, infinita minimè requiritur. probatur, Agentia naturalia cuncta simul sumpta, omnem hanc rerum sublunarium generationibus, alterationibusq; uariis obnoxiam, sibi ita plenè subiiciunt materiam: ut ad illam prorsus aut plenius subiiciendam plus uirtutis requiratur nihil. quorum tamen omnium unita uis, & complexa, tam
B ad mentem multorum titè Philosophantium, ut Aristotelis, & Peripateticorum omnium: quàm ad sententiam sapientissimorum Theologorum, infinita non solum non est: sed nec etiam esse potest.

Quinimmo (& est contra eandem B. Thomæ responsionem dubitatio altera) quum D. Thomas lib. octauo Physicarum auscultationum, lectione XXI, de Aristotelis opinione, primum mo uentem infinita uirtute præditum asseruerit; eundemque lib. duodecimo Diuinæ Philosophiæ, quamuis liberè, de necessitate tamen, agere, sine dubitatione sit Arist. opinatus; uercor, ne Arist. hoc argumento, pro Fato & ineuitabili rerum cunctarum necessitate, ex Thoma, contra Thomam, conuinci quispiam propemodum fateatur. Cum enim ex Arist. sententia, per B. Thomam, primus mouens, uirtutis sit infinitæ: suam actionem impedire potest nihil. cum uerò per ipsum Arist. de necessitate ille agat, quicquid agit (agit autem ex prima propositione libri de Causis, cui & D. Thom as in expositione eiusdem propositionis, & Arist. in plerisque Philosophiæ locis abundè subscripsere) omnia. Sequitur igitur contra utrumque & D. Thomam, & Arist. ut quæcunque fiunt, & eueniunt, ineuitabili necessitate fiant, & eueniant.

C Tertiò. Negare totam hanc elementorum molem, illamque rerum caducarum materiam uniuersam; tot, tantorumque cœlestium corporum uirtuti; tot, tantarumque cœlestium uirtu tum efficaciæ plenè, & sufficientiss. subiici: fortasse non admodum iure, ne dicam doctè, factum esse uidebitur. Ad principium etenim magnæ Constructionis, quam Almagestum uocant, terram ad firmamentum relatam, ueluti punctum se habere locupletissimè Ptolemæus probauit. Sed sit cum aqua plus quid; cum aere, & igne adhuc aliquanto amplioris quantitatis rationem habeat: non efficiet tamen B. Thomas, quin uniuersa hæc elementorum quantitas, & si aliquanta sit, si ad orbem solarem referatur; si tamen ad firmamentum comparetur, nulla ferè sit; sed se habeat uel ut punctum, uel ut quid puncto paulò maius: quæ si ad totum cœlestium simul corporum globum relata illa fuerit: rursum ne puncti quidem rationem subibit. Quomodo igitur tam exiguum, tamque (ita dixerim) nullum patiens, tanto agenti, tantæque, ac tam immensæ, & tam efficaci uirtuti, qualis est illa cœlestium simul corporum omnium, & uirtutum illa mouentium, non erit quàm patientissimè subiectum, ac humile? Quomodo ex eo, quicquid uirtus illa uoluerit, siue uoluntate, siue natura necessariò agat, non educet? non perficiet? quid'nam hoc
D loco erit impedimenti? quid obstabit?

Ad eandem dubitationem responsio propria; in qua declaratur; quòd, si etiam nulla uirtuti cœlesti, sit resistentia ex parte passi; non tamen ab illa ineuitabili necessitate, ea omnia eueniunt, quæ in his inferioribus eueniunt. Et motu, & luminæ cœli qualitates omnes per se generari declarantur. Cap. XLIX.

Quamobrem responsione. B. Thomæ, Philosophi alioquin, ac Theologi quàm sapientissimi reiecta; nos ad dubitationem eandem, rectius fortassè dicemus. Omnem hanc sublunarem materiam, atque totam istam generationi, & corruptioni obnoxiam molem, cœlesti quàm plenissimè, quamq; patientissimè subiectam esse uirtuti, ultrò, & libenter concedimus; nec effectus propterea, qui ab eadem, in hac ipsa materia, & inferiori machina, producuntur; fatali, hoc est ineuitabili necessitate, & cœlestis cuiuspiam quamuis potentissimæ uirtutis influxione, ineuitabiliter produci, confitebimur. Huius autem rei causa est; quoniam cœlestia

corpora, & diuinæ substantiæ corpora illa mouentes, non omni genere actionis, in subiectam E
hanc sibi materiam, & elementorum molem, agunt; uel agere possunt; quo hæc ipsa materia,& hæc subcælestis moles uniuersa agi,alterari, & permutari potest. Sed secundum opinionem illorum, qui candidius Philosophati sunt, motu tantùm, & lumine,& modis lumini solùm, & motui congruentibus, in eandem agere, illa dicuntur. Et si hoc loco,obiter à nobis inquirat quispiã: primò,Qui fieri potest,ut tantùm motu & lumine agant in hæc subcælestia, corpora illa superiora, cum per illa instrumenta calidum tantùm produci posit; sunt autem multa corpora frigida, multa humida, multa sicca,& in ipsis quatuor elementis sunt præter caliditatem, tres aliæ qualitates. hæc autem non esse possunt à cælo,si motu agat tantùm, & lumine. Dixerunt ad hanc difficultatem multi multis modis. Ioa. Picus lib. tertio aduersus Astrologos,cap. IIII. dixit, cœlum per se quidem calorẽ tantùm generare, per accidens uerò cæteras qualitates; sicuti uidemus calorem per accidens frigefacere. at si cœlum non per se sumatur,& ut cœlum est, sed ut est uniuersalis causa,& prima,annexa tamen cum secundariis causis,agere illum per se tam frigiditatem, siccitatem, & humiditatem, quàm caliditatem. Sed responsio, pace tanti uiri, tolerari non potest:quoniam cælum per se agit nihil, & nihil adeo, ut ne calorem quidem, aut etiam illuminationẽ. non enim lumen calefacit, aut illuminat, nisi reflectatur: & reflecti non potest, nisi ab extrinseco corpore. Dixerunt alii nonnulli,& nuper R. D. Antonius Bernardus Episcopus Casertanus, uir egregiè doctus,lib. XIII. sectione II. Enersionis Monomachiæ, posse illas elementorum qualitates ad duplicem causam referri, ad efficientem, ut ad cœlum, & ad lumen; & sic tres accidentariæ sunt; & ad finem,& cuius gratia,& sic omnes per se in uniuerso sunt; & à cœlo intentæ. Hæc responsio si diligentius consideretur, uerbis tantùm differre à priore uidebitur; quod ego ostenderem,nisi à proposito nimium digrederer. Idcirco ut illa prior ita & hæc posterior, est reiicienda. Dicerem ego motum & lumen, esse instrumenta cœli, per quæ ea,quæ sub cœlo sunt, existunt potissimùm ac permanent: hoc est, sunt instrumenta, quibus cœlum substantiam & existentiam in primis communicat elementis,& mixtis: quoniam autem nonnulla per caliditatem, alia per frigiditatem, alia per humiditatem, uel per siccitatem potissimùm existunt; ideo in motu & lumine sunt per se, ut in instrumentis cœli, qualitates omnes. nullam tamen harum qualitatum per se, cœlum generare potest: quoniam generationes causarum particularium sunt; cœlum autem est causa uniuersalis: causæ autem, quæ uniuersales sunt, nisi per particulares determinentur, producere quicquam non possunt. Sunt enim in motu, & lumine omnes qualitates, sicut sunt formæ omnes in forma cœli, & corpora omnia in corpore cœlesti, & motus omnes in motu circulari & fructus omnes in semine,uel etiam radice & numeri omnes in unitate per quandam (ita dixerim) G
uirtutẽ & emanationem ab eis. alioquin si motus,& lumen essent tantùm instrumẽta caloris, motus in aliquo corpore frigiditatem generare non posset:quod esse falsum maximè in aquis experimur: quæ quo magis, ac magis mouentur, eò frigidiores euadunt. Nec potest quis dicere,hoc esse per accidens; quòd uapores à calore Solis geniti magis ascendant,& aquas,potissimùm egrediantur; quia motus uelocitas impedit potius uaporum egressus, quàm excitet; quis non uidit, in frigidissimis temporibus à pueris uas carbonibus, ac cineribus plenum, circunduci tanta uelocitate,ut nec carbones nec cineres uas egredi, & descendere queant; quæ certè descenderent si minori uelocitate uasculum circunduceretur. Sed locus non est,ut de his fusius disseramus,cum præsertim altera suborta sit nobis dubitatio, lectori, puto, quàm hæc fuerit,gratior: non quidem ita necessaria ut absque ea progredi nequiret disputatio nostra,sed certè digna,ut non prætermittatur. de ea igitur capite sequenti dicendum est.

Dubitatio soluitur. Cœlum'ne lumine, an motu magis, in hæc subcœlestia, & inferiora, agere dicendum sit. CAP. L.

POSTQVAM diximus motum, & lumen instrumenta esse corporum cœlestium, H
pulsatus est mirum in modum, animus meus dubitatione illa, utro in inferiora ista, corpus cœleste uehementius agat; motu'ne, an lumine? & quamuis in hac difficultate, multi multa, & sibi non nunquam pugnantia dixerint: & plerique omnes lumine fateantur: ego tamen motu dicerem, ratione quidem non contemnenda. Ea autem est, Quoniam motus ipsius formæ mouentis magis, quàm corporis moti essentiam; lumen uerò contra ipsius corporis,& materiæ motæ magis, quàm formæ mouentis naturam consequitur: uim propterea cœlestis corporis (quanquam plurimos & quidem peritissimos uiros secus sensisse certò sciam) uehementius, atque intimius hæc corpulenta, atque materiata contangere; in eademque magis motus, quàm luminis ratione agere, ac penetrare, putamus. Hanc rem, quo multorum error (etsi forte à pro posito aliquantisper digredimur) qui secus, quàm sit à nobis expositum, opinati sunt; facilius

A lius deprahendatur; in ipsis cœlestibus corporibus luculentisſimè declarabimus. Suum quippe motum (uno & Philoſophorum & Aſtrologorum, quin etiam Theologorum omnium conſenſu) aliis orbibus firmamentum clariſsimè largiſsimeque communicare confitemur, quod etiam per eiuſdem motus aſtronomicam obſeruationem conſpicimus. an uerò lumen etiam eiſdem omnibus firmamentum impartiatur; non adeo clarum eſt. Quinimmo contrà, ſtellas firmamenti à Sole lumen recipere; non Aſtrologi ſolùm omnes, ſed ex Philoſophis etiam multi ſunt opinati: quos tamen Macrobius, Cleomedes, & aliquot alii excellentisſimi uiri, errore, detineri, rectiſſimè putauerunt; cùm firmamentum ſit ſolari corpore natura ſua longè præſtantius; de quo libro duodecimo Methaphyſicæ dicebat Ariſtoteles, quòd erat τῶν φαινομένων θειότατον, hoc eſt omnium quæ apparent, & quæ mortalium oculis conſpiciuntur, diuiniſsimum. præſtantiorem autem ſubſtantiam, & naturam, accidentia, & proprietates præſtantiores conſequantur. Quamobrem ſicut motus uelocitate, atque potentia, ita luminis magnitudine, atque ſplendore orbibus cæteris firmamentum præſtare; eiſdemque quemadmodum motum, ita & lumen abundè communicare, ac impartiri, exiſtimandum eſt. Verum eſt tamen, quòd tanti, atque tam fulgentisſimi (quod ſtellarum firmamenti eſt) luminis, tum propter earum maximam à nobis longinquitatem, tum propter eiuſdem luminis diſtinctionem, diffuſionemque, ac ueluti in ſingulas ſtellas diuiſionem excellentia, non ſatis à nobis; quemadmodum lumen Solis, quod & ſatis propinquum, & unitum eſt; percipi commodè poſsit. Firmamenti igitur ſtellarum lumen, efficaciorem, quàm Solis, præſtantioremque, in rerum generationibus, eſſe cauſam, atque maiorem habere in eiſdem producendis uirtutem; non ſine ratione (ut ſemper arbitrati ipſi fuimus) ita nunc arbitramur. Nec nobis illa obſtant; quæ uel à Mathematicis dictitantur; quòd Sol ſit pater luminis; Mundi oculus, dator uitæ; & alia id genus multa; uel aliquando in horum ſublunarium permutationibus, generationibus, corruptionibusque, & omnifariis alterationibus ſolari lumini aſcripta fuerunt ab Ariſt. V t in lib. ſecundo de Generat. & Corrupt. quòd pro ratione acceſſus per obliquum circulum; & receſſus Solis, generationes fiant, & corruptiones; quaſi ad harum rerum omnium tranſmutationes, & uiciſsitudines, uel ſolus, uel maximè Sol operari uideatur. Ita enim propter antedictas cauſas, hoc eſt, tum propter propinquitatem, tum propter luminis ſolaris unitatem, ſenſibus noſtris apparet. Rem tamen contrà, non ſolùm quæ dicta, ſed etiam quæ nunc dicenda eſt perſpicax ratio, ſe habere indicabit. Eſt enim apud philoſophantes conſtantisſima regula; quòd cauſæ differentium ſpecierum, ad eundem effectum producendum concurrentes, quanto magis ab effectu remotiores fuerint; ſupremæque cauſæ proximiores; tanto magis; quanto uerò contrà, effectui producendo proximiores, à ſuprema uerò cauſa diſtantiores; tanto minus in effectum operentur. Alioqnin prima propoſitio libri de cauſis, quam in primo etiam libro citauimus; & aliquot ex Ariſtotele citatis auctoritatibus, confirmauimus; ab omnibus recepta, ſine dubitatione falſa eſſet; quæ primam cauſam magis, quàm ſecundas cauſas in quemlibet effectum agere affirmat. Confirmat iſtud idem Ioannes Scotus in libro Quarto Theologicarum ſententiarum, diſtinct. XII. quæſt. III, ubi habet; quòd agens ſecundum Entitatem præſtantius: & ſecundum etiam uirtutem ſimpliciter perfectius eſt. Non eſt autem dubium: quòd quo agens ſuperius ſit; eo etiam ſit in Entitate, & in ſua natura præſtantius. Et Ariſt. lib. primo Politicorum, cap. III, elaboratum aiebat, à melioribus, eſt opus melius. Obiicies nobis fortaſsis; quoniam non ſibi Sol, & prima cauſa, ſed homo hominem ſibi ſimilem faciat. Ad hanc dubitationem, doctè admodum dixerunt nonnulli, quòd & ſi tam propè procedat rei cuiuſlibet effectus à Deo, ſicut à cauſa propria, non tamen ita propriè. Nam etſi tam propinqua ſit uirtus Solis uuæ, ſicut eſt uitis; non tamen uuæ eſt ita propria cauſa Sol, ſicut uitis. ideo effectus propriæ cauſæ, & proximæ, & particulari, non autem communi asſimilatur. Eſt altera præter hanc, ſi non doctior, certè magis in promptu, & magis uulgata reſponſio; quòd non ſui, in ipſo effectu, ſed agentis proximi ſimilitudinem Sol, et prima cauſa intendat; ad quam quidem ſimilitudinem efficiendam, producendamque, plus longè, quàm homo, Sol, citra dubium, operatur. Indicauimus ſanè iis uerbis rationem illam; qua & motu, & lumine firmamentum longè efficacius, quàm reliqui conſueuerint orbes, Sole etiam non excepto; & penetratius agere perſuaſum habemus. Nulli nanque dubium eſſe poteſt, quin firmamentum, ſit cauſa primæ, ac ſupremæ cauſæ longè proximior, quàm Sol, & natura Sole longè præſtantior, atque anguſtior. Verùm ad rem, atque ad dubitationem ſoluendam, ſermonem nunc demum uertamus. Dicimus ergo phyſicè loquendo; quòd quæcunque uel ſolo motu, uel ſolo lumine cœli, ſti, uel etiam utroque ſimul ex hac materia, & uniuerſa mole elementorum produci posſunt; illa neceſſitate prorſus ineuitabili (quam neceſsitatem, ſiue Fatum, ſiue naturam appelles, nihil moror) à cœleſtibus corporibus producuntur: at illa, quæ præter has duas cauſas, alias, ad ſui generationem, & productionem, determinatiores requirunt; ſicut ſunt omnia ferè (ſed quid dico ferè) omnia prorſus, quæ per Orbem uniuerſum fiunt: nulla impermutabili neceſsitate à cœlo, cœleſtibuſque

M 2 busque

busque tantùm uirtutibus producuntur. Nec istud est, quia cœlesti corpori, tantæque (ut pu- E
tabat D. Thomas) cœlestium corporum uirtuti, elementorum materia, aut materiæ grossities,
& moles tam exigua aduersetur: sed potius quia uis ipsa cœlestis uniuersa plus non potest. quum
igitur inter illam supremam, ac cœlestem uirtutem, & hanc materiæ subcœlestis molem, ad pro-
ducendos effectus, intermediorum efficientium, de necessitate, opera requiratur; quæ nulla sæ-
pè necessitate, sed casu sæpissimè, & temerè (ut inferius cap. L I I. huius libri tertii declarabi-
tur) nedum contingenter apponitur; consequens est; ut in rebus cunctis, fatalem illam non so-
lùm Mathematicorum, sed etiam Stoicorum, & ineuitabilem necessitatem, tum propter cœle-
stium corporum, superiorumque agentium magnitudinem, & efficaciam; tum propter patien-
tis materiæ exiguitatem, atque infirmitatem; tum propter influxum, tum propter causarum com
plicationem, opinari, atque arguere; argumenti sit imbecillitatem, atque rationis infirmitatem
non uidere; operamque intermediarum causarum necessariam quidem, sed sæpe contingenter, &
temerè appositam, non intelligere, propter hanc rationem, & intermediarum causarum operis
necessitatem lib. uigesimosecundo sectione quarta Euersionis Monamachiæ, cœlestes omnes in-
fluxus R. D. Antonius Bernardus Episcopus Casertanus, doctè admodum abiecit atque destru- F
xit. sed ad hanc rationem hucusque.

Ad secundam rationem pro Fato, & pro rerum cunctarum ineuitabili necessitate adductam, responsio aliquatenus differtur; & suborientes prius duæ dubitationes tanguntur. CAP. LI.

EX HIS, quæ hactenus dicta sunt; & si ad rationem secundam, quæ ex necessa-
ria primi efficientis, ac mouentis (qui cuncta à se cætera mouet) actione,
& ex necessaria causarum complicatione procedit; quæ multum roboris, apud
Stoicos, ac momenti semper habuit, & multorum antiquorum ingenia pluri-
mum torsit; clara iam satis dissolutio colligi potest. propriam tamen ad ean-
dem inferius, & peculiarem allaturi sumus responsionem. Nam propter hoc G
argumentum, uarii in uarias de Aristotele opiniones inciderunt. Ioannes Sco-
tus in primo Theologicarum sententiarum, & distinc. II, & distinct. XXXIX, & in secundò ea-
rundem, distinct. XII, quæst. II, Aristotelem in asserendis temeritatib. & effectis contingen-
tib. sibi parum constantem fuisse putauit: quòd etsi temeritatem uerbis, & contingentiam sem-
per affirmare uisus est: quia tamen Deum, qui est, de eiusdem sententia, prima cunctarum re-
rum causa, non pro arbitrio, & liberè contingenter agere; sed non posse non agere, & de neces-
sitate pro diuinæ naturæ excellentia, ac maiestate mouere, est opinatus; ad cuius actionem &
motum, reliquas omnes, suo ordine, causas ex necessitate protinus, de Aristotelis opinione, &
moueri, & mouere, arbitratus est Scotus; fatum propterea, & cunctarum causarum perpe-
tuum nexum, rerumque omnium ineuitabilem necessitatem, præter opinionem, Aristotelem
posuisse, idem est opinatus. Petrus etiam Mantuanus in suis commentariis de Fato, libro quin-
to, cap. II, idem de Aristotele quod Ioannes Scotus, sed non eadem ratione ductus, affirmauit.
Cicero propter eandem fortassis causam, propter quam Io. Scotus in lib. de Fato cum Democri-
to, Heraclito, & Empedocle Fatum (inquit ille) & necessarium cunctarum rerum euentum as-
serentibus, connumerauit Aristotelem. Eadem etiam de Aristotele (Cotta lib. primo de Natu- H
ra Deorum referente) Antiochi fuit opinio. Cum Peripateticis propterea Stoicos, & cum Stoi-
cis Peripateticos re sentire; uerbis autem tantùm inuicem discrepare putabat Antiochus. Sed
Antiochi, Io. Scoti, Petri Pomponacii, & aliorum error paulò inferius apertissimè deprehen-
detur. ubi uniuersam contingentiæ naturam, Aristotelem defendisse semper, ostendemus, non
autem asseruisse tantùm.

VERVM enimuerò in non dissimulandam difficultatem incidimus. ea autem est. Quo Cic. &
Antiochus Democritum, & Emped., omnia fato fieri, fuisse opinatos fateantur; Arist. uerò con
trà; omnia ex eorundem sententia temerè, & casu euenire, tum in lib. secundo Physicarum au-
scultationum, tum in primo Metaphysicæ confessus fuerit. pugnantia enim inter se hæc tanto-
rum, ac tam in re literaria, & præsertim physica disciplina, clarissimorum uirorum, de iis, opi-
nionibus, uidentur iudicia.

SECVNDO & illa succurrit non contemnenda dubitatio, Si contingentiæ natura & euentus
contingens sicut nunc est; ita semper elapsis temporibus fuerit; atque futuris sæculis semper erit;
qui fieri potest ut necessitas quædam ipsa non sit? quæ enim æterna sunt, ex Arist., & omnium sin
cere philosophantium sententia, necessaria sunt. Quòd si contingentia ipsa, quoniam æterna est)
necessitas quædam est; & illa, quæ contingenter euenire putabimus, necessaria esse, & ex neces
sitate

A sitate euenire, existimandum erit. omnibus igitur modis, & quocunque pedem feramus; in necessitatem omniuo, & in ineuitabile fatum incidere, necessarium esse uidebitur.

Ad priorem difficultatem respondetur, & ad quem modum ex Empedocle, & insuper ex Democrito, & Leucippo tum necessariò, tum temerè, cunctæ res eueniant, declaratur. CAP. LII.

DVAS superiori cap. tetigimus dubitationes; quarum posterior curiosa admodum, sed prior ualde difficilis est; Ad quam dicimus. Vtrunque & Aristotelis, & Ciceronis de philosophantibns illis iudicium rectissimum esse. Nam & temere, & ineuitabili rursus quadam uecessitate, secundum Emp., & secundum Democritum, & Leucippum eueniuut omnia. Secundum Emp. quidem, cuncta de necessitate eueniunt; quoniam lis, & amicitia (sunt autem hæc ad Empedoclis opinionem, prima summaq; rerum cunctarum efficientia principia) non ratione aliqua, & electione, aut arbitrio, & uolnntate, uel sponte, sed natura, & naturali impetu B quodam, siue ad rerum generationem, siue ad earum dissolutionem, in hanc materiam, atque in istam elementorum molem, sese (ita dixerim) protrudnnt, feruntque. Qui nanque fatum ex Emp. diffiniere; dixerunt, fatum esse necessitatem principiorum, elementorumq; uiolentiam, impetuq; progredientem causam. Rursus, eodem auctore, casu omnia fiunt; quod non ordine certo, & præfixa ab illis (quæ dicta sunt) efficientibus principiis ratione; sed temerè, & tumultuariè, & ut fors tulerit elementa in rerum compositionem, uel dissolutionem perducantur, atque trahantur. Exemplum est in Aristotele, lib. secundo de rerum naturalium principiis; ubi bouigenea, & uiriprora, siue hæc diuersa sint genere monstra, ut quàm plurimis Aristotelis expositoribus placuit, siue una, & altera uoce idem ab Empedocle describatur monstri genus (quod magis Ioanni Gram. arridet) quicquid sit, hæc & alia monstra. Arist. de Empedoclis opinione, constituit. Innumera enim de opinione & Emped. & Epicuri, diuersorum genere animalium frustra, ad alicuius unius animalis generationẽ; ac compositionem, & sæpe ualde dissimilia temerè concurrunt; sed frustra illa, & partes illæ, quæ ualde dissimiles sunt; ut, uerbi causa, partes hominis, & tauri; equi & uitis; abietis, & elephanti, & huiusmodi, si coeant, & ad animantis,
C cuiuspiam productionem, & constitutiouem ueniant; breui ab inuicem dissoluutur; & ea, quæ » hisce Partibus composita, & producta sunt; citissimè pereunt; quod in quibusdam monstris non nunquam cernere licet; quæ disconuenientibus admodum partibus constare uidemus. Durant autem illa tantum: quæ & consimilibus, mutuoq; ualde cognatis partib., & iis modo congruen » ti mutuo compositis constare contigerit. Cæterùm tam hæ partes, quàm illæ, casu, &, ut fors tulerit, temereq; inuicem connectuntur, & animantis compositionem efficiunt. Lib. primo pro» pterea de Partibus, cap. item primo, hæc de Emp. habet Arist. Quamobrem Emp. pleraque in » animalibus propterea ita contineri; quia ita cum orirentur, acciderit. Et lib. secundo Physica» rum auscultationum, ad tex XLIII. ita de ipsomet Emp. ex interprete scriptum reliquit Arist. » Non semper aerem segregari superius, dicit; sed ut accidit, dicit enim in Cosmopœia, sæpè aliàs » aliter, sed tunc sic fortè cucurrit; & partes animalium à fortuna fieri plurimas ait. Hæc ibi. Et » de Empedocle hactenus. Secundum etiam Democriti, & sui præceptoris Leucippi sententiam, de necessitate omnia eueniunt; quatenus sua ui, & naturali quodam impetu, ac proprio suo ponderé atomi feruntur, reflectuntur, resultant, concurrunt, & plagam materiæ iniciunt. Est enim (ut Pontanus & alii eruditissimi uiri scripserunt) fatum, secundum Democritum, & Leucip
D pum, reflexio, resultatio, concursus & plaga materiæ, omnia rursum uel ipsis inuitis casu fiunt; quatenus in infinito inani; in quo nec summum, nec infimum, nec medium nec ultimum, nec initium nec extremum sit, irrequietis motibus uolitant, & reflectuntur, atque concursitant; siue ad cathetum, siue etiam non ad cathetum deferantur illæ atomi. certum est enim in infinito uacuo fieri ista non posse; nisi temerè, & nulla ratione, uel causa; sed casu tantùm. Temerè igitur pro rerum generatione inuicem concursitant; pro earundemq; corruptione ab inuicem temerè dispescuntur, diuelluntúrque ipsæ atomi. Quamobrem cum inter opiuiones eas quæ fatum, & rerum cunctarum ineuitabilem euentum admittunt; recensuisset in libro de Fato Plotinus opinio» nem Democriti, & Leucippi; illam protinus redarguit, ita ex interprete inquiens. In primis ex » illa atomorum commotione, non sequitur necessitate omnia fieri; immo nullo modo fatum illa » opiuio struit; sed destruit; cum nullo ordine, sed, ut contingit, atomi moueantur. Subdit. Tol» lit etiam prædictionem, uaticinium, oracula, & omnia ex arte præsagia. Quo enim pacto in re» bus inordinatis, ars ulla esse poterit? Animæ uerò actiones, & passiones, quibus atomorum » motibus illi ascribere poterunt? Dicant rursus, inquit, per quas atomorum differentias homi» nes compelleutur, ut alii Geometræ sint, alii Arithmetici, alii Astronomi, alii Philosophi? Et alia

alia multa aduersus istam opinionem, cap. III libri de Fato, prosequitur Plotinus; quæ breuitatis studio nunc silentio prætermimus. sat nobis nunc erit hæc pauca adduxisse, & locum præterea Plotini indicasse. E

Opinio Epicuri aduersus Democritum, & Leucippum de rerum euentu ponitur; & ex Plotino, & Firmiano, Epicurus reiicitur. CAP. LIII.

NON me interea præterit, quòd Democrito (inquit Cicero) quasi auxiliaturus Epicurus, ad quem modum, in rerum compositionem, & generationem, atomi uenirent; demonstrare, conatus est; quam rem Democritus; & Leucippus minimè fortasis declarauerunt. Illa nanque indiuidua corpuscula, de sententia Democriti, & Leucippi, suo pondere, ut opinor, rectà deorsum ferri, Epicurus putauit. Illud propterea occurrebat; si deorsum illa ad cathetum feruntur; non uidetur, quomodo uel atomus altera alteram pro rerum generatione posit attingere; uel cuncta non eueniant ineuitabili necesitate. Vt ergo & rerum generationem strueret F Epicurus, & simul ineuitabilem necesitatem demoliretur; qui, cum Democrito, corpuscula illa rerum omnium esse principia, existimauit; rem commentitiam, ut & libro primo de finibus, & lib. de Fato Cic. scriptum reliquit, in medium attulit, dixitque, à catheto, atque à perpendiculari linea, nulla adhibita causa; sed per se declinare in suo motu atomos per paulum; atque ita per paulum, ut nulla posit fieri declinatio, & motus minor. Et per hunc minimum motum cōplexiones, & copulationes, & adhæsiones atomorum effici, ex quibus, & Mundus, &, quæ in Mundo sunt, partes omnes efficerentur; & ineuitabilem necesitatem, euerti; quoniam sine causa declinatio illa fieret; ille putauit. [Hoc igitur tantillo motu, quem, quia minimus erat, ἐλάχιστον propterea Epicurus illum appellabat, & hac minima atomi declinatione posita, & rerum generationem ponere, & ineuitabilem, quam ex Democriti, & Leucippi opinione est arbitratus, necesitatem euertere, Epicurus opinatus fuit. quam declinationem, ut diximus, ad euitandam rerum necesitatem, sine causa finxit Epicurus, atque commentus est. quum enim sine causa efficiatur; & ex ea, cuncta originem ducant; nulla erit in rebus necesitas cum ea, quæ necessaria sunt, & causam habeant; & urgentem (ita dixerim) cogentemque habeant.

VERVM Epicuro multa obiecit Plotinus cap. primo libri de Fato; & illud in primis. Nihil G sine causa fieri. quod tanquam axioma Physici cuncti ultrò confesi fuerunt, præter unum Epicurum, qui motum hunc, quem introduxit, & minimum appellauit, fieri sine causa asseruit. « Nam si quidpiam (inquit Plotinus) sine causa posset fieri; animi prorsus tolleretur arbitrium: « fieri (inquit ex interprete Plotinus) aliquid sine causa, nullo modo admittere debemus; patefacientes uidelicet aditum, uel inclinationibus, incursionibusque uanis; uel repentinæ corporum motioni; nullo præcedente, duceque prodeunti; uel impetu animæ temerario, atque subito, nullo uidelicet animam incitante ad aliquid agendum, eorum, quæ antea non agebat; fortè uerò ex hoc ipso, maior animā astringet necessitas; quod sui ipsius minimè sit. hactenus Plotinus. Alia item multa ibidem ille prosequitur. inter quæ, illud aduertendum est: in quo Plotinus de opinione Democriti ab Epicuro dissentit; quoniam (ut arbitror) de sententia Democriti, atomos tantùm deorsum, ut paulò ante dicebamus, ad cathetum ferri Epicurus putauit; alioqui motum, ἐλάχιστον, & minimam declinationem illam atomorum, quam sine causa fieri dixit, non excogitasset. at Plotinus de atomorum motu, de eiusdem Democriti disciplinam edisserens, hæc ex interprete inquit. Hæ igitur mouebuntur partim quidem deorsum (si modo quicquam sit deorsum) partim uerò è transuerso, utcunque contigerit, alio uidelicet aliæ; nihil utique omnino, ordine scilicet non existente. H

FIRMIANVS lib. de Ira Dei, non ex Epicuro (ut facit Cicero) sed ex ipsomet Leucippo, & eius discipulo Democrito; dubitationem illam, ex motu atomorum, emergentem, ad quem uidelicet modum, si ad cathetum illæ deferantur, in rei generationem ueniunt; soluisse uidetur, inquiens. quoniam & si rectà, secundum Democriti opinionem, deorsum, & ad perpendiculum « ferantur atomi; ad rerum tamen generationem facere possunt, quòd & leuia sint & aspera, & ro- « tunda, & angulata, & hamata. quo fit, ut sese inuicem uincire, & colligare ualeant. Sed eis obii- « cit idem firmianus. Primò, Quia si leuia, & rotunda sint, non poterunt utique inuicem se apprehendere; ut aliquod corpus efficiant; ut si quis milii multitudinem uelit in unam coagmentationem constringere; leuitudo ipsa granorum, in massam coire, non sinat. Secundò, Si aspera, & angulata, & hamata sunt; ut posint cohærere, ergo diuidua, & secabilia sunt. Hamis enim necesse est, & angulis eminere; ut amputari posint. Frustra igitur, & perperam ab eis atomi appellitantur. alia etiam multa aduersus eosdem ille prosequitur, quæ omittimus; ne in re minus necessaria, & utili, æquo plus nimii, legentibus, uideamur. Et de Democrito, & Leucippo,

A cippo, atque quo modo de eorum, & insuper de Empedoclis opinione, in rebus cunctis, & temeritatem, & necessitatem fateri debeamus, hactenus.

Iterum ad priorem difficultatem, quantum ad illud, quod ad Aristotelem attinet, respondetur; & opinio Aristotelis de rerum euentu, quæ ultimo capite primi libri uix tacta fuit, explicatur, & duæ subortæ dubitationes tolluntur. Cap. LIIII.

ARISTOTELEM cum quarundam rerum contingentia, uel etiam temeritate, aliarum fatum, & tum euitabilem, tum ineuitabilem necessitatem posuisse, superius confessi fuimus: quod nunc non solùm non negabimus: sed etiam, in quibus contingentiam, uel temeritatem, & in quibus necessitatem, sed euitabilem, & in quibus præterea necessitatem ineuitabilem posuerit, breuissimis
B repetemus, atque explicabimus. A cœlestibus nempe corporibus omnibus, & ab uniuersis æternis substantiis, siue cœlestes illæ sint, siue supercœlestes (quæ quidem æternæ sunt) omnem temeritatem, & casum, atque uniuersam contingentiæ, & accidentis eius, quod actu inesse, & non inesse potest, naturam, sæpissimè procul abegit. quippe quòd in illis, quicquid eueniat, fatali, idest ineuitabili prorsus necessitate, & naturali tantùm ordine, qui in substantiis illis permutari non potest, cum Platone, euenire, semper existimauerit. Nam Plato, & Platonici fatorum regnum firmum, & uerum, in Cœlo, esse dixerunt. quibus non rarò subscripsit Aristoteles, qui à cœlesti natura casum semper procul abegit, atque abiecit penitus. In globo etiam sublunarium, et harum rerum, quæ in perpetua generationis, corruptionisq;, & omnifariam transmutationis uicissitudine sunt, non solùm respectu eorum effectuum, qui tantùm motu & lumine, si aliqui huiusmodi essent, à cœlesti uirtute producerentur, sed illorum etiam, quorum cuasæ naturales uel impediri non possunt, uel si possunt, minimè tamen impediuntur: fatum esse, & ea quæ inde eueniunt omnia, licèt euitabili quædam, alia ineuitabili necessitate fiant, fato fieri tenuit Aristo. Ea nempe, quorum naturales causæ, & si impediri possunt, non impediuntur tamen, quoniam naturaliter fiunt, fato quidem, non tamen ineuitabili necessitate fieri, tenuit Aristoteles. ea uerò, quorum causæ naturales, nec impediuntur, nec possunt
C impediri, fato, & ineuitabili necessitate idem fieri, diceret: quòd fatum (ut prius uidimus) à natura nequaquam ille distinxerit, sed idem utrunque & quidem longè rectius quàm Mathematici, aut Stoici, aut etiam Platonici opinati sunt, existimauerit. Natura autem in sublunaribus de numero eorum agentium est, quæ ex intentione agunt, & quæ non semper, sed ut plurimùm finem suum attingunt, & consequuntur: quoniam impediri potest. In cœlestibus & superioribus substantiis natura (si in illis etiam naturæ nomine uti liceat) pati impedimentum non potest. Quin immo neque etiam in sub cœlestibus, ratione illa, qua æternæ sunt; & in sua speciæ considerata. Quamobrem in sublunaribus rebus loquendo, fatalis necessitas in indiuiduis quidem, ac signatis rebus, & materiatis euitabilis est, in speciebus uerò, & in his quæ ad speciem pertinent, quoniam species æternæ sunt, ad Mundiq; integritatem, & perfectionem potissimùm faciunt, ineuitabilis est. In aliis uerò euentibus quibuscunque, quorum institutio à natura nō est, tum ex materiæ nouas semper formas appetentis potentia, tum ex eiusdem in agentem rebellione (ut dictum fuit in superioribus) & contumacia; tum ex infirmata, & debilitata efficiētium uirtute: Vnde ipsis agentibus multa præter, & contra sententiam accidunt impedimenta: tum propter alia de nouo semper emergentia accidentia, & occasiones; contingentiam, fortunā,
D & temeritatem locum habere, semper asseruit, & acriter quandoque defendit Aristoteles. Sed si obiicias; quoniam tunc ad Aristotelē sequi uidebitur, quòd omnia fato fiāt, nullus profectò aut quàm rarissimus effectus est, qui à causa sua, etiam si de numero eorum fuerit, quæ temere fieri dicuntur, non naturaliter producatur. Dicendum quòd secundum Aristotelis disciplinam effectus naturales, sunt in triplici differentia. Quidam sunt naturales, & intenti à natura; & eorum causæ impediri non possunt. ut motus cœli, æstus maris, & huiusmodi; & ii fato, & ineuitabili necessitate fiunt. Quidam uerò naturales & naturaliter intenti; ut parentibus filiorum similitudo, decens in membris Platonis dispositio: & id genus alii, sed eorum causæ impediri possunt; non quidem in tota specie, sed in indiuiduo; & ii fato etiam fieri dicuntur; & ex necessitate, non tamen ineuitabili. Quidam tertiò naturales sunt, quoniam à natura agentis, & passi producuntur; non tamen sunt à natura intenti, nisi per accidens; & ii neque fato, neque etiam natura fieri dicti sunt ab Aristotele; sed temerè & cœco casu. Exemplum, Tegula cadens, Socrati prætereunti infringit caput. Certè ex natura adeo tam agentis, quàm passi natus est iste effectus: ut si

in

in casu tegulæ, super caput, caput non fuisset fractum, cunctis quid admirandum uisum fuisset? E
Quoniam durum cadens super molle, naturaliter illud uel discindit, uel obtundit; & omnino ce
dere facit. At quoniam nec tegula intendebat in caput cadere; sed tantùm ad locum granium se
ferre; nec Socrates intendebat casui tegulæ se subiicere; sed ad inuisendum amicũ properanti inci
dit tegula; effectus propterea iste, & si naturalis sit (quatenus accidit à natura agẽtis & patiẽtis utri
usq; posita coniunctione productus est) quia tamen ab eorum natura, & naturali propensione,
ullo modo fuit intentus, ab Aristotele propterea temerarius, non autem naturalis appellatus est;
& longè minus ab eodem, fato productus censebitur; sed potius præter fatum. Quoniam effectus
& si naturaliter à sua proxima causa productus est; hæc tamen causa proxima, non fuit à Natura
intenta, sed aliud quid Natura intendente, ac procurante, ista causa obiter obrepsit.

DVBITABIT rursus hoc loco diligens lector? Non'ne in tota humana specie, quæ æterna est,
casus, & temeritates contingunt? Quomodo igitur à nobis dictum est; quòd in æternis iis infe-
rioribus, quà æterna sunt, fato, & ineuitabili necessitate adueniant cuncta; & temere nihil? Cui
dicendum est, quòd temeritates illis quidem adueniunt; sed non quà æterna sunt & in ipsa spe-
ciei uniuersitate. Quoniam casus, & temeritates, non sunt re uera nisi in signatis indiuiduis: quæ, F
ut patet, generabilia & corruptibilia sunt, non autem in rerum naturis, & speciebus æternis, ut &
ante diximus, & paulò post dicturi sumus. Sed ad priorem difficultatem hactenus.

Ad posteriorem dubitationem respondetur; & quòd contingentia ipsa, contingentia non sit, declaratur. CAP. LV.

AD POSTERIOREM dubitationem, quæ ex contingentiæ perpetuitate, il-
lam esse quandam necessitatis, & falti ineuitabilis speciem probabatur, Petrus
Pomponacius, qui fatum, quantum potest, nescio an disputando potius, quàm
asserendo tueatur, uisus est aliquando confugisse, ut uel inde saltem contingen
tiam sub Fato contineri; & ea, quæ contingenter eueniunt, ineuitabili quadã
necessitate euenire, persuaderet. Sed hanc admirabilem huius uiri quamuis ap
primè docti doctriuam derideamus; dicamusq; considerari bifariam posse ip-
sum contingens; nec solùm contingens, sed illud etiam, quod casuale, & temerarium nuncupa- G
mus, tum in genere, siue etiam specie, idest quatenus absolutè, & simpliciter, & solùm contin
gens, uel etiam temerarium est; tum in tali genere, siue specie, uel magis in indiuiduo, idest qua
tenus contingens, & temerarium tale est; ut est, me scribere, Ciceronem orare, Homerum ca-
nere, & huiusmodi. Primo modo contingens, aut temerarium, nec contingens nec temerariũ
est; sed necessarium hoc est, est natura quædam, quæ fatali quadam, & ineuitabili necessitate con
sistit. Aeternum enim. Secundo autem modo id quod contingens, aut temerarium est, contin-
gens prorsus, & temerarium esse, & contingenter, & temerè euenire, dicitur. Nec de contin-
gente aut temerario primo modo, de quo procedebat ratio Pomponacii, sed de contingente, &
temerario secundo modo, nostra disputatio est. Euentus nanque, qui accidunt; singulares, &
indiuidui sunt, & in indiuiduo eueniunt; ideo de iis dubitatio est; an ea, quæ indiuiduis, & sin-
gularibus eueniunt, necessariò, an contingenter, uel etiam temerè uel eueniant, uel possint eue
nire. Ei autem, quod nos diximus, quod casuale & contingens in specie, & in uniuersitate natu
ræ suæ ineuitabilia sint, & necessaria, non autem contingentia, & casualia; sed talia tantùm sunt,
ut sunt in hoc, uel illo indiuiduo, & hoc tantum modo considerata talia dicantur; consimile quic
piam in commentariis libri Prædicamentorum, scripsit Simplicius. Dubitatio erat; quomodo H
æquiuoca, cum in nomine, & ratione conuenirent omnia; non potius uniuoca essent, quàm æ-
quiuoca. Dicebat dubitationem dissoluens; Simplicius; æquiuoca, quatenus æquiuoca sunt, uni
uoca esse; & quatenus talia, esse æquiuoca, ut sunt canis; cancer, & huiusmodi. Hæc enim ita sum
pta, æquiuoca prorsus censenda sunt. Quin Alexander cap. VII. primi libri Quæst. naturalium
asserebat, contraria quatenus contraria sunt, non esse contraria, sed quatenus talia; ut puta al-
bum, nigrum, dulce, amarum, & id genus alia. Cæterùm quatenus contraria sunt, non qualitates
sed relationes, & ad aliquid sunt. Sed de ista dubitatione hucusque.

Ad rationem illam soluendam, quæ ex causarum connexione procedit, propter quam, ut superius dictum est, uarii uaria de euentu rerum, ex Aristotelis opinione senserunt, duo præmittuntur. CAP. LVI.

A SED redeamus unde fluxit oratio; atque illam dubitationem ex ſerie, & nexu
cauſarum ſecundarum ad primam, quæ ſiue liberè moueat, ſiue non, ineuita-
bili neceſsitate mouet, exortam, ex qua quidem cauſarum connexione & com-
plicatione, neceſsitate quadam fatali, & ineuitabili, cuncta euenire putarunt
Stoici, diſſoluamus. Dicimus igitur, quòd propter hanc rationem, & pro-
pter cauſarum connexionem, prima præſertim cauſa ex neceſsitate mouente,
de Ariſtotelis etiam opinione, Ioan. Scotus (ut pridem diximus) lib. ſecundo
Theologicarum ſententiarum, Diſtinct. XII, quæſt. II, & Petrus Pomponacius libro de Fato,
& alii multi (quicquid de fortuna, & temeritate lib. ſecundo Phyſicorum, & de contingentia in
finities alibi dixerit, & libro ſexto Metaphyſicæ, parte VII. aduerſus eos, qui cuncta ex neceſsita
te euenire ſunt opinati; ſcriptum reliquerit) Fato & ineuitabili neceſsitate cuncta euenire exiſti
mauerunt. Sed quàm à recta, & germana Ariſtotelis ſententia, ii omnes abſint; tunc demum
manifeſtum erit; quum hanc rationem, quæ multum urgere uidetur; & quam maximi ſemper
Stoici fecerunt; quibuſdam prius ſuppoſitis, diſſoluerimus. Primùm igitur ſupponendum eſt,
quòd uirtus finita quælibet, quanto longius labitur, latiusque diffunditur; tanto continuè mi-
B nor, ac minor redditur. Secundum, quòd quicquid in alio recipitur; non per modum naturæ e-
ius, quæ illud demandat, & tribuit; ſed per modum naturæ eius, quæ illud ipſum ſuſcipit, reci-
pitur. Rationibus & experientiis poſſunt hæc ambo ſuppoſita infinitis propemodum demonſtra
ri; ſed res magis clara eſt; quàm ut uel longiori experimento, uel acriori ratione egeat. Decla-
rabimus nihilominus exemplis utrunque; paulò quidem inferius primùm oſtendetur quàm cla-
riſsimè; nunc uerò iſtud ſecundum, ab illis coloribus, qui in uitris feneſtrarum cernuntur, mani
feſtare perbellè poſſumus. Colores etenim illos, quamuis in ſe uni & iidem, atque, ita dixerim,
ſimplices ſunt, in chriſtallo tamen, in aere, in pariete, in aqua in oculo, pro ratione ſcilicet na
turæ recipientis (alio nanque atque alio modo in aliis & aliis naturis diſpoſitos illos uidemus) re
cipi; & alios quodammodo, atque alios effici, perſpicaciſsimè conſpicimus. Auerroes propte-
rea celeberrimus Ariſt. interpres, in lib. Deſtruct. diſputa. III. dubiis XVIII. & ultimo; res eaſ
dem, quæ in alio, & alio ſubiecto recipiuntur, gradus & nobiliores, & minus nobiles, pro natu
ra eius, quod recipit, poſſe ſortiri; rectè exiſtimauit. Ex priore ſuppoſito illud conſequitur;
quòd uirtus primæ cauſæ, quamuis inter omnes omnium cauſarum uirtutes, maxima, atque ef
ficaciſsima ſit; lateq; per Orbem uniuerſum diffundatur; quia tamen ad dogmata ſaltem Ariſt. &,
C ut puto, etiam Stoicorum loquendo, finita eſt; per ſucceſsiuas propterea, ab eiuſdem fontis ori
gine, emanationes, & gradus, continuè magis, ac magis diminuitur, & infirmatur. Declara-
mus quod diximus, exemplo ſumpto à motu; quem prima cauſa, ſecundum doctrinam Ariſt.,
& peritiorum eiuſdem interpretum, per ſe & immediatè efficit. Mouet enim primum mouens,
non (ſicuti plerique ſunt opinati) ut finis duntaxat; ſed opere etiam, & effectione primum & ſu
premum cœleſte corpus, quod mobile primum nuncupatur. Hoc eodem motu mouet idem mo
uens reliqua corpora cœleſtia: quinimmo ipſa etiam elementa, ignem, & aerem, & ſecundum ali
quos, Oceanum circumagitat, & in gyrum mouet. non mouet tamen omnia, æqua uelocitate. Ma
xima ſine dubio commotione, atque permutatione prorſus uehementiſsima ac uelociſsima, pri
mum mobile, ideſt corpus ſibi quàm proximum, & quàm proprium mouet; ſed ſecundum mino
ri, tertium adhuc minori, reliqua quoque ſequentia corpora pro ratione diſtantiæ minori conti-
nuè, ac minori adeo agitatione circummouet; ut aer (ſicut iis patere potuit, qui cometarum mo
tua obſeruauere, uix moueri uideatur. Oceanum autem in orbem ferri atque moueri non niſi
longa diligentiſsimaq; peritiſsimorum nautarum obſeruatione, depræhendi tandem uix poteſt.
depræhenditur tamen, ut Reuerendiſsimus Card. Gaſpar Contarenus, uir apprimè eruditus, li
D bro ſecundo de Elementis, ſatis fusè declarauit: cuius non grauabimur hoc loco uerba referre.
» Aqua, inquit, in Oceano mouetur continenti, ac perpetuo lapſu, ab Oriente in occidens. Mo-
» tum hunc nautæ, qui Oceanum nauigant, certiſsimè depræhendunt. Nam ſi ſoluerint à Nerito
» Hiſpaniæ promontorio; & uela fecerint Britanniam uerſus, ad orientem Solem, longè tardius
» procedunt; quàm ſi ex Britannia nauigauerint in Hiſpaniam, ad occidentem Solem; quod aſſe-
» runt accidere, ob aquarum curſum, ad occaſum Solis. Illi quoque, qui ab Hiſpania nauigant ad
» eas inſulas, terramq; continentem, quas noſtris temporibus Columbus Genuenſis inuenit, ad
» occidentem Solem; uiginti quatuor diebus circiter iter perficiunt. Quòd ſi inde reuerti in Hiſpa-
» niam uelint; ob aquarum nixum in contrariam partem; tribus menſibus, quatuor'ue, uix perfi-
» ciunt inſtitutum iter. Idem animaduertunt Luſitani, qui circumflectentes Africæ oram, promon
» toriumq;, cui Bonæ ſpei nomen indiderunt; tendunt in Indiam, ad orientem Solem. De iis audiui
» ego, cum eſſem in Hiſpania; ac legatione fungerer apud Carolum Quintum Cæſarem; niſi ſecun-
» dos uentos uehementius ſpirantes habeant; ſuperare ſe non poſſe promontorium illud; ac con-
» trà in Indiam tendere; ob maris motum occaſum uerſus. Et poſt aliquot. eundem diurnum mo

N tum

tum in mari mediterraneo esse deprahensum, iis uerbis, idem Contarenus declarauit. Nam iu E
sinu hoc nostro Adriatico, si quis legerit oram Dalmatiæ, Histriæ, Illyridisq; totius; sentiet ma «
ris motum perpetuum esse uersus occidentem Solem: ac deinde in intimo hoc recessu, ubi Vene «
tiæ sunt sitæ; flecti ad meridiem, uersus Flaminiam; indeq; flecti Apuliam uersus, ad orientem So «
lem. Is maris motus, iuxta littora, à solertibus nautis ubique ferè deprahenditur in mari hoc me «
diterraneo; quo uideri potest mare hoc ueluti in gytum moueri. Nam ab Hellesponto occiden- «
tem uersus flectitur; ac perpetuo eius cursus tenore circuit uniuersam oram continentis ad co- «
lumnas usque Herculeas: inde uerò per oras Africæ, Aegypti, Syriæ, flectitur ad Solis ortum. Hu «
ius autem motus nullam aliam esse posse causam existimauimus, præter motum diurnum cœlo- «
rum: cuius ui sphætæ etiam ignis, aerisq; bona pars circumducitur. Hactenus Contarenus. Cu «
ius uerba eò libentius citauimus; quo mihi Oceanum, ac mediterraneum mare iu gyrum à cœle-
sti corpore moueri afferenti; si nou mea, huius saltem doctissimi, atque grauissimi uiri auctorita
te, & longissimæ nautarum experientiæ, fides adhiberetur aliqua. idem fortasse significare uoluit
nobis Aristot. cùm lib. secundo de Cœlo, parte sexta supra sexagesimam, dixit, terram non mo-
ueri, proximum autem terræ corpus moueri exiguis mutationibus. Sed de iis quæ supponenda F
erant hucusque.

Nunc ex iis, quæ præmisimus, ratio illa, ex nexu secundarum causarum tum ad inuicem, tum ad primam ineuitabili necessitate mouentem, procedens peripateticè dissoluitur. CAP. LVII.

HACTENVS ea, quæ ad tollendam difficultatem, excòplicatione secuudarum
causarum, tum interse, tum in ordine ad primã ineuitabili necessitate mo-
uentem, exortam, opportuna nobis uisa fuerunt, præmisimus. age illam iam
ad Peripateticorum dogmata prius dissoluamus, deinde quæ aduersus eandem,
habet Alexander, afferemus. Dicebamus ex priori supposito, sequi; uirtu-
tem primi mouentis, & primæ causæ, quo longius illa, latiusque diffunditur,
eo minorem continuè, ac minorem reddi. Ex posteriore, quod supposuimus,
necessum est sequi; ut quemadmodum à motricibus illis perpetuis substantiis, quæ non solùm
necessariæ sunt, sed necessitates etiam quædam esse dicuntur, descendentes cœlestibus corpori- G
bus obuiamus; quæ non usque adeo, ut superiores illæ substantiæ, necessaria sunt; cùm & reali, &
spirituali transmutationi obnoxia sint; non quidem cuicunque, sed locali tantùm transmutationi,
necnon lumini, & spirituali cuidam alterationi subiecta sunt. hoc autem ideo illis euenit; quo-
niam cùm necessitates nou sint, aliquo modo transmutantur, cùm uerò sint fonti necessitatis
quàm proxima, paucissimis motibus, & his inter omnes, absolutis, & perfectis mouentur. Ita ab
his descendentes, compositis substantiis, & materiatis, promiscueque uagantibus corporibus,
obuiamimus; quæ omnia generationibus, corruptionibus, multifariisque alterationum, & trans
mutationum uicissitudinibus, obnoxia sunt. quod istis idcirco accidit, quoniam neq; necessitates
sunt, neque necessitatis origini proxima, sed ab ea quàm longissimè absunt. Quemobrem sicut
cœlestia illa corpora, quoniam quàm proxima (ut diximus) sunt necessitatis principio, quàm
paucissimis, & quàm perfectissimis motibus mouentur; & quoniam ita mouentur nil temere a-
gunt, nil temere patiuntur; sed illis quidquid euenit, fatali quadam, & ineuitabili necessitate eue
nit. ita corpora ista, quibus, ab illis descendentes, occurrimus; quoniam à necessitate, & à nece-
ssitatis principio, hoc est, ab æternis illis motricibus substantiis, sunt maximè distantia, quàmpluri H
mis, id est omnis generis mutationibus, & quàm imperfectis semper mouentur. & quoniam ita
mouentur, paucissima ex necessitate, multa autem tum contingenter, tum etiam cœco casu, &
temerè, & agunt, & patiuntur. Vt sicut in illis cœlestibus corporibus quidpiam, quod necessa-
rium, & ineuitabile (Physicè loquendo) non sit; inueuiri nou potest: quòd si quid euitabile ap-
paret, ut lumen Lunæ, quod adest & abest, ita ut ineuitabiliter inesse uon uideatur: hoc quoque
suis & statis temporibus ineuitabili prorsus necessitate inest, & nou inesse nõ potest. sic contrà, in
istis indiuiduis, firmum, ac stabile, & ineuitabile inuenire possimus nihil. Cuncta nempe, ista ut
bene Heraclitus, & Hippasus & tota breuiter Cynicorum schola dicebat; à quibus Plato, & à Pla-
tone Aristoteles non dissensit, fluxu perpetuo irrequieta mouentur. Vt quod ineuitabili necessi-
tate in his eueniat, inueniri poterit nihil. Quamobrem ab iis, quæ absolutè, & simpliciter neces-
saria sunt, descendentes; in contingentia, & accidentaria euenta, quanuis eorum nonnulla neces-
sitatis, aut etiam ineuitabilitatis speciem quandam præ se ferant, & in temeritates multas, & for-
tuitas opportunitates, & in contingentium euentuum, ac temeritatum causas, & in fortuitos ac
cœcos casus innumeros, in uariabilem præterea, & permutabilem materiam, in debilitatam in-
super, & inefficacem efficientium uirtutem, & impotentiam, ut incidamus, necessarium est. In
quibus

A quibus efficientibus, uis illa cœlestis, quæ quamuis per se se uehementissima sit; & quantum ad se
attinet, urgeat (ita dixerim) cuncta, ac necessitet adeo; ut fatalis, hoc est, quæ euitari fermè non
possit; obtunditur nihilominus in his caussis inferioribus, & hebetatur. Quoniam illa quan-
uis potentissima sit uirtus, in his tamen subcœlestibus non agit, nec potest agere, nisi in aliqua
prius causa particulari, & determinata, & in aliqua natura inferiore, qua mediante agit, reci-
piatur; iu qua quoniam non nisi infirmissimè, pro ratione uidelicet naturæ recipientis, tenuissi-
meque recipitur; & debiliter adeo, ut agentis illius cœlestis, præstantissimæque uirtutis uix spe
ciem referat: & sit quoddam ueluti illins excellentissimæ uirtutis tenuissimum simulachrum;
ideo sicuti augustissimam uirtutem illam per sese urgere, & (quantum ad se attinet) impellere u-
niuersa, ac cogere posse dicebamus. ita istorum efficientium impotentiam in quibus uis illa cœ-
lestis obtundirur ualde, atque infirmatur; sine qua agere illa non potest, contrà remittere, impe-
dire, infirmareque cuncta, ac (ita dixerim) temerare, idest temerè, & cœco casu generare conspi-
cimus. Quamobrem & si omnibus, ab hac postrema, à qua rei euentus immediatè producitur,
B ad supremam usque, & primam, unà compræhensis intermediis collectisque caussis, impossibi-
le est unumquodque non effici, quod efficitur: & non euenire, quod euenit: quia tamen uirtus,
quæ in hæc caduca, fragilia, & materiata agentia, à supremis illis, & cœlestibus causis, demanda-
tur: in iis ipsis caducis fragilibus, & materiatis agentibus, recipi non potest; nisi modo quodam
instabili contingente, fluxibili, irrequieto, debili, fragili, infirmo, & illi denique naturæ, quæ eam
recipit, cõgruo; quæ scilicet in immensum & tota, ut dici solitum est, diametro ab ipso necessitatis
principio elongatur, & distat. hæc ipsa propterea inferiora, & sublunaria agentia, in illa causa-
rum serie & complexionę; qua à prima, supremaque causa, ad has extremas, à quibus res produ
ci dicuntur, contenditur; non nisi ut contingentia, sæpe etiam ut temeraria & temerè aliunde ob
repentia principia; & ut contingentium, & sortuitorum effectuum contingentes, & fortuitæ sæ
» pè, & temeraiæ causæ esse possunt, & compræhendi. Istud nobis lib. quarto de Generat. animaliũ
» cap. x. significauit Arist. cum inquit. Natura ita sibi uult, ut rerum numeris, generationes, & cor
» ruptiones numeret, sed exquisitè id facere nequit, propter materiæ ineptitudinem, & quoniam
» multa principia incidunt, quæ generationes destinatas secundum naturam, & corruptiones im-
C pediant. atque ita causa sint earum, quæ præter naturam. Vnde in iis inferioribus materiatis,
propter prædictas causas, & sublunaribus rebus, & rerum euentibus, secundum præsertim ritè
philosophantium Peripateticorum dogmata, effectus aliquos, aliquosqne rei euentus, iis exce-
ptis, qui Mundum uniuersum, communemque uniuersi totius ordinem, qui præteriri non po-
test, respiciunt, & ad illius essentiæ integritatem, & absolutã perfectionem faciunt absolutè & sim
pliciter necessarios & ineuitabiles reperire, minimè poterimus. Nempè quòd homo hominem
generet; equus equum; elephantus, elephantum; immo quòd ipsi etiam contingentes effectus,
& temerarii, in rerum natura sint; & quòd reliqua id genus in Orbe uniuerso innumera contin-
gant, & eueniant; iuxta Philosophantium Platonis præsertim, & Aristotelis doctrinam, absolu-
tè, & simpliciter necessarium, & ineuitabile est: quòd ad Mnndi, qui æternus, & necessarius est,
uniuersitatem, & uniuersitatis integritatem (cuius quippe Orbis uniuersi perfectionem prima
præcipuè, & suprema causa, liberè quidem, sed ex necessitate procurat) ista facere uideantur. Sed
quòd hic homo hunc hominem, hic equus hunc equum, hic elephantus hunc elephantum gene
ret: quòd hæc ficus, hæc abies, hæc pinus nascatur; quòd iste uel ille contingens uel temerarius
D effectus eueniat; quòd reliquæ id genus rerum singularium actiones, uel passiones, in rerum na
tura aut sint; aut ueniant, & in esse constituantur; contingens prorsus, ad peripatetica documen
ta: & sæpissimè casuale, & temerarium est. quoniam non nisi à contingentibus, atq; infirmis, ac
debilibus, & sæpè (ut dictum est) temerariis proximis uel intermediis causis, & aliud sæpe inten
dentibus, huiuscemodi effectus produci conspicimus: quæ uim illam (ita dixerim) fatalem effi
caciter (quantum ad se attinet) & ex necessitate omnia producentem, quam à superioribus, &
necessariis effectui causis demandatam, asseruimus, recipiunt quidem pro ratione naturæ suæ sin
gulæ; & intra se continent fouentque pro uirili: sed non nisi remissè admodum (ut dictum est)
illam pro sua infirmitate, & debilissimè recipiunt: atque tuentur. ut hæc eadem uirtus tanta, ita
infirmè in iis recepta, uix aliud à se quidpiam sæpenumero producere ualeat. Et antequàm quid
producat, multa adeo tam ex parte ipsius uirtutis agentis, quàm subiecti patientis, prærequi-
runtur, quæ adsunt rarissimè omnia, ut ab illa sit quasi impossibile, ineuitabili quidquam neces-
sitate euenire. Potest nanque uirtus illa quàm facillimè uel à circumuagantibus caussis impedi-
ri; uel per se intrinsecus marcescere, & deficere. potest & ipsum subiectum patiens mille modis.
ad actionem suscipiendam ineptum reddi; ut raro inter effectum, & causam sit habitudo utcunq;
necessaria, ineuitabilis autem nunquam. nisi in illis (ut diximus) quæ ad naturæ essentiam & spe
ciei uniuersitatem, & Mundi perfectionem spectare uideantur.

Ad maiorem capite superiori datæ solutionis intelligentiam, quæ ad euentum absolutè, & ineuitabili necessitate, necessarium requirantur, declaratur. Cap. LVIII. E

Vidimvs quàm frigidè, & quàm remissè uirtus effectiua cœlestis, in his inferioribus, quæ à necessitatis principio longissimè absunt; recipiatur, & quàm hæc ipsa subcœlestia ad agendum inepta sunt, & quàm facillimè in suis actionibus impediri possunt; ut nullus sit effectus certus, & signatus, qui absolutè necessarius dici possit; Hoc autem ut accuratius intelligatur; quid ad effectum simpliciter & ineuitabiliter necessarium, requiratur, declaraturi nunc sumus. Non enim (quod mirum alicui forte uidebitur) si causa remota simpliciter necessaria sit, & de necessitate agat; mox omnis inde euentus proueniens necessarius est; quemadmodum & in argumentationum collectionibus, non sufficit ad conclusionem necessariam colligendam, quòd maior propositio sit necessaria. Et longè minus sequitur, ut ineuitabili necessitate effectus productus, alterius effectus sit causa. Sed, ut id sequatur, requiritur præterea; ut non tantùm superiorum, & cœlestium; sed omnium etiam sublunarium, præcedentium causarum F effectus cuncti sint aliorum effectuum, ineuitabili necessitate, causæ; Et ii similiter aliorum in infinitum. ita ut non remotæ duntaxat & superiores, sed inferiores etiam, & propinquiores causæ omnes, absolutè, & simpliciter necessariæ sint; & ineuitabili necessitate, quod agunt, agant. At quotus quisque harum præcedentium causarum effectus, effectum alium producit? uel quota quæque causa est, in iis materiatis, & caducis causis loquendo, quarum nihilominus opera (ut superius ostendinius) ad rerum euentus est necessaria; quæ uel ineuitabili necessitate id agat; quod agit; uel etiam necessaria ipsa sit; & de necessitate existat? certè nulla. Inde euenit, ut etsi ab effectu ad causam suam semper in naturalibus ualet argumentum, & consequentia. ut est domus, igitur fundamentum, igitur architectus præcessit. igitur protegi possumus a frigore & æstu, & huiusmodi, non tamen ualet à causa super effectum, nisi rarò. Non enim ualet, est fundamentum, uel architectus, igitur domus est, uel fuit. Hinc factum est; ut Alexander breuibus ab hac argumentatione, quæ ex causarum complicatione procedit, & rectè se expedierit, inquiens; quòd ex necessitate causæ necessitatem effectus in uaturalibus colligentes, modum ignorant; quo in eisdem argnatur, & quidpiam concludatur. quoniam ex posterioribus priora sequuntur, non ex prioribus posteriora. Sed iam demonstrauimus ad ineuitabilem euenti necessitatem, non sufficere, quòd prima causa, & necessaria sit, & de necessitate agat. Nunc addo, G quòd non solùm ad effectus necessitatem non sufficit, quòd prima causa sit necessaria, & ineuitabili necessitate agat; sed neque (quòd fortasse magis quispiam admirabitur) sufficit, quòd ultima etiam causa, & proxima ineuitabili necessitate illud agat, quod agit. Non enim effectus quispiam dicitur, ad mentem Aristotelis, & eorum omnium, qui legitimè philosophati sunt, absolutè & ineuitabiliter necessarius; quia ab hac proxima, & immediata causa (quantum ad causam attinet) ineuitabili necessitate productus fuerit. Lignum sanè ad incendium prædispositum; ignique (ut par est) applicatum, non potest ignis non comburere; ita ut ineuitabili quadam necessitate, ignis illud comburere uideatur; nec propterea dicemus lignum, secundum ipsum Aristotelem, necessitate absolutè, & simpliciter ineuitabili, sed bene forsitam relatiua, esse combustum; quod igni quidem applicatum, non comburi non potuerit; sed applicari contingenter, & temere potuit. Non igitur de necessitate absolta, & simpliciter ineuitabili, subsequuta est nstio. Ad effectum nanque absolutè, & simpliciter, siue (quod idem sit) ineuitabiliter necessarium producendum (si non solùm Aristotelis, sed Platonis, & omnium rectius philosophantium doctrinam, & ipsarum rerum genitricem naturam sequamur) necessum est, (quod etiam sensu, & experientia constare potest) ut non tantùm prima & postrema, sed quotquot à prima in illa causarum serie, à qua effectus prouenit, ad postremam, & proximam usque, inclusiuè H sunt positæ causæ; & necessariæ sint; & necessariò in serie causarum sint positæ, & simpliciter, & de necessitate, & ineuitabiliter operentur. nec ab aliquo possint impediri, aut modo aliquo illa series intercipi. Et quòd effectus præterea ipsi, ab aliqua alia causa, uel ab alia causarum complexione, esse non possint. Nam, si uel ab alio causarum ordine posset effectus produci; uel ista causarum series posset à quapiam potentiore causa impediri, & intercipi, uel aliquot in eadem serie positæ causæ, possent permutari, & earum loco aliæ collocari; quis non crederet, & oculata fide uideret; si ab hac serie, & ab iis causis effectus produceretur; non nisi contingenter illum produci? Cum igitur, ita admonente, & demonstrante experientia, in iis sublunaribus, & materiatis causis, & causarum seriebus, & ordinibus, omnes, uel plures saltem prædictarum conditionum semper deficiant; non solùm non omnia ad Aristotelis, & aliorum, qui candidè philosophantur, sententiam, aduersus Stoicorum opinionem, de necessitate & ineuitabiliter eueni-

A re (quod putant illo se argumento demonstrasse) negabimus? Sed res contrà omnino, & penitus esse affirmabimus. In hoc uidelicet inferiore mundo, quòd absolutè, & simpliciter, siue (quod idem sit) ineuitabiliter eueniat, reperiri posse nihil. Euentus nanque rerum singularium sunt. Vniuersalia enim non sunt nisi in suis singularibus, & æterna sunt ut illa euenire dici possint, nequaquam. At singulare, quod apud nos eueniat, ineuitabili necessitate euenisse, ex Aristotelis disciplina; quin ex ipsa rerum cunctarum experientia; si cuncta, quæ ad ineuitabilem effectum producendum necessaria sunt, diligentius expendantur, admitti poterit nullum. Sed ad hanc, quæ multis præclarissimis uiris difficillima uisa est, difficultatem, nos satis dixisse uideri possumus; nisi illud etiam in memoriam reuocare uoluerimus, quòd non solùm aduersus Aristotelem nihil cogat; sed quòd nihil pro Stoica, & fatali necessitate aliquid faciat, illa ratio, quæ ex causarum posteriorum cum priorib., & omnium simul connexione cum prima causa, de necessitate mouente procedebat. Ita enim ratio, & captiuncula illa dissoluta est; ut contingentiam, & temeritatem, pro Aristotele, solutio tueatur; & contra Stoicos ineuitabilem euentuum in iis, subcœlestibus necessitatem omnem destruat penitus; ac euertat. Veruntamen etsi satis superque ad rationem illam dictum est; non erit tamen inutile uidere, quid huicmet Stoicorum rationi,
B Alexander ipse & respondeat, & obiiciat.

Ad eandem Stoicorum rationem, ex causarum complicatione procedentem, quid Alexander respondeat; & quid idem eidem obiiciat. & quid ad unum obiectum dicat Pomponacius; quid ad Pomponacium auctor. CAP. LIX.

ETSI rationem, ex complicatione, ac prope dixerim cathenatione causarum, tam sequentium cum præcedentibus, quàm præcedentium cum subsequentibus, procedentem, quæ maximi semper ponderis, apud Stoicos fuit atque momenti, clarè, perspicueque nos dissoluimus; operæ tamen precium esse arbitramur, ea etiam omnia breuibus afferre, quæ cap. XIIII. libri de Fato, aduersus illam, attulit Alexander. Superius cap. IX. huius libri tertii, ad quem modum hanc Stoicorum rationem exponat idem Alexander, atque conformet, po-
C suimus. Igitur respondendo, in primis negat ille, quòd in mundo sit illa concathenatio, ac connexio rerum, & causarum; ita ut cuncta, quæ præcedant, sint omnium eorum, quæ sequuntur, causæ. Nempe si res ita se haberet; sicut patet est causa filii; & res, quæ præcedit, alicuius rei sequentis; ita filius esset causa nepotis, ac nepos pronepotis; & res quæ facta est, rei alterius efficiendæ; quod tamen falsum est. quod ostenditur. Primò. Quoniam filiorum plurimi sine sobolis successione decedunt. Secundò. Certamina Isthmica, quæ olympica præcedebant, ipsis olympicis (quæso) quid afferrebant causæ? Sed aduersus Alexandrum insurrexit Pomponacius. Et ad id, quod primo loco obiectum est, respondet, quòd etsi plerique filii, absque eo quòd patri nepotem generent; uitam obeant; omnes tamen cuiuspiam post se sequentis rei causa sunt; ut saltem cadaueris. Quòd ad ueritatem Stoicæ propositionis, & celebris illius axiomatis, quod ait, præcedens semper est causa eius, quod sequitur; sufficere uidetur.

CONTRA Pomponacium ex Alexandro nos instare facillimè possumus. Primò. Quoniam Stoicorum axioma est, (ut loco citato apud Alexandrum facillimè uideri potest.) Ad mundi administrationem quæ per causarum nexum expletur, Deum, & Fatum ea uti agentium opera; quæ ex propria cuiusque, & peculiari natura proficiscitur. Per hanc enim secundum Stoicos, ger-
D manam cuiusque rei operam; uniuersarum rerum connexio, & mundi administratio in columis conseruatur; & ea quæ antecedunt sequentium causæ fiunt. Si hæc igitur ita se habent (ut Stoici, se habere, arbitrati sunt, & absque uerborum inuolucro latissimè confitentur,) qui fieri poterit; ut sine nepote filius, & item sine pronepote nepos, diem ultimum claudat? Nunquid cadaueris generatio est peculiaris filii, aut nepotis, & propria operatio? Est'ne hæc illa, quæ ex propria eorum & peculiari natura proficiscitur? & non potius sibi simile ædere, & generare?

Ad alterum obiectum Alexandri in quo, id quod procedit esse semper causam eius quod sequitur, negauit; Pomponacii responsio, & responsionis confutatio. CAP. LX.

AD ID, quod ſecundo loco obiectum eſt, reſpondet Pomponacius, quòd non E
ita intelligendum eſt Stoicorum proloquium illud, & axioma. Præcedens eſt
cauſa ſequentis, ut cuncta, quæ præcedant, ſint eorum omnium cauſæ, quæ ſe-
quuntur; ſed aliqua aliquorum.

VERV`M aduerſus Pomponacium. Primò. Si præcedentia omnia, non
ſunt modo aliquo, hoc eſt mediatè, uel immediatè cauſa eorum omnium, quæ
ſequuntur; non erit illa in rebus connexio, & in cauſis complicatio, quam Stoi-
ci mordicus defendere ſunt conati. immo erunt res aliquæ, & erit aliqua cauſarum ſeries; quæ
cum alia cauſarum ſerie, & cum cæteris rebus, nullam connexionem habebunt. quod aſſerere,
præter hoc, quod maximum Stoicæ opinionis euertitur fundamentum; illud uidelicet, Id quod
præcedit, eſt ſemper cauſa eius quod ſequitur; quo euerſo, uniuerſa rationum ſuarum ſtructura
funditus euerti uidetur: admittitur etiam, Mundi unitatem diuelli, ac diſpartiri, & eiuſdem
adminiſtratio deſtruitur.

SECVNDÒ. Si ſunt ita ab inuicem diuulſæ cauſarum ſeries; ut unus quiſpiam effectus ab ali- F
qua earum cauſarum ſerie, quæ iam præceſſerunt nihil dependeat; conſequens eſt; ut nulla ſit pri-
ma cauſa, à qua deducantur, uel ad quam reducantur cauſarum omnium ſeries, & complicatio-
nes. Quod eo maximè patere poteſt, quòd in qualibet ſerie ſunt primæ cauſæ, mediæ, & ex-
tremæ; in alia igitur, & alia, erunt aliæ, & aliæ primæ cauſæ; nulla igitur erit una prima, ſed tot
cauſæ primæ, quot ſeries cauſarum. Dices foraſſe, quòd quemadmodum idem eſt centrum in cir
culo, qui eſt principium plurium & diuerſarum linearum; ita eadem poteſt eſſe cauſa prima plu-
rium, & diuerſarum connexionum, & ſerierum cauſarum. Sed hoc dici non poteſt; tum quia
centrum eſt magis terminus, quàm principium linearum principium; nanque debet ſumi à loco
nobiliore, & ſuperiore, centrum autem eſt extrema, & infima pars eius, cuius eſt centrum; quod
tam uerum eſt in quolibet circulo, quàm ueriſsimum in orbe uniuerſo, magis igitur, ut dixera-
mus, termini quàm principii rationem ſubibit, ut primam cauſam referre, niſi ineptiſsimè non
poſsit. Tum quia Deus à Phyſicis, non in centro, ſed in circumferentia ponitur: libro nanque
octauo Phyſicarum auſcultationum, Deum ſtatuit Ariſtoteles in maxima circunferentia primi G
corporis, quòd ea uelociſsimè moueatur, quam Aſtrologi & cingulum primi motus, & æquino-
ctialem appellat. Tum tertiò quoniam non deſcenderet à prima cauſa ſeries illa; ſed contrà à ſe-
rie prima cauſa deſcenderet. infra nanque centrum demitti lineæ quidpiam non poteſt. Immo ſi-
cut ab eodem circunferentiæ puncto, plures lineæ deduci non poſſunt, ſed una tantùm; quòd ſi
plures deducantur, plura & diuerſa ſunt eorum capita, & non unum; ita ſi plures & diuerſæ ſunt
cauſarum ſeries (ſicut eſſe opus eſt, ſi non cuncta, quæ præcedunt, ſunt cauſæ omnium quæ ſe-
quuntur) neceſſum erit, ut nulla ſit cauſa; quæ abſolutè, & ſimpliciter propria cauſa dici poſsit.
Si autem nulla ſit prima cauſa, nulla erit ultima; ſi nulla prima, & ultima, nulla media; ſi nulla
prima, ultima, & media; nulla erit cauſarum ſeries, quæ æterna dici poſsit; igitur ſi unus fuerit
effectus, qui ab omnibus præcedentibus cauſis non dependeat; nulla erit ſecundum Stoicos, æ-
terna ſeries cauſarum. quod longè maius incommodum erit; & Stoicorum opinionem arieta-
bit magis, quàm admittere; non eſſe unam aliquam cauſam, uel à qua deducantur, uel ad quam
reducantur cunctæ ſeries cauſarum.

TERTIÒ. quoniam non res tantùm, quæ diuerſarum complicationum eſſe uidentur; ut
ſunt Iſthmica, & olympica certamina? Sed illæ etiam, quæ non niſi unius ordinis, & ſeriei, ab
ipſiſmet Stoicis cenſeri poterant; non ita ſe habent, ut prior ſemper ſit cauſa poſterioris. Ecce, H
(inquit Alexander) ambulationem præcedit ſeſsio; nox diem; æſtas hyemem; & tamen neque
ſeſsio ambulationis, neque nox diei, neque æſtas hyemis eſt cauſa. Immo idem Socrates utriuſ
que ſeſsionis ſcilicet & ambulationis; idem Sol motu diurno diei, ac noctis; idem etiam Sol,
ſed motu obliquo, æſtatis, & hyemis cauſa eſt. Verùm hoc loco Pomponacius, quòd quo fuge-
ret, aut unde ſibi auxilium peteret, non habebat; admittit noctem eſſe diei cauſam; & æſtatem
hyemis; quo neſcio, quid admitti poſsit abſurdius? Si dixeris. Non debet hoc tam ingens ab-
ſurdum uideri, cùm aquarum ſæpe caliditatis frigiditatem circunſtantis aeris cauſam eſſe uidea-
mus. Dicam ego, communi Phyſicorum omnium ſententia. illud uerum eſſe per accidens. ſed
iam Stoici in cauſarum connexione, id quod per accidens dicitur, abſtulerunt, & id tantũ, quo
per ſe & eſſentiale eſt, admiſerunt. Quæ rurſus igitur dementia eſt, dicere noctem eſſe diei æſta-
tem hyemis, caliditatem frigiditatis, tenebras luminis, contrarium contrarii per ſe cauſam. cum
alioqui contraria ſe mutuò expellant, atque euertant, non autem ſe generent, aut conſtruant.

QVARTÒ. ſi etiam admiſerimus; ut ea, quæ præcedant, omnia ſint eorum, quæ poſtea ſe-
quuntur, omnium cauſæ; non tamen inde colligendum erat; ut ſint cauſæ neceſſariæ; id eſt tales
cauſæ, ad quas ineuitabili neceſsitate, poſteriora ipſa ſequantur. Nam & ſi Sophroniſcus, qui
præceſſerat; cauſa fuerit Socratis; non tamen cauſa fuit illo modo neceſsaria; quoniam, ut inſu

periorib.

A perioribus. capite LVIII. dicebamus) in iis quæ natura, uel arte constant, ex prioribus posteriora inferre non licet; sed bene contrà, ex posterioribus, priora. Quòd si præcedentia essent ita sequẽtium causæ, & priora posteriorum; ut effectus, quos producunt, inenitabili necessitate produ cerent; non minoris esset roboris argumentum, à prioribus ad posteriora, quàm contrà à posterioribus ad priora; quod tamen uerum non esse docet, non sophistarum regula, sed magistra rerum omnium experientia. tenet nanque sequela, Est domus, igitur fundamentum. Est Socrates, ergo Sophroniscus; Non autem contrà, Est fundamentum, ergo domus. Est Sophroniscus, igitur Socrates. Adde, quòd multæ sunt accidentariæ causæ; ex quibus singulis, qua accidentariæ sunt, ut effectus quispiam de necessitate sequatur; est impossibile; nihil minus; quàm ut accidens per accidens fit necessarium.

QVINTO, si res eam inuicem connexionem haberent; quam opinati sunt Stoici; abiremus ita in rebus, & in rerum causis in infinitum; ut nulla foret causa, quæ esset prima; sed ante omnem causam, alia esset causa; quod quidem ingens per sese absurdum est; & eo maius, quod inde aliud consequitur, uidelicet, quòd nullam poterimus habere scientiam; siquidem scientia, est B cognitio per demonstrationem; quæ ex immediatis principiis, & primam causam referentibus, coalescit.

SED ad hanc obiectionem respondet Pomponacius; quòd in causis eiusdem rationis, processus, etiam à Peripateticis, infinitus admittitur; cum Mundi æternitatem, quantum possunt, tueantur. In quibus etsi nulla sit simpliciter postrema; assignari nihilominus postrema aliquo modo potest; ut dies hodiernus, hic pater, & huiusmodi; quæ quidem postrema causa, non est postrema simpliciter, sed ut nunc.

VERVM enimuero hoc, quod dixit, Pomponacius; etsi bene, rectéq; dictum sit; argumentum tamen Alexandri non tollit; nec Stoicorum placitis commodè coaptatur. Quoniam causæ, quæ ad unum, & eundem effectum ineuitabiliter necessariæ sunt; nec sunt, secundum ueritatem, nec esse possunt eiusdem rationis omnes. Ordo nanque in causis impermutabiliter necessarius, est inter causas diuersarum rationum. Vt bifariam grauiter admodum errarint Stoici, nec ab errore defendi possint à Pomponacio, tum in necessariis causis (sunt enim omnes præcedentes, penès eos, ad effectum ineuitabiliter necessariæ) infinitatem admittendo; tum in causis eiusdem rationis ineuitabilem necessitatem constituendo. Cùm causæ quæ eiusdem speciei, & naturæ C sunt; non per se, sed per accidens causæ sint.

SEXTO, Quoniam ex huiuscemodi sibi ipsis somniata rerum omnium complicatione, Mundi unitatem Stoici ineptè collegerunt. Non enim ex illa rerum connexione, & concathenatione (esto quòd illam admitteremus) Mundus unus est; sed ex unitate; & perpetuitate cœlestium corporum, & earum mentium, quæ illa circumuoluunt, & mouent; quòd ista sint modis omnibus una, & eadem, numeroque perpetua; reliqua uerò non una sint, nisi in specie & uniuersitate, sed plurima.

SEPTIMO, Stoicis obiicit Alexander, quòd dicunt, si quid esset in Mundo sine causa, uel sine administratione, idest, quod diuinæ non esset subiectum prouidentiæ; Mundus collaberetur, & rueret. Non enim regna, aut priuatorum domus euertuntur: etiam si quidpiam in regno, aut in domo, præter regis & domini familiæ uoluntatem eueniat.

SED negat similitudinem Pomponacius: quum Deum lateat, aut eius prouidentiam subterfugiat nihil: multa autem interea principis, aut patris familias cognitionem, & procurationem prælerlabantur. At quod dicit Pomponacius οὐδὲν πρὸς ἔπος hoc est, nihil ad rem. Non enim regis, aut patris familiæ cognitionem, & prouidentiam, diuinæ æquari, uel diuinam quidpiam, D quantumuis minimum, præterfugere posse, Alexander existimauit. Sed tantùm admisso casu, quòd nonnulla diuina administratio negligeret (quod non solùm multi dixerunt Peripatetici, sed, quod libro sequenti manifestum erit, Stoicorum etiam nonnulli) per similitudinem regni, & domus, non euerti propterea Orbem uniuersum idem ostendit. supponere autem impossibilia (esto quòd diuinam prouidentiam aliquid fugere sit impossibile) à præceptore Aristotele didicisse potuit Alexander. Nempe cap. V. libri quarti Topicorum, hominum quempiam ex mortali immortalem fieri. Lib. quarto Physicorum, parte LVIII. sonum à corpore separari, & aliàs quantitatem à corpore seiungi; & lib. quarto Cœli, in concauo orbis Lunæ terram poni, & sæpe alibi alia impossibilia, supposuit Aristoteles.

OCTAVO, & ultimò. & si ista ex rerum & causarum complicatione procedens Stoicorum ratio, futilis adeo, & rimarum plena sit; ut quiuis uel mediocriter eruditus eiusdem imbecillitatem, sumptarumque in ea propositionum falsitatem, & ingentem, quæ ad eam sequantur, incommodorum cumulum deprehendere facillimè possit; si tamen tam etiam occultæ fallaciæ esset; ut uel ad diuinandum, Oedipode, uel ad nodum dissoluendum, Alexandro egeremus; qualis plurimis uisa fuit illa Zenonis ad motum tollendum; cuius libro sexto Physicarum auscultationum

tionum, parte septima supra septuagesimam meminit Arist. quam Achillem, quòd uehementer E
urgere uideretur, appellitabant; quia tamen motum auferre, hoc est rem notissimam, & ad sensum manifestissimam tollere nitebatur; fidem apud auditores habuit nullam, sed à cunctis semper abdicata procul atque abiecta fuit. Abiicienda igitur similiter, & to to pectore contemnenda est ista ratio: & abiiciendus hic Stoicorum modus; etiam si nullam haberemus ad eam responsionem, & dissolutionem. Tollit enim rerum notissimarum, & præstantissimarum ingentem multitudinem; hoc est fortunam, casum, electionem, consultationem, uirtutes, laudes, præmia, liberum arbitrium, studium, diligentiam, cultum, pietatem, iustitiam, & tot, tantaque alia, ut singula enumerare sit impossibile. quanto autem magis negligendam nunc illam existimare debemus; cum ad amussim, exactissimeque dissoluta fuerit; & tot, tantáque, atque tàm urgentia & firma in eam, ab Alexandro eruditissimè, exquisitissimeque eiaculata propemodum fuerint. ut pote qui eidem laruam dempserit, absurditatem detexerit, falsitatem ostenderit, totamque prorsus eius structuram funditus euerterit?

Ad rationem primam Stoicorum respondetur, & quod idem, ut est præteritum, & ut futurum longè diuersis modis se habeat, breuissimis declaratur. CAP. LXI. F

AD PRIMAM Stoicorum rationem, quæ à præterito ad futurum, & à facto ad fiendum procedit; neganda est consequentia. cuncta enim quæ futura sunt, quæ dum sunt futura, contingentia, possibilia; uel etiam temeraria esse possunt; cum præterierunt, necessaria sunt; ut omnino sit alia & alia ratio euentus præteriti, & futuri. sed de re hac libro octauo, & penultimo fusius dicemus; in quo loco quot modis euentus contingens in necessarium transeat, declarabimus.

Ad eam confirmationem, quæ ex uulgata hominum de Fato opinione procedit; quæ inter confirmationes prima est, respondetur; & quorundam hæreticorum Tehologorum de Fato sententia ponitur. CAP. LXII.

G

AD ILLVD quod ex communi hominum de Fato existimatione, obiiciebatur: duæ sunt responsiones, quæ à nobis afferri possunt. Vna, Quòd quemadmodum secundum multorum Philosophorum, & omnium ferè doctorum hominum opinionem, cunctarum rerum, & euentuum omnium fatum, & ineuitabilem necessitatem asserere; non est multum ab insania & fatuitate, nedum à sapientia, & eruditione alienum; ita quarundam rerum & euentuum Fatum admittere & aliqua, quæ aut non esse, aut secus, quàm sunt, esse non posse, fateri; non uidetur prorsus à sapienti, & recta ratione remotum. Multa enim Fato, & necessitate euenire, prius ex Aristotele admisimus; quorum aliqua (physicè loquendo) necessitate ineuitabili eueniunt; illa scilicet, quæ & naturali ordine; & à naturalibus illis causis, quæ impediri non possunt proficiscuntur: aliqua uerò euitabili, illa scilicet, quæ à naturalibus causis, quæ & si impediri possunt, non impediuntur tamen, producuntur. Sed hæc in superioribus & fusius & exactius declarata fuerunt.

ALTERA responsio est, quòd quamuis Stoicorum uel Mathematicorum de Fato opinio, siderum influxionibus, uel causarum omnium connexionibus inuoluta, & implicita, quæ in rebus nniuersis ineuitabilem necessitatem affirmat, sit penitus commentitia, & falsa: ac ab hnmanis mentibus radicitus extirpanda, euellendaque prorsus ab omni omnium hominum opinione; quæ à nobis superius multis, & iis firmissimis rationibus funditus puto, fuit euersa: ipsa tamen, quæ hominibus de fato passim, & uulgo inhæret existimatio (non ad modum opinandi nunc descendimus; sed ipsam per se fati opinionem sumimus) non solùm falsa non est; sed uera adeo; ut & Anaxagoras maximus alioqui sui temporis Philosopns quia fatum prorsus negauit, & fati nomen anile putauit, non fuerit meritò in hac re apud suos fide dignus. Nos autem Physicorum magis probatorum opinionem sequuti, & physicè loquuti in rebus & euentibus multis Fatum pridem admisimus, sed non necessitatem illam, quam ex sideribus, & siderum influxionibus ineuitabilem fingunt Mathematici; aut anum illam fatidicam, dininam prouidentiam, per petua quadam causarum complicatione ad nos, unde cuncta inenitabili necessitate eueniant per petuo tenore delabentem, qualem Stoici defendere conati sunt: sed fatum partim euitabile; & H

quod

A partim ineuitabile, & quod ineuitabile diximus alia ratione, quàm Stoici faciant, diximus esse
ineuitabile. In multis præterea, ut in iis, quæ uel cœco casu, uel præter naturam fiunt, fatum ne-
gauimus. Theologorum sanctissima dogmata, non in plurimis tantùm, ut prius, sed in cunctis
euentibus, Fatum affirmandum esse, non perperam existimamus. Ad quem modum autem ex
catholicorum Theologorum decretis, Fato cuncta euenire: ueritatem habeat; tum ex Boethio,
tum ex B. Thoma, tum ex D. Aug. (quum Theologorum quorundam de fato prius opiniones re-
censuerimus) capite sequenti manifestum faciemus. Theologorum igitur, non audeo dicere no
strorum, sed eorum, qui ex nostris erant, nonnulli, Fatum, tanquam illud ex quo omnia ineuita
bili necessitate eueniant, (nullam puto inter diuinam prouidentiam, de qua illi minùs etiam rectè
senserunt, & fatum distinctionem statuentes) asserere, nec ueriti sunt. Quemadmodum asserue-
runt Priscilianus Hispanus, Manichæus, Petrus Abailardus, Ioannes Vuitclef; & alii quam plu-
rimi; quorum opiniones, tanquam fœces in Lutherum ut in cloacam deriuarunt. inter quos Bar
dassanes Syrus ab Aug. libro de Hæresibus cap. xxxv, & ab aliis quibusdam (sed perperam, si non
solùm Marsilio Ficino, nisi fortè sit in nomine æquiuocatio, sed etiam Eusebio libro sexto de Præ
paratione Euangelica, cap. VIII, credamus) connumeratur. Contra quos disceptare omnino su-
B perfluum putamus. Tum quia istis reclamant passim apertissimè sacræ literæ, quæ undique ad mo
nitionibus, increpationibus, exhortationibus, prohibitionibus, præceptis & aliis id genus sca-
tent. quæ frustrà sine dubitatione fierent omnia: si Fato idest (ut illi dixerũt) ineuitabili necessi
tate cuncta euenirent. tum quia nihil ad hanc suam fatuissimam opinionem astruendam adduxe-
runt; quod & ex iis, quæ à nobis hucusque dicta sunt; & ex illis, quæ de prouidentia, & de præ-
scientia diuina inferius dicenda supersunt; abduci facillimè, & dissolui non possit. His igitur
omissis hæreticis, ad probatorum de Fato & Catholicorum uirorum opinionem ueniamus.

Catholicorum Theologorum de Fato sententia exprimitur, & differentia inter prouidentiam, & Fatum, tam ex Platonicis, quàm ex Catholicis Theologis constituitur, & declaratur. CAP. LXIII.

POSVIMVS Stoicorum, & Mathematicorum de Fato opiniones; easque, tan-
quam uana, & commentitia deliramenta respuimus; easdemque uerissimis iis-
demque firmissimis rationibus refutauimus; ex hominumque mente (modo
C hi imperiti prorsus non sint) radicitus (ut puto) euulsimus. Horum autem opi
nioni nonnulli (ut paulò ante dicebamus) eorum qui ex nostris erant, Theolo
gi, sed hæretici subscripserunt; Fatoque, atque ineuitabili necessitate, quam tũ
ab influxibus cœlestibus, tum à causarum connexionibus, sed in primis à diui-
na uoluntate & prouidentia, deduxerunt, euenire omnia asseruerunt; aduersus quorum stollidis
simam, indoctissimamque doctrinam & profanam, atque execrandam impietatem pluribus uel
le agere, censemus esse superfluum, cum præsertim; sacri codices aduersus eos plusquam aper-
tè proclament, & multa patrum concilia definierint, & ea in illos torqueri possint omnia, quæ in
Stoicos & Mathemticos, toto hoc uolumine eiaculata fuerunt. His igitur prætermissis, nunc de-
mum superest, ut quid de Fato sacri nostri Theologi, & Catholici sentiant, breuissimis intelliga-
mus. Fuerunt igitur nonnulli, & hi peritissimi uiri, & cordati. Theologi, qui & diuinam proui-
dentiã asseruerunt, & cum ea Fatum quam commodè coaptarunt, atque omnia sicut ex diuina
prouidentia pendere; ita de Fato euenire pientissimè sanctissimeque opinati fuerunt. inter Fa-
tum autem & prouidentiam distinctionem posuerunt: quorum quidam tantùm rationis; sicut
D Bessarion; uir egregiè doctus, & Theologus Catholicus imitatus fortasse quosdam Platonicos
(erat enim Platonicæ philosophiæ sectator egregius) qui quemadmodum diuinam prouidentiã
aiunt, diuinam sententiam esse, effectricem, & conseruatricem uniuersi; ita fatum inquiunt, ip-
sam eandem diuinam sententiam esse (quam aliquando diuinam legem appellarunt) quatenus re
cta ratione, sed necessitate quadam res cunctas efficit, & producit. Apuleius propterea in dogma
te Platonis dicebat: si quid prouidentia agitur, id agitur etiam fato: & quod fato terminatur, pro
uidentia debet susceptum uideri. ita ut ad ea omnia fatum extendat, ad quæ diuina prouidentia
pertingit. Ve nulla sit inter fatum, & prouidentiam distinctio nisi rationis. Alii ex platonicis nihi-
lominus sunt, qui inter fatum, & prouidentiam, differentiam etiam realem constituunt: qualis
est inter calorem & lumen: uel inter Spiritum, & animam, & huiusmodi. Ad plura nanque diffun
di prouidentiam isti asserunt, quàm Fatum; sicut & lumen & anima plura gignit, quàm calor, uel
spiritus. mirabiles enim (ut inquiunt) latent in lumine, quæ non sunt in calore, uirtutes. Quam
obrem nonnulli (sicut Nemesius recitat) asseruerunt, ex Platone Fatum sub prouidentia conti-
neri: ita ut quicquid fato fiat; etiam prouidentia fiat; non contrà recurrat oratio. Plotinus lib.

A opiniones de fato per diuisionem uenabamur, innuimus, fatum hoc modo poterit diffiniri. Fatum est secundarum causarum, tam inter se, quàm in ordine ad primam causam, nulla necessitate, sed liberè, & contingenter, mouentem, contingens nexus, & temporanea complexio quædam, per quam pro diuina prouidentia, quæ prima rerum omnium sine dubitatione causa est, cunctæ res liberè & contingenter quidem à prima causa, naturaliter uerò, & necessariò nonnullæ à secundis causis eueniunt. Sed diffinitio, & Boethii de fati diffinitione sententia, non nisi post tractationem de diuina prouidentia, nec non de diuina præscientia de quibus in sequentibus dicemus, ad plenum intelligi potest. Nempe post eam, quam paramus de diuina prouidentia perscrutationem; ubi de diuina præscientia, ad nostrorum Theologorum sententiam, erit sermo; Boethii de fato diffinitionem breuibus declarabimus; ostendemusque, & si illam ad Stoicorum potius (ut cap. VIII. superius dictum, & demonstratum fuit) & Academicorum opinionem exposuerit idem Boethius; ad sanam nihilominus catholicamque ueritatem exponi posse; quam etiam ibidem catholicè breuissimis exponemus. Differt nempè hæc nostra (quæ catholicorum est) diffinitio ab illa Mathematicorum; tum quia illi à fato diuinam abdicant uoluntatem; tum quia fatum ineui-
B tabilem causam constituunt. Ab illa uerò Stoicorum, tum quòd nexum causarum asserant, illi perpetuum, & necessarium; tum quòd Deum ex necessitate, non autem contingenter dicant agere, quidquid agit; ut ineuitabili necessitate euenire quæ eueniunt, fateri minimè uereantur. Ab illa tertiò, quæ est Aristotelis, & Peripateticorum; tũ quia Deum (ut Stoici) de necessitate, non autem contingenter agere dixerunt; tum quia in multis, quæ à natura fiunt, ineuitabilem necessitatem affirmauerunt. Hæc autem catholicorum fati diffinitio, quam nos apertam posuimus & facilem, Deum liberè & contingenter mouere asserit; causarum nexum temporaneum, & contingentem & euitabilem facit; cuncta (si ad Deum referantur) contingenter euenire permittit; ineuitabilem demum (ut ad Deum stat relatio) necessitatem à rebus; & rerum euentibus uniuersis procul abigit; & in eisdem nihilominus uniuersis, fatum, idest, uirtutem, & potestatem Dei, & eius prouidentiam, & ordinationem atque dispositionem constanter admittit. Quamobrem libro quinto de Ciuit. Dei, cap. primo, ad eos, qui hanc de fato haberent opinionem, dicebat Aug. ut sen-
" tentiam quidem tenerent, linguam uerò cohercerent. Christiana enim (inquit) religio, fati no-
" men semper abhorruit: quoniam non in re uera consueuit intelligi. consueuit (inquit Augusti-
C nus) in re minimè uera intelligi, quia in rebus omnibus per fatum ineuitabilis necessitas consueuit significari. Gregorius propterea (quòd in re non uera consueuerit uox fatum intelligi) in Ho
" milia quadam super Matthæum. Absit (inquit) hoc à fidelium cordibus, ut esse aliquid fatum dicant. Quin etiam lib. secundo de Diuinatione idem abhorruit Cicero. Anile (inquiens) & plenum superstitionis est, Fati nomen ipsum. Anaxagoras similiter nomen fati uanum semper existimauit. At si rectè (ut par est) sanéque fati nomen sumptum fuerit; atque intellectum, ut sumitur à nobis, & exponitur, nulla (puto) religiosis quibusdam & superstitiosis, cauillandi, atque obloquendi ratio derelinquitur.

Tollitur incidens dubitatio, & sermo de Fato completur.

CAP. LXIIII.

VERUMENIMUERO hoc loco nobis quispiam fortassis obiiciet; quòd cum ad fatum tollendum, diu ipsi laborauerimus; acriterque aduersus Stoicos, & Mathematicos, & alios, qui fatum tueri conati fuerunt, prius dimicauerimus;
D nunc demum fatum ipsum admiserimus, & (quod plus est) ex sententia catholicorum Theologorum. Nec solùm aliqua (ut faciunt Peripatetici) sed (quod maius etiam absurdum uidetur) cuncta sicut ex diuina prouidentia dispofita sunt; ita fato fieri, et pro temporum, successione explicari singula confessi fuerimus. quæ & si liberè, & contingenter eueniant, quantum uidelicet ad diuinam uoluntatem attinet; quantum tamen ad nos, & ad res ipsas pertinere uidetur; cuncta siue uelimus, siue nolimus, ut à Deo disposita sunt, euenire necessarium apparet; quod in collecta quadam canit
" etiam Ecclesia. Deus cuius prouidentia in sui dispositione non fallitur &c. cuncta igitur, quantum ad nos, ineuitabili necessitate euenire dicemus.

AD istam obiectionem, quæ fuit Theologis multis, erroris maximi causa; propter quam decepti fuerunt Priscilianus, Manichæus, Abailardus, & alii (de quibus paulò ante dicebamus) innumeri, inferius respondebimus. non enim nisi post tractationem de diuina prouidentia, & de diuina præscientia, hæc dubitatio explicatè quidem & planè dissolui potest. In quibus si (ut speramus) rerum contingentiæ, & humanæ libertati; quinimmo & fortunæ, & temeritati diuinam prouidentiam non aduersari, ostenderimus: quanto magis, fatum eidem non refragari, ostensum esse putabimus? illuc usque igitur integra dubitationis solutio differatur. Interea duo sunt

à nobis notanda. Vnum in definitione Boethii, qui inhærentem rebus mobilibus dispositionem, fatum dixerit: quo uerbo omnis ab ipsis rebus, & rerum euentibus fati ineuitabilis necessitas adimi potest. Hæc autem dispositio quæ sit, & qualiter sit in rebus uniuersis intelligenda, inferius cap. XIIII. octaui libri declarabitur. uerbum illud [mobilibus] lib. tertio Contra gentes B. Thomas cap. XCIII, dicebat, Boethium ideo addidisse, ut ostenderet, quòd ordo prouidentiæ à rebus contingentiam, & mobilitatem nõ auferat; de qua re inferius opportunius dicemus. Alterũ. quòd ex ipsa fati diffinitione, quam nos prius ad catholicorum Theologorum opinionem tradidimus: in qua diximus pro diuinæ uoluntatis prouidentia, res cunctas liberè, & cõtingenter euenire; omnem ineuitabilem in rebus cunctis necessitatem similiter, si in Deum referantur abstulimus. quũ uerò causarum nexum temporaneum & contingentem esse diximus, omnem fere ineuitabilis in rebus necessitatis suspicionem, ut etiam ad causas proximas referuntur abegimus. quæ omnia diffusè inferius declarabuntur. Verùm cum iam de fato satis disseruerimus: à quo enim fatum sit, inquirere est superfluum: quòd si de eo, quod asseruerunt Stoici, uel Academici, uel Mathematici, loquamur, nullum sit. Quamuis ad imaginationem loquentes, uel cœlesti uirtute, uel à necessaria causarum connexione illud deducant. si uerò de eo, quod admittunt Theologi: uel sit idẽ realiter quod diuina prouidentia: uel si diuersum, ab illa dependeat. Vt tempus dependet ab æuo: & id quod fit, ab eo quòd est. quamobrem unde fatum esse habeat; tum ex iis, quæ dicta fuerunt: tum ex illis, quæ de diuina prouidentia dicenda sunt: manifestissimum euadet. Iam igitur reliquum est: cùm id præsertim maximè ualeat, uel ad uim fati penitus declarandam, uel ad nostræ disputationis ordinem retinendum, ut, quæ ad diuinam prouidentiam pertinent, ea persequi incipiamus.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber quartus.

In quo de diuina prouidentia ad philosophantium opinionem agitur.

De diuina prouidentia, Epicuri opinio. CAPVT PRIMVM.

FATVM unum eorum est, quæ nostræ disputationis initio, consideran-
da nobis in primis proposueramus. (De Humano nanque libero arbi-
trio seorsum agere, iam pridem decreuimus) de quo quidem Fato fusè
satis, & dilucidè dictum est, hactenus. Alterum est diuina prouidentia,
quæ inter eas causas, & principia, locum maximè habet, quæ mouere
cuncta, disponere, moderari, efficereque, existimantur á Stoicis, ab
Academicis, á Peripateticis, ab omnibus denique, qui non absurdè phi
losophantur; quin etiam á nostris grauissimis, & sapientissimis Theo-
logis; uimque inter omnes causas, ac momentum, habere præcipuum
& Philosophi & Theologi confitentur; quæ ut potentissimè cuncta, ita
sapientissimè administrare, ac temperare creduntur. De diuina igitur
C prouidentia, quoniam de Fato satis multa diximus, reliquum est, ut agamus. Et quanuis de il
la, uel mediocriter dicere, arduum adeo, ac difficile est, ut ab instituto planè nos deterreat; at-
que (quod aiunt) è curru, quo, ut potuimus, hucusque fœliciter admodum properauimus, ferè
deiiciat; diuino tamen freti auxilio, sine cuius prouidentia, ne hanc quidem opellam, atque ip
sam de diuina prouidentia, quam scribimus, disputationem aggressi aliquando fuissemus; pro in-
stitutæ breuitatis ratione, de ipsamet diuina prouidentia, dicere experiemur; cũ eademq; casum,
& fortunam, & totam breuiter integramq; contingentiæ naturam stare posse; nulliq; rerum euen
tui ineuitabilem necessitatẽ afferre; demonstrabimus. Cõsiderandum igitur est, an sit diuina pro
uidentia; aut etiã quid sit; unde nanque illa sit, nemo hominum, modò diuinam prouidentiam
fateatur, dubitare fuit ausus: multis interea in dubium fuit, an diuinæ uoluntatis, uel an potius
intellectus diuini prouidentia opus, ita dixerim, & actio esse dicatur. & præterea quibusdam'ne
mediis, an per se Deus Mundum curet, & administret uniuersa. Quas difficultates, inter dicen
dum, obiter quidem, sed præclarè admodum dissoluemus. De iis autem omnibus, quæ ad diui
næ prouidentiæ intelligentiam (quantum proposito nostro sat est) spectare iudicabimus; secun-
dum opinionem Physicorum prius, deinde iuxta catholicam nostrorum rite sentientium Theo-
logorum ueritatem, considerabimus. Philosophantiũ igitur Epicurei (ut illos interea, qui Deos
D uel expresè negarunt; uel an essent, dubitarunt. Non enim de diuina prouidentia, possunt hi
meliora opinari; quàm de diis ipsis faciant, omittamus) Epicurei inquam inter eos Physicos
qui Deos utcunque admiserunt, diuinam prouidentiam sustulerunt. Eorum etenim princeps
Epicurus Neoclis filius, ut ex Posidonio retulit Cicero, nullos Deos esse existimauit; nonnul
la licet depellendæ (dixit Firmianus) inuidiæ causa, de Diis aliquando dicere uisus fuerit. Fertur
Epicurum quandoque beatæ Naturæ egisse gratias, & ipsi Deo; quòd quæ necessaria erant, fece
rit parabilia; difficilia autem paratu, non necessaria. Sed (ut aliàs diximus) uerbo tenus Deos
admisit. Cæterùm Epicurus, ut lib. secundo de Natura in eorum retulit Cicero, Deos monogrã
mos, & nihil agentes commentus est. Epicuros igitur & illi, qui eius placita sequuti sunt, fu-
tili admodum uanaque prorsus, ac commentitia persuasi ratione, diuinam prouidentiam penitus
abstulerunt; eamque deridentes, anum Stoicorum fatidicam appellauerunt. Ratio à multis & in-
ter alios à Iamblicho ex Epicuro, hæc affertur. Quemadmodum sine labore, & sine aliqua soli
citudine, non potest esse apud nos, qui corpulenta hac mole constamus, prouidentia; ita neque
apud Deos, quos ad Epicureorum opinionem, si tamen ad eorum, opinionem, utcunque aliqui

sint

sint corpore aliquo constare, credibile est, sine negotio, & molestia aliqua, eam posse esse illi exi E stimauerunt. negotium autem, & labor, & solicitudo impedimenta quædam uidentur esse fœlicitatis. Quamobrem ne Deorum beatitudinem aliqua molestia inficerent ac perturbarent; ab eis omnem de rebus quibuscunque siue æternis, siue non æternis prouidentiam relegauerunt. Rationem istam cap. XXVII. libri de Mysteriis Iamblichus tetigisse uisus est. Lactantius ad principium libri de Ira Dei, in hunc modum Epicuri rationem posuit, ac conformauit. « Quoniam caret Deus ira, caret propterea & gratia, & beneficentia. Ne illi igitur uitium, idest iram concederet Epicurus, uirtutis etiam eum fecit expertem. Ex hoc intulit Epicurus beatum, & incorruptum esse Deum; quia nihil curat; nec habet ipse negotium; nec alteri exhibet. Hucusque, inquit Lactantius, peruenit Epicuri ratio. cætera, quæ sequuntur obticuit scilicet, quia nec cura, nec prouidentia in eo est; ergo nec cogitatio aliqua, nec sensus in eo est ullus. quo efficitur; ut nec sit quidem. Epicuros sequuntur Metrodorus, Xenophanes & alii quamplurimi philosophantium; quorum dogmata nonnulli sunt etiam Poetæ sequuti, ut Ennius; qui, inquit,

» *Ego, Deum genus esse semper dixi, & dicam cælitum;*
» *Sed eos non curare, opinor, quid agat humanum genus.* F

Et Euripides, & Menander, qui, ut Nemesius refert, uniuscuiusque intellectum unicuique, Deos uerò nemini prouidere asseruerunt.

Epicuri opinio ex Firmiano, & Cicerone improbatur. Cap. II.

VERVM enimuero aduersus Epicurum instat Firmianus, primò. Quoniam uno modo sentire, & alio modo scribere, deceptoris est, & bilinguis, & mali hominis, & stulti. Sentit autem Epicurus eos non esse, sed ad depellendam tantùm inuidiam eosdem esse confitetur. est igitur bilinguis, & deceptor, si eos Mundum non curare, persuadere conatur. SECVNDÒ. Quoniam etsi quo ad rationem modo posteriore, hoc est modo illo, quo à Firmiano superius deducta est, ex priori sequatur posterius; quia in rebus, ut idem ait, diuersis; aut in utranque partem moueri necesse est, aut in neutram. Idem nanque (ut in scholis Philosophorum frequens est) G utrique contrario ex eorum natura subiectum debetur, quia tamen id, quod prius positum fuit falsum est, scilicet non irasci Deum; ideo & quod postea illatum est, non esse illum benignum, falsum erit.

TERTIÒ, In alio etiam ratio Epicuri peccauit, quòd ex re minus nota processerit ad magis notam; cum ex principiis Dialecticorum contra sit procedendum. Deum nanque benefacere & gratia moueri, est quid magis notum; & ab omnibus mortalibus magis admissum; quàm eundem non irasci. Contrà propterea argumentandum erat. Deus gratia mouetur; ergo & irascitur. Aduersus etiam rationem modo priore deductam, idest modo illo quo eam Iamblichus deduxit, multa obiici possunt, ut quòd Dei corpore aliquo constent; inter diuinam & nostram prouidentiam sumpta similitudo; quod negotium, & solicitudo, idest diuina actio, sit fœlicitati impedimentum, & alia multa; ut undique erroribus scateat Epicuri ratio. quam siue ex Firmiano, siue ex Iamblicho erexeris, hæc carmina complectuntur.

» *Omnis enim per se diuum natura necesse est,*
» *Immortali æuo summa cum pace fruatur;*
» *Semota à nostris rebus seiunctaq; longe.* H
» *Iam priuata dolore omni, priuata periclis,*
» *Ipsa suis pollens opibus, nil indiga nostri;*
» *Nec benè pro meritis capitur, nec tangitur ira.*

QVÒD autem Epicuri, & eorum, qui illum sequuti sunt, opinio, & falsa, & impia sit; & quòd Mundum Deus curet, & huius nunquam procurationem intermittat; facilè quiuis, contra ineptam ipsius Epicuri rationem sublatis tantùm in cœlum oculis perspiciet. Quin etiam diligens lector multa, aduersus istam planè impiam opinionem, tam ex illustrium Philosophorum monimentis (nam Theologorum rationes, ad quintum usque librum distulimus) quàm ex iis, quæ sensu percipi possunt; colligere poterit; idque cum ex hoc toto opere, tum præsertim ex aliquot, quæ deinceps consequentur capitibus. si quis autem plura cupiat, is adire poterit Alexandrum in libro de Fato, eundem in Quæstionibus naturalibus, Plotinum in tractatu de Prouidentia, Senecam in libello item de Diuina prouidentia, & alios quàm plurimos; ex nostris etiam Theologis Lactantium de Ira Dei, & de Opificio Dei, Theodoretum, Dionysium Areopagitam, Hieronymum, Augustinum, & alios innumerabiles. Nos autem præsenti capite, postquam Lactantii obiecta retulimus, tantùm quid Cicero lib. primo de Natura Deorum, contrà hanc ipsam opinionem scriptum reliquerit, referemus. Sunt (inquit) Philosophi, & fuerunt, qui omni- «

A no'nullam habere censerent humanarum rerum procurationem Deos. Quorum si uera sententia
» est; quæ potest esse pietas? quæ sanctitas? quæ religio? Hæc enim omnia purè, ac castè tribuen-
» da Deorum numini ita sunt, si animaduettuntur ab his, & si est aliquid à Diis immortalibus ho-
» minum generi tributum. Sin autem Dii neque possunt nos iuuare; nec uolunt; uec curant om-
» nino; nec (quid agamus) animaduertunt; nec est, quod ab his ad hominum uitam permanare
» possit: quid est, quod ullos Diis immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie
» autem fictæ simulationis, sicut reliquæ uirtutes, ita pietas inesse non potest; cum qua simul & san
» ctitatem, & religionem tolli necesse est. quibus sublatis, perturbatio uitæ sequitur, & magna con-
» fusio. Atque haud scio, an pietate aduersus Deos sublata; fides etiam, & Societas humani gene-
» ris, & una excellentissima uirtus iustitia tollatur. Hæc Cicero. qui ergo Deorum prouidentiam
tollunt; pietatem, sanctitatem, religionem, fidem, societatem, iustitiam, bonitatem denique
omnem ab Orbe uniuerso auferunt; resque humanas (Nam sine religione, inquit Firmianus, ui
ta homiuum stultitia, scelere, immanitate completur) in perturbatione, ac confusione maxi-
ma constituunt; susque deque omnia miscent, confuunduntque, atque cuncta tam diuina, quàm
humana permiscent, simulatque perturbant.

B

Diuina prouidentia, non contra Epicureos solùm; sed aduersus eos omnes, qui uel eam de medio tollere sunt conati; uel eandem non esse, opinati fuerunt: physicis, & ad sensum ferè manifestis rationibus, comprobatur, & primo ex communi hominum existimatione. CAP. III.

QVAMVIS sapienti uiro diuina prouidentia, & humanarum rerum apud Deum
procuratione est nihil notius; quod impii tamen atque scelesti libentius impu-
gnant: quodque magis tollere, euerterecque conantur, quàm diuinam proui-
dentiam, est uihil. Etenim ut suis sceleribus improbi faueant; & sua peccata
prophani homines defendant (quid enim, dicebat Atticus ille Platonicus, non
audet ille, cui Deorum prouidentia non est persuasa?) & improbitatem suam
scelesti tueantur: Deum uel non esse, uel si est, non posse, uel si potest non uel
C le ista curare; sed abiicere ea; atque negligere; & sibi ipsis, & aliis pro uirili persuadere conantur.
Aduersus igitur uanam horum cuius cuius sectæ, & cuius cuius generis hi sint, hominum impro-
bitatem, & improbam uanitatem nefariamque impietatem, instituta est huius capitis & aliquot
sequentium disputatio. Neque uerò cum his auctoritatibus aut rationibus Theologicis, quas ir-
ridere impii houiines facilè potuissent, & abiicere, sed physicis, idest uulgatis, & ad sensum ferè no
tis congredi uoluimus. Hoc enim pacto repræhensionem illam uitabimus, in quam, & Firmia-
no lib. quiuto Aduersus gentes: & B. Hieronymo ad Magnum quendam oratorem romanum Cy
prianus eloquentia, atque martyrio clarus, uisus est incurrisse. cum enim Demetrianum uerita-
ti (utar uerbo illius) obstrepentem ac oblatrantem Cyprianus redarguere conaretur: scripturæ
testimoniis, quam ille fictam, & commentitiam putabat, & floccipendebat, non argumentis, &
rationibus usus est; & iis, quæ ille recipiebat, gentium monumentis. Hostes nanque diuinæ pro
uidentiæ iisdem, quibus utuntur, armis prosternendi sunt.

PRIMA igitur sit nobis illa ratio; qua, ea prorsus non esse falsa censent cum Arist. multi sapien
tissimi uiri; quæ omnium ore uulgantur. Vox Naturæ est, quidquid suapte natura in hominum
D animis residet: atque omnes geutes, & omnes nationes diuinam prouidentiam confitentur. Nem
pe in rebus aduersis, diuinum omnes auxilium implorasse; & secundos, ac prosperos euentus
supplicatiouibus procurasse; ex monumentis historiarum satis constat. siquidem Romani, Athe
nienses, gentesque cæteræ, omnibus in rebus siue inchoandis, siue perficiendis, & oracula sciscitabantur;
& iis, quos putabant Deos, sacrificabant; ut pote à quibus bona uel mala, homini-
bus prouenire existimarent. sed historias, & annales mittamus. Quis in subita spe, uel repentino
metu, uumen aliquod non inuocat: cuius auxilio se uoti compotem fieri posse, credat. Quis in
quopiam uitæ suæ periculo constitutus, nou manus (ut potest) moueat, & nocitura propellat?
sed quid hoc facere aliud est, quàm diuinam prouidentiam confiteri; & iu auxilium Deos uoca-
rem? iuxta ueteris senarii sententiam.

» Τὴν χεῖρα προσφέροντα τὸν θεὸν καλεῖν. hoc est. Qui manum admouet, deum inuocat.

SED ne tibi ratio, ex communi hominum existimatione petita, leuis uideatur: memineris,
Aristotelem, multis in locis, communi hominum opinioni tantùm tribuisse; ut in lib. decimo
Moralium, eos nihil dicere asseruerit, qui bonum id esse, quod omnia appetunt, negauere.
Quòd communi de bono existimationi, & ab omnibus ferè approbatæ, eiusdem diffinitioni illi
aduer-

aduerſarentur. Verba Ariſtotelis in Libr. decimo Ethicorum cap. 11. Hæc ſunt. οἱ δ' ἐνιστάμενοι ὡς οὐκ ἀγαθὸν οὗ πάντες ἐφίενται, μὴ οὐδὲν λέγωσιν, ὃ γὰρ πᾶσι δοκεῖ, τοῦτο εἶναι φαμὲν, ὁ δ' ἀναιρῶν ταύτην τὴν πίστιν, οὐ πάνυ πιστότερα ἐρεῖ. hoc eſt. qui negant bonum id eſſe, quod omnia appetunt, ii nihil penitus dicunt, id enim quod uniuerſis uidetur, eſſe dicimus. qui antem fidem hanc tollit, non ualde credibiliora dicet; quanto igitur magis eos nihil dicere, & minus credibilia afferre, dicendum eſt; qui. Deorum prouidentiam negant? quam omnes, deliris quibuſdam, & iis paucißimis exceptis, & uerbo, & reipſa confitentur. E

Secunda ratio ad diuinam prouidentiam aſſerendam adducitur, & hæc ab actione, quæ eſt cuiuſque rei naturæ propria, ſumitur. Cap. IIII.

Secunda ratio ſit illa, propter quam lib. ſecundo de natura Deorum, Philoſophi (inquit Cicero) diuinam aſſeruere prouidentiam. Nam uel Deos eſſe, negandum eſt: aut, ſi illos eſſe confiteamur, fatendum eſt etiam, eos aliquid agere. Mihi enim (inquit rectè Cicero) ſiue ille Ciceronianus Balbus Lucilius, qui nihil agit, eſſe omnino non uidetur. Sunt enim (inquiunt Peripatetici) ea, quæ ſunt; ut pro ratione naturæ ſuæ ſingula aliquid agant. Si ergo aliquid Dii agunt: illud, quòd agunt, præclariſſimum eſſe oportet. At nihil præclarius eſt Mundi adminiſtratione. Deorum igitur conſilio adminiſtratur Mundus. Quid enim illud eſt, quod, non ſolùm ſecundum communem uulgi exiſtimationem, ſed etiam iuxta præſtantium illu ſtriumque Philoſophorum, ſententiam, Mundo, & mundi adminiſtratione, uel maius, uel excellentius excogitari poteſt? Quòd ſi Dii non torpent ignaui & ſegnes; ſed aliquid ſemper agunt (Agere nanque non ociari agentis naturæ rationem, & præſtantiam iudicat) cum actio, ex rite Philoſophantium diſciplinis, formæ agentis naturam, & qualitatem, atque præſtantiam conſequatur; excellentiſſimæ Deorum naturæ, quæ operatio niſi excellentißima, & quis agendi modus, niſi excellentißimus aſcribi poterit? at rurſus quid Mundi eſt adminiſtratione excellentius? quid auguſtius? F

Tertia ratio ad diuinam prouidentiam aſſerendam ex Mundi conſtitutione ſumitur. Cap. V. G

Tertia ratio ſit iſta. Mundus quàm optimè effici potuit, effectus eſt. Mundi igitur partes ita conſtitutæ ſunt; ut neque ad uſum meliores potuerint eſſe, neque ad ſpeciem pulchriores. Argumentum ex uulgatiſſima illa ſummuliſtarum, regula; facillimè cõprobari poteſt; qua dicitur. rationem illam ualere, cuius oppoſitum conſequentis repugnat antecedẽti. Si nanq; Mundi partes & meliores, & pulchriores potuiſſent eſſe; non fuiſſet factus Mundus quã optimè poterat effici: at meliori modo quo effici potuit, effectus eſt: nõ ergo caſu & temere, ſed diuina ſic moderante prouidentia, ſunt partes Mũdi conſtitutæ, & adminiſtratæ. Non eſt cur multũ laboremus, ad oſtendendam aſſumpti rationis adductæ ueritatem, cum præſertim id uberius in Timæo declaratum ſit á Platone. Cui ſanè in pleriſque Philoſophiæ locis, ille naturæ interpres Ariſt. ſubſcripſit. ut lib. VIII. Phiſycarum auſcultationum, parte LVI. lib. II de Cœlo & Mundo, H
parte XXXIIII. lib. II. de. Generat. & Corrupt. parte LIX. lib. II. cap. XIIII. lib. III. cap. IIII. li. IIII. cap. X. de Partibus animaliũ. & ſexcentis aliis locis, in quib. Naturã ſemper quo ad eius fieri poteſt, rei melioris, & nobilioris eſſe auctorem aſſeruit. Quamobrem illius interpres Auerr. lib. nono Metaphyſicæ. com. XVI. ita ex interprete ſcriptum reliquit. « Natura non ceſſat mouere « rem: donec perueniat ad ultimam perfectionem. Eidem ſententiæ Theophraſtus Ariſt. diſcipulus libello Metaphyſicæ, cap. VI. ſubſcripſit. Quinimmo Ioannes Scotus maximus certè Theologus, & in lib. ſecundo Theologicarum ſententiarum, diſtinct. II. quæſt. XI. & in lib. quarto diſtinct. XLV. Quæſt. II. ubi Naturam eſſe, quantum fieri poteſt, dignificandam aſſeruit, dictum Ariſtotelis confirmauit. Lactantius lib. de Opificio Dei, « conſiderans, inquir, conditionem rerũ « intelligo, nihil fieri aliter debuiſſe, quàm factum eſt; ut non dicam potuiſſe: quia Deus poteſt « omnia; ſed neceſſe eſt, quòd illa prouidentiſſima maieſtas id effecerit; quod erat melius & re- « ctius. Hæc Lactantius. deſipit igitur penitus ille, atque iterum deſipit, qui ſecus opinari audet: egetque (ut de eo, qui ignem negaret eſſe calidum, dicebat Ariſt.) pœna, uel ſenſu: nec Mundi particula, cuius curam Deus gerat, eſſe meretur. Reprehendebat aliquando, ut in fabellis cuiuſdam docti uiri alias legimus, quod tum ioci, tum Mundi á Deo optimo Max. adminiſtrationis ſingula-

A singularumq́ue eiusdem partium legitimæ distributionis confirmandæ gratia sit dictum, hunc rerum, quem in Mundo latè conspicimus, ordinem, singularumque in eo partium distributionis rationem nescio quis, qui in fruteto quodam recreandi animi causa deambulabat: quòd cucurbitæ, pepones, cucumeri, & id genus alii magnitudinis fructus humi reperent; pyra uerò & mala, costaneæ, & amygdalæ, & omnis generis & nuces, & fructus alii nullius ferè quantitatis, & molis, in excelsis arboribus ederentur: cum contrà rerum omnium parens Deus paruos fructus humiles, magnos uerò sublimes editosque, quòd ad Mundi ornamentum isti maximè facere uideantur, collocare debuisset: sed ecce interloquendum, perexigunm pyrum inhuiusce caput decidit: quod sanè cùm liuoris aliquid ita obloquenti, & tumoris, & doloris induxisset; tunc ille demum benè cuncta Deum administrare confessus est. si nanque pyrum hoc, cucurbita uel pepo fuisset, me aiebat, dubio procul decollasset, atque interfecisset.

Adde, quòd si meliori modo effici mundus poterat, quàm sit effectus: uel impotentem, uel inuidum mundi auctorem Deum esse, necessariò sequeretur. Quod absurdum nemo, nisi absurdissimus pateretur.

B

Ad diuinam prouidentiam asserendam, quarta ratio, quæ ex naturæ supra artem præstantia sumitur. Cap. VI.

Quarta illa accedat ratio. Meliora sunt ea, quæ naturâ constare uidemus: quàm illa, quæ arte perfecta sunt: cùm ars, ut sæpe monuit Arist. & constat experientia, sequatur tantùm, non etiam assequatur naturam. Sed ars quidquam non efficit sine ratione, & sine prudentia, atque (ita dixerim) prouidentissima prouidentia. Non est igitur rationis, & prouidentiæ expers habenda rerum natura. Qui nanque conuenit (inquit Cic.) signum, aut tabulam pictam cum aspexeris, scire adhibitam esse artem; cumque procul cursum nauigii uideris, quin
» id ratione, atque arte moueatur, non dubitare; aut cùm solarium, uel descriptum, aut ex aqua
» contemplere, intelligere declarari horas arte, non casu; Mundum autem, qui & has ipsas artes,
» & earum artifices, & cuncta denique complectitur; consilii & rationis esse expertem putare? At
» si diuinam administrationem, & Deorum à rebus prouidentiam secluserimus: quæ in natura, uel
» excogitari poterit ratio; per quam, ea quæ à natura fiunt, administrari dicantur?

C Hanc quidem rationem, quæ pulcherrima, & imperitorum hominum rudioribus ingeniis accommodatissima est, confirmamus exemplo. Nam si quispiam sphæram illam, quam uel Archimedem Syracusanum, uel Posidonium celebratissimos Mathematicos olim ex ære constituxisse, antiquiores tradiderunt: quæ & Solis, & Lunæ, & omnium tam errantium, quam inerrantium siderum conuersiones, & motus omnes cœlestes: quantum ars patitur, æmulabatur: qualem etiam fortasse lib. XL. Historiarum, apud Paulum Iouium, Ferdinandum, tunc Vngariæ Regem, nunc Christianæ Reipub. summum Imperatorem nostris temporibus, Budam Solymano Turcarum principi dono misisse legimus, intueretur, non'ne artem, artis rationem, rationis, prudentiam: prudentiæ opificium, & opificis in opificio prouidentiam etiam atque etiam suspiceret idem, atque admiraretur? Sed ars naturam tantùm (ut diximus) sequitur; assequitur uerò nunquam. Quomodo igitur non maiori, atque longè incomparabili artificio, prudentia, & prouidentia Mundum regi uniuersum, & circumferri, non affirmabimus? Num plus dicemus ualuisse, in imitandis sphæræ conuersionibus, Archimedem, uel Posidonium: quàm naturam in efficiendis? præsertim cùm multis partibus sint illa perfectiora, quàm hæc simulata solertius? An cum
D machinatione quadam moueri aliquid uidemus, ut sphæram, horologium, machinas illas prægrandes, quibus sericum tam commodè nent uiri egregii Bononienses, ut ex septem, & sæpè decem millibus perforatis cannis, sericia fila perbellè simul deuoluantur; uel etiam ligneam illam columbam, quam Architas Tarentinus fecit, librauit, inflauit spiritu, adeo ut uolaret. Deorum statuas, quas (ut tradit Mercurius) Aegyptii sic construebāt, ut loquerentur, & irent, & alia id genus permulta; non dubitamus, quin illa opera sint rationis & quidem non exiguæ: cum autem impetum cœli admirabili cum celeritate, certissima cum ratione, moueri, uertique uideamus; ac stitis temporibus constantissimè conficere uicissitudines anniuersarias, uer, æstatem, autumnum, hyemem; cum summa salute, & conseruatione rerum omnium; dubitabimus; quin is, non solùm ratione fiat, sed etiam excellenti quadam diuinaque ratione?

Confirmari rursus potest hæc ratio, ex ratione illa Chrysippi, per quam atomorum Leucippi, Democriti, Epicuri, & sequacium uanitatem & temeritatem libro De Ira dei reprehændebat Lactantius. Ex qua etiam ratione, quid per naturam (quo nomine tum sæpè alibi, tum in iis rationibus, quas ad diuinam demonstrandam prouidentiam adhibuimus, non rarò usi fuimus) intelligendum sit, doctissimè declarabitur. Est igitur eiusmodi ratio. si quid est quod efficiat ea,

P quæ

quæ homo, licèt ratione sit prædıtus, facere non posit: id profectò est maius, & fortius, & sa- E
pientius homine. Homo autē non potest cœlestes res facere, & cœlestia corpora; ergo illud, quod
hæc efficiet uel effecerit, superar hominem arte, consilio, prudentia, potestate. Quis igitur po-
test is esse nisi Deus? Narura uerò, quam ueluti matrem esse rerum putant, si mentem nō habet:
nihil efficiet unquam, nihil molietur. Vbi enim non est cogitatio, nec motus est ullus, nec effica
cia. Si autem consilio utitur ad incipiendum aliquid, ratione ad disponendum, arte ad efficien-
dum, uirtute ad consummandum, potestate ad regendum, & continendum, cur natura potius
quàm Dens nominetur? Vtique Deus cum inchoarer hoc opus mundi; quo nihil potest esse nec
dispositius ad ordinem, nec aptius ad utilitatem, nec ornatius ad pulchritudinem, nec maius ad
molem; quæ fieri ab homine non poterant, fecit ipse; in quibus etiam hominem ipsum, cui parti
culam de sua sapientia dedit; & instruxit cum ratione; quantum fragilitas terrena capiebat; ut
ipse sibi efficeret, quæ in usus suos essent necessaria. Si uerò in huius Mundi (ut ita dixerim) re-
publica, nulla prouidentia est, quæ regat; nullus Deus, qui administret; unde igitur mens huma-
na tam solers, tam intelligens orta esse credetur? hactenus Lactantius.
F

Ad diuinam prouidentiam astruendam ratio quinta; quæ ex singularum partium in plantis uel animalibus distributione sumitur. CAP. VII.

QVINTA ratio sit illa; quæ ex admirabili rerum singularum, plantarum præser-
tim, & animalium structura, dncitur. Plantæ etenim, & animalia summa ra-
tione sunt fabricata; summa proiiidentia, quod sensu patet, & experientia,
sunt administrata. Hæc igitur ratio & hæc prouidentia, ur alicuius sit, necessa-
rium est. Sed amabo cuius? nullius certè, nisi diuinæ naturæ ratio, & proni-
dentia esse potest. In arboribus qnippe, & in animalibus, & in cæteris huius-
modi natura constantibns; nihil temerarinm, nihil non ordinatum, nihil non
sua ratione firmatum, nihil non affabre administratum conspicitur. Quis enim naturæ proui-
dentiam in singulis non admirabitur: modo ad eorum considerationem animum intendere pau-
lisper uoluerit? Radix à natura plantis exhibita est, ut commodum illæ ex terra, ad sui nutritio- G
nem, attrahant alimentum: quibus, ut per singulas partes, aptè illud distribui posset; nenas ap-
tauit. Radicis diffusione sedem arboribus immobilem, & constanrem fecit; quo uentorum, &
imbrium procellis resistere omnino possent. Corticem præterea eas superinduit, & eum quidem
aliquando dnplicem; ur ab æstibus uel rigoribus essent tutiores. Folia eisdem tribuit; quibus uel
ab imbribus, uel à Solis ardoribus, teneri, ac molles fructus protegerentur. semina uerò, in qui-
bus posteritatis, & perpetuitatis spes omnis collocata esse uidebatur, quali, ac quanto cuncta
præsidio muniuir? mitto dicere quanto ingenio, sagacitate, & prouidentia flores, florum colo-
res, colorum uarietatem, & elegantiam, cum incredibili sæpè odoris fragrantia conuinctam, na-
tura prodnxerit. Vt hinc potissimum maximns Philosophns Plotinus, qnod etiam libro deci-
mo de Cinitate B. Augustinus notauit, ad hæc usque terrena & ima pertingere diuinam prouiden
tiam comprobarit. Adde, quòd speciei sæpe deformitatem fructus utilitate pensauerit; quod
cum in multis plantis, in nite præcipuè potest esse manifestissimum. Sed nenio ad partes anima-
lis. Nempe qui libros de Vsu partium Galeni doctissimos legerit; non solùm in fabricandis ani-
mantibus, homine præsertim, naturæ diligentiam contemplabitur; sed diuinam in singulis par-
tibus & producendis, & suo quibusque loco, & ordine constituendis, ex ipsis membrorum, & H
singularium partium officiis, & usibus, solertiam, ac prouidentiam, & suspiciet, & admirabi-
tur. Cniuslibet nanque partis sedem, turelam, officium, rarionem, nexum, complexionem,
temperamentum, & alias conditiones, & qualitates, sine admiratione, & stupore considerare,
qui sit mentis compos, profectò poterit nemo. Omnia ita disposita, ita nata, atque ita locata
sunt; ut nihil eorum superuacaneum sit; nihil ad uitam retinendam non necessarium. Non'ne
(ur inrerea prætereamus innumera) mirum est in omnibus nostri corporis partibns nenas, &
arterias ita propinquas constitutas fuisse; ut se eriam attingerent; in cerebro autem, quòd hu-
iusmodi uasorum continuata propinquitas maximo erat futura detrimento, tantùm fuisse seiun-
ctas, quantum ex anatome conspicitur? Libro nono commentationum de Vsu partium cap. v,
In omnibus (inquit ex interprete Galenus) partibns, ita sunt propinquæ nena, & arteria; ut e-
tiam se inuicem attingant; in cerebro autem, qnoniam melius erat ex dinersis regionibus, aut po-
tius omnino contrariis, illas in ipsum cerebrum innasci, & applicari; non'ne mirabimur proui-
dentiam Creatoris? quippe qui à corde per thoracem, & totum collum, uenas cum arteriis us-
que ad ipsum capur simul cum eduxisser; inde arterias ad retiformem plexum, uenas autem ad
extremam capitis summitatem deduxit. Hæc Galenus. Quid de admirabili neruorum illorum,
qui à medicis reuersiui appellantur, constructione dicemus? referam tantùm, quæ idem Gale-
nus

A nus libro decimosexto præfatarum de Vsu partium commentationum dicit. Verbis quidem (inquit rursus ex interprete Galenus) difficile est, tantam artem interpretari. Incredibilis enim est naturæ solertia in huius flexionis inuentione; ut nisi quis eam uiderit; fabulari potius, quàm nera dicere eum putet; qui hæc exponere aggredietur. hactenus Galenus. Rem ego Andrea Vesalio incisore præstantissimo demonstrante cognoui; quæ, si quando eam mente contemplor; ita mihi naturæ solertiam, atque de humanis rebus diuinam Physicè prouidentiam, & persuadet, & demonstrat, ut nihil magis. Sed quid in una uel altera humani corporis parte declaranda diuina prouidentia diutius moror? Circunspice, obsecro, inquit ex interprete D. Basilius, totius corporis opificium. Quis tam pulchræ imaginis conditor? Quis oculorum pictor? Quis nares, auresque tornauit? Quis labia distendit oris? Quis neruos tetendit, atque ligauit? Quis irrigauit uenas? Quis ossa congessit solida? Quis carnem pellicula tenui circuntexit? Quis digitos articulosque discreuit? Quis fundamenta pedum extendit? Quis perforauit poros, atque meatus aperuit? Quis splenem coegit, atque compressit? Quis Pyramidis impressit cordi figuram? Quis iecoris texit fibras? Quis pulmonum sculpsit fistulas? Quis aluo capacem amplitudinem tradidit?
B Quis honoranda corporis membra in propatulò figurauit? Quis obscœna in obscuro prorsus abdidit? eaque aspectu cernentium uoluit secreta iacere? Vide quot diuinæ artis opera, in una materia, demonstrantur; singulaque pulchrè ac rectè dimensa, nec non propriis inuicem officiis differentia. Si igitur imaginem, si statuam, sine fabro, & pictore, sine arte, & ratione fieri nullus asserere audeat; humanæ huiusmodi quàm decentissimæ constitutionis, & tanti singularum partium ordinis auctorem. Deum Opt. Max. auctorisque prouidentia negabimus? Hanc eandem rationem uoluit nobis significare B. Aug. lib. secundo de Lib. arb. cap. XVII, cum ostendit primam formam esse incommutabilem; & per eam mutabilia cuncta subsistere; quoniam habent (inquit) ab illa formam; qua subtracta, nulla sunt. sed inde habent, ut formarum suarum numeris impleantur, & agantur. Et subdit, ipsa est eorum prouidentia. Non enim ista essent, si illa non esset. Hactenus Augustinus. Hanc rem euidentius in priore ad Corinth. cap. XII, Apostolus indicauit, inquiens. Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut uoluit. Vnde antiquiores sapientes totam hominis fabricationem considerantes, non temerè illam esse conclusere; sed eam admirantes καλὸν ποίκιλμα σοφοῦ τέκτονος iudicauero, hoc est, prudentis fabri pulchrum opus uarium. Si igitur uitis, abietis, aut etiam uilioris plantæ procreatio, nutritio, augumentatio, uel fœcunditas, & partium digestio, ingentem; si equi, uel
C hominis constitutio, & tum singularum in eis partium, tum certæ in singulis partibus uirtutis distributio, & ornatus maiorem; si totius denique animantis miranda quædam administratio, maximam naturæ solertiam latissimè prædicat, ac demonstrat; quantam (quæso) ipsius Mundi atque Orbis uniuersi & constitutio & administratio (modo acrius rem perscrutari uoluerimus) artem, solertiam, & prouidentiam intelligenti demonstrabit? Aut igitur nihil esse, quod naturæ, & Deorum solertia eueniat, & regatur; aut Mundum maximè diuina regi administratione, & prouidentia erit confitendum. Etenim qui reliquas naturas omnes, earumque semina, tanta cura, ac prouidentia intra se teneat; quomodo potest ipse non aliqua solùm, sed maxima etiam prouidentia non administrari? Illum enim (dicebat Cicero) qui dentes & hominis pubertatem natura dicat existere; ipsum autem hominem, cui existant ea, non constare natura; quis non irrideat; adde. & ex omni philosophantium schola, ac peritorum simul hominum cœtu, non exsibilet? Quis adeo stupidus est; ut non intelligat ea, quæ efferunt aliquid ex se, perfectiorem habere naturam; quàm ea, quæ ex iis efferuntur? Omnium autem rerum, quæ in hac mundi machina, atque in Orbe ipso uniuerso sunt, seminator, & sator, & parens (ut ita dicam) atque e-
D ducator, & altor est ipse Mundus; omniaque sicut membra, & partes suas intra se continet, & nutricat. Si igitur mundi partes singulas solerti consilio ac diligenti quadam naturæ industria, atque sagacitate administrari uidemus; Mundum ipsum uniuersum prouidentia destitui existimabimus? Qui sanè quanto consilio regatur, nullo consilio, nullaque ratione assequi possumus.

Ad diuinam prouidentiam confirmandam sexta & ultima ratio; quæ ex elementorum & simplicium corporum dispositione sumitur. Cap. VIII.

SEXTO, Ea non est prætermittenda ratio; quòd cùm corpora illa maxima, quibus Orbem uniuersum constare potissimùm philosophi asseruerunt, elementa quatuor, & cœlestia octo, uel plura; ita à natura constituta sint; ut eorum duo, quæ uel eiusdem quantitatis & amplitudinis; uel eiusdem naturæ penitus, & dignitatis, & excellentiæ sint, reperiri non possint; Eo ordine singula ab ipsa natura, atque ab ipso rerum omnium auctore Deo Opt. Max. disposita sunt; ut quod maius, & amplius est, & sua natura præstantius; reliqua, quæ mino-

A ta arte pendere, ut terrarum grauissimum pondus sedeat immotum; & circa se properantis cœli fugam spectet. Vt infusa uallibus maria molliant terras; nec ullum incrementum fluminum sentiant. Vt ex minimis seminibus nascantur ingentia. Hæc Seneca. Boethius quoque lib. tertio de Consol. Philos. prosa XII. Mundus hic, inquit, ex tam diuersis, contrariisq; partibus, in unam formam minimè conuenisset; nisi unus esset; qui tam diuersa coniungeret; coniuncta uerò naturarum ipsa diuersitas inuicem discors dissociaret; atque diuelleret; nisi esset unus, qui quod nexuit, contineret. Non tam uerò certus naturæ ordo procederet; nec tam dispositos motus, locis, temporibus, efficientia, spatiis, qualitatibus explicaret; nisi unus esset; qui has mutationum uarietates manens ipse disponeret. Hoc quicquid est, quo condita manent, atque agitantur, usitato cunctis uocabulo, Deum nomino. Et paucis interpositis. Hic est ueluti quidam clatius, & gubernaculum; quo mundana machina stabilis, atque incorrupta seruatur. Hactenus Boethius. Sed etsi tam Seneca, quàm Boethius & alii multi multa alia ad diuinã administrationẽ confirmandam copiosè prosequantur, nobis tamen ad diuinam ex physicis rationibus prouidentiam probandam, hæc, quæ hactenus adducta fuerunt, sufficiant; quæ & tot, & tanta sunt, atque tam conspicua; ut in meridie (quod est in prouerbio) eos cæcutire dicendum sit, qui diui-
B nam ab Orbe uniuerso administrationem & prouidentiam abiiciunt. Immo ne homines quidem esse, sed bruta; cum nequeant ad sidera tollere uultus; uel magis talpas; cùm oculorum imagines tantù m, non ipsos oculos habeant; fateamur, necessarium est.

De diuina prouidentia Poetarum opinio. CAP. IX.

QVAMOBREM longè rectius quàm faciant Epicurei, & qui Epicureos sectantur; qui diuinam prouidentiam à rebus abigere student; sentire; propiusque, sine dubio, & rationi, & naturæ, atque communi hominum existimationi accedere mihi uidentur Græci Poetæ ferè omnes, Homerus, Sophocles, Diphilus, Epicharmus, & alii multi; inter quos nonnulli doctissimi uiri, repugnante nihilominus docta Nemesii censura, & Menandrum, & Euripidem posuerunt; qui Deos rerum humanarum procurationem habere carminibus cecinerunt. Græcos nostri sunt imitati fermè uniuersi; qui & Elysios campos, & fortunatas quasdam beatorum insulas, atque tartarum, & phlegetontem, & (ut semel dicam) proborum præmia, & improborum pœnas uberrimè decantauerunt. De Homero, Plutarchus, ubi eiusdem uitam enar-
C rat, inquit, quòd Deos cum hominibus conuersantes introduxerit; non solùm oblectandi animi, aut admirationis gratia; sed magis ut hominibus Deorum prouidentiam persuaderet; ostenderetque Deos humana curare, non negligere. Hinc factum est, quòd Iouem, idest supremum Deorum ille sæpe appellauerit tum πατέρα ἀνδρῶν τε θεῶν τε. hoc est, patrem, hominumque, Deumque, tum εὐρύοπα, quasi latissimos habentem oculos, & rebus omnibus etiam minimis prospecturum. Musonius Poeta Deum Mundi φρόνεον appellauit. quoniam Mundum diuina administrari prouidentia rectè existimauit. Nonnulli Iouem ipsum tribus etiam oculis insignem faciunt; quòd triplicis generis rerum prouidentiam teneat, tum præteritarum, præsentium & futurarum, tum cœlestium, infernarum, & terrenarum. Vnde ab Homero & ab Orpheo non pluto tantùm, sed etiam ipse Iupiter Ζεὺς καταχθόνιος aliquando uocatus est. Orpheus perfectum oculum habere Iouem, & per uniuersum mundum uniuersa inspicere, asseruit; quem aliquando ἄπειρον ὄμμα. hoc est immensum oculum appellauit. Homerus nõnunquam singulis uitæ momentis talem asseruit, mittere Iouem mortalibus mentem, qualem illi habent; lib. secundo de Anima parte quinquagesima supra centesimam ab Aristotele Homeri uersus citantur.

D » *Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.*
» *Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγησι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.* idest,

Mortalibus hominibus mens adest illa, quam in dies mittit pater hominumque Deumque.
Hos uersus ita quidam uerterunt.

» *Mens etenim humana est talis, qualem ipse dietim*
» *Iuppiter attulerit hominum pater atque Deorum.*

PHOCYLIDES diuinum iudicium decantauit, inquiens. ἢν σὺ κακῶς δικάσῃς, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσει. Si tu malè iudicaueris, te Deus postea iudicabit. Hesiodus, & si à Proclo illius opinio non probatur, quod Tyrius Maximus in sermone quodam confirmat, homines illos, qui Saturni temporibus, ætate aurea, extabant; quòd probi ferè omnes essent; Iouis decreto corpore isto ostreaceo exutos, in bonos dæmones conuersos, credidit; quibus etiam humanarum rerum curam ab eodem creditam fuisse putauit. Virgilius noster diuinam eousque prouidentiam duxit; ut alienis etiam meritis, ad Elysios campos perueniri posse putauerit. Ideo lib. sexto Aeneidos Sybillam fingit inter alia decantantem.

» *Quique sacerdotes casti, dum uitam anebat;* E
» *Quique pij uates, & Phœbo digna locuti;*
» *Inuentas aut qui uitam excoluere per artes:*
» *Quique sui memores alios fecere merendo.*
» *Omnibus ijs niuea cinguntur tempora uitta.*

Versum illum, Quique sui memores &c. B. Augustinus lib. uigesimo primo de Ciuit. Dei, cap. XXVII, finem uersus, ita exposuit. Mirari autem soleo, etiam apud Vergilium, istam Domini repe« riri sententiam, ubi ait. Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut & ipsi recipiant uos in « tabernacula æterna. cui est & illa simillima; qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, merce« dem Prophetæ accipiet. Nam cùm Elysios campos Poeta ille describeret; ubi putant habitare a« nimas beatorum; non solùm ibi posuit eos, qui propriis meritis ad illas sedes peruenire potue« runt; sed adiecit, atque ait, Quique sui memores alios fecere merendo, idest, Qui promeruerunt « alios, eosq; sui memores promerendo fecerunt. prorsus tanquam eis diceret, quod frequenta« tur ore Christiano; cùm se cuique sanctorum humilis quisque commendat, & dicit; Memor mei « esto; atque ut id esse possit, promerendo efficit. Hæc Augustinus. Ex communi, quam Poetè se« rè omnes de diuina prouidentia habuerunt, opinione, & consensu, factum est; ut uariis orbis partibus, uaria ab eisdem ascripta fuerint numina; tanquam eisdem partibus præsidentia, & earundem tutelam habentia. Cœlo nanque Iouem ascripsetunt; cui etiam Saturnum, Cybelem, Mercurium, Apollinem, Martem, Iunonem, Mineruam, Venerem, & alia quamplurima numina adiunxerunt. Mari Neptunum assignarunt; cui addiderunt Amphitritem, Leucotheam, Nereũ, & ingentes Naiadum, Nereidum, Crynetidum, & aliarum id genus nympharum cohortes. Terræ in uniuersum, Ephialtem, Castoreũ & Pollucem, Herculem, Dionysium, Nemesim & alios. Montibus & syluis Alsitides ascripserunt Nymphas, & Oreadas, & Dryadas, & Amadryadas, & Napeas, & Agapeas. Faunos æquoribus, campisq; latissimis, atque pratis, & Syluanos, & Panes, & Satyros assignarunt. Quin etiam concauis locis Echo: & intimis terræ cauernis ac recessibus Plutonem, Proserpinam, Iaccum, Harpocratem, Hecatem, & alios præfecerunt. Quamobrem Orpheus, ad Musæum. F

» Δαίμονας οὐρανίους, καὶ ἀερίους, καὶ ἐνύδρους,
» Καὶ χθονίους, καὶ ὑποχθονίους, ἠδὲ πυριφοίτους.
» *Dæmones cœlestes, & aereos, & aqueos*
» *Et terrestres, & subterraneos, & igneos.*

Nisi forte ad dæmonum naturam, de qua inferius nonnulla dicemus, Orphei carmina referenda G sint. Sed ad tutelam earundem referri possunt, ut singulis Mundi, uel terræ partibus, & maris, uel naturæ corporibus (ut aliàs ostendemus) & animantium speciebus uniuersis peculiaria quædam adesse numina tutelaria, eisdem præsidentia, & prouidentia decantarunt Poetæ. Sed Poetas nunc missos faciamus.

ROMANI ingentem Deorum multitudinem habebant; quos rerum procuratores putabant: inter quos recensentur Dii maiorum gentium Iupiter, Saturnus, Mars, Apollo, Neptunus, Vulcanus. Habebant Deos penates, Iunonem & Mineruam: Deos geniales, Terram, Aquam, Aerem, Ignem, Solem, & Lunam: quibus natali die, quisque sacrum faciebat, quòd rerum gignendarum, producendarumque uim habere crederentur. Habebant Lares priuatarum rerum Deos. Quid plura? Varronem, qui Ethnica numina præcipua conquisiuit diligentia, supra triginta millia commentitiorum numinum reperiisse; qui rebus humanis præsidere, & prouidere credebantur; & annotasse, quidam tradiderunt. Sed Poetas, Romanorumque Deorum multitudinem relinquamus; philosophantium uerò de diuina prouidentia opiniones aggrediamur.

H

De diuina prouidentia Platonis ex eiusdem interpretibus recitatur opinio. Cap. X.

POSTQVAM rerum humanarum multis, & illis euidentibus ac firmis rationibus curam, & procurationem Deos habere demonstrauimus, & Poetarum præterea raptim percurrimus opinionem, qui non solùm hæc nostratia Deos curare in uniuersum, sed præcipua quadam diligentia, alia ab aliis procurari dixerunt, & singulis ferè rebus Deos quosdam præsides fecerunt: redeamus iam ad Philosophos, qui rerum naturam longè diligentius quàm Poetæ perscrutati fuerunt; dimissaque nunc Aristotelis, & Peripateticorum opinione, de qua paulò post seorsum accuratius, & uberius dicturi sumus: Platonis, & Academicorum (iandudum autem per Academicos, eos tantùm intelligimus, qui Platonis sunt placita prosequuti.) atque Zenonis, & Stoicorum in hac causa quàm fieri poterit breuissimis, sententiam uideamus.

Plato

Plato igitur longè ſanius, quàm ſaciat Epicurus, & doctius quàm Poetæ ſaciant; multaque re-
ctins de diuina prouidentia, atque intelligentius ſenſiſſe uidetur; qui in lib. decimo de Legibus,
in Phædro, in Phædone, in Gorgia, in Sophiſta, in Timæo, iu Epinomide, & alibi ſæpiſsimè di-
uinam prouidentiam aſſeruit; & multis eam tum exemplis, tum rationibus, confirmauit:
Deosque rerum omuium etiam minimarum curam habere, uihilque illos iu Orbe uniuerſo ue-
gligere, doctiſsimè rectiſsimeque exiſtimauit. Cum enim Dii ſint; non conuenit (inquit Plato)
eos eſſe otioſos. Ita ſane & otium, & negligentiam, quemadmodum otioſos, & negligentes odio
Dii habeut; at hos habent quàm maximè. Adde quòd otium & pigritia ex duorum altero gene-
rari uidetur; uel ex uoluptate, uel ex formidine; ſiquidem aut uoluptate aliqua allecti, ſegnes
pigreſcimus: aut ex timore, ab opere formidantes deſiſtimus; neutrum autem horum de Deo,
uel cogitare fas eſt. Quòd ſi Dii otioſi nou torpent: res ergo humanas, Mundumque uniuerſum,
cum nihil ſit eo excellentins, atque præſtantius, curare autem eos decet, quod præſtantiſsimum
eſt, atque omnem & cœleſtem, & ſubcœleſtem naturam illi curant, atque adminiſtrant. Cum-
que item omniſcii ſint (turpe nanque eſt dicere, Deos aliquid ignorare, quum rerum cuncta-
B rum ipſi ſint cauſa) omnia quæcunque in Orbe uniuerſo ſunt; & non magnas res tantùm (ut qui
dam exiſtimauerunt) aut duntaxat paruas; ſed maximas quaſque, & minimas, & norunt, & ui
dent, & procurant. Marſilius ſuper Protagora, quaſi in duas partes diuinam ad mentem Plato-
nis, prouidentiam eſt partitus: ut ſummo quidem Ioui ac Deorum principi uniuerſalem, ideſt
(ſic ſeipſum alibi, & præcipuè cap. VII, libri Plotini de Pulchritudine, interpretatus uidetur Fici-
nus) rerum omninm curam, & tutelam aſcripſerit: quoniam Deus ſummus omnibus tribuit
omnia; in primisque illa, quæ ad bonitatem, & perfectionem, integritatemque maximè to-
tius uniuerſi faciant. Dæmonibus uerò particularem, ideſt rerum earum, quæ ad bonitatem, &
perfectiouem uerbi gratia hominis, aut bonis, aut uitis, aut abietis, aut etiam unius ciuita-
tis, uel prouinciæ, & regni, & id genus alicuius ſingularium rerum faciunt curam, prouiden-
tiamque Plato aſcripſerit. Gregorius Nyſſenus lib. de Prouidentia, cap. III. quem prima parte
quæſt. XXII. art. III. D. Thomas ſequutus eſt: & Nemeſius libro de Narura hominis,
capitulo ultimo, Et Plutarchus libro de Fato: quin etiam Ficinus ipſe in argumento Apologiæ
Socratis: & in libro, quem edidit, de Theologia Platonica, & ſæpe alibi; iu tria, de mente Plato-
nis, diuinam partiti ſuut hi uiri doctiſsimi prouidentiam. Rerum quidem omnium, ſed præcipuè
ſpiritualium cauſarum, & uniuerſalium rerum, & æternarum ſpecierum, atque intellectualium
C mentium curam ſummo Ioui ac Deorum principi tribuerunt; harum uerò generabilium, & cor
ruptibilium rerum, non quidem ut generabiles, & corruptibiles, & cum tempore fluentes ſunt:
ſed ut modo quodam æternæ ſunt; & in ſuis quidditatibus, uel ideis, æternitate, ſiue æuo metiun
tur; & motu, ac ſucceſsione quadam immortales, & perpetuæ ſunt; & ut breuiter ad uniuerſi in-
columitatem quandam potiſsimùm, & integritatem pertinent; quatenus fœliciter progrediau-
tur ſingulæ; & fœcundæ uirtutis ſint; & motum ſeruent; curam & prouidentiam quidam Deo-
rum principes habere dicantur; qui Dii ſecundi uocantur. Nam primo loco eſt Deus ille ſum-
mus, qui aliorum Deorum opifex & pater à Timæo dicitur. Hi autem illi ſunt, qui corpora cœle-
ſtia agitare, ac circulo mouere, & elementa uiuificare, atque (ut uno uerbo dicam) ſphærarum
duodecim mentes, & animæ dicuntur. Elementa nanque quatuor, diuina quadam anima uiuere
ſuut opiuati, idcirco apud antiquos Deorum quorundam nomiuibus ſunt appellata. Ignem
nanque Vulcanum dixerunt, Aerem Iunonem, Aquam Neptunum, Terram Plutouem. At rerum
ſingularium quæ interituræ ſuut, ut ſingularis hominis, uel ſingularis etiam cuiuſpiam naturæ &
D ſpeciei, & earum ſimiliter rerum, quæ ad unam aliquam ſingularem ſpeciem, ut humanam, boui-
nam, ficulneam & huiuſmodi aliam ſpectant; curam, & prouideutiam Dæmonibus, ideſt mino-
ribus quibuſdam Diis relegari Plato putauerit. Ficinus cum ſæpe alibi, tum loco paulò ante cita
» to, ideſt cap. VII. libri Plotini, cui titulus de Pulchritudine, quid de Deorum prouidentia ad opi-
» nionem Platonis ſentiendum ſit, apertè admodum his uerbis declarauit. In ipſo quidem Deorum
» Deo prouidentia eſt uniuerſalis omnino. Nam & omnibus, & omnia prouidet, atque largitur.
» Vniuerſalis etiam quodammodo in mente diuina, & anima Mundi; In Diis uerò ſequentibus, ſi-
» ue inuiſibiles ſint, ſiue uiſibiles; prouidentia quodammodo etiam uniuerſalis eſt; ſed conditioue
» quadam particulari. Aut enim rebus omnibus munera dant, ſed munera quædam; aut dant qui-
» dem omnia, ſed quibuſdam. In dæmonibus autem prouidentia & particularis eſt, & conditione
» rurſus particulari. Nam & certa quædam munera tantùm, & certis quibuſdam rerum generibus,
» regioutbusque diſtribuunt. Neque, ſicut Dii, ſunt ab omni paſsione, uel ſolicitudine, uel affe-
» ctu penitus ſegregati. Nam ad hæc ipſa, quæ curant, quodammodo declinare uidentur. Adde
» prætera quòd unum quenque Deorum, ſiue cœleſtium, ſiue ſubcœleſtium dæmones multi ſequũ
» tur, ut ducem. Hæc ibi. Quid igitur de triplici diuina prouidentia, de qua diſſerebamus, dicen-
» dum ſit; per hæc uerba ſatis declaratum eſſe arbitror. Hoc eſt, puto, quod libro ſecundo cap.
VIII.

VIII. de Theologia platonica, Proclus uberrimè declarauit: quod item ad Dionysium Tyrannum obscurè admodũ, & sub inuoclucro scripsit Plato ipse cum ait. περὶ τὸν παντῶν βασιλέα πάντ' ἐστὶ, καὶ ἐκείνου ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν, δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα. hoc est. Circa regem omnium omnia sunt, & ipsius gratia cuncta, & bonorum omnium ille est causa; circa secundum uerò, secunda: & circa tertium, tertia. Eadem uidetur Iamblichi cognomento diuini, lib. de Mysteriis, fuisse de Platone sententia, dum inquit. Opera quidem absoluta ducunt Dii: media Angeli: Tertia Dæmones. Et alibi idem Iamblichus inquit, Deorum prouidentia uniuersalis est; Dæmonum uerò particularis. Deus primus dat omnibus omnia; Dii sequentes omnibus aliqua largiuntur; Dæmones, atque animæ aliquibus solùm, & aliqua tantùm. Hæc Iamblichus. Non tamen negandum est, quin in sequentibus idem Iamblichus addiderit etiam prouidentiam heroum; quorum officium est uiuificare, ratiocinarique, & animas custodire; easque à corporibus soluere. Vt in quatuor diuinam prouidentiam partitus fuisse Iamblichus uideatur. Aliquando etiam in partes sex, uel septem uisus est idem partiri diuinam prouidentiam; sed in quot, & in quas, & quomodo, uide apud ipsum eodem lib. capit. XIX. Singulis præterea animalium generibus, & naturis, siue speciebus, quod in Apologia Socratis facit etiã Ficinus, cap. XXXV. eiusdem libri de Mysteriis, & alibi, distinctos sæpe dæmones custodes Iamblichus Platonem imitatus ascripsit. Sequenti item capite, id est cap. XXXVI. per prouincias, & per diuersas Orbis terrarum partes, diuisos dæmones idem affirmauit, partes Mundi custodientes, eisdemque præsidentes. Et singuli commendatarum (inquit) sibi partium tantam, habent curam: ut ne uerbum quidem illius ordini, dispensationique contrarium ualeant tolerare: perpetuam uidelicet immutabilemque mundanarum rerum perseuerantiam obnixè custodientes. Idem Porphyrius lib. secundo de Abstinentia ab esu carnium, ex Platone, asseruisse uidetur. Plotinus in partes quatuor diuinam prouidentiam partitus uidetur: ut primas partes dederit tribus primis rerum principiis; quæ sunt bonum siue Deus, mens, & anima. quæ aliis nominibus à quibusdam appellantur Oromasis, Mitris, & Arimanis; Dei proprium est unire; mentis ordinare; animæ mouere. quælibet naturalis species à Deo habet, ut sit, & una sit, à Deo per mentem habet ordinem, ab utroque perpetuitatem: sed ab anima cœloque habet, ut multiplex per singula sit; atque mutabilis. Secundas stellis, & cœlestibus corporibus, cœlestiumque corporum animabus, & mentibus: Tertias Dæmonibus, qui quidem non habent (inquit) ut putauit Porphyrius, ortum à stellis, sed à Deo. Extremas humanis animabus, quæ animæ ita se habent (ut in Timeo tradidit Plato) quòd singulæ singulis astris sint distributæ. Sed de diuina prouidentia ad Platonis, ex illius interpretibus, opinionem, hactenus.

De diuina Prouidentia Platonis opinionem ex eiusdem interpretibus rursus auctor, sed diffusius exponit; & in primis tripartitam prius positam diuinam prouidentiam ex Proclo interpretatur.

CAP. XI.

PLATONIS hactenus ex eiusdem interpretibus, de diuina prouidentia, breuissimis uidimus opinionem. Liceat nobis, quid de eadem, ad Platonis decreta, ex eiusdem iterum interpretibus, sentiamus, siue inuidia aliqua fusius copiosiusq; in medium proferre. Res ista certè, quoniam pulcherrima, & difficillima est: inter eas ritè annumerari poterit; de quibus Horatius.

Decies repetita placebunt.

In multis itaque locis triplici Deorum generi, ut cap. superiore dictum fuit, rerum humanarum curam impartiri uisus est Plato; quid autem potissimum unumquodque procuret, lib. sexto Platonicæ Theologiæ cap. item VI. breuissimis exposuit Proclus, ubi cùm multa de tribus opificibus dixisset; ex interprete subdit. Si placet tres hos opifices singulos, & quid nam ex ratione contingat, perspice. Primùm mundanis effectis substantiæ essendi'ue causam; secundum motus, ac uitæ, ut generationis sensilium conditorem; tertium distinctæ formationis, partitæque circumscriptionis, ac orbicularis uniuersorum unum ad principium conuersionis, auctorem asserimus. Et paulò post, de eisdem disserens inquit. Alium essentiæ, alium motus, aliũ conuersionis causam affirmamus. ut Mundus uniuersus quà est entis particeps à primo parente: quà motus, à secundo: & quà diuisus omnifariamque post sectionem proprium ad principium regreditur, à tertio prodeat. & post pauca. primum appellat patrem, secundum potestatem, tertium mentem. Et ait, quòd primus est utriusque pater: secundus utriusque potestas: tertius utriusque mens. Et circa finem illius cap. sub horum trium prouidentia sortiri animas, quicquid sortiuntur asseuerauit. ut ante generationem sub primo, in generatione sub secundo,

post

A post generationem sub tertio, defæcationis uidelicet indigas. Hos, puto, in Gorgia Plato appellat Iouem, Neptunum, Plutonem. De quibus longè abundantius in eodem sexto lib. cap. x. idem Proclus edisserens, inquit. Si audire molestum non sit. Primò, secundum totum uniuersum constat, quum alius substantias producat, alius uitas, ac generationes reddat, alius formalibus diuisionibus studeat. Itemque alius uno in opificè omnia inde progredientia stabiliat; alius ad progressum nocet; alius ad primum conuertat. Secundò, secundum uniuersi partes alius primus uidelicet, fixarum orbem, identitatisque circunuectionem disponat; alius medius errabundum regat; multiformesque eius motus efficaces, ac fœcundos efficiat; Postremus sublunarem locum curet, & terrestrem mundum intellectualiter perficiat. Tertiò, ex Timæo. Iupiter generabilium uerticem regit, igneum orbem ac aerem purissimum moderatur. Neptunus elementa media agitat; uniuersæque humidæ substantiæ, quæ in aere, & aqua consideratur, dux est. Pluto terræ & iis quæ in terra sunt omnibus consulit; quocirca terrenus Iupiter nuncupatur. Item Iupiter orientale centrum occupat, Pluto occidentale, Neptunus medium. Et alia multa ibidem prosequitur, Proculus, quibus sine difficultate, ad quem modum diuina, prouidentia multifariam tripartiatur, intelligi potest.

B

Diuinam prouidentiam in partes quinque secari. CAP. XII.

VERVM enimuero ex dialogo cui titulus est Epinomis; qui aliàs à Platonicis legum appendix, & Philosophus appellatur; quiutuplici animalium generi, liceat nunc, animalis nomine fusius uti, rerum omnium mihi curam, ac prouidentiã, Platonem ascripsisse uisus est; quorum quidem duo uisibilia sunt; tria uerò inuisibilia: uisibilia rursus duo sunt, immortale & æternum unum, cœlum, intelligimus autem nunc per cœlum, non solùm corpus illud, quod igne & æthere potissimùm constare opinantur Platonici; sed quatuor etiam elementorum sphæras, & earum animas. Duodecim nanque sphærarum animæ, octo cœlestium & quatuor subcœlestium, & ipsarum animarum mentes. duodecim Mundi principes à Platonicis appellantur. Has igitur animas cum suis sphæris animalia ego appellauerim. Necesse est enim, inquit Plato, ut his sphæris animæ uel insint, uel adsint. Hoc inquam animal suo complexu, illuminatione, C circungiratione, & aliis multis modis hæc inferiora ita curare uidetur, ut rebus omnibus, non quidem omnia; sed pro rei ratione, aliqua elargiri dicatur. Mortale & corruptibile alterum, quod terreno maximè elemento constat & aqueo; ut sunt animalia omnia, quæ elementis quidem omnibus, sed terra potissimùm & aqua constare, certissimum est. Hoc autem in infinitum ferè pro custodientium numero augeri, ac plurificari censendum est. Nam inferiora cuncta animalia, quæ successione quadam, perpetua sunt; & numero quasi infinita; generationi, corruptioni, omnifariamq; transmutationi obnoxia, natis suis; homo uerò non natis suis tantùm sed toti etiam uni gentium nationi, & prouinciæ; quin etiam pluribus simul, pro humanæ infirmitatis ratione, prouinciis, & amplissimis terrarum partibus & regnis pro uidere; & multarum gentium maximarumq; simul rerum curam ita habere conspicitur, ut tam en aliquibus tantùm, & aliqua tantùm; & ratione tantùm particulari, conferat, & elargiatur. Inuisibilium uerò genus unum sit Anima Mundi, prouidentia cuius, orbis uniuersus administratur, & regitur, à qua omnibus omnia elargiuntur, non quidem tanquam à summo rerum omnium principe, & Mundi domino, sed ueluti à primi, & summi principis & domini Vicario. cuius quidem etsi in Epinomide D non satis expressè Plato meminit, eius prouidentiam tamen alibi non reticuit. Alterum uerò ex elementis duobus igne scilicet, & aere, aereisq; corporibus constituitur; Et illis quidem tenuissimis adeo, ut sensum effugiant. & hoc est genus dæmonum, quod pro ratione stellarum, multifariam à nobis diuidi posset. Hoc autem rerum ita procurationem gerit; ut aliquibus tantùm, & aliqua tantùm attribuat, sed in quadam uniuersitate, Aer duplex est. Quidam nanque purior est; quidam uerò crassior, & corpulentior; qui etiam aquæ nomine à Platone appellatur. illud Deorum siue diuinum, hoc uerò dæmonum siue dæmonicum genus dicitur, Præter hanc quatuor animalium prouidentiam, qui sunt, animal terrenum, animal cœleste, hoc est Dii maximi, & Mundi principes, Anima Mundi, & dæmones; est Deorum summus; qui tanquam rerũ omnium princeps & dominus, omnibus omnia germana, atque innata sua bonitate elargitur; de quo paulò post nonnulla dicemus.

De Dæmonum prouidentia paulò uberius agitur, sed in hoc capite de Dæmonum natura potissimùm. CAP. XIII.

Q Quoniam

QVONIAM humanarum rerum curam Dæmonibus platonicos demandasse, sæ- E
pe diximus; non ab re forsitan fuerit; de illis accuratius dicere; ut, quæ & qua
lis sit diuina prouidentia ; percipi tandem à nobis facillimè posśit. Dæmonum
igitur quidam sunt, apud Platonicos, immortales; quidam uerò mortales qui
dem, sed longæui; omnes autem, siue quòd sint saltem longæui, si non immor
tales; siue quod igneo, & aereo, hoc est subtili corpore eos constare putauerit;
prouidentiæ admirabilis participes Plato in Epinomide existimauit. Quos acu
to suo ingenio, ac tenaci quadam memoria, & longa rerum obseruatione, intimas etiam nostri
pectoris cogitationes; ut pote quid agere, quid omittere intendimus, & quando, & cum qui-
bus, aliquo modo penetrare posse, crediderit. Et de illis, & circa illa, & similia, quæ oportuna
illi nobis existimant; quotidie eos curam habere, putauit. Dæmones illos, quos ex aqua, siue a-
queo, & crasśiusculo illo aereo corpore, de quo paulò ante dicebamus, constare Plato asseruit;
quandoque, inquit idem Plato, cernimus; sed à conspectu citisśimè illi subtrahuntur; & cum ui-
dentur; non nisi tenui uisu percipiuntur; perceptiq; admirationem afferunt. Dæmones autem
in uniuersum, ut in Apologiam, & in Phœdrum notauit Ficinus, in totidem platonici distribuūt
ordines, quot in cœlo sunt stellæ; immo quot in sphæris stellæ sunt; tot ordines statuunt, & dæ- F
monum, & animarum: ut alii dæmonum Saturnii sunt, alii Iouiales, alii Marti ales alii iuxta
aliarum stellarum nomina, denominationem suscipiant. quod idem de animabus intelligendum
est. Aliæ nanque Martiales, aliæ Iouiales, aliæ Saturniæ, aliæ Soliares, alia aliis stellarum nomencla
turis denominantur. Nonnulli platonicorum sunt, qui dæmonicos ordines cunctos in duobus
elementis collocant, igne scilicet, & aere; & eorum, quos in aere, quosdam quidem in
aere puro, ratione scilicet aerea; quosdam uerò in aere crasso, ratione magis aquea,
quam aerea, collocant. Conueniunt illi inuicem, qui in igne, uel puro aere locantur; tum
quòd immortales, sed affectu erga corpora patibiles sunt; tum etiam, quòd rationali uitæ utri-
que maximè faueant. Differunt uerò, tum inter se, quoniam ignei rationis discursum ad subli-
miora contemplanda conuertunt. ignis enim, quia corporum leuisśimum est, in sacris etiam li-
teris, contemplationem significat. Ideo Psal. XXXVIII. legitur, In meditatione mea exardescet
ignis. Et Psal. CXIX, Ignitum eloquium tuum uehementer. Et Boethius libro quarto de Conso-
lat. prosa sexta, uiuacisśimum mentis ignem dixit. Aerei uerò actiuæ uitæ magis inseruiunt. Et
ignei affectus quidem habent erga corpora; sed secundum quendam tranquillæ prouidentia mo-
rem; aerei uerò humanos quidem & illi habent affectus sed moderatos. Conueniunt hi tam i- G
gnei quàm aerei cùm aqueis, quòd res particulares simul omnes administrant; & quibusdam (ut
dicebat Iamblichus) largiuntur quædam. Differunt uerò ab illis, tum quia ignei, & aerei ra-
tionali; aquei uerò sensuali, ac uegetali naturæ potisśimùm fauere dicuntur. Tum etiam quia in
affectibus aquei ad perturbationes nostras declinant; uoluptuosæque uitæ potisśimùm fauent;
Tum tertiò, quoniam aquei, & si longæui sint, diutisśimeque uiuant; corruptibiles tamen, at-
que mortales sunt. Suadent Platonici, ut Proclus, & Maximus Tyrius, hanc Deorum mortalium
multitudinem. Maximus quidem, in sermone quodam de Dæmone Socratis, hac ratione. Quo-
niam magno interuallo mortale ab immortali, & aspectu, & consuetudine seiungitur; ac propte- «
rea dæmonibus est opus; qui utranque naturam, diuinam scilicet, & humanam, affinitate attin «
gentes, harmonicis uinculis alterius imbecillitatem, cùm alterius pulchritudine connectant. «
Nam perinde atque inter Græcos & barbaros; inter quos est magna uocis & linguæ differentia; «
interpretes sunt; qui alterutrorum uoces suscipiendo, significationemque uicisśim deferendo, «
diuersitatem illam nonnihilum conciliant, commerciaque inuicem inducunt. Ita intelligi po- «
test dæmonum genus cùm Diis, cumque hominibus uersari. Hactenus ex interprete Maximus. «
Proclus hanc ipsam dæmonum multitudinem suadere conatus est ratione: quæ quorundam Ae- H
gyptiorum antea fuit. Hæc autem est. quoniam ad perfectam mundi consonantiam oportet, non
solùm animalia quædam rationalia, immortaliaque, atque contrà animalia irrationalia, & mor-
talia simul; uerùm etiam multa inter hæc media rationalia quidem, sed mortalia; non in terra so-
lùm, sed etiam in cæteris elementis, uelut dæmones partim propinquos nobis, partim longè su-
bliminores; quorum corpora gignantur, atque intereant; quàmuis diutius, quàm nostra, certis
suis periodis uiuant. Non enim decere existimant; ut à cœlestibus animalibus rationalibus,
sempiternis, fœlicisśimisque, ad animalia terrena rationalia quidem, sed infœlicisśima, uitaque
breuisśima, subitò & nullo medio descendatur. immo per gradus quosdam animalium rationa-
lium, quæ fœliciora quidem sint, & diuturniora quàm homines, & omnino beatiora; non tamen
sempiterna. Et fœlicisśima. Hæc ratio Plutarcho, & eius familiari Demetrio Philosopho, atque
Aemiliano Rhetori mirificè placuit; quam ex multis prodigiis, quæ suis temporibus euenerunt,
confirmare conati sunt. Huius fortasse generis dæmones quosdam, ex patre suo Facio lib. de
Subtilitatibus decimonono, in quo de dæmonibus tractat Hier. Cardanus, recensere uidetur;

A quos idibus Augusti MCCCCXCI, patri suo apparuisse, eorumque uitam ad annos CCC, plus minus extendi; inter multa alia, dixisse eos, & tandem obire, scriptum ille reliquit. Apud Plutarchum, & apud Eusebium, de morte Panis, qui primùm eiulauerit, deinde obierit, legitur. quod retulit etiam D. Io. Franciscus Picus prima parte libri de Prouidentia Dei, cap. VI. Ioannes item cognomento Grammaticus libro cui titulus Posteriorum, parte secunda, cap. XV, retulit ex Platone, iuuentum Nereidis cadauer aliquando fuisse. Proclus etiam lib. sexto Platonicæ Theologiæ, cap. III, nonnulla esse Deorum caduca genera asseruit. Nonnulli & inter moderniores Nicolaus Leonicus, uir apprime eruditus, in dialogo quodam, cui titulus, Aluerotus, uisus est ad opinionem Platonis, homines triplicis generis posuisse; quosdam, qui æthereo quodam simplicissimo, tenuissimoque corpusculo immortales uiuant; Alios, qui hoc nostratio, caduco ac terrestri, &, ut utar uerbo Platonis, ostreaceo corpore constant: Medios, qui medio quodam corpore; hoc est non æthereo, aut cænoso; sed ex purioribus, ac simplicioribus elementorum portiunculis composito: quod à prædominio trifariam euariari potest: quoniam uel aqueum, uel aereum, uel igneum esse potest. Huiuscemodi corpus animis ita à diis secundis accom-
B modatur; sicut primum & æthereum à primo, & summo Deo. De his fortassis hominibus Plutarchum, Io. Gramm. Picum, & uniuersam Platonicorum, & Aegyptiorum scholam exponere possumus. Vt hos, dæmones terrarum incolas esse censeamus; qui corpora sua aliquando exuant; tunc scilicet, cum à nobis mori existimantur. Fuerunt etiam alii; qui non ex Platone tantùm, & eius sectatoribus; sed ex Aristotele etiam, mortalia quædam numina asseruerunt. Sed redeo ad Platonicos. Dictum est hominibus dæmones nonnunquam apparere, & ab eis uideri. Videri autem quorundam dæmonum corpora, contingit maximè, inquit Zoroastes, in Perside, & in Aphrica. Ficinus lib. quarto de Animarum immortalitate cap. primo, dixit credidisse Porphyrium; eos uideri, in quorum corporibus ignis abundaret; idque præsertim in Oriente accidere, & Meridie; tangi uerò illos; in quorum, terra; quales apud Tuscos suis temporibus fuisse asseruit. Sed de natura dæmonum, dicta in præsentiarum sufficiant.

De dæmonum prouidentia in uniuersum. Cap. XIIII.

PRO ratione quatuor illorum, quæ ante diximus, animalium; & pro natura similiter eorundem; & dignitate; atque præstantia, inconuenit, meo iudicio,
C nihil; ut, secundum Platonem, in partes (ita dixerim) quatuor, Orbis uniuersi, Mundique totius curam, atque administrationem, & Deorum prouidentiam partiamur. Et immortale sed uisibile animal rerum omnium subcœlestium curam, suo motu, lumine, & temporum distinctione, ac saluberrima quadam anniuersione, habere dicatur. Visibile sed mortale certis animalibus, aut etiam rebus prouideat, pro cuiusque natura, ingenio, atque ratione. Turtur nempe prouidet turturi, elephas elephanti, homo homini. Inuisibile & immortale, hoc est dii ætherei rerum omnium curam gerunt: rebusque omnibus de quibusdam prouident, curantque. In primis ut Mundi totius forma, & ordo persistat; eaque, quæ ad eius integritatem faciunt, & perfectionem, suo modo, & pro eorum naturæ ratione permaneant uniuersa, ne à generationibus, & corruptionibus successiuis, desistant; aut rerum species aliquæ deficiant; sed cuncta in uniuer-
H sum, & in suo genere singula, omnibus numeris, quoad fieri potest, absoluta sint, & perfecta. Dii ignei, àërei, & aquei, hoc est dæmones (si de cunctis simul loquamur) res subcœlestes, & humanas in uniuersum curant; atque tuentur. Sed horum quidam quercus, alii abietis, non-
D nulli bouis alii asini curam gerunt, eisque præsident. Nulla nempe est in toto terrarum Orbe natura, & plantæ, uel animantis species, quæ, secundum Platonicorum decreta, aliquo dæmonum genere non custodiatur. Homo similiter proprios custodes dæmones habet. An autem ad turpitudinem, & ad uitia dæmonum aliqui nos alliciant; uel contrà potius ad honestatem omnes & uirtutem, Platonicis disputandum relinquatur. Aegyptii, ut lib. decimo de Animorum immortalitate cap. II, inquit Ficinus; quos Origenes, & Numenius, & Porphyrius sequuntur; multos aiunt esse dæmones, qui ad superiora animum eleuant; multos, qui ad inferiora detorquent. Bonos dæmones in meridionali plaga, optimos in orientali, malos in septentrionali; pessimos in occidente esse, Aegyptii affirmauerunt. Dæmones secundum Platonicos, in plura partiti sunt munera; quod copiose satis declarauit Proclus in Alcibiadem dum inquit. Præterea dæmonum alii purgatoriam & incontaminabilem possident potestatem; alii uerò genitricem, alii perfectoriam, alii opificem, atque omnino secundum Deorum proprietates, uiresque, sub quibus ordinati sunt, dæmones diuiduntur. hæc Proclus. Dæmones nanque, ut in Phœdrum cap. XI, notauit Ficinus, à Platonicis, ut à Iamblicho, Syriano, Proclo, in quosdam ordines digeruntur, scilicet in Deos, archangelos, angelos, dæmones, principatus, heroes. Et alii dæmones

aliis Diis subministrant; uel si Deo eidem multi seruiunt, uarii tamen ad uaria Dei eiusmodi officia conferunt. Inter dæmones autem non est Saturnus aut Iupiter, aut Neptunus aut Pluto unus; sed multi in qualibet sphæra Saturni, multi Ioues. Saturni uidelicet uel Iouis officiis administrantes; cæterique cæteris similiter seruientes multi sunt, & non unus. Hinc Proclus cap. IIII lib. sexti de Theolog. Plat. post multa de Deorum prouidentia, & inferiorum progressu à superioribus, hæc ex interprete subiecit. Hac de causa, quæcunque solarem influxum uendicant; dico autem non modo præstantiora nobis genera, sed etiam animarum, animaliumque, & plantarum, ac lapidum numerum, à Solis circuitione dependent; Et quæ à Mercurio proprietatem hauriunt, mercuriali adiudicantur; & eodem modo in Diis cæteris. Omnes enim ductores sunt, ac principes in uniuerso; quos multi angelorum ordines, plures dæmonum numeri, non pauciores herorum turmæ, quamplurimæ particulares animæ, uariæ denique plantarum, & lapidum uites, circunstant, quæ omnia ductores, ac principes suos exoptant. hæc Proclus. Non me interea præterit, Platonicos, Proclum lib. sexto Platonicæ Theolog. cap. XVIII. Ficinum lib. quarto cap. I, de Immortalitate animorum, & alios duodecim principes Orbi uniuerso præposuisse; qui sunt anima orbis primi & stellati, animæ septem Planetarum, & animæ elementorum F
quatuor. Et unicuique ex Orpheo uim geminam tribuisse; unam in cognoscendo positam, alteram in sphæræ corpore uiuificando, atque regendo. Vt in elemento terræ illam uim Plutonem Orpheus nominauit, hanc Proserpinam. In aqua Oceanum illam, hanc Thetim, in aere Iouem & Iunonem, & ita in reliquis corporibus, ut apud Ficinum loco citato uidere potes.. Animam uniuersæ machinæ, & Orbis uniuersi, Iouem, Plato nuncupat; animas uerò duodecim sphærarum uocat, Deos Iouis pedissequos. De iis puto intelligendus est Iamblichus; quando cap. VII lib. de Mysteriis, inquit, quòd quælibet Mundi pars accipit aliquid à quolibet Deo. Quilibet nanque Deus cuilibet parti Mundi totus adest; sed partes aliæ aliter hinc accipiunt. Aether quidem ætheria, aer autem aeria suscipit ratione. Addunt insuper Platonici, quòd ea quæ, uerbi causa, Iouialia sunt; siue illa sint angeli, siue archangeli, siue dæmones, siue heroes, siue animæ, siue animalia, siue plantæ, uel lapides, non possunt mercurialia, aut solaria fieri. Quamobrem anima, ut in Phædro declaratum est, & si permutare potest custodem dæmonem, non tamen dæmonum genus, aut Deum. Sed anima quæ, uerbi causa, Iouialis fuerit; dæmones Iouios custodes G
semper habebit, cum etiam custodem permutauerit. Circa nanque eiusdem stellæ, ut Iouis proprietates, multi sunt Iouii dæmones; qui in uniuersum Ioviales animas custodiant. Idem de Martialibus animabus, uel Solaribus, uel Saturniis dicendum est. Sed de dæmonibus & de dæmonum ☽
prouidentia in uniuersum, hactenus.

De dæmonum prouidentia in particulari. Cap. XV.

DIXIMVS de dæmonibus, & de dæmonũ prouidentia in cõmuni, & in quadã uniuersitate. Nunc de eadem rursus à nobis distinctius dicendum est; sed non exactè adeo, ut nullo fructu, multo autem tædio, sermo prolixius deducatur. Ea nempe tantùm afferenda censemus, quæ ad diuinæ prouidentiæ intelligentiam magis facere uidebuntur. Singulares igitur dæmones res singulares curant & eis opportuna administrant. Quidam unam Orbis partem custodiunt, quos in Phedro Deos locales appellauit Plato, alii aliam. & quidam ciuitatem unam, H
alii aliam; sicut inquit in Critia Plato; quòd Athenas cust odiebant Vulcanus, & Minerua. Ita nanque loco citato ex interprete scriptum ille reliquit. Dii quondam uniuersum terræ Orbem singillatim sortiti sunt, in regiones singulas distributum. Et post pauca. cæterum iudicii, iurisque sortibus, sua quique ad uotum suscipientes, curantesque amicorum singula: regiones habitandas disposuerunt. Hosque ueluti greges ipsorum, possessionesque, & armenta nutriuerunt: hoc tamen excepto, quòd corporibus corpora cogere noluerunt; quemadmdmodum plagis pecora, iumentaque pastores. At uerò tanquam docile, & obediens animal, quasi ex puppe; ratem agilem dirigentes, persuasione, pro gubernaculis, utebantur; eaque animam attingebant; & ad mentem ipsorum ita ducentes, mortale genus omne gubernabant. Et alii quidem Dii aliorum locorum gubernationem sortiti, ea instituebant. Vulcanus autem, Mineruaque naturam habentes cõmunem; tum quia eodem ex patre sunt; tum quia per sapientiæ studium, perque artiũ diligentiam ad eadem tendunt; ita per communem sortem hãc nacti sunt regionem: ut pote uirtuti prudentiæque natura propriam, atque congruã: procreantesque in ea uiros indigenas admodum generosos, eorum mentibus reipublicæ ordinem insuderunt. & post multa. Ex Solone (inquit) partiti sunt Dii uniuersam terram, partim in ampliores portiones, partim angustiores, templaque & sacra sibi instituerunt. Tunc sanè Neptunus insulam sortitus est Atlanticam. Hæc Plato. Macrobius in urbium obsidionibus, apud antiquos, hunc morem, atque hanc religio-

 nem

A nem fuisse, testatus est. Vrbem nempe oppugnaturi, à uatibus cui Genio, & dæmoni esset urbs commissa, & credita, in primis intelligere conabantur; ut illum aliquot sacrificiis allicerent: quo à cura urbis desisteret: ita enim uictoria potiri facilius opinabantur. Rursus sunt quidam, ut paulò ante dictum fuit, qui certas rerum naturas custodiunt: quorum alii uitem, alii abietem: item alii bouem, alii equum, alii hominem. Et eorum qui hominem custodiunt; alii eas animas, quæ Ioniales esse dicuntur, alii eas quæ solares; alii alias, pro ratione stellarum, & animarum. An uerò singuli, uel bini, uel terni, uel in alio numero huius, uel illius hominis parti cularem, distinctamque curam habere dicendum sit, aliorum iudicio derelinquimus. Certè quòd hominum angeli, sine demones custodes sint, antiqua opinio fuit; & inde causam attulerunt nonnulli, cur ab Homero hominibus quibusdam, & præsertim Heroum principibus, ut Vlysi, Diomedi, Agamemnoni, Achilli, certi Dii discriminum, & periculorum suorum comites adiungerentur. Socrates multa sæpe de sui erga se, dæmonis cura, & prouidentia recenset. Aegyptius quidam (inquit Proclus) admiratus est Plotinum, tanquam diuino quodam proprio dæmone gubernatum; quem dæmonem, si Porphyrio credamus, ipsi Plotino Aegyptius ille demonstrauit: quæ

B res, ad quem modum effici potuerit, in argumento lib. Plot. de Dæmone proprio, Ficinus declarare est conatus. Proclus in lib. cui titulus de Dæmone proprio, ex interprete inquit; Iā uerò secundum eorū substantiam singuli clientibus suis, ad beatam uitā patrocinantur; alii quidē ad deteriorum curā nos mouentes, alii uerò ab actionibus retrahentes externis. Hæc ille. Apul. lib. de Deo Socratis, loquens de proprio cuiusq; dæmone, inquit. Ex hac sublimiore dæmonū copia, Plato autumat, singulis hominibus, in uita agenda, testes, & custodes singulos additos; qui nemini conspicui semper adsint; omnium non modò, actorum testes, uerùm etiam cogitatorum. Ac ubi uita edita, remeandum est; eundem illum, qui nobis præditus fuit, raptare illico, & trahere ueluti custodiam suam, ad iudicium; atque illic in causa dicenda assistere; si qua commentiatur, redarguere; si qua uera dicat, assenerare prorsus; illius testimonio ferri sententiam. Et post pauca. Hic quem dico proprius custos, singularis præfectus, domesticus speculator, indiuiduus arbiter, inseparabilis testis, malorum reprobator, bonorum probator, si rite animaduertatur; sedulò cognoscatur; religiosè colatur; ita ut à Socrate iustitia, & innocentia cultus est; in rebus incertis prospectator, Dubiis præmonitor, periculosis uiator, egenis opitulator: qui tibi queat, tum somniis, tum signis, tum etiam fortasse coràm cùm usus postulat, mala auertere; bona prosperare; humilia sublimare; nutantia fulcire; obscura clarare; sidera aduersa corrigere. Hactenus Apu

C leius. De his igitur dæmonibus, & de certis singulorum hominum custodibus, inquit in Epinomide Plato, quòd res humanas curant; & quòd eorum nonnulli aut somniis, aut uaticinio, aut uoce, uel à sanis, & corpore uegetis, uel ab ægrotantibus & ualetudinariis audita, nobis multa prænuntiant; & in ipso etiam è uita excessu nobis sese offerunt; & nostros animos mouent. Hinc sæpe ii, qui è uita mox demigraturi sunt, diuini non nihil demonstrare uidentur; ut Socr. sicut scribit Xenophon, morti propinquus prædixit Anyto; filium eius, qui tunc modestus uidebatur, fore flagitiosissimum; quod etiam euenit. Idem tractus à falsis accusatoribus in iudicium, prædixit primò iudicibus futuram pœnitentiam; accusatoribus ruinam, ciuitati seditionem; & tandem in carcere diem mortis suæ prædixit. Theramenes in carcere uenenum bibiturus, Critiæ aduersario suo proximam mortem prædixit. Scribit Posidonius Stoicus, Rhodium quendam morientem, sex æquales nominasse, prædixisseque, qui primus eorum, qui secundus, qui deinceps moriturus esset. Calanus Indus iam moriturus, citam Alexandro Regi mortem prænunciauit. Vi

D ctoriam aduersus Magnesios Pherecides Syrus moriens uaticinatur. Hæc (inquiunt Platonici) & alia id genus multa suis clientibus, & uasallis dæmones aliqua uia & ratione prænunciant. Non hoc loco præteribo silentio Galeottum Martium, & alios nonnullos, hæc ex abecedariis elementis, & literis illis, quibus, cuiusque nomen coalescit, posse dignosci credidisse: ut uel hinc nomina etiam hominum, nedum cætera euenta, ab astris deriuari, persuaderent. Literas nempe planetis isti subiiciunt, ascribuntque, A B C, Saturno. D E F, Ioui. G H I, Marti. K L M, Soli. N O P, Lunæ. Q R S, Veneri. T V X, Mercurio. Capiti draconis Y. caudæ uerò Z: & pro situ & positura harum literarum in ipsis nominibus, cùm alia multa, tùm quis prius, quis posterius moriturus sit, iudicari posse isti crediderunt. qui quidem quàm turpiter errent, sapientes norunt, qui & literas & literarum iugationes, & nomina ipsa ab humano arbitrio, non autem ab astris pendere per quàm euidentissimè intelligunt. Sed de dæmonibus, & dæmonum prouidentia hactenus.

De primi & summi Dei prouidentia. CAP. XVI.

Partiti

PARTITI hactenus diuinam prouidentiam in partes quatuor fuimus: quarum unam cœlesti corpori; alteram duodecim mundi principibus, & animabus; tertiam dæmonibus; extremam terrenis animalibus, ad Platonis opinionem distribuimus. Sed non est hoc loco prætereundum, Ficinum egregium certè Platonicum, in libro decimosexto de Animorum immortalitate, cap. VI, ad finem, in partes quatuor animarum prouidentiam partitum fuisse; muneraque singularum posuisse; ad quem locum, & si lectorem mittere poteramus; ut temporis nihilominus dispendio, & perquirendi loci eum tædio leuaremus; Ficini uerba subscripsimus. Animas rationales diuinam prouidentiam modis quatuor imitari, Platonici disputant. In primò quidem gradu animam mundi collocant; in qua uniuersalis circa Mundum sub Deo sit prouidentia; per quam omnibus omnia largiatur. In secundo uerò duodecim sphærarum animas; in quibus uniuersalis particularis prouidentia sit; per quam uidelicet mundanis omnibus nonnulla distribuant. In tertio animas tum stellarum, tum numinum quotumlibet, in quauis sphæra mundi regnantium: apud quas esse censent prouidentiam particularem uniuersalem: qua scilicet nonnullis Mundi membris, quæ ipsis congruunt, singula tribuant. In quarto uideque particulares animas, illas uidelicet, quæ ab intelligibili ad sensibile, uicissimque recurrunt; quarum esse prouidentiam particularem adeo putant; ut aliqua iam tantùm aliquibus impartiant; præterea multis uitarum cursibus impleant; quæ, & superiores paucioribus periodis agunt, & prima unico circuitu complent. Hactenus Ficinus.

Præter has quatuor animas, quæ illa sunt, de quibus ante diximus, quatuor animalia; atque prę ter ea, quæ diximus, Deorum, uel dæmonum, uel animarum genera; quibus diuinam prouidentiam, ad Platonis, & Platonicorum opinionem, semel atque iterum distribuimus (nam mortale animal & uisibile, etsi Deus minimè esse dicatur; diuinæ tamen prouidentiæ subseruit) Deus summus omnium opifex, atque pater est; quem in Philebo Socrates constitutricem omnium; & in Timæo Deum Deorum; & ad Dionysium, regem omnium & bonorum omnium causam, appellauit Plato. Hunc autem per ea, quæ capite decimo dicta fuere; ociosum esse minimè omniũ opinandum est; sed rerum omnium mortalium, & immortalium, corporum, & animarum, hominum & dæmonum, igneorumque, & aereorum, ac aqueorum Deorum curam suo modo, nec non æternæ suæ legis imperio, habere; cunctaque, & singula, ineuitabili quadam prouidentiæ diuinæ lege, quam platonici Adrestiam uocant; administrare, atque de uniuersis rebus tum per Deos inferiores & dæmones, & animas, & ideas; tum per seipsum, tanquam per rerum omnium causam; in quo omnes ideæ una idea sunt; tum alio præstantiori, modo si tamen modus alius præstantior excogitari potest, suæq; maiestati congruentiori notitiam, & procurationem, ac prouidentiam habere, censendum est. Quamobrem hunc Orpheus, ἄπειρον ὄμμα idest infinitum oculum; & Plato in Repub., Mundi superioris Solem uocauit. Vtpote qui non tantùm rebus uniuersis prospiciat; sed ut Sol in se lucendo illuminat omnia; sic Deus ipse seipsum intelligendo, atque uolendo, & sciat, & efficiat omnia. Et ideo à nonnullis aliis Mundi φρόνιμος est dictus. Et in epistola ad Dionysium, circa ipsum, ait, esse omnia, & eius gratia omnia, & ipsum bonorum omnium esse causam. Dum enim, ut Proculi uerbis utar, se animaduertendo, seipsum gignit; in se simul generat omnia; de quo Proculus cap. XXI, libri quinti de Theolog. plat. ex interprete inquit. Ecquid non'ne is est opifex, qui bonorum horum omnium nobis est causa? qui Mundum totum regit; qui eundem optimis proportionibus colligat; qui omnem in sese rempublicam firmat? qui fati leges habet, & continet? qui ineuitabilis numinis statuta, uel usque ad ima diffundit? qui omnia æqua lance cum cœlestia, tum sublunaria gubernat? Et post pauca. Is est etiam, qui fatales leges uocat; iuriq; mensuram præscribit; & statutis cuncta disponit, ut ait Timæus. Et cap. III, libri sexti idem inquit. Cuncta in opifice etiam posteriorum Deorum genera resident; & æque ac anteriorum est plenitudo omnium; ita etiam congestas posteriorum causas complectitur. Quas ob res etiam uniuersum perficit; assimilando operatur; uniuersa pariendo uiuificat; animarum est parens; corporum fabricator; concinnitatis subministrator; indissolubilium uinculorum molitor; insectilium, & sectilium generum causa, figurarum denique effector est omnium. Quæ ipse quidem unitæ, sed Dii posteriores disiectim constituunt. cap. VIII. Et eiusdem libri, Principium, medium, & finem rerum omnium Deus habet; & rectè omnia terminat; & secundum causam unam, æquato examine, posterioribus omnibus imperat. Huius assecla est iustitia; quæ uniuersorum existimationem terminat; & limitibus præscribit propriis. Quod etiam Orphei auctoritate confirmat, qui ait,

Iustitia hunc sequitur cunctis subsidia præstans; Et iterum,

Principium, mediumque est Iupiter, ex Ioue cuncta,

Hactenus Proclus. Et in hymno Apollinis idem Orpheus

Ἔχεις δέ τε πέρατα κόσμου

A » *Παντὸς, σοὶ δ᾽ ἀρχὴ, τελευτή τ᾽ ἐστὶ μέλουσα*
» *Παντοθαλὴς σὺ δὲ πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτῳ*
» *Ἁρμόζεις.* Hoc est.
» *Tu habes Mundi terminos uniuersi.*
» *Tibi curæ est principium, atque finis, per te,*
» *Viresc**unt** omnia:*
» *Tu sphæram totam cithara resonante contemperas.*

Et in hymno Nemesis idem inquit.

» *Πάντ᾽ ἐσορᾷς, καὶ πάντ᾽ ἐπακούεις καὶ πάντα βραβεύεις.* id est.
» *Omnia uides, & omnia audis, & omnia dispensas.*

Sed de summi Deorum principis prouidentia hactenus.

Deos rerum omnium procurationem habere, ex Platone breuibus ostenditur; & Stoicorum quorundam de diuina prouidentia opinio tangitur, & reprobatur. CAP. XVII.

B

QVAE nobis uisa fuit, de diuina prouidentia, Platonis opinio, enarrata iam est; & quot Deorum in uniuersum genera sunt, qui rerum humanarum procurationem habeant; & quomodo, declaratum est hactenus. His quæ dicta fuerunt, quo tenacius Platonis in hac materia sententiam teneamus, illud, quod superius dictum & tum exemplis, tum rationibus, breuissimè probatum fuit, aliquanto fusius repetemus; uidelicet, quòd ii simul Dii omnes, non maximas solùm, ut quidam sunt opinati; ac ingentes & graues res: sed quascunque etiam minimas, quod probat loco citato, id est libro decimo de Legibus Plato, partita inter se opera, pro ratione, & dignitate procurant, & administrant. Nam si non omnia curarent, sed maxima tantùm, minima autem posthaberent, & negligerent; uel hoc ideo esset, quia non possent illa curare; uel quia si etiam possent, nihil interesse totius putarent; si parua negligantur; uel quia licet interesse opinarentur; pigritia tamen, mollitieque detenti, ea procurare, negligerent. Non primum, quòd parua facilius, quàm magna gubernari, & administrari queant. Deus res magnas curabit; paruas autem, quæ facilius moderari possunt, curare, eisdemque prouidere non pote-

C rit? Non secundum, non enim magna solùm, sed minima etiam in Deorum possessione esse, sunt existimanda. Qui cùm prouidentissimi, & optimi sint; negligendam sibi non esse suam possessionem agnoscunt. Tertium minus est confitendum; absit ut Deos otiosos, timidos, pigros, mollesque faciamus; cùm homines etiam iis uitiosis, criminosisque affectos qualitatibus, odio Dii habeant, & pœnis prosequantur. Adde quòd si (ut pridem probatum fuit) ociosi non sunt; ut aliquid, quod præclarissimum sit, agant, oportet. Cum rursus, ut superius dictum fuit, sint omniscii, ut rebus cunctis aliquid conferant, nisi frustra quarundam rerum scientiam habeant, necessum est (est enim Deorum scientia, rerum quæ sunt, aut fiunt, prima ac potissima causa). Non magnarum igitur solùm, sed minimarum etiam rerum illos procurationem habere, opinioni platonicæ maximè consentaneum erit. Quamobrem Proclus lib. primò de Theologia Platonica, si non omnium, inquit, mundanorum curatores Dii essent, sed aliquorum: utrum maioribus prospicerent, minoribus neglectis? an contrà maiorum solicitudine uexari renuerent; minoribus autem incumberent? si secundum asseris: quàm composita erit hæc prouisionis series? quum id, quod cuique propinquius est, & similius, ut bonorum etiam ab eo proficiscentium ma-

D gis sit particeps, maximè conueniat. Si primum, Deos imbecilles facis: potestatis nanque est maiora custodientis, etiam minora protegere. Adde si ad ima usque, suo prospectu, progredi Dii nequeunt; quo obice Deorum aduentui resistitur? maiorum compotes, quomodo minorum erunt impotes? aut quo pacto minorum substantiam producentes: eorundem etiam perfectionis, ceu perturbatis, effectis, fractisque uiribus, non erunt domini? Hæc Proclus. Hoc idē, quod pulcherrima, accommodatissimaque ratione Proclus probauit, hoc est quòd quum maioribus prospiciant; minora Dii nequaquam contemnant: lib. decimo de Legibus appositissimo » exemplo declarauit diuinus Plato, tum à sapientibus medicis sumpto; qui minimas etiam ægritu» dines, & non maximas tantùm curare nituntur; tum rursus à peritis architectis, qui magnos, & pergrandes lapides sine paruis lapillis aptissimè strui posse, denegant. Proclus in Alcibiadem inquit. quòd qui diligentiores sunt in rerum rationibus assignandis: duo hæc elementa potissima diuinæ, dæmonicæque prouidentiæ tradunt. Primùm, per omnia desuper prouidentiam ad ultimum usque procedere; ac ne minimum quidem sui expers alicubi prætermittere. Secundùm, nihil omnino eam ex gubernatis accipere; nec eorum natura repleri; nec eis alicubi

commi-

commisceri. Hæc Proclus. in quibus uerbis (ut patet) res uniuersas, ex Platonis sententia, Deos E
curare tradidit. quod sæpissimè in libro, quem de Theologia Platonis, idem inscripsit, inculca-
uit. Et præterea tanquam ex puppi, hominibus actus singulos Deus distribuere; & omnia diri-
gere, asseruit. Plotinus cap. VI lib. secundi de Prouidentia, Prouidentiam (ait) se per cuncta «
porrigere; idque eius officium esse; ut nihil prorsus alicubi negligat. Apuleius propterea de dog- «
mate Platonis inquit, quòd hæc de Deo Plato sentit; quòd sit incorporeus, quod unus sit, ape- «
rimetros, genitor, rerumque omnium extortor, beatus, beatificus, & optimus, nihil indi- «
geus, ipse conferens cuncta. Hæc ille. Nec uero simile illud esse uidetur; quod egregii quidam «
alioquin uiri, de Platonis sententia sunt arbitrati, ut uidelicet, sicut nihil nisi per ideas Deus co-
gnoscat, ita ea, quorum non sunt ideæ propriæ, à Deo Opt. Max. cognosci, negandum sit. quod
etiam si uerùm esset, obiectiuè loquendo (liceat nobis summulistarum uocibus aliquando uti)
id est ita, ut non mouerent, tanquàm obiectum, illa diuinum intellectum; non tamen illud ue-
rum esse potest; terminatiuè; hoc est ita, ut non terminarent etiam, & finirent actum diuinæ in-
tellectionis; cùm singula suo modo intra entium multitudinem, compræhendantur; Et per ideam
aliquam siue propriam; siue non propriam diuino intellectui (ut possunt) adsint, atque appre- F
sententur; ut tandem illum latere possit nihil; Sed comprehendat omnia; & curam prouiden-
tiamque gerat omnium. quod denuo ratione illa Procli, aduersus Peripateticos, quam cap.
XXXII, Commentariorum in Parmenidem adduxit Ficinus, probari potest. Ea autem est. In-
tellectus primus distinctè, & perfectè intelligit seipsum, ut omnium effectorem, & ut quid om-
nibus appetibile, omnibus inquam etiam materiæ primæ, & his quæ tantùm per reductionem,
inter entia, numerantur. cùm autem & effector ad effectum, & appetibile ad appetentia relati-
uè dicatur, necessariò & distinctè, & perfectè cognoscit, & suos effectus omnes, & quæcunque ip-
sum appetunt. Et cùm cognitio, & prouidentia secundum Platonicos, &, ut dicit Proclus, se-
cundum etiam Peripateticos, per cuncta æquè procedant; quemadmodum res uniuersas quo-
cunque modo esse habeant, ut probatum fuit, Deus cognoscit, etiam minimas, & infimas; ita
illarum curam & procurationem eum habere; per sequelam manifestè conuincitur. Adde quòd
cum idearum suarum naturam & uirtutem proculdubio perfectissimè Deus cognoscat; scit quot
modis, quot gradibus, quousque procedere, & participari, uel non participari possit; ut omni G
no res etiam infimas, & minimas, & quæ inter non entia aliquando computantur & noscat, & in
curam habeat. Quamobrem nunquàm à Diis iri contemptum quippiam, etiam si uel tam emi-
nens, ac grande sit, ut naturæ suæ præstantia, cœlestem; diuinamq; naturam attingat; uel etiam
superet; uel tam paruum; ac humile sit, ut uel ad non entis naturam proximè accedat; uel ad ter-
ram serpat; uel etiam intra Marpesiæ cautem, & infra terræ imam profunditatem secedat; sapiens
ille hospes rectissimè fatebatur. Et Proclus in Timæum, Omnia, inquit, ex Deo ita sunt, ut «
nusquam uel minima quæque deserantur à Deo. Hæc est de diuina prouidentia Platonis opinio; «
quæ licet erroribus multis referta sit, longè tamen melior, sanior, doctiorque est; & magis Phi-
losopho ac naturæ perscrutatore digna; quàm sit uel Epicureorum omnium, quam prius uidi-
mus, omnem à Diis rerum humanarum curam, & prouidentiam amouentium; uel Poetarum
multis incommodis, ne dicam obscœnis actionibus Deorum beatitudinem perturbantium; uel
quàm sit Stoicorum quorundam opinio; qui cùm hoc, quod omnia fato; quod nihil est aliud,
quàm Deorum consilium & prouidentia; quæ causarum, unde cunctæ res originem ducunt, se-
riem & liberè, & ex necessitate connectit; ex qua connexione, quæ eueniunt, ineuitabili neces-
sitate proueniant; & per quam Orbis uniuersus à Diis administratur. cùm hoc inquam, quod Fa-
to omnia fieri, & à Deorum prouidentia per causarum seriem ordinatamque concathenationem H
cuncta emanare, pendereque existimauerunt; crediderunt nihilominus eorum plerique, sicut
lib. secundo de Diuina natura, ad finem tradidit Cicero, non nisi magnos uiros, ut, cùm ex
multis aliis, tum ex hoc ipso, quàm sibi ipsis parum illi constent, immo quàm apertè sibi inuicem
pugnent, uidere nulli non liceat: magnos inquam non nisi uiros, magnasque tantùm res Deos
curare; parua uerò negligere. Nemo, inquiunt, uir magnus sine aliquo afflatu diuino fuit. Et
paulò post, ex horum sententia subdit Cicero. Magna Dii curant, parua negligunt; Et Euripi-
des, ut in Politica refert Plutarchus, magnas res Deos attingere, paruas uerò fortunæ commit-
tere, atque negligere asseruit. Istorum Cæsar opinionem apud Lucanum sequutus uidetur; cùm
ad milites tumultuantes ita alloquitur.

» *Numquam se cura Deorum*
» *Sic præmit; ut uestræ uitæ, uestræque saluti,*
» *Fata uacent; procerum motus hæc cuncta sequuntur.*

& Plutarchus in uita Romuli, Fortuna (fortunam autem fatum & Deorum auspicium appel-
lat) magnarum tantùm rerum artifex, atque architecta est; nihilque magnum euadit, nisi ex
diuina origine primordium accipiat. quasi ea, quæ magna non sunt, originis suæ primordia à Diis

non

A non accipiant.

VERVM enimuerò opinio illa, quòd rerum omnium non magnarum tantùm, sed minimarum etiam prouidentiam Dii habeant; fuit ante Platonem Parmenidis, Pythagoræ, Anaxagoræ, Heracliti, qui ab orationis obscuritate (cuius quidem obscuritatis Virgilius meminit in Aetna, cum inquit

» *Quod si quis lapidis miretur fusile robur,*
» *Cogitet obscuri uerissima dicta libelli*)

cognominatus est σκοτινὸς, idest Scotinus, siue obscurus, & aliorum nobilium Philosophantium; de quibus puto locutus fuerat Cicero lib. primo de Deorum natura, cum inquit. Sunt aliqui philosophi, & ii quidem magni, atque nobiles; qui Deorum mente, atque ratione omnē Mundum administrari, & regi censeant. Neque uerò id solùm, sed etiam ab iisdem uitæ hominū consuli, & prouideri. Nam & fruges, & reliqua, quæ terra pariat, & tempestates, ac temporum uarietates, cœlique mutationes, quibus omnia, quæ terra gignat, maturata pubescunt; à Diis immortalibus tribui generi humano putant. Hæc Cic. Hæc fuisse uidetur Zenonis principis Stoicorum opinio; qui ipsius Mundi omnia complexu suo coercentis, & continentis naturam, non
B artificiosam solùm, sed planè artificem appellauit, consultricem, & prouidam utilitatum, opportunitatumq́; omnium. Platonici, & Stoici, quin etiam Peripatetici, de quibus paulò post dicturi sumus, Deorum prouidentiam in his potissimùm occupatam tradiderunt. primùm, ut Mundus quàm aptissimus sit ad permanendum; deinde, ut nulla re egeat; maximè autem ut in eo eximia sit pulchritudo, atque omnis ornatus. Κόσμον propterea illum appellauerunt. Sed de diuina prouidentia an sit, & amplius quorum sit, & quomodo, ad mentem præsertim Platonis, sed & ad Stoicorum placita, dicta sufficiant.

Quid sit diuina prouidentia ad opinionem Platonis. & primò ponitur Apuleii diffinitio, quæ item breuibus declaratur. CAP. XVIII.

POST hæc, ad mentem Platonis primùm, deinde ad opinionem Stoicorum, quid diuina prouidentia sit, considerandum sequitur. Sed reminiscamur in primis eorum oportet; quæ a nobis in principio præsentis disputationis dicta fuere, quoniam res de qua considerationem suscepimus, difficillima est, & eius essentia nos procul fugit; Idcircò quid ad mentem Platonis uox ipsa diuina pro-
C uidentia significet, per quandam uerborum circumloquutionem declarabimus magis; quàm quid ipsa sit diuinæ prouidentiæ natura. Apuleius in dogmate Platonis, prouidentiam diuinam hoc modo diffiniuit. Diuina prouidentia est diuina sententia conseruatrix prosperitatis eius, cuius causa tale suscipit officium. Definitionem hanc breuibus exponamus. Cum inquit [diuina sententia] legis diuinæ immobilitatem indicat; à qua cuncta ex necessitate illo modo eueniunt, quo eueniunt. De qua quidem lege diuina, deque diuinæ legis immobilitate, lib. quarto de Theolog. Plat. cap. XVII edisserens Proclus, ex interprete, inquit.
» Eo igitur, ut dicebam, in loco residet, scilicet Deus, & à summis usque ad ima diuinis cunctis uniformiter dominatur legibus; statuta quoque uniuersa intellectualia supermundana'ue, ac mundana, in unum simul decretum coaceruauit. Siue igitur Saturniæ sint leges quædam, ut ait in Gorgia Socrates, quæ apud Deos nunc etiam extent; siue Iouiales, (ut inquit Atheniensis hospes) hunc sequitur iustitia diuinam legem deferentium ultrix, siue fatales. Timæus enim leges ipsis fatales dicere edocuit. Ex quibus omnibus unica intellectili simplicitate, ineuitabilis numinis statutum continet; iisq́; omnibus, & essendi rationem, & uirium mensuras suggerit. Hæc
D Proclus. Sed pro maiore eius, quod de lege Saturnia, aut Iouia ille dixit, intelligentia; operæ fortitan precium fuerit; ea hoc loco afferre; quæ lib. quarto quartæ Enneadis Plotini cap. XXXVIII
» Marsilius scripsit. Dispositio, inquit, rerum latior est in mente, quàm in ipsa natura; in mente inquam non solùm prima, sed etiam mundanæ, cœlestisq́, animæ; dispositionem uerò rerum in mente prima, legem Saturni Plato nominat in Politico; eandem in intellectu animali, legem appellat Iouis in Politico, atque Legibus; eandem in natura legem fatalem uocat in Politico, & Timæo. Quoniam uero ubique firma est, ineuitabiliterq́; procedit; in Phædro nominat Adrastiæ legem. Tum uerò quoniam simul cum lege, liberam conseruat efficaciam animorum; in Legibus ait; in animis quidem existere principium actionum; in lege uerò terminum. Hactenus Ficinus. Cuius uerba ultima, & ad quem modum cum diuinis legibus, stet ad mentem Platonis in nobis libertas; & quomodo sit in nobis actionum nostrarum principium liberum; quarum finis & terminus sit fatalis; in libro de Humano libero arbitrio abundè ex Platonicis declaratum à nobis fuit. Sed redeo ad diffinitionis expositionem. Cum ait [conseruatrix] ad rerum tutelam, & perfectionem, non autem ad perniciem, prouidentiam diuinam facere potissimum significauit.

R quod

quòd ſi mala, & detrimenta multa in Orbe terrarum uniuerſo contingant; ad Mundi ſalutem illa E
etiam, & ad eius integritatem, & ad aliarum rerum utilitatem, & commodum facere, ſecundum
Platonem, exiſtimare debemus; quod in libro ſequenti qui erit quintus in ordine, fuſius declarabi-
tur. Cum ſubdit [proſperitatis] exponas integritatis, & perfectionis eius; [cuius cauſa tale ſu-
ſcipit officium] prouidentiæ ſcilicet. Et cùm rerum cunctarum cauſa, prouidentiæ officium
Deus ſuſcipiat; relinquitur, ut ſuæ legis imperio, proſperitatis rerum omnium conſeruatrix ſit
ipſa diuina prouidentia, æterna, ut quæ nullo modo peruerti poteſt.

Alia definitio ponitur; & illa breuibus exponitur; & in eius expoſitione, de rerum finibus, nonnulla obiter declarantur. Cap. XIX.

LONGE' præclariorem Platonici quidam, illam nobis, ad mentem Platonis, de
diuina prouidentia, diffinitionem, ſiue deſcriptionem attulerunt. Prouiden-
tia Dei eſt ſua propria bonitas, ut in inſtitutum ordinem, in ſuumq; finem rem
unamquanque dirigit, atque ordinat. In qua definitione notandum eſt, quod F
inquit [eſt ſua propria bonitas] quoniam, quemadmodum naturale eſt Deo bo-
num eſſe, eſt autem Deo ita illud naturale, ut igni eſſe calidum, homini ratio-
nis participem, & alia, quæ rei, cuius naturam, & eſſentiam indicant, natura-
lia eſſe dicuntur, uel etiam longè magis. ita eidem naturale eſt, quod Proclus ad calcem primi li-
bri de Theologia Plat. copioſè diſſeruit, rebus cunctis prouidere. ex quo illud ſequitur; quòd ſi-
cut nullo labore, ignis calidus eſt; & homo particeps rationis; & Deus ipſæ bonus eſt; ita nulla
difficultate (quod Epicurus intelligere noluit) terrarum orbi, marium amplitudini, cœleſti-
um corporum immenſitati, Mundoque demum uniuerſo ille prouidet; ac cuncta ſine mole-
ſtia aliqua, & perturbatione, iugiter curat, atque adminiſtrat. Nempe, ſi, inquit Proclus lo- «
co citato, prouidere rebus uniuerſis non eſſet Diis naturale; nec illi naturâ boni eſſent. «
Nam quemadmodum uita uitæ, & mens intellectricis illuminationis eſt conditrix; ac om- «
ne primò ens, in quauis natura ſecundò entis gignitiuum eſt; ſic etiam bonum boni erogatiuum «
eſt. Hæc Proclus. Plotinus lib. ſecundo de Prouidentia, diuinæ prouidentiæ facilitatem per quàm
bellè declarauit. Ne quis certè difficilè opinetur eſſe Deo, Mundi totius curam: propterea quòd
innumerabilia in hoc ſunt, atque contraria, omnia quantumcunque diuerſa in unam coire for- G
mam rectiſsimè tradidit Plotinus: qua facillimè uni ſubdantur auctori. Verba Plotini ex in-
terprete hæc ſunt. Si in mixtis, elementa contraria in unam formam conueniunt: ſi in plan- «
tis, & animalibus membrorum contrariæ diſpoſitiones, & qualitates uni uiuentis animæ obe- «
diunt, unamque formam admittunt, idque naturæ particularis officio; cui mirum uideri debeat, «
ſi partes quoque Mundi contrariæ in unam formam deſinant? Idque officio & opera naturæ uni- «
uerſalis, quam naturæ particulares ubique ſequuntur. Hæc Plotinus. Quia uerò hæc ipſa diuina «
bonitas trifariam conſiderari poterat; tum qua ea (ſic dixerim) Deus bonus eſt: tum qua per eã,
res cunctæ bonæ ſunt; tum tertiò qua per eam res uniuerſæ, quæ bonæ ſunt, in fines ſuos, qui ſi-
militer boni ſunt, deſtinantur, ac ueluti diriguntur: ſub hac tertia ratione diuina bonitas proui-
dentia nuncupatur. Idcirco ſubditur in diffinitione [ut in inſtitutum ordinem, in ſuumque fi-
nem rem unamquanque dirigit, ac ordinat] in eo autem, ordine, in quo res unaquæque in finem
ſuum dirigitur: quemadmodum ſingulæ ubique in bonum proprium diriguntur: ita cunctæ ſi-
mul, ad bonum commune, conducunt. In duplicem nanque finem rem unamquanque dirigi, ac
deſtinari, exiſtimare debemus, proprium uidelicet & communem. Sed ad communem, per pro-
prium quælibet deſtinatur. Ad finem nanque communem contendit, quod ad finem proprium
aſsiduè properat. proprius quidem uniuſcuiusque rei finis eſt ille, in quem res ipſa, ut talis eſt, H
& quatenus á rebus aliis ſecreta atque diſtincta eſt, deſtinatur. ut uerbi gratia, equi ſit finis pro-
prius hinnire, ſeſſorem ferre, & huiuſmodi. Bouis mugire, arare, plauſtrum trahere, & id genus
alia. Communis uerò eſt ille, in quem res ipſa, non quâ talis eſt, & ab aliis diſtinguitur; ſed con-
trà quatenus eſt pars mundi, & cum aliis rebus communicat, inclinatur, atque dirigitur. ut e-
quo & boui cõmunis finis, cæterisque animalibus cunctis ſit, uerbi cauſa, ſibi ſimile, generare, pro
le perpetuitatem intendere: ſe ab aduerſis tueri, & huiuſcemodi alia. Vniuerſis autem quæ in
mundo ſunt rebus communis finis ſit, ad perfectionem, & integritatem uniuerſi facere; bonum
quod appetunt, adipiſci. & id genus plurima alia; ad quæ per finem proprium, ut pote per pro-
prias operationes ſingula contendere, & deſtinari uidentur. Sed cum cætera ſublunaria unius
tantùm generis finem proprium, & peculiarem, ſingula habeant; illum ſcilicet, qui cuiuſque na-
turæ magis congruus eſt; qui & ſi plures gradus habeat, qui plurium quaſi finium rationem ſubi-
re uideantur; unus tamen re uera eſt. Homo ſolus duos de ſententia Platonis fines proprios ha-
bere uidetur: unum (ſic dixerim) naturæ, in quo omnes homines pro naturæ ſuæ ratione com-

municant:

A municant; alterum noluntatis. finem uoluntatis nunc illum uoco, qui cuique pro ratione bo-
narum, uel malarum ſuarum operationum (hæ nanque à uoluntate, ſiue ab intellectu uolente, iu
xta Platonicorum decreta, libere procedunt) ex diuina ſententia, & prouidentia, pro iuſtitia, &
Deorum iudicio debetur. Et ideo lib. duodecimo de Legibus, cum dixiſſet, unumquenque no-
ſtrum eſſe ipſam animam, quæ immortalis eſt: ſubdit; quòd illa ad alios Deos proficiſcitur, ratio
nem ſuorum operum redditura, quemadmodum lex, inquit, patria continet. In Dialogo etiam
cui titulus Axiochus, ex Gobria quodam mago, retulit Plato, uel Platonicus quiſpiam: in Delo
inſula fuiſſe quaſdam æneas tabulas: quas ab Hyperboreis Opis & Hecaergus attulerant: in qui-
bus animas eſſe immortales declarabatur: & animam à corpore abſolutam, in ignotum quendam
locum, ſubterraneo diſcedere receſſu: in quo Plutonis ſit regia, nihilo minor quàm aula Iouis;
ueſtibula autem, quibus ad Plutonis regnum eſt aditus, ferreis eſſe clauſtris, atque clauibus oſ-
firmata. Aperientem illam fluuius excipit Acheron: poſt quem Cocytus eſt. Eos ubi quis traie
cerit, ad Minoem, & Rhadamantum accedere neceſſum eſt, in agro, quem campum ueritatis uo
cant, in quo Iudices ſedent, recognoſcentes eorum, qui aduenerint, ſingulorum uitam: Eos,
B qui pii, ac probi fuerint, innumeris bonis afficiunt; illi uerò, qui improbi, ac ſcelerati uixerunt,
per Tartarum à Furiis ad Erebum, Chaosque rapiuntur; ubi impiorum eſt locus, inexplebileſ-
que Danai filiarum urnæ; ubi Tantali ſitis; præcordia Titii; Siſiphi inexplicitum ſaxum, cuius fi-
nis ab alio incipit rurſus labore, ubi circumlambentibus eos feris, indeſinenter lampadibus adu-
ſti, & omnium pœnarum afflicti cruciatu, tormentis laniantur immenſis. In Phædone ſimiliter &
terram deſcripſit, in cœlo ſtellato, pulchritudine inenarrabili, bonis omnibus refertiſsimam: ad
quam emigraturas dicit animas eorum; qui piè, ac ſanctè uitam tranſegerint; & Acherontem,
Phlegetontem, Stygem, Cocytum, Tartarum denique apud inferos conſtituit: in quibus pro ra
tione tranſactæ uitæ improborum animæ miſerè torqueantur. Item in Apologia, animarum Iu-
dices Minoem, Rhadamantum, Aeacum, Triptolemum, & alios ſemideos, qui rectè uixerunt, ex
preſsit. Idem ferè in Dialogo, cui titulus Gorgias, pluribus uerbis Plato nobis expoſuit. Et in li
bro ſiue Dialogo decimo de Repub. Erum Armenicum genere Pamphylium, uirum præſtantiſsi-
mum in prælio occiſum, ac domum delatum, ut ſepeliretur, poſt duodecimum ab obitu diem,
ex mortuis dum pyræ mox cremandus eſſet impoſitus, ſuſcitatum affirmauit. Et multa, quæ
apud inferos gererentur, enarraſſe ait; ſed præſertim de diuino iudicio, de mortuorum reſurre-
ctione, de impiorum ſuppliciis, ac piorum fœlicitate, & de hiatibus quibuſdam, duobus uideli-
cet terræ proximis, duobus item aliis è conſpectu supernè, in cœli regione, ſibi conſpectis diſſe-
C rentem multaque iis ſimilia narrantem deſcripſit. In quo loco, ex Iuſtino Platonico, & Martyre
Chriſtiano, Ficinus inquit: quòd hoc, quod Plato de Ero narrat, non eſt fabula, ſed hiſtoria. Plu-
tarchus in lib. cui titulus, de Sera numinis uindicta, ſimilia narrat, de quodam Soleo Cilico, poſt
triduum ex mortuis ſuſcitato. Apuleius, quem locum prius etiam citauimus, lib. de Deo Socra
» tis. Plato, inquit, autumat ſingulis hominibus, in uita agenda, ex ſublimiore quadam dæmonum
» copia teſtes & cuſtodes additos; qui nemini conſpicui ſemper adſint; omnium non modò acto-
» rum teſtes, uerùm etiam cogitatorum. Ac ubi uita edita remeandum eſt; eundem illum, qui no-
» bis præditus fuit, raptare illico, & trahere, ueluti cuſtodiam ſuam ad iudicium: atque illhic in cau-
ſa dicenda aſsiſtere: ſi quid commentiatur, redarguere: ſi qua uera dicat, aſſeuerare prorſus, illius
teſtimonio ferri ſententiam. Quæ omnia & Deorum de humanis rebus curam, & prouiden-
tiam comprobant; & cunctos homines in finem non tantùm ex natura, ſed ex operibus etiam
ſibi debitum, dirigi tandem euidenter declarant. Sed de illa diffinitione & de rerum finibus ha-
ctenus.

D Tertia de diuina prouidentia ex Platonicis ponitur diffinitio; & eadem exponitur. CAP. XX.

ANONNVLLIS non ignobilibus Platonicis, hæc etiam ad ſui principis dogma-
ta, adducitur de diuina prouidentia pulcherrima diffinitio. Prouidentia diuina
eſt ſumma, in eo, qui materiam mouet, rerum omnium ratio. Quæ diffinitio,
quia cæteris breuior, & obſcurior eſt, debet à nobis aliquanto fuſius declarari.
Quod dicitur [eſt ſumma rerũ omnium ratio] ita interpretatus eſt Boethius.
Eſt ratio in ſummo rerum omnium principe conſtituta, per quam res in ſuo
ordine cunctæ ſunt diſpoſitæ. Quod uerò dicitur [qui materiam mouet] obſcu
riſsimum ac difficillimum eſt: id propterea diligentius exponere cogimur. Cum enim propter fi
nem, unumquodque, quod agit, agat: quòd unamquanque cauſam finis moueat. finis nanque
mouet agentem: agens formam: forma materiam. Vt omnes igitur aliquo modo cauſas finis ip
ſe antecedat, neceſſarium eſt. quòd in iis, quæ arte, uel conſilio aguntur; manifeſtum fieri facilli-

mè potest. Qui enim terram effodit, lapides, & calcem parat, ligna pro ratione incidit, quæ o- E
mnia materies sunt; domum fabricare, est autem domus forma, & se ab æstu, & frigore protege-
re, quod harum omnium operationum, & ipsius denique domus finis est, intendit. At finis iste,
uel etiam domus ipsa, quam nuper formam appellauimus (formam autem cum fine incidere af-
firmant Plato, Arist: & uniuersa Academicorum schola) priusquàm incisa sint ligna; erecti parie-
tes; & superimpositum sit tectum: propter quam parantur hæc omnia: & quæ, hæc cuncta mo-
do quodam mouere, disponere, & necessitare, uidetur; ubi est, quæso? Alicubi nempe ut sit: ne
cessarium est. Quod enim nullo modo est; ne mouet, quidem. igitur & calcem, & ligna, & la-
pides finis iste (ut dictum fuit) & domus ipsa præcedit. Sed ipsa domus nullibi profectò est, nisi
in artifice, & in ipso domus fabricatore, & architecto. Simili modo si quæras, ubi'nam sit finis il-
le de quo præcedente capite satis disseruimus, in quem res natura constantes destinantur? (nunc
autem naturæ nomine fusius utimur; ut contra figmenta, & entia rationis distinguitur) non enim
existimandum est, nullo eas fine præstituto à natura constitutas fuisse uel temere & nullo dirigen
te res ad generationem moueri & in lucem produci; cùm tanto tamque admirabili ordine, singu
læ uel ad generationem disponantur, & moueantur; uel locum certum in Mundo, & gradum F
tueantur. Naturæ enim (ut libro secundo Physicarum auscultationum copiosè declaratur ab A-
ristotele) est de numero eorum agentium, quæ agunt propter finem. ubi est igitur naturalium re-
rum finis, qui res ipsas, antequàm etiam effectæ intelligantur, ut præcedat, quemadmodum di-
ctum fuit, necessum est? Vbi inquam rerum naturalium & generabilium finis, antequam na-
turales res productæ, & in lucem editæ, & genitæ sunt; & in finem suum peruenerunt? dum
scilicet ad generationem, & ad finem suum mouentur; habet & esse, & permanentiam? Non
enim, ut patet, est in materia; cum sit materia ex se sine forma aliqua, & sine aliquo a-
ctu; finis uerò & forma & actus sit. Non in ipsa forma; non enim rem antecederet, sed
contra rationem finis, esset simul cum ipsa re. Forma nanque, ut forma est simul est cum
re, non antecedit rem, non post rem permanet, sed simul cum illa re est, cuius est forma. Nec,
præceptore Aristotele lib. duodecimo, Primæ Philosophiæ parte XVII, uocandum est nunc
in dubium; an res ita prorsus se habeat, in humana forma; uel an potius illa remaneat dis-
soluto composito. Satis sit ad doctrinam Platonis, in omnibus saltem aliis naturalibus for- G
mis, ea ratione qua formæ sunt hoc (quod diximus) formam simul esse semper cum ea re, cuius
est forma & rem non antecedere, ueritatem habere. At præcedit semper finis rem illam, cuius
est finis. inquirimus igitur ubi, uel in quo habeat finis esse; dum rem antecedit. non in re ipsa,
nondum enim res est; non in forma, non in materia, non stat per se. Ergo est in agente; atque in
eo, qui materiam ad formam mouet. in eo nanque qui certam materiam mouet; certus quidam
finis est. in eo uerò, qui omnium materiam mouet (est autem materia communis omnium, ma-
teria prima) est rei cuiusque finis, & forma; non secus quàm finis, & forma domus est in illius
mente; qui calcem, lapides, ligna, & uniuersam breuiter domus materiam præparat ad formam.
Finem autem præponere iis; quæ nondum sunt; & ea, cum uel ad generationem, uel ad perfe-
ctionem mouentur; ad finem dirigere, ordinemque ad destinatum, rebus singulis, finem usque
seruare perpetuum, prouidentis, non cuiusque, sed eius, qui rerum omnium curam, & proui-
dentiam habeat, hoc est Dei Opt. Max. munus est proprium. Erit igitur prouidentia diuina, ra-
tio summa rerum in primo motore, qui primæ materiæ nunc motor est dictus, qui Deus est, con-
stituta. Diximus in tertio libro, quod modo ratione ostendimus, materiam primam non nisi à
Deo optimo, ex Platone, moueri posse; à quo Stoici non dissentiunt. At ne uel in uerbis error
tibi contingere possit; notabis, materiam moueri, duobus modis secundum Platonicos intelli- H
gi posse, uidelicet uel ad esse, uel ad bene esse. Ad esse ut in Parmenide copiosè probatum fuit à
Platone, à Deo solo potest moueri. Ab anima uerò ad bene esse; moueri potest. A non habet
tunc rationem materiæ, sed subiecti potius. Nec amplius dicitur esse materia prima. Hæc nem-
pe tantùm ad esse mouetur. Ab hoc ergo primò materiæ motore, per ipsummet primæ materiæ
motorem, qui cuncta (suis æternis legibus) administrat; & per inferiorum Deorum, & Dæmo-
num ministeria, qui ad diuinas illas primi motoris leges, & regulas, semper collimant: tanquam
per pædagogorum operam, ad fines suos singula, & ad unum denique cuncta, lento, ac suaui gra-
du, & certo ordine, iugiter, ut destinata sunt; deducuntur. A quo quidem ordine, non solùm
non discedit res ulla; sed nec potest discedere. quòd si quando res aliqua ab illo recedere uideatur;
non recedit (inquiunt Platonici) sed ad sibi destinatum ordinem, & finem, alia uia delabitur.
Nihil sanè ita præuaricatur; ut uel ordinem uniuersi perturbet; uel ordinatoris effugiat prouiden
tiam. Sed de ista diffinitione hucusque. Nonnulli ex Platone prouidentiam diuinam dixerunt
esse diuinam sententiam, conseruatricem, effectricemque uniuersi. cuius diffinitionis ex his,
quæ prius cap. XVIII, dicta fuerunt; iam sensus manifestus est. Sed de diuina prouidentia an sit,
& quid sit ad Platonis & Platonicorum decreta. Hactenus.

A Quid sit diuina prouidentia, ad mentem Stoicorum, ponitur; & de diuina prouidentia, Synesii opinio breuissimis tangitur, & improbatur. Cap. XXI.

PROVIDENTIAM diuinam non ad eundem modum Stoici omnes diffinierunt. Zeno, ut superius diximus, diuinam prouidentiam Mundi naturam artificem, consultricem, & prouidam utilitatum, & opportunitatum omnium existimauit; eamque ipsam, & Mundi mentem, & prouidentiam appellauit; ut illam, ex Zenone, ita definire possimus. Prouidentia diuina est ipsa Mundi natura, qua est artifex, consultrix, & prouida utilitatum omnium. Nonnulli ex ipso Zenone Citiæo, ut Picus ille Io. Franciscus doctiss. qui librum de Diuina edidit prouidentia, & alii, eam ita diffinierunt. Prouid. diuina est materiæ motrix potentia. de qua quidem diffinitione capite superiore, fusè satis à nobis dictum fuit. Chrysippus πρόνοιαν dixit, quæ
B πρὸς τὸ χρήσιμον διανομεῖ ἕκαστα. idest. Prouidentia est, quæ ad id, quod est utile unumquodque disponit. Potest etiam ex iis, quæ de Fato, ab illis, tradita fuerunt; huiuscemodi de diuina Prouidentia colligi descriptio. Diuina Prouidentia est æterna rerum uel omnium, uel magnarum saltem, in suos fines; à Diis præordinatio; quæ per seriem & ordinem causarum, ineuitabili necessitate, exprimitur, atque perficitur. Erat enim fatum ex Chrysippi sententia, motio perpetua, ineuitabilis, continua, & ordinata. Ab Epicuro propterea ab Stoicis posita diuina prouidentia, dicebatur anus fatidica; anus propter æternitatem, fatidica propter ineuitabilem necessitatem. Heraclitus diuinam prouidentiam rationem putauit esse per uniuersum euntem, quæ definitio, ut cæteris bræuior, ita obscurior est, & paulò addito, tam ad Zenonis, quàm ad Platonis sententiam conuerti, atque exponi potest. Ficinus in Parmenidem cap. XXVIII. Stoici (inquit) diuinitatem eminentia sinceritateque priuauerunt. prouidere enim illam, & agere, putauerunt, per Mundum usque quaque diffusam, & instar spiritus ignei discurrentem. Sed quia de Prouidentia ad Stoicorum opinionem, nihil ferè legimus, quod ad tractatum etiam de Fato, non pertinere uideatur; cùm autem iam de Fato, ad eorum dogmata, satis diffusè dixerimus; super uacaneum sine dubitatione nunc est; in opinione Stoicorum, de diuina Prouidentia, & in inquisitione quid
C eadem sit, ad eorum sententiam, diutius immorari. De Prouidentia igitur ad Academicorum, & Stoicorum dogmata, quæ dicta sunt sufficiant. Velle pluribus has diffinitiones & has opiniones, improbare, superfluum profectò cunctis uideri potuisset; quoniam de his à nobis non est suscepta ratio, nisi ut disputationi & inquisitioni nostræ, qua res ineuitabili ne necessitate, an non eueniant, inquirimus, sat est. per ea autem quæ præcedente libro multis & iis firmissimis rationibus demonstrauimus, hæ quoque de diuina Prouidentia opiniones, & diffinitiones, qua in rebus temeritatem, & contingentiam tollunt; reiectæ sunt. Vt pluribus aduersus easdem agere, nugari esset potius, quam disserere. Ex industria prætermisimus eorum opinionem; qui Deorum Prouidentiam, per temporum interualla, statuerunt. Vt non nisi, cum in maximo periculo res mortalium sunt; aut etiam cum funditus corruerunt; tunc demum, inquiunt isti, curam Dii suscipiant; in pristinam uel etiam perfectiorem conditionem omnia reuocaturi. fuit huius opinionis Synesius maximus alioqui Philosophus in libro de Prouidentia; qui prouidentiam non instar matris, quæ modò in lucem ediderit infantem; in abigendis scilicet quibuscunque aduolantibus occupandæ; cum à se nuper natus, omni præsidio, careat; sed ad similitudinem potius matris illius se habere, est arbitratus; quæ & uires iam soboli, & arma suppeditauerit; quibus uti,
D ea filio præcipiat; ut per se ipse sibi nocitura propulset. Hæc nempe opinio inter alia absurda mutationem maximam, quod absurdissimum est, in Deorum natura ponere uidetur; cùm eos non semper prouidere demonstret, sed aliquando. At tempus iam est; ut quid de diuina prouidentia Peripatetici sentiant; uideamus.

Diuina prouidentia an sit ad mentem Aristot. inquiritur: & multorum eiusdem interpretum opiniones recitantur: & primò eorum, qui rerum tantùm æternarum curam & prouidentiam Deum habere putarunt; & illorum opinio reiicitur. Cap. XXII.

POSTQVAM Platonis, & Stoicorum de diuina prouidentia opinionem, iam copiosè satis explicauimus superest: ut missis nunc aliorum Philosophantium opinionibus, paululum circa Aristotelis tantùm opinionem immoremur: & quæ de prouidentia diuina fuerit eiusdem, summi alioquin, ut neque Platonem repugnante Cicerone excipiamus, ac prestantissimi Philosophi, philosophorumque omnium principis, & Coryphæi sententia breuissimis inuestigemus: eamque, quod certe multis, ne dicam omnibus Peripateticis, hactehac

nus difficillimum fuit, quod fieri poterit sincerius, ac candidius, demonstremus. Verùm ut in hac tam graui & tam ardua difficultate maturè, & ordine certo procedatur: aliorum prius Aristotelis interpretum, non omnium quidem, sed magis in Peripatetica familia nobilium, & probatorum opiniones recitabimus: deinde quid de eadem, nos sentiamus, paucissimis aperiemus. de diuina igitur prouidentia ad mentem Aristotelis uarii uaria senserunt. E

CHALCIDIVS super Timæo Platonis (quod lib. secundo de Fato, capite primo, aduertit etiam Pomponacius) opinatus est de sententia Aristotelis, æternarum duntaxat rerum, non autem harum caducarum curam & prouidentiam Deum habere. Idē de Aristotele sensit Theodoretus uir doctissimus, in libello, cui titulus, Diuinorum dogmatum epitome, cap. de Prouidentia. Eadem fuit de Aristotele Tatiani Syrii, Iustini Martyris discipuli, in omni literarum genere doctissimi, & aliorum multorum Aristotelis interpretum sententia. Persuadetur aliquot rationibus opinio.

Primò. quia, fragilia hæc, & fluxibilia ex lib. duodecimo. Diuinæ Aristotelis philosophiæ, parte prima supra quinquagesimam, non cognoscit Deus. non igitur iisdem prouidet. sequela eo constare uidetur, quod prouidentia rei, cui prouidetur, in prouisore cognitionem de necessitate requirere uideatur, æquè nanque procedere dixerunt diuinam cognitionem, & prouidentiam. Assumptum probatur. F

Primò. quia harum rerum cognitio instabilis est: cum esse omnino infirmum, multiplicibusque transmutationibus obnoxium, & instabile cunctæ res sublunares obtineant: cognitio autem rei illi cuius est, quadrare, ac respondere teneatur. ab illa ergo rerum harum notitia abigenda est penitus cognitione, quæ non nisi stabilissima, constantissimaque esse potest: ad quem modum diuina, sine dubitatione, ita se habet, ut aliter se habere non posit.

Secundò. adderent aliqui incommodorum nexum: ut quod sequeretur primo Dei intellectionem esse uilem.

Secundò. non idem illam esse cum diuino intellectu.

Tertiò. quòd aliquo modo diuinus intellectus pateretur.

Quartò. quòd diuina intellectio non esset una & simplicissima, sed multiplex, pro multitudine & numerositate rerum intellectarum.

Quintò. quòd de potentia ad actum educeretur diuina intellectio, pro eductione rerum ad actum ex potentia primæ materiæ.

Sextò. quòd intellectus diuinus esset uirtus, quæ mutari, lassari, & fatigari posset; & alia id genus multa deducere isti nituntur incommoda. G

Tertiò. quia iam tolli uideretur omnis libertatis nostræ, omnis temeritatis, & omnis denique contingentiæ natura. cum enim sicut neminem fallere, ita in sui prouidentia ab aliquo falli non posit Deus; si res uniuersas intelligeret, eisdemque prouideret: cuncta apposite & definitè pro ratione diuinæ cognitionis, & prouidentiæ euenirent. Quamobrem Boethius lib. quinto de Consolat. philosophica, prosa III, & prius lib. quarto pro. VI dicebat. Humani arbitrii libertatem diuinæ repugnare prouidentiæ, uisum semper fuisse philosophis. Cicero propterea ut humanam libertatem tueretur, diuinationem, nec non diuinam prouidentiam in commentariis suis de diuinatione, & de Deorum natura, uisus est abstulisse. Et ideo de illo lib. quinto de Ciuitate Dei cap. IX, dicebat rectè B. Augustinus; quòd hominem reddidisset sacrilegum: dum eundē tueri liberum niteretur.

VERVM Chalcidio, & Tatiano, & iis, qui Chalcidii uel Tatiani de Aristotele opinionem sequuntur: uerbum Aristotelis in proœmio Diuinæ philosophiæ manifestissimè aduersari ac repugnare uidetur: ubi sapientis est (inquit) ordinare, quod est dictu, res in finem suum dirigere. Sed hoc loco notandum est: quòd sapiens bifariam sumi apud Aristotelem potest. Vno modo in re aliqua καὶ κατά τι hoc est secundum quid. ad quem modum lib. sexto Ethicorum cap. VII, Phidiam sapientem sculptorem, & Polycletum sapientem statuarium appellauit Aristoteles. altero modo absolutè & simpliciter, ad quem modum sapientem Metaphysicum loco citato, idem nobis delineabat: cùm sapientis dicebat esse ordinare, quasi diceret, cuncta ordinare, atque in finem suum res uniuersas dirigere, eius, qui simpliciter sapiens esse dicitur, munus est. Deus autem citra dubium de sententia Aristotelis sapientissimus est: tractatum propterea, quem de diuinis ipse edidit: & eam cognititionem, que de rebus per Dei diuinarumque, & altissimarum causarum cognitionem atque contemplationem haberi potuit, sapientiam nuncupari censuit. omnia igitur in finem suum Deus dirigit, hoc autem prouidere est, rebus igitur uniuersis, non æternis tantùm sed etiam generalibus & corruptibilibus Deum prouidere dicemus. H

ITEM in lib. de Mundo ad Alexandrum (si liber est Aristotelis, ut multis eruditis uiris placuit se certum est: quamuis aliquibus uideatur esse Nicolai Peripatetici; non nullis etiam Theophrasti, nec desint qui dicant esse Philonis Iudæi; Sed cuiuscuius fit; satis fit nobis, uel ab Aristotele,

A uel ad dogmata saltem Aristotelis, librum fuisse conscriptum, ita ad uerbum ex interprete legi-
» tur. Mundus uniuersorum est ordo, & exornatio a Deo, & per Deum custodita. cui dubium, inter uniuersa illa, quorum Mundus & ordo, & exornatio est, habere locum caduca hæc generationi, & corruptioni obnoxia? Primo etiam libro, cui titulus de Sublimibus, ad principium.
» Necesse est, dicebat Arist. hunc Mundum inferiorem, continuari superiori, ut omnis eius uirtus inde gubernetur. Mundus inferior, certè mundus est generabilium & corruptibilium; non immortalium & æternorum. Et ne continuationē istam Mundi inferioris cū superiore, atque hunc nexū, penès tantùm uniuersitates quasdam & species intelligeres, quæ tantùm successione qua dam æternæ sunt, apposuit signum uniuersitatis [omnis] inquiens [ut omnis eius uirtus inde gubernetur] si omnis inferior uirtus inde gubernanda est, quo modo non inde etiam generabilium, & corruptibilium, & breuiter indiuiduorum omnium uirtus omnis gubernanda non erit? sed quid aliud gubernare est, quàm curare, regere, & prouidere?

ITEM in procemio Metaphysicæ inquit, ὅτι γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι ἀρχή τις, idest. Videtur omnibus Deum, causarum. esse principium quoddam. Non'ne indiuidua generabilia, &
B corruptibilia causæ sunt? immo quàm maximè sunt; quum ex procemio Metaph. actiones sint indiuiduorum. horum ergo erit Deus principium. sed quomodo, si ab eis diuinam prouidentiam abstulerimus? Illud etiam quod lib. secundo Physicarum auscultationum declaratur, Naturam agere propter finem, rebus cunctis Deum prospicere, intimius propositionem consideranti manifestat. quum Natura ipsa aut Deus sit, aut à Deo in finem suum dirigatur. Natura autem, quæ agit, certè indiuiduum est. non species & uniuersitas quædam. actiones, ut sæpius dictum est, indiuiduorum sunt, & rerum singularium, non autem uniuersalium & specierum. Auerroes pro-
» pterea in eodem loco, hoc est parte quinta supra septuagesimam dicebat, Si diuinus non concesse-
» rit eam propositionem; eorum, quæ sunt hic, Deum habere sollicitudinem, probare non poterit. quasi diceret de rebus uniuersis, non autem de æternis tantùm Deum habere sollicitudinem, tenetur probare Metaphysicus. quod hac propositione, Natura agit propter finem, uel probare uel saltem confirmare poterit. uidentur igitur ex istis tum Aristotelis, tum eius interpretum dictis, & citatis locis, cuncta diuinæ administrationis, & diuinæ prouidentiæ legibus administrari & gubernari; non autem æterna tantùm.

C Ponitur opinio eorum; qui ex Aristotele rerum quidem omnium prouidentiam posuerunt in Deo glorioso; sed rerum sublunarium in uniuersali tantùm, & illa reiicitur. CAP. XXIII.

QVAMOBREM fuerunt aliorum nonnulli, qui rerum omnium tam sublunarium, quàm cœlestium, tam caducarum, quàm æternarum prouidentiam, ad Aristotelis sententiam, & curam Deum habere asseruerunt, sed modis diuersis. Harum enim caducarum & fragilium rerum, in uniuersali tantùm & secundum speciem: illarum uerò cœlestium, incorruptibilium corporum, atque æternarum illarum mentium, quæ corpora illa sempiterna, sine cessatione, transmutant, & cient, etiam in particulari, prouidentiam Deum habere existimauerunt. Videtur hæc opinio Auer., Themistii, & aliorum non ignobilium Aristotelis interpretum. Huius in diuina prouidentia diuersitatis, duæ rationes istis esse uidentur. Vna quòd prouidentia contingentiam, & temeritatem tollere; & ineuitabilem necessitatem inducere uideatur. In iis autem generabilibus, & corruptibilibus rebus, ineuitabilis necessitas tantùm est, quo ad ea, quæ ad suam speciem, & ad suam uniuersitatem attinent; & quæ earum naturam & formam conse-
D quuntur. in illis uerò sempiternis rebus, nulli temeritati, nulli corrumpenti alterationi, aut transmutationi obnoxiis, non ea solùm, quæ ad speciem pertinent, & earum essentiam & uniuersitatem: sed quæ etiam ad singula spectant indiuidua; & æterna, omnia prorsus et necessaria sunt; & necessitate impermutabili eueniunt. Quamobrem in plerisque philosophiæ locis, casum & Fortunam negauit in Cœlo Aristoteles. Nam lib. secundo de Cœlo, parte tertia supra trigesimam.
» In æternis inquit, non est fortuna aut casus. Et lib. secundo, de Principiis, tex. XLVI, antiquos reprahendit, qui in Cœlo casum afferebant. In iis similiter, quæ ad alicuius naturæ uniuersitatem pertinent, casum abstulit Aristoteles. Nam lib. secundo de Cœlo, commento XLIIII, & XLV,
» Impossibile esse, aiebat Auerroes, ut casus sit in uniuerso alicuius speciei, in cuius genere cadit casus, nedum in specie, in qua est impossibilis. Sed de priori ratione hactenus.

ALTERA & posterior ratio est, quòd cum intellectus noster non nisi per accidens, quòd sit sen sui coniunctus, singularia hæc singillatim materiata intelligat; si tamen, ut Ioanni Grammatico, & aliis quibusdam placuit, ea intelligit; sequitur, ut ista minimè singillatim cognoscat intellectus ille, qui à sensibus, & à materia prorsus seiunctus fuerit; qualis est diuinus. Sicut igitur hæc sin-

gillatim

A & incorruptibile futurum, ubi futurum dixit corpus, quod æternum est, & immortale. Vtitur
suo modo loquendi; corporibus omnibus per intelligentiam Deum, & naturam etiam quo
ad eorum existentiam præferendo. In eo loco libri secundi Auerr. ait. Sed creator optimè fecit,
cùm posuit substantiam conuenientem saluti eorum, quæ sunt hic. at ea, quæ sunt hic; quorum
saluti prospiciendum erat à Creatore, & Deo Opt. Max. non'ne sunt singularia & indiuidua ipsa?
cùm species æternæ sint; quarum incolumitati uel uanum fuisset prouidere, uel saltem non mo-
do alio, quàm, suorum singularium procuratione, eisdem prouideri poterat? Adde, quòd eo-
dem libro, in cœlesti corpore, contingentes difficultates, ut, cum cætera corpora unico, cur
multis & innumeris sideribus firmamentum insignitum sit? cur cœlestium corporum quoddam
uno tantùm, quoddam pluribus, & diuersis motibus moueatur; & aliàs id genus, plurimas per
quandam diuinæ prouidentiæ ad hæc ipsa indiuidua, & singularia relationem, dissoluit. Item lib.
duodecimo Metaphysicæ, commento LII inquit, idem Auerroes. Si aliqua sine prouidentia pro-
ueniunt, istud est ex necessitate materiæ, non autem ex diminutione agentis. Ergo si non om-
nia, quæ determinatè & in particulari eueniunt, multa saltem, & quasi omnia abs diuina proui-
dentia secundum Auerroem proficisci dicemus. quod pronomen [istud] singulare demonstra-
B tum, & (ut in scholis dicitur) signatum indicet. Quid de illa Aristotelis auctoritate primi Rhet.
cap. VI dicemus? in quo loco, inter multas diffinitiones ipsius boni, hanc attulit. Bonum est,
quod unicuique dat intellectus (suppleas tu) diuinus. Nec enim locus ille aliter intelligi potest.
Sed ad hanc dici potest, quòd non Philosophum ibi, sed Rethorem agat Aristoteles. Auerr. in lib.
Destruct. disputat. XI dubio primo, sic inquit. Et ideo ait Princeps philosophorum, uidelicet Ari
stoteles, quod satis patet; quòd intellectus naturaliter omnium dominatur. At quis est iste intel-
lectus, qui omnium dominatur, nisi diuinus? aut quomodo omnium dominari ille dicitur; nisi
rebus singulis prouidendo, & pro ratione, singulis aliquid bonitatis impartiendo? Lib. primo E-
thicorum si hominibus quicquam confertur à Diis, rationi consonum est, fœlicitatem illis diui-
nitus conferri; eamque maximè, quæ humanorum bonorum est optimum. non de hominibus
in uniuersali, intelligi locus iste potest; cùm non omnes, sed aliqui tantùm fœlicitatem conse-
quantur. Lib. item decimo Ethicorum. Nam si qua Diis rerum humanarum cura est, (quemad-
modum uidetur) & consonum utique est, gaudere illos optimo, sibique maximè cognato. ubi
Auerr. Et siquidem sit cura Deo de hominibus (ut creditur) & ut debitum est, gaudet de eo;
qui est melior, & qui ei nititur assimilari. & paucis interpositis. Est ergo ut bene faciat eis; qui
C amant ipsum plus; & ut honorificet eos; & uisitet ipsos; sicut est dispositio amici cum amico suo.
Nunquid etiam hoc loco de humana natura in uniuersum, non autem de hominibus in singula-
ri, & Auerroem, & Aristotelem interpretabimur? Auerr. & lib. quarto Metaphysicorum, & ad
calcem libri Elenchorum dicit, se uelle aliquot de animalibus, & Elenchis rationibus, fusius per-
scrutari; si Deus uoluerit; & si creator sibi uitam prorogauerit. interpretemur si libet, uerba A-
uerrois, non de Auerroe, sed de humana natura in uniuersum. Quid, quod librum duodecimum
Diuinæ suæ Philosophiæ illa Homeri sententia Arist. terminauit, Οὐκ ἀγ. πολυκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω
εἷς βασιλεύς quæ multorum Mundi dominatum & principatum damnauit; unum uerò Orbis u-
niuersi esse principem sanciuit; quòd ea, quæ sunt, nolint prauè gubernari. quo quid (quæso)
aliud nobis significari uoluit Arist., quàm Deum unum res uniuersas gubernare; atque eisdem
prospicere? ut dux & princeps toti exercitui: Hæc (quæso) quomodò uera esse poterunt; si sin-
gularium rerum curam & prouidentiam à Deo Opt. Max. negauerimus? Adde, quòd libello de
Virtutibus, iuxta Theodori Gazæ interpretationem, inter iniustitiæ genera, impietatem nume-
rat; quam errorem esse ait in Deum, & genios, aut etiam uita functos, aut parentes, aut pa-
triam; at genius certæ signatæque rei Deus præses est. quin etiam Deos regnis, & urbibus, & cer-
D tis regionibus præsides, & tutelares cum Antisthene Aristoteles (si Firmiano lib. de Ira Dei, &
Isidoro antiquiori, & Clementi in stromatis, credamus) ascripsit. Laertius etiam in uita Aristo-
telis tradidit, iussisse illum matris nostræ Cereris imaginem sculpendam esse; & locandam, aut in
Nemæa, aut ubicunque uideretur; quæ mentem aliquam seminibus præsidem asseruisse depræ-
henditur; alioquin matrem nostram Cererem non appellauisset. sed plura quàm statueramus, ad
duximus; inferius autem suo loco rationes pro aduersa opinione deductas dissoluemus.

Ponitur opinio illorum; qui rerum cunctarum, etiam caducarum & in particulari prouidentiam ponunt in Deo: sed modus dicendi eorum improbatur; & obiter, monstra, & casuales effectus ut etiam ad Deum referuntur, esse effectus casuales, & monstra asseritur.

CAP. XXIIII.

QVAMOBREM Simplicius, & ante Simplicium, Ioannes Gram. lib. secundo Physicarum auscultationum; & ante utrunque, Ammonius de Philosophiæ diffinitione, in commentariis super Porphyrium edisserens; omnium harum caducarum rerum non in uniuersum tantùm, sed in particulari etiam de sententia Arist. apud Deum, & scientiam esse, & prouidentiam putauerunt. quod etiam lib. secundo de cœlo tex. LVI repetit Simpl. ubi monstra, inquit, & si relata ad aliquam proximiorem causam, casu, & præter intentionem, fiant; nequaquã tamen casu, aut præter intentionem fieri dicuntur: si ad primam, supremamq; causam referantur. Ex quibus uerbis, colligitur euidentissimè; quòd non de monstris tantùm in uniuersali, sed in particulari etiam loquatur, immo in particulari maximè; cùm monstra in uniuersum, monstra non sint; sed magis species quædam; quam rem in superioribus accuratius declarauimus. Adde quòd illa, quæ ad aliquam proximam causam referuntur; non uniuersalia, sed particularia, & singularia sunt; quæ ad Deum relata, non temeraria; sed præuisa & ueluti præordinata ab iis doctissimis uiris existimantur. E

VERVM quamuis hanc opinionem multis ex Arist. hinc inde collectis auctoritatibus capite superiori confirmauerimus, Deumq; singularia etiam, & in singulari curare, ostenderimus. ei tamen illud obstare uidetur; quòd non satis Arist. sententiam rectè illa explicauerit; immo contradictionibus & repugnantiis ipsum Aristotelem magis innoluerit. Nam lib. secundo de Interpretatione, probare nititur Arist. in his, quæ futura contingenter sunt; nullam, apud quemcunque intellectum etiam Diuinum, esse determinatam, & certam ueritatem; sed quælibet, in huiuscemodi, contradictionis pars uera, uel falsa indifferenter esse potest; indeterminataq; perstat. At in contingentibus, quomodo quælibet pars indifferenter uera, uel falsa esse poterit; si iam intellectus diuinus alterius partis ueritatem certè & definitè cognosceret? (cognosceret nanque, si rebus omnibus tam in uniuersali, quàm in singulari prouideret) & æternis ac generabilibus speciebus, & indiuiduis determinatè prospiceret? tolleretur enim statim, ut superius arguebatur, ex principiis suis fortuna, & temeritas, & omnis breuiter contingentiæ natura; quam in plerisque suæ philosophiæ locis, multis & rationibus, & experientiis confirmare semper conatus ille fuit. Vbi nanque locum in Mundo habebit temeritas, si cuncta sunt apud Deum prospecta & præcognita, & præordinata?. F G

SECVNDÒ non multum tuta est cautela Simplicii, Ioannis Gram. & multorum Arist. interpretum, ut dicamus; quòd temeritates, & casus sint in effectis, ad secundas causas, non autem ad primam, & ad Deum, comparatis. Monstrum enim, ut monstrum est, ad quamuis causam relatum fuerit siue proximam, siue remotam, monstrum est. Error nanque pictoris, ad quamcunque causam illum referas, semper est error, & casus.

SI obiicias, quòd casum & fortunam diffinierit Arist., per relationes non ad primam, sed ad secundas causas, ut fortuna id sit, quod præter uoluntatem agenti cum ratione, casus uerò id, quod agenti sine ratione, præter naturæ intentionem contigerit; agentia nanque ista, sunt agentia proxima, & singularia, obiectionem facillimè dissoluemus; quoniam necessitatem similiter ad finem lib. secundo Physicarum auscultationum; contingentiam etiam & possibilitatem, tam in lib. de Interpretatione, quàm in primo libro Priorum, definiuit per habitudinem ad secundas causas. Et ratio cur hæc omnia ita diffinierit est; quoniam illæ quæ in diffinitione ponuntur causæ, proximæ sunt; & longè magis quàm prima causa notiores; quibus constare debet quælibet diffinitio, nec tamen propterea dubitandum est, ad doctrinam Arist.; ea, quæ ad secundas causas relata necessaria sunt, uel contingentia, uel temeraria, quin ad primam etiam causam relata sint similiter necessaria, uel contingentia uel temeraria; æque igitur ea, quæ ratione causarum secundarum fortuita, & casualia sunt; ad primam etiam causam relata, & fortuita, & casualia erunt. Claudus enim, monoculus, trimanus, & huiusmodi omnes, præter naturam, dispositi, monstra quædam ut sic, & fortuita quædam, siue casualia sunt ad dogmata Arist. si etiã ad mille Deos illos retuleris. H

Probatur monstra, ut monstra sunt, ad Deum etiam physicè loquendo, & primam causam relata, monstra esse, & ad quem modum aliorum Aristotelis interpretum opinionem de diuina prouidentia improbet auctor, exponitur. CAP. XXV.

Diximus

A DIXIMVS superiori capite, monstra ea ratione, qua monstra sunt, ad Deum etiam relata, monstra esse; huius rei, quæ multis admirationis plena uidetur, causam physicam, & planè facilem nunc reddituri sumus, ne sine ratione loqui erubescamus. causa igitur est; quoniam Deus in hæc subcœlestia, uel nullo alio instrumento agit, quàm cœlesti corpore; uel si alio quopiam, illud est agentium sublunarium uniuersa multitudo; in qua unum per aliud agit, ut per hunc ignem illum ignem, & per hunc hominem illum hominem generat. Diximus enim in superioribus, uniuersalem causam sine particulari non posse in his sublunaribus generare quidpiam, aut modo aliquo producere. Sed cœlestia corpora nihil agunt, nisi naturaliter; & hoc quidquid agunt; ad tutelam, & conseruationem Orbis uniuersi & eius perfectionem agunt. Idem autem intendunt agentia simul cuncta naturalia. Vt in intentione & scopo hæc & illa non differunt, differunt autem tantùm in exequenda intentione, quia illa in uniuersali, hæc uerò in particulari intentionis suæ finem attingunt. Intendunt igitur hæc & illa per se nihil; nisi quod ad integritatem & perfectionem faciat Orbis uniuersi. Ad huius igitur integritatem effectus agentium naturalium, & naturaliter, idest pro cuiusque naturæ ratione perfectè operantium faciunt maximè; effectus autem qui præter naturam adueniunt, ut monstra, aut non faciunt, ad uniuersi Orbis integritatem, aut per accidens. quòd si obstinatè afferas quòd per se faciant: respondebo, quòd non ea ratione qua monstra sunt; sed bene qua species, & naturæ quædam sunt, quæ etiam hoc modo causam per se habent. Igitur effectus & monstra ipsa, ut monstra sunt, aut non intenduntur; aut per accidens solùm intenduntur à Deo; aut si per se intenduntur, non saltem ut monstra sunt, sed ut subeunt speciei rationem. exemplum, error, qui dicitur esse pictoris; aut ab ipso pictore non intenditur; aut si intendi dixeris; per accidens tantùm intenditur, ut error est; quoniam nisi ille pinxisset, non errasset pingendo; at pingere non potest, nisi aliquid, idest ipsam picturam intendat. quod si per se etiam à pictore errorem intentum fuisse clamaueris; iam non erit error. Non enim errauit, si illud depinxit; quod intendebat depingere. De errore, autem & de monstris loquimur ut sunt monstra, & errores. quà nanque errores sunt, per se intentos esse est impossibile. Non enim eredendum est in doctrina Aristotelis, si homo ex suo semine intendat naturaliter hominem generare; quòd cœlum, uel superior uirtus, & intelligentia, ex eodem, intendat capram, aut serpentem, uel quid aliud huiusmodi monstrum, tametsi huiuscemodi monstra, quandoque generari contingat, quòd non cognitione, & arbitrio, sed natura tantùm in hæc subcœlestia cœlum, & cœlestes mentes agant, quicquid agunt: aut si mentes cognitione & intelligentia agere dixerimus, recta ratione & eadem semper & secundum Arist. lib. duodecimo Metaph. & secundum Platonem in Epinomide agere dicemus, ut ex eodem humano semine modò hominem modò capram uelle eas generare sit impossibile. nil aliud autem cœlum intendat, quàm quæ & Deus ipse, cuius cœlum instrumentum est; & particulares naturæ intendunt; quæ similiter Dei instrumenta dici possunt; ut quod ab his causis particularibus non intenditur, nec à cœlesti corpore, nec à deo ipso, in hac inferiore machina, intenditur. At hæ nihil plus intendunt: quàm quæ sua cuiusque indiuidua naturaliter agere intendunt; quæ nihil intendunt aliud; quàm effectum suum perfectissimè, quantum natura sua patitur, edere, quicquid igitur contra, uel præter naturam agentis particularis, & eius intentionem, quatenus agens naturalis est, euenerit; illud idem contra, uel præter diuinam intentionem euenisse, putandum erit; ita ut siue ad hanc particularem causam, siue ad Deum illud referas; casu euenisse existimandum sit. Verùm est tamen quòd multa (ut bene dixerunt Platonici, quod & Peripatetici affirmant) in effectibus à primo longè distantibus eueniunt, ex uirtute, actione, atque intentione superiorum; ad quæ mediarum quarundam causarum intentio non extenditur. Talia cum eueniunt, præter intentionem inferarum quarundam causarum fiunt prorsus: non ita superiorum. Hæc nimirum ad inferiores causas relata fortuita ac prodigiosa dicuntur, tanquam præter naturam harum particularium causarum & intentionem, & ordinem contingentia. cum iuterea superiorum ordinem, modo aliquo, propositumq; sequantur. Nempe unus quispiam effectus ut uerbi causa canis, ex humano semine ortus, qui ad hanc inferiorem particularem, & certam causam relatus non potest esse, nisi casualis; aut si intentus, intentus tantùm per accidens; ad causas superiores & præcipuè ad Deum comparatus potest esse & casualis, idest non intentus; nisi per accidens; & non casualis, sed intentus; intentus inquam non per accidens, sed etiam per se. Quam rem amice lector ut intelligas, aduerte. Iste effectus referri potest, tum ad hominem, à quo semen decisum est, tum ad seminis uitium. canis certè ex humano semine generari non potuit nisi uitiato, & corrupto, quod semen corruptum, ut erat ad hominem generandum ineptum, ita ad canis generationem aptum fuit. si ad hominem, unde decidit semen, canem referas, nullum est dubium, quin monstrum sit & casuale: si uerò ad uitium seminis retuleris, canis per se genitus est; quoniam à causa illa particulari seminis; quæ ut naturaliter nisi canem facere, ita na-

turaliter nisi canem intendere, non poterat. quum autem omnis particularis causa à causa uniuersali & cœlesti in sua actione dependeat: & agat illa cœlestis id omne, quod certa & singularis agere dicitur, Sequitur ut iste effectus siue ut est ab homine, siue ut est à semine uitiato, sit effectus cœli & causæ uniuersalis. quia autem non est à cœlo nisi causa particulari & certa mediante, ideo ad cœlum tanquam ad causam referri iure non potest, nisi mediante causa particulari & indiuidua. Si igitur mediante homine effectum ad cœlum referas, casualis est, monstrum est, si mediante uitio seminis, intentus per se est, & speciei cuiuspiam indiuiduum est: ut omnino id uerum sit, quod superius diximus, eādem rationem habere effectus ad cœlum, quam ad suas particulares causas habent: & monstra, ut monstra sunt, monstra esse si ad mille cœlos, & ad mille deos retuleris. Hoc ipsum, quo melius intelligatur, altero exemplo declarare non grauabimur. Lupo sit uerbi causa ouis præda, præda hæc sicut per se, intenta à lupo est, ab oue autem non; sed illi inopinatus & horribilis casus est. ita à Deo hæc eadem præda & per se intenditur, & non intenditur per se, sed per accidens; ita ut casu (etiam si ad Deum fiat relatio) quadam ratione hoc accidisse dici possit, intenditur quidem præda illa à Deo per se; quia lupum intendit Deus esse in natura, & in lupo lupinæ speciei conseruationem; quæ non seruatur nisi per indiuiduorum suorum conseruationem; at non seruantur indiuidua, nisi cum per alia, tum per cibum sibi congruum. est autem inter alia ouis cibus congruus lupo. at præda eadem rursus non per se adeo intenditur; quia intendit etiam Deus, ouem esse in natura, & in oue ouilis naturæ tutelam, & conseruationem; non autem à lupo eiusdem direptionem. Iste igitur raptus sicut præter intentionem sed casu oui contigit; quæ suam salutem & uitam intendebat; Ita si effectum ad ouem referamus, & oue mediante ad Deum, præter Dei intentionem præda euenit; quia ouinæ speciei tutelam, & incolumitatem per se in oue ipsa intendebat; cuius rei illud maximum indicium est; quod hæc propriæ salutis intentio quæ in oue præerat, ipsi oui à Deo & ab ipsa natura indita fuerat. Si igitur quid contra hanc intentionem euenerit; contra etiam diuinam intentionem, ut sic, euenisse putandum erit. At si effectus ad lupum, aut mediante lupo ad Deum referatur, præda non casu euenit, sed per se & ex intentione. De cæteris monstris simile fiat iudicium, mutant nanque casuales euentus, & monstra ipsa naturam & speciem si ad alias & alias causas particulares & proximas referantur ex humano semine capra nascatur: si effectus ad hominem referatur, casualis erit; & ut sic, apud Deū etiam casualis erit; at si idem ad causam suam proximam referatur: non erit casualis, nec monstri rationem habebit, sed indiuidui alterius speciei, à natura suæ causæ intenti. Quoniam autem utraque particularis causa, ut uerbi causa, lupus & ouis, aut homo, & causa, quæ ex humano semine sed uitiato capram eduxit, subordinata est primæ causæ; & ambæ ueluti instrumenta sunt diuinæ uirtutis. Ideo si effectum ad hominem, & (ut dictum fuit) mediante homine ad Deum referas, effectus causualis est: si uerò effectum ad seminis uitium tanquàm ad causam proximam, & ad Deū mediante proxima causa retuleris, effectus casualis non erit, sed per se intentus. Hinc forte Simplicii, & aliorum multorum Aristotelis interpretum opinio ortum deduxit; putantium monstra ad Deum relata, non esse monstra; quòd ad suam naturalem causam quæ Deo & primæ causæ subordinata, relata monstra non sint; sed si sumantur, ut monstra sunt; & ut ad causam accidentariam referuntur; etiam si, ut sic, ad mille Deos referas, monstra semper erunt. Quoniam causa accidentaria, ut accidentaria est, non est subordinata primæ causæ, nec cadit intra causarum ordinem, nisi per accidens. Si nanque inter causas per se numeranda esset: non esset per accidens causa, sed per se. Sed de his hactenus. Verùm hoc loco non esse silentio prætereundum duximus quòd & si illorum doctissimorum Aristotelis interpretum sententiæ, qui Deum, aut perpetuarum rerum duntaxat, aut si etiam harum, singularium in uniuersali tantùm, prouidentiam habere dixerunt; & illi modo dicendi quo alii Deum rerum etiā singularium prouidentiam habere putauerūt, non subscripserimus; non negamus tamē absolutè, & simpliciter, immo probamus utcunq; horum omnium sententiam; modum autem tantùm eorum opinionis improbamus, ad quem igitur modum rerum uniuersarum, tam in singulari, quàm in uniuersali, ex Arist. curam, & prouidentiam Deus habeat, capite sequenti exponemus. De diuina autem prouidentia, an sit, & quorum sit ad aliorum Aristotelis interpretum sententiam, hucusque.

E F G H

De diuina prouidentia ad mentem Aristotelis, quantum attinet ad quæstiones illas, An sit, & quorum sit, quid sentiendum uideatur, propria opinio. CAP. XXV.

QVID

A QVID igitur aliorum interpretum reiectis, uel melius non plene receptis, & approbatis expositionibus, de sententia Aristotelis, ad quaestiones illas, An sit diuina prouidentia, & quorũ sit, nobis dicendum uideatur; cum alii multi eiusdem interpretes aut minus rectè attigisse, aut non accuratè satis tanti Philosophi opinionem declarauisse uisi fuerint; paucissimis aperiemus. Deum ista singularia & materiata aut nullo modo, aut tantùm in uniuersali cognoscere concedendum putamus: quòd horum alterum, posterius praesertim, Aristotelis dogmatibus magis consonum esse uideatur & proposito nostro, idest diuinae de rebus omnibus et singularibus, & in singulari, prouidentiae officiat nihil. In uniuersali inquam non per speciem uniuersalem, & à singularibus rebus abstractam, ad quem modum homo in uniuersali dicitur, intelligere: alioquin diuina cognitio imperfecta (quod absurdissimum est) & cum potentia esse censeretur. Sed per propriam sui ipsius essentiam. Ita ut haec omnia quocũq; modo Deus agnoscat, cognoscere dicatur: ea ratione se ipsum cognoscit. ita enim lib. duodecimo Metaphysicae commento LI dicebat Auerr. Deus scit omnia: secundum quod scit seipsum. In eius namque essentia non
B formaliter, sed ut superius dicebamus modo eminenti, res omnes continentur; modo inquam eminenti, idest modo, quo, uerbi causa, obolum in scutato, & uegetatiuum in intellectiuo, & trigonum in tetragono contineri dicimus. Nec tamen interea me fugit, quosdam ad sententiam Aristotelis, Deum putasse, per essentiam suam alia cuncta eà ratione intelligere, qua aliarum rerum omnium Deus est causa. Seipsum nanque exactè intelligendo, rerum cunctarum exactè causam intelligit: exacta autem causae cognitio, sine effectus cognitione haberi non potest. ex quo sequitur, ut res cunctas intelligat etiam. uniuersae nanque res eius effectus sine dubitatione sunt. Secundae similiter intelligentiae per essentiam suam se exactissimè intelligunt; quòd ipsae sint suae essentiae. intelligunt superiora: quòd superiorum effectus sint. intelligunt inferiora, quòd inferiorum sint causae. Caeterùm quia apud uos scientia rei particularis, dicitur scientia in actu, uniuersalis uerò scientia in potentia: ideo in Destruc. dispu. VI dub. III scientiam Dei assimilari magis scientiae particulari, quàm uniuersali, Auerr. rectè est arbitratus. Sed quo quo modo res se habeat, Intellectum diuinum nihil extra seipsum tanquam obiectum mouens intelligere, opinatus est Aristoteles. Non enim diuinam intelligentiam mouere aliud potest: quàm diuina essen
C tia. sed haec si hoc modo extra se intelligat nihil, istud tamen nihil obstare fatemur, quominus & res omnes aliquo eorum (quos prius diximus) & praecipuè priore modo, hoc est per eminentiam cognoscat: & rebus omnibus tam aeternis, quàm caducis, tam uniuersalibus quàm singularibus, tam in uniuersali, quàm in singulari prouideat. Si obiicias, cognitio (ut semel atque iterum dictum fuit) & prouidentia in Deo, aequè procedunt: cognoscit autem (ut diximus) haec singularia per eminentiam tantùm, eisdem igitur in singulari prospicere non poterit. Obiectionem facillimè diluemus. quoniam eminet Deus rebus cunctis: quo quo modo siue in uniuersali, siue in singulari illae sumantur. eisdem ergo tam in singulari, quàm in uniuersali prouidet. Adde quòd Aristoteles cognitionem & prouidentiam in diuinis aequè procedere nunquam asseruit. Nec ista de rebus cunctis apud Deum prouidentia, contingentiae & temeritatis naturam tollit. Nec certam, de futuris contingenter euentibus, apud diuinum intellectum, cognitionem decernit. Nec monstra (non esse monstra) etiam ut ad Deum relata sunt, facit. quae omnia quomodo ueritatem habeant, longius declarabimus, eo interea animaduerso, quòd haec prouidentia & uoluntaria est, & libera: ueruntamen etsi uoluntaria sit, & libera: necessaria tamen est. Non enim liber-
D tati diuinae uoluntatis, secundum etiam Theologos nostros doctissimos, repugnat necessitas. Nam Spiritus sanctus, cuius productiuum principium est diuina uoluntas, & liberè & necessariò à patre, & à filio, à catholicis Theologis, produci dicitur. Sed mittamus nunc quaeso Theologos nostros. in Timaeo Plato, & in compendio super Timaeum Ficinus cap. XIIII idem asseruerunt & ad quem modum libertati necessitas cohaereat, declararunt. Nos quoque cùm librũ aliàs duodecimum Diuinae Arist. philosophiae exponeremus: ostendimus motum coeli, de Aristotelis sententia, liberè quidem à diuina uoluntate procedere, necessariò tamen: quod nunc breuitatis studio ostendere praetermittimus. Plato in Epinomide inquit, id quod intellectui non erranti uidetur, maximè esse necessarium, ut hanc necessitatem nulla necessitas superare possit. sed redeo unde discesseram: & hanc nostram de Aristotele, idest de diuina prouidentia ad Aristotelis sententiam expositionem, ne uel temerè tanto Philosopho aliquid imposuisse, uel sine causa ab aliorum eiusdem interpretum expositione recessisse, uideamur: ex ipsomet Aristotele, tum rationibus probare, tum auctoritatibus confirmare, non erit superuacaneum. Ratio grauissima certè & multum euidens illa est. Quoniam Deus est rerum omnium causa, nec utcunque causa, sed à causa prima, hoc est; quae in quemlibet effectum magis agit, quàm posteriores causae, à qua causae caeterae ex disciplina tam Aristotelis, quàm Platonis proprietatem habent; per quam & causae sint quarundam; & res eas, quarum sunt causae; pro ratione naturae suae singulae tueantur, &

pro

protegant: quotquot (inquit Proclus lib.v. de Theolog. Plat. cap.XVI) ab illis pluribus generantur; longè præclarius singulari illa ex efficientia prodeunt; quæ occidua æterne, agitata immobiliter, diuidua insectiliter regit. meritò igitur uim hanc habet. Deus potissimùm, ut omnia curet, & singula; quatenus maximè causa est; & causa singulorum; quæ quidem nisi singillatim custodiantur; non custodientur unquam cõmunia; quæ & conseruantur in singulis, & ad Orbis uniuersi integritatem de necessitate faciunt. Adde quòd sicut fœcunditas atq; procliuitas ad agẽdum, agentibus omnib. ab agentis primi fœcunditate ingenita est; sic diligentia in custodiendis operib. inserta est singulis, à diligentia prima agentis primi, omnium tanquam filiorum procuratoris. In quo quanto maior fœcunditas est quàm in cæteris, tanto & maior diligentia & diligentior prouidentia in eodem esse uidetur. istud, quod hactenus ratione graui admodum ex doctrina Arist. & efficaci probatum est; cunctis uidelicet rebus tam in uniuersali, quàm in particulari Deos prouidere, rursus auctoritatibus ab eodem Philosopho hinc inde petitis ostendamus. Lib. secundo de Cœlo, Firmamentum pluribus stellis, alios orbes unica insigniri, inquit Arist., propter generationem istorum inferiorum. Non sunt autem generationes, ex procemio lib. Metaph. nisi singularium rerum; prouidentiam ergo ex Arist. de singulis & quibuscunque quamuis caducis, ac fragilibus, ac Deo etiam ignotis rebus, si ponamus hæc eum ignorare, apud Deum esse asseuerabimus. F

SECVNDÒ. quoniam lib. secundo de Generatione & Corruptione, propter horum inferiorum, & singularium rerum generationes successiuas, & corruptiones, moueri asserit Solem in obliquo circulo. Non enim species generantur aut corrumpuntur, cùm æternæ sint. Quinimmo motum etiam illum cœlestem primi, ac supremi corporis, perpetuum, & uniformem esse dicebat, ut & perpetua sit horum caducorum (quantum sibi possibilis est) permanentia, & perpetua sit eorundem, successione scilicet, generatio. Ergo non tantùm naturis omnium uniuersalibus, & speciebus, sed omnibus etiam ipsarum specierum singularibus & indiuiduis, Deum prouidere, ad Aristotelis dogmata, non negabimus.

TERTIÒ. quoniam lib. secundo de Anima, parte quarta supra trigesimam, & lib. secundo de Generatione Animalium cap. primo. Vnumquodque (inquit Aristoteles) nisi mutilum fuerit; quale ipsum est generat; ut uel hoc modo diuinum esse participet. Vbi Auerr. Sollicitudo (inquit) diuina (& est hoc quod dicit Auerr. sententia etiam Aristotelis primo lib. Aeconomicorum) cùm non potuerit facere ipsum permanere secundum indiuiduum, miserta est ei, in dando uirtutem, qua permanere possit in specie. quid nox illa (ipsum) significat? non'ne singulare, & indiuiduum? quid illa (unumquodque) non'ne indiuidua singula cuius cuius illa sint naturæ, & speciei? Quid igitur pro nostra expositione confirmanda potest adduci clarius aut constantius? Consimile habet Auerr. lib. secundo de Cœlo com. XXXIIII. ubi Manifestum est (inquit) de animalibus, quòd natura per diuinam sollicitudinem, posuit in eis, aliquas res non ex necessitate &c. quòd nanque intelligit, cum dicit in eis, nisi singularia? G

QVARTÒ. quoniam lib. duodecimo Primæ & diuinæ Philosophiæ, Mundum & Orbis uniuersi ordinem, à prima intelligentia, idest à Deo benedicto, ita dependere, affirmauit Aristoteles; quemadmodum ipse exercitus, & ipsius exercitus ordo, ab ipso duce, & ab Imperatore dependet. Qui enim fieri potest; ut hæc uera sint; si ab ipsis materiatis, & singularibus rebus (ut etiam singulares sunt, diuinam prouidentiam penitus secluserimus? Faciunt ad istam opinionem confirmandam multa, quæ hinc inde ex Auerroe, & aliis Aristotelis interpretibus, colligi possent. quorum superius cap. XXI nonnulla aduersus Tatianum & Chalcidium adduximus. sed præter illa. In Destruct. disput. XI dub. primo, Dicunt (inquit) Peripatetici loquentes secundum ueritatem; quòd Entia procedunt à Deo, modo altiori, quàm sit natura. per Entia, certè ea omnia, quæ esse dicuntur intelligit. in quorum numero nulli dubium, quin hæc singularia comprehendantur. Et lib. de Substan. Orbis cap. IIII Dator continuationis motui, est dator esse omnibus aliis Entibus. Et lib. secundo Physicorum comm. LXXV. Si diuinus (inquit) non concesserit omne agens agere propter finem, tunc probare non poterit; quòd Deus habeat sollicitudinem eorumque sunt hic. Alexander in ultimis uerbis lib. Octaui Metaphysicæ Deum rerum cunctarum parentem & conditorem appellauit. quæ dicta quo modo uera esse poterunt; si à rebus indiuiduis & singularibus, ut etiam singulares sunt, diuinam prouidentiam secluserimus? Faciunt ad idem confirmandum nonnulla; quæ superiori cap. fuerunt à nobis deducta. Longè plura etiam hinc inde colligere poteramus. Sed missis aliis, duo tantùm omnium pulcherrima ex lib. de Mundo, producturi sumus loca: quem prius uel Aristotelis, uel cuiuspiam Peripatetici esse diximus. Vnus est paulò post eius operis medietatem; qui sic ex interprete se habet. Vnus igitur sermo est, à maioribusque proditus inter omnes homines, Vniuersa tum ex Deo, tum per Deum constituta fuisse, atque coagmentata; nullamque naturam satis instructam ad salutem esse posse; quæ citra Dei præsidium suæ ipsa demum tutelæ permissa sit. Sed ne per naturam, H

ram,

A ram, ſpeciem ipſam tantùm in nniuerſum, non autem ipſa ſpeciei iudiuidua intelligas, prohi-
» bent & illa, quæ paulò ante præceſſerant, uerba nimirum hæc, Reſtat, ut ſummatim de cauſa diſ-
» ſeramus; quæ cunctarum rerum uim habet tutricem &c. Et quæ ſubſequuutur in hunc modum.
» Quocirca ueterum nonnulli eouſque prouecti ſunt; ut hæc omnia dubitarent Deorum eſſe ple-
» na; hauririque eorum ſpectra, ab hominibus, oculis, & auribus, reliquiſque ſenſibus. Senten-
» tiæ illi quidem fundamenta iacientes, diuinæ fortaſſe potentiæ, non item diuinæ naturæ con-
» gruentis. Etenim cunctorum, quæ rerum natura complectitur, cum ſeruator eſt Deus, tum
» uerò quæcunqne in hoc mundo, quoquo modo perficiuntur, eorum omnium idem genitor eſt.
» Et poſt aliqua. Quare auguſtins id decentisſimum exiſtimandum eſt, Deum ſummo iu loco ita
» eſſe collocatum; numinis ut tamen eius uis, per uniuerſum mundum pertinens, tum Solem, Lu-
» namque moueat; tum cœlum omne circumagat; ſimulque cauſam præbeat, eorum; quæ in ter-
» ra ſuut ſalutis, atqne iucolumitatis. Et paucis interpoſitis. Illud autem diuinitati maximè con-
B ſentaneum, nt formas rerum omnium citra difficultatem, ſimplicique motu abſoluat; non ſe-
» cus atque illi machinatores ſolent; qui inſtrumento nno demittendo, multos & uarios effectus
» edunt; aut ut illi præſtigiatores ſaciunt; quos νευροσπάστας ob id appellant: quòd imagunculas
» animatas eſſe, fidiculis ductitandis, ementiuntur. Qui cum funiculum ipſi, aut uernum abdu-
» xeruut; cieri ceruicem, & manum quaſi animantis ſimulachri, humerumque itidem, & oculum
» faciunt; interdum etiam omnia membra: idqne quadam, cum uenuſtate, atque æquabilitate mo-
» tus. Hoc igitur modo uatura diuina ab uno eodemque ſimplici motu primo, uim ſuam immit-
» tit, in ea, quæ ſunt primò continentia; ab illiſque ſubinde in ea, qnæ longius atque longius ab-
» ſunt. quoad permeauerit per uniuerſa. hæc ibi.

Ficinvs quoque lib. ſecundo de Animorum immortalitate cap. x111, ſe olim Florentiæ ui-
diſſe narrat Germani opificis tabernaculum; in quo diuerſorum animalium ſtatuæ, ad pilam u-
nam connexæ, atque libratæ, pilæ ipſius motu, ſimul diuerſis motibus agebantur; aliæ ad dex-
tram currebaut, aliæ ad ſiniſtram, ſurſum, atque deorſum; aliæ ſedentes aſſurgebant; aliæ ſtan-
tes inclinabantur, hæ illas coronabant, illæ alias uulnerabant. Tubarum quoque, & cornuum
ſonitus, & auinm cantus audiebantur; aliaque illhic ſimilia ficbanr quamplnrima, uno tantùm u-
nins pilæ momento. Sed quantum à ueritate, & à diuina prouideutia exempla deficiant; faci-
C lè intelliges; ſi cùm multa alia, tum illud perpenderis; quod per exiguo tempore, id eſt quo ad
tantùm uirtus illa, & paruus ille motus, in neruo, ſiue in corda, uel in pila perſtiterit; illud præ-
ſtet; & in minimis præterea, paucisſimiſque rebus. cùm Deus interea perpetuo, & in rebus uni-
uerſis, uim ſuam, & prouidentiam effundat. Syneſius propterea lib. de Prouidentia, non diui-
næ, ſed humanæ prouidentiæ Ariſtotelis exemplum aptauit: quòd à diuinæ iudicationis expreſ-
ſione, miris illud modis, deficeret. Alter locus eſt, in eodemmet libello, finem uerſus. Vbi mul
» ta prius uberrimè dicta perſtringens inquit, Vt uerò ſummatim iam loquamur. quod iu naui
» gubernator eſt; quod in curru agitator; quod in choro præcentor; quod deniqne lex in ciuitate;
» & dux in exercitu: hoc in mundo Deus eſt. Hæc ibi. Exiguo nanque ab his motu prius ſacto,
mox motus multi, & maximi conſequnntur; nou ſecus quàm ex tantilla centri mutatioue, ma-
xima fit in circunferentia tranſmutatio. Deus, qui per eſſe ſuum (quod ſimplicisſimum eſt) eſt
quoddam neluti mundi centrum; iu mundi circunſerentia poſitum, hoc eſt non uiliori & magis in
fimo, ſed in excelſiori auguſtiorique loco collocatum, à quo cætera omnia, quæ in mundo ſunt,
tanquam lineæ à centro, & riunli à fonte, & radii à luce ducantur, & pendeant. Nunc nanque
facillimè uibrat, quicquid inde dependet. quum igitur gubernator ſingula, quæ in naui: agitator
D ſingula, quæ in curru; dux ſingula, quæ in exercitu curet, atque adminiſtret; quis dubitabit; an
ſingula; quæ in Mundo ſunt, ſecundum opinionem Ariſtotelis, deus procuret? Sed dicet hoc lo-
co quiſpiam; probatum ſuiſſe, curare Deum ſingula, ſed non in ſingulari; quot nanque in naui, in
curru, & in exercitu ſunt, quæ ducem, agitatorem, & gubernatorem effugiunt, & latent? Re-
ſpondebo. ſingulare in uniuerſali cnrari uon poſſe, niſi rem aliter qnàm ſit, curari poſſe, intel-
ligamus. Res enim quælibet ſingularis, eſſe habet non in uniuerſali, ſed iu ſingulari. Adde quòd
ea à diis curari potisſimùm dicuntur; quæ potisſimùm ſunt; ſunt autem potisſimùm ſingularia,
non uniuerſalia; quum uniuerſalia non niſi in figularibus eſſe habeant. Secundæ nempe ſubſtan-
tiæ in primis ſnnt; & habent magis rationem dicendi, quam eſſendi. Eſt tamen nerum quod cùm
dicimus Denm curare ſingularia in ſingulari, non eſt ſenſus ad Ariſtotelis placita, quod hoc curet
non illud, ut nutrices quæ infanti uno non alteri proſpiciunt; quoniàm Deus non eſt cauſa ſingu-
laris ſed nninerſalis, ſed ſenſus eſt, quod à Deo ea omnia ueniunt quibus res quælibet & ſingula-
ris, nt uerbi cauſa, Socrates, habet quòd ſit, quòd uiuat, quòd moueatur, quòd addiſcat, quòd
doceat, aut ediſſerat, & quibus denique quicquid agit, agat. Nec habet à cœlo aut à Deo tantùm
quod ſit homo, ſed etiam quod ſit hic homo, aut tantùm quòd ſedeat aut moueatur, ſed etiam
qnòd nunc ſedeat, aut moueatur, & reliqua id genus, quæ ei, ut hic homo, & ut Socrates eſt,
eueniant

eueniant. Sed ad diuinam de rebus cunctis, æternis, & non æternis, ſed generabilibus, & cor- E
ruptibilibus, uniuerſalibus, & ſingularibus, non in uniuerſalitantùm, ſed in uniuerſali, & in ſin-
gulari prouidentiam, ex his, quæ nobis tradidit Ariſtoteles, oſtendendam, pro inſtituta breui-
tate, dicta ſufficiant. ad quem modum autem cum diuina prouidentia temeritatis & contingentiæ
natura ſtate posſit, & ex his quæ dicta ſunt, intelligentia quiſque per ſe facilè conſequi ualeat in
ſequentibus nihilominus declarabitur.

Quid ſit diuina prouidentia, ad mentem Ariſtotelis; & quotuplex, & aliqua ipſius diffinitionis declaratio. Cap. XXVII.

POSTQVAM de ſententia Ariſtotelis, rerum cunctarum, non autem perpetua-
rum & æternarum tantùm: ſed generabilium etiam, & corruptibilium, & om-
nifariam denique tranſmutationi obnoxiarum, non in uniuerſali duntaxat, & in
genere, ſed in ſingulari etiam, apud Deum prouidentiam eſſe demonſtrauimus:
adminiſtrareque illum ſuo modo, hoc eſt pro dignitate, & naturæ ſuæ ratione, F
& præſtantia, res uniuerſas: ſupereſt, ut quid tandem, ad eiuſdemmet Ariſtote
lis opinionem, diuina prouidentia ſit: quàm breuiſsimè fieri poterit, uideamus.
In hac autem re, & difficultate quàm maxima, atque quàm grauiſsima, & ſi multi dicere tentaue
rint: ad Ariſtotelis tamen ſcopum & mentem qui, meo iudicio, propius acceſſerit, quàm nobi-
liſsimus eiuſdem interpres Alexander Aphrodiſieus, eſt nemo. cuius ego, cum in pleriſque aliis,
tum in hac cauſa ſententiam, aliorum qui in hac materia ſcripſerint, omnium opinioni, præferen
dam eſſe cenſeo. Et quanquam ille non planè expreſſerit, in diffinitione, opinionem, & mentem
Ariſtotelis: ita tamen illam diffiniuit: ut ſi illius diffinitioni modicum quid addatur: nec melius,
nec ad Ariſtotelis ſententiam explicandam, accommodatius, dici potuerit quidquam. quod ille
profectò uerum eſſe cognoſcet: qui non protſus negligenter in Ariſtotele uerſatus fuerit. Libro
igitur primò quæſt. naturalium capite XXV, diuinam ille prouidentiam, bifariam diffiniri poſſe
affirmauit. Vno modo ea ratione, qua prouidere ſit in aliquod quouis modo mutationem &,
motum, propter aliquid, inducere. Et hoc modo rebus omnibus tam generabilibus, quàm æter
nis, tam in ſingulari, quàm in uniuerſali, primus intellectus, ideſt Deus Opt. Max. prouidet: qui
ſtabilis permanens efficit, ut cuncta non temere, ſed ex finis intentione, moueantur. Nempe pro G
pter aliquem finem, in res omnes tam æternas, quàm non æternas, tam in ſingulari quàm in uni
uerſali, pro earum ratione & captu motum, uel mutationem aliquam Deus glorioſus inducit. nec
ſolùm in rebus, quæ abſolutæ in actu & perfectæ exiſtere dicuntur: ſed (quod non ſine admiratio
ne aliqua dicere poſſumus) in primam etiam materiam, quæ ens potentia eſt, & entium cuncto
rum imperfectiſſ. neſcio quid diuina prouidentia producit. Quo ueluti excitata, ut in libro pri-
mo Phyſicæ auſcultationis oſtendit idem Ariſt. diuini & ipſa, ut poteſt, nonnihil appetere dicitur.
Alio modo diuina (inquit Alex.) prouidentia diffiniri poteſt: quatenus prouidere ſit nonnulla,
propter alia, mouere: ut eorum dicatur quiſpiam curam & procurationem habere, quorum gra
tia alia nonnulla moueat præter ea, quorum ille prouidentiam, ſiue procurationem habere dici-
tur. Hic enim, qui aliorum gratia, alia mouet, eis propter quæ illa mouet, promouentium, &
motorum ratione prouidere dicitur. Et hoc modo rebus potiſsimùm, materiatis, & ſublunari-
bus, caducis, ac fragilibus, ſecundum Ariſtotelem Deum prouidere dicemus, quod ſententiæ il-
lorum opponi, è regione, uidebitur: qui æternis tantùm, non autem caducis rebus, ex Ariſtotele
Deum prouidere putauerunt. quòd & propter ordinatam in hiſce materiatis, & ſubcœleſtibus re
bus, ſuo modo mutationem; & propter perpetuam earundem per ſucceſsionem & in ſpecie per-
manentiam, & generationem, & corruptionem; & propter ſalutem ſingulorum indiuiduorum, H
atq; incolumitatem (ut fieri poteſt) ſeruandam; & propter alias cauſas, ab illis à materiæ labe pror
ſus abſtractis intellectibus, perpetuoq; motricibus ſubſtantiis, cœleſtia corpora moueri, & circũ
uolui dicantur. Quamobrem lib. ſecundo Queſt. naturalium, cap. XXI, idem Alex. diuinæ proui
dentiæ hanc innuiſſe diffinitionem uidetur. Diuina prouidentia eſt executio propriæ operatio- «
nis, ad uſum alterius. Declarabimus diffinitionem, cum illud primùm monuerimus: quod etiam «
aduertit Alex. quòd ſicut Deus duo ſignificat ad mentem Ariſtotelis: ita diuina prouidentia, ad «
ſententiam eiuſdem, bifariam ſumi poteſt. Aliquando enim primam tantùm, ſupremamque ab-
ſtractam ſubſtantiam; aliquando uerò totum genus abiunctarum à materia ſubſtantiarum, atque
ſimplicium, & diuinorum intellectuum uox hæc, Deus, ad Ariſtotelis doctrinam, ſignificat. Et
ut id, quod mihi de hac uoce uidetur, ingenuè fatear: rariſsimè uoce hac in priori, ſæpiſsimè ue-
rò in ſignificatione poſteriori, & ferè ſemper Ariſtoteles uſus eſt. Si igitur primo modo ſumatur
Deus: diuina prouidentia erit actio primæ, ſupremæque ſubſtantiæ, ad uſum alterius. Cum au-
tem ſuprema illa ſubſtantia non tantùm propter hæc ſublunaria, ſed propter ipſa etiam corpora
cæleſtia,

A cœlestia moueat: quæ quidem corpora cœlestia cuncta (ut lib. duodecimo Primæ Philosophiæ Arist. declarauit) primus ille intellectus realiter & effectiuè mouet, primum quidem & supremū omnium corpus immediatè, reliqua uerò huius primi corporis motu mediante. Nec ptopter cœlestia corpora tantùm, quin etiam propter ipsas à materiæ labe penitus abiunctas secundas substantias, & ipsorum cœlestium corporum motrices intelligentias cunctas moueat, neque propter eas solùm, sed eas etiam mouet, non quidem ut corpora, realiter, sed spiritualiter tantùm, hoc est desiderio, atque amore quodam à Deo moueri illas, ad Aristotelis dogmata, existimandum est; sequitur, ut non tantùm rebus subcœlestibus, sed ipsis etiam cœlestibus corporibus, sanctissimisque demum ac purissimis illis primis intellectibus, Deum prouidere, sit confitendum. Prima etenim intelligentia non in has subcœlestes naturas tantùm, sed in ipsa etiam cœlestia corpora, & in eorundem motrices diuinas substantias, motum pro ratione subiectæ substantiæ, mutationemque quandam inducit. secum nanque cuncta reliqua æterna corpora firmamentum, quod à suprema, ut dictum fuit, immediatè intelligentia circumuoluitur, rapit. in ipsas uerò posteriores & secundas intelligentias, mutationem quandam, & appetitionem, & desiderium prima ingenerat. Declaratur etenim & ab Aristotele, & ab Aristotelis expositoribus uniuersis, separatas

B illas substantias omnes propter quandam erga primam, & supremam substantiam, inclinationem, propensionemque, & amorem, mouere. Nam ptopter tres causas, uidelicet, propter hæc sublunaria, propter seipsas, & sua perpetua corpora, & propter primam (cui quantum possunt assimilari conantur) mouere, substantiæ illæ posteriores dicuntur. dicebat enim lib. secundò de Cœlo, textu LXVI, Arist. μάλιστα μὲν γὰρ ἐκείνου τυχεῖν, ἄριστον πᾶσι, τοῦ τέλους hoc est cuique optimum est finem illum (primum scilicet) consequi. Prima igitur substantia omnibus tam spiritualibus, quàm corporeis, tam fragilibus, quàm æternis, tam in singulari, quàm in uniuersali, & in genere, aliquo modo impartitur mutationem. Hoc autem est, Deum in priori significatione, secundum expositionem Alexandri, rebus omnibus prouidere. Si uerò secundo modo & in posteriori significatione Deus sumatur: diuina prouidentia erit actio omnium simul separatarum formarum, & substantiarum, abstractarumque mentium. Et eo, quo prius, diffinietur modo: nisi quid forte sit huic (de quo inferius) addendum diffinitioni. ad quem modum libr. primo Quæst. naturalium cap. XXV, & lib. secundo cap. XXI (ut paulò ante dictum fuit) illam diffiniuit Alexander. ut dicamus. Diuina prouidentia est motus uel mutationis, ab omnibus separatis substantiis, in hæc sub

C cœlestia, ad aliquem finem, inductio. Vel quod idem est, diuina prouidentia est operatio omniū separatarum substantiarum ad usum alterius. Dicitur [omnium separatarum substantiarum] quòd hæ simul omnes Deus, in posteriore significatione, dicantur. dicitur uerò [ad usum alterius] quoniam, & si prouisor quispiam singularis, & materiatus, de nonnullis prouidere sibi possit: hæc tamen prouidentia, qua sibi quispiam prouidet, deo, qui nullo indiget, aptari aliquo mo
» do non potest. Lib. etenim septimo Moralium ad Eudemum, fœlicem (dicebat Aristoteles) non
» multum egere amico: quod maximè manifestum erat in Deo: qui nulla re indigus est. Non igi-
» tur sibi Deus prouidet, sed alteri. hoc est, quod in definitione dicitur [ad usum alterius.]

Exhibita de diuina prouidentia definitio uberius declaratur. CAP. XXVIII.

VERUMENIMUERÒ ad hanc diuinæ prouidentiæ, quam ex Alexandro, ad Aristotelis sententiam, exhibuimus, definitionem intelligendam, ex ipsomet Alexandro, considerandum maxime est, hoc quod in definitione dicitur, [ad usum alterius] Ad usum nanque alterius Deum agere; trifariam intelligi potest. Vno modo per se prorsus, & primaria intentione. ad quem modum seruus, ea ratio

D ne qua seruus est; ad usum est domini. Domino nanque obsequi, & seruire, in primis ille tenetur. Ad hunc modum, instrumenta omnia, quatenus instrumenta sunt, gratia alterius, per se, & principaliter sunt. ut gladius incisionis gratia, malleus percussionis, nauis itineris, & alia id genus aliorum gratia sunt. Iis nanque non nisi aliorum gratia, utimur. Alio modo, non per se, sed per accidens tantùm. ad quem modum, lapis, qui forte fortuna ceciderit, ad sessionem accommodarè præparatur; aut ille, qui inimicum occiderit, aliis quibusdam, opes & bona inimici parasse uidetur. quod enim ad usum sedentium decidens lapis fuerit aptus; aut illis, de quibus, qui inimicum occidit, ne cogitabat quidem, tot bona compararit; non lapidis delapsi, uel inimici occisoris prouidentia aliqua fuit; sed casu, & temere id euenit. Tertio modo ad usum alterius, Deum agere intelligi potest; idest tum per se, tum per actiones; non autem per se omnino, aut omnino per accidens; ad quem modum, ouibus pastor prouidere dicitur. Duo nanque in cura ouium, & diligentia, pastor accuratè agit. Vnum, ut ouibus ipsis bene sit. Alterum, ut ipsi sibi, ex ouibus rectè se habentibus bene sit. Ita nanque lacte, lana, & fœtu, lucrum, & commodum suum auget. Et sicut posterius ex priori hoc est lu-

T crum,

crum, ex recta ouium habitudine per pastoris procurationem euenit; & quadam quasi efficientis E
necessitate consequitur; Ita primum ex posteriore, hoc est bona ouium habitudo ex lucro quadam quasi finis necessitate dependet. Nempe ut oues, si rectè ualent, sunt lucri causa; ita lucrum est pastoris finis in grege curando. Deus igitur propter res alias, & à se distinctas uno uel altero horum trium modorum operatur, illisq; prouidet. Non est dicendum primo modo. Nulla est enim actio, quæ per se, & principaliter, ab agente intenditur, quæ ad usum rei agente uilioris fit, aut etiam esse posſit: cuius rei illa à Platonicis, & à Peripateticis redditur ratio. Quoniam operatio ipsa per se, operantis quædam perfectio est; ad deterius autem, nisi aut ui, aut inscitia, labitur nihil. inscitia autem, aut uiolentia in Deum, qui cadere potest? Hanc autem rem, & rationem, quum D. Io. Fran. Picus, in libello suo alioqui docto, minus aduertisset; quem de diuina prouidentia, ad mentem Aristotelis, inscripsit Alexandrum Aphrodisieum ausus fuit, in ipsius diuinæ prouidentiæ diffinitionis expositione, repræhendere; quasi, nisi per se, & ex principali intentione res illas Deus curare minimè queat. Sed redeamus unde fluxit oratio. Neque secundo modo de rebus, Deum prouidentiam habere, dicendum est; cum modus secundum prouidentiam destruat magis, quam extruat; temeritatem autem in euentibus cunctis affirmet. prouidere nanque eo modo, & per accidens, casus, & temeritas, non prouidentia censebitur. temeri- F
tas autem à diuinis operibus procul certè abigenda est. Relinquitur ergo, ut modo tertio, ex Aristotelis sententia, secundum Alexandrum, Deum rebus cunctis prouidere dicamus. Deus enim mobile primum (quicquid nonnulli de mente Arist. secus sentiant) effectiuè (ut non semel dictum est) & per se, & immediatè mouet. Ab huius motu, cætera, ut longa compertissimaque, apud peritiores, constat experientia) cœlestia corpora mouentur; ab horum autem omnium, iugi perpetuaq; transmutatione, harum, quæ apud nos sunt, fragilium, singulariumq; rerum generatio, & corruptio, & alteratio, & auctio, & ipsius denique rei cuiusque (quæ in Orbe uniuerso est) essentiæ, ac naturæ, & speciei tutela, atque incolumitas dependet. colligatum propterea, ut sæpè dictum fuit, Mundo superiori, istum Mundum, inferiorem esse, dicebat Arist. ut inde omnis uirtus eius gubernaretur. Extra cuius gubernationem, & prouidentiam, ne quid effluat, & labatur; miracula uidemus aliquando Naturam, & Deum facere; ad uacuum, scilicet, per quod cœli uirtus, & administratio, ad inferiora ista, pro salute eorum, & uita tutanda, demandari non poterat, prohibendum; ad rerum continuum & perpetuum ordinem, & ne- G
xum, quo uirtus illa cœlestis ad omnia meare, & transfundi commodè posſit, retinendum. Nõ enim benè sensit lib. de Sympathia Hieronymus Fracastorius, uir alioquin eruditus, qui ultimũ finem ascensus aquæ, qui nobis notus esset, esse amotionem uacui existimauit. non enim ascendit aquæ tantùm ad tollendum uacuum; ita ut huius nulla sit ulterior causa, immo est, & est illa, quam nuperrimè nos diximus. Ideo nanque ad tollendum uacuum laborat natura; ut uis cœlestis, propter prædictas causas ad nos usque delabi posſit; sine qua res subcœlestes esse, & persistere, & operari, & à Deo Opt. Max. regi & administrari non possent, delabi nanque per uacuum, non potest uis illa. Sed redeo unde fluxit oratio. Operatio igitur Dei secunda, quæ motus est, (prima nanque & principalis, Dei operatio, intellectio est) propter ista inferiora est. propter hæc enim, ut superius uisum fuit) Deus mouet. Non tamen propter ista caduca, & fragili naturæ constantia; quæ ab illa perpetua, immutabiliq; essentia diuina, ualde in perfectione, ac naturæ præstantia, & quasi per infinitum interstitium, distant, principali intentione corpora cœlestia Deus agit & uoluit; sed tantùm secundaria. Prima enim & principali intentione, propter seipsum ad doctrinam Aristotelis, cœlestia corpora Deum mouere dicimus; quod copiosè satis lib. secun H
do de Cœlo, & uberius lib. duodecimo Diuinæ philosophiæ idem Aristoteles declarauit. intentione autem, secundaria, propter alia à se mouere dicitur; quæ autem secundaria intentione fiunt; illa tum per se, tum per accidens fieri dicuntur. Hæc igitur est diuinæ prouidentiæ secundum Alex. diffinitio, & ipsius diffinitionis ad dogmata Aristotelis explicatio.

Additur uerbum diffinitioni Alexandri, & uberius tota diffinitio declaratur. Cap. XXIX.

QVAMVIS à nobis, satis copiosè ex Alexandri sententia, diuinæ prouidentiæ definitio, quam ad doctrinam Aristotelis rite exhibitam arbitramur, explicata sit; ne quid tamen in illius expositione, à quopiam desiderari posſit; uerbum unum addemus definitioni. Sic enim explicatior, illustriorque erit; & nihil nõ continebit; quod in hac ipsa, ex Aristotelis sententia, desiderari posſit. Est igitur diuina prouidentia ad Aristotelis sententiam, executio propriæ operationis ad usum alterius; per quam & in suo ordine constituuntur omnia; & tum in proprium singula, tum in communem finem diriguntur uniuersa. Hæc nanque copiosa explicata

A cata ac quammaximè facilis est diuinæ prouidentiæ, penès Aristotelem diffinitio. Illud, quod à nobis additum fuit, uidelicet [per quam & in suo ordine cuncta constituuntur, & cum in proprium finem singula, tum in communem diriguntur uniuersa.] etsi in illo uerbo, Ad usum alterius, si illud diligentius perspicaciusq; intelligatur], contineri nullus non cognoscere posit. nulli tamen dubium esse potest; quin hoc modo explicata diffinitio & clarior, & apertior, atque illustrior euadat. Diuina nanque, ut dictum est, operatio ad omnium aliorum beneficium, & utilitatem est quidem per se, sed secundario, idest neque omnino per se, neque omnino per accidens; sed quodam modo medio, idest partim per se, & partim per accidens. ad quem modum pastoris operationes esse ad usum ouium, dicebamus. Orbes enim cœlestes à propriis, & naturalibus motoribus suis mouentur, motu circulari, primò & per se; ut & orbes ipsi (quantum eorum natura patitur) ipsis mouentibus substantiis; persimiles fiant, quæ sicut æternæ, & perfectæ sunt, ita & corpora, quæ ab illis mouentur æterna, & perfecta, & motus, quibus eadem illæ mouent, æterni & perfecti suo modo sunt; cum quoniam, ut lib. quarto de Cœlo tex. x x i i i i, dixit Aristoteles, motus localis, est generatione ultimus, primus autem perfectione: tum quoniam, ut in lib. octauo Physicarum auscultationum ostenditur, inter omnes motus locales, circularis est perfe-
B ctissimus. est enim maximè regulatus, est mensura aliorum motuum, nihil abiicit à subiecto, quia caret contrario, est æternus quoniam in principio semper, & semper in fine est. Et ipsæ secundæ mouentes substantiæ per se & primò mouent: ut primæ, supremæq; formæ persimiles, quã tum possunt, euadant; per se uerò, sed non primò, sed secundo, idest, ut paulò prius dicebamus, secundaria intentione, propter bonum Orbis uniuersi; idest propter res ipsas omnes, quæ in Orbe uniuerso sunt; ut singulæ scilicet pro ratione naturæ suæ perfectionem propriam consequantur. A prima nanque substantia mouentur secundæ intelligentiæ, & ab omnibus simul separatis intellectibus, per se non primò, sed secundò, idest tum per se, tum per accidens, propter istas inferiores, & subcœlestes substantias; cœlestia corpora mouentur quoniam & mouent, & mouentur illa; ut ista inferiora, materiataq; singularia, & sint, & suum ordinem in natura retineant; atque in statu, ut possunt, & incolumitate sua permaneant; & suo modo æterna sint; & suis officiis singula, quod est in finem proprium illa dirigere, pro naturæ suæ ratione fungi posint. Est autem propria uniuscuiusque rei operatio, proprius (ut superius diximus) illius rei finis, & propria perfectio. lib. nanque de Cœlesti natura secundo, parte septima supra decimam dicebat
C Arist. unumquodque habens opus, est gratia suæ operationis. Et Auerr. lib. quarto commentatio
» ne secunda supra uigesimam, scribit, Actio est finis formæ, forma uerò generationis. operari igi-
» tur ad usum, siue ad beneficium alterius (ex descriptione superius de prouidentia secundum A-
» lexandrum tradita) est illi, ad cuius usum dicitur operari, pro uidere; illudq; in suo ordine constituere: & in sibi proprium finem dirigere. Proprius nanque rei cuiusque finis est ille; quem nuper diximus: operationibus uidelicet quibusdam pro cuiusque natura & ratione, quasi propriis officiis in hac scena, & in hoc Orbis theatro, unumquodque fungi: in quo decet esse ociosum nihil. communis uerò rerum simul uniuersarum finis est (ut uno uerbo dicatur) perpetuitas, quod hæc una inter cætera, & ad Orbis uniuersi perfectionem faciat; & rem unamquamque Deo (quàm fieri potest) simillimam reddat; sed singulæ pro ratione naturæ suæ & appetendæ, & consequendæ huius perpetuitatis modum distinctum habent. Materia prima per formam, metalla per concretionem, plantæ per germinationem, animalia per generationem, corpora cœlestia per motum localem, abstractæ substantiæ per intelligentiam, perpetuitatem ambiunt. Etiam quemadmodum appetitus modi in singulis rebus naturaliter distincti sunt; ita distincta sunt singularum rerum naturales operationes: ad quarum usum, & beneficium aliquid agere, eisdem (ut dictum fuit) prouidere est: quod per suas operationes in finem & proprium, & communem dirigantur,
D & ueluti ad manus ducantur singulæ. Sed de posteriori diuinæ prouidentiæ, diffinitione hucusque. Prior etiam illa diffinitio superius posita; per quam diuinam prouidentiam diffiniebamus; esse actionem primæ, supremæque substantiæ ad usum alterius; uel illam quam dicebamus, prouidentiam esse motus uel mutationis ab aliquo, in aliquod, propter aliquid, inductionem, & aliæ huiuscemodi, intelligendo per Deum primam tantùm, supremamque intelligentiam, uno similiter addito uerbo absolutè atque perfectè reddentur, ut dicatur, Diuina prouidentia est motus uel mutationis à prima atque suprema intelligentia inductio; per quam cuncta tam spiritualia quàm corporalia; tam æterna quàm corruptibilia & in suo ordine constituuntur, & in suum finem singula diriguntur, Nam isto modo prolatis utrisque diuinæ prouidentiæ Alexandri diffinitionibus, & quid Alexander ipse per illa uerba (ad usum alterius) uoluerit: & quid Arist. de diuina prouidentia senserit, expressius sine dubitatione atque intelligentius significatur. Deum ergo & iis caducis tantùm generabilibus, & corruptibilibus rebus; & non iis duntaxat, sed cunctis, quæ in Orbe uniuerso sunt rebus, tam æternis, quàm non æternis, tam spiritualibus, quàm corporalibus (quamuis modis diuersis in utraque prouidentia Deus sumatur) tam in singulari,

A per accidens. ita contrà, qui per se primò mulierem appetit, prolem per se secundariò intendere
necessum est. Ad motum enim cœlestium corporum, qui per se & primò ab illis motricibus sub-
stantiis propter seipsas intenditur; consequitur necessariò & per se, sed secundariò; idest tum per
se; tum per accidens motus & operatio rerum harum inferiorum; ut qui per se & primò motum
illum intendit; & hunc aliquo modo, licet non principaliter sed secundariò, per se tamen, hoc
est dictu, partim per se, partim per accidens intendere sit necessarium. Hanc denique Alexan-
dri doctrinam, licet inuitus, ad calcem primæ partis disputationis suæ de prouidentia Dei fateri
tandem Dominus ille coactus fuit. cum enim argumentum illud Alexandri; si Dii per se res hu-
manas curarent, hoc perinde esset, ac si dominos seruorum gratia esse & operari diceremus, nul-
» lum esse, niteretur ostendere; hæc ad uerbum post multa ille subiecit. Nulla consecutione pen-
» det à uerò, si Deus curat humana; ut sit, aut agat propter illa: nam in Deum uti in finem om-
» nium ultimum, illa ipsa referuntur: quare propriè & exactè propter seipsum, non propter hu-
B mana aut est, aut operatur. Nec seruorum exemplum, & mortalis domini, Deo quadrat: uel
» si quadrat, tibi, qui illud producis, aduersatur. Nam dominus, cum in seruos aliquid confert be-
» neficii, aut propter eos seruos, aut propter seipsum operatur; si primum dixeris, te ipsum redar-
» guis; qui reris falsum esse, ut domini seruorum gratia operentur; si secundum, teipsum redargui-
» mus; qui affirmamus seruorum beneficium in domini, si non utilitatem, & commodum; in ho-
» norem certè referri. hactenus D. Ioannes Franciscus. sed in hoc tam longo uerborum apparatu,
quid aliud uel inuitus sibi uult ille, nisi quòd Dii curant humana, & per se & per accidens. quia
dum cuncta referunt in seipsos, hoc ante illud est quòd per se & principaliter intendunt, & uolunt
secundaria intentione, hoc est tum per se tum per accidens, ut rebus ipsis humanis benè fit; ut bo
num istud ad Deum, & Dei gloriam tandem referatur. Sed Alexander idem asserit, & doctissi-
mè, & ad dogmata Peripatetica rectissimè. Non'ne & dominus seruos, & Pastor oues per se se-
cundaria intentione curat; quatenus illis benè uult; ut ex bono illorum, aliquid sibi adipiscatur.
tur. siue illud utile, & commodum, siue honor & gloria sit, & dicatur, non est nunc curandum;
satis est Alexandro, quòd Dii non sistant in humanis rebus quibus bene faciunt, sed res humanas
& propter seipsos, & propter res ipsas tandem procurent; & sibi ex ipsis quidpiam uelint, quic-
quid illud sit; ita ut non per accidens absolutè, non per se absolutè, sed tum per se, tum per acci-
C dens, mortalibus rebus, Deos prospicere, ad Peripateticorum disciplinam, rectissimè Aphro-
disieus asseruerit,

Soluuntur ea, quæ singulæ prius Aristotelis interpretum opiniones pro se adduxerant, quatenus his, quæ ab auctore dicta fuerunt, aduersantur.

Cap. XXXI.

POSTQVAM ipsius diuinæ prouidentiæ ex Aristotele, diffinitionem, & diffinitio
nis ex Alex. expositionem explicauimus: & eam ab obiectis D. Io. Francisci Pi
ci defendimus, & ad quem modum Deus Opt. Max. rerum cunctarum procura
tionem habere dicatur declarauimus; superest, ut ea omnia, quæ pro se singu-
læ prius Aristotelis interpretum opiniones adduxerant: si iis præsertim, quæ de
eius sententia, nos diximus, aduersari uidebuntur, dissoluamus. Ad primum
pro positione Chalcidii: quoniam non cognoscit Deus hæc singularia materia
D ta; ergo eorum curam habere non potest. assumptum uidetur Aristotelis lib. duodecimo Me-
taphysicæ, parte LI. Dicimus quidquid sit de assumpto, argumentum nullum esse: cum probas:
quia prouidentia cognitionem supponit rei, cui prouidetur, in prouisore: istud falsum esse ex mo
do, quo diuinam prouidentiam asseruimus, manifestum est. Possumus etiam admittere, Deum
cuncta etiam materiata & singularia cognoscere; nec obstant ea, quæ fuerunt obiecta: si modus,
quo omnia ille intelligit, aduertatur: qui quamuis diuersimodè non solùm ab Aristotelis, sed
etiam ab Auerrois interpretibus exponatur; nobis tamen (ut rem breuissimè expediamus) suf-
ficiant, ad illud declarandum, uerba ipsius Auerrois lib. duodecimi Metaphysicæ commentatio-
ne LI, quæ sic se habent. Et ueritas est, quòd primum scit omnia, secundum quod scit se tantùm.
» scientia in esse: quod est causa eorum esse, uerbi gratia, qui scit calorem ignis tantùm, non dicitur
» nescire naturam caloris existentis in reliquis calidis; sed iste est ille, qui scit naturam caloris se-
» cundum quod est calor: & similiter primus scit naturam entis, in eo, quod est ens simpliciter,
» quod est ipsum. hactenus Auerroes. in quibus uerbis idem Auerr. sensit, Deum, se perfectè intel
» ligendo, cætera omnia intellexisse; quòd se perspicuè intelligendo, qui rerum omnium perfectis-
sima res est, habens esse perfectissimum, reliqua Entia, in eo quòd entia sunt, intelligat. cuius
sententiam pluribus & diffusius in primo libro commentariorum in sententias Theologicas di-
stinc. XXXV, & distinc. XXXIX, excussit Ioan. Bacconus. & nos in tractatu nostro de subiecto Me
taphysicæ

taphysicæ sectione secunda, quid sit dictu, intelligere ens in quantum ens, diligenter admodum exposuimus. E

Cvm obiicitur rerum instabilitas.

Dicitvr quòd modo stabili, res etiam instabiles cognoscit: quemadmodum immobilis manens, dat cuncta moueri.

Ad secundum quod obiicitur, & ad primum eius incommodum, dicendum, illud non sequi; quoniam ut ex uerbis Auerrois colligi potest: non haurit diuinus intellectus harum rerum cognitionem ab ipsis rebus: sed à propria essentia.

Ad secundum illud non sequitur; sed contra quòd idem sint: cum intellectus & diuina essentia sint idem prorsus.

Ad tertium, non patitur diuinus intellectus à rebus: quòd ab alio quidquã minimè recipiat: sed contrà omnibus ea, quæ habent singula, præbeat, & elargiatur.

Ad quartum ex dictis ad secundum & ad tertium patet responsio. Est enim intellectio illa simplicissima: cuius intelligens & intelligibile, idest id quod intelligitur sit unum idem re modis omnibus simplicissimum. F

Ad quintum & sextum incommodum. Quomodo illa sequuntur, si unico & simplicissimo actu, se intelligens, omnia intelligit? nulla est ibi successio: nihil extrinsecus ille haurit: nulla diuersitas cognitionum: non igitur uel de potentia ad actum, uel de quiete ad motum, uel de indefesso ad lassitudinem potest ille intellectus deduci: & si res ipsæ, quæ intelliguntur, de potentia ad actum perducantur.

Ad tertium dicemus fusius libro sexto in responsione ad tertium principale: satis sit nunc illud admouere; quòd si prouidentia diuina sit (ut prius uidimus) ad usum alterius aliquid operari; nemo est, qui non uideat, hinc non sequi aut istarum rerum in Deo cognitionem: aut ex cognitione & prouidentia libertatis, uel temeritatis, & breuiter contingentis naturæ euersionem: ut multis uisum fuerat, libertati arbitrii diuinam prouidentiam repugnare, si etiam poneremus distinctam harum rerum apud Deum cognitionem: nullum ex illis, quæ obiecit aduersarius, incommodum sequeretur. quod & superius aliquo modo uidimus, & inferius fusius à nobis ex Iamblicho declarabitur: & ad ea, quæ pro Chalcidii opinione adducta fuerant hactenus.

Ad primum quod pro sealtera opinio adduxerat, patet quid dicendum. Nam si diuina prouidentia est motus & operatio Dei, ad usum & beneficium rerum harum subcœlestium, non impedit earum operationem, sed contrà adiuuat maximè. Ac ex earum operatione, ortum suo modo deducunt actus contingentes, temerarii, & liberi. prouidentia igitur non solùm non aufert, & destruit sed struit, & fauet potissimùm libertati temeritati & omni denique contingentiæ rationi. G Ad hoc idem obiectum dicemus fusius, & diligentius, cùm ad tertiam principalem obiectionem libro sexto respondebimus. Posito nanque quòd cuncta etiam distinctè & exactè intelligat primus intellectus: quod tamen ponere non cogimur: immo mihi arridet magis multorum Aristotelis interpretum opinio illa, quæ negat Deum extra se, & præter seipsum quidpiam intelligere: non tollitur propterea temeritatis & contingentiæ natura, ut accuratè & diligenter in libro sexto à nobis declarabitur.

Ad secundum, non cogimur in Deo asserere earum rerum cognitionem; quarum curam ipse gerit: quod diffusè patere potest, ex modo, quo nos ad Arist. opinionem, diuinam prouidentiam asseruimus.

Ad Ioannem Gramm. Simpl. Alexandrum & ad eos, qui uel à diuina prouidentia temeritates excludunt, & fortunas: aiuntque casualia ordinem egredi, & dispensationem diuinæ prouidentiæ, uel propter diuinam prouidentiam auferunt casum & fortunam: uel tantùm in relatione ad secundas causas illũ admittunt, diximus prius satis diffusè, ostendimusq; Physicè loquentes, monstra, casus, & fortuita, ut talia sunt, ad quamcunque causam referas, talia esse & excludi à diuina prouidentia, ut monstra sunt, quia tamen uil esse potest, quod diuinæ dispensationis ordinem penitus subterfugiat, idcirco nec monstra penitus ab ordine exclusa sunt, sed ut speciem & naturam aliquam inducent, ad diuinæ prouidentiæ ordinem rediguntur. Ex modo nanque quo diuinam prouidentiam Peripateticè asseruimus: temeritati eam non obstare, manifestum iam factum esse putamus. Non enim affirmare aut Deum hæc materiata, & singularia cognoscere; aut euertere contingentiam, libertatem, temeritatem, casum, & fortunam cogimur: quomodo multis uisum est libertati, & temeritati, diuinam prouidentiam (ad Aristotelis dogmata) repugnare. Iam perfectò iis non aduersari, sed contra istis omnibus, diuinam prouidentiam eo modo, quo nos fecimus, declaratam, mirificè suffragari, cuique constare potest: quoniam sine huiuscemodi Diuina Prouidentia esse non possunt (Peripateticè semper loquendo) temeritas, fortuna, & arbitrii nostri libertas, immo neque nos neque res ipsæ, quæ per Orbem uniuersum diffusæ sunt, operari aliquid, sed neque subsistere, possunt; & illa, quæ eueniunt, H

A & illa, quæ eueniunt, siue necessariò, siue contingenter, siue fortuitò & temere, siue alio quocunque modo eueniant, si non esset diuina Prouidentia, hoc est si Dii cœlestia corpora non mouerent, euenire non possent. Est igitur diuina Prouidentia, ita ad Peripateticorum doctrinam explicata, non ad impedimentum, uel ad coactionem nostrorum operum. quæ ut nostra sunt, libera sunt; si enim libera non essent, nostra non essent; sed ad usum, & beneficium eorundem, quo magis etiam (si fieri potest) non serui nostrarum operationum sed domini efficiamur. & quod de nostris operationibus diximus; idem dicendum de cæterorum qualitercunque agentium effectionibus, quorum opera, ab ipsa diuina Prouidentia iuuatur quidem, sed nullo modo, plusquam eorum natura patiatur cogitur, uel necessitatur. iuuare autem quempiam ad opera sua perficienda, quibus finem & proprium & communem, idest, perpetuitatem consequatur, est ei prouidere, & eiusdem curam & procurationem habere. Quòd si aliquando ab ea perpetuitate; ad quam prius diximus omnia suo modo tendere; & ab ipsa diuina prouidentia, & à fine communi, uel proprio, multa multis modis deficere uideantur, ut, uerbi causa, homo per connatum, uitium aut per testium euulsionem, uel per nuptiarum contemptum

B prolem & perpetuitatem, qualem homini natura tribuit, assequi non potest. uidentur quidem ista à perpetuitate & à communi fine, & ab ipsa denique diuina prouidentia delabi, non delabuntur autem, sed alia uia ex diuina prouidentia, ad perpetuitatem, & ad fines suos contendunt. Ad aliqualem nempe uniuersi perfectionem monstra, & spadones, & cœlibes perpetuos, esse oportebat: quòd hæc omnia, quadam ratione, species & natura quædam sunt. Ex quo patere illud potest, quod Ioan. Gram.; & post Ioannem Simpl. nobilissimi Aristotelis interpretes prius dicebant; quòd monstra ad primam causam relata, non fortuita uel temeraria esse dicebantur; nihil enim fortuitò, nihil temerè respectu primæ causæ simpliciter & absolutè accidere potest; quoniam nihil est; quod diuinam Prouidentiam subterfugere queat. Hoc est quod libro octauo Physicarum auscult. parte quinta supra decimam dicebat Arist. Naturam in rebus inordinati tolerare nihil. si autem aliquid inordinatum uideatur, ut monstrum, non ita inordinatum & temerarium, quin modo aliquo ad ordinem, & ad causam per se reduci possit. de qua re prius cap. x x v huius libelli diffusè à nobis dictum fuit. Verùm etsi quod diuinam Prouidentiam subterfugiat, est nihil; multa nihilominus, diuina de rebus cunctis prouidentia supposita, contingere possunt, quæ

C etiam (ut ad Deum, & ad primam causam relationem habent) casu, & temere contingere dici possunt; quod quomodo esse queat; fusè satis superius loco citato à nobis declaratum fuit. Illud etiam ex dictis manifestum est; quòd non tantùm rerum æternarum, uel non tantùm uniuersalium, & specierum, ad mentem Aristotelis (ut nonnulli prius dicebant) apud Deum prouidentia est; sed omnium administrationem, atque rerum cunctarum prouidentiam Deum habere, ab omnibus ritè confitendum, & firmiter, ex disciplina Aristotelis, credendum est. Nec propterea hæc singularia eo modo, quo in se sunt, à Deo cognosci, fateri cogimur: quemadmodum putarunt aliqui; etiam si eisdem eo modo, quo in se habent esse, diuina bonitas prouideat. Rebus enim (ut dictum est) omnibus tam æternis quàm generabilibus tam in singulari quàm in uniuersali, & in specie, eo, quo expositum est, modo, absque materiatarum rerum cognitione, de sententia Aristotelis diuina bonitas, & natura prouidet.

Sed de Diuina Prouidentia ad mentem Philosophorum Aristotelis præsertim, & Platonis; & de Alexandri aduersus Domini Ioannis Francisci Pici calumniam defensione, hucusque. Superest iam, ut de ipsa diuina Prouidentia quid nostri catholici Theologi definiant, uideamus.

D

IVLII SIRENII CARRARII
HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber quintus.

De diuina prouidentia ad Theologorum sententiam.

An sit diuina prouidentia inquiritur, & ad partem falsam arguitur.
Capitvlvm primvm.

PHILOSOPHANTIVM, Platonis potissimùm, & Aristotelis, de diuina
prouidentia an sit, quorum sit, & quid sit, hactenus considerauimus
opiniones, & illam, quæ est Aristotelis, non solùm non aduersari euen
tis fortuitis, & contingentiæ, sed illi maximè patrocinari demonstraui-
mus. illam autem, quæ est Platonis & Stoicorum, improbatam omisi-
mus, illis contenti rationibus, quibus eorum fatum improbauimus.
eisdem certe, & eorum de diuina prouidentia opinionem, inquantum
euentuum contingentiæ aduersatur, improbatam satis oppugnatamq́;
existimamus. Nunc demum superest; ut ea, quæ prius de ipsamet diui
na prouidentia ad opinionem Philosophorum explicauimus Theoremata; ad mentem Theolo-
gorum nostrorum, & secundum catholicam ueritatem, consideremus. Primùm igitur consi-
derandum est, An sit diuina prouidentia; resque Deus, quas condidit, administret; uel negligat
potius, aut omnes, aut plurimas. Sed ueritatem, quàm firmissimis rationibus fieri potest, op- G
pugnemus. Has enim cum diluerimus; res tota clarior, atque illustrior erit. Ac primùm qui-
dem non uidetur prouidentia esse sine prudentia; prudentia autem ex lib. sexto Eth. cap. VI, & ali
quot sequentibus sine ratiocinio, & discursu esse non potest; discursus autem omnis à Deo peni
tus tollendus est; quòd imperfectionem semper quandam intra se claudat, & annexam habeat;
omnis autem à Deo procul abigenda est imperfectio; ab eodem igitur uidetur tollenda esse pru-
dentia atque prouidentia.

SECVNDÒ quoniam stante diuina prouidentia, perire uidebitur & casus, & fortuna, & præ-
minm, & pœna, & tota breuiter, quam acriter hactenus defendimus, contingentiæ natura. Eo.
enim modo cuncta, de suis causis, procederent, atque in lucem ederentur, quo diuina uoluntas
in sua prouidentia, ab æterno, & procedere, & euenire statuisset: cuius & secundæ causæ omnes,
& cœtera cuncta quomodocunque agentia, & nos ipsi uniuersi, instrumenta sine dubitatione,
essemus. Nobis igitur benè agentibus, nihil præmii, cum præmium sit agentis, non instrumen-
ti; nihil similiter malè agentibus pœnæ eadem de causa merebimur. Et cùm uoluntati diuinæ ni
hil possit obsistere; nihil illius consiliũ impedire; nihil illius decretum infirmare; aut eius statutũ
euertere: nihil temerè, nihil fortuitò, nihil casu poterit euenire: sed eo modo cuncta ineuitabili ne
cessitate euenient: quo (ut dictum est) per diuinam ab æterno, uoluntatem & prouidentiam eueni H
re decretum atq; statutũ fuerit. Esaiæ XLIII. Non est, qui de manu mea eripiat: operabor, & quis
auertet illud? & cap. LV. Verbum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me uacuum,
sed faciet quæcunque uolui. Et Psal. LXXV. Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Item Hester XIII.
Omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita: & non est, qui resistere possit uoluntati tuæ: si de
creueris saluare Israel: dominus omnium es; non est, qui resistat maiestati tuæ.

TERTIÒ. cùm sapiens prouisor à re, cuius curam gerat, malum omne, quantum potest, ex-
pellere debeat: uel Deum rebus istis non prouidere, aut non omnibus; uel saltem (quod maius
forte incommodum erit) non satis sapientem prouisorem esse, sequi uidebitur. Multa enim ma-
la, ut ebrietates, adulteria, incestus, abusus, stupra, sacrilegia, bella, furta, homicidia (sed iam cœ
pimus τὴν ἄμμον μετρεῖν, idest arenam metiri.

" *Non mihi si linguæ centum sint oraq́; centum,*
" *Ferrea uox, omnes scelerum compræhendere formas*
" *Omnia malorum percurrere nomina possem)*

mala inquam huiuſcemodi innumera in Orbe uniuerſo non ſolùm conſpicimus, ſed eorum etiam plurima inuiti ſæpiſsimè nos experimur. Huic tam graui abſurdo, atque tam magno malo, ex Boethio lib. quarto de Philoſ. Conſol. proſa prima, aliud maius abſurdum, & maius malum adiungitur. Nam imperante florenteque nequitia, uirtus non ſolùm præmiis caret; uerùm etiam ſceleratorum pedibus ſubiecta calcatur; & in locum facinorum ſupplicia luit. Quæ fieri in regno ſcientis omnia, potentis omnia, ſed bona tantummodo uolentis Dei, nemo ſatis poteſt nec admirari, nec conqueri.

QVARTÒ, eſt ratio illa Epicuri, cuius lib. de Ira Dei meminit Firmianus. Quoniam Deus aut uult mala tollere, & non poteſt: aut poteſt, & non uult: aut neque uult, neque poteſt; aut & poteſt, & uult. Si primum, imbecillis Deus eſt. Si ſecundum, inuidus. Si tertium, utrunq; & inuidus, & imbecillis eſt. Si quartum, unde ergo ſunt mala? aut cur illa Deus non tollit, ſi res humanas curat? cum igitur ea non auferat, noſtra nequidquam curat.

B Ad eandem partem falſam, aliquot confirmationes adducuntur. CAP. II.

CONFIRMATVR id ipſum, quod ratione probatum hucuſque uidetur. Primò, quia non ſolùm mala non excluſit Deus à rebus: ſed illa bonis præſtare uoluit multitudine, celeritate, facilitate, frequentia, magnitudine, & mille aliis modis. probi homines quàm rari ſunt? contrà nequam quàm multi? ut multo magis improbitas, quàm probitas homini naturalis uideatur. Hora, & penè temporis momento, infirmamur; at ut ſanemur, longo tempore longaque ſæpe medicorum opera opus eſt. modicum uenenum ſtatim enecat; multa pharmaca uix ſanant. multis morborum generibus ſola contagione inficimur; nullo contactu tam repente iuuamur: quod ſectione VII. Problem. dubitationem maximam fecit Ariſtoteli: ut uix illud credi poſsit, quod Suetonius in uita Veſpaſiani ſcriptum reliquit: ſolo contactu, & loripedem direxiſſe cæſarem, & cæcum illuminaſſe. Vno uerbo periclitamur; ſed multis periclitati amicorum auxiliis uix ſeruamur. citiſsimè omnia fortunæ bona amittimus; at non niſi longiſsimis temporibus, uix ditari poſſumus. eſt denique.

C
» *Facilis deſcenſus Auerni:*
» *Sed reuocare gradum, hic labor, hoc opus eſt.*

ADDE (& eſt confirmatio altera) quòd ea, quæ nos ad malum patrandum, ad ſcelus, & ad peccatum irritant; ut ſunt uinum, adoleſcentia, conditio, occaſio, uis, pœnæ timor, prœmii ſpes, decor, ſiue formoſitas, & id genus alia, in magno adeo numero Deus condidit; ut ſincerioris uitæ, rectiorisque noſtri itineris, nec non ſummæ ab eo promiſſæ prius fœlicitatis, nobis Deum inuidiſſe fermè credi poſsit; quòd perſiſtere, non labi in uitium, non decipi, ſit nobis quaſi impoſſibile. Vinum uires miniſtrat, imprudens adoleſcentia quid non audet? conditio iuuat, occaſio accelerat, uis urget, pœnæ timor ſuadet, ſpes præmii allicit, decor ſolicitat & dementat, cuncta denique ferè ad turpitudinem, & uitium nos impellunt. at ea quæ contrà ad bonum, & ad probitatem, & uirtutem, & innocentiam, nos allicere, & oſcitantes expergiſcere, tardoſque prouocare, ac urgere debebant; paucißima, rariſsimaque, & eadem paratu nimis difficilia, & ardua eſſe uoluit: ut non niſi poſt magnos ſudores, poſt diutinos & improbos labores, poſt infinitas ærumnas, & tunc etiam uix conſequi uirtutem, aut bonum quodpiam ualeamus. ut dicat rectiſ-
D ſimè Poeta.

» *Multa fecit, tulitque puer, ſudauit, & alſit:*

H ſperata quippe bona atque exoptata uix pauca, & cum maxima ærumna proueniunt; ut ſi Homericæ fabulæ in re tam ſeria alludere nobis liceat; malorum dolium effudiſſe Iouem, bonorum uerò clauſam urnam oſtentaſſe tantùm, ut humanum animum uehementius accenderet; dicere poſſimus.

ADDE rurſus (& eſt confirmatio tertia). Quoniam ad fœda facinora, ut ad uitia patentem mirum in modum uiam, ad uirtutes contrà anguſtum aditum, eundemque difficilem eſſe uidemus, ut de induſtria Deum homines uniuerſos in peccata prolabi; in uitia ruere; per flagitioſa facinora errare; nullos uerò aut quàm paucos benè (ut decebat) & honeſtè ac ſtudioſè agere, nelle, fateri, quaſi poſsimus. Nec ſolùm à prouiſis rebus Deum mala excludere noluiſſe: ſed eis contrà (quod peſsimi prouiſoris officium eſt) hominem quaſi rapi, atque tanquam quibuſdam inexplicabilibus retibus præpediri, concludi, atque intercipi Deus uoluiſſe uideatur. Quam rem affir-
» mare uidetur non ſolùm Sapiens lib. ſap. ca XIIII, inquiens, Creaturæ Dei factæ ſunt in muſcipulã
» pedibus inſipientium. & Apoſtolus ad Roma. cap. XI, Concluſit Deus omnia in incredulitate. & ad
» Gal. III, Concluſit ſcriptura omnia ſub peccato: ſed ipſemet etiam D. N. IESVS CHRISTVS Matth. VII, dum inquit. Quàm lata porta, & ſpacioſa uia eſt, quæ ducit ad perditionem. Contrà

V trà

tra, quàm angusta porta, & arcta uia est, quæ ducit ad uitam: & pauci sunt, qui inueniunt eam. Quam rem libro primo, cui titulus Opera & Dies, aliquot uersibus ita expresit Hesiodus.

» Τὴν μέν τι κακότητα καὶ ἰλαδὸν ἐςὶν ἑλέσθαι
» Ῥηΐδίως, ὀλίγη μὲν ὁδὸς, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.
» Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
» Ἀθάνατοι; μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν.
» Καὶ τρηχὺς τι πρῶτον. idest.

Mala quisque sibi & facillimè & cumulatissimè capere potest. Breuis quippe ad illa est uia: quàmproximè enim adsunt. Sed uirtutem Dii immortales sudore parandam iusserunt. Est enim ad illam & longus, & arduus callis, atque primùm asper. Vnde Arist. Ἀρετὰ πολύμοχθε γένει βροτείῳ. O' uirtus ardua, laboriosáque generi humano.

CONFIRMATVR quartò idem quod prius. Quoniam multis quidem sensibus, unico autem intellectu Deus hominem constitui uoluit. Multi nanque in homine constituendo, tum interni, tum externi adhibentur sensus; qui ab obiectis suis, & ab ipsis sensilibus rebus, ui quadam etiam pertrahi, & rapi uidentur; ut hominem fermè cogant, & opprimant. at intellectiua ac rationalis uirtus unica est: quæ quanuis rationis sit apprimè capax: quia tamen sola est; & ab obiecto suo F quod est quid intelligibile, ut intelligibile, id est res infirma, ac debiliret ueluti imaginaria est, uix moueri illam, atque excitari conspicimus. ut non labi hominem, & illecebris sensuum, ratione interim consopita, non urgeri, sit quasi impossibile. Quinetiam ipsa ratio & intellectiua facultas, etsi (quantum ad se attinet) in bonum & honestum (est enim ratione prædita) in uirtutem, ac beatitudinem ueram semper enititur: comitem tamen præter ipsorum sensuum satellitium, inconstantem illi uoluntatem Deus adhibuit: quæ falsis fucatisque sensilium illecebris delinita, & illecta, non solùm ad uoluptates ipsa facillimè (quod naturæ est omnium) inclinatur, & trahitur; sed ipsam etiam sodalem mentem, & rationem educere, & ad uanas delitias, futilibus quibusdam, miserrimisque suasiunculis, miserè delinire; cunctúmque rectum consilium euertere, atque inanibus falsisque uoluptatibus illam occupare, seducereque non cessat. cui si (quod sæpissimè facit) imponit, & persuadet: eam ueluti impudentissimam meretriculam igno miniosè ita prostituit; ut homo sui ipsius, atque suæ dignitatis oblitus, in beluã conuertatur, & iis artibus, quibus sibi ad uoluptatem aliquam iter parari persuadetur, indulgere, inseruireque adeo G fœdè & miserè conspicitur; ut belua neque ardentius, neque fœdius inseruiat. ut qui primus uoluntatem dixerit; quasi uolùptatem, hoc est fucatam, inanem, uanam, inconstantem, titillationem καὶ τῶν κακῶν δέλεαρ, id est malorum omnium escam, uoluisse dicere uideatur; sic toti (mente seducta) in uoluptates quamuis uanas, & pudendas labimur, & ueluti irruimus.

CONFIRMATVR idipsum quintò experientia; quia bonos sæpenumero malis, & quidem innumeris, sine aliqua causa miserrimè affici; malos & sceleratos uiros contrà bonis, iucundissimè potiri uidemus. ut indignabundus Euripides in Bellorophonte dixerit. Οὐ γὰρ ἄξιον λεύσσειν φάος κακοὺς ὁρῶντας ἐνδίκως τιμωμένους. Indignum est cœlum suspicere, malos cum uideamus iniustè honoratos. Quòd si de rebus humanis, prouidentiam haberet Deus sapientissimus; uel (ut prius arguebatur) malum omnino ab iis rebus omnibus, quarum curam gerit, excluderet: uel saltem si admitteret, prauis tantùm, & sceleratis hominibus admitteret; iuxta illud Thelamonis, Nam si curent (Dii scilicet) benè bonis sit, malè malis. quod etiam Psal. CXXIIII implorare uidetur propheta inquiens, Benefac Domine bonis & rectis corde. Quæ nam igitur, quæso, improuida, prouidentia est; bonos atque innoxios domo priuare, patrimonio spoliare, suppliciis, igne, ferro, cruce, tollere; malos, & improbos uiros contrà, diuitiis, honoribus, & gloria sæpè euehere; & iis bonis, illos quasi saturare; & ad cœlum usque tollere? Archelaus & fra- H tris, & patrui, & patruelis, immanis sicarius, Macedoniæ imperat gloriosus, Diogenes Cynicus dicere solebat. Harpalum (qui temporibus suis prædo fœlix habebatur) contrà Deos testimonium dicere; quòd in illa fortuna tandiu gloriabundus uiueret. Dionysius Tyrannus, cum Fanum Proserpinæ Locris expilauisset, nauigaretque fœlicissimè Syracusas; familiaribus suis dicebat; Videte amici, quàm bona, à Diis Immortalibus, sacrilegis nauigatio datur. Agamẽnon contrà rex bonus, atque acerrimus armis, ab adultero, adulteraque exceptus, dolo interemptus est. Et Hercules cum de rebus humanis optimè meruisset; noxiis plerisque monstris Orbe desecato, à Deianira uenenatus, & incautus confectus est.

CONFIRMATVR hocipsum sextò & ultimò tum ex Paulo in priore ad Corinth. cap. IX. Non est Deo cura de bobus. Tum ex Iob cap. XXII. Nubes latibulum eius (scilicet Dei) nec nostra con « siderat, & circa cardines cœli perambulat. Tum ex Matth. XXII. Non est Deo cura de aliquo. «

Rerum

A

Rerum cunctarum & in primis ipsius hominis curam, ex sacris literis, & prouidentiam Deum habere, probatur. CAP. III.

VERV'M enimuerò etsi ea, quæ adduximus, nullam uel quam frigidam rerum
humanarum habere Deum curam, utcunque persuadere uideantur: in oppo-
sitam tamen partem, Deumque Opt. Max. rebus uniuersis, magnis, & paruis,
æternis immortalibusque, & caducis, uniuersalibus & singularibus, in uniuer-
sali, & in singulari prouidere, & eas quamdiligentissimè curare, & procurare
multis ex Philosophorum scholis, repetitis auctoritatibus, & rationibus, ex-
actè satis, & diligenter præcedente libro demonstrauimus. Vt operæ nobis
plurimùm (quam nunc insumere opus erat) ademerimus; qui præmissis iam Physicorum probè
claris, & notis demonstrationibus, per sacrarum duntaxat scripturarum testimonia, diuinam
B prouidentiam, ob oculos omnium, proponemus. ac primùm, Exod. cap. III. Quis dedit os ho-
mini, & quis fecit mutum & non audientem, uidentem & cœcum, non'ne ego Dominus Deus?
Prouerb. III. Dominus sapientia fundauit terram; stabiliuit cœlos prudentia, sapientia illius eru
perunt abyssi; & nubes rore concrescunt. Et Sap. XI. Omnia in mensura & numero & pondere
disposuisti domine. quæ uerba B. Thom. prima parte quæst. v. art. v, & uer. q. XXI art. VI ex
B. Augustino lib. IIII super Genes. ad literam exposuit, inquiens. Mensura omni rei modum
præfigit; & numerus omni rei speciem præbet; & pondus omnem rem ad quietem, & stabilita-
tem trahit. Et lib. tertio contrà Gentes cap. XCVII ita exponit, ut per mensuram, quantitatem
siue modum, aut gradum perfectionis unius cuiusque rei, intelligamus; per numerum uerò di-
uersitatem, & pulchritudinem specierum, consequentem ex diuersis perfectionis gradibus; per
pondus uerò inclinationes diuersas, ad proprios fines, & operationes, & ad propria agentia, &
patientia; quæ specierum distinctionem sequuntur. Rursus Sap. cap. XIIII. Tu autem pater gu-
bernas omnia prouidentia. Ecclesiastici cap. XI. Bona & mala, uita & mors, paupertas & hone-
stas, à Deo sunt. Psal. CIII. Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti.
Increpantur Esai. XL. cap. qui à Deo prouidentiam abigunt. Quare dicis, Iacob, & loqueris
Israel. Abscondita est uia mea à Domino; & à Deo meo iudicium meum transiuit? nunquid non
C scis, aut non audisti, Deus sempiternus Dominus: qui creauit terminos terræ: & non deficiet;
neque laborabit; nec est inuestigatio sapientiæ eius; qui dat lasso uirtutem; & his, qui non sunt,
fortitudinem, & robur multiplicat &c. Legas quæso Psalmum CXXXVIII, & quantam de nobis
& de humanis rebus uniuersis curam gerat clementissimus Deus; contueri ualebis. Domine
probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Intel-
lexisti cogitationes meas de longe: semitam meam, & funiculum meum inuestigasti; & omnes
uias meas præuidisti. Ecce domine tu cognouisti omnia nouissima, & antiqua. Quo ibo à spi-
ritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum tu illhic es; si descendero in infernum
ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris; Etenim illhuc manus
tua deducet me, & tenebit me dextera tua. suscepisti me de utero matris meæ &c. & Prouerb. XV
In omni loco speculantur oculi Domini bonos & malos. Et Ierem. XXIII Ego Deus appro-
ximans, & non est Deus de longinquo. Si absconditus fuerit homo in absconditis; ego non uide-
bo eum. Non'ne cœlum & terram ego impleo? dicit Dominus. D. N. Iesus Christus Matth. VI.
Omnem de rebus humanis cibo, potu, ueste, domo, parentibus, & id genus aliis curam depo-
nere; regnum autem tantùm cœlorum inquirere, quòd hoc unum inquirentibus, de cæteris bo-
D nis omnibus, Deus ultro prouideat, huicque uni duntaxat germanæ, atque legitimæ philosophiæ
incumbere, discipulos & auditores suos etiam atque etiam est hortatus. quod facit discipulus
eius, & apostolorum Coryphæus Petrus in ultimo cap. prioris Epistolæ, dum inquit. Omnem
solicitudinem uestram proiicite in Deum, quoniam ipsi cura est de uobis. Illa uerba Matth. X.
Non'ne duo passerculi minuto asse ueneunt? & unus ex illis non cadet in terram sine patre ue-
stro: Vestri uerò etiam capilli capitis omnes numerati sunt: Et illud ex Psalmo XXXIII. Custo-
dit Dominus omnia ossa eorum, unum ex iis non conteretur: non solùm res uniuersas Deum ad-
ministrare: sed quantam de eisdem curam ac prouidentiam gerat, clementissimus omnium pater
Deus benedictus; plusquàm satis ostendere; eandemque ob oculos conspectissimam cuiuis pro-
ponere, atque demonstrare uidentur. Quamobrem sanctissimè ostensurus Atheniensibus Dei
Optimi prouidentiam Paulus, in ipso (aiebat) uiuimus, & mouemur, & sumus. Maximum
autem diuinæ prouidentiæ, excellentissimumque, atque admirandum opus fuit, Dei met, & Fi-
lii eius unigeniti incarnatio: quæ propter hominem facta est: eiusdemque preciosissimi sanguinis
effusio per quam ex trifaucis cerberi barathro, ad æternam ipsiusmet Dei filii gloriam euoca-
mur: & ex hostibus in amicos, & Dei filios adoptamur. Sed pluribus sacræ scripturæ auctorita-
tibus, quàm opus erat, sine dubitatione egimus; cùm una id efficiat, atque demonstret; quod

mille simul. Quid enim ad rem ostendendam poterat dici & breuius & clarius, quàm id quod E
Sap. VII. legimus, Diuina sapientia attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia sua-
uiter. quem locum in sequentibus, hoc est lib. nono cap. XIIII paulò diligentius exponemus.

Diuinæ prouidentiæ ministros hæc inferiora agentia, sed in primis angelos, esse. Cap. IIII.

ET SI Deus optimus Maximus sua infinita sapientia, & prouidentia, res cun-
ctas, siue quæ ad totius Orbis integritatem, siue quæ ad uniuscuiusque quam-
uis minimæ rei salutem attinent, indesinenter sine labore aliquo, & mole-
sta solicitudine, sed simplici, uoluntatis suæ nutu administrat: & pro subiecta-
rum rerum ratione, omnibus libentissimè opportuna omnia & abundantis-
simè prouidet: ministros nihilominus suæ prouidentiæ habere plurimos non
est dedignatus non quia per seipse ea, non posset omnia, & pari facilitate, quæ
unà cùm ministris suis potest: sed magis, ut abs se factis creaturis amplissimæ bonitatis suæ non
nihil impartiretur. Hoc est. quantum unaquæq;, uel pro ratione naturæ, uel pro meritorũ disposi F
tione fuerat capax. Horum igitur ministrorum suorum aliqui paucarum, alii multarum, aliĩ plu
rium, & maximarum rerum curam habere dicuntur; bestiolæ natos suos curant: immo Deum
bestiolarum ministerio, eosdem curare, dicendum est. Homines non filios suos tantùm, sed ci-
uitates, & prouincias, & regna, resque multas, & maximas eorum plurimi administrant:
immo Deum hæc cuncta, hominum ministerio rectius gubernare dicemus. ita nanque sentien-
dum esse, in priore ad Corinth. cap. XV, docuit Apostolus: qui cum abundantius cæteris Apo-
stolis se laborasse dixisset: quasi seipsum corrigens, subdit. Non ego autem, sed gratia Dei me- «
cum. Sed ante homines, angeli sunt diuinæ administrationis perpetui, in rebus omnibus quidẽ,
sed in iis præsertim, quæ ad hominis salutem pertinent, & indefessi diuinæ prouidentiæ admini-
stratores. In psalmo enim CIII, & in Epistol. ad Hebræos cap. I, legitur. Qui fecit angelos suos «
spiritus: & ministros suos flammam ignis. & eodem cap. Non'ne omnes sunt ministri spiritus in «
ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Angelorum autem aliqui qui «
dem hominum singulorum res curare dicuntur. Ideo Matth. XVIII. Videte ne contemnatis u- G
num ex his pusillis. Dico enim uobis, quia Angeli eorum semper uident faciem patris mei. Ge-
nes. XVI. Angelus consolatur Agar eiectam ab Abraham. Gen. XXXII. Fuerunt Angeli Dei ob-
uiam Iacob. Et prius cap. XIX Eripiunt ab incendio Loth, cum tota familia sua. Genes. XLVIII
Angeli sui meminit Iacob. In libro Tobiæ per totum, habetur mira erga Tobiam, & filium eius,
Angeli custodia. Act. XII Petrus ab Angelo è carceribus eripitur: & cum ad domum Mariæ ma-
tris Ioannis diuertisset: & ianuam frequentius pulsaret: dicebant quidam, quòd Petrus non esset,
qui ianuam pulsaret: sed Angelus eius. Communis est catholicorum Theologorum sententia de
uno, uel duobus Angelis, cuiusq; uitæ comitibus atq; custodib. à qua Ethnici quidam Theologi
non dissentiunt: ut Euclides Socraticus. quod Lucilius in satyra quadam testatus est, & Empedo
cles (ut Plutarchus in libello de trãquilitate animi asseruit) & Porphyrius, ut Iamblichus in lib.
de Mysteriis enarrauit, & multi, ut Socrates, de cuius dæmone apud Platonicos copiosè legitur,
Plato, Plotinus, Proclus, Apuleius, & alii prisci Aethnici Theologi, ut Homerus nobis quàm-
plurima de custode dæmone tradiderunt. cuius custodiam Seneca, qui aliàs dæmones negaue-
rat, epistola CXI confirmauit. & Menander inquit Δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται εὐθὺς γινομένῳ, unicui H
que nato adest continuò Dæmon. & Theocritus in Pharmaceutria σὺν δαίμονι τάχα, ubi inter-
pres. cum suo ipsius Dæmone. Synesius etiam libello de Insomniis, adesse cuique proprium Dæ
monem, iugiter asseruit. Quamobrem Bruto, noctu, ante prælium, in Philippis, à quodam
horrendæ formæ dictum fuisse legitur, Ego ò Brute genius tuus malus sum: me in Philippis uide
bis. Curtio Ruffo, dum Africam obtineret, & inclinata iam die, in quadam porticu spatiaretur:
mulieris figura oblata est, quæ ei multa uentura predixit; & inter cætera, uenturum illum breui
Romam, honoresque gesturum, cum summoque postea imperio, in eandem, in qua tunc erat,
prouinciam reuersurum. Elisius quidam, ut Plutarcus in oratione consolatoria, ad Apollonium
testatus est, dæmonem Euthynoi filii sui per somnium uidit. Consimile de Cassio Parmensi lib.
primo cap. VII commemorat Valerius. In uita Antonii de genio Cæsaris superante genium An
tonii, mentionem facit Plutarchus. Genius (puto) Pisistrati Atheniensium Tyranni erat uir il
le, qui grandi & tetra forma, eidem dormienti apparuit: illudque in aures insusurrauit.

» Οὐδεὶς ἀνθρώπων ἀδικῶν τίσιν οὐκ ἀποτίσει,

idest. Nemo iniustus pœnam effugiet. Plato (ut in uita Marii narrat Chæroneus) gratias de mul
tis dicitur egisse & fortunæ, & genio proprio. & in uita Cimonis, manes adamatæ Cleonicæ à
Pausania temerè interfectæ, eiusdem quietem turbare, Cleonicesque umbram frequenter sibi

per

A per ſomnium uiſam iratè illud dictare: Ad ſis iudicio, mala res iniuria ualde eſt, ipſemet Chæ-
neus aſſeruit. Sed iam Ethuicorum exempla mittamus, & ad Theologos noſtros reuertamur.
Nounulli ſunt Augeli, qui non tantùm ſingulares homines, ſed nationes etiam quaſdam curare
dicuutur, & prouincias, & regna. Et ideo Eccleſiaſtici x v i i legitur, In unamquamque gen-
tem præpoſuit rectorem. & cap. primo & ſecundo Apocalyp. Septem Eccleſiis angelos, &
cuique illarum proprium angelum præeſſe, ex reuelatioue Domiui ſcriptum reliquit Beatus Io-
annes. Sanctus Ambroſ. lib. ſecuudo ſuper Lucam, Non ſolum inquit Epiſcopos ad tuendum
gregem Domiuus ordinauit, ſed etiam angelos deſtinauit. Et B. Gregorius in quarto Dialogo-
rum libro. In mundo uiſibili, nil uiſi per iuuiſibilem creaturam, quæ angelius eſt, diſponi aſſeruit.
D. Auguſtinus lib. i x de Trinit. corporalia cuncta & regi tradidit, & diſponi, per ſpiritualem ali-
quam & inuiſibilem creaturam. Idem lib. L x x x i i i Queſt, Rem unamquamque uiſibilẽ in mun
do, præpoſitam ſibi habere angelicam poreſtatem affirmat. ubi Deus (inquit) quædã facit per
» ſeipſum, ſicut illuminat animas, & beatificar eas; alia per ſeruientem ſibi creaturã, integerrimis
» legibus, pro meritis, ordinatã, uſque ad paſſerũ adminiſtrationẽ, & uſque ad fœni odorẽ, & uſque
B ad numerũ capillorũ noſtrorũ, diuina prouidẽtia procedẽte. Quãobrẽ lib. Numer. cap. xx iii, Ho
mil. xiiii Orig. aſſeruit angelos dari, qui iuſſu altiſsimi terrenis exercitibus, beſtiis, animaliũ natiui
tati, & uirgultorũ, plantationumq; incrementis præſideant. Quamobrẽ. B. Thomas pp. q. c x i i i
in arcam Noæ, imminente diluuio, per cuſtodes angelos, animalia plurima inducta fuiſſe, rectè
exiſtimauit. Non præteribo ſilentio, hanc B. Hieronymo non multum arridere ſeutentiam, qui
cum primo cap. libri Abacuc, poſtquàm nonnulla poſuit, quæ ut Deus cognoſceret indignum
uideretur, hæc ſubdit. Ex quo liber ille Apocryphus ſtultitiæ condemnandus eſt; in quo ſcriptum
eſt; quendam angelum uomine Tyri præeſſe reptilibus; & in hanc ſimilitudinem piſcibus quoque,
& arboribus, & beſtiis uniuerſis, proprios in cuſtodiam angelos aſsignatos. Hactenus Hier. Sed
» quid per hæc uerba ſentiat B. Hieronymus Eccleſiæ Doctor, aliàs opportunius dicemus Daniel. x.
» ait Angelus, Noli timere, Daniel; ex die primo, quo poſuiſti cor tuum ad intelligendum, ut te
» affligeres in conſpectu Dei tui; exaudita ſunt uerba tua; & ego ueni propter ſermones tuos. Prin
» ceps autem regni Perſarum reſtitit mihi uiginti, & uno diebus: & ecce Michael unus de principi
» bus primis uenit in adiutorium meum; & ego remanſi ibi iuxta regem Perſarum, & paucis inter-
C poſitis. Nunquid ſcis quare uenerim ad te? & nunc reuertar, ut prælier aduerſum Principem Per
» ſarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum ueniens &c. Hæc & alia ibidem pro
» ſequitur Daniel, quibus angelorum curam pro nobis ſuſceptam intueri liceat. ſunt enim ii princi-
pes angeli non homines, boni non mali, qui prouinciis & regnis præſunt. Non enim mali angeli
principes ſunt natiouum uel prouinciarum, uæ nobis uæ inquam iterum prouinciis illis, quibus
mali angeli præeſſent. Et paulò poſt illa uerba ſubiecit. Nemo eſt adiutor meus in omnibus his,
niſi Michael princeps ueſter. Ex quibus uerbis collegerunt Lyranus, & Euthimius, & alii pluri
mi, quòd quemadmodum nunc Michael dicitur princeps Eccleſiæ Chriſti; ita tunc erat cuſtos Sy
nagogæ. Iudic. ii. Angelus exprobrat Iſraelitis quòd fœdus inierint cum Chananeis. Exod. xiiii
Angelus præcedit Iudæorum Caſtra. Et cap. x x x i i i Populi Iſrael dux angelus eſt. Iud. ii Aſcen
dit angelus domini de Galgalis, ad locum flentium. Lib. i i i i Regum cap. x v i i i Angelus Domi
ni iuterficit centum octogiuta millia Aſſyriorum, pugnantium contra Ezechiam, duce Sennache
rib. Ioſua cum obſidione, cincturus erat Hierichunta; lociq; ſitum, atque conditionem explo
raret; mane uirum, ſtricto, gladio, armatum ſibi obuium conſpicatur; qui interrogatus quis eſ-
D ſet, reſpoudit; ſe eſſe ducem exercitus populi Dei; miſſum, ut multitudini Iſraeliticæ opitulare-
tur. Act. x v i Paulum hortatur Augelus Macedoniæ, ut Macedonibus auxiliaretur. Quamobrẽ
rectiſsimè B. Dionyſius lib. de Angel. Hierarch. cap. i x, ſingulis gentium nationibus, cuſtodes
certos angelos eſſe deſignatos, affirmauit. Et Paul. in priore ad Coriuth. cap. x i, Mulierem ha-
bere uelamen ſuper caput ſuum iubet, & propter uirum, & propter angelos; eos ſcilicet, qui in
Chriſtum credentibus præſunt. Ipſorum etiam angelorum curam aliquam Archangelis delega-
» tam eſſe, lib. quarto iu Beatum Iob, cap. x x v i i Gregorius ex Zachariæ ii aſſeruit. Ecce, inquit
» Zachar., angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur; & angelus alius egrediebatur in occur-
» ſum eius; & dixit ad eum; curre, & loquere ad puerum iſtum dicens; abſque muro habitabitur
» Hieruſalem. ſunt uonnulli, qui principatuum curam, circa reſpublicas, principes, & recto-
res; Archangelorum circa myſteria, & ſacras cæremonias; Angelorum circa priuatas res eſſe di
xerunt. Cæterùm ex iis & aliis innumeris ſacræ ſcripturæ locis apertè edocemur; angelos res qui
dem uniuerſas, ſed in primis humanas iudeſinenter cuſtodire; & unam rerum omnium eſſe apud
Deum prouidentiam; uiſibilibus omnibus, & iuuiſibilibus rebus ſuper eſſentialiter collocatam
ad quam, tanquam ad proprium, ut inquit B. Dionyſius, principium, & ſcopum, omnes ſiue
gentibus, & uationibus, ſiue ſingularibus hominibus, ſiue cæteris quibuſcunque minimis, uel
maximis rebus, præſidentes angeli, ſua miniſteria collimant. Vt cum Boethio proſa v i lib. prio-
ris

ris de Conſol. philoſ. quilibet probus exclamet. Operi ſuo conditorem præſidere Deum, nec unquam fuerit, dies qui me ab hac ſententiæ ueritate depellat. E

Circa ea, quæ dicta ſunt, duæ difficultates tolluntur. Cap. v.

AN VERÒ mali etiam angeli miniſtri ſint diuinæ prouidentiæ, Et an inter angelos bonos ſit pugna, & controuerſia; ut uerba ex Danielis x ſignificaſſe uidentur, dubitare hoc loco, quiſpiam, facillimè potuiſſet. Sed prior dubitatio nulla difficultate tollitur. Quoniam ad quem modum, de quo modo paulò inferius dicturi ſumus, peccata hominum, & facinora quamuis grauiſsima, & (ut uno uerbo dicam) mala uniuerſa ſub diuinam prouidentiam reduci, & uenire dicuntur; ad eundem angelos malos diuinæ prouidentiæ miniſtros eſſe, aſſerimus. Lib. nanque undecimo ſuper Geneſi cap. XXII. Deus (inquit Aug.) in illo opere prouidentiæ, quo creatas naturas adminiſtrat, ſubdit angelos malos, angelis bonis; ut malorum improbitas non quantum nititur; ſed quantum ſinitur poſsit. Hæc Aug. Huius rei Tobiæ VIII exemplum habemus; ubi dæmonium Aſmodeum in deſerto ſuperioris Aegypti Angelum Raphaelem religaſſe legitur. F Et lib. VIII de Ciuit. Dei, idem Auguſt. inquit, Mali angeli beneficia præſtando amicis ſuis, magis decipiunt: ſed nihil horum poſſunt, niſi quando permittuntur, alta & ſecreta Dei prouidentia. hi autem à ſanctis angelis tam longè abſunt; quàm longè abſunt à uirtutibus uitia, & à bonitate malitia. Libro etiam de uera religione cap. XL. aſſeruit morbos, dolores, diſtorſiones membrorum, tenebras oculorum, animorum ſimultates, & id genus alia, Deum facere per infima miniſteria: quibus, inquit, ſic agere, uoluptatis eſt: ſcilicet per exterminatores, & quos angelos iracundiæ, diuinæ ſcripturæ nominant: quamuis ipſi neſciant, quid de ſe agatur boni. His ſimiles, inquit, ſunt homines, qui gaudent miſeriis alienis: & riſus ſibi, ac ludicra ſpectacula exhibent: uel exhiberi uolunt: euerſionibus: & erroribus aliorum: atque ita in iis omnibus boni admonentur; & exercentur; & uincunt; & triumphant; & regnant: mali uerò decipiuntur; cruciantur; uincuntur; damnantur; & ſeruiunt non ſolùm uni omnium Domino ſummo, ſed ultimis ſeruis illius, uidelicet angelis malis; qui doloribus & miſeria damnatorum paſcuntur; & pro iſta ſua maleuolentia, bonorum liberatione, torquentur; ita ordinantur omnes officiis & beneficiis ſuis in pulchritudinem uniuerſitatis. Hæc Aug. per quæ dubitationis clariſsimam diſſolutionem habemus. G Sunt quippe mali angeli diuinæ prouidentiæ miniſtri; ſed per accidens, quod neſciant boni quid per ipſos agatur; cum malum tantùm intendant; quorum malitiam, in utilitatem, & ſalutem bonorum, atque electorum Deus optimus uertere non deſinit. & ad priorem dubitationem hactenus.

AD poſteriorem, quo modo in Daniele bonos & ſanctos angelos inuicem aduerſari & pugnare legamus: dicendum quòd lib. decimo octauo moralium B. Gregorius & tangit dubitationem & diſſoluit. tangit quidem cum inquit. Quæ pax in ſublimibus eſſe poteſt: ſi inter ipſos quoque angelicos ſpiritus præliando certamen agitur: qui ſemper ueritatis conſpectui aſsiſtunt? ſoluit uerò cum ſubdit, Sed quia certa angelorum miniſteria diſpenſandi ſingulis quibuſque gentibus ſunt prælata: cùm ſubiectorum mores aduerſus ſe uiciſsim, præpoſitorum opem ſpirituum merentur: ipſi, qui præſunt, ſpiritus contra ſe uenire referuntur. Is nanq; angelus; qui Danieli loquebatur; captiuis Iſraeliticis populis in Perſide conſtitutis, prælatis agnoſcitur. Michael autem his, qui in Iudæa remanſerant, ex eadem plebe præpoſitus inuenitur. Et paucis interpoſitis. cumque, ut aduerſus principem Perſarum prælietur, egreditur; Græcorum ſibi princeps apparet: aduerſum quoque Græcos, Iudæa aliqua commiſerat; quorum profectò cauſa illius ereptioni reſiſtebat. Hæc Gregorius. H princeps quippe regni Perſarum, angelus bonus ad cuſtodiam eiuſdem regni deputatus fuerat; qui uel quia ex Iudæorum conuerſatione, Perſas proficere intelligebat; uel quia ex Iudæorum diſceſsione, Perſarum regionem abſque uera Dei religione remanſurã præuidebat; idcirco Iudæorum ereptioni ſe oppoſuerat. uerum cum quid Deus de Iudæorum liberatione decerneret, ignorarent angelici ſpiritus; ſuper his diuinam prouidentiam conſulebant. Non ergo inuicem angelici Spiritus pugnant; ſed mores hominum, angelorum quorundam præſidentium ſæpè adminiſtrationibus, aduerſantur. Vnde & ſibi inuicem, ſi eos maximè diuina uoluntas lateat, beati ſpiritus conſulendo, non dimicando pugnare dicuntur. Cæterùm de angelorum erga hominem ſolicitudine, & prouidentia, lib. Soliloqu. cap. XXVII, ita ſcriptum reliquit Aug. Diligunt nempe conciues ſuos, per quos ſuæ ruinæ ſciſſuras inſtaurari, expectant. Ideoque magna cura, & uigilanti ſtudio adſunt nobis, omnibus horis, & locis, ſuccurrentes, & prouidentes neceſsitatibus noſtris. Et poſt pauca. Ambulant enim nobiſcum in omnibus uiis noſtris. intrant, & exeunt nobiſcum. Et paulò poſt. Addiuuant laborantes; protegunt quieſcentes;

A tes; hortantur pugnantes; coronant uincentes; congaudent gaudentibus; de te inquam gau-
» dentibus; compatiuntur patientibus; pro te inquam patientibus. Grandis est eis cura de nobis.
» Et multa alia ibidem de angelorum cura & procuratione prosequitur Aug. sed cùm iam satis ad ostendendam de humanis rebus diuinam prouidentiam, ex sacris literis, & sanctorum patrum monumentis, pro instituta breuitate, dictum sit; superest, ut quid illa sit, uideamus. ex ipsius autem quidditatis consideratione, unde illa sit, & à qua potissimum diuina uirtute dependeat, non multa difficultate intelligere poterimus. Postremò ea, quæ aduersus diuinam prouidentiam, prius obiecta fuerant omnia, facillimè dissoluemus.

Quid sit diuina prouidentia ad Theologorum sententiam declaratur: Et primò ponitur diffinitio B. Thomæ, & eiusdem diffinitionis explicatio. CAP. VI.

B POSTQVAM de diuina prouidentia an sit, & quorum sit, quoniam rerum omnium est, hactenus catholicè uidimus; & eorum omnium, quæ ipsi diuinæ prouidentiæ obstare uidebantur, dissolutionem, ad calcem huius quinti libri, distulimus; tempus nunc est, ut quid sit ipsa diuina prouidentia; catholicè similiter, & cum Theologis nostris, nunc demum cõsideremus. Quod quidem Theorema, à nobis discussum satis existimabimus; si eam, quam & peritissimi nobis, & Christianissimi priores Thologi tradiderunt diuinæ prouidentiæ diffinitionem, candidè, luculenterque exposuerimus. Nam si in rebus naturalibus, & nobis passim obuiis, Mathematicam exquirere certitudinem damnant, ueluti quid fatuum & uenatu impossibile, Philosophi, si in disputatione de cœlesti corpore, & in inquisitione cuiuspiam eiusdem affectionis, & proprietatis, quod tamen utcunque interea intueri licet, & sensu aliquo ueluti tangi, ad modicas, idest debilissimas, præceptore Aristotele, persuasiones est standum; si ad diuinos idest angelicos; qui tamen ualde, & infinito, à diuina præstantia, interstitio distant, contemplandos, intellectus nostri natura plusquàm ad iubar Solis noctuæ oculus, hallucinatur; Quid in re non solùm ardua, ut pote diuina, sed inter diuinas diuinissima, abstrusissimaque, & inter diuini secre-
C ta consilii recondita; à nobis, & ab imperitia nostra expectandum erit? Legitur cap. IX, libri Sapientiæ. Difficile æstimamus, quæ in terra sunt; & quæ in prospectu sunt inuenimus cum labore; quæ autem in Cœlis sunt: quis inuestigabit? Mihi igitur profectò uidetur; quod satis, superque, si ipsius rei magnitudinis, & præstantiæ; & nostri simul intellectus infirmitatis ratio habeatur, fecerimus; si eam, ut paulò prius dicebamus, quàm ante nos catholicam, de diuina prouidentia; catholici doctissimi, simul & Christianissimi uiri attulerunt diffinitionem; faciliorem nostra expositione, luculentioremque, quàm hactenus à quoquam factum sit, reddiderimus. Videtur igitur prouidentia diuina, à diuersis catholicis uiris, diuerso modo diffiniri: quanquam sicut illa ipsa in se una, & eadem est, ita cunctæ sanctorum patrum, de diuina prouidentia, nobis exhibitæ, in unum coire cernuntur diffinitiones. Sit igitur hæc ipsius diuinæ prouidentiæ diffinitio, Prouidentia diuina, est ratio ex alto, ordinandorum in finem. Diffinitio ex multis & Sanctorum patrum, & canonicæ scripturæ locis colligi potest, ponitur à B. Thoma prima parte quæst. XXII, art. primo, in corpore quæstionis: & aliquatenus declaratur. Nos eandem & copiosius, & luculentius ita decalarabimus; ut minimè lusisse operam uideri possimus. Sunt igitur primũ à nobis termini in hac diffintione positi declarandi.

D DICITVR in primis. [ratio] non quia in Deo (ut superius non semel dictum fuit) discursus, & ratiocinium aliquod sit; sed quoniam non casu, non temerè, non fortuitò, sed ineffabili à nobis, inexplicabilique ratione, & consilio, Deus effectus suos omnes metiatur; & temperet. cùm scriptum sit, Deum omnia in numero, pondere, & mensura fecisse. Quamobrem non satis rectè illi mihi facere uidentur (quod plurimi docti & catholici uiri faciunt) qui cuncta, in unam ita Dei uoluntatem, reiiciunt: ut diuinæ uoluntatis, idest cur Deus ita uoluerit, ulteriorem, ac superiorem rationem esse, nequaquam existiment; facillimeque ab omnibus se quæstionibus, cur hoc, uel illud ita sit à Deo effectum, interrogati dissoluunt: quòd scilicet ita effici Deus uoluerit; ut puta, cur creat Deus animas, quas nouit fore damnandas? respondent, quia uult, & hic est status suarum responsionum & terminus quasi arbitrii quadam (ita dixerim) temeritate, & imperii potestate, non etiam ratione, efficiat Deus, quicquid efficit. Cuncta profectò ratione Deus
» Opt. Max. instituit. Psal. CIII. Quàm magnificata sunt opera tua domine, omnia in sapientia fecisti. quid est dictu, in sapientia fecisti omnia? nisi summo consilio, prudentia, & ratione ea fecisti, quæ fecisti; fecisti autem omnia. quam sanè rationem, & si planè assequi non possumus; tamen quantum fert intellectus nostri infirmitas, inquirenda nobis est; nisi uerè brutorum

rum instar, uiuere malimus. Quid enim Parmenides, Pythagoras, Plato, Aristoteles, & tota breuiter rectius Philosophantium, mundique sapientum turba, quos sæpè mundus retinere non poterat, perquirebant; nisi rationem, & causam, propter quam Deus (quem eorum nonnulli naturam appellabant) singula condidisse dicatur? cæteroqui frustra tot suscepissent labores; si nulla alia, præter uoluntatem diuinam, esset in rebus inquirenda causa. B. Thom. lib. tertio aduersus Gentiles cap. XCVII, & prius lib. primo cap. LXXXXVII, Errant (inquit) illi, qui credunt; quod omnia simplicem uoluntatem sequantur, absque ratione; qui est error loquentium in lege « Saracenorum, ut Rabi Moses dicit, secundum quos, nulla differentia est; quòd ignis calefaciat, « & infrigidet; nisi quia Deus ita uult. Hæc Thomas. Supra nanque uoluntatem in Deo intelle- « ctus est, atque ratio: quæ, quid, quantum, quomodo, quando, ubi, & cum quibus, singula « efficienda sunt: & quid illa, quæ efficiuntur, pro ratione loci, temporis, & opportunitatum aliarum per se, uel cùm aliis possint, & ualeant, exquisitissimè perpendit. quæ uniuersa, sapientissimo diuinitatis suæ consilio, inuicem cum contulerit; hoc uult; hoc eligit; hoc uel alio modo, iis uel aliis temporibus; in hoc uel alio loco, prout uni uel alteri expedire, atque in primis suæ ipsius politiæ & totius Orbis integritati, uel reipublicæ Christianæ incolumitati, ac saluti, congruere diuino suo iudicio uisum fuerit; uel mandat fieri; uel saltem fieri permittit. Non F enim tantùm secundum uoluntatem, sed secundum consilium, & intelligentiam, id est secundum quandam (si fas est dicere) consultationem, quæ natura, & signo aliquo (ut dicunt Theologi) originis, determinationem uoluntatis præcedat, omnia Deum operari, ad Ephesios primo scribit Apostolus, inquiens. Qui operatur omnia, secundum consilium uoluntatis suæ. Quod consilium sapientiam sæpisimè uocant sacræ literæ, ut citatus Psal. CIII. Omnia in sapien « tia fecisti. & Ecclesiastici primo dicitur, Deum effudisse sapientiam suam, super omnia opera « sua. Et idem Apostolus paulò ante, sacramentum uoluntatis suæ appellauerat. Quod cum sæ- « pisimè non possit à nobis, aliquo consilio, percipi, uel indagari; altitudinem quidem diuitia- « rum sapientiæ, & scientiæ humiliter suspiciamus; noscamusque cum propheta, inter pedes eius (qui posuit tenebras latibulum suum) idest inter extrema, & infima Dei consilia, & obtutum nostrum, nostramque, quamuis excultissimam, intelligentiam, caliginis molem ingentissimam intercipi; sine ratione uerò, idest sine intelligentia, & sine quadam nobis ineffabili consultatione, & rationabili causa, nihil à Deo effici, firmissimè teneamus. Græci quia prouidentiam esse ra- G tionis & mentis, non autem uoluntatis intelligebant; eam πρόνοιαν nuncupauerunt; composita uoce à πρὸ, idest præ, siue ante, & νοέω, idest intelligo, siue per intelligentiam discerno, & sentio, ut prouidentiam actum esse rationis, & nihil prouidè fieri, quod intelligentia, & ratione, non efficiatur; significarent. Ioannes Grammaticus uocem istam altius aliquantulum contemplatus, dictam fuisse (inquit) prouidentiam, siue πρόνοιαν, ὡς πρὸ τοῦ νοῦ ὤν. Ita enim In lib. tertium Arist. de Anima, super textu IX scriptum ille reliquit. Ὅθεν καὶ πρόνοια ὀνόμασαι, ὡς πρὸ τοῦ νοῦ ὤν. id est. Vnde & pronea dicta est. Quòd ante nun sit, idest, quòd intellectum præcedat, hoc est dictu, quod in supremæ animæ parte, quæ mens à quibusdam dicitur, quæ intellectui præeminet; constituatur. Ad intellectum ergo, & mentem præcipuè, & rationem, non autem ad uoluntatem, nisi quatenus per diuinam uoluntatem creatæ res administrantur, aut antequàm creatæ sint ad creationem destinantur, spectare prouidentiam non est dubitandum. Ex hiis quæ dicta sunt, theorema tertium, quod est, Vnde diuina prouidentia emanat, patere profectò potest. A Deo est enim, per rationem, idest per intellectum & mentem: quam quidem rationem, pro modo nostræ debilis intelligentiæ, diuina uoluntas in determinando de rebus ipsis insequitur. Sed redeo H ad diffinitionem. Addidimus nos, quo res facilior redderetur, uerbum illud [Ex alto] quod prouidere superioris (ut diximus) uirtutis sit. cum igitur Deus, omnium suprema uirtus, sine dubitatione sit: diuinam prouidentiam maximè ex alto procedere, existimandum erit. Adde, quòd non monastica (ita dixerim) & solitaria; sed (ut dicit B. doctor. Verit. Quæst. V. art. II.) Iconomica, uel politica, uel potius monarchica (liceat aliquando nomina fingere) & regia, diuina prouidentia est. Nihil enim sibi uel prouidet, uel prouidere potest Deus gloriosus; qui nulla re indiget. bonorum nanque meorum (inquit Propheta) non indiges. aliis propterea tantùm prouidere dicitur, non igitur nisi creaturæ. Quicquid enim Deus non est, Dei creatura est. At à quauis etiam excellentissima creatura, in immensum, atque per infinitum interstitium, Deum distare, certissimum est. Ex alto igitur, & etiam atque etiam ex alto, prouidentia, & diuina administratio procedit: non solùm quia ex Deo est: qui ab uniuersa creatura infinito (ut dictum est) interstitio distat: sed etiam quia à suprema inter omnes, quas humano more, in Deo consideramus facultates & potentias, idest ab intellectu, atque ab ipsa diuina mente, ad nos suo modo delabatur, & procedat.

DICITVR tertiò [ordinandorum in finem] quia non de præsentibus, non de præteritis, sed (quemadmodũ in tractatu nostro de Humano libero arbitrio, parte illa, quæ de prædestinatione agimus,

A agimus, diximus) de futuris tantùm eſt prouidentia. Quamuis enim in humana prouidentia, ut inquit B. Aug. lib. LXXXIII quæſtionum, quæſt. XXXI, concurrant & memoria præteritorum, & præſentium intelligentia: non eſt tamen de præteritis, uel præſentibus, ſed tantùm de futuris, prouidentia. Et quia, ut loco citato dicimus, de omnibus tam malis, quàm bonis eſt; quanquam de bonis per ſe, de malis uerò per accidens: ideo ex uerbo [ordinandorum] intelligere poſſumus cuncta, quæ in Orbe uniuerſo ſunt, tam mala, quàm bona, ad ordinem aliquem redigi, & in ordine diuinæ prouidentiæ cuncta perſiſtere: nec ab ordine, & à prouidentia diuina ſceleratos etiam homines, uel eorum flagitioſa facinora recedere poſſe: quod uberius lib. de ordine
» B. Aug. oſtendit; in quo loco diffiniens ordinem, inquit: quòd ordo eſt, per quem aguntur om-
» nia, quæ Deus conſtituit. Et ideo lib. de Lib. Arb. cap. VI inquit idem Aug. Neque ulla uis, ul-
» lus caſus, ulla rerum labes unquam effecerit, ut iuſtum non ſit omnia eſſe ordinatiſſima.

DICITVR quartò [in finem] quia non de fine, ſed de his, quæ ad finem ſunt, prouidentia eſt, & prudentia & conſilium, & electio. Ipſius nanque finis, non prudentia, aut, prouidentia, ſed uoluntas eſſe dicitur. cum autem ab ordine prouidentiæ (ut paulò ante dicebamus) decidat nihil; conſequens eſt ut finem in quem, per diuinam prouidentiam diriguntur, ſingula tandem conſequantur. Sed hoc loco notatu digniſſimum eſt, quòd uer. q. VI. art. III ſcriptum reliquit
B B. Thom. Ordo diuinæ prouidentiæ dupliciter certus inuenitur. Vno modo in particulari, quan-
» do res, quæ à diuina prouidentia in finem aliquem ordinantur abſque defectu, ad finem illum par-
» ticularem deueniunt, ſicut patet in omnibus quæ neceſſariò aguntur in natura. alio modo in uni-
» uerſali, non autem in particulari; ſicut uidemus in generabilibus & corruptibilibus: quorum uir
» tutes quandoque deficiunt, à propriis effectibus ad quos ſunt ordinatæ, ut ad proprios fines; ſi-
» cut uirtus formatiua quandoque deficit à perfecta formatione membrorum, ſed tamen ipſe de-
» fectus, diuinitus ordinatur ad aliquem finem. Et ita nihil poteſt deficere à generali fine prouiden-
» tiæ, quamuis quandoque deficiat ab aliquo fine particulari. Hæc illæ. Sed de diuinæ prouidentiæ diffinitione, & de ipſius diffinitionis explicatione hactenus.

Tanguntur duæ dubitationes, quæ in prius poſita de diuina prouidentia diffinitione contingere poterant, & poſterior diſſoluitur. CAP. VII.

C ETSI nollem hoc loco, ſimpliciorem mihi quempiam obſtrepere; atque diſputationem noſtram inquiſitionibus illis turbare; an de ordine tantùm ipſo, an etiam de rebus ipſis ordinatis: et an de iis ſolùm, quæ ordinata ſunt ad finem: an etiam de ipſo fine, & de ipſa acquiſitione finis ſit prouidentia. Ne tamen quidpiam, quod ad diſputationem noſtram neceſſarium uideatur, indiſcuſſum prælabatur; ad utranque dubitationem breuibus reſpondebimus. Diximus enim, ut ad poſteriorem dubitationem ueniamus, & explicatè ſatis: quòd non finis ipſe, ſed ordinata tantùm in finem, ſub prouidentiam, cadant. ideo in diffinitione dicitur, quòd eſt ratio ordinandorum in finem; non autem ipſius ordinati, ac præſtituti finis. Verùm eſt tamen: quòd finis, ad ea, quæ ad finem ordinata ſunt, neceſſaria quadam, ut cuilibet notiſſimum eſſe poteſt, ſequela conſequitur, atque euenit.

SED clamabis illico; ex quo ea, quæ ad finem ordinata ſunt ſub diuinam prouidentiam cadunt: quæ labi & falli non poteſt: ad illa autem omnia (ut dictum fuit) de neceſſitate ſequatur finis: omnia igitur ideſt & ea, quæ ſunt ad finem, & finis ipſe de neceſſitate eueniunt.

TIBI contrà dicturi ſumus: quoniam cuncta, quæ in finem ordinata ſunt, & contingentia
D in ſe ſunt; & non ſolùm ab intellectu diuino, ſiue à uoluntate diuina, in finem illum contingenter ordinata ſemper ſunt: ſed etiam ab humanis, & his inferioribus cauſis, ſingula ſæpe ſunt contingenter, & aliquando fortuito, & temere effecta, & præſtita, & in finem ſuum deducta. Ideo nihil euenit, quod ineuitabili neceſſitate ſimpliciter eueniat. Sed iſta inferius ſexto libro & octauo, in quibus de diuina præſcientia nobis erit conſideratio, & uberius diſputanda erunt: & ut doctrinæ & catholicæ ueritatis ratio poſtulat, definienda; id autem hoc loco faciendum non eſt; in quo quid tantùm prouidentia ſit, à principio exponere intendebamus.

Ad priorem dubitationem reſpondetur, & prouidentiam eſſe tum ordinis, tum rerum ordinatarum declaratur. CAP. VIII.

X Verùm-

VERVMENIMVERÒ altera, quæ prior erat, ſupereſt nobis maior difficultas, E
aduerſus allatam, de diuina prouidentia, definitionem. Diximus nanque,
quòd in prima parte quæſt. XXII, ex multis & ſanctorum patrum, & diuinæ
ſcripturæ locis edoctus, D. Thomas eam ita definiebat. Diuina prouidentia eſt
ratio ordinandorum in finem. Definitioni Petrus Aureolus obiicit. Quoniam
ratio ordinis rerum in finem, illud eſt, quod rebus, per Deum, prouidetur; at
ipſa diuina prouidentia quid diuerſum ab eo, quod prouidetur, eſt. prouidet
enim illa, non prouidetur; non igitur fuit, illa rectè à B. Thoma definita; cùm eam dixit eſſe ra-
tionem ordinandorum in finem. prouidentia enim uerius appellari debet actus, & ratio in pro
uidente, quàm ratio ordinis in rebus prouiſis.

AD obiectionem reſpõdet Capreolus, acerrimus B. Thomæ defenſor; duplicemq; rationem
ordinis rerum in finem aſſeuerat, atque unam in intellectu ipſo producente & prouidente, alte-
ram uerò in ipſis rebus productis, & prouiſis collocat; ſed prima duntaxat ratione Deum pro-
uidere aſſeruit; quam prouidentiam, eſſe ipſam diuinam eſſentiam, quæ ſit ratio rei omnis, quæ
à Deo intelligitur, affirmauit. Benè propterea, inquit ille, Beatus Thomas prouidentiam diffi
niuit per rationem ordinandorum, in finem, quæ ratio idem ſit, quod ipſa diuina eſſentia. Non
enim eſt hæc in rebus, productis & prouiſis ratio, ſed in diuina tantùm intelligentia & natura, at F
que in ipſo intellectu producente & prouidente.

SED mihi uidetur, aut ego ob meam tarditatem Capreolum non intelligo, quòd hæc Capreo
li reſponſio, ſicut non ſatis explanatè diuinam prouidentiam declarat; ita nec admodum tutè
B. Thomam defendat; & difficultatibus rem magis obruat, quàm eruat. Si enim diuina prouiden
tia eſt ratio ordinis rei; quæ ratio per propriam eſſentiam à Deo intelligitur; & in ipſo Deo eſt;
& eſt ipſa diuina eſſentia; cum illa ratio ordinis Dei, quæ eſt per intelligentiam, &, ita dixerim,
per ideam in Deo, ſit etiam in re realiter (res enim ipſa in finem realiter ordinatur, ordoq; ip-
ſe in re ordinata recipitur) in Deo rurſus tanquam in ordinante illamet eſt. Poterit denuo quiſ-
piam dubitare; an hæc ipſa ordinis ratio, ut in re ordinata eſt; uel potius ut in ordinante Deo eſt;
diuina prouidentia dicatur.

AVGET dubitationem, quoniam utraque in Deo eſſe dici poteſt; quoniam Deus in omnibus
eſt, & omnia in Deo ſunt, immo Deus ideo in omnibus eſt, quia omnia in eo ſunt; quæ niſi eſſent
in eo eſſent nuſquam, & omnino non eſſent. in priore ad Corinth. VIII, & ad Epheſ. IIII. Deus
unus & pater omnium; qui ſuper omnes, & per omnia & in omnibus eſt. Et in Act. apoſtolo-
rum cap. XVII, In Deo uiuimus, mouemur, & ſumus. Et Hierem. XXIII. Non'ne cœlum & ter G
ram ego impleo. dicit dominus. Vnde Virgil.

» *Iouis omnia plena.*

Et Lucanus.

» *Iupiter eſt quodcunque uides.*

Et Orpheus in hymno Saturni,

» Ὃς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γενάρχα, id eſt,

Qui omnes mundi partes habitas generationis pater. hæc ipſa igitur, quæ in rebus eſt, ordinis
ratio, in Deo eſſe dici poteſt; & tum ordinantis, tum ordinati rationem ſubire eadem ualebit.
Non tollit ergo Aureoli dubitationem reſponſio Capreoli.

ADDE tertiò, quoniam, quicquid ſit de ipſa ratione ordinis, in rebus ſine dubitatione ali-
qua, eſt diuina prouidentia; non ergo à B. doctore rectè definita fuiſſet; quòd non ea omnia,
quæ ad diuinæ prouidentiæ rationem, & eſſentiam, quantum poſſumus, intelligendam faciunt,
diffinitio complecteretur; ſi tantùm per rationem ordinis, quæ in diuina eſſentia eſt, illius diffi-
nitionem explicauiſſet. quod aſſeruit Capreolus. Quamobrem dicimus nos, ſi non doctius, ex-
planatius certè ad Aureolum; quòd & per actum ſiue per rationem ordinis in prouidente, & pro H
ducente; & per id, quod eo actu prouideri, & produci dicitur; ideſt per rationem ordinis in re-
bus prouiſis & productis, quo res facilior eſſet; & diuina ipſa prouidentia exactius intelligeretur;
diuinam prouidentiam doctor definierit. Quoniam ſi rectè in multis & philoſophiæ, & Theolo-
giæ locis, docuit B. Thomas, definitionem dici terminum, quia rem terminet; & eam intra ſe
totaliter includat. unde in cognitionem etiam propriorum rei definitæ accidentium adducit, etſi
non præter rationem in lib. quarto Theologicarum ſententiarum diſtinc. XII quæſt. prima, ad-
monuit Io. Scotus, non ſufficere definitionem eſſe per eſſentialia; ſed requiri præterea, quòd ip
ſius rei definitæ conceptum, quantum poteſt, perfectiorem, extricatiorem, atque abſolutio-
rem exprimat. Vnde fit, ut in accidentium diffinitionibus ſubiecta ſua, ideſt ſubſtantiæ, quæ
extra eorum eſſentiam ſunt, conſtituantur. Non poteſt autem diuina prouidentia modo aliquo
à nobis concipi, nedum perfectè declarari, niſi per effectum ipſius prouiſoris, & per ordinem
ipſarum rerum, quæ ſubſunt diuinæ prouidentiæ, aliquatenus illa concipiatur. B. Thomas pro-
pterea

A pterea non ea solùm, quæ de eiusdem essentia sunt; sed ea etiam, quæ ad eius essentiæ intelligentiam faciunt; idest effectus ipsos in definitione diuinæ prouidentiæ collocauit; atque ex essentialibus, & non essentialibus, quo res nobis magis innotesceret, diffinitionem conflauit.

ADDE, quòd prouidentia est inter prouidentem, & rem prouisam relatio; cuius extremum unum sine altero intelligi rectè planeque non potest. cum enim inquit [ratio] essentiam dixit; quia prouidentia non est, ut bene dicit Aureolus, nisi actus quidam ipsius prouidentis. exprimitur autem actus iste, per uerbum, ratio. at cum dicit [ordinandorum in finem] prouidentiæ effectum, & alterum relationis extremum ex illo actu, tanquam ex causa, procedentem denotauit; quoniam ex illa diuina ratione quæ in intellectu producente, & prouidente est, uniuersa in finem suum ordinantur; à qua ipsa etiam ordinis ratio, quæ in rebus reperitur, dependet. nec quia ita loquatur Thomas [est ratio ordinandorum] putandum est; (in quo non Aureolus solùm, sed alii multi decepti sunt) quòd illa ratio sit uel ordinis, qui in rebus reperitur, uel eius rei quæ ordinatur, forma intrinseca; sed est forma intrinseca tantùm ipsius ordinantis, cunctaque in finem suum dirigentis; quoniam essentia diuina est, ordinis uerò, qui in rebus est ordinatis, est efficiens causa, non autem formalis, nisi extrinseca. Quamobrem dicere, quòd diuina prouiden-
B tia est ratio ordinandorum in finem, nihil aliud est, quàm si diceremus. Prouidentia diuina est ipsa essentia, quatenus per actum suum, & per actum diuini intellectus, tanquam per efficientem causam, cuncta in suum finem ordinantur. Rursus cum dicimus, est actus diuini intellectus, diuinam, quantum fas est, secludimus uoluntatem. at cum dicimus, per quem cuncta in finem suum ordinantur, diuinam tunc demum uolumus subintelligi uoluntatem; quod non solùm ordo rerum, sed etiam effectus omnes rerum in ordine positarum & creatarum, à diuina (ut inferius dicturi sumus) uoluntate dependeant: & per diuinam uoluntatem tanquam per exequutiuam potentiam administrentur.

POTERAMVS etiam ad Aureolum compendiosiorem dare responsionem; admittendo cum Capreolo, quòd prouidentia sit ratio tantùm, quæ in mente diuina est: & quòd per hanc tantùm rationem rectè illam diffinierit. S. Thomas, ideo dixit, quòd est ratio ordinandorum, non autem ordinatorum: quoniam hæc ipsa ratio, quatenus est rerum ordinandarum, est tantùm in mente diuina, & dicitur prouidentia; at quatenus illa met in rebus explicatur, non amplius prouidentia; sed Fatum propriè secundum Boethium, à quo in hac causa, ut in quæst. XXIII, primæ partis
C art. II. uideri potest, B. Thomas non recedit, nuncupabitur. Fusius tamen sumendo prouidentiæ nomen, prouidentia Fatum modo quodam nuncupari poterit: & sub nomine prouidentiæ diffiniri; nullum propterea incommodum est: siue per rationem solùm illam ordinis rerum, quæ in mente tantùm diuina est; siue per illius rationis explicationem, quæ in rebus ordinandis uersatur & in ordinatis cótinetur) quæ fatum dicitur. siue per utrunque; (quod propter rationes prius positas, magis rationi consonum mihi uidetur) B. Thomas diuinam prouidentiam deffinierit. sed de ista difficultate, & de ista diuinæ prouidentiæ diffinitione hactenus.

De diuina prouidentia Boethii diffinitio, & eiusdem diffinitionis breuis explicatio, in qua cuncta sub diuina prouidentia contineri declaratur. CAP. IX.

SEVERINVS Boethius ante Thomam lib. quarto de Consolatione, prosa VI. eodem ferè modo, quo B. Doctor, diuinam prouidentiam diffiniuit, dum inquit. Prouidentia est ipsa diuina ratio, in summo omnium principe, constituta: quæ
D ad finem suum, cuncta disponit. nec ab illa diui Thomæ distat hæc diffinitio: nisi quòd hæc explanatior esse uideatur. in qua primò dicitur [quod est diuina ratio] non enim in uoluntate (ut dictum sæpius fuit) sed in intellectu, & ratione præcipuè collocanda est diuina prouidentia. Secundò dicitur, quòd hæc ratio est [in summo omnium principe constituta] Non enim in rebus est diuina prouidentia, nisi per quandam sui diffusionem, & sui ipsius (ut prius dicebamus) explicationem: quæ explicatio Fatum propriè à Boethio & à B. Thoma, & à cœteris Theologis nuncupatur, non autem prouidentia. Sed in Deo ipso est, constansque in eo ratio illa, quæ prouidentia dicitur, permanet: & ab hac tanquam ab efficiente causa, ordo ille, qui in ipsis ordinatis rebus est: perpetuò delabitur, & manat, & ad eandem tanquam ad finem denuo relabitur, & circulo quodam in principium suum reflectitur. Ideo dicitur tertiò, quòd ipsa [ad finem suum cuncta disponit] Non enim de fine ipso, sed de iis (ut dicebamus prius) quæ ad finem sunt, prouidentia est. & per hæc uerba, effectum diuinæ prouidentiæ, idest rerum ipsarum ordinem nobis expressit. nam cum inquit [disponit] ordinem sine dubio uult intelligi. an uerò præter ordinem aliud quidpiam intelligendum sit: inferius libro octauo capite decimoquarto declarabitur. Hæc autem dispositio ordinem dupli-

cem significare potest cum rerum in finem, tnm partium in toto, totum autem est ueluti finis partium, de qua re postea uberius, cum inquit [cuncta] res uniuersas complexus est: nullumque temeritati in regno prouidentiæ reliquit locum. Multa nanque penes intellectum diuinum, & diuinam prouidentiam contingenter euenire possunt: sed quod temerè, si ad illam referatur, uel inopinatò, absolutè & simpliciter eueniat, est nihil. Dicebat propterea loco citato Boethius, Ordo quidam cuncta complectitur; ut quod ab assignata ordinis ratione discesserit; hoc idem in aliũ ordinem relabatur: ne quid in regno prouidentiæ liceat temeritati. Ad finem primi libri de Theologia Plat. dicebat Proclus, Nullum malum in particularibus inordinatum omitti; sed hoc etiam Deorum regimini subiici. expiatrix propterea prauitatis animarum pœna, & corporum labis expurgatio, alius Deorum ordo est. Ab hoc diuinæ prouidentiæ ordine (dicebant alibi Ficinus & Seneca) res nulla potest discedere. Quòd si qnando res aliqua ab illo recedere uideatur, non recedit: sed ad sibi destinatum ordinem, alia uia delabitur. Hoc idem B. Dionysius cap. IIII, de diuinis nominibus sensit dum inquit. ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἡ θεία πρόνοια, καὶ οὐδὲν τῶν ὄντων ἀπρονόητον. id est, Cuncta diuinæ prouidentiæ subsunt, nec quidquam est, quod illam effugiat. Et B. doctor Verit. quæst. V. art. VII, inquit, Mali dum ab uno ordine prouidentiæ exeunt; ut scilicet Dei uoluntatem non faciaut, in alium ordinem dilabuntur. ut scilicet de eis diuina uoluntas fiat. Et B. Fulgentius lib. primo de Prædest. in eo (inquit) qui in se ordinem perdit; diuini ordinis ratio non perit. Et post medietatem eiusdem lib. Deus licet auctor non sit malarum cogitationum, ordinator tamen est malarum uoluntatum; nec in ipsis iniustæ uoluntatis operibus deserit operum suorũ iustum ordinem. Quamobrem ea etiam, quæ à nobis temeraria, & fortuita dicuntur; quamuis ad nos relata casualia, & temeraria sint; casuque & temerè eueniant: si tamen ad diuinam prouidentiam referantur; ante perspecta, intellecta, & prouisa fuerunt. Qualis autem sit dispositio illa, per quam diuina prouidentia cuncta disponit: (ut est in diffinitione Boethii) fusius paulò in sequentibus declarabitur. Sit nunc satis mentem horum doctissimorum uirorum de essentiæ diuinæ prouidentia exposuisse. Alii aliàs attulerunt diffinitiones, ut est illa. Prouidentia est procuratio circa ea, quæ facta sunt. & illa prouidentia est uoluntas Dei, propter quam omnia, quæ facta sunt, conuenientem deductionem suscipiunt. Et aliæ præterea quas nõ opus est nunc recesere omnes, quæ uel non quantum declarari potest declarant diuinam prouidentiam; uel si declarant, cum eius, quas exposuimus, diffinitionibus incidunt. Sed de diuinæ prouidentiæ diffinitione, & de eiusdem diffinitionis explicatione, & unde emanat diuina prouidentia hactenus. Tempus est ut ea, quæ aduersus diuinam prouidentiam, obiecta fueruut, dissoluamus.

E (beside line 1), F (beside "rit. quæst."), G (beside "cum eius")

Ad eas, quæ in principio præsentis libri factæ fuerunt argumentiones, suo ordine respondetur; Et in responsione, ad priorem, in Deo prudentia admittitur. CAP X.

POSTQVAM igitur diuinam prouidentiam, ex sacris literis, & Sanctorum patrum probatis monumentis, satis pro instituta breuitate demonstrauimus, eidemque à doctis & catholicis uiris assignatam diffinitionem elucidauimus; superest, ut ad ea, quæ prius obiecta fuerunt, prouidentiamque diuinam demoliri uidebantur; quo eadem mortalium mentibus firmius stabiliatur, respondeamus. Ad primum, Quum sine prudentia, prouidentiam non posse stare, arguitur; prudentia autem à Deo, est procul abigenda; dicimus, quod prudentiam in Deo admittere, non est prorsus à sacris literis, & à catholicis dogmatibus alienum; H
immò quàm maximè congruum; & necessarium, non illam quidem, quæ uirtus moralis sit; de qua loco citato Arist. quæ scilicet de agendis, uel non agendis & de ambiguis mediis, ad finem aliquẽ consequendum, consultat, atque deliberat. circa ea nanque uersatur prudentia (ut lib. sexto cap. VIII, dixit Arist.) circa quæ uersatur consilium. Non enim anceps Deus est, sed eam quæ antecedentia, & consequentia, & quæ sunt inter utraque media aptissimè in finem suum ordinat; & ordine quodam perpetuo eadem dirigit; & ad finem usque perducit. Prospicit nanque Deus; quid ex quibus uis caussis, quid ex causarum proprietatibus, quid ex earum coniunctionibus uel proueniat; uel uenturum sit. Hæc profectò cuncta, uno, ac simplicissimo intuitu, Deus Opt. Max. contuetur; singulaque appositissimè disponit. siquidem ipse uidendo causas efficit; easque donat proprietatibus; & in unum aliquo modo, hoc est saltem permittendo conectit; Et effectus denique tales in Orbe uniuerso facit; quales prudens homo, si posset, efficeret. Hanc enim in Deo admittendam omnino prudentiam esse rite, & catholicè existimamus. Existimarunt idẽ Ethnicorum plurimi ut Cicero, & Aristoteles, & Plato, prouidentiamque dixerunt partem esse prudentiæ; ut prouidentiam omnino sine prudentia esse non posse crediderint. Quamobrem (ut ad Theologos redeamus) in principio Ecclesiastici, sapientiam & prudentiam simul iunxit Salomon

A mon inquiens. Prior omnium creata eſt ſapientia; & intellectus prudentiæ ab æuo. Et in Pro-
» uerb. cap. VIII. Nunquid non ſapientia clamitat, & prudentia dat uocem ſuam? Nec prudentiam
» ſolùm, ſed eo, quo expoſuimus, modo, conſilium etiam in Deo ultro Catholici Theologi admit-
tunt. Paulus ad Epheſ. cap. primo. Qui operatur, inquit, omnia, ſecundum conſilium uolunta-
» tis ſuæ. Et in Prouerb. cap. VIII. Ego ſapientia habito in conſilio. Nec prudentia ſolùm, quæ
» (ut loco citato tradidit Ariſt.) eſt uirtutum omnium ueluti nexus quidam, & ſumma, & conſi-
lium. Iuſtitia quinimmo, miſericordia, clementia, liberalitas, & omnia denique uirtutum alioqui
moralium genera, hoc eodem modo (qui modus diuinæ maieſtati quàm maximè congruus eſt)
Deo Maximo à noſtris Theologis attribuuntur. Quamuis enim ſenſum ille non habeat; & il-
lecebra tangi non poſſit, ad quam ſedandam, morali uirtute, ille egeat, quia tamen uirtus in
eo, in quo eſt, perfectionem quandam dicit; à Deo propterea ſimpliciter neganda non eſt; Sed
deducto prius, quidquid, in ea, imperfectionis eſt; illi eſt attribuenda: quæ uirtus ita purè de-
fæcata, à neſcio quibus, uirtutis exemplar appellatur. quæ nullo magis, quàm ſilentio exprimi-
tur. Deus nanque ad catholicam ueritatem, uirtutum & perfectionum omnium pelagus infi-
nitum conſtituitur.

B

Ad ſecundam obiectionem reſpondetur; & in reſponſione diuinam proui-dentiam non aduerſari fortuitis euentibus declaratur.

CAP. XI.

AD SECVNDAM obiectionem, quòd fortuna (ſi rerum cunctarum eſſet apud
Deum prouidentia) & caſus, & omnis contingentiæ natura tolleretur, dici-
mus, quòd eorum multi (ut prius ad calcem libri tertii dictum fuit) qui etiam
ex noſtris erant, ſicut Priſcillianus Hiſpanus, Petrus Abailardus, Manichæus,
& alii, argumentum admiſerunt; Et ex ipſa diuina prouidentia, temeritatem
ab Orbe uniuerſo fortuitumq; euentum, & contingentiæ naturam ita abſtule-
runt; ut, diuinis, & fatalibus quibuſdam legibus, & ſideribus ſiue ſiderum in-
fluxionibus cogentibus, operari nos quicquid operamur; aſſerere, minimè ueriti ſint. Non e-
nim uidentur inter prouidentiam, & fatum, diſtinctionem poſuiſſe; niſi eam fortaſſe; quòd pro
C uidentiam Deo, fatum uerò & diuinæ prouidentiæ, & ſtellarum uirtuti aſcripſerint. Priſcillianus
propterea homines fatalibus ſtellis alligatos, & unumquemque ſub proprio ſidere, tanquam
ſub proprio Fato, oriri, putauit. In cuius opinionis confirmationem, euangeliſtam adducebat;
qui ſtellam, quæ magos ad preſepe D. N. duxit, ſtellam & fatum Ieſu pueri appellauit; quia di-
xerint Magi, Vidimus ſtellam eius in oriente &c. Sed huius dogmatis impietatem impugnant a-
cerrimè Gregorius, Auguſtinus, Chryſoſtomus & alii eccleſiæ doctores. Vbique aduerſus ean-
dem ſacræ literæ reclamare uidentur; quòd noſtri arbitrii libertatem tollat. Quamobrem Con-
cilium Braccarenſe primum, circa tempora Honorii primi cap. IX, ſuorum decretorum ita ſan-
» ciuit. Si quis animas, & corpora humana, fatali ſigno credit aſtringi; ſicut Pagani, & Priſcillianus
» dixerũt; anathema ſit. Et cap. X. Si qui duodecim ſigna, ideſt ſigna quæ Mathem. obſeruare ſolent,
» per ſingula animæ uel corporis mẽbra diſsipata credũt; & nominibus Patriarcharũ aſcripta dicũt;
ſicut, Priſcillianus dixit, anathema ſit. Sed Mathematicorũ fatum iampridẽ euertimus, ut pluribus
contra eorum opinionem agere, ſit omnino ſuperfluum. nunc uerò diuinam prouidentiam fortu-
D næ, & arbitrii libertati, non aduerſari demonſtrabimus, non quidem exactè pœnitus; quòd id niſi
poſt librum ſeptimum, & uniuerſum fermè octauum à nobis commode fieri non poſſit; ſed ut
poterimus. Dicimus igitur quòd quàmuis omnia, quorum cauſæ nos lateant, à Deo per occul-
tam quandam cauſarum complicationem ineuitabilem fieri negamus, ad quem modum Stoici (ut
Alexander, lib. de Fato cap. V. recitauit) ſunt arbitrati, quo fortunam una cum fato tuerentur; non
negamus tamen, tum ex libello de Bona-fortuna, cuius cuius ſit, & ex libro ſecundo Magnorum
moralium cap. VIII. tũ in primis ex Diuo Auguſt. lib. V. de Ciuita. Dei: quin cauſarum aliquæ laten
tes, & occultæ, quæ à multis fortuitæ dicũtur, unde forte fortuna nomẽ accepit, uel unius ueri Dei
Opt. gratiæ, uel bonorum quorundam angelorum beneficio, uel malorum etiam ſpirituum uolun
tati & operationi aliquando attribui poſſint. Diximus malorum ſpirituum, quoniam tam à ma-
lis, aliquid fieri poteſt, quàm à bonis angelis, licet (ut idem B. Auguſtinus tradidit lib. undecimo
ſuper Geneſim, & nos in ſuperiorib. diximus) nõ omnia poſſint mali, quæ boni; nec idem utriſq;
ſit finis. certè antiquorum plurimi fortunæ occultas cauſas adeo tribuerunt, ut Anaxagoras De-
mocritus, Diodorus, Chryſippus, Poſſidonius, & uniuerſa Stoicorum ſecta fortunam eſſe cau-
ſam quandam humanæ rationi minimè manifeſtam exiſtimauerint: illud fortuitis euentis cun-
ctis attribuentes: quod cum eorum nonnullis tantùm, & iis paucis, tum aliis euentis, quæ for-
tuita non ſunt, attribuendũ erat. Ita nanq; fortunam diffiniuerunt: ut eam non aduerſari fato, & in-
euitabili

euitabili euentuum necessitati defenderēt. ab antiquioribus propterea euētus illi, quorum causæ E
occultæ essent, & si maximè fortuiti sunt, Deorum uoluntate quadam, & certo decreto euenire
præcipuè putabantur. unde bene fortunatos dirigi putanit etiam Aristoteles à causa quadam, ra-
tione, & intellectu humano præstautiore, hoc est (ni fallor) à Deo. Quamobrem inter Deos à mul
tis fortuna est habita, de qua re Dominus Esaiæ LXV. contra Israeliticum populum conqueritur,
dicens. Ponitis fortunæ mensam, & libatis super eam. In quo loco D. Hieronymus inquit: quòd
est in cunctis urbibus, & maximè in Aegypto & in Alexandria idololatriæ uetus consuetudo: ut
ultimo die anni, & mensis eius, qui extremus est; ponant mensam refertam uarii generis epulis, &
poculum mulso mixtum, fortunæ, uel præteriti anni, uel futuri fertilitatem auspicantes. Hoc au-
tem faciebant etiam Israelitæ omnium simulachrorum portenta uenerantes. Hæc Hieronyms.
Legas Plutarchum lib. de Fortuna Romanorum, & uidebis quot, ac quāta delubra à primis etiam
fere urbis fundamentis eidem dicata fuerint uariis titulis, quoddam nanque titulo fortunæ uiri
lis, aliud fortunæ prosperæ, & fortunæ masculinæ, aliud aliquod fortunæ bonæ, aliud primigeniæ,
atque alio titulo aliud: quorum inter ruinas adhuc Romæ quædam extant uestigia, aliquot e-
tiam sub diuorum titulo supersunt. Sed aduersus hanc de fortuna opinionem Plutarchus asser-
uit, omnia consilio, prudentia, natura, arte'ue fieri: nullam uerò fortunam esse, sed si quid forte
nobis adueniat; non à fortuna, sed ex aliqua occulta causa, uel ex consilii indigentia, illud eueni- F
re. Proclus similiter in Timæo non multum ab Stoicorum dogmatibus recedens, fortunam dice
bat esse dæmonicam quandam potestatem; qua causæ inter se diuulsæ in unum congregarentur.
Ideo Plato (inquit Ficinus) ubi in Epistolis fortuitum quendam tractat euentum; post fortunæ
nomen, subitò dæmonis nomen adiunxit. quod nos non semel, sed iterum atq; iterum in Platonis
epistolis obseruauimus: in quibus uel nunquam, uel rarissimè fortunæ meminit: quin uel ante
uel post immediatè Dei, uel Dæmonis mentionem faciat. Homerus nullam (quod me legisse me-
minerim) fortunæ mentionem fecit: sed Deorum decreto, quod μοῖραν nominauit rerum om-
nium causam attribuit. sed ut ad Theologos nostros, Philosophorum scholas egressi, redeamus
multa ii casu, multa fortuitò, cuncta uerò contingenter euenire rectissimè iudicarunt, & ad quem
modum lib. secundo declaratum fuit. uerum est quòd eorum nonnulla quæ nobis casu; & fortui-
tò contingunt, non itidem ad alias quasdam superiores causas, ut ad angelos bonos uel malos for-
tuita uel casualia sunt, ad diuinam autem uoluntatem relata, nulla sunt quæ fortuitò, temere, & ca-
su contingere dici possunt. Vulgatissimum est exemplum de pluribus seruis, ab eodem Domino, G
seorsum missis; ut in quempiam locum conuenirent: ignari tamen domini uoluntatis concursus
quorum ipsis quidem fortuitò factus est; Domino uerò fortuitus non fuit, sed præuisus, & præor-
dinatus. Cuncta igitur, ut ad nim argumenti dicamus, eo concedimus euenire modo) quo, apud
diuinam prouidentiam sunt prædisposita: nec propterea abigenda est prorsus temeritatis, & con
tingentiæ natura, quoniam et si ea, quæ à nobis fortuita, & temeraria dicuntur: non similiter ad
diuinam prouidentiam comparata, temeraria: uel fortuita dici possint: sunt nihilominus fortui-
ta, & temeraria: quod temeritas, & fortuna respectu secundarum tantùm causarum absolutè, &
simpliciter sint, non autem respectu primæ, & Dei gloriosi hoc est dictu, effectus casualis dicitur
ut in proximam causam refertur: in quam quidem, ut refertur, Deus etiam nouit quòd casualis
est. à causis autem secundis & proximis eo modo fortuiti & temerarii effectus producuntur: quo
& à nobis superius libro secundo, & ab Alexandro Aphrodis. lib. de Fato cap. v. declaratum fuit.
Quando uidelicet causis illis, quæ ob iam aggressæ, aliud quid intendentibus, euentus quasi ἀναί-
τιος, & extra causarum illarum intentionem, obiter irrepserit.

Modus, quo aliqua ad Deum etiam gloriosum relata fortuitò, & temerè euenire cat holicè dici possunt, & quo agentia cuncta, sunt uel non sunt Dei instrumenta, declaratur, & dubitationis solutio, quæ capite præcedente cœpta fuit, perficitur. H

CAP. XII.

DVBITARET hic fortasse diligens lector; quòd ex his, quæ superiori capite di-
cta sunt, non satis clarum euasit; ad quem modum cum diuina prouidentia teme
ritatis & contingentiæ natura stare possit. cum enim cuncta sicut à diuina proui
dentia disposita sunt, ita eueniant; quomodocunque illa à nobis uocitentur te-
meraria, uel non, cum in sua dispositione Deus falli non possit, necessitate
ineuitabili uidentur ita euenire cuncta; ut eueniunt. tollitur igitur arbitrii liber
tas, & uniuersa contingentiæ natura. Ad quem dicimus, quòd ex iis, quæ sunt
à nobis inferius declaranda, & præsertim libro octauo, in quo de diuina præscientia, ad Theolo
gicam

A gicam ueritatem, confiderabimus; poterit affatim ille fuæ dubitationi facere fatis. & ad quem
modum, cum diuina rerum cunctarum præordinatione, ineuitabilis illa à cunctis rebus necefsi-
tas abigatur, intelligat. Interea, ut huius dubitationis folutionem aliquam habeamus, notandū
eft; diuinam prouidentiam rerum naturam feruare, non euertere. temerarii autem euentus na-
tura eft ab agente non intendi, ab agente inquam fecundo & proximo. quod igitur præter huius in
tentionem euenit, temerarium eft; nec facit diuina prouidentia, ut hoc ipfum temerarium non
fit. quinimmo nonnulla funt, quæ ad Deum etiam relata, temere aliquo modo euenire, dici pof
funt, ut funt illa quæ præter, uel etiam contra diuinam uoluntatem eueniunt, cuiufmodi funt
prauæ hominum uoluntates, cogitationes peruerfæ, & operationes illæ, quæ communitrr pec-
cata dicuntur, fi tamen peccata inter operationes locum habere uoluerimus. iis igitur quæ de e-
uentis fortuitis & temerariis dicta fuerunt, uerbum nunc adiici uoluimus; quo modum exhi-
beamus aliquem; penès quem, nonnulla etiam ad Deum relata fortuito uel temerè, utcumque
euenire catholicè fateri pofsimus. Si enim in ea fortuiti euentus diffinitione perfiftamus: quam
ex Philofophis petitam in libro fecundo attulimus, ut Fortuitum fit illud; quod præter inten-
tionem, agenti cum ratione contigerit; & nihil præterea addamus: cui dubium, quòd multa, &
B ferè infinita, & breuiter peccata noftra omnia, & noftræ omnes minus rectè uoluntates & ope-
rationes, quas contrà regulas diuinas, & aduerfus Dei Opt. Max. præcepta operamur, ad Deum
etiam, qui nos ad innocentiam, & beatitatem creauerat, relata, fortuita, uel etiam temeraria
dici poterunt? cùm illa maximè Deus auerfetur: & ea omnia contra Dei uoluntatem eueniant?
& adeo contra eius uoluntatem contingant; ut propter obliquas & deteftandas noftras opera-
tiones, legamus Deum fuæ aliquando uoluntatis & operationis pœnituiffe: ut Gen. cap. VI, pœ-
nituit propter multam hominum malitiam, & eorum cogitationem ad malum intentam omni
tempore, quòd hominem feciffet. Et primo libro Regum cap. XV. legimus, quòd factum fit uer-
bum Domini, ad Samuel, dicens. pœnitet me, quòd conftituerim Saul regem: quia dereliquit
me: & uerba mea opere non impleuit. Non dubium quidem eft, Deum haud poffe uerè, & pro-
priè pœnitere. Nempe loco citato, hoc eft primo Regum XV. legitur, Triumphator in Ifrael non
parcet, & pœnitudine non flectetur; neque enim homo eft, ut agat pœnitentiam; nihilominus
tamen eo, qui maieftati diuinæ congruus eft, modo, hoc eft per operationes, operationibus il-
lis fimiles, quas homo, quem patrati pœniteat, operatur, pœnitere, & ulcifci Deum admittunt
Theologi. Non pœnitet autem quempiam, nifi earum rerum, quæ præter intentionem fibi con-
C tingunt: ut & illa humani generis malitia, & praua Saulis opera, præter & contra diuinam inten-
tionem eueniffe, dubitandum haudquaquam fit. abfit, ut ita fatui fimus, ut credamus, peccata
noftra, in diuinam ita cadere uoluntatem, ut quidpiam ille agat, quo nos in peccata labamur. Ve
rùm tum quia peccata noftra haud effectus dicuntur, fed defectus potius, ut inferius magis di-
» cturi fumus, tum etiam quia in ratione fortuiti euentus, quam prius libro fecundo pofuimus, in
caufa agente & impotentia quædam, fiue defectus quidam agendi, & ipfius euentus ignorantia
» includitur; quæ ambo per illud uerbū [præter intentionem] fignificantur: quæ Deo nequaquam
conuenire poffunt; cùm & potentisfimus fit (omnipotens enim) & antequàm eueniant, cuncta
» certisfimè præcognofcat, & fint cuncta ante oculos fuæ maieftatis nuda, & aperta. Vitia propte-
» rea, & peccata noftra etiam ad Deum relata abfolutè & fimpliciter fortuita, & præter eius uolun-
» tatem, & intentionem, effe non poffunt; & fi contrà eiufdem intentionem & uoluntatem eue-
» niunt. Vnde B. Auguftinus in Enchiridio cap. C, fic inquit. propterea magna uoluntas eiufdem
» domini, exquifita in omnes uoluntates eius; ut & miro, & ineffabili modo non fiat præter uo-
» luntatem eius: quod etiam contra eius uoluntatem fit: quod non fieret, fi non fineret, nec uti-
que nolens finit, fed uolens. patuit hactenus quàm minimè Diuina Prouidentia temeritati & con
D tingentiæ naturæ fit aduerfa, & quàm commodè fimul hæc omnia permaneant. Res certè non
poteft, ut poftulat, nunc declarari, Multa enim ante funt à nobis intelligenda de Diuina tum Pro
uidentia, tum præfcientia, quàm exactam pœnitus ad hanc dubitationem folutionem habea-
mus, de quibus in fequentibus à nobis opportunè dicēdū eft. Sed redeo ad obiectionē principalē:
Cùm infers, quòd cuncta naturalia agentia, & nos etiam ipfi, inftrumenta effemus diuinæ Proui
dentiæ. Admittimus. Dei enim (ut Efaiæ XLV legitur) eft creaturis uti pro fua uoluntate; creaturæ
autem eius uoluntati obedire. At cum ex hoc, nobis nec præmium, nec pœnam, ex noftris fiue
bonis, fiue prauis operationibus demereri inferre conaris; argumentum negamus. Non enim
expofitis illatum fequitur. caufa eft, quòd inftrumentum multis modis fumi poteft; fed dicamus
nunc bifariam fumi; illaque utamur inftrumenti diftinctione; qua in lib. quarto Theologicarum
fententiarum, & diftinct. prima, quæft. item prima, & diftinct. XIII, quæft. prima Ioannes Sco-
tus ufus fuit. Inftrumentum nanque fumi poteft; uel ut diftinguitur contra agens independens;
uel ut diftinguitur, contra agens per formam propriam. primo modo agentia quæcunque fiue na-
tura fiue uoluntate & liberè agant, funt diuinæ prouidentiæ inftrumenta: quòd omnia (neque ho
minem,

minem, neque angelum, & si liberrimè agant, excipio) in suis actionibus & operationibus à Deo Opt. Max. dependeant: ita ut, nisi eis Deus influeret, & eisdem suppetias ferret, operari illa non possent. At secundo modo nullum est, de lege communi loquendo, inter agentia naturalia, quod Dei instrumentum dicatur: cum cuncta pro ratione formæ, & naturæ propriæ nisi impediantur, naturaliter agant: homo uerò unus liberè. Huic nanque naturale est liberè id agere, quod agit. Quoniam igitur unumquodque pro ratione proprietatis & uirtutis quam haber, & formæ agere nititur, hinc euenit; ut multa fortuitò & temerè contingant; ea uidelicet, quæ præter uniuscuiusque rei & formæ propriæ intentionem, siue liberè, siue naturaliter agentis eueniunt: & iis, qui liberè agunt, pro suarum operationum natura, & conditione, meritum uel demeritum, gloria uel pœna debeatur. Sed de hac re fusius libro octauo, ubi de Diuina Præscientia à nobis catholicè disputabitur. & ad quem modum cum ea; Fortuiti euentus stare possint, aptissimè declarabitur, Et ad secundam dubitationem hactenus. E

Ad tertiam obiectionem respondetur: & in responsione cur mala Deus bonus permittat, declaratur. CAP. XIII.

AD TERTIAM obiectionem, quoniam uel prouisor Deus non est: uel non admodum bonus prouisor & sapiens est: cum multa mala, & incommoda, in iis, quæ administrat, si tamen ea administrare; ut par est, fateamur subinde contingant; longo satis progressu, ad Zenobium scribens D. Augu. in lib. cui titulus de Ordine uniuersi, respōdet. Nos autem breuibus agentes dicamus; non esse dubitandum, sed (ut ex superioribus constat) firmissimè tenendum, rerum cunctarum maximarum, & minimarum & Mundi uniuersi curam, Deum Opt. & procurationem habere; & præterea prudentissimum, sapientissimumque, omnium tam minimarum quàm maximarum rerum prouisorem esse. Sapientem autem prouisorem non semper malū omne, à re illa, cuius curam gerit, excludere debere; si ex malo præsertim quod permittit, & propulsare poterat, longè maius bonum, maiusq; commodum futurum præuideat. Deus nempe ex malis, & nocituris, quamuis multis, & propemodum infinitis quæ toto terrarum orbe grassari permittit, multa bona, & longè maiora quàm fuerint permissa mala: & multa profutura secernit semper & colligit. Ex malis autem bona colligere, B. Clemens Alexandreus in primo, Stromatum libro, proprium esse diuinæ sapientiæ, iis uerbis, ex interprete, testatum reliquit Diuinæ sapientiæ, & uirtutis, & potentiæ est officium; non solùm bona facere (hæc est enim, ut semel dicam, Dei natura; ut ignis calefacere; & lucis illuminare) sed illud quoque maximè, ut id, quod per malos aliquos excogitatum est; ad bonum aliquem finem, & utilem deducat; & utiliter iis, quæ uidentur mala, utatur. Hæc Clemens. B. etiam Dionysius cap. XIIII de diuinis nominibus; His quoque, ex interprete, inquit, qui mali fiunt, prouidentia bene utitur, ad aliquam uidelicet uel ipsorum, uel aliorum siue priuatam, siue communem utilitatem. Quamobrem Et B. Fulgentius lib. primo de Prædest. De malo inquit, opere cuiuslibet mali non desinit ipse bonum operari. Et D. Aug. in Enchir. Deus, inquit, omnipotens nullo modo fineret malum aliquod esse in operibus suis; nisi usque adeo omnipotens esset, & bonus; ut bene faceret etiam de malo. & in tractatu super Psal. Nec putetis gratis esse malos, in hoc mundo; & nihil boni de illis agere Deum. Omnis enim malus ideo uiuit, aut ut corrigatur, aut ut per eum bonus exerceatur. Hæc Aug. Huius rei, ut interea innumera prætereamus, unum uel duo ad summum, nobis exempla sufficiant. Ex uno nanque malo, & ex una nostri primi parentis præuaricatione, quot, ac quanta ecclesiæ suæ singulis temporibus beneficia à Domino peruenerunt? ut non abs re Rom. v, dixerit Apost. Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia, ut plusquam perdiderit Adam, nobis meruerit Christus. Sit nobis Ioseph ipse exemplum alterum, qui miserè, proh dolor, ab impiis fratribus accusatur, in cisternam demittitur; à fratribus Ismahelitis prius, deinde ab Ismahelitis, Phutiphari uenundatur; falsò apud Dominum suum de libidine ab hera criminatur; in carcerem paulò post propter castitatem, & innocentiam suam, detruditur. Sed quid? mox è carcere educitur, Regi potentissimo offertur. Sapiens iudicatur. Quid tum? in hūc, tanquam alterum regem uniuersi Aegyptii oculos suos coniiciunt; ab hoc pendent; & meritò quidem. Nam huius consilio grauissima fame sunt omnes liberati. Fuit etiam huiusce beneficii particeps, eiusdem Iosephi pater, cum filiis suis omnibus, atque omni familia; ut possimus illud uerissimè affirmare, longè plura fuisse bona; quæ patri, quæ fratribus, quæ omni familiæ, quæ ipsi denique Iosepho euenerunt; quàm mala, aut quæ fratres admisere, aut in quæ Iosephus inciderat. Nec uerò alios multos uniuersis temporibus defuisse, credendum est; qui longe plura, eademque grauiora mala, quàm quæ Iosepho acciderant, etiam proposita spe minoris utilitatis sustinuissent. Sileamus interea bona illa, quibus & tota Aegyptus, & Israeliticus popu-

lus

A lus uniuersus potitus est. Vt rectißimè Philon Iudæus. lib. de Ioseph, id dixerit accidisse; nō tam
fratrū perfidia, quā prouidentia Dei perspicientis futurum, & imminentia non minus cernentis
quàm præsentia. Quinimmo si rem altius inspexerimus; ab illa tam impia uenundatione, rem cò
perductam intelligemus; ut descendens Israel populus in Aegyptum; diuque ibidem ab Aegy-
ptiis afflictus, tam gloriosè in libertatem uendicaretur à Mose; & alia admiranda, diuina pote-
state, efficerentur; per quæ multa de Iesu Benedicto, de eius ecclesia, & de ecclesiæ sacramentis,
hoc est, bonorum ingens multitudo, diuinorumque futurorum beneficiorum sub figura nobis
cumulus maximus significaretur. usus est Deus Iuda Christum tradente, Et iudæis eundem cru
cifigentibus, sed quanta inde bona præstitit ille populis credituris? Vsus est secundo Reg. xvi Ge
mini improbitate, ad maledicendum Dauidi. Sed quorsum? Vt uideat inquit scriptura, Domi-
nus humilitatem meam, & retribuat mihi bona, pro maledicto eius, in die isto. utitur diabolo
pessimo, sed ad exercendam & probandam fidem, & pietatem bonorum, ut malis semper ad lau
B dem, atque adiumentum bonorum utatur Deus. Hanc catholicam responsionem ex omnium fe
rè Ethnicorum philosophantium consensu, etsi illorum auctoritate in re catholica minimè ege-
mus, facillimè confirmare possumus. qui, iis etiam non exceptis, qui malum suo modo non
à Deo, sed ab altero rerum summo principio, uel à prima materia deriuari asseruerunt,
Deum adeo bonum existimauerunt; ut malum non nisi propter bonum aliquod, in Or-
be uniuerso illum permittere firmißimè, & rectißimè fuerint opinati. Rem declarat in
Timæo Plato cum dicit. non potuisse mundum melius fieri, quàm factus sit; nec me-
lius regi, quàm regatur. & mala, quæ in ipso uidemus, à Deo inuenta esse, gratia bo-
ni: quia ad perfectionem, decorem, & ornamentum mundi uniuersi ipsa etiam faciunt. Hæc
Plato. ex multis nanq; (ut in moralibus loquamur) malis, Temperantia, Iustitia, Misericordia, &
aliæ plures uirtutes ortum quasi deducere uidentur. Si enim malignitas, prauitasq; impiorum
ex integro tolleretur; tolleretur iustorum patientia; & illud cœleste præmium: quod ei iure me
ritoq; respondet: & uindicanti iustitiæ nullus esset locus. Quamobrem in lib. primo de Proui-
dentia, Plotinus, Corruptiones, dicebat, quarundam rerum fiunt quidem, sed ut rerum aliarum ge
nerationes succedant: prauitates, & malas aliquas actiones, & uitia Deus permittit, ad iuris exē-
plum conseruandum: Paupertates, & morbos, ad malos reprimendos. Et lib. secundo de Pro-
C uidentia ad finem dicebat idem Plotinus. Quicunq; id, quod deterius est: è Mundo tollendum
censent; tollunt ipsam etiam prouidentiam. Sed illa in primis cap. v. eiusdem libri; sanctißi-
ma ponderanda sunt Plotini uerba, auctoritatibus superius ex Augustino, & Clemente, & aliis
doctis, ac sanctis uiris citatis, penitus conformia, corundemq; sententiæ clarißimè subscribentia,
uidelicet. Neq; propter hæc facta sunt mala; sed dictum est, ipsam Mundi artificem rationem, ma
lis (postquàm facta sunt) opportunè admodum uti solere: id autem maximè potestatis est; malis
etiam benè uti ualere. Hæc Plotinus. In quo loco per potestatem maximam, diuinam potesta-
tem intelligere credendum est. Memoriæ est proditum, Hieronē Siciliæ Tyrannum agrestem, &
ferum, non nisi post longam ægritudinē resipuisse. Phrages quoq;, teste Platone, ad philosophiam
non nisi post longam similiter ægritudinem, profectus est. In eandem sententiam lib. quarto de
Consolat. habet hæc uerba Boethius. Sola est diuina uis: cui mala quoq; bona sunt: cum eis com-
petenter utendo, alicuius boni elicit effectum. Ex quo sæpe summa illa prouidentia protulit in-
signe miraculum; ut malos mali bonos facerent. Nam dum iniqua sibi, à pessimis, quidam per-
peti uidentur, noxiorum odio flagrantes, ad uirtutis frugem rediere: dum se eis dißimiles stu-
dent esse, quos oderant. Hæc Boethius. Hoc est, quod Xenophon dicebat; ab inimicis utilitatem
se capere. ad quem autem modum commodè ex inimico utilitas capienda sit: declarauit Chæ-
D roneus Plutarchus in tractatu proprio, de Vtilitate ex inimicis capienda, sed & B. Ansel. lib. de Si
militudinib. cap. c l x i. & Tyrius Maximus in sermone quodam, in quo ex infortuniis utilitatem
capiendam declarat. Synesius quoq; in libello de Prouidentia, in diuinam prouidentiam refert
aduersa: quæ præter merita contingunt: utpote quibus noxii, & ad res caducas putridi affectus
extirpentur. Compilator theologicarum sententiarū libro quarto, dist. x v. inquirit, cur homo
uariis tentationibus torqueatur; & quinque maxima bona, ex cruciatibus, & tormentis, Deum
colligere, ostendit, uidelicet meriti maius præmium, humilitatis augmentum, peccati contem-
ptum, pœnæ debitæ solutionem, & diuinæ gloriæ manifestationem. Quæ omnia Gregorius Nys-
senus, in libello de Prouidentia, cap. ultimo, fusius complexus est: & ad quem modum propter
maiora bona, nonnulla minus bona, aliqua etiam mala à Deo permittantur, ita ex interprete, o-
stendit. Concedit sæpenumero Deus, iustum in calamitates incidere; ut aliis uirtutes ostendat:
quæ in eo latent, ut Iob. Adde & Tobiam, de cuius cæcitate, in lib. Tobiæ cap. 11. sic legimus.
Hanc autem tentationem, ideo permisit dominus euenire illi, ut posteris daretur exemplum pa-
tientiæ eius. Sed redeo ad Nyssenum. Aliquando permittit inconueniētia aliqua geri: ut per actio
nem, quæ indecens uidetur, magnum quid, & mirabile eliciat, uelut per crucem, salutem homi-

num. Sanctos etiam mala pati permittit, ut ex recta conscientia, & eisdem attributa uirtute, in E
elationem non incidant: ut in Paulo. destituitur aliquis, non ob propria, uel parentum peccata: sed in alterius gloriam, ut cæcus à natiuitate. Adde & Lazarus in infirmitate de quo. Ioan. x I. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur filius Dei per eam. Rursus permittitur quispiam pati, in alterius imitationem, ut gloria eius, qui passus est, amplificata alii propter spem futuræ gloriæ, impigri ad passionem reddantur: ueluti Christi Martyres. Si uerò quispiam irrationale arbitratur: uirum iustum, ad alterius utilitatem, malè tractari, perpendat, quòd hæc uita agon est, & uirtutis stadium; quanto igitur maiores sunt labores, tanto ampliores erunt coronæ. Hæc Gregorius idem, & sub eisdem fermè uerbis, habet in libro Nemesius, cui titulus, de Natura hominis, ut libri inscriptionem esse corruptam, facilè iudicari possit, & pro Nysseno, Nemesium esse legendum. B. Gregorius in moralibus, Aures cordis tribulatio aperit, quam sæpe claudit huius Mundi prosperitas. Victoria (inquit lib. de Opificio Dei Lactantius) ut sine certamine, constare non potest; sic nec uirtus ipsa, sine hoste. Crescit pugna, creuit & gloria. Isidorus semper (inquit) hos Deus hic uulnerat tribulationibus, quos ad salutem perpetuam, præparat. Platonicus quidam, ut uictor (inquit) præconio declararis: opus est æmulo. Qui seminant (ait propheta) in lacrymis, in exultatione metent. Et B. Cyprianus sermone F
de Mortalitate inquit. Nisi præcesserit pugna, non potest esse uictoria, cum in pugnæ congressu uictoria fuerit: tunc datur uincentibus corona. Nam gubernator in tēpestate dignoscitur, in acie miles probatur. Delicata iactatio est, cùm periculum non est; conflictatio in aduersis, probatio est ueritatis. Et B. Maximus Episcopus de Martyribus edisserens inquit. Quanta est circa nos Dei nostri solicitudo: illos examinat, ut nos erudiat, illos conterit, ut nos acquirat, eorumq; cruciatus, nostros uult esse profectus. B. quoq; Cyprianus ad Seagrium & Rogatianum. Futurarum (inquit) gaudio, præsentia supplicia calcate: scientes, ab initio Mundi, sic institutum, ut laboret isthic, in sæculari conflictatione, iustitia, quando in origine statim prima, Abel iustus occiditur, & exinde iusti quique, & prophetæ, & Apostoli, quibus Dominus quoque in seipso constituit exemplum, docens ad suum regnum, non nisi eos, qui se, per suam uiam sequuti sunt peruenire. Nullum denique (ut infinita breuibus perstringamus) in Orbe uniuerso, permittitur à Deo malum fieri, quæ ineffabili sua prouidentia, ad bonum aliquod, & id non exiguum, non tendat, atque dirigatur. Hoc est, quod ex nostris Theologis dixerunt quidam. quemadmodum inter G
alios B. Thomas, quæst. v. de Veritate, prouidentiam diuinam duplicem esse, approbationis scilicet, & concessionis; sub concessionis, mala aut etiam minus bona, & defectus: sub approbationis uerò bona, quæ uerè bona sunt, & effectus, cadere dicuntur. ad quam nihilominus, illa etiam quæ sub prouidentia concessionis cadere dicebantur, mala uidelicet, meliori, quo fieri potest, modo, ab Omnipotente Deo ita tandem rediguntur; ut quidquid boni à diuina possessione mala detraxerint, totum Deo Maximo, etiam cum fænore, per mala ipsa restituatur.

Ad obiectionem quartam respondetur; & in responsione, idem, quod prius, quorsum uidelicet à Deo mala admittantur, declaratur.

CAP. XIIII.

AD QVARTAM rationem, quæ fuerat Epicuri, loco citato, idest lib. de Ira Dei, respondet idem doctissimus Firmianus, & inquit, quòd Deus nec impotens, nec inuidus est. potest nanque quidquid uult; ut nulla in eum imbecillitas cadere possit. potest igitur sine dubio mala cuncta uel longius pellere, uel etiā penitus tollere; sed non uult; nec ideò tamen inuidus est. Nam ut superiori capite H
dicebamus mala uult (uoluntate intelligas permissionis si præsertim de malo culpæ loquamur: unde malum pœnæ originem duxit) ex ipsis autem patratis malis plura & maiora, cumulatioraque bona semper Deus colligit. si nanque (dicebat Lactantius) malum nullum sit, & periculum nullum: nihilque quod lædere hominem possit: tollitur omnis materia sapientiæ, pericula igitur, & mala idcirco non tollit, quia & sapientiam, qua mala uitare possumus, simul tribuit: & plus boni, ac iucunditatis in sapientia contulit; quàm in malis molestiæ. Adde quòd ex sapientia, qua præditi sumus, Deum cognoscimus: cognitum ueneramur, atque colimus; colendo mala uel uitamus, uel toleramus patientissimè; & per hos gradus tandem immortalitatem, & beatitudinem, quod est summum bonum, assequimur. Vnde B. Gregorius, Mala quæ nos hic premunt; ad Deum nos ire compellunt. Et Psal. LXXXIX, Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti; quibus uidimus mala. B. Iustinus Philosophus & Martyr Libro Quæstionum ad gentiles, quæst. prima, ex interprete inquit. Concedit nos patrare, quæ sponte proponimus mala, non per infirmitatem uirium, sed ut, & nostrum arbitrium appareat; & Dei longanimitas: quòd alioqui hoc rerum statu, nec nostra incolumitas tuta foret; nec illius boni-

A bonitas conſpicua. Hæc ille. ſed ad obiectas rationes hactenus. ſequitur, ut ad obiectas confirmationes reſpondeamus.

Ad obiectas confirmationes, & primò ad ſecundam reſpondetur & in reſponſione, bona eſſe, mala autem non eſſe, oſtenditur. CAP. XV.

AD PRIMAM confirmationem, quoniam bonis mala præſtare multis modis uidentur, patebit reſponſio; cum ad ſecundam dixerimus, quæ eſt, quòd malis undique quaſi obrui, uideamur; bono uerò aliquo improbis etiam adhibitis laboribus, uix patiamur. Ad hanc, & ritè Philoſophantis, & Catholici Theologi reſponſio fermè eadem eſt: omnia uidelicet, quæ in Mundo ſunt, naturali conditione, bona eſſe. dicebat Orpheus.

» Διὸς ἐκ πάντα τέτυκται ἄριστα. hoc eſt.

AB Ioue omnia optima. Idem libro Geneſeos cap. primo legimus. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Et B. Aug. in libro tertio de Lib. arb. cap. XIII, inquit. Omnis natura, B inquãtum natura eſt, bona eſt; quæ ſi incorruptibilis eſt, melior eſt quàm corruptibilis; ſi autem corruptibilis eſt; quoniam dum corrumpitur, minus bona fit; ſine dubitatione bona eſt. Omnis aũt natura, aut corruptibilis eſt, aut incorruptibilis: omnis ergo natura, bona eſt. Et lib. de fide ad » Petrũ cap. XXI, Nulla eſt mala natura; quia omnis natura, inquãtum natura, eſt bona: ſed quia in ea, » bonum & minui, & augeri poteſt; in tãtùm mala dicitur; inquãtum bonũ eius minuitur. Hæc ille. » Malum enim nihil aliud eſt, quàm boni priuatio. quod nihilominus ita abſq; bono eſſe non poteſt; quemadmodum neque falſum abſque uero. Non enim falſum quidquam eſſe dicitur niſi ſaltem uerum ſit illud eſſe falſum. Adde quòd falſum dicatur, quia fallat; at non fallit niſi per imaginem ueritatis. In primis etiam uerbis lib. Eth. inquit Ariſt. omnia bonum appetunt. Si non eſſent omnia bona, num poſſent omnia bonum appetere? Et uſque adeo ſunt bona omnia, ut contrà quàm Homerus fecerit, urnas duas in Iouis ueſtibulo ſtatuere ualeamus. Vnam bonorum plenam, quæ nullum habeant malum admixtum; alteram ex bonis, & malis temperatam. Tertia uerò, in qua mera mala ſint; nullibi reperiatur. Ea nanque, quæ nobis tantùm mala eſſe uidentur; aut mala non ſunt; quoniam non ſunt, neque habent eſſe; ſed non eſſe potius: ſicut errores noſtri, & ea, quæ à noſtris Theologis peccata communiter nuncupãtur, furtum, homicidium, fornicatio, auari C tia, & id genus innumera. Hæc nanque quatenus errores & peccata ſunt, nuſquam ſunt; quia eſſe non habent, cum priuationes ſint. priuatio autem ſit nihil. quod autem nihil eſt, uerè & formaliter loquendo, eſſe non poteſt. aut ſi mala aliqua eſſe re uera, & in rerum natura conſtare dixerimus; id, illis, quod eiſdem conuenire non poteſt. attribuentes: ea non à natura, non à Deo, ſed ab humano abuſu, & contrà, uel præter cuiuſpiam benè à Deo conditæ naturæ integritatem; & naturalem eiuſdem uſum & conditionem eſſe, cenſenda ſunt. Omne quippe uitium (inquit Aug. lib. III de lib. arb. ca. XIII) eo ipſo quo uitium eſt; cõtra naturam eſt. Exẽplum, Pulchritudine mulieris ad malũ, ut puta uel ad turpiſsimos quæſtus, uel ad ſtupra, & ad inceſtus, & ad omnia denique obſcœnæ libidinis pudenda opera tu abuteris: quam Deus, ad mundi ornamentum, ad » prolem legitimè ſuſcipiendam, & propagandam ſobolem, ad reparandam angelorum ruinam, ad honeſtiſsimum, atque ſanctiſsimum hominis ſolatium, opus Dei mirabile, inexcogitabili ratione, prouiſum, & bonam & pulchram procreauerat. Nec tu habes, ſi incontinens es: ſi tanquam alter Sardanapalus, inter ſcortorum gregem, & Venere, & cœnis, & plumis, explearis; unde diuinam prouidentiam incuſes: ſed benè habet ipſe prouiſor, unde de te conqueratur: qui optimis à ſe conditis rebus abuteris: & tua prauitate, te, & illas ſimul deturpas, æque conſtupras. ut iam nihil aliud ex honeſtiſsimis, ac ſanctiſsimis rebus, petas, quàm inanem & ſterilem uoluptatem & D pudendæ libidinis abuſum. Venenum item (ut altero exemplo rem declaremus) ſicut opium, Mercurius, adamas & id genus alia; quæ ſua frigiditate enecant; non ut enecent; ſed ut aliis modis uitæ mortalium ſuccurrant; à Deo creata ſunt; quòd ſi minimè ſuccurrant, & iuuent, ſed noceant maximè; ex hominum abuſu id accidit. Plato propterea in Epinomide dicebat: ſi quid mali in his rebus accidit; non diuina culpanda natura eſt; ſed humana; quæ iniuſtè uitam ſuam diſtribuit. Et bene dicebat ex Platone lib. de Philoſophia Apuleius: quòd nihil eorum, poſsit nocere ſapienti: quæ opinantur cæteri mala eſſe.

Ad confirmationem primam reſpondetur, & bona malis præſtare aſſeritur. CAP. XVI.

EX IIS, quæ dicta sunt, ad confirmationem primam, patere potest responsio. E
Non enim mala bonis; sed contrà bona malis præstare certum est. Diximus nanque cuncta bona esse, si cuncta bona, qui bonis mala præstare & ea superare dicemus? At temporis momento ægrotamus, non tam cito sanamur: contactu sæpissimè inficimur, nunquam solo contactu conualescimus; & alia id genus multa numerari & obiici poterant. ad quæ omnia unica est responsio; quod prudentiam, & sapientiam nobis contulit Dominus: quo cautè incederemus; & in pericula præcipites non irrueremus. Quamobrem Prouerb. 11. Si intrauerit sapientia cor tuum; & animæ tuæ scientia placuerit: consilium custodiet te; & prudentia seruabit te, ut eruaris à uia mala, & ab homine, qui peruersa loquitur, ut eruaris à muliere aliena, & ab extranea, quæ mollit sermones suos. Et Matth. x, admonet Dominus ut simus prudentes, ad serpentum similitudinē: qui in periculorum discriminibus, ad loca tutiora confugiunt. Quòd si prudentem etiam, & cantum mala aliquando capere uidentur: non capiunt, cum sapientis animus insuperabilis sit, se habeatque ex lib. primo Ethicorum, ut astragalus, & cubus taxillus, uel etiam ut pyramis solida, quæ undecunque, aut quomodocunque decidat, erecta protinus insurgit; nec nisi stare nouit. Hactenus ad secundam confirmationem. pro cuius pleniori solutione, in responsione ad confirmationem quintam nonnulla habere poteris.

Ad confirmationem tertiam respondetur, & in responsione, cur ad uirtutes aditus sit difficilis, declaratur. CAP. XVII.

AD TERTIAM, aditum ad uitia facilem, ad uirtutes difficilem posuisse Deum, non negamus. Ratio ea est; quòd tribus cupiditatibus & iis quidem ingentibus enascimur, quæ sunt, cibi, potus, & rerum uenerearum: quibus ut indulgere omnium facillimum, ita ire obuiam difficillimum est. obuiamus autem huic (ita dixerim) trifauci Cerbero, per uirtutem. factus est propterea ad uirtutem difficilis aditus, eoque difficilior redditur, quo illis minus cupiditatibus resistitur. augentur nanque, nisi in seminibus elidantur, in immensum, ut quandoq; G
nefariis concupiscentiis animum compleant: & eas moderari fit etiam atque etiam difficillimū. Quamobrem nullum bonum sine certamine, nullum honorem sine labore consequi possumus. expugnandum est uitium, si uirtutis honorem & laudem concupiscis: uitium autem expugnamus uigiliis atque laboribus. Inde Simonides arduum dicebat esse, bonum esse. Et Lactantius. Bona in arduo, mala in præcipiti posita sunt. (inquit Basilius) Quod nā bonū facile est? Quis dormiēs trophæum statuit? Quis indulgens deliciis, & tibiarum concentui, cōtinentiæ coronis redimitus est? Nullus sine cursu meruit brauium: labores gignunt gloriam, & certamina coronas acquirunt. Hæc Basilius. non est uictoria (inquit Lactantius) sine certamine, nō est certamen sine hoste. dicebat Xenophon πάντα τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ, ἀσκητὰ εἶναι, id est, nō sine labore sunt bona, quod clarius dixit Epicharmis. τ'ἀγαθὰ θεοὶ πόνοις πωλοῦνται. hoc est, Bona laboribus Dii uēditāt. Quod iuxta uulgatissimum ex Solone prouerbium sint χαλεπὰ τὰ καλὰ, idest difficilia, quæ præclara. Non est (scribit ad Virgines B. Cypr.) ad magna facilis ascensus. Et Baptista Mantuanus libro Syluarum secundo.

» *Ocium clari fugiunt honores,*
» *Nobiles ducit labor ad triumphos,*
» *Sudor insignes iter ad coronas*
» *Monstrat apertum.* H

Ad confirmationem quartam respondetur: & in responsione hominem illecebris, nisi quantum ipse uoluerit, non rapi, declaratur. CAP. XVIII.

AD CONFIRMATIONEM quartam dicimus, quòd illecebrarum multitudine & graui sensuum satellicio non passus est hominē plusquam homo ipse uoluerit, Deus opprimi. Rationem nanque illi, illi inquam uni intellectum & rationem inter omnia, quæ cœli ambitu complexa sunt, aduersus omnem uel sensuum, uel sensilium impetum, præsentissimum remedium Deus contulit, præsentissimum inquam iterum ad omnia nocitura remedium; modo eam curet, eam audiat, eam in consilium adhibeat. Aristoteles lib. VII, Politicorum cap. XIII, Tribus ex interprete, inquit, uiuitur, Natura, Moribus, & Ratione. & cū cætera animalia maximè

A ximè secundum naturam uiuant; parum uerò aliquid & secundum mores; Homo autem secundum rationem. Solus enim rationem habet. Ita oportet hæc simul concordare. Multa enim præter mores, & præter naturam agunt homines propter rationem; si persuadeatur melius esse aliter agere. Hæc ibi. Vigeat igitur in nobis ratio; uigeat mens, & intellectus; uigeat hic rex; habeatque iste plenum in intima hac nostra politia dominium; quod ut habeat, ut superius aliquatenus declarauimus, idem inferius fusius declaraturi, in nobis, in nostræ uoluntatis arbitrio situm est. teneat integram, ut æquum est, summamq; in nostris sensibus, atque in tota hac nostra intima prouincia potestatem intellectus, & ratio; eidem, ut par est, obediatur; non in regem, satellites; non in rationem, illecebræ sensuum insultabunt; non labemur; non errabimus; atque ut nihil mali patrabimus; ita nobis ad uersi accidet nihil. pacata in hac nostra, alioquin plusquam satis tumultuaria, intima politia, erunt omnia. Vt quàm uera sit Cyrenaicorum sententia illa, nos ipsi iudicare poterimus. Hominem bona sponte, mala uerò inuitè agere. Est enim mens in homine; ut Sol in Orbe uniuerso. Quemadmodum igitur si careamus Sole, per reliqua (ut ait Heraclitus) astra, perpetuam agamus noctem necessarium est; ita, quod ad sensuum uirtutem attinet, nisi mens nobis adsit, & ratio; nihil in hac uita, à brutis, differamus oportet. sed cæci absque duce, in sordes, & cœnosas malorum morum latrinas prolabemur. Omnem enim, ut ex Platone in lib. de Philosophia, Apuleius hominis malitiam accidere, dicebat; cùm optima & rationabilis portio, & quæ imperare cæteris debet; seruit aliis. Hæc autem ut seruire cœperit; in latrones hominem iecit; hoc est in sensuum lænocinia, & dæmonum suggestiones, latrones mehercule rapacissimos, qui eum spoliatum, & uulneratum semiuiuum relinquunt. Nec nobis, nostroque intellectui & rationi comitem Deus inconstantem uoluntatem dedit. Turpe est enim illud; quod quidam non solùm dixerunt; sed post se scriptum etiam reliquerunt: uoluntatem esse ueluti rotam; quam rerum omnium conditor humanæ menti, quæ alioqui iugi diuinarum humanarumque rerum contemplatione, erat fruitura, adhibuit: per quam humanum ingenium, & ab illa perpetua rerum, Deorumque consideratione retraheretur, ac dimoueretur; & in miseriarum barathrum homo turpiter, & miserè pelleretur, atque coniiceretur. Sed uoluntatem tibi potius liberam Dominus attulit: quòd te tui iuris esse uoluerit: ut si benè egeris, reciperes. nec solùm utcunque reciperes, sed maximo etiam, incredibilique cum fænore. Verùm est, quòd inter multa, quæ nobis mala uidentur: & quæ ad peccati, & uoluptatis illece-

C bras allicere non desinunt, hominem Deus coniecit: sed non inermem; uerùm (ut diximus) ingenio & ratione munitum. Ita enim ex interprete lib. primo Politicorum cap. I I Arist. inquit, Homo nascitur habens arma prudentiam & uirtutem; quibus plurimùm ualet uti in contraria. Adde (quòd omnium est maximum) potentissima sua gratia, quam, modò uolueris, copiosissimè tibi impartitur Deus, uallatum. ab illis igitur uoluptatibus non uinci, non opprimi hominum quempiam, nisi idem ipse uoluerit; tantùm aliquatenus illum tentari, ac mediocriter experiri, ad maiorem etiam illius & honorem, & gloriam Deus permittit. ita enim priore ad Corinth. Epistola cap. x scripsit Apostolus. Fidelis Deus est; qui non patietur uos tentari supra id, quod potestis: sed faciet etiam cum tentatione prouentum; ut possitis sustinere. Et in priore epistola cap. 1. B. Petrus. In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari, in uariis tentationibus; ut probatio fidei uestræ, multo preciosior sit auro, quod per ignem probatur. Vide quæso quid ad Tobiam Tob. XII loquatur Angelus: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te. Quia igitur gratum habet hominem Deus; inter multa (à quibus tentari ille posset) eum coniecit; cùm tentatio præsertim, Ecclesiastici XXVIII, non secus probet hominis iustitiam; quàm fornax uasa figuli. Timenti autem Dominum (Ecclesiastici XXXIII) non occurrent mala, sed in tentatione Deus illum conseruabit, & liberabit à malis. Hoc idem ex

D communi hominum existimatione protulit Arist. lib. secundo Rhetor. cap. v, ad finem inquiens τὸ δὲ θεῖον ὑπολαμβάνεται βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις. hoc est. His qui iniuria afficiuntur Deum, opitulari existimatur.

Ad obiectam quintam confirmationem, quoniam bonos malis affici, malos contrà bonis gaudere, conspicimus, respondetur. CAP. XIX.

QVAMVIS ex his, quæ hactenus dicta fuere: sequenti & quintæ confirmationi, quæ ab eo procedit, quod bonos malis urgeri, malos bonis potiri, sæpissimè uideamus: propter quod sibi nonnulli, Deos aut non esse, ut libro primo arguebatur, aut si sunt, ista nostra minimè curare, & cuncta temerè euenire, persuaserant; putamus satis esse factum: ad exactiorē tamen dubitationis solutionē addimus paradoxum unum, & est. quòd ea, quæ uiri boni patiuntur, & si mala multis uideantur: re uera tamen mala non sunt, sed bona; longeque penitus meliora,

liora, quàm sint bona illa omnia. Diuitiæ, honores, imperia: quibus frui improbos, & potiri E
sæpe uidemus; sua specie duntaxat nos decipientia. quod non ex sacris literis solùm, aut Christi,
& Apostolorum sanctissimis admonitionibus, probare locupletissimè possumus; qui ubique pau
pertatem, patientiam, odia, contumelias, morbos, carcerem, inediam, exilium, tormenta, ignes,
cruces & id genus alia, quæ homines delicatiores abhorrent, tanquam uera, & non fucata bo-
na semper commendarunt; & ad eadem exemplis magis, quàm uerbis efficacissimè perpetuò hor
tati fuerunt. Nam per hæc ipsa ad id, quod nobis optimum est, hoc est ad æternam salutem, ad
patriam, & ad summam, optatissimamque fœlicitatem & beatitudinem, quæ est bonorum om-
nium aggregatione perfectus status, & gloriam, iter nobis facilè præparatur. Vnde dicebat La-
ctantius, quòd uirtus per mala & probatur & constat, uitia per uoluptatem. Sed ex Gentilium e-
tiam monumentis idem confirmari potest. Plotinus contra Gnosticos, multa ex iis, quæ uulgò
mala uidentur, bona esse locupletissimè demonstrauit. Seneca in lib. de Prouidentia. Nolite (in-
quit) obsecro uos expauescere ista, quæ Dii immortales, uelut stimulos, admouent animis. Ca-
lamitas uirtutis occasio est. Illos meritò quis dixerit miseros: qui nimia fœlicitate torpescunt;
quos uelut in mari lento, tranquillitas itineris detinet. Quicquid illis inciderit, nouum ueniet.
Et paucis interpositis. Hos itaque Deus quos probat, quos amat; indurat, recognoscit, exercet:
eos autem, quibus indulgere uidetur; quibus parcere; molles uenturis malis seruat. Erratis e- F
nim; si quem iudicatis exceptum; Sed ueniet, ad illum diu fœlicem, sua portio. quisquis uidetur
dimissus esse, dilatus est. Qua Deus optimum quemque, aut mala ualetudine: aut luctu, aut in-
comodis afficit. Et aliquot interpositis. Dicant quicunque iubentur pati, timidis, ignauis-
que, flebilia; digni nisi sumus Deo; in quibus experiretur: quantum humana natura posset pati.
Fugite delicias; fugite eneruatam fœlicitatem; qua animi marcescunt: nisi aliquid interuenit;
quod humanæ sortis admoneat; uelut perpetua ebrietate sopiti sunt. Hæc Seneca. Non pigebit
etiam hoc loco ea referre, quæ libro secundo, prosa VIII de Consolatione, ex Philosophia, sanctissi
ma uerba retulit Boethius. Mirum est, quod dicere gestio; eoque sententiam uerbis explicare uix
queo. Etenim plus reor hominibus aduersam, quàm prosperam, prodesse fortunam. Illa enim
semper specie fœlicitatis (cum uidetur blanda) mentitur; hæc semper uera est; cum se instabilē mu
tatione demonstrat. illa fallit; hæc instruit; illa mendacium specie bonorum mentes fruentium
ligat; hæc cognitione fragilis fœlicitatis absoluit. Itaque illam uideas uentosam, fluentem, sui-
que semper ignaram; hanc sobriam, succinctamque, & ipsius aduersitatis exercitatione pruden-
tem. postremò fœlix à uero bono deuios blanditiis trahit; aduersa plerunque ad uera bona redu-
cens, uelut uno retrahit. An hoc inter minima æstimandum putas; quòd amicorum tibi fidelium
mentes hæc aspera hæc horribilis fortuna detexit? Hæc tibi certos sodalium uultus ambiguos- G
que secreuit; discedens suos abstulit, tuos reliquit. Quanti hoc integer, & (ut uidebaris tibi) for-
tunatus emisses. Hæc Boethius, non Theologum sed Philosophum agens. Quin Hesiodum (quod
Plutarchus etiam testatus est) ista quæ mala communiter nuncupantur persequutionem, pau-
pertatem & id genus alia tanquam Deorum dona ueneratum fuisse; diuitias uerò, Imperia, & hu-
iusmodi tanquam fortunæ ludibria, cum Platone, Anaxagora, Thalete, & multis aliis Philoso-
phis, contempsisse, notissimum est. Non essem ego (dicebat in patriam reuersus Anaxa-
goras) saluus, nisi possessiones meæ periissent. Crates ille Thebanus, magnum auri pon-
dus in mare proiiciens, abite, inquit, malæ cupiditates. Ego uos mergam, ne ipse mergar
à uobis. Democritus Philosophiæ & contemplationi assiduus, agros suos publica pascua fie-
ri, passus est. Pythagoras cum uitam in primis optimam deligendam esse moneret; ei-
demque firmam aliquam anchoram perquirendam: diuitias, magistratus, honores, gloriam, an-
choras debiles, atq; imbecilles optimæ uitæ est opinatus. Socrates sculptoris & obstetricis filius
pauperrimus Archelaum Macedonem, Scopam Cranonium, & Eurilothum Larisseum asperna-
tus est alto animo; nec aut missas ab eis pecunias accepit, aut ad eos proficisci uoluit. Xenocra- H
tes missa ab Alexandro talenta quinquaginta recusauit. Theophrastus Phalerei munera alacri
animo est aspernatus. Diogenes Sinopensis in dolio, summum alioqui, maximumq; Imperato-
rem Alexandrum contempsit. Ieremias (ut ad nostros redeamus.) et si impiorum uias prospe-
rari quandoq; prospiceret: de iustitia tamen diuina, & de eiusdem prouidentia nullatenus dubi-
tabat. Eius uerba hæc sunt ex cap. XII. Iustus quidem tu es domine, si disputem tecum, uerun-
tamen iusta loquar ad te, quare uia impiorum prosperatur? benè est omnibus, qui præuarican-
tur, & iniquè agunt? plantasti eos, & radicem miserunt: proficiunt, & faciunt fructum. sed illico
subdit. Propè es tu ori eorum, & longè à renibus eorum. et quæ sequuntur. quàm ingens autem
malum sit, Deum à renibus: & à præcordiis abesse, Idem Deus per Oseam Prophetam cap. IX.
clamat, dicens. Vhæ illis cum recessero ab eis. Et per D. N. Iesum Christum ejus filium Matth.
XII. Exclamans ostendit. Quid prodest homini diuitiis affluere, & uniuersum mundum lucra-
ri, animæ uerò suæ detrimentum pati? ut bene nos Psal. XXXVI. admoneat propheta inquiens.

Noli

A Noli æmulari in eo, qui prosperatur in uia sua, in homine faciente iniustitias: quoniam qui malignantur, exterminabuntur. Aggæi prophetæ hæc sunt in diuites uerba. Ponite corda uestra super uias uestras; seminastis multum, & intulistis parum, comedistis, & non estis satiati bibistis, & non estis inebriati; operuistis uos, & non estis calefacti, & qui mercedes congregauit; misit eas in sacculum pertusum. Lazarus ab angelis in sinu Abrahæ collocatur; qui prius mendicus iacebat ad ianuam diuitis, ulceribus plenus, cupiens saturari micis; quæ cadebant de mensa eiusdem, & nemo illi dabat. Contra diues ille induebatur purpura, & bysso; & epulabatur quotidiè splendide; sed paulò post (heu quàm paulò post, cùm totus uitæ nostræ cursus, ne puncti quidem, & instantis unius, si ad immensa temporum spacia, referatur, rationem habeat) mortuus est; sepultus est in inferno, inter tormenta; & qui splendidè quotidie prius epulabatur, mox guttam aquæ sibi à Lazaro dari exoptauit. Sic enim in Iob cap. XXI, legitur de diuitibus. Ducunt in bonis dies suos; & in puncto ad inferna descendunt; Et sap. V, Quid nobis profuit superbia? quid diuitiarum iactatio contulit nobis? Transierunt omnia illa. Diuitiæ nanque (ut ex libro Prouerb. cap. XXX, colligitur) hominem ad negandum uel contemnendum Deum alliciunt. Quamobrem Ezechielis XVI, ostensurus Hierosolymis propheta suorum scelerum causam, in-
B quit. Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius, & filiarum eius; & manum egeno, & pauperi non porrigebant. Iacobi V, Agite nunc diuites plorate, ululantes in miseriis uestris; quæ aduenient, uobis, diuitiæ uestræ putrefactæ sunt, & uestimenta uestra à tineis comesta sunt, aurum, & argentum uestrum æruginauit; & ærugo eorum in testimonium uobis erunt; & manducabit carnes uestras, sicut ignis; Et in priore ad Timoth. cap. VI, Apostolus. Nam qui uolunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum, siue in muscipulam diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Quamobrem Psal. LXXII. Ecce peccatores ipsi, & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias. Et Prouerb. III, in sinistra Dei diuitiæ & gloria collocantur. Et Apocal. III. Dicis, diues sum, & ditatus sum, & nullius rei indigeo; & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus es. Hinc Luc. VI, exclamat Dominus, uæ uobis diuitibus, qui habetis consolationem uestram; uæ uobis, qui saturati estis; quia esurietis, uæ uobis, qui ridetis nunc, quia lugebitis, & flebitis. Contrà Matth. V, Beati pauperes spiritu;
C Beati qui lugent; Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam; quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ideo Prouerb. XXVII, sicut in camino ignis probatur aurum; sic in afflictione probatur uir iustus. Et Esaiæ XLVIII, Excoxi te, & elegi te in camino paupertatis. Et Apostolus ad Timot. Est autem quæstus magnus pietas, cum sufficientia, haben tes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti sumus. Vulgata sententia est, Diues aut iniquus, aut iniqui hæres. Hesiodus nemini exprobrandam paupertatem præcipit; quòd Dei hæc etiam donum sit. Athenienses putabant impossibile simul esse probum, & diuitem. Quamobrem uirtutis testimonium, & probitatis ornamentum, paupertatem Phocion existimauit. Non prætermittam hoc loco auream Platonis sententiam; cuius, aduersus Seleucum, Plutarchus etiam meminit. Ei, inquit, qui uelit esse diues; non cumulandam pecuniam, sed minuendam esse cupiditatem. Et lib. de Philosophia Apuleius, Egestatem non abstinentia pecuniæ, sed præsentia immoderatarum cupiditatum gignit. Et capite II, libri primi de ordine August. Eo quisque egestatem patitur magis, quo magis appetit plura complecti. Et ideo ad quosdam Dionis amicos scripsit Plato; quòd locupletes beatos appellare, sit amens sermo, & infœlix: mulieribus puerisque conueniens. Nec
D propterea si Archelaus fœliciter regnauit tantorum malorum patrator; si Harpalus prædo, & Dionysius tyrannus prosperè deprædati sunt; credendum est illa non fuisse omnia, ex diuina prouidentia, facta. Reminiscere quæso illius, quod legitur in libro Prouerb. cap. VIII, Per me reges regnant, & principes imperant: Et in Esa. cap. XLII, Quis dedit in direptionem Iacob, & Israel eis, qui prædabantur eum; non'ne Deus, cui peccauerunt? Etiam quod in libro Iob cap. XII, legitur; Abundant tabernacula prædonum; & audacter prouocant Deum; cum ipse dederit omnia in manibus eorum. Sed quid si Deum prouocant. uide, quæso, quid libro primo Machab. cap. II, scriptum sit. A'uerbis uiri peccatoris ne timueritis: quia gloria eius stercus, & uermis; hodie extollitur; & cras non inuenietur. Vnde & diuitem stultum sæculares copias cogitantem, & se exuberantiũ fructuum largitate iactantem, Luc. XII, arguit Dominus dicens, Stulte hac nocte expostulatur anima tua; quæ ergo parasti cuius erunt? Vt rectè Isaias cap. XXXIII, clamauerit. Væ qui prædaris, non'ne & ipse prædaberis? & Ecclesiastici, XXI. Non effugiet in rapina prædator. Et Amos cap. V. Idcirco pro eo quod diripiebatis pauperem; & prædam electam tollebatis ab eo; domos quadro lapide ædificabitis; & non habitabitis in eis; uineas plantabitis amantissimas; & non bibetis uinum earum. Addi poterant, pro complemento responsionis, aliqua tum de animæ immortalitate, & de nouissimo iudicio; in quo mali cruciatibus iudicandi, & boni bonis, & honoribus euehendi erunt; tum de imminentibus humanæ uitæ periculis, & fortunæ in-

constantia ut impossibile sit, eum, qui peccat, sperare perpetuam impunitatem; quia nulla est in E
Orbe uniuerso perpetua hominis fœlicitas; sed scilicet.

» *Vltima semper.*
» *Expectanda dies homini est; dicique beatus,*
» *Ante obitum nemo, supremaq; funera, debet.*

Exitus (dicebat lib. de Ira Dei Lactantius) est, qui arguit fœlicitatem; & nemo iudicium Dei potest nec uiuus effugere, nec mortuus. Habet enim potestatem & uiuos præcipitare de summo: & mortuos æternis afficere cruciatibus. Et ad finem eius libelli, inquit. Non faciunt beatum uitiosæ ac mortiferæ uoluptates; non opulentia libidinum incitatrix; non inanis ambitio; non caduci honores; quibus illaqueatus animus humanus, & corpori mancipatus, æterna morte damnatur. sed innocentia, sola iustitia, cuius legitima & digna merces est, immortalitas; quam statuit à principio Deus sanctis, & incorruptis mentibus; quæ se à uitiis, & ab omni labe terrena integras inuiolatasque conseruant. Huius præmii cœlestis ac sempiterni participes esse non possunt; qui fraudibus, rapinis, circunscriptionibus conscientiam suam polluerunt; quique iniuriis hominum, nefariis commissis, ineluibiles sibi maculas inusserunt. Proinde uniuersos oportet, qui sapientes, qui homines meritò dici uolunt; fragilia contemnere; terrena calcare; humilia despicere; ut possint cum Deo beatissima necessitudine copulari. Hæc ille. Si igitur scelera in hac uita Deus punit; suam nobis prouidentiam indicat; si non, aliam uitam superesse demonstrat. F
Philon Iudæus & Platonicus in lib. de prouidentia, Legem fuisse apud ueteres, ait, de sacrilegis cremandis, uel præcipitandis, uel suffocandis; cumque Philomelus & Onomarchus, & Phaylus templum quoddam spoliauissent; paucis post diebus, absque iudicum opera, diuina quadam sorte, in tria hæc supplicia eos incidisse scriptum reliquit. Quamobrem in Decimo de Repub. admonet Plato, ut scelera deuitemus, cùm diuinos oculos, & manus effugere nequeamus.

Ad eandem confirmationem quintam iterum respondetur; & bonos in hoc etiam sæculo tantùm bonis gaudere; quoniam soli potentes, fœlices, & beati sunt; malos contrà malis affici, quoniam impotentes, & miseri sunt. aliquot rationibus, & illis quidem clarissimis, ex Boethio demonstratur. Cap. XX.

PRAETER eas, quas, superiori capite, tam ex prophanis, quàm ex sacris doctoribus, multas adduximus auctoritates; quibus non ea esse mala, quæ probi uiri patiuntur; nec ea esse bona, quibus improbi potiuntur, ostendimus. Nunc G
sumus, rationibus aliquot, physicis & naturalibus, ex Boethio petitis, rursus demonstraturi, quòd bonis bona tantùm, malis contrà non nisi mala contingere possint. & quòd boni præterea tantùm sint in hoc etiam seculo beati, & fœlices; etsi multis miseri appareant; mali, & improbi contrà, miseri, & infœlicissimi sint; quamuis beati, & fœlices ignaræ plebi uideantur. Vt peruersa quædam à mentibus hominum, & confusa eruatur opinio; qua putant plerique, Deum uel negligere, uel præposterè fatis hæc nostra procurare. Vt autem, quod intendimus, diligentius, euidentiusq; manifestum euadat; bonos ac probos uiros fœlices, & beatos, dum etiam à malis multa sustinere uidentur; prauos, atque improbos contrà, dum etiam, quod concupiscunt, perficiunt, miseros, atque infœlices esse, demonstrabimus. Duo autem in primis à nobis, ante demonstrationem, supponenda sunt; quæ cuilibet quàm notissima esse possunt. Vnum quòd omnis humanæ intentio uoluntatis, quamuis diuersis studiis deuiare uideatur, in beatitudinem tamen, & summum bonum, sua natura, inclinatur; atque contendit. Omnis enim (inquit Boethius libro tertio de Consolatione philosop. prosa secunda) mortalium cura, quàm multiplicium studiorum labor exercet; di- H
uerso quidem calle procedit; sed ad unum tamen beatitudinis finem, nititur peruenire. Id autem est bonum; quo adepto, nihil ulterius desiderari queat. quod quidem est omnium summum bonorum, cunctaque intra se continens bona. Hoc est, quod in principio libri Ethicorum uoluit Aristoteles; cùm bonum diffiniendo illud esse dixerit, quod omnes & omnia appetunt. Hinc corollariè sequitur; quòd cuncti tam boni, quàm mali, improbi æque ac probi, ad finem unum, qui est beatitudo & summum bonum, peruenire conantur. Alterum, quòd duobus, quilibet humanorum actuum effectus, uoluntate scilicet, ac potestate, absoluitur; quorum si alterutrum desit, fieri, atque explicari non queat. Nempe si uoluntas deficiat; opus ne aggredimur quidem, si potestas, uoluntas frustratur. Hinc corollariè sequitur, ut si quis uelit quidpiam; non possit autem, quod cupiat; imbecillis, ac miser est, & infœlix; contrà, qui potest, quod cupit; ualidus, potens, atque beatus meritò dici potest. His præmissis. Sic arguitur.

A Qvi indipiscitur, quod appetit, potens, fœlix, & beatus est; soli boni, & probi uiri indipiscuntur, quod appetunt, non mali, & improbi; soli igitur boni, & probi uiri beati sunt, & fœlices. Prima propositio ut ex posteriore supposito manifesta derelinquitur; ita posterior, & minor ex priore. cum enim omnis mortalium cura, quamuis diuerso calle, in eundem tamen finem, qui est beatitudo, & summum bonum nitatur; bonum autem huiusmodi, quod uerè bonum est, non adipiscantur improbi, & mali. Non enim mali essent, si finem illum adipiscerentur; sed adeptione boni, bonos illos fieri, necessum esset; quemadmodum adeptione grammaticæ grammaticos, adeptione albedinis albos, fieri necessarium est; illud autem bonum, boni soli adipiscantur; soli igitur boni, illud sibi adipiscuntur, quod optant; quod mali facere non possunt; sequitur ergo conclusio; ut soli boni potentes, ac beati euadant; mali contrà, & improbi, impotentes, & miseri relinquantur.

Si dixeris id summum bonum iudicatur; quod sibi quisque potissimum expetierit. Vnde tot tamq; diuersæ exortæ sunt de fœlicitate opiniones. Ad hoc autem, quod maximè expetitur, ut boni per uirtutum merita, ita mali sæpè per uitiorum, & flagitiorum semitas, peruenerunt. Respondebo (ut interea de fœlicitate iudicii obliquitatem dimittamus) quòd nihil minus sunt mali impotentes, & miseri; quoniam ad id, quod exoptarunt, impotenter, & miserè peruenerunt. quod declaramus exemplo. Sit finis quispiam unus, in quem duo contendant; quorum unus me- B diis opportunis, & naturalibus utatur; alter uerò naturalibus uti non posit, sed præternaturalibus, tantùm. qui naturalibus usus fuerit, sine dubio, ad finem benè, ualideque perueniet; atque ita dixerim fœliciter ac beatè; qui præternaturalibus contrà, infœliciter, impotenterque ac miserè. Verbi causa. proponant duo forum accedere; quorum unus rectè dispositus sit, alter uerò pedibus obtruncatus, uel saltem inualidus existat; ut ad incessum manibus fulciatur; quales multos passim nulli uidere non licet, ut & si in forum tandem peruenerit; sero tamen, maximoque cum labore: & turpi quadam atque incomposita totius corporis motione, aut, dixerim, potius traiectione, ut non beatus, & fœlix ex assequutione finis; sed ex fatigatione, & præternaturalium instrumentorum abusu, & ex multa lassitudine, ex totius denique corporis incomposita ac fœda dispositione, infœlix ac miser ab omnibus reputabitur; qui uerò pedum officio (quòd pedes sint ad incessum opportuna, & naturalia instrumenta, & media, usus fuerit; potens, ualidus, & beatus existimabitur. Sed boni per opportuna & naturalia media, hoc est per uirtutes, mali per inualida, & præternaturalia, hoc est per uariarum cupiditatum expletionem, quæ præternaturalis dispositio C est, ad id, quod utrique expetunt, hoc est, ad id quod summum bonum iudicauere, contendunt. boni igitur tantùm potentes ac beati, mali contrà, imbecilles, & miseri sunt existimandi. Quanta est ergo uitiosorum, improborumq; hominũ infirmitas, & miseria; qui & si ad aliquod, quod expetunt, quandoque, & non nisi præternaturalibus instrumentis peruenerint; ad illud tamen peruenire nequeunt; ad quod eos naturalis ducit, ac penè compellit intentio. Quod est summum bonum, summa fœlicitas, summa beatitudo. Nequis autem leuia, aut ludicra præmia petere eos existimet; quæ consequi, atque obtinere non possunt; audias. circa nanque ipsam rerum summam, uerticemque deficiunt. in eo certè miseris non contingit effectus; quod solùm, dies, noctesque moliuntur: In qua re bonorum uires eminere conspicimus.

Secvnda ratio, ad idem probandum, sit ista. Qui sui naturam seruat; ac ita perficit; ut quasi propriam naturæ suæ qualitatem transcendat; Potens est; & modo quodam fœlix, atque beatus: Contrà, ille, qui naturam suam non seruat; sed suæ naturæ & præstantiæ qualitates diminuit, ac deiicit; imbecillis, & miser censendus est. Bonus naturam suam seruat; & naturæ suæ præstantiam auget; malus contrà, in sua natura non permanet, sed ab eadem deiicitur. Longè igitur malo bonus potentior, ac fœlicior est. Propositio prior ex se satis manifesta uidetur: posterior uerò eo constare potest; quòd uirtute unaquæque natura seruatur, atque perficitur; D humana quasi in diuinam permutatur; uitio deiicitur atque corrumpitur. Mali igitur humanam naturam non seruant; & homines esse desinunt; nec homines dicuntur, nisi secundum quid; & cum additione distrahente; ad quem modum cadauer dicimus hominem non simpliciter, sed cum additione, mortuum. In beluam nanque mali uertuntur; alienarum rerum raptorem, Lupum dixeris; linguosum, canem; insidiatorem, uulpeculam; iracundum, leonem; timidum, cuniculum; segnem ac stupidum, asinum; inconstantem, auem; libidinosum, suem. Ita fit, ut qui probitate deserta, homo esse desierit; cum in diuinam conditionem transire non possit; in beluam conuertatur.

Tertia ratio. Summo bono Deoque Opt. Max. nihil est potentius, cum omnia faciat; nihil beatius, cum eius participatione fiant cuncti beati; at is malum facere minimè omnium potest. Cum autem nullus hominum facere omnia ualeat; interea quilibet mala facere possit: sequitur, ut aut Deo sit aliquid potentius; id scilicet quod malum facere potest; quod non potest Deus (quod uel cogitare extrema dementia est) aut mala inter ea collocanda non sint; quæ per

aliqnam potentiam fieri possunt; sed tantùm inter ea, quæ per defectum, & diminntionem uirtutis, & potentiæ agentis fiant. Qui ergo mala possunt, & patrant; longè minus possunt, quàm boni; cum id, quod illi posse uidentur, non possint, quoniam id per potentiam fieri non potest: sed tantùm per defectum potestatis, ut imbecilles illi, ac miseri meritò esse dicantur, qui aliena rapiunt; amicitiæ iura uiolant; innocentiæ insidiantur; rempublicam subuertunt; & alia id genns innumera committunt. E

QVARTA. Omnis potentia, quæ uerè potentia sit, inter ea, locum habet, quæ ritè expetenda sunt; omnia ritè expetenda, quoniam bona sunt, ad summum bonum, tanquàm ad quoddam naturæ suæ cacumen, referenda sunt: posibilitas patrandi sceleris, ad summum bonum referri non potest; igitur posibilitas illa, potentia non est. boni igitur tantum possunt. contrà improbi, qui mala possunt, & perpetrant, imbecilles, ac miseri perseuerant. Non enim eorum potentia, qua illi mala posse dicuntur, uerè potentia est; & quæ rite expetenda sit: cum inter bona, & inter ea, qnæ ad summum bonum, ad quod bona omnia referuntur, referri non posit, sed sit impotentia defectns infirmitas, & miseria.

SI dicas, mali possunt; cum probis tot incommoda inserant. Respondebo, quòd possunt mala, quæ non possent, si in bonorum efficientia manere uoluissent. Et cùm mala tantummodo posint: malum autem sese, & sua natura nihil sit, cum sit tantùm boni priuatio, sequitur ut nihil improbi posint; etiam si, quodlibet, exerceant. F

QVINTA ratio. Si miserum est, praua uoluisse; potuisse miserius est; perfecisse autem, miserrimum. ut quemadmodum triplici infortunio insanus gladiator laborat; uno cùm gladium cupit, altero, cum posidet; tertiò, cum eodem temere abutitur, ita praui, triplici infœlicitate urgeantur necessum est, una, cùm praua cupiant; altera, cùm cupita possunt; tertia, cùm quæ possunt, perficiunt. Et eo infœliciores sunt, quò pœnam debitam magis effugiunt. Cum enim ultione, praui mores corrigantur; & ad rectum, supplicii terrore reducantur, consequens est, nt haud mediocre bonum sit ultio, & supplicinm; præsertim cum de iustitia proueniat. Quod si miseriæ cuiuspiam bonum aliquod aduciantur, boni admistione, fit miseria minor. Improbi igitur, qui suæ improbitatis minimè pœnam luunt; longè insœliciores sunt, quàm qui supplicia subeunt, cum sceleribus impunitatem addant, quæ quidem impunitas malum est; sicut enim puniri improbos iustùm est, ita eosdem impunitos elabi, iniquum erit.

SEXTA ad idem ratio. Si improbi supplicio digui sunt, & qui supplicia demerentur, infœlices, ac miseri censendi meritò sunt; iniuriam facientibus, non patientibus, inferēdum supplicium iudices, ac leges decernunt, consequens est, ut longè infœlicior sit ille, qui iniuriam facit; quàm qui patiatur. improbi iniuriam faciunt, probi patiuntur. sunt igitur longè miseriores ac infœlicio res improbi, quamuis Reges, aut Imperatores extiterint, ut omnino ex iis omnibus, illud liquidò consequatur; quòd ea, quæ bonis adueniant, aut sunt re uera bona, aut si aliqna sunt, quæ mala uideantur, uel quia affligant, uel qnia à malis & improbis uiris infligantur, longè meliora sunt illis; quæ improbis ac flagitiosis uiris contingunt, quoniam occasiones uirtutum sunt; ut patientiæ, martyrii, & id genus aliarum; qnibus ad summum bonum, quod omnes siue mali, siue boni semper appettimus, potenter ac fœlicisimè tenditur, & peruenitur; à quo improbi longè deiiciuntur, & quo nequam dinturnior est, eo longius ab eodem abiicitur, & in malorum profundam caliginem mente cæcus tandem demergitur. G

Nec bonis præmia in hoc sæculo deesse, ostenditur, nec malis supplicia, & ad quintam confirmationem Boethii responsio pulcherrima ponitur. & responsio finitur. CAP. XXI. H

IAM per dno præcedentia capita, bona bonis, mala malis euenire monstrauimus; in uno uidimus, quòd bona & mala, hoc est, illa quæ nobis bona, aut mala uidentur, sua specie nos decipiant, nt sæpe bona mala, & mala bona existimemus. Vnde fit, nt ea, quæ bonis adueniunt, mala, quæ malis, bona esse, sæpisimè arbitremur, cum tamen illa bona sint, & hæc mala, sua, nt diximus, specie ntraq; nos effascinantia. In posteriore, ostendimus, bonos esse potentes, & fœlices, & beatos; malos contrà, imbecilles, & infœlices, & miseros, & eo infœliciores, ac miseriores, quò impunes in sua improbitate, diuturniores sunt. In hoc capite, bonis ac probis uiris, sua in hac nita non deesse præmia, & malis similiter sua supplicia, ex Boethio demonstrabimus. Vnde consequens illud est, ut bonis bona tantùm, malis similiter solùm mala contingant. Et præterea ad dubitationem illam, cur bonis mala, malis bona contingant, præter ea multa, quæ dicta sunt, Boethii pulcherrimam, germanamq; responsionem afferemus. Sed tempus est, ut quod proposuimus, ostendamns. Finis certè, propter quem aliquid fit, præmium

li,

A est eius, quod dicitur fieri; Vt uerbi causa, præmium eius, qui in stadio currit, est corona. Nam propter eam, cursus est factus, sed beatitudo, ut superiori capite copiosè declaratum fuit, quæ est bonorum omnium excellentissima congregatio, est id, propter quod, ab homine præsertim in hac uita cuncta geruntur. Igitur eorum, quæ ab homine fiunt omnium, erit illa præmium, at illa (ut diximus) summum bonum est, & bonorum omnium aggregatio perfecta, igitur ipsum bonũ est humanis actibus omnibus ueluti præmium commune propositum. Sed bonum à bonis separari non potest, ergo uiros probos sua præmia hæc sunt, bonum ipsum, non derelinquunt, quantumlibet mali sæuiant. Non enim (inquit Boethius) probis animis proprium decus, aliena decerpit improbitas. Adde quòd cùm beatitudo sit ipsum bonum, sequitur, ut qui boni sunt, quà sunt boni, sint etiam beati; at Deus est beatitudo ipsa: boni igitur Dii sunt, quadam participatione. Est igitur bonorum præmium ipse Deus, quod nullus deterit dies, nullius minuit potestas, nullius fuscat improbitas. Cum autem bonum & malum, pœna & præmium, è regione, & aduersa fronte dissideant; sicut probis præmium deesse non potest, sua probitas; qua homo beatus, & Deus quodammodo efficitur; ita improbos supplicium non deserit, sua improbitas, & nequi-
B tia; qua homo infœlix, & Deo odiosus redditur; quæ quidem improbitas & nequitia, ita ut hominem in beluam conuertat, non afficit modò, uerùmetiam uehementer inficit. Vide inquit Boethius, quid æterna lex sanciat. Melioribus animum si confirmaueris, nihil opus est iudice præmium deferente; tu te ipse excellentioribus addidisti; si studium ad peiora deflexeris, extra ne quæsieris ultorem; tu te ipse in deteriora detrusisti. Bonus supra naturæ suæ præstantiam euectus est; Deo iam per quandam participationem similis effectus. Malus infrà naturam suam deiectus est, & in beluam per quandam morum affinitatem conuersus. Et de hac ratione pulcherrima hucusque.

AD dubitationem illam cur bona malis, mala bonis adueniant; satis superque dictum fuisse uidetur, ne tamen ad eiusdem plenam dissolutionem, quidpiam possit amplius desiderari; Boethii libet formalem responsionem doctissimam, ac sanctissimam afferre. Inquit igitur Boethius; quòd non ea homines mentis integritate degunt, ut bonos à malis, probos ab improbis facilè dignoscere ualeant, sed sæpe probi sunt; quos improbos, & contrà, sæpe improbi, quos probos existimamus. Adde, quòd neq; recta mentis acie (ut in superioribus dictum fuit) à malis bo-
C na, aut à bonis mala discernimus; ut sæpe mala sint; quæ bona, & bona sæpe numerò sint; quæ mala esse iudicamus, quæ tamen omnia in primis diligenter perspecta esse oportebat; & tunc deniq; si bona, bonis, & mala malis non aduenirent; sed contrà bona malis, mala bonis contingerent; dubitare, cur à diuina prouidentia res præposterè disponantur. Cum autem animarum motus, unde actionum nostrarum probitas, & improbitas emanat, & inclinationes siue intẽtiones, & quid præterea cuiq;, & quando, & quo modo conueniat, Deus solus internoscat; omnium unus rector, & speculator. accommodat cuique, quod illi conueniens est; parcit ei, quem deteriorem facere possit aduersitas, bonis sæpe summa rerum potestas defertur; ut exuberans retundatur improbitas, quosdam remordet, ne longa fœlicitate luxurient, alios duris agitari sinit, ut uirtutes animi patientiæ usu, confirment. Vt rerum quidem, qui rectus est, ordo opinioni nostræ perturbatam, atque peruersam pariat confusionem; unde oriatur dubitatio, cur probis probra contingant; de qua iam copiosissimè diximus. Et ad quintam confirmationem hactenus.

Ad sextam confirmationem respondetur & auctoritates ex sacris literis adductæ exponuntur, & sermo de diuina prouidentia terminatur. CAP. XXII.

D

AD SEXTAM & ultimam confirmationem, quæ quibusdam sacræ scripturæ auctoritatibus procedit, superest ut respondeamus. Ad auctoritatem ex libro Iob, dicendum, quòd uerba illa non sunt sancti prophetæ Iob; sed amici eius Eliphaz Temanitis; qui multa alia obiecerat beato Iob erronea, & non consona ueritati. Ad Paulinam auctoritatem dicimus, nihil uelle ibi Paulum aliud; quàm innuere, Diuinam Prouidentiam, quamuis ad omnia etiam minima, se effundat; speciali tamen modo intellectualem creaturam atque hominem ipsum fouere, atque administrare, sibique eam peculiariter subiicere & eidem longè peculiarius, atque solertius quàm cæteris quibuscunque animantibus prouidere. Quamobrem in Abacuc cap. primo, B. Hieronymus, absurdum est, inquit, ad hoc Dei deducere maiestatem; ut sciat, per momenta singula, quot nascantur culices, quot'ue moriantur; quæ cimicum, & pulicum, & muscarum sit in terra multitudo; quanti pisces in aqua natent, & qui ex minoribus maiorum prædæ cedere debeant. Non simus tam fatui adulatores Dei; ut dum prouidentiam eius, etiam ad ima detrahimus; in nos ipsos iniuriosi simus; eandem rationabilium, quam irrationabilium prouidentiam esse dicentes. Hæc Hieronymus. Quemadmodum autem inter animantes cæ-

teras hominem potissimùm curat Deus: Ita inter homines, eos, qui boni, & probi sunt, cu- E
rare illum maximè tenet Ecclesia. Quamobrem in collecta quadam, ita decantatur, Sancti no-
minis tui domine timorem, pariter & amorem, fac nos habere; perpetuum, quia nunquam sua
gubernatione destituis: quos in soliditate tuæ dilectionis instituis. Et ideo de bonis, & iustis
hominibus, apud prophetas sæpè legimus; quòd sunt Deo magnæ curæ. Psal. IX & X, Oculi do-
mini in pauperem respiciunt. Psal. XXXII, Oculi domini super timentes eum. & XXXIII, Ocu-
li domini super iustos. Quinimmo hoc ipsum indicauit nobis Aristoteles quando lib. Eth. X
cap. X. dicebat; Si qua cura est rerum humanarum apud Deos (ut uidetur) rationabile est, eos
re optima, & sibi proxima gaudere. Adam parentem nostrum Deus cognouit, dum in ea, (in
qua creatus fuerat) permansit innocentia; & post peccatum & innocentia amissa uidetur Deus
illum ignorasse. illum nanque perquirebat dicendo; Adam ubi es? Altiori nempe modo (inquit.
alibi sanctus Doctor) Diuina Prouidentia bonos gubernat, quàm malos. mali enim dum ab uno
ordine prouidentiæ exeunt; ut scilicet Dei uoluntatem non faciant, in alium ordinem delabun-
tur; ut scilicet de eis diuina uoluntas fiat. Sed boni quantum ad utrunque sunt in recto ordine
prouidentiæ. Locus ex Matth. XXII nulla indiget expositione. Idem enim est sensus; qui est
uerborum Petri Actorum X. Deus non est acceptor personarum. Curare nanque trifariam su-
mitur: uno modo ut est ad finem ordinare; Altero, ut est habere cordi; Tertiò ut est personam
acceptare. Primò modo curat omnia, boues, formicas, culices, & cætera quæcunque. Vnde F
Matth. X, Non'ne duo passeres asse ueneunt; & unus ex illis non cadet super terram, sine pa-
tre uestro. Secundo modo, humanam naturam tantùm, & probos uiros, ac sanctos præcipuè.
Tertio autem modo curat nihil, cum non sit apud Deum personarum acceptio.

HAEC sunt quæ nobis de duabus in principio nostræ disputationis, præcipuis rerum cunctarum propositis causis, uidelicet fato, & Diuina Prouidentia, cōpendii & breuitatis studiosis occurrere uidebantur; quarum una quidem, quæ temeritati & contingentiæ naturæ aduersa est, euersa à nobis fuit; alteram uerò fortunæ & euentuum contingentiæ non repugnare, & si satis hactenus ostensum est, si quidpiam tamen pro contingentiæ rursus, ab ipsa Diuina Prouidentia, & temeritatis defensione, ac uendicatione, præter ea, quæ hactenus dicta sunt, desiderabitur, id & in sequenti libro, & in octauo, qui toti formè; circa Diuinam Præscientiam uersabuntur, inueniri poterit. Nunc autem de Prouidentia quæ dicta sunt, sufficiant. Postquam igitur ea omnia (quæ rerum, & operationum non nostrarum solùmmodo, sed cæterorum omnium qualitercunque operantium principia sunt existimata, diligenter satis pro instituta breuitate, considerauimus; tempus iam est, ut argumenta, pro Stoicorum fato, & pro ineuitabili euentuum cunctorum necessitate suadenda, in principio disputationis adducta. dissoluamus; contingentiamque, & for- G
tunam; & temeritatem, cum Diuina Prouidentia, & cum catholicorum fato (ut interea humanum arbitrium sileamus) non solùm theologicè, sed etiam physicè stare posse demonstremus.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber ſextus.

In quo ad tres Stoicorum rationes, in principio diſputationis, hoc eſt in libro primo adductas reſpondetur; & in reſponſione ad tertiam, de diuina præſcientia, ad philoſophorum opinionem exactè ſatis, & copioſè agitur; & quia totus fermè hic liber ſextus circa diuinam præſcientiam inſumitur. ab ea propterea, liber inſcribitur.

Ad primam Stoicorum rationem, quæ fuit Diodori, ex Epicuro reſpondetur; & Epicuri reſponſio, ex Plotino Cicerone, & Firmiano, repræhenditur.

CAPITVLVM PRIMVM.

C POSTQVAM ea omnia, quæ principio noſtræ diſputationis conſideranda potiſsimùm nobis propoſueramus; & quæ cunctorum euentuum cauſas, eſſe & principia plerique omnes facile exiſtimarunt; fatum uidelicet, & diuinam prouidentiam, pro inſtituta breuitate, diligenter ſatis hactenus & phyſicè & theologicè contemplati fuimus; tempus eſt, ut ea, quæ dudum pro Stoicorum opinione, & pro ſuadenda cunctorum euentuum ineuitabili neceſsitate, adducta fuerunt argumenta omnia, & ad phyſicorum diſciplinam, & ad catholicam theologorum noſtrorũ ueritatem, dilucidè (quantum à nobis fieri poterit) ſincereque diſſoluamus. In his autem diſſoluendis, multa etiam, quæ & ad ſciolorum quorundam, pro ineuitabili rerum cunctarum euentu, argumenta tollenda, & ad completam, de diuina prouidentia, tractationem, & ad contingentiæ, & temeritatis naturam tuendam, mirificè faciunt, quæ à non nullis deſiderari facilè poterant, candidè elucidabimus.

AD Diodorum igitur, qui id ſolum, quod uel iam eſt; uel omnino futurum eſt; fieri poſſe putauit; ita ut uel ſit, uel futurum ſit nihil, quod non neceſſe ſit, uel eſſe, uel futurum eſſe; Epicurus diceret imaginatione illum decipi; cùm res contra ſe habeat; & ineuitabili neceſsitate efficia-
G tur, aut eueniat nihil. Diximus in ſuperiori, introduxiſſe Epicurum (ut Cicero in lib. de Fato poſuit) minutiſsimarum atomorum minimum quendam motum; quem ſine præcedente cauſa aliqua, fieri, exiſtimauit, per quem illa corpuſcula à catheto, & perpendiculari linea, declinarent per paulum, ad mutuam adhæſionem, & complexionem; quo rerum generationes, & complexiones extruerentur. Quicquid autem ſine præcedente cauſa fit, inquit Epicurus, nulla neceſsitate fit; immo quicquid præterea ortum ducit ab eo, quod fit ſine cauſa; nulla ſimiliter neceſsitate gignitur. conſequens igitur ſecundum Epicurum erat; ut non ſolùm non omnia, ſed ne quidem unum, in tota rerum uniuerſitate, ineuitabili neceſsitate fieret. Cuncta nanque inquit ille, ab hoc minimo motu ducunt originem, cauſa autem cur hunc motum ſine cauſa introduxerit Epicurus, eſt; quoniam cauſa motus atomi, eſt ſua grauitas; grauitas autem non obliqui, ſed recti tantùm motus eſt cauſa, & perpendicularis; & obliquo ad adhæſionem, & complexionem atomorum opus erat, relinquitur ergo, ut ſine cauſa ſit iſta declinatio atomi, à rectitudine. Et quoniam quod ſine cauſa fit; aut ab eo etiam originem trahit; non ſolùm ex neceſsitate non fit; ſed fit contingenter, & temere, Ideo cuncta contingenter, hoc eſt fortuitò, & temere, euenire tenuit Epicurus.

Epicurus. Quamobrem Lactantius, lib. de Opificio Dei, etsi alia ratione, atomorum, ut prius E
libro tertio dicebamus, mutuam adhæsionem, pro rerum generatione, & com plexionem fue-
rit ille, ex Epicuro, imaginatus; dicit nihilominus idem ferè de Epicuro; quod aliàs de Empe-
docle dicebat Arist. animalia uidelicet nullo diuinæ mentis artificio, sed fortuitò esse nata. Dixit
in principio mundi, alias quasdam innumerabiles animantes, miranda specie, & magnitudine,
fuisse natas; sed eas permanere non potuisse; quòd illis aut sumendi cibi facultas, aut exeundi, ge
nerandique ratio defecisset. Et paucis interpositis. Adiecit, inquit Lactantius, aliud deliramen-
tum, superiori congruens. Dixit enim neque oculos ad uidendum esse natos; neque aures ad
audiendum; neque pedes ad ambulandum; quoniam membra hæc prius nata sunt; quàm esset u-
sus uidendi, & audiendi, & ambulandi; sed horum omnia officia ex natis, extitisse. Sed redeo un
de deciderat oratio. hoc igitur modo Diodori placitum repellere potest Epicurus; minimaque
sine præcedente causa mutatione introducta, maximam se fati, immutabilemque necessitatem
tollere potuit arbitrari.

ALTERO præterea modo Diodori placitum, & rerum, euentuumque omnium ineuitabilem
necessitatem Epicurus refellebat. Quoniam (ut ipse ait) in enunciationibus contradictoriis, de F
tempore futuro, ut in istis, relinquetur in Lemno insula Philoctetes. Non relinquetur in Lem-
no insula Philoctetes. nec ueritas, nec falsitas inest. Et si nanque disiunctiones ex contrariis, ueras
esse existimauit, sicuti est propositio ista, Aut sauciabitur, aut non sauciabitur Philoctetes. neutrū
tamen eorum, quæ in huiuscemodi enunciationibus enunciatum est, uerum, uel falsum esse idem
Epicurus est arbitratus: ex quo rursus sequitur; non cuncta, quæ eueniant, de necessitate eueni-
re. argumentum igitur illud Diodori ex contradicentibus propositionibus, facillimè tollebat E-
picurus. Cum arguis, cras aut metes, aut non metes, necesse est alterum. Respondet, quod & si
propositio illa, cras aut metes aut non metes uera sit: assumptum tamen uidelicet, necesse est alte
rum, falsum est: quoniam illorum enunciatorum (cùm futuro tempore constet utrunque) neq;
uerum neque falsum est ullum. illud nanque cras metes, aut illud cras non metes, neque uerum,
neque falsum est.

Epicuri responsio ex Plotino, Cicerone, & Firmiano, repræhenditur.

CAP. II. G

VERVMENIMVERÒ aduersus motum illum Epicuri minimum, quem sine causa
fieri ille dicebat, Plotinus (ut in superioribus uidimus) insurrexit, quoniam si
admittatur, animam libertate priuat, quam nihilominus liberam Epicurus sta-
tuerat. Cicero etiam in libro de Fato, aduersus eundem, Physici (inquit) om-
nes occlamant. Quoniam nec sibi, nec Physicorum scholæ Epicurum constare,
certum est. Sequitur enim, si quidpiam sine causa fiat, de nihilo posse aliquid fie-
ri: quod nec ipsimet, nec cuiquam Physico unquam placuisse, constat. Quomo
do autem id sequatur, non declaranit Cicero. Fortasis ex eo, quoniam si ex nulla efficiente cau-
sa fit motus; in nulla etiam materia præexistente poterit recipi: cùm materia, & subiectum mo
tum ab efficiente, ea ratione recipiat: qua ens in potentia est: efficiens uerò ea ratione efficiat;
qua est ens actu: quod si id, quod actus est, ad motum non de necessitate requiratur; longè mi-
nus illud, quod potentia est, ad eundem requiri uidebitur. Ex nihilo igitur fieri nonnihil poterit.
immo ex nihilo, ortum ducerent singula. H

ADVERSVS illud etiam, quod de cōtradicentib. de futuro propositionib. idem Epicurus asse-
ruit: posse uidelicet utrasq; simul contradictorias nec ueras, nec falsas esse. obiicit, iis uerbis, Cic. ò
admirabilem licentiā, & miserabilem inscitiam differendi. si. n. aliquid, in eloquendo, nec uerum,
nec falsum est, certè id uerùm non est: quod autem uerùm non est; qui potest, non falsum esse?
aut quod falsum non est, qui potest non uerùm esse? Hæc ille. Hoc autem quod obiicit Cicero
in contradicentibus sibiq; inuicem pugnantibus propositionibus intelligatur, certè si una pro-
positionum earum, quæ sibi inuicem contradicant, uera non est; non potest esse, quin illa sit
falsa. similiter si non est falsa; impossibile est, ut non sit uera. Cæteroqui esse potest; ut aliqua
propositio neque uera sit, neque falsa; ut utinam essem eruditus. propositionem sumendo fu-
sius, quàm in principio libri priorum sumat Arist. scilicet pro ipsa elocutione, ut Cicero ipse fa-
cere uidetur. Firmianus item lib. de Opificio Dei, Epicurum repræhendit. primò. quoniam o-
culi nihil possunt aliud, quàm uidere; uidendi ergo causa nati sunt. non igitur ex motu sine cau-
sa facto temerè fiunt omnia.

SECVNDÒ. si fortuitis atomorum concursionibus, eueniunt omnia, ut pote, quæ sine cau-
sa fiant, cur nunquam fortuitò accidit, sic coire illa principia: ut efficerent animal eiusmodi; quod
naribus potius audiret; odoraretur oculis, auribus cerneret? Si enim primordia nullum genus
positionis

A positionis in expertum relinquunt: oportuit eiusmodi quotidie monstra generari: in quibus
» membrorum ordo præposterus, & usus longè diuersus existeret; cùm uerò uniuersa genera, &
» uniuersa membra leges suas, & ordines, & usus sibi attributos tueantur: manifestum est, nihil
» fortuitò esse factum. hactenus ille. Si nihil à natura temerè fiat, fit igitur quodlibet ratione quadam, & causa; ut Diodori rationem & placitum per introductionem motus facti sine causa euertere, Epicurus non possit, cùm dari motum huiusmodi sit impossibile.

Ad eandem Diodori rationem, ex Chrysippo, respondetur: Et Chrysippi responsio, ex Cicerone, & Aristotele reiicitur. CAP. III.

CHRYSIPPVS Stoicorum somniorum (dicebat Cicero) uaferrimus interpres (quem Zeno nunquam Chrysippum, sed Cesippum uocitabat) quamuis ineuitabilem necessitatem, in rebus cunctis, quantum poterat, tueretur: in rebus (inquam) cunctis, præterquàm in motibus uoluntatis, quos uoluntatis mo-
B tus, à fati necessitate, liberos existimabat: & si in uerbis parum sibi constans delabatur in eas difficultates, ut in motibus etiam uoluntatis, necessitatem Fati confirmet inuitus: argumentum tamen Diodori dissoluere conatus est. Sed longè alio modo dissoluit, quàm fecerit Epicurus: conatus quidem est illud soluere; quoniam in diffinitione, & quidditate τοῦ δυνατοῦ id est eius, quod possibile dicitur (ut cap. sequenti fusius declarabitur) cum Diodoro ille minimè sentit, secus autem ab Epicuro dissoluit; quoniam ab eo, in hoc quod ait, aliquid fieri posse, sine causa; uehementer dissentit. Nam si hoc, inquit Chrysippus, uerum esset; possetque quidpiam sine sua antegressa causa fieri; sequeretur, non omnem enunciationem aut ueram, aut falsam esse; quod prorsus, repugnante Epicuro, impossibile Chrysippus rectè diiudicat. quòd eius oppositum sit apud Dialecticos ἀξίωμα, & cunctis animi quidam communis conceptus. Respondit igitur ad argumentum Diodori Chrysippus, Cum arguis: si Fabius uerbi causa oriente canicula natus est: non morietur in mari Fabius. si igitur primum, quod in connexo est, necessarium est; sit, ut quod sequitur etiam, sit necessarium. negat simpliciter Chrysippus argumentum: & addit præterea modum
C istum arguendi non ualere, nisi in causis naturalibus. ideo si naturalis est causa; cur in mari Fabius non moriatur, in mari Fabius mori non potest. si autem causa naturalis non est: non sequitur, ut in mari Fabius mori non possit. Sed ut modus arguendi, in omnibus, simpliciter ualeat: pronunciandæ sunt; inquit ille, huiusmodi coniunctiones non illo quidem modo, Si quis natus est oriente canicula, is in mari non morietur, sed isto. Non & natus est quis oriente canicula; & is in mari morietur, ita ut negatio, non cadat semper super ipsa connexione. Et huic opinioni atque huic modo pronunciandi, firmiter ita Chrysippus inhæsit, ut doceret etiam Chaldæos, hoc modo sua præcepta pronunciare.

» SED Chrysippum exclamans simul, atque irridens rectè reprehendit Cicero. O licentiam
» iocularem. Ne ipse incidat in Diodorum, docet Chaldæos; quo pacto eos, pronunciare sua præ-
» cepta, oporteat. Quæro enim si Chaldæi ita loquantur, cur Medici, cur Geometræ, cur idem re-
» liqui facere non possunt? Medicus in primis, quod erit perspectum in arte, non ita proponet: si
» cui uenæ sic mouentur, is habet febrem: sed potius illo modo. Non & huic uenæ sic mouentur,
» & febrem is non habet. Itemq; Geometres non ita dicet, si in sphæra maximi orbes sunt, medii
» inter se diuiduntur: sed potius illo modo, Non & sunt in sphæra maximi orbes, & hi non medii
» inter se diuiduntur. Quid est, quod non possit isto modo ex connexo transferri ad coniunctionum negationem?

D ADDE quòd cùm multa sint easdem res enunciandi genera, nullum est, inquit Cicero isto Chrysippi distortius.

TERTIÒ aduersus Chrysippum est Aristoteles, quoniam lib. primo Priorum cap. XXIII. & aliquot sequentibus, dat modos syllogismi hippothetici, inter quos primus est conditionalis ab assertione antecedentis, ad assertionem consequentis. exemplum, si dixero Socrates est homo, ergo Socrates est animal, sed modus iste nullus erit, si Chrysippi enunciationem sequamur. Qui plura uidere cupiat, legat librum Ciceronis de Fato.

ARISTOTELES præterea aduersus Epicurum, sectione secunda de Interpretatione in enunciationibus contradictoriis alteram partem ueram semper esse, & alteram falsam, ostendit. Et hoc præsertim in iis, quæ tempore præsenti uel præterito constant. At in iis, quæ futuri temporis sunt; unam quidem contradictionis partem ueram esse, uel fore, alteram uerò similiter falsam, ultro concedit; neutram tamen, quod Diodori, & Stoicorum sententiæ (ut cum ex toto isto libello, tum ex lib. de Fato, & ex cap. III libri primi Naturalium quæst. Alexandri; intelligi potest) apertissimè refragatur. præterquàm in materia, ita loquuntur Logici, necessaria, uel impossibili,

li, certè & determinatè ueram, uel falsam esse, uel fore permittit. Quapropter contradictionis B
quæcunque pars euenerit; uel contingenter tantùm uel etiam temerè, & fortuito, non autem
ineuitabili necessitate, illam euenisse, defendit. Quæ quidem Aristotelis dicta ita se habent, ut
eorum aliqua Epicuri, qui cuncta temere euenire contendit; nonnulla Chrysippi, qui cuncta,
præter motum uoluntatis ineuitabili necessitate euenire est arbitratus, & propositiones enun
ciandi distortum modum inuenit; omnia uerò Diodori, & Stoicorum communi sententiæ, re-
pugnent. Quam rem ut aliquanto melius intelligamus; & ad argumentum Diodori, uberiorē
responsionem habeamus, non ab re fuerit, si fusius paulò περὶ τοῦ ἀδυνάτου, hoc est de eo, quod possi
bile dicitur, disseruerimus; opinionesque Philosophantium uarias, de possibili recitauerimus.

Recitantur plures opiniones περὶ τοῦ δυνατοῦ, hoc est de eo quod possibile dicitur. CAP. IIII.

SCIENDVM igitur est; quòd de ipso possibili, plures extiterunt, in scholis Philo
sophorum, opiniones. Quidam fuerunt; qui diffinientes ipsum possibile; non
rei subiectæ, & quæ possibilis dicitur, temporis uel modi, uel naturæ; sed effi- F
cientis tantùm uirtutis, & potentiæ rationem habuerunt. Et ii possibile, illud
esse dixerunt; quod in esse positum, nullam infert pugnantiā, siue contradictio
nem: hoc est dictu, quod ab aliqua potentia, ut ab illa saltem, quæ infinita est;
fieri uel potest, uel potuit. Ita Ioan. Scottus in lib. Theologicarum sententia-
rum secundo, distinct. VII, ita in lib. tertio distinc. XIII, ita in libro quarto distinct. X, quæst. II,
& sæpè alibi possibile diffiniuit; quin etiam ipse Aristoteles, & si infinitam uirtutem semper ab-
horruerit: non rarò tamen uisus est hoc modo diffiniuisse possibile. ut cum lib. primo priorum
cap. XIIII, inquit, falso posito, & non impossibili, quod sequitur, propter positionem, falsum
erit, & nō impossibile. & lib. VIII, Physi. auscul. parte sexta supra trigesimam, si ponamus possibile
esse, nullum impossibile accidit. Multa etenim in Philosophia supposuit impossibilia in natura;
possibilia autem ad intellectum, ex quibus, non solùm non impossibilia, sed necessaria collegit.
Hoc autem possibile multi ex nostris Latinis possibile Logicum appellauerunt. Logicum inquā,
non à Logica arte, quæ est de demonstratione, aut de ente rationis, & rem realem nō considerat: G
sed à facultate, & potentia logica, idest, rationali, siue mauis dicere ratiocinatiua: quoniam apud
intellectum saltem, & rationem, cùm nullam contradictionem includat, illud potest habere esse.
ut sunt mons aureus, linea infinita, circulus sine materia sensibili, Adam esse, & id genus alia.

ALII contrà non ad uirtutem agentis, sed ad subiecti tantùm, & rei possibilis naturam, uel
aptitudinem & potentiam respicientes, possibile illud solùm esse affirmauerunt; ad quod subie-
ctum ipsum, & illud, cui contingere dicitur id, quod possibile est, habet aptitudinem & poten-
tiam: & si aptitudo siue potentia illa sit nunquam in actum, & in lucem prosectura. Exemplum.
Palea in centro terræ existens, & cui etiam propter impedimentum impossibile sit ignem appli-
cari: & cui nunquam reuera applicabitur, potest inquiunt isti, comburi. quòd aptitudinem, &
potentiam, natura sua, habeat palea, ad incendium, etiam si accendetur nunquam. Et hæc opi-
nio à Ioanne Gram. & ante Ioannem, ab Alexandro lib. primo Priorum, ubi de mistione ex una
de contingenti, & altera de messe disserit Aristoteles, Philoni ascribitur. B. Hieronymus lib. pri
mò aduersus Pelagianos, & ante B. Hieronymum Cic. lib. de Fato. Chrysippo Stoico hanc opi-
nionem utrique ascripserunt: ualde propterea in tractatione, περὶ δυνατῶν. hoc est de possibilibus, H
Diodoro (de qua re paulò post) aduersatus est Chrysippus. Visus quandoque fuit Alexander (ut
lib. primo Quæst. naturalium cap. III, finem uersus) Stoicis uniuersis hanc opinionem ascribere:
ut & si quæ eueniunt, uel non eueniunt inneuitabili necessitate, secundum Stoicos eueniant uel
non eueniant: multa tamen, quæ non eueniunt, dicantur possibilia: quia quo ad eorum naturā,
& innatam aptitudinem, euenire illa possunt. & si quo ad causas efficientes, & quæ hanc innatam
aptitudinem, quantum ad se attinet, in actū uocare possunt ea, quæ non eueniunt, euentu sint im
possibilia; quoniam prohibitæ sunt ne illam potentiam ad actum deducant.

ALII sunt tertiò, qui & ad efficientis uim atque potentiam, & ad subiectæ rei aptitudinem, &
ad tempus præterea, in quo id, quod dicitur possibile, eueniat; respici uoluerunt. Et iis tribus
uidelicet efficientis uirtute, subiecti aptitudine, & temporis quadam definitione unà collectis ip
sius possibilis naturam integrari crediderunt. Hi autem sunt bipartiti. Quidam nanque tempo
re solùm præsenti ipsum possibile metiti sunt: dixeruntq;, illud tantùm esse possibile; non quod
non est, & potest esse; aut quod est, & potest non esse, hoc est, ea ratione qua non esse potest, sed
id, quod tantùm est, atque actu tantùm existit. hoc est ea ratione, quæ actu est. Quod enim non
est: quamuis uel futurum sit: uel etiam præterierit, possibile dici posse isti noluerunt. Protago-
ricis à Ioanne Gram. in commentationibus lib. secundi de Anima ad tex. CXXXVIII, ista opinio
ascribi

A ascribi uidetur. Megarensibus ab Aristotele lib. nono Metaphysicæ tex. v. eadem imponitur. Hi
autem sunt, inquit ibidem Alex. (si tamen expositio illa sit Alexandri) qui Zenonem sectantur. cō
tra quos, Arist. loco citato inuehitur. Sed cum Zeno Stoicæ familiæ princeps uideatur; mirum,
quod Stoicis (si Megarenses sunt, qui Zenonem sequuntur) uel in lib. quæst. naturalium, uel in
lib. de Fato, non fuerit hæc opinio, ab ipsomet Alexandro, imposita, & ascripta.

QVIDAM uerò & tempore præsenti, & tempore futuro, possibile ipsum metiuntur, & termi
nant. Et hi rursus bipartiti sunt. Quidam enim, ut Diodorus, tempore præsenti, uel futuro ne-
cessitatem etiam absolutam siue ineuitabilem, in ratione possibilis annecti uoluit; ita ut illud
tantùm, apud Diodorum, & eos, qui illum sectantur, possibile dicatur: quod uel nunc est, uel in
posterum saltem omnino futurum est. Dat exemplum Alex. me Corinthi esse, iuxta Diodori opi
nionem, possibile est: si uel Corinthi nunc sim; uel saltem Corinthi futurus aliquando prorsus
sim; quòd si Corinthi neque nunc sim; neq; sim aliquando futurus; nec me Corinthi esse erat pos
sibile. Vt omnino in ratione possibilis, necessitatis ratio absolutè & simpliciter sit annexa: si ta-
men quod reuera possibile est, & quòd absolutè & simpliciter est necessarium, annecti inuicem
possunt; & non potius uerum sit illud; quod in quæstionibus naturalibus probauit Alex. uideli-
cet, quòd illi, qui fatum idest seriem causarum ponunt unde cuncta de necessitate eueniant, &
B possibilis, & contingentis naturam euertant. Hæc opinio ab Alexan. Stoicis ascribitur; & tum
in lib. de fato, tum in quæst. naturalibus, ab eo, acerrimè, & doctissimè refutatur.

ARIST. & qui Aristotelem sequuntur, ex materiæ aptitudine, quæ ad opposita est, ea ratio-
ne, qua ad opposita est, possibilis naturam assumpserunt: cum quadam relatione ad efficientem
causam ob eam rem, possibile ipsum in plura genera partiti sunt, & aliquod possibile æqualiter,
aliquod possibile ut in pluribus, aliquod ut in paucioribus dixerunt; & huius aliquod dicitur for-
tuna, aliquod casus. Vniuersum autem possibilis genus præsenti, uel etiam futuro tempori alli-
gari permiserunt Peripatetici quidem: sed modis ab Stoicorum opinione longè diuersis: ut præ-
senti, cum quadam euentus certitudine, & determinatione: futuro uerò nulla prorsus cum cer-
titudine, & determinatione: de futuris nanque contingentibus nullam esse ueritatis certitudinē
affirmant. quin etiam Peripatetici modis quibusdam necessitati possibile aliquando coniunxe-
runt, quod libro octauo cap. ultimo, diligenter declarabitur. nunc autem tantùm dictum sit,
quòd hæc necessitas quæ naturæ eius, quod possibile dicitur, coniuncta est; non absoluta aut ine-
uitabilis necessitas est, sed euitabilis & cum conditione. Nam possibile, quod cum tempore præ
senti coniunxerunt peripatetici, duplicem ex conditione, cum necessitate habere connexionem
ipsemet Arist. asseruit: longè tamen utranque ab ea (ut diximus) diuersam; quā posuerunt Diodo
rus, & Stoici. Vna (ut ipsemet Arist. secunda sectione libri Perihermeniæ scriptum reliquit) est:
C quatenus omne quod est, quando est, necessarium est esse. Altera est; quatenus omne, quod ne-
cessarium est esse, est etiam possibile esse: quia si quod necessarium est esse, non esset possibile esse,
esset igitur impossibile esse: quod absurdissimum esse constat. Et quamuis hæc posterior anne-
xio, magis dici posset annexio necessarii cum possibili, quàm possibilis cum necessario; Quia ta-
men annexio est relatio: relatio autem mutua est, quod relatiua ad conuertentiam dicantur, ideo
non solùm illam esse annexionem necessarii cum possibili, sed etiam possibilis cum necessario, di-
cere, nihil prohibet. Et huiusmodi possibilis cum necessitate annexionem, annexionem per con
sequentiam appellare possumus. omnino enim (ut quarta sectione lib. Perihermeniæ docuit A-
rist.) ad necesse esse, sequitur possibile esse. illam uerò necessitatis annexionem, qua id, quod pos
sibile est, dum est, necesse est esse, annexio ex suppositione communiter appellatur. utraque uerò
annexio, & ex conditione; & ex suppositione, & per consequentiam dici potest.

ILLVD possibile, quod cum futuro tempore coniungitur, ad doctrinam Aristotelis, bifa-
riam subdiuidi potest. Vno modo, quatenus quoddam quidem dicitur possibile, quia non est qui-
dem, potest autem esse: sed cum dicimus, potest esse, intelligimus, quòd sicut potest esse, ita po-
D test non esse; consideratur tamen ut potest esse, ut me currere. Et hoc propriè lib. primo Priorū,
cap. XII. ab ipso Aristotele contingens appellatur. Quoddam uerò possibile dicitur; quia est
quidem: sed potest non esse: sed cum posse non esse dicimus, uolumus dicere, quòd sicut potest
non esse, ita pōt esse; consideratur tamē ut potest non esse: ut me scribere; considerando sanè actū
meum scribendi, quatenus non esse potest. Et hoc propriè appellatur ab eodem, possibile.

ALTERO modo rursus possibile illud, quod futuro tempore metitur, ita potest diuidi; ut di-
camus, quoddam esse possibile, quoniam non est quidem, potest autem in futurū esse; quoddam
uerò quoniam est, potest autem in futurum non esse. Quod autem non est, & potest esse, & quod
est, & potest non esse, est duplex; quoddam quod sicut potest esse, ita potest non esse, & sicut non
esse, ita contrà esse potest: ut siue erit, siue non erit, contingenter erit, aut non erit; quoddam ue-
rò, quod ex necessitate (physicè loquendo) & ineuitabiliter statutis temporibus ita potest esse
quòd non potest non esse, & contrà ita potest non esse, ut esse nequeat. Horum possibilium di-

AA uersita-

uerſitatis ratio illa eſt. Quoniam illa, quæ non ſunt, & poſſunt eſſe, uel contrà quæ ſunt, & poſſunt E
non eſſe, duplicia ſunt. Nempe quædam ſunt, quæ ſui futuri eſſe, uel non eſse, cauſam neceſſariam & ineuitabilem habent, ſicut eſt Lunæ Eclipſis, Solis ortus craſtinus, Veris & æſtatis aduentus, uel receſſus etiam poſt aduentum, & huiuſmodi multa. Quædam uerò ſunt, quæ ſui futuri eſſe, uel non eſſe, cauſam nullam ineuitabilem, aut neceſſariam: ſed contingentem tantùm, uel etiam temerariam habent; priora illa, & ſi inter poſsibilia connumerari poſſunt: quod omne (ut paulò ante dicebamus) quod neceſsarium eſt eſſe, uel non eſse, fore, uel non ſore, ſit etiam poſsibile eſſe, uel non eſse, fore, uel non ſore. dicuntur tamen impropriè poſsibilia, propriè autem neceſsaria, ſiue potius ineuitabilia. Et à Græcis (ut lib. quinto de Partibus animalium cap. VI. & in commentariis de Generatione & Corruptione, & in tractatu de Diuinatione per ſomnium, & alibi notauit Ariſtoteles.) ἰνόμενα uocitantur, iſta uerò tantùm poſteriora, quæ ſui futuri eſſe, nullam cauſam neceſſariam habent, inter poſsibilia & contingentia ſunt propriè, ſecundum Ariſtotelem, cenſenda, & à Græcis appellantur μέλλοντα. Futura iterum, καὶ τὰ μέλλοντα, tum in duas tum in tres partes diuidi poſſunt. in tres quidem, ut eorum quæ poſsibilia appellitantur; quædam ut in pluribus, quædam ut in paucioribus, alia, ut ex æquo poſsibilia dicantur. In duas uerò quatenus poſsibilium quædam à materia, & ab agente per inclinationem, & propenſionem ſuæ natu- F
ræ eueniunt: quædam uerò ab agente ex electione, & arbitrio, & utraque duplicia ſunt: quoniã agens aliquando finem, quem intendit aſſequitur, aliquando non. ſi aſſequitur, fit poſsibile tantùm, ſi non aſſequitur, & ſit agens per naturæ inclinationem, fit poſsibile, quod caſus dicitur. ſi eſt agens per electionem, fit poſsibile quod fortuna appellatur. Sed de poſsibili hactenus.

Ad argumentum Diodori peripateticè reſpondetur. Cap. v.

POSVIMVS plures opiniones, & inſuper plures modos eius, quod poſsibile dicitur, nunc Ariſt. ſummi ſine controuerſia Philoſophi doctrinã ſequuti, & modos ſingulos breuibus examinabimus & argumentum Diodori diſſoluemus. Primus modus fuſius ſumpſit poſsibile; quàm ad diſputationem noſtram ſit opus. amplectitur enim etiam ineuitabilis neceſſarii naturam. Non enim contradictionem includit, immo uero maximè conſentaneum eſt, uti poſsibile ſit illud eſſe, quod ineuitabili neceſsitate eſt.

MODVS ſecundus contrà arctius nomine poſsibilis utitur. nam et ſi ab aptitudine materiæ G
(ut libro ſecundo declaratum fuit) id quod poſsibile dicitur, reuera ortum ducit; ſunt tamen inter poſsibilia nonnulla, quæ agentium impotentiæ aſcribuntur magis, quàm materiæ aptitudini, ut ſunt temeritates, & monſtra. Cæterum ſatis ad ueritatem accederet modus, niſi auctores ſui illum ipſum euertiſſent, ponentes, id quod non fit, eſſe prohibitum fieri; non poſſe item fieri, quod fieri prohibitum eſt. Vnde ſequitur, ut id, quod minimè fit, ſit impoſsibile fieri, impoſsibile igitur non autem poſsibile illud appellandum eſt, quod nunquam fiet.

TERTIVS aut neceſsitatẽ magis, quàm poſsibilitatem ſignificat: neceſsitatem, inquam, ex ſuppoſito, quoniam omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe; aut imperfectè admodum poſsibilis naturam explicat.

QVARTVS neceſsitatem abſolutam & ineuitabilem indicat, ut deſtruat, ac euertat id, quod poſsibile dicitur, non autem definiat aut declaret. Vniuerſi igitur hii quatuor modi ineptè admodum id quod poſsibile dicitur declararunt; nonnulli etiam illud euerterunt. Supereſt modus quintus, ut id, quòd poſsibile dicimus, penès Ariſtotelis ſententiam metiamur: & illa uerè, &
propriè cenſeantur à nobis poſsibilia: quæ tum per aptitudinem materiæ, tum per relationem H
ad agentem cauſam, & eſſe poſſunt & non eſſe; ita ut ineuitabilem, aut neceſſariam cauſam non habeant: ſed contingentem tantùm, uel etiam incertam, & temerariam; ut ἀναίτια potius & ſine cauſa (ut uiſus eſt aliquando dicere Alexander, de temerario euentu) eſſe dicantur, quàm ex cauſa neceſſaria, & ineuitabili. Cum igitur ea, quæ hoc modo poſsibilia ſunt: & quæ μέλλοντα propriè nuncupantur, ante euentum, non habeant ſui euentus neceſsariam, aliquando etiam certam, & determinatam cauſam, & talem, quæ ab intercurrentibus cæteris cauſis impediri non poſsit, ſed contingentem, aut etiam temerariam, & fortuitam, & admodum inualidam; nulla propterea, ſecundum doctrinam Ariſtotelis, in huiuſcemodi futuris poſsibilibus pars contradictionis eſt, quæ certè, & determinatè uera, uel falſa cenſeri poſsit. Sed quælibet uera indifferenter, uel falſa eſse poteſt.

CVM arguis Duarum contradicentium propoſitionũ una, de neceſsitate uera eſt, altera falſa.

DICENDVM, quòd in illis propoſitionibus, quæ futuri temporis ſunt, & in materia neceſſaria, uel etiam impoſsibili, neceſse eſt quidem alteram definitè ueram eſse, & alteram falſam, ita ut pars illa, & illa propoſitio, quæ uera eſt, falſa eſſe non poſsit, & contrà, quæ falſa eſt, uera fieri minimè

A minimè queat. At in materia posśibili, uel contingenti, & si necesse sit alteram similiter esse ueram, uel falsam, neutram tamen determinatè, sed cum disiunctione tantùm hoc est, unam, uel alteram. ita uidelicet ut ea, quæ uera sit, non ita sit uera: quin posśit esse falsa; & contrà ea quæ falsa, non ita sit falsa, quin uera esse posśit.

Cvm iterum arguis. Cras uel metes, uel non metes, necesse est enim alterum. Si metes non forsitam metes, forsitam non metes: sed omnino metes. Similiter si non metes, non forsitã non metes, forsitam metes: sed omnino non metes. tollitur igitur id, quod dicitur forsan: & ipsa contingentia. igitur &c.

Dicendvm ad argumentum, per ea quæ à nobis de ipso posśibili, hactenus dicta fuere. Necesse est nempe alterum, sed (ut paulò ante dicebamus) cum disiunctione aut hoc, aut illud; cum determinatione uerò huius, uel illius; neutrum. Cum prosequeris, cras si metes non forsitan metes, forsitam non metes; sed prorsus & necesśariò metes. Respondet egregiè Ammonius, secunda sectione libri cui titulus περὶ ἑρμηνείας, hoc est de Oratione; & inquit. Cum supponis, te cras mesśurum, & arguis; si metes &c. Ad quem modum te cras mesśurum supponis? contingēter ne te mesśurum supponis; an ineuitabili necesśitate? Si contingēter, habemus ppositum. Nam si contingenter metes: poteris non metere: si ineuitabili necesśitate: petis principium, uisq; tibi id ultro concedi; de quo est controuersia: & quod tibi erat probandum.

B Cvm rursus altero sumpto exemplo arguis. Morietur noctu in cubiculo suo Scipio, ui oppresśus: propositio, est necesśaria: quoniam id fore enunciat, quod uerum est fore; cuius ueritatem euentus rei probauit. ponas enim nunquam euenturum esse, & non euenisse: quod enunciat, propositio erit falsa, nedum necesśaria.

Dicendvm quòd ab eo, quòd res est, uel non est, oratio dicitur uera, uel falsa, & pro ratione modi essendi ipsius rei, dici potest etiam necessaria, uel contingens, posśibilis, uel imposśibilis. Res autem etiam contingens, & posśibilis, & si ea ratione sit necesśaria (ut libro octauo cap. ultimo fusius declarabitur) qua in præteritum transiuerit; antequam tamen res, quæ futura enunciatur, euenerit, nisi causas necesśarias & infallibiles, atq; ineuitabiles habeat; potest & euenire, & non euenire, & tunc præpositio neq; uera determinatè, neq; falsa esse potest, quando rem contingenter futuram enunciat, sicut est illa, Morietur noctu, &c. falsum igitur omnino est, quod ante euentum fuerit uera. Nam ante rei euentum, neque uera, neque falsa erat. Si dixeris rei euentus probauit propositionem semper fuisse in præterito ueram. Respondebo, falsum est sed probauit tantùm: quòd in posterum semper erit uera. hoc est, illis temporibus, quibus uos Stoici, neq; necesśariam, neq; ueram illam esse arbitramini. Euentus enim rei, qui euentus omnino contingens fuit, causas mortis Scipionis, noctu, & in suo cubiculo, & ui, præfuisse necesśarias,

C & ineuitabiles non facit, aut demonstrat, quemadmodum oportebat: ad hoc, quod propositio illa ante euentum, esset determinatè, & absq; dubitatione uera.

Ad Astrologorum exemplum de Fabio. Si natus est oriente canicula, non morietur in mari; igitur priore posito, necesse est sequi posterius. Si igitur in mari non moritur Fabius; non contingenter in mari non moritur; sed de necesśitate; & ita de cæteris omnibus rerum euentibus existimandum est, cum cuncta certis sideribus oriantur. Omnia igitur ineuitabili necesśitate eueniunt.

Dvo dicerent Peripatetici, Vnum, nullam in Fabio esse necesśitatem nec conditionis, nec relationis, cur in mari mori ille non posśit; etsi oriente canicula ille sit natus. quod (ut superius à nobis abundè dictum, & ostensum fuit) cœlestia corpora (ad eorum opinionem) motu tantùm, & lumine, & nullo influxu, uel occulta qualitate agant. Et ideo etsi oriente canicula natus est Fabius; potest nihilominus in mari idem mori & potest non mori. Nihil enim ad mortem Fabii canicula. Irrident & rectè profectò hæc, & huiusmodi cætera Caldæorum præcepta; & astrologorum deliramenta illi; qui Aristotelis præcepta, & disciplinam sectantur; & candide (ut decet quēlibet) philosophantur. Alterum, esto ut genethliacis darent, natum cum oriente canicula, in mari

D mori non posse; & simul Fabium ortum fuisse oriente canicula; & conclusionem admitterent, Non posse in mari mori Fabium. Hanc tamen non moriendi in mari necesśitatem, quæ in Fabio dicitur, non ineuitabilem illi dicerent; sed ex conditione tantùm, & suppositione. Nam uno posito aliud sequitur. quod autem ponitur, Fabium uidelicet cum caniculæ ortu, natum fuisse; cōtingens est, potuit enim prius, uel posterius nasci; ut prius uel posterius in utero potuit concipi. Igitur id, quod inde sequitur, non posse in mari mori Fabium, ineuitabiliter necessarium esse non potest; sed tantùm ex suppositione.

Ad idem Diodori argumentum ex Theologo respondetur. Cap. VI.

AD ILLVD Diodori argumentum, Theologus diceret, Alteram contradictionis E
partem determinatè quidem, sed contingenter, ueram esse, alteram falsam, il-
lam scilicet, quam ab æterno diuinus intellectus nouit, aut etiam fortasse sta-
tuit, ueram esse, uel falsam. Determinatè, inquam, si diuini intellectus præ-
stantiam, quem latere nihil potest, non autem si causæ inferioris, à qua propo
sitionis ueritas, uel falsitas emanat, infirmitatem & inconstantiam consideres;
respectu cuius, ut in certus euentus est; ita nulla contradictionis pars uera de-
terminatè, aut falsa, dici potest. Igitur ex contingenti semper, aliquando etiam temere, & for-
tuitò, euenit id, quod illa euenire denunciat. Ad quem autem modum cum contingentia, & te
meritate non pugnet certa, & infallibilis, de euentu, apud Deum, & determinata cognitio; &
superius aliqualiter diximus; & inferius in responsione ad tertiam ratioñe ubi de diuina præscien
tia erit sermo, & toto libro octauo sumus exactius declaraturi. Ad argumentum ex messe crasti-
na, idem theologus diceret; quid philosophus dixit. Influxus similiter cœlestes irridet theolo-
gus, & damnat illa Chaldæorum præcepta omnia. Vt quod natus oriente canicula in mari, mori
non possit. Natus signo aquarii piscator sit futurus, facundus, sed mendax, & instabilis, in cu-
ius natiuitate conueniat cum Venere Mercurius. Miles, qui sub Marte sit natus, & aliàs huius- F
modi uanas Chaldæorum præceptiones; quibus mendax oraculum Delphicum tunc subscripsit;
cum militi interroganti, cur rei tam periculosæ operam ipse daret; responderit; Mars te genethlia
cus impellit. Hæc autem ne à fidelibus quidem audiri; sed contrà potius explodi, planeque reiici
sapienter docet theologus.

Ad secundam pro Stoicis rationem, quæ fuit Chrysippi; & ex philosopho, & ex theologo respondetur. & argumentum Chrysippi nullum esse declaratur. CAP. VII.

AD SECVNDAM rationem, quæ est Chrysippi, quoniam omnia, antecedentibus
causis fiunt, hoc est, certa causarum serie fiunt omnia; quæ autem ex antegres
sa causarum complicatione fiunt; ineuitabili necessitate fiunt, cuncta igitur ine
uitabili necessitate eueniunt. De causarum connexione exemplum est, apud G
D. Thomam, lib. tertio Contra gentes cap. XCIII, quod sumpsit ab Aristotele
lib. sexto Metaph. parte VII. ut si dixerimus fore quempiam ineuitabili necessi
tate à latronibus occidendum; quoniam huius effectus præcedet causa, occur
sus latronum; huius etiam effectus causa præcedit, domo exire; huius alia causa, aquam inquire
re; huius causa erit sitis; cuius causa erit salsorum comestio. Nam si posita causa, necesse sit effe
ctum poni, qui effectus sit alterius causa, necessum erit, ut qui comedint salsa, sitiat; si sitierit,
quòd aquam, uelit inquirere, quam si inquisierit, quòd domo exeat; si domo exierit, quòd oc
currant ei latrones; si latrones occurrerint, quòd eum occidant.

AD hoc igitur argumentum respondemus; atque quodlibet, ex antecedente aliqua causa, uel
etiam ex aliquo causarum ordine, fieri, cùm Philosophis, & Theologis omnibus, ultro conce-
dimus. Non enim probamus, in hoc loco, Alex. Aphrod. qui in lib. de Fato cap. VII, uisus est
hoc negasse, quod non Chrysippus tantùm, & Stoici, sed omnes (ut diximus) sentiunt Philo-
sophi, & Theologi: omnia uidelicet ex anteiactis causis proficisci. Cicero lib. secundo de Diui-
natione subscripsit propositioni (inquiens) quicquid enim oritur qualecunque est; causam ha- «
beat à natura necesse est. Et paulò post. Illud exploratum habeto; nihil fieri potuisse sine causa. H
Plotinus in principio lib. de Fato, admonet, ut fieri aliquid sine causa, nullo modo debeamus «
admittere. Plato in Timæo. Quicquid (ait) gignitur, ex aliqua causa necessariò gignitur, sine «
causa uerò oriri quidquam, impossibile est. B. Augustinus libro primo de ordine cap. IIII. Ne- «
scio (inquit) quomodo animum non latet; nihil fieri sine causa. Iob cap. v. Nihil in terra sine «
causa fit. Nec minus cum rerum naturæ ratione fieri quidpiam sine causa pugnat (ut doctè, & co «
piosè prosa prima libri quinti de Consol. Philos. demonstrauit Boethius) quàm ex nihilo aliquid
fieri, quod Physici omnes semper negauerunt. Galenus libro primo Methodi medendi cap. VII.
nihil absque causa fieri, axioma (inquit) est indemonstrabile. Verùm & si cum philosophis (ut
diximus) & Theologis omnibus, proloquium istud admittamus, ex antegressisque causis, &
causarum complicationibus, fieri unumquodque asseramus; non tamen ineuitabili necessitate,
unumquodque fieri, cum Physicis plurimis, & omnibus cordatis Theologis, rectè putamus.
quoniam ex priore causa aut etiam connexione, ineuitabili necessitate, posterius non sequitur.
Vnde necessum est, ut argumentum Diodori prostratum iaceat. Vt enim libro tertio dictum, &
fusè declaratum fuit; in his, quæ uel natura, uel arte fiunt, non colligitur effectus ex causa; sed
contrà, causa ex effectu. Si igitur connexus ille causarum, in eo sensu sumatur, in quo, illum

sumpsit

A sumpsit Chrysippus; ita ut ex causa inferre liceat effectum tanquam qui à sua causa, ineuitabili necessitate, producatur; nullo modo acquiescendum est Chrysippo dicenti; unum quodque ex antegressa causa fieri. Hinc enim sequitur, & ex causis effectus semper inferri licere; & ea, quæ procedunt, sequentia urgere, atque cogere. immo cum Cicerone sentiendum erit, qui in libro de Fato cum Carneade, Chrysippi argumentum, contra auctorem suum hoc modo retorquendum, iudicauit, Si omnia antecedentibus causis fiunt; omnia naturali colligatione conserta; contextaque fiunt; quod si ita est; omnia necessitas efficit; id si uerùm est nihil est in nostra potestate. Est autem iuxta Chrysippi, & Stoicorum opinionem, aliquid in nostra potestate; at si omnia fato fiunt, omnia causis antecedentibus fiunt; non igitur fato fiunt, quæcunque fiunt. quoniam non antecedentibus semper causis fiunt; quæcunque fiunt. Quod argumentum præcedentes causas illo modo intelligendo, quo intellexit Chrysippus, ut quod prius est suo posterio, & sequentis necessaria causa quamuis optimum, atque efficax sine dubio sit; & aduersus Chrysippum concludat; atque demonstret. illumque omnino urgeat; non ita tamen fuit à Carneade contra auctorem suum productum & illatum; ut uel euentuum eorum, qui aliunde quàm ab animi uoluntate procedunt ineuitabilem necessitatem labefactaret; uel propositionem illam, quod ex antegressa causa fit, de necessitate fiat, euerteret. utrique enim id est, & illi proloquio, quod fit,
B ab antecedente causa fit; & ineuitabili euentuum necessitati, Carneades ultro subscripsit. Omnia inquam ex præcedentibus causis fieri dixit, præter animi, & uoluntatis motum. quoniam motus animi sine causa fieri, ille existimauit. Carneades nanque illa tantùm ex antecedentibus causis, fieri, putauit: quæ à causa extrinseca fierent; non ea, quæ ab intrinseca, ut pote à ratione, consilio & electione, ut est motus uoluntatis. motus propterea animi (ut dictum est) sine causa
» fieri, ipse est opinatus. Sed abutebatur re uera (inquit Cicero) Carneades, communi consue-
» tudine sermonis: quemadmodum abutimur, cum dicimus uas esse inane. Non enim loquimur
» propriè, ut Physici, quibus inane esse nihil placet: Sed ita, ut uerbi causa, sine aqua, sine uino, si-
» ne oleo uas esse dicamus. Sic cum sine causa, animum moueri dicebat Carneades: sine antecedente, & externa causa, non autem omnino sine causa moueri illum dicebat, quòd ab interna causa animum cieri sit ille etiam opinatus. Verùm (ut ad rationem Chrysippi redeamus) si propositionem illam. Quod fit, fit ex antecedente causa, in sensu, in quo eadem Chrysippus usus est, Alex. negauit: quatenus scilicet ex certis quibusdam, & determinatis, æternisque (ut opi-
C nati sunt Stoici) naturæ necessitate manantibus causis, quas certæ quædam aliæ, & determinatæ causæ, & istas aliæ, serie quadam, & connexione perpetua, atque ineuitabili, de necessitate consequerentur; fieri unumquodque Chrysippus putauit: ita ut cuilibet effectui certa, & determinata quædam ascriberetur causarum series: in qua posterior & subsequens certam & determinatam præcedentem causam necessariò insequeretur; quæ hanc sibi proximam, & sequentem propelleret, & hæc aliam sequentem, & ita deinceps, ita ut sicut illam præcedentem hæc non sequi; ita se insequentem eadem non propellere, non possit; & se haberent rerum causæ ad modum (ut lib. secundo Quæst. naturalium cap. xxxv, uidetur dixisse Seneca) rapidi torrentis, in quo pars prior, & quæ suo principio est proximior, subsequentem sibi proximam, ex necessitate propellit; & hæc aliam sibi sequentem proximam: atque ita deinceps ad rei euentum usque procederetur. quo producto, nec tum quidem in causis persistatur: Sed euentus iste causarum seriei insertus, aliam causam propellat; unde euentus alius procedat; & hoc in infinitum. Si inquam in hoc sensu Alex. illam Chrysippi propositionem negauit (quemadmodum credendum est illam negasse; quod satis manifestum esse illi poterit; qui locum illum perlegerit, & caput præterea quar-
D tum libri primi suarum quæst. naturalium) Alexandrum bene fecisse, optimeque sensisse affirmabimus. Non enim quippiam contingenter, uel temerè, & casu, fieri posset; si rerum euentus hoc modo in lucem ederentur; sed cuncta sine dubitatione aliqua, impermutabili necessitate procederent. Non tamen contingenter quidpiam, aut temerè fit: quia sine aliqua causa, & sine aliqua causarum complicatione fiat; cum sine sua causa; & sine aliqua causarum complicatione, (ut paulò ante dictum fuit) effectus possit esse nullus. Sed quia, antegressæ aliquæ causæ fortuitæ, & minimè necessariæ sunt. Hoc nempe (ut lib. sexto Metaph. parte VII constare potest) dicunt Peripatetici, causa nanque quæ præcessit; non erat ad hunc euentum, qui sequutus est, præordinata. Socrates ad Cynosargos de ambulaturus exibat; Sed interea à Clinia, ad patrem Axiochum, de non timenda morte disputaturus uocatur. ad quem modum capitis fractio contingenter, uel etiam temere fieri dici potest: tum quia non solùm ex casu lapidis (ut nunc gratia exempli facta est) sed multis etiam aliis causis fieri poterat. tum quia aliud tam homo siue præteriens, siue sedens, quàm lapis descendens, intenderent. Quamobrem si testudinis descensu fracto capite perierit Aeschilus; uel si Icadio in spelunca existenti, casu lapidis crura sint fracta; sine dubio, temere, nedum contingenter, non tamen sine causa euenisse quod euenit censendum erit. temerè inquam, si ad humanum ingenium uel ad proximam causam illius interitus,

uel huius cruris tractio (Physicè loquendo) referatur : quod non ideo demissa fuerit testudo , uel E
descenderit lapis , ut illius caput , huius uerò crura frangerentur . at si ad primam causam , & ad
Deum ipsum relatio fiat ; ad quem modum & temerè ; & non temerè id euenisse , tam Physicè ,
quàm Theologicè, dici potest, in superioribus à nobis declaratum fuit . dictum est enim superius;
quòd nunc iteratò meminimus ; effectum nullum ad Catholicorum Theologorum, & multorum
Philosophorum sententiam , (si ad primam causam fiat relatio) temerarium simpliciter , & ca-
sualem esse posse . ad Peripateticorum nanque disciplinam , aliqui aliquo modo ad Deum etiam
relati effectus dici possunt casuales & temerarii : nullus autem absolutè , & simpliciter fortuitus,
uel temerarius dici potest . Sed de iis prius abundè dictum est .

Ad quem modum nitatur tueri arbitrium Chrysippus , & præterea quam ineptè illud tueatur , ostenditur. CAP. VIII.

CAETERV'M Chrysippus , quoniam ex ratione sua , periclitari animæ nostræ li-
bertatem uidebat ; ut eam (quantum sibi fas erat) defenderet , causas bifariam
partiebatur ; ut alias perfectas ac principales ; alias imperfectas & adiuuantes ,
& proximas nuncuparet . priores illas præpotentes existimauit ; ita ut animi
uoluntate excepta , cuncta cogerent , atque urgerent ; posteriores uerò , fortè F
quòd imbecilliores essent , & infirmiores , allicerent tantùm & excitarent , non
etiam cogerent . & ab istis solùm animus (inquit Chrysippus) noster mouetur
quidem , sed nulla necessitate , nullaque ui cogitur , uel propellitur . Quum igitur multa ani-
mum irritent , uel alliciant ; nihil est (inquit) quod illum cogat , necessitetque . quamuis enim
appetitus animi ex antecedente causa fit , uiso enim nec non obiecti specie mouetur , atque exci-
tatur ; & quasi signatur , uisum tamen proxima , & adiuuans causa est quæ (ut dicit) non cogit, &
impellit , sed excitat tantùm animum atque expergiscit ; Sed ad reliqua uero ipse per se mouetur
excitatus , animus . Rem duplici exemplo Chrysippus declarabat . Cylindro & turbine siue tro-
co, quæ Cylindrum (inquit) protrudit ; dat illi quidem principium motionis, hoc est illum ad mo
tum excitat, sed non dat illi uolubilitatem : at excitatus natura sua uoluitur . Idem euenit turbini
si quis uel solo uerbere illum tangat , & ad motum excitet . excitatus sanè in girum uertitur per
se . Ad hunc modum uisum & obiectum uel potius simulachrum obiecti imprimet quidem , &
quasi significabit animo speciem suam ; propter autem simulachri impreßionem appetere quid-
piam uel non appetere , assentire cuipiam uel dissentire , in nostra animi potestate situm est ; eo-
que (quemadmodum in Cylindro dictum est) ab extrinseco pulsus atque excitatus , ad id , quod G
reliquum est , id est ad assentiendum uisis , uel dissentiendum , suapte ui & natura mouebitur.

VERV'M enimuerò neque hoc modo animi libertatem tueri Chrysippus ualet ; negare nan-
que non potest ; quin causæ adiuuantes & proximæ principantium & antecedentium causarum
seriem , & uim impulsúmque de neceßitate sequantur , alioquin à cæteris causis seiunctæ essent
atque diuulsæ , non ergo causarum ordo esset continuus atque perpetuus ab æternitate proce-
dens . quod Stoicis maximum incommodum est .

SECVNDO' quoniam secundum Chrysippum fit nihil, cuius non præcesserit legitima causa . a-
liqua ergo est causa motus animi , si uisum non est ; alia igitur , sed quæcunque sit illa , non potest,
ad Stoicorum decreta , modò mouere modò non mouere , aut nunc uno , nunc altero modo mo-
uere . Hoc enim asserere inquiunt Stoici , est motum sine causa introducere , & Mundi admini-
strationem euertere . illa ergo animam ad motum , & ad huiusmodi modum animum impellet at-
que urgebit .

TERTIO' qnoniam posita ab eo exempla arbitrio non fauent , immo contrà aduersantur ma-
ximè, qui nempe Cylindrum aut turbinem protrusit ; fecit ut Cylindrus & turbo ineuitabili ne- H
cessitate circumuolueretur : quòd motum alium illi non habeant , sed pro impulsus ratione non
circumuolui non potuerunt. uisum ergo , si stamus in exemplo , quoniam animum excitat mo-
uetque ineuitabili neceßitate dabit ipsi animo uel assensum , aut dissensum ; ut si à uisis modo a-
lio moueri, uel excitari ille non poßit . dabit inquam assensum animo , uel dissensum non cum di-
siunctione ; sed alterum determinatè . unde nulla in animo relinquetur libertas : uel aliquid inge-
nerabit animo , quod utraque illud fuerit, quod assensus uel dissensus , mediata uel immediata cau-
sa erit ineuitabiliter . Aut igitur dicendum est animum non moueri uisis (quod Chrisippus ne-
gat) aut si mouetur , ad assensum denique uel dissensum , hoc est ad eorum alterum determinatè
moueri , contra Chrysippum , neceßarium erit . Quamobrem rectè Cicero ad finem lib. de Fa-
to, contra Chrysippum collegit , uel non fieri omnia præcedentibus causis , uel si fiant , Fato fieri,
aut asensiones animi uel disensßiones omnino aut sine causa , aut Fato & ineuitabili neceßita-
te fiant .

Adde

A ADDE quòd Platonici (ut libro quarto de Immortalitate animorum cap. II. refert Ficinus) appetitum asserunt à cogitatione excitari; cogitationem uerò à fatali illius animæ lege. Vnde & appetitus erit à fatali lege; assensus autem, & dissensus species sunt quædam ipsius appetitus.

QVARTÒ Stoici (ut cap. XIII libri de Fato retulit Alexander) etsi causarum differentias cõstituant plurimas; ut quasdam appellent fatales, alias confatales, alias habituales, alias contentiuas, alias concausas, alias adiuuantes, alias alio modo; de omnibus tamen, circa unamquampiàm causam, circunstantibus eisdem causis, dicunt, impossibile esse; ut id quod inde euenit; interdum sic, interdum uerò aliter eueniat; alioquin sequeretur inquiunt, ut esset aliqua causa: quæ motum aliquem non haberet. Visa autem inter causas numerantur; non igitur ad Stoicorum placita, interdum uno, interdum alio modo agere & operari possunt; igitur uel diuersis modis certè agere possunt si causæ solummodo adiuuantes sunt, aut si eodem semper modo agunt & operantur; certè Fato, & ineuitabiliter semper agunt, quod semel egerunt, ut à uisis, & ab eorum effectibus, & effectuum effectibus necesse sit idem & eodem modo generari, & effici; ut uel non satis aptè à Chrysippo causæ adiuuantes dictæ sint; quasi hæ nô urgeant animum, sed tantùm excitent,
B aut quomodocunque appellitentur; animum ad assensum tandem uel ad dissensum cogant. Suis igitur principiis malè cohærent dicta Chrysippi. Dicendum igitur ad rationem Chrysippi, quòd etsi fiunt singula ex progressu causarum, non tamen fato fiunt omnia; quoniam non fato & necessitate ineuitabili causæ præcesserunt. Et hæc ad Chrysippi argumentum, data responsio, non decretis Philosophorum tantùm eorum inquam, qui probè & rectè philosophati sunt, sed catholicæ etiam ueritati accommodata est, & consona. Sed ad rationem Chrysippi hactenus.

Ad tertiam pro Stoicis, & pro ineuitabili rerum cunctarum euentu rationem; quæ ex diuina præcognitione procedit; & ad primam assumpti confirmationem, ex Aristotele respondetur; & Deum ista non cognoscere, asseritur, & quare. CAP. XI.

AD TERTIAM rationem Stoicorum, quæ ex diuina præcognitione procedit;
C quæ maximi semper apud Stoicos ponderis fuit, & momenti; in qua, tota ferè susceptæ disputationis difficultas collocata uidetur; ex cuius dissolutione, totius huius fermè nostræ inquisitionis absolutio plena dependet; iuxta Philosophorum dogmata prius, posterius uerò, hoc est libro octauo, iuxta theologicam ueritatem, respondebimus; atque de diuina ipsa præscientia, quantum & nostræ inquisitioni congruum & intellectus tenuitati tributum fuerit; diligenter considerabimus. In præsenti quidem libro, ad philosophantium, ut dictum est, opinionem, in octauo uerò, ad catholicorum Theologorum indubiam ueritatem. Philosophi igitur multi ut Stoici & Academici fuerunt (sicut superius tum in primo libro, tum in tertio, cum de fato differebamus, prædiximus) qui ex diuina præcognitione (nam Deum cuncta ab æterno, præcognoscere, & præordinare sunt isti & quidem rectè arbitrati) omnia ineuitabili necessitate fieri, nec aliter quàm fiant, posse fieri; uel aliter quàm eueniant; posse euenire perperam existimauerunt. Qui non solùm assumptum, hoc est Deum cuncta exactissimè præcognoscere; unde rationem istam, & istam connexionem, & argumentum, intulerunt, Si deus cuncta infallibili cognitione præcognoscit, cuncta ineuitabili necessitate eueniunt, admiserunt; sed eodem etiam, tanquã atiete ualidissimo, contra secus opinantes obstinatissimè usi fuerunt. Aduersum quos, sicut prius tertio libro, multis, & his firmis rationibus, & quæ maximè urgent, dimicaui-
D mus, contingentiæque, atque temeritatis naturam acriter defendimus, resque multas, multosque rerum euentus non solùm contingentes, sed fortuitos & temerarios esse demonstrauimus; ita nunc Aristotelis doctrinam insequuti, contingentesque & fortuitos euentus defendentes, & argumentum ipsum, & ea, quæ ad illius uel approbationem, uel probationis confirmationem, adducta fuerunt; omnia facillimè dissoluemus. Duobus autem modis in horum dissolutione è regione diuersis incedere possumus, tum admittendo, tum negando assumptum. Videtur enim, meo iudicio, problema dialecticum in doctrina Arist. An Deus hæc materiata, & singularia cognoscat; affirmarũt multi egregii Peripatetici, alii negarunt. & tã hi, quàm illi apparentib. probabilibusq; rationib. ex libris Arist. petitis usi fuerunt. Alex. Aphrod. nobilissimus alioquin Arist. interpres in lib. de Fato. cap. XVI, modum inter hos, quos diximus, extremos, medium & tertium uisus est inuenisse, cum asserere uideatur, Deum cuncta singularia etiam, & materiata cognoscere ea præter quæ contingenter futura sunt, ea uidelicet ratione, qua sunt contingenter futura. Quoniam ista de futuro contingenter præcognitio cum natura rei contingentis, ut contingens est, pugnare uidetur. Cæterum admisso etiam aliquo modo antecedente & Deum cun-

cta

cta tam contingentia, quàm non contingentia cognoscere, consequentiam siue connexionem E
idem Alexander negauit. Quinimmo si præcognitio, inquit ille, contingentiam tollit; præcognitio ipsa est impossibilis. Quoniam contingentiam esse est necessarium, quod quamuis in se, & ad rei ueritatem, sit optimè factum; an tamen ad Aristotelis opinionem bene factum sit, iudicent alii. Mihi profectò consequentia, Physicè loquendo, necessaria semper admodum uisa fuit. Non enim Physicè, ut dictum est, loquendo secus euenire poterunt singula; quàm à Deo præcognita fuit; si ea Deus ad amussim cognoscat. de ipso autem antecedente, à cunctis, quos ego nouerim Peripateticis dubitatum semper fuit, quòd uel nihil extra se, uel saltem non hæc subcœlestia intelligere Deum, crediderint ferè cuncti interpretes Aristotelis, quod libro duodecimo primæ Philosophiæ, parte prima supra quinquagesimam, et lib. septimo Ethicorum ad Eudemum propè finem, ipsemet satis expressè affirmasse uidetur. quod ipsum libello de Mundo, maximorum quorundam regum ut Cambysis, Xersis, & Darii exemplo, quos (ut dicebat) opus quodlibet dedeceret agnoscere; copiosè satis iterum confirmauit. Et ideo Auerroes in Destruct. disput. x dubio primo, Deum (inquit) cognoscere singularia, sunt uerba; quæ sufficientiora apparent ex improuiso; quàm uerba Philosophorum: Et disput. XII, dubio III. Veri inquit Philosophi, non attribuerunt Deo scientiam, neque in particularibus, neque in uniuersalibus: Et Alexander met (si tamen illa expositio sit Alexandri) libro duodecimo Metaphysicæ, parte XXXVI. primum intellectum extra se quidpiam intelligere negauit. Quamobrem Cicero libro secundo de Diuinatione magis fortasis quàm Alexander uisus est cum Aristotele sensisse; F
quando consequentiam, atque deductionem admisit quidem; sed assumptum abiecit. Et eius falsitatem, ex futuro quopiam contingenter euentu, ostendere nitebatur. Ita nanque loco citato Cicero scriptum reliquit. Nihil enim est tam contrarium rationi, & constantiæ, quàm fortuna; ut mihi ne in Deum quidem cadere uideatur; ut sciat quid casu, & fortuitò futurum sit. Si enim scit; certè illud eueniet; sin certè eueniet; nulla fortuna est; est autem fortuna; rerum igitur fortuitarum nulla est præsensio. hactenus Cicero. Carneades quoque negauit Apollinem posse aliqua præcognoscere, nisi illa, quorum causæ uel præcesserunt, uel saltem ita naturales, & efficaces sunt; ut nec causæ impediri, nec euentus ab aliis causis proficisci possint. Verùm etsi futuri duntaxat contingenter euentus meminerit Cicero; diuinæque illud tantùm præcognitioni opposuerit; censuit tamen ille; nullam esse, apud Deos, rerum cognitionem; nullamque itidem procurationem; quòd rerum humanarum cognitionem diuinam, & procurationem contingentiæ, & temeritati, nec non hominis arbitrio, aduersari sit ille arbitratus.

HVNC igitur modum dicendi, quem Aristotelis doctrinæ magis accommodatum existimo, nunc sequutus, quatenus uidelicet nullam rerum istarum, apud Deum, cognitionem extare affirmat: & ad argumentum, & ad singulas argumenti confirmationes, Peripateticè dicemus. G
Quid nanq; ad idem penès Ethnicorum quorundam Theologorum decreta, dicendum sit, qui assumptum admittunt, & cuncta Deum præcognoscere confitentur, paulò post tum ex Platone, tum ex Iamblicho declarabimus.

RESPONDERET igitur ad argumentum Aristoteles, & deductionem quidem cum Cicerone admitteret: quoniam si rerum omnium Deus cognitionem habeat & hanc (ut par est) infallibilem, omnia ineuitabili necessitate, citra dubium eueniunt: antecedens uerò negaret penitus. quum illud primo loco probaretur: qnoniã alioqui Deus negligens, & ignarus uideretur. Deum ignarum, & desidem esse, non concederet Aristoteles, etiam si harum rerum cognitionem non haberet. Rerum enim istarum notitiam Deum ideo non habere diceret, non quia uel ignarus, uel negligens sit; uel quia in earum cognitionem nitatur, & non ualeat, ex impotentia: sed quia diuinæ præstantiæ, summæq; illius perfectioni, huiusmodi de rebus tam indignis, tamq; inconstantibus cognitio repugnare censeatur. Quemadmodum enim ex hominum quidem Principum dignitate non esse dixeris, cuilibet operi incumbere: ut uerbi gratia exercitus Ducis, aut Vrbis H
præfecti, atq; etiam domus primarii fasciculum sarcinarium componere. Ita Deorum dignitati hæc materiata, elementaria uilissima opera intelligere, absonum, & incongruum esse, censuit Arist. Cognitioni autem diuinæ non solùm plusquàm humanæ ille tribuit; sed tantùm tribuisse certum est, ut illam, cùm humana conferri non pateretur. Est enim illa perpetua, continuaq; fœlicitas, circa nobilissimum, perfectissimumq; obiectum(quod propria essentia est) semper intenta, suprema rerum omnium causa, & aliis admirandis modis excellens adeò, ut cùm eadem, ex huius Philosophi sententia, humanam cognitionem, qui sit mentis compos, conferre aliquo modo uel possit, uel audeat nemo.

Ad secundam assumpti confirmationem respondetur; & hæc subcœlestia Deum non cognoscere, & si sit rerum omnium causam, asseritur.

CAP. X.

Qunm

A QVVM ſecundo loco aſſumptum probatur, quoniam Deus & prima rerum omnium cauſa eſt, & ſapientiſsimus, ergo res omnes cognoſcit. Si enim ea non cognoſceret, quorum eſt cauſa, non poſſet eſſe ſapientiſsimus: concedit Ariſtoteles, Deum eſſe primam rerum omnium cauſam; eundemq; ſapientiſsimum; & quàm quæuis alia cauſa, in effectum quêlibet magis efficientem, effluentemq; atque, ſi in ſcholis eius dicere liceat, illabentem magis, non tamen omnem effectum, omnemq; rerum euentum cognoſcere illum admittit. ratio eſt illa, quam diximus, quia hæc ſingulariũ, caducarumq; rerum, & euẽtuum cognitio imperfectionem, indignitatemq; quandam habere annexam ipſe putauit: omnis autem imperfectio & indignitas ab illa præſtantiſsima, & digniſsima natura, ab illaq; ſumma perfectione abigenda eſt. eſſe uerò cauſam primam, & eſſe ſapientiſsimum, & in effectus omnes magis quàm alias cauſas influere, nullam prorſus (quod in tractatu de Diuina Prouidentia ad opinionem Ariſtotelis, D. Ioannes Franciſcus Picus minus aduertit) imperfectionẽ, uel indignitatem claudere, cõſtantiſsimum eſt.

SI dixeris eſt rerum & effectuum omnium cauſa: & ſeipſum perfectè cognoſcit; ergo & effectus cunctos, cum perfecta relatiui notitia, ſine correlatiui cognitione haberi non poſsit.

RESPONDEBO, Proclum ſuper Parmenide cap. XXXII. hac ratione, aduerſus Peripateticos uſum fuiſſe; B ſed illam nos ſuperius cap. XXVIII, quarti libri, ex Auerroe lib. duodecimo diuinæ Philoſophiæ commentatione LI. diſſoluimus; in quo loco, ita ſcriptum ille reliquit. Deus ſcit omnia, ſecundum quòd ſcit ſe tantùm, ſcientia in eſſe; quod eſt cauſa eorum eſſe, uerbi gratia, qui ſcit calorem ignis tantùm; non dicitur neſcire naturam caloris exiſtentis in reliquis calidis, ſed iſte eſt ille, qui ſcit naturam caloris, ſecundum quod eſt calor. Et ſimiliter primus ſcit naturam entis, in eo quod eſt ens ſimpliciter. Hæc Auerr. quibus quid ad difficultatem Peripateticè dicendum ſit, relinquitur manifeſtum.

CVM arguis, ſi iſta Deum ignorare poſuerimus; conſtituenda erit ſuperior aliqua cauſa, quæ cuncta præcognoſcat, & Deum dirigat, ne erret ignarus. Dicendum, argumentum nullum eſſe; quia omnis ſubſtantia, quo natura ſua prior eſt; eſt etiam præſtantior, & dignior, ideo à prima ſuprema, & perfectiſsima, & propter eius excellentiam, & propter rationem ex Auerroe, paulò ante redditam, negaret Ariſtoteles harum rerum cognitionem; nec propterea, ignarum Deum, aut errabundum exiſtimare debemus, quum æternis, & inobliquabilibus legibus cœlum mouet; cuius motu, & lumine, immutabili ordine, mundum uniuerſum adminiſtrat.

C CVM rurſus idem ex oppoſito conſequentis ſuadere conaris; quòd non poſsit Deus eſſe ſapientiſsimus, & ea (quæ producit) ignorare: negamus iterum argumentum; quoniam ſapientiam non in multarum rerum, ſed in eminentiſsimarum cauſarum & potiſsimùm, in ipſius entis, quatenus ens eſt, cognitione ſtatuit Ariſt. at Deus ipſe perfectiſsimum ens, & eminentiſsimam rerum omnium cauſam, id eſt ſeipſum cognoſcit; ſeipſum igitur tantùm cognoſcendo ſapientiſsimus Peripateticè exiſtimabitur.

Ad tertiam confirmationem aſſumpti reſpondetur; & Deum tametſi æuo aut etiam æternitate metiatur, iſta tamen non cognoſcere Peripateticè aſſeritur; & obiter non omnia, quæ abſtracta eſſe dicuntur, intelligere, declaratur. CAP. XI.

D AD RATIONEM tertiam pro confirmando aſſumpto deductam, quoniam tempus ad æuum reducitur: igitur, quæ tempore re explicantur, omnia poteſt uirtus æuo menſurata cognoſcere. Ariſt. ad æuum tempus reduci; & quæ diuerſis temporibus complectuntur; eodem illa omnia æuo complecti, concederet; non tamen conſequentiam admitteret; ut quæcunque, quæ uirtus tempore menſurata, tribus temporibus, nouerit, uno æuo uis illa cognoſcat; quæ æuo ipſo metitur. Cuius cauſa nulla alia eſt; niſi, quam diximus, ſumma illius uirtutis perfectio, & illius naturæ dignitas, atque præſtantia incomparabilis. Hoc loco obiter amicè lector notabis (quod ſuperius etiam admonuimus) æuum propriè ex ſententia Ariſtotelis, in Commentariis de Natura cœleſti, lib. primo, non Deum ſolùm, ſed ſubſtantias omnes, omnes inquam, non abſtractas ſolùm, ſed generabiles etiam, & corruptibiles (non quidem qua generationi, uel corruptioni obnoxiæ ſunt) ſed qua duntaxat ſubſtantiæ ſunt, & naturæ quædam quæ ſuo modo exiſtunt ſemper, & permanent, metiri; quod ipſæ rerum ſubſtantiæ, ut ſubſtantiæ ſunt (quas Metaphyſicus quidditates appellat) à materia (ut in tractatu noſtro, de Subiecto Metaphyſicæ coploſè, & dilucidè demonſtrauimus) abiunctæ, & per eſſentiam ſeparatæ ſint. Hoc autem prænotato, quàm futile ſit argumentum, ab æuo, & tempore, ad ea, quæ æuo, & tempore menſurantur, facilè comprehendi poteſt; cùm multa æuo menſurari dicantur: quæ nõ

cognoſcunt quidem. E

Si obiicias, quoniam abſtracta per eſſentiam omnia, ad Ariſtotelis opinionem, intelligunt; qui igitur audeo ego aliqua aſſerere abſtracta; quæ nihil intelligant aut cognoſcant?

Dicendvm falſum eſſe, quòd abſtracta per eſſentiam omnia intelligant: nec iſtud aliquando docuit Ariſtoteles; Sed hic eſt unus, ex maximis erroribus, commentatoris Auerrois in lib. duodecimo Metaphyſicæ XXXVI commento, & in lib. ſecundo de Cœlo commento LXI, & in lib. de Subſtantia Orbis cap. ultimo, & in lib. Deſtruct. paſſim, & in tota breuiter ſua Philoſophia diffuſus. Verum eſt tamen; quòd illa abſtracta per eſſentiam, quæ præter hoc, quòd per eſſentiam abſtracta ſunt; aliquid etiam per eſſentiam agunt, & operantur; intellectus ſunt. at illa, quæ agunt nihil; ſed eſſentiæ tantùm ſunt, & quidditates; nec intelligunt, nec aliquid aliquo modo cognoſcunt. Melius igitur feciſſet Auerroes ſi propoſitionem ſic enunciaſſet; omnis potentia per eſſentiam abſtracta, intellectus eſt; quoniam in ratione potentiæ actionem & operationem intelligimus. ad quem modum aduerſarius arguebat. Virtus cognoſcens tempore menſurata, tribus temporibus uniuerſa cognoſcit, præſentia, præterita, & futura; & igitur illa uirtus coſcet; quæ æuo metitur; quoniam cuncta temporum curricula æuum complectitur. Sed iam diximus non urgere argumentum; ex diuinæ & naturæ, & cognitionis præſtantia. F

Ad quartam aſſumpti confirmationem reſpondetur, & cur Deus iſta non cognoſcat, aliæ à prioribus cauſæ aſſignantur. Cap. XII.

Ad qvartam eiuſdem aſſumpti confirmationem, quoniam nihil obſtat diuino intellectui, quin omnia cognoſcat, igitur &c. Reſpondeo, non ideo non intelligit Deus omnia; quòd quippiam diuino obſtet intellectui; ſed aliis multis de cauſis. primo, quia, ut dictum ſuperius, & repetitum ſæpè fuit, diuinæ repugnat perfectioni, & dignitati, res omnes, materiatas præſertim, & tam uiles cognoſcere. quemadmodum enim humanæ imperfectioni, & intellectus noſtri tenuitati in lib. primo minore Primæ philoſophiæ perfectam, & abſolutam de diis cognitionem repugnare, aſſeruit Ariſt.; quòd ad diuinas mentes contemplendas, non ſecus quàm oculus ueſpertilionis, ad lumen Solis, hallucinetur, & hebeſcat intellectus noſtri natura; ita diuinæ præſtantiæ, ſupremæq; illi, atque perfectiſſimæ naturæ iſtam de rebus uiliſſimis cognitionem repugnare; tum lib. duodecimo Prioris philoſophiæ, tum alibi idem affirmauit. G quòd uilis nimis, atque abiecta, & inconſtans prorſus ſit rerum harum cognitio.

Secvndo, quoniam materia quo minus de caducis omnimodam cognitionem Deus haberet; ſi etiam habere ille poſſet & ſuæ auguſtiſſimæ naturæ ea non repugnaret, obſtaret. Non quidem quæ Dei, ſed quæ ipſius obiecti cogniti eſſet pars. cognitio etenim & ſcientia ab actu formali eſt; materia autem prima quamuis ex ſe ens actu ſit; quia tamen omni forma prorſus, ſi illius naturam ſpectes, lib. primo Phyſicarum auſcultationum carere probatum eſt. propterea iuxta Ariſtotelis decreta, ex ſe, naturaque ſua prorſus cognoſci nō poteſt. Quod autem ex propria, & intrinſeca ſua natura cognoſci non poteſt, ab aliquo intellectu etiam diuino cognoſci non poterit. Quemadmodum enim Chimera, Centaurus, & id genus alia, quibus repugnat eſſe, niſi fortaſſe imaginarium, &, ita dixerim, Chimericum; per aliquam potentiam, etiam diuinam, ad aliud eſſe, quàm imaginarium, deduci non poſſunt. Ita quibus ex interna aliqua cauſa, & naturæ proprietate intelligi poſſe repugnat; ab aliquo intellectu, quicunque is ſit, percipi illa non queunt. Non enim diuinus intellectus (ut cap. XVI lib. de Fato admonuit Alexander) poteſt eſſe impoſſibilium. Ad quem modum Theologus fateretur; hominem non poſſe à Deo effici rudibilem, H quòd iſtud humanæ omnino naturæ repugnet; ideſt quoniam res ipſa effici non poteſt. Quamobrem Angelus Luc. primo, beatiſſimam uirginem ſalutans, non dixit; apud Deum non eſſe aliquid impoſſibile; ſed ait, non eſſe impoſſibile apud Deum, omne uerbum; ideſt quodcunque quod contradictionem & pugnantiam (ita exponunt Theologi) non includat. Quicquid enim contradictionem implicat, uerbi, dicunt illi rectiſſimè, rationem habere non poteſt.

Diceret præterea Ariſt. (& hæc eſt tertia cauſa) eſto etiam quòd hæc à Deo ſublunaria cognoſci poſſe fateretur; & materia iſta non obſtaret diuinæ intelligentiæ, numeroſam tamen atque infinitam generabilium & corruptibilium quantitatem diuino intellectui obſtare; quo minus omnium, quæ in Orbe uniuerſo, & ſunt uel fiunt, & facta fuerunt, & fienda ſunt, cognitionē Deus habeat (ſunt nempe hæc uniuerſa infinita ad Ariſtotelis opinionem, qui Mundum æternum arbitratus fuit) quòd infinitum ad decreta eiuſdem ab intrinſeca, & propria ſua natura, ideſt qua infinitum eſt, ignotum ſit. Quod enim ut paulò ante de prima materia dicebamus, de ſe & ex propria ratione, & intrinſeca natura ſua ignotum eſt; ſicut per nullam potentiam fieri poteſt cognoſcibile; ita à nulla potentia etiam diuina cognoſci poteſt. Infinitæ autem ſucceſſiua quadam ſerie, &

per-

A perpetua generatione ſunt, ad mentem Ariſtotelis res ſublunares; quòd mundus æternus ſit, nec generari uel creari, nec corrumpi, uel ad nihilum redigi aliquo modo poſsit.

ADDE quòd futurum contingens, (quatenus contingens futurum eſt) eſt ignotum; ut ne Deus quidem præcognoſcere illud, ante euentum ualeat.

SED arguis; plura igitur Sol illuminaret, quàm Deus intelligeret. Abſurdum enim uidetur, ut uis rei materialis uim immaterialem, nedum diuinam excedat.

DICERET Ariſt. in pluralitate potentiam, atque imperfectionem ſemper includi. omnis autem etiam minima, uel leuiſsima imperfectio, ab illo ſupremo perfectiſsimoq; diuino intellectu, penitus eſt abigenda.

ADDERET. Quoniam Deus quid unum omnibus quibuſcunque, quæ à Sole paſsim illuminantur, ſimul collectis, excellentius, præſtantius, & auguſtius, quod propria eſſentia eſt, quæ rerum omnium prima, & præcipua cauſa eſt & cuncta eminentiſsimè continet; intelligit: hinc propterea ſufficiens poteſt ſumi argumentum, ad Dei potentiam oſtendendam, maiorem eam eſſe, in cognoſcendo, quàm ſit in illuminando uirtus Solis. Hæc ſunt, quæ & ad tertiam rationem Stoicorum, & ad omnes eas confirmationes, quibus eiuſdem rationis antecedens, Deumq́ue euentuum omnium præcognitionem habere, probari uidebatur, reſponderet Ariſt.

B SI obiiciatur, quòd iſta non ſtare uideantur cum multis, quæ à Simplicio, à Ioanne Gram. ab Ammonio, à Syriano, ab Alexandro, & à multis Græcis (ut nunc Latinos mittamus) Ariſtotelis interpretibus de diuina cognitione dicuntur; qui Deum omnia etiam materiata cognoſcere, Ariſt. aliquando aſſeruiſſe, fateri uiſi fuerunt.

RESPONDEBIMVS, quòd quemadmodum de prouidentia diuina non idem ſenſerunt omnes de Ariſtotele Ariſtotelis expoſitores; ſed diuerſi diuerſa, Ita de diuina iidem cognitione ab inuicem diſsenſerunt. At quemadmodum in tractatu de Diuina prouidentia, eam ſelegimus opinionem, quæ magis ad Ariſtotelis doctrinam nobis accedere, & occurrentes difficultates facilius auerruncare uidebatur, ita nunc eam, de diuina cognitione, ſequuti fuimus opinionem, quæ dogmatibus eiuſdem Philoſophi nobis uiſa fuit accommodatior; ut mittamus interea, quòd multi eorum Ariſt. interpretum, qui omnia illum cognoſcere aſseruerunt; non ut in ſe eſse habent ſingula, & diſtinctè, ſed uel ut quadam ſpecie diuino intellectui præſentia ſiunt; uel ut eminenter in eſſentia diuina, ſiue tanquam in perfectiſsimo ente, ſiue tanquam in prima, & præcipua, & efficaciſsima cauſa cuncta continentur Deum cognoſcere putauerunt; cum qua cognitione ſtat Deũ C ſingularia iſta, ut ſunt ſingularia, & ut in tempore ſunt, neſcire. Et de reſponſione ex Ariſt. ad tertiam Stoicorum rationem, & de diuina præſcientia, ex eiuſdem monumentis præclariſsimis, hactenus.

Ad idem tertium Stoicorum argumentum, quod ex diuina rerum cunctarum præcognitione procedit, ex Platone reſpondetur: & in hoc cap. Platonis ad argumentum ipſum reſponſio tantùm ponitur.

CAP. XIII.

SVPERESSET, ut quid, ad hanc tertiam Stoicorum rationem, & ad omnes illas pro confirmatione aſſumpti, & Diuinæ rerum cunctarum præcognitionis aſſertione, deductas rationes reſponderet Chriſtianus & Catholicus Theologus, uideremus. Aſſumptum nanque, & ad eius probationem, rationes omnes ductas ultro libenſq́ue ille admitteret: in deductione autem ſolùm, & connexione D eidem difficultas eſſet, & labor aliquis. Nempe quemadmodum illationem, atque argumentum Ariſtoteles (ut uidimus) admittebat: negabat autem argumenti aſſumptum: ita cordatus Theologus contrà, antecedens toto pectore confitetur, negat autem deductionem, & conſequentiam. Verùm quoniam naturali tantùm intelligentia duce, in eandem ferme cum Theologis noſtris, Platonici quidam magni nominis Philoſophi deuenerunt ſententiam: modumq́ue (quo fieri poteſt) ut cum certa, & infallibili rerum cunctarum, apud Deũ, præcognitione, in rebus iis ſingularibus, & materiatis, contingentia, & temeritas; & in homine uoluntatis & arbitrii libertas ſeruaretur, doctiſsimè quidem, ſed an ad mentem Platonis, neſcio, atque quàm pulcherrimè expoſuerunt. Ideo quod magno nobis erit uſui, iſtorum præclariſsimorum philoſophorum, ad idem argumentum, reſponſionem prius exponemus; ſecundo deinde ab hoc libro, illam tandem, quam ſolam ueram, catholicamq́ue eſſe tenemus, exhibebimus. Veruntamen ſi etiam, antequam præſtantiſsimorum horum Philoſophorum reſponſionem attingamus; quid Plato ipſe, ad hoc idem argumentum, reſponderet, breuiſsimis prius uiderimus; rem utilẽ ſimul ac iocundam, non ab re, ſtudioſis omnibus nos facturos confidimus. Eorũ igitur,

qui Platonis Philosophiam sequuti fuerunt; quidam, admisso antecedente, consequentiam, ipsamque connexionem minimè receperunt. Quidam uerò admiserunt utrunque. Concordes E
nanque sunt Platonici omnes in assumpto. Sed de connexione, uarii uaria senserunt. Nobis, quod sine contentione, & cum omni eorum, qui secus sentiant, pace dictum uolumus, in hac grauissima difficultate, de sententia Platonis, dicendum uidetur; quòd non solùm assumptum, Deũ scilicet omnia cognoscere; ultro & lubens ille concedit; sed tum propter diuinam de rebus omnibus præcognitionem, curam, prouidentiam, & præuidentiam, quæ falli non potest, tum propter illam secundarum (de qua prius fusè diximus) tum ad primam, tum ad se inuicem, causarum annexionem, quam Plato non aspernatus est, consequentiam etiam, cuncta uidelicet, ea præter, quæ ab humana uoluntate, ueniunt, & dependent, ineuitabili necessitate, euenire, Plato non abiiceret. Illa etiam, quæ ab humana uoluntate eueniunt, ex necessitate, ad Platonis dogmata, euenire, multis forsitan non sine ratione uideri potuit. Sed hanc disputationem Platonicis relinquamus. Et ad quem modum uniuersa Deus, ex Platone, cognosca ostendamus.

Ad quem modum ex Platone cuncta Deus cognoscat, declaratur. Cap. XIIII.

De platone communiter traditum est; & in Parmenide, Pythagoreos imitatus, apertè se satis exposuit; per ideas, idest per quasdam rerum uniuersales cognitiones, cuncta Deum cognoscere. per uniuersales inquam cognitiones, idest, per cognitiones, quæ rerum uniuersitatem quandam, ac multitudinem, & in se ipsis aptissimè, unitissimeque comprehendant; & eandem multitudinem diuino intellectui distinctissimè repræsentent; quæ quidem uniuersales cognitiones, indiuidua illa, quæ in Orbe uniuerso sunt, sui natura, præcedunt; nec in indiuiduis sunt; cum abiunctæ à materia prorsus sint; sed tantùm ipsarum participatione consistere hæc indiuidua dicuntur. Vniuersales hæ cognitiones, & ideæ, ante ipsam etiam rerum productionem & Mundi constitutionem, si Mundi fabricam (ut nõnulli Platonici dicere uisi sunt) Deus aliquando incœperit in mente diuina (ita dixerim) insertæ sunt; & ab eadem, suo modo, idest modo à nobis prorsus inexplicabili, & si de modo etiam isto aliquid paulò post dicturi sumus, emanant; in eademque, dum emanant, permanent. Nec ideæ solùm ab ea, sed inferiores etiam mentes, & Dii secundi suo modo deriuant atque dependent. Ad has igitur ideas, Deus summus diique cæteri omnes, & natura ipsa, in harum rerum generatione, & productione tanquam ad exemplaria quædam collimant; & per eas cuncta Deum cognoscere Plato & platonici confitentur. Vnde G
in Parmenide Ficinus cap. 11, Platonem unà cum Pythagoricis, multitudinem in primo ente posuisse asseruit. Ideæ nanque rerum distinctæ inuicem sunt. nisi enim essent distinctæ, res distinctas præsentare non possent. per ideas igitur, eo, quo dictum est, modo, uniuersales, & distinctas, res uniuersas Deus cognoscit. Nisi enim inter se ideæ differrent, unica esset idea. differunt autem (ut Platonici quidam dixerunt) ex natura rei, & ratione formali. quamuis interea in Deo, uel (ut quidam opinati sunt) in anima Mundi, & in eodem impartibili, cunctæ simul sint: semelq; totæ. Neque se inuicem ullo pacto confundunt. Sunt enim mutua communione mirabili coniunctæ, & mirificè, sua quadam proprietate disiunctæ. Neque aliunde habent, ut distinctæ sint, quàm unde habent, ut sint. Non enim respectus illi, quales quales fuerint, quibus ideas multiplicari dicimus; ab ipsis rebus ortum ducunt; sed ab ipso intellectu diuino, suam ad res & propriam essentiam comparante. Et si idearum nobis ortum aliquo modo diuinare sit fas; à naturis rerum, & formis, non ut in materia, sed ut in mente diuina sunt, sunt autem ut res ipsæ singulæ Deum imitari possunt; hoc est dictu, ab ipsa mente, & ab ipsa essentia diuina, in quantum res ipsas, rerumq; rationes, & quidditates, intra se comprehendit (eatenus autem eas intra se comprehendit; quatenus ab eisdem se imitabilem cognoscit) producuntur. Et à prima, supremaque mente, ad mentes inferiores, emanant; in ipsaque nihilominus priore (ut diximus) ac diuina mente perpetuò remanent. per quas, ut in Deo permanere dicuntur, Deum omnia cognoscere, lubens Plato ipse confiteretur. Ita enim & de antecedente, & de consequentia, atque de uniuersa ratione tertia Stoicorum mihi uidetur esse ad Platonis opinione existimandum. H

Idearum productio, & rerum in Deo cognitio, ex Platone, declaratur. Cap. XV.

Verumenim-

A VERVMENIMVERÒ, quo res, quæ certè difficillima est, melius queat intelligi; altius paulò iterum repetamus; & idearum generationem, earumque in diuinis mentibus unitatem, uel multitudinem, & in eisdem mentibus, per ideas rerum præcognitionem declaremus. Vnde in euentibus, ineuitabilem necessitatem deriuare, nulla difficultate, depræhendere poterimus. Primùm igitur, Deum esse intelligamus, sine principio aliquo, & fine; à quo tanquam à prima omnium supremaque causa cætera & principium, & finem sumant; aliqua quidem & gradus, & uirtutis, & præterea temporis, ut ista nostratia, & subcœlestia; aliqua uerò sui gradus & uirtutis & præterea sempiternitatis, ut cœlestia cuncta & superiores illæ mentes. Dependent enim secundum Platonem, & Aristotelem, omnia siue caduca, siue sempiterna, à primo.

SECVNDÒ, res cunctas Deum existimemus intelligere, per primam rerum omnium, & supremam causam, & per earum principium primum, quod est ipsemet Deus, intelligat inquam res omnes, in hoc signo secundo, non quidem ut res in se, & realiter sunt, nondum enim habent esse, in natura, sed tantùm in ipsa diuina mente: sed ut ab ipso Deo, & opifice primo produci & emanare possunt. possunt autem eo modo ab ipso produci; quo Deus ipse cernit; posse res singulas, certo aliquo gradu, imitari diuinam formam, & bonitatem. Et dum ita cernit; dumque uariam suæ bonitatis fieri posse participationem, & captum intelligit; ideas producit. quæ, ut diximus, B ita distinctæ sunt; ut diuinæ partipationis gradus distincti sunt. Per has autem ideas res (ita dixerim) ideatas intelligit. Vt ecce dum intelligit formam suam, per modum uitæ, non autem cognitionis (ut utar exemplo Ficini lib. secundo de Immortalitate animorum cap. XI.) imitabilem, concipit formam, ideamque plantarum, & simul plantam intelligit. dum uerò imitabilem per modum cognitionis quidem, sed non intelligentiæ, propriam animalis ideam concipit; per quam intelligit animal, atque res cæteras, earumque ideas eodem pacto concipit, & intelligit; ut diuerso gradu, possunt res illæ Deum ipsum imitari. Verum est, quòd res aliquas intelligit diuinam naturam posse per se imitari; aliquas uerò, siue quia re uera habeant non esse potius, quàm esse; siue quia esse imperfectissimum, & à diuina natura alienum ualde, non per se, sed per aliud tantùm eandem imitari posse compræhendit. ideo res quasdam per ideas proprias, idest eas, quarum ideæ propriæ sunt, & quas diximus diuinam per se naturam imitari; quasdam uerò, eas scilicet, quas diuinam per se naturam imitari non posse diximus, per aliarum rerum ideas, Deus intelligere dicitur.

TERTIÒ: post idearum generationem, siue creationem, & emanationem, & post rerum harum per easdem ideas, intelligentiam, res extrinsecus Deum producere imaginemur; eo sanè modo, quo diuinam naturam posse eas imitari, per ideas, tanquam per quædam fiendarum rerum exemplaria, ille pridem intellexit.

QVARTÒ demum res uniuersas, non solùm ut esse, ille & diuinam naturam imitari possunt; sed ut iam sunt, & ut iam, ut possunt, Deum imitantur; per ideas cognoscere illum dicamus; quarum (ut dictum est) exemplaria ideæ sunt. Nam idea à Platonicis diffinitur, exemplar rei agendæ. De qua diffinitione paulò post nonnulla differemus. Sed (ut paulò ante dictum est) non eodem omnia modo per ideas Deus intelligit; quoniam non eodem modo omnia Deum imitantur, uel imitari possunt: sed quædam per se, quædam per aliud. Vnde bona quidem, & quæ natura constant, & absoluta sunt, per ideas proprias, mala uerò, per bonorum; singularia, per specierum; partes, per totius; accidentia, per substantiarum; artificialia, & præter naturalia, & quæ contra naturam accidunt, per naturalium; materiam, per formæ; priuationes, per habituum; relationes, per absolutorum; fœda, & turpia, per rerum pulchrarum; ut luti, per aquæ; & terræ ideas; non per discursum, & ratiocinium, sed simplici intuitu, & cognoscere Deum, & eorum causam esse, & ea efficere, uel per se, uel per deos æthereos, & per eorum instrumenta corpora cœlestia, uel per Dæmones, qui Deorũ pedissequi, ab Academicis, nuncupantur, Plato est arbitratus. D

In mentibus diuinis omnibus, sunt rerum omnium ideæ; sed in alio, & alio numero. Idea præterea in diffinitur, & diffinitio breuissimis exponitur. CAP. XVI.

VERVMENIMVERÒ non est hic silentio prætereundum; quòd Platonicorum nonnulli, & inter recentiores Ficinus, libro decimo sexto de Immortalitate animorum, capite primo, in diuinis mentibus omnibus, ponunt ideas; tanquam radios quosdam diuinæ mentis; sed quo propinquior mens unitati diuinæ fuerit; eo magis una, & simplex mens est; quo remotior contrà, propinquior per pauciores ideas intelligit, remotior per plures; non tamen per pauciores ideas pauciora uident mentes superiores, quàm faciant inferiores, quæ per plures ideas intelligunt. medicus nempe peritissimus futuros in ægrotante casus unico præuidet signo; quos

pluribus signis uix imperitus discernit; & unico nutu intelligit sagax minister; quid iubeat dominus; tardiores multis indigent uerbis. Quamobrem tum propter recentis radii simplicitatem, tum propter sublimium mentium unitatem, mirabilemque earum perspicaciam, in angelis, & Diis superioribus paucissimas sed communissimas ponunt, hoc est non communia, sed plurima, & illa distincta præsentantes ideas. plures uerò magisq; speciales per ordinem in sequentibus; in primo autem, & summo Deo unicam. Rem exemplo, non multum ab exemplo Ficini distante, declarabimus Sit, uerbi causa, in Deo idea entis unica, in propinquiore sibi mente, duæ sint ideæ entis, idest idea substantiæ, & idea accidentis. Et quoniam accidens duplex est, absolutum, & relatiuum, in tertia & proximè sequenti mente sint tres ideæ, substantiæ scilicet, accidentis absoluti, & accidentis relatiui. eo uidelicet modo, quo relatio habere potest, ideam. Quoniam rursus substantia duplex est, corporea & incorporea; sint in mente quarta entis ideæ quatuor, una substantiæ corporeæ, altera substantiæ incorporeæ, tertia accidentis absoluti, & quarta accidentis relatiui, & ita deinceps descendendo, idearum multitudinem prosequamur. Deus per unam ipsius esse ideam, quæ ipsa Dei natura est, intelligit omnia. Vna nempe Dei essentia, una est idea idearum omnium uicem gerens, Vnde Orphicum illud

» Ζεὺς εἶδος πάντων, idest,

Ivpiter species omnium siue (quod idem est) idea omnium perque hanc unicam ideam, cuncta Deus circunspicit, distinctissimeque contuetur, & tanquam Sagittarius singula, ad suos fines dirigit, ad unum denique cuncta. Quoniam uerò cunctæ ideæ, in primo, una forma sunt, in secundo multæ; ideo Plato contemplatus, & colores in lumine circa lucem; & lineas in circulo, circa centrum; inquit in epistolis, multiformes ideas absolutè distinctas circa primum rerum principium esse potius, quàm in primo. Et in lib. de Repub. septimo, ideam boni pulchrarum esse causam idearum, asseruit; hoc est, ipsum bonum, in cuius idea ideæ omnes sunt, est illarum idearum causa; quæ quidem ideæ in sequentibus mentibus multæ, & absolutæ, inuicem differentes sunt. Sed redeat unde discessit oratio. Cuncta igitur ad eum, quem diximus, modum Deus intelligit, & cognoscit. Est enim rerum cunctarum idea, & causa Deus, & diuina essentia, non cuncta (ut dictum est) singularia ista, & materiata; immo neque species cunctas, & genera, per distinctas ideas, Deus ille summus, à quo Deos cæteros dependere Plato est opinatus, nouit. Quoniam distincta & materiata indiuidua; & species, & genera, unicam in Deo habent ideam; unicam etiam habent causam primam, Deum ipsum. Adde quòd distincta indiuidua non habent, in mente aliqua superiore, distinctas ideas; sed quæ sunt singularia eiusdem naturæ, unicam habent ideam. Est enim idea (ut teste Proclo Xenocrates diffiniebat) causa exemplaris eorum, quæ secundum naturam consistunt. hanc diffinitionem Ficinus in Parmenide cap. XI, ita exponebat. Dicitur [causa exemplaris] quoniam causa finalis est superior scilicet ipsum bonum; causa uerò propriè efficiens quodammodo est inferior (est nanque artifex exemplar ideale suspiciens, media est causa ipsa exemplaris. dicitur [eorum quæ secundum naturam consistunt] quoniam non est idea singularium; non enim secundum naturam consistere singularia dicuntur à Platonicis, cum non semper illa consistant; nec eorum quæ, uel per artem, uel præter naturam sunt; sed harum singularium rerum distinctas, & inuicem differentes ideas (si in his ideæ nomine uti liceat) habent inferiores dii; & quo inferiores, eo plures habent, & magis differentes; ita ut superiores distinctas (ita dixerim) ideas generum, inferiores specierum, dæmones uerò (sicut superius in tractatu de prouidentia dicebamus) singularum indiuiduarumque rerum cognitionem, & curam, & (si dicere liceat) distinctas ideas habere dicuntur. Diximus autem [si dicere liceat] quoniam formæ indiuiduales, quæ sunt in materia, non sunt secundum Platonicos ideæ, sed idearum umbræ, & ueluti uestigia quædam. Quamobrem non tantùm habet Deus summus, qui ueram habet rerum omnium, notitiam, & prouidentiam, rerum harum singularium; sed & Dii alii inferiores, & dæmones; quamuis non omnes omnium; sed quidam quidem omnium, & quo ad aliqua tantùm; ut Dii inferiores, & minores; quidam uerò aliquorum tantùm, & quo ad aliqua tantùm, ut dæmones; qui, quoniam inter Deos à Platone, & Platonicis habentur; dicere possumus; quòd sicut supremus Deus hæc omnia per unicam, & simplicissimam ideam, distinctè cognoscit; ita uniuersum reliquum Deorum genus; Diique simul omnes cæteri, cuncta, qua in Orbe uniuerso sunt, eo modo, quo esse habent, etiam materiata, & singularia, & minima quæque, & maxima, magis, & minus, pro intellectus perspicacia distinctè cognoscunt. Sed quidam pro ratione dignitatis, & naturæ excellentiæ, per pauciores, quidam uerò per plures ideas, nunquam tamen qui per pauciores, aut minora intelligunt, aut magis confusè; sed contrà & plura, & distinctè magis.

De

A De diuina Præſcientia ex diuina Prouidentia de qua pridem dictum eſt, & nonnulla hoc loco declarantur, & Platonicè conſiderantur.

CAP. XVII.

DE DEORVM cognitione ab eorum etiam prouidentia fieri poteſt aptiſsimè ex Platonicis argumentum, de qua quidem prouidentia diuina & Auguſtinus lib. VII de Ciuitate Dei, Et Gregorius Nyſſenus libello de Prouidentia, & Iamblichus lib. de Myſteriis, & Proclus in Timæo, & in lib. cui titulus de Theologia Platonis, & Marſilius Ficinus in argumento Apologiæ Socratis, & lib. de Immortalitate animorum, atque ſæpius alibi, & omnes ferè, qui ſunt de Schola Platonis, disertè, ac copioſè ſatis dixerunt. Quin etiam D. Thomas quæſt. XXII primæ partis, non nulla de eadem, ex Nyſſeno, & Platonicis, diſſeruit. Nos & ſi ſuperius Platonis, de diuina Prouidentia, opinionem pluribus exactè ſatis & diligenter expoſuerimus; non grauabimur tamen breuibus idem repetere; quo & menti res firmius inhæreat; & de
B diuina ſcientia copioſior, exactiorque habeatur cognitio. Triplicem nempe, ut prius dicebamus, ſecundum Platonis opinionem, Diuinam Prouidentiam eſſe, Platonici ferè omnes aſſeruerunt. Nos autem cùm ex multis aliis Platonicæ Philoſophiæ locis, tum ex Epinomide, in quatuor illam partes diuiſimus, & unam Deorum æthereorum eſſe diximus, id eſt duodecim Mundi principum; qui mentes ſunt animarum duodecim ſphærarum. qui quidem primò & principaliter rebus omnibus, & ex conſequenti, Orbi uniuerſo, quo ad aliqua, ut ſi, uerbi cauſa, dixerimus; quo ad ea, in quibus indiuidua, pro integritate, & perfectione uniuerſi, communicant; & quantum ad uniuerſales, & communisſimas, ut pote ſubſtantiæ, uitæ, motus, generationis & huiuſmodi cauſas, prouident; atque eo, quo prouident, modo, res cunctas etiam cognoſcunt; in uniuerſali uidelicet; non quidem in potentia, & per ſpecies à ſingularibus abſtractas; ſed (ut paulò ante declarauimus) per rerum uniuerſales ideas, & communes; & quo Dii illi ſummo Deo propinquiores ſunt; eò, per magis uniuerſales & magis communes cognoſcunt. quæ in ipſis quidem inferioribus Diis, à mente diuina & prima pro ratione propriæ cuiusque naturæ & propriæ cuiusque perfectionis, inſertæ, & ante ab ipſamet eo, quo prius dictum eſt,
C modo, productæ ſunt. Hanc prouidentiam Diis illis præſertim attribuiſſe uidetur Plato; qui cœleſtibus corporibus, & Mundi duodecim maximis ſphæris præſident; potiſsimumque Animæ Mundi; quam in diuerſis Philoſophiæ locis, Plato diuerſis modis nominauit. In Philebo nanque Iouem ducem illam appellauit. In ſexto de Repub. ἀνάγκην, id eſt, Neceſsitatem. In lib. de Regno, Fatum. Plotinus Venerem illam quandoque uocauit, per quam (quoniam Mundi animam animam primæ materiæ eſſe exiſtimauit,) cuncta, quæ mundana hac fabrica continentur; & quæ aliquo modo materia conſtant; etiam ſi nobis inanima & ſine uita uideantur ut aurum, argentum, æs, ſtannum, lapides, & huiuſmodi uiuere tamen Plato eſt opinatus. alludens forſitan Moiſi, qui dixit, in principio Gen. [& Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas] ut per aquam, materiam primam intelligamus; quòd omnem formam facillimè aqua recipiat; & per Spiritum, animam mundi. ferri autem ſuper aquam Spiritum, idem ſit, quod primæ materiæ uitam, ab anima Mundi, tribui. de qua Mundi anima in lib. de Dogmate Platonis ita ſcriptum reliquit Apuleius. Cœleſtem illam animam fontem animarum omnium optimam, & ſapientiſsimam uirtutem eſſe genitricem; ſubſeruire fabricatori Deo, & præſtò eſſe ad omnia, inuenta eius annunciat. hæc ibi. In hac ipſa propterea mundi anima, aliqui in dogmatibus Platonis non ignobiles, rerum ideas (ut dictum ſuperius fuit) non autem in ſummi, ac ſupremi Dei intellectu, ſed tantùm circa Deum ipſum collocauerunt. Quem ſupremum intellectum nihil extra ſe, nihil niſi
D ſeipſum, nihil niſi unum, quod eſt ſupra Ens & res, obiectiuè intelligere ſunt iſti rectè ſatis arbitrati; qui maximè unus eſt; à quo omnem multitudinem, & ipſam etiam dualitatem abigi iubent; ut nequaquam & ſeipſum, & res ut duo ſunt; & per duas ideas, ſed ſeipſum tantùm & unicam tantùm ideam formaliter intelligat, & cognoſcat. reliqua uerò ſeipſo, & unica, quæ ipſemet eſt, idea, ſiue per eminentiam, ſiue per extremam quandam ſuæ notitiæ contingentiam & terminum omnia. In primo nanque & ſupremo intellectu Ideas quidem poſuerunt; ſed (ut prius diximus) ſupra omnem intelligentiam, & ſub unica forma, omnes. In primo uerò poſt ſupremum illum, intellectu, & ut noſtri dicerent, in angelo primo, eas omnes rurſus poſuerunt, & in quodam numero, ſed pauciſsimo; intelligibiles quidem ſua natura, nobis autem uix. In aliis tertiò intellectibus, à corporum commercio, ſeparatis, ideas intellectuales poſuerunt. In ipſis animarum, uel diuinarum, uel etiam humanarum mentibus, inſitas ideas poſuerunt; quas animales ideas uocarunt; in uegetali natura, naturales ideas ſtatuerunt; formas denique in materia. Primus igitur intellectus, quoniam per unicam ideam quæ propria eſſentia eſt, intelligit, & ab ea ſola, tanquàm à proprio obiecto mouetur; ſeipſum propterea tantùm obie-

ctiuè dicitur, intelligere. quoniam autem se perfectè intelligit; ideo se principium, & causam rerum cunctarum intelligit; at non potest se ut causam, & principium perfectè intelligere; nisi ea etiam quorum principium, & causa est, intelligat. Est autem rerum cunctarum causa. Cuncta ergo intelligit: non quia à quibuslibet moueatur ille intellectus (mouetur enim tantùm à propria essentia) sed quoniam ad ea illius cognitio tamquam ad imum & extremum suæ intelligentiæ terminum, peruenire dicitur. Quamobrem optimè de Deo dicebat Orpheus πάντα ἐνορᾷς καὶ πάντα ἐπακούεις, καὶ πάντα βραβεύεις, id est, omnia intus inspicis, omnia intus audis, omnia distribuis. Sed redeo ad prouidentiam, ex qua, ut diximus, de rerum, apud Deos, cognitione, fieri potest aliquo modo sufficiens Platonicis argumentum. Cognitio (dicebat Ficinus in Parmenidem) & prouidentia per cuncta equè procedunt. Hæc, quam Diis æthereis demandari diximus, ita in uniuersum prouidentia, bipartiri potest; quatenus & corpora cœlestia, & Dii eisdem assistentes, præsidentesque propria quædam munera, ad rerum curam, & prouidentiam obire censeantur; etiam si Deorum æthereorum instrumenta, cœlestia ipsa corpora & sphæræ uniuersæ esse dicantur. habent enim singula animas proprias, sensibus etiam nonnullis præditas; Quinimò singulæ stellæ distincta esse animalcula, Platonicis pluribus uisum est. Vt à Diis illis superioribus, substantiam, & uitam, à cœlestibus corporibus, & animabus, motum, & generationem hæc subcœlestia, à nonnullis Platonicis habere dicantur. Tertia prouidentia rerum singularium est, & particularum, distinctarumque specierum; ut hominis, bouis, cupressi, abietis, auri, argenti, & id genus aliarum; quæ etiam partiri potest; quatenus, uerbi causa, homo bifariam considerari potest; & ut est natura quædam & species, à cæteris speciebus, uel rerum generibus, distincta; & ut distincta sub se indiuidua ipsa continebat. Et quocunque modo consideretur; à duobus generibus animalium eidem prouidetur; ab homine & à Dæmone, homo homini, equus equo: hi parentes, istis, filiis, illi agricolæ illis plantis (ut rectè se habeant) prouident. Dæmones uerò alii aliis rebus similiter prouident; ut quidam homini non capræ, alii capræ non homini, uel cupresso. Et inter eos, qui homini; alii alias hominum nationes curant: inter eos etiam qui nationem eandem, alii alios homines curant. alius enim Socratem, Plotinum alius; ita nanq; in Dialogo, cui titulus de Regno, ubi loquitur de temporibus regni Saturni, scriptum ex interprete reliquit Plato. tunc sanè totius circuitus princeps, curatorque primùm Deus extitit, ut nunc per uarias mundi plagas, singulæ ipsius partes à Diis principibus distributæ sunt. Animalium quoque genera gregatim distincta, dæmones quidam tanquam diuini pastores sortiti sunt; quorum quisque ad munus suum obeundum, sufficiens cum esset; singuli singulis, sic ut ille uoluit, præficiebantur; quibus præerat ipse. Hæc plato. Dæmones tum ab astris, tum ab elementis, denominationem suscipere, Platonici uoluerunt; an etiam ab eisdem, ortum ducant, controuersia est inter ipsos. Quamobrem dæmonum, inquiunt, alii dicuntur Saturnii, alii Iouii, alii Solares &c. Rursum alii ignei, alii aerei, alii aquei. Quibus Deos æthereos, & in primis summum Deum curam platonici istarum subcœlestium rerum in particulari, ac prouidentiam delegasse ferunt. Apud Platonem propterea sæpe legimus, Socratem à Dæmone proprio etsi non ad quodpiam pulsum, ab aliquopiam tamen repulsum, & uetitum. Non enim (inquit Apuleius) impulsore egebat Socrates; quòd uir, apprimè perfectus esset per se ipse ad omnia congruentia sibi officia promptus; sed prohibitore nonnunquam: si quibus fortè conatibus eius periculum suberat; ut monitus præcaueret; ac omitteret cæpta in præsentiarum; quæ tutius uel postea capesceret; uel alia uia adoriretur. hactenus Apuleius. Lib. primo de Diuinatione refert de Socrate Cicero; quòd cum apud Delium malè pugnatum esset Lachete prætore; fugeretque cum ipso Lachete; ut uentum est in triuium; eadem, qua cæteri, uia fugere Socrates noluit. Quibus quærentibus cur non eadem uia pergeret? detineri à Deo dixit; tum quidem ii, qui alia uia fugerent, in hostium equitatum inciderunt. Hæc Cicero. Prohibebat Timarchum Socrates, ne discederet à cōuiuio; discessit, & occisus est. Charmides in Nemea, uetante Socrate, certauit; & certasse, pœnituit. Critoni contrà Socratis cōsilium, rusticanti, arboris ramulus percussit oculum. Prohibebat etenim semper Socratis dæmon. Inde exactiores Platonis expositores, Dæmonem illū Socratis tū igneū, quia ad res altissimas contemplandas Socratem euehebat: tum Saturnium fuisse, asseruerunt: quòd à rebus sæpè illum euocaret, ac repelleret: propelleret autem nunquam. Quemadmodum enim inquit super Alcibiade Proclus, apud Orpheum Apollo præest Baccho; reuocans eum à processu in Titanicam multitudinem: sic Socratem reuocat semper eius Dæmon, qui pedissequus est Apollinis. Intellectus enim noster, est numinis Apollinei proles. Hactenus Proclus. tantam autem de nobis huiuscemodi Dæmones curam suscipiunt (ut Porphyrius lib. secundo de Abstinentia ab esu carnium, ex Platone, disseruit) ut nos nunquam deserant; nec circa nos officia sua quandoque intermittant: sed indesinenter bona boni Dæmones nobis procurent: & imminentia pericula uel propellant: uel pro facultate significent; tum per somnia, tum aliis modis: ita ut si possent nobis significata discerni, omnes improborum machinas probus quisque deprahenderet: atque deuitaret.

A ret Hinanque ſignificant, inquit, omnibus: ſed non quiuis ſignificata cognoſcit: neque quilibet
» ſcripta legere ualet: ſed qui literas ante didicerit.

Svnt præterea dæmones quidam, qui humanarum rerum (quantum ad ea, quæ ad externam Deorum religiouem pertinenr, & ad ipſum cultũ, ac cærimonias) curam habere uidentur. qui à nobis etiã (inquit in Epinomide Plato) aliquando conſpiciuntur: ſed conſpecti ſe citiſsimè occultant: admirationemque quandam, ideſt religionem (ita mihi uidetur Plato interpretandus) humanis mentibus inferunt. qui etiam (inquit) ueluti ad aures loqui nobis aliquando uidentur; obuiantque nobis, potiſsimùm cum è uita migramus. Vnde (ſubdit) multa multis ſacris, & priuatim, & publicè his opinionibus inſtituta ſunt; inſtituenturque in poſterum. præter hæc tria Deorum genera, quibus diuinam prouidentiam partiri diximus, eſt ſummi Dei prouidentia: quem Deorum opificem, ac parentem appellauit Plato. qui Deorum omnium, rerumque cunctarum quas Dii cæteri & minores curant, prouidentiam, & curam longè maiorem, quàm illi habeant, longeque diligentiorem procurationem, atque circunſpectiorem habere dicitur. Cunctis etenim rebus, tam caducis, quàm æternis, tam uiſibilibus, & corporeis, quàm incorporeis, & inuiſibilibus moderatur; cunctaque illis diſtribuit; quæ eiſdem adueniunt; & (ut uno uerbo dicam) ità metitur, dirigit, temperat, ac ordinat uniuerſa; ut ab eius ordine excidere quidquam ſit impoſsi-
B bile. Sed de his exactè ſatis, & diffusè à nobis, in ſuperioribus, dictum fuit. Si igitur cognitionem ex prouidentia, in Diis argumentari liceat, quum ſummus Deus omnibus omnia exhibeat, ac prouideat: Dii minores omnibus aliqua; dæmones quædam aliquibus: ſine dubio conſequens erit, ſummum Deum cuncta perfectè cognoſcere: Deos minores cuncta quidem, ac non ita perfectè; ſingulos dæmones quædam tantùm, & modo quodam. Quum autem (ut ex Platone ſæpe dictum fuit) Dei ſcientia rerum cauſa ſit: & agat Deus liberè quidem, ſed ex neceſsitate: & rerum euentus præueniat (Nam ideo inferior uirtus cupit, ut alibi dixit Ficinus, quia eam ſuperior cupere decreuit) cui dubium, quin cuncta, ad Platonis opinionem, ineuitabili neceſsitate proueniãt? quod autem ideo inferior uirtus uelit; quia ſuperior uelle eam decreuerit; uerbis Marſilii Ficini
» libro decimotertio de Animorum immortalitate cap. v. lubens oſtendam. Non (inquit ille) quan
» do angelicus animus optat mirabile aliquod opus conficere: puta citare uentos: ſtatim ſuperiores cauſæ huic ſauent uoto; & noua cupiunt; quando noua animus affectauit; ſed contrà, quoniam cœleſtes idipſum decreuerunt; iſte cupit. Quo'nam pacto? futurorum uentorum ſtat in ſupernis numinibus, præuidentia. Hæc ille. Sed de diuina præſcientia, ad Platonis ſententiam, &
C quàm ſit illa, penès Platonicos, optima connexio: qua ex diuina rerum cunctarum præcognitione, ineuitabili cuncta neceſsitate euenire colligitur, hactenus.

Tollitur dubitatio, Si ex Platonis ſententia eueniunt cuncta impermutabili neceſſitate (quod & in ſuperioribus & nunc iteratò demonſtratur) quid egemus dæmone cuſtodiente, uel admonente? Cap. XVIII.

Verùm his, quæ de diuina tum præſcientia, tum prouidentia Platonicè dicta fuerunt, quis obiiciet: quorſum à dæmone cuſtode admonendus erat, uerbi cauſa, Socrates, pro uia uitanda, uel pro aliquo labore non ſuſcipiendo; uel quorſum admonendi ſunt à cuſtodibus ſuis cæteri homines, ſiue pro religione, ſiue pro periculorum cautione, uel quorſum rerum noſtrarum cura aliqua ſuſcipienda, uel à nobis, uel à Diis inferioribus eſt; ſi cuncta, ad opinionem Platonis (quod ſuperiori capite oſtenſum fuit) pro ineuitabili, impermutabilique ſummi Iouis ſententia, & pro eiusdem æternæ legis imperio, ineuitabili, atque impermutabili neceſsitate nobis eueniant?

D Ad hanc dubitationem dicendum eſt. Non fruſtrà ſecundum Platonem, & eius ſectatores, admonentur à dæmonibus homines: etiam ſi penès eos, fato cuncta & ineuitabili neceſsitate eueniant. duplici ex cauſa. prima, Quoniam & in decimo de Repub. & in Phædro, & in Timæo, & ſæpe aliàs, humani arbitrii libertatem tueri Plato uidetur: quod in libro de Humano libero arbitrio à nobis fuſius declaratum fuit. In libro decimo de Legibus admiſit ille; fieri aliqua à natura, allia à fortuna, nonnulla ab arte; & alias fortunam, inter cauſas obiter incidentes, numerauit. ne igitur pro arbitrii libertate, ab æternis legibus errarent homines; admonendus erat quiſque à ſuo dæmone, tunc potiſsimùm cum ad errorem ſe parabat.

Secvnda. Quoniam & dæmones, & Dii inferiores cuncti, fati legibus, & ſummi Iouis imperio, in primis obnixè procurant; ut ea, quæ in fatis, ideſt in ſummi Dei decretis ſunt; à nobis, ſicut & à cæteris inferioribus cauſis, perficiantur. ne à fatis, & à diuina ſententia, nos, qui mortales, & terreni ſumus; & à Deo tantùm diſtamus; ut eius iuſſa capeſcere niſi per internuncios non ualemus, aliquo modo delabamur. Cunctarum etenim ſubcœleſtium rerum curam, Diis

inferioribus, & dæmonibus, ſupremus Deus credidit; ut per eorum miniſteria, ea, quæ ſunt in E
fatis, & quæ diuina ſunt prius lege ſancita, ne quid à regno diuinæ prouidentiæ delabatur, perpe-
tuo tenore perficiantur. Ad huius autem rei fidem faciendam, operæ precium fuerit, ut ex Apu-
lei libro de Dogmate Platonis, teſtimonium afferamus: is enim loco citato ita ſcriptum reliquit.
"Prima quidem prouidentia eſt ſummi, exuperantiſsimique Deorum omnium: qui non ſolùm
"Deos cœlicolas ordinauit: quos ad tutelam, & decus, per omnia mundi membra diſperſit: ſed na
"tura etiam mortales Deos; qui præſtarent ſapientia cæteris terrenis animantibus, ad æuitatem
"temporis ædidit: fundatisq; legibus reliquarum diſpoſitionum ad tutelam rerum, quas quotidie
"fieri neceſſe eſt, Diis cæteris tradidit; unde ſuſceptam prouidentiam Dii ſecundæ prouidentiæ ita
"grauiter retinent; ut omnia etiam, quæ à cœleſtibus mortalibus exhibentur, immutabilem ordi
"nationis paternæ ſtatum teneant. Dæmones uerò, quos Genios & Lares poſſumus nuncupa-
"re; miniſtros Deorum arbitrantur, cuſtodesque hominum, & interpretes, ſi quid à Diis ue-
"lint. Hæc ille.

Sed denuo replicabis, quomodo ex Platonis ſententia, eueniunt fato omnia: ſi aliqua (ut
paulò ante ex Platone diximus) à natura, aliqua à fortuna, aliqua ab arte proueniunt?

Dicendum, quòd rerum cauſæ, iuxta doctrinam Platonis in Timæo (ut ſuperius etiam ex F
Chryſippo Cilice dicebamus) multi generis ſunt, principales, & ſecundariæ, quas forte Chryſip-
pus, adiuuantes appellabat; nos ſimiliter adiuuantes cauſas, illas dicere poſſumus, quas Ariſt.
proximas uocitat; & quia hæ multæ, & uarii generis ſunt: ideo harum aliquæ naturales, aliquæ
fortuitæ, aliquæ artificiales nobis uidentur: & penès has aliqua uidentur fieri à natura, aliqua ab
arte, aliqua à fortuna. Sed hæ nihil poſſunt aduerſus primas, & principales; quæ fatales ſunt. Et
inferiores iſtæ ac proximæ, & adiuuantes, ut à ſuperioribus diriguntur, ita efficiunt, ut omnia
tandem fato ineuitabilique neceſsitate fieri ex Platone ac Platonicis dicere poſsimus, quod in E-
pinomide explicare ſatis aſſeruit Plato, cum dixit, tres Parcas perfectum illud conſeruare, quod
ſinguli Deorum optimo conſilio deliberarunt. Illud obiter hoc loco notatum uolumus, & lib.
quarto & lib. decimo de legibus & alibi, pro fato uſum fuiſſe ſæpe Platonem fortunæ nomine. ſed
de reſponſione Platonis ad tertiam Stoicorum rationem & de diuina tum præſcientia, tum pro-
uidentia, ſecundum Platonicorum opinionem, hactenus.

Ad idem tertium prò Stoicis argumentum, quod ex præcognitione diuina procedit, ex Iamblicho cognomento diuino, reſpondetur: ſed in primis quinque pro reſponſione, prænotantur. G

Cap. XIX.

Vidimus quid ad illam, ex præcognitione, ualidam certè, & multum efficacem
rationem, Platonici communiter reſponderent; qui ineuitabili euentuum ne-
ceſsitati magis, quàm temeritati aut contingentiæ fauere uidentur. Et prius
quid ad eandem rationem Peripatetici dicerent; abundè uideramus: qui con-
trà ineuitabilem neceſsitatem, ab his præſertim ſubcœleſtibus, & indiuiduis
rebus, abigunt; contingentiæ autem, & temeritati & doctè, & ſapienter pluri
mum patrocinantur: ſuper eſt ut uideamus, quid ad eandem dicerent Philoſo-
phi illi, qui aſſumptū recipiunt; connexionem aūt, & argumentum minimè omniū admittunt: qui
(ut ſuperius diximus) cū diuina rerū cunctarū præcognitione, & præuidētia, ac prouidentia, & cū
ea, quā de reb. his ſubcœleſtib. Dii, & dæmones habere dicuntur, procuratione, fortunā, & caſum, H
& uniuerſam denique temeritatis, & contingentiæ naturam, bene & eleganter tutati ſunt. Exi-
mii quidem igitur ſunt Philoſophi, & Ethnici Theologi, & ipſi Platonici; qui aſſumptum quidem,
hoc eſt Deum omnia præcognoſcere, admittunt; ſed deductionem, & conſequentiam, hoc eſt,
igitur cuncta eueniunt ineuitabili neceſsitate, non recipiunt; ſed abiiciunt longiſsimè & ad hanc
rationem Stoicorum, ita doctè (ſed an idem ſenſerit Plato, uiderint alii) ita ſapienter reſpon-
dent; ut catholicam noſtrorum Theologorum reſponſionem exhibere, ſimul atque exactè ſatis
declarare, uideantur. Iamblycho cognomento diuino, Porphyrii platonici diſcipulo, iſtam,
quam modo laturi ſumus pulcherrimam, doctiſsimamque reſponſionem, ſecunda ſectione libri
de Interpretatione, Ammonius Alexandreus, & alii plerique alibi aſcripſerunt. qui certè Iam-
blychus, in hac difficultate, & in ipſa de diuina præſcientia tractatione, atque in modo exhiben
do, quo cum diuina rerum cunctarum præcognitione, ac præuidentia, temeritatis, & contin-
gentiæ natura commodè, ſtare poſsit; uel Platone ſuperior, uel ſaltem exactior, ac diligentior &
captu facilior extitiſſe uidetur. quod quiuis, ex his, quæ, & ſuperius abundè diximus, & iamiam
dicturi ſumus, facilè iudicare poterit. Sed ad iſtam reſponſionem exponendam, & luculentiſsi-
mè

A mè declarandam, de eiuſdem diuini Iamblichi ſententia, nonnulla prins annotaſſe, neceſſa-
rium eſt.

PRIMVM. Quòd in qualibet cognitione quatuor ſunt, Vis cognoſcens, Res cognita, Ipſa co-
gnitio, & quartò modns cognoſcendi. Aug. lib. nono de Trinit. cap. ultimo. A cognoſcente,
inquit, & cognito paritur notitia. ubi ex his quatuor tria tantùm expreſsit; uidelicet uim cogno
ſcentem, rem cognitam, & ipſam cognitionem. Eadem numerat Ioannes Grammaticus lib. pri
mo Priorum cap. XIII dum inquit; quòd cognitio eſt actus cognoſcentis circa rem cognitam. Ad
didit autem diuinus Iamblichus quartum, ſcilicet cognoſcendi modum; quia cognitionem om-
nem, ſi præſertim de ea, quæ per intellectnm fiat, loquamur, eam autem interea quæ per ſen-
ſum uiſionis fit, de qua Ariſtoteli cum Græcis fuit ſemper contentio, ſecluſerimns, intus ſuſcipiē-
do fieri, exiſtimandum eſt. Res autem, quæ in aliquo recipitur, ut prius libro tertio ſuſius de-
claratum fuit, per modum recipientis naturæ recipitur. Hanc quartam conditionem D. Tho-
mas lib. ſecundo Metaph. in textus XIIII expoſitione, dum ad quamlibet cognitionem, determi-
natam aſſeruit, cognoſcentis ad cognoſcibile proportionem, requiri, expreſsiſſe uiſus eſt.

SECVNDVM, quod notare oportet, eſt. Quòd uis cognitrix, ſiue ipſe cognoſcens ad rem,
quæ cognoſcitur, trifariam comparari poteſt. Vel enim res cognita præſtantior eſt ipſo cognoſcē
B te; uel minus præſtans, uel æquè præſtans. Exemplum, Canis cognoſcit Dominum ſuum, res
cognita cognoſcente præſtantior eſt. Idem cognoſcit carnem, offam, & alia, quibus ueſcitur;
nunc contrà; res cognita cognoſcente eſt minus præſtans. cognoſcit item canem alinm à ſe; nunc
cognoſcens eſt æquè præſtans rei cognitæ. Exemplum aliud, ut rem propius attingamus, Intel-
lectus humanus cognoſcit Deum; ſed cognoſcens eſt re cognita minus perfectus. cognoſcit e-
tiam ſpeciem coloris, nunc contrà eſt magis perfectus, quàm ſit res cognita. Seipſum item co-
gnoſcit, uel homo hominem, nunc ipſe cognoſcens eſt rei, qnæ cognoſcitur, æquè præſtans.

TERTIVM prænuittendum & adnotandum eſt, Quòd cognitio ad rem cognitam, ſiue, quod
idem ſit, modus cognoſcendi ad illam cognitionem, quæ ipſi rei, ex ſua natura conuenit, trifa-
riam ſimiliter euariari poteſt; quoniam & magis præſtans, & minus præſtans & æquè præſtans
cognitioni cognoſcendi modus eſſe poteſt. Exemplum, Socrates mulam, quæ eſt in equili Pla-
tonis; quam nondum uidit; per illam uniuerſalem propoſitionem, Mula omnis eſt ſterilis, ſteri-
C lem eſſe cognoſcit. Modus iſte cognoſcendi per uniuerſalem propoſitionem, & per æternam
quandam cognitionem (omnis enim uninerſalis cognitio, æternis temporibus uera eſt) præſtan-
tior eſt, qnàm ſit res ipſa cognita; ſiue, quod idem nuuc dictn pntemns, qnàm ſit cognitio illa;
quæ ſua natura debetur ipſi rei cognitæ materiatæ, & corruptibili, & ſingulari; ut ſingularis eſt.
Cum non niſi caducam de re illa, & fragilem, & ſingularem cognitionem, quatenus res ipſa, quæ
cognoſcitur, ſingularis, & caduca, & fragilis eſt, habere Socrates non poſsit. Vnde ea ratione
qua cadncam, & cito perituram cognitionem, de huius mnlæ ſterilitate, modo quodam æterno,
per uniuerſalem ſcilicet propoſitionem, quæ perpetuæ ueritatis eſt habet Socrates; ille dicitur
hanc cognitionem habere, modo præſtantiori, quàm ſit ipſa cognitio; quæ ipſi rei ſingulari ex
natura ſua debeatur. Socrates rurſus Deum cognoſcit. Sed hic modus cognoſcendi longè imper
fectior eſt, quàm res ipſa, quæ cognoſcitur ſit; atque quàm ſit cognitio illa, quæ rei illi cognitæ
ex ſua natura reſpondet. Noſter ſanè intellectus modo ſuo potius, quàm pro rerum natura, &
earum ratione, res ipſas intelligit. Vt quemadmodum corporum formas; quæ ſingulares ſunt,
in materia merſæ, diuiſæ, confuſæ, infectæ, mobiles modo quodam uniuerſali, abſolnto, ſim-
D plici, diſtincto, puro, ac ſtabili intelligit, ita contrà, Deum, & angelos, qui ſtabiles ſunt, à ma-
teria abſoluti & ſuo modo ſimplices, & cum materia, & uario ac multiplici ratiocinio concipit &
intelligit. Humanus tertiò intellectus ſuam eſſentiam contemplatur; Angelicus ſuam; diuinus
propriam. Hic modus cognoſcendi adæquatur fortaſſe cognitioni ipſius rei. Diximus fortaſſe;
quoniam intellectus quippe diuinus proculdubio, quantum cognoſcibilis eſt; omniq́ue cogni-
tionis modo, quo cognoſci poteſt, ſeipſum prorſus cognoſcit. in qua cognitione modus cogno-
ſcendi penitus æquatur, & rei cuius eſt; & illi cognitioni, quæ rei reſpondet; quoniam diuinus
intellectus eam de ſeipſo cognitionem habet; quæ haberi poteſt; & quam de ſe eſt natum obiectū
illud generare, quam cognitionem Theologi noſtri compræhenſionem appellauerunt. An uerò
humanus intellectus, & angelicus, ſeipſos illo modo cognoſcant; & ſeſe compræhendant; atque
modis omnibus, quibus cognoſci poſſunt, ſe intelligant; dubium eſt. De qua re & apud Fulgen-
tium lib. ſecundo ad Traſimundum Vandalorum regem, & alibi fortaſſe opportunius uideri pote
rit. Satis ſit iſta nunc gratia exempli adduxiſſe; ut aliqualem modum haberemus; quo, cogni-
tio de aliqua re, & modus cognoſcendi inuicem æquè præſtantes ſunt, animo ſaltem, & intelli-
gentia conſequeremur.

QVARTO loco ſciendum eſt, Quòd in diuina etiam cognitione, ſecundum Iamblichum ſuo
modo ſunt iſta omnia. Nam in ea eſt uis cognitrix, diuinus intellectus, eſt res cognita homo, li-

gnum, lapis, diuina essentia, & breuiter diuini intellectus obiectum, nulla facta in præsentiarum de obiecto mouente, uel terminante diuisione. est cognitio ipsa, qua hominem & res alias diuinus intellectus cognoscit; est tandem ipse modus cognoscendi, qui etsi à nobis sit inexplicabilis, est tamen diuinæ naturæ quàm decentissimus. & inter omnes, qui excogitari possunt præstantissimus atque augustissimus. E

QVINTO & ultimo loco notandum superest, quòd etsi sint quatuor illa omnia, ut dictum fuit, in diuina cognitione; quæ in humana sunt; ad ea tamen, quæ intellectus diuinus, diuinaque mens, ac diuinæ mentis præstantia cognoscit, non nisi duobus modis uis ista cognoscens comparari potest. Non enim aliqua re cognita minus præstans, & minus perfecta uis diuina cognoscens esse potest: sed est omnino uel æquè præstans, si ad naturam scilicet, & essentiam propriam fiat illius relatio, uel magis præstans, si ad aliud quoduis obiectum diuinus intellectus comparetur. Modus similiter cognoscendi diuinus ad ipsam rei cognitionem, bifariam rursus tantum comparari potest, uel enim est cognitioni, quæ rei congruit, æquè præstans; ad quem modum, propriam essentiam Deum cognoscere diximus; uel magis præstans; quomodo cætera omnia à se diuinus intellectus cognoscit. Diximus in superioribus, hominem nonnulla isto modo cognoscere; ut & cognitio & modus cognoscendi, re (de qua est) sit excellentior. Si igitur nonnulla, modo cognoscendi præstantiori, quàm rerum cognitioni congruat, homo cognoscere dicatur; existimare quoque debemus, Dæmonem siue angelum, hæc omnia modo, quàm faciat homo, adhuc præstantiori, comprehendere, atque intelligere posse; & quo superioris ordinis Dæmon fuerit, pro ratione suæ perfectionis, eadem rursus, quæ homo, & dæmon inferior modo fœliciori cognoscere potest. Supremam uerò uirtutem, diuinamque tandem mentem, modo prorsus reliquis cæterarum quarumcunque uirtutum cognoscentium modis omnibus longè adhuc augustiori, illustriori, fœliciorique id est modo quàm perfectissimo, eadem intelligere posse, penitus censendum erit. Semper enim quod cognoscitur, pro cognoscentium ratione, magis uel minus perfectè cognoscitur; quòd cognitio non rei cognitæ naturæ, sed uirtutis cognoscentis perfectioni, uel imperfectioni respondeat. quam rem in diuersis potentiis eiusdem subiecti libro quinto, prosa IIII de Consolat. Philosoph. his uerbis perbellè declarauit Boethius. Omne (inquit) quod cognoscitur; non secundum sui uim, sed secundum cognoscentium potius comprehenditur facultatem. Nam ut hoc breui liqueat exemplo, unam eandemque corporis rotunditatem, aliter uisus, aliter tactus agnoscit. ille eminus manens, totum simul iactis radiis intuetur; hic uerò cohærens Orbi, atque coniunctus, circa ipsum motus ambitum, rotunditatem partibus comprehendit; ipsum quoque hominem aliter sensus, aliter imaginatio, aliter ratio, aliter intelligentia intuetur. Sensus enim figuram in subiecta materia constitutam, imaginatio uerò solam sine materia iudicat figuram. Ratio uerò hanc quoque transcendit; speciemque ipsam, quæ singularibus inest, uniuersali consideratione perpendit. Intelligentiæ uerò celsior oculus extitit. Supergressa nanque uniuersitatis ambitum, ipsam illam simplicem formam, pura mentis acie, contuetur. Hæc ille. Sed de iis quæ prænotanda erant à nobis hactenus.

F (margin, beside "cognitio & modus cognoscendi…")

G (margin, beside "hærens Orbi…")

Nonnulla ex prænotatis colliguntur; & tacita suboriens dubitatio tollitur.

CAP. XX.

EX IIS, quæ superiori capite prænotata fuerunt colligunt multi præclarissimi, doctissimique Philosophi. & in primis Iamblichus Theologus Ethnicus, & Academicus; quem inter alios Alexander etiam Aphrodisieus libro de Fato cap. XVI, necnon Ammonius Alexandræus sectione secunda de interpretatione, præstantissimi Aristotelis interpretes, & maximi Peripatetici sequuti fuisse uidentur: Deum præsentia, præterita, futura, possibilia, impossibilia, necessaria, non necessaria, contingentia, temeraria, & (ut uno uerbo dicam) cuncta, quæ in Orbe uniuerso non solùm sunt; sed quæ etiam in præteritum fuerunt, uel in posterum erunt, uel esse poterunt, modo quodam nobis quidem ineffabili, atque incomprehensibili; diuinæ uerò suæ naturæ, ac tantæ maiestati, quàm congruo, ac quàm decenti, cognoscere, id est, & cognitione ualde perfectiori, augustiorique; & modo cognoscendi longè præstantiori, longeque excellentiori; quàm sit & modus essendi rerum, & ipsa cognitio, & modus cognoscendi, qui rebus ipsis, quantum ad res attinet, debeatur; & qui ipsarum rerum naturæ respondeat. Ratio est, quia & cognitio, & cognoscendi modus (quod etiam sensit Aristoteles ut prius, libro tertio, in responsione ad secundam rationem pro Fato, & ineuitabili rerum cunctarum necessitate, deductam, à nobis notatum fuit) modo essendi respondet; non quem habet res cognita; sed quem habet uirtus rem ipsam cognoscens. Quamuis enim res multæ sint sua natura præstantes, atque illustres; quæ à nobis, quantum ad res attinet, cognitione similiter clara & illustri deberent intelli- H

A ligi; quia tamen ſenſibus caliginoſis utimur, & mole corporea grauati hebetes ſumus; adde quo
niam atris, nubiloſisq; phantaſmatibus, atque obſcuris tenuibusque ſpecierum, ac uiſorum ſi-
mulachris, colligatas, implicatasque habemus noſtri intellectus operationes, res propterea ſua
natura quamuis illuſtriſsimas, non niſi modo quodam ſuboſcuro, & caliginoſo; & qui germanæ
quidem rerum illarum cognitioni impar omnino, noſtræ autem infirmitati, & impotentiæ par,
& congruus ſit, cognoſcere poſſumus.

NEQVE hic mihi obiiciat quæſo Peripateticus quiſpiam; quod lib. primo minore Supremæ
philoſophiæ tex. IIII, rem unamquamq; ita ſe habere ad hoc, ut cognoſcatur; ſicut eadem ſe ha
bet ad eſſe, aſſeruerit Ariſt. quoniam, ut in diſputatione de Subiecto Metaph. alias diximus, Me
taphyſicus quatenus Metaphyſicus eſt, res, non penès noſtrum modum intelligendi, ſed penès
ſuam naturam, & ſuum modum eſſendi, ſingulas contemplatur. Eſt autem omnino confiten-
dum, rebus præſtantioribus, modum, ex natura ſua, cognoſcendi præſtantiorem, cognitio-
nemque, pro ratione præſtantiæ ſuæ, fœliciorem correſpondere. Sed ſi à noſtro intellectu res
iſtæ ſublimes, & abſtractæ percipiantur (quòd re cognita ipſe cognoſcens longè impræſtantior
ſit) modo longè imperfectiori, uel quàm rebus illis ex natura ſua conueniat; uel quàm uiliora
multa cognoſcantur, à nobis, illæ percipientur; quæ tamen ſi ab excellentisſimo, præſtantiſsi-
B moque, atque diuino intellectu compræhendantur; contrà fieri, & præſtantiore cognitione, &
præſtantiori, quàm illis ſua natura conueniat, modo, cognoſci, ſine dubitatione, exiſtiman-
dum erit. Vt omnino uerùm ſit illud, quod dicebamus; cognitionem ſcilicet, & modum co-
gnoſcendi, uirtutis cognoſcentis excellentiæ, non rei cognitæ naturæ, & eſſentiæ correſpondere.
Et cùm modus omnis, quo mens diuina res cognoſcat, pro ratione præſtantiæ uirtutis cogno-
ſcentis, ſit auguſtisſimus, atque perfectisſimus: ſupra cuiuſque rei naturam, & eſſentiam, & co-
gnitionem, & modum cognoſcendi proprium, & qui rei cognitæ debeatur, modo ſcilicet, quo
poſſunt, illuſtriori omnino, auguſtiorique, ab intellectu diuino intelligi cuncta, ac compræhen-
di dicemus. Deum igitur, cùm uirtus ſit ſine dubio auguſtisſima, omniumque præſtantisſima,
tanto, tamque excellenti, fœlici, ac admirabili modo res omnes cognoſcere, modo cognoſcere
fateatur, quiſpiam dubitare non debet, quum rerum cunctarum naturam mirum in modum Deus
excellat; eiſdemque excellentisſimè ſuperemineat; ac eas poſt ſe infinito propemodum interſti-
tio derelinquat.

C

Modus diuinæ cognitionis ex prænotatis exponitur.

CAP. XXI.

HIs itaque ſic ſe habentibus, diuinus Iamblichus Deum aſſeruit cognoſcere o-
mnia præterita, præſentia, & futura; Sed modo (ut dictum eſt) omnia excel-
lentisſimo & à nobis inexplicabili: ideſt modo non ipſis rebus, ſed ſuæ maie-
ſtati congruo, atque decenti. quem, ut poſſumus, explicabimus. Cognoſcit
itaque præterita, ſed non tanquàm præterita; & futura, ſed non tanquàm fu-
tura; quoniam ut ſenſit Iamblichus, & ante Iamblichum Timæus, & ante Ti-
mæum Parmenides, non eſt apud Deum, fuit, uel erit; ſed tantùm, eſt. Illa igitur
omnia ita cognoſcit; tanquam præſentia, intueatur. præſentia quinetiam non tanquam præſen-
tia nouit; hoc eſt, non tanquam in inſtanti uolubilitatis, & temporis rapacisſimi præſentia, ſed
in inſtanti conſtantisſimæ permanentisſimæque æternitatis. Cuncta ergo modo illuſtrisſimo in-
telligit, atque auguſtisſimo. Item diuiſa omnia percipit quidem, ſed modo indiuiſibili; multifi-
da, ſed unitè; quanta, ſed ſine dimenſione; temporanea, ſed æuiternè; generabilia, ſed ingene-
D rabiliter; corruptibilia, ſed æternè; fluxibilia, ſed ſine fluxu, & modo quodam ſtabili; contin-
gentia, & indeterminata, ſed determinatè; fortuita, & temeraria, ſed definitè; & (ut ſemel fi-
niam) cuncta non per diſcurſum, & ratiocinium aliquod; & modo rebus ipſis cognitis conue-
nienti; ſed ueluti ex alto proſpectans, digniori, fœlicioríque, quàm conditæ ſint; quamque eſ-
ſe in ſe habeant; atque quàm rebus ipſis ex ſua natura conueniat; in inſtanti æternitatis, quam
æternitatem æuum appellant ſæpe Philoſophi, unico actu, & ſimplicisſimo Deorum natura co-
gnoſcit, ac intuetur. Quinimmo non rerum eſſentias, atque naturas ſolùm & actiones: ſed uirtu-
tes etiam, momenta, & inclinationes, ſeu propenſiones, & aptitudines ad agendum, uel patien-
dum omnes, tam quæ ſecundum naturam, quàm quæ contra & præter naturam & effectus cun-
ctos, qui eueniunt, aut euenire poſſunt; tanquam ex arce, uel tanquam è ſpecula, modo quo-
dam excellentisſimo Dii ita proſpectant; ut ea etiam quæ præter naturam, & quæ monſtruoſa,
& quæ caſualia, & quæ temeraria nobis ſunt; à Diis & uiſa, & præuiſa eueniant; & neceſsitati ea-
tenus illa, quamuis temeraria ſint, coniuncta Dii uideant; quatenus & ſi non principaliter à Diis,
& à natura ſint huiuſmodi intenta, & procurata; quia tamen rerum naturis, quæ per ſe, quia ad
Mundi

Mundi uniuersi integritatem istæ necessariæ sunt; à Diis intenduntur, & procurantur, siue ad opportunitatem, siue ad ornatum superaddita ista uidentur; ad Orbis uniuersi propterea, quamuis peraccidens, integritatem, & perfectionem facere etiam ista censentur. Vnde à Diis modo quodam illa procurari, & intendi, negare non possumus; quatenus uidelicet ad Orbis uniuersi (ut dictum fuit) integritatem, aliquo modo & incolumitatem uel ornatum faciunt. Immo quod admiratione dignum est; ipsa etiam impossibilia, & quæ esse nequaquam possunt, non solùm aliquo modo esse; sed quodammodo de necessitate esse Dii iubent; non in rerum quidem natura, & extra causas suas: quas neque habent; neque (cùm impossibilia sint) habere possunt; sed in ipsa Deorum cognitione; cum non solùm necessaria, & contingentia, & possibilia, sed modo uidelicet diuinæ naturæ congruo, impossibilia etiam Dii cognoscant. quam quidem Deorum cognitionem, quia Deorum essentiam suo modo illa consequitur, & comitatur, quamuis rei impossibilis sit, necessariam tamen esse, nullatenus dubitare debemus. Consimilem, de modo cognoscendi Deorum, habet de Platone sententiam Proclus; qui ad finem lib. primi de Theologia Platonis, Deorum perspicientiam cuicunque cognitioni supereminere asseruit; et Deos præterea, cognoscere totum simul & partes, entia & non entia, æterna & temporanea, communia & propria, absurdissima etiam & infinitudinem suscipientia; & denique ipsam primam materiam. F
Post quæ omnia subdit; modum cognitionis Deorum, humano ingenio inexploratum, imperceptibilemque esse; & ipsis duntaxat Diis perspicuum. Hæc est aurea diuini Iamblichi de diuina præcognitione sententia; à nobis (quantum fieri potuit) & longè quàm ab aliis expositoribus (ni fallor) clarius, & explanatius recitata.

Nunc demum argumentum illud, quod ex diuina præcognitione procedit, ex Iamblicho dissoluitur. CAP. XXII.

VERVM enimuerò iis etiam, quæ ex Iamblicho, de diuina cognitione, dicta fuerunt, non obstantibus, dubitaret hoc loco quispiam, Si futuros contingentes euentus; qui ancipitis naturæ sunt; immo & temeritates, & casus omnes Deorum natura, & diuinus intellectus, qui decipi & falli non potest, determinatà (ut ex Iamblicho dictum fuit) & certa ac definita cognitione antequàm eueniant, præcognoscat, quomodo non firma permanebit illa superius ad principium nostræ disputationis tertio loco pro Stoicis illata deductio, & argumentum; in quo dissoluendo iamdudum sudamus; omnia scilicet ineuitabili necessitate euenire? quod per multa connexa ex Cicerone etiam confirmauimus. G

HVIC quidem dubitationi respondet doctissimè diuinus Iamblichus; à quo nonnulla fortè sumpsit Alexander lib. de Fato cap. XVI, Non esse ea, quæ iam sunt, aut etiam quæ præterierunt non fuisse, uel ea, quæ olim euentura sunt, non fore possibilia, uel impossibilia necessaria, uel contingentia, fortuita, uel temeraria, ex ipsa diuina cognitione. alioquin, cùm Deus omnia præterita, præsentia, & quæ futura etiam sunt, possibilia, impossibilia, necessaria, & contingentia, fortuita, & temeraria cognoscat, uel omnia necessaria, uel omnia contingentia, uel fortuita similiter & temeraria omnia, uel omnia possibilia, uel omnia etiam impossibilia essent. si res (inquam) ab ipsa diuina cognitione, aliquampiam huiuscemodi naturam, & denominationem sortirentur. At non ita profectò se res habet. Ea nanque, quæ possibilia, uel impossibilia sunt; similiter ea, quæ necessaria, uel contingentia sunt; non ideo (ut dictum fuit) necessaria, uel contingentia; possibilia, uel impossibilia dicuntur, aut sunt; quod à Deo sint, uel non sint, uno uel H
altero modo cognita, uel etiam præcognita; sed contrà, quoniam ex propria, & intrinseca natura sua, quam tamen naturam à Deo Opt. Max. sortita sunt, talia sunt, ideo ut talia, & non alio I
modo, à Deo intelliguntur, uel intelligi possunt; siue iam sint, siue fuerint, siue futura sint. ut homo, exempli causa, ex intrinseca natura sua; quam illi Deus contulit, quoniam rationalis est, à Deo ita rationalis esse intelligitur; quòd non tamquàm irrationalis, sed solùmmodo tamquàm rationalis ab eodem intelligi potest.

QVAMOBREM possibilia solùmmodo tanquam possibilia; impossibilia, tanquam impossibilia; necessaria, tanquam necessaria; contingentia, tanquam contingentia; temeraria, & fortuita, tanquam temeraria & fortuita; & cuncta breuiter qualia qualia sunt, tanquam talia à Diis cognita; & cum futura sunt; præcognita ab eisdem, esse dicuntur; & si eueniunt, qualia sunt, euenire illa est existimandum. Non enim in euentu, speciem, & naturam transmutant. Et ideo contingentia, & quæ naturæ ancipitis sunt; quòd contingentia, & naturæ ancipitis sint; & quòd euenire, uel non euenire per se ipsa sua natura possint; immo etiam quando, & quibus modis euenient, uel non euenient, Deus intelligit. Nec si eueniunt, aliter quàm sunt, id est aliter quàm suæ naturæ congruum est; & aliter quàm quatenus uel contingentia, uel temeraria sunt, euenire

A nire possunt. Nec similiter si eadem Deus intelligit; aliter quàm sunt, id est aliter quàm ut contingentia, uel ut temeraria sunt, à Deo intelligi possunt. Nam si secus & contrà quàm sunt, res ipsas diuinus intellectus cognosceret; falleretur sine dubitatione. At falli nullo modo potest. Idem quoque censendum est de necessariis, & possibilibus: omnia nanque eo modo, quo uel sunt; uel esse possunt, & quo denique illis esse congruit; à Diuino intellectu pro diuinæ perfectionis ratione; etiam ante eorum euentum præcognoscuntur planeque intelliguntur, & in rerum natura suis temporibus producuntur, & eueniunt; id est possibilia, ut possibilia, & modo possibili; necessaria item, ut necessaria, & modo necessario; contingentia similiter, ut contingentia, & modo contingenti; temeraria eodem modo, & casualia, ut temeraria, & ut casualia, & modo temeritati, & casui conuenienti; in rerum natura secundis adhibitis causis & in lucem eduntur, & à Deo Opt. Max. intelliguntur. Et quamuis id, quod contingens, & temerarium est; modo rei contingenti, & temerariæ congruo, euenturum sit; cui nihil magis quàm præfixa, & determinata ratio aduersari uidetur. Diuinus tamen intellectus ob ineffabilem excellentiam suam, certè, & distinctè ita præcognoscit; ut apud diuinum intellectum error, uel temeritas,
B uel casus locum nec habeat, nec habere possit. causas nanque antecedentes & consequentes omnes, ex quibus euentus contingens, uel temerarius tandem futurus est; & ipsarum causarum nexum, & complexionem contingentem, uel etiam temerariam, ab æterno diuinus intellectus determinatè, & liquido præuidit, & præcognoscit. Alioquin si ex diuina præcognitione, dicerentur aliqua necessaria; illud statim aduersus Stoicos (dicebat Alexander) sequeretur absurdissimum quòd non solùm possibilia, & contingentia, sed quòd impossibilia etiam, necessaria essent. impossibilia enim Dii cognoscunt, & præcognoscunt. quo quid, quæso, cogitari, potest inscitius? & à ratione magis alienum?

Tangitur dubitatio in dictis Iamblichi quoniam ad huc uidentur cuncta ineuitabili necessitate euenire; & soluitur. CAP. XXIII.

SED dubitabis rursus aduersus Iamblichum, Quoniam Deus, rei contingentis est causa. Est enim (ut sæpius dictum fuit) rerum omnium causa; à qua res sin
C gulæ, & ipsæ rerum causæ suam naturam sortitæ sunt: & in serie antecedẽtium, consequentiumque causarum, siue necessaria sit, illa series, siue contingens, siue etiam fortuita, & temeraria; prima causa semper existit. sed quum secundum Stoicos, & ipsum etiam Platonem, ἀνάγκη, id est necessitas, Deus dicatur: se qui uidetur; ut non nisi necessaria causa sit eius; cuius est causa. contingentiæ enim natura, adeo, prorsus tollenda est; tum quòd non quandoque uelit, quandoque non uelit: sed uelit semper, quidquid uult: & liberè quidem, tametsi necessariò uelit, tum quòd nihil diuinæ naturæ contingat, & accidat. sed quidquid Deo conuenit, qualitercunque illud conueniat, de necessitate conuenit: & non conuenire non potest. ea igitur quæ contingentia, & quæ à nobis temeraria dicuntur, ineuitabili necessitate, & modo sibi non conuenienti cum Deus, qui (ut diximus) à nonnullis maxima necessitas nuncupatur, illorum causa sit, sed modo potius necessario, & rei necessariæ congruo, euenire dicendum erit.

RESPONDET ad hanc dubitationem, quam ipse præuiderat, Diuinus Iamblichus inquiens: Deum quarundam quidem rerum causam esse: quarundam uerò non causam, sed concausam. Aeternarum nempè duntaxat rerum, & earum tantùm, quæ necessariæ sunt, est causa: temporalium uerò, & contingentium, & casualium, & earum breuiter omnium, quæ aliter se habere possunt, causa non esse dicitur, sed concausa. Quorum autem Deus concausa est, quamuis ipsa diui-
D na natura in se necessaria sit; & nihil eidem conueniat, quod non de necessitate conuenire dicatur; ita ut ex necessitate, etiam sit rerum contingentium, & casualium concausa, non est tamen ipse causa necessaria. Dicere nanque Deum ex necessitate esse causam, longe diuersum est ab eo, quod dicimus Deum esse causam necessariam, si illud uerũ est, hoc falsum. quod si etiam necessaria causa esset: non sequeretur propterea, ut modo necessariò temeraria euenirent, & contingentia; sed uel propter aliquot subordinatarum, efficientiumque causarum imperfectionem, & contingentiam; uel propter eius, ex quo quid efficitur, imbecillem naturam, & inconstantiam; quòd ex informi materia, quæ formam omnem naturaliter appetat, efficiatur: contingentia, & temeraria contingenter euenirent, & temere, quoniam ad euentum necessarium, primam causam necessariam causam esse, non sufficit; quemadmodum ad conclusionem necessariam, priorem propositionem esse necessariam sat minimè est. Deus igitur, & prima contingentium rerum causa, aut contingens causa est; aut modo contingenti causat, non autem modo necessario; siue (ut dicebat Iamblichus) concausa est; non autem causa.

SI dicas, ad omnes istas causas cum quibus concausa Deus est, euentus rei (ut dictum olim fuit)

fuit) ineuitabili necesſitate ſequitur (impoſsibile eſt enim omnibus alicuius effectus poſitis cau- E
ſis, quæcunque ſint illæ cauſæ, ſiue neceſſariæ, ſiue contingentes, & temerariæ, effectum non eue
nire) ergo quomodocunque dicatur Deus eſſe cauſa, uel concauſa; idem ſemper ſequetur, quod
prius, omnia uidelicet etiam ſecũdum Iamblichum ineuitabili necesſitate euenire. Nullus enim
euentus in eſſe ponitur; cuius antea non præceſſerint ſuæ cauſæ omnes.

RESPONDET ad iſtam dubitationem Ammonius. quòd quamuis euentus rei, ad ſuas omnes
cauſas relatus, ſit neceſſarius; de necesſitateque (ut libro octauo cap. ultimo à nobis uberius de-
clarabitur) ita eas conſequatur; ut non ſequi, & non euenire ille non poſsit. necesſitas tamen iſta,
conditionis necesſitas eſt, & ſuppoſitionis; non autem naturæ rerum, uel cauſarum; quæ con-
tingentiæ & temeritatis naturæ repugnet; quatenus ſcilicet quibuſdam poſitis cauſis, effectus de
necesſitate ſequitur; & non ſequi non poteſt. at illæ cauſæ in ordine ſæpe, & ſerie cauſarum, teme
rè, & caſu, nedum contingenter, poſitæ ſunt. Quod autem ex conditione neceſſarium eſt, ut in
commentariis de Generatione & Corruptione lib. ſecundi, ad tex. LXVII patere poteſt, abſolutè,
& ſimpliciter, & per ſe, contingens eſt. Rem declarabat duplici exemplo Ammonius. Primum
ex medico, qui in principio ægritudinis, dubius eſt de ſanitate ægroti, uel morte; quòd hæc uel
illa euenire indifferenter poſsit: procedente uerò tempore, de ſanitate, uel morte idem certè, & F
determinatè prognoſticat: huius ſcilicet, uel illius uitæ, uel mortis in ægroto poſitis cauſis: ad
quas uita, uel mors de necesſitate ſequatur. ſecundum ex ſphæra, quæ in plano æqualiter conſti-
tuto poſita contingenter, indifferenterque, & moueri, & non moueri poteſt: ſed paululum plano
eleuato, uel depreſſo, omnino non moueri illa non poteſt.

Tangitur alia pulcherrima dubitatio, aduerſus ea, quæ ex Iamblicho dicta ſunt;
quæ ex oraculorum perplexitate procedit, & ad eam duæ ex Syriano re-
ſponſiones afferuntur; & tertia ex Ioanne Grammatico & Luciano,
quarta ex Porphyrio, quinta additur ex Carneade.

CAP. XXIIII.

SED adhuc aduerſus diuinum Iamblichum, eruditiſsimè dubitabis. Si Dii futu
ros contingentes, & temerarios euentus, certiſsima (ut dictum fuit) & deter
minatiſsima, infallibilique prorſus cognitione præcognoſcunt: cur ab oracu- G
lis (ſunt enim oracula Deorum reſponſa) ambiguas, & incertas ſæpenumerò
antiquitas reſponſiones habebat. ut fuit illa, quam χρησμῷ κιβδήλῳ hoc eſt, ambi
guo uaticinio, habuit Aſiæ Rex. Cræſus Halym penetrans magnam peruertet
opum uim. illa rurſus, quam Pyrrhus habuit. Aio te Aeacida Romanos uin-
cere poſſe. & illa, quam Nero habuit de cauendo anno ſeptuageſimo tertio, quæ amphibologicæ
ſunt; & in duas partes facillimè ita deflecti poſſunt; ut & in perniciem Pyrrhum & Cræſum & Ne
ronem adduxerint; & à Diis de rei euentu dubitantibus, non autem certè illum præcognoſcenti
bus, exhibitæ uideantur.

DVAS ad hanc dubitationem attulit Syrianus reſponſiones. Vna eſt quòd de ſimplici Dei co
gnitione longè aliter, atque de ipſo oraculo, ſiue de ipſo uate, & Propheta exiſtimandum eſt.
(Oracula quippe per Prophetas homines, & uates, ut ex hiſtoriis facilè perſpicitur, & ſequenti
quidem libro fuſius, plenius uerò libro nono & ultimo declarabitur, & reſponſionem Dii plerun
que per ſe dabant; plerunque Deorum reſponſa uates, ſiue Propheta excipiebat, & afferebat in-
terrogantibus, eademque nonnunquam interpretabatur. Dii enim ex ſe futuros quoſcunque, H
(ut ſæpe & dictum, & repetitum fuit) euentus certiſsimè, exactiſsimeque præuident, & præco-
gnoſcunt; at eoſdem Prophetæ, ſiue uates non ita, ut Dii ipſi, norunt exactè & clarè; ſed eos ea-
tenus illi percipiunt; quatenus à Diis ipſis illuſtrari illos, irradiarique contingit. ea autem, quæ
à quopiam illuſtrari, irradiarique uidemus, ab ipſius illuſtrantis perfectione deficere neceſſum
eſt. Cum enim cuncta ferè, quæ in Orbe uniuerſo ſunt, à Sole (ut patet) illuſtrentur, atque irra-
dientur; quid illud, quæſo, in tota rerum uniuerſitate eſt; quod Solis claritati comparari, nedum
æquari poteſt? In Propheta igitur, uel in Pythia, & uate, non adeo, ut in Deo eſt, certa recipitur
de euentu contingenter, uel temerè futuro, præcognitio; quòd nonniſi à Diis aliquo modo irra
diatus, illuminatusque iſta uates præcognoſcat, atque prædicat. Quamobrem ſi cum aliqua
obſcuritate, illud idem, quòd à Diis accipit, pronunciat; nulla debet eſſe admiratio: nec apud
nos propterea aliqua debet oriri ſuſpicio, uel dubitatio. An Dii futuros quoſcunque euentus cer
tè, & exquiſitè præcognoſcant. Circa finem primi libri de Theol. Platonica uatibus ſimiliter, in
oraculorum reſponſionibus, falſi quidquid irrepſerit, Proclus aſcripſit. eius uerba Latinè profe-
ram, poſt multa, quæ de Deorum cognitione, & perſpicientia ille diſſeruit, iſta ſubiecit. Quam- a

obrem

A obrem si in Deorum responsis, aliqua intercesserit falsitas: non à Diis, sed à susceptoribus, aut instrumentis, seu locis, uel occasionibus fieri, existimanda est. Hæc enim omnia, ad diuinæ cognitionis communionem, opem conferunt. Diisque quàm proximè accommodata, puram ipsis innixæ ueritatis illuminationem suscipiunt. propter inhabilitatem autem, longe à Diis reiecta, iisdemque inconcinna, ueritatem ab eis prouenientem, denigrant; & offuscant. Hæc ille. & de prima responsione hucusque.

ALTERA Syriani responsio est. Responsiones ambiguas per Prophetas, & uates, à Diis aliquando dari: non quia Dii ambigant; & minus certè euentum rei præcognoscant: sed quia audientium utilitati, atque (quantum fas est) indemnitati præconsulunt; ne scilicet, uel cum malæ fuerint, & contra consulentium uota responsiones, in præceps illi ferantur; uel contrà, cum bonæ fuerint, nimis præ gaudio uani, & gloriabundi efferantur.

DANTVR etiam, ut nos tertiam, quam in Ioue Tragœdo Lucianus, & in lib. primo cui titulus Posteriorum, Ioannes Grammaticus attulerunt, responsionem addamus; ancipites aliquando, & obscuræ ab oraculis, & ab ipsis oraculorum Prophetis responsiones; ad hominum ingenia exercenda. sicut illa fuit à Delphico Oraculo, Deliis peste laborantibus, data, de duplicando altaris cubo. In qua re cum multotum fuissent prius exercitata ingenia; præceptore Platone, cu-
B bum tandem Delii duplicare nouerunt. Dii enim nobis natura mobilibus, ita utuntur; nosq; & nostra omnia ita gubernant, & administrant, ut nobis omnia pro nostra uel dignitate, uel utilitate, & tribuant, & prouideant.

SED Porphyrius (ut tribus responsionibus quartam addamus) lib. de Oraculis, candidissimè ad illud, quod dubitatum est, respondens, Sciendum, inquit, Deos quoque sæpè mentiri; nam explorata, certaque futurorum perspicientia, non hominibus tortuosa modò, sed & Diis ipsis incertissima, plurimisque referta ambagibus est. Quia si cui Deo uerum præscire contingit; non tamen omnibus contingit horis. hactenus ille. Hoc autem ideo dixit Porphyrius; quia ex cœlestium motuum atque luminum obseruatione, & ex certa eorundem configuratione, oracula, & dæmones, & uates ipsos futura prædicere, opinabatur.

ADDAMVS ex Carneade Stoico responsionem quintam, quod Dii ambiguas responsiones attulerunt; quoniam ea, quorum causæ aut naturales non sunt, aut non præcesserunt, deos
C cognoscere non possunt. Duas, præter has quinque, quas hactenus attulimus, ad hanc eandem dubitationem solutiones, inferius daturi sumus; quarum unam ex nostris Catholicis Theologis, alteram uerò ex Aristotele desumemus: interea quæ ad dubitationem dicta fuerunt, sufficiant.

Peroratio solutionis diuini Iamblichi.
CAP. XXV.

ISTA est pulcherrima ad tertiam, pro Stoicis, rationem, & doctissima diuini Iamblichi, admirabilisque, & propemodum diuina responsio: à qua an Plato dissentiat; cum Platonicorum placitis ualde accomodata uideatur, qui aliquando contingentiam in rebus admittunt; aliquando auferunt, iudicabunt alii. Plato (ut de Platone dicā quod sentio) uerbis admittere, & in sententia eam tol-
D lere, mihi uidetur. certè paucis admodum immutatis, Peripateticorum illorum opinioni, qui rerum cunctarum distinctam in Deo cognitionem tueri conantur, deseruire affatim poterit. Quid nanque ab Ethnico Philosopho, quid à Gentili Theologo, de diuina præscientia præclarius ingeniosiusque dici, uel etiam excogitari poterat? à quo parum adeo nostrorum Theologorum euariat responsio, & sanum de scientia diuina iudicium; ut nisi certum indubitatumque Catholicæ responsionis, & ueritatis auctorem Spiritum sanctum haberemus; à fontibus Iamblichæ Philosophiæ illorum & responsionem, & iudicium emanauisse, propemodum affirmare, possemus. diuinam præscientiam explicat, oracula tuetur, contingentiam & temeritatem mirificè defendit, & quàm aptè coeant hæc omnia demonstrat, & quasi ob oculos proponit. Theologorum nostrorum responsionem opportunius tunc forsitan exponemus; cum de Prophetia postquam & ex Iamblicho, & ex Syriano, & ex Ioanne Grammatico, & Porphyrio facta fuit de illa, & de prophetis, et uatibus mentio aliqua, & de ea passim & Philosophi, & Theologi tam Ethnici, quàm Catholici, aliàs ita comminiscantur: ut si ea quæ prophetata sunt eueniant, ineuitabili necessitate ut potè ex Deorum decreto & diuina scientia, quæ falli non potest, euenire communiter, ut uideo, & uulgò existimetur, quatuor illa, Quis scilicet sit propheta; & à quo sit; & quid sit ipsa prophetia; & quartò, an quæ à Prophetis euentura prædicuntur,

tur, ineuitabili necesſitate eueniant, & iuxta decreta Philoſophorum, & iuxta noſtrorum ſen- E
tentiam Theologorum prius compendio diſſeruerimus. Nam an ſit (quòd clariſsimè pateat & à nemine ſit dubitatum) conſultò prætermittemus. Eo autem libentius hæc in præſentiarum, de Prophetia diſputabimus: quòd diuinæ præſcientiæ, de qua iam aliquem ſermonem, ex Philoſophis, habuimus, & ampliorem libro octauo ex Theologis catholicis, habituri ſumus, pars aliqua, & quidem maxima, Prophetia eſſe uideatur; ut ita ex Prophetia, ſicut ex diuina præſcientia necesſitatē aliquam de futuro contingenter euentu ſuſpicari nemo non queat: magis & ratio quo magis prædici, ac Prophetari effectus aliquos non poſſe quis exiſtimauerit; niſi iidem ſint ineuitabili necesſitate euenturi; ac ineuitabili aliqua cauſa in lucem euaſuri. Iam igitur, quod fauſtum, fœlixque ſit, de Prophetia ſermonem aggrediamur.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber ſeptimus.

In quo de Prophetia ad opinionem phyſicorum prius, deinde ad catholicam veritatem, agitur.

Quis Propheta dicatur ſecundum philoſophorum placita.

CAPVT PRIMVM.

QVONIAM prophetia, pars eſt (ut dictum fuit) diuinæ præſcientiæ; de qua præcedenti libro ad Phyſicorum opinionem, abundè ſatis diſſeruimus; & ex prophetia ſiue ex oraculis ineuitabilem rerum cunctarum neceſsitatem multi, & in primis Stoici inferre conati ſunt; ad noſtram propterea diſputationem, & ad plenam de Fato inquiſitionem, & indagationem, de prophetia ipſa conſiderare (quantum ad uindicandam ab ea, tanquam à fatali neceſsitate, temeritatis, & contingentiæ naturam opus ſit) operæprecium eſſe arbitramur. Noſtro igitur more ad Phyſicorum prius decreta, poſterius uerò ad catholicam Theologorum noſtrorum ueritatem, de illa, in præſenti, libro, conſiderabimus.

ACTVRI autem ad Philoſophorum prius opinionem de prophetia, poſterius uerò ad noſtro
C rum Theologorum ſanctiſsima decreta, nobis in primis lector admonendus uidetur, nos rem tractaturos eſſe, non multum in philoſophantium, ſiue priſcorum, ſiue etiam recentiorum ſcholis tractari ſolitam. Ariſtoteles nanque in tanto ab ſe edito uoluminum numero, uerbum ferè de prophetia habuit nullum. Plato, & antiquiores philoſophi, paucisſima de ea dixerunt. Ex recentioribus Auguſtinus Nyphus Sueſſanus tractatulum quidem de Prophetia edidit; ſed eiuſmodi, ex quo, pauca admodum, & ferè nulla, quæ ad inſtitutum noſtrum faciant, ſeligere potuerimus. Eſt enim mancus, atque imperfectus, & qui mendis undique ſcateat, cuiuſmodi ferè ſunt alia multa, ab hoc homine, congeſta potius, quam digeſta. Aliorum igitur in re tam obſcura, & difficili, auxilio penè deſtituti, ueniam nos à perito, diſcretoque lectore facilè impetraturos eſſe confidimus; ſi minus, quàm par ſit, rem tantam exactè, ac doctè examinabimus. In magnis enim, dicebat Horatius, uoluiſſe ſat eſt. doctiores fortaſſe, & eruditiores, noſtris hiſce uigiliis excitabimus, qui de hac ipſa aliquando diligentius, atque accuratius conſcribent. Vt quemadmodum in multis aliis, ita in hac etiam materia, quod ab his qui deinceps erunt, & à peritioribus deſiderari poterit, ſupererit tandem nihil.

DE prophetia igitur, pro uiribus, tractaturi, quatuor illa, quæ ad calcem præcedentis libri diximus, tam ad philoſophantium opinionem, quàm ad illibatam catholicorum Theologorum ueritatem, conſiderabimus. primùm quis Propheta dicatur, deinde unde quiſpiam in propheD tam euadat, mox tertiò quid ſit prophetia ipſa. Et ultimò, An ea, quæ à prophetis futura prænunciantur, ita eueniant; ut non euenire non poſsint; hoc eſt dictu, ex ineuitabili neceſsitate ne, an contingenter eueniant.

PRIMVM igitur, quis prophetæ dicatur, inquirendum occurrit. A' Philoſophis ille propheta dicitur; qui futura, hoc eſt τὰ μέλλοντα. nõ autẽ τὰ ἐσόμενα (uidimus nanq; inter iſta ſuperius differentiam) præcognoſcit; ac præcognita, edicit, ſiue ab extis, ſiue ab auibus, ſiue per ſomnium, ſiue ab arte, & ſcientia, ſiue à loco, ſiue ex proprii corporis temperamento; ſiue aliquo numinis afflatu, ſiue alio quocunque modo, illa præcognoſcat. Cic. eos, qui furore aliquo perciti futuros euentus aut dignoſcunt, aut ſaltem prænunciant; uates appellari inquit; quòd quaſi alios ui mentis excellant. eſt autem apud phyſicos uates idem, qui & propheta. Platoni, in Timæo, differentiam inter prophetam, & uatem, conſtituere placuit; prophetas eos appellauit; qui ſub obſcura diuina uaticinia interpretantur; uates uerò illos, qui uel furore, cientur; uel ex ſomnio diuinare dicuntur. Ita enim ibidem ex interprete ſcriptum reliquit. Lex iubet diuinis uaticiniis

iudices præesse, prophetas; quos uates quidam nominant; ignorantes prorsus eos oraculorum E
uisorumque, quæ obscuris uelamiuibus inuoluuntur, interpretes esse; non uates. Quamobrem
qui uaticinia iudicant, atque interpretantur; non uates illi quidem, sed prophetæ; idest uatici-
niorum interpretes, pronunciatoresque uocandi. Hæc Plato. qui Platonis in hac causa distin-
ctionem, ex philosophis, sequatur ferè est nemo. Græci nanque & historiarum scriptores ferè
omnes, phanorum antistites tam furentes quàm non furentes, & oraculorum interpretes, quo-
niam res ante euentum prænunciabant, siue prænunciarent tantùm, correpti & furentes; siue non
furẽtes, sed mente uegeti uisa ab aliis ipsi interpretarentur; siue uttunq; iacerent, à uerbo [illegible],
uel, ut nonnulli aiunt, à uerbo προφαίνειν, quod præmonstrare significat, & publicè edicere; sed in usu
non est; prophetas, & uates promiscuè appellauerũt; quorum ministros etiã hypophetas uocaue
runt. Hom. Διὸς ἀγγελοῦς, idest Iouis nuncios, huiusmodi ptophetas siue uates, aliquãdo appellauit.
Non hic silentio prætereundum censeo, quanti uates & prophetas antiquitas fecerit; quod Cice
ro libro priore de diuinatione, innuisse uidetur, in quo loco, Fuisse, inquit, apud Athenienses di
uinos quosdam sacerdotes; qui Mantes uocabantur; quos etiam publicis semper consiliis ita ad
hibebant; quemadmodum augurem regibus suis assessorem tribuebant Lacedæmonii. Sed de pri F
mo theoremate hactenus.

Vnde quispiam in prophetam euadat, secundum Philosophorum placita. Cap. II.

POSTQVAM uidimus, quis ad Philosophorum opinionem, propheta dicatur:
Secundo loco, quid prophetia sit: Tertio, unde quispiam in prophetam eua-
dat, à nobis considerandum esset; si ordinem, quem in aliis pertractandis re-
bus, seruauimus, nunc persequeremur. Non possumus autem illum persequi;
quoniam ex causarum prophetiæ cognitione, eiusdem facilè postmodum diffi-
nitionem, siue descriptionem colligemus; quam alioquin non nisi prælongo,
tædiique pleno processu, uenari, possemus. igitur secundo loco, ex Philoso-
phorum dogmatibus, unde quispiam in prophetam euadere dicatur, inuestigabimus; deinde
tertio, quid prophetia sit, commodè perquiremus. Iamblichus lib. de Mysteriis cap. XXI, ua-
ticinium siue prophetiam (nullam enim nunc inter uatem & prophetam differentiam statua- G
mus, quòd à gentilibus Philosophis, Platonem & aliquot paucos excipio, non fuerit inter hos
distinctio posita; sed à Theologis nostris, de hac autem posterius dicendum erit) diuinitus tan-
tùm demitti; non autem ab arte, nec à natura, non à ratione, non ab aliquo rei, quam malue-
ris, motu, uel mutatione, non denique à causa subcœlesti, & materiali emanare, & effici illam
posse, putauit. Et ideo dicebat, Non decet uaticinium deducere sine causa; à quibusdam scili-
cet, nullam in se de futuro euentu, habentibus præscientiam; sed à Diis tantùm, continentibus
in se terminos totius scientiæ rerum. Et cap. XXVI eiusdem libri, Sicut falluntur (in-
quit) illi, qui confidunt ex inanimatis animam; & ex amentibus facere mentem; ita falluntur il-
li; qui ex rebus non diuinis diuina facere confidunt; & sine Diis propria Deorum opera; qualia
sunt uaticinia, & miracula, & similia; ut apparitiones, & expiationes. capite nihilominus
XXIX eiusdem libri, posse prænuntiari futurum, ex quatuor donis simul iunctis, ipse idem admi-
sit. Ex certa uidelicet hominis natura; ex arte huic rei, & ipsi diuinationi, adhibita; ex rerum
simpathia, uel etiam antipathia; atque ex ea externorum corporum dispositione; qua alia aliis H
rerum indicia subministrantur. quibus, liquidò constat, distantiam posuisse inter futuræ rei, ac
occultæ prænunciationem, & prophetiam, siue uaticinium. prænunciationem quidem uaticiniũ
ex causis quatuor admittit fieri; at uaticinium, & prophetiam diuinitus tantùm demitti existi-
mauit, ac si dixisset; prophetiam donum cœleste esse, & à Deo tantùm demitti quidam, sed
non illud suscipiunt, ita ut donum susceptum explicare ualeant, nisi qui conditiones illas quatuor
connexas habuerint. communis autem tam apud antiquiores Physicos, quàm rectiores ferè om-
nes opinio fuit, ex tribus posse esse uaticinium & prophetiam; tum ab anima, redacta scilicet
in mentem, & diuinum suum. quam reductionem nostri Theologi extasim appellarunt; in qua
dispositione, ab aliquo minimè illa illustrari, atque edoceri, putabatur, tum à corpore ratione
complexionis, & temperamenti; tum tertiò ab utroque, ex certa inter utrumque proportio-
ne, & sympathia. Ideo cap. XXV inquit Iamblichus, quòd tres generatim opiniones erant de af-
flatu, uaticinioque diuino. primam causam eius referebant ad animam, secundam ad corpus, ter-
tiam ad compositum. His causis quartam nos addere uoluimus: ab opinione, & sententia om-
nium ferè, recentiorum Philosophorum, quibus & Physicè magis loqui, & sensatioribus cau-
sis, rationes suas accommodare; nec non uulgi etiam consuetudinem (admonente in Topicis
Aristotele) loquendum esse ut plures, in uocibus & denominationibus non contemnere; mos
fuit.

A fuit. ita ut ex quatuor in uniuersum causis, ex tribus quidem propriè, ex quarta uerò aliquo modo, & minus propriè posse quempiam prophetam euadere, & uatem effici, affirmare, audeamus.

VNA est propria corporis natura, & proprium cuiusq; prophetæ & uatis temperamentum. Nam lib. tum de insoniis, tum de diuinatione per somnium, melancholicorum naturam garrulam, & multiuagam esse asseruit Aristoteles. Inter multa propterea, quæ somniant, & quæ cogitant, & quæ loquuntur melancholici, uerum aliquod & somniant, & præconcipiunt, & præloquuntur. Quemadmodum enim illi, qui multas eiiciunt sagittas, scopum aliquando pertingunt; & qui astragalis quatuor sæpè ludunt, uenerem, siue, mauis dicere, uenerium aliquando colligunt; ita ii, qui multa siue somnient, siue loquantur; ut aliquando ueritatem attingant; & ueri nonnihil præuuncient uero consentaneum est.

ACCEDIT quòd Melancholicus, quoniam ui quadam cogitatrice, atque Phantastica, mirum in modum pollet (Est enim Melancholia in magna quadam spirituum commotione, & æstu) Nam & si humor frigidus sit, & siccus, & ater, tanto tamen cæteris concitatior est; quanto corpora densa, si accendantur feruentius urunt, quàm corpora rara. habere propterea aliquid in animo præsagiens, atque diuinum, ab Aristotele censentur. proinde Marcus Tullius, Aristoteles (inquit) eos etiam, qui ualetudinis uitio furerent, & melancholici dicerentur, censebat habere
B aliquid in animis præsagiens, atque diuinum. Quamobrem trigesima sectione Probl. non solùm eos omnes, qui aliqua arte, siue speculatiua, ut Physica, uel etiam Poetica, & Rhetorica, uel huiuscemodi alia (quas omnes nunc inter speculatiuas numeramus) siue practica, ut bellica, qua Alexander, Vlysses, & alii multi excelluerunt; sed eos etiam, qui prædicendi arte claruerunt; sicut Sibyllæ, Bacchides, & omnes denique, qui diuino spiritu inflammari, & instigari crediti sunt; melancholicos fuisse asseruit Aristoteles. Diutius enim ii, in rerum considerationibus, detinentur, & multa (circa rem eandem) iugiter contemplantur; non solùm quæ instant, aut quæ præfuerunt; sed quæ in posterum etiam inesse poterunt. Et futura ista obiter, & ueluti aliud agentes, aliquando uaticinantes depromunt, atque prænunciant. Vna igitur prophetiæ causa est proprium (ut diximus) corporis uatis temperamentum.

ALTERA causa, qua propheta quispiam euadere potest, est loci in quo degit, natura; à qua natis affectus animus, & in furorem uertitur, & nonnulla prædicere est solitus. Sed ad quem
C modum ex solo ipso, & ex loci natura, ita quispiam afficiatur; ut uel furat, uel prophetare ualeat; inferius libro nono & ultimo commodius atque accuratius exponemus; in eo scilicet loco, in quo, de oraculis copiosè differemus. Hanc causam, quæ ex loci conditionibus oritur, ad expositam prius, id est ad ipsam uatis complexionem, & temperamentum, atque sympathiam aliquo modo reducere possumus; sed de hac re loco citato, in responsione ad argumentum quoddam primo libro abs Stoicis adductum, quod ex oraculorum prædictione procedit, fusius, explanatiusque dicturi sumus. Ad hanc enim potissimùm causam, prophetas illos reducemus; quos uel phanaticos, uel numine repletos, & afflatos, diuinoque furore percitos, atque instigatos Philosophi crediderunt.

TERTIO ab arte, & à scientia, ueniunt prophetæ quidam nuncupandi. Et quamuis libro Priore de Diuinatione, Quintus Stoicus putauerit Aruspices tantùm, & augures, & eos, qui de portentis, & ominibus dicere norunt; dici prophetas; Solonem uerò, & Thaletem, & eos, qui per causæ cognitionem, multa ante prædixerunt, quàm euenerint, inter prophetas, & diuinos haberi ille negauerit; mihi tamen nulla naturalis causa occurrit; cur hos sapientes uiros à prophe-
D tarum, & diuinantium numero secludamus; cùm solidiori, certiorique coniectura, quod uel ex legitimo effectu, de causa, uel ex legitima causa, de effectu coniiciant, in uaticinium, id est in rei futuræ præsensionem, & cognitionem, isti ducantur; quàm augures, & aruspices.

ADDE. quòd astrologos, inter diuinantes, communiter numeramus. sed unde illi sua coniiciunt, nisi ex cœlesti corpore, quod & naturale est, & naturaliter mouetur, & naturaliter agit? Cur eos igitur Physicos omnes, qui ex quibuscunque causis, uel signis naturalibus, & certis, sed obscuris, de euentu occultiore futuro, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος prognosticant. iuxta Philosophantium dogmata, id est iuxta modum, quo Physicè quispiam denominari debet propheta, prophetas non appellabimus?

ADDE tertiò, Quòd quintus ipse sibi aduersatur, cum enim prius dixisset, Solonem Thaletem, Pherecidem, Anaximandrum medicos, & id genus prudentes uiros de futuris coniectores, non esse diuinos appellandos, sed physicos; post multa, laudat Posidonium; qui ex tribus Deo, Fato, & Natura diuinationem deduxit. Si enim ex Fato, & uel ex causarum complexione uel ex certo uirtutis syderum influxu, & similiter si à natura, diuinationem deduci permittis; quomodo non diuinos, & prophetas, per te, appellabimus eos; qui siue ex causarum naturalium, siue ex signorum peritis, rectè de futuris contingentibus, & physicè prognosticant? Quid enim aliud est à natura diuinationem deducere; quam uel per naturales causas, uel per naturalia signa, physi-

cè, & naturaliter rem futuram præcognoſcere? Qui igitur uel ex ſpeculatione primarum, conſequentiumque ſed aliquomodo occultarum cauſarum, quod futurum eſt, prænoruut, & præuunciarunt; uel ex antegreſſorum, præteritorumque, & ſubſequentium ſignorum, & effectuum obſeruatione, futura ex arte, & quaſi per utrunque uel ſaltem per alterum demonſtrationis genus; quia ſcilicet, uel propter quid, præcognoſcunt, prædicuutque, prophetas ſine dubitatione, ſecundum eorum doctrinam, qui phyſicè, ut par eſt, philoſophantur, appellabimus. Solonem apud Athenas tum ex cauſarum, tum ex effectuum obſeruatione, multa prædixiſſe notiſsimum eſt. Thaletem olearum penuriam Athenienſibus præuunciauiſſe, & Ariſt. & Cic. teſtati ſunt. Pherecides Pythagoræ præceptor, ut Cic. & Theophr., & Plinius aſſeruerunt, cum aquam de puteo quodam hauſtam, conſpexiſſet; terræmotum proximum adeſſe, inſtareque Samiis nunciauit. Anaximander quoque Mileſius Phyſicus terræmotum, Lacedæmoniis, imminere annunciauit; atque eoſdem admonuit; ut tecta, & urbem relinquerent; cito enim fore illam perituram, quod, ut prædixerat, euenit. Hippocrates Theſſalis aduentantem peſtem; atque aliud alius prænunciuit. Iſti enim & id genus alii uiri, ſi phyſicè loquamur, prophetæ habendi ſunt; & ex arte rè uera, & ex ſcientia ac cognitione effectus, uel cauſæ, futura prædixerunt, cum quibus etſi aruſpices, & augures, & diuiuantes quoſdam aſtrologos, ſi aliorum diſciplinam inſequamur, annumerare poſsimus, quòd ex arte, & ſcientia iſti prædicere, communiter exiſtimentur. Nos tamen (quòd quicquid ab iſtis diuinatur, fortunæ & temeritati magis, quàm arti, & ſcientiæ, ut libro ultimo fuſius declarabitur, aſcribendum eſſe arbitramur. hos inter prophetas non haberemus, niſi communis, quam nunc ſequimur, exiſtimatio compelleret. Nobis enim illud, quod quidam ex Ariſtotele depromp ſerunt, arridet. φρονίμων, καὶ σοφῶν ταχεῖαν εἶναι τὴν μαντικὴν, καὶ μόνων. ideſt prudentum, ac ſapientum hominum, & horum tantùm, eſt celeriter diuinare.

Comparantur Prophetæ tertio modo dicti, ad Prophetas dictos primo modo: & adduntur præterea áliqui modi, quibus uel impropriè, uel etiam falsò, quoſdam in Prophetas euadere, exiſtimatur; & quid de fatuorum Prophetia cenſendum ſit, declaratur. CAP. III.

SI PROPHETAS eos, qui ſunt ex arte & ſcientia, cum illis, qui ex natura, & temperamento, Prophetæ dicti ſuut, comparare uoluerimus, hos poſteriores illis prioribus, Ptolemæo auctore præponemus; iſtosq́; magis, quàm illos, futuri euentus ueritatem attingere, aſſeuerabimus. Ita enim ad principium libri, cui titulus Centiloquium, ſiue mauis, cum Pontano, centum ſententiarum dicere, ſcriptum reliquit. ἡ ἐπιτήδεια ψυχὴ πρὸς γνῶσιν, πλέον ἐπιτυγχάνει τοῦ ἀληθοῦς, ἢ ἡ ἀσκήσασα τὴν ἐπιστήμην. ideſt, Animus ad cognitionem aptus ueritatem magis attingit, quàm ille, qui per ſcientiam ſtrenuè fuerit exercitatus. Et Galenũ, dicunt quidam, in medico φυσικὴν & naturalem magis quàm τεχνικὴν & artificialem coniecturam exquirere. uerum enim uerò (ſi quid ſentimus dicere liceat) mihi certè res contra uidetur; cum iſti furore, ac quadam animi perturbatione cieantur; illi uerò quieto, ac ſapienti, imperturbatoque prorſus animo, atque coniectura quadam fermè infallibili; ut pote quæ uel ex cauſa ad effectum, uel ex effectu ad cauſam, procedat, de futuris præſagiant; & præſagita denuncient, ſed ſit ſuus cuique ſenſus.

QVARTÒ mihi uidetur, quòd quidam Prophetæ dici poſsint, ſed (ut dicebamus) minus propriè, ex ſola experientia, nulla habita de rei futuræ cauſa, cognitione, quum uenari illam ab effectibus neſciant. Vt nautæ, & ruſtici ſæpenumerò Prophetæ, & prædiuiuantes à uobis uulgò appellitantur. Nam ex caligine (quæ tenue nubium excrementum eſt) tum ſerenitatem, tum pluuiam prædicuut ruſtici: ex qua rurſus, ſi ſæpius fructuum temporibus acciderit, ſterilitatem prænunciant. Sed (ut diximus abſque cauſæ cognitione) ſola autem experientia, ii iſta prænoſcunt; atque prædicunt. ex uubibus ſimiliter, & uentis, & ex nubium, & uentorum permutationibus, imminentem ſæpè tempeſtatem nautæ experimeuto tantùm docti, & præſentiunt, & prænuntiant, & euitant. Afferunt quidam Federicum III, Saxoniæ electorem, de numero hybernarum niuium coniectari ſolitum, ex dierum numero, qui à prima niue, ad proximum ſupereſſet nouilunium; idque ex uetuſtis, & ſæpè comprobatis attentorum uenatorum annotationibus. Nonnulli ex nubiloſis conſtitutionibus menſe Martii contingentibus & noctibus roridis, prognoſticant de tempeſtatibus menſis Aprilis, & Auguſti: ſed (ut dixi) non ex ſympathia, non ex melancholici humoris abundantia, ex commotione, non ex arte, & ſcientia, ſed ſola experientia, iſti Prophetant, atque diuinant. Hi ſunt modi omnes quibus phyſicè homines in Prophetas euadere poſſunt. ſed iis quatuor modis alii alios addiderunt. Mathematici, & qui Mathematicos ſequuntur, ut Auicenna, ex ſtellis & ſtellarum configurationibus Prophetiam emanare putauerũt.

In

A In tertio nanque apotelesmatum inquit Ptolemæus. Cùm Mercurius fœliciter affectus eius signi hospes fuerit, quod in alicuius genitura Sol tenuerit, ille Propheta erit. Almansor illum ait fore Prophetam, in cuius genitura Iupiter, Venus, & Sol coniuncti fuerint. Suessanus modum ex medicis apposuit; ut illi, iuxta quorundam medicorum opinionem, Prophetæ sint, aut in prophetas euadant; quorum complexio æqualis ad pondus fuerit; si præsertim Climate temperato sit oriundus. Sed hos modos ex industria omisimus, quoniam uel fallunt isti modi; uel si non ad unum aliquem eorum (quos diximus) sunt reducêdi, ut aliquo quatuor prædictorum modorum futura illi præcognoscant; & cognita prænuncient; & ita prophetæ fiant; prorsus sit necessarium. Possunt nanque ex stellarum configuratione: ex qua pro maiori uel minori luminis aggregatione, uarius, in aere medio, caloris, uel frigoris gradus producatur, quo natus multis modis afficiatur, & præterea ex naturali complexione, in uiros sapientes uel melancholicos nati euadere: ex qua deinde melancholia, uel sapientia, nonnulla præcognoscere ualebunt; ex quorum præcognitione, & prænunciatione, in prophetarum numerum ascribi poterunt: ita ut ad unum aliquem dictorum quatuor modorum, sit tandem recurrendum: & ad dictos modos uniuersa denique prophetia physicè sit prorsus reducenda.

IAM uerò de fatuis, quid dicemus? qui sæpenumero futura prænunciare uidentur? certè non B illud, quod putauit in Timæo Plato, quòd Deus diuinandi uim non prudentiæ, sed dementiæ humanæ tribuerit; quod illo etiam argumento probare conatus fuit; quoniam nemo dum sanæ mentis est, diuinum & uerum uaticinium assequitur: sed cum uel somno, prudentiæ uis præpedita, uel oppressa morbo, uel diuino aliquo raptu, e suo statu, dimota est, & breuiter cùm uacat animus à curis. Vacat autem ut lib. decimotertio. Cap. 11. tradidit Ficinus, iuxta Platonicorum placita, septem modis. Somno, syncope, humore melancholico, temperata complexione: solitudine, admiratione, & castitate. Neq; illud profectò dicendum est, quod cap. xxv. lib. de Mysteriis dixit, Iamblichus: quòd Deus sæpè, per fatuos homines, loquitur sapientiam; declarans non hominem ibi loqui, sed Deum, etiam si Christi euangelio istud consonum satis esse uidetur. Luc. x. & Matth. x1. Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: sed magis (physicè nanq; Philosophamur) quia melancholico, eo quo superius dictum est, modo humore agitantur fatui, & dementes: ideo ex temperamento, ipsi diuinant. nisi illud etiam uelimus addere, quòd quia curis penitus uacui sunt, brutorum quorundam instar, à circumfuso aere, atq; à cœlestibus qualitatibus facilius cientur. sed de duobus iis problematibus, quis. s. sit propheta, & unde quis pro-C pheta efficiatur ad mentem Phylosophorum, Aristotelis præsertim, satis. Sequitur, ut quid prophetia sit, ab eorundem dogmatibus non recedentes inuestigemus.

Quid sit prophetia ad mentem Philosophorum. CAP. IIII.

EX IIS, quæ de prophetia, & de prophetis hactenus dicta fuerunt, theorema tertium, idest quid ipsa prophetia sit, ad mentem Philosophantium, Aristotelis præsertim, haud magna cum difficultate cognosci poterit. Quatuor nanq; modis physicè; & præcipuè ad Aristotelis opinionem, prophetari dicebamus. Natura, loco, arte, uel scientia, & modo quodam & impropriè solo experimento. iis sanè quatuor modis, sed maximè tribus prioribus alterari, & ad futurum euentum præsagiendum, uel præcognoscendum ueluti excitari potest humanæ animæ uirtus. His profectò omnibus & singulis quatuor modis, nescio quid in anima generatur, unde ipsa ad præsagium commodè satis plus uel minus præparetur, ac disponatur. omnia autem, quæ in animo fiunt, (ut lib. secundo Moralium cap. v. declarauit Aristoteles) ad aliquod unum D ex tribus reducuntur, uidelicet, uel ad potentiam, uel ad habitum, uel ad affectum & passionem: ut omnino ad unum istorum trium sit ipsa etiam prophetia, & id quod in animo, ad prophetiam producitur reducendum. Si igitur loquamur de illis, qui ex natura prophetare dicuntur, & ex temperamento, prophetia erit potentia. Est enim in illis ad præsagium naturalis quædam potentia. Erit nanq; prophetia naturalis potentia, per quam futura præsagire, & præsagita denunciare, quis poterit. Si uerò de illis loquamur, qui ex arte, uel ex scientia prophetare dicuntur, prophetia erit habitus, (sunt enim scientia, & ars habitus) quo futuros euentus, uel per causas, uel per signa aliqua præcognoscimus, & præcognitos denunciamus. siue causæ, & signa re uera illa sint, siue esse potius iudicentur: quod addimus, propter augures, aruspices, somniorum coniectores, & alios id genus, qui (ut superius etiam diximus) neq; causis ueris, neq; signis certis, sed sibimet potius confictis quibusdam notis ducuntur; quos tamen ex arte, & scientia prophetare, & asserunt Plato & Stoici, & libri rituales & augurales demonstrare creduntur. Non est autem, siue potentia, siue habitus prophetia dicatur, habitus & potentia ab actu secundo penitus & ab operatione seiunctus, & remotus; sed actui uel copulatus, uel saltem, quàm proximus: per quem

futura & præcognoſcimus,& prænunciamns. diximus quòd eſt potentia uel habitus actui quàm E proximus; qnòd ad proplıctiam neceſſe ſit animum actu aliunde excitari, excitatum prænunciare; ſed excitatus, antequàm enunciet, eſt actui enunciationis (in quo plena eſt prophetiæ ratio) quàm proximus: ideo in illo etiam tẽpore, prophetam illum poſſe appellari non uegamus. Si tertiò de illis, qui ex loco prophetæ appellantur, loquamur, dicemus, quòd aliquo modo affectus & paſsio prophetia eſt, ideſt elt diſpoſitio quædã circunfuſa ex effumatione actu in corpore facta, ad quam interiorum ſpirituum eorum uidelicet, qui inſeruire internis ſenſibus dicuntur, alteratio huiuſcemodi inſequitur, qua mediante homo futuros euentus aliquo modo præſagire, & præſagitos aliquo modo, hoc eſt uel clarè, uel obſcurè, & ſub inuolucro præuidere, & præuiſos, utcunq; prædicere, poteſt. Diximus aliquo modo, ne putares eos iſta, qnæ præſagiunt, & quaſi præ uidẽt, claro intuitu uidere, uel præſagire: immo ſæpè etiam ſub nube, ut diximus, & ſub inuolucro figurarum, & ut infra fuſius dicetur, extra ſe poſiti, & quaſi inſani, & delirantes illa uidere ſibi uidentur, quæ pronunciant: & ſæpiſsimè non intelligunt, quæ loquantur, nec ea norunt eſſe futura, quæ euentura præſagiunt; ut uberius ſingula ſumus inſerius declaraturi. At ſi de illis, qui ex ſola experientia uulgò, & impropriè prophetæ appellantur, loquamur; dicemus, quòd ſicut prophetia illa impropriè prophetia eſt; ita non niſi impropriè definiri poteſt. Et ſicut experien- F tia (ut ad principium libri primi Metaphyſicè tradidit Ariſtoteles,) ſcientiæ, & arti aſsimilatur, (ita nanque loco citato ſcriptum ille reliquit, δοκεῖ σχεδὸν ἐπιστήμῃ τέχνῃ ὅμοιον εἶναι ἡ ἐμπειρία. hoc eſt. uidetur ſcientiæ & arti ferè ſimilis experientia) ita prophetiam illam, quæ ab experientia eſt; modo illi ſimili definiemus, quo prophetiam, quæ eſt ex arte & ſcientia, definiuimus. Nam ad quẽ modum (quod in lib. Prædicamentorũ cap. de qualitate abundè declarauit Simpl.) ad habitum diſpoſitio reducitur; quoniam ſicuti habitus eſt diſpoſitio firma, & ſolida; ita diſpoſitio eſt tener quidam habitus, & ueluti ſemen quoddam & origo illius. Ad eundem modum dicere poſſumus, quòd ad artem experientia reduci poteſt. quoniam & ars eſt experientia ſolida, & conſtans; & experientia eſt ars rudis, & ueluti germen quoddam, & primordium artis. Quamobrem loco paulò ante citato commendabat Polum Ariſt. quòd ab experientia artem duxiſſe ortum aſſeruiſſet. Dicemus igitur, quòd prophetia quarto modo ſumpta, elt imperfectus, &, dicere liceat, ſenſatus quidam habitus, quo per ſigna tantùm, & effectus, futuros euentus præcognoſcimus, & præcognitos denunciamus. G

Intelligendvm autem, cum dicimus prophetiam eſſe uel habitum, uel potentiam, uel affectum, effectiuè magis hoc uerum eſſe, & per quandam originem, quàm formaliter. Eſt enim uel ex naturali (ut dictum fuit) potentia, uel ex affectu, uel etiam ex habitu. Si autem quid prophetia formaliter ſit, eſſet à nobis utcunque explicandnm, diceremus quod prophetia formaliter & abſolutè ſit habitus quidam, undecunque illa ueniat; duce ſemper & comite quadam animi alteratione; propter quam alterationem, D. Thomas affectum illam tantùm & paſsionem eſſe putauit, per quem futura præcognoſcimus, & præcognita denunciamus. Qui habitus quamuis abſolutè & ſimpliciter ſit animæ; dicere tamen poſſnmus, quòd poteſt eſſe tum animæ, tum corporis, hoc eſt dictu, tum magis animæ quàm corporis; tum contrà, corporis magis, quàm animæ. Animæ magis ſi ex arte, uel ex ſcientia, uel etiam ex experimento fuerit; corporis magis ſi uel ex temperamento, ut melancholici; uel ex loco; ut illi prophetæ; qui afflati numine à Philoſophis dicti ſunt; de quibus inferius dicemus copioſiſsimè. afficitur nanque ex circunfuſa loci qualitate, natis corpus, & uitalis eiuſdem Spiritus, unde in anima ſpiritualis quædam alteratio deriuatur; ex qua denique præſagium excitari, creditum eſt. H

Tollitur dubitatio, & nonnulla ex Platone de Prophetia, & ex quibuſdam aliis de Magia ſubiiciuntur. Cap. V.

Sed hoc loco mihi forſam quiſpiam obiicet; quòd potentia, habitu, & affectu ſecus, quàm loco citato faciat Ariſtoteles, uſi fuerimus. cum ibidem illa conſtituat tanquam principia non contemplationum, ſed moralium quarundam operationum, & ipſius denique uirtutis; prophetia autem magis ad contemplationem, quàm ad operationem, & praxim, ſpectare uideatur. Huic nos dicturi ſumus primò, nullum eſſe inconfmodum; ſi ad plures effectus, quàm Ariſtoteles ipſe poſuerit, & ad operationes etiam ſpeculatiuas, eorundem principiorum uſm extendi expoſuerimus. Secundò, quòd non uirtutum moralium tantùm, ſed etiam contemplationum, & omnium denique actionum (Nam contemplatio actio elt) & operationnm noſtrarum, illa poſuit tanquàm principia Ariſtoteles. cum ad illa ea omnia ille reducat; quæ in anima noſtra conſiſtunt. conſiſtit antem maximè in anima contemplatio, cum ſit operatio immanens. Tertiò, eſto etiam quòd eſſent tantùm principia practica, dicere poſſumus,

quòd

quòd prophetia & si ad illam, secundum Theologos nostros, opus sit (ut dicebat Daniel) intel-
A ligentia; ad praxim tamen iuxta dogmata tam Theologorum, quàm Philosophorum, & ad ope-
rationem magis, quàm ad contemplationem declinare, & reduci uideatur. Adde quartò, quòd
& si augures, & aruspices, & somniorum coniectores contemplatione quadam uti existimentur;
prophetia tamen illa, de qua potissimùm est apud Philosophos sermo, & quæ maximè à genti-
tilibus uniuersis prophetia censetur; quæ uidelicet per Enthusiasmum fit, & per extasim, siue per
quandam animæ uacationem, & per numinis (ut ipsi aiunt) cuiuspiam afflatum, quæ fanaticus
quidam furor est, seruorque lymphaticus, quæ quasi per antonomasiam, & excellentiam sola pro-
phetia dicitur; uel nulla, uel prorsus quàm minima opus habeat intelligentia. Ab eisdem pro-
pterea furor magis, & enthusiasmus, & *μανία* id est insania, siue dementia, & rabies, quomodo
illam & lib. quarto Strabo, & lib. sexto sæpè Virgilius appellarunt; quàm uel contemplatio, uel
prophetia dicitur. furor autem, & insania, & rabies operationis magis, & *τῆς πράξεως* licet non
moralis fortasse, quàm intelligentiæ & contemplationis est principium. Sed redeo unde digres-
sus fueram.

Plato præter ea, quæ diximus, quæ fortè confirmaret omnia; nisi uel distinctioni illi,
quam prius inter uatem & prophetam dederat, tenacius inhæreret; uel furorem illum, quem nos
tum ab humore interno, tum à loco & solo in quo degimus, esse diximus; quem etiam inde hau-
B riri paulò post clarissimè demonstrabimus; è cœlo, & ab aliquo numine demitti obstinatius for-
» sitan contenderet; adderet multa de Diis aereis, & dæmonibus; quibus potissimùm humanæ
» prophetiæ summam, & magicæ artis reperta miracula ille ascripsisse uisus est. Quando nanque
» (inquit ex Platone Ficinus) per atram bilem, uel aliud simile totus in imaginationem conuer-
» titur animus; Inferiorum dæmonum facilè fit domicilium; quibus ita instruitur, quemadmodum
» à nobis sæpe quædam bestiolæ; quæ mira nonnunquam supra suam speciem operantur; ut admi-
» randa, & supra humanam naturam facilè animus depromat; quorum præsentia, & insaniat, & a-
» nimo simul uexetur & corpore. In quibus uerbis prophetiam illam, quam nos humori uel solo
ascribimus, dæmonibus ascripsisse ille uidetur.

Idem ferè quidam asseruerunt sensisse Auicennam; qui prophetas, angelorum etiam species
cernere; & uoces eorum audire, nobis suadere conatus fuerit. Animam quippe prophetia im-
butam, à diuina solùm prouidentia, mitti ille credidit. Corpus autem ad animam prophetæ su-
scipiendam disponi, non tantùm à Deo proximè; sed per animas cœlorum motrices; tanquam
per ministras, & per cœlos ipsos, quasi per instrumenta, putauit. Illi etiam qui superstitiosæ
C magiæ operam nauant; plures modos adducerent; quibus dæmones ad aliquid prænuntiandum
cogantur. à quibus aliqui edocti in prophetas euadere uideantur. Quamobrem à quodam Poe-
ta ita canitur.

» *Victa hominum precibus cœlestia numina terram*
» *Coguntur petere; & casus aperire futuros.*

& alibi post multa.

» *Atque pias adiunge preces, & soluito uota,*
» *Hæc peragens me atra per somnum nocte, uidebis.*

Item alio loco quomodo remitti queant admonet.

» *Cessa nunc tandem, & uerbis iam parce, utæque*
» *Da requiem, soluens priscas, cædensque figuras,*
» *Et remoue à membris, ac lintea dura resolue.*

Et alibi.

» *Soluite serta, pedes liquidis & spargite lymphis.*
» *Eque manu ramum laurus auferte uirentis,*
D » *Linea sitque omnis deleta, omnisque character.* sed hæc quæso inania procul absint.

Quatuor uaticinii genera asseruit Ficinus ex Platone, Diuina, Dæmonica, Humana, Na-
turalia. Diuina, quæ à Diis; Dæmonica, quæ à Dæmonibus. Hæc sunt, quæ nos tum ab humo-
re, tum ex solo fieri diximus; quod principio libri noni uberrimè declarabimus. Humana, quæ
Platonici forsan ab arte tantùm, ut sunt aruspicia, uel auguria, uel alia huiuscemodi, fieri dice-
rent; nos humana ea esse intelligamus; quæ ab arte prius, & scientia, & experimento fieri dixi-
mus. Naturalia quæ ex temperamento, & per sympathiam fiunt. de Diuinis & dæmonicis, &
si multi cum Platone dicere tentauerint, nihil tamen ab antiquis Ethnicis plus habemus, quod
nobis referendum sit, quàm quod à Deo, uel à Dæmonibus fiunt, tum uel in nobis cum præser-
tim ab extrinsecis uacamus uel circa nos aliquid operantibus, tum menti aspirantibus, & eam
quasi instruentibus, tum uel ostenta oculis, uel uoces auribus suggerentibus. Nos rem hanc, at-
que hæc duo prophetiæ genera, & cum nostris Theologis paulò post, & cum philosophis libro
prius citato, id est nono & ultimo, cum de oraculis tractabimus, exactissimè, quantum ad præ-

ſentem conſiderationem & ad noſtram diſputationem attinet, declarabimus. De eo autem ge- E
nere, quod ex arte & ſcieutia, quod humanum appellamus, diximus prius, quo ad phyſicam ue-
ritatem abundè, & de eodem (quo ad aliorum opinionem) inſerius libro nono, ubi de augurio,
aruſpicio, omine & id genus aliis prophetiæ generibus agendum erit, ſuſius à nobis dicetur. De
illo, item prophetiæ genere, quod naturale eſt, & quod eſt ex corporis temperamento dictum
eſt hactenus abundè. De illo autem, quod ex ſolo, & ex loco, & per corporis cum loco, ſympa-
thiam, fieri diximus, inſerius ubi de oraculis, uberius dicemus; & tunc rem diligenter conſi-
derabimus, ad quod prophetiæ genus ſi & diuinum, & dæmonicum (de iis loquendo, ut de illis
Philoſophi phyſicè loqui poſſunt) reduci uoluerimus; ut reducenda exiſtimamus; nullum in
dogmatibus Philoſophorum, quod ſequi poſſit, incommodum intelligo; præter illud, quòd
id quod leuibus admodum, & ſalſis rationibus, ne dicam nugis, eorum aliqui obſtinatè deſen-
derent, à cauſa ſupernaturali, hoc eſt à Deo, uel Dæmone fieri; à phyſica tandem, & à natura-
li ratione proficiſci, & abſolui intelligerent; & ab errore tandem fortaſſe reſipiſcerent, erro-
remque ſuum abiicerent.

An ea, quæ à prophetis illis, de quibus hactenus dictum fuit, prænunciantur: ineuitabili neceſsitate eueniant. Cap. VI. F

CVM niſum à nobis ſuerit; qui'nam phyſicè loquendo, prophetæ dicantur; & un-
de nonnulli prophetæ euadant; & denique quid ſit ipſa prophetia; idque ſecun
dum phyſica & naturalia principia; nunc ſupereſt, ut quarto loco uideamus,
an ea, quæ ab iis, quos diximus, prophetis prænunciantur, ſi eueniant, Fato,
& ineuitabili neceſsitate, uel contingenter potius, & caſu etiam aliquando &
temerè illa euenire exiſtimandum ſit. Diximus prius, quòd ea, quæ futura &
euentura ſunt, in duplici, à Græcis, differentia ſunt conſtituta. Quædam enim
μέλλοντα, quædam uerò ἐσόμενα nuncupantur, ἐσόμενα illa dicuntur, quæ ſui futuri euẽtus neceſſariã
(uerſamur enim in Philoſophorum ſcholis) & ineuitabilem cauſam habere dicuntur. Sicut ortus
craſtinus Solis, Lunæ futura eclypſis, niuium in Apennino caſus, & id genus multa alia; quæ ta-
metſi futura ſint; & ab aliquo uentura eſſe, prædicantur; non tamen ex huiuſmodi euentuum
prædictione & præenunciatione propheta quiſpiam iure nuncupabitur. Sed is tantùm prophe-
ta dicendus eſt; qui futura illa, quæ μέλλοντα nuncupantur, hoc eſt ea, quæ ſui euentus futuri oc- G
cultam quidem utcunque & latentem, non autem manifeſtam, & contingentem, non autem ne-
ceſſariam aut ineuitabilem cauſam habent, prænunciat, atque prædicit, ita ut etſi poſita tota
cuiuſque effectus atque integra cauſa, non poſsit non ſequi effectus ille; ipſa tamen cauſa huiuſmo
di ſit; quæ poni pariter & non poni poſsit; ideſt ſit cauſa contingens, & præterea ſit etiam (ut di-
ctum ſuit) occultior, ut euentus ſicut neceſſariam, & ineuitabilem naturalem cauſam non habet;
ita diuinam, & ſupranaturalem habere uideatur; & quaſi Fato, ideſt ſiderum; uel Deorum de-
creto res euenire credatur. Dictum eſt enim libro tertio cap. XXXV; ea quæ occultam cauſam ha-
bent, neſcio cui diuinitati communiter aſcribi. atque huius quidem tale eſt exemplum. Nulla eſt
naturalis cauſa, immo aduerſus omnem naturæ rationem uidetur; filium occidere patrem, quia
tamen ab oraculo prædictum fuerat; filii manibus Laium periturum; Fato propterea; & occulto
quodam Deorum decreto, & non temerè illud eueniſſe; exiſtimatum fuit; & eum, qui huiuſce-
modi euentum futurum prædixerit, Apollinis Delphici afflatu prædixiſſe; & inter prophetas, &
uates ab Ethnicis connumeratum ſuiſſe, conſtat. Verumenimuerò quod facinus iſtud (phyſicè
& naturali ratione loquendo) & alia id genus multa, etſi à prophetis, & uatibus prædicta ſunt; H
nulla ſatali neceſsitate; nulloque Deorum ineuitabili decreto, ſed contingenter uel euenerint, uel
forent, ſi rurſus eo modo aliqua prædicerentur, euentura; tunc demum manifeſtum erit; cũ per
ſingula prophetarum dicta genera diſcurrentes, eorum prophetandi modum conſiderauerimus.
Quatuor nanque modis prophetari dicebamus, natura, loco, arte uel ſcientia, & experimento.
Etiam ſi modus quartus ſatis impropriè prophetiæ conueniat. Naturæ prophetiam humori me-
lancholico aſcribi diximus: in quo ad prophetandum, & ad uerum aliquod futurum præſagien-
dum, prænunciandumq; non maior, aut quæ magis urgeat cauſa eſt; quàm ſit (ut dicebamus) in
iis, qui talos iaciunt, ad choam, & Venerem iaciendam. Ita ut quemadmodum iſti Venerem ca
ſu & fortuitò iaciunt: ſic illi rem futuram temere effutiant magis, quàm pronuncient.

AT dices, res Deorum conſilio, & prouidentia, euenit, etiam ſi temerè prænunciata dica-
tur. Quamuis Deorum prouidentia ſecundum Ariſtotelis, Platonis, quinetiam catholicorum
Theologorum dogmata; & mundus, & mundi partes uniuerſæ ſint adminiſtratæ; nihil tamen fa-
to euenire aduerſus Stoicos, & Platonicos, ſuperius libro tertio demonſtrauimus, Fatumque,
quale nobis uel Mathematici attulerunt, ſiderum influxum, uel Stoici & Academici, Deorum

A inevitabile decretum, siue necessariam, perpetuamque quandam complicatarum ab æterno cau-
sarum copulationem, plurimis, & illis firmissimis demonstrationibus satis copiosè à nobis expli-
» catis penitus euertimus. Quod si esse etiam admitteremus; quæ'nam (inquit Cicero) potest esse
» ratio, cur melancholico, & insano consilia sua Dii detegant, non autem prudenti & cordato? Et
» quid potuit esse causæ, cur inter multa ac uaria humani corporis temperamenta, & inter humo-
» res omnes, bilem & μελαγχολίαν, melancholicamq; crasim, in qua sua fatum & Dii abderent decre-
ta, selegerint? De iis, qui ex loco in prophetas euadunt, inferius dicemus: ostendemusq; quàm
& ipsi (qui falsò à multis uisi sint numine afflari) temerè prænuncient; si quid præterea ab his
prænunciatum eueniat; quàm temerè illud eueniat: cuius temerarii euentus illud omnibus ma-
ximum indicium esse potest; quòd eorum, quæ ab his siue natura siue loco prophetis, prænun-
ciata fuerunt, longè plura sint illa; quæ (ut libro nono fusius demonstrabimus, falsò prænuncia-
ta fuerunt quàm quæ euenerint.

Prophetis ex arte (augures aruspices, & id genus diuinatores excipio) qui & si arte diuinare
crediti sunt, casu tamen & temere diuinare, semper ego existimaui. cuius rei signum maximum
illud est; quod raro euenerint, quæ illi prædixerunt, & ex scientia, adhibenda fides est; & ea, quæ
ab his prænunciantur, si eueniunt, de necessitate (quantum physica ratio patitur) euenire existi-
B manda sunt. At ista necessitas, non est ex syderum influxu, aut Deorum fatali aliquo decreto;
sed tantùm ex naturalium & subordinatarum causarum complicatione; complicatione inquam,
non illa, quam Stoici necessariam, & perpetuam existimarunt, & Deorum decretis, uel cœlestiũ
corporum actionibus influxionibusque Stoici, & Mathematici ascripserunt; sed quam cordati
Philosophi temporaneam, contingentem, & sæpè temerariam, uel fortuitam iudicarunt: ex qua
nihilominus causatum connexione posita, euentus certi de necessitate consequuntur: quam ne-
cessitatem libro secundo necessitatem relationis aut conditionis, nõ absolutam autem & ineuita-
bilem appellabamus. posita nempe causa, effectus de necessitate sequitur; sed causa sæpenumerò
per accidens posita est, & nonnunquam aliter, & temerè eodem modo de illis Prophetis dicen-
dum est; quos experimento prophetare diximus. Isti enim facillimè rem futuram diuinare ua-
lent, sed naturaliter & physicè, non autem superstitiosè: quòd rerum experientiam longo nobis
usu adipiscamur. non autem quia syderum aspectu, uel Deorum: aliquo peculiari lumine, &
C consilio, prophetia ad nos illa delabatur. Sed cum de prophetia ad philosophantium disciplinam
abundè satis dictum sit; ostensumque non aliqua superuaturalis causæ necessitate, illud, quod per
prophetam quempiam prædictum fuerit, si euenerit euenire, sed uel naturali causarum uirtute,
uel temerè etiam, ac fortuitò: superest, ut de eadem causa, atque de prophetia ipsa, ad Catholi-
cam ueritatem compendio differamus.

Eadem, quæ ex physicis de prophetia, declarata fuerunt Theoremata; ad Catholicam ueritatem nunc denuò examinantur; Et primò quis propheta dicatur. Cap. VII.

Singula iam Theoremata illa, quæ de prophetia cum Physicis hactenus scru-
tati fuimus; nunc cum Theologis nostris denuo inuestigemus: & pro præsen-
tis disputationis ratione, compendio contemplemur. Ac primùm quidem ui-
dendum est, quis'nam propheta dicatur. In sacris literis duplicem habet signi
D ficationem hæc uox propheta. Aliquando nanque interpretem significat. Paul.
» priore ad Corinth. XIIII. Qui prophetat, hominibus loquitur, ad ædificatio-
» nem, & exhortationem, & consolationem: qui loquitur lingua, semetipsum
» ædificat. Volo autem uos omnes loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior est, qui
» prophetat; quàm qui loquitur linguis; nisi fortè interpretetur, ut ecclesia ædificationem acci-
» piat. Hactenus Apostolus. Multi in hac significatione sunt perpetuis temporibus, in ecclesia
Christi, prophetæ; declamatores præsertim; siue qui uulgò prædicatores appellantur: modo lin-
guis tantùm (quod per paucis accidit) non loquantur; & seipsos solos non ædificent; aut non ma-
gis, quàm Christi ecclesiam; superfluis quibusdam ac uanis uerborum illecebris, & Rhetorum fu-
catis uel inutilibus præceptis, ac pompis, audientium aures occupantes magis, quàm ad pias
(ut par erat) operationes & charitatis officia, animum illorum uerbis quidem & exhortationi-
bus sed potissimùm exemplo commouentes; ambulantes in astutia, & adulterantes uerbum
Dei. Ego (inquit in priore ad Corinth. cap. II. Paulus) cum uenissem ad uos fratres: non ueni in
sublimitate sermonis, aut sapientiæ: & sermo meus, & prædicatio mea, non in persuasibilibus hu
manæ sapientiæ uerbis. Sed ad rem nostram redeamus.

Altera est, significatio: quæ & magis in usu, & magis propria est; qua eos significamus;
qui ea, quæ procul & à nobis distantia sunt, præuident, & præuisa denunciant. deriuato nomine

à procul & fari. Sed à nobis procul distare nonnulla, quadrifariam intelligi potest, primò ex conditione rei cognoscendæ aliqua, quemadmodum diuina, à nobis ualde distare dicuntur. Et ideo qui de diuinis, & de abstrusioribus, præsertim diuinæ maiestatis consiliis, nobis piissimè sanctissimeque (ut decet) loquuntur, prophetæ à nobis sunt nuncupati. ad quem modum, et D. N. Iesus Christus Matt. XXI, dictus est à populo propheta. & à Pharisæo Luc. VII. dicitur, hic si esset propheta; sciret utique &c. reuelando autem ei Dominus illa, quæ ipse animo, cogitationeque sua uoluebat, atque intra animi sui secretum conseruabat, quod diuina res est, se esse prophetam, & secreti diuini consilii non expertem, ostendit. de Christo illud etiam Deut. XVIII, intelligitur, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem sui. Eccle. XXIX, hoc modo sumitur propheta, cum dicitur, Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & in prophetis uacabit. hoc est in sacris literis diuina mysteria contemplabitur. Est tamen hoc loco notandum; quòd & si ad legitimam prophetiam, uera, & infallibilis quarundam rerum (ut postea dicemus) cognitio requiratur; non tamen clara adeo, ut est in Deo, in propheta esse potest: alioquin etiam in patria esset prophetia; cuius oppositum in priore ad Corinth. cap. XIII. significauit nobis Apostolus, dum inquit. Charitas nunquam excidit, siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur. Corrolario sequitur, Christum, qui & Dei filius, & Deus erat, & rerum omnium exactissimam in essentia diuina cognitionem, clarissimamque uisionem, non autem ænigmaticam notitiam (ut prophetæ cæteri) habebat, non propriè prophetam esse dicendum, sed plusquàm prophetam; hoc est talem, ad quem exprimendum, nomina cuncta deficiunt. Sed de his hactenus.

SECVNDÒ alia procul à nobis distant ex conditione temporum. Hoc autem bifariam esse potest; uel ex condirione temporum longè præteritorum, aliqua procul distare dicuntur: quemadmodum Moses de creatione mundi prophetasse, super Ezech. B. Gregorius dixit. Dixi ex conditione temporum longè præteritorum; quòd non alio modo fortasse, respectu præteriti temporis, prophetiam esse diceremus; nisi longis temporibus res illa (quæ prophetari dicitur) præcessisset; & longis adeo, ut non nisi per diuinam reuelationem ad notitiam nostram peruenire potuerit.

VEL ex conditione temporum futurorum: ut est, ille qui futuros quidem contingenter euentus, hoc est τοὺς μέλλοντας, non autē τοὺς ἐσομένους, & occultiores præuidet: atque de eisdem certam, per diuinam reuelationem (nam secus habere non potest) notitiam habet; & eosdem prænunciat. ea nempe quæ contingenter euentura sunt; idest quorum non solum nulla est necessaria causa, sed nec ut in pluribus; siue illa longis post temporibus, siue etiam de proximo, euentura sint; à nobis, à atque à nostra cognitione, quòd certam & necessariam uel determinatam, & ut in pluribus sui euentus causam non habeant: uel si habent, eam, quam habent, nos lateat, procul ab humana cognitione distare, censenda sunt. Quæ ex se, & ex intrinseca natura sua cognoscere, diuinæ sapientiæ proprium est. Idcirco Esaiæ XLI, legitur Annunciate, quæ euentura sunt in futurum; & sciemus, quia Dii estis uos.

QVARTÒ. dicuntur aliqua à nobis procul distare, non ex conditione aliqua temporum, uel rei, sed ex parte tantùm modi cognoscendi; qui certus cognoscendi modus, quamuis in iis omnibus, quos diximus, prophetiæ modis requiratur; quiddam tamen præterea ex parte uel rei cognitæ, uel temporum, illi amplius exigunt; quàm faciat hic quartus prophetiæ modus. quod siue res diuina sit, siue humana, siue præterita, siue futura, siue etiam præsens sit illa, quam prophetæ quarto modo dicti cognoscunt, & dicunt, nihil faciat; quòd ea tantum ratione prophetæ isti dicantur; quoniam non nisi super naturali aliquo lumine, ad illius quod pronunciant, cognitionem illi, peruenerint propterea, qui isto modo, & per diuinam reuelationem; res siue futuras siue præteritas, præteritas inquam siue longissimis ante actis temporibus, siue de proximo elapsis, siue præsentes etiam cognoscunt; prophetas appellamus. Exemplum est de Heliseo libro. Reg. quarto cap. V; qui discipulum Giezi prosequentem Naaman, ab eodem duo talenta argenti, & uestimenta duplicia, munera scilicet, quæ prius ipse renuerat, postulantem, postulataque recipientem, in cellula clauso etiam hostiolo, eidemq; forsan adhibito pessulo Spiritu sancto sic disponente, uiderat, nec id solùm, sed plura alia præterea nouerat; quæ Giezi occultare ei studebat. Petrus similiter Act. V. qui supernaturali lumine furtum Ananiæ, & Saphiræ nouerat, & detexerat; propheta, ut sic, dici potuit; quòd illud non nisi, ut diximus, per diuinam reuelationem cognouerat.

Tollitur dubitatio, an prophetia possit esse de præsenti, uel de præterito. CAP. VIII.

Verum-

A VERVMENIMVERÒ hoc loco nobis fortasſis obiiciet quiſpiam illud B. Gregorii ſuper Ezechiele. Cum ideo prophetia dicta ſit; quòd futura prædicat; quando de præſenti, uel de præterito loquitur; rationem ſui nominis amittit. non igitur prophetæ nuncupandi ſunt illi; qui uel præterita, uel præſentia, ut præterita, & ut præſentia ſunt, norunt, & dicunt; ſed tantùm qui futura prænũciant.

CVI reſpondebimus uerum eſſe, quod dicit B. Gregorius, ſi uocabuli uel communem uſum, uel proprietatem conſiderare uoluerimus; cum propriè ea, quæ ex temporum conditione procul à noſtra cognitione diſtare dicuntur, ſint futura contingentia, ut affirmat. S. Doctor. de Verit. q. XII, art. II. At ſi uel ipſius uocis etymon, uel rem ipſam; quam nomen ſignificat, inſpexerimus; hoc eſt cognitionem, & enunciationem eorum, quæ ab humanæ cognitionis ratione, procul diſtare dicuntur; & de præterito, & de præſenti, eo, quo dictum eſt, modo, prophetiam eſſe intelligemus. prophetia nanque cognitionem diuinitus habitam, ab humana, & naturali cognitione ſemotam, & ab aliquo pronunciatam ſignificat. Et ideo prophetiam ibidem de præterito idem B. Grego. aſſeruit; & id, quod in principio lib. Genes. dicit Moſes de creatione mundi, prophetatum eſſe per Moſem, rectiſsimè exiſtimauit. de præſenti etiam prophetiam eſſe, tantùm abeſt, ut neget, ut etiam ex priore ad Corint. cap.
B XIIII, illam confirmet; in quo loco inquit Paul. Si omnes prophetent, intret autem quis infidelis, uel idiota conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus, occulta enim cordis eius manifeſta ſunt. B. Chryſoſt. propterea in quodam ſuper Pſalmis proœmio, uniuerſum genus prophetiæ trifariam diuiſit; in futurum, præſens. & præteritum; de qua re qui plura uidere cupiat; legat B. Gregorium ſuper Ezechielem, ad principium.

Tollitur altera dubitatio, cur Prophetiam, quæ donum eſt Spiritus ſancti, prauis etiam hominibus contigiſſe legamus. CAP. IX.

OMISISSEM libenter diuiſionem illam prophetarum, qua quoſdam nomine tantùm; quoſdam uerò re etiam prophetas eſſe dicimus; & horum quoſdam probos; quoſdam improbos prophetas appellamus. Improbos quidem Caipham, Balaam, Saulem & huiuſce generis alios complures. Libenter inquam diuiſionem hanc omiſiſſem quòd diſtinctio inter bonum, & malum prophetam nihil
C aut quàm minimùm propoſito noſtro deſeruiat; qui propoſita theoremata compendioſius, quàm fieri poteſt, & quatenus duntaxat inſtitutæ à nobis diſputationi deſeruiunt, conſiderare; per quam euentuum fatalem neceſsitatem profligare, fortunam uerò atque temeritatem, & uniuerſam denique contingentiæ naturam, pro rei contingentis ratione tueri, probare, ac confirmare tantùm ſtatuerimus. ſed ne quid à nobis diligens lector deſideret; nonnulla de improbis prophetis dicere cogimur; ut ea, quæ de his, qui uerè & propriè prophetæ appellantur, à nobis dicenda ſunt, facilius lector intelligat. quem in primis animaduertere inter dicendum uoluimus; ne nimio plus admiraretur; ſi prauis etiam hominibus prophetandi gratiam contigiſſe, dixerimus. Non enim (ut rectè dicunt noſtri Theologi) prophetia eſt donum, & gratia gratum faciens; ſed tantùm gratis data; quæ malis etiam & improbis uitis conſerri poteſt; atque quòd prauis collata fuerit; non deſunt in ſcripturis exempla. Nam, ut eccleſiæ Doctores ſanctiſsimè docent, non aduerſatur iſta gratia peccato; Cæteroqui non dixiſſet in priore ad Corinth. cap. XIII, Apoſtolus, Etſi habuero omnem prophetiam, charitatem autem non habeam, nihil ſum. Et B. Aug. lib. ſecundo ad Simplicianum quæſt. prima, ſatis apparet, inquit; inter dona ſpiritus ſancti eſſe prophetiam; quam tamen ſi quis habeat; & charitatem non ha-
D beat; nihil eſt. Matth. VII. Iis qui in die illa dicent, Domine Domine, Non'ne in nomine tuo prophetauimus &c.? dicturus eſt Chriſtus, Quia nunquam noui uos; diſcedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.

CAETERVM hic annotandum eſt; quòd qui futura ſine intelligentia, uel præuiderunt aut modo aliquo præſenſerunt; uel etiam prædixerunt; nequaquam ſunt, niſi ualde impropriè, inter prophetas connumerandi. Ideo B. Auguſtinus XII, ſuper Geneſ. ad literam, inquit. Quibus ſigna, per aliquas rerum corporalium ſimilitudines, demonſtrabantur in ſpiritu; niſi accepiſſent mentis officium; ut etiam intelligerentur, nondum erat prophetia. Et Daniel ad prophetiam (ait) eſſe opus intelligentia. Quod dictum cum multis Theologis, ita intelligendum putamus; quòd opus ſit uel intelligentia iam diuinitus habita; uel ſaltem in poſterum habenda. Nam neque Daniel uiſionem illam magnam Dan. X. qua mente fuerat conſternatus, ſtatim intellexerat. Ideo miſſus fuit angelus, ut Danielem doceret; quæ ſcire deſiderabat. Et prius cap. VIII, dixerat Daniel. Stupebam ad uiſionem; & non erat qui interpretaretur. Neque Abraham cum dixit pueris ſuis Gen. XXII. Expectate hic cum aſino, ego & puer illhucuſque properantes, poſt-

quam

quàm adoranerimus, reuertemur ad uos, intellexir quid prophetaret. Prophetasse enim tunc Abraham affirmat Ambrosius lib. primo de Abraham Patriarcha. cap. VIII, qui ait. Nam ipse solus disponebat redire, immolato filio: Sed dominus, per os eius, loquutus est, quod parabat; captiose aurem loqnebatur cum seruulis, ne cognito negotio, aut impediret aliquis; aut gemitu obstreperet, aur fletu. Hæc Ambrosius. Prophetauit ergo cum dixit [reuertemur ad uos] at quod uaticinabatur, tunc temporis non intelligebat; sed redeundo nouit; quod prius ignorabar. opus est enim ad prophetiam, ut intellectus à Deo excitetur; eleueturque ad percipiendum, quod præsagit; non ur subitò id, quod prædicit, nenturum intelligat; sed satis est eum sanctis orationibus, lacrymis, & ieiuniis præparari ad prophetiæ intelligentiam diuinitus impetrandam: nisi expressam habear reuelationem; quia tunc, certò intelligit quod prophetat. Pharao igitur, qui futuram septem annorum inopiam Genes. XLI in septem spicis, & seprem macris bobus, somnio præuiderar, non est dictus propheta; quòd somnium & uisionem runc non intellexerit; nec post aliquando, nisi humanitus, illud agnouerit planè, hoc est non nisi per interpretem Ioseph, & post quatuordecim annorum completa curricula. sed Ioseph, qui somnii uim, ac rei futuræ intellectum diuinitus uerè, & solidè perpenderat, propheta nuncupatus est. E

Nabuchodonosor, similiter qui futura regna per somnium præsagierat; ac modo quodam præuiderat; ingentem scilicet statuam illam; cuius caput erat aureum; pectus & brachia de argento: uenrer & fœmora ex ære: tibiæ autem ferreæ; pedum una pars ferrea, altera fictilis; & reliqua, ur in Daniele cap. II, uidere potes, non intellexerat autem; non est dicendus propheta. Aurum nanque (inquit Orig.) Assyriorum, argenrum Persarum, æs Macedonum, Ferrum Romanorum imperium protendebar. Idem aliud rursus somnium somniauerat; ingentem scilicet arborem ad uidendum pulchram, edentem fructus multos, per cuius ramos aues uolitarent; Sub cuius frondibus bestiæ morarentur, et reliqua, quæ in Daniele cap. IIII, leguntur; non dictus est inqnam propterea Nabuchdonosor propheta: sed Daniel, qui somnia ista apprimè est interpretatus, propheta dictus est. per somnium istud à rege uisum, multa diuinitus de rege ipso mala futura certè Daniel, & præuiderar, & prædixerat. Neque similiter filius eius, qui post eum regnauit, Balrhasar, propheta dicendus est; qui licet & manum in pariete scribentem, & literas scripturamque, quæ sibi mortem & sui regni euersionem denunciabat, uiderit; ea tamen non nisi à Daniele monitus & instructus intellexit, atque hæc omnia fusius in Daniele cap. V. leguntur. G
Sed de primo, hoc est, qui'nam prophetæ dicantur hactenus.

Vnde quispiam siue probus & bonus, siue malus & improbus, in prophetam euadat, ad Theologicam ueritatem, declaratur.

CAP. X.

SECVNDVM, quod de prophetia considerandum sequitur, est; Vnde iuxta catholicorum Theologorum sententiam, quis in prophetam euadat. Diximus, quòd prophetarum aliqui boni & probi sunt; aliqui mali & praui. si de malis propheris loquamur; de quibus lib. tertio Reg. cap. XVIII dixir Elias, ad Achab. Mitte & congrega ad me uniuersum Israel in monte Carmeli; & prophetas Baal quadringentos quinquaginta; prophetas lucorum quadringentos; qui comedunr de mensa Iezabel &c. Dicere possumus; quòd prophetæ mali in duplici differentia sunr; quidam qui & si mali sunt, re uera tamen prophetæ sunt; & hi à Spiritu sancto dunraxat effici possunt. Quidam uerò, qui re uera prophetæ non sunt, dicuntur tamen prophetæ. Er horum quidam à malo dæmone de futuris euentibus edocentur; quidam ex propria arrogantia & temerirare (si tamen ranta temeriras absque dæmonis opera possit esse) elati, inflatique, prophetandi sibi munus assumunt. De his postremis duobus malorum prophetarum generibus legitur rum loco paulò anre citato III Reg. XVIII, tum Deuter. XVIII. Propheta, qui arrogantia deprauatus uolnerir loqui in nomine meo; quæ ego non præcepi illi; ut diceret; aut ex nomine alienorum Deorum; interficietur. tum alibi ur paulò post dicetur à nobis. Ad istos dignoscēdos loco citato. i. Deut. XVIII. traditur nobis regula. Ea autē est, si tacita cogitatione responderis; qūo possum intelligere uerbū; quod dominus non est loquutus; hoc habebis signū; quod in nomine domini propheta ille prædixerit, & non euenerit; hoc dominus non est loquutus; sed per tumorem animi sui. propheta confinxir. hæc ibi. Ananias (ut legitur Ieremiæ XXVIII) arroganter redemptionem populo Israel à captiuitate Babylonica, & à iugo Nabuchdonosor regis, propherauerat. Ieremias propterea ad Ananiam inquit. Audi Anania; non misit te dominus; & ru confidere fecisti populum istum in mendacio, &c. de huiusmodi eriam arrogantibus prophetis, Ieremiæ XIIII, legitur. Falso prophetæ uaticinantur in nomine meo; non nisi H

eos,

A eos; & non præcepi eis; neque loquutus sum ad eos: uisionem mendacem, & diuinationem frau-
dulentam, & seductionem cordis sui prophetant uobis, & cap. XXIII. Nolite audire uerba pro-
phetarum, qui prophetant uobis, & decipiunt uos. Visionem, cordis sui loquuntur, non autem
de ore domini. Et Ezech. cap. XIII. Væ prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum,
& nihil uident. ii reuera prophetæ nomen minimè omnium merentur: sed nocentenus ita ab im-
peritioribus, quorum loquendi consuetudini prophetarum & sapientum sermones accommoda-
ri cernimus, appellantur: quòd ad diuinandos futuros euentus, ueros prophetas æmulari uidean-
tur. prophetæ nempè re uera sunt illi tantùm; qui à Spiritu, sancto commoti prophetant: etiam
si improbi, & culpatæ uitæ sunt. Hi profectò cuncti, & si eorum nonnulli improbi sunt, bona ta-
men nonnulla, & quæ ad finem bonum, hoc est ad Dei ecclesiæ utilitatem, faciunt, prænunciant.
etiam si finem ipsum illi sæpissimè non intelligant. Apostolus nanque antequam in priore ad Co-
rinth. cap. XII. Spiritus sancti dona enumerasset, inter quæ, prophetiam statuit; præmiserat.
Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem, & cætera. Quemadmodum de Balaam in nu-
meris legimus, de quo in posteriore Petri, cap. II. Derelinquentes rectam uiam errauerunt; se-
B cuti uiam Balaam ex Bosor: qui mercedem iniquitatis amauit: correptionem uerò habuit suæ
uesaniæ, subiugale mutum animal, in hominis uoce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam
Hæc ibi. Hic enim quamuis scelestus esset: cap. nihilominus XII, prohibitus est maledicere po-
pulo Israel. Et cap. XXIII, bona multa semini Israelis, ita disponente Spiritu sancto, propheta-
uit atque prænunciauit. Dicit enim ibi scriptura. Dominus autem posuit uerbum in ore eius, &
ait &c. Chrysostomus propterea Homil. XXV, in Mat. inquit. Balaam à fide, ac probitate uitæ,
erat prorsus alienus: sed tamen operata est in illo Dei gratia, in ædificationem proculdubio cœte-
rorum. Hæc ille. Quemadmodum de Caipha nefario homine, rursus apud Ioannem cap. XI, legi-
mus: qui cum esset pontifex anni illius, in concilio Pontificum, & Pharisæorum dixit. Vos nesci-
tis quidquam: nec cogitatis; quia expedit uobis, ut unus moriatur homo, pro populo: & non
tota genus pereat. Hoc autem (inquit Euangelista) à semetipso non dixit; sed cum esset pontifex
anni illius prophetauit: quòd Iesus moriturus erat pro gente; & non tantùm pro gente; sed ut fi-
lios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Quem locum B. Chrysost. Homil. LXIIII,
edisserens ait. Vides quanta sit pontificalis uirtus. Cum enim pontfiex esset, licèt indignus, pro-
phetauit: uesciens tamen quid diceret: & os tantùm gratia, non autem scelestum cor attingit.
C Hæc ille. Vbi (ut uides) asseruit, os Caiphæ ad prophetiam, à gratia (intellige) diuina, & à Spi-
ritu sancto fuisse commotum. quod etiam paucis interpositis clarius replicat, inquiens. Vide
quanta Spiritus potentia, à mala mente, uerba prophetica, & admirationis plena elicere potuit.
in quo loco per Spiritum, sanctum Spiritum intelligito. Illud placuit uberius declarasse; ne ali-
quibus, plus quàm par esset, religiosis, calumniandi ansam præbere uideremur; quòd malis e-
tiam hominibus Spiritum sanctum ad prophetandum illabi fateremur; illabitur sanè; sed (ut in-
quit Chrysostomus) os tantùm gratia, non autem scelestum cor attingit, quod ex Apostolo
priore Epistola ad Corinth. cap. XII liquidò constare potest; ubi cum dixerit aliis per Spiritum
dari sermonem sapientiæ; aliis sermonem scientiæ secundum eundem spiritum, aliis fidem in eo-
dem spiritu, aliis gratiam sanitatum in uno spiritu, aliis operationem uirtutum, aliis prophe-
tiam, aliis discretionem spirituum, aliis genera linguarum, aliis interpretationem sermonum,
subdit, omnia autem operatur unus, atque idem spiritus, diuidens singulis, prout uult. Sed
quis est iste unus, atque idem spiritus, qui hæc omnia operatur, diuidens singulis ista dona, in-
ter quæ prophetia est, prout uult, nisi Spiritus sanctus? A' dæmone etiam aliqui mali, & im-
probi uiri instructi, fieri uel potius uideri possunt, aliquo modo & impropriè prophetæ. cum e-
nim prophetia cognitionem quandam (ut prius dictum fuit) procul ab humana cognitione di-
stantem importet; possint autem intellectus superiores multa cognoscere, ab intellectibus in-
D ferioribus, remota; & cum supra humanum intellectum, non diuinus tantùm sit; sed omnis e-
tiam (secundum naturæ ordinem) intellectus angelicus (omnis inquam tam malorum, quàm
bonorum angelorum natura essentiam humanæ naturæ, & conditionem excedit) & illi intelle-
ctus omnes sua naturali intelligentia humanam cognitionem longè & præcedant, & excedant;
dæmones propterea suopte ingenio, multa, atque, quò natura præstantiores fuerint, eò plu-
ra ualent intelligere, & coniicere, & efficere insuper (ut permittuntur) aliqua, quæ ab homi-
num cognitione ualde remota sunt; eaque uni uel alteri hominum pro uoluntate, & uolunta-
ti eorum facta à Deo permissione; prædemonstrare possunt. Ad quem modum augures, aruspi-
ces, & id genus diuinatores, prophetæ appellantur; qui si quid diuinant; ex societate dæmonum
(ut lib. secundo de Doctrina Christiana tradidit Augustinus) diuinant. Origenes etiam libro
περὶ ἀρχῶν, Est inquit quædam operatio dæmonum, in ministerio præscientiæ, quæ artibus
quibusdam ab his, qui se dæmonibus manciparunt, nunc per sortes, nunc per auguria, nunc
per contemplationem umbrarum compræhendi uidetur. Hactenus Origenes. Si illi igitur qui-
bus à

bus à Dæmonibus aliquot huiuscemodi præostensa fuerint, cæteris eadem hominibus inuulgauerint; & prædicauerint; uulgò tanquam prophetæ, isti habebuntur. Diximus tanquam prophetæ, quòd & si eorum, quos prius malos prophetas diximus, à Spiritu sancto commoti nonnulli sint; qui etiam impropriè prophetæ dicantur; quoniam intelligentiam eorum (ut patet de Caipha) quæ prædixerunt, non habuerunt, isti tamen, qui à Dæmone instruuntur, non solùm impropriè, sed iterum atque iterum impropriè, & non nisi æquiuocè prophetæ sunt appellandi. Quòd prophetia illa, quæ uerè & propriè prophetia dicitur, secundum Theologos loquendo, diuinam quandam de re futura reuelationem, id est quandam supra humanum, & procreatum quod cunque ingenium cognitionem, & intelligentiam, essentialiter includat. Esaiæ XLII ait Dominus, Quæ prima fuerunt, ecce uenerunt; noua quoque ego annuncio, antequam creentur, audita uobis faciam &c. ut Deus solus certè, & definitè futura cognoscat, non dæmon.

Quæ sit distinctio inter bonum & malum prophetam declaratur. CAP. XI.

DIXIMVS, ex prophetis aliquos bonos, aliquos malos esse; demonstrauimus etiam superiori capite, unde nam quilibet eorum, illud consequatur, ut in prophetis uel numeretur, uel numerari credatur. Nunc ex his quæ dicta fuerunt; inter bonos & malos prophetas statuenda est quadruplex differentia. Vna est, quòd illi, qui prophetæ boni, & probi sunt, sunt re uera soli prophetæ; alii uerò impropriè prophetæ uel sunt, uel dicuntur. Altera, quoniam illi priores idest boni & probi absolutè & simpliciter prophetæ nuncupantur, non ita posteriores & improbi; qui non nisi cum additione distrahente prophetæ dicuntur. Et ideo, ut in Secunda secundæ quæst. CLXXII, art. V, rectissimè notauit D. Thom. non dicuntur prophetæ qui mali sunt, siue propria arrogantia tumescant; siue à malo dæmone sint inflati potius; quàm afflari, & docti; in sacris codicibus simpliciter, & absolutè prophetæ; sed cum aliqua semper diminuente, ut dicunt Logici, & distrahente additione; ut prophetæ Baal, prophetæ lucorum, prophetæ stulti, & aliis huiuscemodi uanis epithetis appellitantur. Sicut in lib. Oseæ cap. IX scriptū est. Scitote Israel stultum prophetam & insanum uirum spiritualem &c. De prophetis autem malis omnibus ueritatem habet, quod superius citauimus, & in Euangelio Matth. cap. VII. legitur. His enim, qui dixerint, Domine in nomine tuo prophetauimus; respondebitur, Nunquam noui uos. nouit autem dominus, inquit Paul. ad Timoth., eos, qui sunt eius. Tertia differentia est, quoniam etsi malorum prophetarum aliqui propria arrogantia tumescant; aliqui à malo dæmone sint instructi; nonnulli etiam à bono, & à sancto spiritu, & à Deo afflati dicantur; omnes tamen quicunque boni sunt; & quorum non ora tantùm, sed corda etiam, attingit diuina gratia; à solo spiritu sancto instrui, firmiter est credendum. Hi enim sunt, qui, ut diximus, & uerè; & propriè prophetæ appellandi sunt; de quibus in secunda Petri cap. II dicitur. Non enim uoluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspirante, loquuti sunt sancti Dei homines. Et Dauid Psal. L, incerta, inquit, & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et Esaiæ primo. Audite cœli, & aurib. percipe terra; quoniam dominus loquutus est. Filios enutriui &c. & Zachar. primo Angelus qui loquebatur in me. Et Ierem. primo. Ad omnia, quæ mittam te, ibis, & quæ mandauero tibi, loqueris. Et ad Mosem dominus Exod. III. Ego ero tecum. Et Micheas propheta iis, qui, ut bona regi nunciatet, monebant, ait. Viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi Dominus, hoc loquar. Sed quorsum in prophetis singulis moror? cùm omnes ferme prophetæ (quorum uolumina inter sacros codices habemus, de quibus mendacium suspicari sacrilegium est) Verbum Domini ad se semel, atque iterum factum apertissimè fateantur? A' Spiritu sancto igitur commoti, & docti prophetæ boni omnes sunt, sed non ii tantùm: sed prophetæ etiam illi mali. Quicunque uerè & non æquiuocè, quanquam impropriè, prophetæ sunt appellandi. Hi nanque à Spiritu sancto si non edocti, commoti saltem, & afflati fuerunt; diuerso tamen modo à bonis & sanctis; quòd istorum ora tantùm; illorum uerò & ora & corda (ut dictum fuit) Spiritus sanctus attigerit. Diximus quicunque ueri prophetæ, & non æquiuocè dicti; quoniam mali, qui à Dæmone, de futuro euentu, instructi sunt, prophetæ æquiuocè nuncupantur; quoniam & si negare minimè auderemus; Dæmones futuros aliquos posse aliquo modo euentus coniicere, ac præsagire; atque prædicere; fateri tamen (ut quartam subinferamus differentiam) satis audacter possumus, & eos, qui à Dæmone instructi sunt, non esse prophetas, nisi æquiuocè, & ipsos Dæmones huiusmodi futuros euentus minimè præuidere; id est ad amussim, & exactè minimè intelligere posse: sed (ut cap. XXII lib. IX de Ciuitate Dei, & in lib. de Dæmone declarauit B. Augustinus) sagaci potius sua natura, & præteritorum experientia, & instantium obseruatione, & nonnullis extrinsecus in homine; & in rebus aliis notatis permutationibus, de futuris dæmones, donum prophetiæ ad hominis perniciem & damnationem

æmulati,

A æmulati, sæpenumero uera coniiciunt, & præloquuntur. Cæterùm angeli boni, à quibus illi, qui uerè & propriè prophetæ sunt, instrui dicuntur; temporalia ferè omnia antequam etiam eueniant in maiestate diuina & in speculo illo, in quo relucent omnia, exactè intelligunt; & si scientia angelorum (ut ad Orosium scribit B. Augustinus) in comparatione scientiæ Dei, quodam modo uespera est. Hinc sancta scriptura probos, & sanctos prophetas sæpè uidentes appellat: quòd à bonis angelis, qui euentura quasi cuncta probè cognoscunt, & in diuina essentia eadem intuentur, edocti, futura tanquam præsentia, uel præterita, æquè ac illa oculis conspexissent, enunciant. Prophetæ rursus tam boni quàm mali inter se etiam differunt. Nam malorum aliqui uerè licet minus propriè prophetæ nuncupantur; ut illi, quorum os tetigit gratia; aliqui uerò omnino impropriè, & æquiuocè prophetæ uocantur: ut illi, qui uel à dæmone sunt instructi, uel per propriam arrogantiam tumefacti. inter bonos similiter & sanctos prophetas inuicem aliqua constitui potest distinctio; quoniam fiunt multis modis ueri prophetæ; uisione quidam clara, alii insomniis, nonnulli aliquo signo, alii ex uoce cœlitus delapsa. Omnes uerò diuino numine aliquo modo plus uel minus afflati, futura contingentia præcognoscere, prædicere, & prophetare censendi sunt. Diximus plus uel minus afflati; quoniam in prophetia gradus sunt; sicut B. Augustinus XII super Gen. ad literam scribit. quod etiam in glos. primæ ad Corinth. cap. XIIII super illud [spiritus loquitur mysteria] habetur. Minus est propheta, qui

B rerum signatarum solo spiritu uidet imagines; & magis est propheta, qui solo earum intellectu est præditus; sed maximè propheta est, qui in utroque præcellit. B. Thomas secunda secundæ quæst. CLXXIIII art. II, & aliquot sequentibus, diffusè de re ista disseruit. ad eum lectorem, qui plura cupiat, mittimus.

Differentia inter prophetiam physicam & theologicam, item inter prophetam & uatem, exponitur. CAP. XII.

Diximus inter prophetas tam physicè, quàm theologicè distinctiones quàmplurimas; physicè quidem cum diximus; quosdam esse prophetas à temperamento, quosdam à solo, alios ab arte, uel à scientia, & causarum cognitione, quosdam denique ab experimento. theologicè uerò, cum quosdam à Deo, alios à malo dæmone, nonnullos etiam propria arrogantia, prophetas fieri, aut saltem appellari declarauimus; & inter hos, differentias aliquot exposuimus.

C Quum autem multa & de prophetis, & de ipsa propheria, tam naturali, quàm theologica, à nobis hactenus exposita fuerint; nihil ab re fortè nunc erit; si inter prophetiam physicam, & theologicam, quid intersit; breuissimè exposuerimus. Est igitur inter eas differentia quadruplex; una ex parte subiecti, & materiæ eius, de qua prophetia esse dicitur. Nam theologica de re præsenti, & de præterita, & de futura (ut diximus) est; naturalis uerò, de futura tantùm. Altera ex parte (ita dixerim) formæ, siue modi, quoniam (ut paulò post declarabitur) theologica habitus impropriè dicitur; naturalis autem si non omnis, aliqua saltem (ut superius uidimus) habitus propriè utcunque dici potest. Tertia, ex parte efficientis; quoniam illa ex Deo est, & tantùm ex Deo si de ea, quæ uerè & propriè prophetia est, loquamur. si uerò de omni, aut à Deo est, aut à dæmone, aut à propria arrogantia, ut oĩs illa prophetia à causa uoluntaria sit, ista uerò, à causa naturali, & non ab una tantùm, sed ex pluribus esse potest; ut puta ex corporis temperamento, ex solo in quo degimus, & ex aliis causis. Ex hac tertia differentia, duæ aliæ corollario colligi possunt. Vna quòd non est ita immobiliter uera physica prophetia, sicut theologica; quia naturalis causa permutabilis est; & uel ex se euanescere; uel ne in effectum, ad quem producendum est ordinata, progrediatur, impediri potest; at diuinæ uoluntati (est au-

D tem diuina uoluntas theologicæ prophetiæ causa) obsistere potest nihil; nec modo aliquo senio confici, aut euanescere illa potest. Altera quòd naturalis prophetia si non omnis, plurima saltem non est, nisi eorum, quæ habent causas certas, & determinatas in natura; uolo dicere, causas tantùm naturales, non supernaturales; at theologica est rerum omnium siue habeant, siue non habeant causas in natura; modo diuinas & supernaturales causa habere possint; quod dicimus propter ea, quæ fieri, impossibilia sunt. Ex parte finis quarta differentia sumitur; quia theologica est à Deo homini tributa, ad ecclesiæ utilitatem; at physica non ad utilitatem ecclesiæ; sed uel ad naturalem humani intellectus perfectionem facere uidetur; uel etiam ad nullam hominis perfectionem; sed ui quadam & temere nonnunquam, ita dispositis naturalibus causis, irrumpere illa conspicitur; ut in uatibus patet, & furentibus; de quibus nonnulla superius diximus; plura inferius ultimo libro dicturi. Facit tamen semper ad integritatem & perfectionem Mundi uniuersi. Sed de differentia inter physicam & theologicam prophetiam hactenus. Sequitur ut inter prophetam & uatem distantiam statuamus. Diximus pridem ex Timæo, inter

uatem & prophetam, distinctionem huiusmodi Platonē constituisse; ut propheta esset uatis interpretes, & id, quod uates ignoraret, intelligeret, atque interpretaretur propheta; ut somnia, obscura, & perplexa oracula, extorum uisa,& id genus alia. Vnde ad Platonis sententiam facilè colligitur, uatem, qui ab aliis fere omnibus propheta nuncupatur, temerè, quantum ad se attinet, uerba effutire; & ui quadam, sic urgentibus naturalibus causis, de quibus postea dicemus, pronunciare. Ab hac Platonis opinione nostri Theologi (physici nanque non multum hanc distinctionem amplexantur) parum abesse uidentur. Nam B. Chrysost. Homil. XXIX, in epistolam ad Corinth. & D. Iustinus Philosophus & Martyr, in lib. quæst. ad orthodoxos, quæst. 11, inter uatem & prophetam, distinctionē ponunt huiusmodi; ut uates mente, necessitate quadam, commoueatur; & quasi rabie compellatur; & tanquam furiis percitus, ad dicendum, absque intelligentia, pertrahatur. Sed propheta contrà se habet (intelligendi sunt autem Chrysost. & Iustinus de uero & legitimo propheta, non de eo, qui uel à dæmone malo instruitur, uel corripitur, uel propria arrogantia tumescit, uel etiam de eo, cuius os tantùm attingit Spiritus sanctus) Nam sobria mente, modesta, & firma, quæ loquitur omnia (ut decet) loquitur; & intelligit; & præterea Dei ueri cultum retinet; nec mentitur; sed eueniunt cuncta, quæ ille prædicit; res autem longè secus se habet in uate. Quam rem, idem Chrysost. in Psal. XLIIII confirmat. Quamobrem lib. primo contrà Academicos, cap. VII rectè dixit B. Augustinus. uates men te aliena esse proloquutos. Et B. Hieronymus in præfatione Esaiæ, Moutanum, rectè reprehendit, qui prophetas in extasi loquutos temerè fuisse, dicebat; ut, quid loquerentur, nescirent; sed ignorarent, quid dicerent. D. etiam Iustinus philosophus & Martyr libello, cui titulus, Admonitorius Gentium, finem uersus, se Cumis fuisse dixit; ubi nonnulli inter alia, quæ de Sibylla Cumæa, à maioribus suis audierunt; retulerunt, eos, qui oracula excipiebant, plurimùm ineruditos, à metri ratione multis in locis exorbitasse; cuius rei hæc, inquit, inter alias erat causa; quòd non illa, ut Poetæ faciunt, castigandi, & poliendi, quæ scripsisset, potestatem haberet; sed afflationis tempore, quæ ad prædictionem spectabant, edebat; qua cessante, eorum pariter memoria cessabat. Sed de distantia inter uatem & prophetam, & inter Physicam prophetiam; & Theologicam hactenus.

Dubitationi de perplexis oraculis, superiori libro, prætactæ responsio Theologica exhibetur. CAP. XIII.

EX HIS, quæ in superioribus dicta fuerunt, ad dubitationem illam, quam præcedente libro tetigimus, de perplexis oraculis, uera iam & catholica responsio haberi potest. Huiusmodi nanque ambiguæ responsiones, uel ex nimia uatis alteratione, ac perturbatione, uel ex ipsa malorum dæmonum improbitate, proueniunt. Diximus enim prius, non nullos à malo dæmone instructos, prophetas uideri. Cacodæmones autem propter duarum alteram causam, uel etiam propter utramque, obscuras & perplexas exhibent responsiones. Vna est, Quoniam quum(ut in ..bro de Diuinatione dæmonum scribit B. August.) solis ducantur con iecturis, & suspitionibus, sine cœlestibus oraculis, & causis euidentibus, certam de euentu futuro, & indubiam cognitionem habere nequeunt, sed cum dubitatione tantùm; explicatam propterea, & apertam afferre responsionem non possunt, sed uel opertam & obscuram, uel etiam falsam sæpissimè petentibus exhibent. Vt fuit illa, in actibus B. Simonis & Iudæ, Regi Babylonico aduersus Indianos bellnm paranti, ab idolis exhibita; quam beati illi Apostoli derisere, & mendacissimam demonstrauere. Verùm (ut B. August. loco citato dicebat) apud cultores suos ne pondus auctoritatis amittant, id agunt, ut uatibus, & interpretibus suis, signorumque suorum coniectoribus culpa tribuatur, quando nel decepti fuerint, uel mentiti. Altera causa est. Quoniam odio generis humani, & nocendi studio tegunt(si quam habent) atque occultant ueritatem. Quod si uerum aliquando proferunt; faciunt uel diuina uirtute coacti, uel ut eis interea credere assuescamus, quo nos tandem facilius decipiant. Vnde D. Athanasius illud Luc. IIII, edisserens. Increpauit illum dicens. Obmutesce (inquit) Quamuis uera fateretur dæmon; compescebat tamen Christus eius sermonem; ne simul cum ueritate, suam etiam iniquitatem promulgaret. Hæc ille. Delectantur ii humani generis hostes pernicie nostra; lætanturque calamitatibus nostris, inquit Synesius libro quinto De prouidentia σύμφοραι γὰρ ἐθνῶν, εὐωχία φαύλων δαιμόνων, hoc est calamitates mortalinm epulæ sunt malorum dæmonum. Ludunt propterea sæpissimè perplexis, ancipitibusque orationibus; ut uel iis miseros homines ludificent, uel circunuentos eosdem & suspensos ueluti freno regant, incitent, flectant, & contorqueant, quò uelint. D. N. Ioan. VIII. ita diabolum nobis depinxit Ἀνθρωποκτόνος γὰρ ἐστὶν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐν ἀληθείᾳ οὐχ ἕστηκεν, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀλήθεια ἐν αὐτῷ. ὅτ' ἂν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ὅτι ψεύστης ἐστὶν, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ. Hoc est. Homicida enim

est

A est ab initio, & in ueritate non stetit quoniam non est ueritas in ipso. cum enim loquitur mendacium, ex propriis loquitur: quoniam mendax ipse est, & pater ipsius. Qui plura in hac materia uidere cupiat, legat tractatum B. Augustini de Diuinatione dæmonum, et præsertim caput eiusdem sextum. Sed de ancipitum oraculorum Theologica ratione, & præterea de theoremate illo, unde quispiam in prophetam euadat, hactenus.

Quid prophetia sit secundum Theologos. CAP. XIIII.

AD SENTENTIAM Catholicorum Theologorum, prophetia non satis facilè (quod secus accidit ad philosophantium opinionem) diffiniri potest; cum neque ad potentiam, neque ad habitum, neque ad effectum & passionem; ad quæ ea (quæ in anima sunt) reducuntur omnia, prophetiam posse à Theologis reduci, facilè uideatur, cum tria illa potentia, affectus & habitus, tanquam moralium actionum potius, quàm cognitionum, & intelligentiarum nostrarum principia, posita sint loco citato ab Aristotele. quòd si cognitionum etiam, contem-

B plationumque nostrarum ea, uel omnia, uel aliqua, tanquam principia statuamus; non nisi naturalium & acquisitarum à nobis cognitionum non infusarum, & super naturalium principia, & causas illa statuere poterimus. Prophetia autem, non praxim, & operationem, siue actionem, solùm dicit, sed etiam cognitionem (dicente Daniele cap. x, ad prophetiam, & uisionem, necessariam esse intelligentiam) & contemplationem quandam annexam, & copulatam, & eam non acquisitam, sed infusam habet. Ad quem igitur modum ad illa genera, uel ad illorum aliquod prophetia reduci possit, non ita facile uidere possumus. Quamobrem D. Thom. in hac re non parum perplexus, non esse aliquid eorum trium nec ad aliquod unum illorum principiorum, prophetiā reducendam esse, putauit; sed eàm esse potius lumen quoddam, animo nostro diuinitus immissum, se habens per modum formæ, non quidem permanentis, sed transeuntis; & ueluti per modum cuiusdam impresionis, sicuti lumen solis in aere se habet; existimauit. Et ideo sicuti lumen est passio quædam aeris; ita sit ad aliquod eorum, quæ sunt in anima, principium reducenda illa sit; ad passionem potius & affectionem, non qualis est sensus passio, sed qualis illa est, de qua lib. tertiò de Animæ dicitur, intelligere esse quoddam pati, quàm ad unum aliquod aliorum duo-

C rum principiorum, hoc est ad potentiam uel habitum reducendam esse putauit.

SED B. Doctori multa ipse obstare crediderim. Primùm, quòd prophetia non est tantùm pati, & intrinsecus recipere, & intelligere; sed etiam extrinsecus aliquid agere. Ad prophetiam nanque præter intelligentiam, requiritur prænunciatio; prænunciare autem, ad extra aliquid agere

» est. Duobus enim (iuxta illud Esaiæ XXIX, Quæ audiui à Domino exercituum, Deo Israel, an-

» nunciare uobis) integrari prophetia uidetur; præintelligentia, siue præ instructione à Deo habita, & præenunciatione. Si quis enim futuros euentus præintelligeret; non prænunciaret autem; inter prophetas, is nunquam haberetur. Et quamuis quo ad rei essentiam, prænunciationis intelligentia præferenda sit; quo tamen ad modum nostrum intelligendi, quo communiter de prophetia loqui consueuimus, intelligentiæ prænunciatio est prorsus anteponenda. Cuius rei indicium maximum illud est: quòd multi, qui futuros euentus, sine intelligentia, siue sine diuina admonitione, prænunciarunt; nescientes (ut in priore ad Timor. cap. I. scribit Apostolus) quæ loquantur: ut Caiphas, & alii, prophetæ sunt habiti: at eorum, qui sine prænunciatione eosdem intellexerunt, nemo.

SECVNDVM, quoniam illa luminis per modum præsertim formæ transeuntis receptio, sit sine dubio in animo, aptitudinem ad illud recipiendum, & procliuitatem maximam habente. Est

D enim unumquodque ad illud naturaliter procliue, quod suæ perfectionis est. Quid igitur prohibet, quin non solùm in philosophia Aristotelis, sed etiam in doctrina B. Thomæ, & aliorum, qui bene Theologiam tractant, potentia naturalis prophetia dicatur? non secus, quàm aptitudo illa, quam ad lumen solis recipiendum, continet aer, & procliuitas, naturalis potentia aeris dici potest; ita ut prophetia, ad illorum principiorum unum aliquod, præter affectum, idest ad potentiam reducatur? quod idem B. Doctor in quæst. de Verit. quæst. XII. art. primò uisus est etiam non penitus abiecisse.

TERTIVM. Quoniam illa etiam passio, quæ intelligere dicitur, ad habitum sæpe ab Aristotele reducta uidetur. Igitur uelit, nolit ad prædicta illa, eorum, quæ in anima nostra sunt, principia, & ad unum eorum, uel plura B. Thomas prophetiam ut reducar, necesse est.

QVARTVM, quoniam & si ad prophetiam illa mentis illustratio, & supernaturalis, ac diuini luminis in mente receptio; quæ affectus etiam, & passio dici potest, requiratur; non tamen illuminatio ista uerè, & formaliter prophetia dici potest; sed tale, quippiam est; quod prophetiam uel præcedit, uel subsequitur, sed præcedit maximè. Non potest igitur prophetia ritè passio

nuncupari, & ad pasionem tantùm eo præsertim modo, quo facit D. Thomas legitimè reduci; E
cum prophetia sit aliud quidpiam per se & natura sua, quàm illud, quod eam præcedit, uel sequitur; sicut est illustratio illa, & illa in anima luminis impresio. quod enim de dissinitione & de essentia rei cuiuspiam est, non illud præcedit aut sequitur, sed cum eo simul prorsus esse intelligitur, ut etiam peccatum originale non satis rectè à nostris quamuis sanctis & doctis Theologis, definitum fuerit, per carentiam originalis iustitiæ: quoniam carentia ista post peccatum sequuta est, sed de hoc aliàs, redeo ad priorem orationem. Quapropter, meliori semper iudicio libentisimè, & sine contentione aliqua cessurus, dicerem, prophetiam & secundum nostrorum Theologorum doctrinam, & pro dignitate, ac (ita dixerim) maiestate ipsius prophetiæ ad habitum suo modo, & quantum prophetiæ natura patitur, intellectualem, raduci debere. Habitus nanque intellectualis, est sua natura longè præstantior; quàm sit uel potentia naturalis, quæ ad habitum ipsum naturaliter uidetur esse ordinata, uel pasio, quæ quæ ad sensum magis quàm ad intellectũ declinare uidetur. Sunt autem (ut lib. VI. Ethicorum cap. III. docuit Arist.) habitus intellectuales quinque, ars, prudentia, scientia, intellectus, & sapientia. Quorum etiam singulorum aliquam, eam scilicet quam & propositum nostrum requirit; & instituta breuitas patitur; afferre declarationem, non grauabimur. Ars est habitus cum uera ratione effectiuus. Effici dicuntur illa; quæ postquam F
effecta sunt; aliquandiu permanent; ut domus, lectica, & huiusmodi. Prudentia est habitus cum uera ratione actiuus. illa agi dicuntur, quæ postquam acta sunt, non constant, aut permanent, sed abeunt; ut saltus, lusus, motus, actus morales omnes, & huiusmodi alia. Vel dicamus, quòd factibilia sunt illa, quæ in extraneam materiam ab agente procedunt & in eadem recipiuntur, & permanent. agibilia uerò sunt illa, quæ non in extrinsecam materiam progrediuntur, nec permanent, sed obeunt, dum fiunt. Scientia est habitus per demonstrationem, idest per discursum, ex necessariis, & per se principiis procedentem, acquisitus. Huius discursus principia, ex quibus scientiam adgenerari diximus, intellectus dicuntur; illa fortasis ratione, quòd solo intellectu, idest, uel sola illa animæ nostræ suprema ferè parte, quæ intellectus dicitur; uel sola earum, quibus ipsa coalescunt, uocum cognitione, & intelligentia, sine doctore, illa percipiantur. Sapientia tandem est, & scientiæ & intellectus ueluti caput, principium, & fons; cui proprium est, non ex quibuscunque etiam necessariis; & per se; sed ex supremis altisimisque solùm, ac diuinisimis causis, atque primis omnino principiis, rem unamquanque contemplari. G
His igitur quambreuisimè ita declaratis, dicimus; quòd non est prophetia habitus, qui simpliciter dicatur ars, uel prudentia; cum neque circa ea, quæ effici, neque circa ea, quæ non effici, sed agi propriè dicuntur, tota uersetur. Quamuis ad mores, & ad melioris uitæ institutionem, quoniam ad ecclesiæ utilitatem, à Deo inspirata potisimùm prophetia censeatur; ita ut propter hanc causam habitus, qui prudentia dicitur, utcunque nuncupari posit. Neque est habitus; qui scientia propriè dicatur, cum non sit cognitio cuiuspiam conclusionis per demonstrationem, & per necessaria complexa principia, per proximam physicam causam habita, & acquisita, sicut est scientia, Neque est habitus; qui dicitur intellectus; etsi ad eam intelligentia est opus; quòd intellectus ille, qui habitus intellectus esse dicitur, sit respectu eorum principiorum, quæ ex uocum, quibus coalescunt, simplici cognitione manifesta sunt. ex quibus, in demonstrationibus, conclusiones colliguntur. At prophetia non habet huius generis principia; quæ ex simplici terminorum cognitione percipiantur. Adde quòd propheta ipse suarum conclusionum principia sæpenumero, idest rationem, & consilium Domini; quare hoc uel illud, uni uel alteri, homini uel populo per ipsum reuelari, & prænunciari Deus uoluerit, nesciat. Hoc est enim quod dicitur in glosa Esaiæ XXVIII. Deus prophetis reuelat suam sententiam, sed non consilium. Restat igitur, ut dicamus, quòd prophetia sit habitus intellectus; qui sapientia nuncupatur; nec sanè immeritò. illud nempe quod propheta, quatenus scilicet propheta est, cognoscit; per altisimas supremasque tantùm causas idest per diuinam reuelationem, non sensu, aut non tantùm sensu, sed uel intelligentia duntaxat uel non sine intelligentia cognoscit. Quæ profectò & diuina reuelatio potest dici & pasio; ad quem modum dicitur, [intelligere est pati] & lumen transiens; quoniã per supernaturalis luminis impresionem fit. Sed mihi uidetur magis, quòd à causa altisima, supremaque, unde habitus ille, qui prophetia dicitur, emanat, sit habitus ipse nuncupandus, & sapientiæ nomen, illi quam decentisimè, quamaptisimeque conueniat. ut dicamus, prophetiã esse habitum sapientiæ. Neque. B. Doctor obstinatè adeo uult prophetiam dici pasionem; quin in quæst. disp. de Verit. quæst. XII, art. primo, & habitum eam appellari permittat, quanquam habitum non illo modo, quo nos, accipit; sed ut habilitatem, & inclinationem significat, ad quẽ modum, inquit ipse, Auicenna lib. sexto naturalium, habitum scientiæ nil aliud esse asseruit; quàm habilitatem quandam animæ nostræ, ad hoc, ut recipiat illuminationem intelligentiæ agentis, & species intelligibiles, ab ea in ipsum effluentes. at iste habitus qui habilitas & inclinatio est, si diligentius illius naturam perscrutabimur, potentiæ naturalis magis, quàm habitus deno-

minationem

A minationem, sine dubio mereri uidebitur. Nos autem non potentiam naturalem, non pasio-
nem, sed habitum intellectualem, & sapientiam, prophetiam esse dicimus. Nectamen habitus sa
pientia simpliciter, & absolutè censenda prophetia est; sed ad hunc sensum dicitur sapientia; qua-
tenus illius quod prophetare sancti uates dicuntur, cognitionem, & intelligentiam non ab huma
no ingenio, uel uoluntate, non à physicis, & naturalibus causis, sed (ut abundè dictum fuit) à spi
ritu tantùm sancto, idest ab altisima, supremaque omnium causa habere prophetas, sine dubi-
tatione, credimus, & tenemus. Dicemus igitur quòd prophetia est habitus sapientiæ, in quo-
rundam hominum animis à Deo infusus, ad ecclesiæ utilitatem.

Tolluntur nonnulla, quæ aduersus id, quod diximus, prophetiam uidelicet esse habitum, obstare uidentur. Cap. XV.

ADVERSVS hanc sententiam, & istam, quam nos de prophetia habemus opinio
nem; quòd prophetia habitus sit, poterunt multi dubitare, præsertim propter
diffinitionem habitus ab Auerroe libro tertio de Anima, commento XVIII po
sitam. Habitus est, quo habens utitur, cum uoluerit, quoniam non habitu pro
B phetiæ cum uoluerint, utuntur prophetæ. manifestum est hoc in Helisæo; qui
cum à Rege Israel, libro quarto Regum cap. III, interrogaretur; cur domi-
nus congregasset tres reges, regem uidelicet Israel, regem Iuda, & regem E-
don, ut traderet eos, in manu Moab; non habebat, quid responderet; ad se propterea psaltem
» uocauit, ubi dicit scriptura, Cumque caneret psaltes, facta est, super eum, manus domini;
» & ait &c.

SECVNDÒ etiam, quòd non omnium euentuum habitum teneat, & cognitionem habeat pro
pheta: sicut eodem lib. quarto cap. item IIII, de muliere Sunamite, dicebat Helisæus. Anima eius
in amaritudine est, & dominus celauit à me: & non indicauit mihi.

TERTIÒ, quia iste habitus non ducit in cognitionem principii prophetiæ, & diuinæ essentiæ
uel diuinæ uoluntatis, cum alioquin habitus in suorum principiorũ cognitionem ducere uidean-
tur; cum in ea denuo tendant habitus, ex quibus generantur, ut in moralibus patet, in quibus ha
C bitus inclinantur ad eos actus, ex quibus geniti sunt.

VERVNTAMEN propter hæc, & alia id genus, quæ aduersus diffinitionem, quam superiori ca-
pite imperfectam, perfectam autem inferius sumus latuti, de ipsa prophetia; in qua illam esse di-
cemus sapientiam, habitumq; intellectualem eminentisimum; deficiendum non erat ab hac (ut
fecit D. Thomas) quam diximus, opinione, & sententia, ut prophetiam, non habitum, sed affectũ
duntaxat & pasionem, uel potentiam esse diceremus. PRIMÒ, quia non dicimus prophetiam esse
habitum acquisitum, quo uti posimus, cum uolumus, qualis loco citato ab Auer. definitur.

SECVNDÒ, quoniã ad hoc, quòd aliquis habitũ prophetiæ habeat; non requiritur, ut omnia; quæ
per huiusmodi habitũ cognosci possunt, cognoscat, aut huiuscemodi omnia, cum uoluerit, contẽ-
pletur. Alioquin neq; habitum geometriæ habere quempiam, aut philosophiæ, dicere poterimus,
nisi omnia, quæ à Geometra, aut Philosopho tradi possunt, & contemplari, cognoscat, & calleat,
cunctarumq; huiuscemodi rationum habitum posideat; nec utcunq; posideat, sed ita, ut cun-
cta quæ ad habitum geometriæ, uel philosophiæ pertinent, teneat, & exactisimè dignoscat. Quod
& esse falsum, & cõmuni, quam de Geometris, & Philosophis, id est de geometriæ, & philosophiæ
habitum habentibus, tenemus existimationi, aduersarii non est qui dubitet.

D TERTIÒ. Non requiritur, ut in claram diuinæ essentiæ, uel diuinæ uoluntatis quæ huius ha-
bitus principium esse dicitur, intelligentiam illum, qui hunc habitum habet, deducat, quoniam ha
bitus iste à suis principiis non producitur naturaliter, sed uoluntariè & liberè, sed sufficit quòd ea
quæ propheta, quatenus propheta est, cognoscit; per altisimas causas, idest per diuinam reuela-
tionem, & per sancti spiritus operationem cognoscat; & quòd eorum, quæ per reuelationem diui-
nam nouit (cuius reuelationis intuitu propheta maximè nuncupatur) cognitionẽ teneat, istaq;
cum opus sit, prænunciet: alioquin taceat, atq; cum uoluerit, eadem (ut poterit) contempletur.
Hoc noluit Apostolus, cum in priore ad Corinth. cap. XIIII. dixit, Spiritus prophetarum ipsis pro
phetis esse subiectos, quòd in potestate eorum sit id, quod in potestate uatum & furentium non
est, uidelicet uel proloqui, uel silere, & reuelata diuinitus, cum libuerit contemplari.

QVARTÒ. Quoniam non propriè, & perfectè habitus prophetia dicitur, quamuis habitus
magis dignitatem, quàm pasionis nomenclaturam exposcat, sed eatenus prophetiam habitum
diximus: quatenus si ad unum aliquod illorum trium principiorum reduci debeat, ut uidentur
omnia quæ in omnia nostra sunt, reducenda, ad habitum non ad quæcunq;: sed intellectualem,
non quemcunq;, sed ad sapientiam magis, quàm ad pasionem contra multorum Theologorum
iudicium: reducendam nos esse putamus; pasio enim pro affectu & à Philosophis, & à Theolo

gis

gis communiter ſumitur; affectus autem malè ſonare uideatur, quòd uel ad ſenſum tantùm, uel E
ad ſenſum maximè referatur, iuxta illud, quod Pſal. LXXII, legitur, Trāſierunt in affectum cordis.
at habitus contrà id prorſus ſignificare uidetur, quod uel tantùm, uel maximè ad intellectum, re-
ferri uolumus.

PER ea, quæ dicta ſunt, facilis eſt ad omnia obiecta reſponſio. Ad primum, Etſi habitui natu-
rali non acquiſito conuenit diffinitio illa, Habitus eſt, quo habens utitur, cum uoluerit. poteſt ta
men in habitu prophetiæ, eo ſanè quem diximus, modo uerificari. earum nanque rerum, qua-
rum quis habet prophetiæ habitum, poteſt cum uoluerit contemplari rationem, quam & ſi ple-
nè aſſequi non poterit, perſcrutabitur tamen.

AD ſecundum dictum, eſt argumentum quid ponere, ut qui habitum alicuius ſcientiæ: ut, uer-
bi cauſa, Geometriæ habeat: concluſiones omnes geometriæ teneat; quod falſum eſt, & commu-
ni, quem habemus de habentibus geometriæ habitum, exiſtimationi aduerſatur. quis eſt, qui
concluſiones uniuerſas cuiuſpiam facultatis & habitus calleat?

AD tertium. Ducere in cognitionem ſuorum principiorum, non conuenit habitui ſuperna-
turali, & cuius principia libera ſunt & uoluntaria; ſed naturali & naturaliter acquiſito.

Si obiicias, quoniam habitus uirtutum moralium principia habent libera, actus ſcilicet habi- F
tuum generationem præcedentes, qui à nobis liberè & ex electione procedunt, & tamen habi-
tus iſti in ſua principia ducunt: in eoſdem enim actus ducunt habitus ipſi à quibus originem &
generationem ſumpſere. Reſpondebimus, quòd etſi actus illi, ex quibus habitus in nobis ge-
nitus eſt uirtutis, liberi & ex electione ſunt; illi tamen liberè & ex electione habitum non gene-
rant; ſed naturaliter, & ex neceſsitate. principia autem prophetiæ, hoc eſt diuina uoluntas, & li-
bera eſt, & liberè & contingenter in eo, in quo uult, habitum prophetiæ ingenerat.

Colliguntur ex dictis quatuor corollaria. CAP. XVI.

EX IIS, quæ hactenus dicta ſunt, quatuor ſubinferimus corollaria. Primum,
quoniam colligendum aduerſus B. Thomam doctorem alioqui ſingulari doctri
na, atque eruditione, quòd cum prophetia habitus, ut uidimus, ſit, non eſt
tantùm quid, ad modum luminis pertranſiens; ſed quid, ad modum habitus in
tellectualis permanens; qui nihilominus habitus non ſit ſine illuſtratione intel
lectus poſsibilis, ab intellectu agente, & utrinſque ab intellectu diuino. Ideo ni G
hil prohibet ut habitus prophetia dicatur eſſe permanens; etiam ſi non niſi à di
uina illuſtratione fiat. Nam quemadmodum à præceptoribus diſcipuli, de ſuperficie, de circulo,
de ſolido, de ſphæra, & de aliis id genus per modum illuſtrationis; erudiuntur; quorum deinde
retinent habitum; ita à Deo per modum illuminationis & ab angelis ſanctis prophetæ, de qui-
buſdam, omnes iuſtruuntur; quamuis diuerſis modis, ut ad calcem cap. XI. prius, à nobis di-
ctum fuit, & eorum, quorum inſtructionem ſuſcipiunt, habitum prophetæ diu retinent. Simili
tudinem autem inter prophetam & auditorem in Secunda ſecundæ quæſt. CLXXIIII, art. II, reci
pit B. Thomas. Negare igitur idem non poterit; quin ſicut ex præceptore in auditorem fiunt ha
bitus; ita à Deo in prophetam; & tanto firmiores, & permanentiores; quanto Deus, & ange-
lus homini in inſtruendis rudibus, & in cæteris ſingulis ſuis operationibus, præſtant. Cæterùm
non habitus ſolùm prophetiæ, ſed nec aliorum donorum ſpiritus ſancti unum aliquod, immo nec
habitus uirtutum moralium, nec ſcientiarum, immo nec homo quidem ipſe, nec creatura ali-
qua perſiſtere poteſt, niſi Deo illam conſeruante; cum cuncta ita pendeant à Deo; quemadmo-
dum aeris illuminatio à Sole.

SECVNDVM corollarium. quoniam ſicut non abſolutè, ut dictum eſt, & ſimpliciter eſt habi- H
tus prophetia, qui dicitur ſapientia, ſed ad huiuſmodi habitum eam reduci exiſtimamus; ſi ad u-
num illorum trium, quæ in anima ſunt, reducenda eſt. ita nec ſolùm habitus, qui ſapientia dica-
tur, prophetia cenſenda eſt, ſed ex habitu potius, qui eſt ſapientia, & ex eo, qui eſt prudentia,
habitus quidam integratus, collectuſque uidetur. Ex ſapientia quidem, quòd & reuelatione di-
uina, & diuini reuelati intelligentia conſtet. Ex prudentia uerò quod ad formandos mores, ad
peccatores terrendos, & ad uitam benè inſtituendam, & breuiter ad eccleſiæ ædificium, prophe-
ticæ prænunciationes maximè ſpectent. Ita quidem ex parte principii, & originis, & ſuæ efficien-
tis cauſæ, ſapientia eſt; ex parte uerò finis & concluſionis, prudentia dici poteſt. Nec eſt cur ad
hoc ſuadendum fuſius digrediamur. Si nanque prophetiam ſumamus, quatenus cognitio quæ-
dam eſt, per diuinam reuelationem, habita; ſic prophetiam ſapientiam eſſe dicimus. Si uerò,
quatenus ad uitam hominis in melius reformandam, ut in ſacris codicibus, à Deo inſtitutam, &
aliquot hominibus, inſpiratam eſſe, copioſiſsimè conſtat; illam conſideremus, ſic prophetiam
prudentiam aſſerere, non dubitamus. Quanquam non ſatis propriè ſiue ſapientia, ſiue pruden-
tia,

A tia, sine quidpiam utraque constans dici possit. quoniam habitus est non naturalis uel acqui-
situs, sicut est prudentia, & sapientia acquisita, sed supernaturalis, & diuinæ gratiæ dono, nobis
infusius. cuius naturam, deffinitionem, & quidditatem, non commodè per has nostrates uoces
exprimere, & interpretari possumus.

TERTIVM corollarium. quoniam ex iis, quæ hactenus dicta sunt, prophetiam completè (ut
nobis possibile est) & perfectè diffinire poterimus. dicemus nanque (ut prophetiæ tandem ex-
actam, quam habere possumus, colligamus diffinitionem, siue descriptionem) quòd prophe-
tia est habitus prudentiæ, & sapientiæ supernaturalis, homini, ad ecclesiæ utilitatem, infusus.
prophetia sanè est habitus intellectualis quidem, sed supernaturalis, & infusus. Hoc est quod Caf-
siodorus in sua diffinitione ait [est inspiratio, uel diuiua reuelatio] qui tum sapientia (quoniam
per diuinam reuelationem habetur) tum prudentia dici potest, quoniam per eum, uel de præ-
teritis, uel de præsentibus, uel de futuris euentibus, ad uitæ sanctitatem, & ad Ecclesiæ utilita-
tem, homo instruitur, tum ex sapientia, & prudentia integratus, quatenus ex illa oritur, & in
istam tendit; per quem, ea, quæ Deo placita sunt, eodem reuelante, hominibus, quibus idem
B uoluerit, innotescunt.

QVARTVM corollarium est. quoniam illud, quod nonnulli nobilissimi alioquin & maxi-
mi Theologi dixerunt, ad prophetiam requiri miraculorum operationem, tanquam propheti-
cè annunciationis confirmationem, non facit ad prophetiæ essentiam. Ioannem nempe Bapti-
stam prophetam, ex ore Domini, & plusquàm prophetam habemus, quem, miraculum ullum e-
didisse, non legimus. Immo de eo Ioan. x, ita scribitur. Et multi uenerunt ad eum, & dicebant;
quia Ioannes quidem nullum fecit signum. quem locum edisserens B. Augustinus inquit, Nul-
lum, aiunt, miraculum ostendit Ioannes. Non dæmonia fugauit; non expulit febrem; non cæ-
cos illuminauit. Dauidem etiam prophetam fuisse nobilissimum, & cui Theologi omnes no-
men prophetæ per excellentiam tribuunt, nulli est dubium; de quo tamen, quod miracula ædi-
derit, non legimus.

Ea, quæ per prophetiam prædicuntur, si eueniunt; ita contingenter eue-niunt; ut possint etiam non euenire. CAP. XVII.

QVAM minimè autem rebus prophetia necessitatem imponat; etsi à Deo, qui fal
C lere aut falli non potest, illa, quæ à sanctis prophetis annunciantur, sunt eisdē
reuelata; & quamminimè ea, quæ per prophetas prædicuntur, ineuitabili ne-
cessitate euenire putanda sunt; ex iis, quæ in sacris codicibus leguntur, osten-
dere, non erit difficile. Nam libro quarto regum cap. xx, Et apud Esaiam cap.
xxxviii, legimus, Esaiam prophetam mortem Ezechiæ prophetasse in hac uer
ba, Hæc dicit dominus Deus, Dispone domui tuæ; quia morieris, & non uiues.
& statim subditur in litera. Et conuertit faciem suam Ezechias ad parietem, & orauit dominum
dicens. Obsecro domine. &c. atque paucis interpositis sequitur. Et antequàm egrederetur E-
saias mediam partem atrii; factus est sermo domini ad eum dicens, reuertere, & dic Ezechiæ.
Hæc dicit dominus Deus Dauid patris tui, audiui orationem tuam, & uidi lacrymas tuas. Ec-
ce ego adiiciam super dies tuos, quindecim annos &c. Qui nanque, si ea, quæ à prophetis de-
nunciantur, impermutabili necessitate uentura sunt, fieri potuisset, ut mors Ezechiæ impermu-
tabili necessitate non subsequuta fuisset? aut quomodo quindenum annorum spatium uitæ ip-
sius adiici potuisset? Consimile legitur lib. tertio Reg. cap. xxi. Vbi propheta Elias ex iussu do-
D mini occurrit Achab descendenti ad uineam Naboth, & illi dixit. Hæc dicit Dominus, In loco
hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum, & aliquot
interpositis, ista leguntur. Itaque cum audisset Achab sermones istos, scidit uestimenta sua; &
operuit cilicio carnem suam; ieiunauitque, & dormiuit in sacco; & ambulauit demisso capite.
Et factus est sermo domini ad Eliam Thesbitem dicens, Non'ne uidisti humiliatum Achab co-
ràm me? Quia igitur humiliatus est, mei causa; non inducam malum in diebus eius, sed in die-
bus filii sui inferam malum domui eius. Hæc ibi. si nanque ea, quæ prophetæ denunciant; ex ius-
su præsertim domini ineuitabili necessitate euentura sunt: num potuisset Achab orationi-
bus, & bonis aliis ac Deo gratis operibus, diuinam sententiam effugere; quam sibi denun-
ciarat Elias? lib. secundo Reg. cap. xxxiiii. legitur quòd Dominus misertus est super Hieru-
salem, & super afflictionem populi eius, & noluit illam disperdere, sicut per Gad prophetam de-
nunciatum Dauidi prius fuerat; sed angelum suum prohibuit, qui iam manus in eiusdem exci-
dium extenderat. Si illud quòd Gad propheta annunciauit, & præsertim ex præcepto Domini,
non euenit; sed fuit ab excidio Hierosolymarum prohibitus Angelus, dicemus'ne ea ineuitabili
necessitate esse euentura, quæ per prophetarū, quempiam sunt prænunciata? Quid de Iona pro-
pheta

pheta dicemus? qui diuinam misericordiam perpendens, intelligensq́; quantum illam suæ iusti- E
tiæ summus omnium pater anteferat, nolebat Niniuitis suum excidium, quod sibi Dominus reue-
lauerat, prædicare. Verùm cùm eosdem, de futura, post quadraginta dies, Niniue subuersione,
tandem admonuisset; illiq́;, audito tam diro nuncio, in cinere, in cilicio, & in ieiunio, de commis-
sis sceleribus, pœnitentiam egissent, atque immutabilem Dei sententiam permutauissent, exci-
diumq́; quod illis minitatus fuerat Ionas, & per Ionam Dominus euitauissent: indignabundus
Ionas, sub umbraculo, quod sibi fecerat, sedebat. Ita enim in Iona cap. IIII. legimus. Et afflictus
est Ionas afflictione maxima, & iratus est, & orauit ad Dominum, & dixit. Obsecro Domine. Nun-
quid non hoc est uerbum meum, cum adhuc essem in terra mea? propter hoc præoccupaui, ut fu-
gerem in Tharsis. Scio enim quia tu Deus clemens, & misericors es, patiens, & multæ miseratio-
nis, & ignoscens super malitia. Et nunc Domine tolle quæso animam meam à me, quia melior est
mihi mors; quàm uita. Et dixit Dominus, putas'ne benè irasceris tu? & quæ sequuntur. Sed cur
irascitur Ionas; nisi quia id, quod à Domino prophetare iussus fuerat, non euenerat? Sed quomo
do non euenerat: si uel prophetia rebus necessitatem imponit, uel, quæ per prophetiam enun-
ciantur, non euenire non possunt? sed constat non euenisse. Igitur aut non fuit Ionas propheta,
neque Gad, neque Elias, neque Esaias, aut tollenda est à prophetia necessitas illa impermutabi-
lis, non primum, igitur propositum. F

Aduersus ea, quæ superiori, capite dicta sunt, dubitatur; & dubitatio, ex D. Thoma, dissoluitur; & in solutione dubitatur.

CAP. XVIII.

SED aduersus ea, quæ superiori cap. dicta fuerunt, illa obstare uidetur prophe-
tiæ diffinitio, quam Cassiodorus in prologo psalmorum attulit, quæ etiam in
glossa ordinaria super loco Esaiæ citato, idest super cap. XXXVIII. ponitur, & à
catholicis Theologis nostris, communi consensu, recipitur, ea autem est. Pro-
phetia est inspiratio, uel diuina reuelatio, rerum euentus immobili ueritate de-
nuncians. Illis enim, quæ superiori cap. ex sacris codicibus adduximus exem-
plis, diffinitionē, hanc, & contra huic diffinitioni illa exempla pugnare, atque
contradicere, facilè quiuis suspicari potest, & non, immobili ueritate, fuisse Ezechiæ mortem,
Achab interfectionē, Hierosolymarū excidium, Niniuitarū subuersionē à prophetis denūciatam.
Hanc apparentem contradictionem, Secunda secundæ, Quæst. CLXXI. articulo ultimo, per
distinctionem quandam futuri euentus, D. Thomas auferre conatus est. Bifariam enim, inquit G
ille doctor sanctus, à Deo, futurus rei contingentis euentus cognosci potest; tum ut in se est, tum
ut in suis causis esse intelligitur. Quatenus quidē ea, quæ contingenter futura sunt, ut in se, diuino
intellectui sunt præsentia, eatenus ita ad unū determinata illa esse credidit B. doctor, ut non posse
uel non euenire, uel aliter, quàm eueniant, euenire putauerit. Quatenus uerò non ut in se, sed ut
in naturalibus causis suis, ea quæ contingenter euentura sunt, eidem diuino intellectui præsentia
sunt; illa eatenus ita indeterminata esse, existimauit; ut posse euenire, uel non euenire, & posse
etiam si eueniunt, aliter quàm eueniant, euenire, idem B. Thomas asseruerit. Futura igitur con-
tingentia, & quæ à prophetis prænunciata dicuntur, inquantum quidem primo modo, & in se, à
Deo; cognoscuntur, eueniunt; nec secus quàm eueniant, euenire possunt. Quatenus uerò secundo
modo, & in causis suis sunt cognita, & euenire, & non euenire, & secus etiam, quàm eueniant, eue
nire possunt. Et ideo illa, quæ isto secundo modo propheticè denunciata sunt: sæpè non euene-
runt, cuius rei illa est ratio; quòd causæ huiuscemodi euentuum, quos secundo modo à Deo intel-
ligi, & à prophetis denunciari diximus, naturales sunt, quæ etsi, quantum ad causas attinet, qua-
dam necessitate sunt effectū edituræ, à Deo tamen uel impediri possunt; uel ab actione suspen- H
di; ne in effectum suum prorumpant. Huius secundi modi erat (inquit Beatus Thomas) mors
Ezechiæ eidem ab Esaia, & Niniuitarum subuersio, eisdem ab Iona prænunciata. Iam enim
in Ezechia naturales mortis causæ aderant, & in Niniuitis scelera, quibus subuersionem sibi
demeriti fuerant; ut pro causarum natura, & scelerum ratione, & illi mors, & istis subuersio
non poterat non euenire.

SED aduersus hanc responsionem ego dubito. Primò, Quoniam distinctio ista B. Thomæ in se
bona minimè uidetur. Secundò, Neque secundum eius, propriam doctrinam bene admodum à
se ipso declarata. Tertiò, Neque etiam si bona esset, & aptè ad eius dogmata declarata, tolleret
eam propterea, quam nos apparere dicebamus, inter sacras literas, & diffinitionem Cassiodori
pugnantiam. Sed hæc tria breuissimè nos ostendemus. Neque enim hic locus longiorem deside
rat disputationem.

PRIMVM quidem, quoniam si futurus rei contingentis euentus, ut in se, diuino intellectui præ
sens,

A sens, ad unum determinatus est: sequitur omnino, ut secus quàm sunt, & modo naturæ suæ opposito, euentus contingentes (sicut ex Iamblicho prius declarauimus) diuinæ menti præsentes sint: eosdemque intellectus diuinus præpostere intelligat. Euentus quippe contingens: aut possibilis, quatenus contingens aut possibilis est, ex se, & ex propria, & intrinseca sua natura habet, quod & esse posit, & non esse: & sit prorsus tam ad esse, quàm ad non esse indeterminatus; alioqui non contingens aut possibilis, sed necessarius, uel impossibilis esset. omnia autem diuino intellectui, ut natura sua constituta sunt, & ut esse habere dicuntur, præsentia sunt. cum indeterminatione igitur (quantum ad se attinet) & (sicut inquit B. Thomas) ut in se, contingens euentus diuino intellectui præsens est; ita se habet, ut posit, etiam qua præsens est intellectui diuino, esse, aut non esse & aliter euenire, quàm eueniat. Contra uerò contingens euentus, non ut in se, sed ut in causis suis consideratur; & (ut sic) diuino intellectui præsentatur, idest prout intellectus diuinus non primam solùm quæ est diuina uoluntas & ratio, sed secundam, & tertiam, & usque ad proximam eiusdem euentus causam, ex qua res tandem, & euentus contingens producendus est; simul contuetur, & cognoscit; ad unum determinatus est; & cum determinatione ad unum, diui-
B no intellectui præsens est. Nam si determinatus ad unum non esset; cum omnino ab aliqua proxima causa, & ex aliquo, causarum ordine, effectus quilibet futurus producendus sit: sequeretur, uel quòd non omnes contingentis futuri euentus causas diuinus intellectus intelligeret, ac præcognosceret: uel quòd omnibus contingentis euentus positis causis, posset idem non euenire. Vtrunque autem absurdissimum omnino, & impossibile esse, certum est.

Si obiicias, quoniam naturales causæ omnes posint impediri.

Dicemus primò, quòd illæ non sunt omnes contingentis effectus causæ; sed illis addenda etiam est diuina uoluntas & ratio, quæ (ut paulò ante dicebamus, & prius libro secundò fusius declarauimus) omnium euentuum qualitercunque euenientium est prima causa; quæ impediri non potest.

Secundò, si illæ naturales causæ impediuntur ab aliqua causa: ita ut non sequatur effectus certum est, & quòd illæ non erant causæ illius effectus, & quòd effectus ipse non erat producendus. at loquimur de causis effectus producendi. si enim producendus est effectus; cui dubium, quòd à suis causis, quæcunque sint illæ, producendus est? quarum & si omnes, uel aliquæ in serie causarum contingenter, uel etiam temerè sunt complexæ; ab omnibus nihilominus simul sumptis, ita effectus producitur; ut non produci non posit. In quibus omnibus causis consideratus
C ille effectus, ad unum omnino, determinatus est. Quamobrem. Non solùm id, quod dicit B. Thomas, uerum esse non uidetur: sed res contrà quàm idem putauerit, se habere, existimamus. Contingentes nanque futuri euentus in suis causis, idest cum omnibus suis causis sumpti, & cum eisdem considerati, tanquàm determinati ad unum, in se uerò, & ut contingentes sunt, tanquam indeterminati, se offerunt diuino intellectui, quòd ut sic (talis namque est eorum natura) & esse, & non esse posint. Et hæc de primo.

Secundum, quòd uidelicet distinctio illa non fuerit ad doctrinam B. Thomæ satis rectè, ab eodem met declarata, ostendamus. Vel enim istæ causæ, ex quibus, dicebat B. Thomas, quantum est ex parte ipsarum causarum, nisi à diuina prouidentia præpediantur, euentus immobiliter, & de necessitate producitur, sunt naturales, uel non; Declaro me ipsum. Mors Ezechiæ, per prophetam prænunciata, quatenus ad causas suas naturales referebatur, erat, de sententia B. Thomæ, immobilis, & necessaria. ita enim scribit loco citato iste sanctus doctor. Nam sensus prophetiæ est; quòd inferiorum causarum dispositio siue naturalium, siue humanorum actuum, hoc habet, ut talis effectus eueniat. in quo loco uerbum[causarum naturalium] ad mortem Ezechiæ,
D uerbum uerò [humanorum actuum] ad Niniue subuersionem, referendum est. si naturales causæ illæ non sunt (fusius naturales causas sumendo, ut humanos etiam actus inter eas nunc connumeremus) de illis non loquitur S. doctor; quoniam ad naturales causas tantùm comparatus euentus, per prophetam, prænunciatus, immobili necessitate euenturus erat. Si uerò naturales causæ sunt; quemadmodum illas esse, ad quas prophetia, siue Ezechiæ mors relata, immobilitatem habebat, ipsemet confitetur; ita ut ad illas, ex earum natura, effectus ipse ut mors Ezechiæ, siue Niniue subuersio, ineuitabili necessitate, nisi à Deo impeditæ fuissent, secuta esset. Tunc ad uersus B. Doctorem conformabimus argumentum. Quoniam mors ista por.rat à peritis medicis compræhendi; naturales enim ægritudinis, & mortis causæ (ut naturales sunt) cognosci non solùm possunt; sed etiam debent à medicis, nullo adiutis præcipuo & supernaturali lumine; sed arte sola; quibus etiam illi (ut uero simile est) ire obuiam ex officio conari tenentur. cum sine aliquo remedio, morbum medici affirment nullum; etsi sæpe illud ab imperitioribus ignoretur. Quo stante duorum alterum contra diuum Thomam, omnino sequi necessum est; uel quòd illa Esaiæ prænunciatio & Ezechiæ mors non fuerit per naturales causas ineuitabilis, & necessaria (cuius oppositum loco citato in responsione ad secundum, ille confessus est) uel esto quòd per na-

GG turales

turales cauſas eſſet ineuitabilis, quoniam à perito medico poterant & mors illa, & mortis cauſæ E
naturales depræhendi; ſequetur quòd prophetia, & prophetica cognitio, non ſit ex ſui natura re-
uelatio, & inſpiratio diuina, ideſt non ſit ſupra humanam cognitionem; cuius contrarium ubiq;
cum Caſsiodoro, ſed præſertim quæſtione citata, art. primo aſſeruit idem doctor. Non enim &
naturales cauſas, & ea, quæ ex naturalibus cauſis, ordine aliquo, conſequuntur, ſupra humanam
cognitionem eſſe, idem B. Thomas confiteretur. Hactenus de ſecundo aduerſus B. Thomam.
Verùm quoniam irrepſit obiter difficultas de cauſis mortis Ezechiæ denunciatæ; quia ſi natura
les erant, poterant à peritis medicis præcognoſci: unde ſequitur ut non fuerit ſupra humanam
cognitionem illa prophetia; referam quid in hac re ſentiat B. Auguſt. qui lib. ſexto in Geneſim
cap. XVII, non ad naturales cauſas deſcendens; ſed in inferioribus tantùm ſe continens cauſis,
difficultatem diſſoluebat inquiens. Nam ſecundum quaſdam futurorum cauſas moriturus erat «
Ezechias. Et parum infra. Secundum aliquas igitur cauſas inferiores, uitam finierat: ſecun- «
dum illas autem, quæ ſunt in uoluntate, & præſcientia Dei, non finierat. Hæc Auguſtinus. Vbi «
notandum, quòd non idem ſunt cauſa naturalis, & cauſa inferior. omnis enim cauſa naturalis,
eſt cauſa inferior, ſed non conuertitur propoſitio, quòd plures ſint cauſæ inferiores, quàm natu-
rales. Naturales enim dicuntur illæ cauſæ tantùm, quæ ſuorum effectuum quodammodo pri- F
mordia intra ſe continent; à quibus propterea naturaliter produci dicuntur. Poſſunt autem ali-
qua in iis inferioribus aliquid cauſare; & illud non naturaliter; ut exempli cauſa, cùm homo ca-
pſam fabricat, aut domum, uel etiam cùm hominem iugulat, uel ueneno enecat, & huiuſmodi.
ueneno quidem naturale eſt enecare; at homini minimè naturale eſt, uenenum pharmacis adhi-
bere; quod, ſi fiat, præcognoſcere non eſt medici, ſed diuini potius & prophetici ſpiritus. Si-
mile quid forſam erat in Ezechia, uel in Ezechiæ miniſtris, ſiue iniquitate aliqua, ſiue ſocordia
& negligentia futurum; quod medici ex arte cognoſcere non poterant. ad quod deinde impermu
tabili neceſsitate erat mors Ezechiæ ſequutura; de qua quidem, poſita prius cauſa, ut epoto ue-
neno facilè fuiſſet medicis prognoſticare; ſed antequàm fuiſſet cauſa poſita, erat impoſsibile, an-
te poſitionem propterea huius cauſæ, mors non poterat Ezechiæ, niſi diuinitus præcognoſci. Sed
quoniam per naturalem cauſam, potuit etiam inferiorem quancunque cauſam intellexiſſe B. Tho
mas. De hac re propterea, non eſt cur longius differamus; ne de nomine contendere uideamur.

TERTIVM ſatis ex ſe patere arbitror; quoniam quocunque modo dicatur, huiuſcemodi præ- G
dictiones eſſe propheticas, cum euentus non ſucceſſerint; ſequi uidetur omnino, quòd non im-
mobili ueritate, facta fuerit prophetica denunciatio.

Altera reſponſio B. Thomæ melior, exponitur; & ſermo de prophetia terminatur. CAP. XIX.

QVAMOBREM alibi idem ſanctus doctor, in quæſtionibus ſcilicet de Veritate,
quæſt. XII. art. XI. dubitationi prætactæ longè melius ſacere ſatis uidetur. in-
quit enim, quòd prophetia bifariam conſiderari poteſt; tum ex parte diuini
conſilii; quod conſilium nihil aliud nunc eſt, quàm determinatio diuinæ uo-
luntatis ab æterna ratione & diſpoſitione procedens; tum ex parte diuinæ ſen-
tentiæ; quæ quidem ſententia pro ratione meritorum, & pro ratione hu-
manæ uoluntatis, quæ ſucceſsiuis temporibus permutatur, & ferri adeo, &
ſuſpendi, & permutari poteſt. tantùm enim præſentia, uel præterita, ut libro ſequente ex B.
Hieronymo declarabimus, non autem futura iudicat Deus omnipotens. In ea igitur, quæ uel H
inſtant duntaxat, & ſunt præſentia, uel præterita; non autem in ea, quæ futura ſunt, fert Deus
ſententiam ſuam. Quamobrem ex parte diuinæ ſententiæ, pro mutatione eius, in quem fer-
tur ipſa ſententia, mutabilitas aliqua poteſt prophetiæ accidere. At ex parte conſilii nul-
la. quæ reſponſio longè mihi magis, quàm prior, arridet; quæ fuit prius Beati Grego-
rii lib. XVI, Moralium cap. VI: ubi immutabilitatem prophetiæ ita declarat; ut aliquan-
do eandem mutabilitati aliquo modo ſubiici permittat: et eam, quam ſuperius oſtendera-
mus, contradictionem quàm commodiſsimè tollit. Non enim intelligas uelim, Deum muta
re ſententiam; ut homo ſæpe facit; qui decidit à ſententia. perſtat enim eodem modo ſemper; &
ſecundum præſcientiam ſuam, qua cuncta prænouit, ſententiam non mutat; ſed ex permutatio-
ne, ut dictum fuit, & conuerſione peccatoris; eius dicitur ſententia permutari, cum tamen re
uera ſententia non permutetur, ſed peccator. Quamobrem in libro quæſt. ad Orthodoxos, quæſt.
XXXVI, B. Iuſtinus philoſophus & martyr diſſoluens quæſt. Si numen mutari non poteſt; cur de
unctione Sauli dicit ſe pœnitere; & de euerſione Niniue, quòd ſententiam, mutauerit, ita ex in-
terprete inquit. Dominus Deus & quod eſt, & quod facit, quæ ſe deceant, immutabilis eſt. Sed cũ «
ii, quos curat, mutentur; mutat ipſe res; prout eis expedit, quos curat. Ideoq; & ad ignoſcendũ, «
& ad

A & ad non ignoſcendum immutabilis eſt. Ignoſcit enim immutabiliter iis, qui delicta, ſua corrigunt; iis uerò, qui à malis reuocari non poſſunt, immutabiliter non ignoſcit. Quod ergo dicit de unctione Sauli pœnitet me; oſtendit eius immutabilitatem in non ignoſcendo. Quòd uerò de Niniuæ excidio eum pœnituit; oſtendit eius immutabilitatem in ignoſcendo. Eſt enim immobilis Deus; ſemperq; perſeuerat in eis, quæ ipſum facere deceat, nec unquam mutationem admittit ad ea facienda, quæ eum deceant. Hactenus Iuſtinus. Hæc ipſa B. Thomæ diſtinctio ſub aliis uerbis ſolet à Theologis quibuſdam afferri. Dicunt enim duplicem eſſe prophetiam, Præſcientiæ ſcilicet, & comminationis; ſiue, ut inquit B. Chryſoſt. Homilia prima in Matth., prophetia duplex eſt, Vna ex præſcientia, altera ex iudicio operum. prior immobilis, atque impermutabilis eſt; poſterior pro actionum humanarum mutabilitate, mutabilis eſt; aut potius mutabiliter immutabilis eſt. Legitur Ierem. XVIII, Et factum eſt uerbum domini ad me dicens, Nunquid ſicut figulus iſte, non potero uobis facere, domus Iſrael? Repentè loquar aduerſus gentem, & aduerſus regnum; ut eradicem, & deſtruam, & diſperdam illud. Et ſtatim ſubdit. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo ſuo, quod loquutus ſum aduerſus eam; agam & ego pœnitentiam ſuper malo; quod cogitaui, ut facerem ei. Quibus uerbis immutabilem Dei mutationem propheta nobis expreſsit. eadem explicatur Ezechielis XVIII, Si impius egerit pœnitentiam, ab omnibus pecca-
B tis ſuis, quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea & fecerit iudicium, & iuſtitiam; uita uiuet, & non morietur; omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor; in iuſtitia ſua, quam operatus eſt, uiuet. Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua; & fecerit iniquitatem, ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius; nunquid uiuet? Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur, in præuaricatione, qua præuaricatus eſt, & in peccato ſuo, quod peccauit, in ipſis morietur. Pro ratione nanque humanarum operationum, & diuinam ſententiam permutari, & prophetiam, quæ diuinam huiuſcemodi ſententiam nobis prænunciat, enariari, abundè in his citatis locis, & in ſacris codicibus uniuerſis legere poſſumus. Quamobrem diuinæ miſericordiæ ineffabile ſacramentum ſuſpiciamus; cum diuinam ſententiã, quam immutabilem eſſe tantæ maieſtati congruum uideri poterat, noſtris operibus, & humanis noſtris actionibus, in pœnis præſertim minitandis, uel infligendis reuocari; & diuinam uoluntatem humanæ quaſi uoluntati ſubmitti; atque uel pro humanorum actuum permutatione, uel pro cuiuſpiam ſancti pro nobis uiri deprecatione, permutari ſere Deus Opt. Max. patiatur. Quemadmodum Exod. XXXII, legimus; quod præcibus Moſis placatus eſt Dominus; ne faceret malum, quod loquutus fuerat aduerſus populum ſuum.

C SED dixeris, ſi non prophetia comminationis, uel ſententiæ; prophetia ſaltem, quam præſcientiæ diximus, cum immobilis ſit; futuris contingenter euentis neceſsitatem imponere uidebitur; ut quæ per huiuſmodi præſcientiæ prophetiam prænunciata fuerint; illa ineuitabili prorſus neceſsitate euentura ſint.

RESPONDEBIMVS, non maiorem poteſt prophetia, iſto etiam modo conſiderata, rebus imponere neceſsitatem; quàm uel ipſa diuina præſcientia, de qua diximus, quòd falli non poteſt, uel ipſa diuina prouidentia imponat. Sed quòd ad opinionem rectius philoſophantium, & ad catholicam Theologorum ſententiam, rebus neceſsitatem prouidentia non inducat; ſuperius abundè ſatis uidimus. Similiter ad ſentẽtiam Iamblichi cognomento diuini, & multorum philoſophantium, diuinam præſcientiam uidimus non inferre rebus neceſsitatem ullam. Nunc idem, de noſtrorum Theologorum catholica ſententia, iam ſumus declaraturi. Ex cuius rei declaratione, ad prætactam difficultatem, copioſiſsimè erit reſponſum. Cum igitur de prophetia, & de prophetis ſatis hucuſque diſſeruerimus; quid ad idem tertium pro Stoicorum fatali neceſsitate, ex diuina præcognitione deductum argumentum, catholicus Theologus diceret; & quàm nullam rebus neceſſitatem diuina præſcientia inducat, ſed quàm commodè, cum diuina præſcientia, fortuna, teme-
D ritas, & omnis denique contingentiæ natura ſtare ualeat; nunc demum uideamus.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber octauus.

In quo de diuina præſcientia ad catholicorum Theologorum ſententiam.

Ad tertiam, pro Stoicorum opinione, rationem, quæ ex diuina præcognitione procedit, nunc ex catholicis Theologis reſpondetur: ſed præſenti capite, de quo dicendum, & quomodo procedendum ſit, prænotatur. CAP. PRIMVM.

IN HOC octauo, & penultimo noſtræ diſputationis libro, reſponſuri tantùm ſumus ad rationem tertiam Stoicorum, quæ erat, Quia Deus omnia antequam eueniant, præintelligit; qui nec fallere, nec falli poteſt: cuncta propterea ineuitabili neceſsitate eueniunt; de Diuina Præſcientia, ad catholicorum Theologorum ſententiam, cum de eadem prius libro ſexto, ad Philoſophantium opinionem fusè ſatis diſputatum fuerit; nunc tandem dicturi ſumus. Verùm enimuerò non eodem modo, quo, Fatum, prouidentiamque diuinam pridem contemplati fuimus, diuinam etiam Præſcientiam conſiderabimus. Superfluum nanque penitus eſt. & quia notiſsima ſint illa omnia; & quia tantos (ut dicit Tertullianus) habet diuina præſcientia teſtes; quantos fecit prophe- G
tas, an ſit, uel quid ſit, uel unde ſit diuina præſcientia inueſtigare. Et hoc præſertim inter Chriſtianos, & cordatos Theologos; apud quos, quod iis notius ſit; ferè eſt nihil: niſi in tertio fortaſſe theoremate difficultatem illam (de qua inferius dicturi ſumus) habere locum dicamus; an res, & rerum euentus futuri ſint; quia illos præſciat Deus; uel contrà illos magis Deus præſciat; quia iidem futuri ſint. In qua difficultate, quemadmodum (ut paulò poſt dicemus) inter catholicos Theologos aliqua uidetur controuerſia; ita in eam ſententiam ueniunt omnes: quòd & Deus omnia etiam futura, contingenterque, & temerè euentura certè, & determinatè intelligat; & quòd Diuina Præſcientia idem ſit, quod diuina ſcientia; differat autem pro noſtro modo intelligendi, ab illa, quadam ſola ratione; quòd ſcientia dicatur quatenus eſt omnium; præſcientia autem quatenus eſt futurorum tantùm in tempore euentuum. Et præterea quòd quicquid Deus ſcit; ab æterno ſciat; & nihil ex tempore didicerit. Ex quo illud redditur quàm clariſsimum; quòd ſcientia, & præſcientia diuina (quoniam res in tempore conditæ ſunt, & pro temporum ſucceſsione, rerum euentus explicamus, ab ipſo diuini intellectus obiecto, id eſt à diuina eſſentia, ut ortum ducant, neceſſum ſit. Aeternæ nanque ſunt, ideo non niſi ab obiecto æter- H
no quod unum eſt; diuina ſcilicet eſſentia, produci queunt. His igitur omnibus præſuppoſitis, ad rem propius accedemus; reſpondebimusque tantùm (quod ſimiliter prius phyſicè fecimus, cum de diuina præcognitione, ad Philoſophantium opinionem diſſerebamus) ad tertiam pro Stoicis, ex diuina præcognitione, procedentem rationem, catholicè; & aliquot inter reſpondendum, ex diuina Præſcientia, graues admodum, & perdifficiles aduerſus temeritatem, & contingentiam, ſuborientes difficultates; ita (ſpero) diſſoluemus; ut id cunctum (quod ex parte diuinæ Præſcientiæ, uel diuinæ Prouidentiæ, uobis in contingentibus, & temerariis euentibus, facit dificultatem) radicitus fuiſſe euulſum, facillimè eruditi omnes intelligant. Videamus igitur, quid ad rationem illam, quæ ex diuina Præſcientia procedit, omnium quæ pro certo rerum cunctarum euentu; & fatali earum neceſsitate adduci poterant, difficillimam, catholicus, & cordatus Theologus reſponderet; atque quomodo ſtante illa æterna, & infallibili, de rebus, & euentibus quibuſcunque, & qualicunque modo futuris, Dei Opt. Max. prouidentia, & præcognitione; multa nihilominus contingenter, multa fortuitò, & temere, euenire, tueri idem poſsit, conſideremus. Hoc enim diligenter, & accuratè explicato, noſtræ diſputationis optatus finis,

A finis, & multis prætereà difficultatibus, quibus peritiores ſæpenumero urgentur, torquentur-
que multisque ambagum anfractibus, quibus imperitiores multi multis modis controuerſan-
tur, tandem terminus imponetur quàm fœlicisſimus.

Pro reſponſione ad tertiam Stoicorum rationem nonnulla præmittuntur. CAP. II.

DICIMVS igitur, quòd in his, quæ ſuperius libro ſexto ex Iamblicho, & aliquot
aliis magni nominis Philoſophis, prænotata fuerunt, Theologorum etiam no-
ſtrorum catholica ad illam tertiam Stoicorum difficultatem, utcunque, & ue-
luti à longè reſponſio prædemonſtrata fuerit. Quamobrem ea, quæ ex illis do-
ctis, & ſapientibus uiris, prius annotauimus, quantum catholicæ ueritati,
& Theologorum ad illam rationem reſponſioni conueniunt; iterum repeta-
mus. Sunt igitur etiam ſecundum Theologos noſtros, in cognitione quacun-
B que, quatuor illa, uirtus cognoſcens, res cognita, ipſa cognitio, & modus cognoſcendi. Sunt
item illæ tres comparationes ipſius cognoſcentis ad rem cognitam; quatenus res cognita uel ma
gis præſtans, uel minus præſtans, uel æquè præſtans, poteſt eſſe ipſi cognoſcenti. Priorem com-
parationem ſignificauit nobis B. Auguſtinus quando libro ſecundo de Lib. Arb. cap. IIII dixit.
» Non cogimur dicere; omne intelligens melius eſſe, quàm id quod ab eo intelligitur; quoniam
» homo intelligit ſapientiam; & non eſt melior, quàm ipſa ſapientia. Trifariam quoque ad rem co-
» gnitam, cognitio, & ad ipſam cognitionem, modus cognoſcendi comparari poteſt; inquantum
magis; uel minus, uel æquè perfecta eſſe poſſunt hæc omnia. Et cognitio rei cognitæ, & modus
cognoſcendi illi cognitioni, quæ ipſi rei cognitæ, ex natura ſua, debetur, æquari poteſt, uel ex-
cedere, uel excedi. Illud quoque quarto loco uolunt Theologi; rebus omnibus, præter ſe, co-
gnitis cognoſcentem Deum præſtantiorem eſſe; atque de illis cognitionem, & modum habere
cognoſcendi longè, ſine comparatione excellentiorem; quàm ſit uel modus cognoſcendi, uel il-
la cognitio, quæ rebus ipſis, natura ſua debeatur. Quinto confitendum etiam illud prorſus
Theologi noſtri ſanxerunt. Deum cognoſcere omnia præſentia, præterita, & futura, poſſibi-
lia, impoſſibilia, neceſſaria, & contingentia, fortuita, & temeraria modo ſcilicet ſupremæ, per-
fectisſimæ, & diuinæ naturæ ſuæ magis, quàm rebus ipſis congruo. id eſt modo quàm excellen-
C tisſimo, atque quàm auguſtisſimo. qui quidem præſtantisſimus modus quamuis ſit à nobis in-
explicabilis; modis nihilominus pluribus (ut quilibet ſcire poteſt) ab expoſitoribus declarari ui-
detur. A Ioanne Baccone, & in primo libro Theologicarum ſententiarum diſtinct. XXXV. quæſt.
prima, & in lib. quarto diſtinct. prima. quæſt. IIII ita exponitur; ut ex perfectione actus in-
telligendi, quo omnia ſimul comprehendit, quia ſeipſum perfectè intelligit, qui eſt cauſa om-
nium, conſecutiuè; & non, ut plerique putarunt, terminatiuè, eſt in ipſo diuino intellectu re-
rum creatarum diſtincta cognitio. Eo enim, quòd ſe rerum omnium cauſam (inquit ipſe) per-
fectionalem, quæ quatuor alias continet, Deus comprehendit; conſequutione quadam, Deum
cognoſcere cætera omnia putauit Bacconus, tanquam obiecta ſecundaria, & conſequio cogni-
ta. Præſtantia igitur, in rebus aliis a ſe cognoſcendis, diuini intellectus, in eo ſecundum Bacco-
num eſt; quòd cuncta conſequio quodam, quatenus uidelicet, ſe cunctorum eſſe cauſam, intel-
ligit. Petrus ex Palude, cuncta Deum cognoſcere, per rerum ſimilitudines, & Ideas; quæ in di-
uina eſſentia tanquam in mundisſimo ſpeculo continerentur, putauit. Alij ut Herueus; quo-
niam in excellentia, atque eminentia diuinæ notitiæ, omnis cognitionis perfectio contineretur.
D B. Thomas lib. tertio Theologicarum ſententiarum diſtinct. XIIII, quem Durandus ſequutus
» eſt, modum hunc excellentisſimum ita explicauit. In eſſentia inquit diuina, quæ eſt cauſa omnium
» effectiua, uirtute quadam excellenti, continentur omnia. Intellectus propterea eſſentiam il-
» lam, illiusque uirtutem plenè cognoſcens, cætera omnia diſtinctè cognoſcit. Alii aliter. Et
quamuis in modo tam perfectæ cognitionis declarando, non idem omnes ſentire uideantur; in
illo tamen cuncti conueniunt; quòd auguſtiori modo quàm rebus ipſis, ſua natura conueniat;
cognitioneque quàm præſtantisſima, ut pote per eſſentiam propriam rerum omnium ſpeculum,
perfectionumque omnium infinitum pelagus, & principium, & cauſa, res cunctas Deus glorio-
ſus cognoſcat. Hoc eſt, quod B. Dionyſius lib. de Diuinis nominibus cap. VII, unde opinio-
» nem ſuam deſumpſiſſe uidetur B. Thom. ex interprete dicebat. Itaque diuina mens omnia con-
» tinet, cunctis ſuper eminente ſcientia; per ipſam omnium cauſam; omnium in ſe notionem an-
» ticipans, prius quàm angeli fierent. Et paulò poſt. Non enim ex iis, quæ ſunt, ea percepta,
» diuina mens nouit; ſed ex ſe, & in ſe ſecundum cauſam, omnium notionem, & ſcientiam, atque
» ſubſtantiam & habet, & ante excellenti ratione comprehendit; non tanquam ab exemplari, ſin-
» gula ducens; ſed iuxta unicam cauſæ complexionem, omnia ſciens, & continens. Nam ſi ſecun-
dum

dum unam causam Deus essentiam omnibus impartit; per eandem quoque causam unicam, scit E
insuper omnia; quippe cum ex ipso sint, & in ipso ante subsistant. Hæc Dionysius. qui seipsum esse omnium causam intelligendo alia à se cuncta Deum intelligere, asseruit; relinquens scholasticis difficultatem, an consequutiuè, an terminatiuè à se cætera intelligat. Vltimò, illud etiam sine hæsitatione censendum catholici iubent, Deum cognoscere cuncta eo modo; quo singula habent esse; hoc est dictu necessaria, quòd sunt necessaria; & ad quem modum sint necessaria; & respectu quorum uel dicantur, uel possint dici necessaria. Similiter contingentia, quòd contingentia sunt & ad quem modum sunt contingentia, & respectu quorum, uel dicantur, uel dici possunt contingentia & eodem modo possibilia, quòd possibilia, impossibilia, quòd impossibilia, fortuita & temeraria, quòd talia sunt; præterita etiam quòd præterita; præsentia quòd præsentia; futura quòd futura sunt. Sed modo, ut dictum, & repetitum sæpe fuit, singula, excellentiori, quàm ipsis, sua natura, conueniat. Vt impossibilia, necessariò; contingentia, fortuita, & temeraria, certè & exquisitè; præterita, uel futura, tanquàm præsentia; præsentia, inquam non in instanti fluentis temporis, sed permanentis æternitatis. Adde quòd diuisa etiam modo indiuisibili intelligit; quanta, sine dimensione; multifida, unitè; temporanea, æternè; generabilia, modo ingenerabili; fluxibilia modo stabili; mobilia, sine motu; localia, sine loco; nascentia sine initio; decedentia, sine fine; fluctuantia, sine alteratione. Nam isto etiam ferè modo F
ob suam perfectionem quæ tamen à diuina perfectione, infinito interstitio, recedit, in primo lib. super primum Euclidis, nostrum intellectum res ipsas cognoscere, tradidit Proclus. quanto igitur magis diuinum, id est omnium perfectissimum intellectum, res isto modo cognoscere dicemus? Quapropter cap. VII, de Diuinis nominibus B. Dionysius hæc ad uerbum scripta reliquit. Ἑαυτὴν οὖν ἡ θεία σοφία γινώσκουσα, γνώσεται πάντα, ἀΰλως τὰ ὑλικά, καὶ ἀμερίστως τὰ μεριστά, καὶ τὰ cc
πολλὰ ἑνιαίως, αὐτῷ τῷ ἑνί. τὰ πάντα, καὶ γινώσκουσα, καὶ παράγουσα. idest. Seipsam igitur diuina sapien- cc
tia cognoscens, cuncta cognoscit; immaterialiter materialia, impartibiliter partibilia, unicè multa, uno & eodem intuitu, cuncta cognoscens, & producens. contingentes igitur euentus, temereque ac fortuitò futuros omnes (Hoc autem neque nostro, neque alicui creato intellectui conuenire potest) diuinus intellectus determinatè unico, & simplicissimo intuitu, de se & nūc cognoscit; & ante (si ita dicere liceat) æternis sæculis præcognouit. Vt quod casu, quod fortuitò si ad diuinum intellectum (cui cuncta præsentia sunt, uel ad diuinam uoluntatem, cui resistere potest nihil) fiat relatio absolutè & simpliciter euenire possit, est nihil. Quin tamen iis non obstantibus, multa respectu intellectus diuini; & longè plura, quàm respectu nostri intellectus naturæ, contingenter eueniant; & insuper quin nonnulla respectu nostræ uoluntatis impotentiæ G
ac naturalium agentium inefficaciæ temerè & casu, præterque intentionem, quin etiam aliqua, præter diuinæ uoluntatis intentionem, tametsi illa nostris prauis uoluntatibus non resistat; sed nostris potius accommodetur operationibus, eueniant; negare non possumus. Quamuis enim rerum harum; atque istorum effectuum contingentiæ, & temeritati certa, infallibilisque, & doctis, & indoctis usque adeo officere diuina cognitio uidetur; ut quidam eorum, qui ex nostris erant, Theologi, ex certa ista, atque infallibili diuina præcognitione, cuncta (ut aliàs in lib. præsertim de Libero humano arbitrio abundè declarauimus) ineuitabili necessitate euenire putauerunt. Nos tamē contrà multa respectu nostri, longè plura respectu intellectus diuini cōtingenter euenire asseueramus; quod nulla difficultate, probare etiam possumus. Nobis profectò cœlū moueri, terrā quiescere, mare tumescere, & alia id genus innumera sunt necessaria; quòd necessariis causis, idest naturalibus, & natura sua operantibus, quæ nec nobis obediūt; nec à nobis impediri possunt, efficiantur; Deo autem prorsus sunt hæc contingentia omnia. contingentia enim Deo sunt, quæcunque præter ipsum sunt; quod ad ipsum relata, esse possunt, & non esse. Non igitur motus cœli tantùm, aut maris tumor; sed nostrum etiam esse, nostraque essentia, ac natura; quæ nobis, & philosophantibus omnibus tanquam æterna & necessaria uideri poterat; ad Deum relata, contingens est; quòd contingenter nos, humanamque uniuersam naturam esse, H
& talem, qualis est, contingenter esse existere uoluerit. Quanto igitur magis actiones nostras, contra eos, qui omnium fatalem necessitatem asserunt, curas, & studia nostra omnia, quæ nos ipsi contingenter euenire, si uolumus, experimur; siue ad humanam uoluntatem, siue ad diuinam intelligentiam illa referas; etiam si sint æternis ante sæculis à Deo præcognita; contingentia esse, & contingenter cuncta euenire, existimandum erit? Sed de iis, quæ pro difficultate tollenda, erant prænotanda, hucusque.

Ad argumentum ex diuina præcognitione procedens, nunc catholicè respondetur, & plures modi contingentem euentum considerandi, ponuntur, & obiter nonnullæ difficultates tolluntur. CAP. III.

Sed

A SED nos hoc loco acerrimus disputator urget. Nouit Deus me cras ægrotaturum quocunq; modo, siue ex necessitate, siue contingenter, illud cognoscat, esse euenturum; non fallitur Deus, non possum ergo cras ego non ægrotare; alioqui falleretur Deus: cras ergo omnino & ineuitabili necessitate ego ægrotabo. Stat igitur argumentum, quod ex præscientia procedebat, si Deus omnia præcognoscat, omnia impermutabili necessitate euenire. Admisimus superius, dum Iamblichi responsionem exponeremus assumptum, negauimus autem argumentum & consequentiam, & modum ex ipso Iamblicho demonstrauimus, quo diuina non obstante de rebus cunctis præcognitione, multa contingenter, & temerè euenire ualeant, sed paulò post, idest cap. IX. sexto libro, ex Ammonio; & libro de Humano arbitrio, dum de prædestinatione loqueremur, ex Theologo argumentum etiam, & consequentiam admisimus, diximusq; necessitatem hanc, esse necessitatem suppositionis, & consequentiæ. Est enim necessitas ista in connexione tantùm, non autem in connexis. Quamobrem non est hoc uerum tantùm in scientia diuina, sed in humana etiam. Profectò si quis de futuro quopiam euentu, certus est, consequens necessario est, ut illud futurum eueniat, necessitate uidelicet connexionis & consequentiæ. Si nanque non euenerit, non erat ille certus, neq; de futuro ille euentu scientiam, sed opinio-
B nem tantùm habebat. Illud autem quod ex connexione sola, & ex suppositione tantùm, necessarium est (quanrum in se est) absolutè omnino, & simpliciter contingens est. Hanc ipsam responsionem nō in prædestinatione duntaxat, sed in rebus, & euentibus omnibus, confirmat nunc Christianus & cordatus Theologus. Supposita nanque diuina præcognitione de crastina mea ægritudine, non necessitate aliqua, nisi suppositionis, sed omni potius absolutè loquendo, contingentiæ genere, idest contingenter & fortuitò, & temerè cras poterit accidere; quòd ipse ægrotem. Ideo B. Augustinus cap. XV. libri de Prædest. & gratia, inquit Dei præscientiam non cogere hominem, ut talis sit, qualem præsciuit Deus; sed præscire talem futurum qualis futurus est, quamuis eum non sic fecerit Deus. Nam (ut lib. tertio cap. IIII. de Lib. arb. idē Augustinus deducebat) si præscientia necessitatem imponeret, profectò neque ipsemet Deus relinqueretur liber. Et Alexander Aphrodisieus cap. XVI. libri de Fato, Si præcognitio, inquit, necessitatem inferre potest, cō sequens est, ut impossibilia necessaria dicantur, quòd Deus illa ignorare, non sit uerisimile.

C Addimus nunc præterea ex Boethio lib. quinto de Consolatione, à quo multi eam ex nostris doctissimis Theologis sunt mutuati, responsionem, quæ fuit prius Alexandri Aphrodisiensis, lib. de Fato cap. XVI, quòd res contingenter eueniens, bifariam considerari potest, nō dico (ut prius D. Thomas dicebat) ut in se, & ut in causis suis, sed tum quatenus intra suas causas latere, tum quatenus extra causas suas, iam in rerum natura existere, & patere intelligi illa potest. Primo modo à nullo intellectu (quod attentissimè notandum est, quòd à B. Thoma in Quæst. de Verit. quæst. II. art. XII. notatum fuit) à nullo inquam intellectu creato, uel increato & diuino, euentus contingens certè, & determinatè cognosci potest. quòd huiusmodi certa, & determinata cognitio cum rei cognitæ, idest cùm euentus contingentis natura; sine dubitatione, pugnet. super his autem, quæ pugnantiam includunt (cum impossibilia sint) nulla potentia ualeat. Sed de re huiusmodi, atque de ipso contingente euentu, isto modo considerato, certi, & indubitati nihil plus diuinus intellectus habet, aut cognoscit, quàm faciat humanus; hoc est, cognoscit uterq; duntaxat, quòd res esse potest, & non esse; quod iis uel aliis temporibus, hoc uel alio modo, euenire possit, & non euenire, nil ultrà nisi fortasse dicere uelimus, ut quemadmodum uir quò prudentior fuerit: eò propius futuri euentus, ut belli exitus ueritatem coniectat; ita Deus qui sapientis-
D simus est, euentum futurum, qua futurum est, exactius prospiciat, quàm faciat intellectus humanus, sed sit ut libet, satis est, quòd de futuro euentu, ea ratione qua futurum est, nō est diuinus intellectus certus. Quapropter non malè forsan dicebat Carneades, ne Appollinem quidē futura posse dicere, nisi ea quorum causas natura ita contineret; ut ea fieri, necesse esset. Nam si de euentu contingenti (quod de contingenti dicitur longè uerius de fortuito, & temerario dictum existimetur) ut latet in suis causis; posset Deus certam, & definitā habere notitiam, aliter quàm res ipsæ se haberent, & aliter quàm à natura, & ab ipsomet Deo. Opt. constitutæ fuissent, cognosci ab intellectu diuino res possent, aliter inquàm, hoc est modo essentiæ, & euentus rei, quæ cognoscitur, opposito; quod confiteri omnino cum Iamblicho, Syriano, Alexandro, sed in primis cum nostris catholicis Theologis omnibus, absurdissimū existimamus. Cum enim ancipitem ad esse, & ad non esse, incertamq;, & indeterminatam isto modo futurus contingenter euentus naturam habeat, quomodo ab aliquo intellectu, quicunq; sit ille, certè & definitè cognosci poterit? sed fingas cognosci à diuino intellectu, sequitur illico absurdum, quod prius intulimus absurdissimum, quoniam secus, & modo diuerso, & contrario, quàm res se habeant, intelligerentur à Deo: ad quod maximum illud incommodum consequens erit, uidelicet, quòd res Deus, aut non intelligeret, aut tantùm præposterè et quòd in maximo semper errore detineretur. Sed hæc à nobis blasphemia

blasphemia longè sit, ut debet. E

Si obiiciatur nobis, immo Boethio, Alexandro, B. Thomæ, & aliis doctissimis uiris; qui modum istum dicendi complectuntur, quoniam de euentu futuro, Deus uel aliquid statuit, & determinat, uel nihil. Si nihil, multis à nobis prius assertis aduersabimur. Si uerò quidpiam; quæritur, uel sese, idest sine secunda causa, ut uerbi gratia, sine Socrate, decernit de Socrate; quòd sit de animæ immortalitate cras disputaturus; uel cum secunda causa, & cum ipso Socrate. Si quidem sese, & sine causa secunda determinat; duo statim absurda sequi uidentur. Vnum, quòd Socrates ineuitabili necessitate, sit de animæ immortalitate, disputaturus (non enim potest aduersus diuinam determinationem) Alterum, quòd antequàm, è causis suis euentus exeat; immo dum intra eas adhuc latitat; certus erit Deus de futuro contingenter euentu. quod cum his, quæ prius à nobis declarata fuerunt, apertissimè pugnat. Si uerò non per se, sed cum secunda causa, & cum ipso Socrate, de euentu futuro, ut de crastina disputatione, decernit. Duo similiter absurda confestim sequi uidentur. Vnum, quòd secundæ causæ erit quædam actio; quæ à prima causa minimè dependebit; ea uidelicet, qua se ad effectum ipsa secunda causa determinat. Nam si ad effectum seipsam non determinaret; determinaretur à Deo. Deus igitur sese secundam causam determinaret, seseque contra positum de futuro euentu decerneret. Alterum, quòd à posteriore F causa, ut puta à Socrate, de nouo quidpiam Deus reciperet; id scilicet, quod in causa est; sine quo, decernere Deus non ualet.

Ad hanc dubitationem dicimus in præsenti; quòd futuri euentus determinatio, & à Deo, & à secunda causa dependet. sed res ad quem modum se habeat, inferius cap. XVII, præsentis libri, exactius declarabitur.

Poterit nobis rursus quispiam obiicere; si de contingenti futuro euentu, diuinus intellectus certus non est (est autem sine dubitatione, certus de præterito) non rectè libro decimo de Ciuit. Dei cap. XII dixisset, de Deo B. August. quòd temporalia mouens temporaliter, ipse non mouetur; nec aliter mouet facienda, quàm facta; nec aliter inuocantes exaudit; quàm inuocaturos uidet. ex his nanque, quæ ex tot præclarissimorum uirorum monumentis, de diuina paulò ante diximus præcognitione, apertè sequi uidetur; quòd facienda longè secus cognoscat Deus quam facta; quum de faciendis, ut facienda sunt, nequaquam sit certus, de factis autem certissimus sit.

Obiectionem istam facillimè diluimus; si uerba B. Augustini rectè intelligamus. Eadem G nanque potentia, eodemque simplicissimo intuitu, & facta, & facienda Deus intelligit, & contuetur; diuersa tamen quadam intelligendi ratione; quam quidem rationis diuersitatem, per affirmationem certitudinis (ut possumus) & negationem, exprimimus. dicimusque facta, ut facta sunt, à Deo certissimè deprehendi; facienda uerò, ea ratione, qua facienda sunt, ab eodem ignorari; cuncta tamen dignosci ab eo; quem lateat nihil; & ante cuius conspectum nuda & aperta sunt omnia; uti ea, quæ nobis facienda sunt; dudum æternisque iam sæculis, & facta sunt, & fiunt. Sed uideamus, unde discesserat oratio; & alterum modum, quo contingentem euentum considerari dicimus, perspiciamus.

Altero igitur modo, contingens, uel etiam temerarius euentus consideratur; ut extra iam causas suas exitit; & hunc quidem humanus intellectus certè cognoscere potest; sed non nisi cũ succedentibus iam, & explicantibus se temporibus, in rerum natura, abs suis causis, erutus existit, ut futurus minimè dicatur; sed præsens, uel præteritus. At intellectus diuinus, & hic solus, ex propria natura, & ex immensa propriæ naturæ perfectione, ante quàm huiusmodi contingentes, uel etiam temerarii euentus producantur, & eueniant; sed dum intra causas suas adhuc latitant; & ante temporum suorum explicationem immo ab æterno, ut tamen non intra causas H suas latentes sunt; sed tanquam extra causas suas, & iam ueluti explicati existentes, ab eodem considerantur; certè illos, & determinatè cognoscere potest. nec tantummodo potest; sed actu iam, & de facto certè, & exquisitè cognoscit. Quamobrem & rectè de Iuda, in Hypognosticis, dixit B. August.; quòd erat damnatus antequàm natus; & rectè hoc ipsum dictum Augustini, in ultimis uerbis libri secundi de Prædestinatione Dei, Ambrosius Catherinus reprehendit rectè sanè, & catholicè, & istud dictum est, & hoc factum, alio & alio modo contingentem euentum considerando. Nam si priore modo hoc est, ut intra causas suas latitat; contingens euentus & Iudæ damnatio sumatur; à Catharino rectè Augustinus reprehenditur. Si uerò modo posteriore, hoc est ut iã è causis suis egressus est euentus, uel in tempore, uel in æternitate, rectè August. loquitur; & ab Ambrosio ineptè satis reprehenditur. Quod autem hoc posteriore modo intelligendus sit August., inde patere potest; quòd per illa uerba, præter claram rerum cunctarum, & exactam apud Deum cognitionem, & intelligentiam, significari nobis ille uoluit nihil. Omnia nanque quæcunque sunt, fuerunt, & erunt, diuino intellectui (qui æternitate, quæ omnium temporum curricula simul, atque unitè complectitur, suo modo metitur) diuinoque conspe-

ctui

A ctui nuda sunt, ut Apostolus inquit ad Hebræos cap. i i i, & aperta. Et Prouerb. x v infernus &
perditio coràm eo Ioan. x x i, Tu domine nosti omnia. Et sap. i x, scit omnia, & intelligit ea. & Ec
cl. x x x i x. Non est quicquam absconditum ab oculis eius à sæculo, & usque in sæculum respicit.
eodem nanque simplicissimo intuitu, ex immensa sua perfectione, cuncta, in essentia propria,
tanquam in mundissimo speculo, tam futura, quàm præterita, uerùm non ut futura, uel ut præ
terita, sed (quod fusius libro quarto de Consolatione, prosa v i, declarauit Boethius) ut præsentia
contuetur. Quamobrem Eccl. x x i i i, legitur; quòd oculi domini multo plus lucidiores sunt so-
le; & circumspiciunt omnes uias hominum, & profundum abyssi, & hominum corda intuentur,
in absconditas partes; qui omnia, antequàm creantur, cognoscit; & postquàm abolita sunt, con
tuetur. Et in libro primo Paralip. cap. x x v i i i, Omnia corda scrutatur Dominus; & omnem co
gitationem mentium nouit. Et Io. i i, Ipse nouerat omnes, & sciebat quid esset in homine. Nec
propterea rebus hæc apud Deum certa, & præsentanea, cunctarum rerum cognitio necessita-
tem aliquam imponit; Omnia enim, eo modo, quo uel fuerunt, uel erunt, uel sunt, uel esse pos
sunt; diuinus intellectus cognoscit; necessaria quidem, quòd necessaria sunt; & quod modo ne
cessariò ad esse deducuntur: contingentia uerò quod contingentia sunt; & modo contingenti eue
niunt. Quinimmo temeraria, & casualia, quòd talia sunt: & quòd modo temerario, & casuali eue
B niunt, intuetur, & nouit. Qui tamen modus, quia diuinæ intelligentiæ, diuinæque necessitati
aliquo modo, ut congruat, necessum est; necessitatem propterea quandam illa omnia, & con-
tingentia, & temeraria habere connexam (ut in intellectu diuino sunt) confitemur. Quæ quidem
necessitas non est ratione rei, quæ contingenter, uel etiam temerè euenire dicitur, sed ratione
illius summæ, ac infinitæ perfectionis; quæ intellectum diuinum, quem nihil latere potest, ne-
cessariò comitatur. Rem, ut euadat facilior, exemplo declarabimus. iubemus igitur quempiam
in forum uenire; atque intueri quosdam stantes; alios sedentes; nonnullos currentes; aliquos
decertantes; obsonia quosdam uendentes; alios eadem ementes. Non'ne hic de huiusmodi rebus
omnibus claram, & infallibilem, ut pote (sicut dicunt Theologi) intuitam, habebit notitiam?
Num tamen, quia de huiusmodi præclaram cognitionem iste habeat; putabimus hæc omnia,
quæ hic intuetur, de necessitate & esse, & fieri? & non potius contingenter, uel etiam fortuitò,
& temerè? profectò nullam aliam, quàm suppositionis, in iis omnibus necessitatem uideo: pro-
pterea quòd omne quod est, quando est, necesse est esse. Ita res cunctæ in Orbe uniuerso, tan-
quam in foro, & Dei Opt. Max. Theatro quodam, præ oculis suæ maiestatis sunt positæ. Deus
eas omnes contuetur: singulæ sua munera obeunt; aliquæ ex naturæ suæ necessitate, aliæ ex arbi
C trio operantur; aliquæ in suis operationibus tum una, tum altera ratione, plus uel minus à scopo
aberrant, uel etiam impediuntur. Vnde aliqua, quæ minus ab ipsis agentibus intendebantur, in
medium obrepunt, nonnulla propterea temerè, & fortuito eueniunt. omnibus nihilominus
species quædam necessitatis inest: quatenus sunt omnia, si non in tempore, certè in æternitate;
& singula suis temporibus uel euenerunt, uel sunt euentura; in quibus considerata ut sunt, ne-
cessaria sunt. quoniam omne quod est, dum est, necesse est esse. Hunc rerum omnium diuinum in
tuitum B. Ambros. lib. secundo de Vocatione gentium per bellè declarauit. ubi postquam de Dei
præscientia, multa disseruit, tandem subintulit. Contra hanc inuictæ ueritatis splendidissimam lu
cem, solent quidam non sobriè dicere: superfluò ad acquirenda bonorum operum merita labora
ri. Frustrà etiam orationibus, quibus Deus exorandus speratur, insisti; si ex incommutabili pro
posito, eius Christianæ gratiæ subsistit electio; nec aliter quidpiam procedere potest; quàm om-
nipotentis uoluntate dispositum est. Sed qui se ingeniosè hoc arbitrantur opponere; non intelli-
gunt scientiam Dei, quæ & præterita, & præsentia, & futura complectitur; tempore non teneri;
& tam in conspectu eius astare ea, quæ gerenda sunt; quàm illa, quæ aut geruntur, aut gesta sunt.
Quod cùm uerissimum sit: non indiget mora cernendi, & discernendi illa uirtus: quæ perpetuo
D ueroque contuitu, creata & creanda simul aspicit: & quidquid in uniuersitate rerum per sæcula
præfinita euoluitur: ac multimodis uarietatibus explicatur; id totum in eo iam ordine compræ-
hendit: quem ex ipsius summo illo perfectoque iudicio, mundi huius finis accipiet. Hactenus
Ambrosius. Quibus uerbis res cunctas à Deo pendere, uniuersa ordinem retinere, humanam liber
tatem seruari, & ante oculos diuinæ maiestatis cuncta uersari B. Ambrosius demonstrauit.

Aduersus exemplum, quod superiori cap. adductum fuit, dubitatur. quoniam adhuc omnia ineuitabili necessitate euenire uidentur. & ad dubitationem responsio una exhibetur. CAP. IIII.

VERVMENIMVERÒ in exemplo proposito obiicitur statim nobis dissimilitu- E
do, nimirum nostram cognitionem, ab huiusmodi rebus, quas, ut in exem-
plo persistamus, intuemur, produci: contrà uerò res istas notitiam illam di-
uinam producere. Turpe est enim, & innumera secum trahere uidetur in-
commoda; Deum, asserere, à rebus aliquid addiscere. Quamobrem B. Augu-
stinus lib. XV de Trinit. cap. XIII. Vniuersas (inquit) creaturas, & spiritua-
les, & corporales, non quia sunt; ideo nouit, sed ideo sunt; quia nouit. Non
enim nesciuit, quæ fuerat creaturus; quia ergo sciuit, creauit: non, quia creauit, sciuit. Et pau-
lò ante ex B. Dionysio dicebamus, Non ex his quæ sunt, ea percepta diuinam mentem cogno-
scere, sed ex se, & in se, secundum causam, omnium notionem, & scientiam, atque substantiam,
& habere, & ante excellenti ratione compræhendere; non tanquam ab exemplari singula ducen-
tem, sed iuxta unicam causæ complexionem, omnia scientem, & continentem. A' rebus igitur
Deum suam desumere cognitionem, nequaquam censendum esse uidetur. Sed contrà potius
notitiam illam diuinam rerum omnium esse causam asserendum multis uidetur, non Theologis
catholicis solùm, sed etiam Ethnicis, & Philosophis; quod in mille locis, cum Algazele, in de-
struct. replicauit Auerr.; ita ut disputatione XII dub. II, & III, scientiam Dei, scientiam agen
tem appellauerit. Et lib. duodecimo diuinæ Philosophiæ commento LI ponens Auerr. diffe- F
rentiam inter diuinam scientiam, & nostram, inquit: quod diuina scientia est causa rerum; no-
stra autem est causata à rebus. Si ergo diuina Sapientia res, antequàm sint, prænouit: & eadem
est rerum causa; non autem (ut nostra cognitio, effectus est rerum; & quia nouit, creauit; non
autem quia creauit, nouit; diuina autem cognitio omnino necessaria est; quatenus nec fallere,
nec falli potest. Deus etiam est causa omnium efficacissima, qui quidem alias omnes impedire;
ab aliis autem omnibus etiam simul sumptis impediri non potest; quod nobis lib. Iliad. octauo
per funem illum aureum, per quem, à cunctis simul Diis, non posse Iouem ad terras protrahi;
contrà uerò à solo Ioue posse omnes à cœlis in terram trahi, significauit Homerus. Si igitur (in-
quàm) Deus est rerum omnium causa; & efficacissima causa; & non quia res sunt, ille nouit; sed
contrà quia nouit, illæ sunt. Quomodo non statim uidebitur sequi, omnia, ut diuinus intelle-
ctus nouit; & ut diuina uoluntas decreuit, & causarum series deposcit, & à Deo disposita, neces-
sariò euenire? iuxta illud quod legitur Gen. XXIIII. A' domino egressus est sermo; non pos-
sumus extra placitum eius, quicquam loqui. Hac autem ratione, non'ne exemplum de eo, qui G
homines multos diuersa in foro agentes contuetur; parum ad rem nostram facere uidebitur? Po
nas uirum illum; qui res istas quæ in foro geruntur, intuetur; non intueri solùm; sed etiam esse
causam eorum omnium; quæ conspicit; causam inquam huiusmodi, cui nihil resistere; & quàm
impedire posit nihil; non'ne statim (quantùm ad res illas attinet, quas intuetur) ineuitabili ne-
cessitate fieri singula (quæ uidet fieri) & euenire omnia, ut eueniunt, consequetur?

AD obiectionem hanc uel omnium difficillimam (Hæc est enim illa difficultas, quam in
principio huius libri, in tertio de Diuina præscientia theoremate, contingere posse dicebamus)
Res'ne ita sint, quia eas Deus ita nouerit; an contrà Deus ita nouerit, quia res ita sint, de qua &
inter scholasticos, & inter grauiores Theologos aliqua in uerbis saltem uideri potest controuer-
sia; & ex cuius dissolutione, & toti huic nostræ disputationi terminus; & tot, ac tantis, quæ
passim non in scholis tantùm, sed in tonstrinis etiam audiuntur sæpe, litibus, ac clamoribus fi-
nis imponi facilè poterit: ad hanc (inquam) dubitationem duas daturi sumus responsiones. u-
nam quidem nunc afferemus; alteram uerò in sequentibus. Dicimus igitur in præsentiarum ad
dubitationem. quoniam (ut prius sæpiusculè dictum fuit) & si Deus omnium causa est; est tamen
rerum extra se omnium prorsus contingens causa. non contingens, inquam, quia (ut solent sæ- H
pissimè loqui Philosophi) indeterminata causa sit, aut ita ut effectus omnes, qui à Deo contin-
genter uel producti, uel producendi dicuntur; ab aliis etiam produci causis possint, uel potue-
rint. Terram enim, Lunam, Solem, Cœlum, Animam, Angelos, mundum denique, & ea,
quæ in mundo sunt, omnia; quæ à Deo nulla necessitate, sed liberè, & contingenter producta
fuerunt; quemadmodum solus Deus creauit; ita solus Deus creare poterat. sed eatenus rerum
dicitur Deus contingens causa; quatenus hoc ipsum quod Deus produxit, & creauit; poterat
idem non producere; & ita id, quod euenit, poterat non euenire. Ab æterno tamen diuina uo-
luntas contingenter hoc uel illud, & producere, statuit; & euenire, uoluit. Est enim diuina uo-
luntas, ut in principio huius disputationis fuit à nobis superius dictum, omnis contingentiæ o-
rigo, fons, causa, & principium. quæ & si contingenter de omnibus statuit, aliqua tamen à cau-
sis secundis de necessitate, quorum nonnulla necessitate ineuitabili, nonnulla autem euitabili,
aliqua uerò prorsus contingenter fieri decernit: pro ratione, & natura, & modo operandi ipsa-
rum secundarum causarum: unde ea, quæ à secundis causis contingenter eueniunt, si ad Deum
referantur, ex necessitate contingenter eueniunt: quæ uerò à secundis causis necessariò fiunt;

A non ex necesſitate, ſi ad Deum referantur, & ſi diuina præſcientia, & pronidentia falli non poſſit, ſed contingenter neceſſariò fiunt. Nam cùm cauſas illas omnes Deus contingenter produxerit; & eſſe illas decreuerit, ac operari, & eiſdem ad operandum ſuppetias tulerit, quid prohibet dicere, immo cur non tenemur fateri, quòd illi ſecundarum cauſarum effectus neceſſarii; ut ad Deum referuntur contingenter tantùm neceſſarii ſint; & effectus contingentes? ad Deum enim relati, & neceſſariò, & contingenter contingentes ſint. neceſſariò nanque contingentes ſunt. Quoniam extra, ſi operatur Deus, de necesſitate contingenter operatur. Hæc eſt una reſponſio; quam ad hanc difficultatem noſtri Theologi communiter exhibere ſolent: à nobis etiam quaſi per Paraphraſim, explicata.

ALTERA, ad hanc eandem dubitationem, ſubtilior reſponſio eſt; & quæ facilè ſciolorum ora perſtringat, & claudat: Sed hanc non niſi diſſolutis prius nonnullis ſuborientibus difficultatibus, commodè afferre poſſumus. inferius propterea principio cap. IX præſentis ſectionis illam allaturi ſumus.

In his, quæ dicta fuerunt, dubitationes duæ tanguntur; & earum prior tollitur;
B Deumque tam & ſi contingenter, non tamen indeterminatè agere oſtenditur. CAP. V.

DICTVM eſt, Deum contingentem rerum omnium cauſam eſſe; & ad extra, quidquid agit, contingenter agere. Huic illud uidetur poſſe obiici; quòd contingenter agere, ſit indeterminatè agere; ſed ad agendum, indeterminatio in agente imperfectio eſt. eſt autem à Deo abigenda omnis imperfectio. Igitur non agit Deus contingenter.

ADDE ſi contingenter agat; ſicuti nunc iſtud agit; ita illud agere poterat. igitur ſicut ad hoc agendum, ſe determinat; ita ad illud agendum, ſe poterat determinare. mutabilitas igitur in Deo. Sed abſit nobis tanta blaſphemia. cum in Deo, ne obumbratio quidem ſit uicisſitudinis.

EST altera dubitatio in eo, quòd contingentiæ principium, & originem diuinam uoluntatem eſſe diximus; & præterea Deum non huius mundani theatri ſpectatorem tantùm; ſed cauſam etiam & effectorem eorum omnium; quæ in eodem contuetur. erit igitur cauſa illorum
C etiam omnium; quæ ab humana uoluntate procedunt. Ita ut quòd noſtra uoluntas in hoc, uel alio tempore, hoc, uel illud uelit, uel nolit, uniuerſa cauſa erit diuina uoluntas. cui, ad Rom. IX. reſiſti non poteſt. Quicquid igitur ſiue neceſſariò, ſiue contingenter diuina de nobis uoluntas ſtatuerit; non uelle humana non poterit. Vnde ſequitur, ut quicquid nos, uel uelimus, uel efficimus, ex diuinæ uoluntatis decreto, & necesſitate quadam, hoc eſt non ſimpliciter, & abſolutè, ſed nobis ineuitabili, uelimus, & efficiamus. quoniam illud, quod diuina uoluntas decreuit, nos non uelle, aut non efficere, non poſſumus.

AD priorem dubitationem dicimus, Deum ad extra, quicquid agit, contingenter agere; non tamen mutabiliter, aut indeterminatè. cum arguitur, quoniam contingenter agere, idem eſt, quod indeterminatè agere; falſum eſt, immò maxima eſt, in illa diſtantia. Sed hoc probare conatur aduerſarius. quoniam ſicut nunc rem iſtam Deus agit, ita hanc omittere, & agere aliam poterat, alioquin non contingenter ageret. Hic duæ ſunt accommodatæ reſponſiones. Vna, quòd hanc rem, quam agit, poterat Deus omittere, & aliam agere, potentia abſoluta, non ordinaria. Bifariam nanque diuinam potentiam Theologi conſiderant. Vno modo quo ad ea, quæ facit; alio, quo ad ea, quæ non facit, ſed, ſi uellet, facere poſſet. priorem ordinariam; poſteriorem
D rem abſolutam potentiam iidem appellant. Certè per priorem potentiam & ordinariam facere non poteſt; niſi quæ ab æterno facere ſtatuit; per poſteriorem uerò, & abſolutam, ea omnia poteſt facere; quæ uerbi rationem ſuſcipere poſſunt; hoc eſt ea, in quibus ſeruari poteſt ratio entis. ut ſunt illa; quæ pugnantiam aliquam non includunt; ſiue illa facere Deus ſtatuerit, ſiue non. Argumentum procedere uidetur de potentia Dei ordinaria, non de abſoluta; per quam poteſt multa agere; quæ non agit, aut aget aliquando. Matth. XXVI. An non poſſum rogare patrem meum; & exhibebit mihi modò, pluſquam duodecim legiones angelorum? De potentia igitur abſoluta loquendo, aliud poteſt agere, quàm agat; non tamen inde ſequitur, ut poſſit, indeterminatè agere, quia illud agere ab æterno determinaſſet. Si obiicias, quoniam Deus tunc ageret, ut determinaſſet agere; igitur non per abſolutam potentiam ageret, ſed per ordinariam. per ordinariam autem ſecus non poteſt agere, quàm agit, reuertitur igitur argumentum; ut non contingenter agat. Ideo eſt alia reſponſio. quòd tametſi poſſe, uelle, & intelligere unum in Deo, & idem ſint; quadam tamen ratione, inuicem diſtinguuntur, & quodam ſigno originis, ſiue naturæ. u-

num alterum præcedit. In p. p. quæſt. x x v, art. v, inquit B. Doctor, quòd intelligitur potentia ut exequens, uoluntas, ut imperans, intellectus, ut dirigens: Ita ut in primo ſigno ſit intellectus; qui uoluntatem dirigat; in ſecundo uoluntas, quæ potentiæ executiuæ præſit, & imperet; in tertio, de potentia, quæ iuſſa capeſcat, & exequatur. Et quanuis potentia non poſsit in oppoſitum uoluntatis diuinæ imperantis; poteſt tamen uoluntas in eo ſigno, quo potentiam præcedere diximus, ut hoc uult, ita uelle illud; ut uerbi cauſa, ſicut nult Antichriſtum fore: ita poteſt uelle Antichriſtum non fore. Ex quo quamclariſsimè ſequitur, poſſe diuinam potentiam aliud facere, quàm faciat: nunquam tamen indeterminatè; quoniam potentiam præcedit uoluntas, & intellectus, à quib. potentia ipſa determinatur. Si quæratur, an poſsit uoluntas ſecus imperare, quàm imperet, dicerem (meliori ſemper iudicio ſine contentione ceſſurus) quòd ſicut potentia in exequendo uoluntatem imperantem ſequitur; nec quicquam poteſt aduerſus illam: ita uoluntas intellectum dirigentem ſequitur: nec poteſt aduerſus illum. poteſt autem uno, uel altero modo uoluntatem cum ratione intellectus dirigere; & uoluntas ſimiliter unum uel alterũ uelle, & imperare poteſt; & potentia exequi. ſed de iſta difficultate hactenus. B

Ad poſteriorem dubitationem reſpondetur; & tametſi pro diuina uoluntate cuncta fiunt; non tamen ineuitabili neceſsitate fieri, oſtenditur. CAP. VI. F

AD poſteriorem arduam omnino, atque iterum arduam dubitationem, propter quam libr. tertio de Libero arbitrio, contra Euodium, D. Auguſtinus certamen iniuerat, qui diſſerendo quidem, non autem ex ſententia definiendo, contendebat, non poſſe Deum eſſe præſcium futurorum, & hominem nulla neceſsitate, ſed uoluntate liberè, & contingenter peccare: reſpondebimus, duobus ſuppoſitis, unum de humana uoluntate, ſiue de ipſo homine, duo ab æterno Deum ſtatuiſſe. primum in rerum natura hominem exiſtere, & eo tempore, quo æternis ante ſæculis, apud ſe exiſtere ſtatuiſſet. Secundum pro ratione naturæ ſuæ, eundem & uelle, & agere Deus ſtatuit, id eſt ſtatuit, ut conſultando deliberaret, & deliberando, atque eligendo operaretur. Voluit nempe Deus ſummus rerum omnium parens, humanam uoluntatem, & ipſum deniq; hominem eſſe, exiſtereq́; prius, quàm uoluerit illum uelle quidpiam, & operari. G prius inquam fortè etiam tempore; ſed ſi non tempore, certè ſaltem natura, uel origine. Quædam enim ſic ſe habere dicuntur; ut tametſi quo ad exiſtentiam, nullum ſit inter illa temporis interſtitium. quo tamen ad eorundem naturam, & originem, unum omnino alterum præcedat. Quamuis nanque & ſol, & ſolis ſplendor, ſimul quantum ad tempus, à Deo glorioſo producti fuerint, naturam tamen lucis ſolis natura, & ſubſtantia origine, ſine dubitatione præceſsit. Hanc præcedentiam appellant philoſophi præcedentiam naturæ, theologi uerò non rarò præcedentiam originis. Hominem igitur prius eſſe Deus noluit, quàm illum uoluerit aliquid uelle, & aliquid operari. Quòd ut in lib. quarto theologicarum ſententiarum diſtinctione x I I. quæſt. I I I. & diſtin. x L I I I I. quæſt. prima, uberius Ioan. Scotus demonſtrauit, ita rerum omnium exigat ordo, ut prius res ipſæ ſint, poſtea operentur, operentur inquam non omnes idem, aut eodem modo, ſed ſingulæ pro ratione illius eſſe, & illius naturæ, quam prius à Deo optimo Maximo conſequutæ fuerunt. Quamobrem elementa uno modo, plantæ altero, & animalia diuerſo ab utriſq; modo operantur. elementa rurſus ſi inuicem comparentur, uariis modis plantæ ſimiliter, & animalia pro ratione uidelicet illius naturæ, quam à Deo ſingula ſortita ſunt, operari conſpiciuntur. H Homo igitur per arbitrium, & uoluntatem ſuam, ita à Deo conſtitutus eſt, illumq́; talis omnino naturæ eſſe Deus ſtatuit, modumq́; illiuſmodi in operando illi indidit, ut liber, & ſuarum actionum Dominus eſſet. Et pro arbitrio hoc, uel illud uellet, uel nollet, uel ſaltem non uelle poſſet, & operaretur, uel non operaretur. Quæ quidem libertas, ut admonet Beatus doctor uerit. quæſt. x x I I. art. v I. in tribus conſpicitur, in actu, quatenus poteſt uelle, & non uelle; in obiecto, quatenus poteſt uelle hoc, uel illud, uel ſuum oppoſitum; & in iis, quæ ad obiectum tanquam ad finem ſunt, quatenus poteſt uelle uti hoc, uel illo medio, bono uel malo, ad illud aſſequendum, quod concupiſcit. Non ergo actionum ab humana uoluntate procedentium, ita diuina uoluntas eſt cauſa, quaſi illam impellat, & cogat. Non enim quemadmodum ego hunc calamum, per quem hanc de diuina præſcientia diſputationem conſcribo, licet de contingenti moueam, eundem tamen ad motum ita compello, ut huius motus, & ſcriptionis nulla iam in ipſo calamo, omnis autem in me cauſa conſtituenda ſit. ita aſſerendum eſt, humanam uoluntatem meam contingenter à Deo moueri; ut etſi hanc uoluntatem meam, ad hanc diſputationem ſcribendam Deus contingenter ab æterno ſtatuerit, uel etiam eandem in præſentiarum commouerit, quod tamen ad me attinet, compellar ego ita in hanc ſcripturam, ut hanc ipſam diſputationem non ſcribere non poſ-

A fim,& nulla mihi,omnis autem fit Deo huius diſputationis,huiusq́ue ſcriptionis aſcribenda cauſa:abſit huiuſcemodi;abſit inquam iterum à fidelium mentibus huiuſcemodi deteſtanda exiſtimatio,peruerſaq́;, de operationibus humanis atque de ipſa humana uoluntate opinio. Res enim (lib.ſeptimo de Ciuit.Dei cap.xxx.inquit B. Auguſt.) quas Deus condidit,ita ſua pietas adminiſtrat,ut eaſdem actiones proprias agere ſinat. Et ante Auguſtinum. B. Dionyſius cap. VIII. de Diuinis nominibus inquit. Δεῖ εἰδέναι τὴν θείαν δικαιοσύνην ἐν τούτῳ ὄντως οὖσαν ἀληθῆ, δικαιοσύνην, ὅτι πᾶσιν ἀπονέμει, τὰ οἰκεῖα κατὰ τὴν ἑκάστου τῶν ὄντων ἀξίαν, καὶ τὴν ἑκάστου φύσιν, ἐπὶ τῆς οἰκείας διασώζει τάξεως, καὶ δυνάμεως. Ideſt ſcire opus eſt, diuinam iuſtitiam ex hoc maximè ueram eſſe iuſtitiam,quòd ſingulis, pro dignitate cuiusque rei, propria quædam diſtribuat, ſingulorumq́; naturam in ordine ſuo,& uirtute propria conſeruet. Hæc ille. Eſt autem humanæ uoluntatis naturalis uirtutis, & eius uirtutis opus proprium,liberè agere,& non agere ſuarumq́; actionum omnium apud ſe poteſtatem & imperium habere. uoluntas nempè noſtra(ut fusè lib.tertio de Lib.arbit. oſtendit Auguſtinus) uoluntas non eſſet, niſi in noſtra eſſet poteſtate. Non enim noſtræ aliquo pacto uoluntatis & noſtræ actionis urgens Deus eſt & cogens cauſa,ſed benè dirigens,conſilians,& adiuuans.

B dirigit,quia propter peccatum primi hominis,genus humanum ad terram delapſum eſt.conſulit, ne terrenarum rerum cupiditate terram ſemper proni ſpectemus, ſed ad ſidera, & ad Deum ipſum,qui noſtra beatitudo eſt, tollamus uultus. adiuuat, ſua nos præueniente, & ſubſequente ineffabili gratia, ut erigamur, & de lacu peccati in eternam gloriam facili greſſu progrediamur euehamurq́;.Ad quæ omnia ſicut diuina gratia eſt neceſſaria,ſine qua uolũtas noſtra poteſt nihil, ita libertas nobis requiritur arbitrii,& uolũtatis ſine qua nihil mereri,nihil conſequi nobis poſſemus.Et adeò nõ eſt in operibus noſtris nos neceſsitans Deus cauſa,ut contra etiã Dei uoluntatẽ (ſicut diximus ſuperius)humana quandoq;(quid dicã quandoq;?)imo ſæpiſsimè uoluntas ueniat. Chriſtus in Euangelio præcipiebat ſanato, ne cui diceret; ille autem multo magis prædicabat. Aug.de Spiritu & litera cap. XXXIII. Infideles, inquit, agunt contra Dei uoluntatem; cum eius Euangelio non credant. & libro quinto de Ciuit. cap. VIII. A Deo, inquit, ſunt omnes poteſtates; quamuis ab illo non ſint omnium uoluntates, & breuiter mala & peccata noſtra omnia, (quod ſemel atque iterum ſuperius à nobis dictum fuit) præter uel etiam contra Dei uoluntatẽ accidere, ſine dubio, cenſendum eſt; quamuis & mala non ageremus ſi ille non uellet, & malis noſtris, ad noſtram (ut dictum eſt ſuperius) utilitatem, & ſalutem, ſumma Dei bonitas, ſum-

C maque eiuſdem prouidentia, non dicam ſæpè, ſed ſemper utatur. Deſipit nanque, atque iterum deſipit; qui malum diuinam uoluntatem, propter malum uelle & permittere exiſtimat. cùm humana uoluntas, de qua in Geneſi legimus, quod ad malum omni tem pore prona eſt, non propter malum, ſed propter bonum; immo malum ipſum bonum exiſtimans, etſi ſæpiſsimè, quod Deo accidere, non poteſt, decipiatur, quod malum eſt, eligere uideatur. Voluntas igitur noſtra etſi diuinæ uoluntati ſubiecta ſit; cum illam creare, ad nihilum redigere,& illius actionem ſuſpendere, & immutare Deus ualeat; poteſt tamen contra diuinam uoluntatem, ideſt contra diuinæ uoluntatis præcepta (in præceptis nempe, præcipientis uoluntas manifeſtatur) multa uelle; ut à diuina uoluntate illam in ſuis actionibus cogi, uel modo aliquo neceſsitari nequaquam ſentiendum, uel dicendum ſit. Nam ſi uult illam Deus operari, uult in primis illam eſſe; ſed eſſe non poteſt; niſi ſuarum operationum ſit domina, & ſuæ poteſtatis ſit, & arbitrii; quod hæc ſit etiam ad opinionem multorum philoſophorum, & in primis Alexandri Aphrodiſienſis, nedum ad theologorum noſtrorum ſententiam, natura & eſſentia uoluntatis & hominis.dicebat etiam Auer.in Deſtruct. dub. primo.ſi non eſſet libertas in uoluntate,remoueremus naturam uoluntatis. Ergo quomodocunque de nobis Deus ſtatuat: noſtrarum operationum arbitrium penès nos ſemper, ex

D his, quæ dicta ſunt, relictum ita eſſe conſequitur: ut non ſolùm nullo modo noſtram uoluntatem Deum cogere exiſtimandum ſit, ſed contrà eum, qui à Deo humanam uoluntatem in ſuis operationibus cogi exiſtimat, damnandum eſſe: quòd & de Deo, & de humana uoluntate præpoſterè admodum, ac iniquiſsimè ſentiat. Quinimmo ex his, quæ hactenus diximus, tem admirandam nunc fortaſſe tibi amice lector colligemus, nimirum quòd non ſolùm non neceſsitat, & non cogit Deus humanam uoluntatem; ſed neque illam etiam,ſi uellet, cogere, poteſt: ideſt non poteſt effici, ut ab aliquo, uel etiam à Deo ipſo Opt. Max. humana uoluntas ad uolendum & operandum aliquid, neceſsitetur, atque cogatur. nec minus repugnat dicere,uel facere uoluntatem ab aliquo (quodcunque illud ſit) eſſe coactam; quàm dicere uel facere hominem eſſe elephantum,album eſſe nigrum, calidum eſſe frigidum,& demum facere oppoſita eſſe ſimul uera. Quemadmodum enim homo talis eſt naturæ; cum qua per potentiam aliquam, etiam diuinam, elephantis forma ſtare non poteſt; ſed impoſsibile eſt ſimul quidpiam eſſe, & hominem & elephantum; ita uoluntas quæcunque(ſed aliis omiſsis uoluntatibus, de humana nunc tantùm loquamur) talis eſſentiæ, & talis naturæ à Deo Opt. Max. rerum omnium opifice, conſtituta eſt; ut quamuis actionem eiuſdem Deus ſuſpendere, uel ipſam uoluntatem immutare, aut etiam in nihilum redi

gere

gere poteſt; cum ea tamen coactio, uiolentia, & neceſsitas ſtare non poſsit. Violentum enim ſpecies inuoluntarii eſt, non uoluntarii. Nempe quemadmodum ignis actionem Deus poteſt ſuſpendere, uel immutare; Cæterum ſi agit, non niſi naturaliter, agere, & non niſi calefacere poteſt; ita uoluntatis actionem; & electionem poteſt Deus ſuſpendere uel etiam immutare. At ſi agit, non niſi liberè, & pro electione, agere poteſt, ideſt non poteſt eſſe; ut ſimul & uoluntas ſit, & quidpiam uelit, & ſimul ad oppoſitum uolendum, & eligendum neceſsitetur, atque cogatur. ut ſicut lapis cum inclinatione, quam ad deſcenſum habet, ſimul ui in altum proiectus mouetur & fertur ſurſum, ita uoluntas cum inclinatione, ideſt electione, quam ad aliquid operandum habeat, ſimul ui in oppoſitum feratur, atque moueatur. ſed pro arbitrio & uult quidquid uult; & operatur quidquid operatur. Quamobrem rectè & doctè Ioannes Scotus in primo lib. Theologicarum ſententiarum diſtinc. XXXIX. uoluntatem in primo etiam inſtanti ſuæ creationis, quidquid ipſa uelit, contingenter & liberè uelle oſtendebat. alioquin ſi uoluntas (ut in ultima quæſt. quolibettorum idem intulit) naturaliter moueretur ab alio, ut uerbi cauſa ab intellectu; ſicut intellectus naturaliter mouetur ab obiecto; homo eſſet unum bonum brutum; quanto igitur magis ſi ab obiecto ita dicam, uolibili; uel ab alio quocunque, aliqua uiolentia, moueretur? & in lib. ſecūdo diſtinct. VII. non cogi aiebat uoluntatem ad amandum ab ipſa bonitate obiecti: ſicut ex complexione primi principii, ad aſſentiendum, intellectum cogi uidemus. rectiſsimè propterea D. F
Bernardus humanum arbitrium diffiniens, aiebat eſſe liberum conſenſum ob uoluntatis inamiſſibilem libertatem. Si nanque ab aliqua ſiue inferiore, ſiue ſuperiore cauſa, cogi poſſet uoluntas, non dixiſſet D. Bernardus libertatem uoluntatis eſſe inamiſsibilem. Et lib. de Gratia & libero arbitrio idem Bernar. inquit: quod tam poſt peccatum, quàm ante, ſemper libertatem arbitrii tenuit homo inconcuſſam. Et ideo quæ ab humana uoluntate proueniunt: non niſi contingenter, & pro arbitrio & electione euenire poſſunt.

Tolluntur aliquot, quæ in iis, quæ de humanæ uoluntatis arbitrio dicta fuerunt, ſuboriri poterant dubitatiunculæ. CAP. VII.

VERVNTAMEN in hac maxima, atq; ampliſsima, quam expoſuimus, uoluntatis libertate, eius, quod ſuper Geneſi ſcripſit Origenes, quæſo lector memineris. Si quiſpiam, inquit ille, abſolutam ita noſtram uoluntatem eſſe putat, ut nulla re præcedente, uoluntas noſtra hoc, aut illud amplectatur: is mundi ſe particulam eſſe, continenteriq; ab uniuerſo, oblitus eſt. Hæc Orig. Poteſt nanque Deus (ut ait B. Auguſtinus.) omnem ſecretiſsima, atque efficaciſsima gratia ſua, à corde obicem, & omne à uoluntate impedimentum auferre, quo homo id propria uoluntate uelit, quod illum uelle, Deus ipſe uoluerit. Et 10. lib. de Spiritu & litera cap. XXXIIII. Ex libero (inquit idem) arbitrio eſt, quod uiſorum ſuaſionibus agit Deus, ut uelimus, & ut credamus ſiue extrinſecus, per Euangelicas exortationes, uti & mandata legis aliquid agunt; ſi ad hoc admonent hominem infirmitatis ſuæ; ut ad gratiam iuſtificantem credendo confugiat, ſiue intrinſecus, ubi nemo habet in poteſtate; quid ei ueniat in mentem, ſed conſentire uel diſſentire propriæ uoluntatis eſt. Et Libro de lib. arb. cap. XX. idem aſſerit, hominum uoluntates ita eſſe in Dei poteſtate, ut eas, quo uoluerit, quando uoluerit faciat inclinari. Et cap. XXI. Agit omnipotens in cordib. hominum, etiam motum uoluntatis eorum, ut per eos agat, quod per eos agere ipſe uoluerit. Et ideò Iob XII. legitur, quòd Deus immutat cor principum terræ. Item in Prouerb. cap. XXI. Cor regis in manu domini, quocunq; uoluerit, inclinabit illud. Et per Ezechielem capit. XXXVI. dicitur, Ego faciam ut in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & operemini. Agit quippe (ut inquit B. Chryſoſtomus) in nobis Deus, ut quod uult ipſe, & nos uelimus, & agamus. quod nō Deus ſolùm, ſed malus etiam Dæmon facere, utcunq; cum permittitur, idem poſſe uidetur, ut in lib. duodecimo. Quolib. art. XI. & in quæſt. diſputatis de dæmonibus D. Thomas declarauit. Nam operatione dæmonis, poteſt alicuius idolum cuipiam ſub ratione rei abhominabilis, uel delectabilis, præſentari, unde maleficia ad amorem, uel odium fiunt, ſed iſtud non eſt uoluntatem cogere, ſed uel allicere, uel immutare. Verùm quòd uelimus id, quod nolumus, dum ſcilicet nolumus aut nolimus, quod uolumus, dum uolumus, quod eſt uoluntatem cogere; ſicut accidit petræ, quæ dum ad inferna nititur tendere, ad ſuperna, ui cogitur, agere Deus non poteſt, quem ad modum poteſt nihilominus quiſpiam (ut diximus) ſurſum lapidem proiicere, dum in eo inclinatio remanet ad deorſum, ſed inclinationem, quam ad aliquod peragendum habemus. Deus immutare quidem poteſt, quoniam in uoluntate ita operatur, ut in natura, & ſicut naturalis operatio à Deo eſt, ita omnis etiam actio uoluntatis.

NEQVE obiiciatur nobis, quod Ioan. ultimo, Chriſtus ad Petrum ait; Cùm ſenueris alius cinget te; & ducet quo non uis. Vel quod ad Roma. VII, ſcribit Apoſtolus, Non enim quod nolo bonum

A uum hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago: Et ad Gal. v. Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem. Hæc enim sibi inuicem aduersantur, ut non quæcunque uultis illa faciatis. quasi uim, ab externa causa, humanam uoluntatem pati sensisse Apostolus uideatur, & ad hoc, uel illud perpetrandum cogatur. Non enim ui cogi illam uult D. N. Iesus Christus, uel Paulus, si nanque ad malum illa cogeretur: nullum in malo coactè perpetrando posset nobis imputari peccatum: quòd peccatum illud non sit; quod ultroneum & uoluntarium non est, sed dicimur catenus ex Paulo uelle, & operari, quod noluimus; quatenus, etsi Dei legem, mente, & uiuida ratione probamus; illecebris tamen carnis, & sensuum uoluptatibus allecti, contra diuinam legem sopita ratione, & Dei spiritum aliquid, non coactè quidem sed spontaneè uolumus, & operamur. Ducere uerò quempiam, ubi ille alioquin non uellet, non est uoluntatem eius etiam quo ad exteriores actus (ut quidam putarunt) aliquomodo cogere; cum cogi non patiatur. nisi nanque uirtuti motiuæ illa imperaret, & pedes moueret, duci Petrus non posset; sed bene super equo, uel plaustro uiolenter, & nullo uoluntatis consensu uehi poterit, quòd arbitrium non in passione, sed in actione consistat.

Dices, poterit saltem uoluntas cogi, ad non uelle aliquid; quia poterit Deus illam annihilare; uel etiam ad uelle quidpiam; si Deus in illam crearet quempiam actum, & illum conseruaret.

B Respondebimus, sunt istæ friuolæ obiectiones; & quæ non sunt relatu dignæ; tametsi utrique annuerint quidam Theologi, qui de libero arbitrio tractatum ædiderunt. dico ego ad primam, quòd id, quod non est, non potest cogi; sed, ut uoluntas, cogatur, necesse est, quòd supersit.

Ad secundam dicendum, quod illud non esset uoluntatem siue uoluntatis arbitrium cogere; sed agere, ut uoluntas quid patiatur, quod Deus eam pati uellet per uoluntatis ipsius immutationem. At pridem diximus libertatem non in passione, sed in actione consistere.

Obiici etiam fortasse uobis possent humanorum animorum in alio statu, & angelorum uoluntates in bono, uel malo confirmatæ; in quibus non uidetur integrum, & incolume ipsum arbitrium; sed ad alteram potius bonam, uel malam partem, necessitatæ uoluntates illæ uidentur.

Verum obiectionem tollit compilator Theologicarum sententiarum in lib. secundo distinc. vii, in quo loco inquit: quòd boni angeli non aliqua cogente necessitate, sed propria, ac spontanea uoluntate, per gratiam quidem adiuti, bonum eligunt; & malum respiciunt. Et mali similiter angeli contrà, spontanea uoluntate, à gratia destituti, bonum uitant, & malum sequuntur: ut omnino uerum illud sit, quod diximus, à nulla externa causa, quæcunque illa sit, uoluntatem posse necessitari. Sed redeo unde discesseram. Cum igitur sit homo suarum operationum dominus, quòd humana uoluntas, ut ostendimus, à quoquam cogi, & uim pati non possit: multa autem homini præter Intentionem, & uoluntatis suæ decretum, extrinsecus accidere uideamus: multa propterea ad humanam uoluntatem relata, casu, temerè, & fortuitò euenire dubitandum non erit; quæ tamen quoquo modo euentura sunt; Deus, ante cuius conspectum nuda & aperta omnia sunt, certè & determinatè cognouit & eorum curam & prouidentiam gerit. Ex iis igitur omnibus, constat primò illa simul stare posse; quæ pugnare putabat Euodius, Deum uidelicet cunctorum euentuum præscium esse: & hominem simul non necessitate, sed uoluntate peccare. Item secundò multa & contingenter, & temerè euenire, & si cuncta à Deo Opt. Max. adamussim præcognita uel etiam decreta sunt. Eius nanque præscientia, ut patere iam potest, quod etiam exactius declarabitur, contingentiæ temeritati euentuum obstat nihil.

Tangitur alia in iis, quæ in superioribus fuerunt dicta, exoriens dubitatio; quoniam ea saltem, quæ agentium naturalium opera eueniunt, ineuitabili necessitate euenire, dicentur. & huius solutio aliquantisper differtur; in præsenti autem capite dubitatio illa, an Deum frustrà precemur, obiter tangitur, & dissoluitur. Cap. VIII.

D Satis iam multa, de hac quæstione, diximus; & tamen nondum quiescit animus, ingensq; aduersus ea, quæ dicta sunt, & maxima nobis adhuc imminet difficultas. Quamuis enim quodcunque, quod uel contingenter, uel etiam fortuitò & temerè futurum est, infallibili, à diuino intellectu (ut diximus) cognitione cognoscatur; atque ista omnia, quæ contingentia sunt, nouerit intellectus diuinus esse contingentia: & diuina uoluntas eadem, quæ contingentia sunt, contingenter, & esse, & fieri decreuerit; quorum aliqua ad humanam uoluntatem, uel ad aliquas secundas causas relata, non solùm contingentia, sed fortuita etiam, & temeraria dicantur; nihil tamen obstat; quin ista eadem (quantum ad se attinet) qualitercunque à nobis appellitentur, ineuitabili necessitate eueniāt: cū illo modo cūcta infallibiliter eueniāt; quo prius

prius à diuina uoluntate statutum fuerit, eadem euenire; nec impediri eorum euẽtus possint. alio E
qnin nec certa starent diuina decreta, nec certa de eisdem, apud Deũ esset intelligentia, præcogni-
tio, & prouidentia. Non enim in iis, quæ uel naturaliter eueniunt, uel naturaliter operantur, nec in
cæteris breuiter quibuscunq;, præter illa, qnæ ab humana uoluntate dependent; illud uidetur dici
posse: quod in effectibus prius humanæ uolũtatis dicebamus. cùm nec in iis libertas sit aliqua; nec
illa ab aliqua uoluntate, nisi diuina, à qua decreta cuncta uidentur, dependeant. Ex quo non so-
lùm omnia, præter pauca illa, quæ homo facit, & operatur, fatali quadam (quod absurdum est)
necessitate euenire: sed etiam quod eo, quod dictum est, non minus absurdum, in Christiana po-
tissimùm religione uidetur; nos frustrà Deo pro serenitate, pro pluuia, pro uictoria, pro salute,
& aliis id genus innumeris orationem effundere, omnino consequens esse uidebitur. Quoniam
si ab æterno, quanuis contingenter, dare, uel non dare quippiam Deus decreuerit; cum muta-
ri ille non possit; & deprecantibns, & non deprecantibus, sed torpentibus etiam, & stertenti-
bus nobis, ut decreuerit, impendet, uel non impendet. quoniam id, qnod semel decretum
est, & à Deo præuisum, quocuuque modo illud Deus decreuerit, & præuiderit, non euenire
non poterit.

AD hanc tam grauem, ac tam difficilem dubitationem in primis dicimus; quòd duas illa tan-
git graues admodum, & perdifficiles difficultates. Vna est, an quæ eueniunt omnia, iis exceptis, F
quæ ab humana procedunt nolnntate, quoniam uullo suo arbitrio, sed naturali quodam ordine,
& naturalium causarum nexu, & actione, ex decreto tantùm diuinæ uoluntatis, euenire uiden-
tur; ineuitabili necessitate eueniaut. Altera an stante de re qnacunque diuino æterno decreto,
ad Deum sint à nobis preces effundendæ. Ad quas nobis quidem dicendum est, sed quàm breuis-
simè. Ad priorem illam dicemus in sequentibus.

AD posteriorem tametsi fusè satis, & exactè, in libro de Humano Arbitrio, à nobis dictum
fuerit; nonnnlla tamen nunc etiam dicemus, quæ fortè locus ille desiderare poterat; ut tum ex
hiis, cum ex illis plenior sit ad dubitationem solutio. Ex Theologis igitur nostris, uel ex illis
potius, qui ex nostris erant, nonnulli & propter hoc argumentum, & quoniam certa & infalli-
bilis sit rerum cunctarum apud Deum præcognitio, & diuinæ uoluntatis de eisdem, quòd eue-
niant, uel non eueniant, & quando, & qnomodo sint euentura, determinatio (Non enim
quemadmodum humana, ita diuina nolnntas in futuris euentibus anceps fluctnat, aut ab eo quod
semel statuerit, flectitur) huiusmodi, proh dolor, deprecationes uanas, & futiles esse dixisse ui-
dentur; quum tamen interea Iamblichus Ethnicus Theologus (ut in lib. de Humano arbitrio ubi
de prædestinatione agitur, diximus) admirandæ uirtutis esse asseruerit orationem; etiam si Home G
rum Deos orationibus flexibiles affirmantem acerrimè, & tanquàm uefarium hominem repræ-
henderit. Sed hos hæreticos mittamus.

ALII rectius respondent, quòd non uanæ, & superfluæ suut hnmanæ deprecationes, etiam
si Deus cuncta certè, & determinatè præcognoscit, & de rerum euentibus etiam præstituerit, &
immutabilis ille sit, ita ut nostris obsecrationibus, ab eo, quod semel statuerit, non deflectatur;
quoniam ab æterno ipse nouit; quid per tuas in tempore futuras orationes, sit ipse effecturus. il-
lud sanè, quod mediis tuis præuisis precibus se ab æterno effecturum statuit: efficere, si nostrum
modum intelligendi sequi liceat, non statuisset; aut etiam non statueret. Non euim ad modum
temporis, æternitas labitur, quæ tota simul peimanens est. Huius rei clarissimum exemplum
habes ex Ierem. XXIX, in quo loco asserit Dominus, se aliquando liberaturum de captiuitate
Babylonica Israeliticum populum; sed non sine præuisis eiusdem precibus, & orationibus. Ego
enim scio, inquit, cogitationes, quas cogito super uos, ait Dominus. cogitationes pacis, & non
afflictionis. ut dem uobis finem, & patientiam; & inuocabitis me, & ibitis; & adorabitis me, &
exaudiam uos; quæretis me, & inuenietis; qnum quæsieritis me in toto corde uestro; & inue-
niar à uobis dicit Dominns; & reducam captiuitatem uestram; & congregabo uos de uniuersis
gentibns, & de cunctis locis; ad quæ expuli uos, dicit dominus. In quo loco liberationem pol-
licetur; quoniam, inquit, inuocabitis me, & ibitis; & quoniam adorabitis, ego exaudiam uos. H
& quoniam me quæretis; innenietis. In lib. etiam Tobiæ cap. sexto, alterum habemns ex Ange-
lo Raphaele pulcherrimnm exemplum; qui Tobiam admonet; ut cum uoluerit esse cum Sara
sponsa sua; primùm surgant ambo; & Dominum cœli deprecentur. Et ideo ad finem libri secun-
di de uocatione gentium dicebat Ambros. Quanuis quod statuat Deus; nulla possit ratione, non
fieri; studia tamen non tolluntur orandi; nec per electionis propositum, liberi arbitri deuotio re-
laxatur, cùm implendæ uoluntatis Dei ita sit præordinatus effectus; ut per laborem operum,
per instantiam supplicationnm, per exercitia uirtutum, fiant incrementa uieritorum. Et B. Au-
gustinus libro quinto de Ciuit. cap. x. Preces (inquit) ualent, ad ea impetranda; quæ se pre-
cantibus concessurum esse, Deus præsciuit. Item D. Greg. inquit, Obtineri nequaquam pos-
sunt; quæ prædestinata non sunt. Sed quæ sancti uiri orando efficiunt; ita sunt prædestinata; ut
eorum

A eorum precibus impetrentur. Hoc ipsum, si ex profanis nonnulla adducere liceat, in libro sexto, subindicauit nobis Virgilius; dum Sibylla Aeneam admonet frondis aureæ, ex illustri pulchræ Proserpinæ arbore decerpendæ.

» *Carpe manu, namquè ipse uolens, facilisque sequetur,*
» *Si te fata uocant; aliter non uiribus ullis*
» *Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.*

VNDE rectissimè mihi B. Augustinus, & alii plerique catholici, ac sanctissimi uiri dicere uidentur. Vt de pace, aut de pluuia, uel de serenitate, & aliis huiuscemodi, nos minimè solicitari, debeamus. Sed magis deprecari; ut diuina uoluntas de nobis adimpleatur; secundum illud Apost. ad Philippen. IIII. Nihil soliciti sitis; sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione, petitiones uestræ innotescant apud Deum. Et dominus Matth. VI. Orantes nolite multum loqui; sicut Ethnici faciunt. Putant enim; quòd in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater uester; quid opus sit nobis; antequam petatis eum.
B Quasi uelit dicere, breuibus ita oretis, ut petitiones uestræ, diuino iudicio, & uoluntati relinquantur. ad quem modum oramus. Fiat uoluntas tua; sicut in cœlo & in terra. Vnde lib. primo Reg. cap. primo, ad Annam coniugem, inquit Elcana. precor ut impleat Dominus uerbum suum. Et B. August. orabat, Domine da, quod iubes; & iube, quod uis. Hoc est, quod in Psal. CXVIII. orantes dicimus. Da mihi intellectum ut discam mandata tua.

Nobis quid ex oratione acquiramus, & quid est dictu, oratione Deum ad nos flecti, declaratur. CAP. IX.

VIDIMVS, quàm minimè frustrà exoretur Deus à nobis; quum ab æterno, per merita orationum nostrarum, dare quidpiam, aut non dare, statuerit. Nunc quid dictu sit, Deum ad nos flecti, uel oculos suos conuertere Deum ad nos, declarare proposuimus. Non enim (ut paulò ante dicebamus, & lib. de Humano Libero arbitrio susius dictum fuit) existimare debemus; nostris, quantuis Deo gratissimis precibus, ita Deum permutari, sicut putarunt Aegyptii quidam (si B. Thomæ lib. tertio contra gentes cap. XCIII. credamus) ut qua-
C si deprecationibus nostris, nunc nonnulla uelle, incipiat; quæ antea non uoluerit. permutatur certè nostris obsecrationibus (liceat nunc uerbo permutationis uti; quanuis nihil minus Deo conueniat, quàm mutari) sed diuino conspectui ab æterno præsentibus (adsunt enim omnia æternitati) propter quas nobis petentibus impendere disposuit, quod petimus. Ab eo autem, quod in æternitate statuit (si humano more, de Deo nobis loqui fas est) dimoueri non potest, uel melius dicamus, dimoueri non uult. quòd mutabilis ipse non sit. Num. XXIII. Dixit ergo & non faciet? locutus est, & non implebit? Non enim probamus illud quod Io. Antonius Delphinus, Franciscanæ familiæ præpositus scriptum reliquit, Deum posse nunc (de ordinaria potentia loquor, de qua, ille etiam loquebatur) uelle secus, quàm prius uoluerit; uel etiam uelle quidpiam; quod ab æternitate non uoluerit; & posse præterea actum suum, & suæ uoluntatis decretum suspendere, ac permutare. Putauit nempe ille (ita dicendo) euentuum necessitatem effugere. Sed non aduertit, in quantam incommodorum abyssum, ne dicam blasphemiarum, inciderat. Deum (ut infinita prætercam) euentus futuri ancipitem, & inscium facit; mutabilem ac uicissitudinarium, & prius & posterius in æternitate constituit. quæ omnia, nemo est; qui non inter absurdissima reponat. Sed hoc loco notatum cupio; cum dicimus Deum quidpiam
D statuisse; eundem esse sensum, ac si Deum statuere; uel Deum statuturum esse, diceremus. omnia enim temporum curricula æternitas ipsa complectitur. Non tibi (quæso) cum dicimus Deum hoc, aut illud statuisse, subeant infinita sæcula præterita; ante quæ illud, quod statuit, statuisse dicatur; sed ita potius dictum intelligas; In ipsa æternitate, quæ ipsemet Deus est, Deum statuisse, statuere, & statuturum esse. Omnia enim tempora illi conueniunt; qui non solùm æternitate, ita dixerim, metitur; sed est ipsa æternitas; cui & præterita, & futura, præsentia sunt. Nobis autem, qui tempore metimur, sunt hæc tempora diuersa. Sed redeo unde discesseram. Est igitur etiam atque etiam utilis nobis oratio; quum per eam Deum, qui immutabilis est, permutemus. non quidem ad modum, quo homo mutatur; ut modò unum uelit, & modò priore illo spreto, alterum; & decidat de sententia. sed modò suæ maiestati, & suæ immutabilitati congruentissimo; quo etiam illum ad nos flectere, & conuertere dicimur. Quem modum si scire cupias pie lector; audi quæso, & diligenter aduerte, Deum ad nos per orationem flecti, nil aliud esse, ut in lib. de Humano arbitrio, parte illa, in qua de prædestinatione agitur, declaratum fuit, quàm nos ad Deum ipsum, per orationem, flecti, moueri, ferri, & (ita dixerim) pertrahi. Ad suscipienda nanque diuina consilia, & ad recipienda diuina nobis ab æterno decreta munera, nos

orationes paratiores, capacioresque efficimur: ut non Dei decretum in nostram concupiscen- E
tiam permutemus; sed contrà concupiscentiam nostram in diuinam mutemus uoluntatem; & in
eius decretum transformemus nos ipsos. Atque hoc est, quod oramus, cum dicimus, Fiat uo
luntas tua. Quamobrem lib. secundo de Sermone domini in monte, inquit B. Augustinus.
Quid opus sit oratione, quæri potest. Si Deus iam nouit; quid nobis necessum sit; nisi quia ipsa
orationis intentio cor nostrum serenat, & purgat, capaciusque efficit, ad excipienda diuina mu-
nera; quæ nobis spiritualiter infunduntur. Non enim ambitione precum nos exaudit Deus;
quia paratus est suam lucem dare nobis, non uisibilem, sed intelligibilem, & spiritualem: Sed
nos non semper parati sumus accipere; cum inclinamur in alia; & rerum temporalium cupidita-
te, quasi tenebris quibusdam, inuoluimur; uel etiam tenebramur. Sit ergo in oratione, con-
uersio cordis ad Deum; quia semper dare paratus est; si nos accipimus; quod dederit. Hæc ille.
Non enim, ut ad Donatum scribit B. Cyprianus, in capescendo munere cœlesti, mensura ulla, uel
modus est. profluens largiter spiritus nullis finibus præmitur; nec coercentibus claustris, intrà
certa metarum spatia, refrenatur; manat iugiter; exuberat affluenter; nostrum tantùm sitiat
pectus, & pateat. Quantum illhuc fidei capacis afferimus; tantùm inde gratiæ inundantis hau-
rimus: Hæc Cyprianus. Nostra igitur oratione mutamur nos. non Deus mutatur. per eam cor-
dis desiderium in Deum accenditur; mentis radius illustratur: temporalium alioqui sordium, & F
peccatorum fece obtenebratus, atque pollutus. Ad diuinum nos donum capescendum disponit;
& quantùm accipere disponimur: tantùm, ut nihil minus, ille donare est paratus. abeant tantùm
creaturis terrenarum rerum cupiditates; alioquin audituri sunt id, quod Zebedei uxori, pro fi-
liis, nescio quid petenti dictum est à domino. Nescitis quid petatis. Nempe nec Dauid pro ui-
ta filii, nec Paulus pro remotione stimuli, fuerunt exauditi. quoniam rerum temporalium cupi-
ditate erant utcunque obtenebrati. Quinimmo Dominus noster Iesus Christus Dei filius, in
quo sibi semper diuinam uoluntatem complacuisse, scriptura testata est; obnixè, & ad sanguinis
sudorem usque, pro transitione calicis, deprecatus, minimè exauditur. iuxta illud quod in Psal.
XXI, scriptum est. Clamabo per diem & non exaudies. quoniam hæc petitio ad carnem, &
ad humanæ infirmitatis fragilitatem, aliquo modo uergere uidebatur. Sed in eo fuit exauditus:
in quo diuinæ uoluntatis se subiecit dicens: non tamen fiat sicut ego uolo, sed sicut tu. exemplo
suo nos instruens, quousque carni liceat Christiano indulgere: ad Domini inobedientiam usque,
exclusiuè tamen. Quàm primùm enim mandatis Domini & diuinæ uoluntati se caro subtrahere
nititur; tam cito eius comprimenda est audacia: & cum Christo exclamandum. Domine non
sicut ego uolo; sed sicut tu. Multis etiam modis in nostris deprecationibus erramus. Verumta- G
men spiritus, ut inquit Paulus ad Roma. VIII, adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid ore-
mus, sicut oportet, nescimus: Sed ipse spiritus postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus:
qui autem scrutatur corda, scit, quid desiderat spiritus; quia secundum Deum postulat. Cæte-
rùm ad quem modum uideamur ad nos Deum flectere, cum tamen nos contrà flectamur per o-
rationem, & moueamur ad Deum, B. Dionysius lib. de Diuinis nominibus cap. III duobus
accommodatissimis exemplis declarauit. In quo loco de supersubstantiali bonitate edisserens,
ex interprete inquit: Illa omnibus adest non tamen omnia illi adsunt. Quando uerò illam castis-
simis precibus, & intellectu tranquillo, affectuque ad diuinam unionem apto, precamur, tunc
nos etiam illi adsumus. Et paucis interpositis. Quamobrem nos ipsos, per orationem uideli-
cet, ad diuinorum salutariumque radiorum sublimiorem intuitum eleuamus. Veluti si cathena
quædam multis contexta luminibus à summo cœlo suspensa, usque ad infima protendatur, nos-
que hanc manibus semper alternis in anteriora porrectis appræhendamus, trahere quidem ipsam
ad nos uidebimur; re autem uera, non deducemus eam ad nos, supra uidelicet, infraque præ-
sentem; sed ipsi potius ad excelsiores radiorum uariè lucentium splendores fœliciter prouehe-
mur. Aut fortè quemadmodum si ingressi nauim, funes ex petra quadam usque ad nos extentos H
teneamus; quippe quorum nitamur auxilio; non petram quidem ad nos, sed nos potius, na-
uimque reuera promouemus ad petram. Quemadmodum uicissim, si quis stans in naui, mari-
timum percutiat saxum, in illud quidem tanquam immobile permanens, nihil efficiet, sed seip-
sum potius arcebit à saxo, & quanto uehementius contendet impellere, tanto illhinc longius re-
pelletur. Hæc ille.

Quòd non frustrà Deum deprecamur, ut omnes etiam exaudiamur.
CAP. X.

Addimus

ADDIMVS responsioni prius, ad difficultatem illam, an frustra deprecemur Deũ exhibitæ, responsionem aliam, ex B. Aug. tractatu VII, super Epistolam Diui Ioannis. Ea autem est. quod adeo non frustra deprecamur Deum: ut bonos omnes, quinimmo malos etiam, diuersis tamen modis, à Deo semper exaudiri dicamus. A Deo nempè exaudiri, bifariam contingit, tum ad salutem tum ad uoluntatem. Mali non ad salutem suam, sed ad uoluntatem quandoque exaudiri dicuntur, quemadmodum de diabolo legimus; qui, Iob primo, obtinuit à Domino uniuersam substantiam ipsius Iob. Et Matth. VIII obtinuerunt dæmones, in gregem porcorum ire. Boni uerò contrà, non ad uoluntatem, sed ad salutem exaudiuntur. Quemadmodum D. N. eùm patrem pro transitione calicis, ad sanguinis sudorem usque deprecatus est, qui quidem uisus fuit, non exaudiri ad uoluntatem; ad salutem, exauditus fuit. non quidem suam, sed nostram. Ideo ad Hebræos cap. V, exauditus est pro sua reuerentia. Et Ioan. XI. pater gratias ago tibi; quia audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis. Et Paulus, & alii sancti uiri, ad salutem non ad uoluntatem cuncti exaudiri dicuntur. De Paulo ita inquit Aug., Rogasti,
B clamasti, terclamasti, ipsum semel quod clamasti audiui. non auerti aures meas à te. noui quid faciam; tu uis auferri medicamentum, quo ureris; ego noui infirmitatem, qua grauaris. Hæc Augus. prodest enim aliquando petitis nos frustrari, uel ad sanandum tumorem superbiæ, uel ad probandam, exercendamque patientiam, uel ad punienda, & abluenda peccata. Et ideo B. Chrysost. in sermone quodam de diuina prouidentia, ex interprete, inquit. Interdum Deus dat, interdum etiam non dat, utrunque utiliter; ut siue accipias, siue non accipias; aliquid tamen receperis, in nihil recipiendo. Vtque impetraris, siue impetres, siue non impetres, in non impetrando. Est enim interdum non accipere utilius. Nisi enim utile nobis esset aliquando non accipere; omnino dedisset; utiliter autem re aliqua excidi; assequi est. D. item August. in epistola ad Paulinum; & Therasiam, Bonus, inquit, est Dominus; qui non tribuit sæpe, quod uolumus; ut quod mallemus, attribuat. Et Magnus Basilius ad Eusthatium Philosophum. Melius omnino quàm nos elegerimus; res nostras Deus gubernat. Nonnulli pii & sancti uiri alias quàmplurimas afferre solent causa; cur differat Deus, quod petimus. Vt pote quo donum Dei sit gratius, & quo orantis animus magis feruescat. Nam ut ait B. Gregorius, uera desideria dilata crescunt, uel etiam ut dono petito meritum accedat perseuerantiæ. Nemo (dicebat XXII, moralium Gre
C gor.) quia tardius auditur; arbitretur, quòd à suprema curia negligatur. Sæpe etenim nostra desideria celeriter non exaudiuntur; & quod concitè petimus; ex ipsa melius tarditate prosperatur.

AVDEO ego (at non sine emendationis protestatione, si error fuerit) audeo, inquam diecere; tam malos, quàm bonos, & ad uoluntatem à domino, & ad salutem exaudiri. mali quidem aliquando ad suam uoluntatem: ad salutem uerò semper uel suam, uel aliorum; etiam si aliorum salus minus illis sit curæ, suam quidem, si affectu ad diuinam unionem apto orant, sin minus aliorum cum per prauorum opera, boni uirtutum suarum incrementa recipiant. Quoniam autem nec ad uoluntatem suam, nec ad suam salutem mali aliquando exaudiuntur, ideo nullo modo exaudiri creduntur. & eorum orationes in sacris codicibus nonnunquam uanæ leguntur. Vt Iacobi cap. IIII, Petitis, & non accipitis; eo quòd malè petatis. Et prouerb. XXVIII. Qui declinat aurem suam, ne audiat legem; oratio eius erit execrabilis. Et Esaiæ cap. primo. Quum multiplicaueritis orationem, non exaudiam; manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. Et Ierem. VII, tu ergo noli orare pro populo hoc; nec assumas pro eis laudem, & orationem; & non obsistas mihi. Ezech. cap. XIIII, implacabilem se facere Deus uidetur, super terra; quæ peccauerit; etiam si in medio eius, tres uiri Deo gratissimi Noe, Daniel, & Iob extiterint. Et Psal. LXV, Iniquita-
D tem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus. boni contra & ad salutem suam, & ad suam uoluntatem semper exaudiuntur; quatenus uoluntati diuinæ propriam sui ipsorum uoluntatem obtemperare desiderant. sicut orant, Fiat Voluntas tua. His omnibus, quæ ex Theologis nostris adduximus, in Alcibiade II, Plato Theologus Ethnicus subscripsisse uisus est; quum nos ad quem modum orare debeamus, docuit. Non enim (ex interprete inquit) dicendum est, Deus da nobis hoc: quoniam illud fortasse (quod petimus) minimè conuenit nobis. & sæpe ea petimus: quæ cum profutura putamus, maximè nocitura sunt. quod ex Phaetonte paterni currus ductum expostulante ostendi potest. Sed orandum est, ut Poeta quidam admonuit, Iupiter optima quidem nobis & uouentibus, & non uouentibus tribue: mala autem, poscentibus quoque abesse iube. Pythagoræ, & Orphei consilio, quod iustum est, & honestum, à Deo petendum est. Seneca bonam tantùm mentis, & corporis ualetudinem à Deo expostulandam censuit. Sed de oratione hucusque.

Altera, ad dubitationem prius in cap. IIII, prætractatam, responsio: ex qua dubitatio illa, quæ cap. VI, dimissa fuit, dissoluitur. in præsenti autem capite pro dubitatione soluenda, res bifariam considerari declaratur. Cap. XI.

E

IAM tempus est: ut alteram, quam prius polliciti fuimus, luculentiorem certè, ad grauem illam superius cap. IIII, huius libri tactam difficultatem, exactioremque, & quæ omnem in hac ulterius dubitandi materia ansam, tam indoctis quàm doctis & peritis præcidat, responsionem afferamus: ex qua, dubitationem illam, quam prius cap. VIII, insolutam omisimus, mira facilitate dissoluemus. Arguebatur igitur, Scientia Dei non est à rebus causata & producta, quemadmodum nostra; sed contrà est rerum caussa, & origo. Omnis nanque cognitio ut sit rei cognitæ uel effectus, uel causa, necessarium sapientibus multis uidetur. Nescit autem de fortuitarum, & contingentium rerum euentibus intellectus diuinus (ut abundè in primo libro Theologicarum sententiarum declarant Theologi) nisi ea, quæ prius à uoluntate diuina decreta fuerunt. scit nihilominus (ut prius sæpè dictum est) omnia: omnia igitur (ut non tan- F tùm de iis, quæ ab humana uoluntate sunt, sicut superius, sed de euentibus omnibus, à quibuscunque, & qualitercunque agentibus causis, proueniant, modò argumentemur) quæ uel euenerunt, uel eueniunt, uel etiam euentura sunt, decreta prius à uoluntate diuina fuerunt; cuius decreto, cùm nihil possit esse impedimenti; qualitercunque siue necessariò, siue contingenter, à diuina uoluntate, illa decreta fuerunt (quantum ad res, & ad rerum euentus, & ad nos, & ad ea omnia, quæ decreta sunt, attinet) non euenire non poterunt. Omnia igitur (quantum ad res ipsas, uel ad nos, attinet) fatali quadam necessitate euenire uidebuntur.

AD hanc grauem certè, & arduam difficultatem, est altera, ab ea, quam prius dedimus, responsio: luculentior nempe, & eruditior, & quæ omnem (ut diximus) dubitandi in hac causa scrupulum auferre facillimè potest. Illa enim prius exhibita responsio, & si eam Theologorum plerique, ac si omnem ambiguitatem amputaret, charissimè complectuntur; difficultatem tamen penitus tollere, & euacuare (si rem diligentius considerabimus) non uidebitur. Quòd & si de rebus, contingenter Deus decernat: decretæ tamen (quantum ad res ipsas attinet) non euenire ipsæ non possunt. G Vnde relinquitur, quòd non contingenter (si tantùm ad res ipsas intentionem habere uoluerimus) sed fatali quadam necessitate & diuino quodam, ac impermutabili decreto, illæ eueniant; nec euenire non possint. Et est, ac si diceremus, Fur ideo contingenter suspenditur, quia in eum sententiam iudex contingenter protulerit. Sed quis non uidet, quòd fur ipse, quomodocunque, siue ex necessitate, siue contingenter de eo tulerit iudex sententiam, quantum ad se attinet, stante iudicis sententia, ineuitabili necessitate (quoniam coactus, & necessitatus) suspenditur; cui dubium, quòd mortem, præsertim, ita turpem euitaret, si posset? Hæc igitur, quam nunc exhibituri sumus, solutio difficultatem, & modum omnem dissoluet, cuius tametsi prius cap. VI. huius libri ita typum & formam innuerimus, ut doctrinato uiro longè iam ante esse perspectam existimemus (Nam illud quod eo loco dictum est, eruditis sufficere poterat) clarius tamen, & fusius nunc eam explicare, & (ut aiunt) ad uiuum dubitationem ipsam resecare non grauabimur. Arguebatur nempè, Deus res cunctas, quæ in Orbe uniuerso sunt, fuerunt, & erunt, præsentes contuetur, & idem est rerum omnium causa, adde etiam si placet; & est impermutabilis causa. Malach. III, Ego Dominus & non mutor. Et Num. XXIII, Non est Deus ut filius hominis ut mutetur. & Iaco. primo, apud Deum non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio. & stant cuncta in uoluntate diuina decreta. eueniunt igitur ita omnia, ut aliter, quàm eueniant, euenire H non possint. Cuncta ergo ex diuino decreto, fatali & ineuitabili quadam necessitate proueniunt. Respondebimus tandem ad hoc argumentum, sine dubio difficillimum, & in responsione, omnem, spero, amplius dubitandi præscindemus occasionem. Dixerunt igitur quidam, ad hanc dubitationem, ut B. Thom. lib. tertio contra Gentiles, & alibi, quòd etsi Deus omnium est causa, & immutabilis, & præuisa atque decreta sunt apud illum omnia; nonnulla tamen contingenter eueniunt. Quia à Deo decretum est, illa contingenter euenire, & si stante diuino decreto, non euenire non possint. exemplum erat, Est Ferdinandus regnaturus; quia præuisum est à Deo, illum regnaturum: ita ut illum non regnare, stante diuino decreto, non sit possibile. contingenter tamen regnaturus est, tum quia effectus secundum se consideratus est contingens, tum quia à Deo præuisum est, quòd contingenter sit regnaturus.

HAEC responsio quæ (ut prius cap. IIII. diximus) est communis theologis omnibus; & si pulchra certè, & subtilis sit, rudiorum tamen ingenia perturbat, quæ aliqua & ex necessitate, & contingenter euenire posse, nõ capiunt. cũ modi isti necessariò, & cõtingẽter inuicẽ aduersentur.

ANDE

A ADDE, quòd cum contingentia sit ex parte causæ secundæ, necessitas uerò uideatur esse ex parte primæ: prima autem (ut millies prius dictum, & repetitum fuit) magis efficiat, uidebitur effectus quilibet plus habere necessitatis, quàm contingentiæ.

TERTIÒ, quoniam si à Deo prænisum; & decretum est; ut aliquid fit, etsi decretum est illud contingenter fore; non poterit tamen quantum ad rem attinet, non esse. ergo de necessitate erit.

AT dices non poterit non esse contingenter. sed qui hoc modo dicit; audientium mentes certè confundit; & regulas Aristotelis sectione IIII. libr. Perihermeniæ subuertere uidetur; in quo loco ista æquiualere tradidit. Non possibile est non esse; & necesse est esse?

NOS igitur dubitationem facilius dissoluentes dicimus, quòd res cunctæ, quæcunq; in Orbe uniuerso sunt, siue simul omnes, siue seorsum singulas sumpseris, bifariam considerari possunt. Vno modo quo ad propriã eorum naturam, & substantiam, quam singulæ (dicamus) à natura (ut artem excipiamus) atque ab ipso naturæ opifice, Deo Opt. Max. habere dicuntur. quæ nanque ab arte sunt, ab humano arbitrio sunt, in quibus nulla maior necessitas esse potest, quàm sit in aliis humanæ uoluntatis operibus, de quibus cap. VII. prius à nobis abundè satis dictum fuit. Alio modo non quo ad eorum naturam, sed quo ad affectiones suas, & operationes; quas res singulæ, B pro ratione naturæ suæ, quam à Deo Opt. sortitæ sunt, efficiunt, & operantur. Quo ad essentiam, & naturam rursus duobus modis considerari res posse uidentur. Vno modo in uniuersa specie: ut, homo, inquantum homo, in uniuersum, alio modo in singulari, ut hic uel ille homo, & breuiter, ut in humana specie aliquis à natiuitate, & à natura singulari est surdus, alius cæcus, uel claudus, & huiusmodi. Verùm est tamen, quòd quoniam istæ & aliæ id genus dispositiones, & si præter naturam eueniunt: inter effectus tamen, & operationes naturalis causæ numerantur; quod duobus modis natura consideretur; in uniuersali, siue in specie, & in singulari: & aliqua naturalia sint secundum causam particularem, quæ præternaturalia sunt, secundum communem causam, ut morbi, monstra, ut huiusmodi. Duobus propterea tantum modis in uniuersum res considerari dicamus: quo ad naturam, & essentiam, & quo ad affectiones, & operationes suas. Si primo modo; atque quo ad earum essentias; in uniuersa sua specie, & quo ad naturas suas, res considerare uoluerimus; bifariam adhuc considerare illas poterimus. Vno modo quo ad principium productionis, & creationis earum; de quo in initio libri Genesis abundè: alio modo quo ad successiuam si C ue unius ab altero, siue alio modo generationem. Et quocunque istorum duorum modorum illas consideremus; idem ferè erit dicendum: utrisque nanque modis rem, quo ad substantiam suã, sumimus. Verum est, quòd posterior modus dicit operationem quandam causæ naturalis, per quam actiua passiuis ad prolis generationem, & successionem applicantur. cætetùm res ipsa, à natura agente, produci dicitur; quam naturam Deus ipse creauit, & uim eidem agendi aliquam indidit. ut tandem in illa diuisione sit persistendum, in qua res uniuersas duobus modis considerari dicebamus; tum quo ad earum naturam & essentiam; quam Deus in principio creauit; tum quo ad earum actionem & operationem; quam singulæ, pro naturæ suæ ratione, operantur.

Ex posita distinctione, ad quem modum sit Deus rerum, & euentuum cunctorum, causa declaratur. CAP. XII.

DIXIMVS superiori capite, res duobus modis considerari; & quibus. Si igitur priore modo, & quo ad earum substantiam, & naturam tantùm, res ipsas consideremus; nihil est. nihil iterum, inquam, est in Mundo, & in tanta rerum uniuersarum multitudine, quod à Deo effectum, ut est, & procreatum non sit. D sed ita productum est in tempore; ut illud producere Deus per se statuit in æternitate. omnis nempe productæ rei substantiæ diuina uoluntas, & Deus ipse Opt. Max. uniuersa, & integra causa est. cuilibet potest hoc esse manifestum ex primis uerbis libri Genesis. Dicebat in priore ad Corinth. cap. XII, Apostolus, Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut uoluit. Non enim est homo liber, rationis particeps, erectæ figuræ, & in partibus suis ita dispositus; quia liberum, rationis participem, erectum figura, & in partibus suis ita dispositum, ante Mundi, constitutionem, aut in ipsa etiam hominis creatione, homo ipse se ita disponi uoluerit. Sed homo potius ita constitutus est, quia Deus, quia, diuina uoluntas, quia diuina clementia, eum liberum, rationis participem erectæ figuræ, talem denique, qualis est, ab æterno esse uoluit; & decreuit. Num Angelus immaterialis, intellectualis, tam excellens substantia est; quia talem angelus ipse, ante Mundi & ante suiipsius creationem se esse uoluerit? uel Asinus'ne materialis, rudibilis, quadrupes, ad ferendas sarcinas duntaxat aptus est; quia ad hunc modum ita rudem, tam ineptum & stupidum, asinus (antequam uel mundus, uel asinus ipse creatus esset) se constitui uoluerit? absit. cui enim dubiũ, esse potest; quòd si asino data fuisset optio; hominem uel angelum se, quàm asinum esse maluisset?

Verum-

Verumenimuerò res, rerumque naturæ illo modo (ut dictum fuit) cunctæ productæ sunt; quo E
ab æterno illas & diuinus intellectus sciuit, & diuina uoluntas producere decreuit. quæ quidem
producere ideo decreuit; quia prius suo modo intellectus sciuit. & istud est quod per Augustini «
uerba, quæ obiiciebantur, intelligendum est. Omnino, inquit ille, uerum est. Vniuersas creatu «
ras & spirituales, & corporales, non quia sunt; ideo à Deo cognosci; sed contra ideo esse, quia «
Deus nouit. quia ergo sciuit creauit; nō quia creauit, sciuit. Eo nanque modo res cūctas creauit; «
quo eas nouerat, & quo eas nouerat, easdē creare statuit. loquitur nāque de creaturis B. Augusti
nus; siue de rebus ea ratione qua à Deo creatæ sunt. creātur etenim res rerūq; substantiæ ipsæ aut
etiā in substantiis accidentia nonnulla, non autē rerum operationes. At si secundo modo, idest nō
quo ad earū naturam, & essentiā; sed tantū quo ad operationes, & quoad proprias cuiusq; naturæ
functiones res ipsas cōsideramus; tunc contra paucas, paucas inquam, & nullas fortasse, ab ipsa
diuina uoluntate, ita decretas res esse reperiemus; ut (de lege communi loquendo) suæ opera-
tionis, & suæ effectionis omnis, tota, & integra causa sit sola uoluntas diuina. Non dicimus, quin
multorum, immo etiam omnium quoruncunque siue naturaliter, siue liberè agentium operatio
nes Deus suspendere, uel immutare queat; ut producendorum alioquin ab eisdem effectuum to-
ta causa Deus esse non posit (quod paulò post luculentius declarabitur) sed dicimus, nullius a- F
ctionis (fusius autem iamdiu actionis nomine utimur. non enim ignoramus πράττειν, & agere, esse
quid homini proprium) nulliusq; operationis rerum à Deo conditarum, (non de posibili, sed de
facto, & de lege communi, qua Mundum communiter administrare Deum dicimus, & quasi ex-
perimur) Deum esse totam prorsus, & integram causam. sunt enim res (ut non malè declararunt
Physici) propter suas operationes. cum enim non habuerint res (inquit Auerr. lib. nono Meta-
ph. commento. VII) actiones proprias; non habebunt essentias proprias. Et lib. quarto de cœlo
commento. XXII, Actio est finis formæ; forma uerò finis generationis. Aristoteles quoque lib.
secundo de cœlo, tex. XVII. Vnumquodque habens opus, est gratia suæ operationis. Nec abho-
rum dogmatibus in hac causa nostri Theologi discrepant; nisi quòd rerum (ut diximus) operatio
nes, sine earundem corruptione, Deum posse suspendere affirmant: quod Peripatetici non fa-
ciunt. Cæterùm Deum res creasses eisdem uim quandam agendi (ne corpore marcescerent, indi
disse, ut agerent; ultrò confitentur & docent. Nullius igitur (rursus inquam) rei agentis effectio
nis (de lege, ut diximus, communi loquendo) & operationis Deus, siue diuina uoluntas tota, &
integra causa est: sed modo quodam, quem modum inferius exponemus, concausa potius tan- G
tùm dicendus est. Ita nempe (ut prius ex Augustino lib. septimo de ciuit. Dei cap. XXX, dixi-
mus) res, quas condidit, Deus administrat: ut easdem proprias operationes agere sinat, quod ex
principio lib. Gen. latè declaratur. ubi Deum uim herbis, & animantibus cunctis, indidisse legi-
tur. per quam singula facerent semen, pro generis cuiusque ratione, ut crescerent, & multiplica-
rentur; & replerent terram. Frustrà nempe fuisset rebus illa uirtus inserta; nisi etiam pro uirtutis
ratione, aliquid operaturæ fuissent. Nollem enim te ita religiosum, uel magis superstitiosum ne di
cam stupidum esse; ut si igne supposito, aqua, quæ in lebete est, ebulliat: à Deo tantùm, non au-
tem ab igne excalefactam feruescere aquam opinareris. Non'ne si ignes subduxeris: illam statim
deseruere conspicies? Quod si ebullitionis tota, & integra causa erat Deus: nulla relinquitur ra-
tio; quare aqua subtracto igne deserueat. Non est ergo istius, ut dicebamus, operationis, & a-
quæ ebullitionis tota, & integra causa Deus; sed & Deus, & ipsius ignis natura. adde etiam, si pla
cet, tertiam causam, hominem scilicet: qui lebeti ignem supposuit; agentiaque patientibus ap-
plicauit. Verumtamen quia Deus est rerum omnium causa; est etiam rerum & operationum
earum causa; nec causa utcunque, sed essentialis, & prima. Quia rursus est effectionum, & opera- H
tionum omnium quorumcunque agentium quouis modo, siue naturaliter agant, siue liberè, pri-
ma causa: ideo in quamlibet cuiuscunque causæ operationem, plus ille influit, plus efficit, quàm
aliqua secunda causa: ut in ista etiam aquarum ebullitione, plus Deus efficiat, quàm ipse ignis.
Verùm etsi in huiusmodi operationibus magis, quàm faciant secundæ causæ, influat, & magis ef-
ficiat Deus Max. hoc tamen constantissimum esse debet; quòd non est, ut diximus (de com-
muni semper lege loquendo) earum operationum Deus tota causa; sed tantùm (ita nunc dixe-
rim) pars causæ: siue, ut in scholis dicitur, partialis causa, & (ut paulò ante dicebamus) con-
causa. concausa inquam, non ad illum modum, quo duo eandem nauim trahentes, aut etiam mas
& fœmina sunt partiales concausæ filii; sed ad eum potius, quo Sol, & homo (sed in multis exem-
plum etiam deficere eruditi cognoscunt) hominem generare dicuntur. Nanque, ut sine Sole, id
est sine motu, & lumine cœlesti; homo frustrà in hominis generationem nititur: ita agens quod-
cunque sine Deo, ad agendum, in casum properat; cum nisi à Deo seruaretur, ne esset quidem;
sed in nihilum statim redigeretur. Est igitur Deus causa, quæ aliis causis cunctis auxiliatur; & eis,
ut causæ sint, & ut aliquid operentur, est causa: quibus etiam suppetias perpetuò ferre non desi-
nit; quòd si desiueret, nil ulterius illæ agere posent. Sed redeo ad prima. Si igitur operationis
ignis

A ignis (qui agens naturalis est, & ex natura sua ad unius generis operationes decretus, atque de-
terminatus est) non est Deus tota, ut diximus, causa; sed pars tantùm; eo modo partem expo-
nendo, quo exposuimus: quatenus agentem seruat; & eidem ut causa esse possit, cum imparti-
tur, auxiliaturque. quod idem de reliquis quorumcunque efficientium operationibus existi-
mandum est; actionum humanarum, quum inter subcœlestia omnia, homo unus sit uolunta-
tis, & arbitrii, particeps; & ad opposita operationum genera solus ualeat; & sui ipsius sit maxi-
mè compos, Deum ita, quod multi scioli faciunt, auctorem faciemus; ut nihil nobis, contra
non solùm humanæ naturæ sed rerum etiam uniuersarum constitutionem; & contra ipsius uo-
luntatis naturam, & essentiam; & contra agentium aliorum ordinem, sit relictum? Sed id tantùm
ineuitabili quadam necessitate, quod à diuina uoluntate de nobis, sine nobis, decretum fuerit;
nos uelle, uel nolle putabimus? & non aliter, quàm operamur, posse nos uelle, uel nolle opera-
ri, nos ipsi existimabimus? absit à nobis procul hæc impia & sacrilega opinio. Nostrarum etenim
operationum, ut superius cap. VI, abundè uidimus, & alibi, quum de humana libertate, di-
sputaremus, fusè diximus, nos dominos esse Deus uoluit: uoluntatemque nostram, ut prius
loco citato huius libri dicebamus, ita à natura liberam esse, constituit; ut neque ab ipso suo con-
ditore, plusquam eadem uoluerit, cogi possit. nostrum est enim, nostraque in potestate collo-
B catum est uelle, nolle, appetere, non appetere, assentire, aut dissentire, eligere, aut reiicere, se-
qui, aut declinare, persequi quod inchoatum est, aut abiicere, uel iam abiectas actiones resu-
mere, & resumptas deponere, ac uertere, flectereque sese ad alia. Nec iam sunt, uel aliquando
futuræ sunt unius, uel alterius generis nostræ siue bonæ, siue malæ actiones, & operationes; quo-
niam tales ab æterno Deus illas cognouerit: sed contrà: quoniam tales à nobis, uel sunt, uel fu-
turæ sunt, pro arbitrio scilicet, ex nostræ uoluntatis electione, illas propterea huius, uel illius
generis esse, uel futuras esse, ab æterno, Deus cognouit. Hoc est quod ad Roma. cap. VIII,
dicebat Orig. Non propterea aliquid erit; quia id scit Deus futurum: sed qua futurum est; sci-
tur à Deo, antequam fiat. Hoc enim modo Origenem loco citato exponendum arbitramur: ut
de rerum operationibus cunctis, sed præsertim humanis, non de rerum naturis, ibidem ille lo-
quatur. cuius hæc sunt ex interprete uerba. Nam & si communi intellectu, de præscientia, sen-
tiamus: non propterea tamen erit aliquid; quia id scit Deus futurum: sed quia futurum est; sci-
tur à Deo antequam fiat. Nam & si uerbi gratia fingimus Deum, non prænoscere aliquid; futu-
rum tamen sine dubio, ita erat; ut puta quod Iudas proditor factus est; & hoc ita futurum pro-
C phetæ prædixerunt. Non ergo quia prophetæ prædixerunt, idcirco prodidit Iudas: Sed quia fu-
turus esset proditor: ea, quæ ille ex propositi sui nequitia, gesturus erat, præduxerunt prophe-
tæ. cum utique Iudas in potestate habuisset: ut esset similis Petro, & Ioanni, si uoluisset: sed e-
legit pecuniæ cupiditatem magis, quàm Apostolici consortii gloriam. Et hanc eius uoluntatem,
futuram præuidentes prophetæ, librorum tradiderunt monumentis. Hæc ibi Orig. In com-
mentariis etiam super Genesi. Dicam, inquit idem Origenes, etiam si absurdum multis forsam ui-
deatur: id, quod futurum est, causa est; ut Deus euenturum illud præuideat. Hactenus ille, qui
(ut per exemplum, quod adduxit, de Iudæ proditione, clarissimè patet) de operationibus hu-
manis, non de humanæ naturæ constitutione, loquebatur; cum aiebat. Non propterea erit ali-
quid, quia id scit Deus futurum; sed contrà quia futurum est, scitur à Deo antequam fiat. In lib.
quæst. ad Orthodoxos, quæst. LVIII, Origenianæ sententiæ subscripsit Iustinus Philosophus, &
Martyr ex interprete inquiens. Proditionis Iudas ipse fuit auctor; quam futuram sciens Deus,
prædixit, per literas; nec est prænotio causa eius, quod futurum erat, sed quod futurum erat;
causa est prænotionis. Non enim prænotionem sequitur res futura; sed rem futuram prænotio;
nec ullo pacto, qui prænoscit, causa est rei futuræ. Itaque non Christus causa est proditionis;
D sed proditio causa est prænotionis Domini. Hactenus Iustinus. Simili modo B. Chrysostomus
Homil. LX super Matth. edisserens illud Luc. XVII. Necesse est ut ueniant Scandala, inquit.
Non ipsius prædictio, scandala inducere, putanda est. Non enim quia futura scandala Dominus
prædixit; idcirco ueniunt; sed quoniam omnino uentura erant; idcirco prædixit. Eodem pror-
sus modo exponere possumus illud Apost. Priore ad Corinth. XI, oportet hæreses esse. Ad eun-
dem modum Atticus Hieronymianus aduersus Critobolum lib. tertio contrà Pelagianos inquit.
Neque enim ideo peccauit Adam; quia Deus hoc futurum nouerat: Sed præsciuit Deus, quasi
Deus, quod ille erat propria uoluntate facturus. Idem superius Ezechiele cap. II affirmat. B.
Hieronymus. Idem super illis uerbis Ieremiæ XXVI. Nolite subtrahere uerbum, si fortè au-
diant, inquit, Non enim ex eo quod Deus scit futurum aliquid; idcirco futurum est; sed quia fu-
turum est; Deus nouit; quasi præscius futurorum.

 E

Ad concordiam sancti doctores reducuntur; qui in hac materia sentire contraria uidebantur; & dubitatio tandem dissoluitur. CAP. XIII.

AD ARGVMENTVM igitur respondentes dicimus: hosce doctores ecclesiæ præ-
stantissimos, in eandem uenire sententiam. Nam & Augustinum, & alios ec-
clesiæ proceres, & doctrina insignes Theologos, qui diuinam scientiam asse-
runt esse ipsarum rerum uniuersam, & integram causam, cum illis conuenire
asserimus: qui illam affirmant esse earundem quasi effectum. Illi enim de rebus,
quo ad earum naturas, & essentias, quibus à Deo solo, secundum diuinam, &
à nobis ineffabilem sapientiam suam, res sunt conditæ; isti uerò de rebus non
quo ad naturas earum, sed quo ad operationes, quæ ex earuudem naturis prodeunt, loquuti fue-
runt. Nisi enim de rebus, atque de rerum substantiis, loquutus fuisset D. Augustinus; non dixis-
set; quia ergo sciuit, creauit. Creantur enim (ut prius diximus) à Deo non rerum operationes,
sed res ipsæ, atque rerum substantiæ, & naturæ; uel saltem aliquæ in ipsis rebus qualitates & ac-
cidentia: quæ sunt aliarum in operibus, qualitatum principia; iuxta illud Psal. L. Cor mundum
crea in me Deus. Cæterùm de operationibus idem sentit Augustinus quod Orig. Hieronymus, F
Chrysostomus, Iustinus & alii multi. Qua propter libro quinto de Ciuit. Dei cap. IX, ita scri-
bit. Sicut enim omnium naturarum creator est, ita omnium potestatum dator, non uolun-
tatum. Malæ quippe uoluntates ab illo non sunt; quoniam contra naturam sunt; quæ ab illo
est. per malas autem uoluntates, actiones obliquas intellexit. Item lib. III, de Libe. arb. cap. IIII, ait.
contra Euodium, Sicut tu memoria tua, non cogis facta esse; quæ præterierunt: sic Deus præ-
scientia sua, non cogit facienda; quæ futura sunt. Et sicut tu quædam quæ fecisti, meministi: nec
tamen quæ meministi omnia fecisti: ita Deus omnia, quorum ipse auctor est, præscit. nec tamen
omnium, quæ præscit, ipse auctor est. quorum autem non est malus auctor; iustus est ultor. ubi
quarundam licet malarum actionum, non esse Deus causam asseruit. Et lib. de prædestinatione
& gratia cap. XV. Si dicitur (inquit) iam Pharaonem non potuisset mutari; quia eum præsciuerit
Deus, non esse mutandum. Respondetur. Dei præscientiam non cogere. hominem, ut talis sit;
qualem præsciuit Deus. Sed præscire talem futurum, qualis futurus est. quamuis eum non sic fe-
cerit Deus. Et lib. de Prædest. sanctorum cap. X. præscire potens est Deus; etiam quæ ipse non
facit; sicut quæcunque peccata. & lib. VI. Hypognosticon. Ideo Deus (inquit) cui præscientia G
non accidens est; sed essentia, fuit semper, & est: quidquid, antequàm fit, sicut præscit, prædesti-
nat; & propterea prædestinat; quia quale futurum sit, præscit. Hæc August. Dicimus igitur de
rebus, & rerum substantiis non ideo res, atque rerum essentias, Deum cognoscere; quia eas pro-
duxerit: sed contrà ideo produxisse: quia illas nouerit. de operationibus autem rerum contrà se
habet res. Non enim ideo eas produxisse dicimus; quia nouerit: sed potius ideo eas nouit: quia
modo sibi, de communi lege, conuenienti easdem produxerit, asserueramus. Et tota ratio dissi-
militudinis illa est; quam prius diximus: quoniam rerum essentiæ, non autem earundem opera-
tionis, Deus est tota & integra, & sola causa. Vt autem rerum non æternarum dicebat Iambli-
chus, ita nos ipsarum rerum operationum dicere utcunque possumus: quòd Deus sit concausa:
concausam semper illo modo & nullo alio intelligendo; quo paulò ante exposuimus. Non me la-
tet, quàm malè congruat diuinæ maiestati uox hæc concausa. sed cogimur illis uti nominibus, quæ
habemus. Non est igitur, ut ad dubitationem illam perdifficilem, quam prius cap. IIII, tetigera-
mus, tandem dicamus; omnimoda dissimilitudo, inter eum, qui in foro uidet hunc, uel illum,
hoc uel aliud agentem: & Deum, qui ex alto cuncta prospectat. utriusq; nempe tam Dei, quàm
hominis cognitio à rebus, siue ab effectionibus, & ab operationibus rerum suo modo producta H
est. quòd si non contemnenda est similitudo: responsio quoque illa non erit abiicienda: ut etsi
Deus cuncta præsciat; & simul uniuersa contueatur; nulla tamen hinc rebus emanet necessitatis
ratio; ut ea, quæ eueniunt, de necessitate, & quodam quasi fatali decreto, euenire suspicandum
sit; quòd non sit ipsorum euentuum Deus tota ipsorum euentuum atque integra & adæquata cau
sa; sed (dicere liceat) pars, & concausa, quatenus agentia cuncta pro ratione naturæ suæ agere il
le permittit; hoc est non impedit, sed adiuuat illa, eisdemque (ita dixerim) coagit, suppetias suc
cessiuè ferendo, & agentem ipsum in esse seruando.

Ad quem modum diuina uoluntas de euentibus contingentibus cunctis & temerariis decernere, ac determinare dicatur. CAP. XIIII.

A Ex his, quæ, superiori capite, dicta fuerunt; euidenter satis colligere possumus; agentium operationes, & futuros euentus, non ita à diuina uolunrate, decretos esse, ut sunt rerum essentiæ, & naturæ. De his nanque solo suo consilio, sine rebus ipsis seipsa decernit. At de illis (præter nonnullas, quas sibi archano consilio seruari uoluit) non sine ipsis rebus, sed unam cum ipsis, hoc est, pro rerum ipsarum natura, atque ui, & potentia, uel impotentia, nec non pro ipsarum (ita dixerim) arbitrio, uel appetitu, siue propensione, & inclinatione, & modo quodam rebus ipsis accommodata, arque (dicere licear) inclinata diuina uolunras tandem decernit. Nam in lib. Sap. cap. VIII, de diuina sapientia ita legimus. Attingit à fine usque ad finem fortiter; & disponit omnia suauiter. Attingit quidem à fine usque ad finem fortiter; quatenus cuncta à suprema usque ad infimam creaturam, creat, conseruat, curat, atque administrat. creare nanque minimam quamcunque rem; & uniuersa seruare, atque protegere; solius infinitæ uirtutis est; & omnium efficacissimæ; quæ potens adeo, & efficax sit; ut solo nutu, uniuersa efficiat. Additum est propterea, à Spiritu sancto, aduerbium, [fortiter] idest potenter; ut illius potentiæ atque uirtutis, quæ à fine usque ad finem attingere dicitur, immensitatem, quæ nullo
B fine concluditur, intelligeremus. Quamobrem ad Trasimundum regem lib. secundo B. Fulgen-
» tius inquit. Hic utique cum à fine usque ad finem sapientiam attingere audimus; intelligendum
» est; quia cum à fine usque ad finem attingit; utrunque finem immensitate suæ infinitatis excedit.
» ille enim omnem potest creaturam attingere; quem omnis non potest creatura concludere. Nã
» sicut implens cœlum perseuerat immensus; sic à fine usque ad finem attingens permanet infinitus.
» Hæc ille. Disponit uerò omnia suauiter. disponit sanè; in quantum res uniuersas certo quodam ordine distribuit; mirisque dotibus exornat, atque uirtutibus; quibus aliquid agere, & operari, illæ ualeant; & in primis rem sibi similem generare, quinetiam easdem, dum operantur, adiuuat atque dirigit; non autem urget; aut cogit; aut aliò earum uim, & actionem inflectit; quàm quo ipse sese tendere ipsa sapientia contuetur. Nempe si res ad operandum cogeret; aut alio, quàm ipsæ uellent, aut earum formæ, & eisdem à Deo inditæ naturæ inclinarentur, & niterentur, inflecteret sua potentia; non res, & rerum uirtutes, & actiones suauiter, sed insuauiter, & rigidè, quia uiolenter, & præter earum naturam, disponeret. at scriptura inquit [disponit omnia suauiter] nec est contenta dicere [disponit omnia] sed adiici uoluit aduerbium [suauiter] ut diuinæ dispositionis modum ostenderet suauissimum; & creatarum rerum naturis accommodatissimum.
C Res igitur, pro earum ratione, & natura, operationes proprias Deus agere sinit. sinit, inquam, non illas relinquendo & deferendo, qui ubique præsens est; sed adiuuando, & ad optatum ab eis finem singulas dirigendo. Hæc, puto, significare nobis uoluit. B. August.; quando lib. secundo de lib. arb. cap. XI, ea potentia (dixit) qua à fine usque ad finem Deus attingit.
» numerus fortasse dicitur; ea uerò, qua disponit omnia suauiter, sapientia propriè iam uocatur;
» cum sit utrumque unius eiusdemque sapientiæ. Et prosequendo, quæ sunt in Orbe uniuerso sin-
» gula, etiam minima corpuscula, suis numeris, creata, & absoluta fuisse declarat. Non essent autem suis numeris absoluta cuncta; si eorum actiones aliò torquerentur, & flecterentur; quàm quo natura sua, & suæ naturæ conditio naturaliter tendit; & inclinatur. Hæc potest esse illa dispositio; & hic ille rerum ordo; cuius in diffinitione fati meminerat prius Boethius; quum fatum esse, dixerat, inhærentem rebus mobilibus dispositionem; per quam diuina prouidentia suis quæque nectit ordinibus. Non enim hoc loco B. Thomæ lib. tertio aduersus gentes cap. XCIII, probamus expositionem; qui per inhærentem dispositionem, rerum duntaxat ordinem, & nil præterea uoluit intelligi. nos quippe non ordinem tantùm; quo uel res una ab altera procedit, uel cunctæ à diuina sapientia, & prouidentia emanant & ad finem suum ordinata est una quæque, sed & ip
D sam rerum qualitatem, atque uirtutem, per quam, aliarum siue rerum, siue operationum, & euentuum aliæ principia sunt; per inhærentem rebus dispositionem intelligimus; quæ uirtus & suaniter in re disponitur; quatenus rei cuique, pro ratione naturæ suæ, certa distribuitur; & sua uiter in aliam ordinatur; quatenus non suiipsius, sed alterius hoc est, efficiendæ rei gratia, à Deo Opt. uirtus rebus impartiatur; & singulas pro uirtute sua agere, permittat. agunt autem hæc unum, illa aliud, & aliqua naturaliter, alia spontè, nonnulla liberè; & quocunque modo agant; suauiter agunt; idest pro ratione naturæ suæ, & diuino semper assistente auxilio. Hoc est illud decretum, per quod superius dicebamus, euentus omnes, idest uniuersa cunctarum simul rerum opera, diuina uoluntate; esse decreta; quòd ipsa diuina uoluntas, in omnibus rerum euentibus, & ipsarum operationibus, ita decreuerit fieri ut nouit, agentia cuncta pro tempore, & eorum natura & posse & uelle facere; in omnibus inquam præterquam in paucis, in quibus ostendere uoluit; quantum ipsa possit, si uelit, præter, & contra etiam uim, & ordinem secundarum causarum & rerum omnium à se productarum. Verùm illud semper habendum præoculis est; quod prius libro quinto dictum à nobis fuit; quod peculiari modo hominis Deus procurationem ha-

bere dicitur: speciali propterea quadam suauitate res humanas ills dispouit. quod nobis ad Rom. E
VIII significauit Apostolus, cum dixit, Nos quid oremus, sicut oportet, nescire, sed spiritum ip
sum postulare pro nobis, nostræ infirmitatis adiutorem; cuius desiderium nouit ille: qui scruta-
tur corda. Non enim decreuit diuina uoluntas: ut uelim, uolim, ego scribam: sed sua ineffabili sa
pientia nouit ab æterno, iis me temporibus, hanc de diuina præscientia disputationem uelle &
posse scribere: & quia nouit, decreuit; hoc est dictu, inter ea, qu efficienda erant, istam meam
uoluntatem admisit: nec admisit solùm: sed se etiam auxiliatricem exhibuit. admisit autem, quia
causarum ordinem, quæcunque causæ illæ sint, ad hanc scripturam usque non impedirl intellexit,
& mihi, ac spiritui meo, qui rectissimus est, suppetias se laturam decreuit. Nec decreuit simili-
ter uoluntas diuina, ut annuente, uel renuente sacro Cardinalium collegio Pius IIII in sum-
mum Pontificem eligatur; sed quia ab æterno sanctum huius collegii desiderium nouit; ideo ei-
dem se auxiliatricem exhibere; & prudentissimum pariter ac sapientissimum sui ouilis pastorem,
pro spiritus deprecatione PIVM IIII nobis concedere decreuit. Ita enim cuncta siue eueniant
siue non eueniant; stant apud diuinam uoluntatem decreta; ut sunt eorum causæ, & principia in
natura, & in Orbe uniuerso disposita; quæ siue ex naturæ ratione, siue ex uoluntatis arbi-
trio, & electione agant; apud eandem nota, idest nuda prorsus, & aperta consistunt. quæ nulla F
necessitate, & coactione, sed pro cuiusque naturæ ratione, liberè, uel naturaliter bene uel ma-
lè, ab eadem agere permittuntur, nec permittuntur solùm; sed eisdem etiam, si bene; &
rectè operatura sunt; auxiliatur, nec auxiliari desinit; quousque optatum ab eis finem,
uel etiam optato fine quid melius denique consequantur. In bene & rectè agendis, diui-
num decretum intelligere, non admodum difficilè est; & in iis, quæ malè, & non sine crimi-
ne, & culpa aliqua eueniunt diuina uoluntas non satis manifesta est. cùm mali auctor minimè om
nium Deus sit. Veruntamen diuinam etiam uoluntatem in his, producto exemplo per bellè decla
rare possumus. Lib. II. Reg. cap. XVI. improbus Gemini filius, maledicebat Regi Dauidi; hunc
nonnulli percutere uolebant, quibus Rex, Quid mihi, & uobis filii Seruiæ? dimittite eum, ut
maledicat; quia Dominus dixit illi, maledicere Dauid. Hunc locum lib. de Gra. & lib. arb. cap. XX,
edisserens B. Aug. inquit. Non iubendo dixit (supple tu, Deus) ubi obediẽtia laudaretur; sed quòd
eius uoluntatem, proprio uitio suo, malam, in hoc peccatum, iudicio suo iusto, & occulto, inclina
uit (iterum supple, Deus) ad quem modum autem inclinauerit. paucis interpositis, idem August.
declarat inquiens. Nec causa tacita est; cur ei dominus isto modo dixerat maledicere Dauidi; hoc G
est, cor eius malũ miserit, uel dimiserit. Hæc ille. quibus dicitur primùm, [Deũ dixisse, ut i. le ma
le diceret Dauidi] at quid est Deum dicere, nisi Deum decernere, & statuere? postea quõ dixerit,
declarat, cum inquit [cor eius malum dimittendo, mala nanque Deus decernit, corda dimitten-
do; bona uerò, hominum uoluntates adiuuando. Quoniam autem de malis Deus decernit, non
eligendo, aut adiuuando, aut dirigendo; sed tantùm dimittendo: à quibusdam propterea doctis,
ac sanctis uiris, ritè, piè, & catholicè mala à Deo non determinari, dicuntur. Vnde Damascenus
lib. de Fide orthodoxa. Oportet (inquit) intelligere: quòd omnia quidem præcognoscit Deus;
non autem omnia prædeterminat. præcognoscit enim omnia; quæ in nobis sunt; idest à potesta-
te nostra dependent; non autem ea prædeterminat. Hæc ille. Ea minimè inter determinata à Deo
numerando; quæ Deus dimittendo decernit. Vt uerbis tantùm ab Augustinò dissentiat; qui &
bona, & mala determinari à Deo rectè existimauit: modis tamen (ut dictum est) diuersis. Si res
igitur ita se habet; ut se habere uerissimum est; & tam suaui (ut dictum est) modo, res uniuersas
disponit; ut de rerum euentibus nihil plus (de communi lege loquendo) statuat Deus & decer-
nat; quàm illud, quod à suis causis proximis, siue singulis seorsum, siue pluribus simul, siue omni H
bus unà collectis, fieri ab æterno, & produci perspexerit. Si rem unamquanque pro natura sua,
& naturæ suæ inclinatione, animalia cætera pro appetitu spontaneo, hominem pro arbitrio age-
re permittat; alioqui non suauiter omnia disponeret, sed in suauiter. Si & rebus cæteris, & ani-
malibus brutis, & homini inter agendum, multa sæpenumero occurrant: quibus ne id, quod
agere instituerant, agant; sed fine proposito frustrentur. si in his, quæ uel ab homine, uel à bru-
to, uel ab aliis causis fieri uideutur, nulla est (quatenus fiunt) nisi (ut dictum fuit) suppositionis
necessitas; quoniam omue quod fit, dum fit, necesse est fieri. Et omne quod est, dum est, necesse
est esse; si in cunctis rerum à Deo certissimè etiam præcognitis euentibus, necessitas aliqua, etiã
si cuncti fato, idest ex inhærente suaui illa diuina dispositione fiant: de qua paulò ante & per quam
diuina prouidentia suis quæque nectit ordinibus, nisi suppositionis statuenda non est; cum qua ni
hilominus suppositionis necessitate, contingentiam, fortunam, casum, & temeritatem stare, ne-
mo est, qui non intelligat euidentissimè, cùm ipsa necessitas suppositionis, species sit quædam con
tingentiæ, cui dubium esse poterit; nullam ex diuina prouidentia, nullam ex fato (ex fato ĩquam
quod uerè fatum est) hoc est ex diuina uoluntate, & ex Dei Opt. Max. decreto nullam ex diuina
præscientia, posse similiter esse in rebus necessitatem, nisi suppositionis. Sequitur igitur, ut il-
lud

A lud nunc tandem collectum ac demonstratum esse intelligamus; quod à principio probare ac demonstrare proposueramus; uidelicet & fatum nihil aliud esse quàm diuinã uoluntatẽ rerum ab se productarũ inclinationi ac propensioni apprimè, dixerim, inclinatam, atq; accommodarã: & cum rerum necessitate, nec non cum diuina prouidentia, & cum fato, & cum diuina præscientia fortunam, casum temeritatem & omnẽ breuiter contingentiæ naturã locum habere posse, immo habere quam amplissimmum. Et præterea argumenta illa atque illas connexiones, Hoc fato fit, igitur ineuitabili necessitate Deus illud præscit, ergo non potest non esse per diuinam prouidentiam. Id factum est, non ergo poterat non fieri, & alias id genus uanissimas esse & falsissimas, & quæ rudiorem ac simpliciorem lectorem decipiant. Nulla est enim in iis & aliis id genus necessitas nisi illationis & consequentiæ, qualis in illis est, Socrates currit, igitur non moueri non potest.

Aduersus ea, quæ in superioribus dicta fuerunt, quinque dubitationes tanguntur. CAP. XV.

B NONDVM plenè quiescit animus; quoniam his, quæ in superioribus dicta fuerunt, multa uidentur posse obiici. Talis est (dicebat Boethius lib. quarto de Consol. prosa VI) ista materia: ut una dubitatione succisa, innumerabiles aliæ, uelut hydræ capita, sucerescant. Vnum, Quoniã sequi uidetur prædestinationem, ex operib. præuisis, non autem ex uera diuina gratia, pendere. Cuius oppositũ lib. de Humano arbitrio, ex B. Aug. à nobis demõstratũ est. Probatur. Nã & si nõ sint merita nostra prædestinationis cã: pro ratione tamẽ nostrorum meritorum exhibetur nobis gloriæ præmiũ; cum autem merita sint operationes nostræ, operationum aũt nostrarũ, ex his, quæ piè & catholicè diximus, non sit Deus tota causa: cùm nos ẽt, sed diuino auxilio, bene operemur. neq; ergo prædestinati nobis præmii erit Deus totalis causa: immo nostra merita, ad causæ integritatem, concurrent. Sed non aliter possunt concurrere, quàm ut præuisa. erit igitur ex præuisis meritis prædestinatio. cuius oppositum loco citato, id est libro de Humano arbitrio diffiniuimus. Alterum cùm omnis scientia (ut prius arguebatur) rei, cuius est scientia, aut effectus, aut causa sit: cognitio, quam de rerum euentibus & de operationibus nostris ha-
C ber Deus, non est (ut superiori capite demonstratum fuit) nostrarum operationum causa; alioquin ineuitabili necessitate euenirent omnia; erit igitur earundem effectus. Generabitur ergo à nobis, & ab humanis operationibus, scientiæ aliquid in Deo. quod asserere, cum diuina excellentia, ac maiestate pugnare uidetur. Scientia enim Dei (ut lib. decimoquinto de Trinitate cap. XIII, admonet August.) sapientia eius est: eius uerò sapientia, eiusdem essentia est. Non minus igitur absurdum est, dicere; scientiam qualemcunque, ab iis rebus, in intellectu diuino produci; quàm dicere, ab eisdem, diuinam essentiam generari; quod non mens sola, & ratio, sed aures etiam abhorrent. Confirmari potest argumentum, Quoniam (ut doctè lib. undecimo de Ciuit. cap. XXI declarauit Augustinus) ab æterno Deus nouit, quæcunque nouit. Res autem esse habent ex tempore; qui igitur, cum nondum res erant, in diuino intellectu scientiam efficere poterant?

TERTIO diuinæ præscientiæ, eo, quo fuit à nobis, modo declaratæ, ea obstant omnia, quæ libro quinto de Consol. prosa III, obiecit Boethius; ea autem uerbis suis referemus. Neque enim (inquit) illam probo rationem; qua se quidam credunt hunc quæstionis nodum posse dissoluere. aiunt enim, Non ideo quid esse uenturum: quoniam id prouidentia futurum esse prospexerit; sed è contrario potius; quoniam quod futurum est, diuinam prouidentiam latere non
D possit. eoque modo necessarium est, hoc in contrariam relabi partem. Neque enim necesse est contingere; quæ prouidentur; sed necesse esse, quæ futura sunt, prouideri. Quasi uerò quæ cuiusque rei causa sit, præscientia'ne futurorum necessitatis: an futurorum necessitas prouidentiæ; laboretur. Et aliquot interpositis. quatuor mediis, contra hunc modum dicendi quem nos in superioribus sequuti fuimus, & multorum sanctorum patrum testimonio roborauimus est, argumentatus. Quæ eiusdem similiter uerbis explicabimus.

PRIMVM. Nam etiamsi idcirco, quoniam futura sunt, prouidentur; non uerò ideo, quoniam prouidentur, eueniunt: nihilominus tamen à Deo, uel uentura prouideri, uel prouisa euenire, necesse est: quod solùm ad perimendam arbitrii libertatem (adde tu, & omnis contingentiæ naturam) satis est.

SECVNDVM. Iam uerò quàm præposterum est: ut æternæ præscientiæ temporalium rerum euentus, causa esse dicatur.

TERTIVM. Ad hæc sicuti cum quid esse scio; idipsum esse necesse est: ita cùm quid futurum noui: idipsum futurum esse necesse est. Sic fit igitur: ut euentus præscitæ rei nequeat euitari.

POSTREMVM. Si uti sunt, ita ea futura decernit prouidentia: ut æquè fieri ea, uel non fieri

posse cognoscat. Quæ est hæc præscientia: quæ nihil certum, nihil stabile comprehendit? Aut E
quid hoc refert uaticinio illo ridiculo Tiresiæ? Quicquid dicam, aut erit, aut non? Hæc obie-
cit Boethius.

QVARTO. Quoniam aduersus multorum patrum definitionem,& sacræ scripturæ auctoritatẽ
aliquam humani peccati causam Deum esse, sequeretur. Quia nanque humanæ (ut dictum fuit)
operationis Deus causa est, licet non integra; liceat in sano sensu, hoc est in eo,quo prius à nobis
fuit expositum, concausæ nomine uti. Quamuis non me interea prætereat, apud peritos, &
cordatos, Theologos, nomen concausæ Deo nudè tributum, minus rectè sonare; inter huma-
nas autem operationes uidentur esse, occidere, furari, fornicari, & alia id genus innumera;quæ
à Theologis uno uerbo, peccata dicuntur. igitur earundem operationum concausa erit Deus.
Cuius (ut diximus) oppositum & sancti patres, & sacræ literæ proclamant, ut in tractatu de Præ
destinatione abunde à nobis demonstratum fuit. absit nobis ut culparum nostrarum Deum au-
ctorem faciamus.

QVINTO est argumentum illud certæ difficile, Quoniam ad opus, uel seipsam determinat hu
mana uoluntas; uel determinatur à Deo si primum aliqua erit actio humanæ uoluntatis, ipsa sci-
licet sui ipsius determinatio, cuius nulla penitus causa erit Deus, unde consequens erit, non F
omnium nostrarum operationum Deum esse, primam causam, & operis adiutorem. Cuius con
trarium semel prius, atque iterum asseruimus. Si secundum, Sequitur rursus quòd alicuius hu-
manæ operationis, quoniam ipsius humanæ uoluntatis determinationis; erit Deus tota cau-
sa. quod nihil minus iis, quæ in superioribus, dicta fuerunt, aduersatur. Præterea quod ma-
gis urget, illud sequetur absurdissimum, quòd cùm uoluntatis humanæ determinationem hu-
manæ operationes insequantur omnes: ab illaque, pro uarietate determinamanæ uoluntatis ad
tionis, uariæ eueniant: humanarum actionum cunctarum Deus erit tota causa, quòd ab illo hu-
agendum determinationes proficiscerentur; nec alia, aut alio modo poterit homo operari; quàm
ea, & eo modo, quo eius uoluntatem, ad agendum, Deus ipse determinauerit. Hæc omnia iis,
quæ de sententia catholicorum Theologorum superius à nobis, fusè satis declarata & definita fue
runt; insuper & fortunæ, & temeritati, & humano arbitrio, & uniuersæ denique contingentiæ
rationi, quæ in rebus ipsis esse demonstrauimus, repugnare uidentur.

Ad primam dubitationem respondetur: & in responsione, quomodo ad prædesti-
nationem præuisa merita faciant, breuiter declaratur. Cap. XVI. G

EX iis, quæ lib. de Humano libero arbitrio, dum de prædestinatione differeba-
mus dicta fuere; ad dubitationem primam patere facilè potest responsio. Di-
ctum est enim; duplicem esse prædestinationem, unam ad gloriam; ad gloriam
inquam nudè & simpliciter intellectam. Alteram non ad ipsam gloriam nudè
sumptam, sed sumptã cum certo gradu. Hæc distinctio ex uerbis D.N.Io.XIIII,
colligi potest, cum inquit, In domo patris mei mansiones multæ sunt. per do-
mum gloriam intelligo quam exhibiturus nobis Deus est, per mansiones, diuersos pro merito-
rum ratione gloriæ gradus. Multæ nanque mansiones (inquit B.August.) diuersas meritorum in
una uita æterna significant dignitates. Ad priorem quidem prædestinationem quæ ad gloriam tan
tùm & ad domum est, nihil humanas operationes ex D. Aug. conferre diximus: sed illius, sola di
uina misericordia, & ineffabilis, qua delet culpas nostras, diuina bonitas est tota causa. Ad poste-
riorem uerò, quæ ad mansionem, & ad certum gloriæ gradum est, humanas operationes aliquid,
tanquam medium conferre, easque esse aliquam prædestinationis causam, idest causam, siue qua H
non, concedimus; quamuis quod ad prædestinationem & ad gloriam nostræ operationes confe-
rant; quòd medium sint; quod aliqualis causa sint; ex diuina etiam gratia, & diuina prædestina-
tione habeant: ex quibus præuisis operibus, ad alium, alium gloriæ gradum, pro meritorum ratio
ne, nos prouehendos diuina pietas ita uoluit; sicut nouit. nouit certè prius meritorum pondus,
quam ad hunc uel illum gloriæ terminum nos decernat. prius inquam natura, siue origine, non au
tem aliquo temporis interstitio, cum supra tempus, sit ipsa diuinæ maiestatis operatio Sed du-
bitabit hoc loco lector, Si ut ad domum, & ad gloriam prædestinemur, nihil ex nobis requiratur;
sed hoc unius diuinæ misericordiæ sit, consequens est ut uel omnes ad gloriam prædestinemur, &
salutem consequamur cuncti, uel acceptor personarum Deus sit. Vtrunque falsissimum & absur-
dissimum iudicatur.

DICENDVM est, neutrum sequi. Verum quidem illud est, quod infertur, uidelicet quòd om-
nes ad gloriam prædestinamur, quatenus Deus omnium salutem exoptat, & neminem uult peri-
re, sed pro omnibus CHRISTVS mortuus est, ut omnium peccata deleret, omnesque in beatitu-
dinem (quantum in se est) destinat, ordinatque præceptis, & admonitionibus. Falsum tamen est

quo

A quod salutem consequamur omnes: sed qui non consequuntur, per eos stetit non autem per Deum, ut nullo modo acceptor personarum dominus dici posit. qui uerò consequuntur, atque diuinam domum ingrediuntur, ex mera quidem diuina gratia in domum permittuntur: quam cuicunque dominus gratanter obtulit; ex meritis uerò mansionem, & certum in domo gradum receperunt. Sed de his lib. de humano arbitrio parte ea, in qua de prædestinatione à nobis tractatum est, diffusius & exactius dictum fuit.

Ad secundam dubitationem respondetur, & pro responsione quatuor prænotantur. Cap. XVII.

Ad secundam dubitationem, quæ difficilis est, respondebimus, per aliquot dicta. dicimus igitur primò, uerum esse omnem scientiam esse rei, cuius est scientia, uel causa, uel effectus: adde, uel utrunque; modis tamen diuersis. causa est sola diuina scientia, effectus uerò omnis alia, à diuina; quæ in quouis intellectu creato reperitur. utrunque diuina quidem, respectu rerum omnium, quæ à quacunque causa agente efficiuntur humana uerò respectu eorum, quæ
B potissimùm ab homine, ex arte fiunt. Architectus nempe quia sciuit, perbellè domum extruxit: & è contrà, quia aptè domum extruxit, sciuit. quoniam ab experimento, primordia sumpsit humana cognitio. Cæterùm ab ipsa re tanquam ab obiecto scientiam, quam de eadem habemus, omnem immediatè generari, falsum est. sed uel immediatè ab ipso scilicet obiecto, uel mediatè, hoc est à quopiam modo aliquo obiectum repræsentante. Exemplum si per diuinam uoluntatem, & reuelationem, animam patris mei Philosophi, & medici suis temporibus præstantissimi, ac clarissimi, Marciantonii Carrarii Sirenii, cum beatis, æterno gaudio perfrui, ego nouerim: habebo de eius beatitudine scientiam; quæ rei, de qua est, nec causa est, nec effectus immediatus, sed mediatus, quoniam diuina reuelatione mediante.

Secundo, dicimus, res istas uniuersas habere duplex esse; æternum unum, alterum temporaneum, esse quidem rerum temporalium, non tantùm in tempore est: sed in æternitate etiam & in diuinæ essentia, in qua, ut in speculo, relucent omnia; eo modo, quo in tempore, singula esse habent. extra nanque diuinam essentiam (si tamen extra illam aliquid esse potest) id est in rerum natura, & in reali existentia: esse temporaneum habent, in essentia uerò diuina spiritua-
C li quadam intelligentia, esse æternum res temporaneæ habent: quod æternum esse, non in tempore, sed in æternitate; & in diuina essentia tantùm consistit. quoniam præter Deum (ut in primo libro dictum fuit, & ad Marcellam Beatus Augustinus scribit) quod immortale, & æternum sit, est nihil. Si igitur aliud quidpiam à Deo uerè, & propriè, æternum esse dicitur: eatenus æternum esse dicetur; quatenus Deo & diuinæ essentiæ modo aliquo unitur, atque identificatur.

Dicimus tertiò. quòd quidquid de creaturis, & de creaturarum in tempore existentium operationibus, nouit Deus; illud non in æuo, hoc est non in natura angelica; non in tempore, hoc est non in ipsis, aut ab ipsis creaturis, uel creaturarum operationibus, ut in tempore extra diuinam essentiam realiter consistunt; sed ab ipsis rebus, & rerũ operationibus, ut in æternitate sunt; idest ut in ipsa sua propria essentia; in qua æuiterna, & quæ in tempore sunt, eo modo quo sunt, relucent; cuncta cognouit. Hæc enim omnia, inquit B. Aug., stabili, ac sempiterna præscientia Deus nouit. quod uerum esse nequaquam posset; si à creaturis ipsis, ut in se sunt, & ut in tempore realiter, & cum fluxu, & mutabilitate existunt, suam cognitionem Deus assumeret; cum non stabiles & sempiternæ res istæ sint, sed temporaneæ, & irrequietæ; ac more labentis aquæ, ita
D præter fluentes, ut illorum philosophantium, qui ephectici appellati sunt, inde & nomen, & opinio sit desumpta; qui sermonem continentes, nutibus, de aliquo interrogati respondebant; quod inter loquendum rem unamquamque raptim labi existimarent. Hoc omne lib. de Prædest. & Gra. cap. IIII declarauit B. Aug., cum inquit, Mundus quamuis pro tempore, ex quo factus est, cœperit; in illa tamen diuinæ præscientiæ luce faciendus, nullum potuit habere principium, & quanticunque tamen uel ex Adam, usq; in hodiernum diem, homines nati sunt; uel post nostram ætatem, generationis sunt propagine nascituri, apud Deum, nati sunt iam; & decursò totius uitæ tempore transierunt. in illo nihilominus diuini obtutus lumine permanentes. Deus enim, qui nec loco clauditur; nec tempore præuenitur; omnium rerum tam præteritarum memoria, quàm imminentium scientia, plenus est; nec reminiscens uoluitur in præteritum, nec sperans tendit in futurum. Et quæcunque omnino sunt; quæ temporum motibus agitantur; ab eo principio, in quo erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum, usque in finem omnium sæculorum: de quo fine cum diceret B. Moses. Domine, inquit, qui regnas in sæculum & sæculum & adhuc; nec sperantur futura; nec præterita transierunt; sed in præsentia diuinitatis, præsente semper luce cernuntur. Hactenus August. Neque obiiciatur nobis quòd libro

Gen.

Gen. cap. XVIII legamus dixisse dominum, Descendam, & uidebo, an opere compleuerint &c. E
Et cap. XXII, ad Abraham. Nunc cognoui quoniam times Deum; quasi prius non illud Deus agnouerit; & à rebus de nouo quidpiam didicerit, aut quòd Christus Io. XI, interrogauerit de sepultura Lazari; ubinam esset? & Marci VI de hæmorrhoissa, inquiens, quis me tetigit. Non enim in illo sensu sunt uerba scripturæ sumenda; quasi de nouo quidpiam Deus addiscat; sed in eo, ut intelligamus suauiter, & humano more, cum homine Deum egisse; & data opera occultasse sæpe suam diuinitatem. Ex illa uerò Abrahæ obedientia, Deum tunc ita fecisse; ut Abraham se cognosceret Deum timere uel, ut alii fuerunt interpretati, Deum tunc fecisse; ut Abraham Deum timere, essent multi cognituri.

DICIMVS quartò, quòd quicquid in Deo & in diuina essentia continetur, Deus est, Diuina essentia est. Sed de iis quæ prænotanda erant, hactenus.

Ex prænotatis quatuor pro responsione ad secundum dubitationem, colliguntur. CAP. XVIII.

Ex iis quæ dicta sunt, corollaria aliquot colliguntur. Primum, quòd quiuis homuncio, & quælibet eiusdem etiam uilis operatio, in quantum à Deo cognoscitur, qui omnia in propria, ut diximus, essentia, quocunque modo id fiat; F & cognoscit, & intuetur; idem realiter est, quòd Deus ipse Opt. Max. quòd quicquid in Deo, & in diuina essentia est, Deus realiter fit. Hoc est quod cecinit Lucanus. *Iupiter est, quodcunque uides.*

SECVNDVM. quòd etsi ad diuinam cognitionem, quam, de nostris habet Deus operationibus, ipsæ eædem operationes, ut prius uidimus, aliquid faciant; & sint suo modo diuinæ cognitionis causa; nostræ tamen operationes, ut nostræ sunt, idest quatenus à nobis in tempore realiter extra diuinam essentiam existentibus, cum fluxu, & permutatione fiunt; non sunt diuinæ cognitionis aliquo modo causa; nisi effectus æterni causam temporaneam repugnante utriusque natura assignare uoluerimus. Optimè propterea dicebat Boethius, præposterum admodum esse, ut æternæ præscientiæ temporalium rerum euentus, causa esse dicatur. A' nobis enim, ut in tempore realiter sumus; & ut cum fluxione quadam operamur, nihil discit summa illa æterna, & perfecta atque impermutabilis sapientia. Sed si ad diuinam cognitionem, nos, nostrasque G effectiones aliquid facere, affirmauerimus: eatenus illas facere dicemus; quatenus & nos, & nostræ non tantùm operationes omnes, sed & cuncti nostrarum operationum modi, in diuina essentia, ab æterno, consistunt. Et in eadem, tanquam in mundissimo speculo, cuncta ante sæcula distinctissimè relucent. Nec ideo relucent; quia iam in rerum natura, & in reali existentia sint; cum antequam Petrus realiter esset; eius actiones, & operationes omnes, in eadem, distinctissimè relucerent: sed ideo relucent; quia in essentia, quæ est rerum omnium summa, & suprema perfectio, & perfectionum omnium immensum pelagus, cunctæ res, & cuncti rerum euentus sunt, sunt autem in essentia, modo non qui rebus ipsis conueniat; sed qui tantæ, ac tam præstanti, in qua sunt, naturæ congruus esse censeatur. Talis nanque & tantæ perfectionis illa essentia est; ut quæcunque sunt, fueruut, & erunt: cuncta simul, & singula distinctissimè, admirando, ineffabilique prorsus, atque inexcogitabili à nobis modo, ueluti immensum, ut dictum est, infinitumque perfectionum omnium pelagus, in sese, expressa, ordinata, & distincta contineat: & complectatur. Hoc est quod Vulielmus nominalium Coryphæus alibi dicebat. Nos dum sumus in corpore mortis huius, ad quem modum intellectus diuinus certò omnia futura comprehendat, minimè scire possumus. H

TERTIVM. Quòd cum in Deo, ut tradunt rectissimè nostri Theologi, nihil sit, quod, ad ipsummet Deum relatum, rationem causæ, uel effectus propriè habere dicatur: quanquam aliquid sit, quod uel producentis, & principii, uel producti, & principiati rationem subeat; sequitur, quòd cognitio, quam de rebus humanis Deus habere dicitur, quoniam eam per propriam (ut dictum est) essentiam habet, neque sit ipsarum rerum cognitarum, quatenus scilicet cognitæ sunt, si propriè loquamur, causa; neque sit rursus earundem effectus. Impropriè tamen loquendo dici potest; quòd rerum quidem cognitarum est causa, operationum uerò à rebus procedentium, effectus. Quamuis enim Deus ipse sit etiam operationum omnium, siue liberè, siue naturaliter procedentium causa; & plus influat, in quamlibet cuiuscunque causæ operationem, & effectum, quàm ipsa secunda, & effectui proxima causa: cognitio tamen illa, quam de effectionibus, & operationibus secundarum causarum idem habet, ipsarum operationum, non tantùm causa; sed etiam effectus dici potest; Quanquam, ut diximus, impropriè & causa, & effectus dicatur.

QVARTVM. quod dicere cognitionem humanarum actionum, quam de illis habet Deus, ab eisdem

A eisdem esse causatam, uel productam, impropria, & impertinens quidem locutio est; ad hunc ta
men sanum intellectum, dictum illud reduci debet; quod nostræ operationes, ut in diuina essen-
tia sunt, & in eadem relucent, cognitionem de se in intellectu diuino producunt: ita ut non ideo
in diuina essentia sint; quia ab intellectu diuino cognoscantur; sed contrà ideo ab intellectu diui-
no cognoscuntur; quia in diuina essentia sunt; & relucent. relucent autem in essentia diuina;
quoniam à diuina uoluntate ad esse decretæ sunt; nec nisi prius decretæ & in diuina essentia relu-
cere, & ab intellectu diuino cognosci possunt. ad quem modum autem à diuina uoluntate decre-
tæ sint: superius cap. XIIII, abundè satis, & exactè à nobis declaratum fuit. Contrà uerò de
rebus ipsis, id est de rerum naturis & essentiis dicendum est. ideo enim in diuina essentia sunt, at-
que in ea relucent; quia ab intellectu diuino in signo scilicet quodam (ut dicunt Theologi) ori-
ginis priori, quàm uoluntas diuina uelit illa existere, cognoscuntur. Intelliguntur enim rerum
essentiæ prius, quàm per diuinam uoluntatem ad esse, & ad existentiam determinentur. non in-
telliguntur quidem existere, ante diuinæ uoluntatis determinationem; sed intelliguntur essen-
tialiter esse. Posito nanque (ut rem tam difficilem aliquo exemplo declaremus) quod homi-
B nem diuina uoluntas creare noluisset; intellexisset nihilominus diuinus intellectus hominem ip-
sum; & ea omnia, quæ essentialiter insunt homini. ut quod homo esset, sit dictum exempli cau-
sa, animal rationale, mortale, liberum &c. quoniam & si contingenter à uoluntate diuina habet
homo existentiam; non tamen si ab essentia existentiam separari uoluerimus, ab ea contingenter
habet essentiam. Vnde siue uelit, siue nolit Deus hominem esse, homo est sua essentia, & est ani-
mal rationale &c. at si Deus non intelligeret hominem esse animal rationale &c. homo animal ra-
tionale non esset. Voluntas autem diuina, ideo uoluit hominem illius naturæ esse, & creari;
quia intellectus diuinus eum illius naturæ, & essentiæ prius nouerat; ideo quia nouit, creauit;
non è contrà. De rerum autem operationibus, res contrà se habet. Prius enim decernitur à di-
uina uoluntate, quòd sint; quàm à diuino intellectu esse intelligantur. Et ideo illarum existen-
tia relucet prius in diuina essentia; deinde quia in ea illæ relucent, ab intellectu diuino esse co-
gnoscuntur. ut benè dixerint Orig., & alii, quod quia futurum aliquid est; ideo scitur à Deo, an-
tequàm fiat. Isto igitur modo Orig. Hieronymus, Ambros. & multi alii, qui ab ipsis rebus diui-
nam scientiam aliquo modo pendere arbitrabantur, sunt exponendi. Nec interea me præterit;
quòd B. Thomas quæst. II, de Verit. art. XIIII secus senserit; & in responsione ad primum,
C Origenem aliter exposuerit. Noluit enim diuinam scientiam modo aliquo à rebus causari, illa
ratione; quoniam res temporaneæ sunt, diuina essentia æterna: nullam faciens distinctionem
tum inter essentias & operationes rerum, tum inter esse rerum æternum, quod habent res in
mente diuina, & temporaneum, quod in tempore; sed simpliciter existimauit ille doctor san-
ctus, excellentissimus alioquin Theologus, scientiam Dei esse causam rerum, & euentuum o-
mnium & contingentiam putauit se tueri posse: tum ex contingentia causarum secundarum tum
ex eo quòd prima causa contingenter efficiat, uel etiam decernat de efficiendis: ut effectus quis-
piam dicatur contingens; quia uel causa secunda est contingens, uel causa prima contingenter o-
peratur. Sed uehementissimè urgent illum argumenta prius à nobis facta, in quibus soluendis
diu ac multum sudauimus. Illud etiam Origenis, quia futurum est, ideo scitur à Deo: non es-
sendi inquit B. Thom. sed inferendi tantùm causam importat; quasi, in re tam seria, ac tantæ mo-
lis, iocis logicalibus egeamus. Si illud non est causa essendi, sed inferendi tantùm; quæro, quæ est
causa essendi consequentis, & quæ est causa, quòd illud sciatur à Deo si dicas, Deus ipse (non e-
nim aliter dicere potest ille doctissimus doctor, cum simpliciter asserat diuinam scientiam esse
causam rerum) quomodo non statim sequetur; quòd Deus fuerit causa proditionis Iudæ? quod di
D cere quàm graue incommodum sit, puto cunctos uidere. Sed de iis hactenus.

Ex iis igitur omnibus, quæ paulò longius dicta fuerunt, & ad secundam dubitationem, & ad
eiusdem dubitationis confirmationem, clarissimam habere possumus responsionem. Est quidem
Deus nostrarum operationum causa, sed non integra & adæquata causa; sed concausa: concau-
sam semper eo modo intelligendo; quo à nobis prius rectè expositum fuit, nos scilicet seruando,
adiuuando & suppetias nobis ferendo. Cognitio autem, & præscientia quam de rerum effectioni-
bus habet Deus, aliquo modo quanuis impropriè effectus ipsarum operationum dici potest,
quatenus quicquid uirtutis, & operationis secundæ causæ expressum sunt; ab illis Deus (dicere
liceat) addiscit: non quidem ut sunt in tempore; sed ut relucent in æternitate. ita ut impropriè ad
modum earum effectus censeatur & rebus Deum addiscere credatur, neque istud si eo modo expo
natur, quo nos exposuimus, diuinæ perfectioni & maiestati aliquo modo repugnare; immo con-
tra eidem quàm maximè conuenire, existimandum esse, nemo est, qui non uideat. Res igitur
ipsæ ab æterno habent esse; sed non reale, idest ut ipsæ ex tempore in se sunt; & realiter existunt;
sed spirituale, & intellectuale, & in diuina essentia. quamuis illud esse, quod in diuina essentia
habent, sit uerius esse simpliciter, quàm esse illud, quod in se realiter habent, quod copiosius lib.
quarto

quarto Theologicarum sententiarum distinct. prima, quæst. item prima, declarauit Ioan. Scotus. E
Auerroes etiam in Destruct. disputa. III dub. XV inquit, quòd Deus apud Philosophos est omnia entia in gradu nobiliori; quàm ipsa sint in seipsis. Hæc Auerr. Et istud esse huiusmodi est, quod ipsarum operationum, à rebus, quouis tempore, procedentium cognitionem, in diuinum intellectum, media diuinæ uoluntatis determinatione, producere potest. Et non est aliud ab essentia; sed identificatur realiter penitus essentiæ diuinæ. Vt tandem sequatur, à rebus Deum nihil addiscere, sed tantùm à proprio obiecto, à quo & in quo, noui nihil addiscit, sed ab æterno nouit omnia.

Ad tertiam dubitationem respondetur. Cap. XIX.

Per ea quæ hactenus dicta fuerunt, ad quatuor obiecta Boethii, facilis est responsio.

Ad primum. longè inter se differunt, dicere prouidentiam siue præscientiam esse causam rei; & dicere rem esse causam præscientiæ. primum nempe tollit arbitrium, & contingentiæ naturam; non autem secundum, cum arguit quocunque modo sit præscientia, res prscitur. igitur non poterit non euenire. E- F
uenire ergo necessarium est, quod ad perimendam arbitrii libertatem satis est. Dicendum diuinam præscientiam bifariam considerari posse; uno modo ut est uera, alio modo ut est rei causa. Et utroque modo infert quidem necessitatem; sed priore, necessitatem tantùm consequentiæ, & illationis; quod non illa Dei solùm, sed nostra etiam facit. Si enim scio inclytum Venetiarum Principem Hieronymum Priolum prandere, aut in medio suorum ciuium in publicis comitiis sedere, sequitur ex necessitate, ut ille prandeat, & in comitiis sedeat. Si enim non prandeat, aut in comitiis non sedeat, possum quidem opinari, sed non scire illum prandere aut sedere in comitiis. Scientia nanque cum re, cuius est, quadrat; & impermista est falsitati, ac posteriore modo, præscientia non tantùm erit causa necessaria consequentiæ; sed etiam causa consequentis necessaria. id est erit causa eius, quod dico, principem prandere, siue sedere in comitiis: & cum illa diuina falli non possit; esse non poterit, quin prandeat princeps. aut quin sedeat in consilio suorum nobilium. priore modo, ueritas scientiæ pendet à ueritate rei; sicut ab eadem pendet ueritas orationis; posteriore uerò modo, res contrà se habet, scientia est causa rei; & ita pendet res à scientia; ut sine scientia præcedente esse non possit. Vt mirum sit, ad quem modum, G
Boethius tantus Philosophus, & Theologus, cum non admiserit, præsciri aliquid à Deo, quia futurũ sit: sed contrà de euentu quocunque crediderit, futurum esse, quia præscitur: supposuerit aliàs euentus esse; quorum non sit præscientia. Si præscientia est rei causa: quo modo ablata præscientia rem statuere erit possibile? quod si possibile est; iam sequitur præscientiam non esse causam rei. cum rem esse absque eo, quod sua causa præcesserit, sit impossibile.

Adde quòd prosa IIII, & ultima libri quinti, non aspernatus est Boethius exemplum illius; qui ea, quæ fiunt, in foro contuetur; quorum certam spectator habet scientiam; absque hoc quòd eorum sit causa. ut ab ipsa tandem ueritate coactus, in eam, quam paulò ante exactè satis explicauimus, sententiam deuenerit.

Ad secundum & tertium epicherema Boethii iam patet respõsio. Dictum est enim, res temporaneas non ut in tempore, sed ut in æternitate sunt, causas (ita dixerim) esse diuinæ scientiæ. Item dictum est quòd necessitas quæ ex præscientia infertur, est necessitas tantùm illationis, & suppositionis. At quod ex suppositione necessarium est; per se & absolutè & simpliciter contingens iudicatur. H

Postremum ex his, quæ tum ex Boethio, tum ex aliis superius cap. III, huius libri dicta fuerunt, facillimè diluitur. ut nullo pacto uaticinio Tiresiæ sit similis diuina præscientia: sed ab eo bis per omnia distet. Et ad dubitationem tertiam hactenus.

Ad dubitationem quartam respondetur; & in responsione peccatum efficientem causam non habere, sed deficientem tantùm, declaratur. Cap. XX.

Ad quartam dubitationem. Quoniam modo aliquo nostri peccati Deum esse causam, & auctorem sequaretur: si cunctarum operationum nostrarum Deus esset prima causa, Dicimus. Quòd & si in libro de humano lib. arb. parte illa, in qua, de prædestinatione agitur; ad quem modum possit Deus dici peccati causa, sufficientissimè declarauisse uideamur; non grauabimur tamen his, quæ loco illo dicta fuerunt, addere. duo Catholicos Theologos in peccato considerare, tum operationem humanæ uoluntatis (nunc autem humanæ uoluntatis

opera-

A operatione fusius utimur) ut sensuum simul, & membrorũ corporis uoluntati famulantiũ motũ, & illecebrã intelligamus: tum solius uoluntatis opus proprium: quale est, rẽ turpem honestæ præ eligere; eidemq; turpi rei assensum præbere; atq; inhærere, in priori illa operatione, per se, & formaliter loquendo, labes est nulla: sed tantùm in posteriore, quæ adhuuc bifariam considerari pt̃: tũ quo ad id, quod in se continet, positiui: tum quo ad id, quod ad positiuum illud consequitur, priuatiui. declaro me ipsum. potest inquam considerari fornicatio, uel quo ad ipsum fornicationis actum; siue etiam quo ad assensum, qui actus uoluntatis positiuus est, quem fornicationi uolutate præbemus; uel quo ad eam legis diuinæ difformitatem, quæ in ipsa fornicatione, & in ipsa etiam electione, & uoluntatis assensu est; atque quo ad ipsius assensus, & electionis, ab eo, ad quod illum ordinari oportebat, inordinationem ac obligationem: & breuiter quo ad auersionem uoluntatis à Deo, & à mandatis diuinis. Priori modo re uera, & (ut in scholis dicitur) formaliter peccatum in uoluntate non est; sed posteriore modo duntaxat. Ille enim uoluntatis assensus, ut assensus est, peccatum esse non potest, quoniam ille assensus actio positiua est: at peccatum priuatio est: sed in illo assensu eatenus peccatum esse dicendum est, quatenus in eo, conformitatis pri-
B uatio, id est difformitas ad præcepta diuina, quæ peccatum formaliter est, includitur. Ad illam enim siue uoluntatis, siue sensus, siue membri cuiuspiam uoluntati deseruientis, & eiusdem prosequentis operationem, & ad ipsius uolnntatis assensum, ut assensus est, cooperatur, tanquam prima operationum cunctarum causa, Deus Benedictus. Ad inordinationem uerò, & diuinarum legum difformitatem illam quæ in ipsa est operatione, & electione, & assensu uoluntatis, Deus nullo modo cooperatur. Etenim sine ipso factum est nihil. Sed si quispiam ad illam operari dicendus est; homo tantùm, & eo modo, quo ad umbram (ut libro de Humano arbitrio diximus) ipsum opacum operari dicitur. Quamobrem lib. Priore ad Monimum B. Fulgentius dicebat. Homines mundi huius dilectiores, non ideo pro dilectione mundi puniendi sunt; quia aliquam substantiam malam diligunt; cum substantia naturaliter nulla sit mala; sed quia dilectionis ordinem non tenentes, dum plus iusto diligunt mundum, minus Deum diligunt; quàm diligere debuerũt. Et paulò post. Peccati initium, si attendatur, puto, quòd nihil est aliud quàm inordinatarum rerum inordinata rationalis creaturæ dilectio, quæ sponte perdendo dilectionis ordinem, perdidit & salutem, quibus uerbis, in priuatione ordinis amoris, non in amore peccatum constituit Fulgentius.

C VERVM obiici nobis illud facilè poterit; quod aliqua erit humana operatio; quæ nullatenus à Deo pendebit; & cuius non erit Deus aliqua causa: si ad istam difformitatem nullatenus Deus concurrat.

DICENDVM, Ad huiusmodi legum diuinarum difformitatem, & ad operationum nostræ uoluntatis à diuinis regulis obliquitatem, & inordinationem; & breuiter ad peccatum; neq; Deus, neque homo propriè, & re uera operatur. fieri enim non potest; quod esse positiuum non habet: sed habet tantùm priuatiuum. Quamobrem non solùm ipsum peccare, sed illè etiam (ita dixerim) uoluntatis assensus, quo fornicationi consentitur, quin etiam ille sensuum, uel membrorum uoluntati deseruientinm motus, quo, uerbi causa, ad lupanar quispiam progreditur: & meretriculam contrectat; & rerum breuiter omnium simul sumptarum ad peccandum abusus (quatenus scilicet ad peccatum patrandum illa omnia tendunt) si à fine (ut libr. secundo de Anima, parte XLIX, admonet Arist.) facienda denominatio est. & si (ut lib. tertio moralium cap. VII, ipsemet tradidit) singula suo fine definienda sunt; non potest re uera opus & ratio dici sed operationis defectus. qui defectus (ut lib. de Humano arbitrio, cum de reprobatione differebatur declaratum fuit) totus humanæ imbecillitati, & ignorantiæ uel malitiæ, & nullo pacto Deo imputandus est.
D Absit (inquit Fulgent.) hoc à nobis, atque ab omnibus Christianis; ut causam cuiuslibet peccati quisquam deputare diuinæ audeat æquitati; cum nec malitiæ, nec impietatis cuiusquam causa esset posit, nisi in eo qui malus, atque impius fuerit. Hæc Fulgentius. peccare nanque non est efficere sed (ut sanctisimè inquit B. Thomas prima secundæ. quæst. CIX. art. II,) nihil aliud est quã à bono, quod alicui secundum naturam conuenit, deficere. Dionysius propterea lib. de Diuinis nominibus cap. IIII, inquit. Κακὸν δὲ ἡ ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ, idest, malnm est boni defectus. Et paulò post. Τὸ κακὸν ᾗ κακόν, οὐδεμίαν οὐσίαν, ἢ γένεσιν ποιεῖ· μόνον δὲ κακύνει, καὶ φθείρει τὸ ἐπ᾽ αὐτῷ, τὴν τῶν ὄντων ὑπόστασιν. hoc est Malum, qua malum est, nullam substantiam, aut generationem efficit: sed tantùm uitiat, & corrumpit (quantum in ipso est) rerum substantiam. Omne quippe uitium (inquit libr. tertio capitulo decimotertio, de libero. arbitrio. Augustin.) eo ipso quo uitium est; contra naturam est.

ADDE quòd superius dictum fuit, Peccatum esse priuationem; priuationis autem causa per se positiua esse non potest; sed priuatiua tantùm, & defectus. Nam si priuatinnis positiua aliqua posset esse per se causa: sequeretur, contrarium posse esse sui contrarii per se causam: quod (sine dnbitatione) apud Philosophantium cunctorum dogmata, inter absurda omnia absurdisimum

esse derelinquitur. Sicut igitur priuatiuus (ita dixerim) effectus: melius autem erat dicere, defe E
ctus non potest esse effectus causæ priuatiuæ: ita contrà priuatio, causa esse non potest, nisi effe-
ctus priuatiui. Vnde B. August. lib. de Lib. arb. cap. primo, quærens ad quem modum, ab homi
ne mala, & peccata fiant; eo (inquit) fortasse quòd se à disciplina, idest à discendo auertit, atque
abalienat. & paulò post subdit. malè facere nihil est; nisi à disciplina deuiare. Hæc ibi. Veruntamen
men quoniam priuatio nulla sese consistere potest; sed cuipiam semper, quod positiuum sit, in-
nititur: peccata propterea sæpe actuum positiuorum nomine nuncupantur: eorum inquam, qui
bus ipsa priuatio, quæ peccatum est, innititur. Quamobrem lib. primo de Lib. arb. cap. ultimo B.
August. post multa, concludit, nihil aliud esse malefacere; quàm neglectis rebus æternis quibus
per se ipsam mens fruitur; & per se ipsam percipit: & quas amans amittere non potest, tempora-
lia, & quæ per corpus hominis, partem uilissimam sentiuntur, & nunquam esse certa possunt;
quasi magna, & miranda sectari. Et paulò post, inquit, Assentior omnia peccata hoc uno genere
contineri; cum quisque auertitur à diuinis, uereque manentibus, & ad mutabilia, atq; incerta con
uertitur. Et lib. tertiò eiusdem cap. XVI, inquit. Non iniustè aliquid pati, sed iniustè aliquid facere,
peccatum est. facere autem iniustè quidpiam non est facere sed in actione deficere. Vnde Ierem. II.
de peccatoribus legitur. Verterunt ad me tergum, & non faciem. Sed uertere tergum nil aliud est
quàm se ab eo auertere, ad quod conuerti debebat, hoc autem est defectus in actione, & priuatio F
quædam. Sed redeo ad difficultatem, quam lib. secundo de Lib. arb. cap. XX, tangit, & soluit B. Aug.
inquiens, sed tu fortasse quæsiturus es: quoniam mouetur uoluntas, cum se auertit ab incommu-
tabili bono, ad mutabile bonum: unde ei iste motus existat, qui profectò malus est? Si enim mo-
tus iste, idest auersio uoluntatis à domino Deo, sine dubitatione, peccatum est; num possu-
mus auctorum peccati Deum dicere? Non erit ergo iste motus ex Deo. Vnde igitur erit?
Ita quærenti tibi si respondeam: nescire me: fortasse eris tristior: sed tamen uera responde-
rim, sciri enim non potest; quòd nihil est. Hactenus August. quum enim auersio ista con-
uersionis priuatio sit; priuatio autem si sit nihil; qui sciri potest, unde id sit: quod nihil est?
Ioannes item in sua Epistola cap. III, peccatum dixit esse iniquitatem, inquit enim, Om-
nis qui facit peccatum & iniquitatem facit. est autem iniquitas æquitatis priuatio, & re-
ctitudinis illius, quam in nostris à nobis operibus, Deus requirit, defectus. unde B. Aust. con
tra Faustum, peccatum est (inquit) dictum, uel factum, uel concupitum contra legum Dei. Pec
care igitur non est aliquid agere; sed à conuersione, ab æquitate, à rectitudine dificere. Ideo in
lib. confessionum, dicebat August. quòd cum poma furaretur, non poma ipsa, sed defectum G
suum amabat. Et Io. primo, peccatum appellatur nihil. ait enim. Sine ipso factum est nihil. Et
in lib. de casu Diaboli B. Anselmus iniustitia malum & nihil est. Et cap. XXVI. Malum, quod est
inistitia, semper nihil est. quæ dicta omnia ideo uera sunt; quoniam priuatio (ut priuatio est) ni
hil est, est autem peccatum priuatio: est igitur nihil. quod quæso illi Theologi aduertant, qui pec
cato entitatem, & substantiam, & per se causam ineptè satis attribuunt: quæ omnia cum peccati
natura & diametro pugnant. Sed ad quartam difficultatem actenus.

Ad quintam & ultimam dubitationem, respondetur: & quòd à Deo, & à seipsa, sit humanæ uoluntatis determinatio declaratur, & quo modo. Cap. XXI.

AD QVINTAM dubitationem, quæ est, quòd uoluntas ad opus, uel ex se, uel à
Deo determinatur, si primum, Deus, si secundum, uoluntas ipsa humana,
non erit omnium nostrarum operationum concausa (liceat nobis concausæ no H
nomine sæpiusculè uti, & si alio, & longè sine aliqua comparatione excellen-
tiori modo dicatur Deus concausa, quàm uel uoluntas humana, uel quæuis
alia secunda causa concausa dicitur, quem modum prius semel atque iterum ex-
posuimus) sed erit aliqua in nobis operatio: quæ uel solius Dei, uel solius erit hu
manæ uoluntatis: utrunq; iis, quæ prius catholico, determinata fuerũt repugnat. Dicimus (multa
hoc loco prætermittentes, quæ multi scholastici Theologi ineptè satis aceruare solent; quorum ali
qui à Deo tantùm, alii à seipsa dumtaxat determinari uoluntatem asseruerunt.) in multis locis li-
bri de Fato, Petrum Pomponacium magni fecisse, adeo hoc argumentum; ut si à Deo determi-
nari aliquo modo uoluntatem dixerimus, Fatum, ineuitabilemque in humanis operationibus
necessitatem concludere, atque demonstrare ille existimauerit, nostramque à Deo uoluntatem,
si ad actum suæ determinationis Deus agat (non enim dicendum est non agere) totam ita à Deo
pendere, ut ad sui ipsius determinationem, nihil facere uoluntatem consequi, & obstinatè ipse cre
diderit: & aliis pluribus persuadere conatus fuerit. Ex quo illud, deinde absurdissimum seque-
batur

A batur: nostrarum non esse nos dominos operationum; sed uelle, uel nolle poteramus nihil: nisi pro determinatione diuinæ uoluntatis: quæ nostram uoluntatem ad sic, uel aliter eligendum, uel non eligendum, operandum, uel uon operandum ageret, & determinaret. Abigenda propterea ab humanæ uoluntatis determinatione, si arbitrii libertatem, & contingentiæ naturam tueri uolumus, est inquit ille, omnis diuina operatio, cum enim sit Deus prima causa: ubi concurrit, ut causa principalis concurrit; cui effectus potissimùm debeatur.

Vervmtamen etsi argumentum certè difficile sit; ut quorundam etiam nostrorum Theologorum ingenia sæpenumero plurimùm torserit; uon tamen uideo, ad hauc quanuis magnam, & ualidam demoliendam, tollendamque difficultatem, quid uouis egeamus machinamentis. Dicimus nanque idipsum, de ipsa uostræ uoluntatis determinatione; quod de cæteris humanis operationibus, dictum fuit; uidelicet quòd est & à Deo, & à nostra uoluntate. Non enim nobis arridet; quod uel illi Theologi scripserunt; qui humanam uoluntatem seipsam per se sine Deo determinare putauerunt; quibus idem Pomponacius affatim subscripsisse uidetur; & assensum ad agendum per se, uel dissensum præbere; quasi his absque Deo fungi ualeat operationibus; uel illi, qui contrà uoluntatem humanam Deum determinare crediderunt. Illi enim humanæ uoluntati plus
B tribuunt; quàm uel conueniat, uel conuenire possit. Hi uerò tollunt meo iudicio arbitrii libertatem; & ineuitabilem in cunctis euentis necessitatem inducunt. Nos autem & prius diximus, & nunc repetimus; quòd nostræ uoluntatis determinationis, sicut & aliarum non tam nostrarum operationum, quàm (ut antea dictum fuit) cæterorum agentium (de communi lege loquendo) duplex est causa. Deus, & humana uoluntas, siue alterius cuiusuis agentis appetitus, atque propensio. Deus, inquam, quatenus & humanæ uoluntatis arbitrio, & cæterorum agentium appetitui, sese accommodat; eidemque ferre suppetias non desinit. Ita uempe & humanam uoluntatem, & brutorum appetitum Deum determinare dicendum est; ut ad actum determinationis (undecunque determinatio sumat occasionem, siue ab obiecto, siue à fine) non secus quàm ad cæteras tam uolnutatis quàm aliorum agentium actioues quascunque Deus ipse concurrat. Humana nanque uoluutas à Deo, & à seipsa, ut tamen ab obiecto, uel à fine, cognitione mediante, quæ uel iu uoluntate est; uel si illa potentia cæca sit, in intellectu & cum discursu, qui discursus intellectus practici esse dicitur, mouetur; brutorum similiter appetitus, & à Deo & ab
C appetibili, media sensus cognitione, determinatur. Hoc autem modo humanæ uoluntatis determinationem definientes; illud uequaquam sequitur quod Pomponacius existimauit, uoluntatem uidelicet uel à seipsa tantùm, uel à Deo duntaxat determiuari; ut si ad eius determinationē Deus concurrat; uullum apud se determinandi arbitrium, & causam retineat; ut inde uecessitate ineuitabili efficere hominem, quicquid efficit, consequatur.

Si quæras, an utraque causa determinationis ipsius uoluntatis sit ex æquo causa, an una potius ex altera dependeat?

Dicimvs quòd una ex altera dependet.

Si rursus quæras, quæ est illa; quæ ab altera dependere dicatur, uoluntas'ne diuina ab humana, an contrà uoluntas humana à diuina?

Respondebimvs, meliori semper iudicio sine contentione cessuri, quòd ista dependentia unius ab altera, est cum aliqua, ita dicam, subdependentia, siue contradependentia (libentissime meliorihus & accommodatioribus nominibus uterer, si haberem) qua & diuina ab humana; & humana à diuina uoluntate, sicut in ista determinatione, ita in reliquis humanis operationibns dependeat. Humana quippe à diuina absolutè dependet, quòd ab ipsa habeat & quòd sit, & quòd uoluntas sit, & quòd sui actus determinationis causa sit; & quòd sit sui compos, & operari uel
D non operari queat. Diuina autem ab humana dependet κατάτι & secundum quid; quatenus in hâc, ut ad exemplum descendam, meæ uoluntatis determinationem, qua de diuina præscientia scribere decreui, sine aliqua meæ uoluntatis operatione, & aliqua eiusdem pro ratione, & natura sua, determinatione, ipsa, de lege communi, diuina uolnntas non potest. Nec istud amice lector mireris, In omnibus enim agentium naturalium operationibus, ita se habet diuina uolnntas; ut ab ipsis rebus (de communi lege semper loquendo) aliquo modo pendere dicatur, quanquam non ita ab aliarum rerum, sicut ab humanæ uoluntatis operationibus, quod hæc natura sua ad operandum liberior sit; & diuinitatis aliquo modo particeps uideatur, dependere communiter censeatur. Aliæ nanque res, in suis operationibus, quoniam ad unum ferè determinatæ sua natura suut, uidentur totæ dependere à Deo. Homo uerò talis naturæ est; ut ad opposita ualeat. ideo in sua operatione totus à Deo uequaquam pendere uidetur. Quanqnam (ut dictum est) & homo, & alia agentia à Deo, & Deus utcuuque ab homine, & ab aliis agentibus naturalibus, in humanis uidelicet operationibus, dependere dici possit. Neque hoc diuinæ maiestari dissonum, immo quàm maximè congruum esse, exemplo regum, & principum eorum, qui apud nos sunt (si paruis magna componere liceat) aliquatenus declarari potest. Nam magnos alioqui domi-

nos, ampliſsimoſque principes atque Illuſtriſsimos Reges, ſummoſque Pontifices & Imperato E
res, à quibus non ſolùm quiuis ex eorum familia, ſed cuncti etiam, qui in eorum proninciis, &
ditionibus ſunt, dependere maximè dicuntur; à ſuis nihilominus uel minimis ſeruis, immo à be
ſtiolis etiam quibuſdam, in nonnullis modo aliquo dependere uidemus. ut (exempli gratia) in
ſuis cœnis à coquo, in equitatu ab equo, in uenatione à canibus, ab auibus quibuſdam in aucu
pio, & pro effectuum illorum denique ratione, quos agere reges intendunt, ab aliis etiam lon
gè uiliſsimis ſeruis & rebus eoſdem aliquo modo dependere conſpicimus: quamuis ab eiſdem re-
gibus, & principibus res iſtæ, & canes illi, & coqui, & omnis ſeruorum caterua, & totum de-
nique regnum abſolutè dependeat, fallit certè exemplum; quod multo plus ſine ulla comparatio
ne,, cunctæ res à Deo pendeant; quàm coqui quidam, & ſerui à principe; & minus atque etiam
minus à rebus, Deus pendeat; quàm à ſeruis, temporalis dominus; & alio longeque diuerſo ge
nere dependentiæ. Sed ſatis ſit, quòd huius dependentiæ, quam inquirimus, aliquam nobis ſi-
militudinem exemplum, quod propoſuimus, referat. Deus enim qui nos ſine nobis creauit &
fecit: nos (ut in lib. de Verb. apoſt. ſerm. XV, dicebat Auguſtinus) ſine nobis, id eſt ſine noſtræ "
uoluntatis determinatione, qua agimus, & operamur, iuſtificare & ſeruare non poterit. Sine "
uoluntate tua (ait loco citato Auguſtinus) non erit in te iuſtitia Dei. Voluntas quidem non eſt F
niſi tua: iuſtitia non eſt niſi Dei. Eſſe poteſt iuſtitia Dei ſine uoluntate tua, ſed in te eſſe non po- "
teſt, niſi per uoluntatem tuam. Et poſt aliquot concludit. Qui ergo fecit te ſine te, non te iuſti- "
ficat ſine te. hæc Auguſtinus, Qui ergo potuit te facere ſine te, non te ſine te ſeruare poterit. quo "
niam in te ſeruando, à teipſo modo aliquo dependet Deus. Et tractatu LXXIIII, ſuper Ioan. "
idem B. Auguſt. Qui nanque hominem creauit ſine homine, non iuſtificabit hominem ſine ho- "
mine. non poterit rurſus inquam, de potentia (ut dicunt Theologi ordinata, non abſoluta lo-
quendo, Deus uoluntatem noſtram determinare, ſine actu proprio uoluntatis. quòd in iis, quæ
ab humana uoluntate eueniunt, ab eadem utcunque, & modo quo (ſi dicere liceat) à coquo rex,
diuina uoluntas, de lege ſemper communi loquendo, dependere dicatur. Nec à Deo ſolo, aut
à ſeipſa ſola, determinatur humana uoluntas (ut putauit Pomponacius) eſto quòd à Deo deter-
minetur; ſed & à Deo, & à ſeipſa; ut omnino ſit ſuæ uolitionis, & ſuæ electionis ipſa domina. a-
lioquin nulla poſſet illi culpa imputari. Memento nunc amice lector eius; quod ſuperius cap. IIII,
huius libri dicebamus. Voluntatem non ſolùm non determinari, & cogi ab aliquo extrinſeco:
ſed neque poſſe ita à quoquam agente, aut etiam à Deo determinari: ut in aliquam electionem G
ſimpliciter & abſolutè cogatur, nec minus implicat dicere uoluntatem coactam: quàm dicere ho
minem mortuum, aut nauem lapideam. Quemadmodum enim homo mortuus, homo non eſt;
& nauis lapidea, nauis non eſt, niſi fortaſsis æquiuocè: ita uoluntas coacta, uoluntas non eſt, niſi
æquiuocè. Si igitur uoluntas humana cogi, non poteſt ſi agentia naturalia, de lege ſemper commu
ni loquendo, ſuis actionibus pro ratione naturæ ſuæ, funguntur; non eſt dubium, quanquam ad
eorum effectiones, & operationes omnes Deus cooperetur, quoniam rerum naturæ, & agen-
tium uoluntati uel appetitui, & eorundem ſimiliter efficaciæ uel inefficaciæ ſeſe diuinam bonitas,
accommodat; & eiſdem pro ſua uoluntate, auxiliatur; ut cuncta non ui aliqua, ſed ſuauiter di-
ſponat; non eſt inquam dubium, quin tum ex ipſa rerum & cauſarum per Orbem uniuerſum com
miſtione; in qua, una alteram quandoque impedit, quandoque adiuuat: tum ex debilitata, uel
etiam plus quàm par eſt aliquando aucta agentium naturalium uirtute; tum ex hominis ſæpè uel
inefficacia atque impotentia, uel ex maiori, quàm opus eſſet, uirtute, & potentia (ut in furen-
tibus patet) præter uel humanæ uoluntatis intentionem; uel naturale cæterorum agentium de-
ſiderium, multa contingere, & euenire poſsint; & quin multa etiam, quæ eueniunt, aliter quàm H
eueniant; euenire facillimè queant. Hæc autem ſunt illa; quæ nos tum fortuita, tum caſualia &
temeraria, cuncta autem contingentia uocitauimus. Ex omnibus igitur, quæ longiſsimè hacte-
nus dicta fuerunt, colligi nunc illud ſecuriſsimè poteſt, Diuinam prouidentiam, de qua in ſupe-
rioribus, diuinamque præſcientiam, de qua, quantum ad noſtram diſputationem pertinet, &
prius libro ſexto ad Philoſophorum dogmata, & hoc libro ad catholicam ueritatem diſſeruimus;
nihil obſtare, uel aliquo modo impedire; quin multi euentus contingenter, & temerè, & fortui-
tò eueniant. Cùm igitur libro tertio demonſtratum fuerit; non poſſe rebus, ac rerum euentibus
maiorem neceſsitatem Fatum imponere; quàm diuina prouidentia imponat, uel etiam diuina
præſcientia; ſit autem hactenus oſtenſum nec præſcientiam, nec prouidentiam diuinam fortu-
næ, uel temeritati, uel toti denique contingentiæ rationi repugnare; ſed cuncta ſimul quàm com
modè ſtare poſſe; noſtræ iam diſputationi ſummum impoſuiſſemus faſtigium; niſi aliqua in prin-
cipio diſputationis, ad ineuitabilem rerum euentuumque cunctorum ſuadendam neceſsitatem,
adducta, ſoluenda ſupereſſent. Sequenti igitur libro, qui totius operis extremus erit, omnia,
quæ ſuperſunt, extremam labori noſtro manum impoſituri diſſoluemus; interea illa quæ de Fa-
to, & de diuina tùm prouidentia, tum præſcientia pluribus à nobis dicta fuerunt, quo memo-
riæ

A riæ & facilius mandari, & eidem tenacius inhærere possint; quanta maxima fieri poterit breuitate, summatim colligemus.

Perstringuntur ea, quæ de diuina præscientia copiosè prius dicta fuerunt. CAP. XXII.

HAEC sunt quæ pro instituta breuitate, atque pro defensione contingentiæ, & temeritatis, necnon libertatis humanæ, quanuis pro ea tuenda copiosius seorsum disseruimus, pro his inquam omnibus & à fato, & à diuina prouidentia, & à diuina præscientia, uendicandis quatenus ab eis existimarunt nonnulli cuncta ineuitabili necessitate proficisci, Et præterea, quæ ad tertium Stoicorum argumentum, quod ex diuina præscientia procedebat, difficillimum certè tam ex Philosophorum monumentis, quàm ex probatis nostris Theologis, dicenda habuimus. Quibus appendicia corollaria quatuor uniuersam ferè hanc nostram, de Fato,
B disputationem breuissimis colligentia, ac perstringentia annecti uolumus, quo lector facilius possit memoriæ ea committere; quæ ad hanc nostram disputationem magis uidentur oportuna, & necessaria. Ac primùm quidem illud est, quòd duæ in genere, sed distinctius loquendo, sex, uel, septem sunt de diuina præscientia opiniones.

VNA, quæ præter seipsum, & essentiam suam, Deum intelligere existimauit nihil. ascribitur opinio Aristoteli, & uniuersæ communiter Peripateticorum scholæ.

ALTERA est, quæ Deum non seipsum solùm, sed cætera cuncta intelligere existimauit; sed hæc opinio in multas partita est. Quidam in uniuersitate quadam tantùm Deum omnia cognoscere putauerunt, & horum aliqui per essentiam propriam, Algazelis, Auicennæ, & multorum Aristotelis interpretum hæc opinio fuit, alii per Ideas, Platoni istam opinionem attribuere nisi fuerunt.

QVIDAM uerò non in uniuersali tantùm; sed in particulari etiam, Deum cuncta cognoscere, confessi fuerunt, qui rursus bipartiti sunt. Quidam nanque non per unicam ideam, quæ propria essentia est. Et hæc est germana Platonis opinio & ex Peripateticis nonnulli, uoluerunt idem sensisse Aristotelem. quidam uerò per plures ideas. Et cum eorum, quam istorum quidam Deū
C non solum cuncta cognoscere; sed ex sua etiā præcognitione, quoniam scientia Dei (ut inquiunt) est causa rerum, cuncta ineuitabili necessitate euenire dixerunt.

VERVM ii rursus in duo partiti sunt. Quidam nanque non ex præcognitione sola, sed ex certa præterea causarum serie, & complicatione, necessitati res cunctas adiudicarunt, & hæc uidetur illa esse opinio; quæ Stoicis communiter attribuitur; quæ fuit etiam multorum Platonicorum opinio; unde Deum ipsum, qui prima causa est, ἀνάγκην, & necessitatem dixerunt.

IAMBLICHVS cognomento diuinus, unus inter Philosophos omnes, de diuina præscientia egregiè sensisse uisus est; qui ad terum siue euenruum necessitatem, uel contingentiam, diuinam præcognitionem nihil facere rectissimè existimauit; sed ea, quæ necessaria sunt, uel necessariò euentura sunt, ea similiter quæ contingentia sunt, uel contingenter euentura, quia sui natura talia sunt, & tali modo sunt euentura, Deus propterea, ita ut sunt, uel futura sunt, antequam etiam eueniant, ex sua perfectione distinctissimè, exactissimeque præcognoscit; ut ex diuina præcognitione, in euentibus, necessitatem inferre; sit rerum naturas & euentuum qualitates, & præcognitionis ac præscientiæ diuinæ conditiones ignorare.

NONNVLLI rursus fuerunt, ex diuina præcognitione, & pro diuinæ cognitionis & uoluntatis decreto liberè & contingenter si ad Deum euentum referas, & si ad nos, & ad res ipsas, &
D præterea pro siderum & cœlestium corporum influxu, quibus agimur, & circunducimur, cuncta, de necessitate, & modo à nobis ineuitabili, euenire crediderunt. Priscillianistarum, & Manichæorum, & aliorum multorum fuit hæc hæresis, cui recentium hæreticorum plurimi subscripserunt.

NOSTRI tandem catholici Theologi, stante etiam de rebus singulis, apud Deum certissima, & distinctissima præcognitione; & ineuitabili, sic dixerim, diuinæ uoluntatis decreto, cuncta, si ad Deum referas, innumera: si ad hominem, & ad secundas causas, contingenter; multa præterea ad easdem relata, etiam fortuitò, & temerè, euenire rectissimè, ut uberius à nobis hactenus declaratum fuit, atque sanctissimè confitendum sanxerunt. Quoniam omnem, quæ in rebus aliis præter Deum reperitur, necessitatem, in duo tantùm genera disposuerunt; quorum, ut in secundo libro fusius dictum est, unum, relationis alterum suppositionis appellauerunt. Relationis est, quo certos effectus in certas causas referunt. à quibus, & si, quantum est ex parte causarum illarum, ex necessitate illi proueniant; quia tamen causæ illæ uel impediri possunt extrinsecus uel intrinsecus deficere; multa propterea præter quàm intenderant, aliis obrepentibus causis, euenire

euenire uidentur. quæ non solùm contingentia sunt, sed etiam fortuita, & temeraria appellantur. Alterum (ut diximus) suppositionis nominauerunt; quod uno supposito aliud quidpiam non esse non potest. Verùm etsi rȩs ita se habet: ut uno pẜito alterum non esse non possit; quia tamen id, quod supponitur, contingenter sæpè, & nonnunquam temerè reuera habet esse; nulla propterea est in huiuscemodi absoluta necessitas. Verùm quippe est, si aliquid est, siue contingenter tantùm, siue etiam temere illud sit; non potest illud, dum est, non esse; sed potest esse quòd sit contingenter & temerè. Et quoniam prior illa necessitas, quam relationis necessitatem appellauimus impediri potest: cùm Deus & causarum naturalium uirtutem suspendere, & causas ipsas destruere, & in nihilum redigere; & ipsæ se mutuo impedire, & intrinsecus deficere possint: relinquitur posterius tantùm in rebus necessitatis genus; cuius necessitas in ipsa tantùm illatione, & unius ab altero deductione est. Cæterùm cum id, quod supponitur, contingenter, uel etiam temerè sæpè esse habeat; manifestum relinquitur, nullam esse simpliciter in rebus necessariam, ita dixerim, necessitatem; sed cuncta contingenter euenire. quæ & si eueniunt contingenter aut temerè, cuncta nihilominus, ut sunt, ab æterno Deus gloriosus contuetur; & antequàm eueniant quando, & quomodo euentura sunt, præcognouit. ut ad euentus uel necessitatem, uel contingentiam: uel temeritatem, diuina præscientia faciat nihil. Hæc de primo. E

F

Summatim repetuntur ea; quæ de diuina prouidentia dicta fuerunt. CAP. XXIII.

SECVNDVM appendicium corollarium est, quòd quinque in uniuersum de diuina prouidentia, sunt opiniones. Epicurus, ut diximus, & qui Epicurum sequuti sunt, quamuis, uerbo saltem, Deos esse confiteantur: à Diis tamen prouidentiam omnem, ne aliquo incommodo, eorum fœlicitatem perturbarent, abegerunt. Cum istis Mathematicos annumeremus: qui Fatum quidem affirmauerunt, Prouidentiam uerò diuinam uel penitus ignorarunt, uel à Fato saltem, & à cœlestibus, quas sibi finxerunt, influxionibus, eam minimè distinxerunt. Cum iis illos constituamus, qui Deos esse uel negarunt uel dubitarunt; nempe isti omnes diuinam prouidentiam penitus abstulerunt.

STOICI (sed de Stoicorum opinione diuersi diuersimodè sentiunt) diuinam quidem prouidentiam confessi sunt: sed talem, ut à Fato differret nihil. eam propterea nec immeritò, anum fatidicam appellauerunt Epicurei; à qua ineuitabili cuncta necessitate, proficisci putauerunt. Plato egregiè sensit; cum ad summum Deum, Deorum aliorum patrem, atque opificem uniuersa retulerit: rerumque cunctarum & maximarum, & minimarum curam, & prouidentiam ipsi, pro dignitate, & naturæ excellentia, tribuerit: atque ministros quosdam diuinæ prouidentiæ, alios quorum, Deos Ethereos, alios uerò appellauit Dæmones, quos etiam plurium generum esse putauit, adhibuerit. Cæterùm erroribus scatet opinio. G

ARISTOTELES & Peripatetici humanis (ut illis perpetuus mos est) rationibus innixi Physicè, id est sensu duce tantùm, de diuina prouidentia dixerunt; sed certè ingeniosissimum, & (pro humano iudicio) subtilissimum modum tradiderunt; quo & diuina prouidentia rerum cunctarum tam in uniuersali, quàm in particulari, procurationem haberet; & cum illa, contingentiæ, & temeritatis natura affatim stare posset. Verùm cùm diuinam prouidentiam, ut superius uidimus, per motum, & mutationem diffinierunt; & nullam ferè in prouidente rerum prouisarum cognitionem statuerint; ualde à legitima prouidentiæ ratione recesserunt.

THEOLOGI catholici prouidentiam de rebus omnib. apud Deum affirmant, & illam in duas & quasi in tres partes dispescunt. Quod pios, & impios homines, si uel mala, & bona non æquè curet omnipotens pater: sed bona principali quadam intentione (ut modo nostro loquamur) mala uerò secundaria, & quasi per accidens: quatenus uidelicet illa etiam, quæ mala sunt, ad bonum aliquem finem diuina pietas tandem conuertat. Non item res alias, ut beluam, stirpes, & saxa tanta diligentia, quanta res humanas, hominemque ipsum administrae. Et cum diuina prouidentia res uniuersas (ut per Prophetam dictum est) suauiter disponat: non eas aliò torquet, & inflectit, quàm quò ipse propensione quadam, & suo modo contendunt: siue naturaliter, siue sponte, siue etiam liberè agant, & moueantur. ut omnis omnino temeritas, & omnis contingentiæ natura, cum diuina prouidentia, quàm commodè conueniat. Hæc de secundo. H

Breuiter repetuntur, & quæ de Fato, dicta fuerunt. CAP. XXIIII.

Tertium

A TERTIVM appendicium corollarium est. Sex de fato in uniuersum esse opinio-
nes. Epicurus, & sequaces, & si, ut quidam dixisse uidentur, in rebus cunctis
fatum, & ineuitabilem necessitatem uerbo tenus posuerint; reuera tamen (ut
libro tertio superius demonstrauimus) fatum negarunt; & res uniuersas casu,
& temere, & ut sors tulerit, euenire putauerunt. Cum his illos constitua-
mus; qui Deos esse uel negarunt, uel dubitarunt: & qui materiata tantùm re-
rum principia cognouerunt: qui omnes (ut in principio nostræ disputationis
diximus) cuncta temere euenire fateri coguntur: & si eorum nonnulli fatum etiam, & euentuum
ineuitabilem necessitatem uisi sunt somniasse potius, quàm asseruisse.

MATHEMATICI contrà quosdam siderum influxus sibi effinxerunt: quibus cuncta certa le-
ge, & ineuitabili quadam necessitate, euenire putauerunt. Quam necessitatem Fatum appella-
uerunt. Fatum inquam tum illud quod εἱμαρμένην, idest certam causarum seriem tum illud quod
πεπρωμένην quasi præfixam quædam cœlitus uiuendi, & permanendi rationem dixerunt. Omnem
igitur temeritatis, arbitrii, Fortunæ, contingentiæq; naturam abstulerunt; & in siderum ac cœle
stium corporum motu proportione, configuratione, atque (ut multa uno uerbo perstringam)
uirtute, uitæ nostræ rationem cunctam collocauerunt. opinio certè stulta, & temeraria nulla pro
B babili ratione suffulta & ab humanis mentibus, ut pote quæ inter cætera, sensui, & experientiæ la
tissimè aduersetur, prorsus abiicienda.

CVM iis Philosophi Aegyptii possunt utcunque numerari: qui astris fatalem uim tribuerunt:
& si eam quibusdam imprecationibus, per superiores uirtutes, mutari posse crediderunt: Quorũ
opinio non solùm uana est, & falsa; sed etiam inuoluta adeo, ut Aegyptios illos crederem semet
minimè intellexisse & uocem propriam ignorauisse.

STOICI fatum non distinxerunt à diuina prouidentia; de qua, (ut uberrimè à nobis dictum
est) pessimè senserunt. cuncta nanque à diuina prouidentia, per necessariam quandam, quam sibi
æternam finxerunt, causarum seriem, & complicationem, & si nonnulla eorum, quæ fierent, in-
ter possibilia haberi putarant, fatali tamen necessitate fieri omnia existimauerunt; præter quàm
quòd aliquid esse in nobis asseruerunt; quod tamen positis eorum principiis, quidquid illud sit,
quod in nobis posuerunt (ut ostensum est prius) defendi non potest. Cæterùm fatum Stoici mul
tis modis appellauerunt. εἱμαρμένην imarmenem ex causarum serie, & ordine, atque nexu: πε-
πρωμένην pepromenem eo quòd certo fine, & periodo unumquodque definiatur. αἶσαν Esam quo-
niam ab æternitate, & perpetuo causarum ordine, fluant hæc omnia. μοῖραν miram quòd u-
C numquenque sua fata comitentur. ἀδραστίαν adrastiam quasi impermutabile, & inexorabile fa-
tum, & aliis nominibus, proprietatem (ut eis uisum est) quandam fati referentibus: quibus cum
alii, tum imprimis Plato, & Academici usi fuerunt.

PLATONICI cuncta fato subiecisse uidentur, præter animum & uoluntatem. de cuius arbi-
trio, uarii etiam uaria senserunt. Humanam nempe libertatem eorum quidam integrè, quidam
diminutè tueri, quidam etiam euertere conati sunt. Eorum qui illam quidem, sed diminutam de
fendunt; quidam sunt; qui pro ratione electæ uitæ, fatis subiici animam, uel non subiici, sed ab
eis absolui crediderunt. Alii (qualis qualis uita sit) illam eatenus liberam dixerunt: quatenus
hoc, uel illud eligere, uel non eligere, operari, uel non operari, hoc est operatione quidpiam ag-
gredi uel nõ aggredi potest. Cæterùm operationem ipsam, & operationis filum, & exitum, fatali ne
cessitati ascripserunt. Alii unicam tantùm animæ actionẽ liberam admiserunt: per quam hoc, uel
illud uitæ genus primitus illa sibi deligere potuit. Cæterùm post primã illam, electiones cunctæ, &
cunctæ operationes (fatis ita cogentibus) ex prima, quasi quodam continuo tenore, & comple
xione quadam causarum perpetua & dæmone proprio custode, ita dirigente de necessitate conse
D quuntur. Inter prouidentiam & fatum, eorum aliqui secundum rationem, alii etiam secundum
rem, differentiam aliquo modo esse dixerunt. Cœterùm tribus fatum constare opinati sunt Pla-
tonici. εἱμαρμένη, necessitate, & ordine: siue, quod idem est, Lachesi, Atropo, & Clotho. Hæc est
eorum raptim recitata opinio; multis ambagibus inuolutè illud tantùm, omnia ex diuino quo-
dam nutu, & Deorum prouidentia pendere, rectissimè sunt arbitrati.

ARIST. & Peripatetici ab hac se materia expeditissimè absoluerunt, fatum & naturam idem
asseuerantes. Monstra (ut monstra sunt) sicut sunt errores naturæ, ita non fato, sed casu fieri puta
uerunt. Si illud uerum est, quod in scholis Peripateticorum solet communiter circumferri; nus-
quam tamen (& si Deum aliquando, & naturam in actionibus ille coniunxerit, ut cum dicit Deũ.
& naturã frustrà egisse nihil, hominẽ generari ab homine & Sole, & id genus nonnulla alia, ab Arist
pronunciatũ. uidelicet opus naturæ est opus intelligentiæ; inter prouidentiã; & Fatũ uix erit discri
mẽ statuendũ. At si, ut mihi non sine ratione, quã nunc omitto, uidetur dicendũ, distincta sunt rerũ
Deus, & natura principia: prouidentiam in in Deo, Fatum in natura, peripateticè statuemus.
Hominis τὰς πράξεις uoluntarias, & natura liberas, & à Fato absolutas dicemus; nisi fortè uели-
mus

mus dicere, quod ſicut natura, ita Fato liberæ illæ ſint. ita ut ſicut non à natura, ita nec à Fato E
liberari poſsint, cum ſint naturaliter liberæ.

CATHOLICI Theologi in Fato, in Diuinatione in eo quod eſt concauſa, & in aliis quibuſdam
huiuſcemodi rebus, aſtutè procedunt: & ſanctiſsima quadam fraude utuntur. Voces etenim dam
nant; cæterùm rem arctiſsimè complectuntur. Cauſa uerò, cur huiuſmodi uoces condemnent,
eſt quoniam illis in Dei Opt. Max. blaſphemiam, communis uſus abutitur. Huius generis inter
alias eſt uox iſta Fatum: per quam Deum creaturis eſſe ſubiectum, communiter, & uulgo ſigni
ficatur. Fatum igitur, & funditus tolli, & in cunctis iterum rebus idem adhiberi, Theologi ſen
tiunt. Quam rem per Fati diſtinctionem, commodè declarare poſſumus. Eſt enim ad opinio-
nem Fatum triplex. Vnum quod in omnibus eſt; & omnia neceſsitat, quale putant Mathemati
ci, & Stoici: cum quibus, quid prohibet, ne Platonicos etiam ſtatuamus? Alterum, quod in
aliquibus ſolùm eſt, & in aliquibus minimè. ea autem tantùm in quibus eſt, ineuitabili neceſsi
tatate fieri dicuntur. Hæc autem ſunt uniuerſa illa; quæ natura fiunt: & à cauſis naturalibus profi
ciſcuntur quæ impediri nõ poſſunt: quod quidem Fatum ſicut Peripatetici ſatis doctè defendunt,
ita illud, quod cuncta neceſsitare aſſeritur, cùm omnem contingentiæ & temeritatis naturam
tueantur, acriter impugnant, ut lib. ſexto Metaphyſicæ, tex. VII. copioſè uideri poteſt. Vnde F
Auerr. lib. ſecundo Phyſicarum auſcultationum, commento VIII. ſupra quadrageſimum, inquit.
Sermo dicens omnia eſſe neceſſaria, nullus eſt: & ei in Metaphyſica contradicitur. Tertium eſt,
quod nullam ineuitabilitatem aſtruit; immo potius omnem euertit neceſsitatem. Fatum pri-
mum catholici Theologi penitus tollunt. Et quoniam uox iſta Fatum, in hac prima Fati ſi-
gnificatione, communiter ſumitur; ideo cum re ſignificata, uocem etiam ſignificantem, piis au
ribus, exulare piè & ſanctè contendunt. ſecundum aliquatenus moderantur, quoniam actionem
naturæ Deum poſſe ſuſpendere, rectiſsimè arbitrantur: quod non faciunt Peripatetici. unde
ea, quæ ab hoc Fato eueniunt nullo pacto ineuitabili neceſsitate euenire, dicendum eſt. tertium
Fatum & ſanctiſsimè, & doctiſsimè, & arctiſsimè Theologi tuentur: quod nihil aliud eſt; quàm
quædam diuinæ prouidentiæ explicatio: quæ quidem diuina prouidentia, ſicut res cunctas crea-
uit, ita rebus cunctis, quarundam operationum principia indidit; quibus ſingulæ, pro ratione
naturæ ſuæ, poſſent quidem, at non ſine diuino auxilio, aliquid operari, & ſi ex delicto, & me-
rito noſtro (ut ad Quirinum ſcribit B. Cypr.) non ſemper diuinam opem ſentiamus, aut etiam
cognoſcamus. Quidquid igitur res unaquæque operatur; & quidquid ex operatione euenit; di- G
uina prouidentia, ac Fato, & operatur, & euenit. Non Fato, aut prouidentia, quæ rem ipſam
ad operandum cogat, euentumque neceſsitet & impermutabilem reddat; ſed quæ rerum opera
tionibus & uirtutibus auxilium præbeat, & earum uirtutem fœcundet: ſuauiterque pro rei agen
tis naturali appetitu, & pro optato ab eadem fine, cuncta diſponat. Dicitur autem iſtud Theo-
logorum Fatum, non εἱμαρμένη, uel πεπρωμένη, ex certa cauſarum complicatione uel terminatio-
ne, ſed à For, faris, quod uſu caruit, à Theologis dictum eſt, quaſi effatum. Durandus propterea, in
primo lib. Theologicarum ſententiarum inquit, Quemadmodum in nobis uerbum uocale inte-
rioris conceptus effatiuum eſt; ſic fatum diuinæ prouidentiæ eſt expreſsiuum; & quaſi quoddam
effatum, atque expreſſum. Idem habet B. Thomas in primo libro diſt. XXX, quæſt, II, art. pri-
mo ad V. Quoniam cuncta antequàm eueniant, ſunt effata; ideſt & à diuina uoluntate, quatenus
ſecundarum cauſarum uirtuti, & earundem, in ſuis operationibus, opportunitati ipſa ob ineffa-
bilem clementiam ſuam deſeruit; ac ſeſe ſuauiter inſinuat, & applicat; ſtatuta, atque decreta, &
ab intellectu diuino, ante quàm eueniant, præcognita & ueluti prænunciata, atque præeffata
ſunt, iuxta illud quod & in Pſal. LXI, legitur. Semel loquutus eſt Deus. Et in Iob. XXXIII. Semel lo- H
quitur Deus, & ſecundò idipſum non repetit. Et Pſal. LXXXVIII. Quæcunque procedunt de la
biis meis, non faciam irrita. Et Eſaias cap. primo poſt quàm diuinam quandam ſententiam pro-
nunciauerat, ſubiecit. Os enim domini loquutum eſt iſta. à fando igitur Fatum dictum eſt; ſicut ab
edicendo edictum; & à decernendo decretum; & à ſtatuendo ſtatutum dici poteſt: quoniam eo
(quo ſemel, atque iterum dictum eſt) modo, Deus cuncta effatur, edicit, decernit, & ſtatuit.

Tria notantur, & in tertio Boethii de Fato diffinitio exponitur, & ſuboriens in notatis dubitatio diſſoluitur. CAP. XXV.

VERVM hoc loco tria ſunt à nobis corollariò notanda. Primùm quòd res ullæ
per ſe, hoc eſt diuino auxilio deſtitutæ nec operantur, nec poſſunt operari: quo-
niam per ſe ſtare & ſubſiſtere non queunt. Sed quemadmodum aer ad hoc, ut ni-
ſui deſeruiat, iugi ſolis, uel alterius luminoſi corporis præſentia indiget; ita res
quælibet, ut ſit, & ut operetur, diuinæ prouidentiæ perpetua aſsiſtentia indi-
get, quæ cum illa ſit; & ei uires ſubminiſtret; & eidem cooperetur.

SECVNDVM, quod ex priore ſequitur; de quo ante copioſius dictum fuit,

A est. quòd cuiuslibet operationis, ea tantùm excepta, quæ contra naturalium agentium uirtutes,
& inclinationes, à solo Deo est, duo sunt agentia principia; Deus uidelicet, & res illa; quæ
pro ratione naturæ, & uirtutis à Deo in ipsa re inditæ, operatur. Hinc accidit, quòd operatio-
nes aliquæ uidentur esse solius naturalis agentis; ut cum equus currit, ignis calefacit, homo ho-
minem generat, & huiusmodi. Quædam uerò solius Dei, ut cùm ignis pepercerit tribus pue-
ris; cùm sæui leones Danieli; cum duo panes intantum multiplicati sunt, ut eis quinque homi-
num millia sint saturata; & insuper fragmentorum tantum superfuerit; cùm aquæ maris ad Israe-
litici populi transitum, quasi parietes solidi, perstiterunt; & aliæ huiuscemodi multæ; quas opera
tur Deus, non dicam nulla adhibita naturali uirtute, sed suppressa magis quorundam agentium
naturalium naturali propensione. Et hoc illius fortassis opinionis de Fato occasionem præbuit;
quæ liberam electionem à nobis, euentum uerò à Fato tantùm, & Deorum decreto esse dice-
bat. Quoniam proiecisse in lacum leonum Danielem, & in candentissimam fornacem tres pue-
ros, humani fuit arbitrii, at ex illis, incolumes euasisse, diuini fuit iudicii & potestatis. Quædam
tertiò operationes sunt; in quibus dubitari ab imperitioribus potest; an Dei magis Opt. Max.
quàm naturalis agentis uirtus uigeat; uel contrà agentis naturalis uirtus magis quàm prouiden-
tiæ diuinæ. At hinc ne capiar quæso in uerbis; non enim dubitandum est; quin in cunctis effe-
B ctis, plus diuina uirtus ualeat, & operetur, quàm inferiorum agentium; sed intelligas, quòd a-
liqua eueniunt in quibus dubitari potest, an diuina prouidentia magis causis naturalibus accom-
modetur; quàm diuinæ prouidentiæ naturales causæ. Et sunt illa, in quibus obeundis naturalium
causarum ministerio & naturali earundem motu, ac propensione Deus utitur; ut fuit tempestas
illa; dum Ionas Tharsis fugeret, oborta. Sodomæ, & Gomorrhæ incendium; de quo Auicenna,
& alii Auicennam sequuti naturalem causam conati sunt reddere, quod loca illa cauernosa, sul-
phurea, & bituminosa essent ruinæ admodum apta, & incendio. Nos tamen ex sacris literis Io-
næ primo, & Gen. XIX, Dei Optimi Maximi, supremæque diuinæ prouidentiæ, peculiares hos
fuisse effectus, constanter edocemur: naturalium nihilominus causarum opera adhibita. Cun-
cti uerò tam illi, in quibus uidetur magis uigere uirtus agentis naturalis quàm diuina; quàm il-
li, in quibus contrà, diuina magis quàm naturalis, & illi etiam in quibus utrius magis sint, du-
bitant imperitiores; effectus sunt diuinæ prouidentiæ; & à Deo cuncta moderante, pendere uni-
uersos, existimare debemus. ut illi etiam qui nobis casuales, & temerarii uideri poterant; à diui-
na prouidentia ita dependeant, ut ea sic moderante proueniant. Quamobrem rectè B. Grego-
» rius enarrans illud Ioannis cap. XX. Thomas non erat cum eis quando uenit Iesus. inquit, Quid
C fratris charissimi; quid inter hæc animaduertitis? Nunquid casu gestum creditis; ut electus il-
» li discipulus tunc deesset; post autem ueniens audiret; audiens dubitaret; dubitans palparet;
» palpans crederet? Non hoc casu, sed diuina dispensatione, gestum est. Hæc ille. De ariete
similiter cornibus inter uepres hærente, ab Abraham, pro Isaac filio, immolato, existiman-
dum est. Cuncta nempe siue necessariò, siue contingenter, siue etiam casu, & temerè nobis e-
ueniant; Deo præuisa sunt; & eo modo, quo prius à nobis declaratum fuit, singula suauiter, hoc
est pro naturali causarum agentium ratione inclinatione, dispositione, nexu, & ordine, Deo dispo
nente proueniunt. illis exceptis, quæ præter, uel etiam supra naturalium causarum uim fienda
sibi Deus omnipotens seruari uoluit; in quibus haud diuina prouidentia naturalibus causis se
accommodat; sed contrà naturales causas diuinæ prouidentiæ uniuersæ naturæ opifex, & domi-
nus, accommodari disposuit. Constat igitur locupletissimè ex iis omnibus, quæ hactenus af-
fatim diximus, & paulò ante compendiosissimè perstrinximus, cum diuina præuidentia, & pro-
H uidentia, & cum diuina præscientia, & cum fato, arbitrii libertatem, fortunam, temeritatem, &
uniuersam denique contingentiæ naturam conuenire, nec (ut multi crediderunt) pugnare ista
inuicem. Meminerimus tamen, si ad diuinam prouidentiam euentum referamus, fortuitus, aut
temerarius; aut etiam necessarius absolutè, & simpliciter dici potest nullus, cum quilibet pro di
D uinæ prouidentiæ dispensatione, liberè, & contingenter eueniat. fortuiti nempe, uel temerarii
denominationem, à secundis causis, euentus sortiuntur; à quarum inefficacia, huiuscemodi effe
ctus & esse, & nomenclaturam suscipiunt.

TERTIVM, Quòd etsi fati diffinitio, quam prosa sexta libri quarti de Consolatione philoso-
phica nobis Boethius exhibuit, catholicè exponi possit; ipse tamen loco citato, ad Stoicorum ma
gis opinionem, & Academicorum, quàm ad catholicorum Theologorum sententiam, illam ex-
posuit; cum ibidem & fati necessitatem ineuitabilem, & causarum indissolubilem nexum, & di-
uinæ prouidentiæ immobilitatem, unde res immutabiliter dependeant, frequenter inculcet.
Quod sentiunt quidem, & docent Stoici, nō autem catholici Theologi; qui fati ineuitabilitatē pro
cul abigunt; indissolubilem causarum nexum non agnoscunt; & humanam libertatem, ciuilem
iustitiam, Deorum cultum, & pietatem tuentur. Quæ omnia, quamprimùm ineuitabilem fati
necessitatem, & perpetuam, atque indissolubilem causarum connexionem admiseris, abstulisti.

MM Sed

Sed excusandus est Boethius. quoniam in uniuerso opere & libro illo (ut superius cap. VII libri E
tertii diximus) non Theologum, sed Philosophum agit; quod etiam loco prius citato luculenter satis, & exactè demonstrauimus. potest tamen (ut dictum est) ipsa diffinitio rectè & catholicè declarari si philosophiam loquentem silere paululum, aut etiam abesse iusserimus. Diffinitio igitur est, Fatum est inhærens rebus mobilibus dispositio; per quam suis quæque prouidentia nectit ordinibus. Id quod definitur fatum est, non astrologorum influxus; non Stoicorum certa, & indissolubilis causarum complexio; non effectus naturalis, à causa naturali de necessitate proueniens; non breuiter latum eo modo sumptum, quo plurimæ philosophantiam sectæ sumpsere. Sed nunc uolumus per fatum intelligi, ipsum diuinæ uoluntatis, de rebus uniuersis, decretum, statutum, atque effatum. Hoc, inquam, dicimus id esse; quod diffinitur. Sequitur definitio. [Est inhærens dispositio] iam patuit, quid per inhærentem dispositionem intelligere debeamus; non ordinem tantùm rerum, ut B. doctor existimauit, sed præter ordinem, naturam etiam rerum, & quidditatem, accidentia præterea tam communia, quàm propria, tam aduentitia, quàm naturalia, & cuncta breuiter, quæ ipsis rebus contingunt: aut etiam contingere possunt. À diuina nanque (ut prius diximus) prouidentia, suauissimè cuncta disposita fuerunt. Sequitur [rebus
mobilibus] ubi notandum est; quod inquit, quod ipsa dispositio inhæret rebus mobilibus; non F
autem quod res mobiles dispositioni; cui nihilominus inhærere debebant; si rebus ipsis, atque rerum actionibus, & operationibus, diuina non se accommodaret, & (dixerim) non quasi inhæreret & inseruiret prouidentia. quum enim ipsa immobilis sit; rerum mobilitati indulget; cui interea immobili quadam (ut ex B. Iustino prius diximus) ratione se insinuat. In diffinitione propterea subditur [per quam suis quæque prouidentia nectit ordinibus] dicitur [per quam] uidelicet dispositionem [prouidentia] intelligas diuina [quæque] idest singula corporea, incorporea, uiuentia, non uiuentia, maxima, & minima, quæ in Mundo uniuerso sunt; ut neque supremos angelos, supernæ menti sine motu semper inhærentes excipiamus. Quod enim fatum illud, cuius nos in præsenti definitionem declaramus, excedat, & supergrediatur, est nihil. [suis nectit ordinib.] [suis] inquit, hoc est non diuinæ prouidentiæ (ut multi perperam intellexere) sed rerum mobilium; quoniam diuersæ res diuersum ordinem habent; quibus tamen ordinibus, quamuis diuersis, in unum tandem, & eundem finem tendunt omnia. qui est Deus benedictus. à quo, per quem, & propter quē facta sunt omnia. Prouerb. XVI, Vniuersa propter seipsum creauit dominus. Si nanque diuina prouidentia, pro suo (ita dixerim) arbitrio (capias quæso lector, G
non quid dico, sed quod uolo dicere) & non pro rerum momento, & propensione, nexu, atque ordine, rebus prospiceret; longè melius fuisset dicere, suo ordini, quàm suis ordinibus; quòd rei immobili, qualis est diuina prouidentia, unitas potius, quàm multitudo conueniat. Cum igitur in diffinitione [suis ordinibus] dicatur; ad res mobiles pronomen [suis] sine dubio referendum est; quoniam naturalib. rerum proprietatibus, & propensionibus accommodata diuina prouidentia, in rebus ipsis, ordines plures admittit; qui quidem ordines cuncti, quoniam ab una diuina prouidentia sunt, in unum tandem ordinem, & ad unum finem denique rediguntur, ita ut omnes ordines sint unus ordo; quem quia nihil est, quod effugere possit; propterea dicitur [nectit quæque] nectere nanque est in unum, ut fieri potest, diuersa colligere. Quum igitur ista diffinitio fati, hoc modo exposita, ut eam nos exposuimus; rebus uniuersis conueniat; sequitur ut res uniuersæ mobiles esse dicantur (Est nanque rebus mobilibus inhærens dispositio) at illud, quod absolutè, & simpliciter necessarium est; non mobile, sed immobilè est. Relinquitur ergo ut præter Deum sit simpliciter necessarium nihil; sed omnia mobilia & contingentia. res autem, ut sunt, ita eueniunt. necessaria, necessario; contingentia, contingenter; immobilia, immobiliter; H
mobilia, mobiliter. contingenter autem, & mobiliter euenire, idem sunt. sunt autem omnia præter Deum mobilia, & contingentia; singula ergo, sine dubitatione, mobiliter, & contingenter eueniunt. Sed de diffinitione Boethii, & eiusdem, iuxta catholicam Theologorum doctrinam, explicatione, hactenus.

Tollitur apparens contradictio, & ad quem modum nonnulla necessariò eueniant, etsi omnia contingenter eueniunt, declaratur. CAP. XXVI.

QVONIAM à nobis hactenus ostensum fuit, cuncta secundum catholicam nostrorum Theologorum ueritatem, contingenter euenire, aduersus nos hoc loco diligens lector dubitabit, Quomodo in primo huius nostræ disputationis libro, & cap. II, & cap. XXIIII & ultimo, eorum opinionem commendauerimus; qui cum quorundam euentuum contingentia, & temeritate, aliorum necessitatem posuerunt; quum iam semel, atque iterum cuncta contingenter, nihil autem de necessitate ex Deo euenire dixerimus.

A DISSOLVITVR facillimè dubitatio, ad alias, & alias causas rerum euentus referendo. Habi
ta nanque ad primam causam, & ad Deum Opt. Max. relatione, euentus cuncti liberè prorsus
(ut sæpius dictum fuit) & contingenter eueniunt; ab eo nanque habent cuncta quòd sint, & quòd
causa sint aliquotum, à quo ut habent esse, ita habere possunt non esse, & actiones omnium sus-
» pendi possunt, uel etiam immutari. Omnis creatura (inquit B. Gregorius in moralibus) eo ipso
» quo creatura est, in semetipsa uicissitudinem mutabilitatis habet. Mutari autem ex alio ad aliud
» ire est, & in semetipsa stabilem non esse. Vnaquæque enim res, quasi tot passibus ad aliud tendit,
» quot mutabilitatis suæ motibus subiacet. Sola auté natura incompræhensibilis à statu suo nescit
» moueri, quæ ab eo quod idem semper est, nescit immutari. Hæc ille. Cum igitur nihil sit præter
Deum, quod absolutè & simpliciter dici possit necessarium; sequitur ut nulla sit causa, quæ imper
mutabiliter sit necessaria, ad hoc autem sequitur, ut nulla sit in cunctis euentis ineuitabilis neces
sitas. unde colligitur omnia contingenter euenire: quæ nihilominus ad secundas, & naturales,
ac materiatas causas relata; multis modis, euenire poterunt. Quædam enim ineuitabili necessi-
tate, ubi causarum uirtus, quæ se se temperare nequeat, & naturaliter agat, & impedita non fue
rit, & non potuerit à naturali causa impediri: quædam necessitate euitabili, ubi causa proxima
B etsi impediri potuerit, non fuerit tamen impedita, sed naturalis, sit, & naturaliter operata fue-
rit: quædam contingenter, ubi uel agens causa aliud agere poterat; uel patiens & subiectum ita
ad alios euentus sicut ad hos, qui euenerunt, æqualem habuerit potentiam: quædam fortuitò,
ubi agens ex ratione, non illud perfecerit, quod intendebat; sed eius actio ab interrepente causa
impedita fuerit; quædam etiam temere & casu, ut cum ea, quæ ex suæ naturæ inclinatione, aliquid
intendunt, non id tamen perficiunt, quod intendunt, sed obiter inter agendum irrepunt alia, quæ
impediunt; temere certè quæ hoc modo eueniunt euenire dicuntur. Manifestum igitur factum
est; quod etsi cuncta secundum rei ueritatem contingenter eueniunt: quoniam singula pro diui-
næ uoluntatis arbitrio liberè & contingenter eueniunt, multa nihilominus ex necessitate eueni
re dici possunt. Sed de tertio appendicio corollario hactenus.

Quot modis contingens quilibet, uel temerarius etiam euentus, necessarius sit, exponitur; & huic octauo libro finis imponitur. CAP. XXVII.

C QVARTVM & ultimum appendicium corollarium illud est, quòd quamuis fortu
næ, & temeritatis, & totius denique contingentiæ natura, necessitati (ut di-
ctum fuit) ita opponatur; ut necessitas contingentiæ, & contrà necessitati con
tingentia è regione, & formaliter sit opposita: & rursum quamuis contingentia
cuncta sint, & præter Deum ipsum sit simpliciter necessarium nihil; multis ta-
men modis & contingentiam necessitati, & necessitatem contingentiæ Deus
Opt. Max. annecti disposuit; ut litem (quæ alioquin inter duo hæc mutuò pu-
gnantia, & tota, quod aiunt, diametro aduersantia, perpetua erat) Deus, & (ut ait Poeta) me-
lior natura diremperit, & dissociata locis concordi pace ligauerit. Quemadmodum enim omne
bonum primo excepto, quod Deus est, mali aliquid, hoc est maioris boni priuationem, uel ne-
gationem annexam habet; & malum omne, diuina sic moderante prouidentia in bonum quod-
piam semper reducitur, & ad bonum refertur: quam rem nos ipsi, quasi oculis conspicere uide-
mur. Bono nempe cuipiam malum quodcunque adhærere semper, diuinæ pietatis leges præci-
pere, nisi cæci, uel nimium tardi sumus, intelligimus. Quod etiam B. Dionysius cap. IIII de Di-
» uinis nominibus, nobis exposuit: cuius hæc sunt uerba. οὐδὲ γὰρ ἐστὶ τὸ κακὸν ὂν ἄμιγες ὑπάρχῃ τοῦ
D ἀγαθοῦ, id est. Neque est malum quodpiam, quod bono non permistum existat. Et quemadmo-
dum ea, quæ sibi inuicem pugnant, & aduersantur, sibi inuicem commisceri, summum naturæ opi
ficem uoluisse, uidemus. Cinno.n.quodam (dicebat ex interprete lib. de Mun. Aris.) Principiorũ
summe contrariorum commode attemperato, coagmentationem natura ipsa digessit, una ea-
demque concinna cohærentia. quippe siccum humido, calidum frigido, graui leue mistum, &
rectum orbiculari. Hæc ibi. Ita quoque omnem necessitatem, prima excepta, quæ Deus est, con
tingentiæ non nihil; hoc est maioris saltem necessitatis priuationem, uel negationem annexam
habere; & contrà contingentiam omnem, nulla excepta, necessitatis aliquid permixtum retine-
re: quin etiam in necessitatem modo aliquo illam reduci, & pertrahi, decreuit. Vt id, quod in
principio libri tertii diximus. Diuinam uidelicet prouidentiam in hoc Mundo, tanquam pullos
duos in eodem nido, contingentiam simul & necessitatem fouere, uerissimum esse, omnes nisi
hebetes & tardi admodum sint, nunc demum facillimè intelligent. quamuis enim sint ista ab inui
cem distantia admodum, & opposita; commisceri tamen mutuò, unumque alteri connecti, æter-
næ legis imperio Deum præcepisse, non ratione tantùm appræhendimus: sed oculis, nisi cæci su-
mus quasi conspicimus. Fortuiti nanque, & temerarii, & breuiter contingentes euentus cuncti,

in necessitatem modo aliquo, ueluti in suum habitum & naturale principium reducuntur; contingentiamque (quantum fieri potuit) necessitati commisceri, adhærereque, Deus summus rerum omnium opifex, atque connecti, uoluit, quam quidem connexionem, ac complexionem aliàs ex Homero Plutarchus innuit: dum inquit ὅταν τις πράξας ὃ βούλεται εἰς ὃ μὴ βούλεται ἐμπίπτῃ. hoc est. cum quis id, quod uult, fecerit; in id incidet, quod minimè uult. Huius autem mutuæ connexionis; & contingentiæ in necessitatem reductionis, multi sunt modi. E

Vnvs sit iste quem nuper diximus. quoniam cum aliqua temere, & inconsultò fecerimus: in multa sæpe ui quadam, & ineuitabili (quantum ad nos) necessitate, quæ alioqui noluissemus, incidimus.

Alter modus sit ille quem Simpl. in expositione super Epictetum posuit; & sumpsit ab Alexandro Aphrodisiensi, in libro de Fato; cuius etiam in libro, An homo bonus uel malus fiat, cap. xii, Simon Portius meminit; is autem est. quòd homo contingenter, & liberè, necessariò operatur. Homo enim, quia homo est, liberè, nec utcunque liberè, sed de necessitate liberè agit. uidimus enim superius, ab humana operatione libertatem diuelli non posse. Necessitate ergo ineuitabili homo si operatur, liberè, & ex arbitrio, ac contingenter operatur. Cum autem ab arbitraria operatione ortum ducāt fortuiti euentus, ut nos prius, & secūdo Physicarum auscultationum libro fusè declarauit Arist. ut necessum sit, fortuitos euentus esse, quasi consequens esse uidebitur. In hunc modum in Deo, qui necessitas est, contingentia poni potest. Nam & si maximè necessarius sit, quidquid tamen extra se uult, de necessitate liberè & contingenter uult. F

Tertivs modus est, quoniam quidquid dum futurum erat, erat contingens: & poterat esse: id ipsum dum est, necessarium est; quòd omne quod est (ut sæpius dictum fuit) dum est, necessarium sit esse.

Qvartvs modus est; quòd id ipsum, quod dum futurum erat, erat contingens: non solùm dum est, necessarium est esse, sed longè magis cum extiterit, & cum iam in præteritum transierit (quanquam Cleanthi, qui Chrysippi præceptor fuit hoc non placeat) necessarium est extitisse; & usque adeo necessarium; ut neque per diuinam potentiam non possit non extitisse. Lib. etenim sexto Ethicorum cap. II. Agathonem commendauit Arist. qui hoc solo Deum priuari affirmabat: infecta fieri posse, quæcunque facta sunt. Et ideo apud Græcos extat carmen illud, quod non nulli Pythagoræ ascribunt. quod lib. undecimo de legibus citatur à Platone.

» οὐκ ἔτι γὰρ δύναται, τὸ τετυγμένον εἶναι ἄτυκτον. id est.

fieri non potest, ut id, quod factum est; factum non sit. Consimile dicebat Antipater Tarsensis: cùm fortunam non posse non dedisse, aiebat, quod semel dederit. Ioannes. etiam Scotus lib. quarto Theologicarum sententiarum & distinct. VI. quæst. IX, & distinct. X. quæst. II. Deum, asseruit, non posse (etiam de potentia absoluta) facere præteritum, non præteriisse. Vnde contra Faustum B. August. quæ uerba afferri possunt aduersus etiam Callimachum, de quo lib. primo cap. 3. quisquis ita dicit, Si Deus omnipotens est; faciat, ut quæ facta sunt, facta non fuerint: non uidet hoc se dicere: Si Deus optimus est, faciat, ut quæ uera sunt, eò ipso quòd uera sunt, falsa sint. Et B. Hieronymus. dicebat, quòd etsi Deus omnia possit; non potest tamen de corrupta, facere incorruptam. hoc fortassis uoluit ille uersiculus. G

» Δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἐγγύθι ναίει. idest.

Posse, propè necessitatem habitat. uix enim res est, quod iam preteriit; præteritam uerò fuisse, est necessarium: cum tamen paulò ante & esse & non esse poterat. quanquam interea me non lateat carmen illud aliter explicari posse.

Qvintvs modus est, quoniam collectis per conditionem undique circunstantiis, ex contingentia in necessitatē cuncta uidentur euadere. collectis namque omnibus fortuiti euentus causis, & positis id quod alioquin & contingens, & temerarium erat; necessarium tunc demum esse cognoscetur; quod ex omnibus suis collectis causis, unumquodque non euenire, non posit. Quæ res Stoicorum opinioni, omnia per successiuam causarum seriem ineuitabili necessitate euenire, asserentium, ansam non modicam præbuisse forsan doctis uidebitur. Non enim casus est euentus ita temerarius; ut nulla protsus causatum connexione sit productus; quum sine aliqua causarum complicatione, & ordine, euenisse potuerit nihil. Sed casus est euentus; qui, à nulla causarum complexione quæ necessaria sit, productus est. Veruntamen quamuis complicatio necessaria non fuerit, quicquid tamen inde euenerit (si cunctas simul in suo ordine, ac dispositione causas intelligamus) ineuitabili quadam necessitate, progressum fuisse, nemo est, qui non intelligat. H

Sextvs modus sit. Quoniam omne quod uerum contingenter est; exprimi per ueram orationem potest. quæ quidem oratio, & si contingenter uera sit, ipsa tamen rei, de qua est, & contra res ipsi orationi, necessitatis non nihil impartitur. Nempe si uera est oratio. Socrates sedet, necessarium est, sedere Socratem. Nisi enim sederet Socrates; oratio illa, Socrates sedet, uera minimè

A nimè esse posset. Et contrà si uerum fuerit, sedere Socratem; ex necessitate uera est oratio, Socrates sedet, si orationem quispiam conficiat. Hinc propterea non solùm Stoicis sed aliis multis uisa fuit maximi momenti ad ineuitabilem necessitatem suadendam ratio ex diuina præscientia deducta; cum tamen nullius ponderis esse, iam quilibet diiudicare potest. nullam enim necessitatem scientia, præscientia, ueritas orationis, & alia id genus important, præterquàm suppositionis, & illationis. quæ necessitas in connexione tantùm, non etiam in connexis existit.

SEPTIMVS sit. Quoniam innumera sunt: quæ si simpliciter intelligantur: hoc est si non aliqua ad aliud quidpiam, relatione, non tantùm contingentia, sed temeraria etiam esse perhibentur. At si aliquid, quod uel esse, uel fuisse, uel fore supponatur, illa referantur: necessaria statim euadunt. Venam profectò secare contingens est; & supposito quòd sanari cupias, & uelis, secare uenam, necessarium erit. Item moueri equum contingens est; sed posito quòd currat: moueri equum ita necessarium est: ut non moueri illum, sit penitus impossibile.

ADDE, & est modus octauus. Quoniam necessitati contingentia opponitur. Et unum oppositorum (ut in superioribus copiosè dictum est) non potest in Orbe uniuerso esse, sine altero. Necessarium autem, quia necessarium est, non potest non esse. Contingens ergo, quia necessariò opponitur, non esse non poterit. Consimilem habet in Thæteto rationem Plato ubi ad Theodorum inquit Socrates. Mala ab Orbe uniuerso expelli non possunt. Quòd necessarium sit aliquid

B semper esse; quod bono, quod non esse non potest, aduersetur. Hæc sunt ex interprete Platonis uerba. At impossibile est ò Theodore, mala penitus extirpari. Nam bono oppositum aliquid semper esse, necessarium est. Hæc ibi. Necessitati igitur ipsa etiam contingentia nedum, effectus ipse contingens, erit aliquo modo admista. immo quam intimè connexa.

ACCEDIT iis, qui dicti sunt, modus nonus, quoniam contingentes affectus æterni sunt, siue secundum Physicos, in rerum naturis, & in reali existentia, & extra suas causas, mundum æternum affirmantes; siue etiam secundum Theologos, in essentia diuina ab æterno, & intra hanc primam causam, tanquam in suæ essentiæ fonte, iampridem & æternis seculis occulti. æterna autem omnia (ut inquit lib. sexto Ethicorum cap. III. Aristoteles) quatenus æterna sunt, necessaria sunt. Quamobrem ex omnibus, quæ diximus, omnino uerùm illud esse colligitur; quod Dionysius de diuinis Nominibus cap. IIII, scriptum reliquit, quòd diuina prouidentia inferiora, conuersione quadam, superioribus alligauit. terrena nanque cœlestibus, humana diuinis, mala bonis, adde contingentia necessitatibus alligari rerum cunctarum summus opifex, atque connecti uoluit. Atque hæc quidem dicta sint à nobis, de tertio Stoicorum argumento, & de diuina

C præscientia, atque de diuina prouidentia, & de Fato, deque eo quòd contingentiæ, temeritati, humanæque libertati minimè hæc ipsa repugnent; neque contingentiam, & temeritatem ex omni rerum natura expellant; de necessitate etiam, & contingentia, quomodo hæc inter se commisceantur; seque inuicem prope compatiantur, satis multa diximus. Nunc reliquum est, ut ea omnia, quæ ab aduersariis, & ab iis, qui cunctarum rerum ineuitabilem necessitatem, & Fatum defendere conantur, pro suæ opinionis confirmatione libro primo adducta fuerant, dissoluamus.

IVLII SIRENII CARRARII HIERONYMIANI, THEOLOGI, ET PHILOSOPHI PRAECLARISSIMI,

De Fato liber nonus.

In quo ad omnes in primo libro adductas confirmationes, quibus, ex diuinatione, & futuri euentus multiplici præsensione, contingentiæ, & temeritatis natura tolli, ineuitabilis verò in cunctis rebus fati necessitas confirmari uidebatur; respondetur.

Ad primam Stoicorum confirmationem, ex sacrorum codicum auctoritate procedentem, & secundum Philosophum, & secundum Theologum respondetur.

Capvt primvm.

Etsi ad ea omnia, quæ ad ineuitabilem rerum, & euentuum om-
nium, fatalemq; necessitatē suadendam, in principio nostræ dispu-
tationis tum ex Stoicis, tum ex astrorum inspectoribus, & aliis ad- G
ducta fuerunt, ex his, quæ hactenus à nobis dicta sunt, possit quiuis
nō multa difficultate, immo mira quadam facilitate respondere; &
eadem cuncta dissoluere ad; singula tamen, cum eorum aliqua sint,
quæ non solùm non contemnendam, sed multis etiam modis di
ligentem, & accuratam considerationem desiderare uideantur,
proprias responsiones afferre minimè granabimur.

Ad primam igitur confirmationem, per quam ex sacrorum co
dicum auctoritate, Deum cuncta præcognoscere ac moderari, ut
inde omnia (cum errare in sua cognitione, ac prouidentia & decipi
ille non possit) ineuitabili quadam necessitate euenire, Stoici persuadere conantur, Dicimus,
quòd sacros codices, & propter religionem, & propter miram nulgi de eisdem existimationem,
Aristoteles si non mente, genibus saltem, & exteriori aliquo cultu fortasse ueneraretur; cæte-
rùm flocci eos faceret, & mentiri in eo, quod asserunt, Deum omnia præcognoscere, illos si-
ne dubio confiteretur. Romani contrà in tanta reuerentia libros Sibyllinos (ii erant sacri Ro-
manorum codices) habuerunt; ut (quemadmodum lib. primo cap. x i i i, de magistratibus lo-
quens Fenestella testatus est) solis Duumuiris libros istos inspicere, liceret; sed cum Duumuiro H
rum sacerdotium, ad decem usque protractnm fuisset; ab illis demum solis Decemuiris sibyllini
libri legi permittebantur; sacros adeo codices Romana antiquitas est uenerata, tanquam qui
mendum nullum continerent; sed Deorum mentem, & oracula certissimè continere, & ea no-
bis exponere crederentur.

Plato lib. octauo de legib. & ante Plat. Parmenides sacros codices recipit, suspicit, ac ueneratur; infallibilemque ueritatem, sicut in omnibus aliis, ita in eo, quòd Deum omnia cognoscere, moderari, & temperare significant, illos continere est opinatus. qui etsi rerum (ut prius dictum fuit) aliquarum per se solus, & immediatè, aliarum uerò aliis uel spiritualibus, uel corporalibus quibusdam naturis mediantibus curam habeat, & patrocinium; cuncta tamen modo quodam nobis inexplicabili cognoscere; & ea ab ipso procedere, ipsumque ab omni procedentium communione, absolutum esse; in Timæo Plato uberrimè declarauit. quæ omnia, uel Platone teste, in sacris Græcorum codicibus, fusius exponuntur. Diuinus Iamblichus, Syrianus, Plotinus, Porphyrius, & multi uel philosophantium, uel theologizantium Ethnicorum libros,

qui

A qui à suis mystagogis, & antistitibus inter sacros habebantur, & uenerati sunt: & eorum aliquot
sunt illi etiam interpretati.

Nostri Theologi non solùm sacros codices ob religionem suspiciunt: sed etiam, quia soli in
dubitatissimam ueritatem contineant, reuerentur; & tanquam uerissima sancti Spiritus oracu-
la, castissimis auribus eosdem recipi iubent. Discrepant à Platone, Syriano, Iamblicho, & aliis
philosophantibus; quod alios inter sacros, & longè diuersos nostri theologi, ab illa siue Græco-
rum, siue Aegyptiorum, aut Bablyoniorum antiquitate codices habeant. Eos certè nostri ha-
bent, qui Dei Optimi Maximi uera mysteria, sanctissima sacramenta & oracula indubitatissima
contineant. qui uerò à philosophantibus, siue ab Ethnicis theologis, inter sacros habenrur: pro
phani re uera omnes sunt; & multi, uel poeticis fabulis pleni; uel stupris etiam, & incestibus,
& mille obscoenis actibus prodigiosi. Sed tam eorum multi, quàm nostri omnes (esto quòd om
nia apud Deum præcognita statuant) à rebus tamen contingentiam, uel etiam temeritatem pe-
nitus non abigunt; quòd diuina de rebus, & euentibus omnibus præcognitione admissa, multa
(ad eum modum, qui declaratus abundè in superioribus fuit) & contingenter, & temere eueni
B re permittantur. cuius rei maximum, ex nostris codicibus sacris, habere possumus indicium:
quòd omnes præceptis, admonitionibus, increpationibus, exhortationibus, & huiusmodi mul
tis aliis, pleni sunt: quæ cuncta humanum arbitrium (à quo multa contingentium, & fortuito-
rum euentuum genera prodeunt) cumulatissimè declarant, atque conuincunt. Quos & si non
eo modo, quo olim Sibyllini reseruari uelim, ut paucis ad eos pateret aditus: & tantum inter Pon
tifices uersari possent, & ab alio nemine perlegi; optarem nihilominus, ne ita latè paterent; &
in cuiusque essent potestate. ut etiam in uulgarem linguam translati, apud cerdones, & lanios,
& cetarios essent: à quibus peruersè intellecti, præposteræ doctrinæ, & his, & aliis ansam: un-
de hæresis obrepet, præbere uiderētur. Multi nanque eos legendo malè intelligunt, & aliis etiā
» malè intelligendi occasionem præbent. Nolite (inquit D. N. Matth. VII.) sanctum dare cani-
» bus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne fortè conculcent eas pedibus suis: & conuersi
» disrumpant uos. Deceret certè Christianos multam sacris literis exhibere reuerentiam, ut non
passim omnibus legendæ permitterentur, sed uiris duntaxat, & in scientia probatis, & in fide
» constantibus. Nisi (Esaiæ VII.) credideritis non intelligetis. Hebræorum nulli, ut in præfatio-
ne super Ezechielem, inquit B. Hieronymus principia libri Geneseos, & canticum cantico-
rum; & Ezechielem, legere permittebantur, nisi ætatem sacerdotalis ministerii, idest, annum
C trigesimum impleuisset; ut ad perfectam scientiam, & ad mysticos intellectus, plenum humanæ
naturæ tempus accederet. ne uidelicet eos libros, eorundemque tropologiam, & spiritalem sen
sum minus percipientes, irreuerenter aliqui legerent, & contrectarent, ne dicam despicerent &
contemnerent. Sed de iis hactenus.

Ad secundam confirmationem, quæ ab ipsa diuinatione procedit, secundum Physicos, respondetur; & primùm ex Stoicis, diuinatio ipsa persuadetur. Cap. II.

AD SECVNDAM confirmationem, quæ ex ipsa diuinatione in communi prius,
deinde in particulari, hoc est ex diuersi generis oraculorum prædictione, & di-
uinatione procedit, eo ordine dicendum est, quo in primo libro adducta argu
menta fuerunt. primùm igitur ad illud, quod pro diuinatione, in uniuersum ad
ductum fuit, deinde suo ordine, ad singula ea, quæ ex certis diuinationis gene-
ribus, deducta fuerunt.

D Ad illud igitur primum, quod ex diuinatione in communi arguebatur.

DICENDVM, Diuinationem quidem Xenophontem, qui Deos esse diceret, penitus abstulisse,
Stoicos uerò illam defendere. quorum aliqui, ut Chrysippus & alii plerique multis comproba-
re fuerunt conati. quam etiam (quemadmodum posteriore libro de Diuinatione ad finem retu-
lit Cic.) ita diffinierunt, Diuinatio est uis cognoscens, & uidens, & explicans signa; quæ à Diis
hominibus portendātur. Alii, Diuinatio est futurorum præsensio, hominum uitæ maximè condu-
cens, & commoda. Alii uerò ex Stoicorum secta illam (si Ciceroni in plerisque locis libri de di-
uinatione credendum est) ita diffinierunt, Diuinatio est earum rerum, quæ fortuitæ putantur,
prædictio, atque præsensio. Dixerunt alii, Diuinatio est earum rerum, quæ in fortuna sunt positæ,
præsensio. quæ quidem diuinationis diffinitiones, prophetiæ etiam (de prophetia autem nunc
Physica loquimur quam superius libro septimo in partes quatuor secuimus) si communem
loquendi modum sequamur; & differentiam, quam inter uatem, & Prophetam posuit Plato abii
ciamus, aptari possunt. Etenim hoc modo diuinare, idest uel portenta explicare, uel futura præ-
sentire, illa maximè quæ in fortuna sunt posita, prophetare est. Diuinationem autem à tribus o-

riginem

riginem ducere Posidonius existimauit. à Deo, à Fato, sine causarum connexionem, & compli E
cationem, siue magis cœlestem influxum per fatum intelligat (erat enim mathematicus egregius) & à natura diuinationem in duo genera Stoici distinxerunt; quorum unum ex arte, alterum ex natura esse affirmauerunt. Ex arte, inquiunt, sunt auspicia, auguria, & id genus alia.

Ex natura uerò sunt somnia & furores. his nonnulli sortes addiderunt. primùm illud coniectura iugique rerum obseruatione constare antiqui putauerunt, secundum concitatione, & furore. Multi fuerunt Physici, ut Dicæarchus Peripateticus, Cratippus Ciceronis familiaris, & alii, qui duo hæc tantùm, quæ ex natura esse dicuntur, diuinationis genera, furorem scilicet & somnium reliquerunt; cætera uerò cuncta tanquam uana, & nullius ueritatis indicia, respuerunt, & abiecerunt. Stoici ad diuinationem suadendam, illa usi fuerunt ratione, quam ex Cratippo, Chrysippo, Diogene, Antipatro, & aliis multis lib. secundo, de Diuinatione, retulit Cicero. Ea autem est. si sunt dii, neque ante declarant hominibus, quæ futura sunt, aut non diligunt homines, aut quid euenturum sit, ignorant; aut existimant, nihil interesse hominum scire, quid sit futurum, aut non censent esse suæ maiestatis, præsignificare hominibus, quæ sunt futura, aut ea, ne quidem dii ipsi significare possunt. sed consequens falsum est, neque enim non diligunt nos; sunt namque benefici generiq; hominum amici. Neque ignorant ea; quæ ab ipsis constituta, designataq; sunt. Neq; nostra nihil interest scire illa; quæ futura sunt. Erimus enim in periculis cautiores, si scierimus, quæ mala futura sunt. Neq; Dii hoc alienum ducunt à maiestate sua. Neque non possunt futura F
prænoscere, & præsignificare. Non igitur Dii sunt, & nō significant nobis futura. sunt autem Dii, ergo significant nobis futura. Quòd si futura nobis significant; uiam etiam ad significationum intelligentiam nobis præbent; cæteroqui frustra significarent. ergo diuinatio, ut tota ratio sit, si Dii sunt, est diuinatio; sed Dii sunt, igitur diuinatio.

Alia etiam breuiori ratione, ad eandem probandam, usus est Cratippus: qui duo tantùm genera diuinationis admittebat, furorem, & somnium, ea autem est. Si unum aliquid ita sit prædictum: ut cum euenerit, ita cadat, ut prædictū fuit, est diuinatio. sed est primū, est igitur diuinatio. Rationem istam pluribus uerbis lib. primo & secundo de diuinatione ita, ad Cratippi opinionē, exposuit Cic. Si sine oculis non potest extare officium, & munus oculorum: possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere; qui uel semel ita est usus oculis; ut uera cerneret; is habet sensum oculorum uera cernentium. Item igitur si sine diuinatione, non potest officium, & munus diuinationis extare: potest autem quis, cum diuinationem habeat, errare aliquando, nec uera cernere, satis est ad confirmandam diuinationem semel ita esse aliquid diuinatum; ut nihil fortuitò cecidisse uideatur, sunt autem eius generis innumerabilia; esse igitur diuinationem confitendum est. Addebat Chrysippus rationē aliam, ut libro quarto de Præparatione euangelica cap. I I; G
retulit Eusebius, quæ est, fatum prædictiones ueræ & certæ sunt si fato fiunt uniuersa; sed est primum, igitur diuinatio.

Diuinatio, qualem asserunt Stoici, multis physicis rationibus improbatur.

CAP. III.

VERVM ENIMVERO aduersus diuinationem illam, quam Stoici defendunt, insurrexit Carneades, & cum Carneade Cicero hac ratione. Diuinatio non habet certum subiectum, & certam materiam, de qua sit, & circa quam uersetur. diuinatio igitur non est. argumentum illo constare uidetur, quòd omnia genus quodpiam subiecti, ut sint, requirere uideantur: aliud & aliud pro ratione naturæ eius, quod esse dicitur. assumptum, uiri illi sic probant. non est earum rerum, quæ subiectæ sensibus sunt; nec earum, quæ artibus continentur; nec ea- H
rum, quæ in philosophia disseruntur; nec earum, quæ in republica uersantur; nec est rerum omnium, nec aliqua ei certa materia, in qua uersetur, potest ascribi. sequitur ergo ut nulla sit diuinatio.

AT respondebunt Stoici, in illis rebus, uersari diuinationem, quæ in fortuna sunt positæ. Ita namque illam definire eos dicebamus. Diuinatio est earum rerum præsensio, quæ in fortuna positæ sunt.

SED, aduersus hanc responsionem, & in uniuersum aduersus Stoicorum de diuinatione decreta, multis rationibus, tum Cicero tum alii plerique uenerunt: quarum aliquot potentiores uidelicet, breuibus percurremus. Primùm igitur Stoicæ diuinationi illud obstat: quòd quæ præsentiri aut arte; aut ratione, aut usu, aut coniectura possunt; ea non diuinis tribuenda Stoici putauerunt; sed peritis. at, subde tu, omnia, quæ præsentiri dicuntur; uno prædictorum modorum uidentur præsentiri. Nulla igitur est præsensio; quæ diuinatio dici possit. perperam ergo ex præsensione diuinationem Stoici diffinierunt.

Secundum

A SECVNDVM. quia earum rerum, quæ nihil habent rationis, sed temerè, cæco casu, & uolubilitate Fortunæ fiunt, nulla potest esse præsensio. At diuinatio, est, iuxta eorum dogmata, earum rerum præsensio; quæ in Fortuna sunt positæ. Nulla igitur diuinatio.

TERTIVM, si Deus scit; quod in Fortuna positum est; certè illud ueniet. si certè eueniet; nulla fortuna est. Est autem Fortuna. rerum igitur fortuitarum nulla est præsensio, quæ diuinatio dici possit. Fortunam enim cum diuinatione, & cum diuinæ scientiæ certitudine pugnare phi losophantibus omnibus uisum semper fuit; & ipsis etiam fortasse Stoicis; licèt diuinationem rerum fortuitarum præsensione definierint. Fortunæ nanque nomine, non rem, quæ temerè, & cæco casu, sed quæ per certam quidem, sed occultam causam eueniat, ut superius libro tertio cap. XXII dictum fuit) intellexere. Aduersus quos, longè secus quàm communis sit huius nominis [fortuna] usus, uti illos fortunæ significatione, dicebamus, & alia præterea obiecimus quæ nunc iterum referenda minimè duximus.

QVARTVM. diffinitio aduersatur communi Stoicorum opinioni; qui omnia Fato, fatalique
B necessitate euenire existimarunt; cum Fatum præsertim diffiniant, per æternam quandam causarum complicationem, ex qua, quicquid euenit (eueniunt autem ex ea omnia) ineuitabili necessitate eueniat. si enim nihil fieri potest; nihil accidere; nihil euenire; nisi quod ab omni æternitate, certum fuerit esse futurum; ratoque tempore, atque ex certis causis; quæ potest esse Fortuna? qua sublata, qui locus est diuinationi? quæ fortuitarum rerum præsensio dicta est? sed respondebunt (ut paulò ante dicebamus) quòd ea euenire fortuna dicantur; non quæ cæco casu,& nulla certa, & determinata causa: sed quæ ab occulta causa fiunt; quæ fato, & præfinita causarum connexione, ineuitabili necessitate, fieri illi dixerunt. Sed aduersus hanc responsionem, multa superius, hoc est tertio libro cap. XXII, obiecimus; ad quem locum lectorem in præsentiarum missum uolumus.

QVINTVM. si omnia fato fiunt, & ineuitabili necessitate proueniunt singula, quid prodest diuinatio? aut quid est, quod nos moueant, aut sortes, aut exta, aut ulla prædictio? Si enim (ut Ciceronis utamur exemplo) fatum fuit classes populi Romani bello Punico primo alteram naufragio, alteram à Pœnis depressam, interire; etiam si tripudium solistimum pulli fecissent, L. Iunio, & P. Clodio consulib. classes tamen interiissent. Sin cùm auspiciis obtemperatum esset; interituræ classes non fuerunt; non interierunt Fato: multis autem omnia Fato. nullius igitur est,
C utilitatis diuinatio. cum ob diuinationem nil secus, quàm fiat, per nos fieri potuerit.

SEXTVM, quoniam si etiam ex futurorum diuinatione & præcognitione moueri incitarique possemus; non esset id nobis utile. si cuncta fatata esse dicamus. Quæ enim uita fuisset Priamo; si ab adolescentia, sciuisset; quos euentus senectutis esset habiturus? M. ne Crasso utile fuisset tum, cùm maximis opibus, fortunisque florebat; scire sibi interfecto Publio filio, exercituque deleto, trans Euphratem, cum ignominia, & dedecore esse pereundum? An censebimus, Cn. Pompeium tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria lætaturum fuisse; si sciuisset; se in solitudine Aegyptiorum, amisso exercitu, iri trucidatum?

ADDE, quòd non solùm nullius esset nobis utilitatis diuinatio; sed magnæ etiam sollicitudinis, perturbationis, & doloris causa. quum non tam soleant homines, bonorum expectatione, gaudere; quàm timore impendentium malorum solicitari, perturbarique, atque angi.

PRAETEREA mala nobis imminere (nisi audiamus) nullo modo cogitamus; bona uerò, innata quadam propensione, humanum genus expectare solet. Habet enim mirabilem ad ea inclinationem. Ita fit, ut bonorum annunciatione, non magnopere augeatur letitia; immo nonnunquam etiam minuatur; si maiora sponte sperauerimus; quàm ea sint: quæ uaticinio prædi-
D cuntur. Malorum autem prænunciatione, quoniam præter spem omnem sæpenumero nunciantur, uehementer tangimur, ac perturbamur.

SEPTIMO, est argumentum Alexandri Aphrod. libro de Fato. Quoniam diuinatio, est rei futuræ prænunciatio; at Stoici non præmonitorem tantùm, sed auctorem etiam parricidii futuri, atque incestus, & causam, Apollinem faciunt. Laio nempe Apollinem consulenti dixerat Pythia. Filium ne tibi generes; alioquin ab eo obtruncaberis; incestibus domus tua fœdabitur; & sanguine tota inundabit. Interrogati autem Stoici, cur in consiliû aliquando, atque in exortationis morem, ab Apolline reddantur responsa; sicut nuper de Laio diximus, Respondent, Deum idcircò ita Laio respondisse; ut ea implerentur; quæ erant Fato, & ineuitabili necessitate adimplenda. Nisi enim ita respondisset Apollo; non euenissent ea; quæ de Laio, & de Oedipo commemorantur. Quoniam Laius filium, quem ebrius genuerat, non exposuisset; non expositum pastores non educassent; non educatum Polybio Corinthio non tradidissent: non traditus ignotum patrem non interemisset; & domum sanguine, & incestu non repleuisset. Sed contrà domi educatus parentes ueneratus fuisset. Vt igitur uniuersa hæc fatalis fabula perageretur; Deum tradunt in consilii speciem, responsum, Laio præbuisse; non peragenda si siluisset; aut si

secus responsura fuisset. Anctorem igitur tantorum scelerum, & non præmonitorem duntaxat E
Apollinem Stoici faciunt. Quo quid immanius, execrabiliusque excogitari potest? Præstat cum
Epicuro diuinam prouidentiam, & cunctam diuinationem funditus euertere, ac tollere; quàm
improuidam adeo, & impiam prouidentiam, nec non tam nefariam diuinationem ponere; aut
etiam animo excogitare.

VLTIMO, quoniam omnes rationes pro Stoicis adductæ, non aptè connexæ sunt; & grauiter peccant. Rationem priorem demolitur Cicero. Tum quia, quæ ab his, tanquam certa sumuntur; sunt uel dubia, uel doctissimorum hominum opinioni pugnantia. Vt quòd hæc nostratia sint à diis immortalibus constituta, & præordinata; aut quòd omnia Dii sciant. Aristoteles nanque lib. duodecimo Prioris Philosophiæ, & Dicæarchus Peripateticus Aristotelem sequutus, dixerunt, Nescire ista inferiora Deos, melius esse, quàm scire. sed & alia ab his multa sumuntur; quæ à multis facilè negarentur; præsertim ab Epicureis; qui prouidentiam, & præscientiam futurorum Diis denegant; diuinationemque omnem ab eis, & omnem præsensionem abigunt. tum quòd etiam, si uera essent omnia, & certa; propositum ex illis non ex necessitate monstratur, & longè probabiliorem existimat Cicero rationem illam; quæ ex opposito illati procedit; quàm illam, qua utuntur Stoici; quæ ex assertione assumpti deducitur. ut argua- F
tur, Si sunt Dii, est diuinatio; sed non est diuinatio, igitur Dii non sunt.

RATIONEM etiam posteriorem, quæ est Cratippi, tollit Cic. & argumentum in auctorem retorquet. cùm enim multa falsò prædicta sint; sequitur, ut si quid, quod prædictum fuit, euenerit casu, & fortuito, & non certa diuinatione, & destinatione euenisse necessarium sit.

ADDE, quòd similitudo illa non currit de oculis, & de diuinatione; ad quam ita respondet Cic. Si, inquit, aliquando oculi peccent; tamen quia rectè aliquando uiderunt; inest in iis uis uidendi. Item si qui semel aliquid ex diuinatione dixerit, is etiam cum pecet, tamen existimandus est habere uim diuinandi. Vide, quæso, Cratippe noster, quàm sint ista similia. Nam mihi quidem non uidentur. Oculi enim uera cernentes utuntur natura, atque sensu animi, si quando uel uaticinando, uel somniando uera uiderunt; usi sunt fortuna, atque casu.

ADDE, quòd hac eadem ratione uti possunt, & aruspices, & fulguratores, & interpretes ostentorum, & augures, & sortilegi, & Chaldæi; quorum generum nullum est, ex quo non aliquid, sicut prædictum sit, euaserit. Ergo aut hæc omnia & singula, diuinandi genus aliquod erunt; quæ Cratippus improbat; quod est sibi ipsi aduersari, & contradicere, aut tollenda est di- G
uinatio. Non enim plus de furore, & somnio urget Cratippi ratio, quàm de reliquis diuinandi generibus.

TERTIA ratio ab Epicuro, & Peripateticis irridetur, quòd omnia fatis fieri ostendat Chrysippus; quia uaticinatio sit. Vaticinatione non esse, inde probet, quia omnia fatis fiant; quo probationis modo, nihil uanius excogitari potest. Cùm circulares demonstrationes inanes sint & ex necessitate colligant nihil.

Ad eandem confirmationem, ex Theologo respondetur. Et quid de diuinatione catholicè dicendum sit, declaratur. CAP. IIII.

CATHOLICI Theologi nostri, etsi diuinationem, idest rei contingenter futuræ apud Deum præcognitionem, & factam de ea aliquando sanctis uiris reuelationem, præsensionemque, & hanc modis diuersis, ut prius tunc dictum fuit; cum de prophetia ageretur, ita admittant (quamuis super Michea in malam H
semper partem diuinationem accipi B. Hier. rectissimè dixerit) & tuentur; ut eum, qui illam uel temneret, uel negaret, tanquam hæreticum, & codicibus sacris omnibus aduersantem, nisi resipisceret, cremandum esse censerent. Negarent tamen ex diuinatione, hoc est ex certa euentus futuri reuelatione, uel prædictione, sequi aliquid necessitate ineuitabili. quod prius cum de prophetia ageremus, fusè satis demonstrauimus, immo non nisi de re & contingenti, & contingenter futura, diuinationem esse, affirmarent, quæ & euenire, & non euenire contingenter, uel etiam temerè potest. quam tamen non solùm uenturam Deus nouit; sed & quando, & quomodo euentura est, Deus, cui futura omnia, præsentia sunt, longè ante euentum exactissimè præcognouit; & eius, cui uoluit, euentum reuelauit. Hanc reuelationem eius, cui fit reuelatio, diuinationem, idest futuri euentus non dico præsensionem, sed cognitionem diuinitus habitam, nobis appellare, quæso, liceat. Nec propterea putent aliqui nos uel sacro canoni, uel doctis & sanctis patribus uelle aliquo modo aduersari; qui diuinationis nomen (quòd pessimè ex communi usu sonare soleat) à piis fidelium auribus exulare iubent. Nam etsi nomen ipsum abiiciunt; rem tamen ipsam sanctissimè tuentur. Dictum est enim prius; in quibusdam uocibus, quibus loquendi consuetudo abutitur, quòd in-

re

A re non uera illas intelligere consueuerit, Theologum cautissimum procedere; & eas quidem uoces damnare; non autem ueram earum uocum & germanam significationem; quam & Theologus catholicus amplectitur; & in eo sensu, uocis etiam usum non damnare illum, ipse crediderim. Multa enim sanctis patribus, ante illorum euentum, Deum reuelasse; multa similiter sanctos patres illis diuinitus tradita nobis exhibuisse; in sacris codicibus, copiosissimè legimus, atque edocemur. Hanc igitur euenturæ rei præcognitionem, & prænunciationem, diuinationem, idest, ut paulò ante diximus, cognitionem diuinitus habitam appellari non posse, qui hactenus dixerit, ni fallor, fuit nemo. Sed illam diuinationem, quæ Christianis auribus pessimè sonat; & quæ ex nominis ethymo, iuxta Isidorum, rei diuinæ insimulationem dicit; & quandam uel diuinitatis, uel diuinarum reuelationum simulatam plenitudinem significat; sancti doctores omnes damnauerunt omnino; tolliq; eam funditus iusserunt. Illi nanque, qui isto modo diuinare, idest rem diuinam insimulare, reiq; contingentis euentum, cuius neque causam, neque certum indicium quodpiam teneant, ex se, quòd Dei id proprium sit, & sine diuina reuelatione, certè, & seriò prænunciare audent; non tantum peccant mortaliter quemadmodum affirmat D. Thomas in 22. Quæst. xcv, sed (ut ex libro Deuter. cap. xviii, & Leuit. cap. xx, inferius in responsione ad B confirmationem ex auguribus, fusius dicturi sumus) igne, & ferro omnes tollendi sunt. Non enim homo, uel creatura aliqua, ea, quæ cõtingenter futura sunt, certè ex se, & proprio ingenio, & determinatè cognoscere potest. Sic enim in Eccl. cap. viii. legimus, multa hominis afflictio; quia ignorat præterita; & futura nullo modo scire potest. Et Esai. xli, Annunciate quæ uentura sunt in futurum; & sciemus, quia Dii estis uos. Crederem tamen (quod sanctæ Romanæ Ecclesiæ iudicio submissum uolumus) hominem, si modo diuinæ sapientiæ radium, quem Deus primis parentibus humani generis donarat, retinuisset, & multorum euentuum certas causas, quas nunc coniecturis, & illis sæpe falsis, ille prosequitur, & signa multa, quæ in hunc finem condita, & ante oculos nostros posita sunt; ut significent aliquid; & de futuris nos moneant; certius, & explicatius intellecturum fuisse. Sed postquam obscuratum est, lapsu parentum, insipiens cor nostrum; hebetata mentis acie, ueluti per densas nubes, solis faciem contemplamur. rerum paucarum causas noscimus, signa paucissima assequimur; & de euentibus, quos denotant, haud dextrè sæpissimè interpretamur. Vnde fit, ut impostores isti, qui futurorum euentuum cognitionẽ profitentur, & uenditant; miris modis nobis imponant; ut deceptis nobis, & uelnti fascinatis, & dæmonis cultum turpiter obiiciant; & auri nonnihil exhauriant. Quamobrem B. Aug. sicut C libro secundo de doctrina Christiana cap. xix. & aliquot sequentibus, uniuersũ superstiosæ diuinationis genus, tanquam lethiferum hominis, cum dæmone, commercium acriter damnat; ita in sermone quodam libro de Cathechismo, pulcherrimo exemplo, & diuinantium imposturam, etsi quid ab iis prædictum euenerit; casu, & fortuito euenisse, manifestare per bellè uidetur. Ad sortilegum, inquit, ueniunt duo, consulere illum; fur, & qui passus est furtum. Dicit ille, putas inueniam, quod perdidi? dat nummos, & audit, inuenies. Venit & qui abstulit; putas, non inueniar? Dat & ipse nummos, & audit, Non inuenieris. Quidquid horum euenerit, datur palma diuino; perdenti dicit inueniens; furanti dicit non inuenieris, si inuentum fuerit, laudat ille qui perdidit; si non inuentum fuerit, laudat ille, qui tulit; ab uno diuinus accipit laudem; & ab ambobus pecuniam. Hæc Aug. Quid ab his habent illa oracula dissimilitudinis? Crœsus Halym penetrans, magnam peruertet opum uim. Et, Aio te Aeacida, Romanos uincere posse; & alia huiusmodi? Non'ne, quidquid euenict, etiam si temere illud euenerit, dabitur palma diuino? & prophetatum fuisse diuinitus apparebit? certo certius illud est; quòd sicut multa ab huiusce D modi diuinantibus, uel diuinationum potius impostoribus, prædicta, casu euenerunt; ita cuncta, quæ illi prædiuinarunt, casu ab ipsis sortilegis, & diuinantibus prædicta fuerunt. multi propterea Philosophi, ut Xenophanes Colophonius, Epicurus, & alii, etsi Deos esse fatebantur, diuinationem tamen omnem penitus respuebant; proculq; abiiciebant.

Ad illud, quod pro diuinatione, ex oraculis deductum est, physicè respondetur, uel potius pro responsione nonnulla prænotantur, & præsenti hoc capite, unum uidelicet, quòd à cœlo tepor quidam rebus cunctis tribuatur, unde uiuere cuncta, multi sunt opinati.

CAP. V.

AD ILLVD, quod pro asserenda diuinatione, & ex ea rerum cunctarum ineuita- E
bili necessitate, ex oraculis primo loco adductum est, dissoluendum: nonnulla
ex Plutarcho, ex Cicerone, & ex aliis philosophantibus multis, sunt à nobis
prius annotanda; difficultatis deinde solutio est exhibenda. Missum interea
(quæso) Asclepium faciamus, qui homines, Deos posse facere, idest statuas, in
quibus eductæ ab inferis animæ, uel dæmones accommodarentur, putauit: cu-
jus rei lib. octauo de Ciuit. Dei meminit B. August. Ad quam rem suadendam,
dixerunt ex Mercurii Trismegisti, & Aegyptiorum monumentis nonnulli; quòd ficus naturale
aliquando per artem trahitur; ut ad lignum quamuis densissimum, flamma trahitur, per oleum,
uel per picem, uel per aliud huiuscemodi: ita diuinum trahitur per naturam; ut embrio certo mo
do affectus, & figuratus, per naturam à Deo humanam haurit animam; & ad hunc modum per
magicam (aiunt) statua à mundo accipit dæmonem. Nam si ex certis materiis, certo cuipiam dæ-
moni congruentibus, composita rite fuerit statua; confestim (inquit Mercurius) per dæmonem
congruum animatur. Non secus, quàm si disposito speculari parieti te obiicias; subitò totus, ita F
dixerim, eris in illo, ibique uideberis: si paries idem uocem tuam per Echo reflectit; in eo sta-
tim audieris etiam, & intelligeris. Vnde Aegyptii Naturam magam dixerunt, nim ipsam magi-
cam, in attractu quodam similium per similia, uel conuenientium saltem per conuenientia, col-
locantes. Vnde Arist. etiam lib. de Diuinatione per somnium, Naturam dæmoniam esse dixit. Hoc
itaque modo idola effici, quæ Deos esse existimauit, Asclepius est opinatus; à quibus diuinatio-
nes, & euentuum futurorum certæ prænunciationes nobis exhiberentur. Verumenimuerò ani-
marum, uel dæmonum in statuas introductionem (quicquid Mercurius, & Aegyptii secus dicere
uideantur) non ad magiam illam physicam, & naturalem (ut isti putarunt) quæ occultarum & ab
ditarum naturalium causarum usu, & cognitione, agentiumque patientibus legitima applicatio-
ne consistit; sed ad magiam illam (modo ad magiam spectet) quæ superstitiosa obseruatione, & ut
non solùm Theologi nostri, sed etiam Plato ipse asseruit, pactionibus quibusdam, ac nefariis dia-
boli cum homine conuentionibus, constat; spectare credendum est. cum qua nullum uel habe-
mus, uel habituri, Diis fauentibus, commercium aliquando sumus. unde de huiuscemodi rebus
considerationem, non ad illam, quam instituimus, naturalem de oraculis tractationem pertine-
re, nobis catholicis, certissimum est. Dicturi igitur ad obiectionem, quæ ex oraculorum diui- G
natione procedit physicè, tractaturique de oraculis naturaliter, & quasi per sensum & experien-
tiam, non autem per uanas Hermetis, & Aegyptiorum ambages, & imposturas, tria in primis
sunt à nobis notanda.

PRIMVM illud est, quod lib. secundo de Natura Deorum fusè satis ex Physicorum scholis de-
clarauit Cic. hoc est caliditatem, uitæ accommodatam qualitatem quam plurimùm esse. Quam-
obrem cœlesti quodam, per Orbem uniuersum diffuso tepore, qui iuxta Physicorum dogma-
ta cœlestium corporum lumine producitur, & motu, omnia non solùm quæ reuera animata
sunt, sed quæ etiam uitæ sunt expertia, ut metalla, lapides, elementa ipsa, aer, aqua, terra, &
uniuersa denique, quæ cœlesti globo continentur, gaudere, existimantur & frui adeo, ut cuncta
modo quodam uiuere etiam uideantur. Hinc fortasse & uniuersum mundana quadam commu-
ni anima uiuere Academici, & Peripatetici sunt opinati. Vnde lib. secundo cui titulus de Cœlo &
mundo, commentatione LXXI, inquit Auerroes, Orbis totus est quasi unum animal, ligatum
potentia spirituali, in suo toto. & elementa singula proprias habere animas in Timæo opinatus
est Plato. qui esse duodecim principes mundi, animas sphærarum duodecim, cœlestium octo,
subcœlestium quatuor affirmauit, et animalem præterea quendam spiritum semper ab anima H
Mundi, quasi interioris uitæ propaginem pullulare, dixit. quem generationis omnium ubique
fomitem, effectorem, & saluatorem, uiuificatoremque existimauit. Hanc opinionem cum multi
aliàs, tum nuper inter recentiores Hieronymus Cardanus medicus, uir certè & perspicacis inge-
nii, & multæ experientiæ, lib. quinto suarum Subtilitatum ferè sequutus uidetur, qui non anima-
lia solùm, & plantas, sed corpora etiam metallica, & mineralia omnia, ut aurum, argentum, sul-
phur, lapides, & id genus alia uiuere; aliqua etiam nutriri, & fatis suis exactis, uitam obire, exi-
stimauit. Herculeum idcirco lapidem se uita functum habuisse Cardanus fatetur; quoniam ma-
gnetis frustum quoddam habebat; quod cum prius ferrum alacriter traheret; iam trahere desie-
rat. Putat enim uir ille (ut libro septimo earundem subtilitatum clarè idem expressit, quod
etiam, ut in præfatione suorum problematum testatus est Alexander, antiquiorum nonnulli an-
tea putauerunt) magnetem ferro nutriri; illudque propterea ad se trahere. Ad hanc forsitan
sententiam, referri potest antiqua Stoicorum opinio, igne æthereo uiuere omnia asserentium,
& quorundam Hebræorum, quæ ex intellectu & materia, componi omnia asseuerabat; qui in-
tellectus (ut dicebat opinio) in aliquibus intellectus, ut in homine; in nonnullis uerò tantùm a-
nima, ut in brutis: in aliis autem tantùm natura, appellabatur: ut in elementis, & mineralibus,

&

A & plantis. Videtur hæc antiquissima Mercurii Trismegisti in libello, cui titulus Pimander, opinio; qui non solùm diuina quadam Mundi anima, cuncta uiuere est opinatus, sed mentem etiam, & rationem esse in illis affirmauit; in quibus esset animæ uestigium aliquod. Idem fortasse & alia quædam opinio, quæ Almarianis, à Ficino ascribitur, huic satis proxima sentire uisa est; asserens ex materia & forma propria, & Deo omnia componi; ita ut ex Deo, & forma rei propria, ut uerbi gratia, ex forma lapidis, una quædam integra forma fieret in materia lapidis; quæ ipsius lapidis forma diceretur. Pythagoræ, libro primo de natura Deorum hanc opinionem ascripsisse uidetur Cicero, qui censuit (inquit) animum, per naturam rerum omnium, intendere, & commeare. Firmianus lib. de ira Dei, ita de Pythagora scriptum reliquit. Pythagoras quoque unum Deum confitetur dicens; incorporalem esse mentem; quæ per omnem rerum naturam diffusa, & intenta, uitalem sensum cunctis animantibus tribuat. Heraclitus similiter rationem, per uniuersum euntem Deum, & Fati substantiam existimauit. Eadem libro decimo de Legib. uidetur opin. Plato. nisi quòd ibi plures animas, tanquam plures Deos constituit. Quibus nemo (inquit) negare poterit, quin omnia plena sint. Et in Epinomide omnia asseruit Diis esse repleta. B Thaletis (ut libro secundo de Legibus refert Cicero) hæc fuit etiam sententia. Ab hac opinione, non multum Manichæi recedebant; qui (ut libro secundo cap. XV, de moribus Manichæorum asseruit Augustinus) putabant partem aliquam diuinam, in rebus omnibus esse; eamq; continuè à rebus ipsis, ad Deum ueluti per exhalationem reuerti; quæ & stirpes, & animalia fœcundaret. Ad istum opinandi modum nonnulli Parmenidem, & Melissum, omnia dicentes unum, interpretari conati sunt; quatenus uidelicet omnia eandem formam habeant; quæ Deus est. Trismegistus ait se ab uno Dæmone instructum fuisse, Vnum omnia esse; quod unum non nisi Deus esse potest. Idem fortasse cum Platone, Pythagora, Parmenide, Trismegisto, & aliis sen sit Lucanus, cùm illud Orphei repetit.

» *Iupiter est quodcunque uides, quodcunque mouetur.*

Et Virgilius in Dameta.

» *Iouis omnia plena. Ille colit terras &c.*

Et libro sexto Aeneidos.

» *Principio cœlum, ac terras, camposque liquentes,*
C » *Lucentemque globum Lunæ, Titaniaque astra,*
» *Spiritus intus alit; totamque infusa per artus,*
» *Mens agitat molem; & magno se corpore miscet;*
» *Inde hominum, pecudumque genus, uitæque uolantum,*
» *Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.*

Et quæ sequuntur. Et alibi.

» *Deum nanque ire per omnes,*
» *Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum.*

QVAMOBREM idem qui prius Trismegistus Mercurius in Pimandro, Nihil (ex interprete inquit) in corporibus est; quod Deus non sit. Omnia enim ipse solus existit. Et post pauca. Ipse es profectò quicquid ego sum: ipse es quicquid agam; ipse es, quicquid denique dicam. ipse enim es omnia; neque aliud præter te quicquam. Quid sanè non es ipse? ipse omne quodcunque genitum. Es quidem intelligens pater, fabricans Deus; efficiens bonum; bona faciens omnia. Materiæ nanque es purissimus aer, aeris anima; animæ mens, mentis denique Deus. Et post multa. D Aeternitatis anima Deus est, anima mundi æternitas; terræ anima cœlum: Deus in mente, mens in anima, anima autem in materia. Omnia uerò ista per æuum, totum hoc corpus, in quo corpora omnia, mente, Deoque plena, intima mundi replet; complectitur extima; uitam omnibus hæc suggerit; extrinsecus quidem ingenti huic, perfectoque animali mundi; intrinsecus autem cæteris, quæ sunt in mundo uiuentibus. Hæc Hermes. & de primo notando hactenus.

Ponuntur duo alia prænotanda. Vnum quòd tepor iste, de quo prius, uaria producat. Alterum, quòd non unam prorsus ex terra, sed uariam exhalationem ille educat. CAP. VI.

SECVNDO notandum est, quòd tepor iste, quem à cœlestibus corporibus & ab eorum luminibus & transmutationibus per Orbem uniuersum, diffundi, & quasi uiuificare omnia, superiori capite, diximus; siue unus atque idem sit, siue uarius, & multiplex, diuersa, pro diuersitate passi, eiusque subiecti in quod agit, & in quo uis eius recipitur, & breuiter ex quo natura, & forma aliqua educitur, producit. Quam diuersitatem pro ratione mutuæ huius agentis teporis cum eo, quod patitur, similitudinis, uel dissimilitudinis, quam Græci

συμπάθειαν καὶ ἀντιπάθειαν uocant; procedere potisſimum credendum eſt. Vt gratia exempli E
ex equino cadauere ueſpas; apes ex bouino, ex aſinino ſcarabæos; ex alio aliud generat, educit, & poducit. quòd inter illa cadauera, & ſolem, hoc eſt teporem per aera diffuſum, ſit talis ſympathia; ut hoc, uel illud animalis genus, ex unius uel alterius putredine generari ualeat. Videmus etiam, pro ſoli diuerſitate, ex quo uapor educitur, non in eodem cuncta, ſed alibi alia commodius, atque fœcundius enaſci, & generari. quam rem Georgicorum lib. primo complexus eſt elegantiſs. Virg. dum inquit.

» *At prius ignotum ferro quàm ſcindimus æquor*
» *Ventos, & uarium cæli prædiſcere morem*
» *Cura ſit, ac patrios cultusq́;, habitusq́; locorum:*
» *Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuſet.*
» *Hic ſegetes: illbic ueniunt fœlicius uuæ.*
» *Arborei fœtus alibi, atque iniuſſa uireſcunt*
» *Gramina.* Et quæ ſequuntur.

TERTIO prænotandum eſt, actione cœleſtis huius de qua loquimur, uirtutis, huiuſque per F
aera apertum diffuſi teporis è ſolo, & è terra exhalationem & effumationem, ſiue euaporationem eleuari uariam, pro uarietate ſcilicet ſoli, & eius ſubiectæ materiei, ex qua eleuatur, & educitur. Variam, inquam, non penès humiditatem, & ſiccitatem ſolùm: quod una infinitis prope modis, ſit altera uel humidior, uel ſiccior; quatenus plus aquæ & uaporis, quàm terræ, & exhalationis, ſiue effumationis, uel contrà, exhalationis plus quàm uaporis contineat; ſed penès etiam alias qualitates, pro ratione ſoli, regionis, temperamenti, & id genus rerum aliarum; quæ iis uel illis, ut contingit, rebus commiſta, & pro natura eius, cui commiſcetur; & pro ratione miſtionis, qua commiſcetur, uarios effectus eius, quam prius diximus, συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας exhalatio iſta, & uapor iſte producit. In aeris etenim parte ſuperiore, hipocaumata, Cometas, ſtellas cadentes, & alia id genus multa, hæc exhalatio efficit. In parte uerò paululum inferiore tonitrua, fulgetra, uentos, nubes, pluuias, irides, grandines, rores, pruinas, caligines & huiuſmodi multa alia. In aqua ſaporum, & aliarum affectionum multa genera. Aliquando enim amarorem ingenerat, ut in mari patet, & in quibuſdam fluminibus: quæ propè fontes amara ſunt; deinde ad modicum procedentia, quòd hæc amara natura interea ſurſum tollatur, dulceſcunt; alias item aquas ſapore alio, & aliis qualitatibus, eadem aliter, & modis diuerſis, & propemodum infinitis afficit. G Quamobrem in Arcadia, circa Nonacrim, teſte Seneca libro tertio Naturalium quæſtionum cap. XXV. ſunt aquæ nec facie, nec odore ſuſpectæ; quæ epotæ uiſcera in gypſum indurant; nec remedio locus eſt. Albertus Alemanus libro primo Mineralium, tractatu item primo, cap. VII, refert, in Danico mari iuxta Lubicenſem urbem, ramum arboris cum nido, & pullis inuentum ſua ætate fuiſſe, omnibus in ſaxum conuerſis. ibidem, & refert Albertus, quod Conciliator ſectione decima problemat. VII. cõfirmat. Concilator in Anglia, Albertus in Gothia, fontem eſſe dicunt: cuius aquæ Federici cuiuſdam Imperatoris chirotecam in ferrum conuerterunt. Strabo ad calcem lib. quinti ſuæ Geographiæ ait. In Italia inter Picentes & campaniam, in agro Samnitum, flumen eſſe Sylaris nomine, cui proprium illud eſſe traditur; ut in eius aquas dimiſſa uirgulta rigeſcant in lapidem; forma tamen colereq́; ſeruato. de quo Sillius.

» *Nunc Sylaris quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt*
» *Duritiem lapidum merſis inoleſcere ramis.*

LIGNVM quod aſciæ cuiuſpiam fruſtum fuiſſe uidebatur, in ſaxum conuerſum, & in eodem H
nodos, & claui locum uidi ego Venetiis apud clariſſimum, & in re literaria celeberrimum uirum Dominicum Venerium. Ariſt. libro tertio de Hiſtoria cap. XII, teſtis eſt quòd in terra Aſſiride agri Chalcidici Thraciæ, amnis eſt; quem propter eius nimiam frigiditatem ψυχρὸν incolæ appellant; cuius aquæ, ſi oues illas biberint, moxq́; à potu coierint; nigros agnos generant. Et (ut idem ibidem aſſeruit) in Antandria duo ſunt fluuii, unius aquæ candorem, alterius nigrorem pecori inducunt. eodem loco recitat Ariſt. Scamandrum amnem oues flauas reddere. Iccirco ab Homero lib. uigeſimoprimo Iliad. ξάνθος ille, ideſt flauus eſt appellatus. Et Strabo, lib. VI de Crathide flumine, fines Italiæ, Tarentum uerſus, præterlabente, ait, quòd homines in eo lotos cæſarie candidos & flauos efficiat. Caſſinitius fluuius Thraciæ, equos (ut quidam tradiderunt) aqua ſua potos efferat. Sed explicari non poſſunt quot, & quæ hic halitus in aquis efficiat. Ex Rufo Epheſio medico celeberrimo multa Nicolaus Leonicus lib. tertio de Varia hiſtoria cap. LXIX. commemorat. Et Ouid. lib. XV. Metam. cum inquit.

medio tua corniger Ammon.
» *Vnde die gellida eſt, ortuq́;, obituq́; caleſcit.*
» *Admotis Athamantis aquis accendere lignum.*

Narra-

A » *Narratur; minimos cum Luna recessit in orbes.*
» *Flumen habent Cicones; quod potum saxea reddit*
» *Viscera; quod tactis inducit marmora rebus,*
» *Crathis, & hinc Sybaris, uestris conterminus oris,*
» *Electro similes faciunt, auroque capillos.*
» *Cui non audita est obscœne Salmacis unda,*
» *Aethiopesque lacus? quos si quis faucibus hausit;*
» *Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.*

Et alia multa ibidem ille prosequitur. Sed de eo, quod in aquis hæc exhalatio efficiat, hactenus.
In terra ferrum, stannum, argentum, aurũ, sulphur, & breuiter fossilia & metallica omnia; prætereа
perpetua quædam incendia, terræ conquassationem, & tremorem & id genus alia innumera,
eandem exhalationem producere, quotidie experimur. In animantibus multa hanc effumatio-
nem efficere ea, quæ diebus singulis affatim conspicimus, locupletissimè testificantur. In homi-
B ne etiam ut uidebimus, affectum quendam, & hunc uarium pro illius hominis, qui ab halitu
afficitur, complexionis, & temperamenti diuersitate, hoc est, pro eiusdem cum halitu sympa-
thia uel antipathia producit. Lætales propterea alicubi & pestilentes sunt istæ exhalationes, ut de
Plutonia terra iuxta Hierapolim Phrigiæ, in Asia, refert Cice. ex qua (ut alii tradiderunt) pro-
mens sese spiritus, eos, qui propius accesserint, pernecat omnes; parcit autem (quod mirabile
est) solis spadonibus. De Charonio antro, lib. decimoquarto Strabo recitat; & alii de Amp-
sancti in Agro Harpino, & est ni fallor, specus inter Neapolim & Puteolos; ubi uia ad paludem
Agnani inflectitur, in quo qui iniiciuntur, prius tremunt; inde sensum & motum amittunt; post
attoniti, & tumefacti expirant. Seneca lib. tertio Natural. quæst. cap. XXI. tradidit; ex quibus-
dam specubus, habitum ita mortiferum eleuari; ut eos, qui introspiciunt enecet, & transuolan-
tes etiam aues deiiciat. Vt de antro Auerni scribit Virg. lib. sexto Aeneid.

» *Quam super haud ullæ poterant impune uolantes,*
» *Tendere iter pennis, talis sese halitus atris*
» *Faucibus effundens supera ad conuexa ferebat.*

ANNEBERGI in Germania, referentibus in Dialogo quodam cui titulus, Bermannus, quibus-
dam peritissimis uiris, in fodina argentea, cui nomen erat corona rosacea, duodecim homines
C exhalatione repentè sunt suffocati. Contrà eisdem etiam referentibus, Mariabergi in Saxonia,
ex argentaria quadam fodina, odor adeo fragrans erupit: ut Henricus Saxonum Princeps, qui a-
derat, clamauerit, Calecutum adesse. Nam ex Calecuto aromata ad nos peruenire diu existi-
matum fuit. alios alibi effectus hic uapor producit, ut in agro Brixiano, propè Salodium oppi-
dum, antrum erat; in quod (ut à multis ibidem habitantibus fide dignis, ipse audiui) descen-
dentes leprosi mundarentur. Quid mirum igitur, quum tot sint terrarum, & tam multiplices
anhelitus, & euaporationes, locaque tam diuersa, tamque inter se situ suo, ac cœli positura, di-
stantia; si alicubi terrarum tales emanent respirationes; quibus animi hominum, ad futurorum
præsagia suapte ui proni, & ad diuinum furorem procliues, concitentur; & ueluti diuinitus, in-
flammentur? Diuinandi quippe uires (ut multis placuit) secum adferunt ipsi animi; egent au-
tem excitante, & commouente. sed excitare potest hic (quem diximus) spiritus, & aeris quæ-
dam proportionata temperies. Quamobrem in multis hominibus hic habitus, si præsertim in
homine τὴν συμπάθειαν, idest sympathiam nactus fuerit; ut de Epimenide Cretensi, de Euclo Cy-
prio, de Musæo Atheniensi, & aliis multis memoriæ proditum est furorem quendam, quem isti
appellant diuinum, & ueluti propheticum gignit, atque producit. & hunc similiter pro ratione
D uel soli, hoc est disparilis terrarum respirationis; uel cœli uarietatis, uel hominis patientis, &
breuiter ἀντῖς τῆς συμπάθειας, ἢ ἀντιπάθειας hoc est sympathiæ, aut antipathiæ, uarium. unde in ip-
sis uatibus, ac Pythiis atque oraculorum antistitibus, ab antiquioribus mira diuersitas conspecta
fuit; de qua re in tribus quæ deinceps consequuntur capitibus, uberius dicturi sumus. Sed de ad-
mirandæ istius exhalationis, & uirtutis effectuum, & ab ea procedentium affectuum diuersitate,
ista sufficient, si illud unum addiderimus, quod primum ac immediatè non in animum iste spiri-
tus agat: sed in corpus, siue in hoc quod oculis cernitur siue in aliud tenuius, quod ex puris ele-
mentis constare opinati sunt Platonici, de quibus corporibus aliàs fusius.

VERVM ne illud quod de ui, ac uirtute ista cælesti, & de halitu, uaporeque à terra, ab ista
cælesti uirtute, eleuato, dictum est, tam uaria uidelicet pro uarietate uel hominis patientis,
uel soli subiecti à quo educitur, efficere, mirum & incredibile cuipiam uideatur: exemplo ex
trigesima sectione Problematum Aristotelis, problemate primo, ex uino sumpto quiuis si-
bi rem persuadere, quàm commodissimè poterit. Vinum namque idem epotum libe-
rius, pro uarietate habitus, atque temperamenti corporis eius qui biberit, quis non uidet
effectus uarios efficere? Nam hunc quidem lætum efficit; illum tristiorem; hunc garrulum;

illum

illum taciturnum; furentem alium; alium miſericordem; alium peruigilem; alium ſomnolentum; ſaltantem alium; alium torpentem; alium canentem; alium plangentem etiam; & alios id genus innumeros effectus, quaſi uarias ebrietatis ſpecies, idem in bibentibus uinum producere conſpicimus. Plura rurſus pro temperamento bibentis uel ebrietatis uel aliorum effectuum genera efficientur, ſi uino miſceantur, uel ſal, uel ſemina paſtinacæ ſilueſtris, uel aliud id genus. E

Vnde Horat.

» *Emnius ipſe pater numquam niſi potus ad arma*
» *Proſilijt; ſcribenda nunquam niſi potus Homerus.*

Et Ouid.

» *Vina parant animos, faciuntque caloribus aptos,*
» *Cura fugit multo diluiturque mero.*
» *Tunc ueniunt riſus, tunc pauper cornua ſumit,*
» *Tunc dolor, & curæ, rugaque frontis abit.*
» *Tunc aperit mentes æuo rariſſima noſtro*
» *Simplicitas, artes excutiente Deo.*

Et tot tantaque uinum efficere uidemus, ut non abſque cauſa Aſclepiades dixerit, Deorum potentiam uix æquari uini uirtuti. Sed quorſum plura? hæc autem prænotaſſe, ſufficiat. F

Nunc ex iis tribus, quæ prænotata fuerunt, tollitur confirmatio ab oraculis facta; & ſimul de Prophetis ex parte loci, de quibus ſuperius libro ſeptimo, dicendum fuerat, nunc demum agitur: ſed præſenti capite, de oraculo Trophonii ſermo potiſsimùm habetur. CAP. VII.

His igitur præmiſsis, ad rationem ex uatum, & oraculorum prædictionibus, procedentem, eam dare quidem poteramus reſponſionem; quam nonnulli ex Peripateticis &, ex Cynicis, atque ex Epicureis, nec ſine cauſa, ſed multiplici cum ratione, dederunt. qui hæc omnia oracula, & oraculorum reſponſiones, & pro habendis reſponſionibus, certas expiationes, ac ſuperſtitioſas obſeruationes improborum hominum impoſturam, ad quæſtum, & lucrum excogitatam aſſeruerunt. De quare, qui plura cupiat, Cælii Calcagnini uiri egregiè docti de Oraculis non contemnendum commentariolum diligenter inſpiciat. Verùm etſi iſtorum reſponſioni ultro nos conſtantiſsimè ſubſcribamus; & hac ſubſcriptione contenti, multa omittere poteramus, decreuimus nihilominus rem accuratius perſcrutari; & unde ortum ducant oracula ipſa diligentius indagare; ad cuius rei inquiſitionem, iam nonnulla præmiſimus: ex quibus, mox ad obiectionem reſponſuri, dicemus; quòd pro ratione tum cœleſtis teporis agentis, tum terreni ſoli huius teporis impreſsionem patientis, ex antris, & concauis quibuſdam locis, oracula eliciebantur. omnia enim ferè ex plus uel minus concauis locis, (ſi legas hiſtorias) collecta fuiſſe oracula intelliges. Ideo Virg. lib. ſexto Aeneid. G

» *At Phœbi nondum patiens immanis in antro*
» *Baccbatur uates &c.*

Et in principio eiuſdem libri.

» *At Pius Aeneas arces, quibus altus Apollo*
» *Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ,* H
» *Antrum immane petit: magnam cui mentem animumque*
» *Delius inſpirat uates, aperitque futura*

Et alibi ſæpius ubi uatis reſponſiones exhibet; antri quoque mentionem facit. Ex concauis, inquam, locis illis, ex quibus oraculorum reſponſa colligebantur, halitus ſiue exhalationes & effumationes quædam à tepore illo (quem diximus) cœleſti excitabantur educebanturque; quibus uates ipſi, & illi, qui antrum illud huiuſcemodi effumationibus repletum fuiſſent ingreſsi, pro ratione temperamenti, & eius, quam prius dicebamus, cũ halitu συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας diuinatione, & præſagitione plus, uel minus afficiebantur; & ad rei futuræ euentum præſagiendum, prædiuinandum, prænunciandumque, commouebantur. Rem exemplo, productis aliquot oraculis diſtinctius, & exactius declarabimus. Ex cauerna nanque illa, in qua Trophonius in Lebadia Beotiæ conſulebatur, halitus quidam prodibat huiuſmodi; ut is, qui illlo, modo debito, fuiſſet affectus, futura præſagire, & prædicere noſceret. Halitu autem conſulturum affici, clariſsimum ſignum eſt. quòd ii, qui Trophonium conſulebant, ut multi ſcriptum reliquerunt; & inter recentiores, Nicolaus Leonicus, in dialogo, cui titulus Trophonius, uehementem quandam potius reſupinati corporis commotionem, pedibus ad genua uſque, quinimmo ipſis etiam (ut

fieri

A fieri poterat) genibus, in intimiori quodam recessu, angustioriq́ue (ut Pausanias & alii de oraculo Trophonii tradiderunt) excauata fouea, iniectis, necnon agitationem animi maximam percipiebant. in quo loci, & ex qua fouea exhalatio illa quasi scaturire, & pro angustiæ ratione uehementer cogi & arctari, uero simile uidetur, & tandem ad modum rapidi torrentis, celeriter illam moueri, agitari, ac cieri; signum non obscurum erat; quòd uniuersum consulentis corpus quasi distrahi, & totum hominem quasi rapidissimi amnis uorticibus (ut dictum est) rapi, mergiq; uideretur. & uehementi adeo celeriq; dictus uapor agitatione ciebatur: ut ex illa angustiori fouea, ui etiam, pedes consulentis eiicerentur, quæ res exhibiti iam oraculi signum erat certissimum. hoc modo habitu isto, consulens ipse correptus, manu à sacerdotibus, tanquam cæcus, & impotens ducebatur; in exedraq́ue requieturus collocabatur; quem deinde amici, & cognati, in proximam quandam ædiculam semianimum, & stupidum asportabant; neque se tunç, neque alios planè dignoscentem; atque ita malè affectum, extra se positum, & insanum futuros aliquot euentus uidere, uel audire, siue alio quocunque modo præsagire, præsentireq́ue, tradiderunt; quos postea ille met prædicebat; immo demens, & excors (ut erat) effutiebat potius. cuncta demum in picta tabella dæmoni offerebat. Sed de oraculo Trophonii, & ad quem modum consulentis animus ex habitu afficeretur, conuertereturq́ue in furorem, hactenus. Quoniam igitur ua-

B tes non nisi furentes diuinabant; antiqui propterea (ut in Phædro admonuit Plato) diuinationem μανικὴν. non autem ut nunc, μαντικὴν interposita τ, à furore, & insania appellauerunt. quòd dementes tantùm (ut Timæus asseruit) & insani uaticinentur, quam rem ad principium lib. sexti Aeneid. significauit nobis Virg. dum inquit.

» *Ventum erat ad limen, cum uirgo poscere fata*
» *Tempus ait, Deus ecce Deus, cui talia fanti,*
» *Ante fores subito non uultus, non color unus*
» *Non comptæ mansere comæ, sed pectus anhelum,*
» *Et rabie fera corda tument, maiorq́ue uideri,*
» *Nec mortale sonans afflata est numine. quando &c.*
Et post pauca.
» *At Phœbi nondum patiens immanis in antro*
» *Bacchatur uates, magnum si pectore possit*
» *Excussisse Deum, tanto magis ille fatigat*
» *Os rabidum, fera corda domans, fingitq́ue premendo, &c.*

C Vatem ut uides, dementem, & insanam, & rabidam depingit. Sed redeo ad habitum. Isto igitur modo uapor iste atque ista, ex concauo loco illo teporis cælestis actione prodiens exhalatio, consulentem prædispositum furore quodam, & (sic dixerim) diuinio afficiebat. Dixi prædispositum; quòd multis prius consulturum disponere, & ad diuinium præparare oportebat, ut cum halitu (ita enim physicè interpretandum puto, quòd illi superstitiosè agebant) & ipso consulturo, proportio quædam, & συμπάθεια efficeretur. Nam quadam inedia, & aliarum rerum contrectationis abstinentia; quibusdam etiam ablutionibus unctionibusq; & aquarum quarundam epotarionibus istum prępurgari, atque expiari, & noua insuper uestimenta quædam hunc induere, necessum erat, ut nisi ita præparatus, atque expurgatus ad oraculum accessisset, læsus illo uapore διὰ τῆς ἀντιπάθειας (quod cuidam Demetrii Satelliti qui expilandi potius templi, quàm consulendi dæmonis causa accesserat, contigisse, testis est Pausanias) miserè peribat.

De Delphico oraculo sermo habetur & halitus illius oraculi ortus & euanescentia declaratur. CAP. VIII.

D PATERE iam arbitror Trophonii diuinitatem uniuersam subterraneo speluncæ halitu, & in quadam uatis cum halitu ipso proportione, consistere. De Delphico autem (ut altero item famosissimo exemplo, res exactissimè declaretur) idem, quod de Trophonio dictum est, censendum esse putamus. Narrant enim ex lib. decimosexto historiarum Diodori, quem Angeli Cospii patritii Bononiensis opera latinum habemus, illi qui τὸν Πλοῦτον, id est Plutum Aristophanis commentati sunt, quod libro decimo confirmare uidetur Pausanias, ubi Delphicum extructum erat oraculum, hiatum prius quendam extitisse, ad quem, si capra aliqua (ante scilicet templum conditum) peruenisset; atque uel casu (ut fit) ingressa illum fuisset; uel saltem cominus introspexisset, miris modis illa protinus saltabat, atque exultabat, uocemq; longè ab aliis capris omnibus, diuersam edebat, quam rem cum semel atque iterum caprarii animaduertissent, & ad eundem hiatum, tanquam rem, ut fit, diligentius exploraturi propius accessissent, idem, quod capræ, ipsi caprarii passi sunt, atque ea, quæ tunc recens prodibat, exhalatione,

illi correpti futuros euentus dementes, furentesque præsentiebant ac prædicebant, uel effutiebant potius. Re autem subinde diuulgata, multi (ut in rebus insolitis accidit) ad locum ueniebant, quibus omnibus (modò ad hiatum illum proximè accessissent) idem quod capris, ac caprariis euenerat, contingebat. Strabo similiter libro Geographiæ nono, tripodem ita describit. Au- « ctores (inquit) certi memorant, diuinum ipsum domicilium profundam, & curuam esse spe- « luncam, non admodum lato patentem ore, atque hinc auram reddi sacro efflante numine. Ex- « celsum autem hostio imminere tripodem, quem simul atque Pythia uates inscenderit, hausto di- « uinitatis spiritu, responsa ædere partim metro, partim oratione libera. hactenus Strabo. Igitur « tam ex Delphico, quàm ex Trophonii oraculo ex terra, prodire uaticinium, & genus illud diuini, quod oraculum proprius physici appellarunt, colligere, quinimmo quasi ad digitum demonstrare facillimè possumus. Terræ uis (dicebat Quintus Ciceronianus lib. primo de Diuinat.) Py- « thiam Delphis incitabat. Quam rem lib. de Mundo circa medium affirmauit iis uerbis ex inter- « prete Aristoteles. Multis etiam in locis Orbis exitus spirituum pari ratione patefacti sunt, quo- « rum partim fanatico furore afficiunt homines propius accedentes; partim tabifica ui absumunt; « partim fatidicos efficiunt, ut Delphici & Lebadici; sunt, & qui prorsus enecent, ut in Phrygia, « hæc ille. Halitu enim huiusmodi, ex illa specu, circa quam postea templum Apollini sacrum Delphi exstruxerunt, atque ex illa interiori cortina Pythia affecta, quæ sæpè ne legere quidem nouerat, ad prædicenda futura carmine priscis temporibus exametro excitabatur. Scribit Cicero lib. secundo de diuinatione, quòd Pyrrhi temporibus iam Apollo uersus facere desierat. De ipsa autem uate, & diuinante, siue Pythia non multum ab eo, quod diximus, quòd scilicet carmine exametro diceret, cum ne legere quidem sciret, aliena & in Epinomide & in Memnone scribit Plato; qui alioqui oraculorum diuinitatem plusquam tanto philosopho pareret, mordicus semper defendit. in quo loco, Nam etsi, inquit, quæ dicuntur, cognoscit, Pythia scilicet, utrum tamen uera sint, nec'ne non intelligit. quod idem longè expressius in Timæo fatetur. Quid mirum si diuinans non intelligat, uera ne sint, an falsa, quæ dicit, aut quod carmine exametro illiterata Pythia decantet, & uaticinetur? quando Patauii mulier illiteratissima (ut recitat in Problematibus sectione x x x. Petrus de Ebano) dum melancholica quadam detineretur ægritudine, latino sermone quàm decentissimè loqueretur, atra bile postmodum expurgata, & sanitati restituta, ne uerbum quidem latini sermonis eadem proferre nouerat. Scribit Psellus uir eruditus, fuisse in Græcia honestissimam quandam mulierem senis cuiusdam uxorem, quæ aliquando lingua Armenica expeditissimè loqueretur; cum tamen domum suam uix eadem fuisset egressa. Petrus Pomponacius in lib. de incantationibus cap. x. in Vrbe Mantua, sutoris cuiusdam uxorem fuisse asseruit; quæ, cum uix urbe exiret aliquando, multa nihilominus, & diuersa idiomata callere uidebatur. Noui ego iuuenculam illiteratissimam, quæ dum ægrotaret, per dies quindecim lingua Hetrusca bellè admodum locuta fuit. Quam rem etsi à Dæmonibus, superaddititiisq; formis, cum Theologis nostris, posse effici non negemus, huiusmodi tamen assistenti uirtuti, & ipsi denique Dæmoni rem istam semper ascribere (quod plerique omnes faciunt) non multum à stoliditate ab esse putamus. Vt sicut non planè probamus, ita non ualde improbamus Plutarchi sententiam, qui libro de deficientibus oraculis, stultum, & puerile existimat; Deum ipsum Prophetarum in- « gredi corpora; & illorum ore, ceu instrumento quodam, ad loquendum uti. uelut illos, quos « uentriuagos, Euricleas quondam, nunc uerò pythonas appellant: Hæc Plutarchus. Quamobrem admirati sæpenumero fuimus; quòd Marco cuidam ab Aleto Liuio, in operibus Dæmonum initiato, ita fidem adhibuerit Psellus, uir alioqui in re physica peritissimus, ut non hæc solùm, quæ diximus & cætera huiuscemodi omnia, sed innumera alia, ut sunt morbi, & ægritudines, quæ sine dubio, physicè loquendo, à naturalibus, & apertissimis sæpè causis efficiuntur; à Dæmonibus effici ille putauerit. Morbos propterea uniuersos quibusdam uerbis, & ritibus, quibus dæmones eiiciantur, idem expelli posse credidit. Quam opinionem contra Gnosticos cap. x i i i Plotinus acerrimè confutauit. Etiam non solùm ex medicorum præceptis, sed ipsa etiam experientia constat; quòd purgata atrabile, & sanitati sunt illæ mulieres restitutæ, & multi eorum per atræ bilis expurgationem quotidie saluti suæ restituuntur; qui tamen à Dæmonibus oppressi creduntur. Sed ad halitum redeamus. Legimus aliquando non tantùm apud Ciceronem lib. secundo de Diuinatione, sed etiam apud Plutarchum libello, cui titulus, de Deficientibus oraculis nondum, quod ego uiderim, latinitate donato, à specu illa Delphica, odorem suauissimum per totam domum aliquoties diffusum fuisse; qui interea paulatim ita euanesceret, ut odoris sæpissimè prorsus tandem sentiretur nihil. Quare obrem de uapore illo non secus quàm de fontibus, cum Plutarcho non indoctè, iudicauit Cic., qui non continenter ex eodem loco fluunt, sed uel « alibi aliàs fluunt, uel exiccantur. potest autem, inquit Cic., uis illa terræ, quæ mentem Pythiæ, « diuino afflatu, concitabat, euanuisse uetustate; ut quosdam exaruisse amnes; aut in alium cur- « sum contortos, & deflexos uidemus. Hactenus Cicero. Neque hoc mirum est, inquit Plutar- «

chus

A chus, quando & multis locis metalla defecerint. Lapis Caryſtius, ex Caryſto Euboiæ oppido ſic » dictus, mirandæ fuit apud priores naturæ; quoniam netilis erat, atque ad modum lini, uel la- » næ ductilis; ex quo mantilia, mappæ, retia, cæteraque id genus, conficiebantur; & ueſtes (ut » ex Hierocle tradiderunt nonnulli) quibus Brachmanæ, apud Indos, uti conſueuerant, quæ ubi » ſordes contraxiſſent, in ignem coniectæ candori ſuo, citra noxam, reſtituebantur; uictrixque il » la omnium uis ignis; aliquid tandem nacta erat, in quod ius nullum haberet. at nunc, euanue- » runt hæc omnia; uixque in metallis uiſuntur prætenues, qui intercurrant capilli. Eiuſmodi, inquit Plutarchus, in manticis ſpiritibus, & uaticis coniectanda ſunt. Quamobrem huiuſmodi oracula tanquam humana, utpote ex terræ uaporibus oriunda, & inconſtantia euaneſcere, atque abſumi uetuſtate (cum alioqui nulla uetuſtas ſit quæ uim diuinam conficere poſsit) ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, luculenter ſatis cuilibet demonſtratum eſſe exiſtimamus. Et de oraculo Delphico ſatis.

B De aliquot aliis oraculis, nonnulla his, quæ prius dicta fuerunt, non diſſimilia.

CAP. IX.

TROPHONICVM oraculum, & Delphicum, ex terreno halitu, originem duxiſſe; euidenter admodum demonſtrauimus. Sed quod de Delphico oraculo & & Trophonico dictum eſt; idem ferè de reliquis omnibus, in quibus uel ipſa Pythia, uel etiam ipſi conſulentes, diuino quodam furore, affici credebantur: dictum putamus. In Colophonio nanque oraculo, cuius ex Porphyrio meminit Iamblichus, aqua epota, de futuris, uates reſpondere ſolebant. In Hyſia oppido Bœotiæ, Apollinis ſacerdotes, de puteo quodam, aqua ebibita, futura prædicebant. Branchidicum Dindimæi Apollinis oraculum, de quo apud Strabonem ad principium lib. decimi quarti, & ad medietatem lib. decimi ſeptimi, nonnulla legere potes, cuius etiam Porphyrius meminit: quod fama, & opibus non ceſſit Delphico: cuius templum mole, & magnificentia operis, admirandum ita erat; ut ſine tecto imperfectum remanſerit; à Mileto metropoli Ioniæ decem & octo, ab Ionico littore uiginti ſtadiis aberat: in quo halitum, ex aqua, aſcendentem haurientes antiſtites uentura prædicebant. Argis erat oraculum; ubi ſtatis diebus, agni epoto ſanguine, uiri neſcia mulier futuros prædicebat euentus. Nec ab iis, quæ dicta C ſunt, multum abeſt, quod de Dodoneo oraculo, quod ita Ioui, ſicut Delphicum Apollini, dicatum erat, cuius Strabo lib. ſeptimo meminit, & antiquiſſimo, & Aetolis, & Acarnanibus, & omnibus, qui Epyrum incolebant, frequentatiſſimo ſcribitur. Nam iuxta Dodonam ampliſſimam, & uetuſtiſſimam urbem, Moloſsidis in Epyro, nemori cuidam quercino, proximum erat oraculum; in quo uocales quercus creuiſſe, proditum eſt; quæ ubi interrogaturi acceſsiſſent; commouerent ſeſe, atque inſonarent; expreſſo reſponſo quod daudum erat. Ibidem fertur ſtatuam fuiſſe; quæ uirga æneos præſentes leberes pulſaret; ſicque reſponſa interrogantibus æderet. In iis enim, & aliis ferè omnibus oraculis, erat ſimilis diuinandi ratio; quamuis quo ad modum, quo reſponſa exhiberentur uaria & longè inter ſe diuerſa oracula uiderentur. In omnibus enim certi halitus, & exhalationes quædam, certis temporibus, excitabantur; à quibus, ſiue per epotam aquam, ſiue per epotum ſanguinem, ſiue per ingreſſum ſpeluncæ, ſiue per hauſtum, & abſorptum uaporem ipſum, ſiue alio modo affectus, & excitatus uatis animus futurum euentum præſagire uidebatur; quæ exhalatio alicubi ita uehemens erat; ut uel pedes conſulentis, ut de Trophonico prius, uel etiam nemoroſas quercus, & uirgas ad quaſdam, quæ ſtatuæ manu tenerentur (ut de Dodoneo nuper dictum eſt) commoueret. Quanquam de Dodoneo D ſunt, qui dicant, non quercus ipſas, ſed ex quercina ſylua Peliades, ſiue illæ columbæ fuerint, ſiue Iouis antiſtites fœminæ, quod, & in Phædro Platoni magis placuit; & uero longè ſimilius eſſe uidetur reſponſa petentibus exhibuiſſe. Huiuſmodi autem terræ halitus (ut prius diximus) non erat continuus: ſed ſtatis temporibus pro natura, & ratione ſoli, excitabatur. Ideo Seruius lib. ſeptimo Aeneid. dicebat, Deos aliquoties calendis, aliquoties uerò tantùm Idibus uaticinari; nonnunquam diei uel prima, uel poſtrema parte. Sed de oraculis, & quòd non ſolùm in ſe oracula ipſa diuinitatis habeant nihil: ſed quòd uel affectus quidam ſint, in nobis, ab exhalationibus è terra erumpentibus, facti; uel quod impoſturæ, & deceptiones quædam ſint, ut poſtea uberius declarabitur, ad quæſtum excogitatæ; hactenus puto Phyſicè demonſtrauimus. Ex iis autem omnibus, quæ diximus, corollariè, & quaſi quodam conſequio, unum, quod ſuperius dum de prophetia ageretur, non fuit declaratum; nunc tanquam declaratum, exactiſsimeque pertractatum colligere poſſumus; illud autem eſt, Quinam dicantur Prophetæ ex ſolo, & ex loco. Nec iſtud ſolùm; ſed quo etiam modo ex loco, in prophetas aliqui euadant: Et præterea quàm uanum, ac futile argumentum ſit, ex oraculorum prædictionibus euentus futuri ineuitabilem neceſsitatem uelle colligere; clariſsimum iam effectum fuiſſe, putamus.

Dubitatio ex perplexis oraculorum prænunciationibus procedens, physicè, & Peripateticè nunc soluitur. CAP. X.

EX HIS, quæ hactenus, de oraculis dicta fuerunt, ad dubitationem illam, cur oracula sæpè ambigua, & obscura fuerint; aliam ab iis, quæ prius tum ex Ethnicis, tum ex nostris Theologis traditæ fuerunt, habere possumus solutionem. Dissoluimus enim ambiguitatem illam, & libro sexto cap. XXII, ex Iamblicho, & Academicis, & aliquot aliis, & libro septimo cap. XIII, ex catholicis. nunc eandem tertio & ex Aristotele & ex Cicerone diluemus. Aristoteles lib. tertio de Histor. cap. XX, & lib. septimo Politicorum cap. XVI, & lib. secundo Rethor. cap. V. rarissimè alibi (quod ego nouerim) oraculorum meminit; nec in iis locis nisi aliorum relata recitat. Cicero & Plutarchus, & alii nonnulli, de Oraculorum substantia & natura, satis rectè Philosophati sunt. Et his igitur, quæ ab his doctissimis uiris collegimus, dubitationem physicè soluere perbellè possumus. Dicimus nanque, certiora ex oraculis, & ueriora tunc prodiisse responsa, cum uel acrior e terra, puriorque halitus ille prodiret, de quo satis multa diximus; uel maior, atque exactior fuerit inter uatem, & halitum ἡ συμπάθεια, siue consensus. Contra obscuriora tunc habita fuerunt ex uatibus responsa, & magis implicata & ambigua: quando uel hebetior, atque impurior fuerit terræ uis, & natura spirituum sursum educta; uel minor, atque imbecillior inter uatem & halitum, συμπάθεια, atque proportio. F

NON me interea preterit, Petrum Pomponacium in libro de Incantationibus, & alios Peripateticos quosdam, longè aliter, quàm nos fecerimus, ad Aristotelis sententiam, ad quam putant illi, opiniones suas, & opinionum suarum figmenta, aptissimè collimare, huius difficultatis causam nullam signatam, & certam potuisse reddere. quòd putauerint cœlestia corpora, & intelligentias, substantiasque illas à materia abiunctas, quæ cœlestia ipsa corpora circumuoluunt, causas scilicet amplissimas, uniuersalissimasque rerum omnium, Pythiam incitasse ad prædicenda futura. non quidem per eductionem anhelitus, & cuiuspiam è terra & solo, in quo Pythia insideat, exhalationis: sed per certam cœlestium corporum constitutionem, & stellarum configurationem, & breuiter per quandam cœlitus in pythiam defluxam uirtutem. & hanc suam responsionem non dubitationi tantùm illi, quæ ex oraculis, oraculorumque prædictionibus, & uatum furoribus procedit, sed illis etiam omnibus, quæ ex somniis, ex aruspicio, ex augurio, ex omine, & ex omni denique alio diuinandi genere, erant oriundæ; aptare isti conati fuerunt; immo per quam bellè se aptasse existimauerunt. G

VERVM enimuerò ii uiri certè alioqui doctissimi ac præstantissimi; cum aliquid sibi dicere uideantur; nihil dicunt, ad doctrinam præsertim Aristotelis; qui influxus sidereos, & cœlestes illas occultas qualitates, quas sibi effinxerunt Genethliaci, & uani mathematici Aegyptii, quibus uniuersa hæc inferiora diuersimodè afficerentur, ne dicam inficerentur, & cogerentur, constantissimè, negauit; tantumque motu, & lumine suo, quæ patentes & manifestissimæ qualitates sunt, cœlestes orbes, & orbium intellectuales animas in hæc subcœlestia & inferiora corpora agere semper existimauit.

QVOD si hæc etiam occulta accidentia, qualitates & influxus istis daremus; quis ex cœlesti corpore, huiusmodi influxus est: uel etiam (physicè, Peripateticeque semper loquendo) excogitari potest; qui rei hinc ad centum, uel mille annos, sine necessaria aliqua causa, sed cæco casu, & temerè futuræ ueritatem, uel præsensionem nunc in Pythiæ animum infundere, atque ad illam prædicendam, eam commouere ualeat?

TERTIO, demus illis ad mille, & ad duo annorum millia, ante euentum, posse cœlestes influxus illius rei præsagitionem, & præsensionem in Pythiæ animum infundere. Si intelligentiæ illæ nunquam errant; & si corpora illa cœlestia nunquam, ne in minimo quidem, à præfixo sibi naturali itinere aberrant; ubi, sunt causæ illæ, quæ Pythiam ad mendacium incitant & errorem? unde (inquam) tot errores in Pythia, tot ambages; & perplexæ orationes, tot mendacissima responsa. De quibus aliqua dicemus capite sequenti. Quomodo nanque à causa non errante, possunt tot errores procedere? H

QVARTO, admittamus illis quicquid de corporibus cœlestibus, & ab eis emanantibus influxibus, illi met sibi fingunt; nihil adhuc colligent, quod dubitationem dissoluat, quoniam ex libro secundo Physicarum auscultationum effectui particulari, & signato inquirenda est particularis, & signata causa: mentes illæ mouentes, & corpora illa cœlestia, & ab eisdem descendentes influxus, causæ erunt quidem eorum effectuum, qui hic fiunt: sed uniuersales, quatenus ad effectus omnes agentium quorumcunq; sublunarium, pro ratione, tum suæ, tum subiectæ, ac patientis rei naturæ, concurrunt. at præter has uniuersales causas, ad effectum particularem, & certum, aliqua requiritur particularis & signata causa, quæ nunc inquiritur, in ipsa Pythia: quæ illam ad furorem

A furorem & uaticinium, & rei futuræ præsensionem, moueat. Hanc nos diximus esse terræ uim,
& exhalationem quandam, qua pro ratione soli, ex quo educitur, & eius, quæ solo insidet, per
sympathiam Pythiæ corpus, & ex corpore animus afficiatur: ii uerò nullam reddunt, aut redde-
re possunt; quæ sit certa, & signata: nisi fortè ad ipsius uatis temperamentum, & complexionem
recurrant; quod non faciunt. si nanq; id facerent; & ferri, & ad rectiorem intelligentiam illi faci-
lè deduci poterant.

QVINTO. quoniam lib. de Somno & Vigilia, difficillimi cuiusdam problematis, huic propo
sito non modicum deseruientis naturalem rationem reddere fuit conatus Arist. illud autem est.
Cur aliqui, qui uidentur expirasse, sibi restituti multa prædicere, & diuinare uideantur; & ut ex
» infinitis, unum ex lib. primo de Anima Plutarchi afferamus, Enarchus (ex interprete inquit) nu
» per ægrotans, tanquam iam mortuus, à medicis fuit relictus; sed postea in seipsum reductus, di-
» cebat se mortuum fuisse, & corpori denuo restitutum. nec eo morbo moriturum; repræhensosq;
» aiebat uehementer à domino suo eos spiritus: qui animam eius duxerunt. Ad Nichandam enim
» missos, non ad ipsum fuisse. Nichandas autem Coriarius erat: & in palestris non ignobilis; qui
» eo tempore, quo Enarchus reuixit, in maximas incidit febres; & repente mortuus est. Hic au-
B tem uiuit, superstesq; est fœlicissimè nobiscum manens. Hæc Plutarchus. Plinius quoque (ut
» alterum afferamus exemplum admodum simile.) Romæ, inquit, Corfidios quosdam fratres ex
» equestri ordine fuisse: accidisse autem Corfidio maiori, ut uideretur expirasse; apertoque testa-
» mento, hæredem recitatum minorem Corfidium funeri institisse: interim eum, qui uidebatur ex-
» tinctus, plaudendo concinisse mysteria; & narrasse se à fratre uenisse, commendatam sibi filiam
» ab eo; demonstratum præterea quo in loco defodisset aurum nullo conscio; & rogasse; ut iis fu-
» neribus, quæ comparasset, efferretur. hoc eo narrante fratris domestici properè annunciaue-
» runt exanimatum illum: & aurum, ubi dixerat, repertum est. Hæc Plinius. Huius enim & alia-
rum huiuscemodi (ita dixerim) diuinationum, loco citato, causam attulit Aristoteles non side-
rum, corporumque cœlestium influxum aliquem, aut intelligentiarum ea mouentium incita-
mentum quodpiam; (quod tamen facere debuerat: si Pomponacii, & aliorum quorundam do-
ctrinam, quam Peripateticam illi arbitrantur insequi uolumus.) sed magnum animi defectum,
quem syncopem, & extasim appellare possumus; quam si homo patitur; tunc quasi ille dormiat,
multa illi occurrunt in phantasia; & inter illa aliqua, quæ uera sunt: quemadmodum accidit in
C somnio. Ad calcem propterea libelli de Diuinatione per somnium, ecstaticos, non ex aliquo su-
pernè demisso influxu, sed ex melancholico temperamento, multa præuidere asseuerabat; ut o-
mnino uel ad tollendam difficultatem, de perplexis oraculis, uel ad reddendam de oraculis natu
ralem aliquam causam, nulla sit ad Peripateticorum dogmata, apta minus responsio; quàm ea,
quæ ad cœlestes influxus confugiat; ad quos profectò qui confugit, fugere & dubitationem mi-
nimè dissoluere peritioribus notissimum est. Quamobrem eam, quam nos Peripateticis positio-
nibus accommodatissimam, ad difficultatem illam dedimus responsionem, quo quis intimius
perscrutabitur; eo solidiorem, καὶ φυσικωτέραν, idest & magis physicam, & rerum naturæ magis ac-
commodatam fatebitur, cui etiam in lib. sexto Aeneidos subscripsisse uidetur Virgilius, cum post
aliquot expeditè, & clarè per Sibyllam Aeneæ prænunciata; illam deinde facit obscurè, & per am
bages loquentem: quòd uel ille acrior, puriorque halitus, uel illa inter halitum, & uatem sym-
pathia, iam desinere inciebat. sic enim inquit Virgilius:

» *Talibus ex Adyto dictis Cumæa Sibylla*
» *Horrendas canit ambages: antroque remugit*
» *Obscuris uera inuoluens. &c.*

D QVÒD si inter uatem & halitum non fuerit sympathia, sed antipathia; ab halitu enecari Py-
thiam, & strangulari asseruit lib. de Deficientibus oraculis Plutarchus: quod cuidam Enanchæ ac-
cidisse refert: & nos superius cuidam Demetrii Satelliti euenisse, diximus. Non hoc loco præ-
teribo silentio Aristotelem lib. tertio Rethor. cap. v. fraude & astu oracula sæpè ferri asseruisse;
de qua re in sequentibus fusè à nobis dicendum est. Nunc sat sit Aristotelis uerba referre. capite
nanque citato, Latini sermonis conditiones quinque retulit. Tertia conditio est, ut oratio sit fa-
cilis & plana, non autem obscura aut ambigua. Idcirco ex interprete inquit. Tertiò non ambi-
guè, nisi consultò, ita quispiam faciat: quod faciunt, qui cùm nihil habent dicere, aliquid tamen
se dicere simulant: ut in poesi fit, & Empedocles facit. Decipit enim circuitio cùm crebra sit, ac
ita auditores afficiuntur, sicut multi cum ambigua oracula audiant, annuunt. Croesus cum Ha-
lyn traiecerit, magnum delebit principatum. & omnino quoniam minor committitur error, id-
circo rem in genere, qui uaticinantur, dicunt. Dicet enim fortè aliquis uerùm magis in ludo pa-
ria, uel imparia dicens, quàm quot: & magis quod hoc erit, quàm quando. Quocirca aruspices
non determinant quando.

Ad

E

Ad eandem confirmationem, quæ ex oraculorum prædictione procedit, ex Theologo respondetur: sed primùm de Idolorum, ac dæmonum prænunciationibus nonnulla declarantur. CAP. XI.

CATHOLICVS Theologus præter ea, quæ ad physicam oraculorum causam uenandam, prius ex Philosophorum dogmatibus, supposuimus, & ea etiam quæ de oraculis ex Plutarchi, Ciceronis, Aristotelis, & aliorum non ineptè philosophantium disciplinis, adduximus, quæ forsannel confirmaret omnia, eisdemq; ultro ac lubẽs, puto, subscriberet; uel ea saltem obstinatius haud quaquam negaret; adderet pleraq; tum de bonis angelis, multa sæpè nobis opportuna, per occultam rationem admonentibus. Tum de malis, qui ut simplicioribus facilius imponant; per occultam nobiscum uiam loquuntur; & diuinationem simulantes, euentura illa aliquando præsignificant; quæ uel quibusdam coniecturis futura utcunque uendicant; uel sperant se posse facere aliquando; & si sæpe fallantur simul, & fallant. tum etiam de idolis, hoc est, de malis item angelis, & dæmonibus, sed per sculptilia, & simulachra loquentibus; aut aliquid quocunque modo significantibus. de quibus quid nonnulli antiquorum philosophantium senserint & ad quem modum intra statuas eos se ingerere existimauerint, prius diximus. sed quàm absint illi à ueritate, nostri Theologi manifestant, qui purum lapidem uel lignum idolum esse norunt. unde in priore ad Corinth. cap. VIII, dicebat Apostolus; quòd idola nihil sunt, ut Dii tamen ab aliquibus sunt culta, quoniam dæmonibus sunt aliquando plena idola; quibus (ut fusè lib. secundo de Doctrina Christiana cap. XIX. & aliquot sequentibus, declarauit Augustinus,) ad maiorem prauorum hominum deceptionem, & ueluti in suorum ipsorum scelerum pœnam, responsa siue uoce, siue nutibus, siue aliis modis dare; & futura, prauis hominibus (ut possunt) prædicere uel species quasdam hominis imaginatiuæ, phantasticæq; uirtuti dæmones præsentare, & ueluti ob oculos proponere & præsignificare permittuntur. Quemadmodum de Iouis Ammonis idolo legitur circa medium lib. decimiseptimi apud Strabonem. Illud nanque in extimo sinu Lybiæ, apud Garamantes, ultra Cyrenem, in uastis ac torridis solitudinibus positum erat, ad quod, imbribus fauentibus, & coruis duobus iter præmonstrantibus Alexandrum tandem peruenisse legimus. In eo igitur loco sacerdotes responsa petituri, Idolum G aurato nauigio impositum circum uectitabant; carmenq; patrium accinebant; atque his ritibus, ueluti delinitum, non uoce, sed nutus, & signis subobscuris, quæ uellet, proferebat. quæ signa, & quos nutus sacerdotes iis, qui consultum accesserant, declarabant. Lucianus in tract. cui titulus de Syria Dea. In Syria ciuitate Hierapoli, inquit, Apollo uaticinaturus primùm in sede sua, mouebatur; sacerdotes illico in sublime illum attollebant; qui si non extulissent, exsudabat; sublatũ portabant; ille uerò si quid nolebat fieri, retrocedebat; contrà si quid approbaret, impellabat gestantes; aliquando etiam, quod Luciano præsente contigit, ipse solus per aera in sublime eleuabatur; cæteris omnibus humi relictis. Tradiderunt quidam fortunæ statuam (quod in uita Coriolani confirmat Plutarchus) extra Vrbem, uia Latina, ad quatuor milliaria, bis fuisse locutam. Dii penates ex Troia in Italiam ab Aenea delati, atque in Lauinium collocati; cum ab Ascanio in Albã, quam ipse ædificauerat, portati fuissent: illi per se ipsi in Lauinium rediere. Herculis simulachrum ex Tiro Phæniciæ, ad Erithreos sponte sua profectum tradidit Leonicus, lib. primo de uaria historia. Cum uellet in Asiam Alexander traiicere, in Pierio, Orphei statua diu sudauit. Ex quare, Aristander significari dicebat Poetas sudaturos, in occinendis magnis magni Alexandri, H præclarissimisq; facinoribus. In Herculis etiam Fano, apud Lacedæmonas, pauloante Leuctricã calamitatem, & arma sonuerunt, & Herculis simulachrũ multo sudore manauit. Cumis etiam Apollo sudauit, ut refert Cicer. primo lib. de Diuinat. Reddit rationem physicam haudquaquam contemnendam, cur aliqua simulachra sudarint, quandoque Cœlius Calcagninus uir omni literarum genere politissimus ad finem commentarii sui de citrio cedro, & citro, inquiens, Quum cedri materies naturæ suæ sponte humorem emittat, ut fermè cæteræ, quibus est oleosus humor, nihil mirũ uideri debet; si quando deorum statuæ ex illa factæ sudasse inueniantur. Leonicus lib. 1 de uaria hist. cap. LXV. materiæ ex quib. Deorum simulachra antiquitas factitabat, præter metallorũ, & lapidum genera, quas diligenti, uariaq; lectione animaduertisse scribit Pausanias, erant, Ebenus, Cypressus, Cedrus, Quercus, Milax, Lotos, Buxum. Theophrastus oliuæ radicem, & Plinius uitis lignum addiderunt, quæ ligna humore quodam oleoso prædita humori parata & sudationi uidentur. Strabo, lib. sexto Geographiæ, retulit quosdam asseruisse, Palladis simulachrũ labra & palpebras agitasse. Suetonius affirmat sub mortem Domitiani, in capitolio, cornicem esse locutam, ἔςαι πάντα καλῶς, idest, Recte omnia. idem Olympiæ Iouis simulachrũ, instante Caii Caligulæ cæde, maximum cachinnum repente edidisse notauit. Sed quorsum pluribus in re notissima

 tissima

A tissima abundamus exemplis. quot enim & quanta, in statuis operatus sit Diabolus, nemo est, qui ignoret. Illud igitur sit hactenus nobis manifestum; quod huiusmodi effectus omnes, nisi illos forsan excipiamus, de quibus physica causa reddi potest, opera sunt nequissimi hostis nostri Diaboli, hominum uanitati tam miserè, ac tam fœdè illudentis. Adderet item Christianus Theologus aliqua de Necyomanticis siue mauis dicere necromanticis, & de iis, qui non ex mortuis (ut uulgo falsò putatur) sed ex Dæmonibus, uariis modis apparentibus, responsa suscipiunt. Fuerunt nanq; νεκυομαντεῖα non multo pauciora oraculis. Cimmericum Homerus lib. undecimo Odysseæ ad Auernum Campaniæ locum celebrat: quo Vlysses aliquando concessit, ut Tyresiam uatem de
» reliquo itinere consuleret. Cuius rei lib. quinto Strabo etiam meminit. cum inquit, In Auerno
» autem maiores nostri, Homerica defunctorum uaticinia fuisse, fabulis edidere; ibique cùm ora
» culum extitisse, traditum sit; Vlyssem eò nauigasse. Hæc Strabo. Simile deinde ad locum cognominatum Tarentum, iuxta ripas Tiberis, Roma habuit. Thesprotium in Epyro Orphæus celebre fecit. in eo enim manibus cantu permulsis, Euridicæ coniugi ad superos reditum impetrasse,
B creditum fuit. Vnde Virgilius in sexto.

» *Si potuit Manes accersere coniungis Orpheus*
» *Threiicia fretus cythara, fidibusque canoris.*

HERACLEUM ex historia Pausaniæ Spartiatæ innotuit: quòd in eo loco Cleonicæ uirginis manes ille placaturus accesserit. Apud Lucanum Erichtone uenefica Thessala mortuum euocat; qui Sexto Pompeio exitum Pharsalicæ pugnæ denunciat. Phygalia Arcadiæ ciuitas habuit ψυχαγώγους: à quibus sciscitari occulta, & futura usitatum fuit. Appius (ut ad calcem prioris de Diuinatione testatur Quintus) hac arte, atque ipsa ψυχομαντεία uti solebat. Nec tantùm Ethnicos, sed eos etiam, quibus diuinitus data lex erat; isto errore detentos fuisse legimus; ut de Saule primo lib. Regum cap. XXVIII, legitur. Quinimmo scriptum reliquerunt nonnulli; usitatissimam fuisse non multis ante annis consuetudinem accersendorum, & interrogandorum manium; & de illa re peculiaria, & magna uolumina conscripta, eademque in quibusdam scholis publicè proposita. Sed hæc, & alia huiusmodi omnia Diaboli fraudes, & ad hominem uel capiendum, uel captum arctius detinendum, inimica retia sunt; quæ omnia ex libro Deuter. cap. XVIII, abominatur dominus; & qui hæc facit; à mortuisque ueritatem inquirit; est, inquit scriptura, βδέλυγμα, idest talis res; quam odit, abominatur, & abiicit Deus in æternam damnationem.

C MVLTA præterea catholicus hic comminisceretur Theologus, de obsessis; in quibus, Diabolus non modica operatur; & per eos aliquando interrogantibus respondet. Multa itèm diceret de subtilitate, & sagacitate naturæ dæmonum, & de longa, quam de rebus habent, experientia. Ex quibus omnibus, multa siue illa sint ipsi facturi, siue ita futura esse illi coniiciant; non falsò illi prædicere, & diuinare solent.

Oracula non solùm ambigua, ut superius uidimus, sed falsissima etiam sæpè fuisse. CAP. XII.

NON arbitror, à disputatione nostra, alienum fore, cum de oraculis, quæ non solùm ex terra, sed etiam ab idolis, & dæmonibus prodeunt sermonem fecerimus, si de eisdem iterum considerationem susceperimus; atque ostenderimus quàm fuerint ipsa mendacissima, & ab humani generis hoste perpetuò, fraude, & astu, in eiusdem perniciem excogitata. Nam sicut uera aliquando diabolus uaticinatus est: quanquam in humani semper (ut dictum est) generis
D perniciem, & fraudem, illæ boni operis, & ueritatis perpetuus hostis machinetur, ita plerunque ab idolis (sunt autem idola, ut paulò ante dicebamus, lapideæ, uel ligneæ, uel etiam argenteæ & aureæ, uel alterius generis statuæ; per quas, uel loquuti fuerunt, uel miris aliis, prodigiosisque modis, operati sunt quidpiam dæmones, & ab ipsis demum, oraculis, de quibus fusè satis antea diximus, falsissima & perniciosissima sæpenumerò prænunciata, exhibitaque nobis oracula, & responsa fuisse, certissimum, ita est; ut sine dubitatione aliqua, etiam atq; etiam mentiatur Iamblichus, uaticinium asserens, & semper, & in omnibus esse ueridicum: Sed Porphyrius contrà, rectius est opinatus; uaticinia cum asseruerit, nobis à malis, & infimis dæmonibus infundi; quorum natura sit subdola, omniformisque, atque uersatilis; qui Deos, & sublimes dæmones, & animas defunctorum simulent. Ab iis igitur, qui se se & natura sua subdoli, ac uersatiles sunt; quid nobis potest exhiberi ueritatis? Quamobrem si cuncta oraculorum responsa, ad æquitatis, & constantiæ, & ueritatis regulas examinare possemus, paucissima, & fortè nulla, uera esse; & solida reperiremus; sed uel perplexa, & ambigua; uel inualida & expressè falsa; uel si etiam uera, aut temere effutita, aut dolo saltem, & fraude nobis à dæmonibus fuisse exhibita intelligeremus. At cùm singula sit nobis impossibile persequi; pauca tantùm breuissimis percurre-

curremus. Socrati à Delphico oraculo dictum fuerat; quod esset omnium sapientissimus. Sed E
mendacissimum fuisse oraculum Lactantius ille Firmianus doctissimus ostendit; qui libro tertio de falsa sapientia multa in eo reprehendit,& in primis illud quod eidem erat celebre prouerbium; Quæ supra nos, nihil ad nos. Quasi pecudum more, in terram proni uiuere homines teneantur, & non magis ad sidera tollere uultus debeant.

» *Quid mentem traxisse polo? quid profuit altum*

» *Erexisse caput? pecudum si more pererrant?*

Homo enim (ut in Pimandro cap. IIII, tradidit Trismegistus) effectus est diuini operis contemplator. ut dum illud admiraretur; auctorem eius agnosceret. quinimmo Dei imaginem, quamuis non satis expressam, hominem esse idem asseruit. Dicebat enim Hermes, quòd imago Dei est æuum, æui mundus, mundi sol, solis autem homo. Ex quibus, hominem Dei summi aliquam esse imaginem uoluisse manifestum est. Non multùm à Mose ille diuersus: qui ad sui imaginem, & similitudinem, Deum hominem fecisse, in principio lib. Genesis tradidit. Consimile uidetur in Dialogo, cui titulus Ion, Plato dixisse. Dum Dei summi, ait, mentem esse Iouem; Iouis Apollinem; Apollinis musas; musarum hominem. sed redeo ad oracula. Neque Phedias, de quo Plin. lib. septimo cap. XLVI, erat (ut dictum ei ab oraculo fuerat) omnium fœlicissimus. Eusebius lib. quinto de Præparationem Euangelica cap. X, Ex Tenemeo quodam, multas oraculorum fallacitates, & imposturas enarrat. inquit ille. Oenomaus, uir apud Græcos,& Philosophia, & elo «
quentia nobilis, se ab Apolline Delphico responsionibus fuisse delusum, ingenuè confitetur. Id F
ipsum asseruit etiam Virgil. libro sexto dum facit Aeneam de incolumitate Palinuri ab Apolline «
fuisse delusum. inquit enim.

» *Hoc uno responso, animum delusit Apollo.*

» *Qui fore te ponto incolumen, finesq; canebat*

» *Venturum ausonios. &c.*

NERONEM delusit cum (ut in uita Neronis Suetonius narrat) eidem dixerat, ut annum septuagesimum tertium caueret. putauerat nempè anno ætatis suæ LXXIII, sibi imminere periculum; cum tamen metuendum esse Galbam annum tunc septuagesimum tertium agentem, oraculum admoneret: quando idem Galba, exturbato Nerone, factus est Imperator.

SED ad prodigiosa magis ueniamus, Quæ quæso delusio, quæ impostura, quæ pernicies, quæ crudelitas illa fuit, quum tame Atheniensibus, propter Androgei (ita illi putabant) cædem, agitatis, & ad uates, responsaque oraculorum de more confugientibus, interrogantibusque, quid ad Deos placandos facto opus erat: exhibita ab Apolline illa responsio fuit. oportere singulis an G
nis septem mares, totidemque fœmellas in Cretam sacrificandos mittere. immanissimæ, cuius impietatis ad tempora Socratis usque, quingentis scilicet post annis, extabant quædam uestigia. Quamobrem aliquandiu tardatam fuisse mortem Socratis, in principio illius Dialogi, cui titulus Phædo, eius amicus, uel etiam discipulus Plato scriptum reliquit. Quòd neminem publicè necare liceret, illis temporibus, quibus uel in Delum iret, uel ex Delo reuerteretur nauis illa: in qua Theseus olim bis septem illos secum tulerat in Cretam; & illos seruauerat. Vouerat enim tunc (ut fertur) Apollini Theseus, si illi seruarentur, quotannis in Delum spectaculum quoddam mittere. Sed quæ rursus immanitas, quod mendacissimum responsum, quale expiandi sceleris genus? quæ impostura est ista tua ô Apollo, mortem morti, crudelitatem crudelitati addere? quod scelestissimum oraculum illud tuum Delphis fuit; cum Ionibus aduersus sæuissimam luem, quæ in tota uicinia horribiliter grassabatur, abs te remedium petentibus, respondisti; non desituram luem, nisi Melanippus cum Comethone (Leonicus illa nô Comethonem, sed Comætham legit) quam ipse in templo Dianæ Triclariæ stuprauerat (erat enim illa templi sacerdos) eidem Dianæ Triclariæ litaretur? annuatimque eisdem temporibus, pro Menalippo iuuenis elegantissimus, pro Comethone puella uenustissima, ad aram Dianæ mactarentur? Quæ res fuit causa, H
ut fluuius, qui templum illud præterlabebatur ἀμείλιχος, idest immitis & implacabilis sit appellatus. Quomodo igitur non scelestissimi sunt, & turpissimi dæmones illi, qui cùm nihil nisi nocere studeant; tamen tanquam Saluatores inuocari procurant; & quomodo non stupidi, & dementes illi sunt, qui salutem ab insidiatoribus, & humanæ salutis perpetuis hostibus petunt, litareque putant Deis hominum iugulo, nec enim homicidii crimen effugiunt, si Ioui hominem offerant. Messeniis in longo illo bello, quod cum Lacedæmoniis gerebant, de exitu sciscitantibus, uictoria ab oraculo promittitur; ea conditione, ut uirginem ex Aepytidarum familia Deo immolarent. Aristomenes Messenius trecentos simul homines Ioui sacrificauit. Carthaginenses (ut Diodorus libro uigesimo historiarum scriptum reliquit) Saturno filios sacrificabant. In Cypro insula ciuitate Salamina, quam aliàs Corroneam uocabant, Ioui Teucer humana sacrificia exhibuit, & Agraualæ Cecropis filiæ homo cædebatur. Mos iste, ad Adriani Imperatoris tempora usque, referente Firmiano, seruatus est. Tauri Scytarum populi Dia-

næ,

A næ, Galli Eſo, & Teutanæ, omnes, ab oraculis, moniti, humano ſanguine, ſacrificabant. Romam uſque iſta immanitas peruenit. Siquidem, ut Plutarchus in uita Marcelli retulit, Sibyllinis monitis uiuos aliquot, & Græcos, & Gallos Romani, in foro Boario, defoderunt. » Latini Iouis, inquit Euſebius, ſolennitate; quis ignorat in magna urbe hominem immolari? » Hanc immanitatem, in libro, quo ad ueritatem gentes adhortatur, Clemens, his uerbis, ex » interprete, deplorauit. Crudeles immaneſque hominum hoſtes Dii ueſtri ſunt; qui non ſo» lùm amentia lætantur noſtra; uerùm etiam modò per contentionem certaminis, modò per » cupiditatem uictoriæ, animis ueſtris concitatis, ad uoluptatem ſuam, immolationes hominum » poſtulant; qui multis nonnunquam ciuitatibus, atque gentibus, tanquam communes peſtes, & » fulmina incidentes, non ceſſarunt atrociter homines uexare: quouſque ſanguine hominum pla» cati ſunt. Hactenus Clemens. Hæc, & alia id genus emendaciſsima, & facinoroſiſsima oracula, oraculorumque fœdiſsima reſponſa habuit antiquitas. de quibus libro quarto cap. VIII, de Præparatione euangelica, uideas fuſius apud Euſebium. Nihil profectò minus uerùm eſt; quàm quod dicit Iamblichus, Oracula & uaticinia fuiſſe ſemper ueridica. longè autem uerius eſt; quod Epaminondas, & Pericles dicebant, Oracula eſſe formidinis & ignauiæ (adde impoſturæ & im-

B manitatis) uelamenta. Ieremias hæc uniuerſa, ex ore Domini reprehendens, cap. XIX inquit. » Et ædificauerunt excelſa Baalim, ad comburendos filios ſuos igni, in holocauſtum Baalim; quæ » non præcepi, nec locutus ſum, nec aſcenderunt cor meum. Neque te moueat (quæſo) quòd » ad Hebræos ſcribens Apoſt., inter eos quos fide, & iuſtitia commendat, Iephte numerauerit; quoniam iuxta uotum quod uouerat, ſuam Deo filiam immolauerit. Hiſtoria ex cap. XI, libri Iudicum nota eſt. Vouerat nanque Iephte ipſe, ſi aduerſus Ammonitas uictoria potitus fuiſſet, eum ſe immolaturum, qui de foribus domus ſuæ, obuiam ſibi primus fuiſſet egreſſus. accurrit filia; filiam in holocauſtum gemebundus obtulit. pluris faciens uoti ſolutionem (& ſi imprudens admodum notum fuerit) quàm unicæ filiæ uitam. De qua re, in libro Quæſt. ad Orthodoxos, quæſt. XCIX, Iuſtinus Philoſophus, & Martyr ediſſerens inquit. Permiſit Deus filiam » immolari: non quia humano ſanguine delectetur; ſed quo documentum ſtatueret poſteris; ne » unquam imprudenter Deo uota nuncuparent. Multa enim metuenda ſunt abſurda, in huiuſ» modi uotis imprudentibus; quæ, ne eueniant, proſpiciens Deus, permiſit filiam Iephte im» molare. quod quidem non fuit antegreſſi conſilii, uel Dei, uel ipſius Iephte, ſed accidens im» prudentis uoti. Hæc ille.

Reprehenduntur illi; qui oraculorum reſponſa uenerati ſunt.

C CAP. XIII.

SED redeundum eſt rurſus aliquantiſper ad uates. cum enim uaporibus, & terræ exhalationibus, affecti (ut uidimus) correptique oraculorum uates ſiue Pythiæ & prophetæ illi Ethnici furentes, de futuris diuinarent; dubitandum'ne eſt, iſtos ita temerè propheta ſſe; ſicut faciunt illi; qui natura & temperamento ſunt melancholici? Quid enim refert ad futuros euentus percipiendos, & diuinandos, ſiue magis ad eos ſomniandos, & effutiendos quòd uel natura, & intrinſecus; uel aliquo ſe inſinuante halitu, ut Pythia (ita enim fiunt prophetæ illi; quos ſuperius prophetas ex parte loci, appellari poſſe prædiximus) & extrinſecus accedente, ueluti melancholici efficiamur? & ad aliqua ex ſolo, in quo degimus, prædicenda, diuinandaque procliuiores reddamur? Quæ tamen, ſi ad ueritatis regulas eadem examinare uoluerimus, paucisſima (ut dictum fuit) & fortè nulla uera eſſe reperiemus. Vt de illis, Pindari ſententia uera omnino ſit. ὡς τῶν μελλόντων τυφλῶνται φράσεις. ideſt. Quàm cæcæ ſunt futurorum prædictio-

D nes. Et Cicero, Nec Apollinis, inquit, opertis credendum exiſtimo: quorum partim ficta a» pertè, partim effutita temerè: nunquam, ne mediocri quidem cuiquam, non modò prudenti pro» bata ſunt. Non'ne fictum apertè fuit oraculum illud, cuius ex Demoſthene lib. ſecundo de Di» uinatione meminit idem Cicero, cum diceret ille, Pythiam aliquando φιλιππίζειν, id eſt, quaſi cum Philippo facere. Hoc autem eò ſpectabat, ut eam à Philippo pecunia, & muneribus corruptam diceret. Quid? non'ne idem Apollo ſe futura ignorare (ſi Ciceroni credamus) apertè confeſſus eſt, inquiens.

» *Quid fruſtrà petitis? non noſtrum eſt ſcire futura.*

Quamobrem libro primo de Diuinatione inquit idem Cicero; quòd ſuis temporibus minùs oraculorum ueritas excellebat. Porphyrius autem ingennè magis de eis locutus eſt, cum dixit, quòd ab infimis dæmoniibus oracula exhibentur, qui ſubdoli, & uerſatiles ſunt. Vt omnino mirari non deſinam. Platonem ſummum alioqui & ſapientiſſimum Philoſophum, Platonicoſque omnes: qui oraculorum hiſtorias & Deorum, immo dæmonum, uel furentium reſponſa, non ſo-

PP lùm

lùm tanquam uera recipiunt: sed recepta etiam, tanquam à numine afflatis prolata, rationibus, E
ut possunt, ualidioribus confirmare contendunt, & ea omni honore, & suscipiunt, & suspi-
ciunt, ac uenerantur: humanamque sapientiam præ illa, quæ ab oraculis est, furoribusque (ut
ipsi aiunt) diuinis, qui quatuor sunt, mysterialis, qui à Dionysio: amatorius, qui à Venere: ua-
ricinalis, qui ab Apolline: & poeticus, qui à Musis, nihili faciundam esse, iidem existimant. In
cuius rei confirmationem, in Dialogo, cui titulus Phedrus, maxima atque amplissima bona
nobis, per furorem, diuino quodam numine concessum Plato fieri asseuerauit. ut futura, quæ
in Delphis uates, & in Dodona sacerdotes, & alibi Sibyllæ prædixerunt, non nisi furentes, &
percitæ dixerint. Quinimmo in Dialogo illo, cui titulus Io, Tynnichum quendam Chalciden-
sem in medium adduxit, qui multa quamuis aliàs scripsisset poemata: nullum tamen ederat
memoria dignum; præter illud, quod furore isto aliquando raptus in Apollinis laudem ille
composuerat. Omnium enim pulcherrimum, diuinumque propemodum illud fuisse affirma-
uit. ineptissimos enim quosdam homines, à musis idcirco corripi, ait Plato; quia nobis diuina
uult declarare prouidentia; non hominum, inuenta esse præclara poemata, sed cœlestia munera.
Aristoteles etiam xxx sectione Problem. Platonis quasi sententiæ subscripsisse uisus est; cum po
suerit, Maracum quendam Siracusanum, tunc præstantiorem fuisse Poetam; cum ab huiuscemo- F
di furore excitaretur. Quamobrem Ouidius.

» *Est Deus in illis, quo agitante calescant,*
» *Sedibus æthereis spiritus ille uenit.*

Et lib. Fastorum.

» *Est Deus in nobis, agitante calescimus illo.*
» *Impetus hic sacræ semina mentis habet.*

NEGABAT, sine furore, Demetrius quenquam Poetam magnum esse posse. Iamblichus
putauit animos ad præsagiendum, ita diuinitus afflari: ut cum dormire uideantur, non dormiāt;
& cum uigilare, non uigilent: neque more hominum numine afflati sensibus utantur: quoniam
subiecerunt (inquit) uitam suam penitus afflanti Deo. Ideo siue ut uehiculum, siue ut instru-
mentum se subiecerint; priorem uitæ modum deposuere; atque uel uitam propriam in uitam
diuinam commutauere; uel uitam suam penitus ad Deum agūt. Quam rem quibusdam etiam, sed
satis futilibus experientiis, probare ille contendit. ut quòd afflati ignem admotum non sentiant;
ulla pungentia, uel radentia, uel tormenta percipiant: Deo id quod molestum est repellente; G
quod per inuia uadant: per ignem ferantur intacti; & flumina mirabiliter pertranseant: quod a-
git (inquit) Sacerdos ipsa in cataballis. Consimile Strabo lib. quinto Geographiæ tradidit de iis
qui afflantur numine Feronio, in ciuitate eiusdem nominis Feronia dicta. ita enim loco citato,
scriptum ille reliquit. Sub monte Soracte, urbs est Feronia; quo nomine, & Dea quædam nun-
cupatur: quam finitimi miro dignantur honore. Eodem in loco ipsius templum est, mirificum
sacri genus habens. Nam qui eius numine afflantur, nudis pedibus prunas, & copiosum inam-
bulant, sub hac dæmone nulla læsione cinerem. Hæc ille. De hac ipsa re libro quinto Geogra-
phiæ ita scriptum reliquit Raphael Volaterranus. Soracte uicinus urbi mons Siluestri Pontificis
secessus; ubi olim Apollo colebatur; cuius sacerdos Virgilio & Strabone testibus, ex Irpinorum
familia nudis plantis ardentes prunas perambulabat. Hactenus Volaterranus.

SED aduersus hanc impiam dementiam, & dementem impietatem id nobis sufficiat; quod lib.
secundo de Diuinatione in hæc uerba scriptum reliquit Cicero. Quid habet auctoritatis furor
iste, quem diuinum uocant, ut quæ sapiens non uideat, ea uideat insanus; & is, qui humanos
sensus amiserat, diuinos assecutus sit?

Nunc tandem & ad obiectionem, ex oraculorum prædictionibus, factam, & ad ea, quæ præcedenti capite, oraculorum diuinitati quasi subscribere uisa fuerunt, ex Theolgo, respondetur. CAP. XIIII. H

IAM tempus est, ut ad Theologos nostros reuertamur, & tam obiectionem ex
oraculorum prædictionibus factam, quàm ea, quæ præcedenti capite, ex Plato-
ne, & aliquot aliis, quasi in eorundem diuinitatis, & diuini (ut illi aiunt) furoris
confirmationē adducta fuerunt, plenius Theologicè dissoluamus. Nostri igitur
sacri codices uix agnoscunt uocem hanc, oraculum, & uix quinquies, uel decies
ad summum in illis ipsam reperies; & ea sacri codices aliquando utuntur, uel ut
partē quandam templi, quæ etiam propitiatoriū appellabatur, significent. Sicut
cū Exo. xxv, legitur. Duos quoq; Cherubin aureos, & productiles facies, ex utraq; parte oraculi.
Et lib. tertio Regum cap. VIII, Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis domini, in locum suū,
in oraculum templi, in sanctum sanctorum, subter alas Cherubin. Vel pro aliquo ad hanc tem-

A pli partem attinente, ſicut, ni fallor, ſumitur lib. ſecundo Paralipom. cap. IIII, cum dicitur.
Porro capitella earum quinque cubitorum, necnon & quaſi catennlas in oraculo rei. dicebatur
autem locus ille templi oraculum; qnoniam inde audiebantur diuina reſponſa. B. Hier. ſuper uer
bis illis Matth. cap. II. Et reſponſo accepto in ſomno &c. notauit uerbum Græcum, quod eſt
χρηματισθέντες, nt magi (de magis enim ibi eſt ſermo) habito oraculo, & diuino reſponſo, per a-
liam uiam redierint in ſuam regionẽ, quo uerbo uſus eſt etiam paulò poſt Græcus interpres. Vbi
nos legimus, quòd Ioſeph admonitus in ſomnis ſeceſsit, in partes Galileæ. Sed (ut prius diceba-
mus) uox in canonicis libris rarius uſurpata eſt. Cæterùm de ipſis uatibus, & furentibus diui-
nantibusq́ue cum multa alibi, tum iſta in libro Leuit. cap. XX, leguntur. Vir, ſiue mulier, in
quibus Pythonicus, uel diuinationis fuerit ſpiritus, morte moriantnr; lapidibus obruent eos;
ſanguis eorum ſit ſuper eos. De Necyomanticis autem; legimus Saulẽ Pythoniſſam ψυχαγωγόντα
conſuluiſſe; ſed non niſi derelictum prius à domino. Ita enim primo lib. Regum cap. XXVIII
dicit ſcriptura. Dicit autem Samuel ad Saul; quare inquietaſti me, ut ſuſcitarer? & ait Saul cru-
cior nimis. Siquidem Philiſtii impugnant aduerſum me; & Dens receſsit à me; & exaudire me
noluit, neque in manu prophetarum, ueque per ſomnia. Vocaui ergo te; ut oſteuderes mihi
B quid faciam. Et ait Samuel, quid interrogas me, cùm dominus receſſerit à te? Et quæ ſequun-
tur. Deuter. XVIII, & illi, qui Pythoues conſulunt; & illi, qui à mortuis ueritatem inquirunt,
abominatio ſunt Domino. Ex quibus non ſolùm oracula, & diuinantes, & χαγωγόντας, ſed ip-
ſos etiam conſulentes, tanquam à domino derelictos, ueluti improbos & Satanæ in per-
ditionem traditos, ab eccleſia rite, atque legitimè, ut per totam cauſam XXVI, patere po-
teſt, damnari colligendum eſt.

De Idolis autem, & Idolorum cultura, non eſt, cur mnlta dicamns; cum & Idola abiicien-
da, & idolorum cultum execrandum exclament ubique ſacræ literæ. Ex quibus duo, uel tria ad
ſummum producemus loca. Lib. nanque Leuit. cap. XXVI, ita legitur, Non facietis uobis ido-
lum, & ſculptile; nec titulos erigetis; nec inſignem lapidem ponetis in terra ueſtra, ut adoretis
eum. Et lib. Deuter. cap. VII. Sculptilia eorum igne combures; non concupiſces argentum &
aurum; de quibus facta ſunt; neque aſſumes ex eis tibi quidpiam; ne offendas; propterea quia
abhominatio eſt Domini Dei tui. Nec inferes quidquam ex Idolo in domum tuam; ne fias ana-
thema; ſicut & illud eſt. Quaſi ſpurcitiam deteſtaberis; & uelut inquinamentum ac ſordes abho-
minationi habebis; quia anathema eſt. Et in lib. Sap. cap. XIIII. Initium fornicationis eſt ex-
C quiſitio Idolorum, & adinuentio illorum corruptio uitæ eſt. Scire autem unde idolorum cultus
ſumpſerit initium: ſiue ab Iſmahele in poſteriore Mundi ætate: qui primus ex luto ſimulachrum
effinxit; ſiue à Nemroth, qui ad ignem adorandum cogebat homines; ſiue à Nilo, qui Beli filii
ſui imaginem iuſsit adorari (Ideo Sap. XIIII, Acerbo luctu dolens pater ſibi rapti filii fecit imagi
nem, & illum, qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit; & con
ſtituit inter ſeruos ſuos ſacra, & ſacrificia) cùm nihil prorſus ad noſtram diſputationem pertineat
omittimus. De his uerò, quæ idolis immolantur; tam clara in Epiſtola priore ad Cor. cap. VIII
eſt Apoſtoli doctrina; ut de hac re fuſius diſſerere, ſit omnino ſuperfluum. Chriſtiano nanque ſo
lido & firmo, & qui idolum nihil eſſe intelligit, non autem infirmo, & qui adhuc aliquam habet
de Idolo opinionem, idolotitis uti permittit; modo infirmioris animum aliquo modo non offen
dat. Sed de Idolis ſatis.

Svperest intelligamus quid de ſacerdote in Feronia nudis pedibus ardentes prunas in am-
bulante, & alia prodigioſa in cataballis exercente, diceret Theologus. is certè etſi res creatas om
nes ſuo ita creatori eſſe ſubiectas affirmet; ut pro arbitrio, & ignis uirtutem comprimere, & eo
rum qui agunt omnium potentiam augere, uel infirmare, ut libet, uel etiam auferre & immuta
D re poſsit, & ideo Eſaiæ XLIII, Cum tranſieris per aquas tecum ero; & flumina non operient
te cum ambulaueris in igne non combureis; & flamma non ardebit in te; quia ego dominus Deus
tuus ſanctus Iſrael ſaluator tuus. Dæmoni tamen multa Deum glorioſum permittere aſſereret.
quæ nobis admirenda uidentur, noſtris ita promerentibus ſceleribus. quod patet Exodi VII, &
VIII, ſiue illa dæmon per celerem paſsiuis actiuorum approximationem faciat; ſiue illa non fa-
ciat, ſed facere uideatur, Per oculorum, & aliorum ſenſuum effaſcinationem; quod præſtigia-
tores multos ad quæſtum nos ſæpius facere uidemus. Talia nanque & ſimilia fuiſſe illa, exiſti-
mandum eſt; quæ in cataballis, & in Feronia ſacerdos, uel Dæmon potius per ſacerdotem opera-
batur. Ad dæmonis ſimiliter illuſionem referendum, quod alii de Seleuco Pellæ rem ſacram fa-
ciente tradiderunt; à quo præparata ligna, & iam aræ impoſita, ſponte ſua ad ſimulachrum Iouis
ſe conuerterunt, & exarſerunt. Et cum ab extructis iam lignis, in ara Egnatiæ Nimphæ in Appu-
lis, flammæ repentè ſeſe exilierunt. Et cum apud Siculos in colle Vulcanio, iuxta Petrenſium ſta-
gnum ſarmentorum faſces ſua ſponte ignem conceperunt. Et cum Galli Brenno duce, ad tem-
plum Delphicum diripiendum accederent; terra, ea parte, qua Gallorum exercitus conſiſtebat,

PP 2 motibus

motibus ita uehementibus quateretur, ut intra profundas uoragines dehiſcens plurimos abſor- E
beret; et tacta è cœlo flammis multitudo uſtulata periret reſponderat, nanque oraculum ſe tem
plum ſuum defenſurum. Et quod in uita Veſpaſiani retulit Suetonius, de arbore cupreſſo; quæ in
agro auito, ſine ulla ui tempeſtatis, radicitus euulſa, atque proſtrata, ſequenti die uiridior, ac fir-
mior reſurrexit. Hæc inquam & alia id genus innumera, quæ paſsim in libris gentilium admiran-
da leguntur; dæmonum ſunt illuſionibus aſcribenda; ut uel ab huiuſmodi portentis decepti, cul
tum eiſdem aliquem exhibeamus. Ad ea autem quæ à nobis, de oraculis per dæmones exhibitis,
dicta ſunt omnia confirmanda; B. Cypriani lib. de Idolorum uanitate, teſtimonium producemus.
Vbi poſtquam de auguriis nonnulla, & de auſpiciis dixerat; ſubiecit, Horum autem omnium ra
tio eſt illa; quæ fallit, & decipit; & præſtigiis cæcantibus ueritatem, ſtultum, & prodigum uulgus
inducit. Spiritus in ſinceri, & uagi, qui poſteaquàm terrenis uitiis immerſi ſunt; & à uigore cœ
leſli, terreno contagio receſſerunt, non deſinunt perditi perdere; & deprauati errorem prauita
tis infundere. Et aliquot interpoſitis. Hi ergo ſpiritus, ſub ſtatuis, atque imaginibus cõſecratis,
deliteſcunt. Hi afflatu ſuo, uatum pectora inſpirant; extorum fibras animant; auium uolatus gu
bernant; ſortes regunt; oracula efficiunt; falſa ueris ſemper inuoluunt. Nam & falluntur, & fal-
lunt; uitam turbant; ſomnos inquietant; irrepentes etiam ſpiritus corporibus occulta mentis
terrent; membra diſtorquent; ualetudinem frangunt; morbos laceſſunt; ut ad cultum ſui cogãt;
ut nidore altarium, & rogis pecorum ſaginati, remiſsis, quæ conſtrinxerant, curaſſe uideantur. F
Hæc eſt de illis medela; cum ipſorum ceſſat iniuria. Nec aliud his ſtudium eſt; quàm à Deo homi
nes auocare; & ad ſuperſtitionem ſui, ab intellectu ueræ religionis, auertere; & cum ſint ipſi pœ
nales; quærere ſibi ad pœnam comites; quos ad crimen ſuum ſecerunt errore participes. Hacte-
nus Cyprianus. Sed de oraculis, & de uno eorum diuinandi genere; quod ex natura antiqui du-
xere, hoc eſt de diuinatione ex furore, erit dictum ſatis; ſi tantùm illud, quod Eſaie cap. XLIIII.
legimus, addiderimus. Ego ſum dominus irrita faciens ſigna diuinorum, & ariolos in furorem uer
tens. Poſt furorem conſequens erat, ut de altero, quod item ex natura antiqui duxerunt, diui-
nandi genere, id eſt de diuinatione per ſomnium, mox diceremus. Verũtamen de aruſpicio prius,
& augurio, quæ, ex arte, diuinationes ab antiquioribus dictæ ſunt; mox de omnibus, & portentis
dicturi ſumus. quòd & iſta ſpeciem quandam oraculi, ideſt dæmonicæ illuſionis, & diuinationis
exiſtant. poſt hæc de ſorte, propter eandem cauſam, dicemus. Demum de præſagitione per ſom
nium ſermonem habebimus. ut inter duo naturalia (ita enim à Stoicis & priſcis ſunt furor & ſom
nium appellata) diuinandi genera, artificialia omnia, eorundemq; conſiderationem complectere
mur. De oraculis autem, atque de oraculorum uatibus, & furentibus, & inſuper de Necyoman- G
ticis, & quàm uanæ, & futiles ſint illæ, quæ inde habentur reſponſiones, & prædictiones, ita ut
ex eis nulla euentus neceſsitas, immo neque de euentu futuro certitudo aliqua haberi poſ-
ſit, hactenus.

Ad confirmationem per diuinationem ex Aruſpicio procedentem, ex philoſopho reſpondetur. CAP. XV.

AD confirmationem, quæ ab Auruſpicio ſine extiſpicio procedit, ex Philoſopho-
rum monumentis prius, deinde ex catholicis Theologorum decretis reſponde-
bimus. Philoſophos autem, in huius obiecti, & ſequentium ſolutione, eos intel
ligo, qui in rebus conſiderandis ſenſum, & naturæ rationem, quantum potue-
runt, ſunt imitati; non autem uana Stoicorum commenta; ut fecit aliquando
Democritus; qui aſſerere auſus fuit (quod fortaſſe non dicerent ipſi Stoici, &
ſi plus quàm ſatis ſint ſuperſtitioſi) non ſolùm Deorum conſilia in extis indica-
ri; ſed ab extorum præterea habitu, & colore, ſalubritatis, uel peſtilentiæ imminentis ſigna per- H
cipi; nonnunquam etiam quæ ſit uel ſterilitas agrorum, uel fertilitas futura portendi. Sed Cice.
lib. ſecundo de Diuinatione phyſicè magis, quàm Democritus, uel Stoici faciant, ad obiectum
reſpondet; atque ipſam Auruſpicinam artem, & diſciplinam, ex ortu eiuſdem, quàm nullius ſit
auctoritatis, uel fidei & conſtantiæ, nedum ut à nobis ea, quæ ex Auriſpicina arte ab iſtis prædi-
cuntur, ineuitabili neceſsitate, quaſi Deorum fatali decreto, euenire, exiſtimandum ſit; præcla-
riſsimè demonſtrauit. Cùm Tages ille in agro Tarquinienſi, puerili ſpecie repente de terra pro-
ſiliens, artem huiuſmodi, ut fertur, tradiderit; cuius Lucanus meminit.

» *Et fibris ſit nulla fides, ſed conditor artis*
» *Finxerit iſta Tages.*

VEL ergo, inquit Cicero, Tages ille Deus quiſpiam erat, uel homo; Si Deus, cur ſe contra
naturam, in terram abdiderat; ut bubulci patefactus aratro, è terra prodierit? Non'ne ex ſu-
periore loco diſciplinam Deus hominibus tradere potuit? ſi homo, quo'nam modo terra oppreſ

ſus

A sus uiuere potuit? uel unde potuit illa, quæ alios doceat, didicisse? Hæc Cic. Sed ueniamus ad ea
quæ aruspices obire dicuntur. Cato se mirari aiebat. Quòd non rideret Aruspex; cum Aruspicem
suo fungentem munere aliquando conspexisset, quod de eis dicemus, quæ isti prædiuinare, sata-
gunt? quota enim quæque res, inquit Cicero, euenit prædicta ab his? aut si quippiam, quod ab iis
prædictum fuerat, euenit; quid afferri potest; cur non casu id euenerit? Multa alia aduersus aru-
spicium prosequitur ibidem Cic. ubi quorundam etiam comminiscitur; quæ contra Aruspicum
prædictiones euenerunt. Aristo. naturæ interpres diligentissimus, uisus est extispicii meminisse,
lib. secundo de Historia. cap. XVII, cum ex interprete inquit. Si qua dissecta quadrupede, lienem
latere contineri dextro, iecur sinistro, uisum est, prodigiosè id euenisse putandum. Cæterùm
quod temerè, aut fortuitò, aut etiam ex contingenti, futurum sit, uel à diuino intellectu præin-
telligi, uel ab humano per extispicium præcognosci posse, negat ille apertissimè; cum de iis, quæ
euentura contingenter sunt, nullam apud intellectum aliquem extare ueritatem, & certitudinem
affirmet. At propius iterum artem ipsam amabo inspiciamus; & quàm extra rationem omnem,
ac naturæ consensum, ipsa fuerit mortalibus inuecta, consideremus; deceptionesq; esse hominũ,
uel Dæmonum illusiones, quicquid circa extispicia aliquando ueri contigerit demonstremus. Sed
imprimis eorum aliquot, quæ in extispicio euenerunt, raptim percurramus, ut cum Catoni con
B suli immolanti exta emarcuerint, et cum iecinoris caput euanuerit, et cùm Caio principi, &
M. Marcello iecur subitò extabuisse, notatum fuit. Et Iulio Cæsari, quo die à coniuratis interfe
ctus est, cor bis in opimis bobus defecerit. Hæc inquam, & huiusmodi alia omnia, nulla ratio-
ne, sed præter, & contra omnem naturæ ordinem, & naturalium rerum mutuum consensum eue
nisse, ostendamus. Vndenam quæso, tam subita (ut interea repentinum aræ iam impositorum
lignorum excitatum aliquando incendium mittamus; quod fortè à solaribus radiis patiente di-
sposito excitatum fuisse naturales effectuum speculatores dicerent) extorum mutatio euenit, in
ipsa immolatione; ut aut abesset aliquid in sacrificiis, aut superesset? Vnde, si caput fuit in ieco-
re, cor in extis; mox simul ac molam, & uinum uates insperserat, euanuit? Qua nanq; ui, ad im
molantis fortunam, exta se accommodant; ut in alium se mox habitum coloremq; conuertant;
& pecudis iecur nitidum & plenum, horridum mox, marcidum, & exile fiat? Etenim uiuis uicti
mis defuisse aliquid, cor præsertim, affirmari non potest. non enim uixissent uitæ fonte subdu-
cto; nec labes insignis occuluisset interiorum uiscerum; nec immolationi (cum magno studio
integerrimas exquirerent uates) fuissent illæ adhibitæ; si morbo aliquo præsertim insigni conta-
ctæ fuissent. Aut si caruisse largiamur uiuas uictimas uisceribus; cur excordes potius, aut ieci-
nora habentes ἀκέφαλα, & mutila, alias, quibus nihil fuit dirius, alias mox impollutas, & inte-
C gras, ex eodem delegit numero? nisi etiam (quod uolunt Stoici Chrysippus, Antipater, Posido-
nius) peculiaris inerat in hostiis deligendis uis, si quidem non rarò primam infaustè, proximam
pulcherrimè litatam fuisse, & apud Valerium lib. primo cap. VI, & apud Plutarchum in uita Mar
celli constat. sed tum, ubi quæso illæ minæ superiorum extorum? aut quæ tã subita facta est deo-
rum tanta placatio? aut quæ deorum constantia est? ut primis minentur extis; benè promittant
secundis? Ergo aut aliquis id abripuit; quod subitò interiit ex oculis; uel iniecit aliquid; quod
nusquam antea uisum fuerat; aut naturæ uis aliqua illud confecit, atque exedit; hoc uerò proge
nuit. Si naturæ hoc attribuatur ingenio; erit aliquid, quod, contra perpetuum naturæ cursum,
& omnium philosophantium disciplinam, aut ex nihilo oriatur; aut in nihilum subito occidat;
quod admittendum nequaquam est. Illud profectò (si hoc dixerimus) eueniet, quod lib. de
Diuinatione posteriore dicebat, Cic. uerbem nempè Philosophiæ prodemus, dum castella defen
dimus. Nam dum Aruspicinam ueram esse uoluerimus; physiologiam totam peruertemus. Si
D uerò abripuit illud quispiam uel iniecit; quod uel interiisse uidetur, uel emersisse; quis'nam ille
erit? quis à physicis potest illius effectus auctor assignari? Dæmonem dices fortasse, uel Deum.
Sed responsio non est physica; attamen uidendum est, quis horum sit illius præstigii auctor; quod
capite sequenti declarabimus.

Ad confirmationem ex Aruspicio, ex Theologo respondetur.

CAP. XVI.

THEOLOGVS Christianus Aruspicinæ damnat obseruationem; quam reipubli-
cæ Christianæ principes, Pontifices maximis sub anathematis uinculo (ut 26.
q.v. fusius continetur) de medio funditus tolli iubent. Eusebius lib. quarto
de Euangelica præparatione, cap. primo, Aruspicum disciplinam, seductorum,
atque improborum hominium imposturam esse, asseruit, ad turpes quæstus
excogitatam; quorum etiam fraudem, per diuersa tormẽtorum genera, à non-
nullis, qui aruspicium profitebantur, iudices quandoque extorsisse affirmauit;
quos

A interpretatur, quid quibus'ue ostenditur monstris, atque portentis. Quocirca bene apud maiores nostros senatus tum, cum florebat Imperium, decreuit, ut de principum filiis sex (dicebat Valerius decem) singulis Etruriæ populis in disciplinam traderentur; ne ars tanta propter tenuitatem hominum, à religionis auctoritate abduceretur ad mercedem, & quæstum. Romulum lib. primo de Diuinatione, Vrbem auspicato condidisse; & Regem Deiotarum nihil nisi auspicato gessisse affirmat Cic. Cyro ad auum Astiagem profecturo, ut est apud Xenophontem, mandatum dedit pater Cambises; ut nihil publicis, priuatisue in rebus ageret; nisi sacris prius rite peractis; Deorumq; uolūtate orationibus, auguriis, sacrificiisq;, ac supplicationibus explorata. Et quintus primo lib. de Diuinat. aiebat, Nihil ferè quondam maioris rei, nisi auspicato, ne priuatim quidem gerebatur. quod etiam nunc nuptiarum auspices declarant; qui re amissa nomen tantùm tenent. Nam ut nunc extis, quanquam idipsum aliquanto minus, quàm olim, sic tum auibus magnæ res impartiri solebant. Tanta autem industria, & auguria & extispicia ab antiquioribus perficiebantur; ut etiam Plato ipse & in Phædro, & in Timæo, artem & augurii, & extispicii, esse scientiam; & ueram scientiam existimauerit. & præterea censuerit, ut in repub. bene ordinata, essent hu-

B iuscemodi artes, & scientiæ. Et Cic. lib. primo de Diuinat. inquit, quòd aliqua diuinandi genera sunt posita in monumentis, & disciplina; quod Etruscorū declarant & Aruspicini, & fulgurales, & rituales libri. Verum enimuerò non Etruscorum solùm diligentiæ, & studio, sed & Platonis auctoritati, & antiquæ consuetudini rectißimè se opponens idem Cic. auguralem artem uanam esse, eo potißimùm ostendebat augumento, quòd in locis diuersis, diuersa, & contraria ex eisdem auibus, auiumq; siue uolatu sine garritu, siue alio gestu, prædicebantur. Libro nanq; secundo de Diuinat. ita scriptum reliquit Cic. Omnibus ferè auibus alii utuntur; nos admodum paucis: alia illis sinistra sunt; alia nostris. Solebat ex me Deiotarus percunctari nostri augurii disciplinam, & ego illius; Dii immortales, quantum differebat; ut quædam essent etiam contraria. Hæc Cic. Legimus quòd Etrurii auguraturi faciem ad occidentem, Romani contrà ad orientem uertebant. Apud Romanos (ut refert Cic.) serena tempestate tonuisse, aut uel homines, uel ædes sacras de cœlo tactas fuisse, in fausti erat auspicii. apud Homerū contrà, post effusas preces, cœlo sereno si tonitru intonuisset, fœlicis ominis, & rati auspicii signū erat. Illud, quod in Aesopi uita pueri legimus, tū ioci, tum repræhendendi augurii causa referemus. Iussus est aliquando Aesopus ab hero domo egredi, ut attenderet, duas'ue columbas conspiceret. Nam bonum fore augurium putabat he-

C rus Xantus si duas; malum uerò si unicam uidisset. Duabus ille conspectis reuertitur, dominum uocat, hortatur, ut properet duas uisurus, properat Xantus, se altera interea cū euolasset, alteram solam conspicatus, se ab Aesopo irrisum putauit; illum propterea teneri, & uerberari iussit. Dum Aesopus cæditur, inuitatur Xantus epularum; tunc è flagellis clamauit Aesopus, Heu me miserum. Duas ego cū cōspexerim columbas crudeliter uerberor; tu uerò, cum unicam uideris, epulatum inuitaris. Papyrius cursor cum à Pullario admoneretur, ne cum samnitibus prælio decerneret, contemptis auspiciis fœliciter dimicauit.

SI obiiciatur P. Clodium & L. Iunium, quòd contra auspicia nauigarint, pœna mulctatos fuisse.

RESPONDET Cic. quòd multi etiam, qui auspiciis paruerunt, perierunt; ut Paulus, qui anno post Flaminium, cecidit in Cannensi pugna, cum exercitu. Veruntamen cum retineatur & ad opinionem uulgi, & ad magnas utilitates reipub. mos, religio, disciplina, ius augurum, collegii auctoritas; parendum erat religioni; iuxta illud, quod Varro & Sceuola, ut lib. quarto de Ciuit. Dei cap. XXVII, tradidit B. Aug. dicere solebant; expedire uidelicet in religione ciuitates falli, nec patrius mos tam contumaciter erat repudiandus. Plato propterea in Epinomide, rectè

D admonet, legislatoribus cauendum esse; ne ad nouum minus certæ religionis cultum, ciuitatem suam conuertant. Nec quæ patria lege, uel consuetudine, de sacrificando, firmata sunt, mouere audeant.

H TOTA hæc augurum disciplina ab Aristotele, & ab omnibus rectius, Platone excepto, candidiusq; philosophantibus improbatur. Plato nanque in eo dialogo, cui titulus Phædrus, in auguralis artis commendationem, οἰονοϊστικὴν, ideſt mentem, atque historiam auguralem, antiquitus illam fuisse appellatam asseruit; quòd per aues, & alia ostenta, ex humanæ intelligentiæ coniectura, procederet, posteriores uerò, o, paruum, in magnum uertentes, οἰωνιστικὴν, & auguralem ἀπὸ τῶν οἰωνῶν, ideſt ab auibus, honestiori uocabulo cognominasse. Sed Platonem quæso in præsentiarum mittamus. Cic. sub persona Quinti, lib. primo de Diuinat. inquit; genera diuinandi artificiosa, inter quæ Aruspices, Augures, coniectoresque, numerantur, improbantur à Peripateticis, à Stoicis defenduntur. Libro nono de Historia animalium cap. XXXI uisus est augurium posuisse Arist.; uisus est, inquam, cæterùm non augurium, ideſt uanam quandam uolatus, aut garritus auium anxiamque obseruationem, sed præsensionem quandam, qua abs circumfusi aeris qualitatibus, brutorum quorundam ingenium longa experientia nonnunquam affici cognoscimus,

ibidem

ibidem ille asseruit. Vbi, uti, inquit, tempore, quo apud Pharsala, hospites Mediæ periere; Corui loci Athenarum, Pelopounesique desuerunt; quasi sensum haberent; quo inter se rerum euenta significarent; & mouerentur. Lib. etiam sexto de Historia animalium cap. xi, Oua colore lutheo tota, pro ostento, augures capere aiebat. & lib. octauo cap. xviii, Hesiodum repræhendit, quòd in Augurio quodam aquilam bibentem faciat. Lib. etiam nono de historia animalium cap. primo. & lib. secundo de Cœlo tex. x, & aliquot aliis locis, augurii meminit; sed (ut diximus) in iis & huiuscemodi locis aliis, augurio idest uariæ cuidam uel uolatus, uel garritus auium obseruationi non; subscripsit; sed uel auium, brutorumq; quorundam præsensioni consensit, uel ea de auguriis, quæ ab aliis narrata, uel etiam usitata fuerunt, recensuit; quæ etiam aliquando repræhendit. Varro, Deos tum ociosos si sua consilia (ut fingunt augures) corniculæ crederent; tum sordidos censet existimandos; si in iecorum & uiscerum sterquilinio (ut Aruspices putant) sua illi occultassent consilia. ociosos igitur dicemus illos, Deos putasse: quos (ut libro quarto Geographiæ Strabo recitat) Artemidorus coruis duobus litium suarum, & controuersiarum fines, & terminos permittere, asseruit. Ita nanque loco citato inquit Strabo, Portum quendam in Oceani litoribus esse scribit Artemidorus; quem duorum coruorum uulgo nominant; in eo quidem duos apparere coruos dextris albicantes alis. Qui igitur ulla de re controuersantur; illhuc accedere, in sublimi loco posita tabella, utrique seorsum in ipsa, lagana collocare, ipsas de hinc aduolantes alites partim commanducare, partim dissipare; cuius autem lagana dissipentur, illum uictorem euadere. hæc Strabo. Nonio optimam spem, ex septem aquilis in Castris Pompeii captis, auguranti, Cicero huiusmodi auguria deridendo dixit, Rectè moneres; si aduersus picas F
nobis pugnandum foret. Carneades, & post Carneadem Panætius augurandi artem repræhendentes, ab auguribus petere solebant, Iupiter'ne cornicem à leua, coruum à dextra canere iussisset. Quamobrem rectissimè apud Homerum & libro duodecimo Iliad. Hector, & lib. secundo Odyss. Eurymachus auguria contempserunt. Verumenimuerò pro naturali signo tum primo de Historia, tum sectione trigesima tertia Problematum, non autem pro aliqua auium superstitiosa obseruatione, augurii nomen assumpsit Arist. Veneramur (inquit in his locis ex interprete) sternutamentum, quòd sanitatis optimi membri augurium sit. idest cerebri sanitatis sit indicium. Ex multis propterea rebus, & ex multis etiam animalibus, tam quadrupedibus, quàm auibus, & piscibus, quasi tempestates futuras, ex aeris circumfusi permutationibus, natura sua præsentientibus aliquidque pro aeris dispositione, & naturæ cuiusque ratione agentibus, ac molientibus, posse sumi augurium, idest rei futuræ signum, atque indicium naturale aliquod non negamus; de quibus copiosè & apud Theophrastum lib. de signis, & apud Virgilium in primo lib. Georgicorum uideas, ubi multa futuræ tempestatis indicia positurus Poeta sic incipit. G

» *Atque hæc ut certis possimus discere signis:*
» *Aestusque pluuiasque, & agentes frigora uentos;*
» *Ipse pater statuit, quid menstrua luna moneret;*
» *Quo signo caderent austri: quod sæpe uidentes*
» *Agricolæ propius stabulis armenta tenerent.*

Et quæ sequuntur. Lib. etiam primo de Diuinat. apud Ciceronem multa cuiusdam (Ennii puto) Poetæ carmina; in quibus, ex aliquot animalibus futuræ similiter tempestatis præsensiones quædam ponuntur, uidere licet. ut cum inquit.

» *Cana fulix itidem fugiens è gurgite Ponti.*
» *Nunciat horribiles clamans instare procellas.*

A quo libro primo Georg. sumpsit forsan Virgilius inquiens.

» *Quum medio celeres reuolant ex æquore mergi,*
» *Clamoremque ferunt ad littora, quumque marinæ*
» *In sicco ludunt fulicæ, notasque paludes* H
» *Deserit, atque altam supra uolat ardea nubem.*

Et quæ sequuntur. multa profectò, & ad calcem usque ferè primi libri, auguria, id est, animalium quorundam præsensiones, & quædam futurorum euentuum indicia Mantuanus recenset. Ad quem similiter modum & alius Poeta augurium sumpsit, cum inquit.

» *sæpè exiguus mus*
» *Augurium tibi triste dabit tellure sub ima,*
» *Quem non ullus amor tenuit, sed in aera apertum*
» *Erupit scrobibus &c.*

Non prætereo silentio illud, quod Pindaro Poetæ, Platoni Philosopho, & ex nostris D. Ambrosio puerulis accidit, si quidem apes uel in horum labellis consederint, uel etiam intra os mel condiderint, futuræ eloquentiæ augurium. sed casu hæc accidisse diceret sine hæsitatione Arist., & cum Aristotele quisquis candidè Philosophatus fuerit.

Ad

Ad obiectum ex auguribus ex Theologo respondetur.

A CAP. XVIII.

THEOLOGI nostri augurium, id est uanam illam auium, uel aliarum etiam quarundam animantium & rerum, superstitiosamque uel cantus, uel uolatus, uel transitus, uel alterius gesticulationis & permutationis obseruationem, ex quibus ii, qui augures dicti sunt, euentum futurum diuinare, prænunciareque serio satagunt; penitus damnant; & summi Pontifices eos, qui augurum uanitates & præcepta obseruant, anathematis uulnere (ut in Causa XXVI, Quæst. V. fusius patet) feriendos esse rectissimè sanctissimeque senserunt. Superstitio hominum, ex Dei ignorantia, & diffidentia nata, augurandi procul dubio rationem initiò peperit; spes cum metu eandem aluit. Non fulgetra, non auium genera, non cæterarum rerum aliquæ in hoc sunt à Deo conditæ, ut motu suo, uel uolatu, uel cantu, de propitia, uel alienata
B ipsius met Dei uoluntate testificentur. Blasphemia est sine dubitatione in Deum contumeliosa; quòd diuina mente impelli, & commoueri alites, ceu interpretes, & internuncios Deorum, creditum sit; quòd quasi diuina iussione, huc uel illhuc uolitent; quòd in hac uel illa parte se occultent; quòd à dextris, uel à sinistris occinant; quòd inclusi cauea pulli, ac fame enecti, diuino imperio, uel offam pultis inuadant, si emittantur; uel ex ore aliquid cadat; quod terram pauiendo tripudium nunciet solistimum; uel ne illam attingant, egresi detineantur, atque arceantur. Non igitur ex natura orta, nec à Deo tradita, sed ab hominibus, auctore diabolo, conficta superstitiosè sunt auspicia; cui usitatissimum est errorum, & superstitionum semina spargere; sparsis uerò clam irrepere; irreptas tandem stabilire, ac amplificare conatur. Quamobrem impium est, huic diuinandi generi fidere, uel modo aliquo eo uti, & cum eodem negotia comiscere: cui ne turpiter commisceamur à summis Pontificibus (ut superius diximus) non sine anathematis pœna, cautum est; à sanctis patribus ritè, & ex canonicis scripturis instructis. D. nempe Augustinus libro secundo de Doctrina Christiana, cap. XXIIII, asseruit, ritus augurum, societatem dæmonum cum
» hominibus manifestissimè ostendere. Lib. Deuteron. cap. XVIII, Auguria, & alia huiusmodi
» diuinationum genera prohibentur. Quando (inquit Moses) ingressus fueris terram, quam
» dominus Deus tuus dabit tibi: caue, ne imitari uelis abominationes illarum gentium; nec in-
C ueniatur in te, qui lustret filium suum, aut filiam, ducens per ignem; aut qui ariolos sciscite-
» tur; & obseruet somnia, atque auguria; nec sit maleficus; nec incantator; neque qui Pythones
» consulat; nec diuinos; & quærat à mortuis ueritatem; omnia enim hæc abominabitur domi-
» nus. Et Leuit. XVIIII. Non augurabimini. & Ierem. cap. XXVII. Nolite andire prophe-
» tas uestros, & diuinos, & somniatores, & augures, & maleficos. Et Ecclesiastici XXXIIII.
» Ab immundo quid mundabitur? & à mendace quid uerum dicetur? Diuinatio erroris & auguria
» mendacia, & somnia, maleficentium uanitas est.

Ex his, quæ diximus, cuncta augurii genera, & non ea solùm, quæ ex auibus, sed & quæ ex terrestribus animantibus, ut cane, lepore, lupo, uulpe, ceruo & huiusmodi; & quæ ex aquatilibus, atque ex diuersi generis piscibus. Ex quibus (ut libro de Industria animalium inquit Plutarchus) iuxta Suram uillam Lyciæ inter Phelum & Myronem sitam, sic auguria arte capiebantur, quemadmodum ex auibus alibi. quod item affirmat Plinius lib. trigesimo secundo cap. II,
D Ad quem modum autem auguria inde caperentur, ex Athenæo Polycarmus, & ex Polycarmo Leonicus, lib. tertio de Varia Historia cap. XII, fusè retulit, & quæ ex ouis, herbis, lapidibus, aliisque rebus multis ab antiquitate recepta catholicum Theologum, ab animo, & ab au-
E ribus etiam fidelium omnium exulare manifestissimum est: non tantùm quia ea, quæ prædicuntur augurio, tanquam casualia, & temeraria, & inconstantia euenire omnia existimandum est, cum eueniunt: ita ut etiam non euenire, uel longè aliter quàm eueniant, euenire possint: Sed etiam quia & à maioribus nostris sanctis patribus, summisque Pontificibus, & in primis à Deo Opt. Max. in sacris literis interdicta sunt, ut satis superque cuncta damnata esse putamus. Ex aqua enim aspecta, ex terra, ex igne, ex fumo, ex cribro, ex securi, & ex aliis quàmplurimis diuinare, atque augurari antiquitas conabatur. Quæ omnia ut cordatus irridet Philosophus; ita catholicus damnat Theologus; & tolli funditus de medio iubet. quòd illa, quæ ab huiuscemodi diuinantibus prædicuntur, nulla ratione, nullo naturæ necessario & causarum consensu prædicta sunt: & si eueniunt, nulla necessitate, sed non nisi contingenter, uel etiam fortuitò & temere & cæco casu cuncta eueniant. Vnius enim communis hostis Diaboli ministerio, ad diuinandum, & præsagiendum, etiam inuita, illa aptari, & modo aliquo ad diuinium accommodari, censenda sunt. Assyrios enim legimus, & Chaldæos, & Aegyptios pelues aquis replere solitos; in quibus & argenteas laminas, lapidesque preciosos certis characteribus signatis ipsi ponebant; & quibusdam pronunciatis Dæmon aduocabatur: qui uocem instar sibili, ex aquis edebat. Ex nitidis

etiam, tersisque rebus aliis, in quibus quæsitarum rerum imagines à Diabolo confictæ uidebantur; antiquitus diuinabatur. Iulianum Maximum Imperatorem, hoc diuinandi genere sæpè usum fuisse, quidam tradiderunt. Consimile est, quod à quibusdam hodie uel in chrystallis, & uitreis uasis aqua repletis, uel in summis digitorum unguiculis exercetur; in quibus rerum inquisitarum à Diabolo confictæ species, à certis personis uidentur. Huius, puto, generis erat oraculum ex fonte Cereris, in Ciuitate Patras, in quo per iniectum speculum ægroto hilarior, uel tristior uultus, ostendebatur, unde de ægroti sanitate uel morte diuinabatur. Has enim omnes, & alias, quotquot sunt huius generis, diuinationes, & hæc cuncta augurii genera execratur dominus, & profligari, longeque piorum Christi fidelium auribus exulare iubet Christianus Theologus. E

SI obiiciatur quòd Gen. XLIIII, se augurem dixerit Ioseph.

RESPONDEBITVR ex glossa, quòd non seriò, sed ioco id fecerit. Aristoteles etiam è scholis suis, illa omnia dininandi, & augurandi genera, exhibilari demandat. Quod si lib. cui titulus de Mirabilibus mundi (si tamen liber est Aristotelis) quædam dicat de fonte Palis corum in Cecilia (Legit Leonicus libro secundo de Varia historia cap. VI, in Sicilia) in quo dolo iurata, & tabellæ inscripta absorbebantur: uera uerò aquis supernatabant; ea, quæ ab aliis audiuit, non quæ ipse sentiat, enarrauit. Et de Aruspiciis atque Auguribus hactenus. De quorum uno, quoniam sine altero consideratio uix fieri poterat, in unius propterea tractatione, alterius aliquando meminisse coacti fuimus. F

Ad illud, quod ex portentis obiiciebatur, ex Philosopho respondetur.

CAP. XIX.

SI quidquam, inquit egregiè Cicero, non fit; quod fieri non potest; nec, si id factum est, quod fieri potuit, portentum debet uideri, tollenda sunt igitur portenta. quòd si portentum putandum illud est, quod rarò fit: sapientem esse, portentum erit; quòd sæpius mula pepererit, quàm sapiens fuerit. Hæc Cic. Quamobrem non inscitè portentorum quidam coniector, & interpres, illi respondisse, dicitur, qui ad eum, quasi ostentum retulerat; quòd anguis domi uectem circumuectus fuisset, Esset, inquit, ostentum, si anguem uectis circumplicasset. Catonem cùm quidam aliquando consuluisset; qui sibi à soricibus erosas caligas diceret: fuisset (inquit Cato) magnum monstrum, atque ostentum, si sorices à caligis corrosæ fuissent. satis his, & huiusmodi aliis responsionibus uiri isti declararunt, nihil habendū esse inter portenta, quod naturali ordine fieri potest. Duobus anguibus domi compræhensis Ti. Gracchus aruspices conuocauit. Sed cur magis, inquit Cic., anguibus, quàm lacertis? quàm muribus? quia sunt hæc quotidiana, angues non item; quasi ad portentum referat, quàm id sæpè fiat. Verùm si (ut arguebatur) emissio fœminæ T. Graccho, maris uerò Corneliæ mortem afferebat; cur alterutrum emisit? si neuter anguis fuisset emissus; quid erat futurum? At dices, mors Gracchū est insequuta. quid tum? non emissio serpentis, sed morbus aliquis grauior irrepsit; qui, etiam si mas esset emissus, insequutus omnino fuisset; & is casu aliquo, non portenti necessitate. G

PORTENTA, lib. quarto de Generat. animalium cap. IIII. appellauit Arist. illa, quæ præter solitum naturæ cursum contingunt. quod item Labeo facit. hæc autem sunt ea; quæ aliàs à Græcis τέρατα, idest monstra, & ostenta, & naturæ peccata, & errores dicuntur. quod peccatum (ut in scholis Philosophantium celebre est) tum secundum qualitatem, tum secundum quantitatem esse potest. In quantitate peccatum duobus accidit modis; partim in excessu, ut mulierem gemi nos parere; hominem nasci bicipitem; & huiusmodi. partim in defectu, ut hominem nasci uni co pede; uel absque brachio. hæc enim & id genus alia, naturæ penès quantitatem peccata, & τέρατα, & portenta sunt. penès qualitatem uerò, ut mulierem sterilem esse, & uirum spadonem, aut mutum uel cœcum, & huiusmodi. In qualitate, & quantitate simul etiam naturam errare, contingit. Huius rei exemplum est; quod lib. sexto de Natura animalium cap. XXII, posuit Arist. mulam scilicet aliquando gemellos peperisse. mulam quidē parere apud nos, ostentum est in qualitate, diximus apud nos, quoniam non similiter portentum est in Cappadocia, ubi mulæ (ut loco citato tradidit idem Arist.) steriles natura non sunt; sed fœcundæ. gemellos uerò peperisse, in quantitate portentum est. Et illud, quod lib. tertio cap. XX, idem narrat, In Lemno Insula caprum fuisse; ex cuius mammis, quas geminas iuxta genitale gerebat, tantum lactis emulgebatur: ut colostra inde conficerent. Romæ (tradiderunt quidam) anno Salutis M. CCCCXCVI, In Tyberi inuentum fuisse monstruosissimum portentum, capite, & ceruice asinina, manibusq; & pedibus squamatis, dextra manu in elephantinum pedem, dextro pede in bouis ungulam, sinistro in aduncos gryphinum ungues desinens, uentre muliebri, & mammis, facie senili, collo dra- H

conis

A conis exerto è posterioribus. Et in uita Marcelli Plutarchus ait, infantem natum esse elephantis capite. Imperante Constantio editus est infans ore gemino, dentibus binis, & barba, & oculis quatuor. Anno salutis M. D. XIIII. Rodighio, uatus est infans biceps. sed de portentis copiosè tum multi alii, tum nuper Couradus Lycosthenes. Hæc nanque, & id genus alia monstra, & naturæ portenta sunt; in quibus edendis, & penès quantitatem, & penès qualitatem peccasse naturam, manifestum est. Verùm iis, & huiuscemodi aliis naturæ erroribus, nihil portendi, nihilque præsignificari credidit Arist. sed tantùm uel ex abundantia, aut defectu, uel ex indispositione seminis, & materiæ, accidere ista putauit. quòd si aliqui sunt, qui omnino per huiuscemodi portenta, mali quidpiam præmonstrari contendant: quærendum ab illis est; An hæc portenta, ideo incidant; quoniam ea, quæ sequuntur, futura sint. An contrà potius ea futura sint, quoniam ista præcesserint? Et quum nihil respondere ualeant; quod facillima ratione non abiici posit; quum nec ostenta euentuum, nec euentus ostentorum, uel causæ, uel effectus rationem subire posint; uanam propterea hanc, ostentorum obseruationem, si naturæ rationem sequimur, & aliquantisper sapimus, ac abiiciendam esse iudicabimus.

B

Ad obiectum ex portentis, ex Theologo respondetur. CAP. XX.

PORTENTA apud Theologum non solùm sunt illa; quæ (ut Peripatetici dixerunt) præter solitum naturæ cursum per ipsius naturæ errorem; sed & quæ nō errore naturalis causæ, sed auxilio supernaturalis contingunt. Sicut Ezechielis XII. legitur, Ante oculos eorum perfode tibi parietem; & egredieris per eum; in conspectu eorum humeris portaberis; à caligine effereris; faciē tuam uelabis; & non uidebis terram; quia portentum dedi te domui Israel. Aliqua etiam quæ præter morum consuetudinem eueniunt, ut Esaiæ XX. Et dixit Dominus sicut ambulauit seruus meus Esaias nudus, & discalceatus, trium annorum signum, & portentum erit super Aegyptum &c. Nonnulla etiam, quæ nullo naturæ errore, & peccato, sed quæ humanis nullo modo uiribus fiunt; cælitus autem à Deo supra uires tam naturæ, quàm hominum demittuntur, portenta non tantùm ab ipsis uulgaribus, aut probatis Philosophis, sed etiam à Theologis nostris, & sacris codicibus nuncupantur, qualia multa, in Exodo, in Deuteron. &

C passim apud Prophetas, legimus, Deum in eductione Israelitici populi ostendisse Pharaoni, qualia etiam sunt illa Esa. XLIII, Cum transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te, cum ambulaueris in igne, non combureis. Et qualia multa testatur Paulus ad Hebr. cap. II, cooperatum fuisse Christum, ut sermonem Apostolorum confirmaret. Confirmata sunt enim, dicebat Apostolus, quæ nobis, per discipulos Iesu Christi sunt tradita, contestante Deo signis, & portentis, & uariis uirtutibus, & Spiritus sancti distributionibus, secundum suam uoluntatem. Portentum etiam fuit, quod (ut periti quidam uiri tradiderunt) natalicio die D. N. Iesu Christi, in urbe Roma, trans Tyberim, in quadam priuata domo, oleum ex fonte per diem totum manauerit. Et quo die cruci affixus est, à sexta hora, ad nonam tenebræ factæ sint in Sole; nulla obtutui nostro Lunæ interpositione. & alia fuerunt portenta multa; quæ successiuis temporibus eueneruut; & piis uiris aliqua etiam præsignificarunt; quæ à doctis, & à probatis uiris nonnunquam referri intelligo. Cæterùm fortuitos quosdam, & temerarios euentus inter portenta putare; illosque, aut ea, quæ illi portendere existimantur tanquam secreto diuino consilio ineuitabili necessitate euenisse, opinari; atq; eos superstitiosè obseruare; sicut sunt corrosio caligarum à sorice, circa uectem anguis circumplicatio, & similia, catholici Theologi damnant; & diabolicis fraudibus, si quid illorum coniectores diuinant, ascribuut. quod patet ex B. August. lib. ui-

D gesimoprimo de ciuita. Dei cap. VIII, ad finem; in quo loco ita scriptum reliquit. Monstra sanè dicta perhibent à monstrando; quòd aliquid significando demonstrent; & ostenta, ab ostendendo; & poteuta à portendendo; idest à præ ostendendo; & prodigia, quod porrò dicant; idest futura prædicant. sic etiam ante Augustinum interpretatus fuit ista nomina lib. primo de Diuinat. Cicero dum inquit. Quia enim ostendunt, portenduut, monstrant, prædicunt ostenta, portenta; monstra, prodigia dicuntur. deinde subdit August. Sed uiderint eorum coniectores; quomodo ex eis siue fallantur, siue instinctu spirituum, quibus cura est, tali pœna dignos animos hominum noxiæ curiositatis retibus implicare, etiam uera prædicant; siue multa dicendo aliquando in aliquid ueritatis incurrant. et quæ sequuutur. Vbi coniectorum diuinationes, & uaticinia ex portentis, siue ex prodigiis, & monstris, & ostentis, uel dæmonibus mentes hominum utcunque occupantibus; uel temeritati, & casui prorsus August. ascribi uoluit. Et de portentis hactenus.

Ad id quod ex ominibus obiectum fuit, ex Philosopho respondetur. CAP. XXI.

AD illud, quod ex omnium obſeruatione obiectum eſt, Cic. libro ſecundo de Di- E
uinatione teſpondet; miſerrimamque fore hominis uitam oſtendit; ſi omina
ſint admittenda. ita enim loco citaro ſcriptum reliquit, Aemilia Paulo Perſam
periiſſe; quod pater omen accepit; Cecilia ſororis filiæ ſedes ſuas tradere; iam
illa fauete linguis, & prærogatiuam omen comitiorum; hoc eſt ipſum eſſe con-
trà ſe copioſum, & diſertum. Quando enim illa obſeruans, quieto & libero ani
mo eſſe poteris; ut ad rem gerendam non ſuperſtitionem habeas, ſed rationem
ducem? ita ne? ſi quis aliquid ex ſua re, atque ex ſuo ſermone; & eius uerbum aliquod aptè ceci
derit; ad id, quod ages, aut cogitabis; ea res tibi, aut timotem afferet, aut alacritatem? Cum M.
Craſſus exercitum Brunduſii imponetet; Quidam in portu caticas Cauno aduectas uēdens, Cau
neas clamitabat; dicamus, ſi placet, monitum ab eo Craſſum, caueret, ne iret, non fuiſſe peri-
turum, ſi omini paruiſſet. quæ ſi ſuſcipiamus; pedis offenſio nobis, & abruptio corrigiæ, & ſter-
numenta erunt obſeruanda. Hæc Cic. ſed & alia aduerſus huiuſmodi ominum obſeruatores mul
ta ibidem ille proſequitur; quæ præterimus. Nam cum neque priuatim, neque publicè, ſine ora
tione, quidquam perficiatut; cuicunque momentis omnibus occurſuræ orationi præbete anxias
aures, quemlibet opotteret: coniectoremq; præſto habere; de quo & terum, & actionum, & ora F
tionum noſtrarum fata metiremur. Vt melius profectò eſſet non naſci, quàm naſci tam infœlici
conditione. Pauſanias ominoſum quendam Mercurium; in Pharis Achaiæ oppido fuiſſe commi
niſcitut. In foto enim ex interptete inquit, extabat Mercurii ſimulachrũ, ante cuius pedes lapidea
aſtabat ara: ad aramque hinc inde plumbo alligatæ æneæ lucernæ uiſebantut. Conſulturus ueſpe
ri, accenſis lucernis, ad Deum accedebat: thus in aræ medio incendebat: in dexteram ſimu-
lachri manum numiſma quoddam loci illius patrium, ex ære, ponebat; inde ad ſimulachri
aurem inſuſurrabat:, quicquid percunctatum uolebat: obturatis deinde auribus, à foro, re-
ctà diſcedebat: forum egreſſus occluſas aures aperiebat: & uox, quamprimùm audiſſet, ue-
ri ominis uice conſtanter obſeruabatur. Hactenus Pauſanias. Vide, quæſo, quòuſq; humana de-
mentia proceſſerit: quam diuini ſpeciem, quodq; diuinandi genus ipſi ſibi fabricauerit: & illud
quàm ſuperſtitiosè, in ſuiipſius perniciem, & quàm anxiè obſeruauerit: ut uoculam, & eam ſæ
pè temerè, & inconſultò prolatam tanquam diuinum quid, uenerata fuerit, atq; coluerit: & Deo-
rum couſilio illam ſibi demiſſam putauerit: quæ fortuita & temeraria uulla ratione, nulloq; con-
ſilio, ſed (ut ſots tulerat) cæco caſu, & temerè edita etiam forſitan fuerat.

SI cùm huiuſcemodi ominum atq; editarum uocum obſeruatoribus acrius nobis ratione pu- G
gnandum eſſet: iis ageremus: quibus in dialogo, cui titulus, Equitatio, hanc uanitatem doctiſſi-
mus Calcagninus oppugnat, inquireremusq; ab illis, unde ominoſæ orationis cùm illi colligant?
An uocem putent eſſe cauſam: ut illo uel alio modo euentus ſubſequatur. An potius contrà euen
tus ille præſagam uocem ueridicam faciat? Primùm quis fatebitut? Quo nanq; modo poteſt uox
fatum facere? rem ſurdam, & inexorabilem mouere; nullo præſertim affectu animi, nullo inge
nii conſilio ſubnixa? Secundum'ne dicemus, ſi nondum euentus adſit? fauebit fortaſſe orationi
quum uenerit: ſed antequam ueniat, & ſit: quomodo eidem ille fauere poterit?

ADDE ſecundò. quòd ii qui ſine aliqua probabili coniectura, & apparenti ſaltem ratione di-
cere ſolent nihil, mentiuntur ſæpè atque falluntur: quid æſtimandum eſt de iis, qui ex mentis uoci
bus, & illis temetè prolatis, & fortuitis quibuſdam appellationibus futura præſentire præſu-
munt?

TERTIÒ, ſi omina, Deorum nutu, & duce natura, aperta, & patefacta eſſent hominibus;
non'ne eſſent eadem oĩb. & ſunt cætera, quæ non noſtro, ſed naturæ & Deorũ inſtituto conſiſtunt?
At qui fieri poteſt; ut quæ Latinè dixero; Græco ominis uicem habeant? quæ Græcis fortaſſe ni-
hil prorſus ſignificabunt; aut ſi aliquid; longè prorſus ab eo, quod apud Græcos ſignificabit, di- H
uerſum, proferat quiſpiam hanc uocem, onos, dicemus quod honotem latinè, Græco uerò la-
borem ominabitur? quod onos Græcis aſinum ſignificet? qui tantùm adferendas ſarcinas aptus
uidetur.

QVARTÒ, uox eadem poteſt à pluribus diuerſa agete cogitantibus audiri. Quæro an omni-
bus aliquid illa ominatur, an uni ſoli, ut uerbi cauſa Demoſtheni? ſi Demoſtheni ſoli; unde De-
moſtheni licet cuniicere; quòd ad ipſum ſolùm, aut etiam ad ipſum plus quàm ad quemuis aliũ
pertineat? ſi omnibus cum diuerſa ſinguli, & ſæpe contraria agere cogitent; quomodo idem po
terit illa ominari? uel quomodo diuerſa, & contraria, ſi una uox eſt.

VLTIMÒ ominis uanitatem Platonis, Ariſtotelis, & aliorum, qui candidè Philoſophati ſunt,
monumenta ſatis demonſtrant; quæ ipſam etiam ferè ominis uocem à ſuis monimentis, prorſus
abeſſe noluerunt.

A

Ad obiectum ex ominibus, ex Theologo respondetur.

Cap. XXII.

NON deessent fortè Theologis Christianis omina; si uanam istam uerborum casu prolatorum, superstitiosamq; obseruationem iidem haberent. Ambrosius nanq; cum sub primo Valentiniano Augusto, Mediolanum, ad Vrbem regendam, iudex mitteretur, eidemq; Probus Vrbis Romæ præfectus mandata de more traderet; multa in unum perstringens, ut ad munus demandatum, non tanquam iudex, sed ut Episcopus proficisceretur, iniunxit; quasi ominator eius dignitatis dici possit; quæ Ambrosium postea sequuta est. B. Augustinus Catechumenus (ut nonnulli peritissimi uiri scriptum reliquerunt) cum magnis ageretur, animi æstibus, cuperetq; magnopere sibi à Deo ostendi, quid facere eum uellet; ex propinqua domo
B decantari audiuit, idemq; sæpè iterari; Accipe, & lege. atque hoc uerbo arbitratus est se moneri, quid ageret; librum sibi proximum in manus sumpsit (erat autem liber Epistolarum D. Pauli) in quo mox aperto, illud ad Roma. XIII. Legit. Non in commessationibus, & ebrietatibus; non in cubilibus, & impudicitiis; non in contentione, & æmulatione; sed induimini dominum Iesum Christum. Qua lectione, ueluti fœlici omine commotus, nihil ultra baptismum differre decreuit. Quis Ethnicorum non illud quoque inter omina recenseret; quod seniori illi, ac fideli Abraham seruo, lib. Gene. cap. XXIIII. contigisse legimus? qui cum ad accipiendam filio Domini sui uxorem, Mesopotamiam fuisset profectus; cumq; extra oppidum Nachor, iuxta puteum aquæ uespere accubuisset; illam ex iis quæ ad aquam hauriendam uenturæ erant, in filii domini sui coniugem recipere disposuit; quæ non sibi solùm aquam, ad bibendum, esset exhibitura; sed ad Camelos etiam aquandos se paratam responderet. Et illud quod cap. XIIII. libri primi Regum Ionatæ contigit; qui cum apparuerimus, (inquit) eis, si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec ueniamus ad uos; stemus in loco nostro nec ascendamus ad eos. Si autem dixerint, ascendite ad nos, ascendamus ad eos; quia tradidit eos dominus in manibus nostris. hoc erit nobis signum. Quin & alia id genus ex sacris codicibus recensere possumus multa; sed (ut diximus) omina non obseruant Christiani Theologi. tantumq; abest ut obseruent; ut ea prorsus irrideant; ac ita exulent; ut ne ipsum quidem ominis nomen agnoscant. quo cum aliquando, contra Aca-
C demicos, usus fuisset Augustinus, se in lib. primo Retract. cap. primo reprehendit; quòd illud nomen nunquam in sacris literis legisset; sed benè eius contrarium, abhominationem, neque in sermonibus cuiusquã ecclesiastici disputatoris illud idẽ reperiisset; illo propterea se usum esse aliquãdo, ipse noluisset. Illa autem quæ prænunciata ab Ethnicis, uerba ominosa existimantur; à nostris prophetica nuncupantur. Augustinus nanque lib. secundo in Genesim, cap. XVII. donum prophetiæ aliquando tribui asseruit, per instinctum aliquem occultissimum; quem nescientes humanæ mentes patiuntur. Hunc passi sunt iuuenes illi, de quibus idem B. Augusti. lib. duodecimo de Genesi ad literam, cap. XXII. qui finxerunt se esse mathematicos; ignorantes omninò utrum; duodecim signa dicerentur; qui reditum filii, suo hospiti prænunciarunt. Hunc passus est ille; qui hominem à leone in sylua proxima nocte sequenti, interemptum iri iocosè prænunciauit; nam ut dixit, euenit, de quo, loco citato Augusti. Hunc passus est Probus ille Vrbis Romæ præfectus cum profecturo Ambrosio mandata imposuit. Hunc passus est Thomas ille; qui post modum Nicolaus V. Pont. Max. fuit; qui (ut apud peritos quosdam uiros legimus.) cum in minoribus legatus ab Eugenio IIII. Germaniam proficisceretur; dum alpes traiiceret; in Aeneam Picolomineum Seuensem Federici III. Imperatoris oratorem incidit: atque ad communem hospi-
D tem cum eo diuertit. Aeneas autem parcè agebat; impensasq; uiatici extenuabat: Ad quem subridens Thomas, quid, inquit, tantopere uictui parcimus: cum nostrum uterq; ad summum pontificatum sit ascensurus? atque, ut Thomas prædixit, ita euenit. Thomas sub Nicolai V. Aeneas sub Pii, II. nomine Pontificiam dignitatem obtinuerunt. Præter hæc sunt honestæ quædam, & probo uiro dignæ precationes: quas, ut eis antiqui omnes utebantur, ita nostri Theologi recipiunt & sanctorum exemplis, posteris omnibus studiosè commendant; quibus occurrentes inuicem salutamus; surgentes mane diem amicis fœlicem precamur; amico magistratum suscipienti, uel uxorem ducenti gratulamur; eis, quibus scribimus, salutem optamus: quod non in Ethnicorum duntaxat, sed in Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, Ambrosii; Hieronymi, Augustini, & omnium breuiter sanctorum patrum Epistolis uidere nulli non licet. Has autem præcationes absit, ut pius, & Christianus animus esse omina suspicetur. Nisi ominis nomen aure puriore, quàm in usu sit, castioreq; suscipiatur, ad quem modum ad quosdam scribens Plato hac uoce usus fuisse uidetur, dum inquit. φήμην ἀγαθὴν μαντεύομαι, καὶ φημὶ δὴ ταῦθ' ὑμᾶς πάντ' ἀγαθὰ ποιήσειν, ἂν θεὸς ἐθέλῃ, hoc est, Omen bonum uaticinor uobis, & aio, uniuersa hæc bona, uos esse facturos: si Deus uoluerit. sed de ominibus hactenus.

Ad

Ad obiectum ex sortibus, ex Philosopho respondetur. Cap. XXIII. E

AD ILLVD, quod ex sortibus, siue ex sortium (dixerim) mißione, & ex oraculis quibusdam, uel talis & abaco, uel alio modo sorte petitis, obiectum est; id respondebimus; quod lib. secundo de Diuinat. respondet Cic. temeritate, & casu, non ratione, aut consilio sortes ualere; remque totam fallaciis esse inuentam, aut ad quæstum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. Huiusmodi propterea, inquit; diuinationis genus uita iam communis explosit. Et nullus magistratus, nullusque (uel ipso Cicer. teste) illustrior suis ea temporibus utebatur. Qualis autem, & quomodo facta fuerit quarundam, ut Prænestinarum, non longè à Roma, ad orientem distantium sortium inuentio; apud Ipsum legere fusius potes, lib. nanque secundo de Diuinatione ex Prænestinorum monumentis declarari asseruit Cicero, Numerium quendam Suffucium honestum hominem, & nobilem, somnis crebris, ad extremum etiam minantibus, cum iuberetur, certo in loco, silicem cedere; perterritum uisis, irridentibus suis ciuibus, id agere cæpisse; itaque perfracto saxo, sortes erupisse, in robore insculptas priscarum literarum notas; is est hodie locus septus religiosè, propter Iouis pueri, qui lactens cum Iunone in gremio Fortunæ sedens, mammam appetens castißimè colitur, à matribus. Eodem tempore illo in loco ubi nunc Fortunæ sita ædes est; mel ex olea fluxisse dicunt; aruspicesq́; propterea dixisse; summa nobilitate illas sortes futuras; atque eorum iussu, ex illa olea arcam esse factam; eaque conditas sortes; quæ hodie fortunæ monitu tolluntur. Hæc Cicero. Consimilem aliarum sortium oracula, uel F forte etiam temerariam magis originem habuisse; existimandum est. Quid igitur in his sortibus potest esse certi, aut quid, quod impermutabili necesßitate eueniat, portendere ille possunt; quæ uel fortunæ monitu pueri manu miscentur, uel cæco casu ducuntur? Præterea quomodo sortes istæ positæ in illo Præneste loco fuerunt, quis robur illud cecidit? dolauit? inscripsit? nihil est (inquiunt Stoici) quod Deus efficere non posit. Vtinam (inquit Cic.) sapientes Stoicos effecisset, ne omnia superstitiosa solicitudine, & miseria crederent. Quid talorum temerarius casus; in fontibus Aponi, in Abaco Herculis, portendere necessarii potuit? Carneades, quum cæteris in locis, sortes suis temporibus penè refrixissent, dicere (ut scribit Clitomachus) erat solitus; nusquam se fortunatiorem, quam Præneste uidisse fortunam, ut, etsi tanto cultu ibidem sortes uenerarentur, hoc tamen non aliqua necesßitate, aut Deorum aliquo fatali decreto, sed temerè tantùm, & casu, ac forte fortuna illud accidere, istis uerbis significauerit. De fortuna ipsa, quid Peripatetici sentiant; illis notißimum esse potest; qui summis etiam (ut aiunt) labris Arist. philosophiam degustauerunt eamque uel à limine salutauerunt. lib. nanque secundo Physicarum auscul G tationum, fortunam speciem esse ait temeritatis; ut si quidpiam ex fortuna contigerit; illud idem cæco prorsus casu, nullaque certa ratione, uel causa, sed temere tantùm contigisse; atque aliud agentibus obiter irrepsisse, ad Peripateticorum dogmata, omnes intelligant, sed de iis prius in secundo libro diligentius, & uberius diximus.

Ad obiectum ex sortibus ex Theologo respondetur. Cap. XXIIII.

NOSTRI Theologi, etsi Prænestianarum, Antiatinarum, Burensium, & aliarum id genus sortium inuentum, uel Diaboli, & eius sequacium opus, ad animarum perniciem; uel impostorum, ac improborum hominum ad quæstum excogitatum asserant; sortes tamen in uniuersùm sicut non omnino approbant; ita neque penitus damnant, & abiiciunt; modò effectum accidentia, & circunstantiæ non deordinent, prohibeantque. Quasdam enim utcunque approbant, H quasdam ferunt, quasdam uerò penitus improbant & explodunt. Tria nanque sortium genera constituere poßumus; ut dicamus, quòd quædam sunt diuinatoriæ; idest rem diuinam insimulantes; & hæ sunt illæ, quæ à Stoicis uenerantur, à Cicerone damnantur, à cordatis philosophis irridentur, à Theolo gis uerò Christianis penitus abiiciuntur, & exprobrantur, & eos, qui illas exercent (ut causa XXVI diffusè constat) anathematis pœna esse plectendos, Põtifices summi sanxerunt. Isidorus lib. octauo Etymologiarum, sortilegos damnat; sortilegi autem illi sunt, inquit, qui sub nomine fictæ religionis, per quasdam, quas sanctorum, seu apostolorum uocant sortes, diuinationis scientiam profitentur; aut quaruncunque scripturarum inspectione, futura promittunt.

QVAEDAM secundo politicæ nuncupari poßunt. Voco sortes politicas nunc illas, quib. & maiores nostri, & hodie in diuidendis sæpenumero hereditatibus, & in deligendis quibusdam magistratibus, in multis locis uti solitum est; quas tum consultorias, tum diuisorias, tum aliis modis

dis

A dis appellare possumus. Athenienses sorte τοὺς τετταράκοντα eligebant; qui ciuiles controuersias co
gnoscerent atque definirent. Romæ præter ex decuriis Præsides iudiciorum publicorum sorte
adsciscebat. Sortiebantur Romani Prouincias. Liuius inquit Sulpitio Samnites, Apulia Aemilio
sorte uenerunt, inter Athletas, Pancratiastasque erat, referente Luciano, consimilium literarũ
sortitio. Vnde qui simul erant certaturi, homogrammi dicebantur. Sortiebantur milites prædã,
unde Virg. lib. I X Aeneid.

» *Si uero capere Italiam, sceptrisque potiri*
» *Contigerit uictori, & prædæ ducere sortem.*

In ludis similiter sortiebantur; qui primi pugnaturi, qui secundi, qui deinceps, ut est apud Ho
merum lib. terrio Iliadis, & apud Virgilium libris quinto & sexto Aeneidos, & alibi apud alios.
Has, & id genus alias sortes, quod natura sua malæ non sint, sed ad lites multas tollendas, sedan-
dosq; tumultus & dirimendos anfractus plurimos, qui alioquin insurgerent, inuentæ sunt; non
damnat penitus, aut approbat, sed fert Theologus, nisi uitium quodpiam irrepserit; & fraude,
ac dolo sors administrata fuerit. Quemadmodnm, à Temeno quodam (ut quidam retulerunt)
olim iniquè administratæ fuerunt. cum enim ad lites, & controuersias quasdam longas, quas in-
B ter se habuerant, Cresphontes, & Aristodemus, terminandas, inter Cresphontem, & Aristode-
mum ipsum, conuentum esset, ut aliquot ex luto glebæ in urnam aquis plenam, per Temenum
conicerentur, & ille cuius glebas aqua colliquasset, aduersario cederet; Glebas Cresphontis igne
durabat; Aristodemi uerò ad solem exsiccabat Temenus. Die statuto, utrisq; in urnam immissis,
hæ mox liquefactæ dissoluebantur, illæ uerò extrahebantur integræ: qua fraude uoti compos fa-
ctus est Cresphontes.

Tertivm sortis genus est; quod nos diuinum, uel etiam consultorium appellare possumus;
quoniam in eo consulitur & manifestatur nobis diuina uoluntas, quo fi eo, quo conuenit, utamur
modo; diuinæ literæ non solùm non improbare, sed etiam modo quodam commendare nonnun-
quam facto, & experientia, uidentur. B. Augustinus, propterea in Epistolis ad Honoratum, in-
» quit. Si inter Dei ministros sit disceptatio; qui eorum, tempore persequutionis, maneant; ne fu
» ga omnium; & qui eorum fugiant; ne morte omnium deseratur ecclesia. si hæc disceptatio aliter
» non poterit terminari (quantum mihi uidetur) qui maneant, & qui fugiant, sorte eligendi sunt.
» Hæc Augustinus, iuxta illud Prouerb. X V I I I. Contradictionem comprimit sors. Et in lib. pri-
» mo de doctrina Christiana cap. X X V I I I, ita scriptum idem Augustinus reliquit, Omnes æquè
C diligendi sunt; sed cùm omnibus prodesse non possis; his potissimùm consulendum est; qui pro
» locorum, & temporum, uel quarumlibet rerum opportunitatibus, constrictius tibi, quasi qua-
» dam sorte iunguntur. Sicut enim si tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei, qui non habe
» ret; nec duobus dari posset; si tibi occurrerent duo; quorum neuter alium uel indigentia, uel er-
» ga te aliqua necessitudine superaret. nihil iustius faceres; quàm ut sorte eligeres; cui dandum es-
» set; quod dari utrique non posset. Hæc Augustinus. sors enim, ut in Psalmum X X X, inquit idem
» Augus. non aliquid mali est; sed res est, in dubitatione humana, diuinam indicans uoluntatem.
» eodem Psalmo Dauid inquit, Ego autem in te speraui domine, dixi Deus meus es tu, in manibus
» tuis sortes meæ. Prouerb. X V I, Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. Istud for
» tasse quidam Philosophi, qui Deum μοῖραν, idest sortem (fatum nanque & sortem uerbum μοῖραν
interpretari possumus) appellabant, significare nobis uoluerunt. In actibus cap. primo, Sorte
pro Iuda Matthias constituitur. Gen. X X I I I I. sorte uxor Isaac eligitur. Ionæ primo. sorte Io-
nas contra mandatum Domini facere deprahenditur. Leuit. X V I. sorte iubetur ex duobus arie-
tibus eligi, qui offeratur domino. Iosuæ X V I I I. sorte terra distribuitur Israelitis. Vnde in Psal
mo L X X V I I, Et eiecit à facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram, in funiculo distributio-
D nis. Iosuæ V I I, Peccatum anathematis, quo peccauerat Achan, sorte dignoscitur. primo Reg.
X I I I I. sorte deprahendit Saul Ionathan mel comedisse. Luc. primo Zacharias sorte exiit, ut incen
sum poneret. primo lib. Paralip. cap. X X I I I I. & X X V & X X V I. inter filios Leui uaria sorte mune
ra distribuuntur. sed de sortibus erit satis dictum, si tria tantùm addiderimus.

Vnvm quòd sors aliquando ordinem, & diuinam dispensationem ordinatè singula distribuen
tem significare uidetur: unde in hymno quodam canit ecclesia, Vt cùm dies abscesserit, noctéq;
sors reduxerit. Et in Actibus apostolicis cap. X X V I. ut accipiant remissionem peccatorum, & sor
tem inter sanctos. Nam post peccatorum remissionem sequitur, quasi ordine naturali, sors inter
sanctos. Dico, quasi ordine naturali, quoniam non est in iis naturalis ordo, sed gratuitus et pro di
uinæ dispensationis ratione ordinatissimè procedentis. Ad eundem modum sumere sortem uide-
tur Ambro. cum in exhortatione ad Virgines, sorti ueteris testamenti præferens sortem Euange
» licam, ait, Sicut in ueteri testamento, terra sorte diuisa est; ita in Euangelio, sorte quadam deputa-
» mur. ad eundem modum apostolus pris ad Ephes. capite primo dixit, in Christo nos sorte uoca
» tos fuisse. quasi dixerit ordine & dispensatione diuina.

Alterum,

ALTERVM, quòd in mittendis diuinis sortibus nulla prorsus existat labes. Vt autem sine E
labe, & peccato sortes ducantur. quatuor (ut notarunt quidam peritissimi uiri, & ante illos B.
Thom. in 22. quæst. XCV, art. VIII) conditiones requiruntur. Vna, quòd non sine necessita-
te, ad sortes recurratur. alioquin esset, Deum tentare. Altera quòd non sine debita reueren-
tia mittantur; & exemplo apostolorum, non nisi collecto (ut inquit Beda) fratrum cœtu, & o-
ratione præmissa. Tertia, quòd non petantur sortes ex libris canonicis, in negotia sæcularia.
Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarii. His, qui de paginis euangelicis, sortes eligunt; & si
optandum sit; ut hoc potius faciant; quàm ad dæmonia consulenda concurrant; tamen mihi di-
splicet ista consuetudo: ad negotia sæcularia, & ad uitæ uanitatem, diuina oracula uelle conuer-
tere. Vltima, quòd non eis utamur in electionibus ecclesiasticis; quæ ex spiritus sancti ele-
ctione fieri debent. Vnde Beda super actibus apostolorum inquit, Matthias ante Pentecosten
ordinandus sorte quæritur: quia scilicet nondum erat plenitudo spiritus sancti in Ecclesiam ef-
fusa. Septem autem Diaconi postea, act. VI, non sorte. sed electione discipulorum sunt ordinati.

TERTIVM, quod etiam ex B. Hieronymo, illud Ionæ primo edisserente [& dixit uir ad col-
legam suum. uenite, & mittamus sortes] colligitur est, quòd si aliquando uerum ex sortibus e- F
ligatur; non est hoc, ex ipsa, quod praué putabat antiquitas, sortium natura; tanquam ad hoc
diuinitus institutæ sint sortes, sed ex fide, & confidentia utentium; quòd eas secum in animo a-
liquando sancti uiri constituere: ueluti signum diuinæ uoluntatis: diuinique iudicii, de re ali-
qua; quæ sit occultior. Est enim sors (ut superius diximus) in humanis dubitationibus, quid
diuinam indicans uoluntatem: non autem necessitatem aliquam. Sed de sortibus ipsis hactenus.

Ad septimam confirmationem ex diuinatione & præsagitione per somnium procedentem, ex Philosopho respondetur. CAP. XXV.

AD SEPTIMAM opinionis Stoicorum aut etiam Mathematicorum & fatalis e-
uentuum necessitatis confirmationem, quæ ex somniorum præsagitione pro-
cedit, altius repetendo, dicimus, quòd Philosophorum quidam fuerunt; ut E-
picurus, Metrodorus, Xenophanes, & plerique alii, qui somniis penitus de-
traxerunt; iusseruntque somniis, nulla ratione, uel minimùm fidei esse adhi- G
bendum. Ex imaginibus nanque, simulachrisque rerum in uigilia factis, intra
animum temerè per quietem ingressis, & quasi animum ipsum, sine ratione a-
liqua pulsantibus, somnia fieri opinabantur. cumque diuinationem ii, & futurorum præsensio-
nem à uita hominum penitus abiecerint: neque pondus ullum habere somnia, neque ab illis præ-
significari futurum quidpiam, aut permonstrari posse, crediderunt. Ab his forsan persuasus Si-
senna, & somnium Cæciliæ. Q. filiæ, & Romanorum, propter illud somnium, studium in resti-
tuendo Iunoni sospitæ templo, Marsico bello, repræhendebat. Horum opinioni subscripsit Ci-
cero, qui longa satis disputatione contendit, nihil in somniis euenire, quod casu & temerè non
contingat. euenire nanque somniantibus inquit, quod talorum iaculatoribus accidit, qui cùm
talos pluries iaciant: casu aliquando rectè, & ad scopum iaciunt & uenerem colligunt. Ita sanè
lib. secundo de Diuinat. scriptum ille reliquit. Quis est enim; qui totum diem iaculans, non ali-
quando collimet: totas noctes somniamus: neque ulla ferè est; qua non dormiamus: & miramur
aliquando, quod somniamus, euadere? Quid est tam incertum, quàm talorum iactus? tamen
nemo est; quin sæpè iactans uenereum aliquando iaciat: nonnunquam etiam iterum, ac tertiùm.
num igitur ut inepti, Veneris id fieri impulsu malumus, quàm casu dicere? Quòd si cæteris tem- H
poribus, falsis uisis credendum non est: non uideo; quid præcipui somnus habeat: in quo ua-
leant falsa pro ueris. quòd si ita natura paratum esset: ut ea dormientes agerent, quæ somniarent,
alligandi essent omnes, qui cubitum irent. maiores enim quàm ulli insani efficerent motus som-
niantes. Quòd si insanorum uisis fides non est adhibenda; quòd falsa sunt, cur credatur somnian-
tium uisis, quæ multò etiam perturbatiora sunt, non uideo. & aliquot interpositis. Animorum
(inquit) ea uis est, atque natura: ut uigeant uigilantes nullo aduentitio pulsu, sed suo motu, in-
credibili quadam celeritate. Hi cum sustinentur membris, & corpore, & sensibus, omnia certio-
ra cernunt, cogitant, sentiunt. cum autem hæc subtracta sunt, desertusque animus, languore
corporis tum agitatur ipse per sese. itaque in eo & formæ uersantur, & actiones; & multa audiri,
multaque dici uidentur: hæc scilicet imbecillo, remissoque animo, multa omnibus modis con-
fusa, & uariata uersantur: maximeque reliquiæ earum rerum mouentur in animis, & agitantur:
de quibus uigilantes aut cogitauimus, aut egimus. Hæc Cicero.

MVLTI contrà ut Orpheus, Pythagoras, Plato, Porphyrius, Iamblichus, & uniuersa Pla-
tonicorum, & Stoicorum Schola ab illis quorum paulò ante meminimus tota (ut aiunt) distan-
tes diametro, multum somniis semper tribuisse uidentur: tanquam rerum futurarum certis in-
diciis;

A diciis, quæ Deorum benignitate, & prouidentia nobis exhiberentur. Quamobrem Chrysippus, Antipater, Dionysius Heracleotes, & alii Stoicorum plerią; præclaros de somniis commentarios posteris reliquerunt. post quos Artemidorus acutissimus somniorum interpres, de somniis & de somniorum interpretatione & uaticinio, copiosè disseruit. Verum est, quòd non sicut Stoici, ita & Academici uoluerunt, somnia cuncta aliquid præmonstrare: sed aliqua tantùm; aliqua uerò inania esse. Præmonstrantia autem ut haberemus certiora, cultu quodam, & uictu, præparatos, ac tenui cœna iri cubitum eorum aliqui iusserunt. Faba propterea Pythagoreos abstinuisse, uidetur dicere Cicero; quoniam is cibus uentrem inflare, & conturbare existimatur. Socrates in Politia asserit illos, qui moderato cultu, atque uictu quieti sese tradiderint; ea animi parte, quæ mentis, & consilii est, bonarum cogitationum epulis saturata, quietis uisa tranquilla, & ueracia cernere. Contrà cibus uberior, aliquando rationem in somno ita occupat; ut (sicut in nono libro de Repub. tradidit Plato) influxus superiores non liberè persentiat. Homerus ante Platonem aliqua haberi uera somnia, & aliqua non uera putauit. Lib. propterea XIX. Odyss. geminas
B somno portas ascripsit, Corneam unam, Eburneam alteram. Somnia quæ ex cornea porta demandarentur, uera: quæ uerò ex eburnea, falsa esse affirmauit. Cur autem ueris corneam, falsis eburneam portam adhibuerit Homerus, duæ causæ facilè reddi possunt: quarum super libello de Insomniis doctissimi Sinesii, Nicephorus comminiscitur. Vna est, quoniam cornua ad cœlum, Elephantorum dentes ad uentrem & ad terram uergunt. Altera, quoniam cornu ita per artem præparari potest, ut diaphanum, & transparens efficiatur; non sic ebur. Locum illum Homeri Raph. Volaterr. lib. trigesimo hoc modo Latinum reddidit.

» *Sunt geminæ somni portæ, quarum una uocatur*
» *Cornea; apud Stygios pariter; sed & altera eburnea.*
» *Hac penetrans somnus uerba imperfecta reportat.*
» *At quæcunque uenit, porta de limine prima*
» *Vera refert, dulci correptus membra sopore.*

Homerum imitatus est Virg. lib. VI. Aeneid. ad finem, cum dixit,

» *Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur*
C » *Cornea, qua ueris facilis datur exitus umbris.*
» *Altera candenti perfecta nitentis elephanto.*
» *Sed falsa ad cælum mittunt insomnia manes.*

Ennius, referente Cicerone, eiusdem cum Homero fuit sententiæ; ut aliqua somnia uera essent, non autem omnia.

Redditur ex philosophantium quorundam disciplinis, ratio aliqua diuinationis, quæ fit per somnium; & Arist. ad idem opinio ponitur. CAP. XXVI.

FVERVNT igitur inter philosophantes multi, qui plus uel minus somniis tribuerunt; eaque obseruari iusserunt, tanquam in quibus ueri, & diuini aliquid contineretur. Illius autem præsagii, ac diuinationis, quam per somnium, aliquando fieri, isti asseruerunt, causam ii reddere conati sunt. Posidonius, & Cratip-
D pus Stoici, ut refert Cic., animum, dicunt, omnium ex sese futurarum rerum habere notitiam, quòd Deorum cognatione teneatur, sed mole corporis aggrauatum, diuersisque impresionibus in uigilia factis perturbatum, non posse ea hominē uigilantē intueri; quæ in somno ab his ueluti à compedibus absolutus, suique ipsius aliquo modo compos effectus contuetur. Et hæc ratio & Iamblicho, & multis Platonicis mirum in modum arrisit.

ADDVNT ii secundam causam; quæ est, quòd aer circunstans immortalium animorum plenus sit; ad quos tanquam ad sui generis similes, egressus in somnio animus noster, ab eisdem de futuris multis modis instruitur. Porphyrius, & Platonici multi, animos illos, quibus circumfusum aerem repletum esse diximus, Dæmones appellauerunt; qui rerum humanarum curatores etiam dicuntur, & duces humani animi. Ideo hanc etiam Platonici causam complectuntur.

ILLVD etiam tertiò isti adiiciunt, quòd Dii ipsi non solùm multis modis, & uisis & signis, aliis futura præmonstrant, sed cum dormientibus etiam colloquuntur. Quæ omnia multo fœlicius post mortem contingent, cum omnino ex corpore excesserit animus; qui etiam appropinquante morte, multò, quàm antea uegeto corpore in somnis fuerit, est diuinior, & rerum futurarum præsagiens maximè. quod illo exemplo confirmat Posidonius; quo refert Rhodium quendam extremas agentem, morientemque, sex æquales nominasse, & dixisse; qui primus eorum, qui se-

cundus, & tertius, & qui deinceps moriturus esset. Et Hector lib. uigesimosecundo Iliad. morti proximus, Achilli mortem denunciauit. Platonici hanc etiam tertiam causam non contemnũt. E

SYNESIVS Platonicus in lib. de Insomniis, quem Nicephorus Gregoras exposuit, finem uersus, existimauit, à rebus omnibus, quæ Orbe uniuerso comprehenduntur, præsentibus, præteritis, & futuris (res nanque futuras etiam aliquo modo existere ille affirmabat; quoniam præcurrentes illæ haberent causas) existimauit inquam à cunctis rebus, idola quædam iugiter emanare; quorum omnium phantasticus spiritus (est autem iste spiritus iuxta Platonicorum placita, secundum animæ uehiculum, primum quidem est æthereum, secundum est ex elemẽtis purioribus, tertium autem ostreaceum) clarissimum speculum est: in quod res uniuersæ speciem suam, suumq; simulachrum, ut possunt, imprimunt. Anima nanque, dicebat ibidem Nicephorus, est idolum mentis; animæ uerò idolum phantasticus spiritus; in quem tanquam in circuli centrum, cuius quidem circuli circumferentia ipsæ res sunt, rerum idola circumfluunt. præsentes quidem & extantes res ualidissimè; præteritæ uerò non ita ualidè sed remissè, & quo longius à præsenti tempore absunt; eò remissius spectrum, atque remissius peragunt immittuntque; quousque temporis diuturnitate, imbecillia facta spectra ipsa euanescant. Interim perspicua satis mittunt idola: futura uerò res, futurique euentus, quoniam indiscreti admodum, & incerti sunt, subobscura propterea, & adumbrata idola faciunt; sed faciunt tamen, & quo præsenti tempori, propinquiora, F eò insigniora & uiuaciora. huius rei accommodatum est exemplum si flores esse dicamus futurorum proximè fructuum simulachra quædam; sed incerta sine dubio, & ueluti adumbrata; quæ nihilominus cum phanrasticum spiritum tangunt, futurorum euentuum aliqua licèt subobscura demonstrant indicia. Et hinc atque ex horum in phantastico spiritu simulachrorum receptione, ex Synesio, tota ratio diuinationis per somnium sumitur. quæ certè opinio etsi posset facilè refelli; ingeniosa tamen atque pulchra satis iudicari à peritioribus potest.

TRISMEGISTI Pimander Deum hominibus probis præsertim, & piis congredi asseruit; nocte quidem per somnium, die crebrius per portenta; per quæ, omnia sibi futura, prænunciat; per aues, per intestina, per spiritum, perque Sibyllam. propter quam causam uerè dicitur homo scire ea, quæ aliàs Chalcantem nescire, primo Iliad. dicebat Homerus, uidelicet.

Quæ sunt, quæ fuerint, quæ mox uentura trahantur.

Et uisus est Auerr. huic quasi subscripsisse opinioni; cùm lib. de Diuinat. per somnium dixerit; ab intelligentia separata, prouenire somnia. & post multa, inquit, propter quid uerò sunt somnia? dicamus ergo propter sollicitudinem circa hominem. Et ideo (inquit idem post pauca) dicitur quòd est una species prophetiæ; & hoc manifestum est, inquit, in somnio Pharaonis; de quo interrogauit Ioseph &c. G

IAMBLICHVS lib. de Mysteriis, de Orphei sententia, hæc inquit. Mittitur autem à Diis somnium, pro eorum arbitrio; scilicet quando, & quomodo uolunt benignitate quadam demonstrare futurum. Hæc Iamblichus. Astyages Medorum rex somniauit, urinam filiæ suæ toti inundare Asiæ; & ex muliebribus eiusdem uites nasci; quæ patulis diffusæ ramis Asiam obumbrarent. paulò post natus est ex ea Cyrus; qui somnia perfecit. Filiæ Polycrastis Samii uisum est per quietem cernere patrem in aere sublimem, à Ioue ablui, à Sole inungi. Completum est, cum ab Orete, patrem cruci affixum, ardores solis ita percoxerunt, ut liquefacta extillaret pinguedo; quæ cadauer obliniebat; quod Iupiter idest celestes pluuiæ abluebant. Sed redeo iterum ad Iamblichum. Is igitur lib. de Mysteriis cap. XXII, uisus est has omnes simul causas fuisse complexus; cum dixit somnia fieri, non solùm à curis diurnis, sed etiam ab innata intelligentia, & à Deo. sicut à Dionysio Deo missum fuit somnium Alexandro, per quod exercitum à morbo liberauit. Et ab Ammone, Lisandro, per quod Aphutis urbis obsidionem soluit. H

ARISTOTELES nec admit, nec admittit facilè somniis diuinationem. Ita enim in principio illius tractatus, quẽ de Diuinatione per somnium inscripsit, scriptum reliquit, Diuinationem, quæ per somnium fit, neq; facilè est spernere; neque illi rursus omnino fidem præstare. & ad calcem eiusdem libelli, & si prius ex inhærentibus earum rerum reliquiis, quas homo uigilans gesserit, aut cogitarit, in uisa uaria, & incerta dormientem incidere, quarum perturbatione, & commistione mirabiles interdum produci species somniorum, & præterea tum casu & temerè, tum ex uaria corporis dispositione, (unde medici magis insignes, inquit Arist. affirmant magnopere conuenire somnia obseruari) motus uarios in phantasia fieri, asseruerit; omnem tamen per somnium præsensionem humori melancholico uisus est ascripsisse. Est enim (ut dicunt medici) melancholia in multa, & uehementi spirituum commotione, & perturbatione; uerisimile propterea est, melancholicos nonnulla assequi, & præuidere posse, de futuris euentis. Quamobrem lib. de Diuinat. per somnium, ex interprete ita scriptum reliquit Arist. At qui nonnulla phantasmata esse cuique quarundam actionum principia, non est absque ratione. ut enim qui quidpiam facturi sunt, aut etiam qui faciunt, uel qui iam fecerunt, iis per somnia rectam ad rem ipsam tendentia

occurrunt

A occurrunt, causa antem, qnoniam à diurnis inchoationibus motus præparatus est. Sic contrà necessarium est eos, qui in somno sunt motus, esse sæpè diurnarum operationum principium. quòd præparata sit item in nocturnis phantasmatibus eorum intelligentia, & ita somniorum quædam signa & causas esse contingit. Plurima autem symptomatibus assimilantur, maxime autem omnia, quæ excedunt; & quorum non est in nobis principium; nt quæ de nauali bello, & de iis, qnæ procul à nobis distant, sunt. De iis eo modo se habere uero simile est, ut cum memoranti de aliquo, forte fortuna id accidat. Quid enim ptohibet, ne & ita in somniis accidat, immò longè magis in somniis. Quemadmodum igitur huius memoria, non est, neque signum, neq; causa, quòd illud eueniat: sic neque euentus uidenti insomnium: sed ita accidit. Hinc est quòd multa insomnia non eueniunt. Quæ enim accidunt, neque semper, neque frequenter eueniunt. Et pancis interpositis. Ii, quorum natura quasi garrula est, & melancholica, uarias sanè cernunt uisiones. cum autem multiplicibus, uariisq; moueantnr motionibus, plerunque assequuntur; ut nonnulli contendentes rapiunt. Quemadmodnm enim uulgo dicitur, si multa iacias, aliàs aliud iacies; ita in iis istud accidit. Hæc ibi. qnibus constat id quod à principio diximns, non multùm præsagii in somniis statuisse Aristotelem. quinimmo ex iis, quæ illo in loco edisseruit Aristoteles,
B colligunt, ad illius opinionem, peritiores, quòd etsi aliqua sint somnia præmonstrantia: tes tamen aliàs præmonstrare somnia non possunt, præter eas, quæ ad ipsinsmet somniantis corporis dispositionem pertineant. nec ista, necessitate aliqua, sed temere etiam, & cœco casu præmonstrant: & præmonstrata similiter temere, uel saltem contingenter eueniunt. ut sicut uno, uel altero modo eueniunt, ita uel non enenire, uel alio modo, quàm eueniant, euenire possunt. Lib. etiam septimo Moralium ad Endemum, post aliquot de Enthusiasmis habet hæc uerba Arist, Itaque & melancholici recta ualde, subitaq; in somnia habent. Quamobrem demiror ego quosdam certè doctissimos, & præstantissimos uiros Auerroem, Nicolaum Leonicum, Petrum Pomponacium, & alios plerosque; qui de sententia Aristotelis, ab intelligentiis, & à Deo demitti hominibus somnia putauerunt. cum tamen præter ea, quæ dicta sunt, quæ eorum opinioni aduersantur omnia, in principio libri de diuinatione per somnium habeat idem Arist. hæc uerba. Τότε γὰρ θεὸν εἶναι τὸν πέμποντα, πρὸς τῇ ἄλλῃ ἀλογίᾳ, καὶ τὸ μὴ τοῖς βελτίστοις καὶ φρονιμωτάτοις, ἀλλὰ τοῖς τυχοῦσι πέμπειν ἄτοπον. idest, Nam Deum somnia mittere, præter id, quod ratione caret: non optimis etiam & prudentissimis: sed cuiuis populari mittere, absurdum est. Et finem uersus eiusdem tractatus, idem confirmat. Sed de præsagio per somnium, ad Philosophorum opinionem, hactenus.

C

Ad eandem ex somnio confirmationem, ex Theologo respondetur, & quinque somniorum genera declarantur. CAP. XXVII.

SOMNIORUM præsagitionibus, licèt non penitus catholicus & Christianus Theologus consentiat; non tamen prorsus ab eisdem obstinatè (ut longo satis processu facit Cic. & ante Ciceronem fecerunt Epicurei) dissentit, & aduersatur. Lactantius lib. de opificio Dei, non solùm ex Gentilium historiis, somniorum quorundam ueritatem affirmat; sed addit etiam, responsa uatum nostrorum ex parte somniis constitisse, ut sicut non semper uera, ita aliquando non falsa esse somnia, & nonnunquam à catholicis adhibendum eisdem animum, ipse crediderit. August. lib. de Spiritu & anima (si tamen liber sit Augustini) cap. XXV, quinque illis somniorum generibus, quæ super somnio Scipionis à Macrobio declarãtur, astipulari nidetur. quæ & ita nuncupat; Oraculum, Visionem, Somnium, Insomnium, & Phantasma. declaramus ex eodem singula quambreuissimè.

D ORACULUM est, cum granis quæpiam persona, ceu pater, uel sacerdos, nel etiam Deus euenturum quippiam, uel non euenturum, faciendum, uel deuitandum in somnis denunciare uidetur. Ab antiquioribus Græcis (ut ex Nicephoro Gregora in expositione libri de insomniis Synesii patere potest.) Χρηματισμὸν est appellatum, quale illud fuit, quo Magi admoniti sunt, ne ad Herodem redirent; & illud quo Ioseph admonitus est, ut abiret in Aegyptum, uel reuerteretur in Iudæam cum uxore & nato. Homerus fortasse ad hoc genus somniorum respiciens, appellauit aliquando somnium, Διὸς ἄγγελον, idest Iouis nuncium. Et libro primo Iliad. inquit.

Καὶ γάρ τ' ὄναρ ἐκ Διός ἐστιν.

hoc est. Etenim somnium ab Ioue est.

VISIO est, cum id, quod uidet quis, eodem modo quo apparuerit, eueniat: sicut fuerunt somnia illa multa, ex quibus in principio disputationis nostræ argumentabamur; cuiusmodi multa possem ego si uellem recensere; quæ ipsi mihi contigetunt. & quale est somnium, quod de seipso narrat B. Hieron. cùm ante tribunal iudicis ductus, grauibus flagellis, cedi iussus est. Tantùm hoc loco notatum uolumus, quòd hæc somnii species, tum à Deo, & bonis angelis, tum à malo

dæmone, Deo ita permittente, fieri poteſt. differenter tamen; quoniam ſi de re futura eſt, ſicut E
certè non nouit diabolus, quod futurum eſt; ita ab illo uiſio nobis de re futura, clara admodum exhiberi non poteſt. Adde quòd quæ à dæmone uiſiones nobis offeruntur, monſtruoſi, & horroris nonnihil habere uidentur; at quæ à Deo, iucundæ, & lucidæ. Adde tertiò, quòd quæ à dæmone ſunt, aliquid habent annexi; quod Chriſtianæ religioni, & pietati, modo aliquo aduerſatur; ut non multa difficultate, modo animum intendere uoluerimus, ab iis, quæ à Deo, & bono dæmone nobis præſtantur, uiſiones ſecernere ualeamus, ut illuſiones magis, quàm uiſiones dicendæ illæ ſint, quæ à dæmone malo nobis exhibentur.

SOMNIVM eſt figuris tectum; quod ſine interpretatione intelligi non pôt; ſicut fuit ſomnium Pharaonis, Nabuchdonoſor, & aliorum quorundam, de quibus in ſacris libris. Somnium etiam Arnaldi cuiuſdam Philoſohi huius generis fuit; qui cũ à nigro cane pedem ſibi morderi ſomniaſſet; ſequenti die in ea pedis parte cancer adnatus eſt, & ſomnum Aſtyagis regis Medorum, & filiæ Polycratis Samii, de quibus capite ſuperiore. & ſomnium illius, cuius lib. ſecundo de Diuinatione meminit Cicero, qui ex faſcia lecti ſui cubicularis, ouum pendere ſomniauerat. Sed huius F
generis ſomnia innumera in gentilium libris affatim uideri poſſunt.

INSOMNIVM eſt; quando id, quod fatigauerit uigilantem, ingeſſerit ſe dormienti. ſicut eſt cibi, potus, artis, & id genus aliorum ſtudium, & cura. quemadmodum cecinit Claudianus.

» *Omnia, quæ ſenſu uoluuntur uota diurno:*
» *Pectore ſopito reddit amica quies.*
» *Venator defeſſa thoro cum membra reponit:*
» *Mens tamen ad ſyluas, & ſua luſtra redit.*
» *Iudicibus lites, aurigæ ſomnia currus,*
» *Vanaque nocturnis meta cauetur aquis.*

Et Theocritus in Idyllio xxv, ſub perſona piſcatoris inquit.

» Καὶ γὰρ ἐν ὕπνοις.
» Πᾶσα κύων ἄρτους μαντεύεται, ἰχθύα κ᾽ἀγώ.

ideſt. Etenim in ſomniis omnis canis panes ſomniat, & ego piſces. Iuxta etiam infirmitatum (ut tradunt Medici) & morum & humorum uarietates, inſomnia uariantur. Natura enim πικρόχολοι, & cholerici incendia, uſtiones, rixas, contentiones ſomniant. Melãcholici caligines, tenebras, G
uagationes per loca ſolitaria, tetras ſpecies, triſtia omina. Phlegmatici aquas, baluea, nauigationes, merſiones in aqua, onera grauantia, & impedientia inceſſum, & ſimilia. Sanguinei conuiuia, choreas, complexus, rutilia, amicas, & blaudas colloqutiones. Nonnulli inter priora illa inſomnia, quæ ab animi paſsione ortum habere uidentur, & hæc poſteriora, quæ à temperamento uel naturali, uel aduentitio oriri dicuntur, differentiam poſuerunt; & priora illa, animalia; iſta poſteriora, naturalia appellari uoluerunt. Sed ſit ut libet, libellum, Gal. de Præſagiis ex ſomniis, edidit; ubi quorundam etiam inſomniorum interpretationem expoſuit. Viderat, inquit, quidam in ſomniis, crus ſibi alterum factum lapideum; quod iſti diuinantes ſic interpretabantur, tanquam ad ſeruos id ſolum ſpectaret; ſed ille, præter opinionem, iſto crure paralyticus fiebat. Quidam criſi inſtante ſudaturi; lauare, calidarumq; aquarum lacus innatare, ſe ſomniabant.

PHANTASMA formis paſsim uagantibus; diſcrepantibusq;, & uariis, lætis, uel turbulentis efficitur. In quo genere inquit Auguſtinus, uel illius quiſquis fuerit, libelli auctor, eſt ſomnus Ephialtes dictus; quem Latini incubum uocant. quòd inſultare, & pondere ſuo grauare uideatur. aliqui illum πνιγάλιωνα uocant, ἀπὸ τοῦ πνίγειν, quod eſt ſuffocare, quoniam ſuffocare ſomniantem uidetur. H
Et eſt fumoſitas quædam ex indigeſtione, à ſtomacho, uel à corde ad cerebrum aſcendens, ibidemq; uim animalem comprimẽs; quo ſomnio afficiuntur (inquiunt medici) quibus affecta, uel humore uiſcido obſtructa ſunt poſteriora cerebri; quibus obſtructis impediuntur, puto, nerui illi; qui ad pectus eleuandum ueniunt; ex quorũ impedimento pectoris dilatatio prohibetur. Dicebat Nicephorus; phantaſma homini accidere neque planè euigilanti, neque exactè dormienti; ſed ferè inter ſomnum, & uigiliam medio modo ſe habenti. Hæc recenſuimus tum ex libro de Spiritu & anima, tum ex Macrobio, tum ex non contemnẽdis aliorum monumentis; ut intelligeremus, ſomnium eſſe de numero eorum, quæ multis modis dicuntur; & ſuorum ſignificatorum aliquam haberemus intelligentiam, priuſquam ad tollendam ex Theologis difficultatem deſcenderemus. Ex iis igitur omnibus, quæ hactenus diximus, illud tantùm in præſentiarum colligere intendimus, quòd ſomniis (de ſomnio in uniuerſum loquendo) non penitus ſacræ literæ detrahant; eiſdemq; aduerſentur, quod non ſolùm ex iſta, quam ex B. Auguſtino, uel ex alio catholico, ni fallor, Theologo, diximus diuiſione, in qua aliquid ſomniis, multum autem uiſionibus, & oraculis illum tribuiſſe conſtat; ſed ex multis etiam ſacrorum codicum locis colligi poteſt. In libro nanque Numer. cap. x i i. ita legitur. Si quis fuerit inter uos Propheta domini, in uiſione apparebo ei, uel per ſomnium loquar ad illum. ut omnino mentiatur lib. poſteriore de Diuin. Cic. cum inquit.

A inquit. Illud perſpicuum eſt; nulla uiſa ſomniorum proficiſci à numine Deorum. Ioſeph ſanctiſſimè interpretatus eſt ſomnium Pincernæ, & principis piſtorum & Pharaonis. Et Daniel plura ſomnia Nabuchdonoſor regis Babylonis explanatiſſimè expoſuit. Admonitus eſt inſuper, ut diximus, ſæpè in ſomniis Ioſeph B. Mariæ coniugus, ut cum cogitaret de uxore dimittenda, & cum iuberetur cum puero, & matre fugere in Aegyptum, uel ab Aegypto in Iudæam redire. Magi etiam admonentur in ſomniis, ne ad Herodem redeant. Non eſt igitur ſomniis ita detrahendum; ut ſomnia omnia, & cunctam ſomniorum obſeruationem penitus abiiciamus, tanquam ab eccleſia damnatam; per quæ nihil præſciri, & de nullo homo inſtrui poſsit. Legitur enim lib. Iob cap. XXXIII. per ſomnium, in uiſione nocturna, quando irruit ſopor ſuper homines; & dormiunt in lectulo; tunc aperit (ſcilicet Deus) aures uirorum, & erudiens eos inſtruit diſciplina. Et ideo Geneſ. XX. in ſomniis ab uxore prohibetur Abimelech. Gene. XXXI. admonetur in ſomnis Laban, ne noceat ipſi Iacob. Lib. Reg. III. cap. item III. Salomonem in ſomniis hortatur Deus ad petendum, quod maluerit. Gen. XXVIII. Iacob in ſumniis uidet ſcalam, cui innixus Deus illum
B conſolatur.

Tollitur apparens in ſacris literis, circa ſomniorum conſeruationem, contradictio. Cap. XXVIII.

VERVM enim uerò hoc loco ſtatim illud iam pridem, hoc eſt cap. XVIII. huius libri à nnbis ex Deuter. cap. XVIII, citatum obiicietur. Non inueniatur in te, qui obſeruet ſomnia. igitur à fidelibus abiicienda ſomnia omnia, & cunctorum ſomniorum obſeruationes abigendæ penitus eſſe uidentur.

AD obiectionem hanc tres dare poſſumus reſponſiones, quas omnes catholicas ita exiſtimamus; ut catholicorum peritiorum iudicio eaſdem ultro libenterq; ſubmittamus. Vna eſt, quòd ſomnium (ut ſuperiori capite uiſum fuit) multa ſignificat, plures nanq; ſunt ſomniorum ſpecies, & genera; non omnium uerò, ſed aliquorum tantùm obſeruationes in ſacris codicibus damnatæ ſunt. Non enim oracula, ſi in diuiſione
C prius expoſita perſiſtamus, damnata ſunt; nec uiſiones, nec uiſionum, uel oraculorum animadnerſiones; quamuis aliò tendant uiſiones, quæ à Deo & bonis Angelis immittuntur; quam faciant illæ, quæ à malo dæmone, perpetuo humani generis, atque immaniſsimo hoſte, nobis exhibentur. Si tamen ille uiſiones & non potius illuſiones dicendæ ſunt.

ALTERA, quòd omnium cuiuſcunq; generis ſomniorum obſeruationes interdicuntur quidem; ſed non omnibus; non enim prudentibus, & cordatis, ac piis uiris; ſed imprudentibus, & imperitis. tum ne per quietem ſaltem, dæmonibus aſſueſcant. quando enim in ſomniis dæmonibus obedire incipimus; tunc etiam uigilantes deinceps illudunt. tum etiam ne diuinationis uel ſibi ipſis opinionem ſibi ſumant: uel aliis aliquam ſpeciem ingerant, tum multis aliis de cauſis; quibus in errorem facillimè quilibet imperitior, atque imprudentior, diuinæq; legis inſcius labi poſſet. Abacta propterea in uniuerſum ſomniorum obſeruatio ab eccleſia Dei eſſe uidetur; quòd non errores tantùm; ſed errorum etiam, & peccatorum occaſiones ſemper damnauerit. In ſomniis nanque præſagientibus erramus faciillime; & decepti ſæpè ex ſomnio miſerè perimus; Darius cum Alexandro congreſſurus Macedonicum exercitum ardentem ſomniarat per Aſiam incedere; & Babylonem uenire; ibiq; ueſte Perſica ueſtitum Alexandrum templum ingredi. pu
D tauit ex ſomnio Darius exitium imminere Macedonico exercitui; & Alexandrum in poteſtatem Perſicam eſſe uenturum. ſed res longè aliter cecidit; ut per flammam, uictoriæ celeritatem; per
H ueſtem, Perſico regno potiturũ Alexandrum ſignificari, euentus demonſtrauit. Ideo Eccleſiaſtici cap. V. legitur. ubi multa ſunt ſomnia, ibi plurimæ uanitates, & cap. XXXIIII. Vana ſpes, & mendacium uiro inſenſato, & ſomnia extollunt imprudentes: quaſi qui appræhendit, & perſequitur uentum; ſic & qui attendit ad uiſa mendacia. ad eundem modum alibi legitur. Qui obſeruat inſomnia ſimilis eſt captanti umbram, & uentos perſequenti. Et alibi. Qui obſeruat inſomnia ſimilis eſt umbram ſuam perſequenti.

TERTIA ad dubitationem reſponſio, quam ad rem potiſsimùm facere, arbitramur eſt, quòd ſomniorum omnium obſeruatio permittitur omnibus; & nulli nullius ſomnii obſeruatio interdicitur ab eccleſia; ſed tantùm modus inſomniorum obſeruatione interdictus eſt; & ille in omni ſomniorum genere, & omnibus interdicitur. Qui modus in omnibus etiã illis ſcripturæ locis innuitur; in quibus ſomniorum obſeruatio prohibetur. Quamobrem in illis diuinæ ſcripturæ locis in quibus ſomnia, & ſomuiorum obſeruationes damnantur; non abſolutæ ſomnia, aut ſomniorũ obſeruationes prohibentur; ſed cum alicuius, ſemper uerbi appoſitione, ita damnantur; ut ad quem modum ſomniorum obſernatio, per ſacros codices cunctis inhibeatur, uel non inhibeatur, euidentiſsimè demõſtretur. Nam Deuter. XVIII. qui locus ſemel, atque iterum citatus fuit;

ſom-

somniorum quidem obseruatio interdicitur;at non simpliciter, sed simul cum obseruatione Au- E
gurum, Ariolotum, & huiusmodi aliorum, qnæ uanè & superfluè, superstitioseq; ita ob seruan-
tur;ut sine peccato graui nequeāt obseruari. ita enim loco citato legitur.Quando ingressus sneris
terram;quam Dominus Deus tuus dabit tibi; caue, ne imitari uelis abominationes illarum gen
tium; nec inueniatur in te,qui lustret filium suum,aut filiam, ducens per ignem; aut qui Ariolos
sciscitetur;& obseruet somnia,atque auguria.nec sit maleficns,nec incantator,& alia quæ sequun
tur. Vbi somniorum obseruatio,unà cum filiornm lustratione,& auguriis,& Ariolis prohibetur.
Quibus uerbis patet; quòd non omnimoda somniorum obseruatio interdicitur: sed illa tantùm,
quæ uana est; & ut augurinm, & ars ariolandi snperstitiosa. Statim enim cum dixit [& obseruet
somnia] subdit [atque auguria] & prius dixerat [aut qui Ariolos sciscitetur] qnasi innuat scriptura;
quòd ille reprobatur; qui ita superstitiosè somnia obsetuat; quemadmodum quidam augnria ob-
seruant & ariolos. Leuit. item XIX. ubi rursus prohibentur somnia; de augiurio fit mentio;ut ex
huius uerbi annexione, quales ab ecclesia damnentur somniorum obseruationes, facillimè possic
intelligi. Ibi enim legitut. Ego Dominus Deus uester. Non comedetis carnem cū sanguine, Non
augurabimini, nec obseruetis somnia. ubi, ut uides, non ait absolutè dominus. [Non obseruabitis F
somnia] sed hoc uerbum annectit cum illo. [Non augurabimini] ita ut ex iis duobns dictis fiat
integra sententia [non augurabimini, nec obseruabiris somnia] ut uelit scriptura dicere. Non erit
apud uos uana quædam & superstitiosa ut auium & aliarum rerum ita somniorum obseruatio.
Ad eundem modum cap. XXXIII. lib. Ecclesiastici legitur, Diuinatio erroris, & anguria men-
dacia, & somnia malefacientium uanitas est. Vbi ut uides, non somnia damnat simpliciter; sed
somnia maleficorum hominum: & hoc simul cum diuinatione augurali; propterea inquit. [Et au
guria, & somnia malefacentium uanitas est.] In lib. Deuter. cap. XIII. iubetur somniantem occi-
di: etiam si euenerit, quod per somniorum uisa ille prædixerit, non præcisè, qnia per somninm ali-
quod præcognoueri uel præcognitum annunciauerit: sed quia ex hoc ipso, aliquid sibi diuinita-
tis arrogauerit & à ueri & diuini cultus religiōe alios abduxerit. Ita enim loco citato legitur. Si sur
rexerit in medio tui propheta: aut qui somnium uidisse se dicat: & prædixerit signum, atque
portentum, & euenerit, quod locutus est: & dixerit tibi, Eamus & sequamur Deos alienos,
quos ignotas: & seruiamus eis: non audies nerba prophetæ illius, aut somniatoris, quia ten-
tat uos Dominus Deus uester: ut palam fiat; utrùm diligatis eum, an non, in toto cor-
de, & in tota anima uestra. Dominum Deum uestrum sequimini; & ipsum timete; & manda- G
ta illius custodite; & audire uocem eius; ipsi seruietis; & ipsi adhærebitis. Propheta autem ille,
aut fictor somniorum interficietur; quia (ecce causam) loquntus est; ut uos auerteret à Domi-
no Deo uestro: qui eduxit uos de terra Aegypti; & redemit uos de domo seruitutis; ut errare te
faceret de uia: quam tibi præcepit Dominus Deus tuus. Hæc ibi. Ex iis igitur, quæ ex sacris co-
dicibus adduximus, & aliis multis, quæ adducere poteramus, auctoritatibus; mihi (saniori semper
iudicio, me submittendo, & cū protestatione semper emendationis, si error fuerit, nunquā enim à
Romana catholica Ecclesia, uel per unguem recedam) dicendum uidetur; quòd quemadmodum
cantus, aut uolatus auium, aut etiam aliarum rerum animaduersio absolutè, & simpliciter à sa-
cris Theologis non inhibetur (Ait enim Propheta Ierem. VIII. Miluus in cœlo cognouit tem-
pus suum; turtur, & hirundo, & ciconia custodierunt tempus aduentus sui. Et D. Thom. exi-
miæ nenerationis Theologus, opusculo XXV. Si quis, inquit, cornicula frequenter crocitan-
te, mox futuram prænunciet pluuiam; non est nugatoriæ superstitionis, similiter etiam si quis,
ex subito uolatu auium, denunciet, ibi latere insidiias; unde aues uolando recesserunt; non est
superstitio; sed humana industria) Quemadmodum (inquam) cantus, & uolatus auium obser-
uatio, ab Ecclesia absolutè non interdicitur; sed superstitiosa quædam (quæ proprio uocabulo H
augnrium aut etiam auspicium dicitur) & uana de garritu, uel uolatu auium consideratio, & ob-
seruatio, est illa; quæ à probatis Theologis repræhenditur; & sub anathematis uinculo à præla-
tis ecclesiæ inhibetur: ita non somniorum absoluta, & qualiscunque obseruatio, sed uana quædam,
& superstitiosa (quæ proprio caruit nomine) est illa; quæ à domino, quòd ea dæmones nos illu-
dant, in scripturis sanctis prohibetur. quæ quia proprio (ut diximus) nomine caruit; in causa
fuit; quòd plus forsan, quàm opus erat; in soluenda ex somniorum orta obseruatione difficul-
tate laborauerimus. Cæterùm per somnium loquebatur Deus Prophetis. Num. XII. Per som-
nium admonetur Gedeon, ut descendat, & aduersus Madian ineat pugnam. Iud. VII. Per som-
nium uidit Ioseph suorum fratrum se futurum dominum. Gen. XXXVII. Idem somnia interpre-
tatur. Idem cap. XL. inquit, quòd interpretatio somniorum à Deo est. A Philone notatum
est. Abraham primùm omnium somnia interpretatum fuisse. Iohel. item II, legitur, Effundam
de spiritu meo super omnem carnem, & iuuenes uisa uidebunt; & senes somnia somniabunt, di-
uinæ operationi utrunque & somnium, & somnii interpretationem sacra scriptura tribuit. quod
confirmari potest ex Danielis primo cap. ubi Deū dedisse legimus Danieli intelligentiam uisio-
num,

A num,& somniorum. Et ideo Iudi. VII, Miles militi somnium interpretatur. Act. XVI. Paulus ui
so per somniũ uiro Macedone, eum, ut in Macedoniam Christũ prædicaturus trãsiret, deprecante
profectus est Macedoniam, & Christum ibidem Euangelizauit. Sed de de somniis obseruandis uel
non obseruãdis hactenus. Quod autem ex somnio, quodcunq; illud fuerit, nulla in rebus, & euen
tibus inferri posit necessitas, manifestum ex iis quæ diximus, magis est; quàm ut multis uer-
bis longius probari oporteat. In eo quidem somnii genere, quod oraculum appellauimus, ali-
qua necessitatis species, ex diuino decreto inesse uidebitur; sed re uera nulla inest. tantùm enim
rerum omnium, apud Deum præcognitionẽ, esse conuincit; quæ præcognitio ad quem modum
cum contingentia, & temeritate, quàm commodè stare posit; prius ubertim declarauimus. ex
illo nanque somnio, diuinæ uoluntatis admonemur tantùm, non autem ad illam implendam
aliquo modo cogimur.

AD eas rationes, quas superiùs cap. XXVII. pro diuinatione per somnium, ex Stoicis addu-
ximus; sine difficultate responderet Theologus.

AD primam, & si animum Dei cognatione teneri fateretur; negaret tamen futurorum euen
B tuum notitiam aliquam habere insitam, cum futura præcognoscere sit Dei proprium, rationalis
autem creaturæ coniicere.

AD secundam, & et si aerem hunc dæmonibus completum confiteretur, dicente Apostolo ad
Ephes. VI, esse nobis luctationem & bellum aduersus principes & potestates, aduersus mundi re-
ctores tenebrarum harum, negaret tamen ad eas animum nostrum in somnio exire; & ab illis de
futuris plus edoceri, quàm Deus opt. Max. permittat, ut quòd aliqui ab angelis edoceantur in som
niis non sit propter naturalem cognationem (ut illi putabant) animi nostri cum diis Diis, sed
ex mera diuina gratia.

TERTIAE aliquo modo consentiret, & inde illa somniorum genera hauriri non negaret; quæ
uisiones, & oracula superius uocauimus; per Deos, bonos angelos intelligendo. Sed de somniis, &
de diuinatione per somnium, atque de somniorum obseruatione hucusq;.

Ad octauam confirmationem, quæ ex Astrologorum de futuris euentibus prædictio-
ne, hoc est ex diuinatione per astra procedit, ex Philosopho respondetur,
C & ad quem modum ex sideribus nonnulla ritè prædicere pos-
sunt Astrologi, declaratur. CAP. XXIX.

AD CONFIRMATIONEM octauam, quæ ex Astrologorum de futuris euentibus
prædictione, procedit, responsuri; illud in primis notatum uolumus; quod
lib. secundo contra Astrologos cap. IX, Dominus Ioannes Picus uir etiam at-
que etiam doctus notauit. Illud autem est, Quòd cùm tanta sit hominum, in
futuris, iis præsertim, quæ ad se attinent, præcognoscendis curiositas; & de iis
qui hoc præstare profitentur, tanta sit apud homines, opinio, & existimatio;
quumque tum erectas statuas & Philosophis multis, & medicis, & Poetis, tum
decretos eisdem aliquos publicos honores sæpè legamus; Astrologorum nemo, præter unum
Zoroastem, nusquã uno uel altero honore potitus est: sed legimus illos eiectos potius, irrisosq;,
& in fabulam populi tandem uersos. Quamobrem nonnulli, qui Poetarum figmenta allegoricè
exposuerunt, per illam Ichari fabulam, qui factitiis pennis cœlo tenuiori se committens, in ma
re præceps decidit, Astrologos putarunt designari; qui pennis temerariæ professionis, ni cœlum
se substollentes, cum de cœlestibus suis decretis, quibus sublimari uidentur, edisserunt, aut cùm
D ex uanis suis præceptis aliquid sunt prædicturi; in immensum mendaciorum pelagus præcipites
ruunt, atque ab illismet, apud quos erant prius in magno honore, in contemptum, & fabulam
tandem habentur. sed ad difficultatem soluendam propius accedamus. Astrologorum igitur præ
dictiones, & diuinationes (diuinationis autem nomine in ea pridem utimur significatione; qua
hodie utuntur plerique omnes, pro rei futuræ præsensione quadam, & præsagitione) in duas par
tes dissecare nos possumus. Sunt enim aliquæ earum nanæ, & commentitiæ; aliquæ uerò natu-
rales, & φυσικαί. Quoniam nanque luna dum lumine augetur, in plantis, & animalibus humores
augentur & exuberant: dum pleno orbe refulget, uigent; dum lumine diminuitur deficitque,
minuuntur; interlunio arescere quasi uidentur. Sole item obliquo suo circuitu quatuor anni tem
pora distinguente; & eadem diuersissimis, & sæpè inuicem pugnantibus qualitatibus, maiore,
uel minore, accessu, uel recessu suo afficiente; plantas, & animalia immensam pati alterationẽ,
atque permutationem, nulli non clarissimum esse potest. dubium non est; quin per solem, per
lunam, & propter eandem causam, qua per solem, & lunam per alia quædam insigniora sidera,
ut per Caniculam, per Orionem, per Atlantides & huiusmodi, physicè, & sensata (ita dixerim)

ratione,

ratione, Astrologi multa prædicere, & diuinare, certò ualeant. Nec Astrologi tantùm, sed agri- E
colæ etiam ex solis, lunæ, & aliorum quorundam astrorum uersione, tempora sationum, admis-
sionis pecudum ad coitum, incubationis auium, sectionis lignorum uel urendorum, uel ad stru-
cturas adhibendorum; & alia id genus innumera diuinare aptissimè norunt. Libro dierum decre-
toriorum tertiò, inquit Gal. Porrò illud denuo repetendū, quod nos obseruantes uerissimum esse
comperimus, ab Aegyptiis astronomis inuentum; Lunam non modo ægris, sed etiam sanis, dies
quales tandem futuri sunt, posse demonstrare. Cei siue (ut nonnulli scribunt) Aetei populi (ut He
raclides Ponticus tradidit) ex ortu Caniculæ, coniecturam capiebant, salubris'ne, an pestilens
annus futurus esset. Nam si obscurior, & quasi caliginosa stella extiterit; pingue, & concretum
esse cœlum; ut eius aspiratio grauis, & pestilens futura sit; sin illustris, & perlucida stella appa-
ruerit; significari cœlum esse tenue, purumque, & propterea salubre. Quamobrem Gallicum uo-
catum morbum Astrologi multi (ut refert Hieronymus Fracastorius; qui morbum illum siphi-
lidem appellauit; uir apprimè eruditus, lib. suo. de Contagione, cap. x i i;) longè antequam
nobis agnitus fuisset; prædixerunt. Siderum nanque uariæ constitutiones (neque est hoc loco à F
nobis multum curandum; si secus sensisse uisus est Dominus Ioan. Picus lib. v aduersus Astrolo-
gos cap. item v.) coniunctionesque, & elongationes uariæ, in aerem medium, circa nos un-
diquè diffusum, multas, ac uarias caloris permutationes, & alterationes efficiant. ex quibus,
diuersa in nobis morborum genera originem trahunt; quum ea naturaliter, & physicè produce-
re possunt; si non per se, per accidens saltem; quatenus plus (ut dictum est) uel minus caloris,
suo magis, uel minus unito, uel disperso lumine, in aere efficiunt; quem deinde, pro aeris in cor
pora nostra effectione, atque alteratione (nam de maximè, inquiunt medici, nos alterantibus
est aer) morbi ii, uel illi pro ratione alterati aeris, & in eo existentis caliditatis consequuntur,
quos peritus Astrologus longè antequàm eueniant, physicè prænoscere poterat. Nec Astrolo-
gus solùm, sed peritus etiam medicus; in iis præsertim, quæ ad hominem pertiuent, & uel ad sa-
nitatem tuendam, uel ad morbum depellendum faciunt, ex stellarum, solis præsertim, & lunæ
coniunctione, uel oppositione, mutuaq; proportione, multa prædicere, & diuinare potest. Vnde
Hippoc. initio libri de aere inquit ἴστω, ὅτι οὐκ ἐλάχιστον μέρος συμβάλλεται ἀστρονομίη ἐς ἰατρικήν. hoc est ad-
uerte, quòd ad medicinam multum confert astronomia. Admonitiones propterea & præceptio- G
nes de obseruandis momentis orientium quorundam; atque occidentium siderum, præmetien-
disque in morbis curandis sequuturis tempestatibus, in suis idem sæpè repetiuit uoluminibus.
Quod ipsum non rarò inculcat Gal.; & auctoritate Dioclis Carystii medici antiquissimi, qui pri-
mus de anathome scribere est aggressus, medicis obseruationes siderum usitatas fuisse, confir-
mat. Sed de physicis prædictionibus, ex astrorum peritia, hucusque.

Svnt rursus præter has physicas, nonnullæ astrologorum non audeo dicere diuinationes, uel
præsensiones; sed tenues solùm prædictiones, & uocum siue orationum præmissiones; ex uana
certè hominum, commentitiaque quadam Chaldæorum disciplina, & dæmonum illusione po-
tius, quàm uel ex motibus corporum cœlestium, uel ex aspectibus, mutuisque siderum configu
rationibus, & cœlestibus influxionibus petitæ; ex qua de futuris euentibus, scire aptè dicere isti
diuinantes Astrologi profitentur. Sed quàm aptè illud, quod profitentur, exhibeant; professio-
nemque suam, quàm fœliciter agnoscant, paucis inuestigemus. Verùm ut multam, eamque ina-
nem amputemus contentionem; mittamus nunc quæso Aristotelem, & candidiores illos Philo-
sophos; qui cœlestem omnem influxum procul à suis dogmatibus semper abegerunt; motu au-
tem tantùm, & lumine suo naturali, naturaliter agere corpora cœlestia; confessi doctissimè fue- H
runt. Quin potius his sine contentione cum aliqua forsan ratione, quòd in cæteris quoque phy-
sicis corporibus omnibus occultæ qualitatis plurimùm reperiatur, occultas qualitates, cœle-
stesque influxus ultrò, libenterq; condonemus; per quos, aliquid, quod ad mores, ad uitamque
nostram traducendam pertineat, agant in nobis ipsa sidera & cœlestia corpora; ita ut ex cœlesti-
bus corporibus, atque ex siderum uario in nostris natiuitatibus, siue in fœtuum animationibus,
siue fortè etiam conceptionibus, inter se, uel ad nos, habito respectu, & eorum configuratione,
& proportione, ad aliqua nos propensius commoueri, inclinarique, admittamus. quod nec D.
Ioannes Picus admittit, nec libro tertio nos superius admisimus, sed acerrimis, iisdemque fir-
missimis rationibus, & influxus & cætera Astrologorum deliramenta ille diffusissimè doctissimè-
que concutit, atque euertit, quod nos etiam in superioribus copiosè fecimus. Quinimmo illud
etiam (ut contentiones, quantum fieri potest, euitemus) eisdem donemus; quòd etsi appetitus
nostros, uoluntatesque, & actiones nostras corpora cœlestia, et siderum aspectus, & breuiter cœ
lestes influxus (cum non in animas, sed in corpora tantùm illi possint) cogere minimè queunt;
ualeant nihilominus aliqua de nobis, atque de nostris futuris moribus, uera, ex illis cœlestibus
luminibus, cœlestiumq; luminum configurationibus, & influxibus, coniicere, atque prædicere a-
strologi. cum tot igitur, tantaq; illis diuinantibus Astrologis sponte condonauerimus; unum

(quod

(quod à doctissimis niris semper probatum fuit) ab eis tantùm expostulamus. illud autem est
A quod de futuris contingenter euentibus, hoc est περὶ τῶν μελλοντῶν, ut τὰ ἐσόμενα secludamus ex sideribus, non nisi per coniecturam dicere, & diuinare astrologi possunt. quo autem modo, & qua ratione, id ualeant; sequenti capite declarabitur.

Ad quem modum de futuris nati moribus, coniicere possunt Astrologi. CAP. XXX.

SIMPLICIVS diligentissimns atqne doctissimus Epicteti & Aristotelis interpres, modos duos, quibns de futuris nati moribus, nō multùm aliena coniiciant astrologi, nobis tradidisse super Epictetum, uisus est, utrique quanuis in unum & eundem incidere uideantur, eo in primis importunitati dininantinm concesso, quòd stellæ pro mutui congressus, uel abscessus, configurationis, uel proportionis, loci, & situs, motusque, & mutationis ratione, uim aliam & aliam sortiantur.

B VNVS coniiciendi modus est, Vt quemadmodnm ex mechanicarum artinm instrumentis, & de arte, & de artifice, hoc est de ipsius artificis industria, & excellentia, non multum à ueritate alienam coniecturam nonnunquam facimus; ita ex motibus cœlestium corporum, & ex certis, qui in nostris horis nataliciis, uel etiam in conceptionibus esse contingunt, siderum aspectibus, & configurationibus, instrumenti animæ nostræ, idest corporis nostri (est enim corpus animi instrumentum animus, autem cùm immortalis, & spiritualis substantia, & intellectus sit: corporibus cœlestibus, ut & Simplicius in Epictetum, & Plotinus sequutus Platonem lib. tertio secundæ Enneadis cap. IX, fusius declararunt, non potest esse subiectus) instrumenti inquam, animæ nostræ, & ipsius animæ uehiculi naturam, atque uariam corporis nostri dispositionem, per quam ad aliquid demnm in nobis futuram propensionem, ex arte ipsa, nnllo dæmonis anxilio, astrologi periti dignoscere ualent. Ex cuius deinde rei atque propensionis cognitione, de futuris nati moribus, de uita tradncenda, de tranquillitate, uel perturbatione animi, de eruditione, uel ineruditione, de promptitudine & tarditate ingenii, & de aliis huiusmodi multis, uera aliquando, per coniecturam iudicare pronunciareque illi queunt; si hi præsertim, qui nati sunt, de quibus prænunciant, corporibus snis (inquit Simplicius) non tanquam animæ instrumentis (sicut par erat) sed tanquam suimet partibns, eorundem nidelicet appetitibtns, atque inclinationibus
C propensius indulgentes, abnsi fuerint. Quapropter benè Euripides dicebat.

Qui benè coniiciet, is uates optimus erit.

QVOD coniecturis tantùm non etiam certa scientia, pro siderum proportione, & configuratione, ac positura, iudicare diuinareque ntcunque posit Astrologus.

ALTER dininandi atque coniiciendi modus est, quòd sicut apud nos (inquit Simpl.) sunt loca aliqua, ut templa, in quibus boni ciues, & uiri pii in nnum coeant; aliqua uerò prostituta, ut fornices, lupanaria, & huiusmodi, in quibus homines praui conueniant; & pro loci ratione, non uanam de iis, qui ad præfata loca frequenter accedunt & à ueritate mnltum alienam, coniecturam plerunque facere contendimus; ita certus aliquis orbinm cœlestium, motus, & siderum aspectus, ac dispositio quædam, & configuratio est; sub qua illi, qui nel concipiuntur, uel in lucem eduntur, in fantuli, ab astologis peritioribus, cui nam magis uitæ rationi sint futuri propensiores; sed non nisi per coniecturam, ut dictum est, diuinari, & iudicari possunr. Nam quemadmodum ex corporum temperamento, & habitu, non multum à ueritate alienam de ægroti nita, & moribns coniecturam facere norunt excellentissimi medici, ita ex sideribus, siderumque permutationibus, & mutuis coniunctionibus, proportionibusque, tum de corporis temperamento, tum de moribus, & de futura nati uita, nonnulla coniicere aliquo modo possunt peritis-
D simi diuinantes astrologi; coniicere, inquam, duntaxat possunt, nullo autem modo ueraciter, & exactè, prænoscere ualent. Quòd à nulla cœlesti qualitate, à nulla siderum influxione, uel animus, uel ipsius animi appetitus, & concupiscentia, cui corporis administratio tota ferè deseruit, ad hæc uel illa cogi posit, sed liber ille semper perseueret.

Quòd cœlestia corpora si inclinant, in bonum tantùm nos inclinare ualeant, asseritur. CAP. XXXI.

VERVM ENIMVERO hocloco ex Simplicio, Plotino & aliis multis excellentis- E
simis uiris, diligenter notandum est, quòd & si ad aliqua (ut dictum fuit) na-
tum propensiorem, inclinatioremque reddere possint cœlestium corporum
motus, atque cœlestium siderum configurationes quædam, & cœlestes side-
rum influxus: non tamen ad uitia, ad turpitudinem, aut ad prauas actiones,
prauasque morum dispositiones, & uanas cupiditates & libidines; sed ad uir-
tutes tantùm, & ad honestas operationes, & ad egregia facinora, atque ad san-
ctissimos mores, honestissimasque cupiditates, ac sanctissima duntaxat desideria, nos propen-
sos, inclinatosque faciunt (si faciunt) uirtutes cœlestes, & cœlestium luminum demandati no-
bis influxus; tantùm abest, ut ab eisdem, ad malum qu odpiam (ut sæpè diuinantes isti & illite-
rati astrologi nobis prænunciant) & ad uitium aliquod, ad noxas, ad uanasque cupiditates, &
ad aliquot damna cogamur: ac ueluti fune ad collum intorto, per uim quandam tirannicè pro-
trahamur. Quid etenim mali ab istis præclarissimis, præstantissimisque corporibus, naturæ,
& Dei Opt. Max. ad tot, tantaque, atque tam admiranda, quæ passim toto terrarum, orbe cer-
nuntur, struenda parandaque, instrumentis aptissimis, ac nobilissimis: quid, inquam, damni F
ab ipso tandem uniuersæ naturæ auctore, per hæc ipsa angustissima corpora, siue per suos tanto,
tamque admirabili ordine digestissimos regulatissimosque motus, siue per sua fulgentissima, sa-
luberrimaque, ac uitæ mortalium omnium accommodatissima lumina? quid (iterum) inquam
damni, quid contumeliæ nobis per Solem, uel Lunam, per errantia, uel inerrantia fulgentissi-
ma sidera, contingere aliquando potest? Firmamentum, dicebat Aristoteles lib. octauo Physica-
rum auscultationum, est cor uniuersi Orbis. Lib. duodecimo Metaphysic. omnium, quæ cernun-
tur, firmamentum est maximè diuinum. Lib. primo de cœlo, cœlum est locus & habitatio Deo-
rum. Si igitur firmamentum Orbis uniuersi præstantissima pars est, si cor est, si quid diuinum
est, si Deorum domicilium est, quid timemus, ut inde mala etiam & nocitura nobis originem
trahant? Non'ne quemadmodum cor in animali fons illius uirtutis est, qua seruatur animalis in-
tegritas & ordo, mixturæque nexus, & morborum inuadentium iniuria propulsatur; Ita ritè exi
stimandum erit, firmamentum hoc, & cœlestia corpora, & stellas, quæ in ipsis cœlestibus corpo-
ribus sunt; eorum, quæ intra ipsius cœlestis corporis amplitudinem continentur, integritatem
(quantum in se est) mixtionisque ordinem atque unitatem, rerumque mixtarum incolumita- G
tem conseruare: propulsare autem ea, quæ Orbis totius integritati, & eius partium, hoc est re-
rum in ipso contentarum incolumitati aduersantur.

ADDE quòd lib. primo Meteororum hunc mundum inferiorem superiori dixerit Aristo-
teles esse continuum, ob illam causam, ut omnis uirtus eius inde gubernaretur. Gubernare est
ordinare, dirigere, statuere, non autem inficere, uitiare & euertere. Origenes propterea Tract.
quarto super Matthæum, mihi uidetur rectissimè facere, cum acriter satis damnet eos, qui male-
ficas stellas affirmant. immo nulla (inquit ille) stella à Deo facta est, ut malefaciat. Iamblichus
lib. de Mysteriis cap. XIIII, Vires (ex interprete inquit) cœlestium omnes inde bonæ descen-
dunt. Ideoque qualitas, quæ nocet in terris, alia iam est, præter illam, quæ cœlitus hucusque
peruenerat. Plotinus lib. de Fato cap. VI. Iam uerò (inquit) prauitas morum quomodo à cœ-
lestibus, qui Dii sunt, hominibus dari potest? Quasi dicat, nullo modo id potest contingere. Pie-
rius nuperrimè lib. tertio Hieroglyphic. ubi de Tauro sermonem habet, Platonem commendat;
quòd à cœlesti corpore nihil posse nobis demitti mali crediderit. & Iulium Maternum repræ-
hendit, qui ex stellis maleficas nonnullas existimauerit. Idem multis, & firmis certè rationibus, H
longo processu lib. quarto aduersus Astrologos à Ioanne Pico probatum fuit, ostensumque à cœ-
lestibus corporibus non morbos, non uitia, non bella, non mortem, non denique mali uel in-
ordinati quidpiam posse euenire; sed hæc omnia uel à tumultuantibus elementis, uel à materiæ
in motorem & opificem suum contumacia, uel à quapiam huiuscemodi alia inferiori causa, ori-
ginem trahere rectissimè existimauit. Cœlestes uerò uirtutes in bonum tantùm, atque in ea,
quæ ad tutelam & rerum integritatem faciunt, conferre rectè putauit; ut aduersus istos diuina-
tores Astrologos, qui secus existimant, his uerbis tandem rectè ille docteque proruperit. Com-
pescant igitur os prophanum imperiti quidam Astrologi. Nec Venerem dicant Marti copula-
tam, ad adulteria nos uocare; aut eosdem in signis maribus collocatos, ad masculorum nepha-
rios concubitus nos excitare. Martem cœli nonam partem occupantem facere irreligiosos; at-
que alias omnino constellationes ad alia nos irritare flagitia. Imputent sibi non cœlo sua delicta:
qui peccant. Nec fœculentæ materiæ, & iniqui animi sordes, à purissimis putent naturæ fonti-
bus emanare.

Tollitur

A Tollitur dubitatio. Si cœlestia corpora in bonum tantùm non inclinant, quomodo uitia nostra possunt ab Astrologis diuinari. CAP. XXXII.

VERVM etsi non nisi ad bona (ut dictum, & illustrium uirorum auctoritate confirmatum est) atque ad honestissimos tantùm mores prosequendos, ad Innocentemque duntaxat uitam traducendam nos sidera, cœlestiaque corpora, & sidereæ influxiones inclinant, & pronos faciunt, si faciunt, nobisque Deorum munera, quæ non nisi castissima, sanctissimaque esse possunt, illæ instillent; & influant, nec tetras, facinorosasque inclinationes, aut prauos morum habitus, siue uanas, propensiones, in nos illæ demittere, atque influere ualeant; prauitatem nihilominus nostram futuram, incompositosque mores nostros, atque malam uitæ educationem, malasque consuetudines, & repræhensibiles habitus, in quos prolapsuri sumus, diuinare, siue conijcere aliquando non ineptè possunt astrologi, quòd & cœlestibus bonis, atque
B (quantum ad se attinet) optimis siderum qualitatibus, influxionibusque sanctissimis, ac beatissimis Deorum muneribus, nos ipsi plurimùm abutamur. Quoniam corporeis affectionibus, uanisque titillationibus, ac sensuũ illecebris propensius indulgemus, & corpore, non tanquam (ut par erat) animæ instrumento utimur; sed eidem, ac si pars nostri esset, libenter obsequimur. Vt quasi, dum hæc ipsa cœlestia, diuinaque munera à nobis recipiuntur, à seipsis atque à natiua, germanaque quadam sua dignitate, deficiant. Cuius rei ex Plotino, & Iamblicho plures causæ reddi possunt.

VNA. quòd omne munus cœlitus attributum, ex ipso, quod à superiore causa exit, etiam deficit inde, & quasi à se ipso degenerat.

ALTERA. quia dum illud in uiliore materia recipitur; pro uilitate recipientis materiæ capitur. Declaratum est enim in prioribus, recipi unumquodque, pro captu recipientis naturæ.

TERTIA. naturæ illud demandantis, & eidem recipientis diuersitas; quæ facit; ut dum recipitur à seipso, pro ratione, diuersum efficiatur.

QVARTA. quòd præter cœlestia munera, aliunde alia natus recipiat; tum inter se pugnantia, tum à cœlo diuersa; ideo cœleste donum confunditur; redditurque secum frequenter passionibus obnoxium.

QVINTA. inferioris naturæ debilitas: quæ sæpè bonum cœleste non sustinet; sed competenti
C ad illud proportione carens ægrè patitur, sub eo etiam, quod salubriter agit. Rem Iamblichus pluribus declarabat exemplis. Saturni (ex interprete, inquit) uis contentiua est. Martis uerò motrix. illa per accidens frequenter obest; quando materia frigidiore suscipitur. hæc autem, quando feruentiore. Item illa nocet, quando recipitur per modum congelationis. hæc, quando per æstum. quod quidem fit pro dispositione materiæ, idest quando uidelicet materia illa neque satis calida est; neque est interea densior: hæc autem per se est calidior, atque subtilior. Item lux, colorque solis, quamuis offendere languidum uideantur, necessariæ tamen sunt, ad uitam. Similiter omnes cœlestium influxus ueniunt salutares; quamuis subiecti, uel peruersitas peruersè recipiat, uel debilitas facilè tolerare non posit superiorum efficaciam. Omnes motus conferunt uniuerso, & singulis partibus uniuersi; quamuis interim inter particulas minimas, sub hoc motu, uel alia lædatur ab alia, uel tales particulæ non facilè motum uniuersi sustineant. Sicut in chorea, dum singuli harmonicè saltant; congruuntq; gestibus inter se, & toti choro; digitus & premitur, & offenditur; & si quid debile inciderit, pessundatur. Hæc Iamblichus. In quibus ad rem propositam declarandam, tria produxit exempla. Vnum ex Saturno & Marte. Alterum ex lumine solis & oculo infirmiore. Tertium ex motu cœli, & chorea. Quæ omnia si diligentius attendantur, perspicuum cuiuis esse poterit; quidquid nobis euenit mali, non à cœlesti corpore
D euenire, sed à nobis metipsis, & ab aliqua inferiore causa. Nefas profectò & contra rationem omnem quibusdam dictum est, stellas nonnullas, reguli serpentis more, nobis aspectu nocere. Pium uerò, atque naturæ quàm congruum, rationiq; omni perquàm consentaneum est credere; stellas naturaliter omnes, struthii more, radiorum intuitu, cuncta souere, & uegetare. Rē eandem alio Simplicij maximi Philosophi super Epictetum notiori, magisq; familiari declaramus exemplo: quod fuit, ante Simplicium Plotini lib. Vtrum Stellæ aliquid agant. cap. XI. fit uerbi gratia ex cœlesti ista uirtute, & ex cœlesti isto influxu, in pueros quispiam propensior; ad rectum, sine dubitatione (nisi iis, quæ iam satis demonstrata fuerunt, sine causa, aduersari uelimus) honestumq; amorem, & usum iuuentutis uis ista illum cœlestis inclinat. Quamobrem si cœlesti hoc munere, eo, quo debet, modo, atque ut eadem cœlestis uirtus exposcit, & inclinat, bene, ut par est, ac rectè ista, quam eidem cœlestes influxus tribuerunt, animi propensione ille idem usus fuerit; pueros instruet disciplinis: exornabit moribus; & plurimum deniq; de iuuentute bene meritus erit. Sed si propter dictas paulò ante causas, ab illo munere cœlitus attributo, declinauerit, & hac cœ-

lesti inclinatione prauè abusus fuerit: non illud, ad quod cœlestia illum corpora, & siderum castissimæ uirtutes inclinabant, efficiet, atque operabitur, sed aliud ab illo distantissimum, eidemq; pugnantissimum potius: quod sua sibi uel prauitas, uel naturæ infirmitas, corporisq; teterrimus pruritus suggesserit, perpetrabitur. sicq; cœlesti optima uirtute, & cœlestium Deorum sanctissimo munere, in puerorum, & iuuentutis pestem, & exitium pessimè ille abutetur. E

HINC Pontanus in quodam Dialogo, Marcum Catonē auaritia, Ptolemæum Regem Aegypti incestu taxauit. Illum quidem, quòd equum iam senio confectum, qui cum & Consul, & Prætor militauerat, optimus sui temporis Orator, optimus Senator, optimus Imperator uendiderit. Hunc uerò, quòd sororem suam sibi in uxorem duxerit. perpetrati sunt, inquit, ista quidem, quoniam uoluerunt; uoluerunt autem, quoniam sensuum titillationibus magis, & cupiditati, quàm rationi, & cœlesti legitimo influxui acquieuerunt. Quamobrem quum hominum illorum numerus oppido quàm exiguus sit: animum qui colant; animiq; arbitratu utantur, atque imperio; quū multitudo ferè uniuersa corpori sit omnino dedita, corporeisq; illecebris; fortasse mathematicis ipsis, & Astrologis permittendum est: laxissimis etiam habenis currere ad Apotelesmata pronuncianda.

SED dubitant nonnulli aduersus illud, quod diximus, uidelicet cœlestia corpora disponere nos tantùm, & inclinare, non etiam urgere, & cogere, tum quoniam ea, quæ disponunt, sunt illis posteriora: quæ disponuntur; at cœlestia subcœlestibus priora sunt cunctis. tum quoniam ille, qui contrà cœlestem dispositionem ageret, in motu suo non haberet, unde penderet; si omnis motus (ut tradunt physici à cœlesti motu dependeat. F

VTRVNQVE obiectum facilè tollitur. Primum quidem, quoniam & si natura sua sint cœlestia corpora priora, non tamen priora sunt, ut hunc uel illum disponunt, sed posteriora potius.

POSTREMVM uerò, quoniam ponentes influxum non dicunt illum esse motum cœli; sed qualitatem eius nobis occultam quæ per motū fortassis demitti potest. Qui igitur aduersus illius qualitates inclinationem agit; dependet nihil minus in motu suo, à motu cœlesti; quàm se pro qualitatis inclinatione, ageret, & moueretur.

Quòd fidei quamminimum sit diuinantibus Astrologis tribuendum. CAP. XXXIII.

EX HIS, quæ hactenus copiosè satis à nobis dicta fuerunt; quàm anceps, quàm que dubius, & nullius certè fidei sit diuinans astrologus ille; qui non physicis coniecturis; sed commentitiis quibusdam, ut diximus, Chaldæorum ineptiis, uel dæmonum potius illusionibus (quas honestiori nomine cœlestes influxiones appellitant) usus fuerit; & quàm nulla certa cognitione euentus futuros uel præsentire uel prædicere ille ualeat; quàmque si, quæ à cœlestibus corporibus & eorum influxionibus pendere, prædixerit, bona, & honesta non fuerint; sed turpia, & praua, aut nociua, falsò ex sideribus eadem commentetur: puto hactenus manifestum esse. Præterea quum in animum (ut dictum fuit) cœlestis configuratio, fatalis influxus possit nihil, quàm minimè cœlestium corporum uirtute aliqua ad quidpiam agendum uel uitandum cogamur, necessitemurque (quidquid Lucianus in quærimonia de neglecta re cœlesti; mendacissime blactiat, nos scilicet ita corpora cœlestia urgere; ut mutari quidquam earum rerum, quæ ad nos demanant, non possit. arbitratus interea nostra omnia inde emanare, atque demitti, sed tantùm fortasse ex corporis temperamento in quod cœlum agere, ad contentiones uitādas, iam diu concessimus, disponamur atque inclinemur) fatis, ut putamus, ex iis, quæ dicta sunt, constare potuit. Verumenimuerò etsi ex tot, tantorumque philosophorum doctrinis illud affatim certè demonstrauerimus; ex ipsis nihilominus etiam astrologis, & præcipuè ex astrologorum principe Ptolemæo (si minus iis, quæ ex philosophis prius à nobis dicta fuerunt, quispiā fidem adhibeat) confirmare idem cumulatissimè possumus. Ptolemæus igitur primo de Iudiciis, cap. 11, non cogere has uirtutes uel humanam libertatem, uel cuiuspiam alterius rei euentum, ex interprete ostendebat, iis uerbis, Non existimandum est, omnia à supernis causis, in res rectà humanas deriuari; tāquam inuiolabili, & diuino quodam adiecto proposito singillatim, ut nulla alia uis obsistere, quin ita grassentur, ualeat. Hoc, quod dixit, aliquot etiam productis ibidem rationibus, ille confirmabat. Et ideo in mole hac nostra corporea, & in eiusdem temperamento, futuræ tantùm uitæ principia quædam cœlestes motus insinuare dicebat; quæ quidem, si negligantur, obsunt; nihil nocitura, si eisdem eatur obuiam. Exemplum, Verum prædicturus est medicus; quòd ulcera uel serpent, uel putrescent; si non curentur. Qui etiam lapidem Herculeum, ferrum esse attracturum, prædixerit; uerum prædixerit; nisi lapis allio inungatur; sed si al- G H

lii

A lii humore illinitus lapis fuerit, & remedia ulceribus adhibeantur; illi proculdubiò mentientur.
In tractatu etiam illo, cui titulus fructus, uel centiloquium, uel, ut dicit Pontanus, centum sen
tentiarum, primum pronunciatum ita ex interprete se habet, Fieri nequit, ut qui sciens est, par
ticulares rerum formas pronunciet. Et paucis interpositis. Soli numine afflati prædicunt parti
cularia. Non igitur ex astrorum peritia, possunt isti diuinantes astrologi quidpiam prognosticare,
de certis præsertim, & singularibus hominibus. quod si faciunt, impostores, non astronomi di-
cendi sunt. Nouit sanè per bellè Ptolemæus; cœlum tantùm in humores nostros posse agere; sed
neque in eos, quòd multum à nobis absit, nisi prius egerit in elementa ista, quæ corpora nostra
circumambiunt; animam autem non mouere, nisi humorib. agitatis: humorum autē agitationi,
speculationis intentione, morum studio, exercitatione, & industria, animum reluctari, eosq;
cohibere. Quintum in eodem tractatu proloquium est. Δύναται ὁ ἐπιστήμων πολλὰς ἀποτρέψασθαι ἐνερ-
γείας τῶν ἀστέρων, ὅτε ἐστὶν εἰδήμων τῆς φύσεως αὐτῶν, καὶ προπαρασκευάσαι αὐτὸν πρὸ τῆς συμπτώσεως τῶν ἐνεργειῶν.
idest. Potest is, qui sciens est, multos stellarum effectus auertere; quando naturam earum nouerit;
ac se ipsum, ante illorum euentum præparauerit. Vnde Ptolemæi famosissimum illud (etsi uer-
B ba Græca aliter sonent) Sapiens dominabitur astris. Cui subscripserunt & Boethius metro 111, li
bri primi de Consolatione philosophiæ, cum inquit

» *Quisquis composita serenus æuo* *Fatum sub pedibus dedit superbum* &c.

Et Zoroastes, dum inquit μὴ σὺ γ' αὔξανε τὴν εἱμαρμένην. hoc est, Ne tu augeas fatum. quasi dicat, in no
stra situm est potestate Fato cedere; aut non cedere, uel etiam ea plus uel minus agere; ad quæ
influxiones cœlestes inclinant, alliciuntque. & Quintil. quarta declamatione, Vincitur, inquit,
Fatum, si resistas; uincit si contempseris. Et Poeta noster lib. secundo Georg. dum inquit.

» *Fœlix qui potuit rerum cognoscere causas.*
» *Atque metus omnes, & inexorabile Fatum.*
» *Subiecit pedibus.*

ALBUMASAR Ptolemæo longè posterior, ubi de iudiciis agit; de diuinatrice narrat, non om-
nes astrologos idem sentire; Sed alii, inquit, tantùm de uniuersalibus, alii tantùm de necessariis,
alii tantùm de corporum mutationibus posse per stellas prædici, putarunt; ut iudiciorum causæ,
regulæque nondum sint inuentæ.

ADDIT Albumasar, omnes posteriores astrologos sequi ueteres: nec ulla ueterum dicta, inten
C tioni huic, scilicet iudicandi, conducere; quoniam dicerent, impossibile fore sapientibus etiam
astronomis, quicquam de iudiciorum scientia, inuenire. Cuius sententiam iis, quæ ex Ptolemæo
producta sunt, adhiberi uoluimus: ut ex Albumasare etiam præstantissimo alioquin astrologo,
quantam fidem istis diuinantibus astrologis adhibere possimus, intelligeremus. Eudoxus Plato-
nis auditor, & maximus astrologus, cuius lib. duodecimo prioris Philosophiæ meminit Aristote-
les, Chaldæis, dicebat, in prædictione, & in notatione, cuiusque uitæ, ex natali die, minimè es
se credendum. Quamobrem dicebat Cic. quòd Diogenes Stoicus ex siderum obseruatione, qua-
li quis natura, & ad quam quisque maximè rem aptus futurus sit duntaxat, & nihil amplius, præ-
dici posse asseuerebat. Porphyrius in uita Plotini scribit: cum diligentem operam astrologiæ de-
disset, depræhēdisse, astrologorum iudiciis non esse credendum: eaque tum sermone, tum literis
sæpè confutauisse: quod diligentius Plotinus facit in libris de Fato, de Prouidentia, & in eo, cui ti
tulus, An stellæ aliquid agant. in quibus ostendit, neque stellarum influxus, tanquam nimis uni-
uersales, neque præsentes cælestium inter se habitudines, uelut mobilissimas, rursusque commu-
nes, singula hæc propriè facere, sed interdum forte significare, & id quidem ita, ut ex indiciis ual-
de communibus, atque confusis, coniectura sit fallax & iudicium contingat incertum. Auicenna
D in Metaphysicis, Astrologis credendum esse negat, quia neque cuncta cœlestia teneant, neque na-
turas inferiorum ad iudicium necessarias, neque nitantur demonstratione, sed probationibus ora
toriis & poeticis. Ex iis igitur omnibus, quæ de astrologicis prædictionibus, atque de cœlestibus
influxionibus; ex Philosophorum, & peritiorum Astrologorum sententia, dicta fuerunt, patere
iam arbitror; cœlestia corpora humanæ uoluntatis ac libertatis arbitrii ne minimum quidem tol
lere; aut euentuum contingentiam, & temeritatem euertere, uel impedire; quòd non in moribus
nati necessitatem, sed aptitudinē tātùm cœlestes uirtutes faciant; & quod nec minimum præterea
solidi, constantisq;, de iis, quæ euentura sunt, dicere ualent diuinantes Astrologi. Mitto quòd Por
phyrius obnixè asseruerit, impossibile esse Astrologum scire figuram natiuitatis, & Dominum
figuræ, & præterea regulas Astronomiæ, & Astrologiæ esse incompræhensibiles, & incertas, teste
etiam Cheremone; Et quòd Bion ridiculos putauerit semper Astronomos; qui cum non uideant
pisces iuxta se nantes in littoribus; illos, qui in cœlo sunt, uidere se dicant. Eosdem momordet
Democritus, dum inquit. Quod est ante pedes nemo spectat, cœli scrutantur plagas.

ARISTOTELES omnem huiusmodi uim, quam isti fatalem appellant, atque omnes istos in-
fluxus, à cœlesti corpore penitus remouet, ac propellit. Quippe quòd nō nisi motu, & lumine natu

tali quodam ordine efficere, quidquid efficiunt, cœlestia corpora, existimauerit. Diuinationes E
propterea ex astris petitas omnes irridet; & tanquam uigilantium somnia floccipendit. Eadem ui
detur lib. secundo de Diuinat. Ciceronis, & multorum Astrologorum sẽtẽtia. Propterea nec Eu «
doxus, inquit Cic. in Astrologia doctissimus, nec Panetius, quamuis Stoicus, nec Archelaus, nec «
Cassandrus, nec Scyllax Halicarnasseus maximi omnes Astrologi hoc prædicendi genere usi fue- «
runt. Sed Astrologorum prædictiones ex astrorum inspectione petitas probabamus tum ex Thalete, qui olearum ubertatem prænouerat, tum de eo qui Pierleonum Spoletanum necatum iri prædixerat. Ad hæc quid dicendum sit iam patere arbitror; quoniam potuerunt fortasse uiri illi ubertatem, & suffocationem coniicere ex cœlestibus corporibus, non autem exquisitè ita nouisse, ut res secus fieri non potuisset: potuit etiam temere prædictum fuisse Pierleoni, quod postea accidit: uel etiam hoc potuit illi esse dictum à uiro suffocationis conscio, quod nonnulli asserunt de Spuria uate, qui Cæsari diem mortis prædixit. Id autem quod de Thalete affertur, nihil influxum suadet: tum quia Aristoteles loco citato, aliorum dicta retulit, cum dixit, Thaletem olearum ubertatem per Astrologiam præuidisse; tum etiam, quoniam hoc Thaleti fuit, inquit Aristoteles, attributum propter sapientiam, hoc est propter philosophiam & rerum naturalium cognitionem. F
Tum tertiò quoniam modum lucrandi Thaletis comparauit Arist. modo lucrandi illius, qui in Sicilia quicquid erat ferri emerat, ut solus mercatoribus illhuc accedentibus uenderet, ita ut pro quinquaginta talentis, centum uenderent. quod sentiens Dionysius, Syracusis illum amplius morari uetuit. hic autẽ lucrãdi modus quid habet cum cœlesti influxu. Emerat. n. Thales quidquid erat oliuarũ in Mileto & in Chio, ita ut olei mercatores ab eo emere oleũ, quãti ille uellet, cogerentur, ut absq; aliqua astrorũ inspectione hoc ipsum qui uoluerit facere poterit, nisi à principibus prohibeatur. Sed ad obiecta Astrologorum prognostica ex physicis, & ex peritioribus Astrologis, dictum sit hactenus.

Ad confirmationem ex Astrologorum prædictionibus, procedentem, ex Tgeologo respondetur; & quòd aliqua prognosticare Astrologos, Theologus permittat, & quomodo declaratur. CAP. XXXIIII.

EX catholicis nostris Theologis, quidam hanc Astrologiæ partem, quæ diuinatrix communiter appellatur in uniuersum damnare penitus uidentur; inter quos ui- G
sus fuit aliquando B. Augusti. qui lib. quinto de Ciuit. Dei, cap. VII. & lib. secundo super Gen. cap. XVII. & lib. secundo de doctrina Christiana, Astrologos uera prædicentes occultiori aliquo modo, à malis Dæmonibus edoceri, affirmauit. Firmianus et maximus Theologus Astrologiã, auspicia, oracula, & auguria, esse Dæmonũ inuenta; quorũ sit tenebras offundere, & caligine obducere ueritatem, affirmat. Idem Apuleius Ethnicus, & sacris Osiridis initiatus asseruit. Varro propterea rectè ex Astrologia oĩm superstitionũ uanitates emanasse sentiebat. Nonnulli uerò Theologi fuerũt; qui hãc ipsam diuinatricẽ Astrologiã in duas (ut nos superius fecimus) partes, diuiserũt; quarũ una fictitia est, & cõmentitia, Chaldæorum uanitatibus, & ineptiis plena; per quam etiam de singulorum natorum futura uita, & de eorundem moribus siue bonis, siue malis, & de quorumlibet euentuum successione nõ coniicere solùm, sed firmiter iudicare, Astrologorum nonnulli præsumunt. Partem hanc ipsi catholici, communi consensu, damnant; & ab humano studio, & commercio, quod non nisi Dæmonum illusionibus, aut etiam pactis, procedat, iuxta illud quod Esa. XXVIII. legitur, Dixistis percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum; sub anathematis uinculo Pontifices maximi explodi iusserunt. H

ALTERA est, quæ physicis quibusdam (ut dictum fuit prius) & naturalibus signis, & effectibus utitur, & per huiusmodi signa de futuro euentu coniiciunt, atque prognosticant. Hanc Theologi (ut constat ex D. Thoma 2. secundæ, quæst. XCV. art. V.) quàmplurimi uel melius dicam omnes amplectuntur; quam plerique, Astrologiæ, aut diuinatricis nomine, non appellant; non autem ut priorem illam, penitus improbant, dicente scriptura de Sole, & Luna, Sint nobis in signa, & tempora, & dies, & annos. Ad quem modum autem ex iis physicè diuinari aliqua possunt; exemplo superius XXIX cap. ex Solis & Lunæ uicissitudinibus declarauimus. Aliqui sunt etiam Theologi; qui plus quidpiam coniecturis Astrologicis tribuentes, ex temperamento corporis; de quo pro cœlestium corporum, & siderum tum inter se, tum ad nos relatione, & habitudine; ipsi Astrologi iudicant, aliqua de prauis etiam hominũ moribus, uera posse Astrologos prædicere confitentur; quando sensus potius quàm mentis motum; & sensuum appetentiam magis, quàm rationis legem homines prosequuturi sint. Et corpore (ut dicebat Simpl.) non ut instrumento animæ, sed ut parte sui, usuri fuerint, exemplis aliquot tum ex Iamblicho, tum ex Plotino, tum ex Simplicio, rem superius cap. XXXII. declarauimus. Nec ab iis recedit B. Augustinus qui lib. quinto de

A De Ciuit. Dei cap. v I, ita scriptum reliquit. Non usque absurdè dici potest; ad solas corporum differentias afflatus quosdam sidereos peruenire; sicut in solaribus, accessibus, & decessibus uidemus etiam ipsius anni tempora nariari; & lunaribus incrementis, atque decrementis augeri, & minui quædam genera rerum; sicut echinos, & conchas, & mirabiles æstus Oceani. Hæc ille. Et S. Thomas opusculo x x v; cap. I I I I, ex dispositione cœlestium corporum, aliquam in nobis ad hæc, uel illa facienda inclinationem fieri admittit. qnam peritus Astrologus, intelligens; eo, quo sæpius dictum est, modo de futura nati uita, multa à ueritate non multum aliena prænoscere, uel saltem præcouiicere potest. Cæterùm in illo Theologi omnes consentiunt; quòd à nullo siderum aspectu, uel configuratione, & à nulla cœlestium corporum influxione, & uirtute, uoluntas humana cogi, & necessitari aliquo modo queat, ut de futuris nati moribus certè, & exquisitè à quo quam definiri non possit. Alioquin ut rectè D. Basilius in sermone, Quòd mali non sit Deus auctor, & B. Aug. lib. secundo de Genesi ad literam cap. x v I I, arguunt. Naturæ architectum Deum peccati auctorē faceremus. Qui nostra non solùm probaret scelera; sed ad illa, nos etiam

B per cœlestium corporum actionem, & motum ac per siderum occultam uim, earundemq́; configurationem, & certam rationem impelleret; cogeretque, præsertim cum scriptum sit in Psal. x x x I I, Verbo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum. Possunt igitur aliquo modo, ad sententiam nostrorum Theologorum, ex cœlestibus corporibus, & per siderum disciplinam, de nostrorum corporum temperamento, aliqua cognosci; & ex eorum cognitione, de nato, futuri aliqui euentus hominibus, utcunque, & per coniecturam præmonstrari, per coniecturam inquam, ita ut omnis penitus longè abscedat ab humanis operationibus ineuitabilis necessitas; admittatur autem pronitas tantùm; & hæc uaria, pro temperamenti corporis nostri diuersitatis ratione.

Quòd euentuum cunctorum, ex sideribus (quantum sit ex parte ipsorum corporum cœlestium, & siderum) cognitionem aliquam habere possumus, Theologicè declaratur. CAP. XXXV.

C DIXIMVS superiori capite in astronomorum coniectationibus Theologos nostros nonnihil admisisse, hoc est, non quod sibi impostores quidam petulanter arrogant; sed quod naturalia & physica indicia illis concedunt quæ peritiores astronomi agnoscunt. Est autem hoc tantùm; ut illi etiam, qui uerè, & modestè in astronomia sapiunt, plus sibi somant nihil. Nunc ex quorundam nostrorum Theologorum sententia (protestatione subitæ emendationis præmissa si error fuerit) ostensuri sumus, ea etiam omnia, quæ illi, quos impostores, & nebulones appellamus, ex sideribus pollicentur; ab ipsa siderum legitima disciplina, non admodū aliena esse, ut etsi illi ignari sint, & tantùm Stentorea uoce profiteantur se docere, quod nesciant; unde impostores, et nebulones meritò uocandi sunt; ipsa tamen siderum & configurationum cœlestium exacta peritia (quantum ad artem ipsam & astrologiæ disciplinam pertinet) eruditis, & artem ritè callentibus, euentus omnes præsignificare, & præmonstrare queat. Fuerunt igitur aliqui ex nostris, perspicacissimi ingenii Theologi; qui non solùm ex siderum in corpora nostra operatione, & ex nostri corporis temperamento, sed ex ipso etiam stellarum conspectu, & ex

D cœlestium corporum, & siderum non dicam influxu, sed motus & configurationis obseruatione, non tantùm corporis nati temperamentum, ex quo deinde multos (ut dictum est) nati euentus prognosticare astrologi contendunt; sed illa etiam, quæ nobis euentura sunt, omnia; immo cuncta, quæ in Orbe uniuerso, siue de præsenti contingant, & eueniant, siue in futurum euentura sint, ex cœlorum (ut diximus) motu, ex siderum structura, comparatione, & configuratione, tanquam ex signis, & indiciis quibusdam, præsciri posse asseruerunt. Origines maximus adeo Theologus, ut, uel B. Hieronymo teste, in quibus bene dixerit, nemo melius cuius scientiam optat idem Hieronymus, huius dicitur fuisse opinionis; ut ex cœlo & sideribus cuncta possint præconiici. Cui lib. sexto de Præparatione Euaegelica. cap. ultimo subscripsit Eusebius. Ad hanc confirmandam sententiam, adduxit Eusebius loco citato uerba quædam; quæ Ioseph (ut ille asseruit) aliàs (fratribus suis, puto) protulit; ea autem sunt. [Legi in tabulis cœli quæcunque contingent nobis, & filiis uestris] quæ quidē uerba ita uiri isti Eusebius, & Origenes interpretati fuerunt; ut in sideribus ipsis, & in siderum structura, motu, configuratione, habitudine, & proportione, euentuum cunctorum indicia quædam, in cœlo, ueluti in tabula, contineantur; atque hoc modo in signa, secundum scripturæ uocem, stellas esse factas, Origenes exposuit. Huius opinionis fuit Philosophus ille maximus Plotinus, sub Ammonio Alexandreo Origenis condiscipulus, & perpetuus amicus. De hac re, qui plura apud ipsum, uidere cupiat; legat eiusdem libellum, cui Titulus, Vtrū stellæ

stellæ aliquid agant. Lib. præpterea de Fato cap. VI, habet hæc uerba Plotinus. Præstat uerò dice- E
re cœlestia, pro uniuersi salute percurrere, sed interim ad alium quendam usum conducere, quo
scilicet, qui illa suspiciant; quasi literas, qui uidelicet literaturam eiusmodi nouerint, futura legant;
ex ipsis figuris, comparatione quadam analogica indagantes significatum. Quamobrem de ipso,
Plotino inquit Porphyrius; qui mores hominum, errata, euentusque præsentiebat cum aliquan-
do Porphyrius ipse se ipsum interficere cogitaret, illud cœlitus ille præuidit atque eum à tanto fa-
cinore prohibuit.

MARSILIVS Ficinus in argumento libri Hermetis, cui titulus, Pimander, Mercurium ait Tris
megistum tam claré ruinam priscæ religionis, ortum nouæ fidei, aduentum Christi; futurum iudi
cium, resurrectionem mortuorum, beatorum gloriam, peccatorum supplicia prædixisse; ut in du-
bitationem uenerit B. Augustinus an ista ex peritia siderum, Mercurius præcognouerit. Sed sine
dubitatione Augustinus tantus Theologus non dubitasset; an ex sideribus, siderumq; conspecti-
bus, & comparationibus, configurationibusq, in tot tantarumq; rerum notitiam Hermes deue-
nerit; si ex siderum ipsorum intuitu, habitudine, ac comparatione nulla futuri euentus præco-
gnitio haberi potuisset; uel nulla eius, quod euenturnm est, in cœlo extarent signa, & indicia. Illud
etiam quod Hieremiæ x. legitur. A' signis cœli nolite metuere; quæ timent gentes. rem istam ut- F
cumq; indicare uidetur. si quidem & propheta in cœlo signa esse asserit; & portendi, is, idem pro-
pheta aliquid innuit. quod manifestius expressit nobis Psal. LIX. Dedisti metuentibus te significa
tionem, ut fugiant à facie arcus; & liberentur dilecti tui. D. N. propterea Matthæi XXIIII, ex
cœlestibus signis præsignificandum aduentum suum secundum, quando scilicet Mundum iudica
turus adueniet, præmonuit. Verùmenimuero illud in primis quod Esaiæ XXXIIII legitur Ori
genis, Eusebii, Augustini, &, si qui sunt, aliorum ita sentientium Theologorum sententiam ad
modum confirmare uidetur. illud autem est, Et complicabuntur sicut liber cœli. Siquidem com-
plicabuntur ut liber, cœli; interea antequàm per finem sæculi complicentur, ut tanquam aper-
tus liber permaneant explicati, necessarium est. Sed quorsum liber apertus permanet, nisi ut in
eo legant illi qui legere norunt. quin etiam D. Aug. in præfatione in Psal. XCIIII, post multa hæc
subdit præcisè uerba, Sed quid est in cœlo? In firmamento cœli est, cuius ergo cor in firmamen-
to libri Dei est, ista non curat. Nam cœlum, idest firmamentum intelligitur per figuram libri legis.
Hæc Aug. quibus firmamentum per librum legis figurari noluit. Ideo quodam loco, Psal. uideli-
cet CIII, dicitur, Extendens cœlum sicut pellem. quod dictum etsi aliqui exponant, quasi pel- G
lem, qua tegimur; ita nt cœlum Orbis uniuersi tegumentum esse, indicare propheta uoluerit;
quid tamen prohibet, quin sicut pellem, in qua, ea, quæ diutius seruari uolumus, inscribimus,
cœlum extensum esse exponamus? quæ liber etiam appellari poterit. Si igitur extenditur cœlum
sicut in scripta pellis, uidetur consequens ut tanquam liber sit extentus: sed quorsum, nisi ut lega
tur? Quod si pelli extentæ, si aperto libro, si tabulis, si libro legis cœlnm comparatur; cur nega
bimus in eo signa futurorum euentuum contineri? & ea tanquam literas quempiam, qui uideli-
cet lecturam eiusmodi calluerit, posse legere? atque in eo, illi, qui legere possunt, & ualent, præ
sentes, præteritos & futuros euentus omnes, quòd cunctos in se liber conscriptos retineat, ali-
quo modo conspicere? Quam rem psalmi XXI, & in primis psalmi, XVIII nobis uerba significa
re forté uidentur. in illo quidem legitur, Anunciabunt cœli iustitiam eius. in isto uerò, Cœli e-
narrant gloriam Dei, opera manuum eius annnnciat firmamentum, dies diei eructat uerbum, &
nox nocti indicat scientiam. Nescio si literalem sensum non spernimus; quo uno ex sacris codici-
bus ferè semper probamus aliquid, uel improbamus; quomodo non nenire possumus in senten-
tiam Origenis, Eusebii, Augustini, & illorum breuiter Theologorum, qui in cœlis, tanquam
in apertis libris omnia esse descripta, asseruerunt. Nouimus mysticos sensus, quibus exposito-
res communiter hæc uerba iuterpretati fuerunt; nouimus etiam quosdam, qui regulatissimo & H
nunquam ab ordine suo excidente motu, fulgentissimisq;, quibus præstant, luminibus, uasta de-
nique molis magnitudine, cœlos enarrare gloriam Dei, & annunciare opus manunm suarum di
cant; & hoc modo locum illum exponant, non moror, expositionem amplector, atque exoscu
lor. aio tamen, quòd si illis annunciandi modis hunc etiam addamus; ut si cœlos gloriam Dei e-
narrare; & opera mannum eius firmamentum annunciare; & diem diei uerbum eructare; & scié
tiam nocti noctem indicare; eo modo, quo tabula, siue pellis, & liber scriptus, & apertus legen
ti annunciare dicitur, exposuerimus; erit expositio nullo mystico sensu, nulla anagogia, nulla se
rè prosopæia adumbrata; nullo denique uerborum inuolucro obuoluta; sed sincera, & illustris,
atqne illi litereræ inprimis quàm aptissima. Et tunc demum cessabimus mirari aliqua; quæ à pe
ritissimis astrologis prædicta fuere. Et non tantùm ex dæmonum commercio, sed ex arte e-
tiam præcognosci ea potuisse, fatebimur. ut illud quod refert Suetonius in uita Iulii Cæsaris,
Quòd cum lege Iulia, in Colonia Capua deducti coloni ad extruendas uillas, sepulchra uetu-
stissima disiicerent; idque eo studiosius facerent; quòd aliquantum uasculorum operis anti-
qui

A » qui scrutantes reperiebant; tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ sepultus, inuenta est, conscripta literis, uerbisque Græcis, hac sententia, Quando ossa Capys detecta essent; fore, ut Iulo prognatus manu consanguineorum necaretur; magnisque mox Italiæ cladibus mors eiusdem uindicaretur. Quam rem ne quis fabulosam, aut commentitiam putet; auctor est Cornelius Balbus familiarissimus Cæsaris. Hæc ille. potuit enim Capys ille, ex Astrorum peritia, ista cognouisse; qui annos mille Cæsarem præcesserat. Illud item quod Haly Abenragel (ut Conciliator in problemate XXVII Sectionis undecimæ refert) ex astrorum notitia prædixit, puerum nuper natum esse prophetaturum. si tamen illud prædixit, & non potius nuper nati uerborum testis fuerit; non per Planetarum quatuor in eius horoscopo concurrentium coniunctionem formata, sed à dæmone fortasse prolata. Et quòd tot tantaque (ut diximus) atque tam perspicua de Christo Trismegistus prædixerit, & alii alia, quæ longum esset referre. Quinimmo non tantùm futurorum euentuum, sed, quod etiam atq; etiam admirandum est nostrarum etiam cogitationum indicia quædam in cœlis extare. Et Porphyrius uisus est dicere; siquidem cogitationem, quam habuit de se interficiendo ex cœlo uidit Plotinus; & eum prohibuit. Et lib. secundo de Genesi contra Manichæos cap. XXI, his uerbis uisus est affirmare August. Nam postquam nonnulla de cordium mendacium sub tunicis pelliceis occultatione dixerat (legimus nanque Deum primis parentibus nostris tunicas pelliceas fecisse) hæc ad » uerbum subiecit, Neq; enim in illis corporibus cœlestibus sic latere posse cogitationes credendum est, quemadmodum in iis corporibus latent; sed sicut nonnulli motus animorum apparent in uultu, & maximè in oculis; sic in illa perspicuitate, ac simplicitate cœlestium corporum, omnes omnino motus animi latere non arbitror. Verba sunt Augustini, sententia est tanti, atque tam magni, tamque catholici Theologi; ut illam sine aliqua temeritatis nota, negare nemo ualeat. exponi fortasis de corporis glorificati luciditate poterat, se de glorioso corpore eo in loco nullam mentionem ille facit. Si igitur nostrarum etiam cogitationum extãt in cœlis aliqua signa; negabimus, in eisdem aliarum rerum & euentuum omnium posse extare certa quædam indicia? & concussas quasdam rerum præsignificationes?

Quòd & si sidera ipsa euentus omnes demonstrent: eos tamen per sidera inuestigare nemo hominum ualeat. CAP. XXXVI.

C OSTENSVM est capite præcedenti, non solùm ex quorundam nobilium Philosophorum monumentis, sed ex aliquot Theologorum illustrium sententia; ex sideribus, & siderum configurationibus, proportionibusq;, euentus omnes posse præmonstrari. Atne ex iis, quæ dicta fuerunt, deceptus quispiam, nebulonibus istis diuinantibus plura, quàm ii idem exhibere ualeant, pollicentibus, plus, quàm par sit adhibeat fidei; admonitum hoc loco lectorem nolumus, ad hanc de euentuum omnium per cœlestia corpora præsignificatione, quam exhibuimus, opinionem, & ad hanc Origenis, Eusebii, Augustini, & aliorum quorundam maximorum Theologorum sententiam sincerius, exactiusq; percipiendam, duo occurrere notanda. Vnum quòd etsi cuncta siue in sideribus, & siderum configurationibus, siue in cœlestibus corporibus, & eorum uel motibus uel lympida & diaphana substantia, siue quod magis credendũ est in utrisq;, & in siderum comparationibus, & corporum mutationibus atq; lympiditatibus cuncta tanquam in aperto uolumine descripta, & aperta contineantur; non tamen ita sunt in illis omnia explicata, ut quiuis, quod uoluerit, in eisdem legere ultro, aut conspicere ualeat; sed paucissimi duntaxat uiri, uel ex uitæ sanctitate, & diuino quodam priuilegio, uel ex maxima ueræ astrologiæ legitimaq; eruditione, in illis legere potuerunt. quòd hæc lectio difficillima sit; & (ut dicebat prius Plotinus) multa egeat indagatione, atque mentis solertia.

D ALTERVM, quòd siue perspicacissimi fuerit quis ingenii, & incomparabilis in re astronomica eruditionis; siue admirandæ extiterit uitæ sanctitatis; nemo hominum unquam fuit; qui in his rerum, & euentuum omnium signis, & indiciis, quæ in stellis & cœlestibus corporibus extant, cuncta aliquando prospicere, legere, uel indagare potuerit. Sed proprium istud est Dei Opt. Max. atque ita proprium; ut nulli alteri conueniat intellectui; quidquid in Timæo dixerit Philosophus qui dæmonibus, etiam hanc notitiam attribuerit; sed rursus inquam soli Deo ea conuenire potest, iuxta illud quod in Psalmo CXLVI, legitur, Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina uocat. de qua re quidam egregius Poeta ita cecinit.

» *Qui stellas numeras, quarum tu nomina solus,*
» *Signa, potestates, cursus, loca, tempora nosti,* &c.

TT Tolluntur

Tolluntur duæ, quæ ex dictis, suboriri poterant dubitationes. E
CAP. XXXVII.

VERVMENIMVERO ex sacris literis nonnulla, quæ huic à nobis satis diffusè ex-
plicatæ sententiæ repugnare uidentur, obiici poterunt: & illud inter cætera E-
saiæ XLVII, Stent, & saluent te augures cœli, qui contemplabantur sidera, &
supputabant menses, ut ex eis annunciarent uentura tibi. In quo loco Chal-
dæos Astrologos taxat, qui Cyrum regem Persarum, per ducentos etiam
annos antequàm nasceretur, aduersus illos dimicaturum, uaticiniis tanquam
tubis excitabant. Chaldæorum igitur ciuitatem desolandam Propheta alloqui
tur, cum ait. [stent & saluent te &c.] Et paulò ante de hac rerum cœlestium obseruatione, eos
ita taxauerat, Sapientia & scientia tua decipiet te. ueniet super te malum, & nescies ortum eius;
& irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. In quibus uerbis duplicem uidetur Pro-
pheta Astrologorum temeritatem incusasse. Vna est, putare se ex cœlo posse futura prænosce- F
re: altera, mala præuisa posse semper depellere, mala inquam pœnæ, non culpæ. Ista quippe, do-
nec in uia sumus, propellere semper possumus, at non illa semper.

AD hæc enim, & similia, si nobis obiiciantur, dicere possumus, Quòd inania quidem, & fi-
ctitia illa Chaldæorum Astrologorum commenta; & dæmonum deceptiones, illusionesque qua-
rum superstitionem innuit simul atque repræhendit in uerbo [augures] cum inquit [stent & sal-
uent te augures cœli] ex quibus multa uel superstitione, uel ambitione plena, ad nostros tandem
peruenerunt; taxantur, & repræhenduntur. Condemnauit autem per ista uerba dominus, cum
peruersitatem illorum, qui quæstus gratia, huius scientiæ nomen, & dignitatem aliis artibus
prætexere, consueuerunt: tum impiam ac superstitiosam quorundam sollicitudinem, & miseriam;
qui salutaribus præceptis, ac promissionibus firmis, atque illustribus uerbo Dei commendatis,
in cuius nomine, præcepto apostoli ad Coloss. III, sunt à nobis omnia facienda, anteferunt pro-
gnostica ex astris petita: ea opinione, ut nihil inchoent, nisi perquisitis astris, & astrorum magi-
stris; nec quæ inchoarunt, processura putent, nisi iisdem assentientibus. Sceleratè profectò, (ut
XXVI, q. V. cap. Non liceat Christianis &c. fusè patet) & in Deum contumeliosè ii, istud faciunt. G
Commentitiæ præterea uanitatis figmentis, disciplinam de ueris astrorum indiciis, non solùm
isti nebulones obscurant, sed etiam in contemptum apud uel peritiores, uel uitæ sanctitate in-
signiores perducunt. Scelestius adhuc iidem faciunt: quoniam imperitiores, cùm aliquid, ut
contingit, ipsi diuinant, à ueri Dei cultu abducunt: abductos uerò à Deo, & uerbo eius, in quo
seipsum patefecit, ad quærenda inaniter in astris consilia, atque auxilia, per inuia, & ab ipsis e-
tiam ducibus ignorata itinera perducunt; quos illis carminibus nobis non admodum infœliciter
depinxit Ennius.

» *Non uicanos aruspices, non de circo Astrologos,*
» *Non Isiacos coniectores, non interpretes somniorum.*
» *Non enim sunt ij, aut scientia, aut arte diuini,*
» *Sed superstitiosi uates, impudentesque arioli:*
» *Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat.*
» *Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant uiam.*
» *Quibus diuitias pollicentur: ab ijs drachmam ipsi petunt.* H

Sed ad istam difficultatem hactenus.

EST quid aliud rursus, quod lectoris animum molestare potest: ex eo nanque, quod dixi-
mus, euentuum omnium aliqua in cœlis extare indicia; inferendum fortassis lector putabit, Cun
cta igitur nobis à sideribus fatali necessitate deriuant, emanantque.

CVI obuiandum est, quoniam indicia non sunt causæ; sed magis ex causis. Tumor enim u-
teri, uel lactis copia, non est causa, quòd mulier aliqua conceperit, uel pepererit: sed contrà,
quia concepit, uel peperit, uterus intumescit; uel ad partum alendum, lacte mamma abundat.
Nec rubor similiter est causa uerecundiæ; sed contrà uerecundia ruboris; ut potius dicendum
esset, euentus ipsos Fatalem esse necessitatem earum notarum, quæ sunt in cœlo: quàm contrà
notas illas, ipsorum euentuum.

RE uera tamen & euentus sunt indicia notarum cœlestium, & notæ cœlestes indicia euen-
tuum; & neutrum est alterius causa. Exemplum ortus caniculæ indicium est maximi æstus, con-
trà etiam maximi æstus sunt indicium caniculæ ortus. Similiter aduentus hirundinis, est Veris si-
gnum. Ver etiam est signum aduentantis hirundinis; nec propriè unum esse alterius causam, uel
effectum dici potest. multa enim ita se habent; quòd sunt sibi inuicem indicia, & neutrum est al-
terius uera causa, uel effectus. Ita mihi, saniori semper iudicio sine contentione cessuro, de iis, quæ

in

A in cœlo extare diximus, euentuum indiciis dicendum esse uidetur.

Non me interea præterit, Ioan. Picum libro quarto aduersus Astrologos, contendisse, in cœlis non posse futurarum rerum aliqua signa extare, nisi illa dicamus esse rerum earum causas, uel effectus: quarum signa esse dicuntur. Sed nihil ad hoc probandum uir ille alioqui eruditissimus ad duxit, quod momentum habere uideatur.

Dices fortasse quocunque res se habeat modo: si in cœlestibus corporibus, & siderum configurationibus, euentuum cunctorum indicia existunt; uel indicia mendacia sunt, uel uera: si primum, non erunt illa indicia: si secundum, igitur omnia euenient de necessitate.

Hoc argumento opinatus est dominus Picus, eorum opinionem euertere; qui in cœlis rerum indicia effulgere, asseruerunt; quasi Ethnicorum duntaxat, & Caldæorum quorundam Astrologorum, non etiam catholicorum quorundam Theologorum esset opinio. uidimus enim, & si B. Thomas 2.2. quæst. xcv, art. v, secus sensisse sit uisus, istam fuisse Eusebii, Augustini, & aliorum sententiam, ex sacris literis non ineptè collectam. Ad argumentum igitur dicimus, quòd
B indicia illa nequaquam mendacia sunt; sed uera; nec propterea res ex necessitate eueniunt, quòd ad contingentiam, uel necessitatem euentus, nihil prorsus illa indicia faciant. Nam & si tubæ clangor uerum indicium sit aduentantis exercitus: ad contingentiam tamen, uel necessitatem aduentus exercitus, nihil efficit tubæ clangor. quòd non ex clangore illo inferri aliquo modo potest, quòd contingenter, uel quòd de necessitate exercitus accedat. Sed tantùm illum accedere & aduentare significatur. Et de Astrologorum prædictionibus hactenus.

Ad illud, quod ex Geomanticis obiectum est, & ex Philosopho & ex Theologo, respondetur. Cap. XXXVIII.

De Geomantia, & Geomantibus, apud candidiores Philosophos; præter quàm apud unum Albertum Alemanuum (si tamen illum inter candidos Philosophos haberi uolumus) ne uerbum quidem me legisse memini: nec apud eum plura, quàm duas, uel ad summum tres lineas, in lib. secundo Mineralium tract. III. cap. item III. & eas satis ineptè ibidem positas; & ueri nihil penitus continentes, ut omnino tota ars illa impostura quædam facta sit, quæ antiqui-
C tus, ab Aegyptiis sacerdotibus, qui in otio ex publico uictitabant, in iocum ha bebatur: sciolorum quorundam ac nebulonum nihil rectè intelligentium, ad quæstum, uel ad deceptionem tantùm aptata. Qui quidem ut imperitoribus facilius imponerent, præmonitiones quasdam tanquam artis principia præmiserunt, & eas magno quodam, quo sibiipsis blandiun tur, imperitorum hominum plausu docuerunt. Illæ autem huiusmodi sunt, quòd spe certa cognoscendi futuri euentus, ad Geomantem, accedatur. quòd non omnibus temporibus accedendum sit; sed cum primùm tibi animus suberit accedendi. moueri enim tunc, aiunt, animum à cœlesti quadam sibi somniata uirtute; quæ & te ad præcognitionem disponit, & manum Geomantis ad figuras erigendas promouet, ac dirigit. Quod in punctis figendis, nulla sit uel leuis consideratio, sed cœco casu figantur singula. Tunc demum extremis linearum punctis figuras quasdam confingunt. figurarum autē quasdam terræ, quasdam aquæ alias, aeri alias, igni alias ascripserunt. & ut techna esset occultior; duodecim Zodiaci signis, & erronibus septem, nulla certè uel sub apparen te ratione, sed temere, ut agunt omnia, easdē alligarunt; assignaruntq;. temeraria nanq; (ut cuiuis notissimum esse potest) sunt cuncta, quæ ad hanc artē pertinent. Nam temere inquirendæ rei desi derium animū subit; temere accedendū est ad Geomantē; temere & nulla prorsus consideratione adhibita, mouenda est à Geomante manus, ad imprimenda puncta. Hæc sunt artis præcepta, hæc
D sunt artis proloquia & suppositiones. Verū ex iis, quæso, principiis, quis non uidet, illā colligi con clusionē, quòd figuræ temere sunt collectæ, quòd illæ errantibus, uel nō errantibus astris temerè sunt attributæ; quòd temere elementis quatuor sunt ascriptæ? nō igitur nisi temerè rei euentum (si demonstrant) demonstrare poterunt. dicere autem figuram eiusmodi euentum temere demon strare; est dicere figuram non demonstrare; ex qua tamen Geomantes diuinare conatur. Temerè igitur, & fortuitò diuinat, quidquid ex ea diuinat Geomantes. Est igitur tota ars temeraria, adeo, ut sit emeritas ipsa est ars, saltem temeritatis & imposturæ plena dici possit. Nemo propterea me diocriter uel doctus, uel nobilis, tū retroactis sæculis, tum nostris temporibus hac arte, & hoc præ dicendi genere, uel usus fuit, uel utitur. Diogenes dicere solebat. Cùm huiusmodi genus hominum sorte futura prædicentium intueor, parum abesse homines à belluis existimo; cùm medicos, aut pictores, parum à Diis. Quòd si in aliquo diuinantium genere, Diogenis dictum uerum est (ut est in omnibus) in Geomantibus est penitus uerissimum.

Christianus Theologus, & qui Christianæ reipub. præsunt, superstitiosa omnia, & callida diuinationis genera, sub anathematis uinculo damnant; & tanquam Diaboli cum homine

fraudulenta commercia procul abigunt. Quòd si astrologi impostores uera prædicentes, à Dæmo E
ne, ut dicebat Augustinus, edocentur: quanto magis Geomantes? ars profectò publicis edictis
cum repullulare nostris temporibus uideatur, extirpanda, & Pontificiis censuris ab Orbe uniuer
so euellenda, profligandaque penitus: de qua pudet me uerbum fecisse. Sed cùm nostræ dispu-
tationis ordo exigeret, ut de illa etiam à nobis sermo aliquis haberetur; ueniam facilè à legenti-
bus me impetraturum confido; si ubi de uariis diuinandi generibus disserere cogebamur, illius
quoque mentio irrepserit quàm breuissima.

Ad ultimam confirmationem, quæ ex Physiognomorum prædictione procedit, & ex Philosopho, & ex Theologo, respondetur. CAP. XXXIX.

AD VLTIMAM confirmationem, quæ ex Chiromantum, & Physiognomo-
rum prædictione procedit, responsuri, illud dicimus; quod libro sexto Ethi-
corum cap. ultimo, & libro primo de Historia, & libro secundo de Partib. ani-
malium cap. IIII, tradidit Aristoteles; & ante Arist. Plato in Timæo; & post F
utrunque Galenus, & in lib. Artis paruæ, ubi, initia, & propensiones iræ, uel li-
bidinis, quas ortui à corporis temperatura, asseruit, non esse mores eos, de
quibus Philosophi disserunt, affirmauit; & affatim in libello, cui titulus, de A-
nimi morum, & corporei temperamenti mutua consecutione, declarauit; quòd pro subtilioris,
uel crassioris sanguinis, & pro temperamenti eiusdem ratione, mores quidem animalium cun-
ctorum in uniuersum, sed hominum præsertim uariari contingit. Nobis propterea à natiuita-
te, uel etiam à conceptione, ex humorum complexione, & temperamento sanguinis præser-
tim, & ex totius corporis crasi & temperatura, uirtutum omnium, ac uitiorum inesse, ueluti se-
minarium quoddam, asseruit. Quapropter quibusdam exterioribus signis, si præsertim plura fue
rint requisita, & inuicem collata, quæ consentiant (ex uno nanque signo non est quidquam te-
merè pronunciandum) mores hominum etiam futuros, quadam physica ratione, præcognosci,
& à peritioribus eadem prænunciari, ac prophetari, non negauit Arist.; nec negaret Theologus.
Quòd si signa omnia, uel plurima uni significato suffragentur; audentius etiam illud præsignifica-
ri, ac prænunciari poterit. non tamen ea sunt ab origine, in complexione & crasi uirtutum semi- G
naria, uel uitiorum; quæ uel naturæ quadam necessitate germinent; uel nos omnino perurgeant.
Sed quæ exculta tantùm emergant; neglecta uerò frigescant, & iaceant; atque quæ ad uirtutes,
uel uitia solùm alliciant, & inclinent, non autem cogant. Apuleius propterea libro de Philosophia
ex Platone, hominem, ait, ab stirpe ipsa, neque absolutè bonum, neque malum nasci; sed ad u-
trunque procliue ingenium esse; habere quidem semina quædam utrarumque rerum, cum na-
scendi origine copulata; quæ educationis disciplina in partem alteram debeant emicare. Rectè
igitur Pythagorei (ut super Alcibiade tradidit Proclus) per signa in corpore constituta, non de ui-
ta, sed de uitæ aptitudine iudicari posse dicebant. Proditum nanque memoriæ est, Pythagoram,
Mnesarchi filium, priusquam in disciplinam suam adolescentes susciperet, consueuisse illos φυσιο-
γνωμεῖν, hoc est, ex oris, manus, & singularum denique corporis partium habitu perscrutari;
num ad philosophiam essent apti. quoniam inuito genio neminem erudiendum esse dicebat. So-
crates (ut tradiderunt quidam) Platonem erudiendum quàm libentissimè suscepit; quòd inge-
nii eius excellentiam, ab exteriori facie conspicatus fuisset; eumque esse illum cygnum, qui in A-
cademia Cupidini consecratus, ad se noctu per somnium euolauerat; atque in suo gremio resede- H
rat; ac mox pennis cœlum petierat; hominum, Deorumque animum cantus suauitate ad se de-
mulcens. A Pythagora, & Socrate, nec Plato, nec Aristoteles dissenserunt. Cæterùm uitio-
sam prorsus & ineptam naturam superare nos posse; & turpem ac inhonestam, in honestissimam
permutare, arbitrii nostri potestate, & ratione, ac melioris uitæ consuetudine, Peripatetici ul-
tro confitentur. Nam & libro decimo Ethicorum cap. x, & lib. septimo Politicorum, & alibi plu-
ries asseruit Aristoteles, tribus modis bonos homines fieri, Natura, consuetudine, & doctrina
sine ratione. Nostrum est enim insitas nobis, connatasque, à prima origine, ad uirtutem, pro-
pensiones, studio, diligentiaque excitare, fouere, ac confirmare; incitamenta ad uitia, affe-
ctusque uehementes, & inconsideratos, aut reprimere, ac ueluti suffocare doctrina, assuefa-
ctione, cultuque diligenti, priusquàm adolescant, & confirmentur, aut ita domare, & compe-
scere, ut imperio rectæ rationis subditi, intra suas se metas contineant; & rationi obtemperent.
Quàm autem ingens, in moribus nostris, habeat momentum studium, & consuetudo; & si ex mul
tis quotidie experiri; & innumeris retroactis exemplis declarare ualeamus; omnibus nihilomi-
nus prætermissis, unico Lycurgi illius spartanorum legislatoris ab oraculo Delphico numen in-
certum appellati, exemplo declarabimus, & ueluti præ oculis demonstrabimus. Igitur Lycur-
gus ille geminos, ex iisdem parentibus, catulos suscipiens, haud similibus educauit moribus. Al-
terum

A terum enim hellnonem, luxuriaque folutum; alterum indagine fagacem, & uenationibus idoneum reddidit. Postea cum aliquando Lacedæmonii unum in locum conuenissent; ad parandam (inquit) uirtutem, uiri Lacedæmonii, ingens est momentum consuetudo, disciplina, doctrina, & uitæ institutio; quam rem exemplo nobis manifestam uehementer faciam. Duos subinde catulos istos adduxit; adductosque dimisit: cumque ollam in medio, leporemque coràm eis posuisset; alter quidem in leporem, alter uerò in ollam, magno impetu, irrupit. Quum autem Lacedæmonii nondum, quid nam id sibi uellet, coniectarent; aut quamobrem catulos ostentasset, Hi ambo (dixit) iisdem orti parentibus, diuersam uitæ consuetudinem assecuti; alter gulosus, alter uenator euasit. Nulla nempe est tam uehementer ad nitia incitata natura; quam frenare non possit humana diligentia, seuerior disciplina, leges, pœnæ, præmia, exercitia, & consuetudo. Hæc enim ad rectè rationis obedientiam, hominem adducunt; & ad uitam sobriam, & honestam illum assuefaciunt. Quod non in animi tantùm, sed etiam in corporis uitio facilè intueri possumus. Multos nanque qui admodum fuerunt ualetudinarii, ut de Herodoto literato uiro refert
B Aristoteles, sola uictus diligentia, & consuetudine, annos centum impleuisse legamns. Quamobrem Zopyrus quidam in Physiognomicis peritissimus (ut libro de Fato tradidit Cicero, quod item lib. de Fato cap. IIII, Alex. Aphrod. confirmauit) cùm Socratem conspexisset; multa de ipso, ex arte, mala pronunciauit; ut quòd stupidus esset & bardus; quoniam iugula concaua non habebat. Insuper quòd esset mulierosus; in quo Alcibiades (inquit Cicero) cachinnum dicitur sustulisse; & alia id genus multa. Qui cum inter dininandum à discipulis Socratis, quibus eiusdem mores innocentissimi, & uita probatissima comperta erat, irrideretur; dixisse eis Socratem, fertur, Ne hominem irriderent; talem enim à natura constitutum fuisse; qualem Zopyrus illis depinxerat: talem nerò ex Philosophiæ studio esse; qualis eisdem ex consuetudine uidebatur. Stylphonem rursus (inquit Cicero) Ficinus lib. IX, de Immortalit. animorum, cap. IIII, legit Alciphonem Megaricum quendam acutum Philosophum, & probatum hominem, eius familiares ebriosum, & mulierosum fuisse, scribunt; non ad uituperium, sed ad laudem potius; quòd naturam uitiosam suam sic edomitam, & compressam ab eodem doctrina fuisse dicant; ut uinolentum illum, aut in eo libidinis uestigium uiderit unquam nemo. Nonne Xenocrates, Demosthe-
C nes & Cleantes naturæ impedimenta, labore, & diligentia repulerunt? Xenocrates ingenio tardissimus erat; sed studio maximus in Philosophia extitit. Demosthenes, literam pronunciare uix poterat; iugi exercitio uitium emendauit. Cleanthes obtusus erat ac bardus, sed labore & industria in uirum doctissimum euasit. sed ad hanc dubitationem hactenus.

Tanguntur duæ dubitationes, & in alterius solutione, cur libellus iste sit de Fato inscriptus, declaratur; & huic disputationi finis tandem imponitur.

CAP. XL.

SOLVIMVS ea omnia; quæ in princ. nostræ disputationis, in euentibus cunctis ineuitabilem necessitatem persuadere uidebantur. Et iam labori nostro extremam manum imponere poteramus. At quoniam nonnulla supersunt; quæ adhuc lectoris animum mouere forsitan potuissent; ideo, ne quid in hac disputatione, à nobis desiderent studiosi, addidimus ueluti totius operis fastigium &
D culmen huius libri quadragesimum, & uniuersæ nostræ disputationis ultimum caput; in quo duas dubitationes, quæ lectoris animum subire potuissent, dissoluere proposnimus. Dubitari igitur ab aliquo poterat, primùm, cùm alias obiectiones omnes & physicè, & theologicè dissoluerimus; cur eas rationes, & confirmationes, quas pro Fato, & pro rerum, & euentuum omnium necessitate, libro tertio; in quo præcipuè de Fato egimus, adduximus: non etiam iuxta theologicam ueritatem, sed tantùm ad Physicorum opinionem, diluimus?

SECVNDÒ, cur tractatum istum de Fato inscripsimus? & huius quidem posterioris dubitationis rationes plurimæ adduci possunt.

VNA, quoniam uocem hanc Fatum (ut superius diximus) reprehendunt Theologi; & sancti patres ab auribus fidelium abigere illam conantur. unde B. Thom. lib. tertio Aduersus gentes cap. XCIII, Quoniam, inquit, cum infidelibus, nec nomina debemus habere communia; ne ex consortio nominum possit sumi erroris occasio, nomine fati, non est à fidelibus liberè utendum.

ALTERA, quoniam tractatus huius una tantùm, & illa satis breuis portio Fato dicata fuit; non debet autem idem titulus esse totius & partis.

TERTIA, quoniam si titulus, & libri inscriptio sumitur à parte; debet sumi uel à maiori, uel à præstantiori parte. At hæc inscriptio à neutra sumpta est. Non quidem à maiori, ut paulò ante dictum

dictum fuit, non à præstantiori, quum diuina prouidentia sit Fato longè præstantior; tum quia illa est causa, Fatum effectus ponitur; tum quia illa in Deo, Fatum in rebus ipsis constituitur. E

CONFIRMATVR, quoniam fatum non est nisi penes uanam quorundam hominum opinionem, at diuina prouidentia in rerum natura consistit, & quidem maximè: ab ea igitur, non autem à Fato, fieri debebat huius nostræ tractationis inscriptio.

AD priorem dubitationem, dicimus, quòd non difficultatibus omnibus in hac uel alia nostra disputatione contingentibus, & physicam seorsum & theologicam responsionem adhibuimus; sed uel theologicam tantùm; ubi physicam non habuimus. sicuti in libro nostro de Humano libero arbitrio; ea potissimum parte, in qua de Prædestinatione, & de reprobatione agimus, patere potest: uel physicam tantum ubi Theologus à naturali Philosopho non dissentiret; si ad eas difficultates respondere cogeretur. quod fecimus tum in aliquot aliis, tum in dissoluendis illis ambiguitatibus; quæ in libro tertio, in quo de Fato peculiariter considerauimus, occurrerunt. Eas enim ad illas difficultates afferret Theologus responsiones, quas nos ex Philosophis, Peripateticis præsertim attulimus; præterquam ad eam, quæ ex necessaria prioris, supremæque mentis, & causæ operatione, procedebat. Ab ea nempe difficultate facillimè se dissolueret Theologus, qui Deum optimum nulla necessitate; sed liberè & contingenter ad extra operari, rectissimè affirmat.

AD posteriorem dubitationem soluendam, notandum illud, quòd Aristotelis interpretes ferè omnes, Alexander, Ammonius, Ioan. Gramm. Simplicius, & alii in multis locis tradiderunt, libri cuiuslibet inscriptionem à scopo, & ab ipsa libri intentione esse petendam. ut libri titulus ipse, quid in illo libro consideretur, modo quodam, & Laconica quadam breuitate doceat, & præmonstret. Cùm igitur auctoris in uniuerso hoc opusculo animus esset inuestigandi, An res, rerumq; euentus ex causis suis ineuitabili necessitate, uel contingenter proficiscerentur: ostendendiq; res, & rerum euentus nulla ineuitabili necessitate, quæ ineuitabilis necessitas, uno nomine Fatum communiter appellatur, sed uel fortuitò, & temere, uel saltem contingenter uel etiã si necessariò, nun necessitate absoluta, sed suppositionis et conditionis euenire. De fato propterea (quòd hæc quæstio & ista disputatio undiq; fatum concernat) illud inscribi auctor uoluit. Hoc igitur præmisso facile erit singulas obiectiones tollere. F

AD primam, & si uocem ipsam, in eo sensu, quo ea uulgo, & communiter sumitur, damnent Theologi, in eo tamen sensu, quem reuera uox ipsa fatum significat, & quo eadem uti deberent omnes, non illam damnant, sed recipiunt. Boethius nempe diffiniuit fatum. B. Thom. fecit quæstionem multis articulis distinctam in prima parte, & opusculum, quod inscripsit de Fato, quod non fecisset, si prorsus foret uox fatum abiicienda. Eiusdem tituli libellum edidit Gregorius Nyssenus uir doctus iuxta ac sanctus. Nos igitur, ut in suo deinde sensu, ea tandem uti assuescamus; ad declarandam uocis significationem, ad ostendendumq;, in quo uero, & legitimo sensu sumi possit, multum laborauimus; demonstrauimusq; ad quem modum catholici fatum recipiant; & quid per fatum intelligant; & quo modo uniuersa, quæ fiunt, Fato fiant: nulla tamen ineuitabili necessitate, ut illi putauerunt Ethnici, qui de fato aliquam existimationem habuerunt. G

AD alteram, & si in libro tertio, præcipua fiat de fato consideratio; totius tamen opusculi scopus (ut diximus) & intentio est inuestigare, utrum in iis, quæ eueniunt, sit ineuitabilis illa necessitas constituenda; quam Stoici, & quam uulgares fatum appellant. totum propterea tractatum de fato iure nuncupandum diximus.

AD tertiam, si de diuina prouidentia per se, idest quatenus diuina prouidentia est; in tractatu nostro consideratum fuisset; momentum certè haberet maximum dubitatio, sed quoniam de illa non per se, sed per accidens; quatenus uidelicet uidetur illa multis humanæ libertati, & euentuũ contingentiæ, & temeritati obstare, hoc est quatenus principali intentioni, & euentuum necessitatis, & uel contingentiæ inquisitioni deseruit, considerasse per quam opportunum fuit, ideo non ab illa, sed ab ipso fato; quòd illa indagatio fatum concernat iure libelli sumpta est inscriptio. H

AD confirmationem, dicendum, quòd etiam si fatum nullum esset; nec constaret nisi aliquorum opinione, cum tamen Scopus fuerit considerare, an euentus fato eueniant, & in eisdem ineuitabilem, quam Stoici, & aliquot alii somniant, necessitatem euertere: tractatus rectè propterea, de Fato fuit inscriptus. Alexander nanque, & Cicero tractatus suos, in quibus aduersus fatum disputarunt; illudque nullum esse doctissimè demonstrarunt; de Fato, ut patet, inscripserunt. Nos autem multo magis ita libellum hunc inscribere potuimus; qui non tantùm fatum Stoicorum, & Mathematicorum (ut illi fecerunt) euertimus; sed fatum etiam in rebus cunctis asseruimus: non quidem quale Stoici, & Mathematici; immo nec quale etiam Peripatetici (illi nanque in rebus uniuersis; isti uerò in aliquibus, quæ tantùm à natura fiunt, insuperabilem necessitatẽ asseruerunt) sed quale catholici posuerunt, qui Deum Opt. Max. res cunctas temperare; earum procurationem habere; de illis ab æterno statuere; à fine ad finem fortiter singula attingere; om-

nia

A nia denique suauiter disponere; euenireque singula Fato; hoc est pro diuinæ uoluntatis determinatione docuerunt. ad quem modum autem de rebus singulis illa decernat, & unumquodque Fato eueniat, superius longiore oratione iam ostendimus; demonstrauimusq; præterea; quomodo cum iis diuinis decretis, & cum isto catholicorum Fato, temeritas, contingentia, humani arbitrii libertas, & quidquid etiam in brutis est spontanei, stare, commodè queant; & quantum ab eisdem omnis ineuitabilis necesitas abscedat.

Peroratio.

HAEC sunt Illustrissimi ac Reuerendissimi S. R. E. Card. GONZAGÆ amplis. quæ nobis hoc tempore, de rerum euentu, de Fato, de diuina prouidentia, & de aliis quibusdam, quæ ad eorum considerationem necessaria erant, hoc est de diuina Præscientia, de Prophetia, de Oraculis, & de multis aliis, tum ex Physicorum, tum etiam catholicorum Theologorum sententia, dicenda putauimus. Est profectò res magna, atque præclara; & in qua multum nobis operæ, atque laboris & dispendii susceptum est. Meum enim fuit consilium, pro uiribus, in re tam ardua, tamque difficili, si non omnino, at aliqua saltem ex parte, doctis, & eruditis uiris satisfacere. quod ipsum si consequuti sumus; id Immortali Deo, à quo totum hoc profectum est, tribuamus. sin minus, nobis ignoscetis, simulque memineritis, res multò difficiliores esse, quàm ut planè explicari possint.

LIBRI IX. ET VLTIMI DE FATO

FINIS.

RERVM, ET VERBORVM MEMORABILIVM, QVAE HIS IX. LIBRIS DE FATO, CONTINENTVR

INDEX LOCVPLETISSIMVS.

Apost.

B

C

Causa

D

Dæ-

A Deo

E

F

G

H

Index.

In-

N

O

Q

R

T

V

Vaios

F I N I S.

Typographorum erratis expunctis, sic emendabis.

Charta 2. litera c. linea 8. monogrammos. 6. g 4. determinatè. 7. g. 1. decreta. 8. h. 10. in quiete 9 a. 8 ἐγείρεις 9. h 13 adductæ. 10. b. 4. & de eu. 10 h 13 Aphrod) 1 c. d. 9 extremam. 13 b. 7. pertinacia. 13. e 5. aut etiam. 13 g. 14. illum. 14. h. 14. habet Alio. 15. a. 13. eandem. 16 c 7 Habent. 16 c 15. nonnulla 25 g. 4 ex mul 28 c 14 experte 29 b. 7. aut. 29 h 2. at non. 30 b 5. corpus uel spiritum 31. b 2 electione\& meut tabiliter uult. aut non uult, ut secus quàm uelit, & quàm statuat 31. h 9 præterq; 33. h 6. à causa. 36. c. 13. euentum necessarium enunc. 37. c 7. uolumus aut nol 38. a. 15 requiruntur 41. b 14 ad nec. 41. d. 9. cumulus ingentissimus. 42 c. 11. potui. 42 g. 13. At id 43 a 3. operanti 47. b. 11 & 12. frustra 51 g. 7 prima ca h. 10 quod. 52. e. 5. nodus 53. a. 3 Nunc ad Th. 53. f. 12. & realem. 55. d. 8 Natura Deorum 56 d 1. atqui. 57. c. 3 construxisse 58. b. 6 prouidentiam. 58 g. 5 & spit 59 a. 10 clauis. 60. a. 1. mulio. 61. g 1 tranquillæ prouidentiæ 63. d. 14. primi. f 1. denique 10 constitutorem. 63. h. 5. unitè. Et eiusdem li. cap. 8. 66 b. 16. cœlo è h. 3. At non. 69 c. 9. qua. d. 4. quo. 70. f. 2. à Deo. 71 a 13. qua seipsû. d. 15. sed est ca 72 c. 14. Nutu. 72. e. 5. etsi ex. 73 d 11. per accideos e. 14. secundus prou. 74 c. 14. distinctæ. 75. g. 2. At ex. b. 5. induiis 77. f. 2. debilis est ueluti. 78. c. 3. lib 8. 79. g. 12. prælatus 81. h. 9. perfectiorem absolutiorem 83 g. 13. quæ opus sunt aggr. 84. a. 2. necessitas abig. d. 4. redeo ad 85. g. 1. quod inesf. 86 a 10 poniamur. 89. h 7 ostendimus. 90. c. 3 tus. 10 at post 94. g. 6. comederit. 95. a 11. est, fit posterioris. e. 1. fractio. g. 12. motum h. 7. quodcũque illud. 97. c. 8. mensuretur. 97. e. 11. ea igitur · cognoscet tot. f. 5. fieri. 105. e. 7. & eò magis, quò 106. h 7. recentiores. 107 h 12. & cõ. 108 b. 5. de immor animorum cap. 11. -- 113. a. 13. delapsa. 114. a 11. affectum. c. 5. annunciaui. 115. b. 15. aduersari. d. 13. in anima. 118. g. 14 explicantur. 119. h. 2 etiam exist. 120. e 9. suis euen. h. 2. & illud. 122. c. 10. inter illa. e 4. est poe. 123 a. 10. uirtus. 125. e. 1. oratione. f 12. uoluntati. 127. creasse. -- corpore. 128. d. 9. super. g 7. asseueramus h. 5. sit Deus tota ipsorum. 129. a. 5. unà. f 6. sed in. 131. f. 7. determinationis h. 4. & al. gl. 133. d. 10. & à f. 10 at pos. 133. a. 10. obliquationem c. 13. actio dici e. 2. nisi priu 135. b. 15 Et tam. 136. a. 13. quandam. 139. a. 9. si ad al. 10. at sup. 139. g. 3. ad fin. 140 g. 3. est, præd. 141. c. 1. uos si. e. 1. responsum. g. 5. uaticinationem esse. 142. c. 9. inuenies. 143. e. 8. ignotum ferro. 144. h. 3 aperit. 16. totius resup. 145. a. 9. halitu. 16. halitu c. 1 halitum. e. 9. diuinij. 146. c. 14. uirgas qu. 147. h. 3. nutu. 150. b. 3 ψυχαγωγόντας. f. 10. ominib. 151 c. 11. urbem. 152. c. 2. sed alt. 153. b 9. irreptus. 154. e. 1. ominum. g. 3. uim illi. 34. ut sunt. 156. a 2 Prætor. d. 1. Pl. 77 & 14. Paul. ad. 157. h. 15. iis som. rectà. 158. g. 2. omnia. 159. b. 3 obseruationem contrad. 160. b. 8. ipsis Diis. 162. a. nos inc. d. 2. omnẽ est quod à. 162. f. 9. si pro. g. 8. ac fat. 163. h. 3. composito. 164. e. 5. quod mores. f. 2 iis. 166. d 7. si temeritas ars ipsa non est. 165. b. 12. inconcussas. 115. d. 13. quemcunque - sed ad. 121. f. 12. deposcit à Deo. 140. e. 3. à natura. Diuin.

REGESTVM.

* ** ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ AA BB CC DD EE FF GG HH II KK LL MM NN OO PP QQ RR SS TT VV XX YY.

Omnes sunt duerniones, præter ** ternionem.

Venetijs, ex Officina Iordani Zileti. 1563.

Caesar [illegible]